БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

№ 27 (5431) 1963 ч. февраль 1, пятница | Өртээ 2 көп

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

1963 чылда тарааны база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң кыйгырыының дугайында

1963 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын дыка көвүдедир талазы-биле хүлээнгени боттарынга ап, тараа, эът, сүт болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле кыйгырыгны үндүрген Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң инициативазын СЭКП ТК чүүлдүг деп санаан.

Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажылчы чоннарының чагаазын колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының хуралдарынга калбаа-биле чугаалажып, ол патриотчу эгелээшкинни бүгү хемчег-биле деткиирин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, бүдүрүлге эргелелдеринге, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга СЭКП ТК сүмелээн.

Кубаньның көдээ ажыл-ишчилериниң патриотчу эгелээшкининиң чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчылары калбаа-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алыр, чуртка тараа белеткелин 4 миллиард 200 миллион—4 миллиард 500 миллион пуд чедирер, а ол ышкаш эътти, сүттү болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин дыка көвүдедир тээзде көдээ ажыл-агыйның бүгү курлавырларын ажыглаар дугайында партияның болгаш күрүнениң нийти сорулгазын чедиишкинниг боттандырарынга ол эгелээшкин үндезин болур дээрзинге СЭКП Төп Комитеди бүзүреп тур.

Социалистиг чарыштың чорап турарын калбаа-биле чырыдарын «Правда», «Известия», «Сельская жизнь», «Труд», «Советская Россия» солуннарның редакцияларынга, а ол ышкаш республикалар, крайлар болгаш областар солуннарынга база бүдүрүлге эргелелдериниң партия комитеттериниң солуннарынга СЭКП ТК хүлээткен.

1963 ЧЫЛДА ТАРАА БАЗА МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИРИ ДЭЭШ БҮГҮ УЛУСТУҢ ЧАРЫЖЫН КАЛБАРТЫЫЛЫҢАР!

Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга чагаазы

Эргим эштер!

Чеди чылдың улуг планының бешки чылынче бистиң Төрээн чуртувустуң кирип турарының хүннеринде бо чагааны силерге бижидивис. СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы коммунистиг тургузуушкунуң аажок улуг программазын совет кижилер боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле амыдыралда боттандырып турарлар. Хоорайларның болгаш суурларның дүргени-биле канчаар чаартынып, амыдыралдың улам-на каас-чараш болуп турарын көөрге өөрүнчүг-дүр. Бистиң келир үевисти, бистиң байлаавысты чүгле күш-ажыл-биле, миллион-миллион кижилерниң күш-ажылы-биле тургузуп турар дээрзин кижи бүрүзү тодаргай медерел билип турар.

Бистер чуртка аъш-чем продуктуларын болгаш үлетпүрге чиг-этти хөйнү бертеңивис дудум-на, Төрээн чуртувус улам күчүлүг болур, совет кижилерниң амыдыралы улам-на эки болгаш аас-кежиктиг апаар.

Тараа бүдүрүлгезин болгаш белеткелин шиитпирлиг көдүрер дээш бо чылын-на болдунар бүгү чүүлдерни кылырынче бисти төрээн Коммунистиг партия кыйгырып турар. 1963 чылда тараа садып алырының күрүне планын дөрт миллиард пуд хемчээлдиг кылдыр бадылаан. Ынчаарга бир эвес бистер ажыл-агый бүрүзүнде курлавырларны бүрүнү-биле ажыглаар болзувусса, оон-даа бедик деңнелди чедип ап—Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4200—4500 миллион пуд тарааны урупшыдаар бис. Ол болза эш Н. С. Хрущевтуң салганы, партияның болгаш нийти күрүнениң нийти сорулгазы-дыр.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң хүлээлгези—ол улуг сорулганы күүседиринге бүгү күштерин бээри, бодунуң бүгү курлавырларын мобилизастаары, гектар чер бүрүзүн угаазылалдыг ажыглаары, бодунуң шөлдериниң дүжүттүүн бедидери болур.

Боттарының болдунар аргаларын ыяк санап көргеш, **Усть-Лабинскиниң бүдүрүлге эргелелиниң чер ажылдакчылары чурттуң тараа ажыл-агыйын быжыглаарынга боттарының салыышкынын киирер деп шиитпирлээн. Чаңгыс-ла чыл дургузунда биске тараа бүдүрүлгези барык-ла бүдүн чартык катап көвүдээр. Эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары Кубаньның эки шынарлыг 13,4 миллион пуд тараазын күрүнеге садар. Эрткен чыл-биле деңнээрге, тараа белеткели 2,7 миллион пудка, азы 25 хууга өзер.**

Бистер ол улуг сорулганы бодувуска бүзүрелдиг хүлээп ап тур бис. Төрээн чурттуң фондузунга улуг салыышкынны киирериниң бүгү-ле болдунар аргалары бистиң Усть-Лабинскиниң бүдүрүлге эргелелинде бар. Бүгү колхозчулар болгаш совхозтарның ажылчыннары көдээ ажыл-агыйның мурнунга Коммунистиг партияның салган өндүр улуг сорулгаларынга сорук кирген. Эргелелдиң каттыштырып турары 29 колхозтар болгаш совхозтар мурнакчы техника-биле дериттинген, улуг дуржулгалыг, улуг ажыл-агыйны чорудуп турар. 256 муң гектар тарылга шөлдүг, 300 муң ажыг баш янзы-бүрү чүзүн малдыг болуп турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң чугула үнер дөзү болза тарылга шөлдериниң тургузуун болбаазыраңгайжыдары болур. Эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары сиген тараан 11,7 муң гектар черни катап андаргаш, эвээш дүжүттүг культураларның тарылгазын дыка кызырган. Оларның орнунга тарааҗының күчүлүг өнүктери болур күзүн чажар кызыл-тасты, кукурузаны, чочак-тарааны, чигир свёклазын тараан. **Бо чылын биске тараа культураларын шупту 156,4 муң гектар черге тараан турар, ол болза эрткен чылдаазындан 19 муң гектар хөй болур.** Тараа аймаа тарылга шөлүнүң 61 хуузу болур. Бистиң байдалдарывыска эң-не дүжүткүр күзүн чажар тарааларны тарылга шөлүнүң хөй нуруузунда — 115 муң гектарда тарып турар.

Тараа ажыл-агыйында кол курлавыр болза дүжүткүр чорукту бедидери болур. **Тарылганың бүгү шөлүнүң гектар бүрүзүнден бо чылын 200 пудтан эвээш эвес тарааны алыр дээш демисежир деп шиитпирлеп алган бис.** Күзүн чажар кызыл-тасты гектар бүрүзүнден 32 центнерни алыр бис.

Тараазын алыр кукурузаны 30 муң гектар черге тараан турар. 12 муң гектар шөлге кукурузаны үрезинин алыры-биле өстүрер бис. Бүдүрүлгеге ажыглаары-биле кукурузаны 18 муң гектарга тарыыр, оон гектар бүрүзүнден 45 центнер тарааны алыр, оон иштинде үш муң гектарның гектар бүрүзүнден—60 центнер тарааны, а беш муң гектар черниң гектар бүрүзүнден 50 центнер тарааны ажаап алыр бис.

Эрткен чылга бодаарга чочак-тараанын тарылга шөлүн барык-ла ийи катап калбарткаш, ону 5.400 гектарга чедирер болгаш гектар бүрүзүнден 25 центнер тарааны алыр бис.

Фабрикага херегләэр 28 муң гектар чигир свёклазының гектар бүрүзүнден 300 центнер дазылдарны алыр дээш демисежир бис. Хоочун селекционер В. С. Пустовойтунуң өстүрүп үндүргени тарымал тооруктуң эң-не үскүр сорттарын бистиң ажыл-агыйларывыс бүдүрүп турар. Ол үнелиг культураны 16 муң гектар шөлге тарааш, гектар бүрүзүнден 20 центнер дүжүттү ажаап алыр бис.

Үнүш-дүжүткүр бистиң кубань черивиске-даа чаагай дүжүт боду чайгаар чедип келбес. Ону чедип алыр төлээде хөй болгаш быжыг туруштуг ажылдаар херек. Бир дөмей байдалдарлыг колхозтарда болгаш совхозтарда продукция бүдүрери янзы-бүрү деңнелдиг болуп турар, дүжүтте ындыг дески эвес, аңгы-аңгы байдалды бистер хамыктың мурнунда ажып эртер ужурлуг бис. Чижек кылдыр «Кубань» болгаш «Победа» колхозтарны ап көрээлиңер, олар улуг шөлдериниң гектар бүрүзүнден 38—39 центнер кызыл-тасты ажаап ап турарлар. Ынчаарга «Родина», «Красный партизан» болгаш Калинин аттыг колхозтар чүгле 23—25 центнерни ап турарлар. Ынчангаш бир дөмей черниң чаңгыс гектары-ла мурнакчы колхозтарга 14—15 центнер хөй тарааны берип турар-дыр. Бир эвес бүгү ажыл-агыйлар мурнакчыларга деңнежип, ажыл-херекти «Кубань» колхоз дег шак ынчаар чорудар болза бистиң Усть-Лабинскиниң эргелели күзүн чажар кызыл-тастың нийти чыылдазын 3 миллион 600 муң пудка көвүдедир турган ийик. Бистиң курлавырларывыс ол-дур!

Бистер эрткен чылдың түңнелдерин анализтеп көргеш биске тарааның нийти чыылдазы оон дыка хөй туруп болур дээрзинге бүзүрээн бис. Хөй-хөй ажыл-агыйлар кукурузаның чаагай дүжүдүн өстүрүп шыдаваан. Агаарның байдалы таарымча чок болган деп сылдаглаар чорук—шынзыдыышкын эвес-тир. Мурнакчы кижилер ол-ла черге аажок чаагай дүжүттү өстүрген. «Кубань» колхозта Федор Коленовтуң звенозу 70 гектар черниң гектар бүрүзүнден кукурузаның 41,7 центнер тараазын ажаап алган. Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелинде Л. Боганчуктуң, Тимирязев аттыг колхозта Л. Чинченконуң звенолары кукурузаның чаагай дүжүдүн өстүрген. Бир эвес бүгү-ле кукуруза шөлдеринден ындыг дүжүттү ажаап алган болза, эргелелдиң ажыл-агыйлары үш миллион пуд кукуруза тараазын немей алыр турган ийик.

Бистерге, чер ажылдакчыларынга, амгы час шыңгыы экзамен, чаагай дүжүт дээш демиселге эң чугула үе-чада болур. Көдээниң ажыл-ишчилериниң бүгү күженишкиннерин часкы тарылгага бүрүн белен ужуражырынче болгаш ону организастыг эрттиреринче угландырган. Ам ажыл-агый бүрүзүнде ажылчы планнарны кылып, шөлдерниң тодаргай байдалдарынга болгаш чылдың онзагай чорудунга дүгжүп турар агротехниктиг хемчеглерниң комплекизин чогаадып кылып турар. Хову ажылдарының шынарын контрольдаарынче, бүгү техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче онза кичээнгейни салып турар бис. Машиналарны агрегатчыдарын калбаа-биле ажыглаарын, бедиткен дүргедээшкин-биле ажылдаарын механизаторлар төлевилеп турарлар. Ол бүгү чүүлдер болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көдүрериниң, 340 тракторларны өске ажыл кылыры-биле хостаарының болдунар аргазын бээр.

Эрткен чылдардаазы ышкаш, ам база черни ажыглаарынга, тарааларны ажаарынга ээ-харысалга чок чоруктарга удур шиитпирлиг демиселди чорудар бис. Бисте шөл бүрүзү ээлиг болур. Одуруглар арзы сайзырадыр культураларны тарып өстүрери-биле механизастаттынган 83 звеноларны тургускан. Кубаньның тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналары шенээр институдунуң звено удуртукчузу В. Первицкийниң үлегери-биле 21 муң гектар кукурузаны холдуг күш-ажылы чокка өстүрген турар.

Дүжүттүң алдын фондузу — үрезин дугайында онза сагыш салза чогуур дээрзин бистиң хөй чылдардагы дуржулгавыс өөредип турар. Бир эвес ажыл-агый багай шынарлыг үрезиннерни чажар болза, ук ажыл-агый кажан-даа эки түңнелдерни чедип албас. Эң-не бедик чадаже көдүрлүр, бүдүрүлгени чорударының дээди чергезинче шилчиир төлээде, шынар талазы-биле эң эки үрезиннерни алыр, ук черниң байдалынга эң-не чаагай дүжүттү бээр кызыл-тастың, кукурузаның, тарымал тооруктуң, чигир свёклазының болгаш өске-даа культураларның шак ындыг продуктулуг сорттарын шилип алыр херек. Ынчангаш бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс сураглыг кубань селекционер, ВАСХНИЛ-диң академиги П. П. Лукьяненконуң өстүргени «безостая—1» деп сорттуң күзүн чажар кызыл-тазын барык-ла бүгү шөлдерде тараан. Бүдүрүлгеге херегләэр кукурузаны тарыырда, чаагай дүжүттүг «ВИР—42» болгаш «ВИР—156» деп хайнакташтырган үрезинни чажар бис.

Мурнакчы агротехниканы хереглевейн тургаш, чаагай дүжүт ап шыдавас дээрзин тараажы бүрүзү билир. Ынчангаш бистер черни болбаазырадырының шынарын экижидип, тарааларның ажаалдазын шудургу чорудуп турар бис. Күзүн тарыыр тарааларны шала куруктуларының хевири-биле болбаазырадып каан шөлдерге, үрезинни чажарының нормазын көвүдеткеш, кыйгас хана-карагталчак арга-биле чаштырып турар бис. 50 муң гектар черде күзүн тараан кызыл-тасты минералдыг чемгерилгелер-биле күзүн чемгерген. Оон аңгыда 20 муң гектар черде күзүн чашкан тарааларны кыжын чылыш кынны бээрге болгаш эрте чазын база-ла чемгерер бис. Ажыл-агыйларга бүгү-ле чазын чажар тарааларны тарыыры-биле аңгыс черлерни бедик шынарлыг кылдыр эрте куруктур андарган. Кукуруза тарыыр участоктарга ийи удаа үлдүреднишкинни азы ийи катап андарыышкынны чоруткан.

Чонда мындыг чугаа бар: «чер—чемгерикчи, ынчалза-даа ол база-ла чемненирин дилеп турар». Кубаньның кара-хөрзүннүг черинге чемишчидилге херек чок дээр мурнунда турган бодалды бис шагда-ла ап октаан бис. Колхозтар болгаш совхозтар өдектиг болгаш ириңдиниң шөлдерге чыл бүрүде улам-на хөйнү төп турарлар.

Түс черниң чемишчидилгелерин калбаа-биле бүдүрерин айлап таарыштырарының болгаш ол чемишчидилгелерни шын ажыглаарын — бодувустуң эң чугула сорулгавыс кылдыр санап турар бис. Ол ажылдың тодаргай планы колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде, комплекстиг бригада бүрүзүнде бар. Кукуруза болгаш чигир свёклазы тарыыр шөлдерге эрткен күзүн безин 282 муң тонна өдектиг төккен бис. Заводка белеткээн өдек чашканнакчыларын болгаш көдээниң мергежилдиг кижилериниң чогааткан янзы-бүрү херекселдерни ховуларда ажыглап турар.

Мал ажылының хөгжүлдезиниң темпилери бедик, малдың баш саны дүрген өзүп турар ындыг ажыл-агыйларда түс черниң чемишчидилгелерин бүдүрери өскерилге чокка көвүдеп турар. «Кымда мал бар болдур, ында чемишчидилгелер база бар болур; кымда чемишчидилгелер бар болдур, ында дүжүт база бар болур, ындыг болганда үнүш ажылын-даа база мал ажылын-даа бүгү хемчег-биле хөгжүдер ужурлуг, чүге дээрге мал ажылын хөгжүтпес болза чемишчидилгелер чок болур, өдек чокта бедик дүжүттү ап шыдавас» деп Никита Сергеевич Хрущевтуң чугаалааны кончуг шын.

Бо чугаа—ол дээрге чер ажылдакчызының мерген угааны, бистиң ажылдарывыстың программазы-дыр.

Мал ажылын хөгжүдери—көдээ ажыл-агыйны көдүрер дээш демиселдиң шалыпчы участогу. Тараа бүдүрүлгезин көвүдедириниң сорулгазын шиитпирлевишаан, бис колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң ол чугула адырының дугайында доктаамал сагыш салып турар бис. Хоорайларны болгаш үлетпүр төптерин чем продуктулар-биле үзүктелиишкин чокка хандырары оларның күжениишкининден болгаш мергежилинден, бистиң билир болгаш кызымаккай чорувустан хамааржыр деп чүвени көдээниң ажыл-ишчилери эки билип турар.

Оларга деңнежир, олардан үлегер-чижек алыр кижилер бисте бар. «Ладожский» совхозтуң малчыннары тарылга черниң чүс гектарынга онаалтыр 85 центнер коң эътти болгаш ажыглалдыг өске-даа черлерниң чүс гектарынга онаалтыр — 18 центнер эътти боттарының белеткээн мал чеминиң күзези-биле бүдүрген. Крупская аттыг, «Кубань», «Ленинниң чагыглары» колхозтар эът бүдүрер талазы-биле бирги сорулганы шиитпирлээринге шууд чоокшулап келген. Мурнакчыларның чедиишкиннери — нийтиниң мал ажылын өстүрериниң улуг аргаларының бар болуп турарының чайынначак херечизи болур.

Мурнакчы дуржулгага даянмышаан, мал ажылын улам ынай көдүрерин чедип алыр деп сорулганы мурнувуска салган бис. 1963 чылда Усть-Лабинск эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары тарылга черниң чүс гектарынга онаалтыр 60 центнер коң эътти бүдүрер. Бистиң ажыл-агыйларывыс чүс гектар черге онаалтыр 245 центнер сүттү алырлар.

Эргелелдиң ажыл-агыйлары күрүнеге 19,2 муң тонна эътти—эрткен чылдыындан 2,6 муң тонна хөйнү, 56,1 муң тонна сүттү—эрткен чылдыындан 13 муң тонна хөйнү садар; 32,5 миллион чүүрганы садар бис.

Бистиң бүгү-ле санаашкыннарывыс болгаш планнарывыс чедиишкинге быжыг бүзүрелге үндезилеттинген. Ол санаашкыннар болгаш планнар фермаларның ажыл-ишчилериниң тодаргай ажыл-херектери-биле быжыглаттынар. Эргелелдиң ажыл-агыйларында 105 муң мыйыстыг бода мал, оон иштинде 37 муң саар инек, 158 муң хаван, 49 муң хой бар. Чыл дургузунда 23 муң мыйыстыг бода малды, 145 муң хаванны, 1,3 миллион баш кушту семиртир азырааш, күрүнеге садар бис. 1961 чылдың декабрьда Украинаның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң тарылга черниң ийи гектарынга-ла бирден эвээш эвес хаванны чүс килограмм деңзилиг кылдыр семиртир азырааш күрүнеге садар деп кыйгырыын изиг-биле деткип турар бис. Бо чылын тарылга черниң үш гектарынга-ла ийи хаванны семиртир азыраарын төлевилеп турар бис. Күрүнеге дужаар ужурлуг мыйыстыг бода малды тускай бөлүктерге болгаш фермаларга үзүп тургускан. Сүт саалдазын көвүдедири-биле фермаларда саар инектерни оларның продуктулуун барымдаалап тургаш, түс-түс чемгерерин организастаан. Малды тургузу азыраарынга кукуруза силозун болгаш чигир свёклазын калбаа-биле ажыглап, малды чемгерериниң мурнунда бөдүүн чемнерни үүрмектээш, чымчадыр хайындырып берип турар бис.

Малдың чем-сугуру бистиң сагыш салыышкынывыстың кол чүүлү болуп турар. Мал чеми турда — мал бар болур, эът-даа база сүт-даа бар болур. Тарылга шөлдериниң тургузуун эде тургускан чорук, мал чемнерин бүдүрерин боттуу-биле көвүдедиринге дузалаан. Ынчалза-даа ажылдың чүгле эгези кылдынган. Малдың кол чем культуразы кукуруза болуп турар. Кукурузаның кол тарылгазын болгаш катаптаар тарылгазын 80 муң гектарга чедир калбартыр бис. Малды тургузу азыраары-биле чигир свёклазының болгаш тараа-бобыларның тарылгазын көвүдедир бис.

Черниң гектар бүрүзүн учётка алган бис. Черниң гектар бүрүзүн билдилиг болгаш ажыл-агыйжы ажыглаар болза дыка хөй немелде продукцияны берип болур-ла болгай. Мал чеми культураларның тарылгазының чамдык кезин шиитпирдеттинген — демир оруктарның болгаш чазагыг оруктарның «хостуг» дилиндектеринге, кодан фондузунуң хостуг черлеринге мал чеми культураларның тарылгазын 700 гектарга чедирер. Мал чеминге херегләэр тараа-бобыларны болгаш бахчи культураларны чаш садтарның одуруглар арзынга тарыырын бодап турар бис. Ындыг тарылга он-он муң центнер чем единицаларын немей бээр деп санап көрген.

Биске мал чеми культураларның тарылгазын катаптап чорудар чорук малдың чем-суурун быжыглаарының херээнге улуг курлавыр болуп турар дээрзин бистиң эргелелдиң дыка хөй ажыл-агыйларының ажылыың дуржулгазы көргүзүп турар.

1963 чылда бо курлавырже улуг кичээнгейни база-ла көрүндүрүп турар бис.

Мал чеминге херегләэр тараа-бобы культураларның болгаш чигир свёклазының база өске-даа чамдык культураларның тарылгаларын эрте хүүсааларда чорудар, а ол культураларны июнь айның бирги чартыында ажаап алган соонда, ол шөлдерге мал чеминге херегләэр кукурузаны тарыырын бодувустуң хемчеглеривиске айтып алган бис. Мал чеми культураларның катаптаар тарылгазын күзүн чажып тараан арбайны ажаап алган соонда база чорудар бис. 1963 чылда эргелелдиң колхозтарынга болгаш совхозтарынга катап тарыыр тарылгаларның шөлү 45,7 муң гектар болур.

Ховуларга болгаш фермаларга күш-ажылдың организациязы, продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш демисел ажыл-агый бүрүзүнүң экономиказын эргелеп башкарарынга бирги черге ниң ужур-дузалыг болуп турар. 1963 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эргелелге нийтизи-биле 9—10 хуу бедидер болгаш продукцияның бот-үнезин дыка чиигедирин шиитпирлээн бис. Бот-орулга-чарылгалыг болур чорук — ажыл-агыйны чорударының шылгаттынган методу. Бот-орулга-чарылгалыг болур чорукту ам безин 16 колхозтарда нептереткен, а бо чылын ону база сес ажыл-агыйларга немей чорудар бис. Бүгү колхозтар ам ажылдап кылыышкынның болгаш расценкаларның эртемге болгаш техникага үндезилеттинген нормаларын нептередип турар.

Эргелелдиң ажыл-агыйларында ам администрация-эргелел ажылдакчыларының штаттарын эде көрүп турар. Аппараттың артык звеноларын бүгү хемчег-биле кызырарынче угланыышкынны кылган. Контораларга болгаш канцелярияларга ажылдаарындан 540 кижини хостааш, бүдүрүлгеге шууд ажылдаар кылдыр чоруткан, ол чорук чылда 400 муң рубльдиң камналгазын берип турар. Үүрмек бүдүрүлге бригадаларын болгаш фермаларны улгаттыр каттыштырып турар бис.

Бедик көргүзүглерни чедип алырынга тараажыларның, малчыннарның болгаш механизаторларның материалдыг сонуургалының принцивин бистиң ажыл-агыйларывыста шыңгыы сагып турар. Эки ажылдааны дээш—бедиткен төлевир! Колхозчуларны болгаш совхозтар ажылчыннарын материал талазы-биле немей деткиири—бисте боттандырып турар системаның лозуну ол. Кукурузаны болгаш чигир свёклазын тарып өстүрер талазы-биле механизастаан звеноларга, а ол ышкаш мал ажылынып дыка хөй фермаларынга кылганын барымдаалап шаңнал-төлевирни нептередип турар. Бо бүгү болза көдээниң ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы идепкейиниң хөгжүүрүнге, ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаарынга, колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының чаагай байдалының өзүлдезинге дузалап турар.

Мал ажылынга комплекстиг механизацияны нептередир талазы-биле, центнер продукцияны бүдүреринге үнер чарыгдалдарны кызырар талазы-биле улуг ажыл бисте чоруттунуп турар. Саар инектерни баглавайн азыраар, хаваннарны хөй бөлүг-биле семиртир дээн ышкаш ындыг дешпилгелиг аргаларны улам калбаа-биле нептередирин төлевилеп турар бис. Бо чылын 52 саалда агрегадын тургузар бис. Бирээзинге дөрт муң баш хаван кирер механизастаан сес кажааларны, бир куш ажаакчызы сес—он муң куштарны ажаап азырап болур кылдыр механизастаан сес куш кажааларын тудар бис.

Эргелелдиң ажыл-агыйларында хаван ажылының специализастаан фермаларын тургузуп турар. Ол фермаларның бирээзинге хаван оолдарын өстүрер, өскелеринге—хаваннарны семиртир азыраар кылдыр таарыштыр тургузар. Үрежилге ажылынче, малды тарып боозадырын калбаа-биле нептередиринче онза кичээнгейни көрүндүрүп турар бис. Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыры-биле болгаш семиртилгеде малдың немелде деңзизин көвүдедири-биле антибиотикаларны, биостимуляторларны, ткань препараттарын ажыглап турар бис. Ажыл-агыйларда антибиотикаларны бүдүрер талазы-биле дөрт цехтер ам безин ажылдап турар.

Бүрүңгаар улуг базымны кылыры, айыткан сорулгаларны холга алыры — ол дээрге берге сорулга болуру чугаажок деп чүвени билип турар бис. Оон ужурунда шаг-үени халас эрттирбейн, амдан эгелээш колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге шыдаар-ла шаавыс-биле ажылдаар ужурлуг бис. Эки ажылдаар деп чүл ол? Ол дээрге холга карандашты туткаш, олар чокка болдунмас санажыгаларны чүгле кылырында эвес, а кол чүве—кижилерни көдүрүп үндүрери, оларның сагыш-сеткилин хайныктырары, боттарының күжүнге оларны бүзүредири болур деп Никита Сергеевич Хрущев шын чугаалаан. Ол чүл дээрге — кижи бүрүзү анаа дааскан участокка эрес-маадырлыг ажылдаар, инициативаны болгаш дидим чорукту көргүзер дээни ол-дур.

Эргим эштер!

Бистиң алган хүлээлгелеривис көдээ ажыл-ишчи бүрүзүнге бедик харысалганы онзап турар. Бодунуң берген сөзүнге алдарлыы-биле ээ болган турар төлээде, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кызымаккай организакчы болгаш политиктиг ажылы, бүдүрүлге эргелелиниң паркому, колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организациялары кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар болгаш кижизидер талазы-биле соңгаарлаттынмас ажыл-херектерни холга алыр ужурлуг. Бисте бүгү колхозтарны болгаш совхозтарны көдээ ажыл-агыйның дээди билиглиг тускай эртемниглери баштап турар. Ам бригадаларны зоотехниктер болгаш агрономнар удурткан турарынче чүткүлдү салып турар бис.

Кышкы үеде бүгү кижилер өөренип турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, дыка хөй тускай эртемниглер көдээ ажыл-агый билиглериниң район университединде өөренип турар. Бригадирлер, фермалар эргелекчилери болгаш звеночулар экономиктиг 210 школаларда өөренип турар. Колхозтарда мурнакчы дуржулганың школалары ажылдап турар. Бүгү колхозтарда механизаторнуң тускай эртемнеринге кижилерни өөредирин организастаан. Кукурузаны болгаш чигир свёклазын тарып өстүрер талазы-биле он-он звенолар сураглыг алдаржаан мастерлер Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары В. Первицкий, В. Светличный оларның дуржулгазын өөренип турар.

Чаа-чаа бедиктерни чедип алыр дээш социалистиг чарыш бригадаларда болгаш фермаларда калбарган. Хүлээлгелерниң күүселдезиниң талазы-биле бот-боттарының арзынга хыналданы анаа колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының киржилгези-биле чорудуп турар. Дуржулга солужар сорулга-биле бистиң чер ажылдыгларывыс болгаш малчыннар мурнакчы фермаларже, дээре бригадаларже болгаш ажыл-агыйларже чоруп турар. Кижилерни үлегер-чижектен өске чүү-даа чүве шак ынчаар бүзүредип шыдавас!

Бисте коммунистиг ёзу-биле бот-бодунга дузалажыр чорук улам массалыг хемчээлдерге калбарган. Мурнакчы ажыл-агыйлар хожудап турарларны шефке ап турар. Дээре фермалар, бригадалар болгаш звенолар хожудап турарларга мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрлүр талазы-биле дузалап турар. «Бот-бодун деткижерге—тиилелге чедип алдынар» деп үлегер домак шын сөглеп турар. 1963 чылда экономика талазы-биле кошкак чаңгыс-даа ажыл-агый турбазын деп сорулганы мурнувуска салган бис.

Эргим эштер!

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынче кирер, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бүгү улустуң демиселин калбартыр деп силерни — колхозчуларны болгаш совхозтар ажылчыннарын, көдээ коммунистерни болгаш комсомолчуларны, тускай эртемниглерни, көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырып тур бис. Чеди чылдың бешки чылы чер ажылының болгаш мал ажылының күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң чылы болган турзун. Совет кижилерни байлак дүжүт-биле өөртүңер! Бо чаагай сорулга дээш канчап эки ажылдавас боор!

Алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин бүгү улустуң контролюнга алыңар! Тиилекчилерни: берген сөзүнге алдарлыы-биле ээ болган дээре колхозтарны болгаш совхозтарны, бүдүрүлге эргелелдерин, областарны, крайларны болгаш республикаларны бүгү чурт билген турар төлээде бистиң чарыжывыстың түңнелдерин чыл төнчүзүнде үндүрер бис.

Бодувустуң бүгү күжүвүстү, энергиявысты болгаш сорук кириишкинивисти, күш-ажылывысты болгаш угаан-бодалывысты төрээн Коммунистиг партияның Программазын чедиишкинниг боттандырарынга чагыртыңар! Коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге төлептиг салыышкынны кирээли, чуртка көдээ ажыл-агый продуктуларының элбекшилин тургузаалы!

Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының болгаш совхозтар ажылчыннарының хуралдарынга бо чагааны чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

ФЕРМАЛАРДА МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ

КОНТРОЛЬ ЧОК ЧОРУКТУҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Мал кыштагладыышкынынга ойшаанда база шынарлыг белеткеннир дугайында арткен чылын «Өөк» совхозка хөй чугаалар болган, эки шинтпирлер хүлээп алдынгай турган. Ынчалдажок совхозтуң удуртукчулары ажыл-херекти ачизинге чедирип шыдаваан.

Мал кажааларының чамдыызы сентеттинмейн барган. Кажаалар багындан нал донуп, арып факсыраан турар. Хаван фермазында оңза хуврениит байдал тургустунган. Тарлагда 250 баш хаваннар кыштап турар кажаның соңгалары оймак, хат өттүр хадып турар, ону дүве бешки хутлавас. Хаваннарыны 30 — 40 градус соокта дапшы чадагай кажалга чемгерип турар. Хөй нал чеми болган суг ошгачаларда чыпшына донгулай бергилээн. Хаваннар адаанга дөжээр саваң үүктелип турар. Бо болза боос хаваннарны азырап тежээриинин талазы-биле зоотехникти бодүүн негелдерге безин чорушкек түүл болуп турар.

Никон Сергеевтин ажаан турары 170 баш аныық хаваннар багай байдалда кыштап турар. Кажаанын эжиктери хагдынмас, хаваннар адаанда чадыг одек кылдыр хуулган. Хаваннарны чаңгыс ай чем-биле чемгерип турар. Чарбадаан бүска чылыткан тараа кудуруундан өске хаваннар чүү-даа чивейн турар. Олардан аңгылай үзүктээн үүктелгээн карып бакшыраан кезек хаваннар бар. Оларның дөжээ чок, чемгерип турар чеми база чаңгыс ай.

Чаа хаван кажаазының ажыгзалга кирериниге идегээш бар кажаларны септеваанинден эш Денисовтуң малдап турары алды ай назылыг 169 аскыр хаваннар кажа чок чадагай черде турар.

Түдүп турар түдүгларны дүргеп доозуп, ажыглалга кирер болза хаван фермазы эът бүдүрелиниң ёзулуг фабриказы болуп болур. Чаа түткан бир кажаны ажыглалга киргеп, өлче төрүүр кол болгаш дүнгүш хаваннарны киргеп. Ынчалдажок хаван ажылын совхозка хөгжүдериниң айтырыын чүгле ол шинтпирлеп шыдавас. Иелериниң чаргай хаван ооларын түргузар оран-сава дугайында амдан өгелеп сагыш салыры чүгүлээ. Бар кажаларны септөөр, чаа кажаларны немей тудар херек.

Эът, сүт бүдүрелиниң көвүдеринин, оларның бот-үнезин чинчилеп, ынчаларны ажыглалга киргеп, ажылдың ийи талазында ажыл-херекте ачизинге чедирип шыдаваан.

Мал кажаларының чамдыызы сентеттинмейн барган. Кажалар багындан нал донуп, арып факсыраан турар. Хаван фермазында оңза хувренч

РСФСР-ниң Дээди Совединге, Кызылдың хоорай болгаш Элегес-Аксы көдээ Советтерге соңгулда талазы-биле соңгулда участоктарын тургузар дугайында

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң шиитпири

«РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, көдээ болгаш суур советтеринге соңгулда дугайында Дурумнуң» 65 болгаш 66 чүүлдеринге база «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дурумнуң» 48, 49, 50, 51, 52, 53 чүүлдеринге үндезилээш, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң Күүскомунуң шиитпирлээри болза:

Соңгулда бюллетеньнерин хүлээп алыр болгаш РСФСР-ниң дээди Совединиң, ажылчы чоннар депутаттарының Кызылдың хоорай база Элегес-Аксы көдээ Советтериниң соңгулдазынга соңгукчуларның берген бадылаашкыннарын санаар кылдыр дараазында соңгулда участоктарын тургузар:

Каа-Хемниң № 1 соңгулда участогу (төвү — № 12 школа). Аңаа: Каа-Хем суур, Чедер курорту, Чербинниң ыяш участогу, соңгу таладан — бус-турбиналыг электростанцияже орук дургаар, мурнуу таладан—шоссе орук, барыын таладан — Чайлаг оруунуң аразында чуртталга бажыңнары кирер (№№ 1, 2, 3 соңгулда округтары).

Первомайскийниң № 2 соңгулда участогу (төвү — № 11 школа). Аңаа: соңгу таладан — Мало-Енисейская кудумчузу болгаш Каа-Хем, барыын таладан — Первомайская кудумчунуң бүгү-ле саарзык санныг талазы, мурнуу болгаш чөөн таладан — хоорай кыдыы кирер. (№№ 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 соңгулда округтары).

Соңгу-Чөөн талакы № 3 соңгулда участогу (төвү — хоорайның шериг комиссарнады). Аңаа: соңгу таладан — Каа-Хем, мурнуу таладан Пролетарская кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — Пушкин кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Первомайская кудумчузунуң дең санныг талалары база Городок чанында паром кежиинниң дужунда Каа-Хемниң оң талакы эриинде чуртталга бажыңнары кирер (№№ 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 соңгулда округтары).

Мурнуу-чөөн талакы № 4 соңгулда участогу (төвү — орук тудуг эргелели). Аңаа: соңгу таладан — Пролетарская кудумчузунуң саарзык санныг талазы, мурнуу таладан—хоорай кыдыы, барыын таладан—Пушкин кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Первомайская кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 соңгулда округтары).

Транспорттуң № 5 соңгулда участогу (төвү — пассажирлер АТК-зы) Аңаа: соңгу таладан — Каа-Хем, мурнуу таладан Пролетарская кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — Каа-Хем кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан—Пушкин кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 27, 28, 29, 30, 31, 32 соңгулда округтары).

Пролетарскаяның № 6 соңгулда участогу (төвү — № 2 АТК). Аңаа: соңгу таладан — Пролетарская кудумчузунуң саарзык санныг, мурнуу таладан — Оюн Курседи кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — Каа-Хем кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Пушкин кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 33, 34, 35, 36 соңгулда округтары).

Ленинскийниң № 7 соңгулда участогу (төвү — көдээ ажыл-агый техникуму). Аңаа: соңгу-чөөн таладан—Улуг-Хем, мурнуу таладан — рабочая кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — интернационал кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Каа-Хем кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46 соңгулда округтары).

Совхозтуң № 8 соңгулда участогу (төвү — көдээ ажыл-агый транспорт АТК-зы). Аңаа: соңгу таладан—Рабочая кудумчузунуң саарзык санныг, мурнуу таладан—Оюн Курседи кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — Интернационал кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Каа-Хем кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54 соңгулда округтары).

Октябрьның № 9 соңгулда участогу (төвү — РПС-тиң клуву). Аңаа: соңгу таладан — Улуг-Хем, мурнуу таладан — Красноармейская кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — Октябрь кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Интернационал кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64 соңгулда округтары).

Кооперативтиң № 10 соңгулда участогу (төвү — «Тыва тудуг» трези). Аңаа: соңгу таладан — Красноармейская кудумчузунуң саарзык санныг, мурнуу таладан — Оюн Курседи кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — Октябрь кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан—Интернационал кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73 соңгулда округтары).

Соңгу талакы № 11 соңгулда участогу (төвү — республиканың хөгжүм-шии театры). Аңаа: соңгу таладан Улуг-Хем, мурнуу таладан—Кочетов кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан — Чехов кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан—Октябрь кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80 соңгулда округтары).

Мурнуу талакы № 12 соңгулда участогу (төвү—Пионерлер бажыңы). Аңаа: соңгу таладан — Кочетов кудумчузунуң саарзык санныг, мурнуу таладан — Пролетарская кудумчузунуң дең санныг, барыын таладан—Гагарин кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Октябрь кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89 соңгулда округтары).

Чеховтуң № 13 соңгулда участогу (төвү — № 5 школа). Аңаа: соңгу таладан — Кочетов кудумчузунуң саарзык санныг талазы, мурнуу таладан — коллектор (канал белдири), барыын таладан — Топограф кудумчузунуң саарзык санныг, чөөн таладан — Гагарин кудумчузунуң дең санныг талалары кирер (№№ 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100 соңгулда округтары).

Чаа тудугнуң № 14 соңгулда участогу (төвү — көдээ ажыл-агыйның профессионал-техниктиг училищези). Аңаа: соңгу болгаш соңгу-барыын таладан—Улуг-Хем, мурнуу таладан коллектор, барыын таладан—паромче орук болгаш Доңмас-Суг, чөөн таладан — Улуг-Хемден Кочетов кудумчузунга чедир Чехов кудумчузунуң дең санныг талазы болгаш Топограф кудумчузунуң Кочетов кудумчузундан коллекторга четкен дең санныг талазы кирер (№№ 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107 соңгулда округтары).

Алгы заводунуң № 15 соңгулда участогу (төвү — алгы заводунуң клуву). Аңаа: соңгу таладан —Улуг-Хем, мурнуу таладан тракт орук, чөөн таладан — паромче орук болгаш Доңмас-Суг кирер (№№ 108, 109, 110 соңгулда округтары).

Заозерныйның № 16 соңгулда участогу (төвү—№ 1 АТК). Аңаа: соңгу таладан — Оюн Курседи кудумчузунуң саарзык санныг талазы, мурнуу таладан — хоорай кыдыы, барыын таладан — Чүлдүм кудумчузунуң саарзык санныг талазы, чөөн таладан —«Сельэлектро тудуг» конторазы кирер (№№ 111, 112, 113, 114 соңгулда округтары).

Үлетпүрнүң № 17 соңгулда участогу (төвү — Комплекстиг экспедицияның Культура бажыңы). Аңаа: соңгу таладан коллектор, мурнуу таладан — хоорай кыдыы, барыын таладан — Островский кудумчузу, чөөн таладан — Чүлдүм кудумчузунуң саарзык санныг талазынга чедир (ук тала аңаа хамаарышпас) девискээр кирер (№№ 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123 соңгулда округтары).

Трактының № 18 соңгулда участогу (төвү — респотребсоюзтуң АТК-зы). Аңаа: соңгу таладан—Улуг-Хем болгаш тракт, мурнуу таладан—хоорай кыдыы, чөөн таладан—авто-септелге заводу (ол кирер), барыын таладан—Элегес-Аксының бетинде артка чедир, э ол ышкаш Сукпак суур кирер (№№ 124, 125, 126, 127 соңгулда округтары).

Оң талакы эриктиң № 19 соңгулда участогу (төвү — № 8 школа). Аңаа: Улуг-Хемниң оң талакы эриин дургаар чуртталга бажыңнары болгаш аң фермазының девискээри кирер (№№ 128, 129, 130 соңгулда округтары).

Элегес-Аксының № 20 соңгулда участогу (төвү — школа). Аңаа: Элегес-Аксы суурнуң, Суглуг-Хемниң, Кызыл-Хавак суурнуң, Сайыр, Бом деп черлерниң девискээри кирер (№№ 131, 132, 133 соңгулда округтары).

Үш-Белдирниң № 21 соңгулда участогу (төвү— Үш-Белдир курорт). Аңаа: Үш-Белдир курорттуунуң девискээри кирер (№ 134 соңгулда округу).

Эмнелгениң 1-ги № 22 соңгулда участогу (төвү — республика эмнелгези). Аңаа: эмнелге албан черлерни — чыттырып эмнээр черлерни, республика эмнелгезин, ооң бүгү салбырларын, божулга бажыңын, Вендиспансерин кирер.

Эмнелгениң 2-ги № 23 соңгулда участогу (төвү—кезип эмнээр корпус). Аңаа: Кезип эмнээр корпусту, тубдиспансерин, уруглар эмнелгезин кирер.

Городоктуң № 24 соңгулда участогу (төвү — Городоктуң клуву). Аңаа: Городоктуң девискээри кирер (№ 135 соңгулда округу).

Енисейниң № 25 соңгулда участогу (төвү—барыын талакы городок). Аңаа: Городоктуң девискээри кирер (№ 136 соңгулда округу).

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң Күүскомунуң даргазы С. КРАСНЫЙ.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң Күүскомунуң секретарының хүлээлгезин күүседип турар Ю. УСПЕНСКИЙ.

Кызыл хоорай.
1963 чылдың январь 29.

Кызыл аэропортунуң авиатехниги А. Девляшов самолёттарның техниктиг көрүлдезин эң хынамчалыы-биле кылып турар. Бичии-даа үреликк кезектер ооң көскү карактарындан, ажылгыр холдарындан чайлавас.

ЧУРУКТА: авиатехник эш Девляшовтуң «ЯК-12» деп самолёттуң радио харылзаазын хынап турары.

Фото В. ХУДЯШЕВТИИ.

Автоклуб келди

Таңды райкүүскомнуң культура килдизиниң автоклуву районнуң колхоз, совхозтарынга баар маршрудунуң планын айлап, кварталдап кылып турар. Ол план ёзугаар, чүгле суурларга эвес, харын ферма, бригада бүрүзүнге чедер сорулганы салып алган. Автоклубтуң планы ажыл-херек кырынга чедиишкинниг күүсетинип турар.

Оюн Марк эргелекчилээн ол автоклубтуң киржикчилери ажылынга кончуг сонуургалдыг, хөй-ниитичи улус. Олар каяа-ла чеде бээр болдур — чон хөй чыглыр. «Автоклуб келди» деп, өөрүшкүлүг уткуп алырлар.

Бо чылдың январьда олар «Элегес» совхозтуң Оңгача, Каък, Кулузун, Өөш болгаш «Коммунизмниң херели» колхозтуң Шаңган, Могай фермаларында малчыннарга база өске-даа черлерге СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының материалдарының дугайында лекциялар, беседаларны, мыткыр номчулгаларны чоруткан. Ол-ла чораан черлеринге солун концерттерни көргүзүп, массалыг оюннарны организастаан.

Эш Марк музыкага ойнаарынга, чечен чугаалар чугаалаарынга эки мергежилдиг. Ол беседа кылырынга, баш таарарынга база-ла киржип чораан. Автоклубтуң чолаачызы В. П. Образимов көскү агитацияның дерилде-шимелдезин чуруп кылырынга, оюннар организастаарынга идепкейлиг киржип келген.

Сөөлгү үеде автоклуб «Революцияның чалбыыжы», «Совет Россия» колхозтарның, «Тиилелге» совхозтуң ажылчыларынга баргаш, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер үезинде агитас-массалыг ажылдарны чоруткан. Соңгулда дугайында лекция, беседаларны кылбышаан, агитпунктуларга ажылды канчаар организастаарынга, шимеп-дерииринге база-ла дузалашканнар.

Т. МААДЫ.

СӨӨЛГҮ ПОЧТА-БИЛЕ

УТТУНДУРБАС ӨӨРҮШКҮМ

Эң бичи оглумнуң школага өөренир назы-хары чедип келген турган. Оглумнуң төрээн адазы чок, авазы бот-ле кижи. Азыраан адазы мен 70 харлыг, азыраан иези 64 харлыг кырганнар бис.

Бистиң дилээвис ёзугаар ону кедээ Совет күрүнениң долу хандырылгазынга киирген.

Баштайгы ийи хүнде оглум бир тенек оол-биле көгүшкен, орта өөренмээн, элээн тенектенген болду. Хомудаанывыс хөлчок.

— Эртем билиг чедип алырынга бодуңга-ла эки болгай, оглум — деп, оглумну сургадым, оон-биле үр-ле чугаалаштывыс.

Ол мээн чугаамны дыңнап-дыңнап:

— Тенектенмес, эки өөренир мен — диди.

Ол аразында элээн үелер эрткен чүве.

Бир-ле хүн оглум чедип келгеш: «Кончуг эки өөренип тур мен, ачай, бөгүн ада-ие хуралы болур, бистиң өөренгенивистиң түңнелин башкы чугаалаар мен диди»— деп, өөрүшкүлүг аажок мындыг. Ыяавыла баар болуп чоршаарештивис.

Клубка кежээ чеде бердим. Чоңдаа арбын. Хурал эгелей берди. Өөреникчилерниң школага ажыл аныдыралының, өөредилгезиниң база корум-чурумнуң дугайында илеткелди школа директору таныштырды. Школада эки болгаш багай өөренип турарларның адын адады. Экилерниң аразында оглумнуң адын база дыңнадым. Ону дыңнааш, сагыш-сеткилим чаагаар-ла өөрүп, улам-на эки өөренгин деп бодал сагыжымга хайныгып келди.

Ужук-бижик билбес оглумну эртем-билигге мындыг өөредип турар башкыларынга уттундурбас өөрүшкүмну илереттим!

Оюн Домбаа.

Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

МААДЫР ИЕНИҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

Каа-Хем районнуң «Совет «Тыва» колхозта маадыр ие Сундуй Норжунмааның өг-бүлези аажок найыралдыг.

Өг-бүле он уруглардыг. Улуг уруглары — Александра биле Лиза школазын дооскаш, Новосибирскиниң садыг институдунда эки өөренип турарлар. Улуг оглу Хүлер-оол 10-гу классты дооскаш, төрээн колхозунда механизатор боон ажылдап турар, база бир оглу — Кан-оол Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунда. Оон ангыда үш уруглары школада кончуг эки өөренип турарлар.

Сундуйлар уруглары күш-ажылга ынак, чурумнуг, эртем-билигге хандыкшылдыг кылдыр кижизидип, бо талазы-биле колхоз бүдүрүлгезинде боттарының мурнакчы ажыл-ижи биле үлегерлиг болуп келгеннер. Сагыш човангыр ада-ие школа-биле быжыг харылзаалыг, уругларының өөредилгезин, школага чүү боол турганын чаңгыс-даа хүн сонуургап айтырбайн барбастар.

А. Сендамы.

АЖЫЛДАВЫШААН

Хүндүскү кичээлдер доозулган соонда Ийи-Тал 8 чыл школазынга кежээки школаның өөреникчилери чыглып кээрлер.

Ажылдавышаан өөренип турар бо аныяктарда өөредилгезинге чүткүлдүглер хөй. Ылангыя 8-ки класста почтачы Зоя Бодаган, чолаачы Кошкар-оол Начын-оол база Фая Сеңгин-оол олар кичээлдерге ыяк белеткелдиг кээп, башкыларның айтырыгларынга долу болгаш билиңнгир харыыларны берип турарлар. Олар ышкаш оолдар, кыстар бисте ковүдеп турар.

К. Саяна.

Улуг-Хем район.

Волгоград тулчуушкунунуң киржикчилери — А. И. Толдыкин, А. И. Фомина, В. С. Сычугов, В. И. Рыбакова болгаш П. А. Макаров олар-биле бистиң корреспондентилеривис таныжкан.

Олар кадыг-дошкун дайын үезин сагыш-сеткилдиң хайнышкыны-биле сактып, боттарының магалыг хоорайының дугайын чоргаар-биле чугаалааннар.

Бо фоточурук Волгоградтың, ооң камгалакчыларының дугайын чугаалап турар.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннарның болган черинге, Мамаев базырыынга Волгоградтың камгалакчылары (оң талазынче) трактор заводунуң инженери А. И. Толдыкин, школа-интернаттың кижизидикчизи А. И. Фомина, сураглыг тудугжулар бригадири В. С. Сычугов болгаш уруглар эмчизи В. И. Рыбакова олар чедип келгеннер. Ол дээрге оларның бөгүнгү тайбың мергежили-дир. Ынчаарда, дайын үезинде, А. Толдыкин биле П. Макаров олар трактор тургузукчуларының эки-турачы отрядынга кирип алгаш, гитлержилерге удур тулчуп турганнар, А. Фомина балыгланган кижилерни тулчуушкундан алгаш чоруп турган, В. Рыбакова эмчи болуп, а херек апарганда, лаңчыны холга туткаш тулчуп турган.

Фото Е. Кассин биле С. Курунин олары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

болгаш Ф. И. Толбухинниң армиялары эгелээр турган.

Үр камгалалдың чорул турган үезинде тыпкан улуг шаап халдаашкынның идеязын Командылал чериинге хөй удаа дыңнаткан. Ылангыя 1942 чылдың октябрь 6-дагы документиде чугаалааны болза, дайзынның узуткаар талазы-биле сорулганы шиитпирлээрин соңгу таладан күштүг бөлүглээшкинниң Калачиже угландыр согуушкунундан болгаш Абганерово үнүче болгаш, оон ынай, соңгу-барыын талаже согуушкундан тывар херек дээн. Октябрь 9-тагы документиге улуг шаап халдаашкынның аргаларын тодараткан болгаш бүгү тала-биле үндезилээн. Оон сөөлүнде Командылал чериниң айтыышкынның ёзугаар улуг шаап халдаашкынның оперативтиг планнаашкынынга Мурнуу-Барыын болгаш Дон фронтуларын киирген. Улуг шаап халдаашкынның планы ниитизи-биле үш фронтуларның—бистиң, Мурнуу-Барыын (командылакчызы—генерал Н. Ф. Ватутин) болгаш Доннуң (командылакчызы—генерал К. К. Рокоссовский) фронтуларының командылалдарының болгаш Кол штабтың болгаш Командылал чериниң коллективтиг чогаадыкчы ажылының үре-түңнели болган. Улуг шаап халдаашкын 400 километр дурттуг фронтуга калбарар стратегтиг операция кылдыр ажылдап кылдынган. Ол ....ны ёзугаар совет шериг кезектери дайзынның ийи армияларының күштерин долгандыр 100 километр девискээрге аажок улуг кыскаш-биле чыыра кызар ужурлуг турган. Оон-биле кады бүзээлээшкинниң иштики болгаш даштыкы ийи фронтулары тургустунган. Бистиң кезектеривиске дайзынның камгалалын чаза таварааш, оон каттыжыышкыннарын кол мөөннээшкинниң флангызынга Волгоградтың эң соңгу-барыын болгаш мурнуу талаларынга чылча шавары, а оон сөөлүнде бар чораан угланыышкынче чаза таварышкынны шыңгыы хөгжүдүпшаан. Калач болгаш Советский деп чурттакчылыг черлерниң районунче үнер болгаш оон-биле бүзээлээшкинниң дээрбээн тудуштуралы онаажып турган.

Улуг шаап халдаашкынга белеткелдер үезинде кезектер иштинге партийжи-политиктиг ажыл калбарган. Кол кичээнгейни шимчеңгир кезектерже угландырган турган. 1962 чылдың октябрьның бирги чартыында Никита Сергеевич Хрущев биле бис курлавырдан келген 90-гы болгаш 133-кү танк бригадаларынга чорааныбысты сактып тур мен. Бис бригадаларның тулчуушкуннарга белениң, оларның материал-техниктиг хандырылгазын хынамчалыг көрген бис. 133-кү бригаданың бүгү составы митингиге чыглып келген. Танкистер мурнунга чүве чугаалап турган. Никита Сергеевич фронтуда байдалды тодаргай чугаалап бергеш, тулчуушкуннарга дидим болгаш туруштуг болурунче танкистерни кыйгырган.

Бистиң фронтунуң Шериг чөвүлелиниң улуг шаап халдаашкынче шилчиир дугайында дужаалынга айытканы болза: «Бис тулчуушкунче кирип тура. Фашистиг кулданыгла хилинчектенип турар акы-дуңмаларывысты хостаар дээш кирип турар бис дээрзин билир бис. Төрээн чуртувустуң салым-чолу, бистиң улуг совет улузувустуң салым-чолу бистиң холдарывыста. Эштер. Совет кижи бүрүзү бодунуң чуртунга хостуг чурттаар бе азы баронннарга кул дег өөргазы могейтир бе дээрзи—бистен, бистиң чүткүлүвүстен болгаш аргалывыстан хамаарыжыр... Бис Волганың шивээзин камгалап шыдаан бис—бис дайзынның араатаннарын чылча шаап болгаш Волгадан ырадыр сывырып шыдаар бис».

Ноябрьның 19—20-де муң-муң артиллерияның болгаш миномёттарның даараштаашкыны үш фронтуларның кезектериниң шавар халдаашкынының эгелээниниң дугайын медээлээн. Мурнуу-Барыын болгаш бистиң фронтувустуң участоктарынга дайзынның камгалалдары күчүлүг согуушкундан чаза тавартынган. Ноябрьның 23-те генерал В. Т. Вольскийниң командылааны 4-кү механизастаттынган корпус чурттакчылыг Калач болгаш Советский деп черлерниң районунга Мурнуу-Барыын фронтунуң 4-кү танк корпузу-биле (корпустуң командири генерал А. Г. Кравченко) каттышкан. Оон-биле дайзынның бүгү бөлүглежиишкиниң бүзээлээр дээн бодал боттанган. Даартазында-ла, ноябрь 24-те Н. С. Хрущев Советскийге келген. Маңаа, дайынчыларга чүве чугаалап турган, оон чугаалааны: «Эргим эштер, оон дугайын үр-ле күзеп болгаш белеткенип турган чүвевис боттанганы бо-дур. Паулюстуң кезектерин бүзээлеттирген болгаш ам оон үне албас. Олар маңаа чылча шаптырар. Силер биле бис—бо улуг демиселдиң база киржикчилери-дир бис».

Операцияның бирги чадазын доосканда сөөлүнде бүзээлеттиргеннерин дээрбектеп үндүрбейн база блокаданы даштыкааттан чаза тавартпайн, чугаа чокка дужуп бээринче албадаар ужурлуг турган. Гитлер болгаш оон чалчалары аштырышкын-биле эптежирин күзевейн, ону немец улустан чажырып турганнар. Дайзын Котельниковонуң районунга күчүлүг танк согуушкунун далаш-биле чыып, кадып алган. Гитлерниң «Кышкы чанных» деп чажыра адааны ол операцияның ниити удуртулгазын фельдмаршал Манштейнге дааскан турган.

Гитлержилерниң моннадыкчы согуушкунун ойтур шапкан кезектерниң дайынчылары эрес, болуп бердинген болгаш туруштуг чорууң көргүскеннер. Олар бүзээлеткен бөлүглээшкинче чаза тавартышкынны болдурбааннар. Ол үеде тулчуушкуннар болуп турган черже курлавыр—генерал Р. Я. Малиновскийге командылаткан 2-ги гвардейжи армия чедип келгеш, фронтунуң өске кезектери-биле кады дайзынга өлүмнүг улуг согуушкунну тавартыргаш, ону чылча шапкан болгаш Котельниковонуң районунче үне берген. Ол болуушкуннуң киржикчизи танк шериинин гитлержи генералы фон Меллентин—«Төөгүлүг ужур-дузазын эртир үнелээри берге долу трагетизмниң болуушкуннары ол үеде болуп эрткен—деп бижээн.—Ол адың чок хемчигеш (Аксай—А. Е.) эриинге болган тулчуушкун Үшкү рейхтиң кризиске чедирген, Гитлерниң империя тургузарынга идегелин үскен болгаш Германияның аштырышкының баш удур шиитпирлээн болуушкуннарының ылчирбезиниң шиитпирлиг кезээ болган деп чугаалаза хоорем болбас».

Боттарының бүзээлеткен бөлүктерин хостаар дээн дайзынның оралдажышкыннарын узуткаары-биле чергелештир бистиң ужудукчуларывыс болгаш зенитчиктеривис агаар блокадазын тургускаш, гитлержи шериглерни самолёттар дузазы-биле хандырар дээн Герингиниң планын үскен. Дайзынның аэродромнарын ажелеп алганы ол чорукка дыка дөгүм болган.

Дайзынның бүзээлеттирген бөлүглээшкинниң үзе узуткаарынга таарымчалыг байдал удаваанда тургустунган берген. Ол сорулганы Дон фронтузунуң кезектеринге дааскан, оон состаавынга бистиң фронтувустуң кол күштери—62-ги, 64-кү болгаш 57-ги армиялар киирген. «Дээрбектээшкин» операциязының сорулгазы болза дайзынның бүзээлеткен кезектерин үзе кирери болгаш оларны кезектеп узуткаары турган. Дайын чорудулгаларын эгелээр мурнунда дайзынның командылалынга чугаа чокка дужуп бээринин негелделерин саналдаан турган. Ынчалза-даа дайзын оон ойталаан. 1943 чылдың январь 10-дан февраль 2-ге чедир фельдмаршал Паулюстуң кезектерин бүрүн чылча шапкан.

* * *

Волгага болган тулчуушкунга дыка хөй сурагжаан шериг начальниктери киришкеннер. Маңаа дайзынның 70 танкыларын узуткаан 33 гвардейжилер, лейтенант Баскакованың батарейжилери, сержант Павловтуң бөлүк дайынчылары, снайпер Зайцев, далайжы дайынчы Паникако, харылзаачы Путилов, ужудукчу кыс Литвяк болгаш өске-даа муң-муң дайынчы маадырлар боттарының өлүм чок маадырлыг чоруктарын кылганнар. Маадырлыг чорукту, бердинген чорукту болгаш тиилелгеже сынышчок тура-соруктү чүгле түс-түс дайынчылар эвес, харын бүдүн кезектер, полктар, дивизиялар, корпустар болгаш армиялар безин кылып турган.

Кезектерниң дайынчы маадырлыг чоруктары Волгоградтың ажылчыннарының күш-ажылчы маадырлыг чоруктары-биле, бистиң бүгү улузувустуң бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерин фронтуга бээр деп кызымак чүткүлү-биле каттыжып турган. Дайынчыларже чагаалар, байырлар, телеграммалар, белектер шууужуп турган, оларның шуптузунда совет патриоттарның күзели киирген.

Волганың эриктеринге болган дайынчы улуг маадырлыг чоруктуң ооң бистиң улустуң коммунистиг ниитилелди тургузарының херээнде, эртемниң болгаш техниканың дапшылгезинде эң-не магаданчыг болуушкуннары-биле дакпырлажып турар. Төөгүлүг тулчуушкуннуң чээрби чыл ооң Кариб далайга болган кризис-биле холбаштыр кижи төрелгетенниң кырынче чүгле чапты бербээн термоядролуг дайынны чайладып шыдаан тайбыңга ынакшылдыг күштерниң тиилелгези-биле капсырлажып турар.

Совет улус тайбыңны күзеп турар. Ынчалзажок бистиң улузувустуң тайбыңга ынакшылдыы ооң корткак, кошкаанда эвес дээрзин Волгага тиилелгениң кайгамчыктыг оюнуң хүннеринде чугаалаары чугула. Эрткен дайын Совет Эвилелиниң кыйгадаа аштырбас күштүүн каракка көргүскен. Ам үеде бис делегейде эң-не күчүлүг болгаш сайзырангай чепсектиг бис. Социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазынга хамаарыштыр кым-на күш дөгээрииниң политиказын чорудар бодап турар болзур, ол кижилер мону билзе чогуур.

Волга камгалалының хаваларының чаңынга совет улустуң көргүскени хажыш дивес эрес чорууну үлегер-чижээ совет улустуң болгаш ооң сорук киирикчизи—Коммунистиг партияның патриоттуг болгаш интернационалчы чүткүлдериниң чаңгыс айыыл илерээшкини болуп мөңгези-биле артып калыр.

Дүнекиниң 11 шакта

Кызыл хоорайның социал-хандырылга килдизиниң чанынга пенсионерлерниң эки-тура улусчу дружиназы тургустунгандан бээр үш чыл ажып тур. Бистер, 17 кижи бис. Бо арзында бис хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар, хамаатыларның ажыл-херээнге, культурлуг дыштанылгазынга моондактап турар чурум үрекчилерин, арагачыларны илередип тывар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруттувус. Ол дээш Хүндүлел бижиктер, акша шаңналы-биле каш удаа шаңнадып турдувус.

Бистиң ажылывыстан хөй-хөй чижектерни бо чагаамга бижип болур мен. Олар мээң сагыш-сеткилимден черле ыравас. Маңаа чүгле чаңгыс таварылганы айтып көрейн.

Январьның ортан үезинде болган чүве. Ээлчеглиг дежурныйлаашкынның мурнуу чарыында штабка чеде бердивис. Даалга бердингенен. Командиринге мени томуйлады. Штабка А. А. Жуковту арттырып кааш, эш Быковту эдерткеш, хоорайның чөөн талазынче чоруптувус.

Дружба кудумчузу-биле өру чоктап ор бис. Дүнекиниң 11 шак турган. Соогу аажок. Автобус доктаар черге, тейдирээн, дайып кээп душкулээн эзирик кижи келгеш, аңаа-даа доктаавайн, парк талазынче угландыр чээрби метр хире бар чыда, харга калбара барып душту.

Бир эвес аңаа бис чеде бербээн болзувусса, ол доңуп өлүп болур турган. Эзирик кижини тургузуп тырткаш, милиция машиназын келдирткен бис. 1933 чылда төрүттүнген, ийи уругларының адазы, сут ажыл-агый чериниң чолаачызы Николай Максимович Андин дээрзи ол болган.

Ооң соонда үш хонганда, Андинниң бажыңынга чеде бердим. Кырган пенсионер, дружиначы мени көрүп кааш, Андин дыка эпчоксунган: менче безин бидим көрбээн.—кончугла эпчок херек үүлгеткен-дир мен. Силерниң мурнуңарга буруумну миннип тур мен—деп, ол чугаалады.

Ооң кадайы Александра Андреевна бирде Николайже, бирде уругларынче көрүп каап, мыт чок боданып турду. Ол чүнү бодап турган дээр силер? Ында чажыт чок. Аныяк өг-бүлениң ажыл-амыдыралын, чыргалдыг чаагай аас-кежиктиг ынакшылын, Николайның дугайын бодап турганы чугаажок...

В. НИКОЛАЕВ,
пенсионер.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

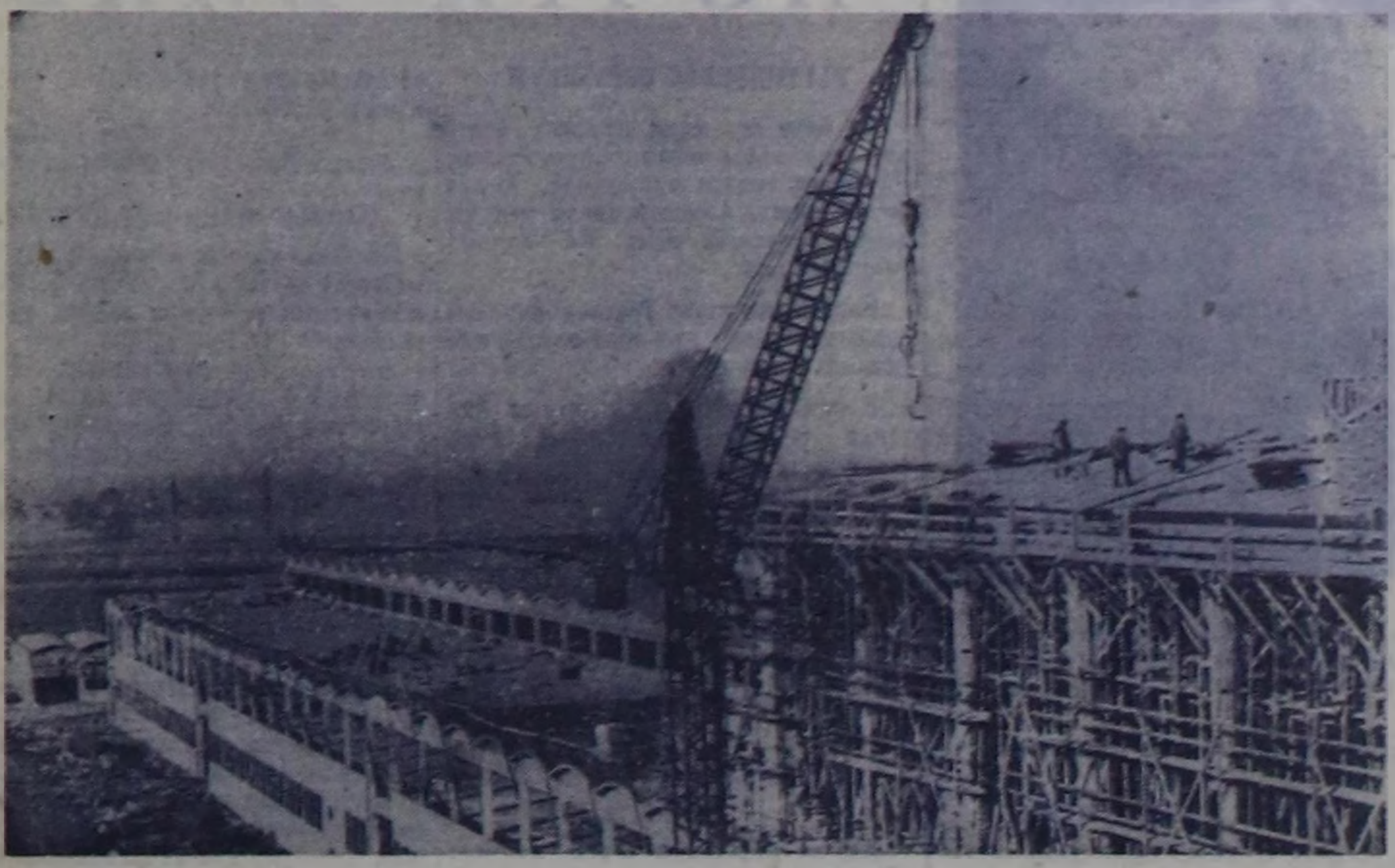

Калбак шил бүдүрериниң Герман Демократтыг Республикада эң улуг заводун Торгауда (Лейпциг округу) дерип турар. Бүдүрүлгениң барык-ла бүгү оран-савазын тудуп тургускан.
1963 чылдың январьда ук бүдүрүлге продукцияны бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Тудуу доозулганының соонда завод чыл бүрүзүнде-ле 8 миллион дөрбелчин метр соңга шилдерин болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрер апаар.
ЧУРУКТА: чаа заводтуң келир үедеги цехтериниң бирээзинде.
АДН—СЭТА-ның фотозу.

Белоруссияда электр останциязы

ВАРШАВА. (СЭТА). Совет энергетика системазын Белосток воеводствозунуң энергетика системазы-биле тудуштуруп турар электри дамчыдылгазының чаа шугумун Польшада ажыглалга киирген деп, ПАП агентилел дыннадып турар. Белосток хоорай болгаш знаа хамааржып турар элээн каш уездилер электри энергиязын Белоруссиядан алыр апаар.

Белосток воеводствозун улам ыңай электрижидерин чорудуларының болдунар аргазын электри дамчыдылгазының чаа шугуму бээр. Бо чылын белин ук воеводствога 168 суурларны электрижидерин планнап турар.

БИР ҮН-БИЛЕ

Январьның ортан үезинде Прага хоорайының радиозу чоңга мындыг дилег чарлалды кылган: «электри четкизинден бүгү лампаларны, кухня плиталарын болгаш хеп базар илиирлерин чүгле 5 минута иштинде уштуп көрүңер». Прaганың чурттакчыларының 5 минута иштинде чарыгдап турар электроэнергиязы 55 мегаватт күчүге, азы ортумак категорияның электристанциязының күчүзүнге деңбoлган.

Электри тогу камнаар эгелээшкин ынчаар тывылган.

Байырлап эрттирген

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи А. Иванниковтуң дамчыдып турары болза:

Бодунуң национал маадыры Хосе Мартиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болган оюн революстуг Куба байырлалдыг-биле демдеглеп эрттирген. Бүдүрүлгелерге, тудугларга, өөредилге, албан черлеринге, кооперативтерге болгаш улус имениелеринге ажылчы чоннарның массалыг митингилери болуп эрткилээн. Хамаарышпас чорук дээш шылгараңгай демиселчи, алдарлыг патриотчу, революсчу, бодалчы Мартиниң төрүттүнген хүнүн Кубаның ажылчы чоннары экономиканың, чырдынышкынның болгаш культураның талазы-биле чаа-чаа чединишкиннерлиг уткааннар.

Хосе Мартиниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга турaскааткан делгелгелерни чурттуң янзы-бүрү черлеринде ажыткылаан. Мартиниң 110 чыл болганынга тураскааткан тускай чуулдерин дамчыдылга программаларын парлаалгага парлап, радиога болгаш телевидениеге дамчыдып турар. Республиканың найысылалы — Гаванада Мартиниң төрүттүнгени улуг эвес бажынга январь 28-тиң эртенинде бажын-музейни ажыткан. Ону ажыларынга кескү куба эртемденнер культура ажылдакчылары, хөй-ниити болгаш революстуг организацияларның удуртукчулары, Кубаның хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң хоочун киржикчилери, найысылалдың ажылчы чоннары киришкен. ССРЭ-ниң Кубада элчини А. И. Алексеев анаа база киришкен. Хол-биле бижээн чүүлдерни, фото-чуруктарны, Мартиниң чагааларын бажын-музейде чыгган.

Хосе Мартиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг кежээ январьның 28-те найысылалдың эң улуг театрларының бирээзинге болган. Байырлыг хуралдар болгаш кежээлер чурттуң өске-даа хоорайларынга болгулаан.

Сухэ-Батор—Моолдуң алдарлыг оглу

«Бир эвес бистиң улузувус боттарының сагыш-бодалын, боттарының күжүн каттыштырып, кады ажылдаар болза: «билбес бис, шыдавас бис» дээр чугаа турбас ийик... Бистиң арыг сеткилиистен арат чоннуң аас-кежиинин дээжизин чедип алыры хамааржыр». Бо состерниң халдыш бар чыдар дыттыг кижиниң көргускен гранит тураскаалда оюп бижээн. Ол болза Моол Араттың революстуг партиязының болгаш Моолдуң улусчу-демократтыг күрүнезиниң үндезилекчизи болгаш баштыңчызы — Сухэ-Баторнуң тураскаалы-дыр.

Моол Араттың революстуг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң шиитпири ёзугаар Моол улустуң алдарлыг оглунуң төрүттүнгенинден бээр 70 чыл болур оюн февраль 2-де демдеглеп эрттирер. Улуг Ленин болгаш Сухэ-Батор моол болгаш совет улустарның акы-дуңма мөңге найыралының үндезинин тургускан. 1921 чылдың ноябрь 5-те чарган совет-моол найырал дугаынында бирги дугуржулгага Сухэ-Батор ат салган.

...Сухэ-Батор амыдыралдың берге оруун эрткен. Салган оттуң ыжы салгын аайы-биле бүгү таладан үнүп турар самдар өгге, ядыы араттың өг-бүлезинге ол төрүттүнген. Оон адазы өскениң малын кадарып чораан, өг-бүлениң үшкү оглу — Сухэ-Батор 14 харлыында улаачы апарган. Оон соонда шериг албаның чылдары. Сухэ-Батор ниитилелдиң социал амыдыралының айтырыгларын сайгарыш ниитилелдиң ынчаардагы тургузуунга удур организастыг демисежирин, чонну эвилелдээрин, хосталгалыг шимчээшкинниң чалбыыжын кыпсырын шиитпирлеп алган.

Аныяк Сухэни — кайгамчыктыг организакчыны долгандыр дептилгелиг кижилер чыглып, чоорту бөлгүм тургустунуп эгелээн. Ол үеде Урга (Улан-Баторну ынчаар адап турган) революсчу хөөннүг орус чон ооң өннүктери апарган. Моол революсчулар Октябрь революциязының дугайында шынны харын-на орус өннүктеринден билип алганнар. Иштики болгаш даштыкы дарлакчыларны Моол улустуң чылча шаварынга чүгле Совет Россия, орус улус дузалап шыдаар деп бүзүрел ынчаарда тургустунган. Сухэ-Батор мынча дээн: «Моолдар дарлакчылардан хосталырынга чүгле Совет Россияның ажылчыннары болгаш тараачыннары дузалап шыдаар».

Моолдуң улусчу партиязы 1920 чылдың чайынында тургустунган. Ол-ла чайын Сухэ-Батор кирген ооң делегациязы Совет Россияга чораан. Бөлүк делегаттар В. И. Ленин-биле ужурашкан. В. И. Ленинниң сүмелери болгаш айтышкыны моол революсчуларның дайының программазы, ажылдың удуртулгазы апарган.

Моол ажылчын массаларның революсчу идепкейи Октябрьның идеязының салдары-биле үзүктел чок өзүп эгелээн. 1921 чылдың март 1-де партияның бирги съездизи болган. Съезд Моол Араттың революстуг партиязын тургузуп, программаны хүлээп алган болгаш улусчу революцияның сорулгаларын, хамаарышпас күрүнени тургузарының сорулгаларын тодараткан.

Улусчу революцияның чалгыы улам көдүрлүп орган, ооң эшкижи — Сухэ-Батор турган. Ол, партизан отрядтарын тургузуп, чепсектиг тура-халышкынны удуртуру-биле тургускан Түр улусчу чазактың ажылынга киржип турган. Ол, бодунуң энергиязы-биле революцияның тиилээринге бүзүрели-биле чонну хейъат киирип, баштап орган.

Эш Сухэ-Батор командылаан Моолдуң улусчу аныяк армиязы болгаш оларга дузалажыры-биле келген Кызыл Армияның кезектери 1921 чылдың июль 8-те Урганы хостаан, а июль 11-де улусчу революцияның тиилээнин чарлаан. Азияда бир-ле дугаар улусчу күрүне бодунуң делгем девискээринге чаа амыдыралды чаа ёзу-биле тургузуп эгелээн. Сухэ-Баторнуң — күрүне болгаш политиктиг ажылдакчының кайгамчык талантызы онзазы-биле көстүп эгелээн.

Ол үениң бир чугула чүүлү болза Сухэ-Батор баштаан моол делегацияның Москвага чорааны болур. В. И. Ленин делегация-биле беседазынга моол революцияның кайгамчыктыг перспективазын чугаалап, чаа моолдуң хөгжүүр оруун айыткан. «Силерниң чуртуңарның ажылчы чоннарының кара чаңгыс шын оруу болза РСФСР-ниң ажылчыннары болгаш тараачыннары-биле эвилелдежип алгаш, күрүне болгаш ажыл-агый талазы-биле хамаарышпас чорук дээш демисел болур» деп Ленин чугаалаан.

Сухэ-Батор Москвадан Төрээн чуртунче сагыш-сеткили хайныккан чанып келген. Ынчалза-даа ол ооң соонда чүгле бир чыл хире чурттаан. Сухэ-Батор революцияның дайзынннарынга удур шиитпирлиг демиселди чорудуп турган, моолдуң алдарлыг оглун ооң дайзыннары 1923 чылдың февраль 2-де кара сагыш-тыы-биле хоранап өлүрген.

...Социалистиг чаа Моол— Сухэ-Баторнуң чурту — империализмге болгаш феодализмге, даштыкы капиталга болгаш хүрээ-шажынга удур демиселдиң оруун ажып эрткеш, феодалдыг ниитилел тургузуундан дораан-на социализмни тургузуп эгелээн чурт болур. Моол улустуң чединишкиннерин херечилеп турар чамдык чижектер бо: көшкүн малчыннарның чурту — аграр-үлетпүрлүг чурт апарган. Улус ажыл-агыйының кол адыры — үлетпүр. Ооң ниити продукциязы 1940 чылга деңнээрге 1961 чылда 9 катап, а ажылчыннарның саны 7 катап өскен.

Социализмниң материал-техниктиг баазазының үндезиннерин тургузарын доозар, социалистиг тургузуушкуннуң бүгү фронтуларынга бурунгаарлаашкынны калбартыр сорулганы Араттың революстуг партиязының 1961 чылда эрткен XIV съездизи Моолдуң ажылчы чоннарының мурнунга салган. Ол чаагай сорулганың чединишкиниг күүсеттинеринге ооң өннүктери бүзүрелдиглер. Коммунистерниң улуг армиязының алдарлыг отряды — Моол Араттың революстуг партиязы марксизм-ленинизмниң тугун быжыг тудуп, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң быжыглааарынга төлептиг үлүгнү киирип турарынга оларның өннүктери өөрүп турарлар.

Техниктиг дептилге—бүдүрүкчү күш

Варшава чоогунда, Прушковта Май 1-зи аттыг станок тудуушкунунуң заводунда мындыг лозунгу эскан: «Заводка техниктиг дептилгени мептередирииге сен чүнү кылдың?!» Бүдүрүлгениң мурнакчылары, чаартыкчылар, социалистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип турар бригадаларның кежигүннери ол лозунгнуң ужур-утказын ажылчыннарга тайылбырлап берип турган.

Техниктиг дептилгени мептеретке-ниниң түңнелинде ол завод эрткен чылдыындан 16 хуу хөй станоктарны бо чылын даштыкыже садар. Польшаның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бо чылын 2.000.000 ажыл шагын камнап алыр, ол дээрге станок тудуушкунунуң 3—4 чаа заводтарының бүдүрүкчүчү потенциалынга деңнежип турар-дыр.

Бүдүрүлгелер эрги станоктарны чаа станоктар-биле солуп турар. Станок тудуушкунунуң заводтарынче чаа-чаа машиналар кээп турар. Польша конструкторлар ам үеде барык 90 хевириниң бөлүк станоктарының болгаш 6 автоматтыг шуушкак шугумнуң хевирлерин тургузары-биле ажылдап турарлар.

Румынияның суурларынче

Беш чыл бурунгаар Румынияның Сигета хоорайының беш ажылдакчызы — эмчи, агроном, ийи башкы болгаш юрист кижилер Онческу суурнуң чурттакчыларының көдээ ажыл-агый, делегей байдалы, төөгү, география болгаш медицина талазы-биле айтырыгларынга харыылаары-биле чеде бергеннер. Эртем мептередириниң бирги бригадазы ынчаар тывылган. Ол бригада Марамурешск областың барык шупту суурларын кезип, ниитизи-биле 9500 км черни эрткен болгаш ажылчы чоннарның 8000 хире айтырыгларынга харыыны бергеннер.

Эртем мептередир талазы-биле ол бригаданың үлегерин Румынияда угаан ажылы кылып турар муң-муң кижилер эдерген. Эртем мептередир бригадаларны чурттуң бүгү булуңнарында тургузуп турар. Чүгле эрткен чылдың декабрьда эртем мептередириниң бригадалары 250.000 тараачыннар-биле ужуражып, оларның айтырыгларынга харыылааннар.

ПБФ-ниң күүскомунуң сессиязы

ПРАГА. (СЭТА). Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Күүсекчи комитединиң 26-гы сессиязы Чехословакияның найысылалында январь 29-та ажыттынган.

Сессия дараазында айтырыгларны чугаалажып көөр: хөделиишкиннерниң делегей чаңгыс эвиниң талазы-биле чаа дуржулга болгаш Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының ажыл-чорудулгазын хөгжүдери, профэвилелдериниң делегей каттыжылышкыннарының ажыл-чорудулгазы, ажылчы херээженнерниң айтырыгларының талазы-биле профэвилелдериниң ийиги делегей конференциязынга белеткели.

Аштап өлүр чыгап турар

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Мурнуу Корейде ажыл кылып шыдаар он кижи бүрүзүнүң бирээзи-ле ажыл чок болуп турар. Мурнуу корей агентилел Хаптон Тхонсинниң дыннатканы-биле алырга, чуртта данзылаттынган ажыл чоктарның саны 440.916 кижи болуп турар. Ажыл чок кижилер аштап өлүр чыгап турарлар.

СПОРТ

Кыжын чиик атлетика

Эрткен дыштаныр хүнде Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң спорт залынга чиик атлетика талазы-биле хоорайның бирги чери дээш маргылдаа болган. Бо дээрге кыжыкы үеде чиик атлетиканы республикада баштайгы удаа чорудуп турары ол. Аңаа найысылалдың дөрт спортчу командалары киришкен. Маргылдаалар спорттуң үш хевиринге: 40 метрге чарыш, черниң бедиин халыырынга болгаш ядро октаарынга болган.

Оолдарның 40 метрге чарыжы-биле маргылдаа эгелээн. Школачыларның бөлүүнден Кызылдың № 2 школазының өөреникчизи Н. Тумат 5,5 секундада маңнааш, бирги черни, улуг улустан пединститтуттуң студентизи К. Казаков 5,3 секундада маңнааш, бирги черни болгаш ийиги черни оон чаңгыс командада эжи Н. Иванов олар алган.

Дараазында ол-ла хемчээлге херээженнерниң чарыжынга бирги черни Н. Носова, ийиги черни Т. Будрина олар ап, 6.1 болгаш 6,2 секунда көргүзүглерлиг болганнар.

Черниң бедиин халыырынга маргылдааны көрүкчүлер улуу-биле сонуургаан. Баштай 1 м 50 см бедикти 7 кижи ажа халаан. Бедик 1 м 55 см чеде бергенде чүгле ийи арткан: студентилер В. Сизенев биле Ч. Ховалыг. Ону олар бирги шенелдеден-не ашканнар. Оон-биле ийилдирзи III разрядтың нормазын күүседишкен. Дараазында бедик 1 м 70 см. Ону В. Сизенев арыг ажа халып, тиилелгени чедип апкан. Ч. Ховалыг 160 см көргүзүглүг болуп, ийиги черге арткан.

Уруглардан № 11 школаның өөреникчизи Г. Кривенко 1 м 35 см халааш, спорттуң III разрядының нормазын күүсеткен болгаш бирги черни алган. Ийиги черде студент Н. Томилина, оон көргүзүү—1 м 25 см. болган.

Дараазында — ядро октаары. Ол талазы-биле херээженнерден 2 кг ядрону 9 м 40 см хемчээлге октааш, пединституттуң студентизи С. Брызова бирги черни алган. Школачылардан бирги черни № 2 школаның өөреникчизи В. Салчак ээлээн.

Оолдар 4 кг ядро октап, маргышкан. Аңаа 11 м 55 см болгаш 10 м 05 см октааш, бирги-ийиги черни В. Сизенев биле К. Казаков олар алганнар.

Команда талазы-биле улуг улустуң бөлүүнден студентилерниң командазы бирги черни ап, 1-ги чергениң дипломун-биле болгаш кубок-биле шаннаткан. Школачылар бөлүүнден № 11 школаның командазы бирги черни ап, база-ла ол мыкаш шаңналдарга четкен. Тус-тус бирги черлерни алгылаан тиилекчилерге мактал бижиктер тывыскылаан.

Бо маргылдаалар спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының март айда болур маргылдааларынга чугула белеткел болган.

М. ДАМДЫН.

ТЕННИС

Чоокта чаа Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң факультеттериниң шилиндек ойнакчыларының бо талазы-биле маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа оолдардан 9, уруглардан 6 кижи киришкен.

Бо оюнга оолдардан физика-математика факультединиң студентизи В. Сидоров чаңгыс-даа кижиге уттурбайн, институттуң эң шыырак ойнакчызы болган. Ийиги черни ол-ла факультеттиң студентизи А. Биче-оол алган. Үшкү черде—литература болгаш төөгү факультединиң студентизи Х. Кызыл-оол.

Уруглардан бирги черни педагогика факультединиң студентизи Л. Голубева кымга-даа уттурбайн, чаалап алган. Ийиги курсчу К. Ширипей—ийиги черде, бирги курсчу З. Биче—үшкү черде болган.

Команда талазы-биле бирги черни физика-математика факультединиң командазы, 2—3-кү черлерни литература болгаш төөгү, педагогика факультеттериниң тус-тузунда үлешкеннер.

1—2—3-кү черлерни алаан студентилерни спорттуң «Буревестник» эки-тура ниитилелиниң мактал бижиктери-биле болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

В. САТ.

СПОРТ АЖЫЛЫ БАГАЙ

Кышкы спортчу сезон ам үеде орту кирип турар. Ындыг турбуже Улуг-Хем районуң «Урожай» спорт эки-тура ниитилели аныяктар ортузунга ажылды багай чорудуп турар. Ында мынчага дээр чайгы спортчу сезону чурум ёзугаар хагдынмаан, а кышкы сезон—ажыттынмаан. Районнуң спорт чөвүлелиниң даргазы Е. Константинов аңаа-ла эрге-дужаал, эдилеп, шаг-үе эрттирип олурар. А спорт болгаш күш-культура ажылы алачаагаарлаашкынның агымынче кирген. Оон чижээнге январь 20-де болган лыжа талазы-биле маргылдааны көрүп болур. Районда 1800 спортсменнер санаттынып турар. А ол маргылдаага чүгле... 18 кижи киришкен.

Бир эвес спорт ажылын ёзулуг эки-житкен болза Улуг-Хемниң көдээ спортсменнеринде спортка ынак аныяктар хөй. Далаш-биле, организас чок эрттирген ол маргылдаага чаңгыс «Найырал» совхозта безин К. Доржу-оол, Д. Маадыр-оол ышкаш мергежилдиг лыжачылар бары илерээн.

Оон-биле кады дадывыр хавырылдазы чорбастаан, спорттуң чер-черде коллективтеринге эш Константинов практиктиг дуза чедирбейн турар. Шеригге келдиртир назы четкеннерниң ортузунга ГТО-нуң нормаларын дужаадыр планын эрткен чылын чүгле 62 хуу күүсеткени чөгенчиг.

Бо талазы-биле ажылды сегидер, илерээн четпестерни узуткаары эш Константиновтан хамааржыр болбайн аан.

О. НАМЧЫЛАК.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага чамдык черлерге хар чаар. Кызылга хар чагбас хүн болур. Хат даглыг черлерге дынзыыр. Агаарның температуразы: республикага — 22—27, а Кызылга—25—27 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Атомнуг частыышкынның хоралыг херелинден камгаланыры

Атомнуг частыышкынның халдаашкынның факторларының бирээзи болза хоралыг херели болур. Оон тыптыр дээ чүстыр чүүлдерниң кыпкан болгаш кызааб кезектеринден база кызый берген агаардан тургустунган чырыткыланчак өзек болур. Ындыг кывыышкыннар болгаш кызыышкыннар атомнуг частыышкынның үезинде тыптыр улуг энергиядан үнер. Ол дээрге хүн херели ышкаш, чырыктың херелиниң ындыг агымы болур. Чырыткыланчак черниң температуразы 8—10 муң градус чедир изиир. Оттуг чырыткыланчак дээрбектиң хемчээли сантиметрден эгелээш, элээн каш км чедир диаметрлиг болгулаар. Янзы-бүрү чүүлдерниң изиишкининиң температуразының бедээнинден чырыткыланчак херелдиң хоралыг шынары хамааржыр (өртенир, чалбыыштаныр, эстир дээш оон-даа өске).

Чырыткыланчак херелдениишкинниң энергиязын тудугларның, бүдүмелдерниң олче угланган талалары боттарынче сиңирер. Изиишкинниң улуг, биче болуру кыпкан чырыткыланган энергияның күжүнден, материалдарның шынарындан, хемчээлинден хамааржыр. Агаарның болгаш хейлерниң кызый берген турар үези ядролуг частыышкынның күжүнге дүүштүр 2—4 секундадан он-он секундалар чедип болур. Херелдениишкин хеп-хенертен болгаш чүгле дорт тараар, оттүр көзүлбес материалдарны эртпес. Оон тараарының дүргедээшкини секундада 3 муң км. хире дүрген. Хөлеге, чаашкын, туман херелдениишкинниң күжүн дыка кошкадыр.

Херелдениишкинниң кижилерге дээшкининиң салдары хептиң өңүнден, кылынындан, алгыг, тарындан дыка хамааржыр. Чиңиг өңгүр, делгем хептиг кижилер кара өңнүг, тар хептиг кижилерден ээээш качыгдаар. Дук болгаш хендир кылыглар хөвеп-саазын кылыглардан шыдамык. Мага-боттуң чаңгаш кезээ частыышкынның төвүндеп ыраккоогунга хамаарыштыр белен качыгдаар. 1945 чылдагы Хиросиманың чижээнден алырга 1,5 км черге күштүг, 2,5 км черге ортумак, 3,5 км. черге чиик өртениишкин болуп турган.

Баш удур камгаланырының хемчеглерин чогуур үезинде алыр болза, херелдениишкинниң салдарын шуут чайладыр ийикпе азы бичеледир. Камгаланырының хемчеглериниң бирээзи болза, частыышкын болган соонда 2—3 секунда иштинде дүрген хөделириинге чанчыгары болур. Медээни дыңнаан дораан-на подвалга, тускай камгалал черлеринге чаштынар. Хууда камгалал кылдыр эжиничектерни, шывыгларны, тоннарны база ажыглап болур. Бир эвес кижи даштыгаа чорда ядролуг частыышкын болу берген болза, эң чоок, 2—3 базым черде тудугларны, подвалдарны, оңгарларны, ыяштарны, бугаларны ажыттадыышкын кылдыр дүрген-не ажыглаар. Чоогунда ындыг чүвелер чок болза, буттарын частыышкынче угландыр, арнын куду кылдыр, холдарын баскаш, карактарын ыяк шимгеш чыдыптар херек.

Херелдениишкинден өртениишкинге таварышканда баштайгы дузаны азы ботка дузалаарын дораан кылыр. Кызыды чиртипкен кеъшти марганцылыг калия ээилдиринн-биле азы ижер сода-биле, спирт азы одеколон-биле, чемгир соок шай-биле азы арыг суг-биле чуур. Оон соонда сода, тальк, крахмал-биле бызааш, өртен чаар чаашкын, вазелин, дус чок саржаг-биле чаар. Ийиги болгаш үшкү чергениң өртениин хайындырган азы арыглаан суг-биле чуур, оларны үстүг чаашкыннар-биле чаап болбас. Халдавыр боллурбас төлээде, сугжаңгыларны дешпейн, оон кеъжин марганцылыг калий ээилдирин-биле азы спирт, одеколон-биле чуггаш, бинт азы арыг пөс-биле шарыыр. Балыгга хеп чыпшына берген болза, ону адырбайн, кырындан шарыыр. Карактың ылчыргай каъдын херел шөнупкан болза, ижер сода-биле чуггаш, шарааны дээре.

Ядролуг бомба частыышкынындан өрт үне берип болур. Бир эвес бодуун болгаш магадылалдыг хемчеглерни алыр болза, өртүг өөскүтпейн азы шуут бөдүрбайн барып болур. Чырыткыланчак херелден өртениишкин-биле демиселге сонга шилдерин, ыяш тудугларның даштын камгалаары, кывыычал чүүлдерни эвээжедири чугула. Шил херелдениишкинниң 90 хуузун эрттирер, ындыг болганда ону даштындан чугай, үс, суг холумак-биле 2 катап чаар. Ыяш тудугларның, крыша тудугларының ажык ыяш кезектерин отка быжыг холумак-биле (дой, чугай), тускай будук-биле чаар. Чугула ыяш тудугларны, аргыгларны, кежегелерни отка быжыг бүдүмелдер-биле сиңирер. Ол ышкаш ыяш тудугларның даштын штукатурлаары, демир шывыгларның кырындан элезин, дой холумакка өттүрген даг-дугу, кидис шывыглар-биле дуглаары чугула. Бажыннар иштинде кежегелерни дужуруп, кывыычал чүүлдерни хаагдыг саваже суггары, керосин ышкаш чүүлдерни дуй хагдынар демир савага куткаш, караңгы черге тургузары эргежок чугула.

Өрт өжүреринге белен ажыглаттынар чүүлдер суг, от өжүрер көвүк, углекислота болур. Өрт өжүреринге түс черниң өртке удур херекселдерин, ажыл-агыйның хол херекселдерин ажыглаар. Частыышкын үезинде суг дамчыдылгазы үрели берип болур төлээде, тудугларга, бажыннарга, албан черлеринге суг курлавырларын тургузары чугула. Өрт өжүрерин херелдениишкинниң салдарының күжү тодаргайлаттынган соонда дораан эгелээр. Өртенген чүүлдерни өжүрери дээрге чалбыыштанып кыва берген черлерни суг-биле, от өжүрүкчүлери-биле, куттулчак чүүлдер-биле шывай шавары болур. Чугула апарганда кыва берген тудугларны бускаш, черге өжүрер апаар. Бир эвес өрт тудугнуң иштики хөс черлеринче шала, дээвир адаа дамчый берген болза, хөй суг белеткеп алгаш, изиг берген азы ыштатып турар черден чаза тырткаш өжүрер. Электри дамчыдыкчыларының камгалакчылары кыва берген болза, чырыкты өжүргеш, ам хемчег алыр. Крышалар өрттү кончуг дүрген калбара берип болур. Ындыг болганда ону дораан өжүрер болгаш оон дамчыштыр дээвирже өрт шилчий бээрин болдурбас херек.

Өрт командаларының чүгле штаттыг ажылдакчылары өрт-биле демиселди чедиишкинниг чорудары берге. Моон ужурунда бистиң республиканың хоорайларының, суурларының чурттакчылары өртке удур демиселдиң аргаларын эки билген турары чугула. Оон-биле кады бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң удуртукчулары өрт өжүрер херекселдерни четчелээринче, оларны кезээде белен тургузарынче, өртке удур хемчеглерни шыңгыы боттандырарынче онза кичээнгей салыр хүлээлгелиглер.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Февраль 1-де

«НАЙЫРАЛ»:

«Доктор Айболит» 10. «Кузел-болдалыг бичиилер» 11.40. «Катап эгелээн амыдырал» 2, 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«ВОСТОК»:

«Коргуушкуннуң демдээ» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:

«Турлагдан келген өңнүктер» 11.15, 1.15. «Молодо-зелено» (делгем экранныг) 3.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

«Дурьялар ужуп чорлар» 2.30, 4.30. «Аар хол хаптары» 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда килдизиниң болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54. харыысалгалыг секретарьның 23-35. көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38. партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13. иштики килдизиниң 20-60. чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27. үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64. бухгалтерияның 31-75. корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00239. Чагыг № 103. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 2 СУББОТА № 28 (5432).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

ШИЛЧИИР КЫЗЫЛ ТУК БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Малчыннарга шаңналдар

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1962 чылда продуктуларны бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедири дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көрген.

Эът, сүт, чуурга болгаш дүк бүдүрер талазы-биле эң бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш, а база күрүнеге мал ажылының продуктуларын садып алырының планнарын ажыр күүседири-биле кады колхозтарга болгаш совхозтарга кыс малдың болгаш куштуң баш санын көвүдеткени дээш социалистиг чарыштың тиилекчилеринге санаттырганнар болза:

Соңгу-барыын улуг экономиктиг район талазы-биле — **Коми АССР**; Төп улуг экономиктиг район талазы-биле—**Ярославль область**; Волга-Вятка улуг экономиктиг район талазы-биле—**Мордва АССР**; Төп-Кара хөрзүннүг улуг экономиктиг район талазы-биле—**Курск область**; Поволжье экономиктиг район талазы-биле—**Пенза область**; Соңгу-Кавказ улуг экономиктиг район талазы-биле — **Дагестан АССР**; Чөөн-Сибирь улуг экономиктиг район талазы-биле—**Тыва АССР**.

Ярославль, Курск, Пенза областарга, Коми, Мордва, Дагестан болгаш Тыва АССР-лерге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир кызыл туктары тыпсыр болгаш 10—10 муң рубльдиң акша шаңналдарын бээр.

Колхозтарга болгаш совхозтарга мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедиринге чедиишкиннери дээш 5—5 муң рубльдиң акша шаңналдарын Төп-Кара хөрзүннүг улуг экономиктиг район талазы-биле — **Белгород обласка**, Поволжье улуг экономиктиг район талазы-биле — **Волгоград обласка**, Ыраккы Чөөн чүк улуг экономиктиг район талазы-биле — **Сахалин обласка** тыпсыр.

Горький, Астрахань, Мурманск, Амур, Тамбов, Камчатка областарның, Калмык болгаш Соңгу-Осетин автономнуг республикаларның колхозтарының болгаш совхозтарының эът, сүт болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрер база белеткээр талазы-биле эки ажылын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Урал болгаш Барыын-Сибирь улуг экономиктиг районнарының автономнуг республикаларынга, крайларынга болгаш областарынга социалистиг чарыштың негелделерин күүсетпээн деп санааш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир кызыл туктарын болгаш акша шаңналдарын тывыспас деп шиитпирлээн.

Иркутск, Пермь, Новгород, Куйбышев, Омск областарда болгаш Бурят АССР-де мал ажылының продуктуларының белеткелиниң талазы-биле багай ажылды демдеглээн.

ҮЛЕТПҮРНҮ, ТУДУГНУ ТОДАРГАЙ УДУРТУР

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму чуртта улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга партийжи удуртулганы бүдүрүлге принцивин барымдаалап эде тургузарын шиитпирлээн. Ленинчи принципке үндезилеттинген. Пленумнуң ол төөгүлүг шиитпириниң ёзугаар бистиң партиявыстың организастыг структуразынга чамдык чаартылгалар болуп. Төп Комитеттиң бодундан эгелээш, обкомнарга, райкомнарга чедир үлетпүр, тудуг, транспортту болгаш кодээ ажыл-агыйны удуртурунуң бюролары, крайкомнары, обкомнары база райкомнары бүдүрүлге принцивин барымдаалаттынып чер-черде тургустунуп турар. Мындыг шын болгаш чогуур өйүндеги шиитпир улус ажыл-агыйының, оон иштинде үлетпүрнүң болгаш тудугнуң моон соңгааргы улам шапкын хөгжүлдезин хандырар арганы партияга болгаш совет улуска бээр.

Бистиң республиканың парторганизациязының организастыг структуразынга бүдүрүлге принцивин барымдаалаан ындыг чаартылга амдызында болбаан. Ол дээрге республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге партийжи удуртулганың эрги стилин хевээр арттырар дээни ол эвес-тир.

Партия биле чазактың көргүзүп келген улуг дузаламчызының ачызында бистиң республиканың аныяк үлетпүрү болгаш тудуг ажылы элээн дүрген сайзырап турар. Бисте бүгү-эвилел ужур-дузалыг ийи улуг комбинаттарның тудуу чорупа турар болгаш олар боттарының үлетпүр продукциязын удавас берип эгелээр.

Республиканың үлетпүр продукциязының ниити хемчээли 1958 чылда турганынга бодаарга 70 хуу өскен. 1962 чылда үлетпүр продукциязын бүдүрерин республика ниитизи-биле 102,2 хуу күүседип шыдаан. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 1958 чылдыы-биле деңнээрге барык 4 катап улгаткан. Эрткен чылын Кызылдың электростанциязы, типография, хоорайның сүт заводу бүдүрүлге программазын кол-кол көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде күүсеткени ол бүдүрүлгелерде партия организацияларының организас-массалыг ажылы чогуур деңнелге чоруттунуп келгенин көргүзүп турар. Сөөлгү каш чылдарда республиканың ажылчы чоннары 152 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн алган.

Ынчалзажок республиканың үлетпүр хөгжүлдезинде, тудуг ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Үлетпүр болгаш тудуг ажылының темпизи чеди чылдың планныг онаалгаларындан элээн хожудап турар. Республиканың алды бүдүрүлгелер 1962 чылдың бүдүрүлге планын күүсетпээн. Ылангыя Туранның үлетпүр комбинады онза багай ажылдап, тудугларга 131 муң түүйбуну, 62 тонна чугайны, чурттакчы чоңга 5,7 муң рубльдиң дааранылга кылыглары чедир бербээн. Шуурмактың үлетпүр комбинадында байдал база-ла оон дээредевес.

Ол бүдүрүлгелерге күш-ажылдың организациязы аажок сандаргай болуп, механизмнер четче ажыглаттынмайн, кижилер-биле ажыл, ылангыя социалистиг чарыш чергиин багай организастаттынып келген. Ынчаарга оларда парторганизациялар бүдүрүлге амыдыралында ол чугула айтырыгларже шоолуг-ла кичээнгей салбайн, чүгле эренгей удуртулга-биле кызыгаарлаттынган турунда. Бии-Хемниң, Тес-Хемниң партия комитеттери чүнү көрүп турганнарыл, чүге оларга дузалашпааныл?

Республикада элээн чамдык бүдүрүлгелерниң кылып турар продукцияларының шынары ам-даа дыка куду, бот-үнези чингевейн турар. 1962 чылда чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге кылган 2400 ажыг мебельдерниң 900 хирези, азы 37 хуузу үрей кылдынганы хыналдадан илерээн. Ылангыя Шагаан-Арыг, Тожу үлетпүр комбинаттарының бүдүрүлгеп продукцияларының шынары кончуг куду болган. Ол комбинаттарда парторганизациялар продукция шынарынга контрольду боттандырбаан, а Улуг-Хем, Тожу районнарның партия комитеттери ол ындыг хоралыг практика-биле эптежип келген.

Тудуг ажылдарында база улуг четпестер бар. Чуртталга тудуу онза хожудап турар. Чүгле 1962 чылда бистиң республиканың тудуг организациялары 17 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглаалга кирбээн. Кылдынып турар тудугларның шынары дендии куду, катап кылыышкыннар көвей, ынчангаш хөй-хөй артык чарыгдалдар үнүп турар. Республикада эң улуг тудуг организациязы «Тыва тудуг» трези чурттаалга болгаш бүдүрүлге тудугларын чыл-чылы-биле үзүп, бедик бүдүрүкчүлүг механизмнерни долу күш-биле ажыглаавайн, акша-хөреңгини, материалдарны, ажылчын күжүн хөй санныг тудугларга хөлүн эрттир бызарадып, дендии багай ажылдап келген. СЭКП-ның Кызыл хоорkому ол трестиң ажылын хөй катап чугаалажып, эки шиитпирлерни хүлээп ап келзе-даа оон ажылын мынчага сегиндип шыдаваан.

Мынчангаш партияның түс-түс комитеттери, Кызыл хоорkому болгаш бүдүрүлге, тудугларда партия эге организациялары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирин ёзугаар улус ажыл-агыйының өске бүгү адырлары-биле чергелештир үлетпүрге, тудугга удуртулганы ам үндезини-биле эде тургузар ужурлуг. Хамыктың мурнунда түс-түс бүдүрүлгелер болгаш тудуг организацияларының ажыл-чорудулгазынче хүн бүрү ханы сиңнигип, хожудап турар участоктарнып чылдагаанын дүрген илередип, оларны мурнакчыларның деңнелинге чедирер дээш организастыг хемчеглерни алыр херек. Бүдүрүлге, тудуг организациялары деңдески ажылдаан турзун дээш, механизмнерни долу күш-биле ажылеп, күш-ажылдың организациязын экижидип тургаш, оон бүдүрүкчүлүүн соксаал чок бедидеринче, үлетпүр продукциязының, тудуг ажылдарының шынарын экижидеринче, бот-үнезин чингедиринче, хөреңгилер болгаш материалдарны камныг чарыгдаарынче парторганизациялар онза кичээнгей салза чогуур.

Идеологтуг ажылды улам дайынчы болдурар

СЭКП обкомунуң идеология килдизи январь 30-де чөвүлел хурал эрттирген. Аңаа СЭКП парткомнарының секретарьларының чамдык оралакчылары, районнарның парткомнарының идеология килдистериниң эргелекчилери, СЭКП обкомунуң идеология килдизиниң ажылдакчылары, республиканың чамдык удуртур ажылдакчылары киришкен.

Чөвүлел хуралды СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока удуртуп эрттирген.

Чөвүлел хуралга Таңды районнуң «Победа» совхозта партия организациязының секретары эш Дамдының совхоз ажылчыннарының ортузунда полит-массалыг ажылдың байдалының дугайында илеткелин чугаалашкан.

Ол ышкаш районнарда идеология ажылының байдалының дугайында СЭКП Тес-Хем парткомунуң секретарының оралакчызы эш Миңчимаа, Чөөн-Хемчик парткомунуң идеология килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш Дүгүржап болгаш Каа-Хем парткомунуң секретарының оралакчызы эш Благинин олар дыңнадыглар кылган.

Таңдының «Победа» совхозунуң ажылчыннарының, ылангыя малчыннарының ортузунда полит-массалыг ажылды болгаш Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарның ажылчы чоннарының ортузунда идеология ажылы ам-даа куду деңнелде тургустунган деп чөвүлел хурал демдеглээн. Идеология ажылы хүн бүрүнүң сорулгаларындан ам-даа хоорук, чамдык черлерде ёзу барымдаалаар, кампанийжи чоруктар бар болуп турар.

СЭКП обкомунуң идеология килдизиниң эргелекчизи эш Аранчын, лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу эш Емельянов, инструкторлар эштер Биче-оол, Ондар, Таңды парткомунуң секретарының оралакчызы эш Очур-оол, «Шын» солуннуң редактору эш Байыр-оол болгаш өске-даа эштер хуралга санал берген.

Чөвүлел хуралдың түңнелинде эш Тока чүве чугаалаан.

Идеология ажылын каяа-даа хүн бүрүнүң политиктиг болгаш ажыл-агыйжы сорулгаларынга дүүштүр чорударының эргежок чугулазын эш Тока демдеглээн. «Победа» совхозтуң ажылчыннары эрткен чылын эки ажылдаан, күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүсеткен, ынчалза-даа план ёзугаар бир гектардан 12 центнер дүжүт алыр тургаш, 9 центнерни алган. Мал ажылында, ылангыя малчыннар ортузунда полит-массалыг ажылды партия организациязы, оон секретары эш Дамдың четпес чорудуп турар.

Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарда малчыннарже сагыш салып турары четпес, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарында, материалдыг негелделерни хандырарында улуг четпестер бар.

Идеологтуг ажылды улам дайынчы, дээштиг болдурарынче, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулданы организастыг эрттиреринче улуг кичээнгейни салырының чугулазын эш Тока айыткан.

Партия-биле улустуң бузулбас чаңгыс эвиниң чайыннанчак көргүзүү

РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттарның кандидаттарын депшидип эгелээн

База-ла энергетиктерден эгелээн

Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязының коллективи бодунуң күш-ажылчы кайгамчык чедиишкиннери болгаш патриотчу эгелээшкиннери-биле бүгү республикада сураглаан. Тургустунуп келгениндеп бээр ол коллектив айлар, кварталдарның болгаш чылдарның планныг онаалгаларын доктаамал ажыр күүседип, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруунда быжыг туружун черле салбаан. Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш патриотчу шимчээшкинни бистиң республикага электростанцияның коллективи бирде дугаарында массалы-биле эгелээн. 1960 чылдың ноябрь айда станцияның химиктиг цегинге коммунистиг күш-ажылдың цеги деп атты республикага бирде дугаарында тывыскан.

Каа-Хем районнуң колхозтарынче концерттерлиг үнүүшкүннерни удаадараа кылып, сессиялар болгаш пленумнар эртип турар үеде республиканың Хөгжүм-шии театрынга дээре номерлерин доктаамал көргүзүп турар. Энергетиктер эрткен чылды күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг доосканнар. Электроэнергия бүдүрүп үндүрериниң чыл планын декабрь 21-де күүсеткеш, 25 муң киловатт электроэнергияны пландан ажыр бергеннер.

Кезээде мурнакчы болуп чанчыккан коллективтиң кежигүннери РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидилгезин бистиң республикага база-ла бир дугаарында эгелээр аас-кежиктиг болганнар.

Февраль 1, хүндүскүнүн 4 шак. СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннериниң — Совет чазактың баштыңчыларының портреттери, лозуңнар,

ЧУРУКТА: Электростанцияның коллективинге болуп эрткен хуралдың залында. Индирде слесарь А. Рябовтуң санал берип турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

плакаттар, туктар-биле шимеп каан залды станцияның коллективиниң кежигүннери долдур олурупканнар. Чыылганнарның арын-шырайларындан өөрүшкү, чоргаарал, күш-ажылчы соруктуг кирипшкин илдеп көстүп турар. Улуг Ленинниң портрединиң адаанда президиум столун. Коллективтиң мурнакчы кижилери — бригадирлер, машинистер, лаборантылар болгаш бүдүрүлгениң удуртукчулары ээлепкеннер. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидеринге тураскааткан байырлыг хуралдың Хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннерин эш Никита Сергеевич Хрущевту баштадыр хуралдың киржикчилери бүт кырынга туруп келгеш чаңгыс үн-биле соңгааннар.

Коллективте партия организациязының секретары эш Глеб Павлович Отрыганьев бирле дугаарында индирге үнүп келген. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга № 846 Тыва соңгулда округунуң мурнундан СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Никита Сергеевич Хрущевту**, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Дмитрий Степанович Полянскийни** болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының оралакчызы, Кызыл хоорkүүскомунуң даргазы **Сергей Хоченович Красныйны** депшидер дугайында эш Отрыганьевтиң саналын хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле деткээннер.

— Партияның болгаш күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, делегейниң бүгү кижилериниң аас-кежии дээш, тайбың дээш, коммунизм дээш мөгаг-шылаг чок демиселчи Никита Сергеевич Хрущев бодуун ажылчы кижилерни бедик хүндүткеп билир, ынчангаш бүгү чон аңаа бүзүрээр. Мен эш Отрыганьевтиң адаан кандидатураларын чүректиң хаңызындан байырлап деткивишаан, моон соңгаар ийи дапкыр күжениишкиннер-биле ажылдаарын хүлээнип тур мен — деп, турбина цегиниң слесары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы эш Рябов чугаалаан.

Станцияда коммунистиг күш-ажыл цегиниң удуртукчузу Анастасия Павлюк индирге үнүп келгеш:

— Мээң удуртуп турар цегимде дааңы-ла аныяк кыстар ажылдап турар. Никита Сергеевич Хрущев аныяк салгакчыларны, кижизидеринге деңнеп четпес сагыш-салыышкыннарны илергейлеп, оларны адаларының болгаш улуг акыларының маадырлыг херектериниң төлептиг уламчылакчылары деп адап турар. Совет чазактың болгаш коммунистиг партияның баштыңының ол хире улуг үнелелинге харыы кылдыр бүгү совет аныяктар тайбың күш-ажылдың фронтузунга чаа-чаа тиилелгелерни улаштыр-улаштыр чедип ап турарлар. Эштер Никита Сергеевич Хрущев, Дмитрий Степанович Полянский болгаш бистиң чаңгыс чер чурттуувус Сергей Хочекович Красный оларны РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшидер дугайында саналды деткивишаан, хуралдың бүгү киржикчилерин база олче кыйгырып тур мен — деп чугаалаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга № 846 Тыва соңгулда округунуң мурнундан **Н. С. Хрущев, Д. С. Полянский, С. Х. Красный** оларны депшидер болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга бүрүткедиринге чөпшээрелин бээрин олардан дилээр деп доктаалды хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

Мурнакчы бүдүрүлгеге болуп эрткен хурал партияның болгаш чоннуң өндүр улуг **чаңгыс эп-сеткилдиин**, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң бузулбас **чаңгыс эвин** илергейлээн бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга эрткен.

Станцияның коллективиниң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязы — электри тогу хоорайның бүдүрүлгелеринче, тудугларынче, школаларынче, албан черлеринче, «Кызыл-Хавак» шахтазынче, Таңдының болгаш Каа-Хемниң колхозтарынче, совхозтарынче демир проводтар-биле карак чивеш дээр аразында дамчып чоруткаш сайгылгааннарны чырыдып, моторларны хөделдирип турар. Энергетиктерниң депшидип үндүрген кандидатураларын хоорайның бүгү коллективтери доп-дораан изиг-биле деткиирлер. Черле бирги одуругга чорупа чанчыккан энергетиктер бо удаада база эгелекчилер болганнар. Эр-хейлер!

Келир үениң разведчиктериниң адын чедип алыр дээш демиселде коллективтиң бүгү кежигүннери киржип турар, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демиселди республикага база-ла энергетиктер эгелээннер. Коллектив кежигүннери өөредилгеде чүс хуу хаара туттунган, беш кижиниң ужу рационализатор болуп турар. Станцияда хөй-ниити конструктор бюрозу тургустунган, рационализаторларның мөгаг-шылаг чок чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылдарының түңнелинде бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазы долузу-биле механизастаттынган, коллектив кежигүннери инженер-техниктиг ажылдакчыларның удуртулгазы-биле бүдүрүлгени автоматчылар сорулганы салгаш, ону амыдыралга чедиишкинниг боттандырып кирипкеннер.

Станцияның коллективинде боттывынгыр уран чүүл бөлгүмү хоорайның эң дээрелериниң санынга кирип.

ТӨЛЕПТИГ КАНДИДАТТАР

Февральдың 1-зи. Эртенгиниң 11 шак чаа-ла ашкан. Ажыл шагының түлүк үези тураа-даа, Хову-Аксының тудугжулары болгаш ажылчын суурда бүгү профессияларның кижилери бүдүрүлгениң түс-түс участоктарындан, цехтериндеп, чамдыктары — бажыннарын д а в уурук-суруктап үнмүшаан, клубче угландыр суурнуң чүк-чүгүндеп чүс-чүзү-биле шуужуп кээп-ле турганнар.

Төңмес агым-биле чыглып тургулаан ол кижилерниң шырайы аажок өөрүшкүлүг, оозун бодаарга, бир-ле анаа эвес чүве болур дей бергени илдеп. Улатпаанда клубтуң улуг залын чон шыгырт долган. Ол болза, Тывага аар үлетпүрнүң эгезин салыр бүдүрүлгелерниң бирээзи Хову-Аксы комбинат тудуунуң хөй муң кижилиг коллективи Федерацияның Дээди Совединче болуунуң чорудар айбычызын депшидер дээш чыглып турганы ол. Кижи бүрүзүнүң караанга келир үелеги индустриалдыг тыва черниң овуру тодазы-биле чуруттунуп турганзыг-даа.

Дүштекиниң мугур 12 шак. Ол улуг комбинат тудуунуң эргелелинде партком секретары болгаш бүдүрүлгениң элээн каш мурнакчы кижилери президиум столунуң артынга үнүп келирге, зал шыпшыл-ла апарган. Хуралды комбинаттың постройком даргазы Я. Ф. Лушников ажыткаш, илеткел кылыры-биле партком секретары Ф. П. Клёновка сөс берген. Секретарь бодунуң допчу илеткелинге делегейде эң демократтыг совет соңгулда системазының ужур-дузазын чугаалааш, ол улуг бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң эрткен чылдагы чедиишкиннерин демдеглеп, төөгүлүг чеди чылдың бешки чылында хову-аксычыларның сорулгаларын тодаргай айытпышаан, ам болур соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белекти ужуражырынче соңгукчуларны кыйгырган.

Хову-аксычылар депшидилгени эгелээн. Индирде комбинаттың № 3 бүдүрүлге участогунуң начальниги Иван Петрович Титов. Оон чугаалааны:

— Эштер! Тыва үлетпүрүнүң пионери болур Таңды-Уланың эдээнде чаа тургустунуп турар комбинаттың ажыл-ишчилери бистерге Федерацияның Дээди Совединче Тываның төлээлекчизин депшидер аас-кежиг таварышкан-дыр. Ол улуг идегелге харыы кылдыр бистиң участогувус бирги кварталдың бүдүрүлге планын соңгулда хүнүнге үткүштүр күүседип шыдаар дээрзин маңаа өөрүмнүң мурнундан таңгыраглаайн! РСФСР-ниң Дээди Совединге № 846 соңгулда округунуң талазы-биле бүгү улустуң кандидаттары кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, шынчы ленинчи, тайбың дээш чалбыыштыг демиселчи **Никита Сергеевич Хрущевту**, СЭКП ТК-ның секретары болгаш Президиум кежигүнү **Фрол Романович Козловту** саналдап тур мен дээрге, бүгү зал бүт кырынга туруп кээп, хинмиттиг алыш часкаан.

Дараазында комбинаттың дашчылар бригадазының бригадири Константин Тимофеевич Шаврин сөс алгаш, эш Титовтуң саналын изиг-биле деткивишаан, № 846 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга тыва улустуң шынчы оглу, Кызыл хоорkүүскомунуң даргазы **Сергей Хочекович Красныйны** депшидер деп саналдыг мен дээш, оон биографиязын допчулап чугаалавышаан, соңгулда хүнүнге чедир бригада кварталдың бүдүрүлге онаалгазын 100-тен эвээш эвес хуу күүседип турарын хүлээнген.

Комбинаттың хоочун тудугжуларының бирээзи столяржы Роман Иванович Боровин чүве чугаалааш үстүнде эштерниң саналдарын чүүлдүгзүнүп, оларны деткииринче хуралдың киржикчилерин кыйгырган. — Хүмда январьның бүдүрүлге планын ажыр күүсеттим, а соңгулда хүнүнге белек кылдыр февраль планын база дыка ажыр күүседирин хүлээнип тур мен — дээн.

Хову-Аксы комбинат тудуунуң эргелелиниң ажыл-ишчилери боттарының күзелин илеретпишаан, РСФСР-ниң Дээди Совединге бүгү улустуң кандидаттары кылдыр эштер Н. С. Хрущевту, Ф. Р. Козловту чаңгыс үн-биле адап, Федерацияның Дээди Совединге тыва улустуң айбычызы кылдыр С. Х. Красныйны бир эп-сеткилдиг депшитпишаан, ол кандидатураны деткииринче Тываның бүгү соңгукчуларын кыйгырганнар.

• • •

Дүүн Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчуларының болгаш Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажыл-ишчилериниң ниити хуралы база болган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга № 846 соңгулда округунуң талазы-биле кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Никита Сергеевич Хрущевту**, СЭКП ТК-ның секретары эш **Фрол Романович Козловту**, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү **Геннадий Иванович Вороновту** болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы эш **Сергей Хочекович Красныйның** кандидатуразын Тыва көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнундан чаңгыс эп-сеткилдиг шиип үндүргеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. К. Намчакты дедир кыйгыртыры-биле Улуг-Хем районнуң Чаатының № 90 соңгулда округунга бадылаашкын чорудар дугайында Чарлыкты Дээди Советтиң Президиуму хүлээп алган.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр дугайында» Хоойлуну ёзугаар Улуг-Хем районнуң Чаатының № 90 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Сат Комбуевич Намчакты дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкынны 1963 чылдың февраль 12—13 хүннеринде чорудары ол Чарлык-биле Дээди Советтиң Президиуму доктааткан.

Эргелел чөвүлели

Республиканың барыын талакы зоназының ажыл-агыйлары эрткен чылын күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер. Бо дугайын колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Чөөн-Хемчик эргелелиниң чоокта чаа болган чөвүлелинге демдеглээн. Аңаа эргелелдиң начальниги эш А. Тургеноолдуң «1962 ажыл-агый чылының түңнелдери болгаш 1963 чылда сорулгалар» деп илеткелинден ап көөрге, ол эргелел эрткен чылын нийтизи-биле 2 миллион 594 муң пуд тарааны, 7416 тонна сүттү, 9459 тонна эътти, 1119 тонна дүктү күрүнеге саткан.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле «Найырал», «ҮТКА 25 чылы», «Сүт-Хөл» совхозтар, «Искра», Жданов аттыг болгаш «Большевик» (Чөөн-Хемчик) колхозтар эки түңнелдерни чедип алганнар.

Эрткен чылын зонаның 64 саанчылары инек бүрүзүнден 1500—2500 кг сүттү саап, 36 хойжулар хой бүрүзүнден 3 килограммдан хөй дүктү кыргып, 32 хойжулар 100 төрүүр хойдан-на 100—120 хураганны ёзуктуруп алганнар.

Ындыг болза-даа, элээн хөй ажыл-агыйлар мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүреринге бар курлавырларны долузу-биле ажыглап шыдаваанаар. Чер ажылының культуразының чавызындан зонага тараа культураларының гектар бүрүзүнден дүжүдү чүгле 8,8 центнер, кукурузаның — 86,9, ногааларның—61,5, картофельдиң — 25,8 центнер болган. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары, Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу», «Х Улуг хурал», Жданов аттыг колхозтары эң эвээш дүжүттү алганнар. Чажарының хуусааларын болгаш агротехниканың чурумнарын үрээнинден эрткен чылын зонага 90 га чигир свёклазы, 2646 га кукуруза, 6352 га тараалар соокка өлген.

Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүң кудук болганындан 1962 чылда ажыл-агыйларның хөй нурууэу чер ажылындан киирип алза чогуур планныг орулгаларны чедир ап шыдаваан. Зонаның 8 совхозтарының чер ажылындан чедир албаан орулгазы 1 миллион 632 муң рубль четкен.

Совхозтарда центнер тарааның планда көрдүнген бот-үнези 3 рубль 30 копеек турган болза, херек кырында 4 руб. болган. «Тээли» совхозка центнер тарааның бот-үнези 12 рубль 63 копеек. Бо совхоз чүгле тараадан 57 муң рубль карыгаазыг болган. «Сүт-Хөл», «Барлык» совхозтарда тарааның бот-үнези база бедик.

Бо көргүзүглер болза совхозтарда чер ажылының культуразының чавызын, чамдык удурттукчуларының экономикаже хайгаарал салбайн, мурнакчы агротехниканы, күш-ажылдың чаа организациязын шиңгээдип албайн турарын, чер ажылынга эвээш чарыгдал үндүргеш, хөй продукция алыры дээш ёзулуг демисешпейн турарын көргүзүп турар.

Зонаның ажыл-агыйлары 1962 чылда мал өстүрериниң планын күүсетпээн. Хой өстүрериниң планын күүсеткен чаңгыс-даа ажыл-агый чок, мыйыстыг бода мал өстүрериниң планын ажыл-агыйларның 38 хуузу күүсетпээн. Харын-даа 10 колхозтарда, 4 совхозтарда хойнуң, а чамдык ажыл-агыйларда инектиң баш саны 1962 чылдың январь 1-де турганындан кудулаан.

Моон чылдаганын хамыктың мурнунда төрүүр малдарның кызыраашкыны, янзы-бүрү малдарның хорамчазы хөй болганы-биле тайылбырлап болур. Кызыраашкынның уламындан зонага нийтизи-биле 2500 бызааны, 49700 хураганны, 8400 анайны чедир албаан. «Тээли», «Шекпээр» совхозтарга болгаш Ленин аттыг, «Искра», СЭКП XXII съездизи аттыг колхозтарга төрүүр хойларның 44—63 хуузу, «Х Улуг хурал» колхозка инектерниң 53 хуузу, «Большевик» колхозка (Барыын-Хемчик)—44 хуузу, «Улуг-Хая» совхозка — 51 хуузу кызыраан.

Зонаның ажыл-агыйларынга малдың ажаалга, чемгерилгезиниң багайындан чыл дургузунда өлген 32 муң ажыт баш малды продукцияже шилчидерге 1396 тонна эът, 28 тонна дүк, 252 тонна сүт чедир алдынмаан, азы бүгү карыыганы түңү миллион ажыт рубль болур.

Нийти малдың иштинде төрүүр малдың хуузунуң эвээш болуп турары мал өстүрер планның күүсеттинмейн барганының база бир чылдагааны болур. Зонаны нийтизи-биле алырга төрүүр инектер бүгү мыйыстыг бода малдың чүгле 35,5 хуузу, кыс хойлар бүгү хойнуң 53 хуузу болуп турар. Чамдык ажыл-агыйларда бо саннар оон-даа кудуу.

Малдың тарып боозадылгазын, уксаазын экижидерин тооп көрбес чорук малды өстүреринге база шаптык ужуражтырып турар. «Барлык» совхозта мал тарып боозадыр күрүне станциязының салбыры бар хиреде эрткен чылын совхоз төрүүр чүс хойга онаалтыр чүгле 69 хураган алган. Ол-ла салбырның харылзап турары «Шекпээр» совхоз оон-даа дора, 48-ле хураган алган. Тарып боозадылганың ёзулуг пунктулары кайда-даа тургустунмаан. СЭКП XXII съездизи аттыг колхозка хойларны тарааның соонда ийи-ле ай болганда хойлар хураганнап эгелээн. Чамдык ажыл-агыйлар бодуун дүктүг кошкарларны коданнарга салып чайлаан.

Элээн хөй ажыл-агыйларда мал ажылының тускай эртемниглери ажылдың ёзулуг организакчылары болур хүлээлгезин күүсетпейн турарлар. Чижээ, «Шекпээр» совхозтуң улуг зоотехниги эш Леонтьев биле улуг мал эмчизи эш Шарханов олар амдыгаа чедир мал чемнери чарыгдаарының саналгазын кылбааннар. Олар малдың уксаазын экижидерин болдавайн турарлар.

Зонада нийтиниң малының продуктузу ам-даа дыка чавыс. Эрткен чылын зонаның ажыл-агыйлары ортумаа-биле инек бүрүзүнден 1200 кг сүт, бир хойдан-на 2,4 кг дүк алган. Чамдык ажыл-агыйларның көргүзүглери моон-даа дора.

Мал ажылының механизастаашкынының эң оожум чоруп турарын, малды тургузу азырап семиртир ажылче түс-түс ажыл-агыйларда чогуур кичээнгей салбайн турарын хуралга бүрүү шаап демдеглээн.

Одарларны четче ажыглаарынга чаа кудуктар кылырының чугулазын демдеглевишаан, республиканың суг ажыл-агыйы колхозтар болгаш совхозтар-биле кудуктар кылыр дугайында чарган керээлерин күүсетпейн турарын «Сүт-Хөл» совхозтуң директору эш Соловьев, «Малчын» колхозтуң даргазы эш Шыдыраа шүгүмчүлээн. Алаштың болгаш Актың суггарылга системаларын экижидер талазы-биле дуза көргүзер дугайында совхозтуң тургускан айтырыынга кандыг-даа харыы чок боор турарын эш Соловьев хомудап чугаалаан.

Эргелелдиң улуг зоотехниги эш Хертек мал кыштагладышкынында байдалды чугаалаан. «Тээли» совхоз мал чеми таразаарын кыштың баштайгы ийи айларында-ла чарыгдап алган. Ам 8 муң хире шээр малдың, 500 хире бода малдың күштенгилдези кудулаан. «Х Улуг хурал» колхозта малдың 50 хуузу арып баксыраан. Хуралга өске-даа санал берген эштер болза, бар четпестерни чайладып, 1963 чылдың сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче угланган санал-оналын чугаалааннар.

• • •

1963 чылда барыын талакы зонаның ажыл-агыйлары 35,5 муң тонна тарааны, 7.300 тонна сүттү, 8.195 тонна эътти, 976 тонна дүктү күрүнеге бээр.

С. ПАВУ.
«Шынның корреспондентизи».

Малчыннарның ажыл-ижи болгаш планнары

Дуржулга солчулгазы

Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» кодээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери болгаш партия организациязы колхозтуң бодунуң малчыннарының ажылының дуржулгазын солуштурар ажылды чорудуп турар. Олар чоокта чаа малчыннарның хуралын чыылдырган. Ук хуралга мурнакчы хойжу С. Харлыг-оол биле сарлык кадарчызы М. Кажеже олар боттарының ажылының дуржулгазын малчын эш-өөрүнге чугаалап бергеннер.

Хойжу эш Харлыг-оолдуң чугаалааны болза: — Мен алды чыл дургузунда хой кадарып келдим. Үр ажылдаан түдүм-на дуржулга улгадып турар дээрзи черле билдинир. Кышкы үеде чер одарын база-ла ажыглап турар мен. Хойларны кыштың хүнүн эртенги чывары эрте бээрге одарже үндүрер, а кежээ чывар бетинде коданче киирип кээр. Кыжын ырак одарны, чалын—курлап алган чоок одарны ажыглаар. Ол хоюн «харлыгда ажырбас» дээш суггарбайн баргылаар чорук шын эвес, ынчангаш хойну одарда-даа болза хүнүнче бир удаа суггарар. Хойнуң кажаазы чырык, өй-тап температуралыг болур. Хойларны тырый кажаалап болбас, олар өй-тап кажаалыг болуру чугула. Кажааның иштинде корженин ылгаттынып болбас. Кыштагдан чазын кожуп чорурда корженин ыявыла казар, кажааның аскын ажылып каар.

Чайгы үеде база-ла таарымчалыг аргаларны ажыглаар. Хойнуң эртенги болгаш кежээки сериинде одарладыр, а изигде серииң, тыктыг болгаш хөлегелиг черлерге дээледир. Чайын одарлар солуп, кожуп чоруру чугула. Чайын эки семирээн мал кыштың берге үезин шыдамык эртер деп чүвени уттуп болбас.

Ажаалгазы болгаш азыралы эки малдың продуктузу-даа бедик, баш саны-даа өзүүчел болур. Мен эрткен чылын төрээн 279 хоюмдан 281 хураганы чидириг чокка камгалап өстүрүп алдым. Нийтизи-биле 683 кг дүктү бүдүрер планымны 690 килограмм кылдыр күүсеткен мен. Хоюмну кадарбышаан, мал чемниң белеткелинге киржип, бодум 10 тонна сигенни белеткээш, кыштагга чедирип алган мен.

Бо болза ол хойжунуң чугаазындан чүгле каш оос-тур. Оон ажылының эки дуржулгазын аңаа келген хойжулар боттарынга база шиңгээдирин хүлээнген.

Бо колхозта сарлык мал хөй. Ынчангаш маңаа сарлыктар кадарчыларын база кээдирген. Төрүүр сарлык кадарчызы эш Каже бодунуң ажылының чедиишкиннерин мынчаар чугаалаан:

— Менээ төрүүр 87 сарлыктарны бижыглаан. Эрткен чылын оларның 87 бызааларын бүрүн камгалап алган бис. Бистиң саанчыларывыс сарлыктың 25 тонна 700 килограмм сүдүн саап алыр деп социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. 29 тонна сүттү саап алганнар. Бир сарлыкка онаалтыр 270 кг сүттү саар дээни 341 кг кылдыр күүсеттинген. Сарлык бүрүзүнден саанчы Бора-кыс—485 кг, Севил—375, Өртең — 365, Дежит — 316 кг сүттү сагганнар. Сарлыктарны чайын үш-дөрт удаа кожуп одарладыр бис. Оларның сүткүрү ынчангаш бедип турар. Бистиң фермавыс бо чылын Мергенде эш Бады-Очурнуң сарлык фермазын социалистиг чарышка кыйгырган — деп, ол чугаазын дооскан.

Дуржулга солчулгазының хуралынга түс-түс хойжуларның 1962 чылда ажылының түңнели-биле таныжкан. Чүс хойга онаалтыр хойжу Байыр—114 хураганны, Чыдым — 107-ни, Серен-Чимит — 110-ну алгылаан, колхозтуң мурнакчы хойжулары болгулаан. Дүк кыргып алырының талазы-биле хойжулар Калчан-оол, Нассык, Малдавай олар дээре черин валээннер.

Дуржулгазын солчуп, түңнелин чугаалажып алган малчыннар чеди чылдың бешки чылынга улам эки ажылдаарын, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседирин хүлээнгеннер.

С. СААЯ.

Коммунистер мал ажылында

«Межегей» совхозтуң партия организациязы (секретары эш Никитин) мал ажылының эң харыысалгалыг үези болур кыштагладышкынның үезинде коммунистерниң ажылга харыысалгазын бедитпишаан. Мал ажылынче коммунистерни немей чорудуп турар. Ылангыя чоокта чаа коммунист А. Белекпаны хой фермазының эргелекчизинге чоруткан. Ол аңаа баргаш ажылды эки организастап, хойжуларны мал чемнери болгаш далбыйлар-биле хандырган, сакманчиктерни тургускан. Эш Белекпа хойжулар аразында организатор болбушаан, агитатор болуп, малчыннарга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын ханызы-биле өөредип турар.

Мал ажылында коммунистер совхоз бүдүрүлгезинге боттарының мурнакчы ролюн көргүзүп турарлар.

Хоочун хойжу К. Сүрүнчап эрткен чылын төрээн чүс хой бүрүзүнден 105 хураганны алган болгаш ортумаа-биле бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргаан. Ам төрүттүнген 200 ажыг хураган менди камгалап алынган. СЭКП кежигүнүнге кандидат О. Сырат чүс хой бүрүзүнден 102 хураганны алгаш, хой санындан 2,3 кг дүктү кыргып алган.

Коммунистер М. Коштай-оол биле О. Бүшүк-оол олар Алаак сүт-бараан фермазында инектер азырап, эки ажылдап турарлар. Совхозтуң мал эмчизи эш Коваленко бодунуң ол хүлээлгезин кызымаккай күүседип, малчыннарга үргүлчү барып, малдың янзы-бүрү аарыгларынга удур демиселди эки чорудуп келген.

Т. ТАЖЫ-САМБУ.

Хойжу бригада

«Сүт-Хөл» совхозтуң №3 хойжу бригадазының хойжулары Кызыл-Тайганың одар-белчиирлиг черлеринде кыштаглап турар. Алды кадарчыларының коданнарында 1716 хой бар. Оларның аразында төрүүр хой 1176. Оон иштинден ам 230 хой оолдаан. Төрүттүнген 233 хураган бүрүнү-биле ажаап алдынган. Дуржулгалыг хойжулар Моңгуш Серен-оол биле Ондар Белек-оол оларның хойлары эң-не семис болгаш хүр кыштаглап турар.

Хойжулар күжү арган болгаш чаа төрээн хойларны белен чемнер-биле шүүт азырап турар. Ол бригаданы сиген, сула, дус болгаш өске-даа чемнер-биле үзүктел чок хандырып турар.

Бригаданың кежигүннери чоокта чаа боттарының бүдүрүлге хуралынга чыылганнар. Олар эрткен ажыл-агый чылының түңнелдерин болгаш чаа чылда сорулгаларны чугаалашкан. — Төрүүр чүс хой бүрүзүнден 105 хураганны, хой санындан-на 2 килограммдан кудуу эвес дүктү алыр — деп хүлээлгени алгаш, № 4 хойжу бригаданы социалистиг чарышка кыйгырган.

О. СЮР-ООЛ.

Малчынның коданында

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда кыштаглап турар хойжузу Куулар Комбунуң коданында төрүүр 500 хой бар. Чөөкү хүннерге чедир төрээн 200 хойнуң хураганнарын ол хойжу чидириг чокка камгалап алган.

Эш Комбунуң хойларының кажаалары чылыг. Сигенни кыштаанда четчир кылдыр белеткеп алган. Амгы үеде оон хойлары семис, хүр кыштаглап турар.

Ол алды чыл дургузунда хөй малдап келген бо хоочун хойжунуң алы мурнакчыларның одуруунда кирип турар. Ол, эрткен чылын 100 хой санындан 110 хураганны өстүрүп алган, хой бүрүзүнден-не 3 кг чыгы дүктү кыргып алган. Эш Комбу бодунуң эки ажылы дээш үргүлчү шаңнадып келген.

О. ЛАМА.

АРТЫШ УГБАЙ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Булуң-Терек сүт-бараан фермазының саанчызы коммунист Ховалыг Шокшуевна Артыш угбай нийтиниң хереэ дээш бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле чоннуң хүндүлелин чүгле фермазынга эвес, харын совхозтуң хөй-нийтизиниң мурнунга чаалап алган. Ол 13 чыл дургузунда саанчылап ажылдап келген. Бо аразында бодунуң ажылынга чүгле бедик көргүзүглерни чедип, сүт саар хүлээлгезин чыл санында ажыр күүседип келген. Эрткен ажыл-агый чылында Ховалыг Шокшуевна 20 инек саап турган, инек бүрүзүнден 1300 кг сүт саар мен деп алган социалистиг хүлээлгезин 1627 кг кылдыр күүсеткен.

Артыш угбай бо чылын 60 харлаан. Ол хирезинде-ле саанчы ажылын соксатпайн, харын чеди чылдың бешки чылы—1963 чылда бир саар инекке онаалтыр 1700 кг сүт саап алыр хүлээлгени алгаш ажылдап турар.

— Назы-харынар улгаткан-дыр, кыраанының дугайында дузаламчы ап, дыштаныырынче силер шилчизинерзе эки-дир. Ховалыг Шокшуевна деп аңаа санадаарга:

— Солун, сеткүүлден номчуп көөрге, менден-даа улуг назылыг кижилер, кыраанынга чалынмайн бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар демиселде киржип, ажылдап турарлар ышкажыл. Украинаның малдарлыг колхозчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Заглада болгаш Чөөн-Хемчиктиң сураглыг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Лапсанчап ышкаш кырганнар бистиң чуртта хөй-дүр. Ындыг болганда мен кылып келген ажылымны кыраан мен дээш кааптарын бодавас-тыр мен — деп чугаалап турар.

Ховалыг Шокшуевна фермада чүгле сүт саап алырынга мурнакчы эвес, харын мергежилин аныяк саанчыларга дамчыдып база агитатор болуп турар.

Х. Ш. Артыштың саанчылап, үр чылдарда ак-сеткилдиг ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип ап келгенин үнелеп көргеш, совхозтуң партия, профэвилел комитеттери оон алдан хар харлааның демдеглеп, январь 20-де байырлыг кежээ организастаан.

Күш-ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алганы болгаш 60 хар харлаанынга тураскаал кылдыр кодээ ажыл-агый профэвилелиниң обкому аңаа Хүндүлел бижиктин тывыскан. Ол ышкаш совхоз директорзы, ажылчын комитеди, ажылчын кооперация Ховалыг Шокшуевнага өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Коммунист, хоочун саанчы хөй чылдарда аас-кежиктиг, кадык чурттавышаан, бодунуң чаагай ажыл-херээнге улам чедиишкиннерлиг болурун совхозтуң хөй-нийтизи аңаа күзээн.

Х. КУҢГАА,
ажылчын комитет даргазы.

Чырык кыва берген

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында хой оолдаашкыны кидин эгелээн. Кодан бүрүзүнде хойнуң күшү шыырак. Хойжулар Х. Далар-оол баштай төрээн 60 хоюнуң, К. Балдаң 130 хоюнуң хураганнарын менди алганнар. Хураган ажаанчылары Х. Дыраш, Х. Тараачы, Ш. Алдын-кыс олар малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле хойжуларга улуг дузаны чедирип турар.

Совхозтуң мал эмчизи И. Хурагандай, зоотехник М. Бичелдей малчыннар-биле үргүлчү харылзааны тудуп, эргежок чугула чүүлдер-биле оларны өй-шаанда хандырып келген. Ажыл-агыйның удуртур ажылдакчылары Арыг-Бажының малчыннарының ажыл-амыдыралы-биле таныжып, оларның дилег, негелделерин өөренип көргеш, аңаа бичии күштүг электриниң тургузар деп шиитпирлээн. Ам хойжу эш Балданның коданында, оон чөөн-кавызында малчыннарның чурттаңга бажыңнарында, мал кажааларында электри чырыы хып эгелээн. Ол чорук ажыл-ишчилерниң амыдырал байдалын чаагайжыдарынга, малдың чаш төлүн хоратпас дээш ажылдаарынга дуза болуп турар.

В. ДИМИТ.

Саазын кырында организация

Таңдының «Совет Россия» колхозта аныяк өскеннер элээн хөй. Оларның аразында комсомолчулар безин 35 кижи. Санын барымдаалаар болза, ында комсомол организациязы күштүг болгаш колхоз бүдүрүлгезинге мобилизакчы, организакчы рольду ойнаан, дайынчы ёзу-биле ажылдаан туру дег.

Шынында ол организацияда ындыг шынар көзүлбейн турар. Комсомол организациязының иштики ажылы аажок саңдаргай. Аныяктар ортузунда кижизидилге ажылы шуут чорбастаан. Колхоз төвү Владимировка суурга-даа, түс-түс фермаларга-даа аныяктарның дыштаныылга кежээлери, хурал-суглаазы, оюн-тоглаазы организастаттынып турганын кым-даа көрбээн. Комсомолчуларны болгаш аныяктарны көөрге, ажылдан хостуг шактарны бажыңнарынга эрттирип азы ийи-чаңгыс болуп алгылаан кудумчуларга чалгаарап кылаштажып чоргулаар. Кижи бодаарга, мындыг кайгамчык үеде аныяк кижилер коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарынга чүткүлдүг өөренген, бир-ле чаа сонуургалдыг чүвени кылган, хайныккан сеткил-биле чурттаан туругу дег, а бо аныяк эштерде ындыг хөөн канчап барган чүве ийик?

«Совет Россия» колхозтуң аныяктарында мындыг чалгааранчыг амыдыралды элээн үрден бээр көрүп келгеш, мындыг түңнелди кылдым. Чүү дизе, ол бүгү четпестерниң дөзү ында комсомол организациязының хелүн эрттир кырганзыг, олуттай чоруунда-дыр. Ол организация аныяктарның идейлиг удуртукчузу болур хамаан чок, бодунуң хурал-суглаазын безин ай-айы-биле чыырлып чадап турар. Хурал чарлаар-ла ийи-үш кижи келир, олар маңап чоруй, тарап чанар — ынчаар соңгаарлаттынып-ла турар мындыг. Кежигүн дадывырының чыылдазының дугайын чугаалаан-даа дүжүү чок, ол чыл-чылы-биле хавыртынмайн келген.

Комсомолчуларның аразында шажын чүдүлгелиглериниң оолдар, кыстары база эвээш эвес, а оларның ортузунга шажын чүдүлгезинге удур пропаганданы кым-даа чорутпайн турар. Оон уламындан демги аныяк кижилерге оларның ада-иелери таарыштас салдарны чедирип турар. Оларны ол байдалдан кым уштур ужурлуг-ла? — комсомол болбайнаан.

Колхозта комсомол организациязының ажылын сегилер дизе, аңаа партийжи дириг удуртулганы хандырар, комитеттиң секретарынга идепкейлиг, ажылдап шыдаар кижини тывар херек. Колхозтуң парторганизациязы, секретары эш Лопсан-оол бодунуң дайынчы дузалакчызынче кичээнгей салбайн, удуртпайн келгенинден ол организация ам чүгле саазын кырында санаттынып турары ол-дур. Бир эвес парторганизация, ол ышкаш Таңдының ВЛКСМ комитеди (секретары эш Конохов) ол комсомол организациязының ажылын сонуургап, аңаа боттуу-биле дузалашкан чүве болза, оон ажылы таан-даа мындыг багай болбас, аңаа ынча хөй секретарылар солчуп халашпас турган ийик. Комсомол организациязының секретарылары аңаа сөөлгү үеде безин дыка хөй халашкан.

Мынчангаш үстүнде организациялар колхозта комсомол ажылын диргизер дээш чоокку үеде шиитпирлиг хемчеглер албас болза, ам черле хоржок болган.

А. КОЧЕТКОВ.

Часкы хову ажылынга

ЧААТЫ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелди организастыг чорудуп турар. Чижээ, 20 трактордан 13 белен, ам 7 тракторну септеп турар. Ол ышкаш тракторнуң 7 андазыны, 13 сеялка, 103 илиир белен кылдыр септеттинген.

Курскиниң механизаторларының кыйгырыын бүрүн деткивишаан, «Чодурааның» механизаторлары хову ажылынга бүгү белеткелин соңгула хүнүнге уткуштур доозарын хүлээнген. Олар сөзүн ээлеп шыдаар. М. Нурсат, К. Норбу, Н. Частып, С. Маадыр-оол ышкаш, ажылдың бүдүнгүрү, продукцияның эки шынары дээш демиселдиң мурнуку одуруунда механизаторлар хөй.

Тараа культураларының үрезинин колхозта четчир, ындыг болза-даа ону чажар шынарынга чедир арыглаар айтырыгның хөжудап турарын база айтыр херек. Ол ышкаш тарылгага шөлүүче чемишчидилге сөөртүлгези база организас чок чоруп турар. Бо хүннерге чедир чүгле 60 тонна өдек сөөртүнген.

Чагаалардан допчулалдар

«Элегес» совхозтуң Бактра сүт-бараан фермазында клуб эргелекчизи Г. Галинская ол ажылынга үш чыл чедип чоруур. Бо үениң иштинде ол бодунуң онаашкан ажылы дээш кызымак ажылдаан болза, ында клубтуң ажылы мындыг багай турбас ужурлуг. Ол клубка культура-массалыг ажылдарны организастап көрбээн. Ооң чадаарда дыштаныр хүннерде болгаш байырлыг хүннерде безин бистиң клувувус шоочалыг турар болгай.

Эрткен чылдың Октябрь байырлалында, Чаа чылда база-ла клуб шоочалыг турду. Бактра клувун фермаңың саанчыларының болгаш ажылчыннарының культурлуг дыштаныылгазының ёзулуг одаа болдуруп, оон ажылын экижидер дугайында бистиң совхозтуң удуртукчулары качан хемчег алыр ирги?

Н. ОНДАР.
А. САТ.

• • •

Бистиң республиканың чамдык клубтарының, библиотекаларының багай ажылының дугайында бо үстүнде бижикчилерниң чагаазы ышкаш чагаалар редакцияга кээп турар.

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчузу Л. Хертек мынчаар бижээн: «Кара-Хөлдүң аныяктары боттарының хостуг шактарын культурлуг ёзу-биле омак-хоглуг эрттиреринге ынактар. Ынчалза-даа ында кодээ клуб аныяктарның культурлуг негелдезин хандырып шыдаваан, ында культура-массалыг ажылдар сөөлгү үеде чорбастаан. Клубтуң хаалыларын довурак-доозун бүргей апкан, ында аскан портреттер, лозуннар кижи кырынче кээп дүшкү дег, чаңгыс кадагга ызыртыңгылаан тургулаар. Клуб эргелекчизи Салчак Чамды клубтуң ажылын экижидип, культура ажылдакчызы кижи өскелерге үлегер болурунуң орнунга, арагалаар чоруктарже хандыгып турар. Клубта байдал бо хире турда, «Кара-Хөл» колхозта партия организациязы, кодээ Совет хемчег албайн турар.

• • •

«Эзенграэн клуб» деп эгелиг чагааны **Самдан Ангар-оол** чоруткан. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Ээрбек салбырында кодээ клубтуң багай ажылының дугайын ол чагаада бижээн. Ээрбек суурнуң чурттакчылары чүгле кино көөрү-биле кызыгаарлаттынган. Чамдыкта клубка кино көөр аргажок соок болгулаар. Культура-массалыг ажылдар чорударын оон эргелекчизи аныяк кыс Галина Максимова шуут-ла уткан. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнерин организастааш, суурнуң чурттакчыларынга солун концерттерни, массалыг оюннарны организастап болурунуң аргалары Галина Максимовада бар. Аңаа чүгле организакчы чорук негеттинип турар.

• • •

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында кодээ клубтуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылдавайн, ында культура-массалыг ажылдарның чорувайн турарын **Моңгуш Алдын-оол** бижээн. Ол клубтуң эргелекчизи болгаш салбырда комсомол эге организациязының секретары эш Үен-оол аныяктарны бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринче хаара туткаш, аңаа культура-массалыг ажылдарны чорудуп. Ишкин клувун аныяктарның культурлуг дыштаныылгазының одаа болдурар үе ам черле келген деп, ол чагаада бижээн.

• • •

«Бистиң клувувус улуг делгем-даа. Ынчалза-даа оон эргелекчизи Г. Соломанова ол клубту чүгле кино үнериле ажыткаш, кино төнген соонда улуг кара шооча-биле шоочалап каары шуут-ла чаңчыл болган. Культура-массалыг ажылдар шуут чорбастаан, оон иштинде лозун, плакаттар каш чылдар уламчылыр туруп келген» деп Таңды районнуң Кочетово суурунда кодээ клубтуң багай ажылының дугайында **О. Кызыл-оолдуң** чагаазы ынчаар эгелээн.

• • •

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының төвү Ак-Тал суурда кодээ клубтуң багай ажылының дугайын, ында культура-массалыг ажылдар сөөлгү үеде чорбастап, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылдавайн турарының дугайын **Б. Аңгырак** бижээн.

———

Ажыл-агыйжы сорулгаларын планныг оналдаларының күүселдези чоннуң коммунистиг медерелинден хамааржыр турбуже. Кодээ клубтарның ажылын шак мындыг багай байдалга тургузары канчап-даа шын эвес. Кодээ клубтар культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чон ортузунга чорударының, чоннуң культурлуг дыштаныылгазының ёзулуг одаа болган турар ужурлуг. Бо үстүнде ады кирген ажыл-агый черлериниң удуртукчулары, ында партия организациялары кодээ клубтарның ажылында бар четпестерни узуткаар дугайында боттуг хемчегни ап, боттарының совхозтарының, колхозтарының ажылчыннарының, колхозчуларының, суурларда чурттакчы чоннуң культурлуг негелдезинче сагыш салыр ужурлуг.

МӨРЕННИҢ ХОЙЖУЗУ

Сеңги Ойдупович Сади хөлчок аныяндан хой кадарып эгелээн. Ооң төрүттүнген болгаш өскен черинге 1950 чылда «Мөрен» колхоз тургустунган. Хуузунда каш мал сүрүп алгаш, көжүп түреп чоруур чөгенчиг амыдыралдың төнчүзү келген, бүгү чер чурттуглары-биле чаңгыс коллектив болуп, демниг-күштүг чурттаары—аас-кежик дээрзин коммунист Сади хаҗы угаан билгеш, колхозка бир-ле дугаарында кирген.

Аныяк чоруур шаандан эгелээш кылып билир ынак ажылы—хой ажылынга ол кирип, колхозтуң кодан хоюн кадара берген. Эрзин районнуң Мөрен чоок-кавызынга агаар-бойдустуң «чаңы» аңаа чурттап көрбээн кижиге аянчыг-ла. Чамдыкта кыжын аңаа хар дыка кылын дүшкүлээр, ындыг таварылгаларда хой оъттаа чедери бергедей бээр. Ынчалза-даа Сеңги Ойдупович ындыг берге байдалды безин ажып эртериниң аргазын билир.

Мооң мурнунда Эрзинниң хойжулары ындыг таварылгаларда чүгле хой одарларын ажып аштаар, далбыйлаар арганы ажыглап турган. Ол дээрге хөлчок хөй күш үнер болгаш ажы бичии ажыл. Борта техниканы-даа ажыглаарга хойлар тоттур оъттап шыдавас. Ынчангаш «Мөрен» колхозтуң хойжулары районнуң өске ажыл-агыйларының үлегери-биле мал чемин болдурары-биле эки белеткеп алырынче улуг кичээнгей салыр апарган.

Сеңги Ойдупович база-ла ол арганы бодунуң ажылының үндезини болдурган. Малынга четчир хемчээлдиг сигенни өй-шаанда белеткеп алыры—ол дээрге, малды бойдустуң кандыг-даа дошкун айыылындан хамаарылга чокка менди кыш ажырып алырының ёзулуг магадылалы.

Коммунист Сади чыл бүрүде-ле малдың чаш төлүн менди камгалап алырының талазы-биле ол ажыл-агыйда бедик көргүзүглүг болуп сурагжып келген. Колхоз нийтизи-биле төрүүр чүс хойга онаалтыр 90 хураганны менди камгалап алыр планныг турда, ол малчын чүс хойдан-на чүс хураганны үргүлчү менди доруктуруп өстүрүп келген. Эрткен ажыл-агый чылында ол база-ла бо талазы-биле алган хүлээлгезин күүседип шыдаан— төрүүр хой бүрүзүнден чаш хураганны менди доруктуруп алган.

Дуржулгалыг хойжу тарып боозадылга пунктузунга хоюн үргүлчү өй-шаанда эккээр. Хойнуң кызыраар чоруу-биле эптеш чок демиселди чардап турар. Боос хойларны хынамчалыг ажаап, чемгерери база-ла ол талазы-биле бедик көргүзүглүг болурунга улуг ужур-дузалыг.

Хойларның оолдаашкыны эгелээрге билек эш Сади кичээнгейин улам шыңгырыралы бээр: чемгерилгени күштелдирер, кажааларның чылыглаашкынын чорудар. Ол бүгү ону эки түңнелдерге чедирип, малдың чаш төлүн чидириг чок доруктурарынга дузалап келген.

Эрткен күзүн ол беш тонна сигенни боду белеткеп алган. Ам бо хүннерде ооң-биле төрээн болгаш төрүүр чоокшулаан хойлары тургузу азырап турар. Ол ышкаш, шаг-үени чөп ажыглап турган эш Сади кыштагларында кажааларының кышка удур септелгезин боду чоруткан.

Сеңги Ойдупович хой бүрүзүнден дүк кыргылдазының бедик көргүзүүн чедип алыр дээш сагыш салып турар. Ындыг болза-даа, ол талазы-биле ооң көргүзүү амдызында бедик эвес—эрткен чылын бир хойдан-на ортумаа-биле 1900—2000 грамм дүк алган. Ооң бир чылдагааны болза, коданда уксаазы экижиттинмээн хойларның ам-даа хөй болуп турарында.

Бо ажыл-агый хойжу бригадалар тургузарын көрүп турар. Ол бригадаларның кежигүнүнүң бирээзинге эш Садиниң кирери чугаажок. Күш-ажылга чүткүлдүг ол кижиниң үлегерин колхозтуң малчыннары өдерер.

Ю. КУРСКИЙ.
Чурук авторуу.

БӨГҮН, ВОЛГАГА ТУЛЧУУШКУННУҢ 20 ЧЫЛ ОЮ

СОВЕТ УЛУСТУҢ ӨНДҮР УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Маадырлыг демиселдиң хүннери

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улус, ооң маадырлыг Чепсектиг Күштери, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, фашистиг Германияның шериин чылча шапкаш, тиилелгениң тугун фашистерниң уязынын — Берлинниң кырынга киискиткен.

Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге Совет Армия совет улустуң фашизмге удур демиселиниң төөгүзүнге алдарлыг арыннарны киирген. Ындыг төөгүлүг арыннарының бирээзи болза бөгүн чээрби чыл оюн болуп турар Волгага тулчуушкун болуп турар.

Волгага болган тулчуушкун — Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш ийиги делегей дайынының чорудулгазында эң улуг шериг-политиктиг болуушкуннарның бирээзи кончуг нарын байдалда эгелээни билдингир болгай. 1941—1942 чылдарның кышкы кампаниязында немец-фашистиг шериглер Совет Чепсектиг Күштер шыңгыы аштырыышкынга таварыштырган.

Волгага тулчуушкуннар эгелээр үеде Совет Армия организация-даа, күш-даа талазы-биле дыка быжыккан, фашистиг шериглерге согуушкун бээриниң дуржулгаларының-даа талазы-биле дыка мергежээн турган. Дайзыннарның тылынга партизан шимчээшкини улам калбарып, күштелип турган.

Ооң-биле кады, Совет Эвилели даштыкы байдал талазы-биле база быжыккан турган. 1941—1942 чылдың кыжында бистиң тиилелгевис гитлерчи эжелекчилерге удур демиселче Европаның фашизмге кулдандырган улустарын хей-аът киирип турган.

Гитлерчи шериглер эң дээре дивизияларын Москва чоогунга чылча шаптырганының соонда, дайынның эгезиндеги ышкаш, бүгү фронтуга хары угда шавар халдаашкын кыла албас турган, ынчалза-даа совет-герман фронтунуң кайы-бир участогунга шавар халдаашкын кылырынга четчир күш ында бар турган. Шак ындыг участок кылдыр мурнуу-чөөн угланыышкынны фашистиг командылал шилип алган.

1942 чылдың апрель 5-те Гитлерниң кол командылалының айтыышкыны-биле фашистиг шериглерниң мурнунга мындыг сорулганы салган турган: Орёлдуң мурнуу талазында турар Совет Армияны чок кылгаш, бистиң чурттуң чиг-эт байлаа хөй мурнуу талакы районнарны, ылангыя нефтизи байлак Кавказты эжелеп алыр.

Гитлерчи халдаашкынның дээрбечи планын Геббельс мынча деп ыят-чогу-биле ынчан чугаалаан: «Бо дайын дүжүлге-даа дээш эвес, чүдүлге-даа дээш эвес, а харын хлеб, тараа дээш, чиир дүштеки, эртенги, кежээки эдек аъш-чем дээш, чиг-эт, резина, демир болгаш руда дээш дайын-дыр» дээн.

Ол оор дээрбечи планын боттандырбышаан, 110 дивизияның күжү-биле бистиң мурнуу чүкте камгалалывысты чаза таварып эрткеш, гитлерчи шериг 1942 чылдың июль 17-де Чир хемге четкен. Оортан Кавказ база Волгоград дээш Волгага улуг тулчуушкун эгелээн.

Сентябрьның 4-те тулчуушкун хоорайның иштинге киргилеп турар апарган. Ол улуг тулчуушкунга дыка хөй санныг дириг күш болгаш техника, чепсектер киржип турган. Чүгле немец шеригниң талазындан ында чаалажып турган шериглерге 650 муң солдаттар болгаш офицерлер, 5000 хире үгер-боо, 5000 чыгам миномёт болгаш 1000 ажыг танка база ол хире самолёттар киржип турган.

Совет дайынчылар өлүм чок, коргар чүрек чок маадырлыг тулчуп турганнар. Хоорайның төвүнде турган Родимцевтиң командылап турганы дивизиязы хонук санында-ла дайзыннарның 12—15 атакаларын ойтур шаап турган. «Барикада» деп заводту камгалап турган генерал Гуртьевтиң командылап турганы сибиряктарның дивизиязы чүгле 4 хүн иштинде немецтерниң 200 танкага деткиткен беш дивизиязының атаказын ойтур шапкан. Бир ай иштинде хоорайга тулчуушкуннарга сибиряк-дайынчылар 117 атаканы ойтур шаппышаан, 148 танканы чок кылып, дайзынның 21 муң солдаттарын болгаш офицерлерин узуткап чок кылганнар.

Дөрт гвардейжи-бронейщиктер — Л. Болото, И. Алейников, Г. Самойлов болгаш А. Лебиков оларның маадырлыг херээ эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээ болур. Олар дайзынның 30 танкаларынга атакалаткаш, он бежин чок кылгаш, боттарының камгалалын таварты чаңгыс-даа танк эрттирбээннер. Политудуртукчу Пустовиттиң командылап турган артиллерия батареязы ийи хүн иштинде 29 танканы база чүс-чүс гитлерчилерни узуткап чок кылган.

242 дайзынны чок кылган снайпер Василий Зайцевтиң, база 236 фашистерни узуткаан снайпер — нанай-Максим Пассарниң болгаш эвээш санныг солдаттар-биле кады, дайзынның эжелелинде девискээрде турган бажыңны ээлеп алгаш 58 хонук иштинде дайзынның үзүктел чок атакаларын ойтур шаап турган гвардии сержант, Совет Эвилелиниң Маадыры Яков Павловтуң аттарын бүгү чурт билир.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс, ам үеде курадавыда үнген солдаттар, сержантылар болгаш офицерлер А. М. Даниленко, Ч. П. Черноусова Г. И. Питиримов болгаш өскелер-даа Волгада хоорайның камгалалынга база маадырлыы-биле тулчуп турган болгаш чазактың орденнери-биле шаңнатканнар.

Маадыр хоорайның чоогунга болгаш ооң кудумчуларынга база шөлдеринге немец-фашистиг аг-шериг 550 муңдан эвээш эвес солдаттарын болгаш офицерлерин, генералдарын чок кылдыртып, туттурган база хөй санныг шериг техника, боо-чепсек, херекселдерин ышкынганнар.

Совет Армияның күчүлүг камгалалының түңнелинде, дөрт ай дургузунда бар шаа-биле үзүктел чок халдап кирип турган гитлерчи шеригниң кол бөлүгленишкини улуг когаралга таварышкан.

1942 чылдың ноябрьның 19-та генералдар Н. Ф. Ватутин, К. К. Рокоссовский, А. И. Еременко оларга баштаткан үш фронтунуң шериглери каттышкан дем-биле шиитпирлиг удур шавар халдаашкынче киргеш, дайзынның 11 дивизияларын чылча шаппышаан, 2 дивизияны тудуп алган болгаш ниитизи-биле 330 муң кижилиг 22 дивизияны Волгоград чоогунга бүзээлеп алган. Үш ай болганда, 1943 чылдың февраль 2-де, дайзынның бүзээлеттирген бөлүүнден чүү-даа артпаан: ооң кол нурузу узуткаттынган, 100 муң хире солдаттар, офицерлер болгаш генералдарны тудуп алган.

Волгага чедип алдынган тиилелге бүгү-делегей төөгүлүг ужур-дузалыг болган. Немец-фашистиг шериг ындыг күчүлүг согуушкунга бир-ле дугаар таварышканы ол. Ол тиилелге Совет Эвилелиниң алдарын бүгү делегейге аажок бедиткен. Совет улустуң Волгага болган улуг маадырлыг чоруун дешпилгелиг бүгү кижилер кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуушкун деп үнелеп көрген. Ол үеден эгелээш-ле, гитлерчилерниң эжелеп алган турган чурттарынга национал хосталгалыг болгаш удурланыышкынның шимчээшкини көстүп көрбээни-биле кедүрлүп калбарган.

Совет Армия Волгага инициативаны холга алган шии-биле ону салбайн, 1943 чылдың январь-мартта Соңгу Кавказка, Донбасстың чөөн талазынга, Курск, Харьков угланыышкынынга, Москваның барыын талазынга болгаш Ленинград угларынга шаап халдаашкыннарны калбарткан. Совет Армияның күчүлүг согуушкунунга таварышкан дайзын барыын чүкче улам ыңай дедир дезип бар чыткан. Совет Эвилелиниң девискээринден дайзынны үндүр сывырары эгелээн.

Коммунистиг партияның удуртулгазы, Совет Армияның күчүлүг күштери, совет тылдың быжыг чоруу болгаш совет улустуң тиилелгеге сыныш чок тура-соруу болза фашистиг аг-шеригни долузу-биле чылча шапкан тиилелгени хандырган.

Бо хүн, кажан империалистиг чурттарның дайынга белеткели чүгле социалистиг чурттарга эвес, харын бүгү кижи төрелгетенге улуг айыылды тургузуп турар үеде, кажан барыын-герман ежээнзиректер, төөгүнүң кеземчезин уттупкаш, боо-чепсек-биле кыжанып турар үеде, бо үениң дайын кыпсыкчыларын кандыг салым манап турарын Волгоград тулчуушкуну база катап сагындырып турар. Ада-чурттуң дайынының үезинге көөрде Совет Чепсектиг Күштер ооң каш-даа катап артык күштүг болуп турарын дайынчы походка ынактар утпазы эргежок чүгула.

Бистер, совет кижилер, тайбынны күзеп турар бис, тараа тарып, улуг тудуг кылып, уругларывыс өстүрүп, үр чылдарда, аас-кежиктиг чурттаарын күзеп турар бис. Бистиң планетавыстың аныяк салгалы аас-кежиктиг, тайбын, эп-найыралдыг чурттаарын күзеп турар бис.

«Ынчалза-даа, бир эвес сарыыл угаанга удур, агрессорлар дайынны кыпсып үндүрер болза, ынчан Совет Армия агрессорнуң согуушкунун бодунуп күчүлүг согуушкуну-биле харыылаар» деп Н. С. Хрущев медеглээн.

Волгага болган тиилелге ол медегледи бүзүрелдии-биле бадыткап турар.

майор С. ДУПЛЯКИН.

ТӨРЭЭН ЧУРТ мурнунга хүлээлге

1942 чылдың июльдуң баштайгы чартыынга чедир Волга чоогу болгаш Волгоград хоорай мындыг-ла дүвүрээзинниг эвес турган. Мен ол үеде, бодумнуң дыка хөй чаңгыс чер-чурттугларым ышкаш, Төрээн чуртту фашистиг эжелекчилерден камгалажыр дээш Совет Армияның хүрээлелинге келген турган мен. Бодум медицина сестразы тускай өртемниг кижи болгаш, Волгоград хоорайның бир школазынга тургускан көжүп чоруур шериг госпитальынга ажылдап турган мен.

Июль 17-ниң хүнү. Волга чоогунга кезээде ындыг болуру ышкаш, аажок изиг хүн турган. Шак-ла ол хүн Волгоград хоорайже фашистиг эжелекчилерниң араатанзыг халдаашкыны эгелээн. Тулчуушкун эгелээн ол уттундурбас хүнде бистер балыгланганнарга эм берип, улустуң балыгларын шарып чоруп турган бис. Хенертен дүвүрээзин ыыгылалдып келген. Дайзынның самолёттары хоорай кырынга мыт-шимээниг долуп келгеннер.

Элээн болганда бистиң чоогувуска кулак уюкталып турар дааш үнген соонда, госпитальдың өрээлдериниң соңгалары чаңчарап, столдар кырынга шил бузундулары оваалаңдыр кээп дүшкүлеп турган. Госпитальга чыткан балыгланган дайынчыларның иштинден шимчеп шыдаар кижилер бирги каътче маңнажып, үңгеп, союп бадып турган. Медиктер, бистер кижилерниң амы-тынын камгалап алыр дээш бүгү-ле аргаларны херглеп турган бис.

Кезек болганда балыгланганнарны Волганың чөөн талазынче кежирер болгаш ооң соонда Астраханьче көдүрер дугайында дужаал келген. Чеде хонуп келген чүък машиналарынга балыг дайынчыларны олуртуп, чүъктерни чүдүрүп эгелээн бис.

Чүдүрүп-даа, орук чоруп-даа турувуста бомбалаашкын үргүлчүлеп, барык-ла базым санында өлүм кыжанып турган. Машиналар бомба частыышкыннарындан былдап, ыңай-бээр шурап чорааннар. Балыгланган дайынчылар човууртап, алгыржып-кышкыржып чорааннар. Хоорайның кудумчуларынга бөкпек кара ыштар дээрже аттыгып үнүп, улуг, биче тудуглар чуурлуп дүжүп, өртенип тургулааннар.

Волга кыдыынга келгеш, балыг кижилерни пароходка, баржаларга олурткаш, хемни кежирип турувуста-даа дайзын бомбалавышаан. Дайзынның бомбалаашкынындан, адыышкыннарындан база бистиң шериглеривистиң аңаа харыылаашкыннарындан чүгле Волгоград, курлаг чер үрелип, хып турар эвес, харын Волганың суу безин хып турар ышкаш сагындырар турган.

Фашистиг араатаннарның биске дөгеп келген ол халавы баштайгы үеде аажок коргунчуг болгаш, кижи көөр хөөн чок ол болуушкундан кайнаар-ла бир черже, ырадыр-ла чаштына берзе кылдыр сагындырар турган. Ынчалза-даа Төрээн чурттуң салым-чолун, ооң мурнунга хамаатылыг хүлээлгезин бодап кээрге, кандыг-даа коргуушкуннар, сүргээшкиннер ырады чаштай бээр, дайзынны көөр хөөн чок чорук улам хайнып кээр болгаш кандыг-даа бергелерни ажып эрттериниң аргалары тыптып кээр турган.

Балыгланттырганнарны көжүрерин үшкү хүнде, дайзынның одунуң адаа-биле дооскан бис. Дөрткү хүнде бистиң шериг кезектеривис чедип келген. Оларга каттыжып алгаш шериг госпитальның ажылын үргүлчүлеп, балыгланганнарны хүлээп ап, оларны эмнээр, экиртир дээш демиселди үргүлчүлеп эгелээн бис. Ындыг дүвүрээзинниг амыдыралга чурттап тургаш, Волга чоогунга тулчуушкуннарга долу тиилелге чедип алдынгыже, а ооң соонда Ада-чурт дайынының төнчүзүнге чедир госпитальга ажылдап келген мен. Ада-чурт дайынынга мээң киржилгемни Совет чазак бедии-биле үнелеп, «Кызыл туг» орден болгаш 4 медальдар-биле шаңнаан.

Бистиң шериглеривистиң түр када бергедээшкинин көргеш гитлерчи фашистер Волгоградты чылча шапкан бис, ону тиилелгелиг марш-биле эртер боор бис деп хей-ле кордааннар. Бистиң шериглеривис болгаш мээң бир чер чурттугларым — волжаниннер дайзынга өлүмнүг согуушкунну таварыштырган. Олар баштай идепкейлиг камгалалды шыңгыы организастаан, ооң соонда удур шаап халдаашкынче шилчээн болгаш 1942 чылдың февраль 2-де Волгоград чоогунга тулчуушкунга чайынналчак тиилелгени чедип алган.

Дайынга барык хүл-ыйба кылдыр үрегдеткен Волгоград чүгле катап тургустунган эвес, харын мурнундаа кайгамчык каас чараш хоорай кылдыр чаарты тургустунган. Совет улустуң күш-ажылы-биле тургустунган Волгоград болгаш өске-даа хоорайлар, эртинелер ам база дайын халавынга таваржырын совет улус күзевес.

Е. ЧЕРНОУСОВА,
республика эмнелгезиниң улуг сестразы.
Кызыл хоорай.

Базым-даа аткаарлавас

БИСТИҢ Төрээн чуртувус кайгамчык улуг болгаш делгем. Ынчалза-даа улуг болгаш чараш хем Волганың эриктеринге немец-фашистиг аг-шериглер шургуп келгенде: «Чаңгыс базым-даа аткаарлавас!» деп, дайынчы кыйгырыг ындыг турган.

Мен ынчан 19 харлыг аныяк эр турган мен. Ынчангаш бистиң ыдыктыг чериивисти фашист эжелекчилерден камгалаар дээш Волга чанынга тулчуушкуннарга база киришкен мен.

Хоорайны холга киирип алыр дээш немец-фашистер бүгү аргаларны болгаш күштерни херглеп турганнар. Хоорайның кудумчуларын, камгалалдың мурнуку одуруун, ханы тылынды-даа дүн-хүнү-биле бомбалап, артиллерия болгаш өске-даа чепсектер-биле чердеп, агаардан үргүлчү боолап турганнар. Олар кажар оптуг арганы херглеп, самолёттардан чер-черже үгуулгаларны октап, аңаа «Москва дүжүп берген, Волга чоогунда кезектер бүзээлеткен» деп бижээш, удурланганындар ажыы чок, дүжүп берзе дириг арттырар бис дижип кыжанып-даа, коргудуп-даа турганнар. Фашистерниң кыжанынга, хайыра чок төп турган коргулчунунга бис оон-даа күчүлүг согуушкуннар-биле харыылап, ыдыктыг чериивисти, сураглыг Волгоградывысты камгалап ап, чөптүг тиилелгевисти чедип алган бис.

БИР чугула ужур-дузалыг бедик дээш тулчуушкун мээн сагыжымдан ыравас. Бистиң чүгле чаңгыс ротавыска удур немецтер ынчан бир батальон чадаг шеригни танкыларга болгаш артиллерияга деткиткеш, шавар халдаашкынче кииргеннер. Бистиң дайынчыларывыс эрес-маадырлыг тулчуп турзажок, дең эвес тулчуушкунга ротаның дайынчыларының кезиинден хөйү өлүрткен болгаш балыглаткан. Кезек болганда тулчуушкун шөлүнге взвод командири биче лейтенант Дудко, беш дайынчы болгаш салбыр командири мен ынчаар арткан бис. Ол өйде танкылар соондан атакалап кел чораан чадаг шериглерни автоматтар оду-биле ойтур шаап алыр аргалыг болган бис.

Ынчалза-даа танкылар бурунгаарлавышаан. Биче лейтенант биле бис танкыга удур боону алгаш, кайывыс-даа балыгланы бергенививистен, ээлчежип адып эгеледивис. Кезек болганда дайзынның беш танкылары дайын шөлүнде хүүктелип турганын көрдүвүс, ол аразында взвод командири Дудко база катап аары-биле балыгладыпкан. Ок-чемзек төнер дей берген. Тулчуушкунда үш-ле кижи арткан бис. Бирээвис кожа оңгуже үнгеп чоруткаш, долдур октуг бир чаъс хааржак тып эккелген. Ооң-биле дайзынга удур тулчуп турувуста соовустан быжыглаашкын келгеш, «Ура!» деп кыйгы-биле дайзынның атаказын ойтур шаапкан.

ВОЛГОГРАД дээш тулчуушкунун тиилелгелиг төнчүзүнге чедир киришкен мен. Тулчуушкуннарга эрес-дидим болганы, ылангыя чугула бедик дээш тулчуушкунга ийи немец танкыларны чуура атканы дээш «Ада-чурттуң дайыны» орденниң II чергези-биле шаңнаткан мен. Ол-ла тулчуушкуннарга ийи катап чиик балыглаткан мен, ынчалза-даа тулчуушкун шөлүнден үнмээн мен.

Волга чоогунга тулчуушкуннарга киржип тургаш, немец-фашистерниң 330 муң шериглерин узуткаарынга киржип, фельдмаршал Паулюсту бодунуң генералдары болгаш солдаттары-биле туттуруп алган турда база көрген мен. Фельдмаршал Паулюс үүлгеткен буруузу дээш кеземче херээн бистиң чуртувуска эрттиргеш, чуртунче ээп чанган болгай.

ВОЛГАГА болган улуг тулчуушкун эрткенден бээр 20 чыл эртип турар. Ынчалза-даа делегей ам-даа оожургаваан. Барыын күрүнелерниң, ылангыя АКШ-тың болгаш Барыын Германияның империалистери болгаш дайынзырак генералдары үшкү делегей дайынынга калчаалыы-биле белеткенип турар. Бир эвес олар дайынны кыпсыпса боттарының хөөрүн тыпканнары ол дээрзин совет улус эки билир.

Волгоград дээш кадыг-дошкун демиселге тиилээнивистиң чээрби чыл оюн демдеглеп тура, бистиң улустуң чайынналчак тиилелгезиниң организакчызы Төрээн Коммунистиг партиявыска өөрүп четтиргениниң ханы сеткилин бо хүн канчап илереппес боор!

А. ЦЫБА.

Алышкы хоорайлар чугаалап тур

КОВЕНТРИ, ДИЖОН, ПОРТ-САИД — Волгоград-биле алышкы хоорайлар.

Волгага болган төөгүлүг тулчуушкунуң чээрби чыл оюн-биле холбаштыр Ковентри хоорайның (Англия) мэри, Дижон хоорайның (Франция) мэри, Порт-Саидтиң (КАР) губернатору СЭТА-ның корреспондентилеринге медеглелдер чорутканнар.

• • •

Волгага маадырлыг тиилелге чиик эвес үне-биле чедип алдынган, ынчангаш бис ону утпас ужурлуг бис. Ооң 20 чыл оюнуң хүнүнде бис фашизмге удур демиселге улуг салышкын киирген кижилерниң дугайын сагынмайн барып шыдавас бис. Оларга эң эки тураскаал болза, оларның салыышкынын хей барбазын чедип алыр дээш бистиң күженишкиниивис болур.

Фашизм ийикпе азы аңаа дөмейлер боттарының кемниг баштарын кажан-бир шагда катап көдүрүп келирин болдурбас дээш Ковентриниң болгаш Волгоградтың чурттакчылары кошкаш дивес шиитпирлиг демисежиринге белен.

АРТУР ВО,
Ковентриниң лорд-мэри.

• • •

Волгоград тулчуушкунунуң чээрби чыл оюн болза бүгү делегейге хүлээп көрүүшкүнге эргелиг хоорайның кайгамчыктыг болгаш маадырлыг чоруунуң дугайын бүгүдеге сагындырып турар. Мен ак-дугма хоорайга бодумнуң магадаашкынымның эң-не шын сеткилин илередип, делегейниң эң-не сураглыг хоорайынга чылыг сеткилин биске чедирип кээр Волгоградтың хамаатыларын Дижон хоорай үе-үеде хүлээп ап турар боор деп идегеп тур мен.

Каноник Кир,
Дижоннуң мэри.

• • •

Агрессорларны ажып тиилээниниң 20 чыл оюн-биле холбаштыр волгоградчыларга байыр чедирип тур мен. Бистиң ийиги салым-чол каттыштырып турар. Бистиң ийи маадыр хоорайларывыс чепсектиг демиселге тиилелгени чедип алган, ам олар тургузукчу күш-ажылга тиилелгелерни чедип ап турар. Волгоград биле Порт-Саид бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралынга чаа эгени ажыдар, чер делегейге кедизинде барып тайбың тиилээр деп чаагай сеткилимден идегеп тур мен.

Имад эд-Дин Рушти,
Порт-Саидтиң губернатору.

БИСТИҢ ХОСТАЛГАВЫСТЫҢ ХАЯАЗЫ

ВОЛГАДАН ЧЫРЫП КЕЛГЕН

СЭТА-ның даштыныда корреспондентилери Волгага Совет Армияның тиилелгезиниң дугайын эң баштай дыңнааш, канчаар көрген силер? деп айтырыгларны элээн каш кижилерге салгылаан. Бөгүн чамдык харыыларны парладывыс.

• • •

1943 чыл. Францияны шагда-ла чагырып апкан гитлерчилер бүгү Европаны эжелеп апкан. Оларның солуннары болгаш радиозу Чөөн чүкче «триумфальдыг бурунгаарлаашкын» дугайын шуугап турган. Оларны доктаадыптар чүве чок ышкаш сагындырган. Хеп-хенертен-не: фашистер Волгага чылча шаптырган... деп чаа медээ келген. Орустарга ышкаш ындыг сеткилди французтар өске кандыг-даа улуска, кажан-даа хамаарыштырбайн чораан. Орустар французтарның камгалакчылары, хостакчылары, өңнүктери апарган. Совет Эвилелинге найырал өөрүп четтиришкин хөй чылдарда өшпээн. Ол дугайын Совет чазактың баштыңы Хрущевтуң Францияга чорааны көргүскен. Дижончулар өске кандыг-даа күрүне удуртукчуларынга ындыг өөрүшкүлүг хүлээп алышкын кылбайн чораан. Дескиндир суурлардан ынча хөй кижилер чыглып келген турганын Дижон кажан-даа көрбээн. Волга тулчуушкуну — төөгүлүг болуушкун болгаш оон-биле кады милитаристиг авантюраларга ынактарга шыңгыы кичээндириг болур.

ЖОРЖ ЮТИНЕЛЬ,
Дижон хоорайда пенсионер (Франция).

• • •

1942 чылдың төнчүзүнде Ридинг хоорайга (Пенсильвания штатта) албан ёзунуң хуралынга чүве чугаалаан мен. Сталинградтың буурап бадары ынчан чайлаш чок ышкаш сагындырып турган. Ол тулчуушкунну тодаргай чугаалааш, дыңнакчыларны кыйгыра аарак: «Тайбынның салым-чолу ол тулчуушкунуң түңнелинден хамааржыр. Ынчаарга, мээн ам: Сталинград кажан-даа буурап дүшпес деп чугаалаанымны утпанар» дээн мен. Дыка хөй кижилер ону шынап-ла сактып алган болганнар, сөөлүнде ол «баш удур көрүүшкүн» дугайын мензэ болган чок-ла сагындырып турганнар.

Волга чоогунга тиилелгени чедип алгаш, совет улус бүгү кижи төрелгетенни чүгле камгалап алган эвес, бистиң хүннеривисте тайбынны — бүгү делегейге быжыг тайбынны камгалаары дээш илегеливис база ооң-биле холбашкан.

РАКУЭЛЛ КЕНТ,
чурукчу (АКШ).

• • •

Немецтерниң Волгоград чанынга чугаа чокка дүжүп берген дугайын шериг заводунга ажылдап тургаш, дүнеки сөөлгү медээден дыңнаан мен. Ону дыңнааш бистиң ооддар өөрүп алгыржы бергеннер болгаш орустарның тиилелгези дээш бурганга өөрээн бис.

Ол хүннерни сактып ора, ол тиилелгениң сөөлүнде, кажан немецтер чөөн фронтуже улам хөй күш салыр апарганда, биске кайы хире чиигээнин ам сактып тур мен. Мен бодаарымга нацистерге удур ниити дайынга дошкун шылгалданы тудуп эрткен бистиң улустарывыстың аразынга найыралды болгаш бүзүрежилгени катап тургузар үе шагда-ла келген.

ДЖОН БРУНС,
албан-хаакчы (Англия).

• • •

Кажан бис, нацистер Москваже чоокшулай берген болгаш харын Сталинградта чеде берген дээр дугайын дыңнааш, чүректеривис саргып турган. Бистиң кижи бүрүзүнүң: Фашизм ажылчы чондан күштүг болганы ол бе? Ажылчын, тараачынның эң баштайгы чуртун ол узуткап шыдаптар бе, кай? деп айтырып турган. Совет улустуң Волга эриктеринге тиилелгезиниң дугайын дыңнааш, бистиң ажылчыннарывыстың коступ көрбээн бедик өөрүшкүзүн ам сактып тур мен. Бистер танцылап, аңгы талазы-биле акы-дуңмаларывыстың тиилелгезин магадап турган бис. Совет Эвилелиниң чөптүг херээн деткиирививис дугайын митингиге медеглээн бис.

20 чыл эрткен сөөлүнде күчүлүг Совет Эвилели бистиң чаалап алыышкыннарывысты камгалаарынга, бистиң социалистиг революциявысты империалистерден камгалаарынга биске дузалап турар-дыр.

АНТОНИО ЛОПЕС НОВОА,
чолаачы чораан, куба пенсионер.

• • •

20 ажыг чыл мурнунда фашизмниң кара дүңү Европаның кырынга дириели берген. Гитлерлиг Германияны чылча шаап шыдаар кара-чаңгыс күш Совет Эвилели ол деп бис билип турган бис. Сталинград ону көргүскен. Улуг тулчуушкуннуң чаңгызы ынчан фашистиг эжелелге турган Польшага, өске чурттарга динмителдир дыңналып турган. Үени манап, хөделиишкин чок турган күштер Волга тулчуушкунунуң сөөлүнде демиселче кирипкен.

Владислав Голомбек,
экономист, польша партизан отрядының командири чораан.

ВОЛГОГРАД БӨГҮН. Хоорайның В. И. Ленин аттыг шөлү (солагай талазында). 1943 чылда Волгоградтың төп кудумчузун немецтер ынчаар үрегдээн турган (оң талазында). Фотолары Е. КАСИННИҢ болгаш С. КУРУНИННИҢ.
СЭТА-ның фотохроникаазы

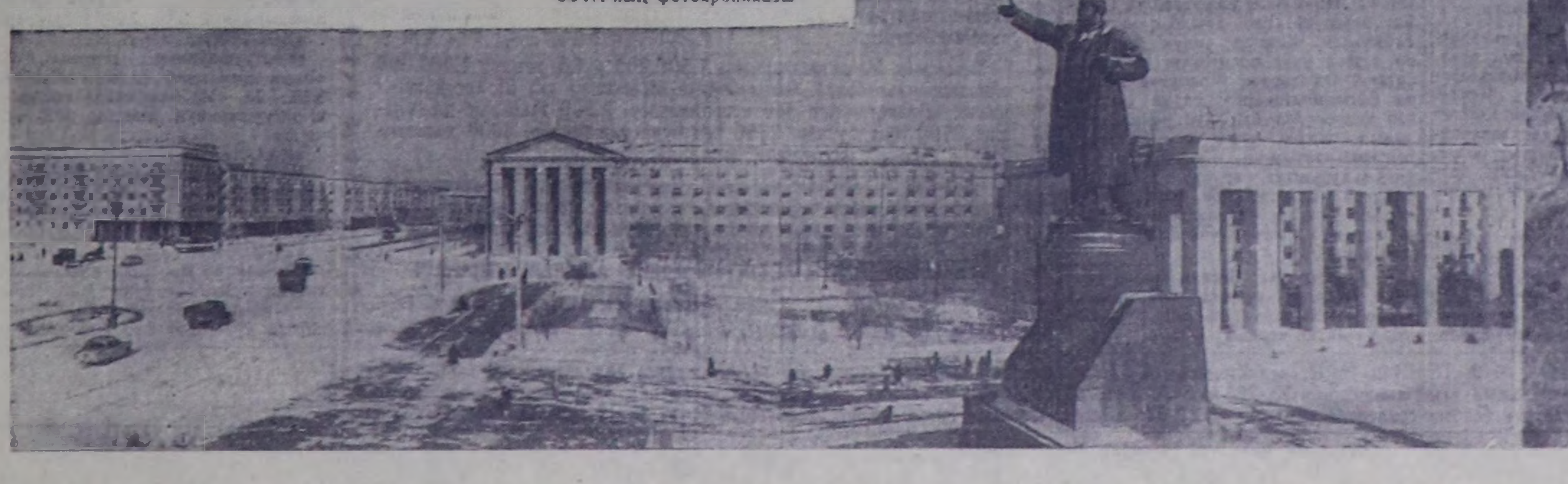

СУХЭ-БАТОРНУҢ ТӨРҮТТҮНГЕНИНДЕН БЭЭР 70 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

МООЛ УЛУСТУҢ УЛУГ ОГЛУ

Бо чылдын февраль 2-де Моолдун Улустун Революстуг партиязынын үндезилекчизи, моол улустун баштынчызы Сухэ-Баторнун төрүттүнгенинден бээр 70 чылынын ою болуп турар. Дарлакчылардан болгаш даштыкынын кулданыкчыларындан моолдун чонун хосталырынга, анаа аас-кежиктиг амыдыралды тургузарынга болдунун бүгү медерелдиг амыдыралын ол берген. Ынчангаш Сухэ-Баторнун чырык ады чүгле моолдун чонунга эвес, харын база депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенге чоок болгаш төрээн ат болуп турар.

Сухэ-Батор 1893 чылда амгы Улан-Баторнун чоогунда чурттап чораан адыы араттын өг-бүлезинге төрүттүнген. Сухэ-Батор аныяанда мал сүрүкчүлеп, ядыы-түреңги амыдыралга чораан. Болдунун кызымаа-биле бот-өөредилге-биле бичии эртем чедип алган. 1912 чылда шериг албанынга баргаш пулемёт школазын дооскан.

1914 чылда пулемёт заводунун командири тургаш, дерзии командылалга удур солдаттарнын тура халышкынын баштаан.

Октябрьнын социалистиг Улуг революциязынын идеязынын салдары-биле 1918 чылдан эгелеп революстуг ажыл-чорудулгаже идепкейлиг киржип эгелээн болгаш оон сонгаар Сухэ-Батор болдунун бүгү амыдыралын империалистиг болгаш феодалдыг мөлчүгделден болдунун чонунун хосталгазы дээш демиселге бараалгаткан. 1919 чылда, шериг ажелелдин корум-чурумунун байдалынга Моолдун революстуг чажыт бөлгүмүн тургускан, а 1920 чылда оон бөлгүмү база ол ышкаш өске база бир бөлгүм-биле каттышканындан тургустунган революстуг организацияны баштап эгелээн. Ол организацияны тургусканы 1921 чылдын мартта организация талазы-биле тургустунган Моолдун араттын революстуг партиязынын үндезини болган.

1920 чылдын август-ноябрь айларда оон инициативазы-биле Совет Россияже барган Моолдун баштайгы төлээлеринин составынга ол киришкен.

1920 чылдын ноябрьдан 1921 чылдын мартка чедир Сухэ-Батор демисел талазы-биле болдунун эштери-биле кады Моолдун соңгу талакы районнарынын чурттакчы чонунун ортузунга агитас болгаш организакчы улуг ажылды чоруткан. Ол-ла үеде Моолдун баштайгы партизан отрядын тургускан болгаш ол отряд Моолдун Араттын Шериинин өзээ болган.

1921 чылдын мартта Араттын революстуг партиязынын I съездизинге Сухэ-Баторну партиянын Төп Комитединин кежигүнүнге соңгаан. 1921 чылдын марттын 13-те болган Улустун төлээлеринин хуралындан Сухэ-Баторну Улустун Түр чазаанын шериг министринге болгаш Моолдун Улустун шериинин кол командылакчызынга бадылаан.

1921 чылдын марттын 18-те Сухэ-Баторнун командылааны моолдун шерии Моолдун Кяхта—амгы Алтан-Булак хоорайны Кыдаттын милитаристеринден хостаан. Ол чылдын май-август айларда Сухэ-Баторнун командылааны Моолдун ол-ла шерии болгаш аңаа дузалажыры-биле барган совет Кызыл Армиянын кезээ Унгерннын ак-гвардейжи шериглерин чылча шапкан болгаш 1921 чылдын июньнун 6-да Улан-Баторну хостаан, а июньнун 10-да Улустун Түр чазаан Улустун Доктаамал чазаа кылдыр әде организастаан болгаш оон составынга Сухэ-Батор шериг министри боор кирген.

Сухэ-Батор Моолдун аныяктарынын эвилелин, улустун херемлея кооперациязын тургузарынга, Моолдун профэвилелдерин тургузар талазы-биле белеткел ажылдарга идепкейлиг киришкен. Партия болгаш чазак ол организацияларга даянгаш империализмге болгаш феодализмге удур революцияны ханыладыр дээш улус массазынын демиселин улуртуп турган. Сухэ-Батор Улустун чазаанын баштайгы эн чугула хоойлуларын: черни национализастаар дугайында, феодалдарнын болгаш ноян-

нарнын хүндүлүг артык эргелерин дүжүрер дугайында хоойлуларны чогаадырынга киришкен.

Сухэ-Батор моол совет найыралды хөгжүлдеринин изиг камгалакчызы чораан. Чүгле Совет Россиянын дузазы-биле моолдун улузу даштыкы дарлакчылардан хосталып, болдунун төрээн чуртун хостадыр аргалыг болган, чүгле совет улустун акы-дунма дузаламчызы-биле аас-кежиктиг амыдыралды Моолдун улузу тургузуп шыдаар деп, ол үргүлчү айтып чораан.

1921 чылдын ноябрьда Совет Россияже баар Моолдун ийиги төлээлеринин составынга Сухэ-Батор база киришкен, ол төлээлер Москвага, ийи чурттун эп-найыралынын дугайында керээни чарган. Моолдун төлээлерин ынчаарда Владимир Ильич Ленин хүлээп алган. 1921 чылдын ноябрь 5-те Сухэ-Батор РСФСР-биле Моолдун Улустун чазаанын аразында эп-найыралдыг харылзаанын тургустунганынын дугайында дугуржулгага ат салган. Оон бээр-ле моол болгаш совет улустарнын эп-найыралы быжыгып база хөгжүп турар.

Совет болгаш моол улустун ниити дайзыны ак-гвардейжи дээрбечилерге удур демиселге шылгарангай хавыязы дээш Сухэ-Батор совет Кызыл түк орден-биле шаннаткан.

Моол Улус Республиканын политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы, моол улустун шылгарангай оглу Сухэ-Баторнун кайгамчык чаагай амыдыралы 1923 чылдын февральдын 22-де үзүлген. Оон бүгү амыдыралы—болдунун чонунга кызыгааржок бердинип бараан болурунун үлегер-чижээ болур. Моол улус бодунун шынчы оглу Сухэ-Баторнун дугайында тураскаалды бедик-биле хүндүлеп көрүп турарлар.

Сухэ-Баторнун үндезилеп тургусканы моол болгаш совет улустарнын эп-найыралы чыл келген тудум улам-на быжыгып, хөгжүп турар. Моол улус-биле эп-найыралдыг харылзааны быжыглаар талазы-биле, бүгү чурттаазы ышкаш, Тыва Республикада база улуг ажылды чорудуп турар.

1962 чылда бистин республикада совет-моол эп-найыралдын ниитилелинин салбыры тургустунган. Тыва улустун акы-дунма моол улус-биле экономиктиг болгаш культурлуг харылзаазы болгаш эп-найыралы харын-даа оон дыка мурнунда-ла төөгү талазы-биле дыка ханы.

Моолдун бис-биле кызыгаарлажып турар Убса-Нур аймакка бис кукуруза, чочак-тараа болгаш чигир свёклазынын үрезиннери-биле дузалаан бис. Кызылда кодээ ажыл-агый механизация училищезинге ол аймактын бөлүк механизаторларын өөреткен.

1961 чылда Тыванын дуржулгалыг он механизаторлары ол аймакка барып, дүжүт ажаап алыышкынынга дузалашкан. Чүгле сөөлгү ийи чыл иштинде Өвүр, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарынын медицина ажылдакчылары болгаш база Кызылга МАР-нын хамаатылары 934 кижиге медицина дузаламчызын көргүскен. Республиканын эмнелге албан черлеринге МАР-нын хамаатылары 400 ажыг кижи чыдып эмнеткеннер.

Ылангыя культура харылзаазы калбаа-биле хөгжүп турар. 1960 чылда бистин республиканын артистеринин концерт бөлүү Хубсугул аймактын ажылчы чоннарынга 20 концертти көргүскен, а МАР-нын Хубсугул аймааннын концерт бөлүү Тыванын ажылчы чонунга 16 концертти көргүскен. МАР-нын Убса-Нур болгаш Хубсугул аймактарынын төлээлери Тыванын аныяктарынын 1962 чылдын фестивальынга киришкеннер.

1962 чылдын сентябрьде Тыва АССР-нин концерт бөлүү 23 кижи МАР-нын Убса-Нур аймаанга 17 концертти көргүскен, ынчаарга Убса-Нур аймактын Улан-Кумда Культура бажынынын концерт бригадазы 38 кижи Тыва АССР-нин ажылчы чоннарынга 21 концертти көргүскен.

Совет-моол найыралдын ниитилелинин Тыва салбырынын баштаар чери Моолдун бис-биле кожа аймактарынын ажылчы чоннары-биле акы-дунмалышкы харылзааны быжыглаар талазы-биле 1963 чылда тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Чижээ, бо чылдын февральда кедээ ажыл-агый мурнакчыларынын дуржулгазын солчур, а бичии сөөлзүредир, апрель ай үезинде, школаларнын өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарын канчаар тургусканынын дуржулгазын өөренири-биле башкылардан төлээлерни солужарын планнаан. Оон-даа өске хемчеглерни ботгандырары база көрдүнген. Бо бүгү болза совет болгаш моол улустарнын моол улустун улуг оглу Сухэ-Баторнун эгелээни эп-найыралынын чүс-чүс чылдарда улам быжыгып, хөгжүүрүнүн херечизи болуп турар.

П. КИСЕЛЕВ,
совет-моол найыралдын ниитилелинин Тыва салбырынын баштаар черинин харысаалгалыг секретары.

УЛУГ ЛЕНИНЧЕ

„Сухэ-Батор“ деп номдан үзүндү

1921 чылдың октябрьда бир-ле катап Сухэ-Батор адьютантызы Мигмарны бодунуң кабинединге келдирип келген:

— Аъттар белен бе?
— Чүвээ чоруур бис бе?
— Ийе.
— Ыраллы бе?

Сухэ-Батор каттыра берген:

— Москваже, Ленинче!

Мигмар сактырга соора дыңнаан ышкаш болган.

— Аъттыг бе?

Сухэ-Батор кымчызы-биле ойнап, караан хөглүг сыгырарткан.

— Кырганым Мигмар, мен чуузага кажан-даа олуруп көрбээн болгаш ону канчаар кылырын-даа билбес кижи мен. Алдын-Булакка чедир аъттыг чоруур бис, а оон ыңай каң аъттарже солуй олуруптар бис. Москвадыва, Ленинче төлээлер баар. Сен мени үдеп чоруур сен...

Вокзалдан төлээлерни Совет чазактың төлээлекчилери уткуп алган. Оларны гостиницага чыттырып каан...

— Бөгүн силерге Украинаның болгаш Крымның шериглериниң командылакчызы Михаил Васильевич Фрунзе аалдап келир — деп, Сухэ-Баторга хелемечи чугаалаан.

Чанчын хөлзеп үнген. Фрунзениң дугайын ол Иркутскиге-ле хөйнү дыңнаан турган...

Хаалга ажыттынга бээрге, өрээлче ортумак сынныг, шериг хептиг тырың кижи кирип келген. Сухэ-Батор уткуштур туруп келген болгаш олар дыңзыдыр-ла хол тудушканнар.

— Ужурашканывыска өөрүп тур мен, эш Сухэ-Батор—деп, Михаил Васильевич, мурнунда хөй-ле катап ужурашкан улус дег, бөдүүн чугаалааш,—Силерниң дугайыңарда, силерниң тиилелгелериңер дугайында, силерниң эрес кызыл циркитериңер дугайында Сибирьден келген эштер меңээ хөй катап чугаалаан. Силерниң моол кызыл партизан отрядтарыңар болгаш Силер бодуңар эвилелчилер болуп, Совет күрүнеге улуг дуза чедирген силер. Силерге белек тударын меңээ даасқан чүве—диген.

Сухэ-Баторнуң караа өөрүшкүлүг кыва берген. Ол Фрунзениң суңганы алдын хээлиг селемезин камныы-биле хүлээп алгаш, ону ошкаан.

Столга чемгир шайлыг аяктар салдынган.

Революстуг ийи күрүнелериниң полководчулары кожа олурупкаш, далаш чок хөөрежип органнар...

Херим хаалгазында автомобиль медээзи аянныг эткен. Фрунзе туруп келген:

— Владимир Ильич моол төлээлерни Кремльче чалап тур...

Сухэ-Баторнуң чүрээ күштүг-бис-ле сога берген. Каш-ла минут болгаш, күзел бүдер ышкажыл!... Болган-даа болууштунар, ам дораан болур-даа чүве—шуптузу-ла магалыг дүште ышкаш кынныы, бөдүүн көшкүн арат Дамдинниң оглу Сухэ эвес, а өске бир-ле кижи карак четпес делгемнин өртип келген болгаш ам кээп Ленинни көөр, ооң-биле чугаалажыр деп турган ышкаш сагыштырган.

Кремль бо... Диштелчек бурунгу ханалар, делгем эжиктер.

Соңгазындан Кызыл шөл көстүп турар чырыткыланчак делгем өрээлче төлээлер кирип келгеннер.

Саазыннарлыг болгаш номнарлыг стол артындан сүүр сетелдиг, моол шимчилиг карактыг, узун эвес кижи туруп келген. Ооң арны ада ышкаш өөрүшкүлүг болган. Ол Сухэ-Баторже уткуштур кылаштаан. Сухэ-Баторнуң тыныжы дапкыжай берген. Ол Владимир Ильичиге аас-кежиктиң торгу кадаан тутткан. Ленин кадакты хүлээп алгаш, чазык хүлүмзүрээн. Аңаа чедирген байырны дыңнааш, Сухэ-Баторну оожум кужактап каан.

Сухэ-Баторнуң сүрээдеп турганы хенертен чиде хона берген. Ол оожургап, чиик болгаш хостуг апарган. Ленин төлээлерни сандайларга олурткулап алган. Чугаа-даа эгелээн. Ленин Моолда ажыл-херектиң байдалын айтырып орган, а Сухэ-Батор ооң бедик, мерген угаанныг хавааныче карак албайн көрүп орган.

Төлээлер Ильичиге айтырыглар салгылап органнар:

— Эш Ленин, бистиң чуртувуска Араттың революстуг намын тургузарын канчаар көрүп турар силер. Биске кол чүве чүү болурул?

Ленин Моолдуң бүгү делегей байдалын төлээлерге тайылбырлап берген болгаш Моолдуң географтыг байдалының аайы-биле алырга, бир эвес дайын болу берзе империалистер ону эжелеп алырын болгаш ону өске чуртка удур дайын чорудулгазынга тепкиш кылып алырын оралдажыр деп ол айыткан. Моон ужурунда Моолдуң бүгү ажылчы чонунга кара чаңгыс шын орук болза Совет Россияның ажылчыннары болгаш тараачыннары-биле эвилеледжип алгаш, күрүне болгаш ажыл-агый талазы-биле туская догуннаашкын дээш демисежири болур. Ол демиселди хоорук чорудун болбас, моон ужурунда моол араттарның намын тургузары демиселдиң чедиишкинниг болурунуң чугула чүүлү болур.

В. И. Ленин Моолдуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнүң аргаларын болгаш чугулазын төлээлерге делгереңгей тайылбырлап берген, ооң-биле чергелештир, капиталистиг эвес хөгжүлдениң оруунче шилчиирин хандырарының кол чүүлү болза, Араттың революстуг намының болгаш чазааның ажылын күштелдирери болур деп демдеглээн.

Лениниң чугаалааны сөс бүрүзү ажыт-чажыт чок болбушаан, ол сөстер Сухэ-Баторнуң угааныче мөңгези-биле сиңип кирип турган. Ол боданырга кандыг-ла бир сүртенчиг бедикче үне берген ышкаш сагынырган болгаш ол бедиктен бодунуң Моолунуң келир үезин, ооң келир үезиниң чаагай салым-хуузун тода көрүп орган...

Ленин Сухэ-Баторнуң холун бодунуң холу-биле үр-ле тудуп, а ооң имиретти көрүп турган караанының ада ышкаш чаагай хүлүмзүрүүнүң чылыынга чылыккан Сухэ-Батор хемчээл чок ынакшылдың үнү-биле:

— Эш Ленин! Силерниң мерген угаанныг сөстериңерни бис чүректериниске мөңгези-биле кадагалаар бис, оларны Моолдуң ховуларынче апаар бис. Бис Улус революциязының бүгү дайзыннарын узуткап, Силерниң чагыгларыңарны күүседир бис. Моол Москвадан ырак-ла, ынчалза-даа мында күш-ажылчы кижилер чаагай келир үени күзеп турар болгаш ол дээш тулчуп турар. Бис ол дээш бодувустуң амы-тынывысты-даа харамнанмас бис...—деп чугаалаан.

1921 чылдың ноябрь 5-те Моол биле РСФСР-ниң аразында найыралдыг харылзаа тургустунган дугайында дугуржулгага ат салдынган. Совет Улусчу чазакты Моолдуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар чазаа кылдыр хүлээп көрген.

Бүгү делегейниң революстуг шимчээшкинниң баштыңчызы Владимир Ильич Ленин-биле ужуражылга Сухэ-Баторнуң чүрээнге арылбас кылдыр сиңниккен. Каш-ла хонук иштинде ол аажок улуг политиктиг школаны эрткен. Ол төрээн Моолунче ленинчи айтыышкыннарга сорук кирген ээп келген болгаш Улус революциязының херээни туюлунга чедирери таңгыраглаттынган. Сухэ-Батор ленинчи турушту чорукту дөзеп ап, бодунда кызыгаар чок күштү билип чораан болгаш революцияның дайзыннарынга кээргел чок болуруп бодап чораан.

— Социализм... Бистиң ынаар чүткүүр ужурлуг ыракта чайынныып турар сылдызывыс ол—деп Сухэ-Батор катаптап чораан.

ТЕЛЕГРАФ дамчыдып, дыңнадып, медээлеп тур

Дугуржулганы хажыткан

ХАНОЙ. (СЭТА). 1954 чылдын Женева дугуржулгазын нгодиньдьемчи эрге-чагыргаларнын шынгыызы-биле хажыдып турарын вьетнамнын улусчу армиязынын дээди командылалынын харылзаа төлээлери Вьетнамда хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязынга болдунун чорукан чагаазында база катап айыткан. Эртен чылдын чүгле сөөлгү алды хүннеринин дургузунда безин демилитаризастаан зона болур Бенхай хемнин районунга 27 бөлүк — шупту 800 хире кижи дыргелип кирген деп, харылзаа төлээлери дыннаткан. Оларнын аразынга нгодиньдьемчи армиянын шериглери болгаш даштыкы кижилер база бар болган. Олар хемнин ол чарынында эрини чурукка тырттырып, дуранар-биле хайгаарап көрүп турганнар.

ВИА агентилелдин дыннадып турары-биле алырга, Женева дугуржулгазын шак ынчаар хажыдар чоруктарны чок кылырын Вьетнамда хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязындан харылзаа төлээлери негээн.

У Танның парлалга конференциязы

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-нын корреспондентизи Л. Пономаревтун дамчыдып турары болза:

Январь 29-та болган парлалга конференциязынга КНО-нун чингине секретары У Тан амгы үеде ССРЭ-нин, АКШ-тын болгаш Англиянын төлээлекчилеринин аразында болуп турар чугаалажышкыннарга хамаарыштыр чүве чугаалааш, ядролуг шеделдерни соксадыр дугайында дугуржулга чарарынып перспективалары кажангызындан-даа артык өөрүнчүг болуп турар дээрзин медеглээн.

Корреспондентилернин айтырыглаарынга харыылаарынып мурнунда Конго талазы-биле медеглелди У Тан кылган. КНО-нун Конгога ийи чартык чыл үргүлчүлээн дайын чорудулгазы «Колвезиже болгаш Жадовильже кирери-биле доозулган» деп, ол чугаалаан. КНО-нун шериглерин Конгодан дүрген үндүрерин манаваза чогуур деп, У Тан айыткан.

Конгонун Төп чазаанга Каттышкан Штаттарнын көргүзүп болур «дузаламчызынын хемчээлин тодаргайлаар» дээш Кливлэндиге баштаткан америк төлээлерин Конгоже чоруур деп турарынын дугайын АКШ-тын күрүне секретарынын дузалакчызы Харлан Кливленд КНО-нун чанында АКШ-тын төлээлекчизи Эдлай Стивенсон биле кады менээ дыннаткан деп, КНО-нун чингине секретары дыннаткан. Ол айтырыгнын талазы-биле болдунун туружун тайылбырлавышаан, У Тан болза Конгога дузаламчыны чүгле КНО-нун дамчыштыр тыпсырынын принцивин дээш туржуп турар мен дээрзин чугаалаан болгаш Конгога боттарынын дузаламчызын чүгле Каттышкан Нациялар Организациязынын дамчыштыр тыпсыр дугайында бүгү чазактарга Айыыл чок чорук Чөвүлелинин кыйгырыгынын дугайын ол сагындырган. Оон-биле кады У Тан болза Кливлэндинин төлээлеринин чоруурунга болгаш Конгода америк турушкарны быжыглаары-биле Адуланын чазаанын чангыс талалыг «дузаламчы» көргүзеринге кандыг-даа удурланыышкын кылбаан. Амгы үеде чангыс таланын дузаламчызын хүлээп алыры болдунуп болур деп Адуланын чазаа бир-тээ санап турар болганда, ук чазак ол дузаламчыны алыр деп турар чериндеп алыр эргелиг деп, ол өпзалап демдеглээн. Ол медеглелди америк информация агентилелдери Конгога чангыс талалыг чурум-биле дузаламчы көргүзерин Каттышкан Нациялар Организациязынын хоругдааныт солаазы кылдыр тайылбырлап эгелээн.

Лумумбаны өлүрген чорукту истеп хынаарынга болгаш ону өлүрген бурулуг кижилерни судка шилчидеринге хамаарыштыр Айыыл чок чорук Чөвүлелинин резолюциязын канчаар күүседип турарын корреспондентилер У Тандан айтырганнар. КНО-нун томуйлаан комиссиязы истелгени чүгле Нью-Йоркка болгаш Женевага чоруткан, ынчаарга Конгонун Адулага баштаткан төп чазаа тургустунганда комиссияны Конгоже кирбээн деп, КНО-нун чингине секретары харыылаан. Лумумбаны өлүрген чорукту истеп-хынаарын чоруткан комиссиянын илеткелинин талазы-биле чүнү канчаарынын дугайында төлээлеттирилге менде Айыыл чок чорук Чөвүлелинден-даа, Кол Ассамблеядан даа чок деп, ол чугаалаан.

Япон коммунистерниң чедиишкини

ТОКИО. (СЭТА). Хатияма хоорай чагыргазынын хуралынга (Киото префектура) Японнянын Коммунистиг партиязындан кандидаттар Юхико Ямада биле Харуми Фудзивара олар бир-ле дугаар соңгуттурганнар. Хоорай чагыргазынын хуралынга болган соңгулданын түннелинде профэвилелдеринин түс черде чөвүлелинден ийи кандидаттар база соңгуттурган.

Коммунистер Судзака хоорайга (Нагано префектура) чедиишкиннерни база чедип алган. Японнянын Коммунистиг партиязынын түс черле организациязы болдунун ийи кандидаттарын хоорай чагыргазынын хуралынга кииргенн.

Брюссельде чугаалажыышкын буурап дүшкен

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). «Ниити рынокка» Англияны киирер дугайында чугаалажыышкыннар буурашкын-биле доозулган. «Ниити рыноктун» кежигүннери алды чурттарнын төлээлекчилери чоокта чаа чидиг чорулдаалэрнин дүшкүүрлүт байдалынга чыыган. Француз төлээлер ийи хүннүн дургузунда быжыг турушту ээлеп, Англия-биле чугаалажыышкыннарны катап эгелээринден ойталап келген.

Ол сөөлгү ужуражыышкын мырыңай кыска үеде эрткен, оон киржикчилери Англияны «ниити рынокка» киирер дугайында оон-биле чугаалажыышкыннарны катап эгелээринин бүрүн болдунмазын чүгле демдеглээр аргалыг болганнар. Чугаалажыышкыннарны тодаргай эвес хуусааже соңгаарлаткан.

Сөөлгү минутада Американын Каттышкан Штаттарынын кылган ыйыышкыны база дузалап шыдавайн барган. Дыңнадып турары-биле алырга, президент Кеннеди алды чурттар биле Англиянын аразында чугаалажыышкыннарны мунгаш байдалдан уштуру-биле эн улуг күженишкиннерни салыр деп дилегдиг чагааны ГФР-нин төлээлеринин баштыңы ажыл-агый министри Эрхардка чорукан болуп турар.

Бельгиянын даштыкы херектер министри ангаадаан Спаактын «салынын» хуралы доозулган соонда журналистерге медеглээни болза: «ниити рынок хевээр артар боор деп бодай-дыр мен, ынчалза-даа европеизмнин ёзузунга улуг когаралды база таварыштырган деп бодап турар мен».

Хуралдын соонда алды чурттарнын төлээлеринин удуртукчулары англи төлээлеринин баштыны Хитти чалап келдиргеш, «ниити рынокка» Англиянын киирер дугайында оон-биле чугаалажыышкыннарны европа экономиктиг ниитилежиилге («ниити рынок») ам дээрезинде үргүлчүлээр аргажок болуп турар дээрзин аңаа дыңнаткан.

Кувейт парламент ажылын эгелээн

БЕЙРУТ. (СЭТА). Кувейттын төөгүзүнде чурттун баштайгы национал хуралынын бирги хуралы январь 30-де болган.

Кувейт парламентинин кежигүннеринге, оларнын аразында чаа кабинеттин (чазактын) 16 кежигүннеринге (оларнып иштинден 11 кижи хаанынын төрелдери) Кувейттын чагырыкчызы Эмир Абдалла ас-Салим ас-Сабах байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Чаа кабинетти тургускан дугайында чарлыкты номчаан соонда ызыгуур салгакчызы премьер-министр Шейх Сабах ас-Салим ас-Сабах чүве чугаалап, чаа чазактын программазын аңаа тайылбырлаан.

Даштыкы политика талазы-биле планнап турар хемчеглерге хамаарыштыр премьер-министр палестин айтырыын шиитпирлээринге болгаш араб делегейнин чангыс эвин чедип алырынга дузалаары эргежок чугула дээн.

Кувейт кабинеттин баштыңынын демдеглээни болза иштики политика талазы-биле кол кичээнгейни чурттун иштики айыыл чок чорууң быжыглаарынче, культура, чырыдыышкын, кадык камгалал болгаш социалдандырылга айтырыгларынче угландырар.

Национал хуралдын даргазынга Абдель Азиз аль-Хамад ас-Сакры, дарганын оралакчызынга Сеюд аль-Абдель Разекти чангыс үн-биле соңгаан.

Куруглаан банкының кырында тук

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Катанганын национал банкызын Конгонун төп чазаа эргелеп башкарар кылдыр албан ёзузу-биле шилчидип бээрнин ёзулалы Элизабетвильге болган.

АП агентилелдин корреспондентизинин дыннадып турары-биле алырга, Конго Республиканын түгүн банкынын бажынынын кырында аскан. Конгонун чазаанын Элизабетвильде министр-резидентизи Илео болза төп чазак-биле кады ажылдажылганы чорудуп, аңаа шынчы болуп артар деп банкынын албан хаакчыларын кыйгырган.

Банкынын акша шыгжаар демир хааржактарында 116 доллар 28 цент алдын, мөңгүн акша бар дээрзин моон мурнунда дыннаткан, оон өске бүгү акша Катанганын «президентизи» Чомбенин швейцар банкыда салыышкыны болуп арткан.

Ажылчыннарның күзели-биле

БОНН. (СЭТА). Рур областа кан бүдүрүлгезинин улуг концерннери ам бо үеде чагыглар чедишпейн турарынын ужурунда улуг бергелерге таваржып турар. Гамбургтун «Шпигель» журналынын дыннатканы-биле алырга, моон-биле холбаштыр концерннернин ээлери ажыл неделязын кызырып, ажылчыннарнын ажыл төлевирин эвээжедип тургаш, ол берге байдалдан уштунарын оралдажып турар.

Чижээ, Хаттингенде «Дортмунд-Хердер Хюттенунион аг» бүдүрүлге болгаш «Руршталь аг» концерн домна суугуларда, кан эзилдирер болгаш кан-прокат бүдүрүлгелерде ажылдап турар ажылчыннарнын ажыл неделязын ийи шакка кызырган. «Рейншталь» концернге хамаарыжыр «Мюльгеймшейдерих аг» бүдүрүлгенин администрациязы неделя бүрүзүнүн үш хүннерниин дургузунда ажылчыннарнын элээн хөй кезиин кызырган ажыл шагынче шилчидер деп айтыышкынны үндүрген. Рур областын өске-даа чамдык бүдүрүлгелеринге кызырган ажыл хүнүнче база шилчидип турар.

Автомобиль бүдүрер «Фольксваген» деп улуг концерн январь 31-ден февраль 8-ке чедир бүдүрүлгени соксадыр деп турар. «Франкфуртер Рундшау» солуннун дыннатканы-биле алырга, Вольфсбургта, Кассельде болгаш Брауншвейгте концерннернин заводтарынга бүдүрүлгени соксадыр деп турар. Бо болза сөөлгү неделянын дургузунда ол концернге бүдүрүлгени үш удаа түр соксатканы болур.

КЫШТЫҢ УРЖУКТАРЫ

ТОКИО. (СЭТА). Япон далай эриинде моон мурнунда көстүп көрбээн күштүг харлыг шуурган тергиидээшкен. Симане, Фукуи, Тояма болгаш Ниигата можуларга хамааржыр чамдык чурттакчылыг черлерде январь 25-тен бээр безин 1,5 м — 2,5 м чедир кылын хар дүшкен. Канадзавада чагган харны 3 метр кылын кылдыр хөртүктеп каапкан. Дунулуг хаттыг болгаш хөртүктүң уламындан Хокурикунуң Дзецунум болгаш Синэцунуң демир орук шугумунда поездилер шуут чорбастаан. Автотранспорт харылзаазы шуут мунгаштаган. Ол чоок-кавынын харылзаазы база дыка үрелиишкинге таваржып турар.

Японняның Оожум Океанче эриктеринде көстүп көрбээн соок демдеглеттинип турар. Чижээ, Фудзияма дагның чоок кавызында агаарның температуразы барык 35 градус соок болуп турар. Ол дээрге — бо девискээрде сооктуң бир янзы рекорду-дур.

Шимчээн хар көшкелер болгаш хөртүктерниң айыылындан кижилер безин өлүп, хорап турар. Четче эвес медээ ёзугаар безин 37 кижи өлген, 60 ажыг кижи ис чок читкен. Чүс-чүс чуртталга бажыңнары үрелип, бузулган.

• • •

ЭҢ-НЕ ДОШКУН КЫШ

АФИНЫ. (СЭТА). Үш кижи өлген, дыка хөйү балыглаттан, соңгу можулар-биле харылзаалар үзүлген, чүс-чүс суурларның өске черлер-биле чорукулгазы үзүлген — бо дээрге, Грецияга 30 чыл дургузунда демдеглеттинип көрбээн, эң-не доштун кыштың уржуктары дээрзин Афиныдан Франс Пресс агентилели дамчыдып турар.

Стамбул биле Салониктиң аразында демир орук харылзаазы үзүлген Салониктен югослав кызыгаарже баар машина оруунда харның кылыны 3 метр четкен.

Дыка хөй суурлар аъш-чем чок арткан, агаарның байдалының берге болуун турарындан оларже парашют-биле аъш-чем октап бээр арга чок болуп турар.

• • •

СУГНУ САДЫП ТУРАР

ГААГА. (СЭТА). Европада эң улуг далайлар өртээлдериниң бирээзи Роттердам хоорай күштүг сооктуң уржуу-биле ижер суг чок арткан. Бүдүн улуг ол хоорайның чурттакчылары болза ижер сугну цистерналарга дажып экеп турар.

Ынаыг бергедээшкиннерни чижек садыгжылар ажыглап, кудумчуларга сугнуң бир литризин 14 пент акшага садыглап турар.

АГААР байдалы

Бөгүн республикага булуттарлыг. Кызылга биче хар чаар, кошкак хаттыг хүн болур. Агаарның температуразы: дагдыг черлерге 14—19, оргу черлерге 21—26, Кызылга 24—26 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдын февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдын акша-бараан лотереязынын бирги үндүрүлгезинин ойнаашкынныг тиражы болур.

Тираждын 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг барааннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаанын албан черлеринден, солуннар киоскилеринден, кинотеатрлардан, вокзаллар болгаш аэропорттун кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

Ажаалга кассаларынын эргелели.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Февраль 2-де

«НАЙЫРАЛ»:
«Такта-Ой» 10. «Күзел-болаадыг бичиилер» 11.40, 2. «Катан эгелээн амыдырал» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«ВОСТОК»:
«Коргуушкуннун демдээ» 7.15, «Цирк артистери» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, «Ыр-биле океан ындынче», «Коргуушкуннун демдээ» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:
Мультипликациялар 10, «Черлик ыт Динго» 11.15, 1.15, «Кудумчулар билир» 3.15, 7.15, «Күзелче уткуштур», «Кудумчулар билир» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:
«Ак-көк согун» 2.30, «Чылча шаптырган күзелдер» 4.30, 6.30, «Маадырларнын школазы», «Чылча шаптырган күзелдер» 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызынын 35-24, пропаганда килдизинин 23—54, харысаалгалыг секретарынын болгаш харысаалгалыг дежурныйнын 23-35, кодээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистеринин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистеринин 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизинин 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 21-47. Солун келбейн баргада 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00038. Чагыг № 94 Культура министерствозунун типографиязы

БУГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хоорокомунуң.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 3 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 29 (5433).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң улустарының күчүлүт чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны

Соңгулданы марттың 3-те эрттирер деп доктааткан тос эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидери үргүлчүлеп турар. Ажылчы чоннарның соңгулда мурнунуң хөй кижи киржикчилиг хуралдары партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эвиниң тодаргай көргүзүү болуп турар

РСФСР

Күрүнениң Москвада бирги подшипник заводунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары, кодээ ажыл-агыйының К. А. Тимирязев аттыг академиязының, Дзержинский аттыг шпуль-катушка фабриказының, Дорогомиловскийниң Фрунзе аттыг химия заводунуң, Ыраккы Чөөн чүктүң хоочун бүдүрүлгези болур «Дальзаводтуң» коллективтери РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады кылдыр **Н. С. Хрущевту** сорук киришкин-биле адааннар.

Уссирийниң саржаг-үс комбинадының ажыл-ишчилери Уссирийниң хоорай соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр маргарин заводунуң ажылчыны **Людмила Ивановна Панасенкону** адааннар.

«Уралвагонзаводтуң» коллективи Нижний Тагильдиң Дзержинский соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр **Никита Сергеевич Хрущевту, Леонид Ильич Брежневти** болгаш заводтуң директору **Иван Васильевич Окуневти** депшиткен.

Ярославскийниң шина кылыкчылары Ленин соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр шина заводунуң чаартыкчы ажылчыны **Павел Семенович Гунинни** депшиткен.

«Ленинский путь» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары Ростовтуң кодээ соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр хойжу **Анна Александровна Колесованы** депшиткен.

Украин ССР

Бахмач станциязының демир оруктулары Бахмачының соңгулда округундан УССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Н. С. Хрущевту** болгаш депонуң эң дээре паровоз машинизи **Алексей Алексеевич Русаковту** депшиткен.

Киевщинада Узинскийниң чигир комбинадының ажылчыннары депутаттарга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Дмитрий Степанович Полянскийни** болгаш ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры **Павел Романович Поповичини** депшиткен.

Белорус ССР

Гомель районда Урицкий аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары Урицкийниң соңгулда округундан республиканың Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Леонид Ильич Брежневти** болгаш колхозтуң эң дээре малчыны **Яков Авраамович Будниковту** депшиткен.

Узбек ССР

Ташкентиниң экскаватор заводунуң хөй муң кижилиг коллективи Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Н. С. Хрущевту** болгаш СЭКП ТК-ның Ортаакы Азия бюрозунуң даргазы **Владимир Григорьевич Ломоносовту** депшиткен.

Казах ССР

Талды-Курганның № 42 тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи Талды-Курган соңгулда округундан республиканың Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Никита Сергеевич Хрущевту** болгаш Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Динмухамед Ахмедович Кунаевти** депшиткен.

Семипалатинскийниң идик фабриказының коллективи Семипалатинскийниң төп соңгулда округундан Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң Даргазының бирги оралакчызы **Андрей Павлович Кириленкону** болгаш Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы **Исагали Шариповту** депшиткен.

Молдав ССР

Единецтиң бүдүрүлге эргелелиниң Карл Маркс аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары Парковскиниң соңгулда округундан республиканың Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Никита Сергеевич Хрущевту** болгаш мурнакчы звено удуртукчузу **Софья Васильевна Няганы** депшиткен.

«Кишиневстрой» трестиң коллективи, Молдавияның найысылалының Львов соңгулда округундан республиканың Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Дмитрий Степанович Полянскийни** болгаш эң дээре кранчы **Зинаида Васильевна Фрунзени** депшиткен.

«Победа» совхозтуң коллективи Бричанның соңгулда округундан Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга боттарының кандидаттары кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы **Анастас Иванович Микоянны** болгаш звено удуртукчузу кукурузачы **Мария Федоровна Бандалакты** депшиткен.

Латвия ССР

«Курземес мануфактура» комбинаттың хөй кижи киришкен хуралы Риганың 33-кү соңгулда округундан Латвия ССР-ниң эрге-чагыргазының Дээди органының депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы **Анастас Иванович Микоянны** болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Виталий Петрович Рубенни** депшиткен.

(СЭТА).

Н. С. Хрущев биле герман-совет найыралдың Барыын-берлин ниитилелиниң аразынга чагаалар солушканы

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Герман-совет найыралдың Барыын-берлин ниитилелиниң баштаар чери ол ниитилелдиң баштаар чериниң даргазы Р. Элиас биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң солушкан чагааларының бижимелдерин парлалганың төлээлекчилеринге январь 31-де дамчыдып берген.

«ДСФ» солуннуң («Герман-совет найырал»—герман-совет найыралдың Барыын-берлин ниитилелиниң органы) тускай үндүрүлгезинге ук чагааларны ол-ла хүн парлап үндүрген.

Н. С. Хрущевтуң чагаазын орус болгаш немец дылдарга «Н. С. Хрущев: Барыын Берлин-биле тайбың болгаш найырал» деп ниити эге-биле бирги арнынга парлаан.

Болуннуң чагаазынга Р. Элиас Кариб далайның районунга кризистиң үезинде термоядролуг дайынның айыылындан делегейни камгалап алган тайбыңга ынакшылдыг буянныг политиказы дээш, а ол ышкаш Барыын-берлин айтырыын тайбың шиитпирлээриниң херээнге ооң салып турар кызымаккай күженииншиннери дээш Совет чазакка изиг өөрүп четтиришкинин ниитилелдиң кежигүннериниң болгаш Барыын Берлинниң өске-даа чурттакчыларының мурнундан илергейлеп турар.

Сөөлгү үеде Барыын Берлинниң хамаатылары Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказының дугайында информацияны алыры-биле герман-совет найыралдың ниитилелиниң салбырларынга улам хөй-биле кээп турар дээрзин чагаада айыткан.

Чагаада демдеглеп турары-биле алырга, ГСЧП-ниң VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазы тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның айтырыгларын Барыын Берлинниң улам хөй санныг хамаатыларынга тайылбырлап таныштырарынга база Совет Эвилели-биле тайбың болгаш найыралчы харылзааларның политиказының талазынче оларны хандырып киирерилге дузалаан турар.

Герман-совет найыралдың Барыын-берлин ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы Р. Элиаска Н. С. Хрущевтуң харыы чагаазында чугаалап турары болза:

Силерниң бижип турарыңар-биле алырга, Барыын Берлинниң дыка хөй чурттакчылары Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг политиказын билип база Кариб далайның районунга кризистиң үезинде Совет чазактың өөлээн туружун деткип турарын демдеглээрин бистерге, совет кижилерге таарымчалыг-дыр.

Ынчалза-даа Кариб далайның районунга чөрүлдээни болдурбайн барган чорук чер бөмбүрзээниң өске-даа черлеринге ындыг хензиг болуушкуннар катап үнүп кээп шыдавас дээрзинге идегээриниң үндезиннерин бербейн турар. Ындыг чөрүлдээлерниң айыылындан чайлаар дизе, оларның тыптып келирин болдуруп турар чылдагааннарын узуткаар херек. Европага тайбыңны камгалаар болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын чедип алыры-биле герман тайбың керээзинге ат салырының болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлин дугайында айтырыгны шиитпирлээриниң аргазы-биле делегейниң ийиги дайынның артышкыннарын узуткаар ужурлуг дээрзин Совет чазак чаңгыс эвес удаа медеглеп келген.

Чагаада оон ыңай демдеглеп турары болза, дыка хөй барыын-берлинчилер Барыын Берлинниң чогумчулалдыг эвес байдалынга шыңгыы дүвүреп база Барыын Берлинни дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чөрүлдээлерниң одаа болуп турарындан тайбыңның болгаш дүвүрээзин чок чоруктуң хоорайы болдурар дээш идепкейлиг демисежип турары билдингир болгай. Бис ол дүвүрээзиннинг чорукка каттыжып, Барыын Берлинниң амгы таарыштыр шиитпирлеттинмээн байдалын чок болдурар ужурлуг деп санап турар бис. Барыын Берлинде болуунуң үезин чурттап эрттирген эжелел ёзу-чурумун узуткаарын саналдап турар бис. Совет кижилер, бүгү герман улус-биле бир дөмей, Барыын Берлинниң чону-биле база-ла тайбың болгаш найыралдыг чурттаарын күзеп турар. Барыын-берлин фирмалар-биле эки садыг харылзааларының бар болуру, силерниң эртемденнериңер, культура болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары Совет Эвилелинге үргүлчү кээри, а бистиң—Барыын Берлинге үргүлчү баары дээш саналдап турар бис.

Барыын Берлинниң сенады бо айтырыгларны шиитпирлээрин база боттуг ёзу-биле көөр боор дээрзинге идегелдиг чагаада илергейлээн турар.

Герман-совет найыралдың ниитилелиниң бүгү кежигүннеринге Барыын Берлинниң чону биле совет улустуң аразынга найыралды улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының чаагай чоруу дээш оларның чаагай ажыл-чорудулгазынга улуг чедиишкиннерни Н. С. Хрущев күзеп турар.

Байдалдар чаңгыс-аай, а түңнелдери аңгы-аңгы

Улуг-Хем районнуң «Найырал» болгаш «Улуг-Хая» совхозтары хөрзүн-бойдус байдалдары-биле, техника болгаш кадрлар хандырылгазының талазы-биле шоолуг-ла ылгалбайн турар. Ынчалза-даа эрткен чылдың түңнелдери-биле алырга, «Найырал» совхоз республикада мурнакчыларның бирээзи, а ооң кожазында ажыл-херек ындыг эвес болуп турар.

1962 чылда бо ийи ажыл-агыйның тарылгазын болгаш алган дүжүдүн көргүзерге:

	Тараа культураларның газы	Алган дүжүт (тонна-биле)
«Найырал»	11203	15610
«Улуг-Хая»	13431	8568

1961 чылдагызы-биле деңнээрге «Найырал» совхозка тараа бүдүрери 1784 тонна көвүдээн болза, «Улуг-Хая» совхозка 2771 тонна эвээжээн. «Улуг-Хаяга» бодаарга «Найырал» эрткен чылын тараа культураларын бир гектардан ийи катап, кукурузаның ногаан массазын үш катап хөйнү алган.

1962 чылда бо ийи совхозка кодээ ажыл-агый культураларының гектар бүрүзүнден алдынган дүжүттү центнер-биле көргүзерге:

	Тараа культуралары	Ооң иштинде кызыл-тас	Кукуруза (ногаан масса)
«Найырал»	13,9	15,9	156
«Улуг-Хая»	6,4	7,0	57

«Найырал» совхозтуң коллективи тараа бүдүрерин көвүдедиринге кайгамчык түңнелдерни чедип алган. Совхоз Төрээн чурттуң шыгжамырынга 8954 тонна тарааны урупланын 195 хуу күүсеткен. Гектар бүрүзүнден бараанның тараа 7,9 центнер болган, а «Улуг-Хаяга» ол чүгле 3,7 центнер болган.

Чер ажылының системазынга ооң культуразы шиитпирлиг рольду ойнаар. «Найырал» совхоз тарылгаларының 60 хуузун чайын болгаш күзүн андарып белеткээн черлерге чорудкан, тарылганы болгаш ажаап алышкынны чорударының хуусааларын чыл санында кызырлып орар, кызаа одуруглай чажап, хөрзүннү дескилей базырар, кукуруза тарылгаларын дөрбелчин-уялаңчак арга-биле чорудар дээш ышкаш агротехниканың депшилгелиг аргаларын ажыглап турар. Хөрзүннү шын ажылдап кылырынче, чемишчидилге төгеринче болгаш үрезин херээн экижидеринче кичээнгейни улгаттырган.

«Улуг-Хая» совхозка тарылгаларының барык 70 хуузун чазын удур андарып тараан. Ынчангаш тарылганың хуусааларын узамдыккан, хөрзүннү ажылдап кылырының шынары кудулаан. Ооң ужурунда тарылгалар бок үнүштерге дыка алыскан, чамдык шөлдерге чүнү тарааның билип алыры безин берге турган.

Бо чылын бок үнүштер-биле демиселдиң айтырыы кажангызындан-даа артык тургустунуп турар. Ынчангаш үрезиннерни бүрүн арыглаар, чазын хөрзүннү тептей бастырар, одуругларының аразын сайзырадыр культураларның одуруглар аразын ой-шаанда ажылдап кылыр, бок үнүштер-биле демиселдиң химиктиг аргаларын ажыглаар херек. Дүжүттүг бедидериниң улуг курлавырлары болур чемишчидилгени, суггаттыг черлерге суггарылганы, хар доктаадылышкынын ажыглаары, хөрзүннү шын ажылдап кылыры чугула.

Бо ийи совхозка мал ажылының продукциязын бүдүрүп турарын ап көөрге, 1961 чылдагызы-биле деңнээрге 1962 чылда «Найырал» совхозка сүт бүдүрери 144,7 хуу, эът — 132,9 хуу, дүк — 117,3 хуу; «Улуг-Хая» совхозка сүт — 136,7 хуу, эът — 145,7 хуу, дүк — 111 хуу болган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрери мурнуку чылдыындан мындыг өзүлделиг болуп турары колдуунда малдың баш санының өскениинден болгаш ооң продуктулуунуң бедээниниден болган. Ынчалза-даа 1962 чылда «Улуг-Хая» совхоз бүгү чүзүн малдарның баш санын өстүрериниң планын күүсетпээн, бүгү малдың иштинде төрүүр малдың үлүг-хуузу эвээш: мыйыстыг бода малдың иштинде төрүүр инектер чүгле 41,9 хуу, бүгү хойда төрүүр хой 63,2 хуу болган.

Төрүүр чүс баш малга онаалтыр бо ийи совхозтуң эрткен чылын херек кырында камгалап алган чаш малын ап көөрге:

	«Найырал»	«Улуг-Хая»
Бызаа	75	41
Хураган	74	62
Анай	64	45

Бо саннардан көөрге, ийи совхозтуң кайызы-даа малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле куду көргүзүглүг-дүр. Ынчалза-даа «Улуг-Хая» совхозтуң көргүзүглери дендии куду болуп турар. Ында инектиң 51 хуузу, хойнуң 32 хуузу, өшкүнүң 45 хуузу кызыраанындан болгаш төрүттүнген чаш малдың он ажыг хуузун мышкынганындан түңнел мындыг чөгенчиг болган. Эрткен чылын «Найырал» совхозка өлген чаш малдың хуузу демги совхозтуундан барык бир катап эвээш болган. Чүгле кызыразышкынның болгаш малдың хорамчазының түңнелинде «Улуг-Хая» совхоз 1962 чылда 210 тонна инек эъдин, 186 тонна хой болгаш өшкү эъдин, 20 тонна хаван эъдин чедир албаан.

1962 чылда «Улуг-Хая» совхоз саар инек бүрүзүнден 995 кг сүттү саап ап, 1961 чылдың деңнелинден 105 килограммны кудулаткан турда, «Найырал» совхоз 1468 кг сүттү саап, харын-даа мурнуку чылдыындан 368 кг көвүдеткен. Сүт саалдазының кудулааныының чылдагааны болза саар инектерни силос-биле чыл дургузунда чемгербейн, ажаалданы экижитпээнинде болур.

Бо ийи совхозтуң бир инекке онаалтыр сөөлгү ийи чылда белеткээн силозун центнер-биле көргүзерге:

	1961 ч.	1962 ч.
«Найырал»	5,5	10,1
«Улуг-Хая»	6,4	1,9

Үстүнде көргүскен чижектерден ап көөрге, бо ийи совхозтарның аразында улуг ылгалдарның кол чылдагааннарының бирээзи кодээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле партия биле чазактың шиитпирлерин боттандырар дээш демиселге ажыл-агыйны удуртурунуң болгаш организастаарының деңнели куду болуп турарында. Бир эвес «Улуг-Хая» совхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери ажыл-агыйны мергежилдиг удуртуп, бар курлавырларны, аргаларны долу ажыглаан болза, болунуң кожазындан мынчаар хожудап калбас турган ийик.

1963 чылдың планы болза чер ажылының тургузуун улам эде көөрүн, дүжүттү дыка бедидерин, мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш малдың баш санын дыка өстүрерин көрүп турар. Бо ажыл-агыйларда чеди чылдың бешки чылының сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринин, ылангыя «Улуг-Хая» совхозтуң мурнакчыларның деңнелинге чедериниң бүгү аргалары бар.

В. УТКИНА,
Күрпланның улуг экономизи.

ТЫВА АССР

Патриоттуг бедик көдүрлүүшкүн-биле

Россия Федерациязының Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидериниң хуралы, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунга, чурттуң бүгү черлеринде ышкаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнге эрткен.

Колхозчу бызаачыларның кылып бүдүргени делгем клуб байырланчыг байдалга шиметтинген турган. Соңгулда мурнунуң хуралынга келгеннер улуг залда шыгырт, кижилерниң арын-шырайында өөрүшкү болгаш чоргаарал чайыннанып турган. Президиум столунуң артында Улуг Ленинниң овур-хевири, эвилелдешкен республикаларның туктары, ССРЭ-ниң Сүлде демдээ.

Соңгулда мурнунуң хуралын колхоз баштаар чериниң даргазы Ч. К. Шулуу-Маадыр эге сөзү-биле ажыткан.

Бир хугаарында колхозта сес чыл школазының директору О. Б. Санчат-оол санал берген. Россия Федерациязының эрге-чагыргазының дээди органынга депутаттың кандидадын депшидер алдарның болгаш аас-кежиктиң онаашканын оратор демдеглевишаан, депутатка бүгү улустуң кандидады **Никита Сергеевич Хрущевту** адаарга залда хол часкаашкыны диңмирей үнген. СЭКП Төп Комитединиң Президиум кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Геннадий Иванович Вороновту** база депшидерин эш Санчат-оол саналдаан.

Ол саналды колхозчу Д. Ш. Дирчин бүрүн деткивишаан, Тываның № 846 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы **Сергей Хочекович Красныйны** адаан. С. Х. Красныйның амыдыралын, ажыл-чорудулгазын оратор доктаадып чугаалааш, ону деткиириче бүгү соңгукчуларны кыйгырган.

Индирге үнүп келген соңгукчу бүрүзү-ле партия-биле улустуң бузулбас чаңгыс эвин илеретпишаан, соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыры дээш дүүнгүзүнден бетин, а даарта оон-даа бедик көргүзүглерлиг ажылдаарын демдеглеп турган. Башкы Ш. К. Кочаганың, механик Б. С. Ойдуптуң болгаш өскелерниң-даа саналдары хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин хаара туткан.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик адын чедип алыры дээш демисежип турар Хараал-Тей сүт-бараан фермазының чоргаарланыкчыларының бирээзи, сүт саалдазының талазы-биле чеди чылдың дөртку чылының онаалдазын күүсеткен саанчы Баткар Чедейниң саналы кижилерни улам-на бедикче сорук киирип турган.

Коммунист Михаил Ензактың эргелекчилээни ол фермада бүдүрүлге, культура-амыдырал болгаш чурттаалга тудугларының улам-на калбарып турарын, чоокку үеде механиктиг саалда аппарадының ажыглалга киреерин оратор демдеглевишаан, бо чылын бодунда быжыглаан тыва инек бүрүзүнден 1750 килограмм сүттү саарын хүлээнген.

Россия Федерациязының Дээди Совединге соңгулда талазы-биле № 846 соңгулда округунуң мурнундан депутаттың кандидадынга бүрүткедиринге чөпшээрелин бээрин Сергей Хочекович Красныйдан дилээн доктаалды «Чодурааның» колхозчуларының ниити хуралы чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

• • •

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Чөөн-Сибирь улуг экономиктиг район талазы-биле шилчикир Кызыл тугун 10 муң рубль шаңнал-биле кады Тыва АССР-ге база катап тывыскан чорук республиканың бүгү чонун, ылангыя кодээниң ажыл-ишчилерин аажок өөртүп, улам эки ажылдаарынче сорук киирген. Бо талазы-биле «Чодураа» колхозтуң малчыннарының биче-даа бол, улуг-хуузу киргенин демдеглээри өөрүнчүг.

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозу эрткен чылын күрүнеге 195 тоннаның орнунга 223 тонна эътти саткан. Алган социалистиг хүлээлгезинден ажыр 120 центнер сүттү, 12 центнер дүктү болгаш 220 центнер тарааны киирген. Колхоз ниити хоюнуң 75 хуузун чиңге-нарын дүктүг кылдыр экижидип шыдаан. Ол ышкаш инектиң уксаазын экижидеринче база улуг кичээнгей салып турар.

Кыштагалдышкынга белеткелди организастыг чорутканындан малдың амгы байдалы хүр. Сөөлгү хүннерге чедир төрүттүнген 1080 ажыг хураган, 23 бызаа шупту менди. Колхоз баштаар чери бо чылын кылыр тудугларының нуруузун мал ажылынче угландыр көрүп турар.

• • •

Хөй-хөй бажыңнарлыг, узун делгем кудумчуларлыг Чыраа-Бажы суур бо. Төп кудумчуга чон оон-моон чыглып, омак-хөглүг ужуражып турганнар. Олар анаа-ла бир хуралга эвес, а улуг политиктиг чугула хуралга чыглып келгеннери ол.

Оларга улуг аас-кежиң таварышкан. Чүл дээрге оон чурттакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат депшидер соңгулда мурнунуң хуралынга чоннуң төлептиг кандидаттарының адын адааннар.

Бо улуг алдарны «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери чүткүлдүг күш-ажылы-биле чаалап алганнар. Эрткен чылын совхоз күрүнеге эът, дүк садар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен, 4485 тонна тарааны күрүнеге саткан. Бо бүгү чаартынган ажыл-иштиң, дүрген хөгжүлдениң өзери—бодуун ажылчыннар кызымаккай ажылдааннар.

Кежээкиниң 6 шак. Партия болгаш профэвилел организацияларының дааскаңы-биле соңгулда мурнунуң хуралын Чыргакы кодээ Советтиң даргазы Куулар Бора-Коже ажыткаш, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдага белеткелдер болза, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпиринге хей-аът киирген, күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүннүң үезинде эртип турар-дыр, ол болза совет демократияның күжүнүң чайынналчак көргүзүү болур дээрзин ол чугаалаан.

Совхоз директору эш Аржаалайга сөс берген.

— Бистиң коллективтиң мурнундан Россия Федерациязының дээди органынга бирги кандидаттар кылдыр, СЭКП ТК-ның Бирги секретары **Никита Сергеевич Хрущевтуң** болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Леонид Ильич Брежневтиң** адын адап тур мен — деп, ол чугаалап эгелээн. — Партияның болгаш күрүнениң ажыл-херээнге олар боттарының күжүн харам чокка берип, тайбың дээш быжыт демиселчилер болуп, боттарын быжыг туруштуг ленинчилер кылдыр көргүскеннер. Оларны бүгү совет улус эки билир.

Механизатор эш Аңгыр-оол мынча дээн:

—РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарга эштер **Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев** оларның кандидатуразын деткип тур мен. Оон-биле кады, Федерацияның күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадының кандидадынга Кызыл хоорккүүскомунуң даргазы **Сергей Хочекович Красныйны** депшидер деп саналдыг мен. Мында олурган хөй эштер эш Красныйны эки таныыр болгай, ол бистиң районнуң күүскомунуң даргазынга ажылдап тура, ажыл-ишке организакчы чоруун көргүскен. Ол бистиң идегелдиивисти күүседир дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Тываның № 846 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарга эштер **Н. С. Хрущевту, Л. И. Брежневти** болгаш **С. Х. Красныйны** хуралга чаңгыс үн-биле депшиткен деп шиитпирни хүлээп алган.

• • •

Дүүн Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының, Баа-Хем районнуң «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының соңгулда мурнунуң хуралдары база болган. Кызылдың электростанциязының, Таңдыда «Тыва кобальт» комбинат тудуунуң, Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң коллективтериниң болгаш Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң колхозчуларының РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр чаңгыс үн-биле депшиткени **Н. С. Хрущев, Ф. Р. Козлов, Г. И. Воронов** болгаш **С. Х. Красный** оларның кандидатураларын ол хуралдарның киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг деткээннер.

Чер-черде болуп турар соңгулда мурнунуң хуралдары Совет Эвилелиниң хөй национальдыг улустарының бузулбас быжыг найыралының кайгамчык көргүзүү болуп турар.

ЧАРЫШКА КАТТЫШПЫШААН...

Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» кодээ ажыл-агый артелиниң Мөген-Бүренде № 3 сарлык фермазы бар. Ында Ымы-Доржу Кара-Сал 1954 чылдан бээр сарлык кадарып келген. Оон сес чыл дургузунда кадарып келген сарлыктарындан чидириг болуп көрбээн. Ортумаа-биле бирээзи-ле 260 кг сарлыкты күрүнеге садар кылдыр эш Кара-Сал семиртип берип турар. Амгы үеде оон сарлыктары хүр, семис кыштаглап турар. Чыл бүрүде 90—100 кг сарлык дүгүн ол дужаап келген.

Эът бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжынга каттышпышаан, бо чылын бодунуң кужу-биле 100 баш сарлык бызаазы кирер чаа кажааны тудуп алырын, 10 тонна сигенни кыштагга белеткээрин, чүс сарлыкка онаалтыр 98 бызааны өстүрүп алырын, күрүнеге дужаар эът кылдыр 30 дөнен шарыжыктарны семиртирин эш Кара-Сал хүлээнген. Саар сарлык инектерниң азырал-ажаалдазын болгаш одарладыышкынын экижидип тургаш, сарлыктарның сүткүрүн өстүрерин ол аазаан.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының оралакчызы, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы эш Сергей Хочекович Красныйны Кызылдың электростанциязының, «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң болгаш өске-даа коллективтер, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң колхозчулары болгаш өске-даа соңгукчулар РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Тываның № 846 соңгулда округунуң талазы-биле кандидат кылдыр депшиткен.

ЧУРУКТА: Культура министерствозунуң типографиязының мурнакчы ажылчыны эш Нина Гуреева эш С. Х. Красныйның депутатка кандидат кылдыр депшиттиргени-биле холбаштыр аңаа байыр чедирип турары.

Фото О. НАМЧЫЛАК биле А. СОДУНАМНЫЫ.

ЧОЛААЧЫ БҮРҮЗҮ— МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР!

Бистиң республиканың экономиказының шалыпкын хөгжүлдези-биле холбашкыр улус ажыл-агыйынга чугула херектиг янзы-бүрү чүъктер сөөртүлгезиниң хемчээли база соксаал чок көвүдеп турар. Ынчаарга Тываның байдалдарынга хамаарыштыр чүък сөөртүлгезинге кол рольду автомобиль транспорту ойнап турар. Республиканың автоажыл-агыйларының коллективтери боттарынга онаашкан чугула даалганы эрткен чылын чедиишкиннниг күүседип шыдааннар. Чүък сөөртүлгезиниң чыл планы хуусаа бетинде ажыр күүсеттинген, пландан ажыр миллион ажыг тонна-километрлер ажылдап кылдынган. Автотранспорт коллективтериниң экономиктиг көргүзүглери база экижээн. Автомашиналарны ажыглаарының көргүзүү бедиип, чүък сөөртүрүнүң бот-үнези чиигеп турар. Бо бүгү чедиишкиннер хамыктың мурнунда чолаачыларның кызымаккай күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Бистиң хөй-хөй чолаачыларывыс айларының болгаш кварталдарның планның онаалгаларын доктаамал ажыр күүсетпишаан, бензинниң болгаш дугуйларның камналгазын чедип ап, капитал септелге чокка 100—200 муң километр оруктарны эртип турарлар.

Маңаа чижек кылдыр коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары мурнакчы чолаачыларны адап болур. Кызылдың № 2 АТК-зында Любкин, Федяев, Непомнящий, Дулов, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автобаазазында чолаачылар Бухаров, Семыкин, Ярыгин, Галайко, № 1 чүък АТК-зында Пономарёв болгаш өскелер-даа чыл планын 200 хуу ажыр күүсеткилээш, чеди чыл планының боттарынга онаашкан үлүглерин база күүседипкен, амгы үеде 1966—1968 чылдарга кириштир ажылдап турарлар.

Мурнакчы чолаачыларның дуржулгазын калбартып нептередири автоажыл-агыйларның удуртукчуларының, партия болгаш профэвилел организацияларының кол сорулгазы болур. Бодунга быжыглаан автомашинаның эң бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының эзулуг үлегерчижээн № 2 АТК-ның чолаачызы коммунист А. Пастухов көргүзүп турар. 1959 чылда ол «ЗИЛ-585» деп маркалыг чаа автомашинаны хүлээп алган. Ынчан чаа автомашиналарны он ажыг чолаачылар алганнар, а оларның чамдыктары хораан-на «чап-чаа келген автомашиналар-даа магалыг-ла-дыр, туллур халдып тургай аан мону» дижип чугаалажы бергеннер. Коммунист Пастухов тургаш:

— Ынчап болбас, эштер. Автомашиналарның техниктиг паспорттарын көрүңерлээн. Моторнуң кезектери, дескинин, дүрбүжүп турар агрегаттар эдигип келгиже шакта 25—30 километрден дүргедези халдып болбас деп бижип каан болгай, хамык хуусааларын база айтып каан. Ону сагывас болзуңарза автомашиналарыңар элекке-ле кеңгиреп калыр болгай—дээн.

Хоочун чолаачы ол-ла автомашиназы-биле ам үш чыл ажыр капитал септелге чокка ажылдап келген, 200 муң ажыг километр орукту эрткен, чеди чыл планын база күүседипкен. Оон-биле деңге алгылаан чаа автомашиналарның чамдык чолаачылар ийи—үш удаа капитал септелгеге кийргеннер. Бир эвес АТК-ның бүгү чолаачылары коммунист Пастухов ышкаш техниканы камныг эдилээн болза, септелгеге үр турар автомашиналарның саны эвээжээр, ооң уламындан автопаркты ажыглаарының көргүзүү экижир ийик. Амгы үеде № 2 АТК-да чүс автомашиналардан 75-жи ажылдап турар, а 25-жи септелгеде турар. Ол база чүгээр эки көргүзүг, чамдык автоажыл-агыйларда оон-даа дора. Капитал септелге чокка 100—200 муң ажыг километрни эртип турар чолаачыларның дуржулгазын нептереткен болза автопарктарны ажыглаарының көргүзүүн дыка бедидип болур турган.

Кызылдың № 1 чүък АТК-зының чолаачызы коммунист Семен Пономарев эрткен күзүн дужут ажаап алышкынының үезинде күш-ажылчы кайгамчык улуг тиилелгени чедип алган. «ЗИЛ—150» деп маркалыг автомашинага ол ийи прицеп кожуп алгаш 691 тонна тарааны шаңдан күрүне шыгжамырынга чедир сөөрткен. Бир эвес мурнакчы чолаачының көргүзүглерин прицеп чок ажылдап турган шак-ла ындыг автомашинаның чолаачызының көргүзүглери-биле деңнээр болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү барык 250 хуу бедик, бензинниң камналгазы 2 катап хөй, чүък сөөртүлгезиниң бот-үнези 10 хуу чиик болур. Коммунист чолаачының ол чаартыкчы эгелээшкининиң калбартып нептерединге шаптыктаар чүү-даа чок турган. Ол хиреанде автотрестиң удуртукчулары, ылангыя оон бүдүрүлге-техниктиг килдизи үнелиг, чаа эгелээшкинниң чүгле мактап каан боордан өске, деткип нептередиринче сагыш салбаан.

№ 2 АТК-ның чолаачызы Дмитрий Любкинниң ады республикада билдингир болгай. Чеди чыл планының бодунга онаашкан үлүүн ол 1961 чылда, партияның XXII съездизин ажыттынып турар хүнде күүседипкен. Любкин ам 1968 чылдың сөөлгү кварталының онаалгаларын күүседип турар. 1965 чылга чедир ийиги чеди чыл планын күүседир деп хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар. Любкинниң күш-ажылчы кайгамчык чедиишкиннериниң чажыды чүдел? Ында кандыг-даа чажыт чок. Автомашинаның техниктиг байдалын кезээде эки тудуп билир, ынчангаш орукка чораш үрелиишкинге кажан-даа таварлашпас, сөөрткен чүъгүн ой-шаанда ылавыла чедирип чанчыккан—Любкинниң ажылының характеристиказы бо-ла. Шак ынчаар бүгү-ле чолаачылар ажылдап шыдаар. № 2 АТК-ның хөй-хөй чолаачылары Любкинниң үлегерин эдергеш күш-ажылчы бедик чедиишкиннерни чедип ап турарлар.

Республиканың автоажыл-агыйларында мурнакчы чолаачылар хөй. Бир эвес оларның дуржулгазын бүгү ниитиниң болдурары чедип алдынган болза чедиишкиннер улам көвүдээр, муң-муң тонна чүъктер планга немей сөөртүнген турары чугаажок. Ынчалзажок чамдык чолаачылар автомашинаны башкарарының дүрүмүн хажыдып, оон уламындан орукка чораш озал-ондактыг таварылгаларны болдурары амдаа үргүлчүлеп турар. Харын-даа сөөртүп чораан чүъгүн оорлап, совет чолаачының ат-алдарын бужартадырындан безин ыяттас ийи-чангыс кижилер бар. Шак ындыг кижилерни чүгле мурнакчы чолаачылар эвес, а автоажыл-агыйларның бүгү чолаачылары хөй-ниитиниң шынгыы чугаалажыышкынынга кийрери чугула.

Төөгүлүг чеди чыл планының бешки чылында республиканың автоажыл-агый коллективтериниң мурнунда чаа улуг сорулгалар салдынган. Ол сорулгаларны хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерни автоажыл-агыйларның коллективтери ап турар. Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, бешки чылда социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Кызыл туктуг мурнакчы коллективтиң эгелээшкинин хоорайның бүгү АТК-ларының ажылдакчылары изиг-биле деткип, бедиткен хүлээлгелерни ап турар.

Автотранспортчуларның алган хүлээлгелериниң күүселдези чолаачыларның ажылындан хамааржыр. Ынчангаш амгы үеде кол чүүл болза мурнакчы чолаачыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередири болур. Бистиң автоажыл-агыйларывыстың курлавырлары дыка улуг. Чижээ, Кызылдың АТК-ларында чүс автомашиналардан хүн бүрүде ортумаа-биле 40 автомашиналар ажылче үнүп турар, а өскелери септелгеде турар. Бир эвес септелгеде турарын эвээжеткеш, ажылче үнүп турар автомашиналарның саның көвүделир болза дыка хөй муң тонна немелде чүъктер сөөртүнген турар болгай. Ынчангаш автоажыл-агыйларның удуртукчуларының, партия болгаш профэвилел организацияларының кол кичээнгейин автопаркты болдунар-ла шаа-биле долу ажыглаарынче угландырары чугула. Чолаачы — автотранспортта кол кижи. Ынчангаш чолаачыларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, политиг-кижизидилгелиг ажылды күштелдирери чедиишкиннериниң үндезиннери ол болур. Чеди чыл планының бешки чылы чаа эгелээн, эгелээни эки, а ынчаарга ону шак-ла ынчаар эки доозарда организакчы болгаш кижизидилгелиг улуг ажылдар негеттинер.

Чолаачыларның аргаларын болгаш курлавырларын долу ажыглап, чүгле планны эвес, а социалистиг хүлээлгелерни доллур болгаш ажыр күүседиринче оларның күжүн эвилелдээри партия болгаш совет органнарның кол сорулгазы ол.

А. РОДЧЕНКО,
СЭБП хоорком унуң инструктору.

КОММУНИСТИТ КҮШ-АЖЫЛ БРИГАДАЗЫ

«Мында коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ажылдап турар». Кол адрезиниң чанында шак ынчаар бижээн бүдүрүлге черлерин, цехтерни, бригадаларны ам республиканың чүгле хоорайларынга эвес, ажылчын болгаш көдээ суурларынга бо-ла көрүп болур.

Ындыг коллективтер улгаттыр каттышкан Тес-Хем районнуң Самагалдай болгаш Эрзин суурларында база бар. Районнуң Эрзин суурда дааранылга мастерскаязының коллективи (бригадири эш Байырмаа) коммунистиг күш-ажылдың бригадазының адын ийи чыл бурунгаар чедип алган.

РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар болдурган чарышка дааранықчылар база хаара туттунган. Бригаданың кежигүннери эки бүдүрүлгечилер болурундан аңгыда идепкейлиг хөй-ниитичилер —агитаторлар болгаш суурда херээженнер чөвүлелиниң активчилери болуп турар.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчылары (оң талазындан солагай талазынче): С. Долгар, Б. Монгалова, А. Маскыр ажыл үезинде. Фото М. ОЮННУУ.

Немежип турар

Бистиң «Искра» кодаа ажыл-агый артелиниң тудуг суурду чыл бүрү улам немежип, харын-даа чаңдык бүдүрүлге участоктарынга механизастаашкынны чорудуп турар.

1962 чылда колхоз 16 чуртталга бажыны тудар тургаш, 17 бажынны туткан. 20 ажыг автомашина кирер бир гаражты бүс-биле чылыдар кылдыр дерип, ажыглалга кийрген, төрүүр 100 хаван кирер үлегерлиг кажааны туткан.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга «ёлочка» деп саалда шөлүн ажыглалга кийрген. Мурнунда саанчы бүрүзү 10—12 инекти хол-биле саан турган болза, ам электромеханиктиг саалда-биле 40 чедир инекти саап турар. Ол болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,5 катап бедээни олдур.

Чаа өг-бүлелерниң немежип турары-биле холбаштыр бо чылын чаа чуртталга бажыңнары база немежир. Колхозтуң мал ажылының болгаш өске бүдүрүлге тудугларынга механизастаашкынны чорудуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле ажылды күштелдирер.

Д. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

МАЛЧЫННАРНЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ БОЛГАШ ПЛАННАРЫ

★ ☆ ★

Чаа хойжу бригадалар

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Ээрбек участогунуң девискээринде 43 кодан хөй кыштаглап турар. Чоокта чаа оларның иштинден 2 хойжу бригадалар организастаттынган. Бирги бригаданың (бригадири эш Х. Биче-оол) кежигүннери 14 кижи 3017 хойну (ооң иштинде төрүүр хөй 2120) малдап эгелээн. Ийиги бригаданың (бригадири эш М. Седи) составында 10 хойжу каттышкан. Ында 2282 баш төрүүр хөй бар.

Ол бригадалар чеди чылдың бешки чылында бедик көргүзүглерлиг ажылдаар дээш боттарының аразында социалистиг чарыштыг ажылдап кирипкеннер. Оларның кайызы-даа бо чер уксаалыг хөйларның бирээзинден-не ортумаа-биле 2,8 кг дүктү кыргып алырын, 100 хөйга онаштыр чүс хураганны өстүрүп алырын, нарын дүктүг хойнуң бирээзинден-не 4 килограммдан эвээш эвес дүктү алырын хүлээнген. Ам бригадаларга кирбээн 12 хойжулар бар. Олар удавас хойжу бригадаларже база-ла шилчиирлер. Бригадаларга каттышкан хойжуларның алыр ажылы улгадыр. Бригада бүрүзү колхозка кийрген өрүлгезин барымдаалап ажыл төлевирин алыр. Тус-тус хөйжулар малдың чаш төлүн чидириг чокка ажаап алганының, кыргып алган дүгүнүң болгаш малды семиртиниң хемчээли-биле немелде төлевирни алырлар. Мынчангаш малчыннарның материалдыг сонуургалы улгадыр болгаш оларның ажылының үре-түңнели улам бедиир.

Бо участокта малдың массалыг оолдаашкыны чаа эгелеп турар. Ынчангаш малчын бүрүзү улам күженишкинниг ажылдаар ужурлуг. Ындыг турбуже хойжуларның аразында азырадыкчы хөвиңүг, «ажылга дузалажыңар» дээш, боттары чаш мал кажаазын чылыглап-даа албас, кажааларының иштин-даа аштавас өлүргулаар фактылар бар. Ылаңгыя, хойжу Сат Кылаң-оол четчир дузалаңчыларлыг хирезинде-ле, хураган кажаазын чылыглап албаан. Ол ышкаш Оюн Адыя боду-биле кады беш кижи, үш аъттыг хирезинде-ле база-ла ындыг болуп турар. Олар трактор-биле сиген сөөртүп чедирип берген кижилерни безин «сигенни кажаа иштинче дажып бериңер» деп мегеп турарлар.

Х. МӨГЕ,
хой фермазының учетчиги.

Курскиниң механизаторларының үлегери-биле

Таңды эргелелиниң «Межегей» совхозунуң Кара-Булун салбырының механизаторлары техника септелгезиниң баштайгы үезинде улуг бергелерге таваржып турганнар. Соок эгелеп турар үеде тракторлар септээр мастерсканы белеткевээн, оон иштин соок, оттулар ыяш, хөмүр даш чок, септелгени даштыгаа, чалгай черге чорудуп, артык кезектер чок, септелгеге кылыр ажылчын кадрлар конгүр эвээш турган. Оон түңнелинде механизаторлар кодээ ажыл-агыйның техниказын септээрниниң графиктиг планын эрткен чылдың октябрь болгаш ноябрь айларда күүсетпээн.

Ол чорук чүгле салбырның эвес, харын «Межегей» совхозтуң бүгү механизаторларын хөлзеткен. Тракторлар септелгезиниң чорук турарының дугайында айтырыгны баштай совхозтуң бүгү коммунистериниң ажык партия хуралынга, а оон соонда, декабрьның эгезинде Кара-Булун салбырның механизаторларының ниити хуралынга чугаалажып көрген. Ол хуралдарга септекчилер Николай Ладынин, Александр Ритер, бригадир Николай Ваганов олар септелге ажылында улуг четпестерниң барын, а ол ышкаш «Сельхозтехника» эргелели белеткел кезектер-биле совхозту хандырбайын турарын илерепишаан, септелгени шынарлыг чорудар, септекчилерниң ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, күш-ажылды шын организастаар, мастерсканы чылыглаар, анаа чогумчалыг байдалды тургузар дугайында тодаргай санал сүмелерни кийргеннер.

Ол саналдарны барымдаалааш, салбырның болгаш совхозтуң администрациязы, партия, профэвилел организациялары часкы хову ажылдарынга техниканы үлегерлиг белеткээр талазы-биле хемчеглерни болгаш социалистиг чарыштын вегелдерин ажылдап кылган. Кара-Булун салбырының байдалынга ан-не таарымчалыг деп санадып турар арганы — тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын кезектер айбы-биле септээр бригада аргазын мастерскада ажыглап турар. Септекчи кадрларны четчелеп немээн. Мастерсканы чылыглаан болгаш оттулар чүүлдер-биле хандырган. Чорттунган ол бүгү хемчеглер болза, эрткен чылдың октябрь, ноябрь айларда болган үзүктелиишкиннерни дуглаар, январьның график планын күүседир арганы берген.

Механизаторлар эрткен чылдың декабрьда болгаш бо чылдың январьда кылдынган ажылдарның түңнелдерин үнүрген: февраль 1-ге чедир ниитизи-биле 15 тракторларны септээр планныг тургаш, 13 тракторларны, оон иштинде «ДТ-54» деп маркалыг 8 тракторларның 7-зин, «ДТ-28» деп бир тракторну, «Беларусь» деп 5 тракторларны септээш, шугумда эккеп тургускан. Оон аңгыда 12 сеялкалардан 10-ну, 6 лущильниктерниң 2-зин, 12 андазыннарның 7-зин септээн.

Ам механизаторлар Геннадий Дутешев, Николай Ладынин, Шавы Мандараа, Василий Крюшенко, Александр Ритер олар техника септээрниниң талазы-биле мурнакчылар болуп, коллективти өру кедургуп турарлар.

Салбырның септекчилери, ажылчыннары болгаш тускай эртемниг механизаторлары Курскиниң механизаторларының тарылгага үлегерлиг белеткениир дугайында кыйгырыгын хүлээп ап, изиг-биле деткип турарлар. Мооң мурнунда, механизаторлар септелгени эгелээрде, апрель 1-ле доозар деп хүлээлге алганнар. Ол хүлээлгени ам катап эде көрген. РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга алдар болдурган социалистиг чарышка кирипкеш, олар часкы хову ажылдарынга ажыглаар бүгү техниканың септелгезин март 3-те бүрүн доозар деп хүлээнгеннер.

Н. ТЕМБРЕК.

Мурнакчы саанчылар

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазында саанчы Хомушку Кувискаал эрткен чылын бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не ортумаа-биле 1946 кг сүттү саггаш, совхозтуң саанчыларының социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Инек бүрүзүнден 1775 кг сүттү саган Монгуш Өшку-Саар ол чарыштың ийиги черин ээлээн, а Кара-Сал Таан үшкү черни ээлээш, ам тиилекчилерниң деңнелинге чедер сорулганы салып алган ажылдап турар.

Б. САМБА-ДАРЫЙ.

ТҮЛҮКТЕП ТУРАР

«Тыва» совхозтуң кыштагларында шээр малдың оолдаашкыны бо хүннерде түлүктээн. Чижээ, Хөндергей салбырның малчыны Ондар Домбуйнуң коданындан хонукта-ла 25—30 хөй хураганнап турар.

Кадарчының оон дузалакчызы О. Бүрүн-Саттың болгаш сакманщиктер Д. Кенен, О. Манчыкпаа, М. Чамыян, Д. Досунчап оларның эки ажылының түңнелинде баштайгы төрээн 300 хойнуң хураганы шупту менди.

Доңгак Кендинниң коданында оолдаашкын база-ла массалыг улажып турар. Сөөлгү хүннерде төрүттүнген 130 хураганың малчын менди албышаан, эки доруктуруп турар.

Д. САНДАК.

• • •

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны Даспак Назыты хөй ажылында ам 12 чыл болган. Эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгезин эш Назыты чедиишкинниг күүсеткен.

Бо чылын малчынның коданында төрүүр 760 хөй менди болгаш хүр кыштаглап турар. Хөй оолдап эгелээн, баштай төрээн 195 хойнуң хураганы шупту бар.

И. ЧИГЖИТ.

Дувүренчиг чурагайлар

Кызылдың «Тыва тудуг» трезиниң коллективиниң партия болгаш ажыл-агый активинге эрткен чылда тудугжуларның ажылының түңнелдериниң дугайында илеткел кылып тура, трестиң начальниги эш Нестеровский черле дыка алдептиг санынарны адаан.

Күрүне планының-даа, социалистиг хүлээлгелерниң-даа, ажыл-агыйның экономиктиг көргүзүглериниң-даа күүселдезин хуу-биле түңнеп үндүрери доктаамал чурумчуттунганын билир бис. Ынчаарга кандыг-даа планның күүселдези чүс хууга деңнежир, оон көвүдээрге ажыр күүселде, а эвээжээрге—чедир күүсеттинмээни ол хээрин база бүгүдеге билдингир.

Трестиң коллективи чыл планын тудуг ажылдарының талазы-биле 85 хуу, тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле 81,5 хуу күүсеткен. Азы өскээр чугаалаарга, ниити план күүсеттинмээн. Чуртталга тудуунуң планы 72 хуу, а чаа чуртталга шөлдерин ажыглалга кийрериниң планы 37,2 хуу күүсеттинген. Бо чугула план база күүсеттинмээни ол.

Илеткелчи бо ниити чурагайларны адааш, тус-тус участоктарның планнарының күүселдезинге бичии доктааган, чүге дээрге делгерецгей чугаалаптар чүве тывылбаан. № 1 участок—начальниги эш Кравченко—92 хуу, № 2 участок—начальниги эш Гиллиомёлов—79,4 хуу, № 3 участок—начальниги эш Науменко—78,8 хуу, № 4 участок—начальниги эш Зябрев—56,5 хуу... № 7 участок—начальниги эш Бутенев—116,1 хуу. Чүгле чаңгыс участок план күүсеткен.

Тудугта-даа, бүдүрүлгеге-даа ажыл-агыйның байдалын көргүзүгтелдирип турар кол көргүзүг — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгай. «Тыва тудуг» трезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 98,5 хууга күүсеттинген, а трестиң тудуг материалдары болгаш эптээр демир-бетон конструкциялар бүдүрер комбинадынга — 81,3 хуу, түүйбу заводунга — 93,3 хуу болган. Тудугжулар чыл дургузунда долу күш-биле ажылдавайн келгениниң үстүнде чурагайлар айтып турарлыр. Оон чылдагааны чүдел? Күш-ажылдың организациязы кудуу деңнелде-дир. Оон ынай күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң эң кол аргазы хөй күш үнер аар ажылдарны механизастаары болгай.

Тресте тудуг ажылдарын механизастаарының планының күүселдезин илеткелчи база чугаалаан. Түүйбу салыр ажылдар 87 хууга, чер казар ажылдар 57,7 хууга, бетон хоюдар ажылдар 98 хууга, штукатурлаары 49,3 хууга, тротуарлар кылыры 57,9 хууга, дозулаар, будуур ажылдар 13 хууга механизастаттынган. А тресте көдүртүр краннардан, күчүлүг экскаваторлардан эгелээш дыка хөй янзы механизмнер, машиналар бар. Оларны деңниң багай ажыглап турарын үстүнде саннар херечилеп турар.

Ажылдан озалдаары, прогулдар, үрей кылышкыннар, тудугжуларның ажылдан үнери дээн ышкаш күзенчиг эвес фактыларны херечилеп турар санчүннерни адаарга шуут кижи кайгаар. Муң ажыг кижи-хүнү прогулдар, чүс-чүс үрей кылышкыннар, оларны ээринге чарыгдаттынган муң-муң рубльдер...

Илеткелчи адак сөөлүнде трестиң чыл дургузунда кийрип алаа чогуур орулгаларының планының күүселдезин адаан. Күүсеттинген хуузу — тик, а когарал—145 муң рубль.

«Тыва тудуг» трези республикада эң улуг тудуг организацияларының бирээзи. Оон коллективинде хүн бүрүнүң ажыл нормазын ажыр күүседип, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демисежип турар кижилер эвээш эвес. Ынчалзажок трестиң ажыл-чорудулгазының экономиктиг болгаш бүдүрүлгечи көргүзүглери улуг дүргээзинни болдуруп турар. Тудугжуларның ортузунга социалистиг чарышты бедик деңнелге организастап чорутпаан, мурнакчыларның дуржулгазын нептеретпейн турар, полит-массалыг болгаш кижизидилге ажылы кончуг кошкак, механизмнерни, тудуг техниказын четче ажыглавайн келген, ажылга үрей кылышкыннар хөй. Бо бүгү четпестерниң хараазындан улуг коллективтиң планы барык бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеттинмээн.

Тудугжуларның мурнунда бо чылын улуг сорулгалар салдынып турар. Чурттаалганың, культура албан черлериниң, үлетпүрнүң дыка хөй объектилерин бо чылын ажыглалга кийрери планда көрдүнген. Эрткен чылдың четпестерин дүрген чайлаткаш, чеди чыл планының бешки чылын чедиишкинниг күүседир дээш трестиң удуртукчулары, ында партия болгаш профэвилел организациялары тудугжуларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, күш-ажылдың организациязын экижидериниң бүгү хемчеглерин алыры чугула.

Республикада тудуг организацияларын каттыштырып турар чаа трест тургузулганы дугайында информацияны партия болгаш ажыл-агый активиниң киржикчилеринге дыңнаткан. Трестиң ады «Тыва тудуг» болур, а амгы «Тыва тудуг» трезин «Кызыл тудуг» эргелели деп адаар.

Тудугжулар социалистиг хүлээлгелерин алгаш, оларны чедиишкинниг күүседиринге сөрүк күштүгн илергейлээннер.

Чагаа парлаттынмаза-даа санал күүсеттинген

Эртиен чылдың төнчүзүнде «Шын» солун редакциязынга А. Ооржактың Кызыл хоорайда ажылчын аныяктарның кежээки школаларынга орус дылды кошкак билирлерге тыва дылга өөредирин негээн чагаазы келген.

Республиканың чырыдыышкын министриниң оралакчызы эш М. Дамдынчаптың бистиң чоруткан бижиивиске дыңнатканы болза:

Чырыдыышкын министерствозу Кызыл хоорайның улус өөредилге килдизинге чоннуң мындыг негелдези барын дыңнаткан. Түңнелинде чамдык берге эртемнерни орус дылды кошкак билирлерге тыва дылга өөредир кылдыр шиитпирлээн.

АЖЫЛЧЫН КОМИТЕТТИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Чидиг, шыңгыы шүгүмчүлелдер-биле

Чоокта чаа Барын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунда профэвилелдиң ажылчын комитединиң конференциязы болган. Анаа совхозтуң салбырларында месткомнардан 80 ажыг төлээлер ажылчын комитеттиң чыл иштинде чорудкан ажылының дугайында комитеттиң даргазы эш Ю. Сюзюкейниң илеткелин дыңнап, чугаалашканнар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш дем-биле совхозтуң ажыл-ишчилери, профэвилел кежигүннери чеди чылдың дөрткү чылында багай эвес түңнелдерни чедип алганын илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер. Совхоз 1962 ажыл-агый чылында күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын дужаар хүлээлгезин хуусаа бетинде доңдур күүсеткен.

Бодунуң онаашкан ажылын аксекилдиг-биле күүседип, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчыларның саны совхоз бүдүрүлгезинде улам-на көвүдеп турар.

Ындыг-даа болза совхозта профэвилел организацияларының удуртукчулары ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле совхозтуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринче профэвилел кежигүнү болгаш кежигүн эвес-даа ажыл-ишчи массаларның күжүн амдаа сула организастап турар деп төлээлер демдеглеп турганнар. Чижээ, совхозтуң экономиказының кол алыры болур мал ажылында бар курлавырлар болгаш аргалар ыракта-ла четче ажыглаттынмайн турар. Совхоз мал бажын өстүрериниң күрүне планының күүселдезин малдың кандыг-даа чүзүнүнүң талазы-биле үскен. Оон кол чылдагааны болза, малга быжыг чем-суурну тургузар, кышкы үеде малдарны чылыг, чырык, арыг кажаалар-биле хандырар айтырыгны ам-даа шиитпирлеп албааны болуп турар. Оон уламындан хөй-хөй баш малдар кышкы үеде чудал, янзы-бүрү чылдагааннардан хораар чорук хөй болуп турар.

Совхозтуң мал ажылының талазы-биле тускай эртемниглери — зоотехник эш Гаража малды тарып боозадыр мурнакчы арганы үнелевейн турарындан малдың кызыраар чоруу улуг болуп турар. Мал аарыгынга удур хемчеглерни мал эмчилери Шаравии, Дамдын, Бечия олар багай чорудуп турар болгаш малчыннарга мыда-хаая барып турарлар деп, конференцияның төлээлери шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Совхозтуң дирекциязы, мал болгаш чер ажылының тускай эртемниглери күш-ажыл хөй негеттинер ажылдарны механизастап, ажылчыннарның күш-ажылын чиигедир талазы-биле хемчеглерни кончуг оожум нептередип турарын конференцияның киржикчилери база шүгүмчүлеп, ол талазы-биле боттуг хемчеглерни 1963 чылдан эгелеп дүрген чорударын негээннер.

Совхозта ажылчын комитет малчыннарның чурттаалга амыдыралын экижидер талазы-биле кошкак хемчег ап турар. Совхозтуң кайы-даа салбырларының малчыннарының хөй кезиизи соок, самдар өглерде чурттап турарлар. Оон ынай, чамдык кыштагларда туттунган бажыңнарны септевээн, оларга кижи чурттаар аргажок болуп турар.

Совхозтуң бухгалтерия аппаратының ажылдакчылары Тойбу болгаш өскелер-даа ажылынга харысаалга чок, үргүлчү арагалаар, ажылчыннарның ажыл төлевирин ой-шаанда бербейн турда, ажылчын комитет бо талазы-биле хемчег албайн турарын конференцияның киржикчилери шүгүмчүлээннер.

Х. КАРА-ООЛ.

БАШКЫ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛ

Ол-ла кичээлге шингээдир

Кызылдың школаларында, бистин чуртуң бүгү башкылары-биле бир дөмей, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга чаа-чаа аргаларны калбаа-биле ажыглап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар башкылар-ла хөй. Оларның ажылының кол угланышкыны—ийи чылчылар чок өөредилгени чедип алыры. Олар кичээл эртиреринин эрги тургузуун дидими-биле эге көрүп, ажыктыг арга-мергежилдерни ажыглап, чаазы-биле ажылдап турарлар. Башкы бүрүзү боду тускай аргалыг, ынчалза-даа оларда кол-ла чүве билиглерни өөреникчиге кичээл үезинде долузу-биле билиндирери болур.

Маңаа № 10 школаның башкыларының ажылының дүржулгазын ап көрээл.

2 «а» класстың башкызы Нина Александровна Полухина «Чүстүң иштинде саннарны кадары болгаш казыры» деп темага сан кичээлин мынчаар эрттирген. Ол кичээлге херектиг бижимел чүүлдерни кичээл мурнуу чарыында самбырага бижип алган. Чижээ, мындыг эш-эш саннарны бижээн: 25, 3 база 58, 32 дээш өске-даа. Бо саннарны эвээжедир, кадар дээш янзы-бүрү мергежилгелерни башкы өөреникчилер-биле чоруткан. 25 деп сан 3-тен кайы хире улугул, бир саннын өске сандан кайы хире улуун тыварда, кандыг кыдынытыгны кылырын болгаш оон-даа өске бижиттингеп саннарга хамаарыжыр айтырыгларны башкы өөреникчилерге салган.

Кичээлге чуруктарны база ажыглаан. Чижээ, шивия, хадың, хадың чуруун самбырага аскан. Шивинин бедии 16 метр, хадың оон 10 метр чавыс, а хады хадыңдан 6 метр бедик, оларның бедиин түс-туста тывар. Нина Александровна чамдыкта чүгле саннарлыг чуруктарны аскаш, бодалгаларны уругларның боттарынга тургустуруп турду. Ол болза уругларның угаан-бодал сайзыралынга дыка ажыктыг.

4-кү класска сан кичээлинге башкы Елена Ивановна Житкова таблица болгаш самбын-биле ажылдарны солун эрттирип турар. Бердинген хөй оранныг саннарны ораннар аайы-биле таблицага шын салырын оон өөреникчилери эки шингээдип алганнар. Ынчангаш ол кичээлге «Беш оранныг саннар» деп темага карточкаларда бижээн саннарны үшкү классчылар чангыстар, оннар, чүстер, муңнар, он муңнар кылдыр түс-туста чыскаал салгылааны черле солун болган.

Ол-ла школаның 4-кү класынга РСФСР-нин школаларының алдарлыг башкызы Агафья Назаровна Башкирцева орус дыл кичээлинге янзы-бүрү хевирлиг тайылбыр бээр бижимел ажылдарны чоруткан. Бирээде, слогтап чугаалаар тайылбыр. Анаа башкы түс-түс сөстерни адап бээрге, өөреникчилер бижээш, слогтап номчаннар. Борта класстың өөреникчи бүрүзү шын харыыны берген. Дараазында долузу-биле тайылбыр бээр бижимел ажылды ынчаар чоруткан: Агафья Назаровна сөстерни, домактарны адап бээрге, уруглар биживишаан, саат чокка сайгарып эгелээннер. Пионерская дружина деп сөстерни олар слогтавышаан, суффиксти, төнчүзүн тыпшыпаан, чамдык берге дүргүнерге хамаарышкан черлерни база тайылбырладылар. Дөртку классчылар бүдүн домактарны-даа, чугаа кезектериниң аайы-биле-даа ынчаар шын сайгарып билирлер. Эң сөлүнде Агафья Назаровна чугаа кезээнге (кыныг сөзүүнге) тайылбырлыг бижимел ажылды кылдырткан. Бердинген домактарның иштинден кыныг сөстерин тыпкаш, оларның бүгү-ле шынарларын түс-туста тайылбырладылар.

Ол ажылды чедияшкинниг доосканының соонда самбырада бижээн кыныг сөстерин сайгарып эгеледилер. Бо сөстер кандыг чугаа кезээнге хамаарыжыры? Кыныг сөзүү деп чүл? Олар канчаар өскерлирил? деп айтырыглар салдынган. Маңаа бүгү класс идепкейлиг киришкен.

Кичээл соолгурээн. Дөртку классчылар «Кыш» деп чуруктү тайылбырлап бижээш, беш-ле минута дургузунда солун, кыска рассказты база чогаатканнар. Түс-түс өөреникчилер рассказын номчугра, өскелери оон иштинде кыныг сөстерин тып, сайгарганнар. Рассказ тургузарда оларның сөс-домаа байлак, тывынгыр болган, чүге дээрге ындыг ажылларны олар 1—3 классчарга-ла күүседип чанчыкканнар.

Ынчангаш орус дыл кичээлинге өөреникчилер 132 сөстү бижээн болгаш сайгарган.

Мындыг тодаргай планныг, солун кичээлдин түнелинде, өөреникчиге чингеткен онаалгаларны берип, харын-даа онаалга бербейн барып болур, чүге дээрге А. Н. Башкирцева ышкаш арга-дүржулгалыг башкыларның кичээлдериниг билиглерниң быжыг үнезиннерии өөреникчилер ол-ла кичээлге эки шингээдип ап турарлар.

Л. ДАЛУДА,
горононуң методкабинет эргелекчизи.

Номчукчуларга

Улус өөредилгезиниң системазында эң чугула айтырыгларны — ийи чылчылар чок ажылдаары, бүгү-ниити өөредилгези, школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаары база школа амыдыралында өске-даа ажыл-херектерниң дугайында арынларны бистиң солунга өй-өйлеп парлап турар. Эргим бижикчилер, бо дугайында чагаалардан бисче бижиңер.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ ӨӨРЕНИР

Сөөлгү чылдарда бистиң чуртувустуң школаларында улуг-улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Башкылаашкынның эргижирээн аргаларындан шинтпирлии-биле уштунуп, чаа хевир-биле ажылдап тургаш, ийи-чаңгыс башкылар эвес, харын бүдүн-бүдүн школалар өөредилгениң бедик шынарын чедип ап, ийи чылчылар чокка ажылдап турарлар.

Ынчалза-даа өске республикаларның болгаш областарның башкыларының дүржулгазын бистиң республиканың башкыларының ажылы-биле кошкак холбаштырып турар. Тус-тус школалар болгаш районнар аразынга Тываның база өске-даа черлерниң башкыларының мурнакчы дүржулгазын солчур ажылды чорудары эргежок чугула деп бодап турар мен.

Бистиң республикада 20—30 чылдарда ажылдап келген башкылар эвээш эвес. Оларның ажылының эң дээре чүүлдерин методиктиг дузаламчылар кылдыр парлааш тарадып, школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидериниге улуг дузаны чедирери чугаажок.

Мен Бии-Хем районнуң Ээрбек 8 чыл школазынга ийи чыл ажыг ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда школавыска республиканың-даа, өске-даа черлерниң башкыларының ажылында-даа чаа чүүлдерни чугаалажып көрбээн бис.

Бистиң районда безин республикага сураглыг башкылар хөй. Тураның 11 чыл школазының директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. В. Селина, он ажыг чыл дургузунда школа директорлап келген. Башкылар коллективин оон канчаар удуртуп турарының дугайында оон хөй чылдагы дүржулгазы Бии-Хем районнуң чамдык башкыларының мурнакчы дүржулгазын солчур ажылды чорудары эргежок чугула деп бодап турар мен.

Чурукта: (солагай таладан оң талаже)—пионерлиң улуг вожатыйы Мария Хомушку пионерлер-биле кады В. И. Ленинниң дугайында альбомну көрүп олурары.

Сөзүү болгаш фотозу П. Гольцовтуу.

Элегес сес чыл школазының өөредилге мастерскаязы эки дериттинген. Ында ыяш болгаш демир-биле чүве кылырының беш станоктары бар. Өөредилге херекселдери-биле мастерская бүрүн хандыртынган. Күш-амыр ничээлдерин мастерская эргелекчизи Дмитрий Иванович Дудкин бедик деңнелге эрттирип турар. Бешки классчылар хөп аскыларын, а 6—7 класстарның өөреникчилери саңдайлар болгаш чурум рамаларын кылып билир апарганнар.

ЧУРУКТА: Д. Дудкин 5 «в» класстың өөреникчилери-биле ничээл үезинде.

Сөзүү болгаш фотозу Г. Петровтуу.

26 ЧЫЛДА

Урок эгелээри ам-даа элек. Арыншырайлары омак-хөглүг, кызыл галстуктарлыг уруглар делгем коридорда турупкан. «Шивижигеш», Найырал», «Тайбын» деп ырларны ырлаан турлар. Бир кезек оолдар «Моортай биле күскежигеш» деп оюнну ойнаваннар. Узун чапсар черле халас эртпес. Уруглар ол чапсарда бирээни-ле тып, бодап үндүрүл кээрлер. Оларда сонуургал улуг, шуптузун-на билип алыксаарлар.

Уругларнын бо бүгү негелдерин хандырып, оларның сонуургалын бүгү-ле болдунар аргалар-биле бедидери—башкыдан негеттинер. Бо дээрге берге болгаш харыысалгалыг ажыл болур.

Дүржулгалыг, хоочун башкы Клавдия Федоровна Дулова бо соруглары күүседир дээш ак-сеткилдиг ажылдап турар. 26 чыл дургузунда башкылап келгенинге бичии-даа ооюргавайн, ол хүнүң-не урок планын чаа-чаа чүүлдер-биле байыдып, хүнде эрткен уроктарны бодунга ынаныпта түнеп, демдеглеп ап турар.

— Амыдырал дүрген бүрүнгаарлап, чаа-чаа чүүлдерни хүн бүрү ажыдып берип турда, эрги метод-биле черле ажылдап шыдавас бис. Бо чугула айтырыгны күүседирин бистиң арын-нүүрүвүс айтып берип, сагындырып турар-дыр — деп, ол чугаалап турар.

Хоочун башкының уроктарынга аныяк башкылар күзелдин-биле олуржуп, оон арга-мергежилдерин бедии-биле үнелеп келген ужуруда ол. Ол, көргүзүг материалдарын доктаамал хереглеп турар. К. Ф. Дулова чаа ажылдап эгелээн аныяк башкы Тамара Римскаяга эпти-ле сүмеен берген турар. Демгизи Клавдия Федоровнаның сүмезин-биле солун уроктарны база-ла эрттирип, көргүзүг материалдарын боду кылып ап турар. Эртиен чылдарда кады ажылдап турганы аныяк башкылар Надежда Кузьминых, Елена Сарбаа, Ч. Ооржак оларга бодунуң дүржулгазын база-ла дамчыдып берип турган. И. М. Кузьминых ам Самагалдай 11 чыл школазының эге класстарының башкызы.

Мээң класым Клавдия Федоровнаның класы-биле кожа болганда ол башкы-биле бо-ла беседалажы бээр мен. Шагның үе-үезиниң аайы-биле, чаа чүүлдүң хөгжүп сайзыраанын-биле холбаштыр чаа материалдарны шилип алган өөредирге уругларга үүтүндүрбас болгаш дүрген шингээттингир болурун ол менээ база-ла чугаалап турган. Чижээ, кышкы үениң бойдүзү-биле холбашкан «Хар бажың», «Лыжалаашкын», «Кышкы фермада», «Алыг ижээнинде» дээн ышкаш, база ажыл-ишчилерниң кышкы үеде бүдүрүп турар күш-ажылын көргүскен темаларны шилип алганы дыка солун. Шагның үелери-биле холбашкан мергежилдерни, шүлүктерни, тывызыктарны, ырларны кичээлдерге ажыглаары ажыктыг дээрзин Клавдия Федоровна эки билир.

Ада-иелер-биле башкы быжыг харылзааны тургускан. Моон мындыг чижекти көрүп болур. Өөреникчилер С. Серёжа, С. Ерохин, К. Коля олар онаалга күүседиринге эки чанчыкпаанындан бирги үлүүнда багай демдекти ап турганнар. Оларның өг-бүлелериниге ол доктаамал барып, оларның ада-иелериниң амыдыралы-биле таныжып, школадачы уруглариға канчаар дузалажырын сүмелээн. Оон түнелиннге дегиз оолдарның өөредилгези экижээн, а ада-иелер уругларының хүн чуруму күүседип турарын үргүлүг хынап турар апарганнар.

Ийнги классчылар үргүлүг арыгсилиг, хеви бир аай. Парталары арыг, класының иштии корум-чуруммуг. Күш-ажыл уроктарынга уругларның бот-хандырылгазынче улуг кичээнгейни база салып турар.

Кларидия Федоровна бодунуң аксеткилдиг, чаагай күш-ажылы-биле башкылар коллективиниң бедик хүндүткелин чаалап алган. Улус өөредилгезинге хөй чылдарда ажылдаан, аныяк салгакчыларны кижизидиринин, өөредиринин херээнге төлептиг бараалгаашкыны дээш эш Дулова СЭКП Тес-Хем парткомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлел бижинбиле шаннаткан.

С. САНДЮ,
башкы.

ДРУЖИНАЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

УЛУГ ВОЖАТЫЙ

Мария Хомушку Кызыл-Мажалык 11 чыл школазында пионерлиң улуг вожатыйынга 2 чыл ажылдап келген. Олег Кошевой аттыг дружинада 17 отряд, 600 хире пионерлер бар.

Комсомолчу кыс ажылдап киргеи башгайгы хүннерден-не дружинаның ажылын планнап, экижидип эгелеген. Ол, дружинага янзы-бүрү беседаларны чоруткан. Эге кижиларга — «Пионер—бүгү уругларга үлегер», «Тыва дагдуу» комбинаттың туңдуу» база үстүкү классчарга—делегей байдалының болгаш совет кос-монавтар — А. Николаев болгаш П. Попович оларның космоска бирле дугаар болук ужудуушкунунуң дугайында беседаларны организастаап.

Отрядтар аразынга хөп-шыдыраа, шашка маргылдаалары кончуг солун эрткен. Кыштың уткаан лыжалыг походту отряд бүргүзүнге эрттиргеи.

Отряд вожатыйларының болгаш звеночулаларының семинарын айда бир катап, а дружина чөвүделинин хуралдарын среда санында доктаамал чорудар деп планнаан. Ол ажылдар ам-даа элек. Арыншырайлары омак-хөглүг, кызыл галстуктарлыг уруглар делгем коридорда турупкан. «Шивижигеш», Найырал», «Тайбын» деп ырларны ырлаан турлар. Бир кезек оолдар «Моортай биле күскежигеш» деп оюнну ойнаваннар. Узун чапсар черле халас эртпес. Уруглар ол чапсарда бирээни-ле тып, бодап үндүрүл кээрлер. Оларда сонуургал улуг, шуптузун-на билип алыксаарлар.

Урогларнын бо бүгү негелдерин хандырып, оларның сонуургалын бүгү-ле болдунар аргалар-биле бедидери—башкыдан негеттинер. Бо дээрге берге болгаш харыысалгалыг ажыл болур.

Дүржулгалыг, хоочун башкы Клавдия Федоровна Дулова бо соруглары күүседир дээш ак-сеткилдиг ажылдап турар. 26 чыл дургузунда башкылап келгенинге бичии-даа ооюргавайн, ол хүнүң-не урок планын чаа-чаа чүүлдер-биле байыдып, хүнде эрткен уроктарны бодунга ынаныпта түнеп, демдеглеп ап турар.

— Амыдырал дүрген бүрүнгаарлап, чаа-чаа чүүлдерни хүн бүрү ажыдып берип турда, эрги метод-биле черле ажылдап шыдавас бис. Бо чугула айтырыгны күүседирин бистиң арын-нүүрүвүс айтып берип, сагындырып турар-дыр — деп, ол чугаалап турар.

Хоочун башкының уроктарынга аныяк башкылар күзелдин-биле олуржуп, оон арга-мергежилдерин бедии-биле үнелеп келген ужуруда ол. Ол, көргүзүг материалдарын доктаамал хереглеп турар. К. Ф. Дулова чаа ажылдап эгелээн аныяк башкы Тамара Римскаяга эпти-ле сүмеен берген турар. Демгизи Клавдия Федоровнаның сүмезин-биле солун уроктарны база-ла эрттирип, көргүзүг материалдарын боду кылып ап турар. Эртиен чылдарда кады ажылдап турганы аныяк башкылар Надежда Кузьминых, Елена Сарбаа, Ч. Ооржак оларга бодунуң дүржулгазын база-ла дамчыдып берип турган. И. М. Кузьминых ам Самагалдай 11 чыл школазының эге класстарының башкызы.

Мээң класым Клавдия Федоровнаның класы-биле кожа болганда ол башкы-биле бо-ла беседалажы бээр мен. Шагның үе-үезиниң аайы-биле, чаа чүүлдүң хөгжүп сайзыраанын-биле холбаштыр чаа материалдарны шилип алган өөредирге уругларга үүтүндүрбас болгаш дүрген шингээттингир болурун ол менээ база-ла чугаалап турган. Чижээ, кышкы үениң бойдүзү-биле холбашкан «Хар бажың», «Лыжалаашкын», «Кышкы фермада», «Алыг ижээнинде» дээн ышкаш, база ажыл-ишчилерниң кышкы үеде бүдүрүп турар күш-ажылын көргүскен темаларны шилип алганы дыка солун. Шагның үелери-биле холбашкан мергежилдерни, шүлүктерни, тывызыктарны, ырларны кичээлдерге ажыглаары ажыктыг дээрзин Клавдия Федоровна эки билир.

Ада-иелер-биле башкы быжыг харылзааны тургускан. Моон мындыг чижекти көрүп болур. Өөреникчилер С. Серёжа, С. Ерохин, К. Коля олар онаалга күүседиринге эки чанчыкпаанындан бирги үлүүнда багай демдекти ап турганнар. Оларның өг-бүлелериниге ол доктаамал барып, оларның ада-иелериниң амыдыралы-биле таныжып, школадачы уруглариға канчаар дузалажырын сүмелээн. Оон түнелиннге дегиз оолдарның өөредилгези экижээн, а ада-иелер уругларының хүн чуруму күүседип турарын үргүлүг хынап турар апарганнар.

Ийнги классчылар үргүлүг арыгсилиг, хеви бир аай. Парталары арыг, класының иштии корум-чуруммуг. Күш-ажыл уроктарынга уругларның бот-хандырылгазынче улуг кичээнгейни база салып турар.

Кларидия Федоровна бодунуң аксеткилдиг, чаагай күш-ажылы-биле башкылар коллективиниң бедик хүндүткелин чаалап алган. Улус өөредилгезинге хөй чылдарда ажылдаан, аныяк салгакчыларны кижизидиринин, өөредиринин херээнге төлептиг бараалгаашкыны дээш эш Дулова СЭКП Тес-Хем парткомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлел бижинбиле шаннаткан.

С. САНДЮ,
башкы.

Чурукта: (солагай таладан оң талаже)—пионерлиң улуг вожатыйы Мария Хомушку пионерлер-биле кады В. И. Ленинниң дугайында альбомну көрүп олурары.

Сөзүү болгаш фотозу П. Гольцовтуу.

ЧҮС ХУУ

Бирги чартык чылда класымга адаиелер хуралдарын кандыг-бир тодаргай айтырыгже угландыр чорудуп келдим. Өөредилге чылының эгезинде, 1-ги классчыларның идиктевин канчаар таарыштыр кедирерин, өөредилге херекселдерин четчилээримниң дугайын чугаалашкан бис. Оон түңнелинде шупту уруглар чаңгыс аай школа формаларлыг, үргүлчү арыг-силиг кеттингеп кээп турар аларган.

Ол-ла хуралга класс активин тургускаш, бирги чартык чылда класска кылыр чүүлдерни планнаан бис. Активтиң составынга ада-иелерден Саая Сенчи, Светлана Ооржак, Клара Пар олар соңгуткан.

Хөй-хөй ада-иелер уроктарга олуржуп, башкыларның арга-сүмезин ап турарлар. Эштер Содунам, Сенчи, Дежитмаа, Хувар, Серин, Маңнай-оол болгаш өске-даа ада-иелер борта эң-не идепкейлиглер.

Өг-бүлеге школачының өөредилгезинге дузалаарын, ылаңгыя шын слогтап номчударын ада-ие хуралынга база чугаалашкан бис. Ол хуралга көргүзүг материалын азып алгаш, канчаар слогтап номчуурун ада-иелерге херек кырында көргүскен мен.

Ада-иелер Ондар Хувар, Маңнай-оол, Дежитмаа, Доржу, Кара олар саналын бергеш, уругларга слогтап номчударын хүлээнгеннер. Башкы уроктарга сөстерни слогтап номчудар, а ада-иелер бажыңнарында база-ла ынчаар номчударга, бирги классчының номчулгага мергежилги улам-на бедиирин дүржулгадан билдим.

Кошкак өөренип турарларны кудумчулар аайы-биле бөлүктеп үскеш, оларга немелде кичээлдерни эрттирип турар мен. Ынчангаш багай өөренип турган Олег Ленский, Тамара Солдат, Алеша Бадый-оол, Галя Шыырал, Галя Донгак оларның өөредилгези экижээн. Чартык чылда класстың өөредилгези 100 хуу болган. Класста кончуг эки өөреникчилер: Валя Саая, Валя Ондар, Люда Ооржак, Таня Иргит, а ударниктер: Саша Пар, Таня Ондар, Лиза, Сергей оларның ада-иелери уругларын эки өөредир дээш кызымаккай болганы мээң ажылымга эки дузалаан.

Үшкү үедүңде база-ла 100 хуу өөредилгени чедип аар дээш ада-иелер-биле улам демниг ажылдап тур бис.

С. МОНГУШ-ООЛ,
Чедер 8 чыл школазының 1 «в» класының башкызы.

Эки ажыл, бот идепкей

Ийи чылчылар чок өөредилгени чедип алыр дээш бистиң школаның башкылары Липецк болгаш Ростов областарның башкыларының мурнакчы дүржулгаларын хаанызы-биле өөренип, боттарының ажылынга ажыглап турарлар.

Тус-тус эртемнер аайы-биле башкылаашкынның арга-дүржулгаларын чаартып, чогаадыкчы аргалар-биле ажылдап турар башкылар хөй. Биология башкызы С. Мандыш, тыва дыл башкызы М. Донгак, 6 «а» класстың удуртукчу башчызы К. Экер-оол, 1-ги класстың башкызы Ч. Ооржак олар бирги чартык чылда 100 хуу өөредилгени чедип алганнар. 1-ги улдунда 49 өөреникчилер 4—5 демдектерлиг өөренген болза 2-ги улдунда 60 кижи 4—5-ке өөренген. 1-ги класстың 28 өөреникчилериниң 15-жи ударник өөредилгиг. Бо дээрге улуг чедиишкин.

Эге класстарның болгаш математиканың, төөгүүнүң, биологиянын, дылдың методиктиг каттыжышкынынарны өөредилге чыынын эгезинден бээр доктаамал ажылдап келген.

Эге класстарның методиктиг каттыжышкынынарынга урок эрттиреринин талазы-биле Липецк областың башкыларының байлак дүржулгазын чугаалашкан. Тайылбыр бээр бижимел ажылдарны дыл уроктарынга канчаар шын чорударын ол-ла каттыжышкынга база сайгарган. Ол ышкаш эге класстар башкыларының уроктарынга олурушкаш, коллективтин-биле чугаалажып турган бис.

Школада пионер ажылын пионериниң улуг вожатыйы Ондар Ойнам эки удуртуп турар. Ылангыя өөредилге-кижизидилгеңиг ажылче ол улуг кичээлгейни салып, янзы-бүрү солун сборларны эрттирип, пионериниң «Чалбыш» деп хана солунун доктаамал үндүрүп турар.

Пионерлер слурнуң күдүмчуларын кезип, чуруттарга бажыңнарының арыг-шеверин хынаарынга идепкейлиг киржип келген. Салбырның поччаазынга чаа чүүлдерни чедирип, школаларга өөредилге-кижизидилгелиг улуг дузаны чедирери чугаажок.

Мен Бии-Хем районнуң Ээрбек 8 чыл школазынга ийи чыл ажыг ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда школавыска республиканың-даа, өске-даа черлерниң башкыларының ажылында-даа чаа чүүлдерни чугаалажып көрбээн бис.

Бистиң районда безин республикага сураглыг башкылар хөй. Тураның 11 чыл школазының директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. В. Селина, он ажыг чыл дургузунда школа директорлап келген. Башкылар коллективин оон канчаар удуртуп турарының дугайында оон хөй чылдагы дүржулгазы Бии-Хем районнуң чамдык башкыларының мурнакчы дүржулгазын солчур ажылды чорудары эргежок чугула деп бодап турар мен.

Бистиң республикада 20—30 чылдарда ажылдап келген башкылар эвээш эвес. Оларның ажылының эң дээре чүүлдерин методиктиг дузаламчылар кылдыр парлааш тарадып, школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидериниге

Чоннуң кадыының камгалакчылары

ЧУРУМАЛ

„Кедергей кыс боор“

КЕЖЭЭКИНИҢ 6 шак үези. Бистиң суурда эмнелге бажыңының чаны-биле эртип чыдырымда, оон балетка туткан кижи үнүп келди. Эмчилер ам-даа ажылдап турары ол-дур деп бодааш, чеде бердим. Аа-га, эмчи Наталья Куулар ышкажыл мон. Мени карыштыр эртип бар чорда:

— Ам-даа ажылдавышаан силер бе? — деп айтырдым.

— Ийе, улус ам чаа доозулду. грипптээн уруглар сыкыртып турдум — деп харыылады.

— Ам чанарынар ол бе?

— Ийе, даарта кадарчылар кезиир кижи болгай мен.

Ол эмчиниң ажылдап турарынга кончуг таарзынар кижи мен, ынчангаш кырган-авамдан кезек айтыргыладым:

— Сен Надя эмчээ эмнедип турган болгай сен, кандыг эмчил че?

—Оо-о, Надя дээрге, оглум, чер чүү дээр ону. кедергей кыс боор ана, иштимниң ол берге аарыын каш-ла хонукта экиртир эмнээн уруг болгай. Холунуң чымчаа — бир-ле хөвең-не!

— Ой, шынап. ол эмчи Улуг-Хем районнуң Хүндүлел самбыразында бар чорду ийин, кырган-авай, көрген-дир мен ийин: «Кызыл-Даг суурнуң эмчизи Наталья Куулар» деп каан чорду — дидим.

— Поо-о, ынчанмайн канчаар, харын...

Шынап-ла, Наталья суурдан ыракта малчыннарже бо-ла чоруй баар кижи болгай. Даартазында база-ла аъттангаш хапкан болду.

...ЭМНЕЛГЕГЕ кире бердим. Келген улус сандайларда олурлар. Наталья эмчивис ак халаттыг, ак бөрттүг үнүп келгеш:

— Сыкыртыр бичии уругларны баштай чорудар-дыр, биче манаптынар — диди.

Каш-ла минута болганда, элээн каш кижини хүлээп апты.

Бир бичии уруг туткан аныяк херээжен кижиден:

— Уруунар кандыг туру? — деп. эмчи айтырды.

— Мырыңай сегий берди. ам чүгле силерден кезек эмнер алыр дээш келдим.

Оон хереглээн эмнерин шкаф иштинден уштуп берди. Сандайның ужунда олурган акшый берген кижиже көргеш:

— Силер чүнү хереглеп чор силер, акый? — деп, ол аажок хөглүг айтыргаш, оон чанынга чоокшулап чеде берди.

— Эм чалап аар дээш...

— Аа-га, кайда силер?

— Ак-Дагда, инек кадарып чыдар бис ийин, уруум.

— Кандыг эмнер херегил?

— Баш аарыының, оон ыңай чөдүл эми база бар эмнилген, дуңмам.

Наталья эмнерин ап бергеш, кымнарның канчаар аарып турарын айтыргаш, даарта силерге чеде бээр мен диди. Демгизи эмнерин карманынче супкаш, өөрүшкүлүг базып үне берди.

Улус доосту бээрге эмчи-биле чугаалажып киирттим.

— Ыракта чурттап турар, чижээ. малчын аалдарга баарын канчаар таарыштырып турар силер, Надя?

— Баштай-ла эң чугула херектиг эмнерни аппарып каар кижи мен, баштайгы чоруум аайы-биле аан... А кажан сөөлүнде ынаар баарда моон чамдык эмнерни, херекселдеримни ап алыр мен. Өг-бүле бүрүзүн кезип, арыг-шевер, кадыкшыл дугайында беседаларны кылыр. черле ынчаш, ажыл-ла хөй боор-дур...

Кезек боданып ора:

— Клубка медицина дугайында беседаны кылыр силер бе? — деп, улам-на сонуургап, ханыладым.

— Болур, болур, удавас. Школа-интернатка мырыңай чоокта чаа кылган мен.

Бистиң эмчивис малчыннарга баргаш, эминиң ажык-дузазын, ону канчаар ижерин, чаарын чугаалап берип, аал бөлүктер аайы-биле бодунуң «сестраларын» (дузалакчыларын ынча дээр кижи) тургузуп каар. Бир-ле катап кадарчы Кызыл-оолдуң бичии уруу өөргазын демирге хаартыштарга, эмчиниң берген эмин каш-ла чаарга экирий берген.

ӨСКЕ бир чижек. Шагаан-Арыг кирип чорааш, чанар дээш, автобуска олурупкаш, Чаа-Хөлге орук ара доктааган мен. Автобуска олурар пассажирлер-биле кады, шоодай долу чүве туткан, хөглүг Наталья Куулар эмчи бо-ла кирип келди.

— Хаа, садып алган чүвелериңерниң хөйүн але?—деп, баштактандым.

— Садып аар бөөр ийикпе, эмнер ышкажыл — дээш, каттыра-дыр.

Оон эмнерин кончуг камныг салып алгаш, чанынга олуруп алды.

— Эмни бодунар моон ой-ойлеп ап турар силер бе? — деп (черле бо-ла айтыра бээр кижи-дир мен ийин), база-ла айтыра кааптым.

— Чамдыкта санитар машиназы-биле чагыттырып аар бис, а чамдыкта эм төне бээрге, бодум-даа кээп алыр-ла мен.

...УЙГУЗУНУҢ ханызынга дыштаныптаалаан Наталья эмчиниң бажыңының эжиин кижилер бо-ла соктап келирлер. Тура халааш, ажыдып көөрге, эмчи чалаан, доорак Белде инек кадарчызы Кызыл-оол азы Ак-Дагда хөй кадарчызы Минчит-оол болгаш өскелер-даа болгулаар. Эмчи кижи ындыг таварылгада ынаар баар ужурлуг.

Надя эмчивис база-ла ол чалаашкынга белен.

Эмчизин амыратпас, чүге-ле айтыртыныш чоруур кижи боор деп. мени ынча деп бодаваңар, эргим номчукчулар. Надя ышкаш эмчилерниң ажыл-ижин сонуургавайн чүнү сонуургаар, оларны мактавайн кымны мактаар боор.

Л. БАРБУСА.

«Найырал» совхоз, Булун-Терек суур.

Ие мээң өөрүшкүм

Бөдүүн не-херээжен мен, парлалгага чаңгыс-даа чагаам үнүп көрбээн чүве. Өөрүшкүмнү илередирде кайын, чүден эгелээрин бодум безин билбейн турдум. Ынчалза-даа, эргим редакция, силерже бижиир деп шиитпирледим.

Хамыктың мурнунда, не мээң амы-тынымны ап, мени нарын кезип эмнээшкинин кылган, Кызылдың херээженнер божуур бажыңының эргелекчизи Галина Ивановна Федоровичиге, эмчилер, эштер Зверевага, Любимовага болгаш сестраларга, ажаакчыларга мениң изиг өөрүшкүзүн илередип тур мен.

Ол мынчаар болган чүве. Кижиниң амыдыралынга коргунчуг-даа, өөрүнчүг-даа болуушкуннар тургулаар. Мен үш оолдарның иези мен. Бо удаада иштиг турган мен. Божуурда угаан ышкынар багай чаңчылдыг болгаш, Кунгуртугнуң участок эмнелгезиниң эмчизи Светлана Степановна Драницынаның консультациязынга үргүлчү-ле келир турдум. Кадым-даа эки турду.

Бир-ле катап Светлана Степановна мээң хаым базымышкынын хемчээн көргеш, оон улгадып турарын эскерип каан. Ол чорук ылангыя божуур не кижиге айыылдыг болур дээрзин меңээ эмчи чугаалааш, дораан Кызылче эмнедип чорууруп сүмелээн.

Ынчан ол меңээ ындыг-ла кончуг хала чок боорга, эмчиниң сүмезинден ойталап, Кызылче чорувас деп турган мен. Ынчалза-даа Светлана Степановна мени — бергедеп божуур кижи болгай сен, Кызылга сени улам-на чиңги-биле божудуп ап болур болгай. Нина — сут-суг дигилээш, кыңчыктырбайн-на барды оң.

Тускай эмчилиг санитар самолёду-даа Кунгуртугга келген. Мени Кызылдың херээженнер божуур бажыңынга хүлээп алган. Аңаа мени ийи неделя эмнээн, оон соонда хөй-ле эмчилер шинчип көрдүлер. Олар шупту-ла мындыг чаңгыс түңнелди үндүргеннер: мениң амы-тынымны алырда, кезиишкин кылгаш, уругну уштуп каар. Дидим, тура-соруктуг эмчилер-биле чөпшээрештим.

Дуржулгалыг эмчи эш Зверева баштааш өскелер-даа меңээ кезиишкинни кылдылар. Кезиишкин үш шак үргүлчүлээн. Та бодум туттунуп, бодаңганым ол чүве ийикпе, кезиишкин үезинде угаан ышкынмайн, көрүп-ле чыттым. Эмчилер кончуг-ла кичээнгейлиг, шалыпкын ажылдап турдулар...

Билдилиг совет эмчилерниң алдын холдарының ачызында, меңээ кезиишкин чиик болуп доозулган. Хүн бүрүде-ле дыка эки сегип ордум. Удатпаанда ийи неделя болгаш каң кадык болуп чанып келдим.

Оон-биле чергелештир, медицинаның нарын дериг-херекселдери-биле болгаш дээди эртемниг эмчилер-биле хандыртынган Кызылдың херээженнер божуур бажыңы не херээженнерге ёзулуг-ла улуг сагышты салып турар дээрзин чугаалаксап тур мен. Ында ажылдап турар эмчилерниң иелерге эптиг-ээлдээ, сагыш човаангыры, оларны эки ажаап тежээп турарының магалыын чүү дээр боор! Эмчиниң эки сүмези — эм-биле дөмей деп чүвени ам-на көрдүм. Мээң амы-тынымны алган эмчилер, мен ышкаш чеже-чеже иелерниң ам-тынын ап, оларның изиг өөрүшкүзүн илеретген, та чеже-чеже сестерни дыңнадылар ыйнаан! Не мээң өөрүшкүмнү илереткен бо каш сөстер оларга база катап ужугун четсин!

Н. ДУМЕН-БАЙР.

КОЛХОЗ ЭМЧИЗИ

Кино кидин-че орту кирген. Бир-ле хөглүг, солун таварылга эгелээри билек, көрүкчүлер чир-шоң дүшкеннер. Ол аразында, клубтуң эжии ажыттынган соонда: «Кая эмчини хереглеп чор бис!» — дээн, хөлзенчиг үн дыңналды.

Эмчи мээң мурнумга олурган чүве. Дораан-на үнүпту. «Эмчи кижи черле ындыг болгай, кинону безин төндүр көрбеди ышкажыл»... деп бодап ора, демги-ле, кижини «чуулдуруптар», хөглүг артистиң шимчээшкинин эдертир көрүп орааш, Кая эмчиниң дугайын түр утту каалкан болдум. Ынчалза-даа... Кино соонда ук эмчиниң дугайында улустуң эргим сөстерин дыңнаан мен.

Ооң ак-сеткилдиг, хөй-нииттиг ажылын Тожунуң «Совет Тыва» колхозунуң колхозчулары эки билирлер. Даштындан көөрге. хөглүг аажы-чаңын чаңнаан чоруур, сагыш човаачал, аарыг кижилерге эптиг-ээлдек.

Аът мунгаш, Өдүгенде ивижилерже-даа, машинага олурупкаш, Талым. Толбул, Даңмалык фермаларынче-даа халтарынга ол белен. Аныяк фельдшер колхоз төвү— Адыр-Кежиг суурга болгаш өске-даа черлерге медицина талазы-биле беседаларны үргүлчү кылып турар.

Херээженнер божударынга ол эки мергежилдиг. Улус ону: «Кончуг чиик холдуг эмчи» дижип турарлар. Ажылдап эгелээнден бээр чеди чыл иштинде ол хөй-хөй иелерни чиик, белен божуткан, оларның өөрүп четтиргенин хөй удаа дыңнаан.

ЧУРУКТА: «Совет Тыва» колхозта медпункт эргелекчизи Кол Кая.

Сөзү болгаш фотозу С. Самияның.

ДӨСКЕЛ ЧОК ПОЧТАЧЫ

Барыын-Хемчиң районда «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының почтачызы аныяк кыс Д. Салчак элээн үр үениң иштинде ол ажылга мергежилдиг ажылдап келген. Мурнакчы почтачының кызымак ажылының ачызында салбырның ажыл-ишчилери республика солуннарын үнген хүнүнде номчуур аргалыг болуп турар. Солуннарны үнген хүнүнде сүт-бараан фермаларынга болгаш дагда малчыннарның коданнарынга безин чедире бээр.

Кызыл-Даг салбырның ажылчыннары бо чылын 200 ажыг кезек «Шын», «Тываның аныяктары», элээн каш кезек «Тувинская правданы», 20 кезек төп солуннар, 20 ажыг янзы-бүрү журналдарны чагыдып алган.

Эш Салчак почтачы хүлээлгезин күүсетпишаан, агитатор болуп база ажылдап турар. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин чонга таныштырар ажылды бедик деңнелге чорудуп келген. Чурттакчыларга почта чедирип чоруп чорааш, бижиитти биче билир эштерге солуннарны номчуп берип, оларның сонуургаан чүүлдерин ол билдингири-биле тайылбырлап берип чоруур. **А. АДЫГБАЙ.**

Кызыл хоорайның чуртталга фондузун бүрүн-четче байдалга кадагалап, камгалаары дээш харыысалганы бедидер дугайында

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири

Чуртталга фондузу болза күрүнениң социалистиг өнчүзү, бүгү улустуң байлаа болур. Чуртталга бажыңнарынга корум-чурумну болгаш арыг-шеверни сагыыры, бажыңнарны, өрээлдерни база оларның чоок-кавызын, бүгү дериг-херекселдери-биле кады чогуур үезинде септен-селиири болгаш чөп ажыглаары кызылчыларның бүгүдезиниң нити херээ болур.

Чер-чер Советтерниң эргезинде турар бажыңнарда чуртталга өрээлдерин мында чурттап турарларга доктаамал камнап-кадагалаар кылдыр шилчидип берип турар. Хамаатылар, а ол ышкаш чуртталга ажыл-агыйының ажылдакчылары чуртталга бажыңын хөлезилеп ажыглаар керээниң негелделерин болгаш ажыглаарының дүрүм-саавырын шыңгыы сагыыр хүлээлгелиглер.

«Чуртталга фондузун бүрүн-четче байдалга кадагалап, камгалаары дээш харыысалганы бедидер дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1962 чылдың октябрь 18-тегн № 1390, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1962 чылдың декабрь 30-тегн № 788 доктаалдарын күүседир сорулга-биле, Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң ШИИТПИРЛЭЭРИ БОЛЗА:

1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле бадылаттынган чер-чер Советтерниң бажыңнарында чуртталга өрээлин хөлезилээриниң чаңгыс аай керээзинге үндезилээш, бажың эдилекчилери-биле бажыңнар эргелелдериниң аразынга чуртталга өрээлдерин хөлезилеп ажыглаарының бижимел керээлерин чарарын 1963 чылдың январь-февраль айларда боттандырарын хоорайның коммунал ажыл-агый килдизинге дагзыр.

2. Чуртталга бажыңнарының эдилекчилери болгаш ында оларның-биле кады чурттап турар кижилер Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле бадылаттынган чуртталга бажыңнарын ажыглаарының саавырын шыңгыы сагыыр хүлээлгелиглер.

а) Бажың иштиниң бүгү өрээлдери, шуут чурттап турар чери болгаш дузалаар-даа өрээлчигештер база нити ажыглалда турар черлер үргүлчү арыг-шевер, эмге-сексенелиг болгаш чогуур сорулгазынга ажыглаттынган турар ужурлуг. Чурттап турар өрээлиниң нити ажыглал черлериниң септелгезин херек апарганда чурттакчылар кылыр хүлээлгелиг.

б) Хамаатылар чуртталга өрээлин, ооң иштики болгаш даштыкы бүгү дериглелерин, нити ажыглалдың черлерин, кажаа-херимни, ооң ында дериг-херекселдерин болгаш тарып олурткан ыяштарны, өске-даа чүүлдерин камнаар болгаш сагыш салып хайгаараар хүлээлгелиглер.

3. Чуртталга бажыңнарынга болгаш нити ажыглалдың черлеринге бодунуң кара-туразы-биле эде дериишкин кылыр, көрдүнген планнаашкынны өскертир (өрээлдээшкин кылыр, азы турган чүвени өскертир, шуут үрээр, эжиктерин солуй кылыр, азы дуй шавар болгаш чаа черден эжик оир, одалга приборларының, санитар-техниктиг дериглелериниң, плиталарның, электрисчетчиктериниң турулуун солуур чижектиг өске-даа) чоруктарны хоруур.

Айыткан чүүлдерни болдурган буруулуг кижилер. ук үрээн чүүлдерин бодунуң күсели-биле бажыңнар эргелелиниң доктааткан хуусаазында мурнуку турган байдалын ёзугаар кылыр хүлээлгелиг.

4. Эълен турар бажыңның девискээринге боттарының кара-туразы-биле гараажтар, сарайлар, херимнер болгаш өске-даа дериглелер туткан буруулуг кижилер бир ай хуусаа иштинде ук тудугларын, дериглелерин шуптузун бодунуң күжү болгаш күсели-биле ап каар, девискээрин мурнуку турган байдалынга дүштүр арыглаар, корум-чурумчулар хүлээлгелиг. Эрге жок чугула деп көрген таварылгада бо дугайында буруулугларның херээн прокуратура органнарынче чорудар.

5. Бажың эдилекчилериниң девискээринде оларның буруузу-биле болдунган чуртталга бажыңнарының, ооң дузалаар өрээлдериниң, даштыкы эжиктериниң, а ол ышкаш тарып олурткан ногаанчыдылганың үрелиишкиннери дээш материалдыг харыысалганы чурттакчылар бүрүн хүлээр.

Бажың эргелелдериниң илереткени-биле үрелиишкиннерни эдериниң чарыгдалдарын чурттакчылардан төледип алыр: 10 рубль чедир болза — маргыш чок чурум ёзугаар херечилеп бадылаар конторанын күүседир бижии-биле, а 10 рубльден өрү түңнүг болза, доктааттынган чурум-биле (50 рубльден өрү—улус судун дамчыштыр, а 50 рубль чедир—эш-хуузунуң судун азы улус суду дамчыштыр) төледир.

Үрелиишкинни чурттакчылар боттары эдип ап база болур.

6. Бо шиитпирни үрээн буруулуг кижилер бажыңнар комитеттерин болгаш эш-хуузунуң судтарын дамчыштыр хөй-ниитиниң буруу шавыышкынынга кирер ийикпе, сагындырыг алыр азы хоорай Совединиң күүскомунуң чанында административтиг комиссиядан оннаар 10 рубль чедир штрафка таваржыр. Назы четпээннерниң үүлгедиглериниң харыысалгазын оларның ада-иелери хүлээр.

Бажың эдилекчилери болгаш оларның өг-бүлезиниң кежигүннери чуртталга бажыңнарын үргүлчү баксырадыр болгаш үрээр болза, азы социалистиг нити чуртталганың чурумнарын үргүлчү үреп, чаңгыс бажыңда, чаңгыс өрээлде чурттап турарларга шыдажыр аргажок чоруктарны кылып турар база оларга кылган баш удур сагындырышкынның хемчеглер болгаш хөй-ниитиниң салдары түңнел чок болган турар болза, чуртталга бажыңын хөлезилеп ажыглаарының керээзин хуусаа бетинде суд чуруму-биле күш чок болдурар.

7. Чуртталга фондузунуң септелгезин чогуур өйүнде эвес, багай чоруткаанынга, чуртталга бажыңнарын болгаш херим-кажаалар девискээрин ажыглаарының, кадагалаарының чурумун үрээнинге буруулуг болган чуртталга тудугларының ажылдакчылары хоойлуда көрдүнген чурум ёзугаар харыысалгага кирген турарын доктаадыр.

8. Дараазында хемчеглерни 1963 чылдың март 1-ге чедир чорударын хоорайның коммунал ажыл-агый килдизинге хүлээдир:

а) Коммунал хандырылганы ажыглааны дээш бажың болгаш аренда төлевирлерин четче эвес тыртып алыр таварылгадан чайлаар төлевде, чуртталга шөлдерин болгаш чуртталга бажыңнарын хөлезилеп алган кижилер-биле санажылгаларының шиңнимын хынаар.

б) Чурттакчыларның болгаш бажың эргелелдериниң ажылдакчыларының аразынга чуртталга бажыңнарын үлегерлиг кадагалаары дээш чарышты калбартыр болгаш ол талазы-биле ажылдың дуржулга солчулгазын организастаар.

в) Бүгү бажың эргелелдеринге чуртталга бажыңнарын хөлезилеп алганнар-биле санажылга системазын коммунал хандырылганың болгаш чуртталга шөлдериниң төлевирлеринге дыңнадыышкыннар ушта бижиидилтези-биле кады санажылга дептерлерин ажыглаар арга-биле чорудар.

9. Бажыңны хөлезилеп алган кижи өг-бүлези-биле өске черже көжер апаргаңда, эълен турган бажыңын хостап бээр болгаш бүгү дериглелери-биле онча-четче байдалга бажың эргелелинге хүлээдип бээрин чурумчудар. Ук бажыңны эдилеп турган кижиге идегээн кылдынмаан септелгениң өртээ, ол ышкаш үрелиишкиннерин эдеринге үндүрген бажың эргелелиниң чарыгдалдары доктааттынган чурум ёзугаар ук кижиниң күсели-биле төлеттинер.

10. Хоорайның коммунал ажыл-агый килдизинге дагзыры болза:

а) 1963 чылдың III кварталында чуртталга фондузунуң кадагалалынга, бажыңнарның септелгезиниң шынарынга болгаш херим иштиниң девискээриниң чаагайжыдылгазынга хөй-нииттиң көрүлдезин чорудар, аңаа ажылчы чоннуң калбак массазын хөйү-биле хаара тудар.

б) Бажың ажылының хандырылгазынга (тарып олурткан ногаан үнүштерни ажаарынга, чадаларны аштап шеверлээринге, бажыңнарның үүрмек септелгелерин чорударынга) хөй-нииттиң эки-тура эгелээшкин-биле ажылдаар чорууи бүгү хемчег-биле хөгжүдүп, нептередир. Ол болза бажың эргелелдеринге шалыңныг ажылдакчыларның санын кызырарынга чедирер.

в) Хамаатыларның хуу-өнчүзүнүң эргезинде турар чуртталга бажыңнарының кадагалалынга, оларның херим-кажааларының арыг-шевер байдалынга, оларже чоок турар кудумчуларның чогуур өйүнде аштаттынган турарынга доктаамал контрольду тургузар. Оларга хамаарышкан бажың-балгатты ажыл-агыйжы эвес кадагалап турар буруулуг кижилерге харыысалга хүлээдир.

* * *

Чуртталга органнарының ажылдакчыларын, депутаттар, чөвүлелдерин, бажыңнар болгаш квартиралар комитеттерин, хоорайның бүгү чурттакчыларын чуртталга фондузун камнап-камгалаарының болгаш ону чөп ажыглаарының эргежок чугула хемчеглерин алырынче хоорай Совединиң күүскому кыйгырып тур.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы **С. КРАСНЫЙ.**

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң секретары **В. ЗАВОРОТНЫЙ.**

Кызыл хоорай, 1963 ч. январь 9.

ПЕРМЬЧЕ АЪТТАНЫРЛАР

Кызылда Күрүнениң педагогика институдунда хаактың секциязы доктаамал ажылдап турар. Секцияны бирги разрядчы, республика чемпиону Юрий Непомнящий удуртуп турар. Аңаа канчаар маңнаарын, база даглыг черлерни канчаар үнерин, кудургай куду канчаар бадарын болгаш хаактаарының өске-даа янзы-бүрү техниктиг аргаларын өөренип турар.

Удавас февраль 12-де Пермь хоорайга педагогика институттарының хаакчылар маргылдаазы эгелээр. Эрткен чылдарда ышкаш, бо чылын бистиң институттуң спортчулары ол маргылдаага база барып киржир. Аңаа киржир команданы тургузар сорулга-биле чоокта чаа хаакчылар аразынга шилилде маргылдааны чоруткан. Маргылдааның түңнелинде ол шилиндек командага дараазында спортчулар кирген: оолдардан Ю. Непомнящий, Ю. Зырянов, Х. Алдын-оол, М. Тунгар-оол, А. Барков, уруглардан: Г. Скрухина, А. Бочкарева, Г. Казанцева.

Шилиндек команданың киржикчилери шенелделерни күштелдирип, хүн бүрүнүң белеткелин кылып келген. Олар ам Пермьче аъттанырынга беленнер. *В. САТ.*

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

АГААР бойдус

Бөгүн республикага булуттарлыг, барыын талакы районнарга бичии хар чаар, хаттың күжү кошкак хүн болур. Агаарның температуразы: даглыг районнарга 18—23, өске черлерге 23—28, Кызылга 27—28 градус соок болур.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Күзел-бодалдыг бичиилер» 10, Мультипликациялар 11.30, «Пахта-Ой» 12.30, «Катап эгелээн амыдырал» 2, 3.40, 5.20, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Пархоменко» 11.15, 1.15, «Молодо-зелено» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, «Дагестанның садтары», «Молодо-зелено» ((делгем экранныг) 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Шыгжамырның ортулуу» 11.15, «Кон-Тики» 1.15, 3.15, «Кудумчулар билир» 5.15, 7.15, «Күзелге уткуштур», «Кудумчулар билир» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш мушкатер» (делгем экранныг) 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт арсенал» 10, 11.50, 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыстар чазы» (делгем экранныг) 3.15, 7.15, «Шоферларның херээ» 5.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Күзел-бодалдыг бичиилер» 11.15, 1.15, «Катап эгелээн амыдырал» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кудумчулар билир» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Күш-ажыл-биле капиталдың демисели

2456 АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫННАРЫ

ЛОНДОН. 1962 чылда Англияга 2.456 ажыл соксадыышкыннарын чоруткан, аңаа ниитизи-биле 4.421.000 ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киришкен. Ол ажыл соксадыышкыннарының түңнелинде 5.794.000 ажыл хүннери хей барган. Ол дугайын күш-ажыл министерствозу дыңнаткан.

Ажыл соксадыышкынныг бызыг туруштуг демиселдиң түңнелинде 12.750.000 ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ажыл төлевирин ортумаа-биле 4,4 хууга бедидерин чедип алганнар. Ынчалзажок ол үеде квартира хөлезини — 5.2 хууга, аъш-чем айыааның өртээ 2.3 хууга, одалга болгаш электроэнергия төлелгези — 6.1 хууга өскен.

2 МИЛЛИОН КИЖИ АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИН БЕДИДЕРИН НЕГЕП ТУРАР

БОНН. Барыын Германияның почта ажылдакчыларының болгаш демир оруктчуларының профэвилелдери ажыл төлевириниң хемчээлдерин тодаргайлаап турар тариф дугуржулгаларын күш чок болдурар болгаш ажыл төлевирин улгаттырарын негээр деп шиитпирлээниниң дугайын медеглээн.

Тудугнуң болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилели ындыг медеглелди база-ла кылган. Ол болза 2 миллион хире кижи ажыл төлевирин бедидерин негеп турары ол-дур.

ГРЕЦИЯНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ АЖЫЛ СОКСАДЫП ТУРАР

АФИНЫ. Грек башкыларының бүгү-нииттиң ажыл соксадыышкыны ийи неделя хире үргүлчүлеп турар. Хөй-нииттиниң деткимчези эвес болза, оларга кончуг берге болур турган. Чүс-чүс муң акшаны ажыл соксатканнарга дузалаары-биле чыылдырган деп. парлалга дыңнадып турар. Башкыларны барык-ла бүгү нация деткип турар, чүге дээрге олар чоннуң эчис сорулгалары дээш, чыыдыышкынны демократчылары дээш, өөренир эрге дээш демисежип турарлар деп, моон үзелдиг чаңгыс аай демократтыг партияның күүскомунуң медеглелинде чугаалап турар.

Чазактың ажылчыннарга удур чаа хоойлузунуң төлевилелинге удурланган 24 шактыг ажыл соксадыышкынынга грек найысылалдың 10 муң банк албан-хаакчылары болгаш страхование компанияларының 1.500 ажылчыннары киришкен. Афиныың болгаш Пирейниң хоорай транспортунуң ажылдакчылары январь 31-де элээн каш шактарда ажыл соксатканнар. Адырлар айыының хөй-хөй профэвилелдериниң ажылчыннары удурланышкынының ажыл соксадыышкынын кылыр деп турарлар. Улустуң демиселиниң салдары-биле чазак дужуп бериишкинин кылыр ужурга таваржып турар. Хоойлу төлевилелиниң элээн хөй чүүлдерин өскертириниң дугайын чазактың төлээлекчизи парламентиге дыңнаткан.

АЖЫЛЧЫННАР ТИИЛЭЭН

РИМ. Бызыг туруштуг демиселдиң түңнелинде итали кодээ ажыл-агый ажылчыннары тиилелгени чедип алганнар: ажылчыннарның байдалын экижидип турар элээн хөй хемчеглерни алырынга Министрлер Чөвүлели чөпшээрежир ужурга таварышкан. Ол хемчеглерниң эң-не чугулазы болза кодээ ажыл-агый ажылчыннарынга дараанда бээр дузаламчыны көвүдеткени болур.

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРЫНЫҢ АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

ХЕЛЬСИНКИ. Финляндияның банкылар болгаш страхование ниитилелдериниң албан-хаакчыларының ажыл соксадыышкыны эгелээн, ында 9 муң хире кижи киржип турар. Коммерция банкыларының, страхование ниитилелдериниң, ажаалга банкыларының болгаш кассаларының ажылы чуртта чорутттунмастаан (СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, кодээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13, иштики килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00243. Чагыг № 109. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 5 вторник
№ 30 (5434).

Өртээ 2 көп.

Продуктуларны чөп ажаап, сайгарар

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер хемчеглерни айыткан шиитпирин бистиң чурттувустуң кодээ ажыл-агый ажылдакчылары чедиишкинниг боттандырып турар.

«Миллион-миллион колхозчулар, совхозтар ажылчыннары ховуларга болгаш фермаларга төлептиг ажылдаан... Колхозтар болгаш совхозтар эрткен чылга деңнээрге тараа, эът, сүт, куш чуургазы, дүк... болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдеткен» деп, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн.

Бо улуг херекке бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң салыышкыны база кирген. Эрткен чылдың 4-кү кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедирин дээш РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, крайларының, областарының социалистиг чарыжынга бирги черлерниң бирээзин Тыва АССР ээлээн чорук ол дугайын бадыткап турар.

Продуктуларны садып алырын, кадагалаарын болгаш сайгарарын боттандырар талазы-биле республиканың дыка хөй белеткел организацияларының, хлеб продуктулар эргелелиниң тараа хүлээп алыр черлериниң, мал семиртир совхозтарның, Кызылдың сүт заводунуң, районнар аразының саржаг белеткээр черлериниң болгаш өске-даа тускай бүдүрүлге черлериниң ажылдакчылары улуг ажылдарны база чорудуп турарлар.

Оон-биле чергелештир бистиң чамдык белеткел болгаш ажыл-агый организацияларывыстың удуртукчуларының ажыл-агыйга ээ-харысаалга чок чоруктарының уламындан тараа, эът, сүт, дүк белеткелдериниң болгаш кадагалаарының доктаадынган чурумнарын үреп, ол продуктуларның шынарын баскырадыр, оларны оорлап самчыгдаар фактыларның хөй болуп турары кодээ ажыл-агый продуктуларының шынарын хынаар талазы-биле Күрүне инспекциязының республика эргелелиниң инспекторларының болгаш хөй-нийтичи контроллёрларының хыналдаларындан тодаргай илерээн.

Чүгле эрткен күзүн безин колхозтарның болгаш совхозтарның дужааган тарааларын боктуг, ол-шык болганындан тараа хүлээп алыр пункттар оларны чогуур дензизинден дүрүм ёзугаар кызыра хүлээп ап турган болгаш тараа дужааган ажыл-агыйлар 1.182203 рубль түңнүг акшага когараан.

Күрүнеге эът белеткээр ажыл-агыйларда улуг четпестер болгаш самчыгдалдар илереттинген. Чөөн-Хемчик районда мал семиртир «Тыва» совхозтуң удуртукчулары күрүнениң өнчүзүнге ээ-харысаалга чок чорукту боддурганын ажыглааш, чамдык ак-сеткилдиг эвес кижилер совхозтуң 117800 ажыг рубль өртектиг 730-дең хөй баш малдарын кажар арга-биле боттарынга шингээткеннер.

Кызылда мал семиртир «Сукпак» совхозтуң, республикада мал белеткээр контораларның удуртукчулары эътке белеткээр малдарны сайгарар талазы-биле ажылды дыка четпес чорудуп турар. Оон түңнелинде «Сукпак» совхозта болгаш Кызылдың эът комбинадында амга чедир 2600 хире баш мыйыстыг бода мал ажык ховуда арып-доруп турар, харын-даа 70 ажыг баш шарылар безин соокка чаштап өлген факт бар. Ол ышкаш Тес-Хем районда күрүнениң муң ажыг баш малы база-ла ховуларда кыштап турар.

Дыка хөй ажыл-агыйларда сүттү саап, ажаап кадагалаарының чурумнарын сагывайн турарындан ол чүгүла продуктунуң шынары улуу-биле баскырап, хоорайның сүт заводунга хүлээп алыр арга чок болурунга чедип турар. Эрткен чылын завод 135 тонна сүттү хүлээп албаан, оон ынаар хөйү «Өөк», «Элегес», «Межегей» совхозтарның, Бии-Хемде «Кызыл-тараачын» колхозтуу болган.

Республикада белеткеп турар алгы-кеш чиг-эттиң шынары коңгүг чавыс, бо дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың июнь айда үндүрген доктаалын ажыл-агый черлериниң удуртукчулары ыракта-ла чедир күүсетпейн турар. Кызылдың эът комбинадының белеткел организациязынга дужаап турар алгы-кежиниң сортунуң чавызындан эрткен чылын ол 77150 рубль когаралга таварышкан. Комбинат ол четпес ажылын ам база катаптап эгелээн. Чоокта чаа күрүнеге оон дужааганы 3087 хөй кештеринден ийиги сортка чүгле 2, үш-күзүнге — 1785 алыы хүлээп алдынган. 87 кезек хөй кежи ажыглаттынмас кылдыр шуут үрелген болган. Шак мындыг улуг когаралга бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс база-ла чыл бүрүде таваржып турар.

Кодээ ажыл-агый продуктуларының белеткелинде болгаш оларның сайгарылгазында үстүнде ышкаш өске-даа улуг четпестерниң боддунуп турарының кол-дуг чылдагааны чүдел дизе, чамдык партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының удуртукчуларының талазындан тарааны, эътти, сүттү, дүктү чүгле колхозтардан, совхозтардан болгаш ажылчы чоңдан садып алырынче кол кичээнгей салгаш, ол продуктуларны камгалап кадагалаарын болгаш сайгарып, чөп ажыглаарын хандырарынче сагыш салбайн турарында болур. Чижээ, СЭКП Чөөн-Хемчик парткомунуң, райкүүскомунуң, колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Чадаана эргелелиниң удуртукчулары белеткеттинген малды чөп ажаап сайгарарынче сагыш салбайн турганындан ында мал семиртир «Тыва» совхозтуң малынга улуг чидириг боддунган. Республиканың совхозтар трезиниң (директору эш Глотов) удуртулгазының четпезинден «Сукпак» — мал семиртир хүлээлгезин күүсетпейн, харын малды чудадып турар совхоз апарган.

Күрүнениң садып алганы малды, сүттү, дүктү, тарааны нарын, кажар арга-биле оорлап төтчеглээр, оларның сортун, дензизин бүдүүлүрар, ажаалдазын хандырбайн, шынарын баксырадыр кижилерге удур демиселди бүгү-ле черлерге калбартыры — ол дээрге бүгү партия, совет, хөй-нийти организацияларының, бүгү ажылчы чоннарның чүгүла херээ болур.

Күрүнеге садар малдарның нийти дензизин барымдаалап хүлээдир болгаш хүлээп алыр чорукту боддурбазын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында белеткелдерниң Күрүне комитединиң инструкциязында тодаргай айыткан. Колхозтар болгаш совхозтар удуртукчулары болза ол негелдени күүседирин болгаш күрүнеге кирер бүгү продуктуларны бедик шынарлыг кылдыр белеткеп, оларны доктаадынган чурумнар ёзугаар дужаарын чедип алыр ужурлуг.

Акы-дуңма румын улуска

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боднунга дузалажылга дугайында Совет Эвилели биле Румын Улус Республиканың аразынга дугуржулгага ат салган хүнден бээр 15 чыл болганы-биле холбаштыр эштер Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев олар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден акы-дуңма румын улуска байыр чедирген.

Тайбың кожа-хелбээ доггунмаашкынның улуг принциптеринге шынчы Совет Эвилели биле Румын Республика социалистиг өске чурттар-биле кады, чепсегленишкинниң бүгү-нийти болгаш бүрүн дүжүрери дээш, герман тайбың керээзин чарары болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурары база амгы үениң өске-даа соңгаарладып болбас айтырыгларын шиитпирлээри дээш, тайбының херээниң тиилээри болгаш бүгү кижи төрелгетенниң аас-кежиги дээш хажык чок демисежип турарлар деп, РУР-нуң удуртукчулары эштер Георг Георгиу-Деже, Ион Георге Маурерге чорутан телеграммада демдеглеп турар.

Коммунизмни тургузарының оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур совет улус румын улустуң социалистиг тургузуушкунга Румынияның ажылчын партиязының шылгаттынган удуртулгазы-биле чедип алган кайгамчыктыг чедиишкиннеринге бүгү чүрээниң ханызындан байыр чедирип турар деп, телеграммада оон ыңай чугаалап турар.

(СЭТА).

ССРЭ биле Цейлоннуң найыралы быжыгып турар

Цейлоннуң хамаарышпас чоруун чарлааныңдан бээр 15 чыл болганын таварыштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Цейлоннуң премьер-министри дээрги Сиримаво Р. Д. Бандаранайкке байыр чедирген телеграмма чорутан. Бистиң чурттарывыстың аразында найырал болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга тургустунган болгаш чыл келген тудуң быжыгып турарын демдеглээри магалыг-дыр деп телеграммада чугаалап турар. Ол чорук болза совет-цейлон харылзааларны хөгжүдеринге оон-даа артык чаагай перспективалар барынга идегелди берип турар.

Чурттуң национал хамаарышпас чоруун болгаш экономиказын быжыглаарынга, бүгү-нийти тайбыңны быжыглаары дээш демиселге чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун Н. С. Хрущев Цейлоннуң чонунга болгаш чаазанга күзээн.

Цейлоннуң хамаарышпас чоруунуң хүнүн таварыштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Цейлоннуң генерал-губернатору Уильям Гопаллавага байыр чедирген телеграмма чорутан.

ССРЭ—Азияның болгаш Африканың улустарының шынчы өңнүү

Азияның болгаш Африканың чурттарының сагыш-сеткил каттыштырылгазының үшкү конференциязының киржикчилеринге совет улустуң өмүнээзинден болгаш хууда боднундан изиг байыр чедирген бижикти эш Н. С. Хрущев Танганьикаже — Моши хоорайже чорутан.

Африк-азия сагыш-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкининиң тывылганының үезинден бээр эрткен чылдарның дургузунда Азияга болгаш Африкага кедергей улуг өскерлиишкиннер болгулаан, ол эптерде миллион-миллион кижилер национал хосталганы өөрүшкүзүн көрген деп, бижикте чугаалап турар.

Колониалдыг буданышкындан хосталыры дээш улустарның маадырлыг демиселин совет кижилер кезээде-ле быжыы-биле болгаш хажык чогу-биле деткип келген болгаш деткип-даа турар. Боттарының национал хамаарышпас чоруун чаалап алырының болгаш быжыглаарының херээнге Азияның болгаш Африканың улустарының чедип алган чедиишкиннеринге шын сеткили-биле өөрүп турар деп, Н. С. Хрущев медеглээн.

Силерниң конференцияңар хосталгага ынакшылдыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг улустарның чаңгыс ааи фронтузун быжыглаарының херээнге чаа улуг салыышкын болур дээрзинге бүзүрелдиг илередирин чөпшээреп көрүңер деп, бижикте чугаалап турар.

(СЭТА).

Мурнунда—чаа бедиктер

Тамбов областың Мичурин бүдүрүлге эргелелиниң Коминтерна аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларынга күш-ажылчы тиилелге-биле — алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткени-биле холбаштыр эш Н. С. Хрущев изиг байыр чедирген. Колхоз 1962 чылда мал ажылын хөгжүдеринге бирги деңнелди чедип ап — тарылга шөлүнүң чүс гектарынга онаалштыр кон дензи-биле 75,8 центнер болгаш кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг өске-даа черлериниң чүс гектарынга онаалштыр 16,1 центнер эътти бүдүрген.

Мал ажылын хөгжүдеринге ол ажыл-агыйның чедиишкиннерин демдеглевишаан, Н. С. Хрущев болза Коминтерна аттыг колхоз эң чүгүла сорулганы шиитпирлээринге — мал бажын көвүдедиринге, чүс гектар черге онаалштыр малдың болгаш хамыктың мурнунда инектерниң саның хөй боддурарынга үлегерин көргүзер ужурлуг деп, бодунуң чагаазында чугаалап турар. Кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чүс гектар черинге онаалштыр инектерниң баш саны болгаш сүт бүдүрүлгези — бүгү мал ажылының, бүгү ажыл-агыйның байдалын көргүзүп турар барометр хевирлиг чүүл-дүр.

Бистиң Төрээн чурттувустуң чаагай чоруунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун Н. С. Хрущев колхозчуларга күзээн.

• • •

Коминтерна аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери эш Н. С. Хрущевка чорутан боттарының чагаазынга чоокку чылдарда боттарының планнарының дугайын, чедип алыр чаа деңнелдериниң дугайын дыңнадып турар болгаш алган хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү күштерин салырын бүзүредип турарлар.

(СЭТА).

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ БЕДИК ИДЕГЕЛИ

Ильинкачыларның сөзү

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери 1962 чылды бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг доозуп, кодээ ажыл-агыйның кол-кол продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле боднунуң социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеннер. Колхозтуң чер болгаш мал ажылының продукциязы, колхозчу бүдүрүлгеде күш-ажылдың бүдүрүкчүзү чыл бүрүде-ле улам өзүп турар.

Ыдаңгыя колхоз бүдүрүлгезин улам хөгжүдеринге хову бригадаларының орнунга комплекстиг бригаданы эрткен чылдың эгезинде организастааны улуг рольду ойнаан. Күш-ажылдың чаа хевири болур комплекстиг бригаданы тургускаш, аңаа янзы-бүрү машиналарны, комбайнны, кожуг машиналарын ол ышкаш янзы-бүрү чүзүн малдарны быжыглааны эки түңнелди берген. Ажылдың ол чаа хевирин моон соңгаар улам быжыглаар. Эрткен үениң иштинде ында чыгдынган мурнакчы дуржулгаларны түңнеп, байдар талазы-биле ажылдар чорудуп турар.

Колхозтуң организас болгаш ажыл-агыйында мындыг чаа чедиишкиннерлиг байдалда бүгү колхозчулар 1962 чылдың ажыл-агый түңнелдерин үндүрбүшаан, 1963 чылда чаа бедиктерни төлевилеп турарлар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Кызыл хооркүүскомунуң даргазы эш С. Х. Красныйны депшидер дугайында Кызылдың бус-турбина электростанциязының коллективиниң нийти хуралындан депшиткениниң дугайында боднунуң санал-оналын киирер дээш ильинкачылар бо чылдың январь 2-де, байырлалдыы-биле шиметтинген бодунуң клувунга чыглып келгеннер.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдага белеткелдиң чорудуп турарының дугайында Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы эш Даржаа допчу илеткелди ук хуралга кылгаш, РСФСР-ниң эрге-чагырганың дээди органынга депутаттың кандидадынга бодунуң кандидады кылдыр Кызылдың энергетиктери СЭКП ТК-ның Бирги Секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Н. С. Хрущевту**, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Г. И. Воронов** болгаш Кызыл хооркүүскомунуң даргазы эш **С. Х. Красный** оларны депшиткенин ол дыңнаткан.

Оон дараазында эш Даржаа колхозтуң нийти хуралының киржикчилеринге эш Красныйның допчу намдарын таныштырган болгаш совет болгаш партия ажылынга үр чылдың иштинде ак-сеткилдиг ажылдап, партияның база чоннуң даандырган бүгү ажылын эки күүседип келгенин ол демдеглээн.

Дараазында, Ильинка кодээ Советтиң даргазы С. Б. Якименко сөс алгаш чугаалааны болза:

— РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр бистиң Коммунистиг партиявыстың ТК-зының Бирги Секретары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевту болгаш база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш Г. И. Вороновту Кызылдың энергетиктериниң депшидип үндүргенинге өөрүп, ол кандидаттарны деткип тур мен. Ол ышкаш, РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга Кызыл хооркүүскомунуң даргазы эш Красныйны депшиткенин мен база өөрүшкүлүг-биле деткип тур мен. Эш Красныйны бис шуптү билир бис, ол хөй-нийтиниң ажыл-херээнге киржип, партияның даандырган бүгү даалгазын ак-сеткилдиг күүседип келген. Соолгу үеде Советтерниң удуртукчу ажылдарынга ажылдап, чоннуң хереэ дээш, бистиң республикавыстың найысылалы — Кызыл хоорайның хөй талалыг улуг ажылын эки удуртуп келген. Ынчангаш эш Красныйның кандидатуразын деткивишаан, оңу деткииринче өске эштерни кыйгырып тур мен.

Оон дараазында сөс алган, ол кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү эш Чымба депшиттинген кандидаттарны өөрүшкүлүг-биле деткип турарын чугаалавышаан, эш Красныйның ажыл-ижиниң болгаш төлептиг бөдүүн аажы-чаңының дугайын өөрүшкүлүг-биле сактып чугаалаан.

«Тиилелге» колхозтуң кежигүннериниң нийти хуралының киржикчилери Кызылдың энергетиктериниң саналын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турарын болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Тываның № 846 соңгулда округундан депшиттирериниң чөпшээрээр дугайын Никита Сергеевич Хрущевтан, Геннадий Иванович Вороновтан болгаш Сергей Хочекович Красныйдан дилээр деп доктааткан.

Чурукта: Хуралдың киржикчилери залда. Иңирде «Тиилелге» колхозтуң инек кадарчызы Н. Э. Чимбии РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга С. Х. Красныйны депшиткенин деткип, санал берип тур.
Фото С. Феоктистовтуу.

БИР ҮН-БИЛЕ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажыл-ишчилери РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарттып, күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап турар. Совхозтуң механизаторлары часкы тарылгага белеткенмишаан, техника септелгезин хайныышкынныг чорудуп келген. Бо хүннерге чедир 27 тракторну олар септеп дооскан, ам арткан 10 ажыг тракторнуң болгаш өске-даа техниканың септелгезин соңгулда хүнүнге чедир бүрүн доозарын шиитпирлеп алганнар.

Тараажылар 3000 тонна үрезин тарааларның бирги арыглаашкынын шагда-ла дооскан болгаш 1000 ажыг тонна үрезиннерниң ийиги арыглаашкынын кылып, чажар шынарынга чедир белеткеп алган. Бүгү үрезиннерни соңгулда хүнүнге чедир бүрүн арыглаарын олар база хүлээнген.

Совхоз бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садар планын багай эвес күүседип турар. Ол январь айда 99 хаванны семиртип саткаш, эът планының 17 хуузун күүсеткен, хаваннарның дириг дензизи ортумаа-биле 79 кг болган. Ам арткан эътти база-ла хаван эъди-биле колдадыр күүседири төлевилеттинген. Ол ышкаш Шанчы участогунда кадарчы Кендең Мунзук күрүнеге садар кылдыр үстүнген 14 баш казыраларны эки азырап, баш бүрүзүнге хүнде-ле 800 грамм дензиин немештир семиртип турар.

Бирги кварталда совхозтуң күрүнеге 25 тонна сүт киирер планының 30 хуузун саанчылар январь айда күүсеткен. Эштер Уйнукпан, Н. Чыртак олар боттарынга быжыглаан инектеринден ниитизи-биле 1800—1900 кг сүттү сагганнар. Булуң-Терек сүт-бараан фермазының коллективи ниитизи-биле 16 тонна сүттү саггаш, 10 тонназы күрүнеге киирип берген. «Найыралдың» бүгү саанчылары соңгулдага алдар боддурган социалистиг чарышты калбартывышаан, кварталдың планын ажыр күүседирин шиитпирлеп алган. Совхозтуң бүгү чүзүн малдары хүр кыштап турар. Хойжулар Ойбаа баштай оолдаан 300, Вилигир 180 хойларының чаш төлүн бүрүн камгалап алганнар.

Чеди чылдың бешки чылының баштайгы кварталының планныг онаалгаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседири дээш демисежип турар «найыралчыларның» соңгулда мурнунуң хуралы февраль 2-де совхозтуң төп септелге мастерскаязынга болуп эрткен. Россия федерациязында болгаш оон иштинде Тыва АССР-де ажылчы чоннарның соңгулдага хайнышкынныг белеткенип турарын, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарның депшидилгезиниң эгелээнин хуралдың киржикчилеринге партком секретары эш Р. Хунай-оол таныштырган.

Хуралга бир дугаарында токарь эш Матвеев сөс алгаш, Россия федерациязының дээди органының депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги Секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Никита Сергеевич Хрущевту болгаш СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Фрол Романович Козловту депшидерин саналдаан.

Дараазында совхозтуң директору эш Доржудай сөс алгаш, Тыва АССР-дең РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Сергей Хочекович Красныйны Кызылдың төп электростанциязының коллективинден, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажылчыннарындан болгаш өске-даа коллективтерден депшиткилээнин чүүлдүг деп деткиирин совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының мурнундан саналдаан.

Ажылчын эш Федотов ол саналды чүүлдүг деп бадыткааш, ук кандидатураларны деткииринче хуралдың бүгү киржикчилерин кыйгырган.

Ынчангаш Тываның № 846 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр **Н. С. Хрущев, Ф. Р. Козлов** оларны депшидер база ол-ла округтуң талазы-биле Тыва АССР-дең депутатка кандидат кылдыр **Сергей Хочекович Красныйның** кандидатуразын деткиир дугайында шиитпирни хурал бир үн-биле хүлээп алган.

ВЦСПС-ТИН ПРЕЗИДИУМУНДА

СОВХОЗ БҮРҮЗҮНГЕ—ЧАА СОРУЛГАЛАР

«Тарааны, эътти, сүттү болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин улуу-биле көвүдедир дээш социалистиг чарышты организастаар талазы-биле Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң инициативазының дугайында» айтырыгны ВЦСПС-тиң Президиуму чугаалажып көрген.

ВЦСПС-тиң Президиумунуң хүлээп алган доктаалында чугаалап турары болза: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чүүлдүг деп санааны, Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң инициативазын колхозчулар, совхозтар ажылчыннары болгаш бистиң чурттувустуң кодээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери калбаа-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алган. Усть-лабинчилерниң кыйгырыынга хары кылдыр Воронеж областың Анненск болгаш Таловск бүдүрүлге эргелелдериниң кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары, Черкаск областың «Коминтерн», Запорожье областың «Перемога», Одесса областың «Красный» совхозтарының коллективтери болгаш өскелер-даа тараа, сүт, эът болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни боттарынга алганнар.

Совхозтарның, салбырларның, фермаларның, бригадаларның коллективтериниң хуралдарынга Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажылчы чоннарының чагаазын калбаа-биле чугаалажып көөрүн профэвилелдериниң чөвүлелдеринге, кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелиниң республикалар, крайлар, областар комитеттеринге, бүдүрүлге эргелелдериниң профэвилелиниң комитеттеринге, совхозтарның ажылчын комитеттеринге ВЦСПС-тиң Президиуму сүмелээн. Совхоз бүрүзүнүң ажылдакчылары социалистиг чарышка киржип, 1963 чылда тараа, эът, сүт болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле чаа-чаа сорулгаларны чедип алыр дээш тодаргай хүлээлгелерни алган турарын хандырары эргежок чүгүла. Хүлээлгелерни ажылдап кылырынга масса ажылчыннарны, албан-хаакчыларны болгаш тускай эртемниглерни киириштирер ужурлуг.

Тарылга чериниң болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа черлериниң чүс гектарынга онаалштыр эътти болгаш сүттү бүдүрерин улуу-биле көвүдедир дээш совхозтар коллективтериниң 1962 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының негелделерин бо чылда хевээр артырар деп ВЦСПС-тиң Президиуму шиитпирлээн. Тарааның, таразын база силозун алыр кукурузаның, чигир свеклазының, чочак-тарааның болгаш мал чемин бобыларның бедик дүжүттерин өстүрери дээш совхозтарның салбырларының болгаш фермаларының социалистиг чарыжының негелделерин 1961 чылдың декабрь 22-де ВЦСПС-тиң Президиумунуң доктаалы-биле бадылааны чарыштың түңнелдерин үндүреринин болгаш тиилекчилерге тыпсыр шаңналдарның чурумун база хевээр артырган.

(СЭТА).

Полиграфистерниң деткиишкини

Февраль 2, субботада, ажыл шагы доостуру билек республика типографиязының клувунга полиграфистер чыглып келген. Типографияның директору эш В. Чемков коллективтиң хуралын ажыткан.

Дараазында СЭКП Кызыл хоорай комитединиң төлээлекчизи эш И. Ильин бистиң чуртувуста соңгулда мурнунуң хүннериниң ажыл-ишчи улуг көдүрлүүшкүнүг эртип турарын демдеглевишаан, дүүн хоорайга бир-ле дугаар бус-турбиналыг электростанцияның коллективи № 846 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны депшиткен дугайында кыска чүве чугаалаан. Ыдаңгыя депутаттарның кандидаттарынга СЭКП ТК-ның Бирги Секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Никита Сергеевич Хрущевту**, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **Дмитрий Степанович Полянскийни** болгаш Кызыл хооркүүскомунуң даргазы **Сергей Хочекович Красныйны** депшиткенин чугаалаарга хуралдың киржикчилери үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны-биле уткаан.

Парлаар цехтиң начальниги эш А. Жаров сөс алгаш мынча дээн:

— Бистиң совет кижилерниң чаңчыл болган байырлалывыс соңгулдаңың болур хүнү чоокшулап келчылар болгай. Ол хүн бистиң округка бадылаар эштерге: Делегейге мөңге тайбыңның пропагандизи Н. Хрущевту, партияның болгаш чурттуң шынчы оглу Д. Полянскийни база тыва чериниң хөгжүлдези, культуразы дээш бичезинден ажылдап келген, чаңгыс чер чурттуувус, бистиң хоорай Совединиң даргазы С. Красныйны энергетиктерниң депшиткениниң изии-биле деткип тур мен. Эш Красныйның кала, канчаар ажылдап чорааның болгаш оон бүгү талазы-биле бо улуг идегелди шынзыдып шыдаарының дугайын ол чугаалаан.

Парлакчы эш Плотников саналынга энергетиктерниң ийип үндүрген саналын деткип турарын чугаалааш, март 3-те боттарының бадылаашкының чаңгыс кижи дег берген турарынче полиграфистерни кыйгырган. Мындыг янзылыг патриотчу саналдарны профком даргазы эш Т. Блинова, өрүкчү эш Ю. Блинов болгаш өскелер-даа бергеннер.

Хуралдың түңнелинде эштер Н. С. Хрущев, Д. С. Полянский, С. Х. Красный оларны № 846 соңгулда округунга бүрүткедирин дилээн доктаалды хүлээп алган.

С. ТАС-ООЛ.

Хөй продуктуну бээр дээш

Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозунуң хаван фермазының ажыл-ишчилери хаван ажылындан чыл санында-ла хөй продуктуну ап келген. Хаван ажаакчыларының аразындан дээре көргүзүглерни С. Сотпа биле А. Ткаченконуң өг-бүлези чедип ап турар. Олар эрткен чылын 59 хаванны хүлээп алгаш, 122 башка чедир өстүрген. Өстүрген хаваннарының 52-зин күрүнеге дужааганнар. Ам оларның коданында 70 хаван бар. Оларның күжү семис. Ажыл-ишчи өг-бүле моон соңгаар оон-даа бедик көргүзүглерни чедип ап, ам болур соңгулдага чедиишкинниг ужуражыр дээш улам кызымак ажылдап турар.

С. ОЙДУП.

КОНТРОЛЬ—БҮГҮ-НИИТИНИҢ ЫДЫКТЫГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бүдүрүлге, транспорт, колхоз, совхоз болгаш албан организация черлери партияның болгаш чазактың шиитпирлерин канчаар күүседип турарын контрольдаарынче «Шын» солун редакциязы хөй-ниитиниң кичээнгейин угландырып турар. Ол сорулга-биле моон мурнунда бир тускай арынны база үндүрген.

А бо арында көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының республика эргелелиниң инспекторларының болгаш хөй-ниитичи контролёрларының хыналда ажылдарының чамдык материалдарын парладывыс.

КӨПЕЕК БҮРҮЗҮН КАМНААР

Совет Эвилелиниң составынга Тываның бактаап киргениниң сөөлүнде тыва араттарның ажыл-агыйын коллективизастаар, көдээ ажыл-агыйны механизастаар айтырыглар дүрген боттанган, республиканың тарылга шөлү чыл бүрү калбарып турар апарган.

Ылаңгыя партияның XXI съездизи кур болгаш куруккан черлерин шиңгээдип алыр дугайында төөгүлүг сорулганы салган 1957 чылдан эгелээш, Тывага чер ажылы шапкын хөгжүп келген. Көдээ ажыл-агыйның кадрлары хөйү-биле белеткеп, чер ажылын чорударда агротехниктиг хемчеглерни шыңгыы боттандырып келгениниң түңнелинде республиканың тараажылары болгаш механизаторлары кызыл-тас, арбай, кукуруза, чочак-тараа, бобуглар дээш өске-даа тараа культураларының элбекшилдиг дүжүдүн өстүрүп турарлар. Олар эрткен чылдың дүжүлүн организастыг ажаап алгаш, күрүнеге 8,3 миллион пуд чаагай тарааны азы 1957 чылда сатканындан 4 катап хөй тарааны киирип берген.

Тарааны чидириг чокка ажаап, ооң шынарын бедидер сорулга-биле колхозтар, совхозтар болгаш тараа хүлээн алыр пунктулар тараа арыглаар, тараа кургадыр машиналары, транспортёрлары, авточудурукчулерни болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын күрүнеден чыл бүрүзүнде-ле хойну ап турар. Ынчалза-даа ол үнелиг техниканы чамдык ажыл-агыйлар чагагай черлерге кадагалап, үрелгеннерин чогуур өйүнде септевейн турар. Чижээ, Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхоз база республиканың «Барлык», «ҮТКА 25 чылы» совхозтары болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар эрткен чылын тараа кургадыкчыларын септеп албаан болгаш күскү дүжүт ажаап алыышкынынга мырыңай ажыглаваан. Тараа хүлээн алыр пунктуларга шыгы 25 хуу чедип турар. 6—10 хуу боктуг тарааларны дужаагаш, оларның өртээнге хөй түңнүг акшаны чедир албаан. Чүгле ол болгаш боктуг дээш тараа хүлээн алыр черлер республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының 22174 тонна тараазының деңзизин чурум ёзугаар кызырган болгаш ооң өртээ 1182203 рубль түңнүг акшаны оларга чедир төлеп бербээн болгай. Бир эвес тарааны эки кургадып, арыглаан болза колхозтар болгаш совхозтар ол хире хөй орулгадан когаравас турган ийик.

Хлеб продуктулар эргелелиниң системазының ажылында улуг четпестер база бар. Тыва АССР-ниң экономиказын хөгжүдер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1961 чылдың ноябрь 3-түгү доктаалында 25,6 муң тонна тараа шыгжаар складтарны 1962 чылда тударын айыткан. Ындыг турда-ла ук эргелел эрткен чылын ол тудугларны ажыглаалга киирбээн. Ооң уламындан 23 муң тонна тарааны ажык шөлге оваалааш, күзүн чаъска өттүрүп, а кышкы харга холуштурар уржурга ол таваржыкан.

Бистиң далган дээрбелерин холукта 55,3 тонна бирги болгаш ийиги сорттуң далганын, а чылда 16 муң тонналы тыртып болур. Ол хире хөй хемчээлдиг далган республиканың чурттакчы чонунуң хереглениинге четчир ужурлуг. Ындыг болза-даа далган дээрбелериниң бүдүрүлге күчүзү четче ажыглаттынмайн турарындан эрткен чылын Совет Эвилелиниң өске кооргайларындан бүгү сорттарның 4600 ажыг тонна далганы республикаже сөөртүн киирген турган. Ол чорукка холбаштыр күрүне 111912 рубльди артыкка чарыгдаан.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының база хлеб продуктулар эргелелиниң чамдык удуртукчулары килограмм тараа бүрүзүн, күрүнениң көпеек камнаар хүлээлгезин багай күүседип турарын үстүнде чижектер көргүзүп турар. Акша-хөреңгини камныг чарыгдаар дугайында контрольду бүгү черлерге күштелдирериниң чугулазы үстүнде фактылардан көстүп турар.

В. КОРОЛЕВ,
Эргелелдиң хлеб продуктулар талазы-биле улуг инспектору.

Чурукта: Кызылдың сайгарылга баазазында ажык шөлде оваалаан, хар адында тараа. Ону автомашинага хар-биле кады чүдүрүп чорудуп турар.

Фото С. Феоктистовтуу.

СҮТТҮ, ООҢ ПРОДУКТУЛАРЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

Сүт—кижиге, ылаңгыя уруглагра эң шиңгээдиг чем болур. Организмниң өзүп хөгжүүрүнге дузалыг бүгү-ле чүүлдер ооң составында бар. Сүттү саап, ажаарда арыг-шеверниң чурумнарын эң шыңгыы сагыыры негеттинер. Инектиң эмииниң дошпуларын чугбайн, ону доозунуг черге саар, иштин чугбаан саваларга сүт кудар база өске-даа арыг-шевер эвес чоруктар сүттүң шынарын баскырадып, ону ажып үрелиринге чедирип турар.

Сүттү бүдүрүп база күрүнеге киирип берип турар бистиң дыка хөй организацияларывыстың чамдык удуртукчулары ону белеткээриниң арыг-шевер талазы-биле үстүнде эң болуун негелделерин күүседиринче, сүттүң шынарын экижидеринче чогуур кичээнгей салбайн турарлар. Ооң уламындан хүлээп алыр аргажок кылдыр үрелген сүттү Кызылдың сүт заводунга хөйү-биле әкеп турар чоруктуң фактылары бар. Эрткен чылын шынары баскырап, үрелген 135 тонна сүттү, 6,9 тонна сүт хоюу, өске чүүлдер-биле холушкан 0,1 тонна саржагны завод хүлээп албайн, совхозтарже болгаш колхозтарже дедир чорутан.

Сүттүң болгаш ооң продуктуларының шынарын дараазында ажыл-агыйлар эң-не улуг хемчээлдиг-биле баскыраткан: «Өөк» совхозтан (директору эш Ликтин) 23,7 тонна сүт, 3,1 тонна сүт хоюу, «Элегес» совхозтан (директору эш Балабанов) 18,2 тонна сүт, 0,9 тонна сүт хоюу, «Межегей» совхозтан (директору эш Пащенко) 10,5 тонна сүт, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозундан (даргазы эш Астафьев) 14,9 тонна сүттү, 1,1 тонна сүт хоюун хүлээп албаан. Ынчаарга Кызылдың сүт заводу үстүнде ажыл-агыйлардан шынары баскыраан 6,8 тонна сүттү, 3,8 тонна сүт хоюун хүлээп алгаш эде болбаазыраткан. Сүт болгаш сүт хоюу, ышкаш ындыг үнелиг продуктуларны ажыдып үрээш, оон-биле күрүнеге когарал таварыштырар эргени үстүнде ажыл-агыйларының удуртукчуларынга кым берген чүвел?

Олар сүттү болгаш ооң продуктуларын харыысалга чок байдал-биле көрүп, оларны чорударда шынарының анализин айытпайн, шын деңзизин доктаатпайн, бидоннарга куткаш, оларның ааастарын дииглевейн, чүгле саның барымдаалап чорудуп турарындан продуктуларның деңзизи тудуу болур чоруктар үргүлчү илереп келген. Чижээ, эрткен чылын «Өөк» совхозтуң № 111 фактура-биле 1871 кг дээш чоруткан судуу 1841 кг болган, ол ышкаш «Кызыл тараачын» колхозтан чоруткан сүттүң деңзизи тудаар чорук база-ла хөй удаа илереп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының үстүнде ышкаш ээ-харыысалга чок чоруктарын ажыглаат, сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң чамдык ажылдакчыларының талазындан сүттүң үскүрүнүң хуузун эвээжедир чоруктары база болдуруп турарлар. Эрткен чылдың февральда Кызылдың сүт заводунуң Өөк салбырында мастер И. Сидельникова 539 кг сүттүң үскүрүн 0,3 хууга сагыштыг-биле эвээжеткен. Шак ындыг байдал-биле сүт заводунга эрткен чылын 12,7 тонна сүт артык болуп илерээн.

Хүлээп алдынган сүттүң база ооң продуктуларының өртээн чогуур үезинде төлеп бербес чорукка сүт үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери база болдуруп келген. Маслопромнуң Тес-Хем конторазы (директору О. Оруйгу) эрткен чылдың төнчүзүнге чедир-ле «Тес-Хем» совхозка болгаш колхозтарга сүт өртээ 9981 рубльди төлеп бербээн болган.

Сүт үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелеринде сүттү болбаазырадып ажылдан турган, продуктуну үрей кылыр таварылгалар база бар. Эрткен чылын июльда Шагаан-Арыгның саржаг заводунуң мастери Н. Леденкин Кызылче ажып үрелген 2184 кг ак саржагны чоруткан. Ону Кызылдың сүт заводунга катап болбаазыратканындан Шагаан-Арыг заводу 240 рубль когаралга таварышкан. Барыын-Хемчиктиң саржаг заводунуң Кызылче чоруткан 1513,4 кг саржаа 25 хуузу болбаазыраттынмаан сметана болган. Кызылга ону база-ла катап хайындырганындан Барыын-Хемчик заводу 166 рубль когаралдыг болган.

Ол-ла завод чоңга үскүрү 3,2 хуудан эвээш эвес сүттү садып сайгарар ужурлуг турда-ла, 3,2 хуудан хөй үскүг 35657 кг сүттү, эрткен чылын октябрьда сайтарган, 334,4 кг саржагның чидирин, азы 1130 ажыг рубльдиң когаралын болдурган. Ол заводтуң мастери турган В. Балгановаың үрей кылганы, азы шиңгээдип ажыглааны сүттүң болгаш ооң продуктуларының өртээ ниитизи-биле 4241,5 рубльди актылар ёзугаар үндүр бижээн болган. Курупениң ол хире хөй түңнүг акша-хөреңгизин будулдурган Балганеваны чүге агартып чорутканыл, күрүне хөреңгизин ынчаар кайы-хамаан чок көөр эргени Барыын-Хемчиктиң саржаг заводунуң болгаш мал согар чериниң директору А. Хатайга кым тывысканыл? деп, айтырыг тургустунуп турар.

Республиканың саржаг үлетпүрүнүң удуртукчулары чер-черде салбырларынче кичээнгейин кошкак салып, саржаг заводтарының, хоорайның сүт заводунуң, салбырларының үеде сүт бүдүрүлгелеринде сүттү сепараторларга тырттырарындан өске бүгү ажылдарны ажылчыннар хол-биле күүседип турарлар. Хоорайның сүт заводунуң салбырларында сүт тырттырар ажылды мастерден аңгыда, чаңгыс ажылчын чорудуп турар. Хөй сүттү чылыдар, сепараторну хол-биле долгаар, ооң иштинче сүт кудар ажылдарны ийи-ле херээжен кижи ылаңгыя чайгы үелерде канчап күүседип шыдаар боор? Сүт дужаап келген колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары оларның ажылдарынга үргүлчү-ле дузалажып турарлар. Чижээ, Чадаананың сүт заводунда печка едаары, сүт чылыдары, тырттырган сүттү бидоннарга кудары дээш өске-даа ажылдарны сүт дужаакчыларынга онаап, оларны 2—5 шак иштинде халас ажылдадыр чорукту ол заводтуң директору эш Н. Кравченко арын-нүүр чогу-биле практикалап келген.

Сүт заводтарында мергежилдиг кадрлар быжыглаттынмаан. Барыын-Хемчик, Чадаана заводтарынга эрткен чылдың дургузунда 3—4 мастерлер солушкан чорук сүт продуктуларының шынарын бедидеринге, оларның отчёт, учёттарын экижидеринге биче эвес шаптыктарны болдуруп турар.

Республикада сүт белеткээр ажылда үстүнде ышкаш улуг четпестерни чайладып, мал ажылының ол чугула продуктузун бүдүрер болгаш садарының талазы-биле ажылда хожудаашкынны кыска хуусаада узуткаар дээш мал ажылының бүгү ажылдакчылары, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары улуг күженишкиннинг ажылдаар чорук негеттинип турар.

«Ам тодаргай, организачы ажыл херек, мал фермаларынга баргаш, ында ажыл-херектиң канчаар чорупт турарын, малчыннарның күш-ажылын канчаар организастаанын, малга кандыг чемнерни, чежени чарыгдап турарын, центнер сүт өртээ чүү хире болуп турарын көөр херек. Бис чүгле ындыг байдал-биле продуктуларны бүдүрерин көвүдедип, оларның бот-үнезин чиигедип болур бис» — деп, эш Н. С. Хрущев Калиновка суурга чугаазынга айыткан.

Партия организациялары, бүдүрүлге эргелелдериниң тускай эртемнигдери болгаш белеткел органнарының ажылдакчылары болза колхоз, совхоз бүрүзүнүң аргаларын бүрүн ажыглап, ниитиниң мал ажылын бүрүнгаар улам-на дүрген хөгжүдер талазы-биле фермаларның ажыл-ишчилеринге дузалажыр дээш эң улуг күженишкиннерни салыр хүлээлгелиглер.

Л. БОРИСОВА,
Эргелелдиң инспектору.

«Контроль органнарының бүгү ажылы парлалга дамчыштыр ажыы-биле чарлаттынып турган, ынчангаш революсчу хөй-ниитиниң шак ол өндүр улуг күжүнден социализмниң дайзыннары, мангыстар болгаш бюрократтар сүртеп турганнар».

...

«Ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның болгаш хөй-нити организацияларның чүгле идепкейлиг дузаламчызы турда, бис оорларга, хээли алыкчыларынга, мангыстарга, бюрократтарга, күрүне байлаанче холун сугар бүгү-ле кижилерге оруктарны болгаш дыдыктарны ыяк кылдыр дуглап шыдаар бис».

(Н. С. Хрущев).

Чиг-эттиң шынарын бедидер

Бистиң чуртувуска мал ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле партия болгаш чазактың сөөлгү үеде ап чоруткан хемчеглерин боттандырып келгениниң түңнелинде малдың баш санының өскени-биле чергелештир ооң үксаазы экижип, продуктулуг чоруу, ооң иштинде алгы-кеш чиг-эттиң шынары база эзээн бедий берген.

Эң-не эки шынарлыг алгы-кеш чиг-эттиң Латвия ССР-де белеткеп турар, 1961 чылда ол республикага хаван кештериниң шынарын бирги сорттуң единицазынга хамаарыштыр алырга, 96,1, улуг кештерниң—95,9 хуу чедип турган. Ол ышкаш Эстон, Литва, Белорусс республикаларда база-ла бедик шынарлыг алгы-кешти белеткеп турар.

Тыва АССР-ниң белеткел конторазының хөй кезиинде, оларның мал согар черлеринде болгаш Кызылдың эът комбинадында алгы-кештиң шынарын бедидери дээш 'демисел барык чорувайн келген.

Эрткен чылдың ушку кварталында Улуг-Хемниң белеткел конторазының белеткээни улуг кештерниң сорту 76,6, бичии алгыларын — 60,4, хаванныы—52,8 хуу болгулаан. Бүгү-ле белеткеттингеп алгы-кештиң иштинде 4-ку сорттуу 52,8 хуу болуп турар.

Барыын-Хемчиктиң белеткелдер конторазы белеткеп турар чиг-эдиниң шынарынче сагыш салбайн турган, эрткен чылдың декабрьда 15000 кезек улуг кештерни соокка доңурган. Ол районда мал согар чериниң (А. Хотай) 53 кезек улуг кештерин белеткел конторазынга аккээрге оларның иштинден 31 кеш 3-кү, 22-зи—4-кү сортка хүлээп алдынган.

Кызылдың эът комбинады (директору П. Котосов) улуг, бичи алгы-кештиң шынарын дыка кудулаткан. Эрткен чылын ооң дужааган бүгү алгы-кеш чиг-эдиниң 65,3 хуузу 3-кү, 5,3 хуузу 4-кү, чүгле 29,4 хуузу 1 болгаш 2 сортка хүлээп алдынган. Алгы-кештиң шынарын баскыратканындан ол бүдүрүлге чери 77150 рубль когаралдыг болган. Республикада белеткеп турар алгы-кеш чиг-эттиң шынарының чавыс болуп турарының кол дүг чылдагааны болза, ону союп турарының четпезинде, дыка хөй алгыларны оя-чире кескилеп каапкан, оларның үс чаа аштаттынмаан болуп турар.

Оон аңгыда, чамдык кижилерниң харыысалга чогундан күрүнениң чугула чиг-эдин төгчүглеп будулдурар чоруктар база бар. Кызылдың мал согар чериниң кештер дузаар цегиниң мастери Изосимов дээрзи 842 кезек кештерни дудаткан чорук хыналдадан илерээн.

Хоорайның эът комбинадының, а ол ышкаш районнарда белеткел конторaларының удуртукчулары болза алгы-кеш чиг-эттиң белеткелинде үстүнде ышкаш өске-даа улуг четпестерни шиитпирлиг чайладыр ужурлуглар. Малдың кежин соярда ону оя-чире кезер, чагландырар чоруктарны бүрүн узуткаарын, кешти сойгаш ол дораан-на дузаарын чурумчудар херек.

Алгы-кеш чиг-эттиң белеткээриниң чогуур негелделерин боттандырары—ол дээрге көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарын бедидери дээш демиселдиң база бир кезээ болур. Ынчангаш бо чугула негелдени боттандырар чорук ону белеткеп турар ажыл-агыйларга оң-оя муң немелде орулганы алырын хандырар.

З. ПОПОВА,
хөй-ниитичи инспектор.

Малды хүлээп ап, сайгарып турарында хажыдыышкыннар

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң күсели-биле чонну кижи санынга оналаштыр эът бүдүрер талазы-биле АКШ-ты эң чоокку чылдарда ажып эртер дугайында чугула сорулганы чурттуң көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң, эът үлетпүрүнүң ажылдакчыларының мурнунга салган.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары ол сорулганы күүседири дээш шиитпирлиг демисешпишаан. 1962 чылда ниитиниң малының база куштуң баш санын элээн көвүделип, күрүнеге эът дужаар талазы-биле чыл планын күүсеткеш, чурттуң эът курлавырын долдурарынга бодунуң биче эвес салыышкынын киирген.

Оон-биле чергелештир белеткеттинген малды сайтарар талазы-биле мал семиртир «Суглак», «Тыва» совхозтар болгаш республиканың мал белеткээр конторалары улуг бергелерге таваржып келген. Эрткен чылдың ноябрь эгезинде ол ажыл-агыйларга чүзүн-чүзүн малдар хөйү-биле моондактыг. Мал согар ажылдың четпес организастаттынганының уламындан дыка хөй мал аңга чедир соктунмайн ажык черлерде арып, баксырап турар.

Кызылдың эът комбинады согар малды хүлээп алырда, оларны деңгилгезиниң аайы-биле үзүп деңзилевейн, бүгү хүлээп алдынган малдың ортумак деңзизин демдеглеп турарының ужурундан малдарны хүлээдип берген кижилер-биле хүлээп алыкчыларның аразында маргылдаалар үргүлчү өөскүп турар. Мал хүлээп алыр ажыл Улуг-Хем районнуң белеткел конторазында база эки эвес тургустунган. Эрткен чылдың август айда конторанын мал хүлээп алыкчызы О. Хурал-оол дээрзи «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң 150 хире баш хоюн хүлээп ап турда, хойнуң деңзизин барымдаа чокка эвээжеткениниң түңнелинде совхоз дужааган хоюнуң өртээнге дыка хөй рубльди чедир албаан.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының талазындан мал хүлээп алыр пунктуларже малдарны деңзилевейн, деңгилгезин тодаргайлавайн, ол дугайын чогуур документилерге бүрүткевейн, тавартышкан-на суруккчуларны, дуржулга чок чолаачыларны дамчыштыр чоруткаш, малдың деңзизин будулдурар, мегелээр, эрге-дужаалды соора ажыглаар кижилерге ажыглалып келген.

Колхозтардан болгаш совхозтардан хүлээп алган малдарны Абакан хоорайның эът комбинадынга аппарып дужаар дээш болук-болуу-биле сүрүп база автомашиналарга сөөртүп турда, ийзы-бүру чылдагааннардан оон баш саны хорап, дириг деңзизи эвээжеп, кештери улуу-биле үрелип турар. 500 км хире ырак черге хаваннарны автотранспортка сөөртүрге бир центнер эътке хамаарыштыр оон хелезини 5 рубльден хөй болур, тускайжыттынган автомобиль-биле чаңгыс рейсти кылырга-ла оон хелезини 300 рубль ажып турар.

Эът белеткелинде ындыг бергелерни чайладыр талазы-биле хемчеглер четпес алдынып келген. Кызылда 1953 чылдан бээр тудуп келген, ээлчегде 5 тонна эът белеткээр комбинат амгы негелдени база-ла хандырып шыдавас. Бо үеде эки дериттинген комбинатка бир ээлчегде-ле 18 тонна эътти белеткеп турар болгай.

Эът болбаазырадыр чаңгыс аай хевирлиг тускай бүдүрүлге чериниң чогундан малды деңгилгезиниң аайы-биле үзер арга чок база ону хол-биле соп, союп бузарга улуг чидириглер болдунуп турар. Чижээ, эрткен чылдың декабрьда эът комбинадынга 192509 кг дириг деңзилиг 642 баш мыйыстыг бода малды хүлээп алгаш, согарга оон эъди чогуур нормазындан 10234 кг эвээш болган. Ынчангаш үүрмектеп садар өртек-биле алырга, 19444 рубль чедир алдынмаан. Ол-ла айда 177356 кг дириг деңзилиг 18157 хой, өшкүнү хүлээп алгаш, согарга 5143 кг эът чедир алдынмаан азы күрүнеге 9268 рубль когарал болган.

Мал иштиниң чаан эки арытлап аштап шыдавайн турарындан чүгле декабрьда соккан 640 ажыг баш мыйыстыг бода малдан болгаш 177356 баш хойдан безин ниитизи-биле 4040 ажыг кг чаг азы 4047 рубль чедир алдынмаан.

Соккан малдың кон эъдиниң ажаалдазы ковчуг четпес организастаттынган. Ону эът комбинадының хериминиң иштинде ажык шөлде оваалап, кырын шыппайн база Абакан хоорайже чогуур үезинде чүдүрүп чорутпайн турарындан ол үрелип, шынары баксырааш, күрүнеге улуг когарады таварыштырып турар. Эът комбинадында тускай цехтиң чогундан хан, малдың боозу, браклаан кон эът ышкаш эки шиңгээлдиг хаван, куш чемнери болур ындыг үнелиг чиг-эт шуут ажыглаттынмайн турар. Эът комбинады ол чүүлдерни ховуже аппарып төгеринге ойлешкен.

Партия болгаш чазак эът үлетпүрүн хөгжүдеринче кичээнгейин үргүлчү салып турар. Бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның эът продуктуларынга херегледерин хандырар чаңгыс аай хевирлиг эки дериттинген эът комбинаттары тургустунгулаан. Ынчаарга эъттен аңгыда, малдың баарындан, ханындан, бестеринден эм чүүлдерин, калбак херегленин кылыгларын, техниктиг продуктуларны бүдүрүп үндүрерин, а ол ышкаш малды сүрериинге, транспорт-биле ону сөөртүрүнге үнер чарыгдалдарны кызырарын база мал согар ажылчыннарының күш-ажылын чиигедирин хандырар эът комбинадын Тывага бо чылын тудуп тургузары планнаттынган чорук өөрүнчүг болур-дур. Малды амгы үениң механизастаттынган эът комбинадынга согарга оон ажы ажок улгадыр болгай.

Мал ажылын, оон продуктузун бүдүрүп, белеткеп турарын чүгле күрүне инспекциязының ажылдакчылары эвес, а бүгү хөй-нити шыңгыызы-биле контрольдаза чогуур.

Р. МОРЕНОВ,
мал ажылының продуктузунун талазы-биле улуг инспектор.

ЧУРУКТА: Кызылдың эът комбинадында эътти кадагалап турары. Солагай талазында—ажык черде оваалаан, хар-биле холужуп калган эът. Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Ногааларның элбекшили дээш

Дузаваан, чаа ногаа аймаа, картофель-биле Кызыл хоорайның, үлетпүр төптериниң чурттакчы чонун чылдың бүгү дургузунда үзүктел чокка хандырарын эң чооокку чылдарда чедип алыр талазы-биле бистиң колхозтарывыстың болгаш совхозтарывыстың ажыл-ишчилериниң мурнунда чугула сорулга салдынган.

Ногаа аймаа дээрге кижиниң организминге эң-не дузалыг чемнерниң бирээзи болгай. Ындыг турда-ла херегле кооперациязының садыг организацияларының магазиннеринде ол чугула продуктуларның чаа, шиңгээлдиг хевирлерин барык сатпайн турары харааданчыг.

Республиканың найысылалы Кызыл хоорайның, районнар төптериниң болгаш ажылчын суурларының чоок кавызында «Межегей», «Тиилелге» совхозтар, Таңдыда «Коммунизмниң херели», «Совет Россия», Каа-Хемде «Бурунгаар» колхозтар ышкаш ногаа өстүрер талазы-биле тускайжыттынган өске-даа ажыл-агыйлар күрүне мурнунга хүлээлгелерин багай эвес күүсеткилээн. Ынчалза-даа дузаваан ногаалар садыглаар ажылдын боттанмайн келгениниң кол чылдагааны болза, үр үеде ногаа шыгжаар черлерниң чогунда болур. Республикада ам бар турар ногаа шыгжаар черлерге дузаваан ногааларны үр чыттырарга оларның үрелип баскыраары биндиигир. Бо четпес байдалды чайладыр сорулга-биле Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем районнары, Балгазын сельпозу түс бүрүде-ле 250 тонна ногаа шыгжаар черлерни тудуп эгелээн болза-даа ук организациялар оларны ийи чыл иштинде доозуп шыдаваан.

Дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары ногааларны, картофельди чогуур үезинде ажаап, сайгарарынче кичээнгейин кошкак салып турар. Эрткен күзүн «Межегей» совхозтуң болгаш күрүнениң болаа ажыл-агый дуржулга станциязының Кызылга әкеп дужааган картофелиниң 51 тоннаазы доңуп үрелген азы ол ажыл-агыйлар 3570 рубль когаралдыг болган.

Тыва аъш-чем хандырылга чериниң, «Тыва даг-хүрээ» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың хандырылга черлери ногаа аймаан, согуганы, картофельди шуптузун бир дөмей температуралыг, чаңгыс черге шыгжап кадагалааш, оларның дыка хөйүнүң шынарын баскырадып, үрелиишкинни болдуруп турар.

Респотребсоюзтуң аъш-чем комбинадының ногаа шыгжаар черлеринде картофельдиң ажаалдазында улуг четпестер бар. Ол черлерде вентиляторларны тургуспаан, ол-шык агаарның күштелип турарындан ында ногаалар үрелиишкинге чаагаар-ла таваржып турар.

Чылдың бүгү дургузунда чонну дузаваан, чаа ногаалар-биле хандырар чорукта, ол, продуктуларны чаа дүжүтке чедир дузавайн, кадагалап болур, ногаа шыгжаар эки дериттинген складтарны тудуп белеткээринче садыг организацияларының кичээнгейин күштелдирер үе ам келген.

А колхозтар болгаш совхозтар ногааларның, картофельдиң тарылга шөлүн калбартыры-биле чергелештир, агротехниктиг хемчеглерни чөп боттандырып турган, ол культураларның дүжүдүн бедидер талазы-биле болдунар-ла бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

З. ШКОДА,
хөй-ниитичи инспектор.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозтуң партия организациязының агитколлективи соңгуда кампаниязының үезинде агитас-массалыг ажылдарын калбартып эгелээн. Малчыннар ортузунга полит-массалыг ажылдарны чорударынга эң идепкейлиг агитаторларны бышкылаан. Оларның хөй нурузу бригадирлер, мал ажылының тускай эртемниглери.

Чурукта: Дус-Хөл хевуларының болгаш Сарыг-Сигенниң малчыннарында агитаторлар (солагай талазындан оң талазынче): бригадир Иван Дамзырын, мал эмчизи Байыр-оол Чооду. № 3 бригаданың улуг хойжузу Бөйгар Чооду агитпунктуга ужурашып келгеш, боттарының ажылының дуржулгазын солчуп турганы.

Фото: М. ОЮННУУ.

ХООРАЙНЫҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙ ПЛАНЫ

(Кызыл хооркуүскомунуң XII сессиязындан)

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң XII сессиязы болуп эрткен. Чеди чылдың 5-ки чылында хоорайның улус ажыл-агый планының дугайында хоорай Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы депутат эш В. Еремеевтиң, 1962 чылда хоорай бюджединиң күүселдези болгаш 1963 чылдың бюджедин бадылаар дугайында хооркуүскомунуң сан килдизиниң эргелекчизи депутат эш Ю. Успенскийниң база хоорай Советиниң бюджет болгаш сан-хөө талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат эш С. Злобинниң илеткелдерин сессияга депутаттар чугаалашкан.

Чеди чылдың дөрткү чылында хоорайның бүдүрүглелери нитти продукция бүдүрериниң чыл планын 105,2 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 563 муң рубльдиң янзы-бүрү кылыгларын бергенин сессия демдеглээн. Чыл дургузунда хоорайның үлетпүр бүдүрүглелериниң хемчээли 14,1 хуу улгаткан, автотранспорт конторалары чүък сөөртүлге планнарын хуусаа бетинде күүсеткилээш, пландан ажыр 167 муң тонна чүъкти сөөрткен болгаш 200 муң литр кывар чүүлдү камнап алган. Кызылдың горпозу үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын 102,8 хуу күүсеткен.

Хоорайда улус өөредилгезиниң, медицина албан черлериниң четкизин калбартып, 1240 олуттуг школа бажыңнарын, школа интернаттың кол корпузун, пионер лагерин, туберкулёзка удур диспансерни болгаш өске-даа тудугларны ажыглаалга киргилээн.

Оон-биле чергелештир чамдык бүдүрүглелерниң ажылында улуг четпестерниң бары илерээн. Улуг-Хем ышкаш ажыл-агый чери болгаш пиво заводу күрүне планын күүсетпээн.

«Тыва тудуг» трези тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын 78,3 а Кызыл хоорайга чуртталга тудугларын ажыглаалга киирериниң планын чүгле 36,8 хуу күүсеткен. Хоорайның коммунал ажыл-агый килдизиниң бүдүрүглелери капитал болгаш агар септелгениң планнарын база-ла күүсетпээн болгаш кышка удур белеткел ажылдарын дыка четпес чоруктаныңдан хөй хаът бажыңнарда чурттакчыларга таарымчалыг байдалдар ам-даа тургустунмаан чорукту сессияга депутаттар бүрүү шаап демдеглээн.

1963 чылда Кызылдың улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң планы-биле хоорайның үлетпүр комбинадының бүдүрер нитти продукциязының хемчээлин 370 муң рубль, а барааның продукциязын — 406 муң рубль түңге доктааткан.

Коммунал бүдүрүглелериниң: чунар бажыңнарының, парикмахерскаяларның, хеп чуур черниң ажылын экижидер, гостиницаларның орун-нарын көвүдедир хемчеглер планда көрдүнген.

Чурттаалга тудугларынга капитал салыышкыны 1930 муң рубльге көрдүнген, ол акша-хөреңги-биле 18663 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглаалга киирер. Хоорайга суг дамчыдылгазын 5,65 километрге, канализацияны 5,6 километрге чорудар. «Коммунтудугнуң» тудуг-септелге ажылдарынга 471 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген.

Чаагайжыдылгага, кудумчуларны септээринге болгаш асфальтылаарынга 401 муң рубльди чарыгдаар, оон иштинде пассажирлер АТК-зының дужундан Щетинкин-Кравченко кудумчузунга чедир Септи дургаар чурттакчыларның эштип, хемелеп агаарлаар терең суг хөөлбээн тургузар сорулга-биле Сеп-Аксынга улуг плотинаны тургузары көрдүнген.

1962 чылда Кызыл хоорайның бюджединиң күүселдези орулгалар талазы-биле 4862 муң, чарыгдалдар талазы-биле 4523 муң рубльге бадылаттынган.

1963 чылда хоорайның бюджедин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 90,28 муң рубльге сессия хүлээп алган. Кызылдың улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң планынга ол түң бүрүн дугжуп турар болгаш үстүнде тодаргайлаттынганы ышкаш планның өске-даа хемчеглериниң акшаландырарын бүрүн хандырар.

Сессияга бир дугаарында депутат В. Воробьев санал бергеш, хоорайның кудумчуларын, тротуарларын чыл бүрүде кылып база оларны катап үрээр, булуңнарын, доора кежер черлерни чедир кылбайн турар четпес практиканы шүгүмчүлээн. Улуг тудугларны кышкыда чер иштинге кылыр ажылдарны баштай күүседип албайн база туйбуну чүдүреринге болгаш дүжүреринге бистиң чурттуң өске хоорайларында мурнакчы аргаларны хереглевейн турар чорук Кызылда тудугнуң темпизиниң оожум болуп турарының база бир чылдагааны ында — деп ол база чугаалаан, тудуг ажылының мурнакчы аргаларын ажыглаарынче хоорайның тудуг организацияларының удуртукчуларының кичээнгейин оратор угландырган.

«Сельэлектро тудуг» конторазының начальниги депутат эш Ч. Ондар пиво заводунуң чыл планын күүсетпээниниң чылдагааны оон дирекциязының удуртулгазының четпезинде, ажылчыннарының, мастерлериниң мергежилиниң чавызында болуп турарын тодаргай чижек-биле айыткаш, ол заводта ажыл-агый херекселдерин, пиво савааларын ээ-харысалга чок көөр чорукту чайладырын шыңгыы негээн.

СЭКП Кызыл хоорскомунуң бирги секретары депутат эш П. Киселев сессияга сөс алгаш, чеди чылдың 4-кү чылының онаалгаларын күүседиринге кызылчыларның чедиишкиниг киришкенин, чеди чылдың планныг онаалгазын эрткен чылдың сентябрь 9-та күүсеткен чолаачы Любкин ышкаш өске-даа мурнакчыларның санының улам-на көвүдеп турарын демдеглээн.

Оон-биле кады хоорайның чурттаалга тудуунга көрдүнген 1 миллион рубль түннүг акша-хөреңгиниң ажыглаттынмайн барганын азы 10 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлү чедир алдынмаан чоруктуң дугайында тудуг организацияларының удуртукчуларын ол шүгүмчүлээн.

Чоннуң аъш-чем хандырылгазының экижидериниң айтырыгынга доктаагаш, колбаса фабриказы эрткен чылын 160 муң кезек котлетти, 32 тонна манчыны дээш өске-даа чугула чем чүүлдерин садыг четкизинге чедир бербээн, а ол ышкаш хлеб заводу хоорайның чонун янзы-бүрү 4 сорттуң хлебтери-биле хандырар турган, нургулайында-ла 2 сорттуң хлевин берип келгенин, хоорайның үлетпүр комбинадының бүдүрүглелери чоннуң чугула херек-леллерин: чунар демир, духовка, балды сывы, ширбиил, щётка чижектиг ажыл-агыйның өске-даа херекселдери-биле багай хандырып турарын четпес деп демдеглээш, чеди чылдың бешки чылында салдынган сорулгаларны күүседиринче хоорайның ажылчы чоннарын эш Киселев кыйгырган.

Элегес-Аксы суурнуң чурттакчыларынга чедирип турар хлебтиң шынарының багайын, Кызыл-Хавак шахтазында буфеттиң организастаттынмайн турарын, а ол ышкаш суурда эмнелгени алгыдар дугайында айтырыгның боттанмайн келгенин демдеглээш, депутат проходчик эш Ф. Рязанов ол бүгү негелделерниң дарый шиитпирлээриниң хооркуүскомунуң кичээнгейин угландырган. Сессияга оон ынай депутаттар хооркуүскомунуң даргазының оралакчызы эш М. Попова, Н. Максименко, М. Ситникова, а ол ышкаш № 2 уруглар садының эргелекчизи эш Горелова олар чүве чугаалааш, Кызылдың улус ажыл-агый планын база 1963 чылда оон бюджедин чүүлдүргэзинүп көргенин илеретпишаан, хоорайның чаагайжыдылгазынче оон чурттакчыларының амыдырал-чурттаалгазының байдалын улам экижидеринче угланган саналдарны база бергеннер.

Чеди чылдың бешки чылының үстүнде көрдүнген планнарның болгаш ажылчы чоннарның социалистиг хүлээлгелерин, а ол ышкаш хоорайның бюджединиң күүселдезин хандырар организас-техниктиг бүгү хемчеглерни боттандырарын бүдүрүглелериниң, ажыл-агый, сан-хөө организацияларының удуртукчуларынга сессия хүлээндирген.

Комсомол конференциязындан

Чоокта чаа комсомолдуң Барыын-Хемчик район конференциязы болуп эрткен. ВЛКСМ ТК-ның ийиги Пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң комсомол организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди комсомол комитединиң секретары эш Моңгуш Очур-оол кылган. Каттышкан ийи районнарның комсомолчулары болгаш аныяк өскеннери СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны шапкын көдүрер дугайында төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү ажыл-ишчилерниң демиселинге күш-ажылчы улуг-хуузун кииргениниң илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай доктааганнар.

Ам үеде Барыын-Хемчик районнуң колхозтарында, совхозтарында мал, чер ажылында 970 ажыг комсомолчу аныяктар ажылдап турар. Районда ажылдап турар комсомолчу аныяктарның 15 сүт-бараан фермаларында 118 аныяк саанчылар эрткен чылын улуг ажыл-үүлени бүдүргеннер. Оларның аразында «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда, «Кара-Хөл» колхозтуң Кула-Аксырда фермазында Ч. Моңгуш, Д. Куулар, Т. Кужугет олар бир инекке онааштыр 1700—1800 ажыр сүттү саап алганнар болгаш Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы 290 тонна сүт бүдүрер хүлээлгезин 348 тонна кылдыр күүсеткеш, сүт бүдүрер талазы-биле районда бирги черни алган.

Ындыг-даа болза районга мал болгаш чер ажылын күштүг-биле көдүреринге комсомолчу аныяктарның эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазында ам-даа улуг четпестер барын конференцияның киржикчилери илереткеннер. Колхозтарның, совхозтарның мал, чер ажылдарында ажылдап турар комсомолчу аныяктарның амыдырал-чурттаалгазын улам экижидер, оларның өөредилгезиниң, культурлуг дыштанылгазының негелделерин хандырар талазы-биле ажылдар районда ам-даа кудук деңнелдиг болуп турар. Чамдык фермаларда амга чедир чунар бажың, кызыл-булуң, радио, электри чок. Амгы үеде районнуң колхозтарында, совхозтарында ылангыя аныяктарның кодээ ажыл-агый техниказын өөренир талазы-биле бөлгүмнери ажыттынган болза-даа оларның өөредилгези кончуг багай чоруп турар, дыңнакчыларның чартыындан эвээш кезии кичээлдерге кээп турар. Районнуң механизаторларының 90 хире хуузу комсомолчу аныяктар болуп турар. Оларның ортузунга комсомол организацияларының ажылының багайындан эрткен чылын бедик дүжүт дээш демиселдиң түңнели эки болбаан. Тараа культураларының, ылангыя кукурузаның дүжүүү «Большевик», «Мурнакчы» колхозтарга, «Барлык», «Тээли» совхозтарга багай болган. Бо чылдың часкы тарылгазынга техника септелгези дээш өске-даа белеткел ажылдары онза оожум чоруп турар деп, илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалааннар.

Оон ынай чеди чылдың эң чугула тудугларының бирээзи — «Тыва даг-дугу» комбинаттың тудуунда комсомолчу аныяктарның ортузунда кижизидилге ажылы база багай тургустунган. Ынчангаш арагалаар, ажыл шагы үзер, ажылды үрей кылыр, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны ында чамдык аныяктар болдуруп турар дээрзин конференцияның киржикчилери шүгүмчүлээн.

Районда культураның одаглары ийи культура бажыңнарының, 14 клубтарның ажылын комсомол организациялары холунга ап шыдаваан. Оларда аныяктарның культурлуг дыштанылгазынга холбашкан хемчеглер, спорт маргылдаалары болбайн, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери ажылдавайн турар, оларның ажылы колдуунда кино-чуруктар көргүзери-биле кызыгаарлаттынып турар.

Комсомолдуң район конференциязы чугаалашкан айтырыг дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алган болгаш комитеттиң организастыг пленуму комсомолдуң район комитединиң секретарынга эш **Д. Ооржакты**, оралакчы секретарынга эш **К. Ан-кысты** соңгаан.

К. НАЛКА-ХӨӨ.

АКТЮБИНСК ОБЛАСТЬ. Мартукскийниң тараа сорттары шинчилээр участогунуң коллективи көдээниң ажыл-ишчилеринге улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, эрткен чылын ол участок областың колхоз, совхозтарынга «Лютесценс-220» деп бедик дүжүттүг кызылтасты хөйү-биле тарыырын саналдаан. Ол сортту 7000 ажыг гектарга тарыырга бедик дүжүттү берген. Ол участок УАЧД-ниң каш дапкыр киржикчизи.

ЧУРУКТА: агроном Л. Ракочеия болгаш лаборант Ю. Курп бо культуралары-биле лаборатория ажылын чорудуп тур.

Фотозу Д. КАРАЧУННУУ. СЭТА-ның фотохрониказ ы.

Хулиганнар—ниитилелдиң дайзыннары

Келир үениң кижизин кижизидери күш-ажылдың чорудулгазынга болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгага бо хүннерде-ле боттаныш турар. Ол чугула сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээри эргиниң артыышкыннары-биле ниитиниг демиселди бистен негеп турар. Бистиң бурунгаар хөгжүлдевиске шаптыктап турар ындыг хоралыг артыышкыннарның бирээзи болза, хулиганнаар чорук болуп турар.

«Хулиганнаар чорук дээрге, эрткен капиталистиг ниитилелдиң артыышкыны-дыр, ол дээрге капитализмден социализмге артын калган халдавыр, чума, оолган-дыр. Хулиганнар—ол болза маңгыстар, улустуң дайзыннары, социализмниң болгаш коммунизмниң дайзыннары-дыр» — деп В. И. Ленин чугаалаан.

Хулиганнар боттарын ниитилелге удурландырып, доктааттынган корум-чурумну сагыштыы-биле, кара ожегээр болгаш каржызы-биле үреп турарлар. Хулиган күрүне эргеажыктарынга улуг когарааны чедирип, социалистиг корум-чурумнуң үндезининиң божаңнадып, ажылчы чоннарның хостуг ажылдаарынга, культурлуг дыштанырынга шаптыктап турар болгаш бичии уругларга бак салдар чедирип, өг-бүлелерни сандарадып турар. Чижээ, «Тыва даг-дугу» комбинаттың тудуг эргелелиниң Вышневскийге баштаткан дашчылар бригадазында Филин, Волков, Носаев олар ажыл шагында арагалап, бүдүрүлге оналдаларын үргүлчү үзүп келгеннер. Бригадир бир кижиниң арага саттырып чорутка, ону ажылдаан кылдыр үргүлчү демдеглеп келген.

Ол бөлүк арагачылар 1962 чылдың ноябрь 28-те база арагалап алгаш общежитиеге шош-содаа үндүрүп, кандыг-даа кем кылбаан ажылчыннар Кузьменко биле Журавлевту эттеп кааннар. Оон уруглар общежитиезинче кирер дээрге уруглар оларны киирбеске, ол черниң 30 ажыг соңгаларын чуура шаап кааннар.

Хөй-ниитиниң чурумун үреп эгелээн кижилерни баш удур хемчег албас болза, олар хулиганның орууңче дорзан кире бээр дээрзин билзе чогуур. Ындыг кижилер бодунуң хуузун бодааш, ниитилел мурнунга хүлээлгелерин уттуп, баштай хулиганнап, а оон соонда үптекчи, өлүрүкчү чорукче кирер. Маңаа мындыг чижек тодаргай барымдаа болур. Василий Чад-оол оор херек ужурунда алзэн каш чыл хосталгазын кастырып шииттиргеш, оозун эттирген, Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунга кээп чурттай берген. Бичиизинден тура ажылдап чанчыкпаан Чад-оол ниитилелге ажыктыг ажыл кылырын бодаваан. Арага садып ижер акша тып алыр дээш, хуу кижилерниң ыжын доорап берип, колхозка ыяш белеткеп бергеш, оон өртээн шуптузун ижипкеш, база-ла ындыг чиик олча сүрер турган. Ол арага ишкен саныңда-ла хөй-ниитиниң чурумун үрээр, кадайын эттээр турган. Ол бүгүнү суурнуң чурттакчылары, хөй-ниитиниң, албан черлери эки билир турган-ла кандыг-даа хемчег албайн турган. А хулиган чүнү-даа камчалза турам деп бажы эттениш барган. Бир катап арагалап алгаш, бодунуң арагачы эжи Седипейниң бажынче токпак-биле каккаш, кадайының бүгү диштерин тура шаап, бажының дүгүн чулбарлааш, чүгле амылыг кижиниң херим ажыр үндүр октапкан. Харыысалгага онаажырындан корткаш, Чад-оол, кадайынга келгеш, ону кижи күштеп чазарлаан хевирлиг кылгаш, өлүрүп каан. Ынчалза-даа оон оозу илерээн болгаш дээди хемчег-биле ялалаткан. Бо дээрге хөй-ниитиниң киржилге чок болганындан аар кем-херектиң үүлгеттингениниң барымдаазы-дыр.

Биче хулиган херекти мурнунда үүлгеткеш хөй-нитти-даа, администрация-даа талазы-биле кеземче көрген кижилер бир чыл четпээнде ону база катап үүлгедир болза, оларны бир чыл чедир адип чазаар күш-ажылга шиидип болур. 1961 чылдың апрель 19-та Чарлык-биле, хөй-нитти черлеринге ээрик келген кижилерни 3-тен 5 рубль чедир штрафтаарын доктааткан. Ындыг төлээде «аскын» изидип алгаш хөй-нитти черлеринче, автобусче шургуксаар, кудумчуже үнүксээр кижилер корум-чурумнуң база-ла үрекчилери болуру чугаажок.

Бо бүгү хемчеглер дээрге хамаатыларның эргелерин хулиганнарның халдаашкынындан камгалааны, совет кижи дугайында социалистиг күрүнениң сагыш салыышкынының илерээшкини болуп турар. Милиция, прокуратура болгаш суд органнары ол хоойлуларны удуртулга болдурбушаан, хулиганнаашкынга болгаш хөй-ниитиге удур өске-даа үүлгедиишкиннерге удур шиитпирлиг демиселди чорудуп турар.

Ынчалза-даа хөй-ниитиниң киржилгези чокка, чүгле эрге-чагырга органнары хулиганнаар чорукка удур демиселди чедиишкинниг чорудары берге. Социалистиг ниити чурттаалганың чурумнарын хүндүлээр дугайында ССРЭ-ниң Конституциязының негелдези ол чурумнарны чүгле болу үревезин сагындырып турар эвес, а оларны үрээр чоруктар-биле хамааты бүрүзүнүң демисежириниң эргежок чугулазын айтып турар. Совет хамаатыларының идепкейжи чоруу хулиганнаашкынны болгаш корум-чурум үрекчилерин анаа эрттирбес кылдыр ол хире бедээн. Хулиганнарны, корум-чурум үрекчилерин кынчыктырбайн, оларны тудуп эрге-чагырга органнарынга эккеп турар хамаатыларның, дружиначыларның саны өскен.

Каш чыл мурнунда А. Зайцев бөлүк оор херээниң ужун шииттирген. 4 чыл болганда ол хосталган. Кижи бодаарга ол чээрби ийи харлыг аныяк кижи чаазы-биле амыдыраар хире болгу дег. Ынчалза-даа ол бодунуң өңнүктери-биле ужурашкаш, дораан «дойлап» эгелээн болгаш эзирип алгаш, Кызылдың Кочетов кудумчузунуң 14 дугаар бажыңында уруглар общежитиезинге чеде бергеш, бижек тудуп алгаш, чырыкты өжүргеш, ында уругларга кыжанган. Уруглар дезе бээрге ону ажыглааш, хулиган «поктаны» тыртып алгаш, платье кеткеш, делип бар чорда «Сибирьтехмонтажтың» ажылчыны комсомолчу Николай Полещук ону эскерип каан ол черинге ону тудуп алгаш, милицияже дыңнадыпкан. Мындыг эки фактылар ам үеде дыка хөй.

Ынчалза-даа чамдык кижилер дүржокташып турган кижилерни көре-тура-ла «ол мээң херээм эвес» дээр сеткил-биле херекке албайн эрттирип каар чоруктарның бары харааданчыг. Ындыг кижилер бо хүн хулиганнарны анаа эрттиргеш, соонда оларның халдаашкынынга бодунуң ийикпе өскелерниң таваржырынга чогумчалыг байдалды тургузуп турар.

Эрткен чылдың күзүнүнде «Улуг-Хая» совхозтуң трактористери Темир-оол, Кыргыс болгаш Моңгул-оол олар арага орнунга он-шаа шил одеколон ижип алгаш столоваяга келгеннер. Кыргыс хулиганзыг хевир-биле келгеш, комбайнерлер Чигжит-оол, Сендир-оол, Мартынов оларның чемнениш орган столун дүндере октааш, дараазында столду база аңдара тепкен. Ынчан Чигжит-оол ону хоруурга, Моңгул-оол олче шурай бергеш, эттеп эгелээн. Бир эвес үш ногешынарак комбайнерлер хулиганнарны сегирип алган болза шимчетпес-даа турган. А олар боттарын дорамчылап, эжин эттеп турда-ла анаа көрүп турганнар. Хулиганнар оларны кым-даа хорувайн турарын ажыглап алгаш, столоваяже чаа кирип келген совхоз чолаачызы Сазанаковче халчы бергеш, араатанзыы-биле сокулап, хөлүнүң шагын чежип алгаш, чүгле тыныыг кижини хемче киир октапканнар. Хулиганнарның үүлгедиглерин ынчаар көөр чорук ховар эвес таваржып турар.

Кандыг-бир дүржок, азы эзирик кижи садыгжыларны, кассирлерни, кондукторларны экибак сөглээн, азы кыстарны, херээженнерни дорамчылаан турарын он шаа кижилер «херекке албайн» эрттирипттер чоруктарга бо-ла таваржыр силер. Ындыглар: «Ында кижи кайгаар чүү боор, сергей бергеш мииниң бээр он» дижирлер. Чамдыкта арагачы ашак кадайын кудумчуга-ла дорамчылап, эттей бээр, а ону көрген кижилер ол дээрге «ашак-кадайның херээ-дир» дээш ону хорувайн баар.

Хулиганнарның херээн сойгалап илередиринден, бо талазы-биле милицияга, дружиначыларга дузалаарындан сестир чоруктар база тургулаар. Чоокта чаа Туран хоорайның столовазынга бөлүк эзирик хулиганнар келгеш, арагазын үлежип ижип алган соонда, содаалажып үнген. Ол херек дугайында милиция ажылдакчызы протокол тургускаш, ону көрүп турган официантканы ат салып бер дээрге, мени дорамчылаан эвес, боттары содаалажып турганнар дээш ат салбаан. Бо дээрге шын эвес чорук-тур.

Мурнунда кем-херек үүлгедиглери-биле демиселди колдуунда-ла эрге-чагырга органнары, хөй-ниитиниң киржилгези барык-ла чокка чорудуп келген. Ам үеде күрүне органнарының күүседип турган чамдык эрге-хүлээлгелерин хөй-нитти организацияларынче чөөрту шилчидип берип турар. Ынчангаш кем-херек үүлгедиглери-биле, социалистиг корум-чурумнуң хажыдыкчылары-биле демиселге хамааты бүрүзүнүң, хөй-нитти организацияларының ролю улгаткан. Корум-чурум үрекчилерин кижизидеринге коллективтериниң хуралдары, эш-хуузунуң судтары улуг ужур-дузалыг. Анаа корум-чурум үрекчилерин боттарының-на кады ажылдап турар өөру шыңгыы шүгүмчүлелге таварыштырар болганда, оон дээштиг салдары дыка улуг. Ынчалзажок чамдык таварылгаларда албан, организация черлери, профэвилелдиниң месткомнары чурум үрекчилериниң дугайында медээни алгаш, ону бөлүр-чогууру-биле чугаалажып көөрүн организаставайн, чүгле кыры-биле көрүп, ийи-бир кижи ёзу барымдаалап санал бергеш, оон-биле соксап каар. Ындыг чугаалажып көрүүшкүн чогуур түңнелди бербейн турары чугаажок. Ол ышкаш, чамдык кижилерни коллектив даанып алгаш, эде кижизидип болур. Ынчалза-даа кем-херек үүлгедикчилерин, каржы хулиганнарны даанып алгаш кижизидип болбас.

Кем-херек үүлгедиң янзы-бүрү бичии херектерден — арагалаашкындан, прогулдан, эш-өөрүн хүндүлевес чоруктан тыптыр. Ындыг оруктче кирген кижилерни баш удур хемчег ап кижизидери чугула. Ол дээрге кижиниң эки чоруу дээш баш удур демисел-дир.

Хулиганнар — ниитилелдиң дайзыннары, олар-биле демисел — бүгү-ниитиниң херээ болур. Бистиң республикада кем-херек үүлгедиглерниге болгаш хулиганнаашкынга удур демисел чорудар талазы-биле эки-тураның хөй-нитти организациялары тургустунган. Ам үеде республикада 232 улусчу дружиналар, хөй санныг эш-хуузунуң судтары тургустунган. Оларның хөй нурузу эки ажылдап турар. Чижээ, мурнунда турган Бай-Тайга районга кем-херек үүлгедиглери 1962 чылда 2 катап кызырылган. Улусчу дружиналар болгаш эш-хуузунуң судтары маңаа улуг рольду ойнаан. Кызыл хоорайның дружиначылары хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга идепкейлиг киржип турар.

Бир черниң чонун оорлар, болгаш хулиганнар мурнунда амыратпас турган. Колхозка улусчу дружинаны тургусканының соолунде анаа корум-чурум камгалалын дружина бодунуң холунга алган. Ам колхоз черлерге дружиначылар дежурныйлап, байырлал хүннеринде фермалар, бригадаларже аъттыг дежурныйларны чорудуп турар. А дружиначылар корум-чурум үрекчилерин баш удур-ла соксадып, чогуур хемчеглерни ап турарлар.

Чамдык дружиналарның болгаш эш-хуузунуң судтарының четпес ажылдап турарын демдеглевейн барып болбас. Чижээ, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда эш-хуузунуң суду (даргазы эш Серебренников) анаа көөру-биле шилчиткен материалдар бар турда-ла, алзэн үр үениң иштинде ажылдавайн келген. Ол ышкаш чамдык улуг-улуг бүдүрүглелерде, колхозтарда, совхозтарда эш-хуузунуң судтары тургустунмаан, а чамдыктары ажылдавайн турары черле таарышпас.

Бодунуң хүлээлгелерин багай күүседип турар ийикпе азы шуут ажылдавайн турар дружиналар бисте бар. Чамдык дружиналарда кижилер саны эвээш, комсомолчулар, коммунистер барык киришпейн турар. Чамдык таварылгаларда дружиначы деп бедик атты эдилээн кижилер боттары корум-чурум үрей бээр ийикпе хулиганнарны херекке албайн, бажын эъттендирер чоруктар бар.

Хулиганнар каш-ла санныг, а бистиң совет кижилеривис барык шупту ак-сеткилдиг болгаш хулиганнаар чорукту дарый-ла узуткаарын күзеп турар. Ынчангаш хөй-ниитиниң чуруму дээш демисел хамааты бүрүзүнүң анаа идепкейлиг киржирин негеп турар. Бир эвес ак-сеткилдиг кижи бүрүзү хулиганнарга, арагачыларга болгаш өске-даа кем-херек үүлгедикчилеринге удур демиселге идепкейлиг киржир болза, капитализмниң ол оолганнарын дүрген узуткаар бис.

В. КОЧЕТКОВ.
Тыва АССР-ниң хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының министерствозунуң [illegible] эргелекчизи.

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН

Курескийниң механизаторларының кыйгырыын бүрүн деткиишаан, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелди организастыг чорудуп турар. Совхозтуң Иштии-Хем, Арыг-Үзүү болгаш Арыскан суурларынга механизаторларының, ховунуң бүгү ажыл-ишчилериниң хуралдары бедик көдүрлүүшкүннүг болган. Олар тракторлар болгаш кожулда машиналарының септелгезин соңгулда хүнүнге үткүштүр доозарын, тарылга үезинде кывар-чаар материалды 5 хуу камнап алырын хүлээнген.

Механизаторларның сөзү оларның ажыл-ижинде чедиишкинниг боттанып турар. Чижээ, бо хүннерде 32 тракторну, 36 сеялканы, тракторнуң 150 илиирин, өске-даа кожулда машиналарын септеп доосан. Иштии-Хемде эш Чалбааның септелге бригадазы өлээн үлегерлиг ажылдап турарын маңаа айтыры чугула.

Ажылдың бүдүмгүрү, продукцияның эки шынары дээш чарышты калбартпышаан, техниканы бүдүрүкчүлүг болгаш каныыг эдилээринге база улуг кичээнгейни салып турар. Чамдыкта 2—3 эрги кезектерни селиштирип ажыглаар хемчеглерни база организастап турар.

Часкы хову ажылынга белеткел талазы-биле механизаторларның мурнунда улуг сорулга салдынып турар. Олар соңгулда хүнүнге чедир ам-даа 30 ажыг тракторну, 20 хире сеялканы, өске-даа элээн каш кожулда машиналарын септээр. Ол сорулганы чедиишкинниг боттандырары, тарылга үезинде ажылдың дүн-хүн ээлчеглерин хандырары дээш белеткелди амдытааштан хынамчалыг чорудуп турар.

Моон-биле кады чамдык четпестерни база айтыр херек. Септелге мастерскаязында күш-ажылдың организастыы чавыс, септелгениң темпизи ам-даа оожум. «ДТ-54», «Беларусь» ышкаш чамдык тракторларга херегээр артык кезектерниң чогундан септелге база хожудап турар. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Шагаан-Арыг салбыры бо талазы-биле бөттүг хемчег албайн келгени хомуданчыг.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң механизаторлары соңгулда хүнүнге белектиг ужуражыр дээш алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип шыдаар. Төрээн чуртка улам-на хөй болгаш эки шынарлыг тарааны белеткээри дээш чарыш кижи бүрүзүн сорук киирип, ажыл-ишче хайныктырып турар.

С. БУЯНДЫ.

АНДРИЯН НИКОЛАЕВ БАЛИ ОРТУЛУКТА

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Совет космонавт Андриян Николаев Бали ортулукта ийиги хүндө аалчы болуп чоруп турар. Чер болганынга ыштыг, тус черниң чурттакчылары база-ла ону чылыг болгаш өөрүшкүлүг-биле уткаан. Космонавт-3 ортулукка «эмин эртген найыралчы чыыштан» дыштаныырын баштай бодап турган. Ындыг болза-даа космос делгемин шиңгээдип алыр талазы-биле Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин Балиниң хөй-ниитизиниң өөзи сонуургап турарын барымдаалааш, Андриян Николаев аныяктар, ыяш болгаш мөңгүн-биле чүве кылыр кижилер болгаш чуруукчулар-биле ээзен ужуражылгаларны эрттирген.

Январь 31-ниң кежээзинде чаагай сеткилдиг баличилер Андриянга аалдар бодурган каас-чараш карнавалды тургусчан.

НЕРУ: „дайынга удур туржуп турар"

ДЕЛИ. (СЭТА). «Бистер дайынга удур туржуп турар болгаш бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны тайбың айылап шиитпирлээринче чүткүп турар бис»—деп, Индияның премьер-министри Неру Делиге болган, Махатма Гандиниң тураскаалынга хол баштырган массалыг митингиге чүве чугаалааш, медеглээн.

Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның политиказынга хамаарыштыр Неруну чугаалааны болза: «Россия—дайынга удур, чүге дээрге амгы үеде дайын болза Европага болгаш бүгү делегейге хоозураашкынның болдурар ядролуг дайын-дыр».

„Бузулбас чаңгыс эп"— хоозун чорук-тур

БЕРЛИН. (СЭТА). Европаның экономиктиг ниитилежилге-биле холбашкан кризисти бот-бодунуң аайынга киржир чоруктуң дузазы-биле шиитпирлээр дээш Брюссельге кылган оралдажыышкын буурап дүшкен. Киржикчилерниң аразында политиктиг болгаш экономиктиг чөрүлдээлер хөлүн эртир күштүг болган деп, барыын талазы күрүнелерниң Брюссельге чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайында «Нейес дейчланд» солун бижип турар.

Барыын чүктүң «бузулбас чаңгыс эвинге» хамаарыштыр империалистерниң тарадып турган бүгү-ле меге-хоозун чөрүүн Брюссельге болган чугаалажыышкыннар база катап көргүскен дээрзин солун онзалап демдеглээн.

Хамаарышпас чорукче базым

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи протекторат Ньясалендиге иштики бот эргелелди февраль 1-ниң хүнүнден эгелээш тургускан. Малавиниң конгрезиниң партиязының даргазы Хестингс Банда чурттуң чаа чазааның премьер-министри болган. Бо болза 60 чылдарда үргүлчүлээн англи тергиидээшкинниң соонда Ньясалендиниң баштайгы африка чазаа-дыр.

Чуртта дээди эрге-чагырга ам дээрезинде англи губернаторнуң холунда артып турзажок. Ньясалендиниң африка чонунуң иштики бот эргелелди чедип алганы — бурун хамаарышпас чорукту чаалап алырынче орукка чугула базым болур.

НЬЯСАЛЕНД
(Тайылбыр)

Ньясаленд — Төп Африкада Англияның протектораты. Ньясаленд Ньяс хөлдүң барыын эриин дургаар чиңге дилиндек кылдыр шөйлүп чоруткан. Чурттуң шөлү — 127,3 муң дөрбелчин километр. Чону 3 миллион ажыг кижиге санаттынып турар. Оларның колдуу малви, макуаломве, яо болгаш өске-даа улустар болуп турар. Европа чонунуң саны шоолуг эвес (8,6 муң кижи). Найысылалы — Зомба. Ньясаленд 1953 чылда англи империалистерниң дөгээни Родезия биле Ньясаленд федерациязының составынга бактаап турар.

Англияның 60 чылдарда үргүлчүлеп келген колониалисчи эжелели чурттуң экономиказынга аар уржукту таварыштырган. Федерацияның иштинге Ньясаленд Соңгу болгаш Мурнуу Родезияның бүдүрүлгелеринге база рудниктеринге чиик хөлезилиг ажылчын күжүн бээринге көскү эвес рольдуг болуп турар. Чүгле улуг эвес үлетпүр бар, таакпы, тунг, шай, хөвең ажылдап кылыр фабрикалар багай дериттинген.

Ньясалендиниң минералдыг курлавырларын шинчилээр ажылды кедергей багай чоруткан, а шинчилеп тыпкан боксит, монацит элезин, хөмүр даш, графит чыдар черлерин ажылдап кылбайн турар.

Чурттуң экономиказының кол адыры — кодээ ажыл-агыйда англи монополиялар тергиидеп, эки черлерден тус черниң чонун сывырып үндүргеннер. Чурттуң бараан бүдүрүлгезиниң улуг кезин монополияларның үлүүнге онаажып турар. Дашкаар үндүрер кол культуралар — шай, таакпы, кофе болгаш хөвең. Шай бүдүрер талазы-биле Ньясаленд Африкада бирги черни ээлеп турар. Тус черниң үндезин чону бодунуң чөгенчиг бичии участоктарынга кукурузаны, соргону, чиңге-тарааны, ристи, арахисти хууда херегленинге ажыглаары-биле тарып, өстүрүп турар.

Соңгу болгаш Мурнуу Родезия-биле Ньясалендини федерацияга каттыштырарын англи улуг монополияларның болгаш ак кештиг колонистерниң эрге-ажыктарынга таарыштыр, чурттуң үндезин чонунуң күзел-соруунга чөрүштүр боттандырган турган. Федерацияны организастаан хүнүнден эгелээш, африканнар федерацияны болгаш ында тергиидээн сөөк-язы ылгаар кара-туразында ёзу-чурумну узуткаар дээш демиселди калбарткан.

1959 чылда тургустунган болгаш Х. Бандага удурткан Малави конгрезиниң партиязы Ньясалендиниң улузунуң ол демиселин баштап турар. Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң базыышкынынга таварышкан Англия тус черниң чонунуң эргелерин калбартырынче баар ужурга аргажоктуң кырындан таварышкан. 1960 чылда чер-черниң хоойлу-дүрүм үндүрер болгаш күүсекчи органнарынга африканнарның төлээлекчилериниң санын көвүдеткен. А 1962 чылдың төнчүзүнде Лондонга болган чугаалажыышкыннарга англи чазак Ньясалендиге иштики бот эргелелди 1963 чылдың февральда тыпсырынга чөпшээрежир ужурга таварышкан.

(СЭТА).

БЭДЧ-ниң экономика айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралы

Бот-бодунга экономиктиг дузалажыышка чөвүлелиниң экономика айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссиязының ээлчегиг хуралы чөөнта чаа Москвага болуп эрткен.

Чөвүлелдиң кежигүннери чурттарның: Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Моол Арат Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румын Улус Республиканың, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Чехословакияның Социалистиг Республиказының төлээлери, а ол ышкаш Вьетнамның Демократтыг Республиказындан болгаш Кыдат Улус Республиказындан хайгааракчылар хуралга киришкен.

Комиссияның ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан чөвүлелдиң XVII сессиязының болгаш чөвүлелдиң күүсекчи комитединиң хуралының шиитпирлерин чурттарның төлээлекчилери чугаалажып көрген болгаш чогуур доктаалдарны хүлээп алган, а ол ышкаш комиссияның кылган ажылының болгаш оон ажыл-чорудулгазының улам ыңайгы угланыышкынының дугайында илеткелди чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп бадылаан.

БЭДЧ-ниң киржикчилери чурттарның капитал салыышкыннарының экономиктиг үре-түңнелдиин дөмейлээриниң методиказын кылып тургузарын доозарының дугайында, херечлел фондузун болгаш чылында фондузун дүүштүрүп көөрүнүң, а ол ышкаш үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый продукциязының хемчээлдерин дөмейлээриниң талазы-биле чогуур доктаалдарны комиссия хүлээп алган.

БЭДЧ-ниң киржикчилери чурттарның экономиктиг нады ажылдамылгазының айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын аайлап таарыштырар дугайында айтырыгны хуралдың киржикчилери чугаалажып көрген.

1963 чылда бодунуң ажылының планын комиссия чугаалажып көрген болгаш бадылаан.

Комиссияның хуралы акы-дуңмалыышны чаңгыс эптиң болгаш бот-бодун бурунү-биле билчириниң байдалынга болуп эрткен.

Шериг чарыгдалдары өзер

ЛОНДОН (СЭТА). 1948 чылдан бээр Англия бодунуң ядролуг чепсээн тургузарынга бир миллиард хире фунт стерлингти чарыгдаан. Англияның шериг чарыгдалдарының соксаал чокка өзүп турары-биле холбаштыр хуврааазының илергейлээн парламент кежигүннериниң салган айтырыгларынга харылавышаан, камгалал министри Торникрофт ол медеглели-биле англи хөй-ниитини «сөөртен».

Шериг дээвиледдери «бети дээрге-ле ниити национал продуктунуу ышкаш, ындыг темпилер-биле өзер» деп, камгалал министри Торникрофт медеглээн.

Лейборист Зилликустуң айтырыының харыызынга Торникрофтуң дыңнатканы болза, англи шериг бюджетиниң өзерин билип алза чогуур.

Уайтының медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «НАТО-ну күштелдирерин, хөй националдыг ядролуг камгалал күштерин тургузарын болгаш садыгны либерализастаарын» киириштир, Атлантика ниитилежилгезин быжыглаарын Каттышкан Штаттар үргүлчүлээр апаар деп, АКШ-тың күрүне департаментизиниң парлалга айтырыгларының талазы-биле төлээлекчизи Л. Уайт медеглээн.

«Ниити рынокка» Англияның киреринден Францияның ойталаан чоруу күштүг болгаш каттышкан Европаның Каттышкан Штаттар-биле үре-түңнелдиг дем каттыштырылгазының үезин чүгле соңгаарладып турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Л. Уайттың медеглели болза, Брюссельге чугаалажыышкыннарның бойлап дүшкенин АКШ-тың чазааның албан хуузу-биле канчаар көрүп турары ол болур.

Де Голльду Краг шүгүмчүлеп турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Дания «ниити рынокка» чааскаан кирер бодап турар — Лондонга чоокта чаа болган парлалга конференциязынга Данияның премьер-министри Крагтың кылган медеглелиниң кол утка-шынары ындыг болган.

Краг «Ниити рынокка» Англияны кирер дугайында брюссель чугаалажыышкыннарның буурап дүшкен соонда Лондонга чеде берген болгаш премьер-министр Макмиллан база даштыкы херектер министри Хьюм олар-биле ужурашкан.

«Ниити рыноктуң» тариф моондаа Данияның экономиказынга ылангыя оон кодээ ажыл-агыйынга аар согугну таварыштырып болурун Данияның премьер-министри билинген. «Ниити рынокка» кирери-биле бодунуң күжениишкиннерин чазак үргүлчүлээр дээрзин Краг айыткан. Ынчалза-даа ону кылырда Дания Англияның болгаш хостуг садыгның европа ассоциациязының талазы-биле өске-даа эвилелчилериниң эрге-ажыктарын барымдаалаар бодап турарын ол демдеглээн.

Корреспондентиниң айтырыынга харылавышаан, Краг Брюссельге болган чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр де Голльдуң туружун шүгүмчүлээн. Ынчалза-даа, мында айтып турары-биле алырга, ол шүгүмчүлел чидиг эвес болган. Парижке болгаш Лондонга кылган болунун чугаалажыышкыннарын тодаргай дыңнадырындан Краг ойталаан.

Бундесверге америк ракеталар

БОНН. (СЭТА). 1963 чылдың майда бундесверниң бирги батальонун «серджент» деп америк ракеталар-биле чепсеглээр деп турар. Моон-биле холбаштыр «Франкфуртер рундшау» солуннуң демдеглеп турары болза бундесвер ракеталарын баштай айтып турган хуусаазындан эрте алыр апаар-дыр.

Бундесверни «серджент» деп ракеталар-биле чепсеглээриниң хуусааларын кызырган чорук хевертен болган таварылга эвес-тир. Ол чепсеглээшкин «НАТО-нуң хөй талалыг атомнуг күштерин» тургузарынга бундесверни кииринштирер планнар-биле шуут холбашкан.

БАЗА БИР СПАРТАКИАДА

Январының сөөлгү хүннеринде кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң V дугаар спартакиадазы болуп эрткен. Оон бичии-ле мурнунда болган профэвилелчилерниң оон өске ийи обкомунуң кады эрттирген спартакиадазынга бодаарга бо спартакиаданы организастааны эки, киржикчилерниң саны хөй болган болгаш оларның көргүзүглери-даа мурнундагыларындан дээре болганын айтыр херек.

Кодээ спортчуларының кышкы шенелделерин чедиишкинниг чорудары-биле ол профэвилел обкому (даргазы С. Киров) чер-черде организацияларынга баш удур белеткел ажылдарын организастаан. Күрүне албан черлериниң болгаш чурт үлетпүрүнүң профэвилел обкомнары спартакиада эрттирериниң бичии мурнуу чарыында чер-черлерде боттарының организацияларынче шиитпир хоолгаларын чорудары-биле кызыгаарлаттынган. А кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкому орта шыңгыы белеткелди чорудары-биле районнардан, совхозтардан спортчу активти чыглааш, тускай семинарны база организастаан.

Чурукта: В. Горегляд.

Ол ышкаш спорт болгаш күш-культура ажылы бүдүрүкчү күш-ажыл-биле сырый холбаалыг болурун кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкому эки билип турар. Бо спартакиадага «Найырал», «Тинилелге», «Межегей», «Өөк», «Чыраа-Бажы» совхозтардан, «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбырындан болгаш кодээ ажыл-агый дүржүлге станциязындан хөй механизаторлар, ажылчын аныяктар киришкен.

КЫСКА ХЕМЧЭЭЛДИГ ОРУККА

Спартакиаданың баштайгы хүнүнде оолдарның 5, херээженнерниң 3 километрге хаак чарыжы болган. Кыска хемчээлдиг орукка кымнарның маңы үнерин оон көстү берген. Оолдардан ол хүннүң тиилекчизи «Межегей» совхозтуң хаакчызы В. Горегляд болган, оон көргүзүү 23 мин. Оон чүгле он секунда озалдааш, «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбырының хаакчызы Н. Бурлачок ийиги черни ээлээн. Үшкү черде 24 мин. көргүзүглүг С. Очур-оол («Чыраа-Бажы» совхоз).

Херээженнерден ол хүн 18 мин. 20 секундада маңнап келгеш, кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Н. Чашухина бирги черни алган. «Межегей» совхозтуң ажылчыны С. Монгушту онзалап мактавас аргажок. Аныяк спортчу кыс Саяна хүн-бүрү тренировкалап, шыырак белеткелди эрткен. Чашухинадан чүгле 05 секунда озалдап, оон соон ызырты келген.

Коньки талазы-биле ол хүн оолдарда, херээженнер-даа 500 — 500 метрге чарышкан. Маңаа киржикчилер эвээш болуп турарын барымдаалааш, хуузунда бирги чер дээш маргылдаа болган. Сут ажыл-агый чериниң конькичизи А. Есарев ол хемчээлге 54,2 секундада маңнап келгеш, бирги черни ээлээн, 1 мин. 06 секундада маңнап келген Э. Сат («Тинилелге» совхоз) ийиги черни алган.

Херээженнерден Л. Москаева («Межегей») өскелерден дээре көргүзүглүг болуп, тиилекчи болган.

МАРГЫЛДААНЫҢ СӨӨЛГҮ ХҮНҮ

Спартакиаданың ийиги хүнүнде оолдарның 10 километрге, херээженнерниң 5 километрге хаак чарыжы болган. Баштайгы хүннүң тиилекчилери борта база-ла тиилээр дээрзинге көрүкчүлер бүзүреп турган. Ындыг болза-даа дүүнгү тиилекчилерниң аразынга чаа аттар көстүп келгени оларның ол бүзүрелин бадыткавайн барган.

Оолдарның 10 километр чарыжының тиилекчизи, «Найырал» совхозтуң механизатору Михаил Дугар-Сүрүң болган. Бо болза удаа-дараалаштыр салып үндүргүлээн хаакчыларның 16 дугаарында халып үнгеш, орук дургаар 11 хаакчыны эрткеш, дөрт дугаарында маңнап келген. Ол хемчээлди күш-ажылга дадыккан механизатор 49 минута 25 секундада эрткен.

— Узак маңнаар кижи мен, кыска хемчээлдиг орукка маңым «үнмейн» баар. Агаарның температуразы моон шала чылыг турган болза 15 болгаш 30 км чарышка маңнаарын болап турган мен — деп, Михаил чугаалаан. Эрткен хүннүң тиилекчизи — «Межегей» совхозтан келген чолаачы Виктор Горегляд оон 1 мин. 30 секундада озалдааш, ийиги черни алган. Үшкү черни Эрес-оол Биче-оол («Найырал» совхоз) ап, Горегляддан чүгле 05 секунда мурнадыпкан.

ТҮҢНЕЛ

Мурнунда эрткен спартакиадага-даа, бо удаада-даа коньки талазы-биле спортчу уш хевирниң маргылдааларын эвээш кижи киржикчилиг болганы четпес дээрзин демдеглевес аргажок. Спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының республиканың эвилелиниң чөвүлели спорттуң бо хевиринге хандыкшылдыгларын эвилелдээринче, шыырак конькичилерниң арга-мергежилин ниитиниң бодударынче сагыын салза чогуур.

Бо спартакиаданың сөөлгү хүнүнде оол конькичилерниң 1500 болгаш 5000 метрге, херээжен конькичилерниң 1000 метрге чарыжы болган. Орта база-ла А. Есарев эң дээре көргүзүглүг болуп, бирги черни, а Э. Сат («Тинилелге» совхоз)—ийиги черни алгылаан. Хаак чарыжынга уруглардан база-ла Натаца Чашухина — бирги черде, оон чаңгыс командазы ажы Л. Бурявцева — ийиги черде, үшкү черде — Саяна Монгуш болган.

Команда талазы-биле кодээ ажыл-агый техникумунуң командазынга ол обкомнуң шилчип чоруур кубогун, I чергениң дипломун болгаш 275 рубль шаңналды тывыскан. Ийиги черни ээлээн «Межегей» совхозтуң командазынга база-ла диплом тывыскан, 275 рубль-биле шаңнаан. Үшкү черни алган «Найырал» совхозтуң командазынга 250 акша шаңналын тывыскан. Ол ышкаш түс-түс тиилекчилерниң чедиишкиннерин мактал бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле демдеглээн.

Чурукта: М. Дугар-Сүрүң.

О. НАМЧЫЛАК.

Фотолар авторнуу.

ДЕМИР-ДЕС ЧЫЫЛДАЗЫ

Улуг-Хем районнуң совхозтарында болгаш организацияларында демир-дес чыылдазы эки организастаттынган. «ҮТКА-ның 25 чылы» совхоз 98 тонна ажыг демир-дес чыткан, азы чыл планын 113 хуу күүсеткен, «Найырал» совхозу 105 хуу, Шагаан-Арыг АТК-зы 148 хуу күүсеткен.

Ындыг-даа болза районнуң чамдык ажыл-агыйлары демир-дес чыылдазын чугулалап көрбейн, ону школачыларның херээ кылдыр көрүп турар. Оон уламындан чамдык суурларның девискээринде, тараа шөлдеринде ажыглалдан үнген машиналар кезектери чыглы берген үрелип чыткылаар. «Чодураа» колхоз демир-дес чыыр планын чүгле 31,4 хуу күүсеткен, а Шагаан-Арыг хоорайның харылзаа конторазы чаңгыс килограмм-даа демир-дес чыгбаан.

С. ШИВИТ.

ӨРТТҮҢ АЙЫЫЛЫН ЧАЙЛАТКАН

Каа-Хемде Терзиг суур арга-эзим чоогунда туруп турар. Эрткен күзүн чазыйлаан адыг Терзиг чоок-кавызының ажыл-агыйларынга когаралды чедирип, харын-даа суурнуң ол-бо талаларынга көстүгүлеп туртулаан.

Терзигниң хоочун чурттакчызы 62 харлыг С. Даваалай колхозтуң малын чазыйлаан адыгдан камгалаар дээш, мыш будууңга азып алган демирин дүнениң-не аргага чаңгылап-дыр хал турган. Күскү соокумаар дүннерниң бирээзинде демги демирин кагар дээш үнүп келгеш, фермада улуг инек кажаазындан от чалбыыштаалып турганын көрүп каан. Эш Даваалай ол дораан суурнуң бажыңнарын кезий халып туруп, өрт болу бергенин чонга медээлеп, демирин хая эгелээн. Суурнуң чону дүрген чыглып келгеш, бүгү болунар аргаларны ажыглап туруп, колхозтуң инек кажаазын өртен камгалап алган.

Бир эвес ол өртүү эш Даваалай көрбээн болза, өрт оон өскээш, сиген кажаазын дамчып өске-даа тудугларга дээп, улуг когаралды болзурар турган. Ферманың инек кажаазын өртен камгалап алганы дээш, колхоз баштаар чери кырганга өөрүп четтиргенин илереткен.

О. ДОРЖУ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттарлыг, хар чагбас, кошкак хаттыг хүн болур. Агаарның температуразы: республикага 21—26, Кызылга 24—26 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Совет Эвилели хамаарышпас аныяк африка күрүнелерге экономика талазы-биле улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Совет тускай эртемниглериниң киржилгези-биле үлетпүр бүдүрүлгелерин тудуп турар. Совет Эвилели техниканы, продуктуларны, калбак херегленинң бараанарын чорудуп берип турар. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда Совет Эвилелинден Гвинея Республиказе янзы-бүрү ийи муң ажыг машиналарны, чүс-чүс тракторларны, комбайннарны, станоктарны, көжүп чоруур электростанцияларны болгаш өске-даа хөй чүүлдерни чорудуп берген. Совет техника тропиктиг климаттың байдалдарынга кайгамчык-ла таарзыр болган.

ЧУРУКТА: Конакриниң кудумчуларында «Москвич» деп чиик машиналар.

Фото В. ХУХЛАЕВТИИ. СЭТА-ның фотохроникази.

ДИФТЕРИЯ

Дифтерия — халдавырлыг аарыг. Дифтерия болгаш оон-биле холбаалыг чарыдааштыкынар бичии уругларның чүгле кадыынга эвес, харын-даа оларның амы-тынынга улуг айыылды таварлаштырып болур. Дифтериядан хөй нуруузунда-ла 1-ден 7 хар чедир назылыг уруглар кончуг аарычал. Ынчалза-даа оон улуг назылыг уругларга база дифтериядан аарыры айыылдыг дээрзин утпас херек. Улуг кижилерниң дифтериядан аарыры кончуг ховар таварышкылаар.

Дифтерияны баш бурунгаар чайладып болур дээрзин кижи бүрүзү билзе чогуур.

Хөй чылдарның дургузунда дифтерияга удур демиселге чедиишкинниг хыналданы эрткен арга болза—дифтерияга удур тарылга.

Бичии уругларга дифтерияга удур тарылганы чоруткан сөөлүнде оларның организминге дифтерияның өөскүдүкчүлери микробтарны хоранныар тускай бүдүмелдер тыптып келир.

Дифтерияга удур тарылганың долу курузун эрттирген уруглар ол аар аарыгдан аарывас болур, а ийи-чаңгыс таварылгаларда оон аарый-даа берзе, кончуг чиик-биле эрттирерлер.

Кажан тарылганың курузун долузу-биле эрттиргенде болгаш ону өй-шаанда чоруткан да чогуур үре-түңнелдиг, чедиишкинниг болур дээрзин билзе чогуур.

Тарылганың долу курузун эрттирбээн уруглар дифтериядан аарый бээр таварылгалар эвээш эвес.

Амгы үеде дифтерия болгаш коклюш аарыгларга удур тарылганың чаңгыс угда чорудар эмнерин бистиң чуртта ажыглап эгелээн.

АДА-ИЕЛЕР

Уругларыңарга дифтерияга удур тарылганың долу курузун чогуур өй-шаанда эрттеринче кичээнгей салыңар.

Дифтерияга удур тарылганың хуусааларын утпаңар:

3 айлыында, 1 хар 2 ай болганда, 3 харлыында, 7, 9 болгаш 12 харлыында.

Республиканың Санитар-чырыдылга бажыңы.

Кинотеатрларга

Февраль 5-те.

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт арсенал» 10, 11.50, «Дидим кижилер» 1.40, 3.40, 5.40, 7.40 9.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алёшаның ынакшылы» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, «Хүннээрек шынааның ырызы» 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Васёк Трубачёв болгаш оон командазы» 11.15, 1.15, «Күзел-сорууттуг бичиилер» 3.10, «Катап эгелээн амыдырал» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Баббета дайынче бар чор» 2.30, «Кудумчулар билир» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 даараныр машиналар, 3700 сөөдүкчүлар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараанар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киоскилеринден, кино театрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

Ажаалга кассаларының эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харысалгалыг дежурныйның 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, кодээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13, иштики килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00039. Чагыг № 109. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

№ 31 (5435) 1963 ч. февраль 6, среда | Өртээ 2 көп

Куш ажаакчыларының кайгамчык чедиишкини

Эш Н. С. Хрущев куш ажаакчылары А. П. Гетьман, Е. А. Бибик, Л. Г. Косинова, В. Т. Турченко, В. Г. Гуленкова, М. В. Сидельникова, Е. Л. Уколова, М. П. Доронина оларга болгаш Крым областың «Южный» совхозунуң бүгү коллективинге байырлыг чагааны чоруткан. 1962 чылда ол ажыл-агый күрүнеге 31 миллион 400 муң чуурганы болгаш 1288 тонна куш эъдин дужааган. Ол чуурганың бот-үнези 48 көпеек болган.

Ылаңгыя Александра Павловна Гетьман, Елизавета Акимовна Бибик болгаш Лидия Григорьевна Косинова оларның бригадалары шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган. Ол бригадаларда ажылдап турар он үш кижи 126,5 муң кушту азырап, 17 миллион 900 муң чуурганы алган. Бир куш ажаакчызы ортумаа-биле бир миллион 377 муң чуурганы алган.

Механизмнерни ажыглаан чорук куш ажаакчы бүрүзү 9 муңдан 12 муң чедир кыс дагааларны ажаар арганы берген, а Валентина Викентьевна Косина 21 муң дагааларны ажаап азыраарынче шилчээн. Куштуң механизастаан кажааларынга чүс чуурганы бүдүреринге 14 минута азы дагааларны анаа азыраарындан 8 катап эвээш үе чарыгдаттынар.

Бодунуң чагаазынга Никита Сергеевич Хрущевтуң демдеглеп турары болза, совхозтуң коллективиниң чогаадыкчы куш-ажылы чуурга болгаш куш эъдин бүдүрерин шапкын көвүдедиринге, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның бот-үнезин чиигедиринге орукту айтып турар-дыр. Бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга эки үлегер-чижекти коллектив көргүзүп турар.

Партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың мурнундан эш Н. С. Хрущев куш-ажылчы шылгараңгай тиилелгези-биле холбаштыр совхозтуң ажылдакчыларынга чүректиң ханызындан байырын чедирип, моон соңгааргы чедиишкиннерни оларга күзээн.

• • •

«Южный» совхозтуң куш ажаакчылары эш Н. С. Хрущевка чоруткан чагаазынга боттарының ажылының түңнелдериниң дугайын чугаалап турар. Куш ажылынга эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептереткениниң, хөй куш кирер чорудулгаларны калбаа-биле механизастааанының болгаш автоматчыттканының ачызында куш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн дыка өстүрер аргалыг болган дээрзин олар демдеглээн. Совхозтуң кол инженери Г. П. Серыйге баштаткан мергежилдиг кижилери чемин белеткээр болгаш кушту чемгерерин, суггарарын, чуурганы чыып, хааржактаарын механизастаарынга эргежок чугула дерилгени ол черинге чогаадып кылгаш, белеткеп тургускан. Ам чогаадыкчылар бүгү куш кажааларынга механизмнерни автоматчыткан программалыг башкарылгаже шилчиир сорулганы боттарынга салган.

1963 чылда айыткан сорулгаларының дугайын дыңнатпышаан, «Южный» совхозтуң куш ажаакчылары моон-даа соңгаар ак-сеткилдиг ажылдап, совет ажыл-ишчиниң арын-нүүрүн үнелеп, боттарының бүгү куштерин болгаш билиглерин ынак Төрээн чурттуң чечектелиишкининге бээрин партияның Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш эш Никита Сергеевич Хрущевка бүзүредип турарлар. (СЭТА).

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринге соңгулда талазы-биле округтуң соңгулда комиссияларынга

АЖЫК ЧАГАА

Элээн хөй соңгулда округтарындан эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр бисти депшиткен дугайында, ол округтарның талазы-биле бадыладыр кылдыр чөпшээрээрин дилээн чагааларны болгаш телеграммаларны үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, шахталарның, колхозтарның, совхозтарның ажылчы чоннарының, албан черлериниң, өөредилге черлериниң коллективтеринден, янзы-бүрү хөй-нити организацияларындан болгаш ажылчы чоннарның ниитилелдеринден СЭКП Төп Комитединиң кежигүннери бистер тус-тузунда алдывыс.

Бистиң чуртувуска үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш көдээ ажыл-агыйның улам ынай хөгжүлдези дээш, ажылчы чоннарның амыдыралының болгаш культуразының деңнелин көдүрери дээш бүгү улустуң демиселин баштап, совет улусту ленинчи орук-биле чырыткылыг келир үеже—коммунизмче апар чорууру Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүннери дээш, бистерни эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр депшиткеш, биске көргүскен бедик алдар болгаш бүзүрел дээш ажылчы чоннарның коллективтеринге, хөй-нити организацияларынга болгаш бүгү соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

Депутатка кандидат бүрүзү чүгле чаңгыс соңгулда округунга бадыладыр болган чүве төлээде, бистер айтыышкын алыры-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге дилег кылдывыс. Бистиң кижи бүрүвүс девискээринде ажылдап база чурттап турарывыс ол эвилелдешкен республиканың Дээди Соведиңге соңгутса чогуур деп СЭКП ТК көрген болгаш дараазында соңгулда округтарынга бадыладыр чөпшээрелин бээрин биске сүмелээн:

БРЕЖНЕВ Л. И. — Бауман соңгулда округу, Москва хоорай, РСФСР.

ВОРОНОВ Г. И. — Калачеевскиниң соңгулда округу, Воронеж область, РСФСР.

КИРИЛЕНКО А. П. — Орджоникидзе соңгулда округу, Свердловск хоорай, РСФСР.

КОЗЛОВ Ф. Р. — Москва соңгулда округу, Ленинград хоорай, РСФСР.

КОСЫГИН А. Н. — Краснопересконтуң соңгулда округу, Ярославль хоорай, РСФСР.

КУУСИНЕН О. В. — Краснофлотскиниң соңгулда округу, Ленинград хоорай, РСФСР.

МИКОЯН А. И. — Ленин соңгулда округу, Донда-Ростов хоорай, РСФСР.

ПОДГОРНЫЙ Н. В. — Ленин соңгулда округу, Киев хоорай, Украин ССР.

ПОЛЯНСКИЙ Д. С. — Павловскиниң соңгулда округу, Алтай край, РСФСР.

СУСЛОВ М. А. — Ставропольдуң хоорай соңгулда округу, Куйбышев область, РСФСР.

ХРУЩЕВ Н. С. — Калинин соңгулда округу, Москва хоорай, РСФСР.

ШВЕРНИК Н. М. — Коломенскиниң көдээ соңгулда округу, Москва облазы, РСФСР.

ГРИШИН В. В. — Калининградтың соңгулда округу, Москва облазы, РСФСР.

ЕФРЕМОВ Л. Н. — Дмитриевскиниң соңгулда округу, Курск область, РСФСР.

МАЗУРОВ К. Т. — Ленин соңгулда округу, Минск хоорай, Белорус ССР.

МЖАВАНАДЗЕ В. П. — Энгельс соңгулда округу, Тбилиси хоорай, Грузин ССР.

РАШИДОВ Ш. Р. — Демир орук соңгулда округу, Ташкент хоорай, Узбек ССР.

ЩЕРБИЦКИЙ В. В. — Баглейниң соңгулда округу, Днепропетровск область, Украин ССР.

СЭКП ТК-ның айтыышкынын бистер күүседири-биле хүлээп алдывыс.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээрде бо медеглелди документ кылдыр көөрүн хамаарышкан округтарның соңгулда комиссияларындан диледивис.

Брежнев Л. И.	Куусинен О. В.	Хрущев Н. С.	Гришин В. В.
Воронов Г. И.	Микоян А. И.	Шверник Н. М.	Мжаванадзе В. П.
Кириленко А. П.	Подгорный Н. В.	Ефремов Л. Н.	Рашидов Ш. Р.
Козлов Ф. Р.	Полянский Д. С.	Мазуров К. Т.	Щербицкий В. В.
Косыгин А. Н.	Суслов М. А.		

АГИТПУНКТУДА МАССАЛЫГ ХЕМЧЕГЛЕР

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү чоокшулаан дудум совет кижилерниң политиктиг болгаш куш-ажылчы сорук кириишкини улам өзүп турар. Бызылдың агитпункттарында болгаш ажылчы чоннарның чурттап турар черлериниң аайы-биле тайылбыр-массалыг ажылдар хүн келген санында-ла калбарып турар. Ол ажылды хоорайның хөй санныг агитаторлары болгаш пропагандистери чорудуп турар.

Респотребсоюзтуң клувунда № 5 агитпунктунуң ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн. Бо агитпункт аңаа хамааржып турар партия организацияларының секретарьларының болгаш агитаторларның хуралын эрттирген, соңгулда үезинде чорудар ажылдың тодаргай планын тургускан болгаш ону боттандырар дээш агитколлективтерниң чорудуп турар ажылдарын доктаамал хынап турар. Соңгулда мурнунуң агитас-массалыг ажылын калбартып турар үеде агитколлекивтер удуртукчуларының болгаш агитаторларның хуралдарын ийи-ийи удаа чыылдырып, оларга тус-тус участоктарда политиктиг ажылдың чоруп турарының байдалын чугаалажып көөр болгаш агитаторларның аразынга дуржулга солчуушкунуң организастаары көрдүнген.

Агитпункт өске массалыг хемчеглер-биле кады соңгукчуларга янзы-бүрү темаларга, оон иштинде делегей байдалының, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдериниң дугайында, а аныяктарга совет кижиниң моральдыг мөлү-шынарының дугайында болгаш өске-даа темаларга лекцияларны организастап турар. Лекция болган сөөлүнде янзы-бүрү культура-массалыг хемчеглерни организастап турар. Чижээ, СЭКП хооркомунуң лектору эш Ф. А. Житковтуң чоокта чаа кылган делегей байдалының дугайында лекциязы кончуг эки организастаттынган. Соңгукчулар лекторларга элээн хөй айтырыгларны салгаш, долу харыыларны алганнар. Лекция сөөлүнде № 1 школаның өөреникчилери соңгукчуларга солун концерт көргүскеннер.

Массалыг хемчеглерни организастаар талазы-биле агитпункт эргелекчизи эш М. А. Жаровка респотребсоюзтуң, пенсионерлерниң, № 1 школаның болгаш курбанкының республика конторазының партия организациялары улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, январь 30-де организастаан лекцияга хамыкты мурнай-ла пенсионерлерниң партия организациязының секретары В. Ф. Фастунова биле партия организациязының секретарының оралакчызы С. Т. Танов олар боттарының коллективиниң кижилери-биле кады чедип келдилер. Ол парторганизацияның агитаторлары соңгукчуларын эки чарлааны-биле хөй кижи келген. Эш Танов боду агитатор хүлээлгезин күүседир талазы-биле өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Ол ышкаш агитаторлар Ч. Биче-оол, А. Жуков, Л. Серенмаа, Г. Чеховский болгаш өскелер-даа боттарының участоктарынга улуг ажылдарны чорудуп турарлар. Ол агитколлективтиң удуртукчузу В. Фастунова агитаторларга чугула сүмелерни бербишаан, оларның ажылын үргүлчү контрольдап турар.

№ 5 агитпунктуга хамааржып турар агитколлективтерниң агитаторларының беседаларының кол углаашкыны РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында дүрүмнерни тайылбырлаары, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессияларының материалдарын таныштырары болуп турар. Чеди чылдың бешки чылында бистиң чуртувустуң, оон иштинде бистиң республикавыстың мурнунда туруп турар сорулгалар дугайында беседалар ажылчы чоннарның улуг сонуургалын бодуруп турар.

Соңгулдага чедир арткан үе иштинде ам-даа шыңгыы күжениишкин-биле ажылдаары чугула дээрзин № 5 агитпункт болгаш аңаа хамааржып турар партия организацияларының агитаторлары эки билип турар. Моон ужурунда ам болур соңгулда чаа-чаа куш-ажылчы чедиишкиннер-биле, совет демократияның чайынначак тиилелгези-биле демдеглеттинзин дээш, агитаторлар, пропагандистер улам чуткулуг ажылдаар ужурлуглар.

Соңгулда кампаниязының хүн дүжүделлери

Чоннуң чаңгыс эп-сеткили

Соңгулда мурнунуң хуралдары республиканың хоорайларында болгаш көдээзинде улажып, чурттуң бүгү черлеринде ышкаш, чоннуң ажыл-ишчи, политиктиг бедик көдүрлүүшкүнүн, партия-биле улустуң улам-на сырый каттыжыышкынын илередип турар.

Тожу районнуң «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының нити хуралындан Россия Федерациязының дээди органынга бүгү улустуң депутатка кандидаты **Никита Сергеевич Хрущевту** диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле депшиткен. Ол ышкаш Тываның № 846 соңгулда округундан депшиттирген **Сергей Хочекович Красныйның** кандидатуразын чаңгыс үн-биле деткээн.

Толым сүт-бараан фермазы социалистиг чарышка эрткен чылын районда бирги черни ээлээн. Партия комитединиң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун быжыг тутпушаан, сүт бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдедип турар ол ферманың эргелекчизи, партия кежигүнүнге кандидат **Кол Мангыр Сандыкович** Тожу район Совединге депутаттың кандидадынга депшиттирген. Ферманың коллективи Кол Мангыр үш чылын улаштыр эки удуртуп келген.

«Совет Тыва» колхозтуң сураглыг аңчызы, Бүгү-эвилел делгелгезиниң киржикчизи **Дамырган Бараан Барынмаевич** бодунуң ак-сеткилдиг куш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Тожу район Совединге депутаттың кандидаты кылдыр, ону колхозчулар, нити хуралындан чаңгыс үн-биле депшиткен. Төрээн чуртка Дамырган Бараан чыл бүрү эвээш эвес «чымчак алдын» орулгазын кирип келген. Бо сезонну чүгле баштайгы чартыында безин 20 ажыг киштн өлүрген. «Май бири» көдээ ажыл-агый артелиниң нити хуралындан Тожу район Совединге депутаттың кандидадынга колхозтуң мурнакчы аңчызы **Ак Денгиме Тэзнеевна**, дуржулгалыг саанчы **Ак Бичен Орайбановна** олар чаңгыс үн-биле депшиттирген.

Ак Бичен эрткен чылын бодунда быжыглаан 13 инектен нигизин-биле 188 центнер сүтү сагган, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга саанчы бүзүрелдиг ажылдап турар. Херээжен аңчы Ак Денгиме 15 киш, 25 диин болгаш өске-даа олчалыг келген. Оон тывышка мергежилин чон мактап турар.

Соңгулда мурнунуң хөй кижи киржикчилиг хуралдары районнуң өске-даа черлеринде калбарып турар. Тожу район Совединге депутаттың кандидадынга Сыстыг-Хем тывыш ажыл-агыйының коллективиниң нити хуралындан **Байкалова Мария Петровна**, Ырбан ыяш ажыл-агыйының коллективиниң нити хуралындан Чернов Иван Иванович оларны бир үн-биле депшиткен.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү—март үшке белектиг ужуражыры дээш чоннуң ажыл-ижин сорук кирипбишаан, организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды агитаторлар улам калбартып турар. Районда 7 агитпункттуларның дерилгези барык доозулган, ында дежурный ээлчээн организастаан.

Районнуң соңгулда комиссиязының хуралынга харылзаа конторазының болгаш райкүүскомунуң культура килдизиниң соңгулдага белеткел талазы-биле информациязын дыңназаш, ону экижидеринге тодаргай хемчегни алган. Агитаторларның, округ комиссияларының кежигүннериниң семинарын, сургаалда хуралдарын организастап турар.

• • •

Бистиң республикада ам бо хүннерде чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны депшидери үргүлчүлеп турар. Улуг көдүрлүүшкүнүг байдалда эртип турар соңгулда мурнунуң хуралдарынга бүдүрүлгениң мурнакчыларын, көдээ ажыл-агыйының чаартыкчыларын, саанчыларны, кадарчыларны, хөйжуларны, интеллигенцияның дээре кижилерин болгаш партия, совет ажылдакчыларны соңгукчулар адап, оларны чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр депшидип турар.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң кежигүннери боттарының соңгулда мурнунуң хуралынга район Совединиң депутадынга кандидатка Кыргыс Монгул-ооловна **Донпакты**. «Х Улуг хурал» колхозтуң ажыл-ишчилери ол-ла район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр хову бригадазының бригадири Андрей Федорович **Крыцынны** бир үн-биле депшиткеннер.

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң Чкалов фермазының коллективи депутаттың кандидадынга ол совхозтуң мурнакчы саанчызы Елена Ивановна **Седенни** адааннар. Район эмнелгезиниң хуралынга райсоветтиң депутадынга кандидат кылдыр районнуң кол эмчизи Иван Лаврентьевич **Уколовту** депшиткен.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларынга база-ла хөй чон чыылган соңгулда мурнунуң хуралдары болуп эрткилээн. «Кызыл тук» колхозтуң кежигүннери район Совединиң депутадының кандидадынга артельдиң мурнакчы ажыл-ишчизи Долзатмаа Тажиевна **Бюрбюну**. «Бурунгаар» колхозтуң кежигүннери боттарының хуралынга механизатор Валерий Семенович **Артымны** депшиткен.

Башкы — хүндүлүг ат. Чоргааралдың ындыг адын төлептиг-биле эдилевишаан, аныяк салгакчыларны коммунизмниң ёзузунга өөредир, кижизидер улуг чаагай херекке күжүн болгаш билиин харам чокка берип турарлар бисте хөй. Бо үстүнде чурукту көрүңер. Олар—Кызыл хоорайның школаларының башкылары (солагай талазындан)— Мария Сергеевна **Гуркова** (№ 11 школа), Галина Степановна **Шачина** (№ 6 школа), Агафья Назаровна **Башкирцева** (№ 10 школа), Мария Прокофьевна **Ермишкина** (№ 6 школа), Алефтина Ивановна Казанцева (№ 7 школа). Школага хөй чылдарда эки ажылдаан, эрга-дуржулгалыг бо башкыларга болгаш бистиң республиканың өске-даа 6 башкыларынга эрткен чылдың төнчүзүнде РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залынга, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының оралакчызы С. Х. Красный РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг аттың Шаңнал бижиин бо үстүнде башкыларга тывыскан.

Шаңнал бижикти ап тура, эштер А. Н. Башкирцева, Г. С. Шачина олар Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка улуг өөрүп четтиргенин илередип, аныяк салгакчыларны өөредири, кижизидери дээш улам-на эки ажылдаарын хүлээнгеннер.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Тугун быжыг тутпушаан

САРЫГ-СЕП (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң харылзаа конторазының коллективи эрткен чылдың IV кварталында чарышка республикада бирги черни ээлээн. Районнуң харылзаачылары кварталда бүдүрүлге планын 110 хуу күүсеткен.

Коллективтиң нити хуралынга конторанның начальниги эш И. Сатохин IV кварталда харылзаачыларның найыралдыг куш-ажылын түңневишаан, моон соңгаар оон-даа бедик көргүзүглерлиг болурун бүзүреткен.

Чарышка тиилекчи болган коллективке байыр чедирбишаан, республиканың харылзаа эргелелиниң болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугун эш А. Давыдов тывыскаш, оларның улам чедиишкинниг болурун күзээн.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң кежигүннери район Совединиң депутадынга кандидатка саанчы Нина Тихоновна **Зинкованы**, механизатор Кара-оол Смирнович **Оюнну**. «Межегей» совхозтуң Алаак фермазының ажылдакчылары саанчы Зинаида Петровна **Карташованы**, ол совхозтуң хөй бригадазының ажыл-ишчилери боттарының хуралынга хойжу Сюрюнчап Чыржаевич **Кууларны** бир үн-биле депшиткеннер.

Чылгычы агитатор

Мээң хаагым ынай бээр дайгактай аарак. Кара-Талдың тапталып доңган оруунга сыңмадыр чылып олур. Долгандыр ыржым болгаш, январьның дошкун соогу ында-мында ыяштарны дызыладып турары дыңналып. Кижиниң мага-бодун хаарып, чымыладып турган.

Дергизинде сарыг сыдым аргамчыны ногаан шоодай биле кады дергилеп алган, дорут аъттыг кижи шала ийлендир орупкан мурнумдан челзип олур. Оон алгы тонунуң херээнде, селбегер кара бөргүнүң хаббанында ак хыраа шогжая дона берген, кылын кара кирбиктиң адаанда эрес карактары ындыг-ла тода эвес көстүп чор. Элээн чоокшулап кээрге ам таныр кагдым. Ол болза Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң чылгычызы Саая Шарап болду.

Шарап бодунуң төрээн колхозунга барык тос чылдың дургузунда чылгычылап ажылдап келген. Ол хире үр үениң иштинде кыштың соогунда, чайның изиинде кандыг берге-лер таварышпады дээр! Ынчалзаа-даа ол бергелерге торулбайн, колхозтуң чылгызын чыл бүрүде четче мени кадарып, өстүрүп келген. Ам оон кодан ында барык 280 ажыг баш чылгы бар.

Эш Шарап чүгле мурнакчы чылгычы эвес, оон-биле кады агитатор болуп турар. Оон дергилеп алган ногаан шоодайында оон участогунда кижилерниң солуннары, чагаалары, янзы-бүрү журналдары бар. Ол бүгү колхозтуң Кара-Талда № 1, Теректе № 2 фермаларының, Баян-Дугайдың, Чаңгыс-Хадының, Хавытта болгаш өске-даа черлерде малчыннарның чагыткан солуннары-дыр.

Малчыннарга солуннарны өйшаанда чедирип, аңаа солун беседаларны Саая Шарап үргүлчү чугаалап берип турар. Малчыннар оон чедип кээрин кандыг-ла бир чугула болуушкун ышкаш уткуп алырлар. С. Шарап бодунуң куш-ажылы-биле, агитаторжу сөзү-биле чоннуң хүндүткелин ынчаар чедип алган.

М. КАШПЫК.

ДЕТКИВИШААН, ХҮЛЭЭЛГЕ АЛГАН

Эрткен субботада, Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң клувунга ол колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп эрткен. Ол хуралга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока, Таңды колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш Куценко киришкеннер.

Отчёт-соңгулдалыг хурал ажыл-агыйжы бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга эрткен. Ол хүн оон-биле кады, колхозчуларның нити хуралынга Краснодарның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң эр, херээжен колхозчуларының, совхоз ажылдакчыларының болгаш тускай эртемниглериниң бүгү көдээ ажыл-ишчилерге кыйгырыын аңаа чугаалашкаш, ону хүлээп ап, деткивишаан, 1963 көдээ ажыл-агый чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени колхоз алган.

Ол хүлээлгеде чугаалап турары болза:

1962 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле Чөөн-Сибирь улуг экономиктиг район талазы-биле социалистиг чарышка бирги черни ээлээнинге холбаштыр бистиң АССР-ни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле база 10 муң рубль-биле шаңнааныңга харыы кылдыр база Краснодар крайның Усть-Лабинск девискээр аайы-биле эргелелдиң көдээ ажыл-ишчилериниң бүгү көдээ ажыл-ишчилерге кыйгырыын деткивишаан, 1963 ажыл-агый чылында дараазында социалистиг хүлээлгени «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери ап-тыр:

Мал ажылының талазы-биле, төрүүр 100 баш малга онаалтыр: 90 бызааны, 90 хураганны, 70 кулунну доруктуруп өстүрер. Саар инек бүрүзүнден-не 1400 кг сүттү саап алыр. Хөй кыргылдазын долузу-биле механизаставышаан, хөй бүрүзүнден 2,3 кг. дүктү кыргып алыр.

Оон-биле кады, малды азырап семиртир ажылды эки организастап тургаш, аныяк инек малдың хонукта ортумаа-биле 600 кг, хавааның — 400 грамм немелде деңзизин чедип алыр.

Чер ажылының талазы-биле — тарылга шөлүнге 2500 тонна тус чер чемишчидилгезин төгер, бүгү тараа культураларын 5715 гага, оон иштинде кызыл-тасты — 4400 гаНы тарыыр болгаш тараа культураларының дүжүдүн ортумаа-биле га бүрүзүнден 14.1 центнер чедирер. Часкы тарылга ажылын 12—15 ажыл хүнүнде доозар. Тараа культураларын сорттуг, бедик кондицияльг үрезин-биле тарыыр, оон ажаап алыышкынын октябрь 5-ке чедир бурун доосканы турарын нити хуралдан хүлээнген.

Ол ышкаш, бо чылын келир чылдың дүжүдүнге 6000 гадан эвээш эвес черни белеткээрин, машина-техниканың күжүн долузу-биле ажыглаарын хандырар бүгү хемчеглерни алырын, часкы тарылгага бүгү техниканың белеткелин март 1-ге чедир бурун доосканы турарын хүлээнген.

Мал ажылында хөй күш үнер ажылды, ылаңгыя суг хандырылгазын механизастаарын хүлээлгеде база көрүп турар. Малчыннарның амыдыралчурттаалгазын улам экижидер сорулга-биле бо чылын малчыннарга 12 чурттаалга бажыңны тудар. Тудугга херглээр 1200 кубометр тудуг ыяжын база 100 муң туйбуну боттарының күжү-биле белеткеп алыр болгаш 11 чылдың школазының тудуун өөредилге чылы ажыттынар бетинде доозарын хүлээлгеде айтып турар.

Малды четчир санныг чем суур-биле хандырар болгаш немелде чылыг кажаалар тудар, склад тудугларын кылыр, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларны база комплекслиг бригадаларны быжыглаар дугайында, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер хемчеглерни хүлээлгеде база тодаргай айтып турар.

Чеди чылдың бешки чылында мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бодунга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты бригадалар, фермалар болгаш тус-тус колхозчулар аразынга калбартыр деп хүлээлгеде айыткан.

Чеди чылдың тиилелгелиг базымнарынга ТЫВАНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

1962 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында Статистика эргелелиниң ДЫҢНАДЫЫ

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары чеди чыл планының дөрткү чылында үлетпүрнү, кодээ ажыл-агыйны, капитал тудугну хөгжүдериниң болгаш чоннуң чаагай чоруун база культура-деңнелин бедидериниң талазы-биле ээлчеглиг чедиишкиннерни чедип алган.

I.

1962 чылда нииги продукция бүдүрүп үндүрериниң күрүне планының республиканың бүгү үлетпүрү 104 хууга күүсеткен.

Нииги продукция бүдүрүп үндүрери 1961 чыл-биле деңнээрге 9 хуу улгаткан.

Чер-чер Советтериниң үлетпүр бүдүрүлгелери нииги продукция бүдүрериниң чыл планын 103 хуу күүсеткен.

Нииги продукция бүдүрериниң болгаш оон өзүлдезиниң планының күүселдези республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринге хамаарыштыр моон алдында сан-түңнер-биле көргүстүнер:

	1962 чылдың планының күүселдези хуу-биле	1962 чылды 1961 чыл-биле деңнээрге хуу-биле
Красноярск совнархозтуң бүдүрүлгелери — шуптузу	105	111
ООҢ ИШТИНДЕН:		
«Тыва кобальт» тудуу	119	108
«Тыва кобальт» руда эргелели	155	143
«Тыва даг-хүрү» тудуу	101	150
Элегес шахта эргелели	101	113
Кызылдың электростанциязы	109	121
Эът комбинады	101	106
Хоорайның сүт заводу	119	135
Районнарның саржаг бүдүрүлгелери	105	71
Чурт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу — шуптузу	103	103
ООҢ ИШТИНДЕН:		
Даараныгга комбинады	111	114
Алгы заводу	107	104
Хлеб заводу	107	107
Пиво заводу	97	86
Кызыл хоорайның үлетпүр комбинады	101	101
Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинады	102	97
Туранның райүлетпүр комбинады	92	96
Сарыг-Сепниң райүлетпүр комбинады	102	102
Чаа-Хөлдүң райүлетпүр комбинады	100,1	102
Бай-Хаактың райүлетпүр комбинады	109	122
Тожунуң райүлетпүр комбинады	102	108
Шуурмактың райүлетпүр комбинады	88	104
Кызылдың типографиязы	117	112
Тараа продуктулар эргелелиниң бүдүрүлгелери	107	103
ООҢ ИШТИНДЕН:		
Кызылдың дээрбези	113	109
Коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелери	168	157
Автосеткелге заводу	100,1	98
Ыяш ажыл-агый эргелелиниң бүдүрүлгелери	99	117
ООҢ ИШТИНДЕН:		
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	95	117
Үстүү Енисейниң суг ажыглаа участогу	79	—

Нииги продукция бүдүрериниң планы ниитизи-биле күүсеттинзе-даа, пиво заводу, Туранның болгаш Шуурмактың райүлетпүр комбинаттары, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, Үстүү Енисей суг ажыглал участогу чыл планын күүсетпээн. Нииги продукция бүдүрериниң планын күүседипкен чамдык бүдүрүлгелер продукцияның кол-кол хевирлериниң ассортимент планын күүсетпээннер. Чижээ, Кызыл хоорайның үлетпүр комбинады даараныгга кылыглаары бүдүрериниң планын күүсетпээн, «Тыва даг-хүрү» тудуу туйбу, чугай бүдүрериниң, хоорайның сүт заводу болгаш районнарның саржаг бүдүрүлгелери чалаң сүт продукциялары бүдүрериниң планын күүсетпээннер.

1962 чылда продукцияның моон алдында эң кол хевирлерин бүдүрүп үндүрген:

Продукцияның аттары	1962 чылда бүдүргени	1962 чылды 1961 чыл-биле деңнээрге хуу-биле
Электри энергиязы—муң квт. шак	22208	144
Хөмүр даш—муң тонна	178	133
Туйбу—муң кезек	14744	106
Чугай—тонна	4463	107
Дилгээн ыяш материалдары — муң кубометр	90	97
Тудуг ыяжының соортулгазы — муң кубометр	237	113
Эптээр демир-бетон конструкциялар—кубометр	4131	173
Эт-херекселдер — муң рубль	607	110
Хөм идиктер — муң эжеш	42	111
Кидис идиктер — муң эжеш	56	99,9
Даараныгга кылыглары — муң рубль	506	98
Эът бирги категорияның баш, дугулдары-биле калы — тонна	3340	85
Колбаса кылыглары — тонна	562	104
Мал саржаа — тонна	446	134
Чалаң сүт продукциязы — тонна	6805	111
Далган — тонна	11616	97
Хлеб болгаш хлеб-булка кылыглары — тонна	6926	106
Кондитер кылыглары—тонна	463	104
Пиво — муң декалитр	183	96
Ээрттпес суксуннар — муң декалитр	128	99,8
Дус — тонна	2930	165

1961 чылдаазы-биле деңнээрге 1962 чылда электроэнергияны 6747 муң киловатт-шакты, хөмүр дашты 45 муң тонналы, тудуг туйбузун 881 муң кезекти, чугайны 304 тонналы, тудуг ыяжын 35 муң кубометрни, эптээр демир-бетон конструкцияларны 1749 кубометрни, хөм идиктерни 4346 эжешти, колбаса кылыгларын 23 тонналы, мал саржаан 114 тонналы, чалаң сүт продукциязын 656 тонналы, хлеб болгаш хлеб-булка кылыгларын 423 тонналы, кондитер кылыгларын 17 тонналы, эт-херекселдерни 58 муң рубльге, дусту 1158 тонналы хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Республиканың үлетпүрүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 101 хуу күүсеттинген. 1961 чыл-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3 хуу өскен.

1962 чылда республиканың бүдүрүлгелеринге үлетпүр продукциязын чаңгыс ажылчынга оналаштыр 1961 чылдаазындан 108 рубльге хөйнү бүдүрүп үндүрген.

II.

1962 чылдың дүжүдүнге тарылга шөлү ажыл-агыйларның бүгү адырларынга хамаарыштыр 355,2 муң гектар болган болгаш 1961 чыл-биле деңнээрге 15 хуу улгаткан.

Колхозтарга болгаш совхозтарга тарылга шөлдери 1961 чыл-биле деңнээрге 41 муң гага азы 15 хууга улгаткан. Тараа культураларының тараан шөлдери 45,3 муң га улгаткан, оон иштинден кызыл-тас тараан шөлдер 44,8 муң га болган. Мал чеми культураларны тараан шөлдер чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерни тарыыр шөлдериниң кызырганының күсели-биле 5,5 муң гага бичелээн. Кукуруза тарылгазы 12,7 муң гага азы 64 хууга улгаткан.

Ажыл-агыйларның бүгү адырларынга хамаарыштыр мал ажылының продуктуларының бүдүрүлгези мынчаар өскен: кол эът 4 хуу, сүт—12 хуу, дүк—5 хуу.

Мал чемнерин, ылангыя кукуруза силозун бүдүрерин улгаттырганының түңнелинде колхозтарга болгаш совхозтарга малдың баш саны болгаш продуктулуу улгаткан, ол чорук сүт бүдүрерин 32 хууга, дүк түгүн—15 хууга, эъттиин—5 хууга көвүдедир арганы берген.

1962 чылда продуктулуг малдарның баш саны 1961 чыл-биле деңнээрге ажыл-агыйларның бүгү адырларынга хамаарыштыр мынчаар өскен: мыйыстыг бода мал — 11 хуу, оон иштинден инектер — 7 хуу, хаваннар — 43 хуу, хойлар — 7 хуу.

1962 чылда республиканың сүт садарының күрүне планы 105 хууга, дүк садарының—103 хууга күүсеттинген, эът садарының планы 101 хуу күүсеттинген.

1961 чыл-биле деңнээрге күрүнеге сүттү 2835 тонналы, эътти 1185 тонналы, дүктү 1679 центнерни хөйнү саткан.

III.

Тыва автотрестиң 1962 чылда автомобиль транспорту-биле чүък соортурунуң планы 106 хуу күүсеттинген, 1961 чыл-биле деңнээрге чүъктерни 38 хууга хөйнү соорткен. Тонна-километр талазы-биле чыл планын автотрес 109 хуу күүсеткен. Пассажирлер чедирериниң планы 109 хуу күүсеттинген болгаш пассажир-километр талазы-биле план 104 хуу күүсеттинген.

Хөй-нити ажыглалының автомобиль транспорту-биле 1962 чылда 1961 чыл-биле деңнээрге 107 миллион кижини хөйнү чедирген. Пассажир-километр талазы-биле ажылдарының хемчээли 19 хуу өскен.

IV.

1962 чылда күрүнениң капитал салыышкыннарының хемчээли республикага ниитизи-биле 1961 чыл-биле деңнээрге 32 хуу улгаткан, тудуг-монтаж ажылдары 28 хуу улгаткан.

Чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга хамаарыштыр капитал салыышкыннарының хемчээли 1961 чыл-биле деңнээрге 52 хуу өскен, тудуг-монтаж ажылдары 54 хуу улгаткан.

Күрүне планында көрдүнген чуртталга тудуу 1961 чыл-биле деңнээрге 17 хуу улгаткан.

1962 чылда 33 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлдерин ажыглалга кииргэн.

Оон аңгыда, хоорайның болгаш кодээниң чурттакчы чону боттарының күзели-биле болгаш күрүне чээлизиниң дузазы-биле нииги шөлү 14 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглалга кииргэн.

Колхозчуларга 252 бажыңнарны тудуп берген.

1962 чылда республикага ниитизи-биле, баштайгы медээлер ёзугаар алырга, 3200 өөреникчилерге нииги билиглер бедидериниң школаларын ажыглалга кииргэн. 200 уруглардарга уруглар садтарын болгаш яслилерни ажыглалга кииргэн.

1962 чылда республикага ниитизи-биле кеэрэ-дугуржулга ёзугаар күүседир ажылдарының хемчээли 1961 чыл-биле деңнээрге 38 хуу өскен.

V.

Күрүне болгаш кооператив садыгларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 71 миллион рубль болган, бараан саарылгазының чыл планын бараанны үүрмектеп садар организациялар 102 хуу, хөй-нити чемгерилгениң организациялары 111 хуу күүсеткен.

1962 чылда республиканың садыг организациялары 1961 чыл-биле деңнээрге бараанарны 8 миллион рубльге хөйнү саткан.

Күрүне болгаш кооператив садыгларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының нииги хемчээли 1962 чылда оон мурнундагы чыл-биле деңнээрге 13 хуу улгаткан. 1962 чылдың дургузунда чоннуң садып алыр аргалы дыка бедээн. чамдык үлетпүр бараанарының өртээ чиигээн.

Чаа аргалар-биле садыглаары улам бурунгаар хөгжүдени алган, чээли-биле садыглаары улам калбарып турар, садыглаашкынның культуразы экижээн. Бараан саарылгазының өзүлдези-биле чергелештир 1962 чылда калбак херегледиин чамдык бараанарынга чоннуң негелдези хандыртынмайн арткан.

Садыг организациялары чоннуң херегледерин өөренип көөрүн экижидип болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерге база садыг баазаларынга негелделерин күштелдирип, оон-биле ажылчы чоннуң калбак херегледериниң хандырарын экижидерин чедип алыр ужурлуг.

VI.

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чыл дургузунда ортумак саны 1962 чылда мурнуку чыл-биле деңнээрге 4000 кижи көвүдээн, ажыл төлевириниң фондузу 8 миллион рубльге көвүдээн, оон иштинден бүдүрүлге адырларынга: үлетпүрге, тудугга, совхозтарга болгаш транспортка ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны 2,8 муң кижи көвүдээн, ажыл төлевириниң фондузу 5,5 миллион рубльге улгаткан.

1962 чылда дээди эртемниг тускай мергежилдиг кадрларның саны 1961 чыл-биле деңнээрге 122 кижи көвүдээн, тускай ортумак эртемниг кадрларның саны 348 кижи көвүдээн.

VII.

1962 — 1963 өөредилге чылының эгезинде республиканың нииги билиглер бедидер школаларында өөренип турарларның саны 40316 кижи болган болгаш мурнуку чыл-биле деңнээрге 3253 кижиге азы 9 хууга көвүдээн. 1962 чылда 500 кижи ортумак школаны доосган болгаш бышкан билигниң атестаттарын алганнар, оларның иштинден 253 кижи ортумак эртемни заочно, ажылчын болгаш кодээ анныктарының школаларынга өөренип тургаш алгылаан.

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринде заочно өөренип турарларны кады санаарга 2447 кижи өөренип турар. Дээди өөредилге чери 109 тускай мергежилдиглерни доостуруп үндүрген. Ортумак өөредилге черлери 1962 чылда тускай мергежилдиг 200 кижилерни берген, оларның иштинден кодээ ажыл-агыйның тускай мергежилдиглери 92 кижи, башкылар 108 кижи болган.

1962 чылдың чайынында пионер лагерьлеринге, колхозтарның болгаш колхозтар аразының лагерьлеринге кады санаарга 2527 школачылар дыштанган.

1961 чыл-биле деңнээрге эмнелге черлеринде оруннарның саны 120 орунга азы 6 хууга көвүдээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

КАЗАХ ССР. Чөөн-Казахстан областың «Передовой» деп тараалаң совхозунуң куш фабриказы эртвен чылда план ёзугаар 600 муң чуурганы чорудар тургаш, 800 муң ажыгны чоңга садар кылдыр үлетпүр төптеринче чорудуп берген. Фабриканың тудуу амдаа доозулбаан. 1963 чылда куш ажаап азыраар чаа цехтерни, чем белеткээр заводту ажыглалга киирер деп турар. А бугү бүдүрүлге комплексизин ажыглалга киирген соонда ол фабрика рудалыг Алтайның дагжыларынга болгаш металлургтарынга чыл бүрүде 12 миллион чуурганы болгаш дөрт муң центнер хире куш эъдин берип турар апаар.

ЧУРУКТА: Дээре куш ажаакчыларының бирээзи Мария Прецерниң чуургаларны чыып турары.

Фото Ф. САЛЬНИКОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Ажытталчак бажың

Тапты-ла душ үези чуве. Ленин кудумчузун өрү өскээш, медицина училищезиниң херимиң таварты № 3 столоваяже дорт эрте бээр сагыштыг бар чор мен. Херим иштинче кире бергеш эрткен чылдың күзүнүнде Чандыр-Бөрбес Бижээчиевич Сойгалаарның «Тываның аныяктары» солунга «Хомудаан сектилдер... ажыт черде бажың» деп эгелиг материалдың сакты хонуп келдим. Ында театр студиязының сургуулдарының амыдырап, чурттап турар бажыңының дугайын бижээн чуве.

Шугумчулеткен бажыңның өскерилген чүвези-даа чок, харын-даа соңгаларының карактары дүй хыраалай берген, хоолайындан ыш үнүп турар-ла мындыг. Соок-даа чүве-дир, чыныпп албышаан, уругларның чурттап турары кандыг эвес дээш эжиин соктаан, харыы-даа чок. Эжикти тырткан ажык. Кирип кээримге өрээлдиң иштинде чээрген, хөмүр ында-мында төктүп калган болду. Соогу аажок. «Кандаай чоор, улус чурттавайн турар ирги бе, ындыг болза чоп ыш бурүгайнып турзук» деп бодааш ынай-бээр көргүледим. База бир эжикти соктаарымга ам-на харыылай-дыр. Кире бердим. Бир уруг от салган тур. Оон база бир өрээлче бакыладым. Тоннарын эштин алган үш уруглар печкала чылынган турлар.

Демги от салып турган уругдан: — өрээлиңерниң соогун але, дуңмам. Мындыг соокка канчап шыдажып турар улус боор силер, оода бо батареялар чылытпас чүве бе—деп айтырарымга:

— Ол чүү дээриңер ол, ады-ла «батарея», үш чыл чурттап тур бис, ол үениң иштинде ажыглал-даа чок анаа бараан чаагай туруп келди. Отту шаавыс-биле салып-ла турар бис. Ол хирезинде черле чылывастыр — деп харыылады.

— Өрээлинер бо хире соок турда хөмүр даштыы камнавайн ындыр одап алзыңарза канчап баарыл — деп база катап айтырдым.

— Ыңчалдыр ужудуп турар хөмүр кайда дээр силер. Бисти ыяш, хөмүр-биле хандырарын шуут уттуптар боор-дур. Баш катап негеп, дыңнадырга арай боорда бичии хөмүр соортуп эккеп бээр. Ол эккеп бээрде хөмүр хоюу боор, одаарга кыппас. Кончуг-даа чүве-дир. Бистер театр сургуулдары болганывыста шиңге белеткенир, ырлаар, танцылаар-даа белеткенир болгай бис. Белеткенирде тоннуг белеткенир-дир бис. Ону кандыг белеткел дээр боор. Мындыг соок черге канчап танцылаттынар дээр силер, ырга шуут белеткенмес-тир бис. Соок агаар тынгаш боостаа тунза канчаар.

Уругнуң чугаазын дыңнааш, не кижи болгаш, баарым ажып, дыка кээргеп турдум. Соңунга үнген шугумчулелди республиканың Хөгжүмшии театрының удуртукчулары херекке албааны ол-дур аа. 3 — 4 катап бажың эвес, хөөредип чугаалаарга, чудурук дег бажың септеп, чылыглап шыдавас организация театр эвес-ле болгай. Бо дугайты мээң хууда бодап турарым мындыг: театрның директору турган эш Молчанов өзүп орар аныяк артистерниң амыдырал-чурттаглазынче бичии-даа сагыш салбаан болгаш херекке албаан, бюрократтыг чоруун көргүскени ол-дур.

Театрда парторганизацияның секретары турган эш Г. Дугержаа не кижи-дир, өзүп орар салгакчыларның амыдыралынга бодунуң төрээн уругларынга ышкаш сагыш салыышкынны үндүрер турган. Бо оон база четпези-дир.

Ам театрның директору Р. Далайоол сургуулдарның чурттап турар бажыңынга улуг кичээнгей салып, бо четпестерни чайладыр боор деп улуг идегелдиг мен. Ында чурттап турар сургуулдар чүгле студияда эвес, кежээки школаның 10-гу класының өөреникчилери, оларның 10-гу классты чедиишкинниг доозуп алырынга театрның коллективи камныктың мурнунда улуг сөмуургалдыг болур ужурлуг.

К. ШУЛУУ.

ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ БУРУНГААРЛААР

Аныяк Тыва республикага металлургия үлетпүрүнүң баштайгызы Хову-Аксы комбинат тудуунуң руда эргелелиниң ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылының баштайгы айын бүдүрүлгеге кайгамчыктыг чедиишкиннер-биле доосхан. Эш Меркуловтуң удурткан даг-капитал участогунуң дагжылары удавас бодур соңгулдага чедиишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышка хаара туттунмушаан, эң бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Ол бүдүрүлге участогу ниитизи-биле январь айның планнын оналгазын 157 хуу күүседип шыдаан. Ол участоктуң бүдүрүлгечилериниң мурнуку одуруунга Иван Васильевич Смирновтуң комплекстиг бригадазы чорүп келген. Бүдүрүлге программазын ол бригада бүгү көргүзүглер талазы-биле 118 хуу күүсеткенин онзалап демдеглээр херек.

Бүдүрүлгениң чоргаарлары, кайгамчыктыг кижилер бригадада улам-на көвүдеп турар. Оларның аразында өрүмнекчи Хурумаа Кыс-оол, чуукчу Чамбал Дугаар-оол ышкаш ээлчег нормаларын 1,5—2 катап ажыр күүседип турар мурнакчы ажылчыннар бар. Ол дээрге бүдүрүлгеге чаа ажылдаан аныяк тыва кижилер-дир, а ам келгеш, металлургия үлетпүрүнүң сураглыг мастерлери апарган.

Руда эргелелиниң өрүмнээр цехиниң коллективи (начальниги Иван Кузьмич Черных) база эки көргүзүглериг болуп турар. Цех бүдүн айның планныг оналгазын январь 25-те-ле 100,3 хуу күүседип апкаш, арткан 6 хонуктарда февральдың бүдүрүлге оналгазын күүседиринче кирипкен. Ол цехте бригадаларның иштинден эш Кузнецова удурткан өрүмнекчилер бригадазы онза күженишкинниг ажылдааш, бүдүрүлге оналгазын 119 хуу күүседип, цехте калбарган социалистиг чарыштың ай түңнелинде тиилекчи болуп шылгараан.

Ол мурнакчы цехте бодунуң тергиннери база эвээш эвес. Оларның аразында ээлчегниң өрүмнекчи мастери Веналин Хальченко, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, өрүмнекчи Сергей Түмен-Хөө дээш өскелер-даа бар.

Хову-Аксы комбинат тудуунуң чуруу—бус-турбина электростанциязының коллективи 1963 чылдың баштайгы айын база чедиишкинниг доосхан. Олар электроэнергия ажылдап кылыышкынының ай планын 100,5 хуу күүсеткен.

Комбинат тудуунда руда эргелелиниң бүгү-ле участоктарында, цехтеринде, бригадаларында социалистиг чарыштың, оон эң дээди хевири — коммунистиг күш-ажылдың участогу, цеги, бригадазы болгаш шалыпчызы кылдыр аладыр дээш шимчээшкинниң күчүзү бо хүннерде улам-на өзүп, чер-чер Советтеринге болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда хүнүнге бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш демисел күштелип турар. Бо күчүлүг шимчээшкин бистиң ажыл-ишчилеривисти тиилелгениң чаа-чаа бедиктеринге чедирери чугаажок.

С. ЧАНЗАН-ООЛ,
руда эргелелиниң начальнигиниң кадрлар талазы-биле оралакчызы.

Сагыш-сеткилдиң ханызындан

Автотрестиң бажыңында № 8 агитпунктуга ол кежээ хөй улус чыглып келген. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге боттарының депутаттары Н. Н. Коссов болгаш Т. К. Крупенина-биле ужуражып, сагыш-сеткилдиң ханызындан чугаалажыр дээш ийи чүс ажыг соңгукчулар агитпунктуга келгени ол.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш Н. Н. Коссовтуң чугаазын чыылган чон улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Эш Коссов 1962 чылдың түңнелдерин тодаргай чугаалаан. Бүгү улустуң демиселинге Тываның ажыл-ишчилериниң салыышкынын чугаалап тура, ол республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары 1962 чылдың планын чедиишкинниг күүседип, пландан ажыр 401 муң рубльдиң продукциязын бергениң база республиканың кодээ ажыл-ишчилери 1962 чылдың дөрткү квартылында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип ап, Чөөн Сибирь улуг экономиктиг районга бирги черни алгаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганын болгаш 10 муң рубль-биле шаңнатканын демдеглээн. Ол ышкаш транспортчулар пландан ажыр 3 миллион тонна чүъкту соорткен. Бо бүгү чедиишкиннер соңгукчуларның сагыш-сеткилин дыка өөрткен.

Ажыл-агыйда, ылангыя тудугжуларның ажылында четпестерни депутат база демдеглээн. Күрүне шугуму-биле капитал салыышкыннарның шиңгээдип алырының планы күүсеттинмээн. Бүдүрүлге, чуртталга тудугларын ажыглалга киирип дужааларының оналдаларын боттандырбаан. Чүгле Кызылчылар безин 9 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн эрткен чылын чедир албаан. Канализация тудуушкунунун доозулбааныңдан 26-гы тудуг кварталында ийи улуг чуртталга бажыңнары ажыглалга кирбейн турар.

Эш Коссов 1963 чылдың планныг соруглаларын соңгукчуларга тодаргай чугаалап бергеш, бо талазы-биле республикада алдынып турар хемчеглерни допчулап таныштырган.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының ажыл-херектерин чыгаап келген соңгукчуларга депутат эш Т. К. Крупенина таныштырган. Эът, сүт үлетпүрү 1962 чылда республиканың чурттакчы чоннарынга 404 муң рубльдиң эът, сүт продуктуларын пландан ажыр берген. Бо адырның бүдүрүлгелеринде чаа чепсегжелишкиннер болгаш дериглелер бо чылын ээлээн хөй тургустунган. Чоокку үеде республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң чугула тудуглары кылдынып эгелээр. Оон ыңай, депутат 1963 чылдың планныг оналдаларын күүседир дээш совет органнарның ап турар хемчеглерин чугаалаан болгаш моон мурнунда ужуражылгага соңгукчуларның берген чагыглары-ның күүселдезин чыылганнарга илеткеп берген.

Дараазында, соңгукчулар саналоналын берип эгелээн. Соңгукчуларның чугааларында ажыл-херек дээш сагыш салыышкын, четпестерни узуткаарынга идепкейлиг киржир күзел сиңниккен. Санал берген эштер Похоруков, Борисов, Рясык, Карпушев оларның болгаш өскелерниң-даа саналдары хөмүр даштың шынарын, автобус шимчээшкиниң экижидеринче, хоорай ажыл-агыйын улам сайзырангайжыдарынче угланган. Ол ышкаш, хоорайның чуртталга эргелелиниң, оон начальниги турган эш Юмбуунуң четпестерин, бюрократтыг чоруктарын чидиибиле шүүмчүлеп, чуртталга фондуларының багай ажыглаттынып, үрелип турарының фактыларын илереткеннер. Соңгукчуларның саналдары чүгле четпестер илередири, негелде салыышкыны болган эвес, харын ону чайладырының оруктарын сүмелээни, аңаа идепкейлиг киржиринче хоорай чурттакчыларынга кыйгырыг база болуп турган.

А. ЛЕПЕШКИН.

АГИТПУНКТ

Соңгулдага белеткел бүгү черлерде улам калбарып турар. Өвүрде «Торгалыг» колхозтуң төвүнде агитпунктунуң эргелекчизи Сандан Таан-оол шимедени багай эвес организастап, ол ажылга активти идепкейлиг кириштирип турар.

Парторганизацияның ол агитпунктуга хамаарышкан агитаторларының чоокта болган нииги хуралынга ажыл планын бадылаан, ол ышкаш дежурный ээлчээниң графиги тургускан.

Агитпунктуда делгеттинген чаа солуннарны, журналдарны болгаш соңгулдага хамаарышкан материалдарны суурнуң чону, аңаа келген кижилер күзелдии-биле таныжып турар.

Д. ДАМБА.

Агитаторлар

«Сүт-Хөл» совхозтуң партия комитединиң чоокта чаа болуп эрткен хуралынга соңгулдага белеткелдер үезинде партия организацияларының агитас-массалыг ажылдарының дугайын чугаалашкан. Суурларның партия организациялары боттарының агитаторларының хуралын кылгаш, тус-тус агитаторларны кварталдарга, кудумчуларга, бажыңнарга бөлүглээн болгаш кылыр ажылдарының тодаргай планын тургускан.

Агитаторлар ам үеде оналашкан участоктарында ажылдап кирипкеннер.

О. ДАРЫМА.

АЛДАН-МААДЫРДАН МЕДЭЭЛЕР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында херээженнер чөвүлели мал кыштаглаашкынынче онза кичээнгейни угландырган. Чоокта чаа чөвүлелдиң даргазы эш Д. Какааның удуртулгазы-биле 22 кижи Оргу-Шөлде 853 баш хой кажаазының көржеңин коптарганнар.

Дараазында үнүүшкүнде Тербе-Дашта хойжу О. Чүлдүмнүң 350 баш хоюнуң кажаазын чылыглап бергеннер.

• • •

Салбырда «ДТ-54» маркалыг тракторнуң башкарыкчызы эш М. Тамба Сарыг-Булуң, Кара-Тал фермаларынга чоокта чаа 150 тонна сигенни, 40 тонна зелёнканы сөөртүп чедирген. Тракторнуң чүдүрүкчүлери О. Даңзы-Белек М. Шаңгыр-оол, М. Тевек-оол олар шулурғу ажылдап турарлар.

• • •

Бо хүннерде эш М. Ымыр-оолга удурткан 16 кижилиг звено «ОС-3» маркалыг үрезин арыглаар машина-биле 85 тонна кызыл-тас үрезинниң арыглааш, складта урган. Звено ам 50 тонна арбай үрезинниң арыглап кирипкен.

БОНДАР.

КОМСОМОЛЧУ АҢЧЫЛАР

Тожунуң колхозтарында кандыг аңчылар чок дээр: тывышка мастер хоочун-даа, мергежили кыптыгып олурар аныяк-даа кижилер бар. «Совет Тыва» колхозтуң аңныктарындан чамдык чижектерни маңаа айтып болур.

Колхозтуң тудуг бригадазында комсомолчу Бараан Чамый ажылдың хүн нормазын үргүлчү 120 хуудан кудуу эвес күүседип келген. Кажан аңныыр сезону эгелээн үеде, 10 киш өлүрериң хүлээнгеш, херек кырында 18 киш, 60 диин олчалыг келген.

Кол Арбый-оолдуң көргүзүү база өөрүнчүг. Ол оннуң орнунга 14 киштн аппап эккелген, оон ынай 1 дырбактыг, 1 чекпе, 1 адыг болгаш 20 диин олчалыг болган. Эш Арбый-оол бо хүннерде оттулар ыяш белеткелинде база үлегерлиг ажылдап турар.

Күрүнеге «чымчак алдынын» улам-на байлак орулгазын кииреринге колхозчу херээженнер база идепкейлиг киржип турар. Чижээ, тракторист Шаңныкпан, аныяк аңчы Каранмаа олар 5—5 киштер, элээн хөй диин болгаш өске-даа тывыштыг келген.

Н. ЧАШТЫНМАЙ.

КОММУНИСТЕР БҮДҮРҮЛГЕНИҢ ЧУГУЛА АДЫРЛАРЫНДА

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери совет улусту коммунизмниң тиилелгезин дүргедедири дээш демиселче улам-на соруп кирип турар. Улгаттыр каттышкан Тес-Хем районнуң бүгү ажылчы чоннары төөгүлүг чеди чылдың бешки чылында боттарының мурнунга салдынган ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунунуң чугула сорулгаларын чедиишкиннниг шиитпирлээр дээш ам үеде онза хайнышкынныг ажылдап турарлар.

1962 ажыл-агый чылында районнуң мурнунга салдынган сорулгаларны шиитпирлээринче ажылчы чоннуң күженишкинин мобилизастаар дээш партия организациялары партийжи-организастыг, полит-массалыг ажылдарны элээн экижиткен. Оон түңнелинде район эрткен чылын көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының планныг онаалгаларын бүрүн күүсеткен азы чеди чылдың эгези 1959 чылдың январь 1-де турганы-биле деңнээрге эътти 8 катап, сүттү—196,3 хууга, дүктү—136,5 хууга көвүдеткен. Ылангыя «Чодураа», «Коммунизмче орук», «Тере-Хөл» колхозтарда партия эге организациялары (секретарьлары эштер С. Байыр-оол, У. Саая болгаш Ф. Бегзи) мал продуктуларын көвүдедир талазы-биле демиселди күштелдирер дээш организас-массалыг ажылды бедик деңнелге тургузуп келгенин демдеглээр херек. Ол колхозтар күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын ажыр күүсетпишаан, нииттиниң малының баш санын өстүрериниң планнарын база күүседип шыдааннар. Чижээ, 1961 чылга деңнээрге 1962 чылда «Чодураа» колхозта малдың баш саны 2500 башка өскен. Ол колхозта хой малдың 75 хуузунуң үксаазы экижиттинген. Ол ышкаш «Тере-Хөл» колхоз күрүнеге мал продуктуларын садарының планнарын ажыр күүсеткен, 31 тонна балыкты, 22000 рубльдиң «чымчак алдынын» күрүнеге киирген.

Ынчаарга ажыл-агыйның чугула участоктарынга коммунистерни быжыглаар, оларның мурнакчы ролюн бедидер талазы-биле ажыл ам үеде эң чугула болуп турар. Кайда-ла коммунистерниң күжүн шын таарыштыр тургускан болдур, ында ажыл-агыйның түңнелдери көскүзүбиле экижип турар. Чижээлээрге, «Чодураа» колхозта парторганизацияның үчёдунда 51 коммунистерниң 50 хуузу азы 25 кижи мал ажылының чугула адырларында быжыглаттынган. Оларның ажылга бот-харысалгазы дыка улгаткан. Ам ол колхозта коммунистер болгаш комсомолчулар-биле быжыглаттынмаан бригада, ферма, звено чок. Ылангыя ол колхозта тургустунган хойжу бригадаларны шуптузун коммунистер удуртуп турар. Хойжу бригадаларның ажылында Даңзырың, Дүктүг-оол, Кеский-оол, Болат-оол дээн ышкаш коммунистер ёзулуг партийжи үлегер-чижекти ажыл-херек-биле көргүзүп турарлар. Коммунист Н. Даңзырынның удурткан № 1 хойжу бригада эрткен чылын 100 хойга онаалтыр 100 хураганнарны, а эш Даңзырың боду 112 хураганнарны меңди доруктурган. Ол бригада бир хойга онаалтыр ортумаа-биле 2,95 кг дүкту кыргып алган, 93,6 центнер дүк бүдүрер планныг турганы, 107,5 центнерни бүдүрген. Коммунист эш Болат-оол 100 хойга онаалтыр 113 хураганнарны камгалап алган болгаш бир хойдан-на ортумаа-биле 3 кг дүкту кыргып алган.

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң Кыйтырыы-биле мал ажылынче чоруткан коммунист Ензактың удурткан Хараал-Тей сүт-бараан фермазы база-ла багай эвес түңнелдерлиг. Ол фермада 17 кижи ам коммунистиг күш-ажылдың бригадазы кылдыр аладыр дээш күженишкинниг ажылдап турар. Бригаданың саанчылары 1962 чылда инек бүрүзүнден 1200 литр сүт саап алыр дээн хүлээлгезин 1440 литр кылдыр күүсеткеннер.

Коммунистерниң мурнакчы үлегери-биле ол колхозта дыка хөй малчыннар эки түңнелдерни чедип ап турарлар. Колхозта көдээ ажыл-агыйның аныяк тускай эртемниглери колдуунда-ла коммунистер, олар чон ортузунга партийжи-организастыг ажылды чорударынга идепкейлиг киржип турарлар.

Ажыл-агыйга чаа, мурнакчы дурумжулганы нептередир талазы-биле «Коммунизмче орук» колхоз (партия организациязының секретары У. Саая) чамдык ажылдарны кылган. Ол колхоз эрткен чылын бот-орулга-чарылгалыг 2 хойжу бригадаларның төптерин электрижидип, сүт-бараан фермазын радиожуткан. Ол ышкаш районнуң «Тере-Хөл» колхозунда партия организациязы мал ажылында кол-кол адырларны дужулгалыг коммунистер-биле быжыглаан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын колхозчу массага угаадып тайылбырлаар талазы-биле политиктиг болгаш агитас-массалыг ажылды ол парторганизация база эки организастаан. Чүгле малчыннар ортузунда безин коммунистер, комсомолчулардан тургустунган 15 агитаторларлыг агитколлектив ажылдап турар.

Районнуң парторганизациялары партияның хуралдаанынга бүдүрүлгениң мурнакчыларын, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин хүлээп алыр, аныяк коммунистер-биле ажылды экижидер дээш база чамдык ажылдарны кылган. Районнуң партия организациязы 1962 чылда партия кежигүнүнге—39, кежигүннүң кандидадынга—42 кижини киирип алганнар. Оларның 36 хуузу бүдүрүлгениң мурнакчылары—совхоз ажылчыннары болгаш колхозчулар болуп турар.

Тес-Хемниң партия комитеди партияның XXII съездизиниң соолунде партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарны элээн экижидип, хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдези, коммунистерниң онзашкан ажылынга харысалгазын бедидери дээш негелдени күштелдирген. Эрткен күстен бээрги үениң иштинде партия комитединиң бюроларынга чугаалажып көрген 259 айтырыгларның иштинден 20 айтырыгның күүселдезиниң хыналдазын организастап, боттуг түңнелдерни чедип алган.

Ынчаарга партияның организастыг удуртулгазын экижидери-биле кады, ажыл-агый адырларының аайы-биле коммунистерни шын таарыштыр тургузуп, оларның инициативазын өстүрүп, районда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар бригадаларга дузалажыр, ындыг бригадаларның санын өстүрер, оларның эгелээшкиннерин деткиир талазы-биле партия организацияларында ажылдың ам-даа четпес чорун турарын демдеглезе чогуур. Оон тодаргай чижээнге, районнуң 7 колхозтарындан, бир совхозундан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дээш чүгле чаңгыс «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективиниң демисежип турарын, ында чүгле ийи коммунист киржип турарын чугаалаарга-ла четчир.

Малчыннар ортузунда партияның организас-массалыг ажылының четпезинден малдың өлүп хораар чорууу-биле демисел кошкак чоруттунган. Оон уламындан эрткен чылын районга ниитизи-биле 12082 баш мал өлүп хораан. Бир эвес ону эътке шилчидер болза, 644,3 тонна эът азы 91681 рубльдиң немелде орулгазы алдынар турган. Ол болза «ДТ-54» деп маркалыг 30 тракторнуң өртээ-дир. Чүгле чаңгыс «Ак-Эрик» колхозтан безин эрткен чылын 2537 баш мал өлүп хораан.

Малдың продуктулуг чоруун бедидеринге бир кол чүүл малдың үксаазын экижидери болур түрбүже, ол ажыл кончуг четпес чоруттунуп келген. Районда инек малдың чүгле 19,6 хуузу, хой, өшкүнүң—65,5 хуузу экижиттинген. Малды тарып боозадырының хераан партийжи ёзубиле көрбейн турарындан эрткен чылын районга 521 баш инек, 8036 баш хой кызыраан. Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынче кичээнгей кончуг кошкак салдынып турарын база айтыр херек. Районнуң колхозтары болгаш совхозу эрткен чылын мал чеми белеткээриниң планын чүгле 45,7 хуу күүсеткенин маңаа чижек кылдыр чугаалаарга-ла четчир.

Үстүнде бо бүгү фактылар болза, партияның чон ортузунда организас-массалыг болгаш политкижизидилгелиг ажылының ам-даа дыка кошкаан, оон ажыл-агый сорулгалары-биле холбаа чогун, дээштиг эвезин көргүзүп турар. СЭКП ТК-ның март, ноябрь пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле холбаштыр төөгүлүг чеди чылдың бешки чылында тес-хемчилерниң кол сорулгазы болза, 2664,7 тонна эътти, 1615 тонна сүттү, 294 тонна дүкту ниитизи-биле бүдүргеш, оон иштинден 2255 тонна эътти, 1250 тонна сүттү, 340 тонна дүкту (зачёт деңзизи-биле) күрүнеге садары болур. Үстүнде улуг сорулгаларны чедиишкиннниг күүседир дээш чон ортузунга партияның организастыг база политмассалыг ажылын улам экижидери ам Тес-Хем партия организациязындан, Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчыларындан, тус-тус колхозтарның болгаш совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Н. ШУЛУУ,

Бисте херээженнер чөвүлелдери

Бистиң районнуң ажыл-агыйларында партия организациялары хөй-ниитичи чурум-биле ажылдаар херээженнер чөвүлелдериниң ажылынче сөөлгү үеде элээн кичээнгейни салып турар апарган. Херээженнерни бүдүрүлгеге идепкейлиг киириштирер, оларның политиктиг мелерелин, культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле бүгү-ле организастыг хемчеглер ам херээженнер чөвүлелдерин дамчыштыр боттанып, чамдык эки түңнелдер чедип алдынып турар.

Тус-тус ажыл-агыйлар аайы-биле тургустунган, шупту 207 кежигүннүг 23 херээженнер чөвүлелдери боттарының ажылын хөй активчилерлиг комиссияларны дамчыштыр боттандырып турарлар. 1962 чылда херээженнер ортузунга политиктиг, экономиктиг болгаш херээженнер айтырыгларынга хамаарышкан 720 хире лекциялар номчуттунган. Ол ажылга көдээ интеллигентилерден эштер Сахарова, Туганаева, Зубова, Ак-кыс, Имижаан, Хүрен олар эң идепкейлиг киржип келген. Бичии уругларның ог-бүлеге кижизидилгезиниң дугайында лекция, беседалар номчулгазы база хөйү-биле чоруттунган.

Эрткен чылын районнуң партия комитеди көдээ черлерде херээженнер ажылын контрольдап, удуртурунче биче, эвес кичээнгейиң салган. Ылангыя совхоз бүдүрүлгезинге херээжен чоннуң киржилгезин идепкейжидер дугайында «Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының парторганизация секретары эш Топтуг-оолдуң, ол ышкаш херээженнер ортузунда политкижизидилгелиг ажыл дугайында Жданов аттыг колхозта парторганизация секретары эш Бавууну илеткелдерин комитеттиң бюрозунга дыңнап, ажылды экижидер талазы-биле ол парторганизацияларга чамдык дузаны көргүскен. Ам оларда байдал элээн сегип турар апарган.

Көдээ суурларда ажылчы чоннарның амыдырал байдалын улам культуржудар сорулга-биле партия комитеди «Эң культурлуг бажың дээш» деп чарышты районга калбартырының дугайында тускай доктаалды үндүрген. Ону боттандырар талазы-биле Эйлиг-Хем фермазында херээженнер чөвүлели (даргазы эш Өшкү-Саар) эки ажылдаан. Ында арыг-шевер комиссиязы кудумчулар болгаш тус-тус чуртталга бажыңнарының арыг-шевериң неделя санында хынап турар. Ол комиссия арыг-шевер дугайында чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, шилчиир вымпелдерни үлегерлиг бажыңнарга тывыскып турар. Коммунист Кырлыг-Карага удурткан аңныктар бөлүү ыраккы одарларда малчыннарның аалдарынга өй-өйде барып, кадарчыларның бажыңнарын чугайлажып, таныылга ажылын чорудуп келген. Кожай сүт-бараан фермазында ындыг хемчеглер база чоруттунуп турар.

Бо ажыл ниити районнуу-биле алырга, биске элээн эки түңнелдерни берген. Жданов аттыг колхозта Х. Чүсумаа, «Чодураада» С. Норжунмаа, Кызыл-Дагга Н. Баазанай, Көк-Чыраада Б. Бичекей ышкаш бистиң ажыл-ишчи херээженнеривис «Эң культурлуг бажың дээш» деп чарыштың республикага тиилекчилери болуп, СЭКП обкомунга демдеглеттипишаан, республиканың Хүндүлел самбыразынга кирген. Чер-черде херээженнер чөвүлелдериниң ролюн бедидер, оларга практиктиг дуза көргүзер сорулга-биле районнуң партия комитеди оларның даргаларының ийи хонук семинарын эрткен чылын районга эрттирген.

Ындыг болза-даа херээженнер-биле ажылда четпестер бисте ам-даа хөй. Ажыл-ишчи херээженнерни бүдүрүлгеге идепкейлиг киириштирериниң таарымчалыг байдалын ам-даа хандырып шыдаваан бис. «Найырал» совхозта, «Чодураа», Жданов аттыг колхозтарда бүдүрүлгеге ажылдаксаар күзелдиг не-херээженнер хөй, а оларда уруглар яслилерин, садтарны тургуспаанындан хөй кезии чүгле уруг-дарыг азыраарынга өйлежип турар. «Х Улуг хурал» колхозта, Эйлиг-Хем фермазында яслилер бар-даа болза, оларның дериглези четпес, чаш уругларны ажаап өстүреринге таарымчалыг эвес болуп турар.

Көдээ суурларны чаагайжыдары, бажың амыдыралын культуржудары —херээженнер-биле ажылдың чугула кезии. Ынчаарга кудумчуларны ногаанчыдар, ниитиниң чунар бажыңнарын чурттакчылыг чер бүрүзүнге организастаар, арыганыр бажыңнарны, чуңду төгер онгарларны эмгелиг тургузар, ногаа тарылгазын калбартыр талазы-биле ажыл бистиң кайы-даа көдээ суурларывыста багай. Ылангыя ол талазы-биле Баян-Кол, Көк-Чыраа, Чаа-Хөл, Торгалыг суурлар онза хожудап турар.

Маңаа хамаарыштыр ол суурларның көдээ Советтери, херээженнер чөвүлелдери чугула хемчеглерни алыр ужурлуг. Колхозтарда, совхозтарда партия эге организациялары херээженнер чөвүлелдериниң ажылынче ам-даа кичээнгейни улгаттырып, үстүнде четпестерни узуткаар талазы-биле оларга дузалашса чогуур.

А. УЙНУК,

Улуг-Хем районнуң партия комитединиң идеология килдизиниң инструктору.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Допчу, ынчалза-даа шыңгыы шүгүмчүлелдер

Ленин аттыг колхозка мооң мурнунда чылдарда (1958 чылдан бээр) столовая доктаамал ажылдап турган. Хову ажылдарының кампания үезинде ук столовааны улустуң ажылдап турган черинче көжүре бээр, а өске үелерде суурга кээп ажылдадыр турган. Столовая колхозка улуг орулганы-даа киирип, чоннга-даа ажыктыг боол келген. Амгы үеде ол столовааның ажылдаарын соксаткан ужуру чүдел?

Колхоз төвүнге дөрт оруннуг аалчылар бажыңы турган. Ам ону анаа чурттаглга бажыңы кылып алганы база-ла элдеп.

А. ОНДАР

Чөөн-Хемчик район.

• • •

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында мынчага чедир гараж чок. Ынчангаш совхозтуң ол салбырга быжыглаан автомашиналары ажык черлерге тургулаар. Чолаачылар машиналарын эртениң-не от ужудуп, оон-биле өртедип турган хөөлдирип алырлар. Мындыг чорук техниканың камгалазынга-даа, ажыл шагын бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга-даа каражалыг болуп турар.

Н. ХАНДЫВАА.

Улуг-Хем район.

• • •

«Сүт-Хөл» совхозтуң хаван фермазында 1336 хаван бар. Оларның кышкы ажаалгазы улуг четпестерлиг. Совхозтуң дирекциязы эрткен чылын 600 хаван кирер 2 кажааны кылдырткан турган. Күзүн аңаа хаваннарны кажаалап эгелээн. Кажааларның иштин мынчага чедир аштавайн турган ужурунда, хаваннарның оргалары кажаа серизинге дээп турар апарган. Ынчангаш ук кажаалар амгы үеде ажыглалдан үнген, а хаваннарны мындыг соок үеде чадагай кажааларда ажаап турар. Совхозтуң дирекциязы ферманың ажылында четпестерни узуткаар талазы-биле хемчеглерни алыр өйү келген.

С. КӨШКЕН-ООЛ.

ХАНДЫРЫЛГА БАГАЙ

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Сорулуг-Шивиде тудуг ыяжы белеткээр участогу бар. Ында үжен ажыг ажылчыннар доктаамал чурттап, ажылдап турар. Олар эрткен чылын 7,5 муң кубометр ыяшты белеткээн. Ам ону № 1 АТК-ның автомашиналары Кызылдың ыяш заводунче сөөртүп турар.

Кызыл хоорайдан болгаш чурттакчылыг суурлардан ырак тайгада ажылдап турар кижилерниң амыдырал-чурттаалгазынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. садыг бир ай ажыг ажылдавайн келген, бажыңнарда радио болгаш электри чырыткызы чок. Агитас-массалыг ажылдар чоруттунмайн турар. Чурттакчыларда чаңгыс-даа солун чагыдылгалыг кижи чок.

Тудуг материалдарын белеткеп турар кижилерниң хандырылгазын экижидеринче сагыш салырын участоктуң ажылчыннары негеп турар.

О. ЛАМА.

Дүвүренчиг байдал

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ийиги сүт-бараан фермазы мал чемнериниң талазы-биле дүвүрээзинниг берге байдалга таваржып турар.

Тараа шөлдеринге турган эки шынарлыг саванны куузун бөлүп, сараатап албайн малга чидиртип каапканындан амгы үеде мал адаанга дөжээр саван чок. Саванны Ак-Хемден чүгле ийи машина-биле сөөртүп турар. Чамдыкта саван сөөртүрү үзүктелгеш, инектер чадыг чок шала кырынга чыдып турар.

Ферманың белеткеп алган сигени база удавас доостур. Инектерниң саны көвүдеп, тар кажаага сынышпастап турар.

Саванны бөлүп сараатап ап, белеткеттинген сигенни рацион ёзугаар камныг чарыгдаан болза ферма мындыг байдалга таварышпас ийик. Бо дүвүренчиг байдалдан уштунар, малды меңди кыш ажырар дээш ферма эргелекчизи эш Сюртук болгаш мал ажылының тускай эртемниглери шиитпирлиг хемчег алыры негеттинип турар.

Б. МААДЫР-ООЛ.

Кызылда Күрүнениң башкы институдунуң педагогика факультединиң студентилери музыка кичээлинге нота өөренмишаан, янзы-бүрү ырылар болгаш эге класстарга ыры башкылаарының методиказын өөренип турарлар.

Чурукта: ол факультеттиң 3-кү курузунуң музыкага хандыкшылдыг студентизи Кирилл Шырап (солагай талада оң талаже) болгаш музыка башкызы Леонид Петрович Житов.

Фото **Х. Чаптыковтуу.**

Р Е Й Д

Тожу райпозу эки ажылдаар ужурлуг

Совет кижилерниң культурлуг негелделери үргүлчү өзүп турары-биле чергелештир садыг болгаш нииттиниң чемненилге черлериниң ажылдарын экижидеринче, чоннуң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарынга улам өзүп турар херегледериниң чогуур негелдезинге чедир хандырарынче угланган улуг хемчеглерни бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазаавыс ап чорудуп, амыдыралга боттандырып турар.

Чоннуң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарынга хереглелдерин хандырар дээш Тожу районнуң херегледкчилер нииттилели эрткен чылын чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Райпонуң район төвүнде столовазы (эргелекчизи эш А. Топоева) эрткен чылдың планын 103 хуу күүседип, багай эвес түңнелди чедип алган.

Ындыг болза-даа райпонуң (даргазы турган А. И. Дорофеев) ажылында шыдажыр аргажок улуг четпестер ам-даа үргүлчүлеп турар. Райпо эртеп чылын бараан саарылгазының планын чүгле 94 хуу күүседип, ниитизи-биле 63 муң 300 рубльдиң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын чонга чедир сатпаан.

Тоора-Хемде столованың коллективи барык-ла ийи чыл иштинде коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш ажылдап, демисежип келгеннер. Ынчалза-даа ук коллективтиң ол атты чедип алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны райпо баштаар чериниден, ында партия болгаш профэвилел организацияларындан тургузуп бербээн ужурундан ол демисел кандыг-даа түңнел чок болуп турар. Столованың поварларын болгаш өске-даа ажылдакчыларын халап сөлуштурары чанчыл апарган. Кылып турар чемнериниң шынары багай, ассортиментизи эвээш, өртээ улуг, чемненикчилерге чемни четпес хемчээлдиг берип турар. Чижээ, повар Жданкина пирогилерге холуур чемнерни 10—20 грамм четпес кылдыр белеткээш, чемненикчилерге берип турганы илерээн. Ындыг фактыларны дыка хөйнү санап болур. Кухня ажылдакчылары халат кетпейн ажылдап турар болгаш столоваяда арыг-шевериниң байдалы багай, савалары хирлиг, арыглаттынмаан дензи таваанга манчы болгаш өске-даа чемнерни улуска дензилеп берип турар. Столовая ажок соок, бир өрээли хыраалап доштадыы берген. Ынчангаш чемненикчилер ук столованы «соодукчу» деп адап, «чагы кедип албас болза хоржок тур» дижип тургулаар. Райпонуң бухгалтериязы столоваяже чогуур кичээнгейни салбайн, ында чем продуктунуң канчаар чарыгдап, сайгарып турарын контрольдавайн турар.

Район төвүнде аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарының 4 магазиннери, оон ынай ажыл-агыйның бараан өртээн чинигеткен бараанар садар 2 магазиннер ажылдап турар. Бо магазиннерниң кайызында-даа ажылдаарының хүн чурумун—кааш шакка ажыттынарын, часпаарының хаарының чурумун ниитиге көскү кылдыр чарлаваан, садыгжылар хүн чурумун барымдаалавайн, магазиннерни орай ажыдып, эрте хаап турар.

Тоора-Хем болгаш Салдам суурларда аъш-чем садар магазиннерде арыг-шевериниң байдалы дендии багай байдалда тургустунган. Эътти болгаш өске-даа аъш-чем бараанарын аажок хирлиг, боктуг шалада овваалап алган турар. Тоора-Хемниң аъш-чем магазини (эргелекчизи эш Огнев) чемге хереглээр бараанарның таакпы аймааның бараанарыбиле чаңгыс черде холуй салып алган турар. Ол ышкаш арага аймаан эртенгиниң 10 шакка чедир сатпас деп чурумну барымдаалавайн турар. Салдамның аъш-чем магазининде (эргелекчизи эш Черкашина) садып алыкчыларга бараан дензилеп бээр дензизиниң тавaа, шою, бараанар шыгжап турар өрээли аажок хирлиг, боктуг, аъш-чем бараанарын өске бараанар-биле холуштур салып алган турар. Садыгның культуразының дугайында шуут сагыш салбайн келген.

Райпонуң кайы-даа магазиннеринде бараанарны көскү кылдыр делгеп тургузарының доктааттынган чурумнарын барымдаалавас, холуштур овваалап алган турар болгаш бараанарның өртээн садып алыкчыларга билдингир кылдыр бижип көргүспейн турар.

Райпонуң бухгалтерия аппараты бараанарының өртээнче, шынарынче кичээнгей салбайн турарын ажыглап алгаш, төп бараан складының эргелекчизи Новиков бараан өртээн улгаттыргаш, үндүр фактуралаар бурру практиканы чорудуп турган. Чижээ, 1962 чылда райүлетпүр комбинадындан 10 санадайны бирээзиниң-не өртээ 3 рубль 90 көпеекке хүлээп алгаш, оларны Ий магазининче бирээзиниң өртээн 5 рубль 40 көпеек кылдыр азы 1 рубль 50 көпеекке улгаттыр фактуралааш чоруткан болгаш хөй санныг хөвенниг чүвүрлерниң, өске-даа бараанарның өртээн база-ла шак ынчаар улгаттырып турган болган. Бараан өртээ улгаттырар чорукту «Совет Тыва» колхозта магазин эргелекчизи Моңгуш Чигир-оол база болдуруп турган.

Райпо баштаар черинин даргазы турган Дорофеев хууңуларның ниити өнчүзүн — өртек-үнелиг чүүлдерни харылаар ажылга кижилерни шилип алырда, оларның ажыл-ишчи мөзү-шынарын, ниити характер байдалын шыңгыы хынап көрбейн, таварышкан-на кижилерни боду чааскаан хүлээп ап, кадрлар шилип алырының партийжи принциптерин каржызы-биле үреп турган. Ажыл-херекти коллективтиг шиитпирлээриниң чурумун хажыдып, кадрларны кижизидеринче, оларның билиин бедидеринче, ажыл-агыйны контрольдаарынче райпо баштаар чери чогуур кичээнгейни салбайн турарындан, райпо шүгүмүнга кооперативтиң өнчүзүн самчыгдап төтчеглээр чоруктар ам-даа хөй болуп турар.

Райпонуң аъш-чем магазиннери 20—30 чылдар бурунгаар өске черлерден көжүрүп эккээп туткан иштиг дакпыш, эрги бажыңнар болуп турар. Оларны алгыдар азы аъш-чемниң чаа магазиннерин район төвүнге тудар талазы-биле хуучулар төлээлекчилериниң хуралдарынга болгаш өске-даа хурал-суглаарга чеже катап санал-шүгүмчүлелдер, дилеглер болбаан дээр, ол дугайы чеже катап республика солуннарынга бижиттинмээн дээр боор. Чоннуң бо чептүг негелдезин өөренип көргеш, оон чогуур түңнелди үндүрүп, боттуг хемчеглерни алыр талазы-биле райпо баштаар чери, районнуң удуртур албан-организация черлери чыл-чылы-биле кандыг-даа хемчеглерни албайн, дүлей чүве дег олуруп, турганың демдеглевес аргажок.

Эрткен чылдарда канцелярия бараанарын ном садыынга садыглап турда, садып алыкчыларга кончуг таарымчалыг турган. Ынчалза-даа ол бараанарны ном садыындан алгаш тускай магазин ажыткаш, аңаа садыглап эгелааш, ону удатпайн хаап каапкан болгаш канцелярия бараанарының барган, кирген чери билдинместээн, ындыг бараанар садып алыр дээн кижилер ону тып алыр дээш улуг бергедээшкинге таваржып турар.

Тожу райпозунуң ажылында мындыг шыдажыр аргажок четпестер чыл-чылы-биле узуткаттынмайн, үргүлчүлеп турда, респотребсоюзтуң талазындан боттуг дузаны кончуг кошкак көргүзүп, оон командировкалап келген өштер районнуң ажылынче ханылап кирбейн кырыбиле чүгүртү көре каапкаш, хап чана бээр чоруктарны болдуруп турган.

Ол ышкаш респотребсоюзтуң садыг баазазы районга эргежок чугула хереглеттинип турар бараанарны чорутпас, а херек кырында районда бар бараанарның кырынга ол-ла бараанны октаап туруп бээр болгаш чоруткан бараанарының фактураларын үр үеде саададыр, бюрократтыг чоруктарны баазаның удуртукчулары болдуруп турар.

Ынчангаш райпонуң ажылында чыл-чылы-биле хоочурап, үргүлчүлеп келген бо четпестерни үндезиниибиле узуткааш, районда садыг ажылын амгы үениң бедик негелделеринге чедир экижидери, чоннуң чептүг негелделерни доктаамал хандырары, садыг шүгүмүнга кадрлар шилип алырда партийжи принципти шыңгыы барымдаалап ажылдаары Тожунуң райпо баштаар черинден негеттинип турар.

Ол ышкаш респотребсоюзтуң талазындан Тожу райпозунуң ажылчорудулгазынга боттуг дузаны доктаамал көргүзеринче чогуур кичээнгейни салза чогуур.

«Шынның» рейд бригадазы:

В. ЛАПШЕВ,

Тыва АССР-де Күрүнениң садыг контролюнуң инспектору.

Б. БАЗЫР,

Тоора-Хем көдээ Советтиң күскомунуң даргазы.

И. БАДАРЧИ,

«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

„Волгоград—ол дээрге тайбыңче кыйгырыг-дыр“

ВЕНА. (СЭТА). 20 чылдың мурнунда совет шериглерге бүзээлеттирген Паулюстуң шериниң составынга турган бөлүк австри хамаатыларның чагаазын «Фолькситимме» солун парлап үндүрген.

Бис дайынның болгаш өлүмнүң коргунчуун бүрүн хирезибиле медерелп билген бис деп чагааның авторлары бижип турар. «Тайбыңны камгалаар дээш демисежиңер!» деп дайынның киржикчизи чораан азы дайындан качыгдаан бүгү кижилерни кыйгырып тур бис. Дайынны чөрүлдээлерни шиитпирлээриниң чепсээ кылдыр көөр чорукту улустарның амыдыралындан кезээде чайладыр дээш демисежиңер! Ядролуг чепсектиң шенелделерин дүрген хоруурун чедип алыңар! Бистиң чуртувуска атомнуг айыылды чайладып болгу дег, ядролуг чепсектен хостуг зоналарны тургузар дээш демисежиңер! Атомнуг чепсектиң курлавырларын узуткаар, чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужүрер дээш демисежиңер!

Чагаага Отто Пен, Ганс Кон, Франц Хагер, Рудольф Курер, Ганс Бреннинг, Эрнст Шмидт олар ат салган.

Даштыкыдан допчу медээлер

✦ Аммендорфта (ГДР-де Галле округ) вагон тудуунуң заводунуң коллективи ыраккы оруктарга чоруур 82 демир орук вагоннарын Совет Эвилелинге кылып берген. Чыл планын чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарыштың түңнелинде заводтуң ажылчыннары Совет чуртка бээр 7-ги муң вагонну марттың ортаа үезинде үндүрерин айыткан.

✦ ССРЭ-ниң Ливанда элчини Д. С. Никифоров араб, француз болгаш англи дылдарда үнелиг совет номнарны Ливанның национал библиотеказының директору Абдаала Табаага белек кылдыр дамчыткан.

✦ Нигерияның найысылалы Лагоска аныяктарның нигер конгрезиниң организастааны, Патрис Лумумбага тураскааткан кежээзи болган. Лагостуң кежээге келген оолдар, кыстары бут кырынга туруп, Конгода национал-хосталгалыг шимчээшкинниң маадырынга тураскаалды ийи минутада сактып, ёзулал кылган.

✦ Вьетнам Демократтыг Республиканың эң ыраккы буруңнарында номнар тарап турар. Ам бо үеде республикада хөй-ниитиниң эң улуг библиотекаларында база бүдүрүлгелерде, көдээ ажыл-агый кооперативтеринде болгаш албан черлеринде библиотекаларның саны 25 муң.

✦ Чехословак Социалистиг Республиканың болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың чазак төлээлериниң аразынга Прагага болган чугаалажыышкыннарның түңнелинде 1963 чылда ол чурттарның аразынга бараан саарылгазының болгаш төлевирлериниң дугайында протоколга ат салдынган. Чехословакия ВДР-ге дизель шимчедикчилерин, станоктарны, автомобильдерни, прокатты, кылымал волокнону, саазынны болгаш өске-даа барааннарны бээр, Вьетнам Демократтыг Республика консерваларны, аргыглыг пөстү, белен хептн болгаш өске-даа барааннарны ЧССР-че чорудар.

✦ Польшаның дашкаар үндүрер эм аймаа даштыкы чурттардан келир эм аймаандан дыка ашкан. Польша фармацев үлетпүрүнүң кылыгларын 50 чурттарга, ооң иштинде фармацев бүдүрүлгелиг Швейцария, Дания болгаш Финляндия ышкаш чурттарга садып турар.

✦ «Файрстон тайр энд раббер компани» болгаш «Гудьир тайр энд раббер компани» деп америк компанийлар чамдык чурттарже синтетиктиг каучукту чорударын соксадыр деп негелдени «Петробраз» деп бразиль күрүне нефть компаниязынга киирген. Ону чурттуң тускай догуннаар эргезин каржызы-биле үрээни кылдыр көрүп турар.

(СЭТА).

Гана Республиканың найысылалы—Акраны чаарты кылып турар. Үлетпүр болгаш садыг төптерин хоорайда тургузуп турар. Чазактың албан черлериниң бажыңнарын тудуп турар.

ЧУРУКТА: Акраның төп кудумчуларының бирээзинде. Оң талазында банкының чаа туттунуп турар бажыңы.

ЧТБ—СЭТА-ның фотозу.

Бүзүревес чоруктуң резолюциязы

ЛОНДОН. (СЭТА). Ажыл чокталыр чоруктуң дүрген өзеринге чедирген ооң экономиктиг политиказы-биле холбаштыр Макмилланның чазаанга бүзүревес чоруктуң резолюциязын лейбористчи партияның парламент фракциязы общиналар палатазынга киирген. Амгы үеде Англияда ажыл чоктарның саны, албанның эвес медээлер-биле алырга, бир миллион хире кижи болуп турар.

Национал бүдүрүлгениң чайгылыш чокка калбартырынче болгаш хөй ажыл чоктарлыг районнарның үлетпүрүн хөгжүдерин деткииринче угландырган хемчеглерни доп-дораан алырын резолюцияның авторлары чазактан негеп турар.

Ол резолюцияны общиналар палатазының чоокку үеде болур хуралынга чугаалажып көөр деп турар.

НЕФТЬ ТЫВЫЖЫ

ТЕГЕРАН (СЭТА). Иранның национал нефть компаниязының медээлери-биле алырга, 1962 чылда чуртка 63.461 муң тонна нефтини тыпкан. Ынчангаш Иран болза Ортаакы Чөөн чүкке нефть тывыжының талазы-биле Кувейтиниң болгаш Сауд Аравияның соонга, үшкү черни ээлээн.

ХАР АДААНДА ПОЕЗД

ТОКИО. СЭТА-ның корр. А. Бирюковтуң дамчыдып турары болза: Хонсю ортулуктуң барыын талакы эриктеринге хөй хүннерниң дургузунда хадып келген харлыг шуурган адактың сөөлүнде намдай берген. Хокурику районнуң чамдык черлеринде оруктарга шимчээшкин катап эгелээн. Чилчин үзүлген үш чүс пассажирлерлиг, хар хөртүкке муңгарып турган экспресс Ниигатан Токиога чедип келген. 700 километр ажыг демир орук шугумнары ам-даа хар адаанда чытпышаан.

«Кокааракка хой кадарткан»

Оон бээр элээн үе эрткен. Бир-ле катап колхозчуларның ниити хуралынга часкы кампания айтырыгларын чугаалажып доосканы соонда колхоз даргазы туруп келгеш: «Ам база бир бичии айтырыг бар. Ону шиитпирлептээлиңер»— дээш, балдыриишкинни номчуй берди, оозу Чааты чурттуг Донгак Осурович Дондуптуу болган...

— Адырам, эштер! Колхозчу болуру дээрге анаа чүве эвес-ле болгай. Кирерин күзээн кижиниң күзел-соруун дыңназа кандыгыл?—деп, колхозчуларның бирээзи негээн.

—Шын-дыр-оо — деп үннер дыңналгылаан.

Д. Дондуп улус артындан туруп келген.

Ажы-төлүмнү, аалым иштин азыраарынга колхозчу амыдырал эки-дир. Колхозка кирип алгаш ак-сеткилим-биле ажылдап, төрээн колхозумнуң өнчү-хөреңгизин карак-огу дег камгалаарымны хүлээнир мен—деп, ол аазаашкын кылган.

Оон бээр-ле Д. Дондуп Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң кежигүнүнге санаттырып келген.

Шынап-ла колхозчу амыдыралдың ачызында ооң амыдырал-чуртталгазы сегээн, ажы-төлүн доруктурарынга аңаа колхоз улуг дузаламчыны көргүзүп келген. Дондуптуң бодунга колхозтуң кодан малын идегеп, 1954 чылдан эгелеп хойжу кылдыр ажылдадып-даа турган.

«Кырны тотса-даа, караа тотпас» деп, хуузунда эрге-ажыын көөр, ажырымчы сеткилдиг кижиниң ынчаа дээр чүве болгай. Бир-ле катап Дондуп колхозтуң дөшпер-чааш ажыл аъды кылаштап чорааның көрүп кааш, тараа берип чемгерген кижи болуп турган тудуп алган.

— Колхоз хөреңгизин камгалаар хүлээлгелиг кижи болгай мен, мону канчаар чоор—деп, боданып турган-ла,— ча-чаа ол хамаан бе, мээң херээм эвес-ле болгай—деп шиитпирлеп алгаш ук аътты оорлааш, ажыглай шаап алган.

Колхозчу чонның көскү караа ооң ол үүлгедиин эскерип, оорну илереткен болгаш кеземче харысалгазынга киирген...

Ол херээн эрттирген, оон база-ла: «Бак-бужар чүве кылгаш, херээм эрттирип, ам арлып-тайлып чанып келдим»—деп азыястагылап, колхоз баштаар черинден ажыл дилеңип кээп тур эвесче.

Колхоз баштаар черниң хуралы... Мал ажылынга ажылдадыры-биле ук хуралга бадылаар дээн кижилерниң даңзызында ээлчег ёзугаар Донгак Дондуп таваржып келген.— Че канчаар, чаңгыс катап колхоз аъды оорлапкан-на-дыр, аңаа ижинкаразааш херээ чүү боор—деп колхоз даргазы эш Төмүр-оол болгаш баштаар черниң өске-даа кежигүннери дугурушкаш, демгизин мал ажылынга ажылдадыры-биле бадылай тыртып каан. Удаваанда Дондуп бир кодан хойну хүлээп алган.

Демгизи колхоз хоюн малдап тургаш, хайгаарап турарга колхоз баштаар черниң талазындан шынчы учёт-отчёт-даа кылбас, ооң кодазында хойларның кулаанда бирка-дугаары-даа чок, хой фермазының эргелекчизи Кыргыс Сандуу, ревизия комиссиязының даргазы Кыргыс Шактар-оол болгаш зоотехник Хертек Күнзең-оол-даа келгеш, ылавыг контроль-хыналда кылбас болган. Бухгалтер А. Евграфовту-даа көөрге ооң мурнунда көстүп келгенне сан-түңнү ончалап, мөөңнел олурар боордан башка, мал ажылында шимчээшкин дугайында кандыг-даа анализ кылбас болган.

Бо-даа ындыг-ла чүве-дир эвес пе оң—деп, бодааш, ол база шенеп көөрүн шиитпирлээн. 1961 чылдың декабрь 1-де колхозтуң бир иртин бодунга ажыглай шаап алган. Ооң соон дарый колхоз даргалары келгеш, хойну санап түңнеп-даа турза, ол ирттиң дугайында чүнү-даа билбейн барганнар.

Амдажаан Дондуп ам база бир өске хевир-биле ийиги «шенелдени» чоруткан. 1962 чылдың март айда колхозтуң база бир иртин өлүргеш, ооң эъдин Ламажапка саткаш, акшага хуулдуруп алган. Ол акша шупту арага өртээнге барган. Ынчан ооң чурттап турганы Кызыл-Тей эзирик Дондуптуң алгы-кышкызындан, ыры-шоорундан чаңгыланып, бир-ле «кожай аалы» дег сагындырып турган.

Шак ындыг көскү хөлзээшкин соонда ол арай сестип, дыңнааланып олурган. Сураг-даа чок. Колхоз баштаар черниң талазындан ону безин эскербээн.

— Ам чүү боор, айтырыг билдине берди — деп ол түннээн. Ажыл-агыйның удуртукчуларының талазындан малчыннарга кандыг-даа контроль чок тур деп чүвени ол билип алгаш колхозтуң байлаан—кодан хоюн бодунуң кара-туразы-биле ажылап эгелээн.

1962 чылдың чайынында колхозтуң 3 хоюн өлүрүп чиген. Хойжу деп атка чагдынган чазый Дондуптуң оор эът суп турган аптаразы безин хой чааның үүжүндем карара берген болган. Чыл дургузунда колхозтуң 12 баш хойларын болгаш иттерин Дамбалдай, Дондуп-оол, Сүктер-оол, Седип, Донгак дээш өске-даа кижилерге садып базаарлаан. Самчыгдалын чажырар дээш бир улуг хой орнунга 2—3 чаш хураганнар ап турган. Чүгле чаңгыс Дамбалдайга безин 2 хой бергеш, оон орнунга 4 хураган алган. Ынчангаш Дондуп колхозтуң 17 баш малдарын азы томна чыгаа эътти бодунга шиңгээдип, колхозка 1333 рубль түңнүг когараалды чедирген.

Ол дээрге колхоз баштаар черниң улуг алдагдалы, малдарның учёт-отчёдун шыңгыы тургуспайн, малчын бүрүзүнүң ажылын хынавайн турганының болгаш мал ажылынга кадрлар шилип алырын харысалга чок көрүп турганының уржуу-дур.

Хууда ажык сүрер, оор Д. Дондуптуң мөзү-шынарын билип тургаш-ла, аңаа колхозтуң кодан хоюн даандыргаш, хыналда чок суда салган чорук, «кокааракка хой кадарткан» дээни-биле дөмей-дир.

Ш. САЛЧАК-ООЛ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Де Голльдуң «чажыды». Чаңгыс аай Европага Парижтиң болгаш Вашингтоннуң үзел-бодалдары. Дани хаан күрүнезинде бүгү чүүлдер «ирип-чыдаан». Вашингтон чүнү кылыр деп турарыл.

«Ниити рынокка» Англияны киирер дугайында брюссель чугаалажыышкыннарның бүрүн буурап дүжеринге чедирген. НАТО-нуң «чаагай өг-бүлезинде» чогуш бүгү капиталистиг делегейни хөлзеткен. Мооң-биле холбаштыр барыын талада чүс-чүс чугааларны кылып, хөй муң чүүлдерни бижээн болзажок. Чөрүлдээлерниң чылдагааннары чүдел? Чогум чүнүң ужурунда ол чөрүлдээлер ам ол хире чидигленгенил?—деп чаягаар тургустувуп келир ындыг айтырыгларның харыызын ол чугаалардан болгаш чүүлдерден дилээр болзувусса хей болур ийик. Ынчангаш Барыын талакының чүвениң ужурун чер-ле шору билир хире политиктиг ажылдакчылары болгаш хайгаараакчылары атлантика ниитилелжилгезинге таварышкан бүгү халаптар чаңгыс кижиниң — президент де Голльдуң «хоралыг күзелинден» болган кылдыр көргүзеринге чүткүлдүг. Де Голль оларның мурнунга тулган ханы мерген угааныг болгаш хуулгаазынныг күрүне ажылдакчызы, ынчаарга шугул, ынчалза-даа таарымчалыг ирей кылдыр көстүп турар. Вашингтондан, Лондон болгаш өске-даа найысылалдардан каргаашкыннар кээп турзажок, чүнүң ужурунда де Голльду аайынга киирип алыры чедип алдынмайн турарыл? Барыын талакының хайгаарачыларының бодалы-биле алырга ында улуг чажыт бар болуп турар.

Ынчалза-даа хамыктың мурнунда ол чажыт эвес чүүлдүң шывыын ажыда тырттарының мурнунда, январь 14-те де Голльдуң «атомнуг чугаазының» соон дарый болгулаан болуушкуннарга доктаары эргежок чугула-дыр. Ынчан Францияның президентизи «хөй национал ядролуг күштерге» киржир деп АКШ-тың саналын хүлээп албаан болгаш Каттышкан Штаттар-биле Англияның «сырый харылзаалыг» болуп турарының чылдагааны-биле «ниити рынокка» Англияның кирериге бодунуң удурланып турарын тодаргайы-биле медеглээн болгай.

Бонннуң канцлери Аденауэрниң Парижче кылган аян-чоруунга улуг идегелдерни америк болгаш англи удуртукчулар салып турган. Январь 21—22-де болган чугаалажыышкыннарның түңнели Вашингтонга болгаш Лондонга чигзиниишкинни болдурган, —найырал дугайында француз-барыын-герман керээ чардынган. Ол керээниң ужур-утказын мооң адаанга тайылбырлаал.

Ол үеде де Голльду тускайлаар дээр оралдажыышкыннар үргүлчүлевишаан турган. «Ниити рынокка» Англияның кирериниң дугайында январь 28-теги чугаалажыышкыннарны барымдаалап көргеш, садыг чугаалажыышкынарын чорудары-биле америк президентиниң тускай төлээлекчизи, күрүне секретары чораан Гертер Брюссельче ужудуп үнүпкен. АКШ-тың президентизиниң оон өске, «шериг талазы-биле Мэрчент төлээзи, бо удаада Парижче чорупутарынче база далажы берген.

Январь 24-те болган парлалга конференциязынга президент Кеннеди «коммунистиг айыыл» бар турда чаңгыс эпти быжыглаар деп барыын талакы чурттарны кыйгырган. АКШ-тың президентизи ол чиик арганы база катап ажыглап, барыын талакы делегейде чөрүлдээлерни чайладыпкы дег чепсектер АКШ-тың курлавырында ындыг-ла хөй эвес дээрзин көргүскени факт-тыр. «Сөөлгү минутада» күрүне секретары Раск Бонннуң даштыкы херектер министри Шредерге бижик чорудуп, «брюссель чугаалажыышкыннарны камгалаарын» оортан дилээн. Ол-ла үеде бо сорулга-биле Кеннеди Вашингтонда барыын-герман элчинин хүлээп алган.

Түңнели? ооң түңнел билдингир. Франция быжыг турушту эжелээн, ынчангаш «ниити рынокка» Англияның кирериниң дугайында брюссель чугаалажыышкыннар бүрүнү-биле буурап дүшкен. Кылдышкынының таарзынмас чоруктуң болгаш бурууладырының чидигленишкини удаадараа болгулаан. Ол шуурган ам-даа намдавайн турар. «Европаның чаңгыс эвин чарылдырган», харын «НАТО-нуң стратегиязын шыңгыы айыылга тургускан» деп француз президентини хамыктың мурнунда буруудадып турар («Нью-Йорк таймс»). Ол бадыткалдарда шынныг чорукту болгаш пропагандисчи бодалдарны тодарадып турбайн, чүгле ындыг ийи чүүлдү демдеглеп каалы.

Хамыктың мурнунда «Европаның чаңгыс эви» болгаш «атлантика чаңгыс эви» дээр чүве иледе хамаарылгалыг билиишкин-дир. Капиталистиг лагерьде чөрүлдээлер соксавайн келген болгаш чаңгыс-даа минутада соксавайн турар. Эң калбак НАТО шериг бөлүглежиишкиниң иштинге «ниити рыноктуң» экономика талазы-биле кызыгаарлаттынган бөлүглежиишкинниң тургустунганы ында чөрүлдээлерниң бар болуп турарын херечилеп турар. 1957 чылда-ла, «ниити рыноктуң» тургузукчулары Англияны ол рыноктан дашкаар артырып каан үезинде-ле, олар ам «Европаны чарылдырган» деп де Голльду буруудадып турар ол буруудадыышкыннарны боттарының мурнунга тургузар ужурлуг турган ийик. А ам «ниити рыноктуң» оон өске беш киржикчилери шуут-ла сырый каттыжып алгаш, де Голльга удур демисежип турары факт-тыр! Бо дээрге ханы чөрүлдээлерниң илерлээшкини эвес деп бе? Капиталистиг чурттарның аразында соксаал чок «садыг дайыннары» болуп турар. Ол чөрүлдээлерниң чамдыктары, чижээ, АКШ биле Францияның аразында «дагаа дайыны», «АКШ биле Бельгияның аразында «хевис болгаш шил дайыны», Франция биле Италияның аразында «соодукчулар дайыны» болгаш өске-даа ол чижектиг чүүлдер аар-саар чүве ышкаш кылдыр сагындырар. Мынчангаш брюссель чугаалажыышкыннарының үзүлгени—«Европаның чаңгыс эвиниң» болгаш «чаңгыс аай атлантика ниитилелжилгезиниң» иштинде эң чидиг чөрүлдээлерниң чүгле илергейлээшкини болур-дур.

Оон ыңай «чаңгыс аай Европа» деп утканы Парижтиң болгаш Вашингтоннуң янзы-янзы билип турарын тодарадыры берге эвес. Де Голльдуң политиктиг үзел-бодалдарының болгаш планнарының дугайында хөй санныг чүүлдерден билдинип турары, «чаңгыс аай Европаны» АКШ-тың контролюндан хостуг, барыын-европа капиталистиг монополияларның каттыжыышкыны кылдыр де Голль бодап турар-дыр. Чижээ, чүвениң ужурун чер-ле шору билир француз хайгаарақчы Турну Европага де Голльдуң планнарын мынчаар демдеглеп бижээн: «де Голль Париж-Бонн өзекти быжыглап турар, ооң нүрүү-биле алды чурттар (тодаргайлаарга, «ниити рыноктуң» чурттары) боттарының чөленгиижин тывар ужурлуг. Де Голль ол Европаны бүрүн эргелиг бүдүн чүве кылдыр, Чөөн биле Барыын чуктуң аразында деңнежилгениң чүүлү кылдыр, даартагы хүннүң үшкү күжү кылдыр көрүп турар». Де Голль бо Европаны француз контрольга турар кылдыр бодап турары чугаажок болбайнаан.

Брюссель чугаалажыышкыннарының үезинде Раскының чоокта чаа чугаалаан чугаазын «чаңгыс аай Европага» Вашингтоннуң бодалдары кылдыр ап көрээли. Европага хамаарыштыр АКШ-тың «улуг планы» ындыг: «Бирээде, бо дээрге эң сырый каттышкан Европа-дыр. Ийиде, Европа биле Соңгу Американың аразында улам сырый холбашкан харылзаалар-дыр. Үште, Атлантиканың соңгу районунуң улуг чурттары биле делегейниң өске-даа районнарының чурттарының аразында харылзааларның быжыкканы болгаш экижээни-дир... «Европа биле Соңгу Американың аразында сырый харылзааларны» саналдавышаан Рэск (ол дугайын парлалгага ажы-биле бижип турар, ону де Голль ышкаш ындыг европейжи политиктиг кижилер эки билип турар) планнап турар атлантика экономиктиг ниитилелжилгеге АКШ-тың тергиидээшкинин тургузарынга идегеп турар. «Ниити рынокка» Англияның кирерин Каттышкан Штаттар бодунуң экономиктиг контролюнга Европаны чагырып алырының бирги үе-чадазы кылдыр көрүп турар. Чогум-на харын ооң ужурунда де Голль англи-америк планга удурланып үнген.

Европаның келир үезинде Вашингтоннуң планы (Парижтин-биле бир дөмей) капиталистиг делегейде хөгжүлде чөрүлдээлер болгаш адаан-демиселдер чокка болуп турар дээр чүвени барымдаалап турар. Ынчалза-даа барыын талакы политик кижилерге шугулданчыг кылдыр «дани хаан күрүнезинде бүгү чүве ирип чыдый берген». АКШ-тың «улуг планының» оруунда дедир-хедер чөнүк де Голль эвес, а капиталистиг ниитилелдиң бир дески деӊ эвес хөгжүлдезиниң кээргел чок хоойлузу туруп турар. Делегейниң ийиги дайынының соонда ол хоойлунуң хөделиишкини барыын-европа монополияларның чер-ле дүрген хөгжүүрүнге чедирген. Капиталистиг делегейниң эң күштүг чурту-биле адаанажып шыдаар аргалыг болгаш океан ындының албадаашкынынга чагыртырын канчаптаа күзевейн турар кылдыр экономика талазы-биле быжыга берген Европаны Каттышкан Штаттар бодунга кайгамчык эвес бир хүнде эскерип каан. «Каттышкан Европага» удуртукчу рольду негеп турар «Бонн-Париж өзектиң» чүнүң ужурунда тургустунганын (барыын-герман биле француз монополияларның аразында сырый харылзааларның түңнелинде) төөгү талазы-биле база-ла тайылбырлап болур.

Найырал дугайында француз-барыын-герман керээ (ооң удавас буурап дүжерин баш удур айтып турзажок) капиталистиг делегейниң хөгжүлдезинде тодаргай чүткүл, ылавылаарга, кызыы политиктиг бөлүглээшкиннерниң тургустунарынче чүткүл болуп демдеглеттинип турар.

Француз-барыын-герман керээ монополистерниң болгаш милитаристерниң эвилелин политика талазы-биле тургузуп турар (герман милитаристерни база-ла утпаалыңар). Тайбыңга ол керээниң резкилиг, айыылдыг утка-шынары, бир эвес кезээни бадылаарының мурнунда безин «Бонн-Париж өзектиң» Мадридке чедир үргүлчүлээр дугайын болгаш ол эвилелге фашисти Франкону киирер дугайын ам безин чугаалажы бергенин барымдаалап көөр болза, оңза билдингир болу бээр-дир.

Ынчалза-даа ону тодаргай билбишаан, монополияларның ол эвилели өске монополисчи бөлүглээшкиннерге удур тургустунган фактыны херекке албайн баар болза, шын эвес болур ийик. Вашингтонга ону дораан билип апкан. ЮПИ агентилелдиң дыңназыын ёзугаар алырга, барыын-герман элчинни хүлээп ап тура президент Кеннеди «француз-герман тускай өзектиң тургустунганы» европаның чаңгыс эвинге айыылды тургузуп, НАТО камгалал эвилелиниң амыдыралчы чугула үндезиннеринге согуну таварыштырып турарын» баш удур сагындырган.

Моон соңгаар болуушкуннар кандыг байдалдыг хөгжүүрүл?

Капитализмниң деӊ дески эвес хөгжүлдезиниң хоойлузун кым-даа узуткап шыдавас, ындыг болганда капиталистиг делегейде чөрүлдээлер артар болгаш чидигленир апаар деп чүве мырыңай билдингир-дир. Ынчалза-даа Каттышкан Штаттар атлантика ниитилелжилгениң иштинде үймээнни түр-даа үеде базып шыдаар бе ынчаш?

Бүгү-ниитиниң хүлээп көрүп турарын ёзугаар алырга, ам бо үеде ол дугайында тодаргай планнар АКШ-тың чазаанда-даа, Англияның чазаанда-даа чок болуп турар. «Амгы үе-чадаза АКШ Францияның шиитпирин чок кылып болгу дег хемчеглерни ап шыдаары чегей-ле боор» деп «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. Бо дээрге ындыг планнарны ажылдап кылбайн турар дээни ол эвестир.

Күрдепартментиниң тускай төлээлекчизи Уайт Брюссельде чугаалажыышкыннарның буурап дүшкениниң түңнелинде АКШ политиктиг айтыышкыннарын оскертпээн дээрзин АКШ-тың чазааның мурнундан шуут медеглээн. «Ол политиктиг айтыышкыннар НАТО-ну быжыглаарын, камгалалдың хөй национал ядролуг күштерин тургузарын болгаш садыгны либерализастаарын көрүп турар» деп Уайт медеглээн.

Бо утланыышкынның талазы-биле ийи оралдажыышкынны демдеглеп болур. Бирээде, «ниити рынокка» Англияның кирериниң планнарын шуут соксатпаан. Бо талазы-биле АКШ ам ийи дакпыр рольду ойнап турар Бонннуң политиктиг ажылдакчыларынга кордаал салып турар. Ийиде, «ниити рынокка» Англияның кирериниң буурап дүшкениниң чүнүң-биле дуглаштырарын дилеп турар. Уттундурган ЕАСТ-тың дугайын (Англияның, Швецияның, Норвегияның, Данияның, Австрияның, Швейцарияның, Португалияның экономиктиг каттыжыышкыны) база катап чугаалажы берген характерлиг; каайлы тарифтерниң болгаш садыгның (ГАТТ) дугайында ниити дугуржулганың киржикчилериниң делегей организациязынга кордаашкынны салып турар; англичаннар националарының дем каттыштырылгазы-биле чугаалажыышкыннарының идеязын көдүрүп үндүрген.

НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилеринге хамаарыштыр чаа америк планнарының дугайын удавас дыңнаар боор бис. «Дейли мейл» солуннуң Вашингтонда корреспондентизи кончуг нарын хайгааралдарны кылып, мынчаар бижээн: «Ам Американың мурнунда турар айтырыг чүдел дизе, бодунуң удуртулгазын үргүлчүлээри-биле Европаны база катап сандарадырын удавас оралдажыр апаар магат чогунда болуп турар». «Чаазы-биле катап тургузар төлээде харын «ниити рыноктуң» безин үрегдээри негеттиниң келир магат чок» дээрзин ол корреспондент тайылбырлаан. Вашингтоннуң телевидениин ёзугаар тургузары чугаа чок.

Мынчангаш буржуаз политикчилерниң чажырарын күзевейн-даа турар болгаш чажырып-даа шыдавазы, де Голльдуң «чажыды» үндезининде капиталистиг делегейниң ханы чөрүлдээлери салдынган-дыр.

С. ИВАНОВ.
(СЭТА).

Кинотеатрларга

Февраль 6-да

«НАЙЫРАЛ»: «Дидим кижилер» 10, 12, 2. «Бирги вектиң кижизи» (делгем экранныг) 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кудумчулар билир» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Волгага улуг тулчуушкун» 11.15, 1.15, «Катап эгелээн амыдырал» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бодал-сагыштыг бичиилер» 2.30, «Заречная кудумчузунда час» 4.30, 6.30, «Өгленгениниң баштайгы айы» 8.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

1963 чылдың февраль 9, 10, 12, 13, 14 хүннеринде

В. КАТАЕВТИҢ

„ДЫШТАНЫЛГА ХҮНҮ“

деп 3 кежегелиг чаа шиизиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар болгаш билетти хүннүң-не 11-ден 1 шакка чедир база 2 шактан кежээкиниң 7 шакка чедир театрның кассазынга садып турар.

ДИРЕКЦИЯ.

САКТЫП АЛЫҢАР !
Бичии уругларның
АМЫ-ТЫНЫНГА ДИФТЕРИЯ АЙЫЫЛДЫГ

Бир эвес чаш уруугларның боостаазы аарый берзе — эмчини доп дораан чалаңар !

Бичии уругларның боостаазы ангина, скарлатина, дифтерия үезинде аарышкылыг апаар.

ДИФТЕРИЯГА УДУР СЫККЫРТТЫЫШКЫННЫ БИЧИИ УРУУҢАРГА ЭМЧИНИҢ АЙЫТКАН ХУУСААЗЫНДА *кылдыртыңар !*

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЛГА ЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклылер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараннар бар.

Лотерея билеттерин акшаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киоскилеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

Акшаалга кассаларының эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысаалгалыг секретарьның болгаш харысаалгалыг кежээкиниң 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуу килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00042. Чагыг № 94 Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорукомунуң.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үнгезилеттингеэ

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 7 СРЕДА № 32 (5436).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ХИМИЯНЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

«Куйбышевгидростройнуң», № 25 болгаш «Востокнефтестрой» деп тудуг трестериниң, РСФСР-ниң тудуг министерствозунуң монтаж болгаш специализастаттынган организацияларының, төлевилел организацияларының, Куйбышевтиң синтетиктиг каучук заводунуң, Куйбышевтиң синтетиктиг спирт заводунуң болгаш Мухановскиниң газ-бензин заводунуң коллективтеринге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирген. Күш-ажылчы улуг тиилелге-биле — Куйбышевтиң синтетиктиг каучук заводунуң бирги ээлчээниң, Куйбышевтиң синтетиктиг спирт заводунда полиэтиленниң улуг бүдүрүлгезиниң болгаш Мухановскиниң газ-бензин заводунуң тудуун дооскаңы-биле болгаш ажыглалга кииргени-биле холбаштыр СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели оларга чүректиң ханызындан байырын чедирген.

Волгада тургузуп турар химия үлетпүрүнүң төвүнүң амгы үедеги бүдүрүлгелериниң комплексизин техниканың бедик деңнелинге дерип тургускан деп, байыр чедиришкининде демдеглеп турар. Ону тудугжуларның болгаш эптекчилериниң коллективтериниң күженишкининг болгаш быжыг-туруштуг күш-ажылының ачызы-биле чедип алган.

Тудугжуларның чедиишкиннери болза бистиң чуртувуска полимерлерниң күчүлүг үлетпүрүн тургузарынга төлептиг салышкын болур, ол үлетпүрнү бүгү талалыг хөгжүдеринче СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму онза кичээнгейни угландырган.

• • •

Химия үлетпүрүнүң чаа күчүлерин бо чылын хуусаа бетинде ажыглалга киирер болгаш бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының өндүр чаагай программазын амыдыралга боттандырарының херээнге оон-биле чаа улуг салышкынны киирер дээш боттарының күженишкиннерин салырын тудугжулар боттарының СЭКП ТК-зынга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чоруткан чагаазында шынзыдып турарлар.

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Соңгулда кампаниязы Россия Федерациязының өске бүгү черлеринде дег бистиң АССР-де база-ла улам калбарып турар. Ооң чаа үе-чадазы эгелеп, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидеринге холбаштырган ажылчы чоннарның хөй кижи киржикчилиг хуралдары бедик көдүрлүүшкүн-биле эртип турар. Соңгулда мурнунуң ол хуралдары улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эвиин, Төрээн Коммунистиг партияны, оон лениничи Төп Комитедин долгандыр оларның сырый каттышканын чаа күш-биле көргүскен.

Тываның ажылчы чоннары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатызынга кандидат кылдыр партияның болгаш чазактың удуртукчулары эштер Н. С. Хрущевту, Л. И. Брежневти, Ф. Р. Козловту, Г. И. Вороновту, А. И. Микоянны, Д. С. Полянскийни улуг чоргаарал-биле адап турганнар. Оон-биле кады Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутатызының кандидатызынга № 846 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы эш С. Х. Красныйны Тываның хоорай, кодээзиниң ажыл-ишчилери чаңгыс эп-сеткилдиг депшидип үндүргеннер.

Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарынга чон база-ла бодунуң эң эки оолдар, кыстарын адап турарлар. Оларга коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири мурнакчы ажылчын М. Ч. Караоол, сурагдыг саанчы З. Карташова, эмчи И. Л. Уколов, хойжу К. С. Сүрүнчап, башкы Т. Ф. Куулар, аңчы Д. Б. Дажырган, механизаторлар К. С. Оюн, Х. Т. Оңгай-оол болгаш өске-даа сурагдыг он-он кижилер хамааржыр.

Депутатка кандидаттар депшидери политиктиг ужур-дузалыг херек болур. Мааа кол чүве социалистиг демократияның принциптерин хажык чокка сагыыры болур. СЭКП-ниң Программазында чугаалап турары болза: **«Советтерниң депутаттарынга кандидаттарны депшидерде эң-не төлептиг болгаш ат-алдарлыг кижилерни шилип алыр дээш, кандидаттарның хуу болгаш ажыл-ишчи шынарларын хуралдарга болгаш парлалгага эң-не калбаа-биле, бүгү талалыг чугаалажып көөрүн хандырар».**

Соңгулда кампаниязының бо үе-чадазы партия, совет, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларындан ам-даа улуг күженишкиннерни болгаш кичээнгейни негеп турар. Ылангыя оон организас-техниктиг бүгү белеткелдери соңгулда мурнунуң чидиг, дээштиг агитация ажылы-биле бүрүн дүүшкен турар ужурлуг.

Амгы үеде бистиң республиканың бүгү черлеринде бо талазы-биле агитас-пропаганда ажылы улам калбарып турар. Ол чугула ажыл-херекте чүс-чүс коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер хаара туттунган. Мааа чижек кылдыр чүгле Кызыл хоорайда 18 агитпункттарның шугуму-биле 1500 хире агитаторлар соңгукчулар ортузунда ажылдап турарын чугаалаарга-ла четчир. Чамдык партия организациялары соңгулда кампаниязының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле күженишкиниг ажылды чорудуп турар. Оларга Каа-Хемниң «Тиилелге», Бии-Хемниң «Искра» колхозтарда болгаш өске-даа хөй-хөй парторганизациялар хамааржыр. Чижээ, «Тиилелге» колхозта эш Глазырин секретарьлаан парторганизация агитколлективтиң составын эде көрүп, аңаа эки белеткеттинген, шыырак билиглиг эштерни киирген, оларбиле тускай семинарлар чорутткан. Агитаторлар кол кичээнгейни партияның болгаш чазактың иштики, даштыкы политиказын, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседиири дээш совет улустуң чедип алган шылгараңгай тиилелгелерин, совет соңгулда системазының дугайын соңгукчуларга ханызы-биле тайылбырлап турар. Оон-биле кады СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының материалдарынга холбашкан беседаларны олар чорудуп, соңгукчуларның дандызын тургузар талазы-биле кодээ Советке улуг дузаны көргүзүп турар.

Калбарып турар соңгулда кампаниязы болза, улуг чугула политиктиг хемчег болгаш парторганизация бүрүзүнүң амыдыралынга ёзулуг шылгалдаларның бирээзи болур турбуже. Чамдык черлерде чон ортузунга политиктиг ажыл чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан, агитпунктулар эки ажылдавайн турар таварылгалар бар. Ындыг таарымча чок байдалды «Тиилелге» болгаш «Сүт-Хөл» совхозтардан, Кызылдың алгы заводунда № 1 агитпункттудан көрүп болур. Ылангыя «Тиилелге» совхозтуң төвүнде база оон Кара-Хаак салбырында агитаторларның ажылын партия организациязы багай башкарып турар. Кызылдың алгы заводунда № 1 агитпунктуга чорудары-биле планнаан хемчеглер чамдыкта үстүп турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму эрткен вторникте Улуг-Хем районда соңгулдага белеткелдериниң чоруп турарының дугайын чугаалашкаш, ында шыңгыы четпестер барын демдеглээн. Ол дугайында тодаргай информацияны солунуңуң бөгүнгү дугаарында парлаан.

Соңгулдага чедир чээрби ажыг хонук арткан. Ынчангаш партия организациялары хүн бүрүде агитас-массалыг болгаш организакчы ажылды улам күштелдирер хүлээлгелиглер. Ылангыя соңгукчуларның дандызын ылавылап, соңгулда чорудар черлерни баш удур белеткеп, дерип кылыр база бүгү соңгулда комиссияларының ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидер херек.

Соңгулда белеткелдериниң хүннеринде агитас-пропаганда ажылының бүгү хевирлерин ажыглавышаан, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш агитацияны улам калбартыр ужурлуг. Бо хүннерде агитпунктулар чон ортузунга агитация ажылының ёзулуг төптери болбушаан, лекцияларны, ужуражылга кежээлерин, концерттерни болгаш өске-даа массалыг хемчеглерни организастаары чугула.

Партия организациялары соңгулдага белеткелдерге ажылчы чоннуң калбак массаларын улам хөйү-биле киириштирбишаан, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам бедидип тургаш, соңгулда хүнүң чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр дээш, социалистиг чарышты, ылаңгыя кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш Краснодар крайның усть-лабинчилериниң кыйгырыы-биле бүгү улустуң чарыжын улам калбартыр ужурлуг.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткеп турары

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээри Москвада эгелээн. РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгудар бодунуң чөпшээрелин Н. С. Хрущев Калинин соңгулда округунга берген дээрзиниң дугайын ол округтуң ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле дыңнааннар.

Округтуң соңгулда комиссиязының хуралы болган, аңаа заводтарның, фабрикаларның, албан черлериниң төлээлекчилери киришкен.

«Кадыыр болгаш маска», «Манометр» заводтарның, Москва-Сортировочная деп локомотив депозунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының соңгулда мурнунуң хуралдарынга Калинин соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевту чаңгыс эп-сеткил-биле депшиткен деп, комиссияның даргазы Б. С. Тупов дыннаткан. Ол саналды өске бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң коллективтери, а ол ышкаш округтуң соңгулда мурнунуң чөвүлел хуралы ниии-биле деткээн.

Округтуң соңгулда комиссиязының хуралынга «Кадыыр болгаш маска» заводтуң слесары В. П. Морозов, Москва-Сортировочная деп локомотив депозунуң партком секретары М. Д. Самошин, Нефть болбаазырадыр талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Н. И. Дулова болгаш өскелер-даа санал берген. Республиканың Дээди Совединге соңгулда хүнүн бүдүрүлгелерниң коллективтери чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турарлар деп, олар чугаалаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр **Никита Сергеевич Хрущевту** бүрүткээр деп доктааалды Калинин соңгулда округунуң округтуң соңгулда комиссиязы хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр **Леонид Ильич Брежневти** бүрүткээр деп доктааалды Бауман соңгулда округунуң округтуң соңгулда комиссиязы хүлээп алган.

Электролампа заводунуң улуг мастери, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Ксения Емельяновна Котельникованы** Измайловскиниң соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр бүрүткээн.

Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводтуң херекселдер дегиниң хоюглакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы **Геннадий Владимирович Дмитриевти** РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр бүрүткээр деп доктааалды Даниловскиниң соңгулда округунуң округтуң соңгулда комиссиязы хүлээп алган.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээри Ленинградта база-ла эгелээн.

Москва соңгулда округунуң округтуң соңгулда комиссиязының хуралынга Москва соңгулда округундан Россия Федерациязының эрге-чагырганың дээди органының депутатынга кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Фрол Романович Козловту** бүрүткээн.

Краснофлотскиниң соңгулда округунуң соңгулда комиссиязы Краснофлотскиниң соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Отто Вильгельмович Куусиненни** бүрүткээн.

Округтарның соңгулда комиссияларының хуралдарынга Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр заразында эштерни база-ла бүрүткээн.

Киров соңгулда округунуң сурагдыг фрезеровщиги **Иван Давыдович Леоновту**.

Колпинскиниң соңгулда округунга — Ижорск заводунда кылын калбак прокат станының коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Владимир Алексеевич Горюновту** бүрүткээн. (СЭТА).

Бедик көдүрлүүшкүн-биле

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги тудуг участогунуң коллективинге болган соңгулда мурнунуң хуралы бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Барыын-Хемчик район Совединге депутаттың кандидадын депшидер дугайында айтырыгны чугаалашкаш, коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири **Монгуш Чамдамаевич Кара-оолду** бир үн-биле депшиткен. Оон бригадазы бүдүрүлге планын ай санында ажыр күүседип келген.

Кызыл-Мажалык он бир чыл школазының коллективиниң нийти хуралындан Барыын-Хемчик район Совединге депутаттың кандидадынга ол школаның башкызы **Татьяна Федоровна Куулар** депшиттирген.

Саадак-Терек суурнуң ажылчы чоннарының нийти хуралындан «Барлык» совхозтуң трактор-хову бригадазының бригадири **Хемушку Тарымаевич Оңгай-оолду** Барыын-Хемчик район Совединге депутаттың кандидадынга чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен.

Усть-лабинчилерниң чагаазын таныжкан

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң машина-трактор мастерскаязынга септекчилер чыглып келгеш, Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң кодээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларынга чагаазын таныжкан.

Усть-лабинчилерниң эгелекчи чоруун хуралга санал бергеннер изинибиле деткип, боттарынга хүлээлгелерни ап турганнар. Септелгениң темпизин дүргедедип, шынарын бедидип тургаш, тракторлар септелгезин март 10-нуң бетинде доозар бис деп токарь Тембирел биле моторист Дамба олар саналдааннар. Кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин удуртуп турар эш Шактар септелгени март 3-те, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнде доозар бис деп чугаалаан.

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ЧАРЫЖЫНЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Кубань хөй тараа дээш демиселде

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр.). Усть-Лабинскиниң бүдүрүлге эргелелиниң — тараажыларның Бүгү-эвилел чарыжының эгелекчизиниң ажыл-агыйларының ховуларынче онон тракторлар үнүп эгелээн. Кукуруза, чигир свёклазы болгаш өске-даа культуралар тарыыры-биле күзүн аңдарган шөлдерже механизаторларның минералдыг чемиштидил-гелер сөөртүп турары ол-дур.

— Бо болза Усть-Лабинскиниң тараажыларының дүжүт дээш демиселдиниң бо чылгы баштайгы базымы-дыр—деп, бүдүрүлге эргелелиниң начальниги П. Б. Чайкин чугаалап турар. — Олар кукуруза плантацияларын четчири-биле чемиштидип турар. Механизастаттынган звенолар Первицкийниң технологиязын ажыглавышаан, чүгле тарааның бедик дүжүдүн алырын планнап турар эвес, харын оон бот-үнезин дыка чиигедирин көрүп турарлар. Ындыг звеноларны бисте чүс ажыгны тургускан. Олар тараазын алыр кукуруза шөлүнүң 60—70 хуузун ажылдап кылыр.

Часкы тарылганы бир дугаарында эгелээр ажыл-агыйларның механизаторлары ол ажылдарда хаара туттунган. «Победа», «Кубань», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг болгаш өске-даа колхозтар тараа-бобылар тарылгазынче удавас кирерлер. Ол ажыл-агыйлар тарылгага кирер агрегаттарны бүрүнү-биле белеткээн, бүгү шөлге четчир үрезинни курлавырлап алган. «Февраль соңгалары» деп адаттынып турар үеде бистер 5,5 муң гектар черге тараа-бобы культураларын тарыыр бис.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң деткимчезинге чалгыннанган усть-лабинчилер бо хүннерде нийтиниң ажыл-агыйының бүгү алырларында улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Олар Төрээн чурттунга берген сөзүн ээлээринге бүзүрелдиглер.

• • •

КРАСНОДАР. (СЭТА). Усть-лабинчилерниң үлегерин ёзугаар чеди чыл планының бешки чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш улуг походче бүгү Кубань көдүрлүп үнген. Партияның Төп Комитединиң деткээни усть-лабинчилерниң чагаазын колхоз, совхозтарның ферма, комплекстиг бригада бүрүзүнде таныжып турар.

— Усть-Лабинскиниң тараажылары улуг херекти эгелээннер — деп, Каневскиниң бүдүрүлге эргелелиниң партком секретары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Алексей Самойлович Колесников чугаалаан. — Бистиң тараажыларывыс оларны база деткип турар, оларның-биле чаржырын база шиитпирлээн. Күзүн чажар культураларның тарылгазын калбартып тургаш зонаның ажыл-агыйларының тараажылары гектар бүрүзүнден-не 35—40 центнер кызыл-тасты ажаап алырын хүлээнген. Эргелелге тараа культураларының ортумак дүжүдү гектардан-на 30 центнер болган турар. Бистиң ховуларывыста колдуунда «Безостая-1» дээр бедик дүжүттүг кызыл-тасты тарып турар. Бо чазын 60 муң хире гектарга тарыыр кукуруза биске дузалаар. В. Первицкийниң үлегерин ёзугаар он-он механизастаттынган звенолар кукурузаны хол күш-ажылын бичии-даа киириштирбейн ажылдап кылыр.

Каневскиниң тараажылары бо хүннерде чаа мурнунуң сагыш салышкыннары-биле хаара туттунган чурттап турарлар. Колхозчулар күзүн чашкан культураларны чемиштидип, ховуларга хар доктаадырының ажылдарын калбаа-биле чорудуп турарлар. Кукурузачы звеноларның кежигүннери боттарының плантацияларынче түс черниң 150 муң ажыг тонна чемиштидилгезин сөөрткен. Тракторларның, сеялкаларның, культиваторларның болгаш өске-даа чепсек-херекселдерниң септелгези дооступ турар. Усть-лабинчилер ышкаш часты бүгү талага белеткелдиг уткуражыр бис.

Бистиң өдүрек өстүрүкчүлеривис бүгү чуртта алдаржып турар. Куштар азыраарының дуржулгазы бисте байлак. Ам 250.000 ажыг чуургаларны инкубацияда салган. Куш азыракчылары бо чылын 5 миллион баш кушту, ооң иштинде 3 миллион өдүректерни өстүрерин хүлээнген.

Зонаның ажыл-агыйлары чүс гектар тарылга шөлүнге онааштыр 75 центнер эътти, ажыгалдың өске чүс гектарынга онаашытыр 16 центнер эътти алырын шиитпирлээннер.

Усть-лабинчилерге деңнежири — бистиң эргелеттиң ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы ол.

Ненец национал округ. Нарьян-Марның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязы кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге улуг дузаны чедирип турар. Ол станцияда улуг дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы, делгем девискээрлиг чер, хөй-хөй инилер, мыйыстыг бода мал бар. Ооң аң фермазында 800 ажыг мөңгүннелчек кара диилгилер бар.

Станцияның ажылдакчылары инилерин ээлчеглеп кадарарының системазын ажылдап кылган, печорск болгаш джерсейск уксааның инектерин хайнакташтырып тургаш, үскүр сүттүг инектерни өстүрген. Печорск-джерзейск уксааның үрелиг бугаларын Архангельск, Мурманск болгаш өске-даа соңгу областар садып ап турар. Ол черниң инектери 5 хуу үскүр сүттү берип турар.

Заполярьеда мал чеми свёкла, бобылар болгаш чочак-тараа тарыыр дуржулганы ол станцияның ажылдакчылары тургускан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) геоботаник Г. Карев, инии ажылының килдизиниң эргелекчизи А. Пономарев болгаш «Улустарның найыралы» деп ини ажылдыг колхозтуң даргазы Т. Руа-нет олар оларны ажыглаарының перспективтиг планын чугаалажып орлар.

Фотозу Е. Шулеповтуу. СЭТА-ның фотохроникасы.

Алжир удуртукчу коммунистер-биле Н. С. Хрущевтуң ужурашканы

Февраль 5-те СЭКП ТК-ның Бирги секретары эш Н. С. Хрущев алжир удуртукчу коммунистер эштер Башир Хадж Али, Садек Хаджерес, Абделькадер Бабу оларны хүлээп алган.

Беседага СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев киришкен.

Беседаның үезинде бот-боттарының сонуургап турар айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы болган. Ужуражышкын үезинде тургустунган айтырыгларны чугаалажып көөрү акы-дуңмалышкы, бот-бодун билчириниң болгаш чаңгыс эп-сеткилдиң ёзузунга эрткен. Улустуң антиимпериалистиг, национал-патриотчу болгаш демократтыг күштериниң күженишкиннериниң ачызында чедип алдынган национал хамаарышпас чорук дээш демиселге алжир улустуң тиилелгезиниң аажок улуг ужур-дузазын беседаның чорудулгазында демдеглээн, ол күштерниң чарлынмас кезээ болза алжир коммунистер болуп турар.

Алжирниң Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазын хораанын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бадыткаттынмаан болгаш антидемократтыг хемчег деп санап турарын болгаш Алжирниң Коммунистиг партиязы бодунуң улузунуң чаагай чоруунга моон-даа соңгаар ажылдап шыдаар аргалыг дээрзинге илегелин илергейлээн.

Экономиктиг тургузуушкунунуң, ажылчы чон массаларның амыдырал деңнелин бедидеринин, демократияның болгаш депшилгениң оруу-биле чурттуң хөгжүлдезиниң херээнге улуг чедиишкиннерни алжир улуска эш Н. С. Хрущев күзээн.

Бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш үр үеле чорудуп келген демиселдиң чорудулгазында алжир улуска мораль болгаш материал талазы-биле көргүскен улуг дузаламчызы дээш совет улуска болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга өөрүп четтиришкинни алжир эштер илергейлээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Бо чылдың февраль 5-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдерниң Улуг-Хем районда чоруп турарының дугайында райкүүском даргазының оралакчызы эш Дардашының илеткелин Президиум дыңнаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары улуг патриоттуг кодурлүүшкүн-биле белеткенип турарын Дээди Советтиң Президиуму демдеглээн. Районнуң ажыл-агыйларының хөй нуруузу соңгулдага аллар кылдыр социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Соңгулдага белеткел талазы-биле Советтерниң күүскомнары элээн ажылдарны чорудуп келген. Соңгулда округтарын, участоктарын болгаш соңгулда комиссияларын чогуур үезинде тургускулаан. Район, хоорай, кодээ Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшилгезин районда организастыг эгелээн. Соңгулдага белеткел Көк-Чыраа кодээ Советте элээн организастыг чоруп турар. Ында агитпункт чогуур үезинде эки дериттинген, соңгукчулар дандызын кылган.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир соңгулдага белеткелде улуг четпестер барын Дээди Советтиң Президиуму демдеглээн. Соңгулдага холбаштыр ажылчы чоннарның патриоттуг кодурлүүшкүнүн районнуң ажыл-агый болгаш политиктиг сорулгаларын чедиишкиннинг шиитпирлээринче угландырар чорукту райкүүском четпес удуртуп турар. Торгалыг, Арыг-Үзүү, Чаа-Хөл кодээ Советтер соңгулдага белеткел талазы-биле дээштиг хемчеглерни албайн келген, чон ортузунда агитмассалыг ажыл четпес чоруп турар. Соңгулда участоктары дериттинмейн турар, Шанчыда болгаш Ак-Туругда соңгулда участоктарының төптери безин тодараттынмаан. Чаа-Хөл, Арыг-Үзүү, Баян-Кол кодээ Советтерде соңгукчулар дандызын февраль 1-ге чедир кылып эгелевээн турган. Соңгулда комиссиялары-биле сургаалдал хуралдарны райкүүском кылбаанындан хөй-хөй комиссиялар боттарының хүлээлгезин билбейн, херек кырында ажылдавайн турар.

Ажылчы чоннарның культура амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглер четпес чорттунуп турар. Чамдык черлерде клубтар, эмнелге албан черлери олаар чүгла чогуудан кагдынып турган таварылгалар бар. Ыраккы оларларда малчыннарны аъш-чем болгаш үлетпүр бараанна-ры-биле үзүктел чокка хандырарынче кошкак кичээнгей салдынган.

Соңгулдага белеткелдерде айыттынган четпестерни чайладырының тодаргай хемчеглерин айыткан доктаалды республиканың Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган. Ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлүүшкүнүнге даянгаш, бүгү-ле колхозтар, совхозтар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар планның даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиириниң хандырары соңгулдага белеткелдиң политиктиг болгаш ажыл-агыйжы чугула сорулгазы болурун айытпышаан, соңгулдага организастыг белеткел талазы-биле соңгаарладып болбас хемчеглерни чорударын Президиум негээн.

Республиканың өске-даа райкүүскомнарының болгаш Кызыл хоорукүүскомунуң соңгулда-биле холбаштыр чорудар хемчеглерин Дээди Советтиң Президиумунуң хүлээп алган доктаалында база айыткан.

Республиканың чер-чер Советтеринге соңгулда талазы-биле соңгулда бюллетеньнериниң формаларын Президиум бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму оон ыңай республиканың улус судьяларының отчёттар кылып турарының дугайында Дээди суттуң даргазы эш Куударның илеткелин дыңнап, тускай доктаалды хүлээп алган болгаш өске-даа чамдык айтырыгларны чугаалашкан.

Тыва АССР-ниң районнарын улгаттыр каттыштырар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалы-биле чорудтунган моон адаанда өскертилгелерни бадылаар:

1. Туруп турар районнарның оруунга моон дараазында кодээ районнарны тургузар:

Барыын-Хемчик, төвү Кызыл-Мажалык ажылчын суур;

Чөөн-Хемчик, төвү Чадаана хоорай;

Каа-Хем, төвү Сарыг-Сеп суур;

Өвүр, төвү Хандагайты суур;

Бии-Хем, төвү Туран хоорай;

Таңды, төвү Бай-Хаак суур;

Тес-Хем, төвү Самагалдай суур;

Тожу, төвү Тоора-Хем суур;

Улуг-Хем, төвү Шагаан-Арыг хоорай.

2. Составынга киирери:

Чөөн-Хемчик кодээ районга — Чадаана хоорай;

Бии-Хем кодээ районга — Туран хоорай;

Улуг-Хем кодээ районга — Шагаан-Арыг хоорай.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва хоорай, 1963 чылдың февраль 1.

Соңгукчулар даңзызы

Советтерниң амгы составының бүрүн эргелериниң хуусаазының дооступ турары-биле холбаштыр март 3-те РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда чорударынга ажылчы чоннар белеткенип турар.

Мурнунда болуп эртип тургулаан соңгулдалардан бо соңгулда ылаңгыы. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарны соңгукчулар чаңгыс хүн бадылаар. Ынчангаш ол ийи соңгулдага соңгукчуларның чаңгыс аай даңзызын кылып турар, соңгулда участоктары, оларның комиссиялары база-ла чаңгыс аай болур. Социалистиг демократияны улам ыңай калбартыр болгаш Советтерниң практиктиг ажыл-чорудулгазынга массаны хөй-биле киириштирер сорулга-биле чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмну ёзугаар соңгулда округтарының саны көвүдээн. Кодээ болгаш суур Советтеринге мурнунда соңгулдада 20—50 чедир депутаттарны соңгуп турган болза, ам 25—75 чедир, а район Советтеринге 40 депутаттарның орнунга 50—75 чедир депутаттар соңгуттурар. Хоорай Советтеринге 300 кижи санныг соңгукчуларга хамаарыштыр бир соңгулда округун тургузуп турар. Ынчаарга оларның депутаттары 50-ден эвээш эвес болгаш 250-ден хөй эвес кижи болур. Оон-биле холбаштыр чер-чер Советтеринге төлээлериниң — депутаттарының саны улуу-биле көвүдээр.

Соңгулда кампаниязын чорударының чурумну РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнерде тодаргайлаттынган.

Бистиң республикада ам РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле төп соңгулда комиссиязы болгаш район, хоорай, кодээ, суур Советтеринге соңгулда талазы-биле соңгулда комиссиялары, соңгулда округтары болган округ, участок соңгулда комиссиялары тургустунган.

Соңгулда кампаниязының чугула ажылы болза соңгукчуларның даңзызын кылыры болур. Соңгукчуларның даңзызын шын кылыр чорук бүгү-ниити соңгулда эргезин боттандырарының болгаш соңгулда хүнүнде соңгукчуларга соңгулда бюллетеньнерин тывсырын тодаргай организастаарының магадылалы ол. Маңаа кол-ла чүүл болза, соңгулда хүнүнге чедир 18 хар четкен назылыг болгаш ук Советтиң девискээринде доктаамал азы түр-даа чурттап турар бүгү хамаатыларны даңзыга киирери болур. Чүгле хоойлу ёзугаар угааны солуу кижилерни даңзыга кирбес. Оон-биле кады ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1958 чылдың декабрь 25-те хүлээп алган Хоойлузун ёзугаар суд талазы-биле соңгулда эргезин казыыры ышкаш ындыг хемчеглиг күш чок болдурган, ынчалза-даа хоругдал черлеринде турар болгаш хоругдаттырган кижилерни соңгулдага киириштирбес, ынчангаш оларны соңгукчуларның даңзызынга киирбес дээрзин билзе чогуур.

Соңгукчуларның даңзызын хоорайларга ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советтериниң күүскомнары, районнарга—кодээ, суур Советтериниң күүскомнары кылыр. Ук даңзыны соңгулда участоктарының аайы-биле доктаатдынган чыыжка бүрүткээр, даңзыга соңгукчуларның фамилияларын алфавит чуруму ёзугаар киирер. Аңаа соңгукчунуң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын болгаш чурттап турар черин бүрүн тодаргай айтыр. База аңаа хамаарышкан Советтерге соңгулда талазы-биле соңгулда округтарының дугаарларын айтыр, ук даңзыга ажылчы чоннар депутаттарының Совединиң күүскомунуң даргазы болгаш секретары ат салыр.

1945 чылдың январь болгаш февраль айларында төрүттүнген соңгукчуларны даңзыга оларның төрүттүнген ай, чылын айытпышаан, а 1945 чылдың март 1, 2 болгаш 3 хүннеринде төрүттүнгеннерин чүгле чыл айын эвес, а харын оларның төрүттүнген хүннерин база айытпышаан, даңзыга киирер. 18 харлан ору назылыг соңгукчуларны чүгле оларның төрүттүнген чылын айыткаш даңзыга киирер.

Шериг кезектеринде турун турар соңгукчуларның даңзызын кылгаш, аңаа командирниң адын салдырар. Шериг кезектеринден дашкаар туруп турар шериг албанныгларны соңгукчуларның даңзызынга оларның чурттап турар чериниң аайы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хамаарышкан Советтериниң күүскомнары киирер.

Соңгукчуларның даңзызының эгезинге соңгулда чорун турар бүгү Советтерниң аттарын айтыр. Чижээ, Кара-Хол кодээ Советтиң соңгукчуларының даңзызынга «РСФСР-ниң Дээди Совединге, ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчиктиң район Совединге болгаш Кара-Хол кодээ Советке соңгулда талазы-биле соңгукчуларның даңзызы» деп айтыр. Соңгукчуларның даңзызын кылырда ук соңгулда участогунга бадылаашкыны болур соңгулда округунуң дугаарын айтыры эргежок чугула. Даңзының эгезинге РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле соңгулда округунуң адын болгаш дугаарын айыткан турар ужурлуг. Район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтеринге соңгулда талазы-биле соңгулда округтарының дугаарларын соңгукчуларның фамилияларының дужунга 7, 8, 9 графиктерге демдеглээр.

Соңгукчуларның даңзызын кылырының чугулазын болгаш харысалгалыын барымдаалааш, ол ажылга совет, профэвилел, комсомол активинден, күрүнениң, хой-ниитиниң организацияларының ажылдакчыларындан, башкылардан болгаш өскелерден-даа бижикти эки билир кижилерни киириштирип турар.

Соңгукчуларның даңзызын кылыр талазы-биле бүгү ажылдарны хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары 1963 чылда февраль 9-та дооскаш, февраль 10-да ук даңзыларны чаңгыс хүн ниитиниң бүгү-ниити көөр кылдыр бүгү-ле черлерге коскү кылдыр делгээр. Ынчангаш соңгукчу бүрүзү даңзыда шын киргенин хынаар арганы тургузар.

Моон мурнунда эрткен соңгулдалар үезинде Элегес-Аксыңга, Межегейге болгаш оон-даа өске чамдык черлерге соңгукчуларның даңзызын шалалан дээвиирге чедир ханага аскан турган. Даңзыны ынчаар азар чорук соңгукчуларның даңзызын хынаарынга бергедээшкинни тывардыр. Ындыг бергедээшкинни болдурбас төлээде соңгукчуларның даңзызын альбом хевирлиг кылдыр кылгаш, стол кырынга делгээри таарымчалыг болур. Соңгукчу бүрүзү февраль 10-дан соңгаар болунуң даңзыда киргенин хынаар хүлээлгелиг.

Даңзыда шын эвес бижиттингенниң дугайында билдириишкинни ол даңзыны кылган Советтиң күүскомунга шуут-даа, участоктуң соңгулда комиссиязынга-даа киирер. Соңгукчулар даңзызында шын эвес бижиттинген дугайында соңгукчунуң билдириишкинин Советтиң күүскому үш хонукта эрттирбейн шиитпирлээр, чок болза даңзыга чогуур эдилгени кылыр, чок болза билдириишкин ээзинге бижимел харыны бээр.

Соңгукчулар даңзызынга шоолуг эвес эдилге дугайында шиитпир үндүрери албан эвес. Соңгукчунуң фамилиязында, адында, адазының адында, төрээн чылында, чурттап турар черинде частырыгларны тускай шиитпир үндүрбейн, соңгукчунуң документизин ёзугаар даңзыга эдер.

Соңгукчулар даңзызын бүгү-ниитиге көргүзери-биле делгеп чарлаан соонда соңгукчу кижи өске черже чоруур ужур таварышса, ол соңгукчуга «бадылаар эргениң шынзыдылгазын» тывыскаш, ону соңгукчулар даңзызындан казыыр. «Бадылаар эргениң шынзыдылгазын» көргүзүп келген соңгукчуну даңзыга киирер болгаш бадылаар эргени аңаа тывысыр.

Кодээ, суур, хоорай Советтериниң күүскомнары, соңгулда комиссиялары соңгукчулар даңзызын хынаарын организастаар хүлээлгелиг. Соңгукчулар даңзызының хыналдазын хөй санныг активти дамчыштыр чоруры чүгле техниктиг ажыл эвес, чугула политиктиг ажыл болур. Соңгукчу кижи кандыг-бир чылдагаан-биле даңзыга кирбейн баар болза, оон соңгулдага киржир аргазы чок болур. Ынчангаш соңгукчу бүрүзүн даңзыга киирерин хандырары Советтерниң күүскомнарының, агитаторларының чугула хүлээлгези болур. Мурнуку соңгулдалар үезинде Шуй, Тээли, Севи суурларга болгаш Кызыл хоорайга чамдык кудумчуларның соңгукчулары даңзыга кирбээн таварылгалар турган. Чадаана хоорайга болгаш Кызыл-Мажалык суурга база-ла элээн соңгукчулар даңзыга кирбейн барган таварылгалар турган.

Соңгукчулар даңзызының хыналдазын эки кылып доосгаш, Советтерниң күүскомнары соңгулданың бүдүүзүнде ол даңзыны участоктарның соңгулда комиссиязынга хүлээдип бээр.

Соңгукчулар даңзызын шын кылыр чорук бүгү-ниитиниң соңгулда эргезин боттандырарының болгаш соңгулданың организастыг чорудун хандырарының магадылалы болур.

А. ЗАЙЦЕВ.

Д. С. Камынин Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зында мурнакчы чазаныкчыларның бирээзи. Дуржулгалыг чазаныкчы Д. С. Камынин хүн бүрүнүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип, кузевтар септелгезин дүрген болгаш бедик шынарлыг кылып турар.

ЧУРУКТА: Д. С. Камынин ажылдап тур.

Сөзү болгаш фотозу И. Целищевтиң.

Буянныг бараалгаашкын

Кежээ. Бодан-майыктап чаап келген харны үдээн чүве дег, соок хат арын-башты ажыннадып турган. Чамдык дашкаар үнер херектиг кижилерни безин ол хат хорудупкан. Ындыг-даа болза бир-ле херээжен кижи ол кежээ бир бажыңдан өске бажыңче кирип, чаган харны, хүвүлеткен соок хатты тоовайн-даа чорүп турган. Кирген бажыңнарының ээлери оон ээлдек мендилээшкининге, чазык хүлүмзүрүүшкүнүнге харыы кылдыр, сеткилиниң ханызындан өөрүп, чүнү-ле канчалза оон олут-чыдын чок човалгазын чаңдырыптар ирги бис деп боданырлар. Ынчаанмайн канчаар, кижини аар човуландан адырып, оон кадыкшылын эгидип, буянныг херекти кылып турар кижи-дир.

Өвүрнүң өкпе аарыгларының эмчизи Валентина Павловна Наумова чоннуң шак ындыг хүндүткелин чаалап алган. Красноярскиниң медицина институдун доосбаш, Тывага ажылдаар күзелин илереткен. Оон бээр-ле Өвүрнүң район эмнелгезинде ажылдап турар.

Валентина Павловна ажыл шагы-биле черле кызыгаарлаттынмас. Ол аарыг кижилерни амбулаторияга хүлээп алырындан аңгыда, оларның бажыңнарынга канчаар чурттап турарын, оран-бажыңын, аъш-чемин сонуургап, бичии уругларның кандыг турарын хайгаарап турар. Ол хамаан чок, аарыг кижилерниң ижер эмнерин бодунуң патронаж сестразы Моңгуш Оруспаевна Сендажы-биле кады антекадан алгаш, оларның бажыңнарынга чедирип берип турар.

— Эмнерни аарыг кижилер боттары ап ижер боор ышкажыгай, силер чүге чедирип берип турар силер?—деп, айтырыгга эш Наумова, чүвениң ужурун билбесте мындыг-ла болгай дээнзиг, хүлүмзүрээш, тайылбырны берди:

— Ындызы ындыг-ла харын. Өкпе аарыг кижиниң аарыы чазын, күзүн агаарның температуразы кончуг доланнаан үеде дынзыыр боор чүве болгай. А бистиң чамдык аарыг кижилеривис ол үелер эрткен соонда, аарыышкын байдалы чүгээр апаарга, сегий берген бис деп бодаарлар. Эм ижерин база ара соксадып каар. Ол болза аарыгга удур бистиң демиселивиске хоралыг. Ам удавас час келир болгай, а бир эвес аарыгның когу үзүлбээн болза, чазын аарыг кижиниң аарыы катап дынзып эгелээр. Ынчангаш бис аарыг улустарывыстың байдалын үргүлчү хайгаарап, бир эвес аарыгның когу үзүлбээн болза, ол кижи кадык шинчилиг-даа болза, оларны эмнээрин үргүлчүлеп турар бис. Боттары аптекадан эм албайн турар кижилерге чедирип берип турарывыстың ужуру ында.

Валентина Павловнаның ажылдап келген үезиниң дургузунда чээрби ажыг кижи кан-кадык боол эттинген, өкпе аарыг кижилерниң учётундан ушта бижиткен. Моңгуш Чараш-оол 1961 чылдың апрельде аараан, аажок бергедей берген турган. Үш ай хиреде эмнелгеге чыдып эмнеткеш, ийи ай санаторийге эмнеткен соонда шуут экирээн, ам «Коммунизмче орук» колхозтуң чолаачызы. Ол-ла колхозта ажылдап турар Куулар Элдикей эрткен чылын өкпе аарыындан база-ла сегээн. Өкпе аарыындан сегээн бүгү-ле кижилер эмчизинге өөрүп четтиргенин сеткилиниң ханызындан илередип турарлар.

Эш Наумова чүгле район төвүн эвес, а районнуң бүгү девискээрин эргип, учётта туруп турар аарыг кижилерниң байдалын хынап көрүп турар. Ол чоокта чаа «Торгалыг» суурга четкеш, ында аарыг улустарның шуптузун эргип көрген.

Чаа аарып эгелеп чоруур кижилерни чогуур үезинде илередип, оларны баш бурунгаар эмнеп эгелээринче Валентина Павловна база улуг кичээнгейни салып турар. 1962 чылда 1500 хире кижини рентген аппаратының дузазы-биле шинчип эрттирген. Кажан аарыг кижилерни эргип чорааш, чүгле аңаа хайгааралары-биле кызыгаарлаттынмайн, материалдыг дуза хереглеп турар кижилерниң дугайында айтырыгларны чогуур черлеринге тургузуп турар. Хандагайты суурда аарыг Бара-Сал Дыртын 6 уруглардыг. А чурттап турар бажыңы аажок бичии. Аңаа делгем бажың бээр болгаш оон уруун ыяавылга яслиге тургузар дугайында айтырыгны эш Наумова райкүүскомнуң мурнунга тургускан.

Валентина Павловна Наумова бодунуң эмчи тускай эртемин улам байыдып, чоокку үеде рентген аппаразы-биле ажылдаар мергежилди чедип алыр сорулгалыг. Оон буянныг бараалгаашкынынга моон соңгаар улам чедиишкиннерлиг болурун күзеп каалы.

С. ПАВУ.
(Бистиң корр).

Малчыннарга агитация

Өвүр районнуң партия организациялары районнуң ажыл-агыйының кол адыры болуп турар мал ажылынче кол кичээнгейни угландырып, партийжи организастыг ажыл-биле кады агитас-массалыг ажылдарны малчыннар ортузунга калбартып келген. Районнуң колхозтарында хой малды шупту бот-орулга-чарылгалыг бригадалар кылдыр тургускан болгаш бригадаларның төптеринде чурттаганның болгаш культура-амыдыралдың чугула тудугларын бирги ээлчегде тудуп кылган.

Хойжу бригадаларның, фермаларның төптеринде кызыл булуңнар, бичии клубтар тургустунган болгаш үргүлчү ажылдап турарындан, ол черлерде бригадаларның кежигүннерин өөредиринге, хуралдаарынга, лекцияларны дыңнаарынга болгаш кино, концерттер көөрүнге база малчыннар ортузунга агитас-массалыг ажылды чорударынга эптиг болгаш таарымчалыг болуп турар. Ол ышкаш Бора-Шайның Арыг-Бажы, Хорумнуг-Ой суг-бараан фермаларында клубтар, яслилер үргүлчү ажылдап турар. Чамдык фермаларда ээ школа, эмнелге пунктулары бар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин малчыннар ортузунга таныштырар сорулга-биле черлерге партия организацияларының агитаторларын чыгташ, семинарларны болгаш сургаалдаларны эрттиргилээн, ылаңгыя малчыннарже эн дээре агитаторларны болгаш лекторларны үндүргүлээн. Агитация ажылын чүгле ноябрь Пленумунуң материалдарын таныштырары-биле кызыгаарлаттынмайн, районнуң 1962 чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези болгаш 1963 чылда салдынып турар сорулгаларының дугайында малчыннарга, бригадаларга, фермаларга чугаалажып көрүп организастап. 1963 чылда түс-түс социалистиг чарыштарның хүлээлгелерин малчыннар алырын организастап турар.

Культура албан черлериниң ажылдакчылары малчыннар ортузунга боттарының солун концерттерин көргүзүп турар. Ылаңгыя Чаа-Суурнуң кодээ клувунуң болгаш Солчур 8 чыл школазының коллективтери хойжуларга, саанчыларга хевар эвес аалчылар болуп турарлар.

Малчыннар ортузунга политиктиг ажылды күштелдиргениниң түңнелинде 1962 ажыл-агый чылында багай эвес көргүзүглерни чедип алган малчыннар, саанчылар районда дыка хөй. «Коммунизмче орук» колхозтуң Хам-Дытта бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының кежигүнү Барасал Биче-оол аңаа быжыглаан төрүүр 353 хойларындан 353 хураганнарны камгалап алган болгаш бир хойга оназаштыр 3,5 кг дүктү кыргып алган. Ол бригаданың улуг кадарчызы Моңгуш Сендеп бригаданың төрүүр 100 хоюнга оназаштыр 100 хураганнарны камгалап алырын, бир хой бүрүзүнге оназаштыр 2,8 кг дүктү кыргып алырын хандырган. Ол ышкаш «Торгалыг» колхозта Доңгак Байыр, Шаңнак-оол Хүүрак олар төрээн хойларының чаш төлдерин бүрүн камгалап алган болгаш хой бүрүзүнден 2,5—3 кг чедир дүктү кыргып алган. Ындыг мурнакчылар «Кызыл тук» колхозта база хөй. «Кызыл тук» колхоз 1962 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин сентябрь 20-де-ле күүсеткен.

Районда сүт саалдазы чыл келген тудум бедип турар болгаш мурнакчы саанчылар Т. К. Далар бир инекке оназаштыр 1585 кг, М. Т. Көк 1450 кг, К. Ч. Амыртың 1400 кг сүттү саап алганнар.

Малчыннар ортузунда калбартып турар агитас-массалыг ажылдың ам үеде кол угланыышкыны болза, малды кыштан хүр ажырары, оон чаш төлүн чидириг чок доруктуруп алыры, аңаа үндезилээш 1963 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдедири болуп турар. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер партия организацияларының политиктиг ажылын улам күштелдирип, малчыннарның күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн болдуруп турар. Бистиң агитаторларывыс боттарының ажылын бо ийи сорулгага чагырткан ажылдап турарлар.

Ам бистиң районда 14 агитпункттар, 260 агитаторлар ажылдап турар. «Торгалыг» колхозта Макаловол, Чамзыр, Амырбит, «Коммунизмче орук» колхозта Тоорук, Баазан, Даа-Хоо, Шарбый-оол, «Кызыл тук» колхозта Марта, Семис-оол. Саңа ышкаш агитаторлар политиктиг ажылды ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгалары-биле, районнуң болгаш республиканың хүн бүрү амыдыралы-биле холбаштырып тургаш, солун болгаш дээштиг агитацияны үргүлчү чедип ап турарлар.

Малчыннар ортузунга агитас-массалыг ажылдар бисте чоруттунуп-даа турза чогуур негелдезинге ам-даа ыраакта четпес деп чүвени миннир херек. Ылангыя 1962 чылда колхозтарның ниитилештирген малдарындан 3416 баш мал өлүп хораан чорук малчыннарның оназашкан ажылынга харысалга чок чоруун, оларның ортузунда политиктиг ажылдың кошкаан херечилеп турар. Районда ам-даа 59 малчын өрегелер өглерде чурттап турар, бо дээрге малчыннарның амыдырал-чурттаалгазынче Өвүрнүң парткому, район Совединиң күүсекчи комитеди, колхозтар баштаар черлери кошкак сагыш салып турарын көргүзүп турар. Ыраккуузак черлерде малчыннарга агитаторлар, лекторлар ам-даа ховар барып, солун-сеткүүлдер озалдап чедип турар. Агитас-массалыг ажылда ёзу барымдаалаар, кылыра утка-шыларлыг чоруктар бар. Бо четпестерни дарый чайлаткаш, малчыннар ортузунга политиктиг ажылды улам күштелдирери партия организацияларының негеттиниип турар.

М. ДАВАА,
Өвүр районнуң парткомунуң идеология килдизиниң эргелекчизи.

Москваның «Физприбор» заводунга бетаспектрометр УМБ—1 деп чаа онзагай дериглгени кылып доосган. Ону заводтуң инженерлери ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының А. Ф. Иоффе аттыг физико-технологтуг институдунуң ажылдакчылары-биле кады чогаатканнар. Чаа дериглге ядрону шинчилээр талазы-биле дыка улуг аргаларны берип болур.

ЧУРУКТА: инженерлер Л. А. Черстнов болгаш Н. В. Калошина чаа дериглгениң шенелдезин кылып турлар.
Фото В. КУНОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Малчыннарның ажыл-херектери болгаш планнары

ЫРАКТА МАЛЧЫННАР

«Шекпээр» совхозтуң Ак-Хем бажында хоочун малчыны Ооржак Чамзырын 1955 чылда өшкү кадарчызы болуп ажылдап эгелээн. Ол эге чылда 500 өшкүнү кадарып, чүс баш өшкүге оназаштыр 100 анайны өстүрүп алган.

Эш Чамзырын оон бээр-ле шинчиниң мал ажылын хогжудер дээш демиселдиң мурнакчыларының бирээзи болуп, чыл бүрүде чүс өшкү санындан-на 100—110 анайларны өстүрүп ап келген. Чылдың-на эът белеткелинге немей 200—300 баш өшкүнү семиртир азыраап дужаап турган.

Ам оон кадарында совхозтуң 538 баш төрүүр өшкүзү бар.—1963 чылда — чеди чылдың бешки чылында чүс өшкүге оназаштыр 105 анайны өстүрер бис—деп, эш Чамзырын бодунуң кадайы Бораш Десписвна-биле кады хүлээнип алган.

Ам оларның өшкүлери дыка семис, хүр кыштаглап турар. Олар чер одарын планныы-биле чарыгдавышаан, кужу арганзымаар өшкүлерин немелде чем-биле азырап турар.

Совхозтуң дирекциязы ол малчынның чамдык дилеглерин хандырбайн турары канчап-даа таарышпас. Ылаңгыя ол сентээр кидисти, сапог болгаш кидис идиктерин чедирип бербейн турар. Ол малчынның өг-бүлези совхоз төвүнден 80 километр ырак черде чурттап турар.

К. ЯМБИЛЬ.

120 ХУРАГАН МЕНДИ АЛДЫНГАН

Инек кадарчызы Сержи Баазанович Ооржак «Барлык» совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзинге санадып келген. Эрткен чылын ол 440 хойну кадарары-биле хүлээп алган.

Сэржи Баазанович бо ажылга чаа кирген болгаш дуржулгазы эвээш болза-даа, мал ажылынга оон хөй чылда ажылдаан арга-дуржулгазы аңаа баштайгы чедиишкиннерни чедип алырынга дузалаан. Ам үеде оон коданында хойлар кидин-түлүк оолдап турар. Орта ол шыңгыы белеткелди чорутткан болгаш бо хүннерге чедир төрээн 120 хоюнуң чаш хураганнарын онча-менди алган.

Төрээн болгаш төрүүр чоокшулаан хойларны хойжу тускай ажаап, оларны сиген болгаш кок-сула-биле тургузу азырап турар.

К. КАРА-ООЛ.

Массалыг оолдаашкын

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжу бригадаларында малдың массалыг оолдаашкынының чедиишкиннииг чорун турар. Январьның эгезинден бээр бирги хойжу бригадада 217 хой төрээн, оларның 228 хураганнары бүрүн камгалап алдынган. Чаш хураганнарны чемгерер көк сиген, сула болгаш соок далганы четчир. Төрүүр деп барган хойларны сакманщиктер туда азырып, чаш хураганнарны белеткелдиг хүлээп ап турарлар. Ылаңгыя Чүнзукпаа, Кылбын олар 30—40 хураганнарны доруктуруп азырап турар. Ол бригада бо чылын чүс хойдан-на 105 хураганны өстүрүп алыр деп сорулганы салган.

Оон ыңай № 2 бригадада 263, № 3 бригадада 291 хой төрээн, оларның хураганнары база-ла менди ажаап алдынган. Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазында чаа төрүттүнген 22 бызаалар эки доруттуп турар.

А. ОНДАР.

Аныяк хойжу

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында аныяк хойжу М. Бүкүүнүн кыштаа Оргу-Шөлдүн малга таарымчалыг черинде туруп турар. Хоюнуң кажаазы делгем болгаш чырык. Оон чанында мал чемгерериниң таарыштыр тудкан чадагай кажаа бар. Белеткеттинген сиген база хөй.

Бо чылын хойжунуң коданында 600 ажыг хой бар. Оларның иштинден 282 хой төрээн. Оолдаан хойларның хураганнарын менди ажаап алган. Ам арткан хойнуң хураганнарын чаңгыс-даа баш хораттайн менди ажаап ап, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага чедиишкиннииг уткуражыр дээш ол улам күженишкиниг ажылдап турар.

О. БОРАШ.

Баштайгы ээлчегде

«Тээли» совхозтуң малчыннары соңгулдага уткуштур чарышты калбартпышаан, ниитиниң малын мендизи болгаш хүр кыштаглаадыр, оон чаш төлүн бүрүн доруктуруп өстүрер дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Салбырның январьда төрүттүнген 1139 хураган, 330 анайы шупту менди.

Бо чылын күрүнеге киирери-биле семиртип турар шарыжыктарының болгаш хаваннарының хонуута немелде дендизи бедик болуп турар. Оон иштинден чоокта чаа 79 шарыжыкты болгаш 30 хаванны саткан, оларның эъди ниитизи-биле 20,5 тонна ажыг болган.

Амгы үеде 138 шарыжыкты, 254 молдурганы эки одарларда үскен, оларга немелде чемни база берип турар. Төрээн чуртка улам-на хөй болгаш эки шынарлыг эътти белеткээринге малчыннар улуг кичээнгейни салып турар.

Х. КАРА-ООЛ.

„Шынның" материалдарының изи-биле

„ЧҮГЛЕ КИНО"

Ындыг эгелиг чүүл № 299 «Шынга» парлаттынган. Тес-Хем районнуң «Кызыл сылдыс» колхозта кодээ клуб культураның аңаа болуп шыдавайн турар дээрзи солунда үнген ол материалда айыттынган фактылар шын дээрзин хынаада бадыткаан.

Кодээ ажыл-агый эргелиниң даргазы эш А. Борбак-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза: — ажылын угбаан клуб эргелекчизи Чула Саарбайны ажылындан дүжүргеш, оон орнунга баянист Ага Авырааны томуйлаан. Ам клубта ажыл экижип эгелээн.

Чарлал самбыразынга

Бир-ле катап Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң чарлал азар самбыразының чанынга чеде бергеш көрүп турарымга, маңаа хүн бүрү болгулап турар болгуннер, секциялар, маргылдаалар дугайында чарлалдар эгежок хөй болду. Оларның аразында «Күш-ажыл болгаш арын-нүүр чок болза, хүн-даа чурттап шыдавас сен» деп улуг үжүктер-биле бижээш, азып каан чарлалды онза сонуургай бердим. Оон номчуп көөрүмге, ындыг темага институттуң педагогика факультединиң комсомол хуралы кежээ болур дээн мындыг.

Бежээкиниң 6 шакта студентилер институттуң улуг залын доллур олурупканнар. Залдың ханаларында күш-ажыл дугайында янзы-бүрү плакаттарны аскылап делгээн. Күш-ажыл дугайында кижи бүрүзү саналоналын берип, солун айтырыгны чугаалажырынга киржир дээни студентилерниң арын-шырайындан илден болду.

Педагогика факультединде комсомол организациязының секретары Л. Голубева хуралды ажыткаш, бодунуң чугаазынга күш-ажылдың кижиниң амыдыралынга ажык-дузазының дугайын тодаргайлап чугаалаан. Оон ыңай күш-ажылды ынакшып көөрүн, күш-ажыл кижилерин хүндүлээрин болгаш күш-ажыл-биле арын-нүүр үзүлбес харылзаалыын чугаалаан. Институттуң ажыл-амыдыралындан чижек кылдыр бистиң чамдык студент өш-өөрлеривис лекциядан озалдаар, семинар кичээлдерге айтырыгларга харылавас, институтта чорудуп турар хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киришпес болуп турарын чугаалаан.

Дөрткү курстуң студентизи Туванчап Номуу чүве чугаалааш,—күш-ажыл болза, кижиге сергек чорукту болгаш сагыш-сеткил көдүрлүүшкүнүн болдуруп турар. Бай ээлдирикчизиниң, токарьның, тудугжунуң, шахтёрнуң, тараажының, саанчының, кадарчының ажылын бистиң чон улуу-биле хүндүлеп турар. Олар бистиң чуртувустуң чаагай чечектелиишкини дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Бир эвес шаанда эки мастерни дугайында «алдын холдар» деп турган болза, ам ол эвээш болган, ам харын «алдын баштар» база херек апарган.

«Күш-ажыл кижиге өөрүшкүнү чедирер болганда, аңаа хандыкшып ажылдааш, моган-шылааның билбес кижилер коммунизмге чоок болгаш кырыыр туржук, харын оон сагыш-сеткили аныяксый бээр» деп, Украинаның Житомир областының «Май 1» колхозунуң звено удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Г. Заглада кончуг шын чугаалаан. Ам үеде күш-ажыл болгаш арын-нүүр чокка чурттап шыдавазын чугаалааш, күш-ажылды үнелеп көрбес, мангыстаалчак ёзу-биле чурттаарын бодап турар кижилерни көөр хоңну чогун эш Заглада чугаалаан болгай.

Бирги курсчулар К. Кара-оол, Кара-кыс олар күш-ажылды ынакшып көөрүн чугаалааш, боттарының кузунда күш-культура кичээлинден дезер, шала чугбас, лекцияларга озалдан кээр чамдык студентилерни шүгүмчүлээннер.

В. САТ,
студент.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР ДЭЭШ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажыл-ишчилери эрткен ажыл-агый чылында кужениишкиннинг ажылдааш, кедээ ажыл-агый продуктуларын курүнеге садарының планнарын — сүттү садарын 124,2 хуу, эъттин — 106,2, дүкту — 103,4 хуу күүсеткен. Тараа садарының планы барык-ла ийи катап ажыр күүсеттинген.

Сүт бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышка саанчылар шелпкейлиг киришкеннер. Саанчы Уйнукпан инек бүрүзүнден 1200 кг сүт саап дээн социалистиг хүлээлгезин 1827 кг кылдыр күүсеткеш, совхозтуң саанчыларының чарыжынга тиилекчи болган. Ол чарыштың ийиги черин Д. Норжунмаа ээлээн болгаш үшкүзүнде Х. Артыш болган.

Малдың баш санын өстүреринин планнарындан мыйыстыг бода малдың 109 хуу, төрүүр инектиң 102 болгаш хаванның 183 хуу күүсеттинген. Чүс хойга онаалтыр Илья Ойбаа 116, Сат Балчый 115 хураганны чидириг чокка камгалап алган болгаш дорукутурган. Оларның баштайгызы хой бүрүзүнден 3,09 кг дүкту, а ийигизи 2,160 кг дүкту кыргып алган.

Тарааның дүжүдү багай эвес болган. Совхоз ниити тарылга шөлүнүң гектарындан ортумаа-биле 13,9 центнер дүжүттү алган. Үрбүн салбырының Шанчы бригадазы гектар санындан 21 центнер тарааны ажаап алган. Кукурузачы комсомолчу Опай Ыглаакпай 172 га кукурузаның бирээзинден-не 700 центнер ногаан массаны өстүрген.

Совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының дуржулгазын пропагандалаар, социалистиг чарышты организастаар талазы-биле партия организациязы, оон агитаторлары эдээн кызымаккай ажылдаан. Тус-тус мурнакчыларының, бригадаларның болгаш фермаларның аразынга шилчиир кызыл тукчугаштар, материалдыг шаңналдар тургустунгулаан турган.

Ам катаптап болбас четпестер бар болганын айытса чогуур. Зооветеринарлыг хемчеглерни четпес чоруткандының түңнелинде, чыл иштинде 1938 баш шээр мал, 195 хаван, 143 бода мал аныяк-бүрү чылдагааннар-биле өлген. 100 баш малга онаалтыр чүгле 62 анай, 77 хураган, 77 бызаа болгаш 52 кулун алдынган. Ынчангаш хойнуң баш санын өстүрериниң планын совхоз ыракта чедир күүсетпээн. Мынчага чедир бот-оруга-чарылгалыг хойжу бригадалар тургустунмаан. Мал ажылын механизастаар ажылче сагыш салдынмайн турар. Механизастаттынган сүт-бараан фермазы бо совхозта чаңгыс-даа чок.

Чер ажылының бедик культуразы дээш демисел ам-даа кошкак. Тереэзин болгаш Аймырлыг бригадаларының агротехниканың чурумнарын сагывайн тургаш, тараа культураларының чавыс дүжүдүн алган. Совхозтуң 83 гектар чигир свёкла, 66 гектар чочак-тараазы шуут үнмээн, 600 га кукуруза эң-не чавыс дүжүттүг болган.

Чеди чылдың бешки чылында совхозтуң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Бо чылын тарылга шөлү 17560 гектар болур (эрткен чылын 14179 га турган). Оон 30 хуузун кызыл-тас ээлээр. Мааа баш бурунгаар белеткел ажылдары негеттинип турар. Ындыг түрбүже чүгле 5200 га чер аңдартынган, а бүгү тарылга черинин 70 хире хуузун чазын удур аңдарар ужурга таваржып турар. Шөл чемишчидилгезинге 20 муң тонна өдек төгер планныг тургаш, чүгле 3560 тонна өдекти сөөртүп чедирген. Ол ажылга беш тракторларны быжыглаан.

Кукурузаны болгаш өдүргулар аразын сайзыралып өстүрер өске-даа культураларны тарыыр 3 звенолар тургустунган. Оларның ажылы алаңгаарлаашкынында туруп турар. Часкы тарылга техниказының септелгезиниң темпизи дыка оожум. 72 тракторларның чартык кезии ам-даа септеттинмээн, кожуг машиналары база-ла ындыг байдалда.

Совхоз бо чылын курүнеге 765 тонна эътти, 555 тонна сүттү, 83,1 тонна дүкту болгаш 5400 тонна тарааны дужаар. Ол сорулгалар улам улуг кужениишкинниг, организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылдарны негеп турар. Ынчангаш совхозтуң партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларын тарылгага үлегерлиг белеткенир дугайында Курскинин механизаторларының кыйгырыынга база 1963 чылда тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң бүгү ажыл-ишчилериниң кыйгырыынга харыы кылдыр социалистиг чарышты үлегерлиг организастааш, чаа-чаа чедиишкиннерни хандырган турар ужурлуг.

О. КЕНДЕН,
Чоон-Хемчиктиң девискээр айыбиле бүдүрүлге эргелелинде СЭКП обкомунуң инструктору.

Ажылы көзүлбээн местком

«ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында профэвилел месткомунуң отчёт-соңгулдалыг хуралы болган. Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш демисешпишаан, салбырның ажыл-ишчилери биче эвес чедиишкиннерлиг болганын илеткелчи эш Комбуй-оол болгаш санал берген эштер демдеглеп, хөй-хөй тонна тараа, эът, сүт, дүк дээш маадырлыг күш-ажылга шылгараан механизаторларны, саанчыларны адап турганнар.

Илеткелге болгаш саналдарга месткомнуң база салбырның ажылында четпестер база хөйү-биле илерээн. Чүл дизе, чыл дургузунда месткомнуң даргазындан дөрт кижи солчуп халашкан. Профэвилел кежигүннериниң ниити хуралдары кончуг ховар болуп тургулаан. Месткомнуң санхээ байдалынга будулгаазыннар хөйү-биле болдунуп, кежигүн дадывырының чыылдазы кедергей сандаргай чоруп келген. Эрткен чылын 136 кежигүннерден 43 кижи дадывырны чедир төлевээн, а 22 кижи бүдүн чартык чыл дургузунда дадывыр төлевээн болган. Оларның аразында Шивит-оол, Балган ышкаш кежигүннер бар. Сат Даңзы-Белектиң дадывырга төлээн 31 рубли ис чок читкен дээш өске-даа.

Салбырда местком болгаш совхозтуң ажылчын комитеди (даргазы эш Лобачев) ажылчы чоннуң материалдыг хандырылгазынче кичээнгей салбайн, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглавайн келген. Совхозка кижилерни хүлээп алыры, кадрларны ажылга быжыглаары профэвилел организациязының чиигине херээ болур түрбүже, местком олче кичээнгей салбаан. Оон уламындан ажылчыннарның ажылга ынырынмас чоруу хөй болдунган. Оон туржук, мурнакчы механизаторларны, чолаачы кадрларны безин ажылдан кандыг-даа чылдагаан чокка үндүрер чоруктар хөй турган. Чижээ, ак-сеткилдиг, кызымак ажылы дээш совхозтуң Хүндүлел самбыразынга безин кирип турган Бадыгыр Намчал-оолду совхозтуң дирекциязы ажылдан кандыг-даа чылдагаан чок үндүрген, а местком ол дугайын чүгле соолгу үеде билген.

Салбырда ажыл-ишчилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүзүн бедидер талазы-биле местком организастыг хемчеглер албаан, социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастап келген. Арыскан салбырының ховы турлаанга чурттаалга бажыңы тудар дугайында тараажылар хөй удаа негелде тургузуп келген, а местком ол айтырыгны шиитпирлээрин мынчага чедип ап шыдаваан.

Ол ышкаш салбыр төвүнүң мырынай-ла чанында ферманың саанчылары өглерде чурттавышаан. Мурнунда ол салбырга хлеб быжырар чер болгаш ларёк садыг ажылдап турган, оларны хагганындан бээр чартык чыл ажып турар. Моон ужурунда салбырның ажылчыннары хүн бүрү Арыг-Узүү суурдан хлеб садар ужурга таваржып турар. Местком бо чүүла айтырыгларже кичээнгей салган болза, мындыг байдал болдунмас турган дээрзин хурал шыңгыы айтып, ажылда бар четпестерни дарый чайладып, узуткаарын чаа соңгуткан составка даасан.

А. ДОЛБЫР-ООЛ.

Совет эртемденниң ажыдыышкыны

МОСКВА. Механика талазы-биле Ньютоннуң дүрүмнеринге немелде тайылбырлаа берип турар улуг ажыдыышкынны совет эртемден, Даг эртемнериниң А. А. Скочинский аттыг институдунуң оруминээшкин лабораториязының эргеленчизи, техниктиг эртемнериң кандидады Е. В. Александров кылган.

Ньютоннуң классиктиг механиказын ёзугаар чуглуп чоруур ийи бүдүмелдер ускулешкенде чогуп үскүлежиишкининиң күжү бүдүмелдериниң деңзизинден хамааржыр, а оларның чуглуушкунунуң дүргенинин катап тургустунары ол бүдүмелдериниң физиктиг составындан хамааржыр.

Ынчаарга совет эртемден болза чуглуп чоруур ийи бүдүмелдиң ускулежиишкининиң үезинде энергия солчуушкуну, бүдүмелдерниң ускулешкеш дедир чаштаары, дүргедээшкинин катап тургузары дээш ышкаш кол көргүзүглер холдуунда-ла ускулешкен бүдүмелдерниң формазындан хамааржырын эртем шинчилелдери-биле доктааткан.

Е. В. Александровтуң кылган түңнелдери машиналарны болгаш шимчеп чоруур өске-даа чүүлдерни чайгаашкындан, сирлеңнээшкинден камгалаарының идегелдиг аргазын берип турар.

ЧУРУКТА: Е. В. Александров шинчилел лабораториязында.

Фото В. Кошевойнуу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Мурнунда шеригге чораан, ам ужар чүүл албанында авиамоторист Пётр Елизаров коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дээш демисежип турарларының бирээзи. Аңаа ол ийи чыл дургузунда ажылдап келген. Начальниктиң өөлчегде бүгү онаалдаларын ол шыңгааш хуусаазында күүседип турар. Кончут эки ажылдааны дээш ону Кызыл аэропортунуң Хүндүлел самбыразынга киирген.

ЧУРУКТА: авиамоторист Петр Елизаров «ЛИ-2» деп самолёттуң үс радиаторунуң сыртының хамаарышкан черинге элтеп салыр деп турары.

Фото В. Худяшевтиң.

Ам-даа мурнувуста

Херегжеттинзе чогуур мал чеминиң чүгле чартык кезиин белеткеп алган чорук кышкы үеде бергедээшкинни болдурар дээрзи черле билдингир-ле болгай. Ынчангаш амгы үеде «Коммунизмче орук» колхозта мал чеми төнүп, дүвүрээзиннинг байдал тургустуна берген.

Эки чемгерген инек—хөй сүттү бээр болгай, а бо колхозтуң саар инектериниң азыралы баксыраан. Бир эвес эрткен чылдың бо үезинде инектерниң сүткүрү өзүп турган болза ам кудулап турар апарган. Мал чеми культураларны ферма чаныңга эвес, алдан километр хире ырак черлерге тарып белеткээни чазыг болгай. Ол ышкаш Бора-Шайның сиген кезер шөлдерин суггарып, аңаа элээн хөй мал чемнерин белеткеп ап болур турган, ол база болдунмаан.

Эш Кенден удурткан бот-оруглагалыг хойжу бригаданың мал чеми-биле хандырылгазы база-ла үстүп турар. Мында чаш хураганнар чемгерер сиген безин төнер чоокшулай берген.

Кыштаглаашкынының бергелери ам-даа мурнувуста. Ындыг түрбүже, хойжу Байыр-Белектиң ам безин 35 хойлары багай ажаалдадан болгаш азыралдан өлген. Ооржак Семис-оолдуң коданындан 18 хөй хораан. Бора-Шайның сүт-бараан фермаларының саанчылары бызааларын боттарының бажыңнарында кирип алган дорукутуруп турарлар. Чүге дээрге, бызаа кажааларын чылыдар печкалар чок. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының «ёлочка» деп саалда аппарады күзүн чүгле ийи ай дургузунда ажыглаттынган. «Соок дүжери-биле-ле ёлочкавыстың» даргаларывыс «дыштандырып» кааннар. Кышкы кажааларны «ёлочка»-биле саалда чорудар кылдыр белеткевээннер» деп, саанчылар чөптүг хомудалын илередип турарлар.

Бора-Шайның малчыннарында соок өглерде чурттап орарлар ам-даа хөй. Ол хирезинде-ле колхоз чурттаалга бажыңнарының тударының планын күүсетпейн турары база-ла кайгамчык. Малчыннар дугайында сагыш салыр деп негелдени бо колхозтуң баштаар черинин күүсетпейн турары ол эвес чүве бе? Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында мынчага чедир радио точкалары чок. Ол дугайында малчыннарның хөй удаа салып келген негелделерин күүседир үе ам келбээн чүве бе?

Д. ЧЫМБА.
Өвүр район.

МАЛ ХҮР

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң фермаларында мал хүр кыштап турар. Мал чемнериниң курлавыры четчир. Таңмалыкта. Талыңда сүт-бараан фермалары 1962 чылда курүнеге сүт садар хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ол чылда саанчылар Баянчык, Күскелдей 13 инектериниң бирээзинден-не 1580 кг сүттү саап алган.

Тоспулукта малчыннар Севеней, Дүлүүтей аныяк инектерни менди ажаап келген, оларның кажаазын улам чылыглаан. Төлбүдада инек кадарчызы Шой-Сүрүңнүң ажаап турар инектериниң кужу семис. Хойжулар Кол Биче-оол, Кол Шимит оларның коданында 500 хөй хураганнаар, оон иштинден баштай 40 хөй төрээн. Хураганнар менди. Хойжуларга дузалажыр сакманщиктерни колхоз баштаар чери чоруткан. Көк-Чар фермазында электрисаалдаалданы чаа тургузуп доосканы. Ында чүс саар инекти быжыглаан. Мал чемгерер тускай кажаада электри киирттинген, ам ында сайылгаан чайынналдыр чырып турар.

К. ЧАШТЫҢМАЙ.

ЧҮГЕ СОКСАТКАНЫЛ?

Тарып-боозадылга — малдың уксаазын экижидеринге болгаш продуктулуун бедидеринге база баш санын өстүреринге улуг ужур-дузалыг. Ындыг түрбүже, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң тарып-боозадылга пунктузу эрткен чылдың октябрьдан бо чылдың январьга чедир ажылдавайн турар. Пункт бир эвес ажылдап турган болза бо аразында 200 инекти тарып боозадып алтар турган.

Совхозтуң дирекциязы чери тарып-боозадылганы чорудуп турган зоотехник эш Оюн Биче-оолду ажылындан чүге үндүргениил? Тарып-боозадылга пунктузунуң ажылын чүге соксадып алган турарыл?

С. ЭКЕР-ООЛ.

Оларның ат-сураа бүгү чуртта тараан

Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурда кодээ клубтуң болгаш интеллигенция совединиң эгелекчи эки ажылының дугайында 1962 чылдың декабрьда «Шын» солунга база СЭКП Төп Комитединиң «Сельская жизнь» деп солунунга бижээн. Ийи-талчыларның хөй-ниитичи организаачы ажылын чүгле Тыва АССР-де эвес, а бистиң чурттуң өске-даа чамдык черлеринде номчуукчулар бедии-биле үнелеп, детчип турарлар.

Оон-биле холбаштыр «Шын» солун редакциязынга болгаш ийи-талчыларга чурттуң өске крайларындан, областарындан чагаалар кээп турар. Ол келген чагааларының чамдыызын болгаш аңаа ийи-талчыларның харыызын моон адаанда парладывыс.

Кыстарның чагаазы

«Жданов аттыг колхозтуң аныяктары болгаш интеллигенциязы, эргим эштер, эки!

Куйбышев областың Чапаевск хоорайның Красноармейская кудумчузунуң № 14 «а» бажыңда чурттап турар кыстар, бистер бо чагааны силерже бижип ор бис. Сеткил-сагышка черле өөрүнчүг-дүр, биживейн канчаар боор, эштер.

Ниити чурттаалга бажыңында чурттап тур бис. Бир-ле хүн почтальон биске солуннар эккеп берген. Номчуп көөрүвүске клуб эргелекчизи эш Чодураа силер, баян туткан, а ажинер Михаил Кыргыс тыва улустуң ырызын ырлап турар чуруунар бар болду. Ону көргеш, бис кодаазе бот-тывынгыр уран чүүлдүң бо хире сайзырап турарының дугайын хөөрежип, шак-үениң эрте бергенин безин эскербээн бис.

Магалыг чаагай чурттап, бот-тывынгыр уран чүүлге бо хире мергежип турарыңар дыка эки-дир.

Байырлал хүннерин силерниң республикада канчаар эрттирип турарыл? Ол дугайын биске бижиңер, өөнүктер.

1963 ЧЫЛ-БИЛЕ СИЛЕРГЕ БАЙЫР ЧЕДИРДИВИС.

Галина Дмитриевна КИСТАНОВА.

Бо чагааны мээн эжим Людмила Юдина болгаш өскелерниң-даа мурнундан почта хааржаанче киирдим».

Үлегерин эдербишаан

Ростов областың Самарск районунуң Истоминск кодээ Соведиңде «Прогресс» совхозта чурттап турар украин кыс Евгенья Морозюктуң чагаазы бо-дур.

«Прогресс» совхозтан байыр! Мээң таныышпаа тыва өөнүк Чодураа, эки!

«Сельская жизнь» солундан силерниң ажинер-биле кады чурууңарны көрдүм, бижээн чүүлүн номчудум. Күрүнеге эът, сүт, дүк садар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен силерниң төрээн колхозуңарның дугайын бо солундан билдим. Эш Чодураа Баир-оол, ол дээш база катап байыр чедирдим. Силерниң колхозтуң моон соңгаар улам-на сайзыраарын күзеп тур мен.

Силерниң бот-тывынгыр артистериңер хөй болгаш солун ажыл-херекти бүдүрүп турар-дыр. Чүгле аныяктар эвес, улуг назылыглар безин клубка үргүлчү кээп, ырлап, танцылап турары дыка солун-дур. А бистиң совхоз — нөгаа ажыл-агыйлыг. Күрүне мурнунга планныг онаалдавысты силер ышкаш, база-ла ажыр күүседип турар бис. Ынчалза-даа бистиң клубта ындыг эвес. Суурувустуң чурттакчылары клубка ховар баар, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери ажылдавайн турар, хөглүг ырлар, танцылар дыңналбастаан. Бисте аныяктар хөй, олар силерниң үлегериңер ёзугаар бот-тывынгыр уран чүүлү хөгжүдер деп турар.

Эргим өөнүк, бир эвес чайлыг болзуңарза, ажыл-херээңерниң дугайын биске бижиңер. Кончуг өөрүүр ийик мен.

Байырлыг».

Ийи-талчылар харыылап тур

ЭРГИМ РЕДАКЦИЯ! Бистиң кодээ клубта бот-тывынгыр уран чүүл ажылының дугайында чуруктуг материалды «Сельская жизнь» солунга парлааңының соонда, биске хөй-хөй чагаалар кээп тур. Ол чагааларга ниити харыыны бижидивис. Ону Силерниң солунга парлаарын дилеедивис.

Эргим өөнүктеривис!

Украинадан — Евгенья Морозюк,
Молдавиядан — Михаил Бюркио болгаш Замфир Иван,
Якутиядан — Изабелла Ефремова,
Ульяновскидан — Валентина Бочкарёва,
Одессадан — Исанова Матильда,
Куйбышевтен — Галина Кистанова болгаш өскелер-даа, силерниң чылыг сөстүг чагааларыңар дээш силерге изиг байырны чедирдивис»...

Ийи-талчы оолдар, кыстар бот-тарының харыы чагаазынга төрээн колхозунуң ажыл-агый, эртем-культуразында чедиишкиннерни, бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле капыг чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш ажылдап турарын бижээннер.

УЛУС СУДУ БОЛГАШ УЛУС ТӨЛЭЭЛЕРИ

Хамаатыларның эргелерин болгаш эрге-ажыктарын хоойлу ёзугаар камгалаарының ленинчи принцивин СЭКП-ниң XX болгаш XXII съездилери катап тургускан.

Улус суду ол бедик сорулганы күүседирде чүгле калбак демократияга үндезилээш масса чоннуң киржилгезинге даянып алгаш боттандырып турары бүгүдеге билдингир.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1962 чылдың ноябрь 9-та Чарлыынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1963 чылдың январь 8-те үндүрген Чарлыы-биле республикага улус төлээлериниң соңгулдазын бо чылдың февраль 9-тан март 1-ге чедир чорударын доктааткан. Ол дээрге улус судунуң ажыл-чорудулгазы эң-не калбак демократияга үндезилеттингениниң чайынналчак херечизи болур.

Улус төлээлериниң амгы соңгулдазы болза РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулданың белеткелдериниң хүннеринде, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының улуг программазын боттандырып кирипкениниң болгаш бүгү делегейге тайбың камгалалының кайгамчык тиилелгезиниң байдалдарында эртип турар.

Улус судтары чүгле масса чоннуң калбак киржилгези-биле ажылдап турар.

1922 чылдың ноябрь 11-де Советтерниң I съездизинге В. И. Ленинниң дорт киржилгези-биле хүлээп алдынган хоойлу-дүрүмнерниң аразында «ССРЭ-ниң суд тургузуунуң дугайында Хоойлу» кол черни ээлеп турган. Ынчаарда ол хоойлуну «Саавыр» деп адап турган. Ол «Саавырда» улус суду болуруң ажыл-чорудулгазын калбак массаның киржилгези-биле чорудар болгаш соңгулдага үндезилеттинген чаңгыс аай системалыг болурун дүрүмчүткен. 1960 чылда хүлээп алдынган «ССРЭ-ниң суд тургузуунуң дугайында Хоойлуда» улус төлээлериниң соңгулдазын ийи чыл болгаш-ла чорудуп турар болгаш ажылчын, албан-хаакчыларның, үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң болгаш колхоз-совхозтарының коллективиниң хуралдарындан ажык бадылагашкын-биле соңгуурун дүрүмчүткен. Ол дээрге судтарның ажыл-чорудулгазынга чоннуң калбак киржилгезин хандырганы ол.

Ынчангаш совет суд болза улустуң суду болур болгаш хамаатыларның хоойлу ёзугаар эргезин болгаш эрге-ажыктарын камгалап турар.

Бистиң чуртувуста угааны солуу кижилерден аңгыда политиктиг соңгулда кампаниязынга киришпейн турар чаңгыс-даа хамаатылар чок. Хамаатылар бүрүзү дең эргени эдилеп турарлар.

Моон мурнунда үелерде кем-херек үүлгеткеш шииттирген кижилерге кеземче-ле хүлээдиринден аңгыда оон соңгуур эргезин 5 чыл хуусаа чедир казыыр чүүлдер турган. 1958 чылдың декабрь 25-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар шииттирген кижилерниң соңгуур эргезин казыыр чорукту күш чок болдурган. Ол хоойлу болза хамаатыларның политиктиг эргезин камгалаарынга тоогулуг ужур-дузалыг. Суд органнары ол хоойлуну чайгылыш чокка боттандырып турар.

Совет судтуң кол сорулгазы болза күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин камгалаары, хамаатыларның политиктиг болгаш күш-ажыл база өг-бүле талазы-биле эргелерин камгалаары, оларның хууда өнчү-хөреңгизиниң камгалалын күштелдирери болур.

Бистиң чуртувуста кем-херек үүлгедиг чыл бүрүде кызыраалып турар. Ылаңгыя политиктиг херек үүлгеткени дээш шииттирип турар кижилер барык чок. Ол ышкаш колхозтарның, кооперацияның акша-хөреңгизин самчыгдаар чорук республикада эдээн кызырылган. 1962 чылдың дургузунда Таңды районунуң системазында самчыгдал чок болганын демдеглээр херек.

Күрүнениң хоойлу-дүрүмү совет хамаатыларының күзел-соруун илергейлеп турар.

Совет хамаатыларының болгаш хөй-ниитиниң хөй санныг негелдезин барымдаалааш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1962 чылдың июль 25-те улуг чарлыкты үндүрген. Ол чарлыкта дүрүмчүткени болза күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң хөреңгизин онза хөй түңнүү-биле бөлүглежип алгаш оорлап самчыгдаан, азы назы четпес кижини күштеп чазарлааны, албан-дужаалының айыы-биле хээли алган, милиция ажылдакчыларынга болгаш улусчу дружинначыларга халдаан болза ындыг үүлгедиг кылганнарга аартадыр таварылгаларда кеземчениң дээди хемчээли-биле боолап шиидерин доктааткан. Ол хоойлу болза кем-херек үүлгедикчилеринге удур демиселди чедиишкинниг чорударынга суд органнарының чидиг чепсээ болуп турар.

Бо дугайында чамдык чижектерни көргүзерге мындыг: өлүрүкчү херек үүлгеткен Моңгуш Чылбак-оолду, Виктор Чот-оолду болгаш өскелерни-даа кеземчениң дээди хемчээ-биле боолап шииткилээн. Хамаатыларның дээп болбас эргезинге халдап, хераажен кижини күштеп-чазарлаан И. П. Черановту Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кеземчениң дээди хемчээ-биле боолап шииткен.

Совет суд кеземчениң болгаш негелдениң херээн улус төлээлериниң киржилгези-биле көөр. Оларның үндүрген шииткели болгаш шиитпири республиканың ады-биле чоннуң үндүрген шиитпири болур. Кажан херекти көрүп турда улус төлээлериниң эргези шииткекчиниң эргези-биле бир деңней. Айтырыгны үш шииткекчиниң хөй кезииниң бадылааны-биле шиитпирлээр. Чижээ, назы четпес урууну күштеп-чазарлаан А. М. Вороновский дээрзиниң херээн 1962 чылдың июль 28-те көрүп турда ийи улус төлээлери чаа бадылаан. Ынчангаш ону дээди хемчег-биле боолап шииткен. РСФСР-ниң Дээди судунуң коллегиязы ук шииткелди шын деп санаан. Ол болза улус төлээлериниң шииткекчи-биле деңэргелиин бадыткап турарының фактызы-дыр.

СЭКП-ниң Программазында: «Коммунизмче шилчишкин дээрге кижиниң хостуг чорууруң болгаш совет хамаатыларының эргелерин бүгү хемчег-биле хөгжүдер дээни ол» деп айыткан.

Ынчангаш хамаатыларның ол эргелерин совет хоойлу быжыглап турар. Ындыг түрбүже чамдык албан организациялар болгаш үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң удурткучулары дүрүм чок ёзу-биле хамаатыларның күш-ажыл эргезин үреп, ажылчын, албан-хаакчыларны кайы-хамаан чокка ажылдан үндүрер чоруктар эвээш эвес.

Чижээлээрге, Кызылдың чурулга мастерскаязынга ажылдап турган Н. В. Сажинни ажылдан шын эвес үндүрүпкен турганын хоорайның улус суду көргеш, ону база катап ажылга тургускан, оон ажылдавайн турган үезиниң ажыл төлевири 832 рубльди организациядан төлеткеш, Сажинге эгидип берген. Ол ышкаш фактыларны хөйну санап болур.

Оран-бажың, чурттаалга шөлү дээрге кижилерниң амыдыралының кол айтырыы болур. Чурттап турган бажыңындан кижилерни үндүрер деп чүве эң-не харыысалгалыг айтырыг. Республикада чазаглыг орук эргелелиниң хамааты И. А. Вохминниң, хоорайның чурттаалга эргелелиниң хамааты М. П. Воткинниң, кодээ ажыл-агый техникуму хамааты М. П. Зелениң чурттап турган бажыңнарындан үндүрер дугайында судка негелде киирип кээрге, ол негелделерни суд хандырбайн, оларның олурган бажыңнарынга чурттаар эргезин хевээр арттырган.

Өг-бүлениң быжыглаар, не-чаштарның камгалаар дээш улус суду бүгү хемчеглерни ап турар. Урут-дарының кижизидеринге, кырган ада-иелеринге бээр азыралдарны суд негелде херээниң чуруму-биле шиитпирлеп берип турар. Урут-дарынга азырал төлээринден ойталаар кижилерге кеземче харыысалгазын хүлээдип турар. Чижээлээрге, А. П. Вуткиновуң 1961 чылдың август айдан бээр уруунга азырал төлевээнин дээш Барыын-Хемчик районнуң улус суду РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунуң 122 чүүлү-биле 1 чылда хостугалгазын казып шииткен.

Моон мурнунда үелерде улус төлээлери чүгле кеземчениң, негелдениң херээн көөр суд хуралынга олуржуру-биле кызыгаарланып турган болза, ам харын боттары судтуң өске-даа ажылдарынга дорту-биле киржип турар. Хамаатыларны кижизидер талазы-биле улуг ажылдарны кылып, үр үениң иштинде чоннуң херээнге бараан болуп келген улус төлээлери хөй.

Чоон-Хемчик районда эш Иван Чимит улус төлээзинге хөй чылдар дургузунда үргүлчү ажылдап келген. Бай-Тайгада Хертек Бак-Кара, Барыын-Хемчикте Сарыглар Теспилек, Каа-Хемде Яремеевич, Бии-Хемде Бунаева олар чүгле улус төлээзиниң хүлээлгезин күүседип келген эвес, харын судтуң бүгү ажыл-херээн башкаржып, чоннуң эргезин болгаш эрге-ажыын камгалаар херекке идепкейлиг киржип келгеннер.

Ол ышкаш Кызыл хоорайның херелекчилер ниитилелинде ажылдап турар Юлия Александровна Лошенко 14 чылдың дургузунда улус төлээлеп ажылдаан болгаш 1962 чылда эш Бянова-биле кады суд шиитпирин канчаар күүседип турарының дугайында 20 хире организацияларны хынап, Кызыл хоорайның улус судунуң ажылынга эки дузалашканнар. Оон аңгыда хоорайның чурттаалга эргелелинге А. В. Селиванова, кодээ ажыл-агыйның продуктузун хынаар талазы-биле күрүне инспекциязында Мария Ивановна Бондаренко дээш өске-даа дыка хөй улус төлээлери шеңелдеге шииттирген кижилерни эде кижизидер дугайында улуг ажылдарны чоруткааннар. Ол чорук эки үре-түңнелдерин көргүскен.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү шыңгыы сагыыры, корум-чурумнуң кандыг-даа үрээшкинин когун үзери, кем-херек үүлгедир чорукту узуткаарын партияның Программазында шыңгыы негеп турар. Ол дээрге хамаатыларны коммунистиг ёзугаар кижизидери, кижи бүрүзү хоойлу-дүрүмнү чүгле сагып чоруур эвес, харын ону хажык чокка боттандырар дээш демисежири болур.

Эрткен соңгулдада бистиң республикада улус төлээлеринге 1005 кижи соңгуттурган болза ам болуп турар улус төлээлериниң соңгулдазынга 1145 кижи соңгуттурарлар. Ол дээрге бистиң чуртувуста совет демократияның чайынналчак херечизи болур.

С. ШАЛЧИМА,
Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү.

Эртемни болгаш техниканы улустарга бараан болдурар

ЖЕНЕВА. СЭТА-ның тускай корреспондентилери Г. Драгунов биле И. Максимовский оларның дамчыдып турары болза:

Биче сайзырангай районнарның херегледин хандырарынга эртемни болгаш техниктиг билиглерни ажыглаар талазы-биле Каттышкан Нацияпар Организациязының конференциязы февраль 4-те Женевада ажыттынган. Делегейниң барык 90 чурттарындан келген 1500 ажыг төлээлер конференцияның ажылынга киржип турар.

Конференцияның киржикчилериниң аразында Совет Эвилелиниң, Украин ССР-ниң болгаш Белорус ССР-ниң төлээлери бар.

Конференцияны КНО-нуң экономиктиг болгаш социал чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар чыылдырган болгаш Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарының социал, экономиктиг хөгжүлдезиниң эргежыктарынга амгы эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин ажыглаарының эң дээштиг аргаларын айтыр ужурлуг. Колониализмниң дарлалындан чоокта чаа хосталган болгаш тускай хөгжүлдениң оруунче кирген чурттар ол чурттарның аразында дыка хөй. Конференцияның хүн айтырыында 12 айтырыглар тургустунган. Ол айтырыглар экономика, социал болгаш эртем-техника талазы-биле кончуг хөй чүүлдерни хаара тудуп турар.

Конференция февраль 20-ге чедир үргүлчүлээр. Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң байырлыг чагаазын конференцияга номчаан. Чоокта чаа хамаарышпас хөгжүлдениң оруунче кирген чурттарның экономика болгаш социал деңшилгезин дүргедедиринге амгы эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин ажыглаарының эң дээштиг аргаларын тывары эргежок чугулазын ол чагаада демдеглеп турар. Н. С. Хрущев конференцияның киржикчилеринге чедишкиннерлиг болурун күзеп, империализмниң дарлалындан хосталган чурттарның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң сорулгаларын боттандырарынга бүгү таланың деткимчезин ССРЭ-ниң улустары болгаш чазаа көргүзер дээрзин бүзүреткен.

АЛДАРЛЫГ ЧЫЛ ОЮ

ХАНОЙ. (СЭТА). Индий-Кыдаттың Коммунистиг партиязының, амгы Вьетнамның Ажылчы чон партиязының тургустунган хүнүнден бээр 33 чыл болган оон вьетнам улус байырлал-биле демдеглеп эрттирген.

Вьетнамның Ажылчы чон партиязының ТК-зының органы «Нян зан» солун ол хүнге тураскаал болдурган редакция чүүлүн парлап үндүрген. Вьетнамның Ажылчы чон партиязының эртип келген улуг оруунуң дугайын чүүл чугаалап турар. «33 чыл—ол дээрге чурттуң төөгүзүнде улуг эвес хуусаа-дыр, ынчалзажок ол үениң дургузунда вьетнам улус бодунуң партиязының удуртулгазы-биле дыка хөй бергелерни ажып эрткен болгаш улуг чедиишкиннерни чедип алган». Бо чедиишкиннер болза социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң дузаламчызының ачызында чедип алдынар аргалыг болган дээрзин солун демдеглээн.

Эп-сеткил каттыштырылгазының конференциязы

МОШИ. (Танганьика Республика). (СЭТА). Африканың эң бедик даа—Килиманджаронуң эдээнде турар Моши деп улуг эвес хоорайжыгашка Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының үшкү конференциязы болуунуң ажылын февраль 4-те эгелээн. Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының инициативазын ёзугаар чыылдырган конференцияны Танганьиканың президентизи Джулис Ньерере ажыткан.

Конференцияның ажылында делегейниң 60 ажыг чурттарының төлээлери, а ол ышкаш хөй санныг хайгааракчылар киржип турар. Ийиги конференцияның соонда үениң дургузунда организацияның ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының доктаамал секретариадының чиңгине секретары Юсеф эс-Сибэи кылган.

Конференцияның ажыттынарының мурнунда төлээлерниң баштыңнарының бөлген хуралынга конференцияның хүн айтырыгларын бадылаан. Империализмге болгаш колониализмге удур демиселдин, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы калбартырының айтырыгларын, социал айтырыгларны, а ол ышкаш Латин Американың чурттарының улустары-биле эп-сеткилди каттыштырар шимчээшкинниң күштерин каттыштырарының болгаш кады ажылдажылганы калбартырының айтырыгларын ааа чугаалажып көөр.

910 кижини хоругдаан

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның иштики херектер министерствозунда күрүне министри Б. Н. Датар улус палатазының сөөлгү сессиязынга депутаттарның айтырыгларынга харылавышаан, «Индияның камгалалының дугайында хоойлута» үндезилээш 910 кижини, оон иштинде 769 коммунистерни чуртта тудуп хоругдаан деп дыннатканын «Нью-Эйдж» солун парлап үндүрген. Профэвилелдерниң бүгү-индий конгрезиниң кежигүннери болгаш компартияга сагыш-сеткилин каттыштырып турар кижилер туттурганнарының аразында база бар болуп турар. Ам 169 кижини хостап үндүрген деп, Датар айыткан.

Ийи инструктор өлүрткен

ХАНОЙ. (СЭТА). Туй-Хоа (Фу Йен можу, төп Вьетнам) шериг-өөредилге лагерьде нгодиньдьемчи солдаттар эриидээр болгаш дорамчылаар чорукка шыдашпайн ийи америк инструкторларны өлүргеннер. Нгодиньдьемчи эрге-чагыргалар шеригге чаа келдиртеннерниң ортузунга массалыы-биле тудуп хоругдаар чорукту кылган.

Япон бүдүрүлгелериниң ажылчыннары боттарының социал эргелери дээш бүдүрүлге ээлеринге удур демиселди чорудуп турар. «Ямато электрикл» компания ажылчыннарны ажылдан массалыы-биле үндүрүп турар. Администрацияның дүрүм чок дүржок үүлгедиглеринге удурланывышкынның демдээ кылдыр бир муң хире кижи ажыл соксадып турар. Ажыл соксатканнарының байдалы чиик эвес. Тараачыннар ажыл соксатканнарга дузалажып, оларга ристи эжеп берип турар.

ЧУРУКТА: Акита көдээ суурнуң тараачыннары ажыл соксатканнарга ристи эжеп бергени.

ФОТО Джапан Пресс—СЭТА-ның.

1812 чылдың Ада-чурт дайынынга тиилелгениң тураскаалын тургузар

1812 чылда Ада-чурт дайынынга бистиң чуртувустуң улустарының тиилелгезин демдеглээри-биле **эң дээре тураскаал төлевилелинге Бүгү-эвилелдиң ажык конкурузун ССРЭ-ниң Культура министерствозу болгаш Мосхооркүүском чарлаан.** Ук тураскаалды Кутузов проспектизи биле Б. Дорогомиловский кудумчузунуң белдирлешкен черинге тургузар.

Конкурстуң киржикчилери орус армияның болгаш Россияның улустарының Наполеоннуң эжелекчи армиязын ашкан маадырлыг тиилелгезиниң темазын тураскаал уран-чүүлүнүң аргалары-биле тодараткан турар ужурлуг.

Эң эки ажылдар дээш мындыг шаңналдарны тургускан: конкурстуң жюризиниң боттандырар деп сүмелээни азы төлевилелди улам ынай төлевилээринге үндезин кылдыр хүлээп алганы төлевилел дээш **2500 рубль хемчээлдиг бирги шаңналды тыпсыр; ийиги шаңнал—2000 рубль болгаш кайызы-даа 500 рубль үш шаңналдар.**

Конкурстуң негелдезин болгаш планнаашкын кылыр материалдарны уран чурулгалар делгелгелериниң болгаш панорамаларның дирекциязындан (Москва, Москворецкая, 11) болгаш ССРЭ-ниң чурукчулар Эвилелиниң секретариадындан (Москва, Горький кудумчузу, 25) айтырып ап болур.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Брюссельге болган чугаалажышкыннар буурап дүшкен соонда барыын-европа эвилелде байдалдың дугайы даштыкы солуннарда база бир кол тема болуп үргүлчүлевишаан. НАТО-да чөрүлдээлерни чымчадыры-биле Вашингтонга болгаш Лондонга алдынган күжениишкиннерни барыын таланың парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап турар. Макмилланның Италияже чорааанынга холбаштыр «Санди таймс» солунуң бижээни болза, англи премьер-министр «өске-даа барыын-европа чурттар-биле Англияның политиктиг харылзааларын камгалаары-биле «алды чурттар-биле» кады Англияның база бактаап турары барыын-европа эвилелин ажыглаарын оралдажып турар». «Ниити рынокка» кирер дугайында чугаалажышкыннарны катап эгелээн турар төлээде барыын-европа чурттар-биле дугуржуп болурунга Англия кордап турар дээрзин «Либерасьон» деп француз солун демдеглээн.

Парлалга бюрозунуң дамчытканы «Нью-Йорк таймс» солуннуң чүүлүнде айтып турары болза, президент Кеннеди «европа чаңгыс эпти катап тургузар» айтырыгның талазы-биле сүмележилгени бодунуң чөвүлекчилери-биле эгелээн.

НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузар дугайында АКШ-тың шудургу негелдези ол планның үндезинин болуп артар дээрзин чүүлде чугаалап турар. Барыын Германияның даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи стас-секретарь Карстенс «америк-барыын-герман харылзааларны таарыштырары-биле» Вашингтонче чоруткан деп база дыннадып турар.

Римге Макмилланның чугаалажышкыннарының түңнелдерин парлалга тыртылчак байдал-биле тайылбырлап турар. «Премьер-министрниң аян-чоруунуң практиктиг түңнелдери сонуургаачыг эвес болуру база магат чок» деп, Лондоннуң «Таймс» солуну бижээн. «Италилерниң чүгле сагыш човап турары Макмиллан дыңнаан» деп «Дейли скетч» солун ажыы-биле демдеглээн. «Обсервер» солуннуң сөзү-биле алырга, француз рыноктан улуг хамаарылгалыг болуп турарының ужурунда Италия Англияны деткиир талазы-биле кандыг-бир боттуг чүүлдү кылып шыдавас.

Канаданың иштики херектеринге америк холгаарлаашкынның болдурганы АКШ биле Канаданың аразында чөрүлдээ, АКШ биле Японияның аразында деӊ эргелиг эвес садыг харылзаалары, парлалганың бижип турарын ёзугаар алырга, Вашингтонга шыңгыы дувураазыныын үндезинин тургускан. Америк холгаарлаашкынны буруу шапкан канада кабинеттиң (чазактың) онза хуралының дугайын «Стар» деп америк солун дыннаткан.

Японияның хевен-саазын постерин Американже үндүрер дугайында чугаалажышкыннарга АКШ-тың кадыг-дошкун туружун «Майнити» деп япон солун килеңнээшкин-биле илергейлээн. Дашказар үндүрер япон барааннарны улам ынай кызыгаарлаарынче угландырган АКШ-тың негелдезинден япон таланың ойталаарын солун негеп турар.

Барыын таланың блогунда бар бергелерден кичээнгейни чайладыры-биле чамдык америк солуннар Кубаны долгандыр кампанияны база катап өскүдерин оралдажып турар ышкаш. Сенатор Стеннис ышкаш америк «тенек аарыглар» Кубага хамаарыштыр улам кадыг-дошкун турушту ажылдаарын негеп турар. Кубаже даштыкы судноларның чорууруң эвээжедиринче угландырган чаа хемчеглерниң дугайын чарлаарынга АКШ-тың чазаа белеткенип турар дээрзин «Вашингтон пост энд таймс геральд» солун бижээн.

Малайзия федерацияны тургузар дугайында колонизаторжу планнарга удур демисежип турары, Сингапурнуң деңшилгелиг ажылдакчыларынга удур полицейжи кара-туразында аажылалды англи парлалга бижээн.

Сингапурда англи шериг командылалы чаа немелде күштерни чорударын негээн дээрзин «Таймс» солун бижээн.

Февраль 24-те болур соңгулдазы биле холбаштыр «Непсабадшаг» деп венгр солун Күрүне хуралының болгаш эрге-чагырганың чер-чер органнарының депутаттарынга кандидаттарның ат данзызын парлап үндүрген.

Бо чылдың часкы тарылгазын бедик деңнелге чорудары-биле элээн хөй можуларда баш удур ап турар хемчеглерниң дугайын Кыдаттың «Жень минь жибао» солуну дыннадып турар.

Сооктуң уржуктарынга удур демисежип турар бүдүрүлгелерниң коллективтериниң күш-ажылчы эгелээшкининиң дугайын Польшаның «Глос Праны» солуну бижээн.

Араатанзыг кыйгырыглар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк реакция революстуг Кубага удур өнчүк-чөңгээлиг кампанияны өөскүдерин үргүлчүлевишаан. Хосталга ортулуунга хамаарыштыр «эң кадыг-дошкун турушту ажылдаар» деп кыйгырыглар солуннарда долган. Республиканчы партияның удуртукчузу сенатор Б. Голдуотер «Кубада коммунистиг ёзу-чурумну узуткап чок кылыры» база негээн.

Боттарының араатанзыг кыйгырыгларын шынзыктырбышаан, Голдуотер болгаш өнчүк-чөңгээни өөскүдүп үндүреринге ынак өске-даа кижилер Кубада совет техниктиг тускай эртемниглерниң турарын долгандыр улам улуг шуугаазынны көдүрүп үндүрүп турарлар. «Ортулукта чепсектиг коммунистиг күчүнүң өзүп турары-биле» американнарны коргудуп сүртетпишаан. АКШ-тың республиканчы партиязының чамдык ажылдакчылары Кубага бузээлээшкинни база катап тургузарынче, Куба Республиканың революстуг чазаанга удур хоралакчы үүлгедиглерни күштелдирериниче кыйгырып турар.

Вашингтонунуң албан кижилери ол кыйгырыглардан база-ла чыдып калбайн турарлар. «Кастрону моон соңгаар тускайлаар талазы-биле» хемчеглерни америк чазактың төлээлекчилери белеткеп турар дээрзин «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Хедрик Смит дыннаткан.

Бо чылын Кубаже чүъктерни чедирип турар даштыкы компанияларның судноларынга чазактың азы акшаландырып турар чазактың чүъктерин сөөртүрүн хорып турар доктааалды америк чазак бо неделяда үндүрер боор дээрзин Ассошиэйтед Пресс агентилел дыннаткан.

«Эртиен күстен бээр планнап келген бо шиитпир болза Кастронуң ёзу-чурумун түскайлаарынче. "Кубаның хандырылгазын бергеледиринче угландырган америк кампанияның кезээ болур» дээрзин агентилел демдеглээн.

Никарагуада соңгулда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуага чурттуң президентизиниң соңгулдазы болган. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң чурттуң найысылалы Манагуадан дыннадып турары-биле алырга, диктаторнуң чагырыкчы партиязының кандидаты Сомоса Рене Шик, консервативтиг партияның кандидадынга бодаарга, алды катап хөй бадылаашкыннарны алган.

Спорттуң «Спартак» эки-тура ниитилелиниң Кызыл хоорай бүдүрүлгелеринде коллективтерниң аразында хол бөмбүүнүң талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа эгелээн, ында 9 командалар киржип турар.

Болган 12 ужуражышкынның түңнелинде аэропорттуң бирги командазы-биле Тываның комплекстиг экспедициязының командазы бирги черде чоруп турар. Ам кайызы-даа 22 — 22 санныг. Олар ам чүгле ийи-ийи катап ойнаар, оюнун доозарлар. Тиилекчи команда 24 санныг болур чүве болганда, олар бирги болгаш ийиги черни бот-боттарының аразында үлежир аарганы билдиңгир.

Үшкү чер дээш демисел амдызында билдинмес, чедип алгылаан санпарын барымдаалаар болза, аэропорттуң ийиги командазы биле эмнелге коллективиниң командазы аразында былаажыг чоруп турар. Ол айтырыг февраль 10-да болур түңнел ужуражышкынга үзе тодаргайлаттынар.

ЧУРУКТА: комплекстиг экспедиция биле аэропорттуң ийиги командаларының аразында болган ужуражышкын үези.

В. САФОНОВ.
ФОТО авторнуу.

Таңды-Уула эдээнге күштерниң шенелдези

Февраль 3-те Хову-Аксының кайгамчык чараш дагларының эдектери хөй мун кижилер-биле доллунган турган. Моон мурнунда аңаа ынча хөй чон чыылган турганын кым-даа көрбээн. Кайнаар-даа көөрге, кижи бажы дески. Ол болза республикада профэвилелдериниң кышкы спартакиадазының эгелеп турганы ол. Ук спартакиада үш хүн үргүлчүлээн.

Профэвилелдер спартакиадазының программазында спорттуң элээн каш кышкы хевирлери бар. Ол хевирлерниң талазы-биле алды командалар боттарының аразынга маргылдажып, күштерин шенежир дээш келгеннер. 14 шилиндек спортчулардан тургустунган күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы, 16 шыырак спортчулардан тургустунган чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы, 17 спортчуларлыг көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы, 16 спортчулар составтыг үлетпүр ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы, 15 спортчуларлыг Ак-Довурак бүдүрүлгезиниң командазы болгаш 20 спортчуларлыг Хову-Аксы комбинаттың командазы спартакиадага киришкен.

Баштайгы хүнде 15 километрге эр улустуң хаак маргылдаазы болган. Шилиндек хаакчылар ол дистанцияже соннуг-мурнуг хаалчып үнгүлээш, уурук-суурууктуг кээп-ле турганнар. Түңнелинде «Тывакобальтының» шыырак хаакчызы Петр Цветков ол дистанцияны 59 минута 35 секундада келгеш, бирги черни ээлээн, ол-ла коллективтиң хаакчызы Анатолий Глухов 59 минута 37 секундада келгеш, ийиги черни, оларның эжи Геннадий Смышляев 1 шак 2 минута 16 секундада келгеш, үшкү черни дараалаштыр ээлээннер.

Ол-ла хүн 5 километрге херээженнерниң чарыжы болган. Маңаа база-ла «Тывакобальтының» спортчу кыстары Валентина Прийнак (28 минутада), Геннадий Смышляевтиң дуңмазы Людмила Смышляева (28 минута 5 секундада) кээп, бирги, ийиги черлерни түс-түзүнде ээлээннер.

Дагдан хаактыг дүрген бадарының талазы-биле маргылдаа көрүкчүлерниң сонуургалын онза хайныктырган. «Сукпак» совхозтуң хаакчызы Василий Ноговицын 500 метр кадыр дагны кудуу 22,4 секундада хартыгагылаштыр ужудуп баткаш, бирги черни, чырыдыышкын ажылдакчыларының обкомунуң хаакчызы Валерий Бирюков ол-ла кадырны 23,4 секундада баткаш, ийиги черни ээлээн. 350 метрге херээженнерниң дагдан хаактыг бадар маргылдаазы база кончуг сонуургаачыг болган. «Тывакобальтының» эрес хаакчызы Галина Шлапак ол дистанцияны 19,4 секундада ужудуп баткаш, бирги черни, күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының обкомунуң хаакчы кызы Галина Селиванова 19,8 секундада келгеш, ийиги черни ээлээн.

Мынчангаш баштайгы хүнүн түңнелдерин команда аайы-биле алырга, бирги черни Тыва кобальтының спортчулары, ийиги черни—күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы, үшкү черни—чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң хаакчылары алган, дараазында черлерни оон арткан коллективтер түс-түзүнде ээлээн. Ол үш чүүл маргылдаага хамыктың дора түңнелди ак-довуракчылар көргүскенин маңаа демдеглээр херек.

Ч. САЛЧАК.

Улам эки ажылдаар

Кызыл хоорайның дружиначыларының чөвүлел хуралы 1963 чылдың февральдың 4-те Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының министерствозунуң клубунга болган. Хоорайның бүдүрүлге, албан болгаш өөредилге черлериниң коллективтеринде улусчу дружиналарның командирлери, ук коллективтерниң удуртукчулары, идепкейлиг дружиначылар чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

«Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумну дээш демисел—коллектив бүрүзүнүң херээ» деп илеткелди дружинаның хоорай штавының начальниги эш К. Динга кылган.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар-биле демиселди хоорайга күштелдиреринге улусчу дружиначыларның улуг рольдуг болуп турарын илеткелчи онзалап демдеглээн. Хоорайга хөй-ниитиниң корум-чурумун үлегерлиг тургузарынга эки-турачы дружиначылар шагдаа ажылдакчыларынга доктаамал дузалажып турар апарган. Чамдык бүдүрүлге черлеринде, ылангыя хоорайның харылзаа эргелелинде, комплекстиг экспедицияның коллективинде болгаш өске-даа элээн хөй коллективтерде улусчу дружиналар эки ажылдап турарын, хөй-хөй дружиначылар болуунуң хөй-нити хүлээлгезин ак-сеткилдиг, эки күүседип турарын ол чугаалаан.

Чедиишкиннер-биле черделештир ам-даа улуг четпестер барын илеткелчи демдеглээн. 1962 чылда хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыткан чоруктарның саны оон мурнунда чылда турганындан эвээжевээн болуп турар. Чамдык коллективтерде улусчу дружиналар кошкак ажылдап, боттарының коллективинде хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдып турар кижилер-биле безин демиселди чорутпайн турар.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктарны бүрүнү-биле узуткаар төлээде, шак ындыг чоруктарны улусчу дружиначы бүрүзү тоомчага албайн эрттирип болбас ужурлуг. Бо талазы-биле демисел хөй-ниитиниң, коллектив бүрүзүнүң хүлээлгези болур деп, илеткелчи айыткан.

Илеткелди чугаалажып ооруунге хуралдың киржикчилери идепкейлиг киришкеннер.

Илеткел соонда хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктарбиле демиселге эң идепкейлиг киришкен улусчу дружиначыларның улуг бөлүүн хүндүлел бижиктер-биле болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

А. КУЛАРОВ.

Күзенчиг аалчылар

Республиканың Хөгжүм-шии театрының эш А. Лаптанга удурткан артистер бөлүү Чөөн-Хемчик районнуң девискээринде оюн көргүзүп чорааннар. «Фараоннар» деп шиини тыва дылда көргүзүүн Ийменин, Суг-Аксының, Кара-Чырааның, «Хөр-Тайганың, Бора-Тайганың болгаш Алдан-Маадырның чурттакчылары аажок сонуургаан.

Артистерниң барган чер бүрүзүнге оларны чон чыылы-биле уткуп ап турар. Театрның чогаадыкчы уран мергежилдиг коллективиниң моон соңгаар-даа улам чедиишкиннииг болурунга изиг күзелин чон илередип турар.

О. ДАРЫМА.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттарлыг, хар чагбас, эртенги шактарда туманныг хүн болур. Агаарның температуразы: республикага 24—29, Кызылга 27—29 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Тираждың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг барааннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киоскилериндем, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Февраль 7-де

«НАЙЫРАЛ»:
«Сыдыстарга четкеш келген эрлер» 9.50, 11, 12.10, «Бирги вектиң кижизи» (делгем экранныг) 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, «Сыдыстарга четкеш келген эрлер», «Бирги вектиң кижизи» (делгем экранныг) 9 шактарда.

«ВОСТОК»:
«Ийистерниң үүлгедиглери» 3.15, 5.15, «Кудумчулар билир» 1.15 «Эрес-дидимнер» (1-ги сериязы) 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:
Мультипликациялар 10, «Дидим кижилер» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:
Мультипликациялар 10, «Катап эгелээн амыдырал» 2.40, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харысалгалыг дежурныйның 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13, иштики килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00044. Чагыг № 109. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 8 ПЯТНИЦА № 33 (5437).

Өртээ 2 көп.

Омск—Барнаул демир орук ажыглалга кирген

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазы

Омск — Барнаул демир орук шугумунуң тудуун чедимишкиниг доозуп база ол орукту ажыглалга кииргени-биле холбаштыр ооң бүгү киржикчилеринге ханг байырын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чедирген.

Байырлыг чагаада демдеглеп турары болза, Омск—Барнаул демир орук шугумун ажыглалга кииргени — бистиң чуртувуска транспортту дүрген хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизиниң салган сорулгаларын практика кырынга боттандырарынга транспорт тудугжуларының төлептиг салымышкыны болур.

• • •

Омск—Барнаул демир оруктуң узун дурту 800 километр ажып турар. Ол орук Алтай крайның, Омск, Павлодар болгаш Новосибирск областарының кур болгаш курупкан черлерлиг делгем районнары-биле транспорт харылзааларын улуу-биле экижидер арганы берип, ол районнарның экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезин дүргедедиринге дузалаар. Чаа шугум болза, Транссибирь оруктуң хой чүък эртер Новосибирск — Омск участогун дамчыштыр чорутпайн, Кузбасстан болгаш Алтайдан шуут Уралдың база чурттуң европа кезээниң төвүнүң районнарынче хөмүр дашты, металлды, тарааны болгаш өске-даа чүъктерни немей сөөртүрүн хандырар.

Чаа оруктуң бүгү шугумун дургаар автоматтыг болгаш чартык автоматтыг блокировка-биле, харылзааның амгы херекселдери-биле дерээн болгаш аар чүъктүг поездилерни дүрген чоруушкун-биле эрттирер арганы берип турар.

Бо демир оруктуң тудуун болбаазырацгай машиналарны болгаш механизмнерни ажыглавышаан, мурнакчы индустриалдыг аргалар-биле боттандырган.

(СЭТА).

Улам эки ажылдаар

Чеди чылдың бешки чылы—чаа, 1963 чылдың баштайгы айы төнген. Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер-биле холбаштыр бүгү совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турары бо хүннерде Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары өөрүшкүлүг чаа медээни дыңнааннар. 1962 чылдың дөртку кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле Чөөн Сибирьниң экономиктиг улуг районунуң талазы-биле чарышка тиилекчи болганы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун болгаш 10 муң рубльдиң акша шаңналын бистиң республикага тывыср деп шиитпирлээн. Ындыг шаңналды эрткен чылдың ийиги кварталында, а ооң мурнунда бирги кварталда — ийиги шаңналды биске тывысканын билир бис.

Бүгү чөөн Сибирьниң автономнуг республикаларының болгаш областарының чарыжынга үш удаа улуг шаңналды бистиң алганывыс ол фактылар бүрүзү-ле чеди чылдың дөртку чылында Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң, бирги ээлчегде бистиң малчыннарывыстың эки ажылдаанының маргыш чок херечилери болуп турар.

Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының төлээлекчилери 1961 чылдың күзүнүнде Сибирьниң көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының чөвүлел хуралынга чораан. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бүгү улустуң демиселинге Тываның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнундан бедиткен чаа хүлээлгени алган турган. Ол хуралга эш Никита Сергеевич Хрущев бистиң төлээлекчилеривистиң чугаазын дыңнааш, республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң болгаш оларның удуртукчуларының адрезинге чылыг сөстерни сөглээнин билир бис. **«Тыва—Совет Эвилелиниң өг-бүлезинде аныяк республика болгай, а ол хирезинде-ле кайы хире кадрларны кижизидип алган-дыр база олар —билигнерни кайы хире кайгамчык шиңгээдип алган-дыр көрүңерден»** —деп эш Н. С. Хрущев чугаалаан. Ол сөстер бистиң республиканың ажыл-ишчилерин алган хүлээлгелерни күүседири дээш күженишкиниң демиселче сорук кииргени. Ынчангаш олар эрткен чылдың баштайгы кварталындан эгелеп бедик темпилерни алгышаан, ол темпилерни бүгү чыл иштинде кошкатпайн келгеннер.

Улуг шаңналга төлептиг болур дээш, чаа 1963 чылда улам эки ажылдаар төлээде чүнү кылыр ужурлуг бис? Ол болгаш өске-даа чугула айтырыгларга хамаарыштыр чогуур айтыышкынны бөгүн Кызыл хоорайга болур партия Тыва обкомунуң бешки пленуму бээр. Пленумга малчыннарның амыдыралы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажыр.

Чылдың бирги кварталында планныг онаалгаларны күүседирин хандырар төлээде мал семиртилгезин билдилиг организастаар. Хамыктың мурнунда күрүнеге дужаар малдарның семиртилгезин күштеддиреринче кичээңгейни кошкатпас херек.

Улуг хар чагганының түннелинде бистиң республикада мал кыштагладыышкынның нарын. Берге байдалда эртип турар. Чамдык ажыл-агыйларда, фермаларда болгаш хойжу бригадаларда мал чемнери төнүп турар дугайында дүвүрээзиниң медээлер редакцияда кээп турар. Ындыг берге байдал моон соңгаар улам күштелир деп чүве мырыңай тодаргай. Февраль, март айлар болгаш апрель айның бирги чартыы кыштагладыышкынның берге үези болгай. Мынчангаш мал ажылында онза берге байдал таваржып келген деп чүвени девискээр аайы-биле колхоз-совхозтарның бүдүрүлге эргелелдериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның база партия комитеттериниң удуртукчулары чогуур кичээңгейге алыр болгаш тайбыңзыраар хөөнү болдурбас ужурлуг. Олар бодза бирги ээлчегде мал чемнерин, оон иштинде шөлдерде саванны бүрүнү-биле учётка алыр, ол мал чемнерин фермаларже болгаш малчыннарже сөөртүрүнүң, оларны чарыгдаарының графигин тургузарын боттарының холунга алыр ужурлуг. Кайы ажыл-агыйда, ферма база хойжуда бергедээшкин таваржып турарын тодарадып билип алгаш, эргежок чугула апарган таварылгаларда оларже мал чемнерин, ылангыя саванны курлавыры чүгээр өске ажыл-агыйлардан чедирген турарын организастаары эргежок чугула.

Ам хой оолдаашкынының түлүктээшкиниң үези. Ынчангаш малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр төлээде хойжуларга дуза чедирер немелде күштү бүрүн четчелээр херек. Бирги чергениң чугула кичээңгейин хойжуларже угландырары ам онза негеттиниг турар. Мал оолдаашкынының үезинде хураган кажааларын чылыглаар болгаш чылдар хемчеглерни алыры база кичээңгейге алдынган турар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжының эгелекчилери болган Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын республиканың совхозтарының, колхозтарының бүгү ажыл-ишчилеринге калбаа-биле таныштырары болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш ёзулуг бүгү улусчу чарышты организастаары көдээ партия организацияларының кол сорулгазы. Усть-лабинчилерниң кыйгырыын бистиң республикада баштай деткээннерниң бирээзи — Бии-Хем районунуң «Тиилелге» колхозунуң бүгү колхозчулары боттарынга бедиткен хүлээлгени алганын парлалгага чырыткан болгай. Ындыг тодаргай хүлээлгелерни бүгү ажыл-агыйлар алган турар ужурлуг. Социалистиг чарыштың бо чаа чалгыы чеди чылдың бешки чылында Чөөн-Сибирьниң ажыл-ишчилери-биле чарышка бистиң республиканың көдээ ажыл-ишчилерин. Хамыктың мурнунда бистиң малчыннарывысты чаа-чаа чедиишкиннер дээш демиселче сорук кирер.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң Комитедин тургузар дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **доктаадыры болза:**

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң Комитедин тургузар.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу	Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму	Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели

Кызыл хоорай, 1963 ч. февраль 5.

Пионер шимчээшкининиң айтырыглары

Бүгү-эвилел конференциязы

МОСКВА. (СЭТА). Пионер шимчээшкининиң айтырыгларының талазы-биле Бүгү-эвилел конференциязы Ленин дагларында пионерлер Ордузунга февраль 5-те ажыттынган.

Ооң ажылында ВЛКСМ ТК-ның секретарьлары, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп чөвүлелиниң кежигүннери, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязының кежигүннери, эртемденнер, башкылар, партия, комсомол, пионер ажылдакчылары, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, чогаалчылар, журналистер, чурукчулар киржип турар.

Болгарияның, Венгрияның, Вьетнам Демократтыг Республиканың, ГДР-ниң, Кубаның, Моол Арат Республиканың, Польшаның, Бирманың, Гвинеяның, Малиниң, Финляндияның аныяктар болгаш уруглар организацияларының төлээлекчилери — аалчыларны чылыганнар чылыы-биле уткаан.

Конференцияны ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов ажыткан. Эртенги хуралга ВЛКСМ ТК-ның секретары Л. К. Балясная «КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ АМГЫ ҮЕ-ЧАДАЗЫНДА ПИОНЕР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА» илеткелди кылган.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Чарыштың тиилекчилеринге шаңналдар

1962 чылдың дөртку кварталында республиканың үлетпүр-бүдүрүлгелеринин болгаш тудуг, транспорт организацияларының коллективтеринин алган социалистиг хүлээлгелеринин күүселдезинин түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге чугаалажып көрген.

Үлетпүр талазы-биле

Республиканың үлетпүр-бүдүрүлгелеринин коллективтери эрткен чылдың дөртку кварталында продукцияның ассортимент планын күүсетпээнин барымдаалааш, чарыштың бирги черин тывыспас база СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун дааранылга комбинадындан ап алгаш, ону кымга-даа тывыспас деп шиитпирлээн. Чарыштың ийиги черин Кызылдың алгы заводунга (директору эш **Ф. Д. Скрыль,** партия организациязының секретары эш **К. У. Зайцев,** местком даргазы эш **Г. И. Кузьмин,** комсомол организациязының секретары эш **Г. Ф. Конеева)** тывыскан. Ол бүдүрүлге дөртку кварталда ниити продукция бүдүрериниң планын 110,2 хуу, бараанныг продукциязының—133,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын — 103,6 хуу күүсеткен.

Туранның, Тожунуң, Шагаан-Арыгның болгаш Чадааның райүлетпүр комбинаттары, Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы, Үстүү-Енисейниң суг ажыглал участогу дөртку кварталдың планныг онаалгаларын күүсетпээнин демдеглээн.

Тудуг талазы-биле

«Коммун тудуг» септелге-тудуг эргелелиниң коллективин (начальниги эш **Набоков,** партия организациязының секретары эш **Кудрявцев,** местком даргазы эш **Попов)** 1962 чылдың дөртку кварталында республиканың тудуг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган деп санааш, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдериниң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Ол коллектив тудуг-монтаж ажылдарының дөртку кварталда планын 115 хуу, чуртталга шөлдерин ажыглалга кииреринин планын 163 хуу күүсеткен.

Автотранспорт талазы-биле

1962 чылдың дөртку кварталында республиканың автоажыл-агый коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черин коммунал ажыл-агый Министерствозунуң АТК-зының коллективинге (начальниги эш **Воронов,** партия организациязының секретары эш **Гаврюшкин,** местком даргазы эш **Петухов)** тывыскан. Ол коллектив чүък сөөртүрүнүң дөртку кварталда планын тонна талазы-биле 140,3 хуу, тонна-километр-биле 172,1 хуу күүсеткеш, 8994 литр бензинниң камналгазын чедип алган. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдериниң шилчиир Кызыл тугун ол коллективке хевээр арттырган.

Дөртку кварталда социалистиг чарыштың түңнелдерин үлетпүр-бүдүрүлгелерниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының коллективтериниң ниити хуралдарынга чугаалажып көргеш, чеди чыл планының бешки чылында алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хандырар хемчеглерни алырын СЭКП Кызыл хоорkомунга, районнарның партия организацияларынга, райкүүскомнарга, чурт үлетпүрүнүң профэвилел обкомунга болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия организацияларының секретарьларынга, месткомнарның дарганарынга даасkан.

Шөлде чемишчидилге

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң бирги хову бригадазы картофель олуртур шөлге 200 шанак өдек төккен. Бригаданың кежигүннери 4 парник оңгарларын аштап арыглаан, оон чанында 260 шанак өдекти сөөрткен. Өдек сөөртүлгени үргүлчүлеп турар. Ногаа бригадазы часка амдытааштан белеткенип эгелээн.

Тудугжу звенолар

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунда 6—6 кижилиг тудугнуң ийи звенозу бо чылдың баштайгы айында багай эвес ажылдаан. Бистиң звено бир бажыңның ханазын доскаш, ам бир бажыңны чаа тудуп эгелээн. Ам РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага чедир кылып турар тудугларны доозар дээш кижи бүру кызымак ажылдап турар.

УЛУСТУҢ БЕДИК ИДЕГЕЛИ

Республиканың хоорайларында болгаш көдээзинде улажып турар чоннуң соңгулда мурнунуң хуралдары совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүн, партия-биле улустуң улам-на сырый каттыжышкынның илередип турар.

• • •

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан район Совединге депутаттың кандидадынга **Түлүш Саңнай Кошкар-ооловна** депшиттирген. Комсомолчу саанчы Түлүш Саңнай эрткен чылын бодунга быжыглаан 12 тыва инээниң бирээзинден-не 1780 кг сүттү сагган.

Кызыл-Чыраа он бир чыл школазының коллективиниң ниити хуралындан ол школаның башкызы **Хovалыг Алдын-оол Сангакович;** «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бирги сүт-бараан фермазының ниити хуралындан тарып боозадыглганың техниги **Монгуш Сосмаамаа Даваевна** олар Ийме көдээ Советке депутаттың кандидадынга бир үн-биле депшиттирген.

Ишкин-Аксы суурнуң ажылчы чоннарының ниити хуралындан район Совединге депутаттың кандидадынга эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаажтыр 111 хураганны доруктурган, бир хойдан 2400 грамм дүкту алган **Доржу Ондар Самбаевич,** Суг-Аксы көдээ Советке депутаттың кандидадынга **Сегбе Ондар Аралдиевич** оларны депшиткен.

• • •

ТЕС-ХЕМ. Район Совединге депутаттың кандидадынга **Батнар Чедей Хураганович** депшиттирген. Ол болза «Чодурааның» Хараал-Тей сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы, эрткен чылын тыва инек бүрүзүнге онаажтыр 1649 кг сүттү сагган.

Самагалдай көдээ Советке депутаттың кандидадынга «Чодураа» колхозтуң хой бригадазының бригадири **Оюн Дүктүг-оол Чамбалович** депшиттирген. Оон бригадазында мал амгы үеде менди болгаш хүр, төрүттүнген чаш малды бүрүн доруктуруп турар.

• • •

ӨВҮР. «Коммунизмче орук» колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективиниң ниити хуралындан район Совединге депутаттың кандидадынга ол ферманың учётчик-саанчызы **Монгуш Көк Тас-ооловна** депшиттирген. Эрткен чылын ол тыва инек бүрүзүнге онаажтыр 1300 кг сүттү сагган.

«Торгалыг» колхозтуң Чаа-Суурда бот-орулга-чарылгалыг сүт-бараан фермазының коллективинден саанчы **Дежит Далар Кууларовна;** ол колхозтуң Чинге-Дөргүн хой бригадазының мурнакчы малчыны **Монгуш Манзыр Өктен-ооловна** оларны район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр бир үн-биле депшиткен.

• • •

Республиканың Хөгжүм-шии театрының коллективиниң ниити хуралындан Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидадынга театрның аныяк режиссёру **Оюн Сиин-оол Лаппаевич,** артист **Екатерина Седип-ооловна Кенденбиль** олар чаңгыс эп-сеткилдиг депшиттирген.

• • •

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. «Барлык» совхозтуң Хөнделеп салбырының коллективиниң ниити хуралындан мурнакчы хойжу **Ууртак Хомушку Канчыырович;** Ак-Довурак тудуг эргелелиниң тудугжулар хуралындан штукатуржу **Утмина Тамара Иосифовна** олар район Совединге депутаттың кандидадынга чаңгыс эп-сеткилдиг депшиттирген.

Карғы көдээ Советке депутаттың кандидадынга «Малчын» колхозтуң хойжузу **Калдар Донгак Көк-оолович;** Аксы-Барлык көдээ Советке депутаттың кандидадынга «Барлык» совхозта тудугнуң коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири **Очур Хертек Саспыкович** олар депшиттирген.

• • •

УЛУГ-ХЕМ. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери Улуг-Хем район Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр боттарының төлептиг оолдар, кыстарын адаан. Арыг-Үзүү суурнуң чурттакчыларының ниити хуралындан хаван ажаакчызы **Елизавета Ефимовна Минчимааны** депшиткен.

Арысканның ажылчын, албан-хаакчылары ында трактор-хову бригадазының бригадири **Монгуш Данпаевич Чылбакты;** Ак-Туруг салбырының ажыл-ишчилери аныяк эмчи **Лида Монгушовна Көк-оолду;** Иштии-Хем сүт-бараан фермазының коллективи ол ферманың сурагжыг саанчызы **Валентина Самбуевна Чөөдүну** бир үн-биле депшиткен.

• • •

БИИ-ХЕМ. Район Совединге депутаттың кандидадынга «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының нииги хуралындан мурнакчы хойжу **Дүвен-оол Чыргал-оолович Даш-оолду;** «Өөк» совхозтуң ажылчын, албан-хаакчыларының депшиилге хуралындан **Виктор Александрович Изосимынны;** «Тиилелге» колхозтуң кежигүннери нииги хуралындан колхозтуң дээре саанчызы **Бэрыммаа Маадыевна Самааны** тус-тус адааннар.

«Кызыл-тараачын» колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садарының планын эрткен чылын бүгү көргүзүглер талазы-биле доллур күүсеткеш, республикада мурнакчы ажыл-агыйның бирээзи болуп шылгараан. Артельдиң ажыл-ишчилериниң ындыг чедиишкиннерлиг болурунга ол колхозту үр чылда чедиишкиниг удуртуп келген П. В. Астафьевтиң улуг үлүү кирген. Бии-Хем район Совединге депутаттың кандидадын депшидип тура, колхозчулар боттарының удуртукчузу **Петр Васильевич Астафьевти** адааннар.

Туран хоорайда школа-интернаттың башкылары болгаш техниктиг ажылдакчылары боттарының мурнундан район Совединге депутаттың кандидадынга РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы **Ольга Александровна Хабарованы** депшиткен.

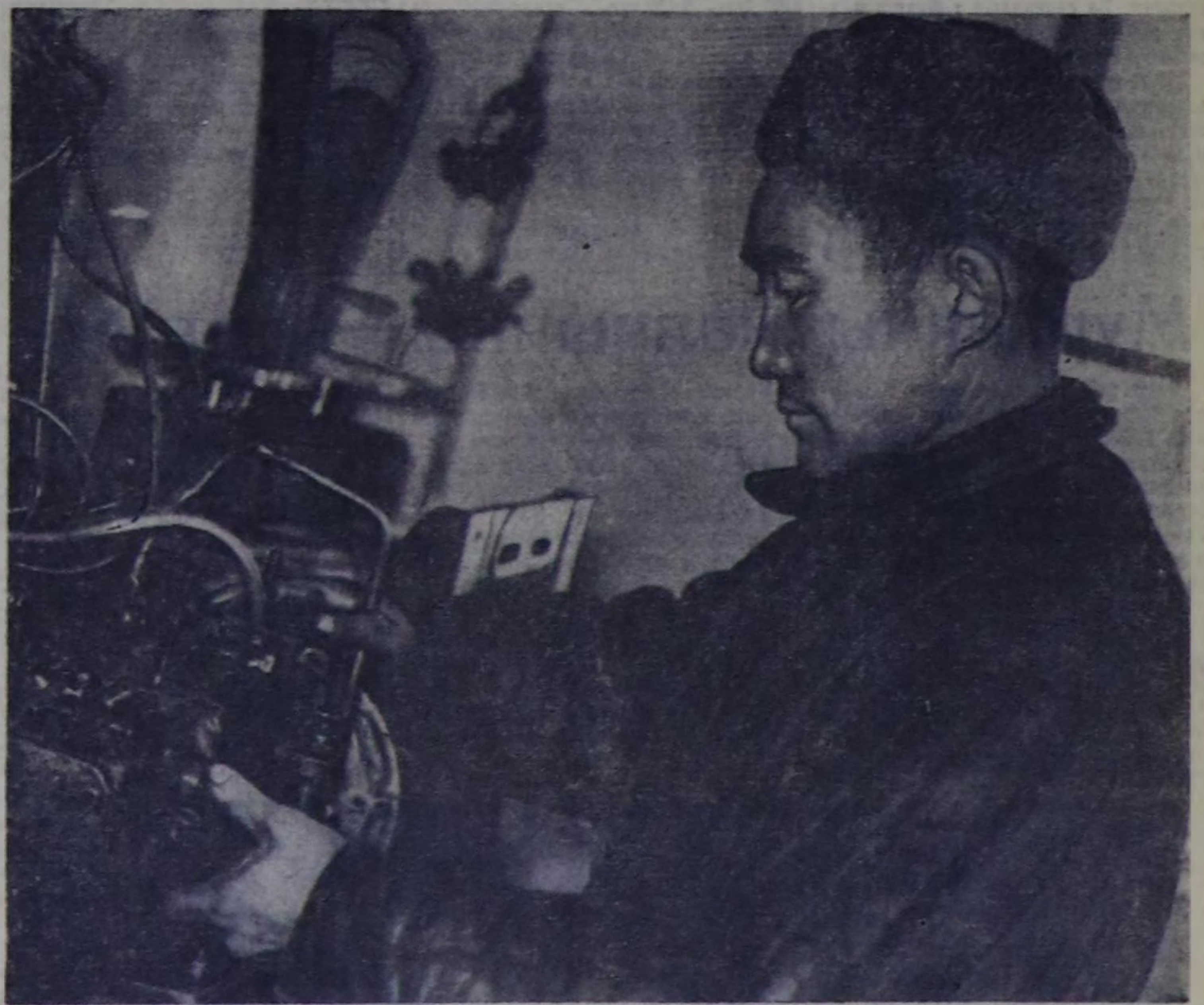

Күнчүй Оюн — Тес-Хем районда «Сельхозтехника» салбырының септелге мастерскаязының шалыпчыларының бирээзи. Ол дуржулгалыг механизатор: тракторист, комбайнер болгаш даргач. Септелгеге ажылдап турар үезинде бөдүүн болгаш нарын-даа кезектерни септеп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге эш Күнчүй тракторлар септелгезинде ажылдың хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы септекчи О. Д. Күнчүй тракторнуң чемгерилге системазын хынап тур.

Фотозу С. ЧАЖИН-ООЛДУ

Белеткелдер багай эвес

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чеди чылдың бешки чылының планныг онаалгаларын амыдыралга боттандырар дээш сорук кириишкин-биле ажылдап, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага багай эвес белеткенип турар.

Районнуң «Барлык» совхозунуң механизаторлары тракторлар септелгезин Совет Армияның хүнүнде бүрүн доозарын хүлээнип алганнар. Районнуң малчыннары соңгулдага уткуштур бедиткен хүлээлгелерни база ап турарлар. Чижээ, «Тээли» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты эш Иргит Доржу чүс төрүүр хойга онаажтыр чүс хураганнарны менди алырын, бир хойга онаажтыр 2,5 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. «Кара-Хөл» колхозтуң Була-Ақсырда сүт-бараан фермазының саанчызы комсомолчу Х. С. Серекмаа бир саар инекке онаажтыр 1500 литр сүттү саап алырын хүлээнип турар. «Малчын» колхозтуң Элдиг-Хемде сарлык фермазының саанчызы Салчак Балгар эрткен чылын бир саар сарлыкка онаажтыр 260 литр сүттү саап алырын хүлээнгеш, чыл төнчүзүнге чедир 500 литрни саап алган. А 1963 чылда ол бодунуң эрткен чылда чедип алган деңнелин ажырарын хүлээнип турар. Районнуң ажыл-ишчилеринде мындыг бедик көргүзүглерлиг мурнакчыларны хөйнү көргүзүп болур.

Барыын-Хемчик районнуң парткомунуң идеология килдизи чон ортузунга идеологтуг ажылды улам экижидери-биле агитколлективтерниң составын чаартып, билии шыырак, ажылга дуржулгалыг 660 агитаторларны районда 27 соңгулда участоктарында база ферма, бригада болгаш кадарчылар аайы-биле тус-тус быжыглаан. Районда партия эге организацияларының чанында 59 агитколлективтер ажылдап турарлар, оон иштинден «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң девискээринде 16 агитколлективтерни 150 агитаторлуг кылдыр ында партком тургускан.

«Барлык» совхозта партком агитаторларның хуралын эрттирген болгаш Аксы-Барлык болгаш Хөнделен салбырларының девискээринде малчыннарга аал-бөлүктер аайы-биле быжыглаан, агитатор бүрүзү 6—7 хонгаш-ла малчыннарга барып лекцияларны, беседаларны кылып берип турарлар.

Шуй 8 чыл школазының башкылар коллективи 17 кижи составтыг агитбригаданы тургузуп, малчыннарже удаа-дараа үнүүшкүннерни кылып, лекцияларны, беседаларны кылып берип, агитхуудустарны үндүргүлеп, кыска концерттерни көргүзүп турарындан аңгыда, малчыннарның өдек-кыштаан арыглап-чылыглаарынга киржип турарлар. Мурнакчы агитаторларның чижээнге С. Майны, Борбак-оол, Демир, Шебалиң болгаш «Барлык» совхозтуң ажылчыннары эштер А. Бүдерек, О. Анзат ышкаш үлегерлиг агитаторларны киирип болур.

Амгы үеде районнуң девискээринде тургустунган соңгулда участоктарында соңгукчуларның данзызын четчелээри, агитпунктуларның дериилгези эки чоруп турар.

1963 чылдың январь 25-те район девискээринде культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының бир хүнниң семинарын эрттирген, анаа культура ажылдакчыларының соңгулда үезинде сорулгаларын, клуб, библиотека болгаш кино ажылдакчыларының тус-тус хүлээлгелерин чугаалашкан.

Үстүнде кылдынган ажылдар-биле чергелештир соңгулдага белеткелдер Барыын-Хемчик районунда ам-даа чогуур негелдезинге четпейн турар. Ылангыя «Тээли» совхозтуң девискээринде агитпунктуларның, кызыл булуңнарның шимелдези амдыгаа чедир четчелеттинмээн. Чамдык черлерде агитас-массалыг ажыл кошкак.

Бо политиктиг кампанияга чедиишкинниг ужуражыр төлээде, Барыын-Хемчик районнуң партия эге организациялары партияның идеология ажылын улам бедик деңнелче дүрген көдүрер дээш быжыг хемчеглерни алыры чугула.

Х. ДОНГАК,
Барыын-Хемчик парткомунуң идеология килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ БЕШКИ ЧЫЛЫН МАЛ БОЛГАШ ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮНҮҢ ЧЫЛЫ БОЛДУРААЛ!

* * *

Кичээнгейни хой ажылында уксаажыдылгаже

Тыва АССР-нин чурт девискээринге нарын дуктуг хой ажылын 1954 чылдан бээр чорудуп эгелээн. Алтайнын нарын дуктуг кошкарларынын урези-биле чурттун бедуун дуктуг хойларын хайнактаар ажыл мурнуу талакы районнарнын ажыл-агыйларынга массалыг эгелээн.

Оон туннелинде Өвүр районнуң «Торгалыг», Тес-Хем районнуң «Чодураа» болгаш өске-даа колхозтарга хойнуң уксаазын экижидер талазы-биле кескү түңнелдер чедип алдынган.

Хайнакталган хойнуң чүгле дүгү арбын болур эвес, дириг деңзизи база улуг болур. «Чодураа» колхозка ийи харлыг хайнак иттерниң ортумак кыргылдазы 3,5 кг, дириг деңзизи 64 кг, үш харлыг ирт бүрүзүнүң бээр дүгү 4—5 кг, дириг деңзизи 68 кг чедип тургулаан болгай. «Торгалыг» колхозка ийи-үш харлыг иттерниң ортумак кыргылдазы 3,5—4,5 кг, дириг деңзизи 65—70 килограмм чедип турар.

Бо колхозтарда I—II салгалдарнын хайнак хойларынын ортумак кыргылдазы коданнар аайы-биле 3,5—4 кг, а тогду хойларнын ортумак дириг деңзизи 45—48 кг чедип турар.

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык» салбырында эш К. Очур-оолдуң коданында бирги салгалдың хайнак тогдулары бар. Оларнын бирээзинин ортумак кыргылдазы 3,5 кг, күскү үеде дириг деңзизи 44 кг болган. Эш Бегзин-оолдуң кадарганы 1,5 харлыг иттерниң ортумак кыргылдазы 3,2 кг, күрүнеге садарга дириг деңзизи ортумаа-биле 43,5 кг болган. Бижиктиг-Хая салбырында эш Ламанын кадарып турганы 3 харлыг 450 ажыг иттерниң ортумак кыргылдазы 4 кг, күрүнеге садарга дириг деңзизи ортумаа-биле 65 кг болган. Бир эвес оларны тургускан чемгерилге рационун ёзугаар ажаап чемгерген болза, оон-даа хой продукциязы бээр турган.

Чамдык эки чижектер бар болза-даа, республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга чурттуң бедүүн дүктүг хойларын Алтайнын нарын дүктүг кошкарлары-биле хайнактаар ажылды эгээн каш чылдарнын иштинде үргүлчүлээн хиреде-ле түңнел ындыг-ла эки эвес, бүгү хойнуң чүгле 50 хуузу I—II салгалдарже хайнакталып шилчээн. Оон-биле кады үшкү салгалдың хойлары база тыптып келгилээн. Ол III-кү салгалды канчаар сайзырадыр дугайында тодаргай салдынган сорулга чогу-биле билдинмес чүүлдер бар апарган. Бо салгалдың хойлары мурнуу районнарның колхозтарында кодан-коданы-биле тыптып келген.

III салгалдың төрүүр хойларындан алдынган хураганнарның дириг деңзизи, доругуучалы, дүгүнүң шынары, мага-бодунуң тургузуу, хорамчазы, агаар-бойдуска тааржыры, зарыглаарга удур быжыг туруштуу, улуг-бичези, даштыкы байдалы-биле деңнерге азы адазынга дөмейн дээн ышкаш эргежок чүгүла демдектерин шак-ла ындыг деп харылаптар тускай эртемниглер чок чүве бе азы оларнын херекке албайн турары ол бе? Бо талазы-биле айтырыг көдүрүлбейн турар болгаш билдинмес.

Мурнунда чылдарда нарын дүктүг хой ажылынче улуг сагыш салып турган ветеринария эртемнериниң кандидады эш И. Кызыл-оол болза III салгал четкен соонда эдержилгеип «бодунга» чорудар деп саналдап турган болгай. Ам оон түңнели Өвүрде-даа, Тес-Хемде-даа чок апарган.

III салгалдың тогду хойларынга ол-ла салгалдың дээре дээн кошкарларын шилип алгаш, «бодунга» дээр эдержилгени чоруткаш, оон түңнелин көргеш, республиканың колхозтарынга, совхозтарынга бир янзы сүмени бээри эргежок чүгүла.

III салгалдың хойларынга, класс аайы-биле чоруткан бонитировканың (шилилгениң) түңнелинде дүктүн шынары нарын болгаш чартык нарын дүктерже хөй нуруузунда шилчий берген азы 54—60 шынарларга чедип турар болгулаар. Бир эвес дүгүнүң шынары 60 болуп турар кошкарлар-биле «бодунга» деп адаар эдержилгени чорударга, кошкарларнын, хойнуң ханынын шынары деннешкеш, хураганның дүгү 54 шынарга кээп, чартык нарын апаар азы кошкар биле хойнуң ханының нарыыдааны-биле ол 60—70-даа шынарга кээп, нарын дүкче шилчий берип болур. Манаа ындыг-ла ындыг болур деп сүме бээри берге.

Класс талазы-биле чоруткан бонитировканың түңнелинде чамдыкта I—II салгалдың хойларында безин дүгүнүң шынары 60—70 четкилей бээр хойлар тургулаар. Хой ажылын хөгжүдүп турар ажыл-агыйларда учётту багай чорутканындан кандыг кошкарның оолдары болуру билдинмейн баар таварылгалар база бар.

Бо чижектерден ап көөрге, бисте хойнуң уксаазын экижидериниң херээнде шуут тодараттынмаан айтырыглар бар-дыр. Ындыг турбуже, республикада чамдык тускай эртемниг эштерниң, чижээ, В. Соколов, П. Ушаков оларнын саналы-биле колхозтарга, совхозтарга уксаажыдылга ажылынга ажыглаары-биле Байкал ындынын база Хакасияның нарын болгаш чартык нарын дүктүг прекос кошкарларын әкеп турарын кижи кайгаар чүве-дир.

Ол чүнүң ужуурунда ынчап барганыл? Хойнуң уксаажыдылга ажылында таарымча чок байдалдар бар апарган бе, азы хойнуң дүгү эвин арттыр нарыыдай берген бе, малдың шынары кудулап, агаар-бойдуска таарышпас апарган бе дээш өөренип көөрге, холуу арттыр хожудап-даа калган, эрте-даа берген чүүлдер амдыызында чок ышкаш. Ындыг турунда, алтай уксаадан өске кошкарларны эдержилгеге ажыглаан херээ чогум чүл деп айтырыг тургустунуп келир.

Мен хой чылдарның иштинде класс талазы-биле хойларның бонитировказын кылып келдим. I—II—III салгалдарның хайнак хойлары бистиң негеп турар негелдевис-биле таарышп турар. Арны тас, даваннары дискектеринден өрү дүктүг, эзиниң дүгү дески, дүгүнүң шынары 46—54 чедип турар. Олар ортумаа-биле 3—4 кг нарын болгаш чартык нарын дүктү берип турар. Нарын дүктүг уксаа-биле экижиткен хайнак хойлар азырал, ажаалда талазы-биле бистиң байдалывыска таарышкан. Ылангыя «Торгалыг» колхозта хайнак иттер кадон кажаага түс чернин бедүүн дүктүг иттериинден ырак эки чыл ажып турар.

Үстүнде түңнелдерден ап көөрге, Тываның бедүүн дүктүг хоюн нарын дүктүг хойже шилчидерде бирги ээлчегде шилип тыпканывыс Алтайның нарын дүктүг кошкарларындан дээре уксаа ам үеде чок бөлгү дег ышкаш.

Хой ажылын дүрген хөгжүдеринге янзы-бүрү уксааларны холуур чорук болгаш ол холушкан хөй янзы ханнарны чаңгыс уксааже чоокшуладырынга хөй үе эртери черле билдингир. Бир эвес тыва хойну алтай уксаа-биле хайнактап турда, дүгү эвин арттыр нарыыдап, мага-бодунуң шынары кудулай бээр болза, ону өске бир уксааже киириптери чүгүла апаар. Бисте амдыызында ындыг байдал тургустунмаан.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында хойнуң байдалын ап көөрге, мурнунда ында колхозтар тургулаан үеде каракуль, ромбуле, прекос болгаш өске-даа кошкарлар тургулаан. а колдуунда каракуль хойлар көвүдээн. Ам дөрт, беш чылдар бурунгаар ол төрүүр хойларнын коданнарынга алтайның нарын дүктүг кошкарларын салып эгелээн. Мурнунда турган тыва хойлар барык-ла бодунуң шынарын оскунуп, чүзүн-баазын, үй-балай апарган турган. Хураганнарның шынары кудуу, бедүүн дүктер хөй бооп, хайнак шынарын оскунуп турар. Чаа төрүттүнген хураганнарның хөй кезии узун кудуруктуг, харын-даа анайларга дөмейлежир, чамдыкта оларны анайлардан ылгаары берге болгулаар. Хураганнарның өң-чүзүнү баксырап, шокар апарган. Чаш хураганнарның даштыкы байдалы биче, ырбыска, аарычал чүүлдер база бар. Хөй янзы уксааларны холуурга хоразы ындыг болур-дур.

Санал чүл дээрге, хой ажылын хөгжүдерде тыва хойну хайнактаарга эъди-даа, дүгү-даа хөй болуп турар алтай кошкарларны үнелевишаан, III салгалдың төрүүр хойларынга «бодунга» дээр эдержилгени чоруткаш, оон түңнелин үнүрери чүгүла. Хой ажылынга уксаажыдылга айтырыынче тускай эртемниглер база катап көрүнзе чогуур. Мен бодаарымга, Алтайның нарын дүктүг уксаазы-биле хайнактаар ажылды чер болганга дидими-биле уламчылаза чогуур.

О. ПАПЫҢ, зоотехник.

* * *

Т. ХУУРАК,

«УТКА 25 чылы» совхозтуң сүрраглыг хойжузу. Ол 1962 чылда хой бүрүзүнден 4,2 кг дүктү кыргып, бедик көргүзүгнү чедип алган.

К. ПОРШНЕВА,

«Межегей» совхозтуң мурнакчы саанчызы. 1962 чылда инек бүрүзүнден 2380 кг сүттү сагташ, республиканың саанчыларының социалистиг чарыжынга 6-гы черни ээлээн.

* * *

ЧУГААЛАЛАШКАШ...

Мал кыштагладыышкынында байдалдың дугайында айтырыгны Тес-Хем районнуң «Бызыл сылдыс» колхозунуң партия организациязының хуралынга чугаалашкан. Хойжу бригадаларның бригадирлери А. Ноозун, Б. Бады-Хөө, хой фермазының эргелекчизи О. Коожап, инек фермазының эргелекчизи Э. Ендан оларның кыштаглаашкын талазы-биле кылган информацияларын чугаалажырынга коммунистер идепкейлиг киришкен.

Эрткен чылдың декабрьдан бээр төрээн 1279 хойларның, 13 инектерниң чаш төлү бүрүн ажаап алдынган. Шээр мал 48, инек 2 коданнарда кыштаглап турар.

Ол бүгү болгаш өске-даа чедиишкиннерни демдеглевишаан, партия хуралы мал кыштагладыышкынында четпестерни илереткеш, байдалды экижидериниң практиктиг сорулгаларын чугаалашкан. Малдың массалыг оолдаашкыны чорупп турар амгы үеде колхозтуң баштаар черни хойжуларга сакманщиктер чорудуп бербээн. Чамдык малчыннарның кыштагларында чаш мал кажаалары чок, чаш малды азыраар иогаан сиген болгаш сула үзүктелип турар. Кадарчылар Сыян, Чырандай олар чаш малга аза октуг сиген берип турганының түңнелинде, 30 ажыг хураган өлген.

Инек фермаларында байдал база-ла эки эвес. Ийиги фермада инектер даштыгаа хонуп тургаш дыка арып баксыраан. Колхоз төвүнде ферманың бызаалары кажаа-даа, ажаакчы-даа чок. Ынчангаш 3 бызаа өлген. Ферма чанында белеткээн силос, сигенниң кажаазы үрелик, ону мал чаза базып, чип турар. Мал чемниге белеткээн кукуруза эки ажылаттынмайн турар.

Малчыннарга кино, концерт көргүзүглери болбастаан, почта чедирилгези дыка үзүктелиишкинниг.

Колхоз активи четпестерни узуткаар талазы-биле чер-черге органзакчы ажылдарны күштелдирип турар.

С. ОМЗААР.

БИР КИЧЭЭЛ

Алдарлыг чеди чылдың күш-ажылчы бир хүнү. Ол хүн Чөөн-Хемчик районнуң мал семиртир «Тыва» совхозунуң Теве-Хая салбырында ажыл-ишти сонуургап хүнзедим. Совхозтуң эр, херээжен ажылчыннары боттарының тус-тус участоктарында чайгаар-даа чок ажылдап хүнзедилер. Коммунист Монгуш Самбуунуң бызанчылар звенозунуң баллы, хаарылының даажы соксаал чокка дыңналып хүнзээн. Дуржулгалыг тудугжу Ооржак Ойдуптуң удурткан тудугжулар звенозу мурнакчы чолаачы Ондар Тогус-оолдуң чүък машиназынга олурупкаш тайгаже ныш белеткеп үнүпкен. Мурнакчы чолаачы Монгуш Саган-оол ооң машиназынга быжыглаан чүдүрүкчүлер Ондар Кошкар-оол, Шадык Доктугу оларбиле кады Ак-Хаяда болгаш Куржаангыда малчыннарга үш катап сиген чедирип берген. Василий Атаманчук «Беларусь» деп тракторубиле Хемчик кыдынында бода мал кыштагларынга кукуруза силозун чедиргеш, а оон совхоз төвүнче көк сиген соорткен. Ондар Хеймер-оол биле Куулар Семис-оол оларга баштаткан септекчилер звенолары «Беларусь» деп ийи тракторларны септеп дооскаш, септеттинген тракторлар чанында чыскаап тургузуп каан. Шак ындыг өске-даа ажыл-ишчилер боттарының хүлээлгелерин эки күүседип хүнзээн.

Ажыл шагының соонда чүү болурун олар база-ла утпааннар. Кежээкиниң 6 шак чоокшулап орган. Теве-Хаяның сес чыл школазының спорт залынче холдарында номнар болгаш тетрадьтар туткулаан кижилер шуужуп кирип-ле тургулаан. Чаңгыс черде чыглып келгеннерниң аразында Күрүнениң сорттуг үрезиннер участогунуң ажылчыны Ондар Илчирбе, бызанчы Ооржак Семис-оол, парторганизация секретары Куулар Казылдаа, школа директору Хомушку Өлзей-оол, агроном Иван Поминов дээш черле кымнар чок дээр. Олар шуптузу-ла механизатор тускай мергежилди чедип алыр дээш тускай бөлгүмде өөренип турарлар. Ынчангаш ам ээлчеглиг кичээлге чыглып келгеннерн ол.

—Ажылдавышаан турргаш автомашина өөренир курсту дооскан мен. Теориязын-даа ыяк-ла билир турдум. Ол хиреэзинде-ле башкарып чорударынга багай болган мен. Ынчангаш элээн үр практикалаан соонда чолаачылаар эргениң шынзылгазын алган мен. Техниканы теория-даа, практика-даа талазы-биле эки өөренири чүгүла чүве бо—деп, школа директору эш Өлзей-оол бодунуң өөрүнүң техниктиг өөредилгеге харысалгазын бедидип чугаалап тур.

—Манаа дуржулга станциязы турар үеде, ДОСААФ организациязы автомашина чолаачыларының курзузун органзастаан чүве. Аңаа өөренип эрткен оолдардан бисте ам чолаачылап ажылдап турарлар хөйдүр — деп, ол курсту дооскан Ондар Төгүс-оол чугаалай-дыр. Ажылдавышаан турргаш техниканы башкарып билир кылдыр өөренип алырының ажы ол-дур дээрзин ол бадыткап көргүзүп турган. — Ам тракторист болгаш комбайнер мергежилдиг болурун күзеп, бо бөлгүмде өөренип тур мен — деп ол чугаалады. Шынап-ла кайы-даа үеде, кандыг-даа ажылга ажылдап болур каш дакпыр мергежилдиг кадрларлыг болуру дыка-ла чүгүла.

Кежээкиниң 6 шак. Механизаторлар курузунуң дыңнакчылары кичээл болур өрээлди долдур олурупкан. Совхозтуң септелге мастерскаязының эргелекчизи, механик Георгий Шарков башкылаашкынга шагдала белен олурган. Ооң столунуң кырында өөредилге номнары болгаш чуруктар. Курстуң даргазы эш Монгуш дыңнакчыларны ончалаан: кичээлде шуптузу олурупп турар.

—Эрткен кичээлге үлекчи-газ механизмин өөренген болгай бис. Ол механизмниң тургузуун кайы хире билип алганывысты хынажып көрээлиңер—дээш, Ондар Талар-оолду эш Шарков кый дээн.

Чээрби хар чоокшулап чоруур хире аныяк оол ортузунда партадан турупп келгеш, доска чанында баарды. Ол, башкының айтырыгларын чуруп көргүспүшаан бүрүн харыылааш, чөпшээрел ёзугаар барып олуруп алды. Журналда ооң адының дужунда «5» деп демдек салдынган. Дараазында Николай Монгуш, Куулар Сээн-Доржу, Сат Чадамба олар ук темага хамаарышкан айтырыгларны база-ла эки харыылааннар. Курстуң дыңнакчылары дыка сонуургалдыг өөренип турар дээрзин бо дакпырлаашкын көргүскен.

Кичээл тракторнуң чемгерилгезиниң (кыварчаар материалдарның дамчыырының) системазын өөренирниче шилчээн болгаш «ДТ-54» тракторну өөренириниң талазы-биле ол кежээниң кичээли ооң-биле доозулган.

Расписание ёзугаар «СК-3» комбайнны өөренири ол кежээ эгелээр ужурлуг. Часпар болган соонда, совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи, дуржулгалыг тракторист-комбайнер Монгуш Дурташ-оол бастырыкчы кезектериниң тургузуун дыңнакчыларга тайылбырлап берген.

Ооң дараазында ийи шак иштинде агротехника темазынга кичээл болган. Чер андарылгазының техниктиг чурумунуң дугайында тайылбырны совхозтуң кол агрономну Иван Поминов кылган.

Совхозтуң Теве-Хая салбырында механизаторлар курузунуң кичээлдери неделяның вторник, четверг хүннеринде шак-ла ынчаар үзүктелиишкин чокка эртип турар. Курста 41 кижи өөренип турар. Дыңнакчыларның өөренирин-ге таарымчалыг байдал тургустунган. Бөлгүмнүң кичээлдери суурда сес чыл школазының алдыгы клазының өрээлинге болуп турар. Ол өрээл делгем, чылыг болгаш чырык, стол сандайлар-биле бүрүн хандыртынган. Дыңнакчыларны өөредилге номнары-биле, саазын, карандаш-биле хандырган.

Курстуң өөредилге программазы бо чылдың апрельде доостур болгаш ынчаарда совхозка механизатор кадрларның чаа бөлүү немежир.

М. КАВАА-САРЫГ.

Мурнакчы малчынны—партияга

Өвүр районда «Торгалыг» колхозтуң Чинге-Доргунде хойжу бригаданың хойжузу Х. Көк-оол 1962 чылды бүдүрүлгечи улуг чедиишкиннербиле доскан. Бодунда быжыглаан төрүүр хойларының 100 бажынга оңаштыр 100 хураганы ол менди доруктурбушаан, хой бүрүзүнден 3 кг чыгам дүктү кыргып алган.

Бо чылдың баштайгы айында оон коданындан 37 хой төрээн, оларның хураганнары база менди доругуп турар. Аныяк хойжу Х. Көк-оолдуң хойлары бо чылын база-ла хур кыштаглап турар.

Мурнакчы малчын СЭБП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерибиле танышкаш, төөгүлүг чеди чылдың бешки чылында чедип алырыбиле бодунга бедиткен хүлээлгени алган. Коданында бар 354 төрүүр хойларының чаш төлүн менди доруктурупп, хой бүрүзүнден 3 кг ээээш эвес дүктү кыргып алырын ол хүлээнген.

Эш Х. Көк-оолдуң амыдыралынга чоокта чаа онза өөрүшкүлүг эргилде болган. Ленинчи партияның хуралдениңге кирип, коммунистиг тургузуушкунуң идепкейлиг киржикчизи болурун күзээш, колхозта партия организациязынга ол билдириишкин киирген. Парторганизация мурнакчы хойжунуң ол күзелин хандырып, партия кежигүнүнүң кандидадынга чоокта чаа киирип алган. Аныяк коммунист, мурнакчы малчын мал ажылының хөгжүлдезинге моон соңгаар улам бедик көргүзүглерни чедип ап шыдаар дээрзинге колхозтуң коммунистери быжыы-биле бүзүреп турар.

Т. ДОРЖУ.

«Торгалыг» колхоз, Чаа-Суур.

Монгуш Долгар—«Тиилелге» совхозта төп сүт-бараан фермазында коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар бригаданың кежигүнү.

М. Долгар кадык, шырак бызааларны доруктуруп өстүрер дээш могаг чок ажылдап келген. Эрткен чылын 300 ажыг бызааны доруктуруп, дүн-хүнде ортумаа-биле 690 грамм немелде деңзини алган.

Чеди чылдың бешки чылында М. Долгар 320 бызааны ажаап, азыраш, оларның дүн-хүнде ортумак деңзи немелдезин 600 грамм чедирер хүлээлгени алган.

Чурукта: М. Долгар.

Сөзү болгаш фотозу В. Чалайкинниң.

УСТЬ-ЛАБИНЧИЛЕРНИҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң Куштуг-Кежиг сүт-бараан фермазының ажылдакчылары 1963 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышка Краснодар крайда усть-лабинчилерниң эгелээшкинин деткип, боттарының ээлчеглиг сорулгаларын нийти хуралынга чыгаып келгеш чугаалашканнар.

Ферманың ажыл-ишчилери ол хуралга бедиткен хүлээлгелерни алган.

— 119 тонна сүттү бүдүргеш, ооң 73 тонназын күрүнеге дужаар, бир инекке оңаштыр 1200 кг сүттү саар, чаа төрүттүнер 104 бызааларны чидириг чокка доруктурар, чүс хойга оңаштыр 100 хураганны өстүрер, хой саныындан-на 2,1 килограммдан ээээш эвес дүктү кыргып алыр. Ферма ажылдакчылары боттарының күжү-биле 55 тонна сигенни, 150 тонна силосту белеткеп алыр. Чурттаганың бир бажыңын тудуп, хлеб быжырар черни кылып алыр, инек кажаазын септээр. Ферма ажылдакчыларының социалистиг нийти хүлээлгези ол-дур.

Ону чедиишкиннинг күүседири тус-тус малчыннарның эки ажылдаарындан дыка хамааржыр. Ынчангаш тус-тус малчыннар боттарынга бедиткен хүлээлгелерни база алгылаан. Саанчы Тамара Күзенен бодунга быжыглаан 15 инектериинден 19200 кг, а инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1280 килограммдан ээээш эвес сүттү саарын хүлээнген. Вера Танаа 16 инектериниң бирээзинден-не 1300 кг сүттү саар деп сөзүн берген. Шак ындыг бедиткен хүлээлгелерни Валя Улаачы, Кара-кыс Балыкчымай, Хуваалга Чечекмаа, Аня Миртеен олар база алганнар. Бызаа ажаакчызы Рая Даржаа 52 бызааларны семирти азыраарын, кадарчы Кол Хогдагар чайгы үеде инектерни эки одарладырын хүлээнген.

Чеди чылдың бешки чылында бедик көргүзүглер дээш социалистиг чарышка «Совет Тыва» колхозтуң Талым сүт-бараан фермазының коллективин бо ферманың ажылдакчылары кыйгырган.

К. ТАРЫЛГА.

ВЫМПЕЛДИ ТИИЛЕП АЛГАН

«Тиилелге» совхозтуң механизаторлары тракторлар болгаш кодаа ажыл-агый машиналары септээриниң темпизин сөөлгү үеде элээн экжидип турар. Ондар Очурнуң удуртканы алды кижи составтыг аныяктар звенозун манаа чижекке айтып болур.

Ажылдың графигин ёзугаар звено «ДТ-54» маркалыг 6 трактор септээр оңаалданы чедиишкиннинг күүсеткен. Бүдүрген ажылдың шынары эки болганын хыналда илереткен.

Комсомолчу эш Очурнуң звенозу шилчиир вымпелди (акша шаңналы-биле кады) тиилеп алган. Оларда мурнакчы механизаторлар база шаңнаттырган.

М. БЮРБЮ.

Механизатор болурлар

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында ай хуусаалыг механизаторлар курузу ажылдап эгелээн. Совхозтуң салбырларындан ында 18 (оон иштинде херээженнер 6) кижи өөренип турар.

Дуржулгалыг механизатор Тумат Ангыр-оолдуң практикага холбаштыр башкылап турары механизаторларны билигни шиңгээдип алырынга улуг сонуургалды илередип турар.

К. УРАНГАЙ.

Сат Бегзи—Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хоочун механизаторларының бирээзи. Ол, он ийи чыл дургузунда трактор башкарып келген.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген бо колхозчу ам хой малдавышаан, Сарыг-Сигенде хойжу бригада төвүнүң электризин чырыдып берип турар.

Фотозу болгаш сөзү О. Сандюнуу.

Коммунистер хуралы

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырында партия организациязының ажык хуралынга мал кыштагладыышкынының болгаш малдың чаш төлүн хүлээп ал турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бо чылын совхозтуң мал одарларының девискээринде хар улуг чагган. Ынчангаш малчыннарның кыштагларынга сиген, саванны болгаш концентраттыг чемнерни 2—3 тонна кылдыр чедиргилеп бергилээн. Хойжуларның ажылынга дузалажыр сакманщиктерни пемей чоруткулаан. Хойжуларның аразында Ховалыг Дадар-оол 90 хойдан 90, Манчыт-оол Далаа 50 хойдан 50 хураганны камгалап алгылаан.

Ынчалза-даа мал кыштагладыышкынында четпестер бары хуралга илерээн. Мал чемниниң соортулгези болгаш чарыгдалы план чок чорупп келген. Ынчангаш амгы үеде чүгле 144 тонна сиген бар, саван дооступ турар.

Сенекте Кыргыс Балданның удурткан хойжуларынын 1126 баш төрүүр хойлары бар. Оларны чер одарлатпышаан, немелде чем-биле чемгерип турар. Ол хойдан 150 хой төрээн, оон 9 хураган хорамчалыг болган. Мында чаа төрүттүнген хураганнарны ангылап ажаар өрээлчигеш кажаалар чок.

Ол болгаш өске-даа илерээн четпестерни узуткаар, малдың бар чемин планныг чарыгдаар, четпес чемни өскээртен тыптынар хемчеглерни алырын салбырның эргелекчизинден коммунистерниң хуралы негээн.

Х. САРЫГ-ООЛ.

Ак-Хемде малчыннар

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының төвүнден 40 километр хире ырак черде—Ак-Хемде 6 кодан шээр мал хүр кыштаглап турар. Мында дуржулгалыг малчыннар чер одарын эки ажыглап, хойларны чылыг хүннерде тараа шолунче, соок хүннерде мээс черлерже одарладып турарлар. Хойлар ам массалыы-биле оолдап эгелээн. М. Очур-оолдуң 79, Кыспай-оолдуң 81, Н. Даспактың 190 хойлары төрээн болгаш чаш хураганнар бүрүн камгалап алдынган.

Коммунист Шойданның кадарында эрткен чылдың 918 хураганнары бар. Кадарчы бодунуп кыштаанда 20 тонна саванны сөөртүп эккеп алган. Малчыннарга мал чемин сөөртүп бээр талазы-биле мында чолаачы эш Базыр-Сат эки ажылдап турар.

Х. ДЕМБИРЕЛ.

МАЛЧЫННАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ КУЛЬТУРЛУГ ЧУРТТАЛГАНЫ ТУРГУЗАРЫ — ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАНЫҢ БИРЭЭЗИ

* * *

Республикада мурнакчы хойжу бригадалар

(1962 чылдың түңнелдери-биле)

Бригадаларның бригадирлериниң фамилиялары	Район болгаш ажыл-агый	100 хойдан-на алган хураган	Бир хойдан-на алган дүк (кг)
С. Доржу	Чөөн-Хемчик район, «Сүт-Хөл» совхоз	96	1,9
М. Чимбии	Бии-Хем район, «Өөк» совхоз	92	2,5
Х. Даржаа	Барыын-Хемчик район, «Тээли» совхоз	92	2,3
О. Савын	Чөөн-Хемчик район, «Чыраа-Бажы» совхоз	92	2,3
Т. Агарбаа	Улуг-Хем район, «ҮТКА 25 чылы» совхоз	89,7	3,1
Д. Нам-Хөө	Улуг-Хем район, Жданов аттыг колхоз	88	2,4
С. Терештей	Барыын-Хемчик район, «Тээли» совхоз	87,2	2,4
Н. Доржу	Улуг-Хем район, «ҮТКА 25 чылы» совхоз	85	2,8
Х. Дизигир	Улуг-Хем район, «Найырал» совхоз	83	1,8
Х. Сарыг-оол	Чөөн-Хемчик район, «Сүт-Хөл» совхоз	80	1,8
Х. Кашпык-оол	Чөөн-Хемчик район, «Сүт-Хөл» совхоз	80	1,7

ЫРАККЫ МӨҢГҮН-ТАЙГАДА

Кодээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедир талазы-биле усть-лабинчилерниң Кыйгырыын бедик көдүрлүүшкүн биле хүлээп алгаш Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң колхозчулары ажыл-ишче улам-на сорук кирген ажылдап турарлар.

Хой ажылын сайзырадырының чаа мурнакчы аргазы болур бот-орулга-чарылгалыг 9 хойжу бригадаларны тургускан. Бо хүннерде колхозтуң шээр малы кидин-не оолдап турар. 3200 баш ажыг төрээн шээр малдың чаш төлү 100 хуу ажаап алдынган. Колхозтуң шээрдээ, бода-даа малының күш деңгилдези кускү хевээр семис-чаагай. Малчын, ферма, хойжу бригада бүрүзү 1963 чылда малдың баш санын камгалап алырының болгаш оон продукция алырының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Ынчангаш социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдезин дээш ажылдап кирипкен.

Каргының Бел деп черде С. Доржу бригадирлээн бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың кежигүннери 7 кажааның ыяжын кескеш, машина оруунда белеткеп дүжүрген.

Каргы бажында тудуг ыяжы болгаш одаар ыяш белеткээриниң ийи звенозу аразында социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турар. Ол звеноларда С. Маадыр, С. Доктаал, И. Шагдыр, Ч. Сүрүн, И. Быянды дээн ышкаш мурнакчы ажылдап турарлар хөй. Ол ийи звено одаар ыяш болгаш тудуг ыяжы белеткээрин март 1-ниң бетинде бүрүн доозар сорулганы салган шалыпкын ажылдап турар.

Малчыннар ортузунга тайылбыр ажылдары чорудары-биле 56 агитаторларны бызыглаан, олар доктаамал ажылдап турар, ол ышкаш 18 лекторлардан тургустунган кодээ лекторлар бөлүү бир удаа үнүүшкүн кылып, малчыннарга солун лекция, беседаларны чорудуп, мурнакчы малчыннарның дуржулгазын солуштурган.

Мөңгүн-Тайганың ажыл-ишчилери РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

О. ОЧУР-ООЛ,
«Малчын» колхозта партком секретары.

Каа-Хем районнуң «Кызыл түк» кодээ ажыл-агый артелиниң саанчызы Галина Блинова хөй чылдарның иштинде саанчылап, чүгле районга эвес, харын республикада мурнакчы саанчыларның бирээзи болуп келген. 1962 чылда эш Г. Блинова бодунга бызыглаан инек бүрүзүнден 1730 килограмм сүттү саап алган. Ынчангаш, ооң ады 1962 чылдың түңнелдери-биле республиканың Хүндүлел самбыразынга кирер мурнакчы саанчыларның аразында база бар.

Мурнакчы саанчы 1963 чылда саанчыларның социалистиг чарыжынга кирип, инек бүрүзүнден 1800 килограммдан куду эвес сүттү саар хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: Г. Блинованың сагган сүдүн саваже кудуп турары.

Фото *В. ЛУТКОВТУУ.*

Малчыннарны эки хандырып турар

Моңгуш Матпаевна Доорук Бызылдың садыг кооператив школазынга чедиишкинниг өөренип дооскаанының соонда Өвүр райпозунга ажылдааш, 1960 чылда комсомолчу путевка-биле Бора-Шайда магазинге садыгжы болуп барганындан бээр районда мурнакчы садыгжыларның бирээзинге санадып, колхозчу малчыннарның хереглелин эки хандырып, садып алыкчыларга эптиг-ээлдек ажылдап турар. Ол 1962 чылда бараан саарылгазының планын 120 хуу күүсеткен, ону бо чылын 130 хуу күүседир деп социалистиг хүлээлгени алган.

Садыгжы эш Доорук малчыннарның хереглээн бараалнарын чылдың кайы-даа үезинде машиналыг, аъттыг база чадаг-даа чедирип садыглап, малчыннарның чагыгларын күүседип турар. Оон ачызы-биле магазинге саарылга чок бараан чылдар чорук чок болган. Малчыннар ортузунга тайылбыр ажылы чорудуп турган, бүгү малчыннарны шуптузун хуучу кежигүнге киирип алган. Боду чедип шыдавас ырак черлерже активчилерни дамчыштыр дерги садыгларын эш Доорук база чорудуп турар.

В. ДОРЖУ.

* * *

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ ДОКТААМАЛ ХАЙГААРАЛДА

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта парторганизация мал кыштаглаашкынының харысалгалыг үези — кыш, сооктуң айыылы улгаткан түдүм, оңче кичээнгейни улам күштелдирип турар. Колхозтуң бүгү коммунистери боттарының нийтиг хуралынга чыылгаш, мал кыштаглаашкынының ангы байдалын чугаалашпышаан, арткан үеде кыштагладыышкынны удуртурунуң 11 кижи составтыг тускай комиссиязын тургускан.

Мал кыштагладыышкынын удуртуп башкарарының ол комиссиязы бүгү малдарның хүр кыш ажарын хандырарынга херектиг колхозтуң хамык күжүн, материал-техниктиг аргаларын мобилизастаарының ажылчы планын ажылдап кылган. Ол планга хөй-хөй чугула хемчеглер көрдүнген турган.

Чер-черде белеткеттинген болгаш амдызында хол дегдинмээн мал чемнериниң база түс-түс кыштагларда болгаш фермаларда чедиртинген курлавыр чемнериниң учёдун база катап тодаргайлаары, оларның чарыгдалынга шыңгыы контрольду тургузары, кыштагларже, фермаларже мал чемнериниң немелде сөөртүлгезинге хереглеттинер шанактыг тракторларны, автомашиналарны доктаамал бызыглаары, чаа төрээн база кужу арган малдарны тускай ажаалгага тургузары, семис малдарның одарларын шын сайгарып, одарның харын далбыйлаары ышкаш чугула-чугула ажылдар демги хемчеглерниң аразынга көрдүнген турган.

Ол хемчеглерниң чамдызы чедиишкинниг боттанып эгелээн. Мал кажааларының көржениң коптарып аштаар, өдек оваалаар, көржен чыыр ажыл кайда-даа шыңгыы чурум-биле чорут турар. Кыштаг, ферма бүрүзүнге мал чемнериниң курлавырлары тургустунгулаан. Мал кыштагладыышкынында чугула айтырыг малдың, ылангыя хой, өшкүнүң массалыг оолдаашкынының үезинде малчыннарга түр дуза чедиреринче комиссия база улуг кичээнгей салып, сакманщиктерни шилип тыпкылааш, түс-түс одарларда бызыглаан.

Парторганизация болгаш оон тургускан комиссиязы мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг эртиреринче-биле холбашкан партийжи-организастыг, партийжи-политиктиг ажылды улам күштелдирериниң хемчеглерин база ап чорудкан. Ырак-узак одарларда хойжу бригадаларда ажыл-ишчилерниң ортузунга политиктиг ажылды улам калбартыры-биле агитаторларның сургаалдазын чорудуп, оларны чаа материалдар-биле чепсеглээн. Малды хүр кыш ажырар дээш социалистиг чарыш түс-түс малчыннар, бригадалар болгаш фермалар аразында ам улам күштүг-биле калбарып эгелээн. Социалистиг чарышты ой-өйде түннээр, оон тиилекчилерин илередип деткиир талазы-биле ажыл парторганизацияның база колхоз баштаар черниң амгы үедеги ажыл-чорудулгазында чугула черни ээлеп турар.

Мал кыштагладыышкынының эң харысалгалыг үези келгени-биле холбаштыр парторганизация, колхоз баштаар чер малчыннарның материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерниң хандырылгазын экжидеринче доктаамал кичээнгей салып, манаа хамаарыштыр болдунар-ла бүгү хемчеглерни ап турар. Кыштаглаашкын эртирер комиссияның кежигүннери малчыннарның аал-өрегелеринге үргүлчү чедип, оларның ажыл, амыдыралы-биле таныжып, арга-сүмезин берип, малчын кижилерниң амыдырал хандырылгазының айтырыын саадал чокка шиитпирлеп турарлар.

Комиссияның кежигүннери кыштаглаашкын ажылында бар четпестерни илередип, оларның дугайын колхозта партбюроның ээлчег чок хуралдарынга ийикпе колхоз баштаар черге шыңгыы тургузуп, четпестерни узуткап чайладырының хемчеглери ол дораан алдынып турар. Комиссияның кежигүннеринден ылангыя эштер Байыр-оол, Шулуу-Маадыр олар малчыннар аалдарынга хөйү-биле барып, практиктиг дузаны үргүлчү көргүзүп келгеннер. Колхозта мал ажылының тускай өртемниглери база-ла олут чок ажылдап, мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг өрттиреринин херээнге боттарының билиин болгаш күжүн харам чокка берип турарлар.

Нийтиниң малын хүр кыш ажырар дээш алдынып келген хемчеглерниң түңнелинде колхозтуң малы эки кыштаглап турар. Хойжу бригадаларда бо хүннерге чедир 1100 чыгам хойлар төрээн болгаш оларның чаш хураганнары менди дорүгүп турар. Парторганизация мал кыштагладыышкынын шак ынчаар доктаамал хайгааралга тургузар болза, мал чугаажок хүр кыш ажар болгаш 1963 чылда мал продуктуларын бүдүрер база оларны күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалгаларны колхоз чедиишкинниг күүседип шыдаар дээрзинге шуут бүзүреп болур.

Б. ИРГИТ.

ТОЖУНУҢ ИВИ МАЛЧЫННАРЫНДА

«Май 1» кодээ ажыл-агый артелиниң төвү Ий суурдан Бойду-Хөлге чедир дыка ырак. Аңаа чедир ийи чүс ажыг километр черни аъттыг чоруп каар. Ында колхозтуң иви малчыннары тайга таңдының берге байдалдарынга торулбайн ажылдап турарлар.

Малчыннар нийтиниң малын карак чаңдыр албайн хайгаарап, эки одарларны оларга шилип ап турарлар. Кыштаглаашкынның эгезинде ивилерниң байдалы баксырап, кужу арып турган болза, ам олар күш кирип, эки одарлап турарлар.

Колхоз төвү-биле иви малчыннарының харылзаазы дыка берге. Ындыг-даа болза олар РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге март 3-те болур соңгулда дугайын шагда-ла дыңнап, аңаа белеткел ажылын чорудуп турарлар.

— Соңгулдага алдар болдурган социалистиг чарышка киржип, кыштаглаашкынны чедиишкинниг чорудаалынар—деп, иви малчыннарының бригадири эш Ак Севек кежээ болган беседага чугаалаан.

О. ОНДАР,
зоотехник.

Чедиишкиннерни бызыглаар

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының коллективи 1962 чылда сүт саалдазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен. Чылда 156 тонна 250 кг сүттү бүдүрер турган, 163 тонна 973 кг кылдыр күүсеткен. Инек бүрүзүнге оналаштыр 1250 кг сүттү саар дээш хүлээгеп 1311 кг кылдыр күүсеттинген.

Бо чедиишкинни чеди чылдың бешки чылында улам бызыглаар сорулга-биле ферманың коллективи кышкы үеде инектерниң ажаалда, чемгерилгезин экжидер дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Саанчылар эрткен чылдагызындан артык өөрүнчүг көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышка кирип, түс-түс хүлээлгелерни ап турарлар.

Кандыг-даа ажылга чедиишкин бүрүзү хөй-нийтиниң деткимчезинден хамаарылгалыг болур ужурлуг. Ындыг болганда ферманың саанчыларының, кадарчыларының чурттап, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгейни улгаттырары чугула.

С. АРТУР.

МАЛЧЫННАР-БИЛЕ АЖЫК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫН

Арыг-Бажы суурнуң хүн бадар талазында оъжук-биле шутлавыпкан селбер-селбер шивилерлиг чиңге өзенниң кеже хонуп кээрге, Оймак дээр оргулаш бо. Мында, бо оргулашта маадырлыг ажыл-ишчи малчыннарның кыштаа бар. Кыштагта ажыл-иш хайнып-ла хүнзээр.

Узун шөйбек, ортузундан шеттербиле узүктей өрээлдеп каан инек кажаазы. Ооң бир талазында ийи шанактыг аъттыг ийи кижи кажаа иштин коптарып, инектерниң сазаннадыр базып каапканы ол саванны шанактарынче салып, чай чок-ла турлар. Кажан оларның бирээзи даштыгаа үнүп келгенде бистиң аравыска чугаа эгелээн:

—Азырап, ажаап турар инектериниң байдалы кандыгыл, акый?

—Мээң харысалгамда эрткен күзүн Абакандан садып эккелген симменталь уксаалыг 227 инек бар. Ам келир чылын бо үеде бызаалап эгелээр ийи харлыг инектер-дир бо —дээш, кадарчы Ховалыг Чүлдүмович Бичет-оол уламчылады.—Дөө ол чадагай кажаала... сугнуң ийи дамдызы дег черле кижи ылгаштырбас кайгамчык демей малдар боор. Бары көрээли. Бир эвес мени чыл ажырып алыр чүве болза...—дээш элээн ыыт чок ынаар углай кылаштап чоруй:—хараадаңчыг-ла чүве, хайыраан чараш инектерни эки азыравас болза байдал берге. январьның 29—30-ниң хүннеринде куруг хүнзедилер, сиген, саван үстүп турар апарды. Кадарып одарладыр дээрге аал коданындан үнмес-тирлер. Даваннары тастап эгеледи-ле...

Кадарчының чугаалааны-даа шыныг: ол эки уксаалыг 227 аныяк инектерниң шуптузунуң даваннары кестип эгелээн. Ооң соонда Ховалыг Чүлдүмович чадагай кажаа чанында бичии мунгаш кажаажыгашта дөрт инекти база көргүстү: оларның даваннары шуут-ла хар база албас кылдыр ханзырап кестигилей бергилээн.

Кадарчы чугаазындан салдыгар черле хөөн чок, база-ла уламчылады:

—Чамдыкта бир трактор-биле сиген сөөртүп кээрге үр-даа болбастыр. Чоок-кавыда тараа аңгыстарынче орук изеп алгаш, кадарар бе дээрге, ам ында саван бар эвес, күзүн аңгыс андарар үеде өртеткилеп-кен-не болгай. А кажаалар адаанда дөжеп турарывыс —ыяшталып кадагда берген эрги саван-дыр.

—Байдал мындыг турда совхозтуң база салбырның удуртукчулары кандыг арга-сүме кадып, дузалажып турар ирги?

—Арыг-Бажы салбырның зоотехниги эш Бичелдей борта кээп көрбээн, а учётчик Маадыр-оол Чоодуу хүнде бир инекке 3 кг сиген бээр силер деп каан бо-ла. Ам үш килограмм туржук, тудум-даа сиген чогу бо-дур. Совхоз директору эш Моисеев, партком секретары эш Дүгүр-Серен олар ында-хаая келгилээр-ле харын. Ылангыя директор борта келгенде кажааларны баккылаан, мынча дээр дарга: «инектер доңмайн турарлар бе, билип ал Бичет-оол, бир казыра инек өлүр болза 460 акша,... сээң мойнуңга салыр апаар бис».

Бажааларны баккылаар хирезинде малчын кижи канчаар чурттап турарыл дээрзин черле сонуургавас, херекке албас директор. Мээң чурттап олурганым бажынны барып көрээлинер, харын...

Чеде берген бис. Ол «бажын» дээрге инек кажаазы-биле тудуш бичии өрээлчигеш.

— Баштайгы чылдарда борта улуг аскыр, сооласуреш бүдүрүкчү бута турган чүве. Ооң соонда мен кадайым, оглум-биле кады мындаа чоокка чедир-ле борта чурттап келдивис. Соогунга шыдашпайн, оон бээр ийнүш-ле хонду, өрү бир бажынче көжүп алдывыс. Ам мээң инектеримни база ынаар алзар дээн, ынчалза-даа инек сигеннелир чадагай кажаа туттунмаан. Шет сөөртүп үнген трактор тайгада үрелген, ам-даа чыттывшаан. Бо кыштаг-биле бажын аразынга «боттаннап» ажылдаарга соокта халалыт-ла-дыр...

Чурттап турган бажыныың дугайында Ховалыг Чүлдүмович хөөредиг чок шынын-на чугаалаан. Ооң шөлү тос-ла дөрбелчин метр хире. Оон үнгеш, ол-ла бажынчыгаш-биле дужааш эжикче кире берген бис. База шак-ла ындыг өрээл: үш орунну бажынчыгаштың үш ханазында чыпшыр салгылап каан, а эжик кыйыында — изиг демир, орта оон ылай чү-даа кирбес. Ында база-ла үш кижи чурттап турар: кадарчы Ховалыг Даспаан, ооң кадайы, оглу.

Ол бажынга чугааны өгнүн херээжен ээзи Даңзы-Белек Ховалыг эгелээн:

—Арыг-Бажынга колхоз турарда бээр-ле кадарчылап ажылдап келдивис. Ам-даа ажылывыс-ла ол. Оглувус Хурагандай бо-дур — дээш, кадай орун кырында дүй тырттынып алган човууру кончут кижиже айыткаш, уламчылады:—черге инек кадарып чораан, херээнге дегдирген кижи. Салбырдан эмчи чалаарывыска бир келгеш, эм сыырткаш, кургаг эм бергеш, ол-ла хевээр сураг барды... Ам та канчаар оол бо! Шагаан-Арыг бадырар дээрге, соокта канчап шанакка сөөртүргу, кедерей берзе канчаар. Салбырның эмчизи дузалашпас-тыр. Чурттап олурар черивистиң чогенчиин көрбес силер бе, чангыс бүдүрүкчү бугага өйлей туткан өрээлчигеш-тир ийин. Ам соок, хүне-даа, хүндүс-даа от-ла кужу-биле арганаыр...

— Чем-аъш талазы-биле хандырылга кандыгыл, угбам?

—Чүгээр-ле—дээш, хүлүмзүрүп чугаалады.—Эртен-даа, кежээ-даа шай-ла, шай. Суурдан хлеб садып алыр дээш баарга дөгере садыпкан болур, бирде Шагаан-Арыгдан келбээн-даа болгулаар-дыр. Далган база сатпас-тыр.

Ында кадарчылап турар Шулуу, ооң кадайы Дыртый олар демгилерге бодаарга аныяк кижилер. Оларның хомудалы үстүндээгилеринден аңгыда мындыг болган: —Арыглап, чугайлап, чуп-даа алыр-ла ыйнаан, бистиң чурттап олурар бажынывыстың ыжын көрбедипер бе, чугай бараны черле көрбес-тир бис. Сураглаарга-даа тывылбас-тыр. Үш чаш уруглуг бис, мындыг септелге чок бажынга чурттаарга берге-дир. Соңгазының карактарын даштындан хүктүг тоннар-биле дуглап, иштидаштындан ол чип-биле сыскып турда-ла эки чылывас-тыр...

Кадайынга Шулуу база улажы берген:

— Хлеб үстү бээр, кызыл-тас хоорун соктаары уруг-дарыглыг улуска бир берге чүве бо-дур. Совхоз үеде автолавка мында келбестедин. Оон ыңай кадарчы-даа кижи болза, культурлуг дыштаныр ужурлуг-ла болгай. Кино черле көрүп көрбедивис. Үргүлчү кажаа коптарарга идик-хептиң хиригери база кончуг. Оода-ла он беш хонгаш бир катап чунар бажынап ап турар болза черле чугула чүве бо. Бо дээрге, ондаа кадарчылар ажылдап турар ферма чер-дир, борта чүге чунар бажын тургузуп болбазыл, болур-ла болгай. Чамдыкта шалың бээри база саадап бергилээр. Он бешке бээр ужурлуг акшаны 20-де суг бергилээр.

Манаа келген даргалар, ылангыя Моисеев директор, Дүгүр-Серен даргалар бажынче шуут баш сукпас улус, чүгле кажаалар иштин баккылаар, кадарчыларның өг-бүлези кандыг чурттап, кандыг дуза дилексеп турарын черле сонуургавас. Кино көөр чагыткан солунувусту он шаа хонгаш суурдан барып алыр-дыр бис. Почтачыны салбыр баштаар черни бээр чүге чорутпазыл, бо айтырыгны база шиитпирлээр болза эки.

Ол бажын-биле кожа Кыргыс Хуурактың кадайы Балчый угбайның хомудалы база-ла үстүнде дег болган. Ынчалза-даа ол чугаазының төнчүзүнге мынчап немээн:

— Бо иштин-даштын ол чип-биле сыскып каан бажынга Моисеев директорну, азы совхозтуң партком секретары Дүгүр-Серен дарганы чурттадып көрзе, кадарчыларга мындыг берге-дир дээрзин ам-на бүзүрээрлер боор ийип.

Удаваанда Шулуу Арыг-Бажы суурга хлеб садып алыр дээш чедип келгеш, ларёкка баарга, аңаа мынча деп харыылаан:

— Кадарчыларның алыр хлеввиниң даңзызын тургускаш, столовайда киирип каан бис, оон барып садып алыңар.

Шулуу шынап-ла столовайга келген, даңзы-даа, хлеб-даа чок болган. Ол хүн Оймакта чурттап турар малчыннарның өмүнээзинден келген ол малчын куруг чанган. Мындыг таварылгалар үргүлчү-ле болгулаар, совхозтуң дирекциязы ону чүге чурумчутпазыл?

Бо чүгле «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажында № 1 салбырының бир фермазында малчыннарның хандырылгазының болгаш мал кыштагладыышкынының дугайында мында үйгү-чылын чок ажылдап турар малчыннар-биле ажык чугаа-дыр. Үстүнде адыы үнгүлээн малчыннар мал кыштагладыышкынының байдалын болгаш оларны канчаар хандырып турарын бичии-даа артык сөс хөөредиишкин чокка, байдал кандыгыл, ынчаар чугаалаашнар.

Харын-даа оон ыңай ол бүгүге мону база немээр херек: Шулуу, Хуурак, Даспаан, Хурагандай — бо дөрт кадарчының ээлчежип кадарып турар 272 инектери кускузүнге бодаарга, нийтизи-биле 6200 кг деңзини арып, баксырааныныңулам ындан чидирген. Ол ышкаш эш Бичет-оолдуң кадарып турары симменталь уксаалыг 227 аныяк инектери келир чылын мынчан дунгужун төрүүрлер. Ынчангаш оларны амдыгааштан эгелеп мурнакчы арга—тарып боозадыышкын-биле боозадыр ужурлуг. Ол чугула кампания, аңаа эргежок чугула кажаа-хораа болгаш өске-даа чүүлдерниң чогунуң харазы-биле узамдыккаш турут берген.

Ажыл-агыйда бар четпестерни малчыннар боттары мынчаар чептүг-биле илередип, ону дарый узуткаарын совхозтуң дирекциязындан шыңгыы негеп турарлар. Ынчаарга Улуг-Хем районда четверг саны-ла —малчыннар хүнү деп эки хемчег бар болгай. Ол хүнну чүгле хойжуларже угландырбайн, өске малчыннарны—инек кадарчыларын, хаван ажаакчыларын база утпас херек.

Б. КАРАШПАЙ.

Бодунун туружун тып апкан

Капсыл-оол Көк Баадыевич Дугар-оол чеди чылдың баштайгы чылы-биле деңге-ле «Ак-Эрик» колхозтуң малчыны апарган. Чеди чыл планын күүседиринге чүнүң-биле бараан болуп, колхозумнуң кандыг ажылынга ажылдааш, аңаа чогуур улуг-хууну киирип болур ужурлуг мен деп досказчок бодалын, коммунист эш Дугар-оол шак ынчаар шиитпирлеп, аңаа бодунуң туружун тып алганы ол.

Онаашкан херээнге аксетакилдиг, күзел-чүткүлдүг болуп, мурнакчыларның үлегерин шиңгээдип ажылдааныныӊ түңнелинде, мурнуунда эскет чок чораан Дугар-оол 1961 чылдан эгелеп колхозтуң болгаш харын районнуң-даа мурнакчы малчыннарының санынга кирген. Ооң күш-ажылчы көргүзүглери чыл санында бедээн.

Чеди чылдың дөрткү чылында К. Дугар-оол эъткир угланыышкынның 104 баш инектерин үлегерлиг кыштаглатган. Төрээн инектерниң бызааларын менди камгалап алган. Оон аңгыда төп сүт-бараан фермазындан база бызааларны хүлээп ап, нийтизи-биле 74 бызааларны чагыштырып эмзирер арга-биле өстүрген. Чайгы болгаш кускү үелерде инектериниң семиртилгезин база эки организастаан. 1962—1963 чылдарның кыштаглаашкын белеткелин бодунуң кужу-биле үлегерлиг чоруткан.

Ам ооң кодамында 76 инектер хүр кыштаглаашкынында. Чеди чылдың беш чылының баштайгы айында төрүттүнген 10 бызаалар менди дорүгүп турар.

Коммунист малчын — агитатор. Ол бодунуң кожааларынга суртаал ажылын чорудуп турар. Амгы соңгулда хүнүнге алдар болдурган чарышка киришкеш, 1963 чылда улам күжениишкиниг ажылдап, чаа чедиишкиниг болурун ол хүлээнген, дуржулгалыг малчын Лайдып Мөгени чарышка база ватан кыйгырган.

Төрээн республиказының күш-ажылчы чаа тиилелгези—1962 чылдың дөрткү кварталының Чөөн Сибирь улуг экономиктиг район талазы-биле чарыштың түңнелинде РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун база катап чаалап алганы «Ак-Эрик» колхозтуң бүгү малчыннары-биле кады мурнакчы малчын эш Дугар-оолду база чаа күш-ажылчы чедиишкинче улам-на сорук киирген.

Чурукта: К. К. Дугар-оол.

Сөзү болгаш фотозу: *М. ОЮННУУ.*

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫ ДАШТЫКЫ ДЫЛДАРДА

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущевтуң Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге чугаазын швед дылга ном кылдыр Стокгольмда парлап үндүрген.

• • •

РАНГУН. (СЭТА). ГСЧП-ның VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазын бирма дылга ном кылдыр мында парлап үндүрген. Номнуң эге адын мынчаар бижээн: «Бис тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш туржуп келген болгаш туржуп-даа турар бис».

Бүзүрелдиң илерээшкини

ГАВАНА. (СЭТА). 1962 чылдың февральдың 4-те Гаваналың ажылчы чоннарының массалыг митингизинге чарлаан ийиги Гавана декларациязының бир чыл болган оюн куба парлалга демдеглеп эрттирген. «Нотисиас де ой» солун ол декларация дугайында редакция чүүлүн парлаан. «Куба улус Американың улустарынга сагыш-сеткилди хайныктырып турар революстуг чагааны, хелерлиишкиннерниң чаңгыс эвинче, хосталыышкын дээш демиселче изиг кыйгырыгны чорутнан» деп, ол солун бижээн.

«Ийиги Гавана декларациязы—ол дээрге улус массаларга, Латин Американың улустарының империализмни ажар тиилелгезиниң чайлаш чогунга бүзүрелдиң илерээшкини болур» деп, солун онзалап демдеглээн.

ГРЕЦИЯДА АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫННАРЫ

Грецияда 30 муң башкыларның ажыл соксадыышкыны 18 хонукта үргүлчүлеп турар. Бир эвес олар ажылга үнмес болза ажыл соксадыышкынын базар апаар деп грек чазак башкыларга кыжанган. Аңаа харыы кылдыр башкыларның профэвилелдериниң медеглээни болза, башкыларның негелделерин хандырыжере чедир ажыл соксадыышкыны үргүлчүлээр апаар.

Пирейниң каш чүс-чүс порт ажылчыннары ажыл төлевирин кызырар дээн администрацияның оралдажыышкынынарынга удурланыышкынының демдээ кылдыр ашты алды хүнде үргүлчүлеп турар.

Салоникаларда хоорайның хлеб быжырар черлериниң болгаш далган бүдүрүлгелериниң ажылчыннары чазактың ажылчыннарынга удур хоойлу төлевилелинге удурланыышкынының демдээ кылдыр 48 шакта ажыл соксадыышкынын чорудуп турар.

ТУРК АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫННАРЫ

Боттарының дөрт эштерин ажылдан үндүргенинге болгаш профэвилелиинден ажылчыннарны үндүрерин чедип алыр дээн бүдүрүлге ээлериниң оралдажыышкыннарынга удурланыышкынының демдээ кылдыр 10 хонуктуң мурнунда ажыл соксадыышкынын чарлаан ажылчыннарны Стамбулдуң «Кавел кабло» заводунуң администрациязы ажылдан үндүрген.

Администрацияның ол хемчеглеринге удурланмышаан, ажылчыннар чыскаалды организастаан. Олар чыскаалга плакаттарны тудуп алгаш үнген. Ол плакаттарда бижээни: «Социал чөптүг чорукту негеп тур бис!», «Мөлчүгделди узуткаар!», «Өлүр бис, ынчалза-даа бодувустуң эргелеривисти чедип алыр бис!». Чыскаалчылар оруку хүй турупкан болгаш заводче кымны-даа кирбээн. Болуушкуннар болган черже чорупкан полиция элээн каш кижини тудуп хоругдаан.

«Кавело Кабло» заводтуң ажылчыннарының демиселин өске-даа бүдүрүлгелерниң ажылчыннары деткип турар. «Кабело кабло» заводтуң ээзинге хамааржыр өске-даа фабрикаларның 8 муң ажылчыннары ажыл соксатканнарга дузалаары-биле акша-хөреңгини чыып турар.

БОЛГАРИЯНЫҢ УЛУС РЕСПУБЛИКАЗЫ. Январьның ортанда София заводунуң конвейеринден миллион дугаарлыг радиоприёмник үнген. Чылда 140 муң приёмниктерни, ооң иштинде «Симфония» болгаш «Гармония» дээн ышкаш, амгы үениң сес лампалыг приёмниктерин ам ол бүдүрүлге бүдүрүп үндүрүп турар. Болгар радиоприёмниктерни Румынияже, Иракче, Турцияже, Мароккоже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: миллион дугаарлыг радиоприёмник конвейерде.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ КАПИТАЛДЫҢ АРАЗЫНДА ДЕМИСЕЛ

НЕФТИЧИЛЕР БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИП ТУРАР

Кувейт биле Сауд Аравияның аразында нейтралдыг зонада турар «Арабиэн ойл компаниде» (Араб-япон компания) ажылдап турар ажылчыннар — нефтичилер ажыл соксадып турар. Олар амыдыралдың байдалдарын экижидерин, ажыл төлевирин бедидерин болгаш профэвилелдерин организастаар эргени негеп турарлар.

Нейтралдыг зонада турар сауд шериглер ажыл соксадыышкынын базарын оралдажып турар.

НИГЕРИЯНЫҢ 4.000 ПОРТ АЖЫЛЧЫННАРЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Лагоста 4.000 хире порт ажылчыннары ажыл соксадып, ажыл төлевирин бедидерин болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негеп турар. Бо ажыл соксадыышкыны болза Калабарда болгаш порт Харкортта порт ажылчыннарының чорудуп турары нитти национал ажыл соксадыышкынының кезээ болур.

ДЕМИСЕЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Пуэрто-Перро хоорайда (Венесуэла) «Айрон майнс компани» деп американ компанияга хамааржып турар рудниктерниң ажылчыннары ажыл соксадыышкынын үргүлчүлевишаан. Ажылдан үндүрткен дагжыларны ажылга катап киирерин олар негеп турар.

ПОРТТА АЖЫЛДАР СОКСААН

Гуаякильде (Эквадор) чоокта чаа ажыттынган чаа далай портунда ажылдар соксаан: чүък чүдүрүкчүлери ажыл соксаткан. Олар күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негеп турар.

(СЭТА).

Ак бажыңга хуралдар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Даштыкы политиканың айтырыгларының талазы-биле кол чөвүлекчилер-биле чөвүлел хуралдарны президент Кеннеди улай-улай кылып эгелээн.

Бодун Европаның нитти рыногунга кулээп алыр дугайында Англияның дилээнден Францияның ойталааны-биле холбаштыр тургустунуп келген айтырыгларның дугайын Англияда элчин Дэвид Брюс-биле президент чажыт чөвүлежилгени кылган. Ак бажыңга болган ол беседага күрүне секретарының оралакчызы Джордж Болл база киришкен.

Брюс болза европейжи чаңгыс эпке Францияның семээн чорууңга кандаар харыылаарыл дээрзиниң дугайында айтырыгны шиитпирлээринге кириштирери-биле Европадан бачымы-биле кыйгыртып эккелген элчиннерниң бирээзи болур.

АКШ-тың Барыын Германияда элчини Уолтер Даулинг февральдың 5-те Бонндан Вашингтонче чорупкан ужурлуг.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, чөвүлел хуралдарның сорулгазы болза «европейжи чаңгыс эпти катап тургузарынга АКШ-тың стратегиязын ажылдап кылыры» болур.

«Францияның удурланыышкыннары турза-даа соңгу атлантика кежээзиниң организациязынга хөй талалыг ядролуг күштерни тургузарының планын идип үндүрер болгаш Европага садыглажылганы шаптыктаар чоруктарны чок кылырын азы кудулалдырын чедип алырын үргүлчүлээр дээн АКШ-тың шиитпири ол чөвүлел хуралдарның үндезини болуп турар—деп, албан кижилерниң медеглээни «Нью-Йорк таймс» дыңнадып турар.

Нитти рыноктуң кежигунунге хүлээп алыр дугайында Англияның өргүүделиин де Голльдуң хүлээп албаанынга харыы кылдыр, Англия биле АКШ бо чазын Европага болур тарифтер дугайында чугаалажыышкыннарга дидими-биле хөделир деп бодап турар.

Садыг болгаш хаайлы тарифтерниң дугайында нитти дугуржулганың киржикчилериниң майда болур чугаалажыышкыннарынга тарифтерни кызырар сорулга-биле шиитпирлиг хемчеглер кылырынга Англияның чөпшээрелин Гертерниң алганы билдингир.

Сорулга болза АКШ-тың, Англияның, Европаның болгаш национал-тарның демнежилгезиниң арзынга садыгга идиглиг болуру-дур».

Солуннуң дыңнадыында оон ыңай айтып турары болза: «Англияның болгаш Барыын Германияның келир үедеги угланыышкынының үнелээшкинин: бодун нитти рынок-биле холбаштырар чаа оралдажыышкынны чоокку үеде кылырын Англия күзеп турар бе азы национал тарның демнежилгези-биле ыяк харылзажылгаже катап кирер бе база Франция-биле бодунуң чоокта чаа чарганы кады ажылдажылга дугайында керээзин Барыын Германия улуг ужур-дузалыг деп турар бе дээрзин Брюстан болгаш Даулингтен билип алырын Вашингтонда албан кижилери база күзеп турарлар».

„Угааныҥ четпес-тир, дээрги генерал“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнам улуска удур дайын чорудуп турарлар Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринче шилчидерниниң планнарын америк дайынзырактар кылып турар.

Чоокта чаа Вашингтонга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап тургаш, америк шериглерниң штавының начальниги генерал Уилерниң медеглээни болза, «дайзынга согугну чиңги-биле таварыштырган болза ажыктыг болур ийик». Улусчу эрге-чагыргага удур демиселге америк хөлезиденикчилериниң дээрбечилери ВДР-ниң девискээринге организастаарының планнарын АКШ-тың кылып турарын ол генерал шуут соглепкен.

Ындыг болза-даа ол планнарны боттандырарынга мурнуу-вьетнам партизаннар моондактап турар деп чүвени миннир ужурга генерал база таварышкан. Мурнуу-вьетнам партизаннар боттарының идепкейлиг хөделиишкиннери-биле чурттуң мурнуу кезээнде аажок улуг америк-нгодиньеемчи күштерни чылча шаап турар деп чүве билдингир болган.

„Шынның“ Шагар арызы

Кижилерниң медерелинде эргениң артыышкыннарын дазылындан тура тырттын чок кылыры, бистиң коммунизмче бар чоруур бурунгаар хөгжүлдевиске шаптык кадыл,—ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн турган, оон хөйнү алырын бодаар мацгыстылчак амыдыралдыглар, арагачылар, дужуметсиглер, социалистиг өг-бүлениң үрекчилери, улчумалдар, тоончулар, оорлар дээш өске-даа четпестер-биле эптеш чок демиселжири коммунизм тургузукчузу кижиниң база бир хамааты хүлээлгези болгай.

Бөгүнгү солундан эгелеп «Шынның» «Шагар-Арызы» деп сатиралыг булуңну тургускан. Бистиң ажылывыста, амыдырал-чурттаалгавыста бар четпестерни «Шагар-Ары» чандыр көрбес, кулаа дыңнаптыр, шуут-ла кадалып, билиндир шаптар кончут амытан-на болгай. Эргениң артыышкыннарын узуткап, бистиң бурунгаар хөгжүлдевиске доктар-моондак болган четпестерни кам-хайыра чокка сойгалап илерезири, кээргел чокка шагары мээң ыдыктыг хүлээлгем дээрзин «Шагар-Ары» эки билир. Ол ышкаш четпестерни болдурбазын баш удур сагындырар талазы-биле «Шынның» «Шагар-Арызы» күштүг-даа, дылы-даа чиңг.

«Шагар-Арының» ажыл-херээнге эргим номчукчулар силер улуг дузалакчылар болур ужурлуг силер. Ынчангаш четпестерни от-көс дег шугумчулел-биле ажыңнадыр чиртип турар тывынтыр, чидиг сөстер-биле бижиттинген чагааларны «Шын» солун редакциязынче чорудуп, четпестерни чогуур үе-шаанда илередип бижиңер.

„Долуманың ойлук чогун!“

Фельетон орнунга

Сеелгү үеде Кызыл хоорайның кудумчуларынга ужурашкан-даа, бажыңнарынга аалдашкан-даа чаңдык таныш-көрүштерниң сеткилин бир-ле чүве аажок хөөлдүрүп, олар арзында:

— Долуманың ойлук чогун! — деп, ол дөртен хар долгуй берген херээжен кижиниң сарыыл чогун патла кайгап, чугаалажып турар апарганнар.

«Кижи кижиге хамаан бе!—деп, Долума боду, борзук калчаның билиимес дээн ышкаш, бардамнай аарак, сеткилин сергедип аар деп бодаар боор. Чок!..

Чүү болганыл ынчаш?

Баштай бо фельетонуң маадырының төөгүзүнче бакылай каапта ал. Он дөрт чыл бурунгаар бистиң совет ниитилелге база бир өг-бүле немешкен. Бо арзында ол өг-бүле эки чурттап келген: эп-найыралдыг-даа, хурал-суглаага, кино, концертке бола кады чоруур, ээлчеглиг шелээ алгаш, курорттарга баар, төрүлгө-төрелиниң арзынга-даа кады дыштаныр, таныш-көрүштериниң бажыңнарынга-даа кады кире бээр турганнар.

Олар арзында дугурушкаш, үш чыл бурунгаар бир бичии уруг база азырап алган. Оон бээр ол Лоразы, ойнаарак дег чараш, чаптанчыг өзүп, дыл-домаа-даа үнүп келген. Чүве-ле болза — чассыы кончуг: «авай», «ачай» дээр. Шынап-ла, ажы-төлдүг болуп, оларны өстүрүп доруктурарындан артык магалыг чаагай үүле амыдыралга черле турар деппе!

Ынчалза-даа ол аас-кежиин бо өг-бүлениң ээлеринден кым-бир кижиниң хөмүрертиптерин кым-даа билбээн.

Эртген күстен эгелээш-ле, өг-бүлениң херээжен ээзи ашаанга, уруунга каржыланып, чамдыкта бажынынга безин хонмастап, уруун тоовастап эгелээн. Ынчаарга алазы бичии Лоразын кедээ үнүн сургакчылаарда безин ап алгаш чоруп турган.

Бир-ле понедельникте Долуманың карактары хапыл ыжа берген, аксы аажок арагазыг, артында-ла уйгузураан, көзүлдүр-ле чуданы апарган, аажок эрте бажыңынга кирип келген.

— Эжим бажыңнга хондум — деп, ашааның айтырыынга ол үнү сирилеп, «ужурун тып» харыылай дыртып каан.

Шынап-ла Кызылда оон эш-өөрү хөй-ле болгай, хонду-даа ыйнаан — деп, ашаа аңаа кандыг-даа чигзиниг бодавайн бүзүреп-тир.

Ынчалза-даа, шоодайга ине чажырып шыдавазы ышкаш, ашаан Долуманың арын-нүүр чогу-биле мегелеп турганы үр-даа болбайн илерей берген. Долума ашааның мурнунга өскерлип, мезү чок чүүлдерни оон мурнунда-даа үүлгедип турган болгаш ам бо удаада ашаан, азыраан уруун шуут каар деп шиитпирлеп алган.

Ам Долума бодунуң өг-бүлезин ынчаар каггаш, Михаил Сагды дээрзи-биле олуржуп алган.

Михаил Сагды деп кымыл ол? Ол дээрге мурнунда 4—5 удаа кадайланып чораан, ажылынга харыысалга чок, арагачы, аажы-чан, мезү-шынар талазы-биле — «хей-ле каттыраннаан чоруур, кадайын бастыр кижи» (таныжып, түр өг-бүле туда каап турганы херээженнер ону ынча дээр). 16 хар четкен чаңгыс оолдуг, бот-не А.-га Сагды ушдорт чыл мурнунда чеде бергеш, «Сени танывас эвес мен, сарыым, мээн кадайым болуп көр» деп, хей-ле каттыраннап, оон бажыңындан үнместей-ле берген... Сагдының «сарыым», «сенден черле чарылбас мен» дээн овуузуннуг сөстери, келзе-келзе не А.-ның сеткил-сагыжын чаалап апкан. Ынчалза-даа оларның кады чурттаазы үр болбаан. Сагдының сарыымайлаан аажы-чаңы, аксын теве тепкен ышкаш, сураг-ла барган, харын оон орнунга: «Ажын-чемин кайыл!», «Акшан эккел!», «Мени чүге Миша деп чассыдып алавадын!» дээн хажагай сөстер А.-ның кырынга куттулуп-ла келген. Езулуг-ла каржы-ширинин аажылыг кижи ол болган. Ынчангаш Сагдыга оол-даа, не-даа дыка хөннү чокталып, ону бажыңындан үндүр сывырыпкан. Соонда Сагды ийн-үш-даа катап кээп, — олуртуп ап көр, сарыым, ындыг болбас мен—деп, чыпшыланнап диләэн. Не хүлээп албаан...

Бичии Лоразы кайда ирги?—деп, номчукчу дүрүм ёзугаар черле сонуургай бээр боор. Ол адазы-биле үш ай ажыр кады чурттап турда, төрээн иези түр алгаш барган, ам ында өзүп-доругуп турар.

Долума дээрзи, паспортун ёзугаар алырга, ол—Ирма Александра Хүрен-ооловна-дыр (таныш-көрүштеринге Долума деп үргүлчү адаткан). Партияның кежигүнүнге 1959 чылда кирген. Оон хүрээлеңинге тура, Ирма Александра ол алдарлыг атты эдилеп шыдаваны, совет өг-бүлениң хоойлузун бужартатканы ол-дур! Ол кайы-бир черге ажылдап кирип алза-даа, кады ажылдап турар эш-өөрү-биле эп-найырал чок, каржы-хажагай аажы-чаңын бо-ла көргүзе бээр турган. М. Сагды-биле каттыжып эгелеп тура, ажылдап турган черинге ажыл шагы узуп, бир-ле хамаатыны дорамчылааны дээш ол партияның шыңгы доңгулдазы-биле хемчег алдырткан турган.

— Долуманың ойлук чогун! — деп, оон эш-өөрүнүң чугаалажып турары, оларның аңаа дүрүм ёзугаар ажынганы, аңаа сеткилиниң таарзынмазын илереткени ол-дур. Ниитилелде биле-демниг, найыралдыг өг-бүле чурттаалгазының үрекчилери, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн сагывайн турар, «көрүм-чүрүм биске хамаан бе» деп чиик көрген Ирма Александра биле Михаил Сагдыны шыңгыы бүрүүдадып турары ынчангаш чөптүг. Ирма Александраның сеелгү ажылдап турган организациязы — горпонуң партия эге организациязының хуралынга коммунистер ону партиядан үндүрер деп шиитпирлээннер.

В. ВЛАДИМИРОВ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республиканың чөөн болгаш соңгу-чөөн районнарынга хар чаар, өске черлерге болгаш Кызылга улуг чагбас, хаттың күжү кошкак хүн болур. Агаарның температуразы: даглыг районнарга 17—22, өске черлерге 22—27, Кызылга 25—27 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ХАМААТЫ КАМГАЛАЛ ХЕРЭЭНГЕ ЧОННУ ӨӨРЕДИР

Атомнуг чепсектиң империалистерниң холунда бар болуп турары болгаш чаа делегей дайынынга оларның күштүг-биле белеткенип, бир эвес дайын болу берзе атомнуг чепсекти ажыглаарын оларның чарлап турары—атомнуг чепсектиң хоралыг шынарларын өөренирин, оон камгаланырының аргаларын билип ап, ону улам мергежидиг ажыглап билирин бүгү совет кижилерден негеп турар. Моон ужурунда хамааты кижи бүрүзү үргүлчү серемчилелдиг туруп, массалыг узуткаашкынның чепсектерин дайынга ажыглай берген таварылгада күш-ажылчы чорудулгазын үргүлчүлээр болгаш амытынын камгалап алыр төлээде, бо талазы-биле белеткенири чугула.

Атомнуг дайын-биле делегейге кыжанырының аргазы-биле улустарны коргудары оралдажып, кижилерниң удурланыышкынныг тура-соруун сыгарын күзевишаан, империализмниң пропагандистери ядролуг чепсекти чүдек-даа күштүг кылдыр санап, оон хоралыг уржуктарын кара өжегээр хөөредип турарлар. Шынында атомнуг чепсекти ажыглаары чүгле хенертен болдунганда, оон камгаланырынга өөренмээн улустарга удур ажыглаанда аажок улуг когаралдыг болгаш үрегдекчи күш болу бээр.

Атомнуг чепсек кызыгаар чок дээшкинниг чүве эвес болгай. Ооң дайынчы шынарлары болгаш оон камгаланырының аргалары ам үеде ханызы-биле өөренип көрдүнген болгаш тодараттынган. Оон аңгыда атомнуг чепсек болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектери дайынның кандыг түңнелдиг болурун үзе шиитпирлеп шыдавас. Кандыг-даа дайынның түңнелин чаа техника-биле чепсегленген, дайын халдаашкыннарындан камгаланырының аргаларын эки билип алган, бодунуң херээниң шыңын эки билир кижилер, чаңгыс эптиг, быжыг тыыл шиитпирлээри чугаажок. Ынчангаш атомнуг халдаашкынга удур эки белеткеттинген чон атомнуг дайын үезинде-даа боттарының хүлээлгелерин эки күүседип шыдаар болгаш оон халдаашкыннарындан чедиишкинниг камгаланып шыдаар.

Камгалалдың чугула хемчеглерин боттандырганы, массалыг узуткаашкынның чепсектериниң хоразындан кижилерни шуут чайладып ийикпе азы халдаашкынның уржуктарын дыка эвээжедип болур деп мырыңай бүзүрелдиг-биле чугаалап болур. Моон ужурунда массалыг узуткаашкынның чепсектериниң халдаашкынындан чонну камгалаары-биле бистиң чуртувуста хамааты камгалалдың албаны тургускан. Оон-биле чергелештир ракета халдаашкынынга удур чепсектер бисте четчири-биле бар. Дайзынның агаарга чораан чүгле самолёттарын эвес, харын атомнуг чепсек ап чоруур ракеталарын ужугуп чорда-ла узуткап каарының айтырыы бисте ам бурун шиитпирлеттинген.

Хамааты камгалалдың херээн организастаарының бир чугула чүүлү болза, чогуур назылыг чонну агаардан халдаашкынның уржуктарын узуткаарынга ыяавыла өөредири болур. Бо сорулганы күүседир дээш, ДОСААФ организациялары партия организацияларының удуртулгазы-биле база хамааты камгалалдың штабтары-биле кады хөй-нииттиг кадбаа-биле кириштирип тургаш, 1962 чылда элээн ажылдарны кылып, ажылчы чоннарны «Агаар халдаашкынынга удур камгалалга белен» деп программаның II чергезиниң нормаларынга өөреткен. Республиканың он-он муң хамаатылары хууда болгаш коллективтиг камгаланырының херекселдерин ажыглаарының аргаларынга, халдаашкынның одагларын узуткаарынга өөренип алганнар. Ол ышкаш ДОСААФ комитеттери бо талазы-биле четчир санныг хөй-ниитичи инструкторларны белеткээн.

Агаардан халдаашкынга удур камгалалга ажылчы чоннары өөредир Кызылда болгаш Чөөн-Хемчик районда организастыг чорып турар. Ындыг өөредилгелер № 1 АТК-да, харылзааның хоорай конторазында, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунда чедиишкинниг доозулгулаан.

Ынчалза-даа бо талазы-биле чогуур ажылдарны ам-даа чедир кылбаан районнар болгаш организациялар, ажыл-агыйлар ам-даа бар. Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда АХУБ-ның программазын өөренирине чогуур назылыг чонну ам-даа бүрүн хаара тутпаан, болуп эртип турар өөредилгелерниң шынары куду. Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозта, Кызылдың «Тыва тудуг» трезинде, түүйбу заводунда өөредилгелер доозулбаан. Үстүнде адаан районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары бо чугула хемчегниң ханы ужур-дузазын чедир үнелевейн турар болгаш өөредилге программазының күүселдезин, оон шынарын кошкак контрольдап турарлар.

Агаардан халдаашкынга удур камгалалга чурттакчы чонну белеткээриниң херээнде четпестерниң чылдагааны болза, ДОСААФ-тың республика болгаш районнар комитеттериниң талазындан ниитилелдиң эге организацияларынга багай дузалажып, өөредилгеге хөй-нииттиниң киржилгезин эвээш ажыглап турарында. Хамааты камгалалдың херээнге ажылчы чоннарны белеткээриниң чугула айтырыгларын ДОСААФ комитеттери партия, профэвилел, Совет, комсомол организацияларының болгаш хамааты камгалалдың штабтарының мурнунга кошкак болгаш озалдап тургузуп турарлар.

Агаар халдаашкынынга удур камгалалдың программазын өөредирин доктааткан хуусаазында доозарын болгаш ажылчы чоннарны хамааты камгалалдың чаңгыс аай программазы-биле өөренирин белеткээрин чурттуң оран камгалалы-биле сырый холбашкан, күрүне ужур-дузалыг чугула айтырыгларның бирээзи кылдыр үнелеп көөр ужурлуг.

И. БАРДИН.
Республиканың ДОСААФ комитединиң даргазы.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкыныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараанннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киоскилеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Кинотеатрларга

Февраль 8-те

«НАЙЫРАЛ»: «Сылдыстарга четкен келген эрлер» 9.50, 11, 12.10. «Айымдыг Дескининде» 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 9.40. «Сылдыстарга четкен келген эрлер» 7.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Партизан оду» 3.15, «Кара сагыш болгаш ынакшыл» 5.15, 9.15. «Дорамчылатканнар» (2-ги сериязы) 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дидим кижилер» 11.15, 1.15, 3.15, «Бирги вектин кижизи» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хайгыылчының эрес-дидим чоруу» 2.30, «Катап желээн амыдырал» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыӊ № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуӊ 24-63, редакторнуӊ оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харысаалгалыг дежурныйның 23—54, харысаалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13, иштики килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00044. Чагыг № 109. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 9 СУББОТА № 34 (5438).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

Сагындырыышкынның болгаш удурланыышкынның үнү

Францияның болгаш ГФР-ниң чазактарынга ССРЭ-ниң чазааның нотазы

Январьның 22-де Парижке ат салган француз-барыын-герман керээ-биле холбаштыр Францияның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазактарынга Совет чазак ноталар чорутқан. Ол ноталарны ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко февральдың 5-те Францияның ССРЭ-де элчини М. Дежанга болгаш ГФР-ниң Москвада элчини Х. Грепперге тутсуп берген.

* * *

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдирериниң база хамыктың мурнунда Европага тайбынның болгаш улустарның айыыл чок чорууну хажыдарының сорулгаларынга бараан болуп турар, Франция биле Барыын Германияның сырый каттышкан шериг-политиктиг эвилелин тургузуп туруп кады ажылдажылга дугайында француз-барыын-герман керээниң утказы көргүзүп турар деп, Францияның чазаанга Совет чазактың чоруткан нотазында онзалап демдеглеп турар.

Европага айыыл чок чорук Совет Эвилелинге ооң хуузунда айыыл чок чорууйдан болгаш ол ышкаш бүгү делегейниң айыыл чок чорууйдан чарылбас.

ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Англияның чазактары база оларга каттышкан Франция дайынның доозулганының соонда: герман милитаризмни болгаш нацизмни үндезини-биле чок кылыр, оларның катап төрүттүнерин мөңгези-биле болдурбас болгаш Германия оон соңгаар кажан-даа бодунуң кожаларынга азы бүгү делегейге тайбынның камгалаарынга кыжанмас болурунуң бүгү-ле хемчеглерин алыр деп, боттарынга байырлыг хүлээлгени алган дээрзин француз чазакка чоруткан нотада сагындырып турар. Француз-барыын-герман шериг-политиктиг керээ дээрге ол хүлээлгелерни шуут-ла дорамчылап, базынган чорук-тур. Волгага гитлерлиг армияны ашкан, Францияның кырынга база-ла хосталышкынның даңын чырыткан улуг тиилелгениң 20 чыл болган оюнуң бүдүүзүнде ол керээге ат салган чорук болза нити дайзынга удур демиселге антигитлерлиг эвилелдиң улустарының сорук кирип турган идеалдарны француз чазак бүгүдениң караанга көзүлдүр-ле хажыдып турарын тодаргай көргүзүп турар-дыр.

Ийи чурттарның шериг доктриналарын чоокшулаштырар сорулга-биле нити стратегияны болгаш тактиканы ажылдап кылырын керээниң тускай чүүлдеринде баш удур көрүп турар деп, нотада айтып турар.

ГФР-ниң шериг доктриназы Совет Эвилелинге болгаш тайбынга минакшылдыг өске-даа чурттарга удур угланган болуп турар. Шуут-ла шериг ёзузу-биле ап көөрге безин ол доктринаның ойлук чогунче болгаш өнчүк-чөңгэлээнни эскерип көөрү эргежок чүгүла деп, Совет чазак санап тур. Делегейниң термоядролуг дайынын кыпсып үндүрериңче углап турар доктрина чүгле чаңгыс тончулуг боол болур: дайынны кыпсып үндүрер деп турар шак ындыг кижи ол дайынның өртүнге хуюкталып калыр.

Францияның чазаа Барыын Германияда адаан-өжээнчи күштер-биле сүлчээ кылырынче кирбишаан, барыын-герман милитаристериниң агрессивтиг доктриназы боттанып эгелээн турар үеде француз армияның бундесвер-биле кожа турарын белеткеп турар-дыр деп, нотада демдеглеп турар. Барыын Германия дайын өнчүк-чөңгэлээриниң эвилелчилерин хаара тыртарының улам-на улуг болдунар аргаларын алырының угланыышкынынче байдал хөгжүп турар.

Ядролуг чепсеглелинишкиннер талазы-биле ГФР-ге кызыгаарлаашкыннар дугайында айтырыгны керээде шуут мыттавайн турар чорук НАТО күрүнелериниң пайысылаларынга улуг кичээнгейниң хаара тудуп турар деп, нотада оон ыңай чугаалап турар. Бундесверге ядролуг чепсекти бээр чорук, ону бээрниң хевириниң кандыг янзы болурундан хамааржыл чокка, Европага байдалды дыка шыңгызы-биле чидиглендиргени ол болур ийик дээрзин медеглээри херек деп, Совет чазак санап турар. Ядролуг чепсек бундесверниң холунга кандыг-даа янзы-биле кире бээр чүве болза, Совет Эвилели ону бодунуң амыдыралчы национал эрге-ажыктарынга шуут кыжаныг кылдыр көөр болгаш ындыг байдалда негеттинер эргежок чугула хемчеглерни доп-дораан алыр ужурга таваржыр апаар.

Чөөн болгаш барыын чүктүң аразында харылзааларны-даа кииришпир, улустар аразының бүгү-ле чугула айтырыгларының талазы-биле кандыг-даа шиитпирни француз чазак ГФР-ниң чазаа-биле сүмелешкен соонда хүлээп алырын көрүп турар француз-барыын-герман керээде ындыг чүүлдерже кичээнгейни нота угландырып турар. Бонннуң агрессчи чүткүлдерин Францияның деткип турары француз-барыын-герман керээде илереттинген. Барыын Берлинге хамаарыштыр Барыын Германияда кандыг-даа эргелер чок дээрзин тодаргай айтып турар эвилелчилер аразының дугуржулгалары бар турда-ла, Барыын Берлинге база хамааржыр тускай чүүлдү керээде кииргенни оон өскээр канчаар тайылбырлаар боор.

Франция биле ГФР-ниң аразынга эки харылзааларга ССРЭ черле удурланып турар дээр янзылыг кылдыр Совет Эвилелиниң туружун ынчаар бодаарының кандыг-даа барымдаалары чок болбайн аан деп, Францияның чазаанга чоруткан нотада айтып турар. Ынчалзажок француз-барыын-герман эвилел — ол дээрге кожа турар ийи улустарның найыралдыг хол тудушканы эвес, а Европага дүшкүүрлүг чорукту күштелдирериниң оруунче, дайынны белеткээриниң оруунче айыылдыг базым-дыр. Бир эвес Францияның чазаа француз болгаш немец улустарының аразынга найыралдың ёзулуг көвүрүүн тургузарын күзеп турар болза, ийи герман күрүнелериниң догуннап турарын барымдаалааш, герман тайбын керээзин чарарының болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурарының аргазы-биле делегейниң ийиги дайынының артыышкыннарын бүрүн узуткаарын чедип алырын оралдажып турар Совет Эвилелиниң чазаа-биле болгаш өске-даа чурттарның чазактары-биле бодунуң күженишкиннерин француз чазак каттыштырбайн барып шыдавас турган ийик.

Француз-барыын-герман керээниң бүгү утказын шынары, шериг талазы-биле болгаш делегей херектериниң талазы-биле Францияның база ГФР-ниң чазактарының практиктиг базымнары-биле бир дөмей. Франция болгаш ГФР чепсегленинишкиннерин эңдере бүдүрерин улам шапкынчыдарынга база чер кырынга ядролуг чепсекти, оортан болур бүгү айыылдыг уржуктары-биле кады, улам ыңай тарадып нептередиринге эжикти кады ажыдып турар дээрзинге Совет чазактың бүзүрээрин чүгле бадыткап турар-дыр.

Француз-барыын-герман кады ажылдажылга дугайында керээ — ол дээрге, кожа турар ийи күрүнелерниң аразында харылзааларны таарыштырып турар аңаа керээ эвес-тир. Бо дээрге Европаның тайбыңының ам безин быжыг үндезини чок болуп турар суурунга согуг кылырынче угландырган бир янзының үстүрүүшкүнү-дүр деп чугаалаза частырыг болбас. Январь 22-де Парижке тайбыңның керээзинге эвес, а дайынның керээзинге ат салдынган.

Бир-тээ бот-бодунга удур дайынчы ракеталар-биле халдаарынга белеткенип турар ийи шериг лагерьлериниң байдалынга Европаның чурттарын Францияның болгаш ГФР-ниң удуртукчу ажылдакчылары күзеп турары иле чүве болганда, ол байдалдарда Совет Эвилели бодунуң бүгү эвилелчилери — социалистиг лагерьның чурттары-биле кады чогуур түңнелдерни кылыр болгаш оларның нити дайынчы аргазын быжыглаар талазы-биле моон соңгааргы хемчеглерни алыр ужурга аргажоктуң кырындан таваржыр апаар дээрзин нотада демдеглеп турар. Совет Эвилелинге болгаш ооң эвилелчилеринге удур чепсекке чепсек-биле харыылаарындан өске арга Совет Эвилелинде чок.

Францияның чазаанга чоруткан нотаның түңнелинде айтып турары болза, шериг сүлчээлери болгаш улустар аразының харылзааларын дедир тыртар дээр оралдажышкыннар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш, ону быжыглаары бүгү күрүнелерниң болгаш улустарының бөгүн кажангызындан-даа артык нити херээ болур ужурлуг тайбың дээш демиселдиң тутуун хужурериинге Совет Эвилелин албадап шыдавас.

* * *

ГФР-ниң чазаанга чоруткан Совет чазактың нотазында демдеглеп турары болза, бүгү-нити тайбыңны деткиир дээш онза харыысалганы өске-даа улуг күрүнелер-биле кады хүлээп турар база гитлерлиг Германияның чугаа чокка дүжүп бээрин хүлээп алган, дөрт таланың эвилелчи дугуржулгаларының талазы-биле тодаргай эргелерлиг болгаш хүлээлгелерлиг күрүне болур ужурунда Совет Эвилели «Герман-француз кады ажылдажылганың дугайында Германияның Федеративтиг Республиказы биле Француз Республиканың аразында керээни» херекке албайн барып шыдавас. Керээ болза Барыын Германияның болгаш Францияның шериг-политиктиг сырый эвилелин дүрүмчүдүп турар. Амгы үениң дайынын чорударынга белеткелдиң бүгү талаларын хаара тудуп, аңаа үндезилээш, өске күрүнелерге халы өжээниг чорукту боттандырып турары, ГФР биле Францияның аразында шериг кады ажылдажылгазының дугайында чугаа ында чорул турар болганда француз-барыын-герман керээже кичээнгейни Совет чазак көрүндүрген.

Нотада айтып турары-биле алырга, элээн каш чылдарның дургузунда ГФР-ниң чазааның ядролуг чепсекче улам кызымак чүткүп турары бүгү кижилерге билдингир болгай. Ядролуг чепсекти ээлеп алыр дээш бодунуң амгы эвилелчилерин күткүүр оралдажышкыннардан эгелээш хоозун-меге аазаашкыннары болгаш бүзүредиглерни кылырынга чедир бүгү аргаларны ажыглап турар.

Федералдыг чазак бундесверни ракета-ядролуг чепсек-биле чепсеглээрин калчаалы-биле оралдашпышаан, бодунуң чуртун кайы хире уржуктуг айыылче киир тыртып турарынче федералдыг чазакты Совет чазак чаңгыс эвес удаа кичээндирип келген. Бир эвес херектиң ужуру термоядролуг дайынга четкен чүве болза, ракета-ядролуг чепсектиң күчүлүг болгаш мөөңнеттинген согугтары Барыын Германияга чайгылыш чок таваржыр ийик дээрзин билип алыры берге эвес-тир. Ынчангаш Барыын Германия делегейниң үшкү дайынын чурттап эрттирип шыдавас апаар.

Өске герман күрүнениң — Герман Демократтыг Республиканың девискээринде турар Барыын Берлинни француз-барыын-герман керээниң хөделиишкинниниң кавызынче киир тыртар дээр оралдажышкын делегей эргезиниң талазы-биле кандыг-даа күштүг болуп шыдавас ийик дээрзин ГФР-ниң чазаанга чоруткан нотада демдеглеп турар. Француз-барыын-герман керээ, ооң утка-шынарының көргүзүп турарын ёзугаар алырга, делегей байдалын улам ыңай нарыыдадырынче, Барыын Берлинни болгаш болдунуп болур чөрүлдээлерниң өске-даа одагларын долгандыр чөрүлдээлерниң өөскүдеринче, шиитпирлээр үези шагда келген болгаш өске күрүнелерниң шиитпирлээр деп чүткүп турары айтырыгларны көөрүн моондактаарынче угланган.

Шаанда тургустунуп келген бүзүревес чорукту ажыл эртер деп Совет чазак федеративтиг республикага чаңгыс эвес удаа саналдап келгени ГФР-ниң чазаанга база-ла эки билдингир болгай. Улустар аразының херектеринге тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның, бүгү талалыг кады ажылдажылганың болгаш маргылдаалыг айтырыгларны тайбың шиитпирлээриниң принциптерин удуртулга болдуруп турар ол күрүнелер-биле кожа базар деп федералдыг чазакты Совет чазак кыйгырып келген болгаш кыйгырып-даа турар. Ынчалза-даа ГФР-ниң чазаа ол кыйгырыгларны херекке албайн артырып турары хараадаанчыг-дыр. Германияның Федеративтиг Республиказының чазаа бодунуң моон соңгааргы хөделиишкиннерин тодарадыр үезинде мырыңай эгиттинмес чүүлдер болбазын дээш федеративтиг республикага, хамыктың мурнунда ооң айыыл чок чоруунга ол хөделиишкиннерниң болдунуп болур уржуктарын барымдаалап көөр дээрзинге Совет чазак идегээрин күзээн ийик.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ V ПЛЕНУМУ

СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму бо чылдың февраль 8-те Кызыл хоорайга болуп эрткен.

Партия обкомунуң кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, обкомнуң ревизия комиссиязының кежигүннери, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң, райониарның партия болгаш совет органнарының, республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары пленумнуң ажылынга киришкен.

Пленумга «Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазының байдалын болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Токаның** илеткелин болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем эргелелдериниң начальниктери **Н. И. Куценко, А. К. Түрген-оол, С. С. Сонам** оларның эдеринчи илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Пленумга Тес-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда партия организациязының секретары эш **У. Саая**, «Тере-Хөл» колхозта партия организациязының секретары эш **Ф. Бегзи**, Каа-Хем районда партком секретары эш **А. Аракчаа**, «Тээли» совхозтуң хойжузу эш **И. Адаш**, Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш **Д. Зайцев**, Улуг-Хем районда партком секретарының оралакчызы эш **М. Харченко**, республиканың Кадык камгалал министри эш **А. Любимов**, Барыын-Хемчик районда партком секретары эш **Н. Бойду**, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш **Х. Анчимаа** болгаш оон-даа өске эштер санал берген.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай хемчеглер айыткан доктаалды хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Эш **М. К. Шырапты** СЭКП обкомунуң секретарынга болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитединиң даргазынга соңгаан. Ооң-биле холбаштыр эш М. К. Шырапты СЭКП обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизиниң хүлээлгезинден пленум хостаан.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитединиң дараазында составын бадылаан:

Шырап М. К.— Комитеттиң даргазы.

Градобоев А. М.— Комитеттиң даргазының оралакчызы.

Комитеттиң кежигүннери:

Дорун-оол В. Д., Ельшова А. И., Байыр П. Т., Каплунов А. И., Лушников. А. Ф., Лантухов Л. А., Пилипчук Н. И., Пахомов М. И., Пожидаев А. И.

СЭКП обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизинге эш **Г. В. Ивановту** пленум бадылаан.

Соңгулда комиссиялары

Советтерге амгы соңгулда болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, СЭКП-ниң Программазын — коммунизм тургузуушкунунуң программазын амыдыралга боттандырар дээш совет кижилерниң сорук кириишкиннииг ажылдап турар үезинде болуп эртер. Аңаа холбаштыр ажылчы чоннарның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү-биле кады политиктиг идепкейи улам бедээн.

Ол чорук соңгулдага белеткелдиң бүгү-улусчу массалыын, бедик көдүрлүүшкүннүг болурун улам хандырып турар. Совет соңгулда хоойлузун ёзугаар соңгукчу бүрүзү бодунуң хамааты хүлээлгезин күүседирде — бадылаашкынга киржирде соңгулда комиссияларын таварбайн барбас. Ол ышкаш депутатка кандидат бүрүзү Советке бодунуң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлгезин күүседип кирер мурнунда соңгулда комиссиязының кежигүннери-биле ужурашпайн барбас байдалды совет соңгулда хоойлузунда дүрүмчүдүп турар.

Ол дээрге таварылга эвес. Совет демократияның күжү чүгле Советтерниң боттарының массалыында эвес, харын база күрүне эргелелиниң херээнге чоннуң киржилгезиниң хөй-хөй өске-даа хевирлеринде илерен турар. Ылаңгыя соңгулда үезинде совет демократизмниң күжу улам тодазы-биле илерээр. Капиталистиг чурттарда соңгулданың херектерин күрүнениң тускай албан черлери, албан дужаалдыг кижилер эргелеп турар болза, бисте соңгулданың бүгү херектерин ажылчы чоннар боттары, тодаргайлаарга оларның төлээлекчилери — соңгулда комиссиялары эргелеп башкарып турар.

Мооң боттуг чижээн бистиң республикадан тодаргай көрүп болур. Тыва АССР-ниң чер-чер Советтеринге соңгулда талазы-биле район, хоорай, кодээ, суур соңгулда комиссияларындан аңгыда 2365 округ, 183 участок соңгулда комиссиялары тургустунган. Ол бүгү соңгулда комиссияларында он муң чыгыы кижилер киржип турар. Олар дээрге ажылчыннарның, колхозчуларның, совет интеллигенцияның, партия болгаш хөй-нити организацияларының төлээлекчилери-дир. Соңгулданың херээнге коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер, эр кижилер болгаш херээжен чон кандыг-даа ылгал чокка дең эргелиг киржип турар дээрзин бистиң республикада соңгулда комиссияларының составында партия кежигүнү эвестер 50 ажыг хуу, херээженнер 30 ажыг хуу болуп турары херечилеп турар. Бо болза совет демократияның чайынналчак илерээшкини-дир. Оон аңгыда муң-муң агитаторлар, бүзүреттирген кижилер, хөй-нитичи активчилер соңгулданың ажыл-херектеринге идепкейлиг киржип турар.

Ажылчы чоннарның төлээлекчилеринден тургустунган хөй санныг соңгулда комиссиялары боттарының харыысалгалыг ажыл-хүлээлгелерин ам күүседип кирипкен. Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязы соңгулдага белеткелдиң чоруп турарының дугайында хооркүүском даргазы эш Красныйның информациязын бодунуң хуралынга дыңнап, соңгулда округтарын тургузарынга, округтар аайы-биле соңгукчулар даңзылаар кижилерни сургаарынга практиктиг дузаламчыны көргүскен. Комиссия бодунуң кежигүннериниң аразынга хүлээлгелерин хуваап, кымның чүнү харыылаарын тодарадып, ажыл планын бадылап алгаш, ажылдап турар. Ол ышкаш республиканың райоңнарында, хоорайларында, кодээ, суур Советтеринде хөй-хөй соңгулда комиссиялары боттарының ажыл-чорудулгазын ынчаар калбарткан.

Ооң-биле кады чамдык район, кодээ Советтериниң күүскомнарының талазындан соңгулда комиссияларынга практиктиг дуза чедирер талазы-биле четпес хемчег ап турарын демдеглээр херек. Улуг-Хем райкүүском округ болгаш участок соңгулда комиссияларының даргаларының, секретарьларының сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын кылбаанындан чамдык соңгулда комиссиялары боттарының хүлээлгелерин билбейн, чоокка чедир-ле херек кырында ажылдап эгелевээн турган. Соңгулда комиссияларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээр ужурлуг турган-ла чамдык участоктарның төвүн безин чоокка чедир тодаратпааны илерээн. Ындыг чижектер өске-даа райоңнарда бар.

Район, хоорай, кодээ, суур Советтериниң күүскомнары болза соңгулда комиссияларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, оларга практиктиг дузаламчыны көргүзер хүлээлгелиг. Хамыктың мурнунда соңгулда комиссияларының составының сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын кылып, оларның ажыл-хүлээлгезин ыяк кылдыр таныштырар, өөредир ужурлуг. А соңгулда комиссиязы бүрүзү «Тыва АССР-ниң район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмде» тодараткан эрге, хүлээлгелерин ёзугаар боттарының ажылын нитиге көскү, дээштиг кылдыр калбартыр хүлээлгелиг.

Соңгукчулар-биле шуут харылзаалыг ажылдаар хүлээлгелиг участок соңгулда комиссияларының дугайын черле онзалап айытса чогуур. Участок соңгулда комиссияларынга онза харыысалгалыг сорулгалар онаажып турар болганда чер-чер Советтериниң күүскомнары оларга практиктиг дузаламчыны хүн бүрү көргүзүп, оларның ажылдаарынга эң-не таарымчалыг байдалды тургузуп бээр хүлээлгелиг. Район, хоорай соңгулда комиссиялары чер-чер Советтериниң күүскечи комитеттери-биле кады участок соңгулда комиссияларын ыяк кылдыр сургап, оларның хүлээлгезин тайылбырлап бээри эргежок чугула. Участок комиссияларының кежигүннери шуптузу соңгулда Дүрүмүн таныжып, соңгулда документилерин бижиирин билип алган турар дугайында сагыш салыры соңгаарладып болбас сорулга болур.

Соңгукчулар даңзызын соңгулда участогунга чарлап делгээн соонда участок комиссиязының кежигүннериниң болгаш активчилериниң дежурныйлаарын организастаары—соңгулда хүнүнге белеткелдиң чугула кезээ болур. Участок соңгулда комиссияларын чогуур үезинде ыяк кылдыр сургап өөреткенинден оларның ажылының чединишкини хамааржыр дээрзин практика көргүскен.

Соңгулда белеткелинге, ону чорударынга чоннуң идепкейлиг киржилгези, соңгулда комиссияларының организастыг болгаш оперативтиг эки ажылы — соңгулданың чединишкиннииг болуруунуң магадылалы ол-дур.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң нитининиң мал ажылын хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыялыг болганы дээш **Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны** деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

1. **Бөрзек** Салчак Самбурович — Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжузу.
2. **Даш-оол** Дүвен-оол Чыргал-оолович — Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң хойжузу.
3. **Завьялова** Домна Родионовна — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы.
4. **Хажыт** Куулар Салмыевна — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң саанчызы.
5. **Макпал** Тюлюш Тайларовна—Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы.
6. **Саңгыспаа** Ховалыг Чимит-Серенович — Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хойжузу.
7. **Шанмак-оол** Кыргыс Чамзырынович—Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 ч. февраль 8.

ЧУРУКТА: *кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларының республика хуралының бөлүк киржикчилери солагай талазындан Бады Сат — Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи, Ховалыг Саңгыспаа — «Барлык» совхозтуң хойжузу, Күрү Доюндуп — «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу, Никанор Канзай — Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң хойжузу, Иван Навакап — Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң чылгычызы.*

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Улуг шаңнал улам эки ажылдаарын негеп тур

Бо чылдың февральдың 8-те республиканың Хөгжүм-шии театрының улуг залынга Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының мурнакчыларының чөвүлел хуралы болган. Ол хуралдың ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң бүгү киржикчилери база киришкен.

Кежээкиниң 6 шакта хуралдың ажылчын президиуму президиум столунуң артын долдур олурупкан. Оон составында республиканың кодээ ажыл-агыйының мурнакчыларының төлээлекчилери, бүгү райоңнарның болгаш республиканың партия, совет органнарының удуртукчулары, колхоз-совхоз эргелелдериниң удуртур ажылдакчылары, хөй-нити организацияларының төлээлекчилери бар.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока хуралды ажыткан.

— 1962 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдеткени дээш Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга холбаштырган чөвүлел хуралды ажыттынган деп санаардыр—деп ол чугаалаарга, диңмиттиг адыш часкаашкыннары болган.

СЭКП ТК-ның Президиумун эш Н. С. Хрущевту баштадыр хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгуурдур деп санал үнерге, диңмиттиг болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары эгелээн. Үрер хөгжүм Совет Эвилелиниң Гимнизин ырдаткан, улус шупту бут кырынга туруп ёзулаан.

РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министриниң оралакчызы эш С. С. Никулинге эш Тока сөс берген. Бистиң Төрээн чуртувуска коммунизмни тудуп тургузарының өндүр-чаагай улуг Программазын амыдыралга боттандырар дээш Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары канчаар-даа аажок күженишкиннииг ажылдап турарын, алдарлыг чеди чылдың эрткен дөрт чылдарында улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң көрдүнген пландары ажыр күүсеттингенин, маңаа Россия Федерациязының улуг салыышкыннарлыг болганын эш Никулин чугаалаан.

1962 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның социалистиг чарыжынга Чөөн-Сибирь улуг экономиктиг район талазы-биле Тыва АССР тиилекчи болган. Республиканың бо алдарлыг чединишкиннеринге боттарының күш-ажылчы салыышкыннарын киирип турар хөй-хөй мурнакчыларның аттарын болгаш оларның ажылдарының көргүзүглерин эш Никулин бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. Ол адаттырган мурнакчылар бо хуралда олургулаан. Партияның болгаш чазактың демдеглелинге кирип турар шак ындыг мурнакчыларлыг болуп турарынга бо чөвүлел хуралдың киржикчилери база-ла чоргаарланып олургулаан.

Хурал чоруп турда кижи бүрүзүнүң арыннарында өөрүшкүнүң демдектери илден көстүп турган. Республиканың ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүдүрүкчүлүүн моон соңгаар-даа улам бедиткен турарынга идегелин илеретпишаан, эш Никулин Кызыл тукту СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токага баштаткан төлээлекчилерге хүлээдип берип турда, залда олурганнар шупту туруп келген болгаш музыка, адыш часкаашкыннары диңмиреп-ле турган.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге республиканың чединишкиннерин демдеглеп турары дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенин Тываның ажылчы чоннарының мурнундан эш Тока маңаа илереткен болгаш моон соңгаар-даа улуг чединишкиннерлиг болурунуң дугайында партияның, чазактың идегелин күүседир дээш Тываның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улам чүткүлдүг ажылдаар дээрзин бүзүреткен. Республиканың кодээ ажыл-агыйының чединишкиннерин хандырган бүгү мурнакчыларга улуу-биле өөрүп четтиргенин эш Тока илереткен. Партияга болгаш чазакка бердинген чорукту илереткен лозуннар залга чаңгыланып үнген. Улус шупту туруп келген. Диңмиттиг уралаашкын болгаш адыш часкаашкыннары.

Чеди малчынга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп атты тыпсыр дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын Дээди Советтиң Президиумунуң даргазының оралакчызы эш Н. А. Сердобов номчаан.

Элээн хөй малчыннарга социалистиг чарыштың шылгаракчылары деп аттарны тыпсыр дугайында Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министриниң дужаалын министр эш В. А. Соколов номчаан. Ол-ла дужаалды ёзугаар өртектиг чүүлдер-биле беш мурнакчы малчыннар шаңнаткан.

Хурал соонда улуг концерт болган.

Төлептиглерни—Советтерже

Кызылдың № 3 кодээ ажыл-агый профессионал-техниктиг училищезиниң башкылары болгаш сургуулдары боттарының соңгулда мурнунуң хуралынга чыылгаш, Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидат депшидер айтырыгны чугаалашканнар. Хуралдың киржикчилери боттарының кандидаады кылдыр училищениң директору КИРИЛЛ ФИЛИМОНОВИЧ ШИШИГИННИ чаңгыс үн-биле депшиткеннер.

Хуралга санал бергеннер эш Шишигинниң ажыл-чорудулгазын чугаалап, ооң күрүне эрге-чагырга органнарынга чоннуң төлептиг төлээлекчизи болуп шыдаарын демдеглеп турганнар.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң кежигүннериниң соңгулда мурнунуң хуралы бедик көдүрлүүшкүннүг болуп эрткен. Улуг-Хем район Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр боттарының эң эки төлээлекчилерин адааннар. Колхозчу Б. Допчаа, агроном Ф. Сопулдай, башкы В. Аношкина болгаш оон-даа өскелерниң саналы-биле Улуг-Хем район Совединге соңгулда талазы-биле № 53, 54, 55 соңгулда округтарындан депутаттарның кандидаттарынга № 1 хову бригадазының бригадири АНДРЕЙ ФЕДОРОВИЧ КРЫЦИННИ, № 1 инек фермазының саанчызы БҮРБҮ БАЙКАРОВИЧ МОЛДУРУШКУНУ, колхоз даргазы ГРИГОРИЙ ЗАХАРЬЕВИЧ ВИСЛЯЕВТИ чаңгыс үн-биле депшиткеннер.

Тут-тус округтарның талазы-биле боттарының бүзүреткен кижилерин хуралдың киржикчилери база соңгааннар.

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Соңгулдага организас-техниктиг белеткел

РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш чер-чер Советтериңге ам болур соңгулда болза, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар республиканың Совет органнарынга чорутттунган чамдык өскерилгелерниң байдалынга эртер. Бисте 2 районну болгаш чамдык кодээ Советтерин өске район болгаш кодээ Советтерге улгаттыр каттыштырган. Ынчангаш амгы соңгулда бистиң Тыва АССР-ге мурнунда турганы ышкаш 77 эвес, а 57 Советтерге, оларның иштинде 9 район, 4 хоорай, 42 кодээ болгаш 2 суур Советтериңге болур. Республиканың чер-чер Советтериниң саны кызырылза-даа, Советтерге депутаттарның саны өзер. Чер-чер Советтериңге эрткен соңгулдада 2353 соңгулда округтары турган болза, ам 2365 округтар тургустунган, ийикпе, республиканың район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериңге 2365 депутаттарны соңгуур.

Округтарның соңгулда комиссияларының составында ажылчы чоннуң эң эки төлээлекчилери — үлетпүрнуң, колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары, совет интеллигенциязының, партия, совет организацияларының болгаш өске-даа хөй-ниитиниң төлээлекчилери кирген. Оларның аразында херээжен чон — 37 хуу, партия кежигүнү эвестер 54 хуу болуп турар. Бо болза Советтерге соңгулданың белеткелин болгаш чорудулгазын удуртуп баштаар ажылга ажылчы чоннуң калбак киржилгезин хандырганын херечилеп турар.

Ам чер-чер Советтериниң күүскомнарының сорулгазы болза соңгулда комиссиялары боттарының эргелерин бүрүн ажыглап, хүлээлгелерин күүседип эгелээрин хандырары болур. Хамыктың мурнунда комиссияларның доктаамал ажылдаарынга таарымчалыг — чылыг, чырык, арыг-шевер оран-саваны тускайлап бээр болгаш оларны дерип кылыр. Практиканың көргүзүп турары болза соңгулда участоктарынга эң-не эки оран-бажыңнарны — культура бажыңнарын, клубтарны, номчулга черлерин, школаларны болгаш хөй-ниити, күрүне организацияларының бажыңнарын берген, оларны дерип белеткеп турар. Оларга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле ажылга совет активтин, бүгү хөй-ниитиниң калбаа-биле киириштирери чугула.

Ам соңгулда кампаниязының эң харыысалгалыг үези — район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң депутаттарынга кандидаттарның депшидилгези болгаш бүрүткээшкинни чорудар. Совет эрге-чагырганың органнарынга ажылчы чоннар боттарының төлээлекчилери кылдыр эң дээре оолдар, кыстарын адап турар. Округтарның соңгулда комиссияларының бир чугула хүлээлгези болза РСФСР-ниң Дээди Совединиң болгаш районнар Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны февральдың 10-дан орай эвесте, а хоорай кодээ болгаш суур Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны февраль 15-тен орай эвесте бүрүткээш, оларның дугайында медээлерни чарлаан турар ужурлуг. Оон эгелээш-ле кандидаттарның дугайында агитацияны чер бүрүзүнге бүгү аргалар-биле калбартыр.

Депутаттарга кандидаттарның дугайында агитация ажылының чугула хевирлериниң бирээзи — кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгалары болур. Сорулга болза ол ужуражылгаларын хуралдарын план ёзугаар баш бурунгаар эки белеткээш, оларны эки организастыг болгаш идей-политиктиг бедик деңнелге эртирери болур. Соңгукчулар ол хуралдарга совет, ажыл-агый органнарының, культура-амыдырал черлериниң ажылында четпестерни илередип, оларны чайладыр талазы-биле хемчеглерни айтыр болгаш соңгуп турар Советтерге, оларның депутаттарынга хөй-хөй чагыглар бээрлер. Советтерниң күүскомнары ол бүгү саналдарны, чагыгларны бирден бирээ чокка чыып, хандыр өөренип көргеш түңнеп мөөңнээр хүлээлгелиг.

Чер-чер Советтериниң күүскомнары соңгулда дүрүмүн ёзугаар соңгукчуларның даңзызын бадылаашкын хүнүнге чедир 20 хонук бурунгаар, тодаргайлаарга, февральдың 10-да бүгү-ниитиге чарлап делгээр.

Соңгукчуларның даңзызын чарлап аскан соонда соңгукчу бүрүзү соңгулда даңзызында бодунуң киргенин хынаар ажылды организастаары чер-чер Советтериниң күүскомнарының, соңгулда комиссияларының, хөй-ниити организацияларының, агитаторларның эң харыысалгалыг сорулгазы болур. Бо ажылды хүн бүрү, организастыг чорудары-биле даңзыны делгээн черге доктаамал дежурныйлаашкынны организастап, аңаа комиссиялар кежигүннерин, активти — агитаторларны, өске-даа хөй-ниитиниң калбаа-биле киириштирер херек.

Соңгулда комиссияларының, Совет органнарының болгаш соңгулда талазы-биле ажыл чорудуп турар өске-даа хөй-ниитиниң харыысалгалыг сорулгазы болза бадылаашкын хүнүнге белеткелди организастаары болур. Ону мырыңай тускай план ёзугаар чорудар. Хамыктың мурнунда бадылаашкынның болур черин бүгү тала-биле белеткээринче улуг кичээнгейни салыр ужурлуг.

Чер-чер Советтериниң күүскомнарының эң чугула сорулгазы болза ону чогуурур-биле дерир, оттулар чүүл-биле, чырыткы-биле хандырары болур. Соңгулданың чажыдын хандырары-биле тускайлап кылган өрээлчигештерни (кабиналарны) кылыр болгаш аңаа стол азы тумбочка, стул, карандашты салып белеткеп каан турар.

Участоктуң соңгулда комиссиязы бадылаашкын хүнүнде кылыр ажылын бирден бирээ чокка бодап, бүгү тала-биле белеткенген турары эргежок чугула. Чижээ, бадылаашкын үезинде соңгукчуларның бичии уругларын ойнадыр ойнаарактарлыг өрээлди баш бурунгаар тып, дерир, аңаа турар дежурныйларны активчилерниң иштинден томуйлаар, бадылаашкын хүнүнде соңгулда участогунга кээп шыдавас инвалид, аарыг азы кырган кижилерни агитатор активтерин дамчыштыр баш бурунгаар тодарадып, оларже чорудар комиссия кежигүннерин азы активчилерни, транспортту ыяк кылдыр планнап, белен тургузар. Ол ышкаш садыг, буфет, чемненилге черлерин, массалыг өөннарны, концерттерни бадылаашкынның бүдүүзүнде-ле бурун белеткээн турарын хамаарышкан организациялар хандырар хүлээлгелиг. Соңгулда хүнүн харылзаа-биле канчаар хандырарының тодаргай планын кылгаш, ону боттандырарының тодаргай хемчеглерин алыры чугула ужур-дузалыг.

Соңгулда хүнүнге белеткелдиң эң чугула айтырыгларының бирээзи болза четчир санныг чогуур курлавырлыг соңгулда бюллетеньнерин, бадылаашкын протоколдарын база соңгулда хааржактарын, таңма, дизе чугу, саазын, карандаш, демиржук, будукту болгаш бадылаашкынга херектиг өске-даа бүгү чүүлдерни участоктуң соңгулда комиссияларынга чедирери болур. Округтар комиссиялары болгаш район, хоорай, кодээ, суур Советтериниң күүскомнары үстүнде айыттынган документилерни болгаш херекселдерни соңгулда хүнүнге чедир 3 — 5 хонук бурунгаар участоктарның соңгулда комиссияларынга чедирип, хүлээткен турар ужурлуг. Участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары биле секретарьлары соңгулданың бүгү документилерин хүлээп алгаш, оларның онча-четче болуруң шуут харылаар.

Бурунгу-биле санап хынааш, чаартыр парлаан база чогуур Советтиң күүскомунуң даргазы биле секретарьның ат салгаш, таңмалаан соңгукчулар даңзызын база «Бадылаар эргениң шынзылгазы-биле» келген соңгукчуларны бүрүткээр соңгукчулар даңзызының элээн каш арыг бланкаларын участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары соңгулда хүнүнүң бүдүүзүнде, тодаргайлаарга март 1—2-де чогуур күүскомдан хүлээп алыр.

Бадылаашкын хүнүнге бо бүгү белеткелдер бүрүн доозулган соонда, ол хүнде комиссия кежигүннериниң, активтиң ажылдаар чурумунуң планын комиссияның хуралынга бадылааш, ону ёзугаар практикалап өөренип алыры чугула. Аңаа: соңгукчуларның даңзызын алфавит аайы-биле хуваагаш, кымнар, кайы бөлүкке демдеглелдер кылып, бюллетеньнер бээрин, «Бадылаар эргениң шынзылгалыг» келген соңгукчуларны кым даңзылаарын, соңгулда хааржактарының, кабиналарның чанынга кымнар дежурныйлаарын, бичии хааржактарга бадылаашкынны бажыңнардан кымнар барып хүлээп алырын ыяк кылдыр дугуржуп алыр ужурлуг. Бадылаашкын хүнүнде шак мындыг чаңгыс аай чурум чокка, соңгулданы организастыг бедик деңнелге эртирери берге.

РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш чер-чер Советтериңге соңгулдага хамык белеткелди бүгү талалыг чорудары — бистиң республиканың чер-чер Советтериниң күүскомнарының, бүгү хөй-ниитиниң эң чугула болгаш харыысалгалыг сорулгазы. Бо ажылга оожургал, ала-чалгаараашкын, а чамдык таварылгаларда кичээнгей салбас хөөннер черле турбус болбас. Ындыг болзажок чамдык четпестер болгаш харын-даа хажыдыышкыннар эрткен соңгулдаларның үезинде бистиң чамдык районнарывыска болдунуп тургулааның демдеглээр херек. Чижээ, соңгукчуларның даңзызын шын эвес тургузар, оон хыналдазын саададыр, аңаа будалчак чүүлдерни кылыр, үстүкү черлерже киирер сан түңнелдерни доктаатынган хуусааларындан хожудадыр, участоктарның белеткелинче, агитация-массалыг ажылче чогуур кичээнгейни салбас болгаш оон-даа өске четпестер тургулаан. Шак мындыг четпестерниң фактылары ылангыя Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарга турган.

Ынчаарга, бо четпестер амгы соңгулда белеткелдеринде база-ла көстүп турар. Улуг-Хем районга болган хыналдадан илерээни болза соңгулда комиссияларының дыка хөйү амдыгаа чедир чүгле ажылдавайн турар эвес, харын турар чери безин айыттынып белеткеттинмээн турган. Бо байдал Чаа-Хол кодээ Советке, Ак-Туруг, Шанчы болгаш өске-даа чамдык участоктарга хамааржыр. Агитация-массалыг ажыл оларда барык чорувайн, чоннуң күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнү ажыл-агый сорулгаларын чедиишкинниг күүсединче тодаргай углаттынмайн турар. Оон туржук Арыг-Үзүү, Чаа-Хол, Баян-Кол кодээ Советтеринде соңгукчуларның даңзызын кылырын февраль 1-ге чедир безин эгелевээн турган.

Ол ышкаш, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарда соңгулда участоктарының бажыңнары амдыгаа чедир эки белеткеттинмээн.

М. МОМБУЖАЙ.

Балгазынның кодээ ажыл-агый механизациязының училищезиниң доозукчузу Сергей Сутырев өөредилге соонда бодунуң күш-ажылчы оруун эки эгелээн. Эрткен күзүн училищени доозупкан-даа ажаап алышкынга барып практикалап ажылдааның үезинде «СК-3» комбайн-биле «Революцияның чалбыыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң 600 гектар шөлден чагай дүжүттү ажаажып берген. Бо хүннерде ол мал фермаларынче трактор-биле янзы-бүрү чемнерни сөөртүп турар. Кышкы үеде безин трактористиң ажылы арбын болгай. Ынчангаш баштаар чер Сергейге кандыг-даа ажылды дагзырга, ол ыяавыла күүседип турар.

Ол ак-сеткилдиг, ажыл-ишчи оол үр-даа ажылдаваан хирезинде, колхозчуларның, эң ылаңгыя механизатор өөрүнүң ортузунда хүндүткелди чаалап алган.

ЧУРУКТА: Сергей Сутырев. Фото В. Химкистин.

„Крокодил" — Сесерлигде

Бии-Хем районнуң «Тииелге» колхозунуң Сесерлиг салбырында комсомол организациязының болгаш суурда дружина командазының органы «Крокодил» деп шоодуглуг хана солуну суурнуң чурттакчыларын кижизидеринге, ылангыя төлеп чок аажы-чаңныг кижилерни сойгалап илередиринге улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ол хана парлалгазы эрткен чылын 24 катап үнген.

«Крокодилдиң» баштайгы чүүлдеринге суурда эки медээлерни болгаш эки ажылдап турар кижилериниң дугайын бижип турар. Ол чүүлдер эш-хуузунуң чараш болгаш чаптанчыг чуруктары-биле хандыртынып, уран чечен состер-биле бижиттинип турар. Оон дараазында материалдар суурда четпестерни илередип, ажыл-ишке болгаш аажы-чаң талазы-биле төлеп чок кижилер дугайын чидиг-биле шүгүмчүлевишаан, шоодуглуг чуруктар-биле көргүзүп турар. Эки чүүлдер биле багай чүүлдерни, төлептиг кижилер биле төлеп чок кижилерни деңнеп турганы, хөгжүлдеге моондактап турар чүүлдерни бо хана солуннуң сойгалап илередип турары дыка салдарлыг болуп турар.

«Крокодилдиң» ажыл-херээ чаа чылда база-ла эки чоруп эгелээн. Ылангыя январьның ийиги чартыынга үнген номерге мурнакчы комсомолчу тудугжулар Ө. Багай-оол, Ш. Кара-оол, хойжулар Ч. Хертек, С. Айыы оларның эки ажылдап турарын бижээн. Ол мурнакчыларның көргүзүглериңге деңнеп турагаш, тудуг ажылынга багай ажылдап, норма күүсетпейн турар арагачылар Н. Кара-оолду, О. Чимит-оолду болгаш ээрик чоруп турган машиназын үрээн чолаачы Н. Хуракайның чидиибиле шүгүмчүлээн. Ол ышкаш суурда кижи эмнелгезиниң салбырының эргелекчизи А. Ч. Чащина биле мал эмчизи Н. И. Губанова оларның малчыннарже барбайын турарын болгаш ийи — үш хүннер иштинде арагалап, ажыл шагы үзүп турганының шынгыы бүрүү шаап шүгүмчүлээн. Бо шүгүмчүлелдерни кыжыраан, шооткан чуруктар-биле көргүскүлээн.

«Крокодилдиң» ындыг керуштүг болгаш дээштиг болуп турарынга оон редколлегиязы дыка рольдуг. Ылангыя партия кежигүнү Тамара Чымдааның, комсомолчу-дружинниктер Н. Макар, В. Салчак оларның солунну шынарлыг, ханы утказынарлыг болдурар дээш кызымак ажылдап турарын демдеглээри күзенчиг. «Крокодилдиң» кодуруп үндүргени дүрээзиниң материалдарны хынап көөр болгаш чогуур хемчеглер алыр талазы-биле колхоз баштаар чери биле партия эге организациязы кичээнгей салып турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗАР

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырында механизаторларның өөредилгези эрткен чылдың декабрь 12-ден эгелээн. Олар техника-биле чергелештир агрономияны база өөренип турар. Ол курста 53 кижи хаара туттунган. Механик Хунажык, тракторист С. Алдын-оол болгаш салбырның агроному кичээлдерни ээлчег-биле эртирип келген.

Ындыг-даа болза, механизаторлар курузунуң өөренир тускай турум оран-сууру, өөредилге херекселдери чок болганы — өөреникчиге таарымча чок байдалды таварыштырган. Чаңгыс черге турум өөренир бажыңны, өөредилгениң көргүзүг херекселдерин совхоз хандырар болза, техниктиг өөредилгениң шынары бедик болур ийик.

К. САЛЧАК.

Акшаландырыышкынның чугула үндезини

Чыл келген тудум-на бистиң республиканың школаларының, эмнелгелериниң саны көвүдеп, чоннуң культурлуг деңнели бедип, амыдырал-чурттаалгазы көскүзү-биле экижип турар. Кодээ чоннуң чурттаалгазының культурлуг деңнелин бедидеринге бот-онаалда үндүрүү улуг рольду ойнап турар. Бо үндүрүгнү ажыл-агый бүрүзүнге кайы хирени онаарын, чамдык хамаатыларны ол үндүрүгден шуут ийикпе, азы чартык кезиинден хостаарын, ону төлээр хуусаазын болгаш кандыг сорулгаларга ажыглаарын кодээ Советтиң чыылдырганы чоннуң ниити хуралынга чугаалажып база шиитпирлеп турар.

Эрткен чылын бистиң республиканың ажыл-агый болгаш социал-культурлуг хемчеглериңге бот-онаалда үндүрүүнден 40 муң рубльди чарыгдаан.

Кодээ Советтерниң талазындан ол үндүрүгнү чоп ажыглаан черлерде ажыл-агый, культура тургузуушкуннуң талазында көскү чедиишкиннер бар болуп турар.

Таңды районнуң Чедер болгаш Межегей кодээ Советтери бот онаалда үндүрүүнден кирген акша-биле башкыларга чурттаалга бажыңнарын тудуп берген. Межегей кодээ Совет Алаак суурнуң школазын чедир тударынга 1600 рубльди, Чедер кодээ Совет ында библиотеканың капитал септелгезинге 350 рубльди чарыгдаан. Элегес болгаш Балгазын кодээ Советтер башкыларның чурттаалга бажыңнарының капитал септелгезин кылгылаан.

Баа-Хем районнуң Бүрен-Аксы кодээ Совет бот-онаалда үндүрүүнүң акшазын Сизим суурда чаа школаның тудуунга, Бельбей суурнуң клувунуң септелгезинге, Чөөн-Хемчик районнуң Ийме кодээ Соведи 600 рубльди эмнелге пунктузунуң капитал септелгезинге киирген.

Оон-биле кады ол үндүрүгнү чоннуң күзелин айтырбайн, боттарының туразы-биле кайы хамаан чокка ажыглаан азы ажыглаза чогуур хөреңгини кайнаар-даа чарыгдавайн арттырып алган кодээ Советтер база бар.

Бии-Хем районнуң Алдыы-Өөк кодээ Соведи чоннуң ниити хуралының шиитпирин турда-ла, ону барымдаалавайн, бот-онаалда үндүрүүнүң акша-хөреңгизин кодээ Советтиң бодунга хамааржып турар бир чурттаалга бажыңының септелгезинге ажыглаан. Барыын-Хемчиктиң Бай-Тал кодээ Соведи ол акша-хөреңгини оттулар ыяш белеткээринге, шторлар, канцелярия херекселдери садарынга, Чөөн-Хемчиктиң Суг-Аксы кодээ Соведи — даңныыл шалының төлээринге, Бии-Хемниң Тарлаг кодээ Соведи — чурттаалга бажыңның садып алырынга шын эвес чарыгдап турганнар.

Өвүр районнуң мурнунда турган Солчур кодээ Соведи библиотека биле клуб септээринге планнаан 612 рубльди чарыгдаваан, Бии-Хемниң Алдыы-Өөк кодээ Соведи ажыглаза чогуур 1261 рубльден чүгле 343 рубльди чарыгдаан, а ол ышкаш Барыын-Хемчиктиң Шекпээр кодээ Соведи дыка хөй түңнүг акша-хөреңгини база-ла ажыглавайн турганы илерээн.

Чамдык районнарга эрткен чылын бот-онаалда үндүрүүнүң чыылдазының оожум чорутттунганын демдеглээри чугула. Ол үндүрүгнүң чүгле 48.5 хуузун чогуур хуусааларында чыылдырган турган.

Ылангыя Улуг-Хем районга ол үндүрүгнүң чыылдазы дыка хожудаан. Район ниитизи-биле бо чылдың январь 1-де 1437 рубльди чедир албаан. Таңдыга болгаш мурнунда турган Бай-Тайга районга ындыг байдалдар база болгулаан.

Амгы үеде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң шиитпирин ёзугаар бот-онаалда үндүрүүн хүлээп алыр дугайында чоннуң ниити хуралдары чер-черде эртип турар. Эрткен чылдың бот-онаалда үндүрүүнүң акша-хөреңгизин канчаар ажыглааның Советтерниң даргалары чонга тайылбырлап берип турар.

Бо чылын республиканың чонундан бот-онаалда үндүрүү-биле 57000 рубль түңнүг акша кирер ужурлуг. Ол болза кодээниң бүгү бюджетиниң 6 хуузу болур. Ол акша-хөреңги мурнуку чылдарда ышкаш база-ла кодээ чоннуң хереглелдеринге, оларның амыдырал-байдалын чаагайжыдарынга хереглеттинер.

Бот-онаалда үндүрүүнүң хемчээли эвээш (чүгле 2 рубль), оон кирген акша-хөреңгиниң чон боду ажыглаар болганда ону чүгле киирер хуусаазында эвес, а харын хуусаа бетинде-даа чыып алырының бүгү аргалары бар. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзү үндүрүгнү ыяавыла төлээр хуусаазын манавайн, чоннуң ниити хуралының шиитпири үнерге-ле ону дораан төлеп каап болур.

Кодээ чоннуң эки-туразын барымдаалап чыылдырар бот-онаалда үндүрүүн хуусаа бетинде болгаш чогуур үезинде төлээр кылдыр чон ортузунга калбак тайылбыр ажылын чорудары эргежок чугула. Бот-онаалда үндүрүүн хуусаа бетинде чыылдырып, оон акша-хөреңгизин чоннуң ниити хуралдарының шиитпирлерин ёзугаар чоп ажыглаары бистиң суурларывыстың ажыл-агыйын болгаш культуразын улам ынай бедидеринге, кодээ чоннуң өзүп орар негелделерин хандырарынга улуг дузаны чедирер.

В. ЦЫПКИН,
Тыва АССР-ниң Сан министерствозунуң улуг экономизи.

Малчыннарда

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кызыл-Даг салбырында төрээн 372 хойнуң хураганы четче алдынган.

Шанчыда 3 коданда аныяк шарыларны семиртири-биле үскен. Амгы үеде М. Ак-Ламаның коданында шарыларның ниити байдалы дыка эки. Ол бирги кварталда семис эътти күрүнеге дужаар.

М. ШОЖАЛ.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң шээр малы оолдап эгелээн. Ылангыя малчыннар Орбуй-оолда 160, Дастай-оолда 138, Аракчаада 95, Оолакта 110 хой оолдаан. Төрээн хойларның чаш төлү шупту менди алдынган. Чаш мал немешкен кодаңнарда 100 тонна ажыг чымчак көк сиген болгаш сула чедиртинген.

С. ЛАСЮРЮН.

Днепропетровск область. «Украинаның бир шагы» дээш шимчээшкин Марганецтиг Никополь бассейниниң бүдүрүлгелеринде калбаа-биле эгелээн. Коммунистиг күш-ажылдың № 22 шахтазының дагжылары ол шимчээшкинниң деткип, алды шахтарның дургузунда кылыр онаалганы беш шахтарда кылыр деп шиитпирлээннер.

Шахтаның мурнакчы бригадалары Украинаның алдарлыг дагжызы Иван Мостовойнуң саналдааны рудаларны эрыглап уштур чаа арганы чедиишкинниг шиңгээдип алган. Бузукчуларның ажылын ийи катап улгаттырган машиналарны доллур чулуруп, маргаашкынны тывыжып бедиткеннер.

ЧУРУКТА (солагай талазындан он талазынче) И. Мостовой, оон бригадазының бузукчулары М. Лецкий биле И. Ковалев.

Фотозу А. Запараның. СЭТА-ның фотохроникасы.

Колхозтарның отчёт-соңгулдалыг хуралдарындан

Курлавырларны четче ажыглаар

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга чыглып, колхоз баштаар чериниң болгаш ревизия комиссиязының ажыл-чорудулгазының дугайында колхоз даргазы эш Темир-оолдуң база ревизия комиссиязының даргазы эш Шактар-оолдуң отчёт илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Партияның XXII съездизиниң, СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чеди чылдың дөрткү чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш 1962 ажыл-агый чылында колхоз баштаар чери колхозчу ажыл-ишчилериниң күжениишкиннерин мөөннеп, чамдык организакчы ажылды чорутканының түңнелинде колхоз чамдык чедиишкиннерни чедип алганын илеткелчи демдеглээн. Күрүнеге эът, сүт, дүк болгаш тараа садарының чыл планнары чедиишкинниг күүсеттинген.

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун көвүдедир дээш ак-сеткилдиг ажылдап, эки көргүзүглерни чедип алган саанчылар Д. Сюрюнмаа, Д. Сендажы, Т. Сержинмаа, хойжулар Д. Дүгер, Д. Үзүй-оол, Т. Аратына, Д. Балдан-оол болгаш өске-даа ажыл-ишчилерниң аттарын отчёт илеткелге адаан.

Эрткен ажыл-агый чылында колхоз күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседип, 1961 чылга деңнээрге чамдык чедиишкиннерни чедип алган болза-даа, колхоз баштаар чериниң ажылында улуг четпестерниң барын колхозчулар шынгыы шүгүмчүлеп, баштаар чериниң ажылындан тодаргай анализти үндүрген.

Хамыктың мурнунда колхоз баштаар чери, тускай эртемниглер чер ажылының культуразын көдүрериниче кошкак кичээнгей салып келген. Тараа культураларының хөй кезиин чазын үдүр аңдарган черге тарааш, суггарбааныңдан, чемишчидилгелерни ажыглаваанындан планныг дүжүт күүсеттинмээн. Тараа культураларының бир гектарындан ортумак дүжүдү чүгле 7.7 центнер, оон иштинде чиңге-тарааның чүгле 4.6 центнер болган. Чазын аңдарган черге тараан чочак-тарааны күзүн хол-биле ажаап алганының түңнелинде оон бир гектардан дүжүдү чүгле 2,6 центнер болган. Картофельди, кукурузаны, чигир свёклазын база-ла чазын үдүр аңдарган кургаг черге тарааш, чайгы үеде оларны багай ажаап, бок үнүштерге хеме алзып, олар-биле кошкак демисел чорутканының хаарзы-биле картофельдиң бир гектарындан чүгле 19 центнер дүжүттү, кукурузаның бир гектарындан-на 45,8 центнер ногаан массаны ажаап алган. 54 гектар чигир свёклазындан чаңгыс килограмм-даа дүжүт алпаан болгаш ону бүрүнү-биле үндүр бижээн. Ол ышкаш 45 гектар картофель болгаш 401 гектар кукуруза шөлүнге бок үнүштен өске чүү-даа үнмээн, оларны база үндүр бижээн.

Чер ажылының культуразын бедидеринге агротехниктиг хемчеглерни багай ажыглааның түңнелинде үнүш ажылының чамдык продукциязының бот-үнези 1961 чылда турганындан чиигээр хааман чок харын улгаткан. Чижээ, бир центнер тарааның бот-үнези 1961 чылда 3 рубль 30 көпеек турган болза 1962 чылда 5 рубль 19 көпеек болган, бир центнер картофельдиң бот-үнези 1961 чылда 5 рубль 20 көпеек турган болза, 1962 чылда 21 рубль 30 көпеек болган.

Колхозка күрүне актызы-биле быжыглаан тараа тарыыр чер районда өске ажыл-агыйлардаазынга бодаарга эң-не байлак үнүш-дүжүттүг чер, оон курлавырлары улуг. Ону колхоз ажыл-агыйжы ёзу-биле четче ажыглап шыдавайн турар. Черни кыдыра аңдарып, үрезин чажарының нормазын кудулалып, тарааның чайгы ажаалдазын багай чорудуп турар, шаанда тараа, сиген шөлдери суггарып турган суггат бугалары шуут ажыглаттынмайн турар. Оон түңнелинде суггарып ажыглап болур 800 ажыг гектар черден эрткен чылын чаңгыс-даа гектарны суггарбаан.

Мал ажылын улам ынай хөгжүдер, ылангыя малдың үксаазын экижидер, малдың продуктулуун көвүдедир талазы-биле хемчеглерни колхоз баштаар чери, мал ажылының тускай эртемниглери аажок багай боттандырып турар. Мал аарыгларын, малдың кызыраар чоруу-биле демисел кошкак. Колхоз эрткен чылын малдың баш санын өстүрериниң планын хавандан өске малдарның чүзүннериниң аайы-биле күүсетпээн. Өшкүлерниң баш саны 1961 чылга үдүр өзериндин туржук 41 хуу кудулаан. Ниити малда төрүүр малдың бот-деңзизи аажок эвээш. Төрүүр 100 баш малга онаалтыр чаш төл камгалап алышкыны база эвээш. Төрүүр 100 баш малга онаалтыр колхоз эрткен чылын чүгле 77 бызаа, 75 хураган, 57 анай камгалап алган.

Малдың кызыраар, ара-салыр чоруу хөй. Оон хараазы-биле 1962 чылда 36 бызаа, 1010 хураган, 195 анай чедир алдынмаан. Ол болза 28,1 муң рубльге деңнежир. Ол хире рубль-биле колхоз «ДТ-54» деп 25 тракторну садып ап болур турган. Малдың азыралы, ажаалдазын баксыратканындан 854 баш мал, оон иштинде 30 ажыг бызаа өлген. Ол болза 43 тонна эътке азы 35,5 муң рубльге деңнежир. Мал ажылында учёт-отчёт багай тургустунган. Ниитиниң малын чидирер, карак ажыттаар, чажырып-бузурар, орнаар-солуур фактылары чамдык малчыннарның талазындан болдуруп турган. Мал ажылының хөгжүлдезинге мындыг четпестерни болдурганының түңнелинде колхоз эрткен чылын эът болгаш дүк бүдүрериниң планын күүсетпээн. Малдың семиртилгезин эки организаставаан-биле колхоз биче деңзилиг, хөй санныг арган малды эът планынга дужаагаан.

1962 чылда ниитиниң мал ажылынга бодүүн чемнер белеткээрин колхоз баштаар чери аажок багай организастааны-биле сиген болгаш силос белеткээриниң планын колхоз күүсетпээн. Сигени четче кестинмээн черже Хендергеге чайлаан хөй малды эрте киирген. Сигениң кезип болур черлер ажыглаттынмайн ол хевээр арткан. Белеткеттинген эвээш сигенни кам чокка чарыгдааны-биле ам сиген эвээжеп, чамдык черлерде төнүп турар. Бүскү дүжүт ажаап алышкынының үезинде тараа шөлдериңге турган хөй саванны багай ажаап алганының, харын чамдыктарын аңгыс аңдарарынга чылдак каккаш өртеткениниң түңнелинде мал чемгерер болгаш мал адаанга чадар саваң база төнүп турар. Силос база эвээжээн.

Ам арткан мал чемнери сигенни, саванны, силосту болгаш концентраттарны аажок кам чок чарыгдап, өдекке база харга борап турар. Мындыг чорук колхозтуң төп, Чыланныг, Хараган сүт-бараан фермаларында бар. Ылангыя Чыланныг сүт-бараан фермазы малга чиртип болур эки шынарлыг чиңге-тараа саванын инектерге доюжааш, өдек-биле кады кажаадан үндүр ажип турар.

Колхоз баштаар чериниң кежигүннери, тускай эртемниглер малчыннарның амыдырал-чурттаалгазын экижидеринче кошкак кичээнгей салып келген. Оон түңнелинде малчыннарның хөй кезии бичии, карагы, соок, плита, печкалар чок, изиг демирлиг, чамдыктарының шалазы чок бажыңнарда, Кара-Булуңда, Хендергеде чамдык малчыннар соок, самдар өглерде чурттап турар. Хараган, Чыланныг сүт-бараан фермаларында ажыл-ишчилер ырак малчыннарга бодаарга чүгээр бажыңнарда чурттап турар болза-даа, ол фермаларда радио киирткимээн, чунар бажың, хлеб быжырар чер, кызыл булуң чок.

Колхозтуң тудуг бригадазындан өске бригадалары, сүт-бараан фермалары күш-хүннерин кам чок чарыгдап турар. Оон хараазы-биле эрткен чылын ниитизи-биле 60 муң ажыг күш-хүннери ажыр чарыгдаттынган. Колхозта административ-эргелел аппарады үрүнгеи, оларның саны 62 кижи, оларның ажыл төлевиринге колхоз эрткен чылын 60 муң ажыг күш-хүннерин санап берген.

Колхоз баштаар чериниң чамдык кежигүннери, оон даргазы эш Темир-оол колхозчу ажыл-ишчилер ортузунга организакчы ажылды кошкак чорудуп, олутпай, шушпен ёзу-биле ажылдап келгенин санал берген колхозчулар шүгүмчүлээн. Колхозта күш-ажылдың сагылга-чуруму дыка кошкак. Ниитиниң ажылынга киржир хөөн чок, арагалаар, прогулдаар колхозчулар эвээш эвес. 40 ажыг колхозчулар күш-хүннериниң доктааттынган минимумун күүсетпээннер. Арагалаар, ажыл хүнүн үзер, ажылга харыысалга чок чорукту колхоз даргазы эш Темир-оол болгаш колхозтуң чамдык бригадирлери, ферма эргелекчилери хөй удаа болдуруп турган.

Колхозту организас-ажыл-агый талазы-биле улам ынай быжыглап, оон экономиказын көдүрүп, үк ажыл-агыйны мурнакчыларының деңнелинге чедирериниң курлавырлары болгаш аргалары бар. Ол курлавырларны болгаш аргаларны четче ажыглап, колхозчу ажыл-ишчилерни мобилизастап, оларның ортузунга организакчы ажылды хүн бүрү чорударын колхозчулар баштаар черден негээн.

Колхоз баштаар чериниң даргазынга Б. С. Бошкар-оолду соңгаан.

С. ЧАМЗРЫН,
бистиң тускай корр.

БӨГҮН ХАМААТЫ АГААР ФЛОДУНУҢ 40 ЧЫЛ ОЮ

АК-КӨК ДЕЛГЕМНЕРНИҢ КИЖИЛЕРИ

ОРУК АЙТЫКЧЫЗЫ ШОЛБАН

Аэрофлоттуң 40 чыл болган оюнга бистиң коллективтиң кежигүннери күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турар. Агаар транспортунуң чыл планы ажыр күүсеттинген, январь айның планын база хуусаа бетинде күүсеткен бис. Ол дээрге коллективте сурагжаан мурнакчы ужудукчуларның, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының кызымаккай ажылының үре-түңнели-дир. Аэропорттуң коллективинде орук айтыкчызы шолбан деп адаадып турар кижилерниң бирээзи Алексей Хунаевич Чимий-оол.

Ядыы араттың оглу Чимий-оол ышкаш кижилер революция мурнунда Тывага эртем-билигни чедип ап, ужудукчу болу бээр аргазы чок турган. Коммунистиг партия, совет эрге-чагырга чоннуң мурнунда делгем оруктарны ажыдып берген. Кошкун тыва чоннуң муң-муң оолдары болгаш кыстары коммунизм дээш демиселдиң тайбың фронтузунга боттарының өзүлүг туруштарын тыпканнар. Оларның аразында ужудукчу Алексей Чимий-оол база бар.

1950 чылда өртумак школаны доосчаш ол Хамааты ужар-чүүлдүң ужудукчулар школазынга өөренип кирген. Училищени чедимишкиниг доосчаш Чимий-оол каң ээзирни мунупкаш Төрээн Тывазынга кылыйтыр ужудуп чедип келген. Оон бээр он чыл эрткен, а Алексей ам Кызылдың аэропортунуң эң дээре ужудукчуларының бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы апарган.

Кандыг-даа даалганы алгаш ыязыла күүседип, бодунуң тускай мергежилин болгаш ниити билиин бедидип, хөй чылдарда мөөңнеп алган байлак дуржулгазын эш-өөрүнге дамчыдып берип турар ужудукчу Алексей Чимий-оол бистиң коллективистиң бедик хүндүткелин чаалап алган.

Бодунуң дузалакчызы, самолёттуң ийиги ужудукчузу комсомолчу Виктор Лухтанов-биле кады Алексей Хунаевич ам коллективте эң дээре көргүзүглерни чедип ап турар. Оларның план күүсетпейн барган айы чок. Күш-ажылчы бедик көргүзүглери-биле чергелештир Чимий-оол хөй-ниити даалгаларны идепкейлиг күүседип турар. Коллективте агитхуудустуң редакторун хүлээлгезин коммунист Чимий-оол үлегерлиг күүседип турар. Ужудукчуларның найыралдыг коллективи Алексей Чимий-оолду Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгаан. Чоннуң айбычызы хүлээлгезин ол төлептиг күүседип келген.

Л. МАКАРОВ,
аэропорттуң начальнигиниң оралакчызы.

Тергиилнер

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар Кызылдың аэропортунда хүн бүрүнүң ажыл нормазын күүсетпейн турар кижи чок. Ол коллективке хамаарыштыр бир онзагай чүүл болза, чаа-чаа бедиктерже бүгү ниити көдүрлүүшкүн. Ужудукчулар-даа, авиатехниктер-даа коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш бүгү улустуң демиселинге боттарының болдунар-ла хөй салышкынныарын киирер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Ол чөрүк аңгы-аңгы экипажтар болгаш түс-түс кижилер аразынга социалистиг чарышты улам чидиглендирип турар. Чарыштың тиилекчилери чедип алган чедиишкиннерни улам быжыглап, бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден эки ажылдаар дээш чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар.

Хамааты ужар чүүлдүн 40 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарышты аэропорттуң коллективинге калбарткан турган. Ол чарыштың түңнелдерин үндүрген. Ужудукчулар Ч. С. Чимит, А. П. Богданов, авиатехник В. Н. Худяшев олар чарыштың тиилекчилери болуп үнгеннер.

Чурукта: чарыштың тиилекчилери (солагай талазындан эгелеп) ужудукчулар А. П. Богданов, Ч. С. Чимит болгаш авиатехник В. Н. Худяшев.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

15 чылда

Авиатехник Виктор Константинович Кравцов хамааты ужар чүүлге он беш чыл дургузунда уламчылыр ажылдап келген. Септекчи мотористен улуг авиатехникке чедир күш-ажылчы орукту ол эрткен. Амгы үеде В. Кравцов аэропорттуң улуг коллективинде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болуп турар. Билиглер дээш чүткүлдүг, күш-ажылга кызымаккай чорук-биле ол «АН-2», «ЛИ-2» самолёттарның нарын кезектерин беш салааларын ышкаш билир кылдыр өөренип алган, хөй чылдарда мөөңнеп алган байлак дуржулгазын эш-өөрлеринге, ылаңгыя аныяк ужудукчуларга кузээлдиг-биле дамчыдып берип турар. Оон ужудуушкунга белеткээн самолёттары кандыг-даа бергелерге торулбас, ынчангаш ужудукчулар хоочун авиатехникти кезээде хүндүлээрлер. Бо хүннерде, кажан бүгү чурт Хамааты ужар чүүлдүң 40 чыл болган оюн демдеглеп эрттирип турда, Виктор Константинович бедиткен чаа хүлээлгелерни алгаш улам күженишкинниг ажылдап турар.

А. ВЛАДИМИРОВ.

Коммунистиг ёзу-биле

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар Кызылдың аэропортунда шынапла кайгамчык мурнакчы кижилер бар. Оларның дугайында чугааны Борис Дримбадан эгелеп көрейн.

Амыдыралга чүү болбас боор, хоорайлардан, суурлардан хайыы черде малчынның аалынга бир кижи хенертен аарый берип болур, ону дүрген-не эмнелгеге чедирери негелтиинер болгай. Харын-даа ыраккы тайга ортузунга кандыг-бир таварылгадан геолог кижи бертинген дижик, база-ла дүрген эмнелгеге чедирер апаар. Шак ындыг дүвүренчиг мелээ аңдынары билек-ле самолёт агаарже көдүрлүп үнгеш, бедик тайгаларның, калбак ээзиннерниң кыры-биле аарыг кижиже ужудуп чоруптар. Ол самолётту Борис Дримба боду ийикпе оон болдуундан бир ужудукчу башкарып бар чоруур. Күзүн азы чазын курлаг сиген өйүнде хеп-хенертен өрт өскүп үнер таварылгалар турар болгай. Ынчан база-ла Дримбаның командалап турар болуунуң ужудукчулары өрт өжүрүкчүлери парашютистерни олуртуп алгаш агаарже көдүрлүп үнүптер. Оларның ажылы харысалгалыг, нарын, чамдыкта харын-даа берге. Чүге дээрге соңгаарлаттынмас хемчег алыр апарган таварылгада дүне-даа бол ужудуп чоруптар, самолёт хонарынга таарыштыр белеткевээн черлерге-даа барып ыяавыла хонар ужурга таваржыр болгай. Бедик мергежилдиг ужудукчу Борис Дримба бодунуң байлак дуржулгазын өөрүнге дамчыдып берип, оларны күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирип турар, ону коллективте орук айтыкчызы деп дүрүн ёзугаар адап турар бис.

Коллективте хоочун ужудукчуларның бирээзи Ховалыг Хөпуяа ужар чүүл транспорту-биле чүък дажыглаарының планын эрткен чылын тонна-километр талазы-биле 108 хуу, самолёттуң бүдүрүкчүлүүн көдү ажылгаарының планын 102 хуу күүседип, коллективке эң дээре көргүзүглерни чедип алган. Хөпуяаның экипажы-биле чаржып турар Юрий Савиновтуң экипажы база коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш демисешпишаан, чыл планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Амгы үеде кодээ ажыл-агыйга ужар чүүлдүң ужур-дузазы дыка улгадып турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге бедик дүжүттү өстүрүп алырынга үнүш үрегдээр янзы-бүрү курттар болгаш шегилер дыка улуг хора чедирип турар. Оларны химиктиг арга-биле узуткап чок кылырының эң-не бедик бүдүрүкчүлүг аргазы—самолёттар-биле химикаттар чаштырары болур. Бо чугула ажылды эрткен чылын Василий Мицюраның, Григорий Бологовтуң экипажтары бедик шынарлыг күүседип, ниитизи-биле 20 муң гектар тарылга шөлдеринге химикаттар чаштырганнар.

Аэропорттуң коллективинде социалистиг чарышты бедик деңнелге организастап чорутканының түңнелинде ужудукчу бүрүзү бодунга бедиткен хүлээлгени алгаш чедиишкинниг күүседип турарлар. Ужудукчулар Буулар Банчыыр-оол, Алексей Чимий-оол, Анатолий Князев, Владимир Мельников, Валерий Шапран, Виталий Лесков, Николай Черных, Михаил Ткачев, Николай Лазарев болгаш өскелер-даа Хамааты ужар чүүлдүң 40 чыл болган оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турарлар. Коллектив кежигүннериниң шуптузунуң күзел-чүткүлү — коммунистиг ёзу-биле чурттап болгаш ажылдап өөренири. Ол сорулганы ужудукчулар чедиишкинниг күүседип турарлар.

ужудукчу Ч. ЧИМИТ.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

1923 чылда ажыттынган ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодунуң бирги агаар оруунуң Москва — Нижний Новгород (амгы Горький) аразынын узун дурту 420 километрге деп турган. Ам үеде Хамааты Агаар Флодунуң агаар оруунуң узуну 400.000 км ажып турар. ХАФ-тың самолёттары даштыкы 30 чурттарже доктаамал ужуп турар.

• • •

Аэрофлот чеди чыл планының 4 чылдарының пассажирлер сөөртүр планын 107 хуу күүсеткен. 1962 чылда авиатранспорт-биле 27.000.000 пассажирлерни дажыглаан. Чамдык хүннерде агаар оруу-биле 100.000 ажыг пассажирлер ужуп турар. 1961 чылда самолёттар-биле далай болгаш хем транспорттарын катай алганындан-даа хөй пассажирлерни дажыглаан. 1940 чылга бодаарга самолёттар-биле чүък дажыглаары 15 катап өскен. 1962 чылда агаар-биле 200.000 тонна почтаны дажыглаан.

• • •

Көдээ болгаш ыяш ажыл-агыйларынга авиахимиктиг ажылдарны ССРЭ-ге 1925 чылдан эгелеп боттандырып турар. Самолёттар болгаш вертолёттар көдээ ажыл-агый үнүштериниң болгаш арга-арыгның үрегдекчилеринге, аарыгларынга удур демиселди чорудуп, үнүштерни химиктиг чемишчидилгелер-биле чемгерерин, бок үнүштерни узуткаарын база боттандырып турар.

• • •

Хамааты Агаар Флодунуң агаар оруунуң узунунуң болгаш чүък сөөртүлгезиниң темпизиниң өзүлдезиниң талазы-биле, көдээ ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агыйынга авиахимиктиг ажылдар чорудар хемчээлиниң, ол ышкаш чоңгу санитар авиациязының чедирип турар халас медицина дузаламчызының талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черни ээлеп турар.

• • •

Хамааты Агаар Флодунуң самолёттар парыты баштайгы үеде делегейниң бирги болгаш хамааты дайыннарының соонда артып калган даштыкы самолёттарны эдилеп турган болгаш 1935 чылдан совет самолёттарны ажыглап эгелээн. Ам үеде агаар оруунда хөй олуттуг, дүрген ужар газтурбинниг авиашимчедикчилер-биле ажылдаар пассажирлер самолёттарын ажыглап турар. Оларның арасында делегейде эң улуг лайнер — «ТУ-114» бар. Ол самолёт хары үгда 220 пассажирлерни дажыглаар аргалыг. Ындыг самолёттар чоокта чаа Москва—Гавана аразынга орук ара хонмайн ужар рейстерни эгелээн. (СЭТА).

Алексей Буянович Ензак Тываның хоочун ужудукчуларының бирээзи. Тожунуң Сыстыг-Хемге-даа, Барыын-Хемчиктиң Кара-Хөлге-даа, Өвүрнүң Хандагайтыга-даа, республиканың ыраккы булуңнарынга ооң ужудуп четпээн чери барык чок. Бодунуң дузалакчызы, ийиги ужудукчу Евгений Шпагин-биле кады Ензак коллективте калбарган социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда чоруп, хүн бүрүде он-он пассажирлерни чедирип, планныг опаалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Алексей Буянович Ензак болгаш ийиги ужудукчу Евгений Шпагин олар ээлчеглиг ужудуушкун мурнуу чарывында.

Фото С. Феоктистовтуу.

Ооң ажылы база чугула

Соок үеде чорукка чорзан кижи чылыг, чырык, ишти арыг бажынга кирип келгеш дыка өөрүүр болгай. Бир эвес силер Зинаида Федоровнаның аштакчылап ажылдап турары самолёттарга кирип келир болзунарза база ындыг таарымчалыг байдалды көөр силер. З. Ф. Попованың ажылы баштай көрген кижиге ындыг-ла чугула эвес ышкаш сагындырар, ынчалза-даа самолёттар иштинге пассажирлерге таарымчалыг байдалды тургузары чугула, ол ажылга ынакшыл, дуржулга херек болгай. Ынчангаш пассажирлер-даа, ужудукчулар-даа Зинаида Федоровнага кижилер дугайында сагыш човаашкыны дээш өөрүп четтиргенин илередип турары чөптүг.

З. Ф. Попова Кызыл аэропортунда аштакчы болуп ийи чыл ажылдап турар. Ол коллективте мурнакчы ажылдакчыларның бирээзи.

В. ХУДЯШЕВ.

Кызылдың аэропортунда «ЛИ-2» самолёттуң экипажынга чоокта чаа коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты тывыскан.

Ол самолёттуң ужудукчулары Тываның бедик тайгалар ажылдыр ужудар нарын агаар оруунга чаъс-бораннырга-даа, хат-шуурганнырга-даа торулбайн даалгазын чогуур өй-шаанда график ёзугаар күүседип, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Чурукта: Коммунистиг күш-ажылдың экипажы, «ЛИ-2» самолёттуң ужудукчулары, (солагай талазындан эгелеп) Д. Ф. Сандрухин, П. Н. Поляков, А. А. Лукьянов болгаш А. Т. Машкин ээлчеглиг ужудуушкунунуң маршрудун чугаалажып турлар.

Фото С. Феоктистовтуу.

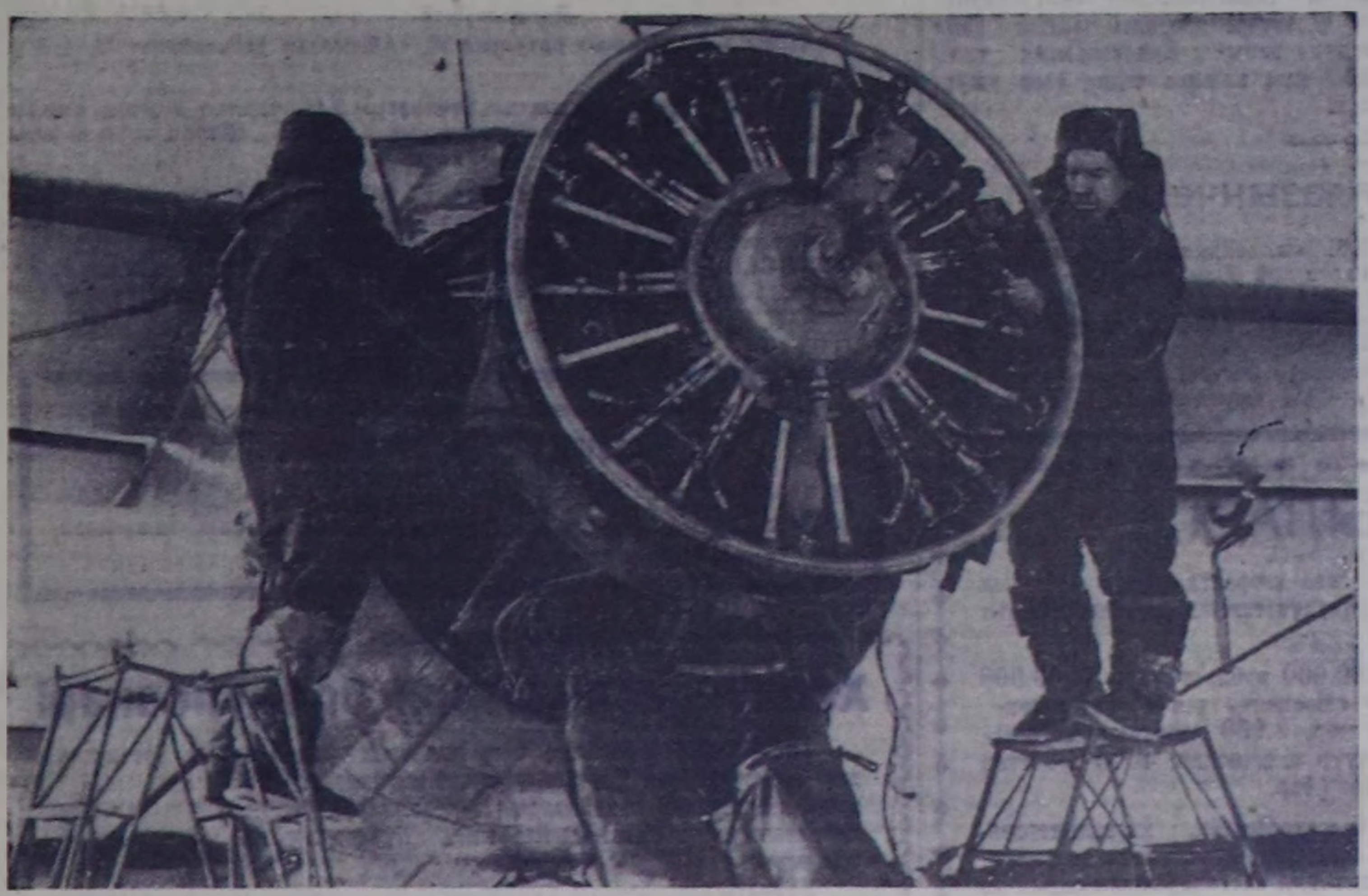

Авиатехниктер, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Ибрагим Наруллин болгаш Владимир Рогалев оларны ужудукчулар «кезер эмчилер» деп шолалап алап турар. Ол черле шын. Янзы-бүрү маркалыг самолёттарның моторларының кезектерин болгаш агрегаттарын солуур, электрилиг кезектерин чаартыр техниктиг нарын ажылды олар нелээн күүседип келгеннер. Тускай мергежилинге кайгамчык мастержээн хоочун авиатехниктерниң күүсеткен ажылдары кезээде эң эки шынарлыг болуп турар. Моторларның элеп үрелир дей берген кезектерин график ёзугаар өй-шаанда чаартып турган олар самолёттарның ажыглалының хуусааларын узадып, оон-биле муң-муң рубль камналганы алыр арганы берип келгеннер.

Чурукта: «кезер эмчилер» ажылдап кирипкен. И. Наруллин болгаш В. Рогалев олар «АН-2» самолёттуң моторунуң эргижирээн кезектерин солуп турлар.

Фото С. Феоктистовтуу.

Коллективтиң чоргааралы

Ийиги класска өөренип турган бистиң кожавыс, агроном Василий Ананьевич Беспутинниң ужудукчулар дугайында чугааларын ханмас сонуургал-биле дыңнап чораан мен. Ужудукчу болурун кым күзевес боор. Чаңгыс класстыы эжим, Василий Ананьевичиниң оглу Гена-биле ужудукчулар болурун дыка-ла күзеп, саазындан самолётчугаштар кылып алгаш, оларны ужудуп, моторлар даажы өттүнер дээш боостаалазарывыс тунгуже дыргырадып тура хүнзээр бис. Чамдыкта мээң чогаадып каан шулукчүгежимни-даа чарыштыра берген турар бис.

Самолёттуң кезектерин
Саазынга шыйып чуруп,
Шуугайдан хүртүлерни
Шуут-ла ойташ кылып аар бис.

Оон бээр хөй чылдыр эрткен. Бичии чораан чылдарымның дестунмес күзелдерин сактып, кышкы соок эртен аэропортче базып ор мен.

Дөртен беш градус соок дызырткайнып турзажок, аэропортта ажыл хүнү шагда-ла эгелээн. Республиканың ырак, чоок районнарынче баар дээн пассажирлер хөлзеп, чалгыныг машиналарның күчүлүг моторлары кулактарны уюкталдыр дииминереп турду.

Сезен ажыг харлыг, хөй кежи негей тоннуг кырган Мөңгүн-Тайгаже ужар самолёт белен бе дээш соңгаже көрүп бээри билек:—Доңгак Шойдакович кайнаар баарынар ол— деп айтырыг-биле, олче кышкы хептиг ужудукчу хүлүмзүрүп базып келди.

— Экии, Чили Санчиевич? Бөгүн кайнаар ужудар силер?

— Мөңгүн-Тайгаже.

— Мен-даа амырадым — дээш, кырган чиигедир улуг тынды. Ужудукчу кырган-биле таакпылажкаш, шагынче көргеш: «Белеткенип турайын»—деп чугаалааш үнүп чоруй барды...

— Дыка-ла хөй чылдарда чоңга бараан болуп келген кижи аа бо, оон могаг-шылаг чогунга могейбес кижи ховар — деп, Доңгак Шойдакович чугаалааш, орукче белеткенип эгеледи. Оон-биле кады хөлзеп эгелээн оолдарның бирээзи:

— Хоочун ужудукчу-дур — деп, ооң чугаазынга уламчылады.

Ол ужудукчу Хамааты Аэрофлодунуң ветераны, Тываның хоочун ужудукчуларының бирээзи Чили Санчиевич Чимит дээрзин сөөлүнде билген мен.

Ам Чили Санчиевич дөртен тос харлыг. Ынчалзажок ону баштай көрген кижи анаа дөртен харны черле бербес. Оон эртип келген чурттталгазын хандыр бодап олурарга, өске үейиң чурумалдары каракка көстүп келир. 1914 чыл. Бирги делегей дайынының эгелээн чылы ол. Ол үеде Тывага даштыкы болгаш чурт иштиниң дарлакчыларының каржы, дерзии дарлалының изиг түлүк үези. Ол дошкун чылда ядыы хөлечик араттың ог-бүлезинге төрүттүнген Чили Чимит чону-биле кады шыдаттынмас түрегделди көрүп, хөй бергелерни эртип, күш-ажылчы чурттталганың улуг школазын эрткен.

Тыва Арат Республиканың шериинге албан эрттирген чылдары Чимиттиң чурттталгазынга чугула болуушкун болуп арткан. Ол чылдарда Чимит шериг албанынга дадыгып, орус дылга өөренип, чуртта болгаш даштыкыда чүү болуп турарын эки сайгарып билир апарган.

Шеригден халашкан соонда Чили Чимит төрээн сумузунга чаа кижи, чолаачы болуп чедип келген. Ол чолаачы болуп ажылдап тура орук-транспорт техникумун доозуп алгаш, Тываның ховуларын кежилдир кылып турган машина оруктарының тудуунга техник болуп ажылдап, чаа чурттталганы тургузары дээш бүгү чоннуң деминиг күш-ажылынга идепкейлиг киржип турган.

Ол чылдарда-ла Чимитти ак-көк дээрже кылыйткан чалгыныг машиналарның башкарыкчызы болур дээн күзел дүвүредип, хүн эрткен тудум улам-на дестундүрбейн чораан. Ол алдарлыг совет ужудукчулар Чкаловтуң, Байдуковтуң, Беляковтуң дугайында номнарны номчуп, оларның эрес-дидим, маадырлыг ужудуушкуннарынга чоргааралып чораан.

1943 чыл. Ол чылды Чимит кажан-даа утпас. Чүге дээрге ол чылын Чимит ужар чүүл школазын доосказ, ужар чүүлге бараан болурунга бүгү чурттталгазын бээр деп шуут шиитпирлеп алган. Оон бээр эрткен чылдарда Тываның дээринге ужуптушаан, ужудукчу Чимиттиң барбаан, четпээн чери ховар. Ол талазы-биле Чимит ниити 8800 шактарны азы бир чыл ажыт үеде агаарга ужудуп, бүдүн чартык миллион километрлерни ужудуп эрткен.

Ужудукчунуң ажылы харысаалгалыг болгаш янзы-бүрү. Оон ажылы чүгле кижилер, почта, бараанныр чедирери-биле кызыгаарлаттынмас.

Чайның ортаа айында тайгалар кара ногаан өң кирип, колхозчу шөлдерге чаагай тараалар хөлбеңнедир чалгып турар апаар. Шак ол өйде тайганың хөлегелиг оруктарынга кылаштап, куштарның ыдыныг аялгаларын дыңнап, кижини сергедип келир арыг үнүштерниң хандыыг чыды долган агаарны тынып чоруурунга азы чаагай тарааже курлак чедир маңнап кире бергеш, оон дээрниң кызыынче чаптып чоруй барган делгемнерниче көрүп, кошкак сырынга тараа сыптарының шиилээжин дыңнап турарга экизин кандыг дээр. Башка эки бодалдар чагаар-ла төрүттүнүп, чаа-чаа сорук-күзелдерже кижиниң сеткил-сагыжын хайныктырып келир. Кижи бүрүзү ындыг аас-кежиин үрээрин күзевес-ле болгай. А ону үнүштер үрегдээр хоралакчы курттар үреп турар. Ындыг курттар соон эгелей бээрге ыяш чөвүрээзиниң иштинче үттеп кире бергеш, анаа кыштааш, чылый бээри билек сооп үнгүлеп келгеш, өзүп нептереп турар. Олар көвүдээн черинге бүдүн-бүдүн та черлерниң ыяжын кургады чип кааптарлар. Ындыг арыгны көөрге өртенген арыбиле дөмей болур. Олардан аңгыда колхозчу шөлдерде хөй санныг хээкчилер, курттар база ындыг хоралакчылар. Арга-эзимниң болгаш ховушөлдерниң хоралакчылары-биле демиселге чаа химиктиг арганы калбаа-биле ажыглаары нептерээн. Бо чугула ажылга ужар чүүл кол рольду ойнап турар.

Эрткен чылдың чайынында Чили Санчиевич Бии-Хем, Улуг-Хем районнарының тайгаларынга, тараалыг ховуларынга хоралакчы курттар болгаш хээкчилер чок кылыр болукту баштап, кыска үениң дургузунда чээрби муң гектар черге ааржы хораннаан.

Бир эвес 1914 чылда кым-бир кижи кошкун араттың оонге келгеш, кавайда бичии Чилини чассыдып, Чили ужудукчу болур дээн болза, кым-даа бүзүревес ийик. Чилиниң ачазы ядыы арат эки тоол чугаалааны дээш ол кижиге өөрүүр ийик, а авазы ыштыг кара өгден өске чүвени чурттталгазынга көрбээн болгаш «чок, мээң оглум кадарчы болур» деп бүдүү тейлеп орар ийик. Ынчалза-даа төөгү өскээр чалаган. Чили үш харлыг турда «Аврораның» даштаашкыннары ырак Тывага диңмиреп келген. Улуг орус улус акы-дуңмалышкы холун тыва чоңга сунган. Араттың оглу самолётту башкарып, Төрээн чуртунуң делгемнериниң кыры-биле ужудуп, төрээн хеминиң эриинде кажан бир шагда төрүттүнген, ойнап өскен аалы турган черже чалгыннары-биле чайып ужуп эртип турар.

Ам Чили Санчиевич «АН-2» самолётту башкарып, даглар арасында чаштынып чыдар ырак суурларже кижилерни, почтаны, бараанныры, бедик дагларг районнарже геологтарны чедирип, аныяк ужудукчуларга хөй чылдарда чыгдынган байлак дуржулгазын харам чокка дамчыдып берип, оларны чонунга төлептиг бараан болурунга өөредип турар. Ындыг ёзулуг совет кижиге, шынчы коммунистке, чонунга оон шынчы бараан болуушкуну дээш кым сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүвес болгаш чоргаарланмас боор.

Төрээн чурттуң хоорай, суурун
Дөгерезин эргип кезип,
Улус чонга бараан болур
Ужуудуну уламчыла.

А. ДАРЖАА.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

МАР

Ол совет кижилерге эң-не турасказалдыг хүн турган. Коммунизмни тургузарының улуг программазын хүлээп алыры-биле чурттуң эң дээре кижилери 1961 чылдың октябрь 17-де Кремльдиң съездилер Ордузунга чыглып келген. Ол хүн Москвадан ыракта, Моол Арат Республиказа бичии хемчигештиң — Шарынгольдуң эриинге база кайгамчыктыг болуушкун болган: долгандыр даглар бүзээлээн оргулашка шахтёрларның чаа хоорайын тудуп эгелээн.

Баштай дыка берге турган. Далай деңнелинден муң метр бедик черге соогу-даа кончуг, термометр үргүлчү 40 градуска коргузуп турар. Соокка чамдык механизмнер безин ажылдавастай бээр, а шойдан кылган херекселдер буступ каар турза-даа, кижилерге соок коргунчуг эвес, олар ажылды уламчылап турганнар. Кижилер чер бажыңнарга чурттап, Шарынгольдуң доъжун ойдурып суг-биле хандыртынып турган.

— Ийет, Шарынгольга баштайгы кыштың берге байдалдарга эрттирген бис — деп, моол өңнүктерниң шахтёрлар хоорайы тударынга дузалажып турган совет специалистерниң удуртукчузу Василий Петрович Спасов чугаалаан.

Ам байдал сыр өске, таарымчалыг байдалда ажылдап турар бис. 1963 чылда шахтёрлар хоорайының бирги ээлчээн ажыглалга кирер бис. 12 муң дөрбелчин метр чурттал-га шөлүнден аңгыда клуб, школа, эмнелге, хеп чуур чер, өрт депозу, хлеб быжырар чер, электростанция, суг дамчыдылгазы болгаш өске-даа черлер ажыглалга кирген турар.

Кудумчуже үнүп келдивис. Контора бажыңы тудугжуларның чуртап эгелей бергени чаңгыс аай хөй бажыңнарның бирээзинде болду. Дараазында кудумчуга келгеш, чаа туттунуп турар бажыңны сонуургай бердивис. «Бо болза одалга бажыңы-дыр, ону «чылыг комбинады» дижир апарган бис, ам 50 градус соок турар болза-даа доңмас бис» деп Василий Петрович тайылбырлады.

Дараазында бажыңга келдивис. Соокка арны доңгаш кызып калган, чолдак тоннуг кижи бисти уткуп келди. Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Делгелгезинде долгандыр көөр кинопанораманың тудуунга ажылдап турган, ам бодунуң байлак дуржулгазын моол өңнүктерге дамчыдып берип турар, москвачы Александр Николаевич Быков олдур. Ол, бызаңчыларның инструкторлу болуп, монтажчылар бригадазын белеткеп турар. Александр Николаевич Шарынгольга эң-не баштай келгеннерниң бирээзи. Бодунуң өөреникчилерин хол чок мактаар кижи болду.

— Боттарыңар бүзүреп көрүңерлээн, мээң өөреникчилеримниң барык шуптузу ажылдап турар апарган. Фундамент салып турар дуу оолду — Борону көрүңер. Ол ам дашчы болгаш бызаңчы мергежилдерни шиңгээдип апкан. Бүдүн чартык чыл мурнунда ол Улан-Баторнуң барыын талазында Арханхай аймакка кадарчы турган деп, Быков чугаалады.

И. Л. Солодуха-биле хлеб быжырар бажыңның тудуунуң чанынга таныштывыс. Бедип үне берген маңзылар кырындан дүжүп келгеш киживис чымчак украин дыл-биле чугаалады: «Солодуха — Донбасстан келген тудугжу кижи мен ийин».

Иван Лаврентьевич 18 чыл иштинде дашчылап ажылдап келген. Ол бодунуң чугула профессиязынга хөй-хөй донбассчыларны өөреткен, ам МАР-га тудугжу кадрларны белеткеп турар.

Шарынгольдуң шахтёрлар хоорайының тудуунда ажылдап турар совет специалистерниң найыралдыг коллективи улуг энтузиазм-биле ажылдап турарлар. Совет инструкторлар 35 электриктерни, он-он бызаңчыларны, столярларны, чолаачыларны, дашчыларны өөреткен. Чыл дургузунда олар тудугнуң янзы-бүрү мергежилдеринге 300 ажыг кижини өөреткен. Ам ажылдап турар бызаңчыларның болгаш столярларның бөлүктеринде 140 кижи хаара туттунган. Моолга чаа амыдыралды тургузар, ол амыдыралды тургузар кадрларны белеткээринге дузалаар талазы-биле боттарының интернационалчы хүлээлгезин совет специалистер ынчаар күүседип турарлар.

ВДР

Москвага 15—20 градус соок болуп турда, мында—социалистиг лагерьниң чөөн талакы кызыгаарында ыяштар ногаарарып, роза чечектер хөглүү-биле үнүп чыдар. Ханойда частың эгелээни ол.

Январьның 24-тен 25-че дүнезинде Ханой болгаш өске-даа хоорайларга, база Вьетнам Демократтыг Республиканың бүгү суурларынга байырлалдың оттары чайнай бээр, оон соонда улуг частыышкыннар дааш дег хөгжүг шимээн болур. Ол чуртка частың эгелээнин ынчаар чарлап, байырлаар чүве-дир.

Вьетнам улус боттарының беш чыл планының үшкү чазын Соңгу Вьетнамга социалистиг ниитилелди тургузар талазы-биле партия болгаш чазактың салган сорулгаларын күүседиринге улуг чедиишкиннер-биле ужурашкан. Үлетпүр бүдүрүлгези 1961 чылга деңнээрге 30 хуу өскен. Эрткен чылын үлетпүрнүң 50 бүдүрүлгелерин ажыглалга киирген, оларның аразында Соңгу Вьетнамның химия үлетпүрүнүң чоргааралы — Совет Эвилелиниң дузаламчызы биле туткан Ламтхаонуң суперфосфат заводу бар.

КУР

Сычуань можуну Быдаттың азыраныкчызы деп адап турар. Ол черле чөптүг: ол черде чылыг-даа, чырык-даа хөй, хөрзүн-даа эки. Ынчангаш чыл дургузунда аңаа тараа болгаш бобы культураларының ийи — үш дүжүдүн ап болур. Терең суглуг Миньцзян хемде 2200 чыл мурнунда туткан суггарылга бугазы ол шөлдерни суггарар арганы берип турар.

Бо хүннерде Сычуань можуда 30 миллион му (15 му 1 гектарга деп) черни суггарып, ажыглап турар. Сычуань можуда 1100 тракторлар болгаш өске-даа машиналар ажылдап турар. Сычуань — Францияның девискээринден улуг черде чаптылган. Ында нефть, коргулчун болгаш өске-даа казар байлактар бар. Ынчалза-даа сөөлгү үеге чедир-ле Сычуаньдан чурттуң төп районнарынче чоруурда чүгле самолёт-биле баар турган. Кадыр-берт даглар орук кылырынга шаптыктап турган. Ол берге база ажып эрттинген. Быдаттың бүгү улустарының күженишкинин-биле Сычуаньның кадыр-берт дагларында орукту кылган. Ону кылырынга 100 000 ажыг тудугжулар киришкен, тудугжулар чүгле Баоцзи — Чэнду аразында 670 км орукка 304 туннелди, 997 көвүрүглерни болгаш 65 миллион чер болгаш хая ажылдарын күүсеткен. Чаа орук Сычуаньның бойдус байлаан чөп ажыглаар арганы тургускан.

КУДР

КУДР-нуң эртемнер Академиязының төөгү институдунуң эртем ажылдакчылары чоокку үеде дөрт томнуг «Төөгү словарын» үндүрер. Бо словарьга бүгү төөгүлүг болуушкуннарны, аттарны, пунктуларны болгаш терминнерни, тодаргайлаарга баштайгы амыдырал ниитилелинден 1945 чылда Корея хостаанынга чедир үенип дургузунда болган төөгүлүг чүүлдерни киирер. Оон аңгыда Чөөн, Барыын чүктерниң төөгүзүнге хамаарылгалыг чүүлдерни ол словарьга база киирер.

Словарьның баштайгы үш томунга 10 муң аттар болгаш терминнер кирер. Дөртку том капсырылгалар болгаш тайылбырдан тургустунар.

Авторлар коллективи «Үш хаанназшкынның төөгүзү», «Үш хаанназшкынның төөгүлүг бижимелдери», «Ли династиязының дугайында шын билиг» дээн чижектиг классиктиг ажылдардан алээн каш муң төөгүлүг терминнерни ушта бижип алган. 30-ги чылдарда корей улустуң японнарга удур дайынының талазы-биле байлак материал чыгдыны турар.

«Төөгү словарының» бирги тому марттың төнчүзүнде, а бүгү дөрт томнар чылдың төнчүзүнде парлаттынган турар.

ЮГОСЛАВИЯ

Бо чылын Югославия бодунга улустар аразының 14 ярмаркаларын болгаш делгелгелерин эрттирер. Загребке эртер часкы болгаш күскү ярмарка оларның эң-не улуу болур. Нови-Сад хоорайга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продукциязын, Белградка—чаа техниканы делгээн турар. Любляньга «Амгы үениң электроникасы» деп делгелгени, а Дескованце — «Пөс-таавы болгаш пөс-таавы бүдүрер машиналар» деп делгелгени ажыдар бодап турар.

Югославияның организастап турары улустар аразының ярмаркаларының болгаш делгелгелериниң хөй нуруузунга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар киржирлер.

ПОЛЬША

Польшаның аар үлетпүрүнде эртем-техника болгаш экономика информацияларының талазы-биле төптерни тургузуп турар. Ындыг төптерни 180 заводтарда болгаш фабрикаларда тургускан. Ол чорук үлетпүр бүдүрүлгелеринге техниктиг депшилгени нептередир дээш калбарган демиселге улуг рольду ойнап турар. Польшаның аар үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде «информастыг дыңнадыг», «техниктиг документацияның допчулалы», «Экспресс-информация» дээн чижектиг тускай дыңнадыгларны парлап үндүрүп турар апарган. Ол дыңнадыгларга эртем-техниктиг болгаш экономика информацияларының талазы-биле төптерниң ажылын чырыдып, техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин пропагандалап турар.

Бо материалдарны СЭТА-ның корреспондентилери Г. ГАВРИЛЕНКО, А. СИЛАНИН, Ю. ГАВРИЛОВ, Л. НОСЫРЕВ, Г. КИСЕЛЕВ олар белеткээннер.

Чеди социалистиг мурнуелерниң: Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш ЧССР-ниң каттышкан энергетиктиг системаларының Төп диспетчер башкарылгазы Чехословак Социалистиг Республиканың найысылалы — Прагада чыл эгезинде ажылдап эгелээн. Чурт бүрүзү ол Төп диспетчер башкарылгага ажылдаар бодунуң тускай эртемниглерин болгаш төлээлекчилерин чорудкан.

ЧУРУКТА: Төп диспетчер пунктуда Лубош Розгон, Иозеф Чтверачёк, Мирослав Цейпек олар дерилгени хынап турлар.

ФОТО ЧТК-СЭТА-ныы.

Идепкейлиг садыглажылга дээш

ТОКИО. (СЭТА). Узун хуусаалыг чаа совет-япон садыг дугуржулгазының чарганы-биле холбаштыр Киодо Цусин агентилелдиң экономика талазы-биле хайгааракчызының демдеглээни: «Найыралдың үндезини болур садыгның ийи чурттарның аразында көвүдеп турарынга өөрүп тур бис».

Японияның эң улуг солуннарының бирээзи «Майнитинин» редакция чүүлүнде демдеглээни болза: «Дугуржулганы чарганы-биле Японияның болгаш ССРЭ-ниң аразында садыгны хөгжүдеринге үндезининиң тургустунганы өөрүнчүг-дүр».

Үстүнде чугаалаан чүүл чаа дугуржулгага чаңгыс эп-сеткил-биле байыр чедирип турар бүгү япон парлалганың ниити күзели болуру чигзиниг чок.

Япон-совет садыгны калбартырынга хөй аргаларны ам-даа ажыглавайн турар дээрзин япон солуннар болгаш радио моон-биле кады демдеглеп турар. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының ыйыышкынынга дүжүп берип, сөөлгү үеде Японияның эрге-ажыктарынга когарал кылдыр базымнарны баш удур ап, социалистиг чурттар-биле Японияның садыын хөгжүдеринге дузалавайн турар япон чазакты парлалга шүгүмчүлеп турар.

«Иомиури» деп салдарлыг буржуаз солуннуң редакция чүүлүнге бижип турары болза. Япония «хостуг делегейниң» чуртунуң туруштарынга артпышаан тура «коммунистиг чурттар-биле садыгта хамаарышпас угланыышкынны» чорудар дээрзин премьер-министр Икэда парламентиге медеглээн. Ынчалза-даа ол политикага чазактың шынчы болуп турары оон хөделиишкиннеринде көзүлбейн турар-дыр. Мырыңай чоокта чаа чазак улуг хемчээлдиг хоорзаларны Россияга садып болбас деп үлетпүр ээлеринге саналдаан болгай дээрзин ол солун сагындырган. Венгрияның болгаш Болгарияның садыг төлээлериниң Японияга келир дугайында саналдардан чазак база ойталаан. Бо чорук болза коммунистиг чурттар-биле садыгта «хамаарышпас» шугумдан чазактың ойталап болурунга чигзиниишкинниг болдуруп турар-дыр деп «Иомиури» айыткан. Ол чурттар-биле садыг чоокку чылдарда япон экономиканың хөгжүлдезинге чугула фактор болурун «Иомиури» база демдеглээн.

Либерияның чазааның дыңнадыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Монровиядан (Либерияның найысылалы) дыңнадып турары-биле алырга, чазакты дүжүрер болгаш президент Уильям Таомэнни өлүрер сорулганы салып турган сүлчээни чуртка илереткен деп, ында албан хуузу-биле чарлаан. Ол сүлчээ-биле холбаштыр Либерияның эрге-чагыргаларын беш кижини, оон иштинде армия командылакчызы полковник Дэвид Томпсонну тудуп хоругдаан.

ШААЖЫЛАКЧЫЛАР ЧИДИРИГГЕ ТАВАРЫШКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгоннуң мурнуу-барыын чүгүнде 150 миль черге партизаннарга удур халдаашкынның үезинде нгодиньдьемчи шериглер чаа чидириглерге таварышкан. АП агентилелдиң корреспондентизиниң Сайгондан дыңнатканы-биле алырга, ол тулчуушкунга өлүрткеннерниң болгаш балыглаганнарның саны 60 ажыг кижи болган. Тулчуушкун үезинде Куа Лон хемниң районунга мурнуу-вьетнам шериглер шериг катерин болгаш десант дүжүрген суднозун чидирген-нер.

Маккоуннуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бүгү-ле разведка медээлерин кичээнгейлиг өөренип көргениниң херечилеп турары-биле алырга, 1962 чылдың октябрьның соонда Кубага совет чепсегленишкин шоолуг калбарбаан болуп турар деп, АКШ-тың төп разведка эргелелиниң директору Джон Маккоун шеригниң белен турар чоруунуң талазы-биле сенаттың белеткел комиссиязының хаалгылыг хуралынга медеглээн.

«Кубада туруп турар деп мурнунда билдинип турган халдаарының бүгү-ле ракеталарын болгаш бомбардировщиктерин алгаш үндүрген дээрзинге бистер бүрүн бүзүреп турар бис»—деп ТРЭ-ниң директору чугаалаан.

Белеткел комиссиязының хуралынга кылган мээн илеткелим болза чазактың бүгү-ле органнарының улуг эрге-дужаалдыг төлээлекчилери киирип турар АКШ-тың разведка херектериниң талазы-биле чөвүлелдиң дугурушкан болганы болур деп, Маккоун адак сөөлүнде чугаалаан.

Редакцияга чагаалар

«Сөөлгү медээни дыңнаңар»

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң ажыл-ишчилери тыва дылга радио дамчыдылгазы болур шактарда чүгле — «Сөөлгү медээни дыңнаңар» деп чугаа дыңнааш, оон ыңай чүнү-даа дыңнавайн баар чорукка сөөлгү үеде бо-ла таваржыр апарган. Моон чылдагааны дээрге Тожу районнуң харылзаа конторазының ажылдакчыларының харысалга чок ажылдап турарында деп санаар херек.

1962 чылдың сентябрь, октябрь айларында колхозта радио точкалары шуут ажылдаваан. Бо дугайын колхоз баштаар чери болгаш суурнуң чурттакчылары харылзаа конторазынга каш удаа дыңнадып, ону кылып бээрин дилеп келген. Ынчалза-даа харылзаа конторазы ону «хаайга-даа какпас» болган. Оон сөөлүнде чүгле районнуң удуртур организацияларынга четкен сөөлүнде кылган аттыг болган.

Ам үеде колхозта радио точкалары база-ла орта ажылдавайн турар хевээр. Чамдыкта радио сымыраныш чугаалай бээр, а чамдыкта янзы-бүрү дааш-шимээн кижиге чүнү-даа дыңнатпас. Ылангыя республика ниитизиниң дамчыдылгалары черле орта дыңналбас: баштай шаанайның турган, бир каш сөстү дыңналдыр чугаалай бээр, а оон сөөлүнде көңгүс өске хоорайларны удап каан суг дыңналып келгилээр. Ылангыя кижиниң онза сонуургап орган дамчыдылгазын суг ынчаар үзүп каарга, оон хомудалчыы кандыг дээр боор!

«Совет Тыва» колхозта радио точкаларының ажылдаарын хынап көргеш, радио дамчыдылгазының дыңналырын экижидерин болгаш дамчыдылгаларны кара-туразы-биле үзе шаап, таварышкан-на черлерни удай бээр чоруктарны соксадыр хемчеглерни алырын Тожу районнуң харылзаа конторазының начальниги эш Мозгалевскийден колхозчулар негеп тур бис.

С. СЕРГЕЙ.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Шыңгыы сагындырган

Эрткен чылын октябрьда Барыын-Хемчик районнуң Мугур-Аксы сес чыл школазының башкызы коммунист Доклак Чедер-оолдуң четпестерин шүгүмчүлеп бижээн көдээ бижикчиниң чагаазы редакцияга келген. Автор бодунуң чагаазынга 1961—1962 өөредилге чылдарында ол школаны Д. Чедер-оол директорлап турган коллектив кежигүннериниң чөптүг шүгүмчүлелдерин тоовайн, өөредилге чылынга уткуштур школаның чайгы септелгезин багай чорутканын, аңаа хөй чарыгдал үндүргенин шүгүмчүлээн.

1962—1963 өөредилге чылында Д. Чедер-оол директор хүлээлгезинден дүшкеш, школага башкылап арткаш, ол хүндүлүг атты төлеп чок эдилеп, коллективке хөй-ле эки-бак чугаа кылып турарын автор бижээн.

Бистиң чоруткан бижиивиске Мугур-Аксы суурда партия эге организациязының секретары эш А. Хертектиң дыңнатканы болза, авторнуң чагааларында кирген фактылар шын болуп бадыткаттынган болгаш С. М. Чедер-оолга партия талазы-биле шыңгыы сагындырган.

БИСКЕ БАЗА ЫНДЫГ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырынга 1959 чылдан бээр 1962 чылдың октябрьга чедир радио дамчыдылгазы доктаамал эки дыңналып турган. Ындыг-даа болза, ноябрьдан бээр бо чылдың январь 20-ге чедир радио дамчыдылгазы эки дыңналбас болуп келген.

Кежээниң-не радио бичии ыыттап келир, оон соонда оон үнү үр болбаанда-ла чоорту-ла чиде бээр-дир. Дамчыдылга бүрүзүн черле орта дыңнавастаан бис. Кончуг чугула чүүлдерни радиога дамчыдып турар болгай, ындыг-даа болза, чурттакчылар ону орта дыңнавайн турар. Радиону эки дыңналыр кылдыр аңаа хамаарышкан техниктиг эдилгелерни болгаш кылыгларны кылыр талазы-биле радио дыңнакчылары дилегни киирип турган. Ындыг-даа болза, районнуң радио бедиририниң ажылдакчылары: —Эде кылыр бис—деп, аазаашкынны берип турар хирезинде, сөзүнге ээ болбайн турар. Радиону доктаамал ыткыр дыңналыр кылдыр эде кылыр ужурлуг.

Х. САРЫГ-ООЛ.

ЧАЗАЛГА

Бо чылдың февраль 8-те үнген № 33 (5437) «Шын» солуннуң бирги арнында «Улустуң бедик илегели» деп эгениң адаанда үшкү колонканың үстүнде домакты «Арыг-Үзүү суурнуң чурттакчыларының ниити хуралындан хаван ажаакчызы Елизавета Ефимовна Ильинаны» кылдыр чазап номчуур тур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Социалистиг чурттар-биле садыг харылзааларын хөгжүдериниң айтырыы даштыкы чурттарның дыка хөй солуннарының арыннарынга кескү черни февраль 6-да ээлээн. Япон-совет садыг керээзинге ат салганы дугайында дыңнадыглар бүгү япон парлалганың кол темазы болуп турар. «Майнити» биле «Иомиури» солуннар Совет Эвилели-биле садыг харылзааларының дугайын мурнуку чүүлдеринге бижип, чаа садыг харылзаазынга байыр чедирип турар.

Англия биле Совет Эвилелиниң аразынга экономиктиг харылзааларны калбартып болурунуң дугайында айтырыгны Лондоннуң «Дейли экспресс» болгаш өске-даа англи солуннар бижип турар.

Канадага америк ядролуг чепсекти сыгаар дээш АКШ-тың шудургу оралдажыышкынының чылдагаанында Канадада болдунган чазак кризизин солуннарның хөй нуруузу демдеглеп турар. Канада биле АКШ-тың аразында маргылдааның шуут түңнелинден хамаарылга чокка АКШ чаңгыс-ла чүүлдү: вашингтон администрациязы бодунуң эвилелчилерин калчаалыг ёзу-биле көрүп турары чигзиниг чок дээрзин Польшаның «Жице Варшавы» солуну демдеглээн. Даштыкы политиканың айтырыгларынга черле улуг тускайлан болур чорукту илергейлээн Канада чазакты солуурунга АКШ-тың күрүне департаментизи сонуургалдыг.

«Вашингтон пост» солуннуң «Дифенбейкерниң чазаа бадылатпаан» деп эгелиг чүүлүнге бижээни болза, президент Кеннеди Канадада кризистиң хөгжүлдезин соксаал чокка хайгаарап турар.

Болгар парлалга Көдээ ажыл-агый эртемнерниң академиязының чыл отчёттуг хуралының ажылын калбаа-биле чырыдып турар. Ол хуралга БКП ТК-зының бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков көдээ ажыл-агый талазы-биле болгар эртемденнерниң сорулгаларының дугайын чугаалаан.

Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының Мошиде (Танганьика) конференциязының дугайында дыңнадыгларны Делиниң солуннары онзалап айтып турар. Чамдык штаттарга чаа үндүрүглерни чорудар деп турар дугайы Индияның найысылалының эртенги солуннарының темазы болуп турар. Индий парламентиниң бюджет дугайын чугаалажып көөр сессиязы удавас ажыттынар болгаш аңаа үндүрүг дугайында айтырыгны өөренип көөр.

Француз парлалганың кичээнгейиниң төвүнде иштики айтырыг тургустунган. Агаар-бойдустуң аңаа эвес соок байдалының чоңга болгаш экономикага чедирген улуг уржуктарының дугайында дыка хөй чүүлдерни солуннар бижип турар. Херенгиттен кижилерниң дыңнангыр үнү «Эко» солуннуң демдеглеп турары болза, соок тудугну, ылангыя чуртталга тудуун моондактаан, ногааларның өртээ аартаан болгаш олар улам ховартап турар, хөмүр даш мырыңай чедишпестээн. «Ниити рыноктуң» монополияларынга ажыктыг кылдыр хөмүр даш үлетпүрүн кызырарынче угландырган угланыышкынының уржуунда ам чуртта одаар чүүлдүң чедишпейн турарының мырыңай чидигленгени дээш «Юманите» солун чазакты буруудадып турар.

Боннуң камгалал министри турган Штраусту халааның айыткан «афере фибаг» дээр чүвениң дугайында документилерниң бундестагтың бажыңынга ис чок читкен дугайында элдептиг дыңнадыгларны болгаш корреспонденцияларны Боннуң солуннарының хөй нуруузу бирги арыннарынга эң кескү черлеринге парлап турар. «Франкбуртер Рундшау» солуннуң чүүлүнүң эгезинде «Штраус дугайында документилер читкен» деп бижээн. Бүгү солуннарның демдеглээни-биле алырга, истелге полициязы бо херектиң талазы-биле истелгени ам бо үеде чорудуп турар.

Февраль 6. (СЭТА).

Чарыгдалдар өзүп турар

БОНН. (СЭТА). 1963 чылда бундесверге үндүрер чарыгдалдар 1,3 миллиард маркага өзер деп, Барыын Германияның камгалал министри Фон Хассель чарлаан. Бад-Годесбергке садыг-үлетпүр палатазынга чүве чугаалааш, оон медеглээни болза: шериг чарыгдалдарының көвүдедиринге чазактың «бодалы чаңгыс аай» болуп турар. Бундесверниң саны 500 муң кижиге чедир өзер ужурлуг.

Чоннуң талазынче

ХАНОЙ. (СЭТА). Төп Вьетнамның мурнуу кезээнге эрткен чылдың дургузунда демисежип турар чоннуң талазынче мурнуу-вьетнам армияның 15 муң хире солдаттары болгаш нгодиньдьемчи администрацияның ажылдакчылары кирген. Ол болза 1961 чылдаазындан барык-ла ийи катап хөй болуп турар.

ВИА агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, чоннуң талазынче кирген солдаттар хөй санныг боо-чепсекти болгаш оък-чемзекти боттары-биле эккелген болуп турар.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнааашкынның тиражы болур.

Тираж 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнааашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг барааннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киоскилеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Кинотеатрларга

Февраль 9-та

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт ортулук» 10, «Айыылдыг десиниигде» 12. 4. 5.50. 7.40. 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бодал-сагыштыг бичиилер» 3.15, «Катап эгелээн амыдырал» 5.15, 7.15, «Бородино», «Чукотканың алдыны», «Катап эгелээн амыдырал» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Сылдыстарга четкеш келген эрлер» 11.15, 1.15, «Бирги вектиң кижизи» 3.15, «Солдаттың чүрээ» 5.15, 7.15, «Станиславский», «Ыңаншылдың болчаа» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Арның муң катап өскертиптер кижи» 2.30, «Дидим кижилер» 4.30, 6.30, «Якуб Колас», «Күзелге утушур», «Дидим кижилер» 8.30 шактарда.

Кызылдың № 2 школазының алдыгы клазының өөреникчизи:

СОДУНАМ Елена Алексеевнаның

үр аараш, элекке өлгениң оон ада-иезинге болгаш төреддеринге № 2 школаның дирекциязы, төреддер комитеди ханы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

Хөөнүң көвүдээрин болдурбаңар!

1962 чылдың сентябрь 5-те киирбээн түңдеи хуусаа эрттирген хүн бүрүзүнде 0,1 хуу хөөнү санап тырттарып 1962 чылда ылавыла камгаладыр камгалалдың төлевирлерин үзе санажып төлевээн хамаатыларның ажыл-агыйларынга Курстрахование эргелели сагындырып тур.

Хамаатылар! Хөөнүң түңнериниң улам көвүдээрин болдурбаңар. Төлевирлерни көдээ черлерге—көдээ Советтерге, а хоорайларга — Курбанкыга, ажаалга кассаларынга, Курстрахованиениң инспекторларынга болгаш агентилеринге киирипер.

Курстрахованиениң эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харысалгалыг дежурныйның 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13, иштики килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00048. Чагыг № 109. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 10 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 35 (5439).

Өртээ 2 көп.

Бугалар тудугжуларынга шаңналдар

Соңгу Донец—Донбасс болгаш Днепр—Кривой Рог бугаларын дерип тургузар үеде чедип алган чедиишкиннери дээш, Украин ССР-ниң монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министерствозунуң база өске-даа организацияларының эң-не шылгараан 385 ажылчыннарын, удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1963 чылдың февральдың 7-деги Чарлыын ёзугаар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдери-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле 12 кижини, Күш-ажылдың Кызыл Тугу ордени-биле—47, «Хүндүлелдиң демдээ» ордени-биле—102, «Күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш» деп медаль-биле—119 болгаш «Күш-ажылчы шылгаралы дээш» деп медаль-биле — 105 кижини шаңнаан.

* * *

Соңгу Донец—Донбасс болгаш Днепр—Кривой Рог бугаларын дерип тургузар үеде чедип алган шылгараңгай бүдүрүлгечи чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1963 чылдың февральдың 7-деги Чарлыы-биле дараазында кижилерге СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ деп атты тывыскаш, ЛЕНИН ордени-биле болгаш «КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКА» деп алдын медаль-биле шаңнааннар: ГАЛЕНКО Иосиф Афанасьевич — «Укрвзскавация» трестиң экскаватор машинизи, МАЙБОРОД Иосиф Яковлевич—Донбассканалстройнуң экскаватор машинизи, ПРЯДУН Владимир Сергеевич—Донбассканалстройнуң комплекстиг бригадазының бригадири.

* * *

Соңгу Донец—Донбасс бугазын тударының болгаш ажыглалга киирериниң талазы-биле даалганы чедиишкиннииг күүсеткени дээш, Украин ССР-ниң монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министерствозунуң СОҢГУ ДОНЕЦ—ДОНБАСС БУГАЗЫНЫҢ ТУДУУНУҢ «ДОНБАССКАНАЛСТРОЙ» ЭРГЕЛЕЛИН КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУГУ ордени-биле шаңнаан.

(СЭТА).

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ V ПЛЕНУМУ

Мал ажылының ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыышкын эң чугула партийжи хүлээлге

Февраль 8-те СЭКП Тыва обкомунуң пленуму болуп эрткен. Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазының байдалы болгаш ону экижидер хемчеглерниң дугайында айтырыгның талазы-биле СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Токаның** илеткелин пленум чугаалажып көрген.

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың могаг чок сагыш салыышкынының ачызында бистиң республиканың экономиказы чыл келген тудум-на бызыгып, көдээниң ажыл-ишчилериниң культуразы болгаш амыдыралы экижип турар—деп, эш Тока чугаалаан.— Үүрмек, быдаргай көшкүн арат ажыл-агыйларның колхозтарда болгаш совхозтарда улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинче шилчээни тыва тараачыннарның амыдыралының чүс-чүс чылдардагы үндезининге кол эргилде болган. Совет эрге-чагырганың чылдарында араттарның хөй нуруузу өглерден бажыңнарже көжүп кирген, социалистиг культураже болгаш амгы мурнакчы амыдыралче шилчээн. Чеди чылдың чүгле сөөлгү дөрт чылдарының дургузунда бистиң республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 3600 ажыг чуртталга бажыңнарын туткан, чаа-чаа суурлар тургустунган, чаа-чаа медицина пунктулары, магазиннер, столовайлар, клубтар болгаш библиотекалар ажыттынган. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының орулгалары өскен, материал болгаш угаан-бодал талазы-биле оларның немелде негелделери тургустунуп келген.

Чеди чылдың дөрткү чылында ажылчыннарның, колхозчуларның, Тываның бүгү ажылчы чоннарының күш-ажылчы маадырлыг чоруунуң дугайын илеткелчи чугаалаан. Оон-биле кады экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинде улуг четпестерни болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларның дугайын ол чугаалаан, республиканың ажыл-агыйының кол адыры—мал ажылында ажыл-херектерниң байдалын тодаргай анализтээн. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери болгаш белеткээри дээш социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш Тываның малчыннары РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган, 1961 чылга удур малдың баш санын көвүдеткеннер. Ындыг болза-даа дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар, республика ниитизи-биле ажыл-агыйжы эвес чорукту, малдың өлүр болгаш кыс малдың кызыраар чоруундан болган улуг чидириглерниң түннелинде ниитиниң малының баш санын өстүрер талазы-биле онаалгаларны күүсетпээн, малдың деңгелиниң чавызының, багай чемгерилгениң, ажаалданың уржуундан дыка хөй продукция каражалыг болган.

Мал ажылының хөгжүлдезиниң темпилерин дүргедедир, оон продуктулуун чайгылыш чокка бедидеринге эргежок чугула бүгү таарымчалыг байдалдар Тывада бар. Олар болза күрүнениң материал-техника талазы-биле көргүзүп турар аажок улуг дузаламчызы, бойдус-климат байдалдары, мурнакчы ажыл-агыйларның болгаш бистиң орук айтыкчыларывыстың чедиишкиннери болгаш дуржулгазы болур-дур. Ажыл-агыйның бо адырын хөгжүдерин ёзулуг ажылдап, фермаларның ажыл-ишчилериниң культуразының болгаш амыдыралының дугайында сагыш салыышкынын хүн бүрүде илередип турар черлерде малдың баш санын өстүрер болгаш оон продуктулуун бедидер планнар чүгле күүсеттинип турар эвес, харын база ажыр күүсеттинип турар.

Ону илеткелчи Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң (даргазы Д. И. Зайцев) чижектери-биле көргүскен. Колхоз баштаар чери мал ажылын ёзулуг холга алган, ынчангаш ооң өзүлдезиниң темпилери районнуң ортумак санындан болгаш өске-даа элээн ажыл-агыйларнындан дыка ажыг болуп турар. Эш Тока күш-ажылдың кайгамчык үлегерчижээн көргүзүп турар мал ажылының алдарлыг орук айтыкчыларының аттарын адап, оларның дуржулгазын нептередир, социалистиг чарышты улам калбартыр сорулганың чугулазын демдеглээн. Бистиң бүгү колхозтарывыска болгаш совхозтарывыска Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң эгелээшкинин калбак деткиичени алган турары. Тываның малчын болгаш тараажы бүрүзү бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржир, 1963 чылда тодаргай хүлээлгелерлиг болган турары эргежок чугула. Ынчалза-даа бир эвес фермалар ажылдакчыларынга, мал кадарчыларынга, хойжуларга, саанчыларга болгаш хаван ажаакчыларынга күш-ажылга болгаш дыштанылгага культура-амыдыралдың таарымчалыг байдалдарын тургузуп бербес болза, оларга ажыл-агыйлар удуртукчуларының, садыг ажылдакчыларының, культура албан черлериниң болгаш кадык камгалалының ажылдакчыларының талазындан хүн бүрүнүң кичээнгейин болгаш сагыш салыышкынын салбас болза бистиң бүгү лозуннарывыс, кыйгырыгларывыс болгаш хүлээлгелеривис хоозун аазашкыннар болу бээр магат чок.

«Коммунизмниң хереди» колхозтуң удуртукчуларын (даргазы эш Рудин, партия организациязының секретары эш Мухамедгареев) илеткелчи шыңгыы шүгүмчүлээн. Хүрең-Тей деп черге хойжу бригаданың турлаан эрткен чылда-ла «тудуп» эгелээн турган. Тудугну эгелээш арада соксаткан: хой кажаазының тудуу доозулбаан, чаңгыс рамалыг, крышалар чок, кладовкалар чок үш чуртталга бажыңнары, плиталарның орнунга демир суугуларны салган, чунар бажың болгаш кызыл булуң дугайында чугаа-даа дыңналбас. Улуг-Алаакта сүт-бараан фермазының чаагайжыдылгазының дугайында байдал база-ла ындыг болуп турар. Бир-тээ бажыңчыгаштар чурттаарынга таарымчалыг эвес болганда ферманың бүгү ажылдакчылары өглерде, база чылыглаттынмаан өглерде чурттап турар. Бо дээрге коңчуг дүвүренчиг фактылар-дыр. Ындыг болза-даа чүгле артельдиң баштаар чери болгаш партия организациязы эвес, харын база Таңды партком болгаш райкүүскомнуң удуртукчулары (эштер Сухачев, Доваадор) ол фактыларга эптежип олурары харааданчыг-дыр.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» болгаш «Искра», Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтарда болгаш Барыын-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйларында малчыннарны сагыш човангыр эвес көрүп турарының өске-даа чижектерин илеткелде база көргүскен.

Культура-амыдыралдың таарымчалыг байдалдарын тургускан черлерде малчыннарның сагыш-сеткили-даа сергек, ажыл-даа эки чоруп турар. Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Арыг-Бажында фермалар ажылдакчыларының 20 уругларын яслиде колхозтуң күселиби-биле ажаап азырап турар. Ында электростанция, 50—60 олуттуг клуб, бичии магазин, чылыг чуртталга бажыңнары, харын эге школа безин бар. Эки амыдырал-чуртталга ол ферманың ажылдакчыларынга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга эки идигни тургузуп берип турар. Дуржулга станциязының Бара-Чыраада, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» болгаш Ленин аттыг колхозтарының хойжуларының дугайын база-ла ынчаар чугаалап болур.

Бир эвес кайы-бир черлерде мал бажын өстүрериниң планы күүсеттинмейн, малдың продуктулуг чоруу кудулап турар болза, оон чылдагааның чүгле мал чемнери болгаш кажаа-хораа-биле, зооветеринарлыг ажыл-биле малдың хандыртынмааныңдан дилээр эвес, харын хамыктың мурнунда мал бажының өзүлдезин болгаш оон продуктулуг чоруунуң дүрген бедиишкинин олардан хамааржып турар, малчыннарга бүгү-ле чүве хандыртынган бе дээрзин көөр херек.

Мал ажылында ажылдап турар кижилериниң культурлуг хандырылгазының экижидеринге бистиң республиканың бүгү аргалар бар: 94 көдээ клубтар, 12 автоклубтар, 13 көжүп чоруур клубтар, хөй-хөй кызыл булуңнар болгаш библиотекалар тургустунган. Ындыг болза-даа хойжуларга болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчыларынга кино, концерт көргүзүү, оларга ном-дептер тарадылгазы, клубтар болгаш кызыл булуңнарның доктаамал ажылдаары бисте чедир хандыртынмайн турар. Чамдык черлерде көжүп чоруур автоклубтар хөй янзы өске ажылдар кылып: одаар ыяш сөөртүп, такси машиналар орнунга даргалар дажыглап, өске-даа чүүлдешпес ажылдарны күүседип турар. Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң Баян-Болда, Сайлыг-Карада, Ленинка суурда чурттап турар малчыннары оларга кинону коңчуг ховар көргүзүп, клубтар болгаш кызыл булуңнар септеттинмээн, одаар ыяш чок болганы-биле ажылдавайн турарын база партия, комсомолдуң ажылдакчылары колхозчулар ортузунга политмассалыг ажыл чорутпайн турарын чөптүг-биле хомудап келгеннер.

Үргүлчүнүң парлалгазын көдээ чонга чедирериниң херээн сандараткан дээш харылзаа эргелелин (начальниги эш Лавринович) база көдээге садыг организастаашкынын, ылангыя хойжуларны болгаш өске-даа малчыннарны бараан-биле коңчуг четпес хандырып келгени дээш республиканың хереглел кооперациязын (баштаар чериниң даргазы эш Будегечев) болгаш чамдык райполарны илеткелчи шыңгыы шүгүмчүлээн. Хөй-хөй черлерге медицина хандырылгазын база санитар-чырыдылгылын ажылын четпес организастап келгени дээш хамыктың мурнунда харысалганы хүлээзе чогуур республиканың Кадык камгалал министерствозунуң (министри эш Любимов) болгаш райкүүскомнарының адресинге элээн хөй шыңгыы сагынгыларны ол берген.

Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазының дугайында сагыш салза чөгүур бүдүрүлге эргелелдериниң, парткомнарның, районнар болгаш көдээ Советтерниң база өске-даа албан черлериниң ажылдакчылары боттарының ажыл-чорудулгазын хойжу бригадаларга, сүт-бараан болгаш хаван фермаларынга мөөннээн турарын чедип алыры биске эргежок чугула деп эш Тока онзалап демдеглээн. Ол черлерге политиктиг болгаш культура-массалыг ажылды эки организастаар, зооветеринарлыг болгаш политиктиг өөредилгени таарымчалыг тургузар, коммунистиг күш-ажыл деп бедик атты болгаш чаа социалистиг амыдыралды чедип алыр дээш чарыштың одун кыпсып үндүрер херек. Малчыннар-биле хүн бүрү ажылдаан турар болза, мал чемнери-даа, мал кажаалары-даа бар болур, малдың чаш төлү менди алдынар, малдың кызыраар чоруу болгаш өлүп хораар чоруу эвээжээр, мал бажының өзүлдези-даа, оон продуктулуг чоруунуң бедиишкини-даа хандыртынган турар. Ынчангаш бистиң ажылывыста кол чүве—материалдыг байлактарны бүдүрүп турар кижилер-биле ажыл ол болур. Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлерин, партияның кыйгырыгларын болгаш планнарын, эш Н. С. Хрущевтуң мерген угаанныг сүмелерин малчын бүрүзү хандыр билген турар болза, ол бедик медерел малчын араттарны болгаш көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерингче, часкы тарылгага эки белеткенирингче көдүрер, ол көдүрлүүшкүн 1963 чылдың бүдүрүлге планнарын чедиишкинниг күүседирин хандырар болгаш бистиң чуртка коммунизмниң тургузарының херээнге Тываның салыышкынын улгаттырарының үндезини болур.

* * *

Колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктери: Таңдының—**Н. И. Куценко**, Чөөн-Хемчиктиң—**А. К. Турген-оол** болгаш Тес-Хемниң—**С. С. Сонам** олар пленумга эдеринчи илеткелдер кылганнар. Ол эштер түс-түс эргелелдерге хамааржып турар ажыл-агыйларның чедиишкиннерин база четпестерин чугаалааш, оон сөөлүнде малчыннарның культура-амыдырал талазы-биле хандырылгазының байдалын тодаргай чижектерге көргүскүлээннер.

Чамдык ажыл-агыйлар малчыннарга чуртталга бажыңнарын коңчуг оожум болгаш эвээшти тудуп турар деп эш Куценко чугаалаан. Малчыннарны эки чуртталга бажыңнары-биле, а малды кажаа-биле чедир хандырбайн турар чорук, ол ышкаш малдың чем-суурунуң кошкак болуп турары мал ажылын дүрген хөгжүдеринге кол моондак болуп турар. Бүдүрүлге эргелели болгаш колхозтар, совхозтарның чамдык удуртукчулары сөөлгү үеге чедир ыракта малчыннарның культура-амыдыралынче кошкак кичээнгей салып келген. Ыраккы одарларда бажыңнарның хөй нуруузу крыша чок, демир суугуларлыг, кодан чанында немелде тудуглары чок болуп турар.

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң Биче-Баян-Колда 5 кыштагларында казанак бажыңчыгаштар бар. Олче автолавка, солун-сеткүүлдер хаая кээп турар. Ол-ла районнуң «Хадын», «Кызыл тараачын» колхозтарының хойжулары база-ла оон дээредевес байдалда чурттап турар.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозу ыраккы одарларда 14 хойжуларга бажыңнар тудуп бербээн. Эрги бажыңнарны септевейн турар.

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң хойжузу Моңгуш Кенден Владимировка суур-биле кожа чурттап турар хиреде-ле, анаа керосин-даа, лампа-даа хандырбаан. Ам үеде хой массалыы-биле оолдап эгелээн, ол хойжу өг-бүле хураганнарны караңгы кажаа иштинден суйбап чорааш тып ап турар. Материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кижилерни ынчаар көөр чоруктар-биле моон соңгаар эптежип болбас.

Эш Куценко оон ыңай малчыннарның амыдырал-чуртталга байдалын экижидер талазы-биле Таңдының бүдүрүлге эргелелиниң төлевилеп турар хемчеглерин чугаалаан. Эргелелдиң девискээринге 1963—1964 чылдарда хойжуларга 198 бажыңнарны тудар, 196 бажыңнарны септээр, бүгү бажыңнарга туүйбу суугуларны кылыр, 28 чунар бажыңнарны, 29 кызыл булуңнарны, 4 хлеб быжырар черлерни тудар болгаш 17 кудуктарны казар, 84 квартираларны электрижидер.

Эргелелдиң ажылдакчылары, партия организациялары малчыннарга таарымчалыг байдалдарны тургузар болгаш культурлуг негелделерин үлегерлиг хандырар талазы-биле бо пленумнуң шиитпирин күүседир дээш колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын мобилизастаар, социалистиг чарышты улам калбартыр, ынчангаш бо талазы-биле Чөөн-Хемчиктиң бүдүрүлге эргелелин социалистиг чарышка кыйгырып турар.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш Турген-оол эрткен чылын эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары 246 бажыңнарны, оон хөй кезиин малчыннарга тудуп бергенин чугаалаан. Малчыннарның амыдырал-чуртталга байдалдары «Чыраа-Бажы», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг, Барыын-Хемчиктиң «Мурнакчы» колхозтарында эки тургустунган.

Ынчалза-даа элээн хөй ажыл-агыйларда хөй-хөй малчыннар, ылангыя хойжулар өглерде чурттап турар, чамдык черлерде туттунган бажыңнар хөй болза-даа, оларның хөй нуруузунуң шынары коңчуг багай болуп турар. Бо талазы-биле «Сүт-Хөл», «Тээли» совхозтарны, Барыын-Хемчик районнуң «Малчын», Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозтарын чемелээр херек. Элээн хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары сөөлгү үеге чедир-ле хойжулар бригадаларының төптерин тударынче кирбейн турар. Амдызында 58 бригада төптери мүн-не туттунгулаан, ынчалза-даа ында чедир кылдынмаан чүүлдер хөй.

Райполар ажылдакчылары малчыннарның хандырылгазынче эвээш кичээнгей салып турар. Чөөн-Хемчик районнуң көдээ магазиннеринге чамдыкта керосин үзүктели бээр, а лампа болгаш шил база чок болгулаар.

Культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларын улуг чемелезе чогуур. Чадаананың улусчу театры, а ол ышкаш республиканың Хөгжүм-шии театрының артистери колхозтарның, совхозтарның төптериниден ыңай барбайн турарлар. Ынчаарга оларны фермаларда болгаш одарларда малчыннар четтикпейн манап турар болгай.

Малчыннарның культуразын болгаш амыдыралын экижидер талазы-биле бистиң планывыс улуг деп эш Турген-оол чугаалаан. Бо чылын болгаш келир чылын 450 чуртталга бажыңнарын, оон 194-түн совхозтарга, 256-зын колхозтарга тудар бис. Ол бажыңнарның 90 хуузун хойжулар болгаш фермаларның ажылдакчылары алыр. Оон аңгыда, бо чылын 9 кызыл булуңну, 6 чунар бажыңны, 20 кудукту кылыр. 58 хойжу бригадаларының төпчүгештерин тудар бис.

Эш Сонам эдеринчи илеткелин малчыннар дугайында эки сагыш салып турар ажыл-агыйларны демдеглээри-биле эгелээн. Өвүрнүң «Коммунизмче орук», «Торгалыг», «Кызыл тук» колхозтарын ол элээн макталга киирген. Ынчалза-даа чамдык черлерде ажыл-херек ындыг эвес. Тес-Хем районда хой ажылы ажыл-агыйның кол адыры болур турбуже, ында хойжулар дугайында сагыш салыышкын шоолуг эвес. Чижээ, «Чаа орук» колхозта хөй-хөй хойжулар өглерде чурттап турар. Ындыг турбуже, бар акша-хөреңги бажыңнар тударынга чарыгдаттынмайн турар.

Колхозтарның чамдык даргалары, чижээ, «Коммунизмче орук» совхозтуң даргазы эш Шойжун, хойжулар бажыңнарга чурттаарын «күзевейн», өглерже дедир көже бээрлер-дир деп чугаалап турар. Ынчаарга ол колхозта туткан «бажыңнарны» кандыгыл дээш көөрге, оларга чурттаар хөөн чок эвес, а кижи чурттаар аргажок бажыңнарны тудуп турарында-дыр. Чамдык өглер эрги, өрбак-дыдык, а тааржыр мебельди кайда-даа садыглавайн турар.

Тес-Хемниң колхозтарында болгаш совхозунда хойжуларның культурлуг хандырылгазын багай тургускан. Чүгле ийи фермада турум кино бар. Автолавкалар таарыштыр дериттинмээн. Одарларга аккаар бараннарның ассортиментизи шоолуг эвес, чижээ, фонарьлар, приемниктерге хереглээр батарейлар, костюмнер, пальтолар болгаш өске-даа чугула бараннарны малчыннарга чедирбейн турар.

Садыг министри эш Арланмай ыраккы одарларда малчыннарның хереглелдерин улуг сонуургавайн турар.

Эргелелдиң ажыл-агыйларынга ийи чылдың дургузунда хойжу бригадаларның бүгү төптеринге бажыңнарны туткан турар болгаш хойжу бүрүзү бажыңга чурттаар апаар. Бүгү черлерге клубтар азы кызыл булуңнар бар болур. Хойжу бригадаларны улгаттырарын бодап турар. Ынчаарда оларны электрижидери, радиожудары, культурлуг амыдырал-чуртталгага чогуур байдалдарны тургузары белен болур.

Түңнелинде эш Сонамның чугаалааны болза, 1963 чылда ажыл-агыйга бедик көргүзүглер дээш Таңды биле Чөөн-Хемчик эргелелдери социалистиг чарышка бот-боттарын кыйгырыжып турар-дыр. Бистиң Тес-Хем эргелели үстүнде эргелелдерниң ийилдирзин социалистиг чарышка кыйгырар бис.

ТЫВА АССР-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ. 1962 чылдың дөрткү кварталында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери болгаш садып алырын көвүдеткени дээш Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министриниң оралакчызы эш С. С. Никулин кээп тывыскан.

ЧУРУКТА: шилчиир Кызыл тукту эш С. С. Никулинниң СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токага хүлээдип берип турары.

Фото С. ФЕОКТИСТОВ биле В. ЛУТКОВТУУ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга база СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң Комитединиң даргазынга эш М. К. Шыырапты томуйлаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызынга база СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң Комитединиң даргазынга эш Моңгуш Какыйлаа Шыырапты томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары
Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың февраль 9.

Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң агаар транспортун хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыры болза:

1. Степан Афанасьевич Поматилога—Хамааты Агаар Флодунуң Кызыл аэропортунуң начальниги.
2. Анатолий Павлович Богданович — Хамааты Агаар Флодунуң Кызыл аэропортунуң ужудукчузу.
3. Чили Санчикович Чимитмо—Хамааты Агаар Флодунуң Кызыл аэропортунуң ужудукчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары
Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың февраль 9.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодунуң 40 чылы-биле холбаштыр база Тыва АССР-ниң ужар чүүл транспортун хөгжүдеринге идепкейлиг киржилгези дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

1. Алексей Буянович Ензак—Хамааты Агаар Флодунуң Кызыл аэропортунуң самолёт командири.
2. Дмитрий Федерович Сандрухин—Хамааты Агаар Флодунуң Кызыл аэропортунуң самолёт командири.
3. Владимир Николаевич Худяшев—Хамааты Агаар Флодунуң Кызыл аэропортунуң инженери.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары
Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың февраль 9.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ V ПЛЕНУМУ

Мал ажылының ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыышкын эң чугула партийжи хүлээлге

Пленумга бо чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-онал калбарган.

Бир дугаарында Тес-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң парторганизация секретары эш **У. Саая** санал берген. СЭКП-ниң съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисешпишаан, колхоз 1962 чылда күрүнеге эът, сүт, дүк болгаш тараа садарының планнарын ажыр күүсеткен деп демдеглээн, оратор колхозтуң малчыннарының культура-амыдырал байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни чугаалаан.

Колхоз төвүнден ырак хоорулчак турган сүт-бараан фермазын чоокшулады көжүрген. Ийи хойжу бригадаларның төптеринче электри шугумун кылган. Колхозтуң 43 кодан хоюн малдап турар хойжуларда чуртталга бажыңныг кижи чок. Бо чылын ийи хойжу бригадаларның төптеринге үш-үш аал иштин чурттаар бажыңнарны, чунар бажыңнарны, кызыл булуңнарны тудар. Боларны сүт-бараан фермазынга база тудар. Колхозтуң планында көрдүнген 10 чуртталга бажыңын чүгле хойжуларга тудуп бээр. Хойжу бригадаларның болгаш ферманың төптеринге электри чырыын, радиону колхозтуң суурундан дамчыдарын чедип алыр.

Республиканың суг ажыл-агый чери ийи кудук казары-биле керээ чарып, акшазын ап алгаш, бирээзин дооспайн ара каапканын, кадык камгалал министриниң оралакчызы эш Шабаев колхозка баргаш, оң оруунуг эмнелгени анаа-ла хагдырып кааның эш Саая хомудап шүгүмчүлээн.

Барыын-Хемчик районнуң парткому секретары эш **Н. Бойду** материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кижилерге культурлуг амыдырал-чуртталганың, эки ажылдаарының бүгү таарымчалыг байдалдарын тургузары соңгаарлаттынмас чугула сорулга болур деп демдеглээн.

Малчыннарның амыдырал-чуртталга негелделерин хандырып турарының дугайында парткомнуң илеткелин СЭКП обкомунуң бюрозунга дыңнааш, бо талазы-биле улуг четпестерниң районда барын илередипкен ол чугаалаан. Районда 771 малчын өрегелерниң 480-и ам-даа сандар, чадырлары пөс-биле шыпкан өглерде чурттап турар. Бо дээрге районнуң партия, совет органнарының, колхозтар, совхозтар удуртукчуларының малчыннар дугайында багай сагыш салып келгениниң түңнели-дир. «Барлык», «Тээли», «Шекпээр» совхозтар ийи чыл дургузунда чуртталга бажыңнары барык кылбаан болуп турар.

Малчыннарның амыдырал байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни районда ажылдап кылган. Бо чылын 61 бажыңнарны, 18 кызыл булуңнарны, 16 чунар бажыңнарны тудар. 64 бажыңнарны чедир тудар. Ийи фермаларны электрижидер. Малчыннарның амыдыралын экижидерин чаңгыс чылын бүрүн шиитпирлээри биске берге, ынчангаш өглерни септеп, экижидерин база кылыр бис.

Малчыннар дугайында респотребсоюз, «Сельхозтехниканың» республика каттышкыышкыны багай сагыш салып турар. Өглер чылыгаар кидис бербес, фермалар, бригадаларга ажыглаар бичии шимчедикчилер чок болуп турар. Культура бараанннары — радиоприёмниктер, батареялар кончуг эвээш кээп турар. Ак. Алашка радио, телефон тургузар дугайында бистиң дилээвисти эш Лавринович херекке албайн турары мырынай кайгамчык.

Барыын-Хемчиктиң ажылчы чоннары бо пленумнуң шиитпирлерин күүседир дээш бүгү күжүн салыр деп, эш Бойду пленумнуң киржикчилерин бүзүреткен.

Республиканың кадык камгалал министри эш **А. Любимов** бодунуң адрезинге болган шүгүмчүлелдерни хүлээп албышаан, районнарның кадык камгалал кидистерниң четпес ажылдап турарын, ол кидистерниң малчыннарга медицина дузаламчызын көргүзер талазы-биле хемчеглерни райкүүскомнарның чугаалашпайн турарын чугаалаан.

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң Эн-Сугда малчыннары аргажок бичии бажыңнарда чурттап турар. Олче медицина ажылдакчылары барбаан. Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхозта чунар бажың доктаамал ажылдавайн турар. Республикада бичии уругларның аарыыры болгаш чок апаары мурнукузундан дыка кызырылган-даа болза, ам кайы хире хууну элеп турарын база ол хуунуң хөй нуруузу малчыннарның ажы-төлү болуп турарын, моон ужурунда малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидерин, маңаа медицина ажылдакчыларының дорт хүлээлгезин эш Любимов саналынга айыткан.

— Хойжу бригадаларның төптеринде шоолуг тудуг кылдынмайн, кудуктар кастынмайн турарын, кыштаглар чоогунга кок сула тарывастай бергенин болгаш зоотехниктерниң четпес ажылдап турарын Барыын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунуң хойжузу эш **И. Адаш** саналынга шүгүмчүлээн. Фабрикага кылган өгнү эккээрин малчыннар сонуургап турар болгаш радиоприёмниктерни хөйү-биле тарадырын негеп турар. 1963 чылда хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргып алырын, өртүмаа-биле баш бүрүзүн 60 кг дириг деңзилиг кылдыр семиртирин, 20 тонна сигенни белеткеп алырын эш Адаш хүлээнген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш **Х. Анчимаа** санал берген. Бо чылдың январь 1-де байдал-биле алырга, республикада 2308 кодан малга 3189 өг-бүле азы 13 муң ажыг кижи ажылдап турар. Бо пленумга ол ажыл-ишчилерниң культура-амыдыралын экижидер дугайында айтырыгны чугаалажып турары кончуг шын. Бистиң малчыннарывыстың чурттап турар байдалы ырак-узак берге болза-даа, ажыл-агыйларның удуртукчулары оларның чуртталгазынга демей-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар хүлээлгелиг. Ам байдал дыка берге: радио, кино чок, солуннар барбас, эки илеткелдер болбайн турарындан малчыннар иштики, даштыкының болуушкуннарындан хожудап каап турар. Республикада клуб, театр, кино, библиотека, медицина дээн ышкаш культура албан черлери четчир бар. Олар чоңга бараан болур хүлээлгезин уттуп турарлар-дыр. Ол ышкаш садыг, харылзаа органнары малчыннарже арнын көрүндүрбээн.

«Улуг-Хая» совхозта, «Х Улуг хурал» колхозта клубтар ажылдавайн турар. Чамдык медицина пунктулары одалга-биле хандыртынмаан. Партия комитеттериниң болгаш райкүүскомнарның талазындан культура албан черлериниң удуртукчуларын холга ап, олардан негелдени дыңзыдар херек.

Бүгү чүвени кижиге — бистиң амыдыралывыстың хоойлузу ол. Партия биле чазактың сагыш салыышкынының ачызында бистиң хөй-хөй уругларывыс күрүнениң күсели-биле халас өөренип, өзүп доругуп турар болгай. Ынчалза-даа мону чамдык черлерде шын ажыглавайн турарының чижектерин эш Анчимаа чугаалаан. «Малчын» колхозта уруглар садынга 40 уругну тургузар дээн болза чүгле 20 ажыг уруг тургускан, а ол уругларның оңна хирези малчыннарның уруглары болган. Малчыннарның уругларын хандырылгага алыр ужурлуг турбуже, чамдык башкылар, эмчилер болгаш өске-даа ажылдакчылар боттарының уругларын күрүне хандырылгазынга кирип бээр таварылгалар шын эвес.

Суурлар чаагайжыдылгазының, арыг-шевер чуртталганың айтырыы сөөлгү үеде доктаай берген. Бо ажылды мурнукузу ышкаш хөделдирип чорударын оратор база саналдаан.

Бии-Хем районнуң малчыннарының эрткен чылын чедип алган чедиишкиннерин парткомнуң секретары эш **Ю. Катков** демдеглээш, ындыг түңнелдер партияның организастыг болгаш идеологтуг ажылын күштелдиргениниң база малчыннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазын экижиткениниң түңнелинге чедип алдынганын чугаалаан. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозтуң Хүтте болгаш Билелигде фермаларында чуртталга бажыңнары четчир, клубтар, библиотека, ясли, чунар бажың доктаамал ажылдап турар. Моон түңнелинде Хүт фермазы мал чемин четчири-биле белеткээн, бир инекке оннаштыр сүт саалдазы 7 литр немешкен, бо кыжын чаңгыс-даа баш мал хоравазан. Билелиг фермазында сүт саалдазы эрткен чылдаазындан 150 тонна немешкен. Ол ферманы Туран 11 чыл школазы шефке алгаш улуг дуза чедирген. «Өөк» совхозта Н. Карбының хойжу бригадазының хандырылгазы база эки болгаш ында политиктиг база зооветеринарлыг өөредилге чоруп турар. Бригадада ам тораан 700 ажыг хойнуң хураганы бүрүн менди.

Ынчалза-даа малчыннарның амыдыралчы негелделерин хандырарында четпестер бисте бар деп секретарь демдеглээн. 25 малчыннар өглерде чурттап турар. «Халын», «Искра» колхозтарның баштаар черлери, ында партия организациялары малчыннарже эң кошкак сагыш салып турар. Малчыннар солунну озалдап ап, лекция, беседаларны ховар дыңнап турар. Бараан болгаш аъш-чем хандырылгазы чедимче чок. Моон түңнелинде малдың ажаалда-чемгерилгези баксырап, мал чеми үзүктелип турар.

Малчыннарның амыдырал байдалын улам экижидериниң хемчеглери алдынып турар. Бо чылын 50 бажыңнарны тудар, 43-түү септээр, 3 яслилерни, 9 кызыл булуңнарны, 70 печкаларны кылыр. Лекция, беседа кылырын, бараан, чем хандырылгазын, солун чедирилгезин экижидерин организастаан бис.

Районнуң ажыл-ишчилериниң 1963 чылдың планнарын, усть-лабинчилерниң кыйгырыын хайныышкынныг чугаалажып көрүп, бедиткен хүлээлгелерни ап турарын эш Катков саналының төнчүзүнде чугаалаан.

Партияның XXII съездизиниң болгаш ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, колхозтуң ажыл-ишчилери чамдык чедиишкиннерни чедип алган деп, Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунда партия организациязының секретары эш **Ф. Бегзи** чугаалаан. Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле хүлээлгезин колхоз эрткен чылын ажыр күүсеткен. Бо дээрге бистиң малчыннарывыстың күжениишкиниң ажылдаазының түңнели-дир. Бистиң мурнакчы хойжуларывыс Б. Шуузу, Э. Доржу олар 100 төрүүр хойга оннаштыр 101—110 хураганы алган. Тораан инектерниң бызаалары бүрүн алдынган.

Ырак-узак черде колхозтуң шаанкын хөгжүлдези партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының ачызы болганын демдеглээш, мурнунда суур чок черге 40 өрегелер тургустунган бичии колхоз 280 чуртталга бажыңнарлыг улуг колхоз апарганын ол демдеглээн. Ынчалза-даа ажыл-агыйда четпестер ам-даа хөй. Малдың уксаазын сайзыралыр ажыы багай, моон уламындан дүк кыргылдазы бир хойдан чүгле 1 кг ажыг, сүт саалдазы дыка куду болуп турар. Эрткен чылын мал чемин белеткээриниң планын күүсетпээн.

Колхозтуң мурнунда улуг сорулгалар бо чылын салдынган. Бистиң колхозувус ышкаш мал ажылдыг колхозка бо сорулганы чүгле малчыннар ортузунга ажылды, оларның культурлуг амыдырал-чуртталгазын экижидип тургаш шиитпирлеп болур деп эш Бегзи чугаалаан. Ам үеде 63 малчыннарның чүгле 21-зи бажыңда чурттап турар. Колхоз төвү-биле малчыннар аразы 100—150 км ырак, машина оруу чок болганда чуртталга болгаш культура хандырылгазын экижидери бергедеп турар. Малчыннарга бажыңнар тудар ыяшты белеткеп эгелей берген. Бүгү хойжуларны бригадалар кылдыр каттыштырар.

Чер ажылын чедир үнелевейн турар чорукту ам чайлатпас болза, мал ажылынга быжыг суур тургустунмас. Ол ышкаш орук харылзаа чок чорук колхозтуң экономиказынга аар уржуктарыг болуп турарын демдеглээш, орук тудуун кылырын өөренип көөрүн республика организацияларындан ол дилээн.

Чөөн-Хемчик районнуң партия комитединиң секретары эш **Д. Ондар** саналынга малчыннарны чуртталга бажыңнары-биле хандырар айтырыгже элээн сагыш салып турар Ленин аттыг, «Искра», «Большевик» колхозтарны демдеглээн. Ылангыя Ленин аттыг колхозтуң Хараганныг-Ховуда хойжу бригадазының төвү элээн көрүштүг апарган. Ында чуртталга бажыңнары, кызыл булуң, тарылгалыг садыглаш бар апарган.

Ынчалза-даа районда ийи чүс ажыг малчын өрегелер, оон иштинде «Сүт-Хөл» совхозта чүс ажыг өреге өглерде чурттап турар. Бо дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязынга бистиң шүгүмчүлээни шын. Сессия болганының даараазында хүнде партия комитединиң бюрозунга бо айтырыгны чугаалашкаш, хемчеглерни ап чорутканбис дээш эш Ондарның көргүскен чижектерин пленумнуң киржикчилери чүүлдүгзүнүп көрген. Фермаларга, хойжу бригадаларга санитар комиссияларын тургускан. Чамдык черлерге библиотекаларны болгаш 10 чунар бажыңы тургускан.

1963 чылда 15 хойжу бригадаларның төптерин тургузар, малчыннарга 80 чуртталга бажыңнарын тудар. Хойжуларга дузалажыр, агитлистек үндүрер, беседа чорудар сорулга-биле комсомолчуларның походун организастап турар. Автолавкаларның маршрудунуң графиин тургускан.

Районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери усть-лабинчилерниң чагаазын таныжып чугаалашкаш, бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар.

— Бистиң малчыннарывыстан чүгле 18 өреге бажың-биле хандыртынган. Бо чылын 11 бажыңны тудар деп планда көрдүнген. Оон кырынга бирээзинге-ле ийи аал иштин чурттаар ийи бажыңны чедир тудуп, ажыглаалга кирер. Бир эвес бо темп өзүгаар алыр болза, бистиң бүгү малчыннарывысты бажың-биле хандырар айтырыг беш-алды чылдар иштинче шиитпирлеттинер апаар-дыр. Мону өөренип көргеш, чуртталга бажыңы тударының акша-хөреңгизин эде көөрү чугула — деп, «Тээли» совхозтуң директору эш **Б. Чюдюк** саналынга чугаалаан.

Бай-Тал салбырда үш муң кижи чурттап турар. Ында клуб чок. Клуб тудуунуң болгаш Кызыл-Даг салбырында клубтуң септелгезиниң дугайында үш чыл дургузунда чугаа чоруп турар. Бо айтырыгны өөренип көөрүн болгаш мал кыштагладыышкынында тургустунган берге байдалды, концентраттыг чемнер-биле хандыртынарының аргазын эш Чюдюк база саналдаан.

1962 чылда колхоз бүдүрүлгезинге үндезин чаартылганы кылып, 4 комплекстиг бригаданы организастаан бис деп, Каа-Хем районда «Тииледге» колхозтуң даргазы эш **Т. Зайцев** бодунуң саналын эгелээн. Оон түңнелинде эрткен чылын чер болгаш мал ажылынга кошку түңнелдер чедип алдынган. Тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 15,7 центнер чедир өскен. Малдың баш санын өстүрериниң планы, мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар хүлээлгелер эки күүсеттингилээн.

Мал ажылында бурунгаарлаашкыннар-биле чергелештир мурнакчыларның саны база өскен. Бызаа ажаакчызы Житкова 23 инекке 152 бызааны, азы инек бүрүзүнге 7 бызааны, а колхозта ниити-биле бир инекке 4 бызааны чагыштырып өстүрген. Бо арганың эки талаларын түңнеп, четпестерин чугаалажып көргеш, келир чылын бир инекке-ле 5 бызааны чагыштырып өстүрер деп планнаан бис. Бистиң бо аргавысты өске ажыл-агыйларга сүмелезе чогуур деп бодаар мен. Бистиң мурнакчы саанчыларывыс: эш Пальчук 30 инектен 51 тонна сүттү азы бир инекке оннаштыр 1800 литр сүттү, эштер Бузинова, Архипова олар 1700 литр сүттү сагганнар. Семиртилге малының кадарчызы эш С. Домбу чайгы үеде баш бүрүзүнге оннаштыр 850—900 грамм, а кыжын үеде — 450—500 грамм немелде деңзини дүн-хүн иштинде чедип ап турар. Хунан хойлар кадарчызы эш А. Баян хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү, иргі кадарчызы С. Уюшпан — 3,5 кг дүктү кыргып алганнар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер хемчеглерни ап, партияның ажык хуралынга чугаалашкан. XXII съездиниң шиитпирлеринге үндезилээш, бис баштай төпте тудугларже, электрижидилгеже кол күш салган бис. Ам бедик вольтулуг шугумну туткан. Ол фермаларны, бригадаларны электрижидер арганы бээр материалдыг база апарган. Ам үеде малчыннарның 90 хуузу бажыңнарда чурттап турар. 1963 чылда 12 бажыңнарны тудар, малчыннарның бүгү бажыңнарын септээр болгаш малчыннарның амыдырал-чуртталгазынга электриниң калбаа-биле ажыглаары көрдүнүп турар.

Оон ыңай эш Зайцев малчыннарның хандырылгазын чугаалааш, национал театрның колхозтарже барбайн турарын, Каа-Хем райпозунуң автолавказы «автосуггарыкчы» деп банка шолалады бергенин, «Кодээ электротудугнуң» багай ажылын шүгүмчүлээн.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң херээ бистиң малчыннарывыстың холунда. Оларның амыдырал-чуртталгазын экижидер айтырыгны обкомнуң пленумунга чугаалажып турары кончуг шын дээрзин Өвүр районнуң парткому секретары эш **А. Семис-оол** онзалап демдеглээн.

Өвүр районнуң колхозтарының хөгжүлдези-биле чергелештир малчыннарның амыдырал-чуртталгазы улам экижип турарын ол чугаалаан. Районнуң партия организациязы бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Хойжу бригадалар, фермалар төптеринде 5 клубтар, 4 кызыл булуңнар, 4 магазиннер ажылдап турар. 308 малчын өрегелерниң 218-и бажыңнарда чурттап турар. Автолавка малчыннарны доктаамал кезип, садыглап турар.

Ынчалза-даа районнуң культура-чырыдыышкын албан черлери, медицина ажылдакчылары малчыннарга ховар барып турарлар. Ылангыя медицина ажылдакчылары чүгле чалалгага баары-биле кызыгаарлаттынып турар. Оон аңгыда медицина болгаш культура ажылдакчылары бисте чедишпес. Бо айтырыг талазы-биле чогуур министерстволар биске дузалаза чогуур.

Районнуң малчыннарынга ам безин 90 ажыг бажың чедишпес. Чамдык санда кирип турар бажыңнарның шынары багай, төлевилел чокка туттунган, крыжазы, кладовказы чок. Ындыг бажыңнар тударын моон соңгаар болдурбас херек. Бо чылын 45 бажыңнарны, 8 чунар бажыңнарны, 3 хлеб быжырар черлерни, кызыл булуңнарны кылыр. Малчыннарны эки чуртталга бажыңнары болгаш өске-даа тудуглар-биле хандырарын 1964 чылда доозар деп турар.

Хой ажылын бот-орулга-чарылгалыг бригадалар кылдыр тургускан. Ынчалза-даа олар бичии. Оон аңгыда бригада төптеринде чүгле улуг кадарчылар олуруп турар, өскелери ону долгандыр кыштагларда турар. Бодап көөрге бригадаларны улгаттыргаш, төптерге хойжуларның өг-бүлези үргүлчү чурттаар кылдыр тургусса эки деп эш Семис-оол саналдаан. Бригадаларга, фермаларга ажыглаар биче күштүг шимчедикчилерниң чок боор турарын айыткаш, ындыг чүүлдерни көвүдедириниң чугулазын ол демдеглээн.

Индирде Каа-Хемниң партия комитединиң секретары эш **А. Аракчаа**. Оон чугаалааны:

— Колхозчу тараачыннарның амыдырал байдалын, культурлуг деңнелин экижидеринге хамаарыштыр бисте чамдык хемчеглер алдынып келген. «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтарда байдал өскелериниңден дээре. Колхозтарга бо чылын парлалга чагылгазы эки организастаттынган. Шупту 518 малчын өрегелерниң 480-и чагылгалыг. Ынчалза-даа чүс-чүс малчыннарга почта чедирилгези үзүктелиишкинниг чоруп келген. Ам колхоз бүрүзүнде тускай почтальоннар тургустунгулаан болгаш оларның хөй кезии почтаны чогуур өйүнде чедирип турар апарган.

Мал ажылын шыырак күштер-биле быжыглаарынче база элээн кичээнгей салдынган. Чүгле эрткен күстен бээр 16 коммунистерни, 35 комсомолчуларны малга ажылдаары-биле чорудкан бис.

Ындыг болза-даа малчыннарның амыдырал хандырылгазында четпестер бисте кончуг хөй. Ол дугайында маңаа бистиң илеткелчи-даа, санал берген эштер-даа чөп шүгүмчүледи. Шынап-ла «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук» колхозтарның дыка хөй малчыннары соок дүшкүже чедир-ле майгыннарга чурттап турганнар. Ам-даа байдал чегенчиг. Районда 180 хойжу өрегелерниң чүгле 30 ажыр хирези демир печкаларлыг, казанак бажыңнарда чурттап турар.

Малчыннарның культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле хемчеглер чамдык колхозтарда организастаттынып эгелээн. Ылангыя «Бурунгаар» колхозта ол ажыл дээре чоруп турар. Колдуунда кодээ интеллигенциядан тургустунган агиткультбригада ол колхозтуң малчыннар аалдарынга барып, таныдылга ажылын калбартып турар. Ыраккы одарларда малчыннарга эмнелге хандырылгазы ылангыя «Октябрь 30 чылы» колхозка кончуг четпес болуп келген. Ол дугайында айтырыгны чоокку хүннерде парткомнуң бюрозунга шыңгыы көөр деп турар бис.

Эш Аракчаа саналының оон ыңайгы кезээнге малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле салдынып турар сорулгаларның дугайын чугаалап, чоокку 1—2 чылдарда малчыннарга 60 чыгам чуртталга бажыңнарын, 16 кызыл булуңнарны немей тударын, 80 хире колхозчу бажыңнарны радиожудар деп турарын пленумга медеглээш, малчыннарга медицина хандырылгазын экижидер, фермалар, бригадалар аразынга телефон, радиожудулганы тургузар талазы-биле республиканың кадык камгалал министерствозу, харылзаа эргелели дузалашпайн келгени дээш оларның удуртукчулары Любимовту, Лавриновичини шыңгыы шүгүмчүлээн.

— Кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлгезин калбартыр дээш демисешпишаан, бистиң районнуң ажылчы чону эрткен чылын биче эвес чедиишкиннерлиг болган,— деп Улуг-Хемниң партия комитединиң секретарының оралакчызы эш **М. Харченко** саналын эгелээш, 1961 чылдыынга бодаарга 1962 чылда эътти бүдүрери 20 хуу, дүктүү — 17 хуу, сүттүү — 34 хуу өскенин, хүлээлгеде көргениңден 6 муң пуд тараа күрүнеге ажыр саттынганын, мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле «Найырал» совхоз, Жданов аттыг колхоз эң дээре көргүзүглерлиг болганын дыңнадып, колхоз, совхозтарда кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын адаан.

— Ам мал кыштаглаашкынының эң харысаалгалыг үези, олче улуг кичээнгей салып, ол чугула ажылдың салым-чолун шиитпирлээр малчыннар-биле ажылды күштелдирип турар бис. Культура-чырыдыышкын болгаш садыг ажылдакчыларындан, эмчилерден тургустунган агиткультбригада малчыннарже четверг санында үнүп, оларның ажыл амыдыралы-биле таныжып, практиктиг дузаламчыны көргүзүп турар. Ол эки эгелээшкинни бис ам-даа үргүлчүлээр бис — деп, уламчылааш, малчыннарны оран-бажың-биле четпес хандырып келгениниң дугайында шүгүмчүлелди хүлээп ап турарын, 1963 чылда малчыннарның хөй кезиин бажың-биле хандырар дээш хемчеглер алырын пленумнуң мурнунга хүлээнген.

«Тес-Хем» совхозта № 2 хойжу бригаданың хойжузу эш **Д. Нуру** сес алган, бо пленумга малчыннарның чуртталга болгаш культура хандырылгазын экижидер дугайында айтырыгны чугаалажып турарын сеткилиниң ханызындан чүүлдүгзүнүп турарын илередип, шээр малдың чаш төлүн менди доруктурар, дүк кыргын алыышкынын көвүдедир талазы-биле эрткен чылын бодунга алган хүлээлгезин күүседип шыдаанын медеглээн. Совхозта малчын өрегелерге бараан садыглаашкынында, медицина хандырылгазында четпестерни ол тодаргай чижектерге көргүзүп, малчын кижилерниң культурлуг херегселдерин долузу-биле хандырар дээш сагыш човангыр болурун дилээн.

—Партия биле чазактың тыва улус дээш сагыш салыышкынының ачызында бисте бараан саарылгазы чыл келген тудум-на 5—6 миллион рубльге көвүдеп турар апарган,— деп респотребсоюз баштаар чериниң даргазы эш **Б. Бүдегечиев** саналын эгелээн. Кодээ херегленикчилерниң бараанга негелдези хоорай чурттакчыларындан ам барык ылгалбас болган. Олар торгуну, дүктен кылган пөстерни, хевистерни, радиоприёмниктерни, даараныр машиналарны, мотоциклдерни хөйү-биле негеп, хөйнү садып ап турар. Ол болза кодээ ишчилерниң амыдырал деңнели хемчээл чогу-биле өзүп турар апарганын херечилеп турар-дыр. Бисте садыг четкилери элээн өскен. Районнарда 36 автолавкалар тургустунгулаан, оларның саны моон соңгаар-даа көвүдээр.

Өвүр, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарның малчыннарынга бараан хандырылгазы багай болуп келгениниң дугайында бистиң адрезивиске болган чидиг шүгүмчүлелдерни хүлээп албышаан, ол четпестерни үзүткаар дээш немелде хемчеглерни алыр бис. Ылангыя улуг-улуг фермаларга садыгжы чок ларёктарны немей ажыдар болгаш районнар, совхозтар төптеринге ховар бараанннарның, мебель кылыгларының тускайжыттынган магазиннерин организастаар хемчеглер көрдүнүп турар дээрзин ол дыңнаткан.

— Бис чүгле чер ажылынче кол кичээнгей салгаш, мал ажылы, малчыннар амыдыралын шынап-ла уткан турган бис. Оон ужурунда бистиң маңаа чөптүү-биле шүгүмчүледи — деп, Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы эш **И. Бологов** саналынга миннип чугаалаан.

Шынап-ла ол колхозтуң удуртукчулары чер ажылында кижилерге эки дериттинген турлагларны хандырган хирезинде, малчыннар дугайында мырынай-ла сагыш салбайн келген.

Саналының төнчүзүнге эш Бологов малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле бо чылын кандыг-кандыг хемчеглерни боттандырар деп турарын, ылангыя ырак одарларга эки шынарлыг 5 чуртталга бажыңнарын, 1 хойжу бригаданың төп суурун бүгү тудуглары-биле кады тудуп дооскаш, ажыглаалга кирерин, фермаларда бүгү клубтарның капитал септелгезин чорударын, чыл төнчүзүнге чедир кол-кол бүдүрүлге төптерин бүрүнү-биле электрижидерин болгаш өске-даа кылза чогуур ажылдарны чугаалааш, колхозта эмнелге салбырын шыырак белеткелдиг медицина ажылдакчылары-биле хандырарын республиканың кадык камгалал министерствозундан дилээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы эш **В. Соколов** бодунуң чугаазын мал кыштагладыышкынының байдалынга хамаарыштырган. Кыш — мал ажылында эң харысаалгалыг үе дээрзин демдеглевишаан, ам безин берге байдалдың тургустуна бергенин ол айыткан.

Кыш дургузунда республикада 16 муң ажыг, оон иштинде январьда 4.6 муң баш мал өлген. Кыштаглаашкын Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Тес-Хем районнарда дыка бергедеп турар. «Тээли» совхозта 16 муң баш мал дүүн тастап, арып баксыраан. Ол совхоз мал чеминиң 70 хуузун күскээр кыжын-на чарыгдап алган. Ам өске черлерден чем сөөртүп алырын шушпең организастап турар.

Таңды районда 2070 баш мал өлген. Ылангыя «Межегей» совхозта байдал дыка багай. Ол совхоз (директору эш Пашенко, парторганизация секретары эш Никитин) силосту барык ийи чылга белеткээн, ол хиреде-ле чем сөөртүлгезин, суггатты кончуг багай организастааныңдан инектер безин аажок арган. Малчыннарның амыдырал байдалы чегей хандыртынган.

Бии-Хемде байдал база ындыг. «Өөк» совхоз, «Кызыл тараачын» колхоз ышкаш ажыл-агыйлар безин мал чемин үзүктелдирип турар. Кыш берге дээрзи шын болбайн аан. Ынчалза-даа инектер, хавааннар ышкаш малдарның арып, өлүп турарын эштер Куценко, Түрген-оол олар чунун-биле тайылбырлаарыл. Бо бүгү дээрге кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлгезин болгаш белеткелдер министерствозунуң, бүдүрүлге эргелелдериниң, район организацияларының харысаалга чок, сагыш амыр чоруунуң түңнели-дир.

Эш Соколов оон ыңай пленумга чугаалажып турар айтырыгның чугулазын демдеглээш, моон мурнунда министерство болгаш оон тускай эртемниглери бо айтырыгже кошкак кичээнгей салып турганын миннип чугаалаан. Министерствонуң болгаш эргелелдериниң удуртукчулары, тускай эртемниглери ажыл-херекти моон соңгаар малчыннар ортузунга ажылдап, оларның материалдыг болгаш культурлуг хандырылгазын экижидерин дамчыштыр чорудар. Бо чылын совхозтар шугуму-биле 17 муң, колхозтарга 14 муң квадрат метр чуртталга шөлүн тудар, 17 кызыл булуңнарны, 20 кудуктарны кылыр, Каа-Хем, Таңды районнарының колхозтарын, совхозтарын Кызылдың электри станциязындан электрижидерин болгаш 42 тонна кидисти, 10 синтетиктиг өглерни келдирер деп турарын чугаалааш, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер айтырыгны үш чыл иштинде үзе шиитпирлээри чугула деп эш Соколов демдеглээн.

Чыл планын хуусаа бетинде күүседиилиңер!

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының бүгү ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш албан-хаакчыларынга Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының коллективиниң КЫЙГЫРЫЫ

СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген бүгү совет улус коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг программазын амыдыралга боттандырар, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш социалистиг чарышты калбартып турар. Чеди чыл планының эрткен дөрт чылдарының планнарының күүселдезиниң түңнелдери болза, совет улус салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүсетпишаан, коммунизмче бүзүрелдиг бурунгаарлап бар чорууруун херечилеп турар. Улус ажыл-агыйы шалыпкын темпилер-биле хөгжүп, продукция бүдүрериниң хемчээли чыл келген тудум-на улам улгадып, күш-ажылдың бүдүрүкчүзү бедип турар. А ол дээрге чаа ниитилел тургузуунуң тиилеп үнеринге, ажылчы чоннуң материалдыг чаагай чоруун хандырарынга эң кол чүүл болур.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш бүгү улустуң демиселинге бистер, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының коллективиниң кежигүннери боттарывыстың салыышкыннарывысты киирип турар бис. Эрткен чылын 221,8 муң тонна чүъктерни сөөртүвүс, оон иштинден 50,6 муң тоннаны пландан ажыр сөөртүвүс, 1 миллион 587 муң тонна-километрлерни пландан ажыр ажылдап кылдывыс, а автомашина бүрүзүнге оннаштыр план күүселдези 111,8 хуу болган. 38168 литр бензинниң камналгазы чедип алдынган, чүък сөөртүлгезиниң бир тонна-километриниң бот-үнези 0,34 копеекке чиигээн, күрүнеге 11,3 муң рубль түңнүг камналганы бердивис.

Ынчалзажок чедип алган чедиишкиннеривиске менээргенмес бис. Бистиң сорулгавыс —даарта бөгүнгүзүнден эки ажылдаары. Ону херек кырында боттандырарда ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип тывкаш бүдүрүлгеге шиигээдири, социалистиг чарышты улам күштелдирери негеттинер.

Боттарывыстың аргаларывысты болгаш курлавырларывысты сайгарап көргеш, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга аллар кылдыр чеди чыл планының бешки чылында моон адаанда хүлээлгелерни ап тур бис:

— Чүък сөөртүлгениң чыл планын тонна болгаш тонна-километр талазы-биле декабрь 5-те күүсеткеш, пландан ажыр 40 муң тонна чүъктерни сөөртүр, 1 миллион тонна-километрлерни ажылдап кылыр.

— 1962 чылда чедип алдынган көргүзүглерге немей автомашина бүрүзүнүң бүдүрүкчүзүн 3 хуу бедидер.

— Автомашинаның норма өзүгаар доктааттынган ажыглалындан 20 муң километр оруукту эрткиже узадыр.

— Бүгү автомашиналарның техниктиг байдалын тергиин эки тудар, автопарктың техниктиг белениниң көргүзүүн 80 хуу чедирер. Авария кылыр, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр фактыларны шуут узуткаар.

— Чүък сөөртүлгезиниң бир тонна-километриниң бот-үнезин 0,3 копеекке чиигедир.

— Бензинниң 35,5 муң литр камналгазын чедип алыр.

— Бүдүрүлгеге ажылдаар кылдыр 12 слесарьларны боттарывыстың күжүвүс-биле белеткээр.

— Үшкү класстың 20 чолаачыларының квалификациязын ийиги классче бедидер.

— Автоажыл-агыйның шынар талазы-биле көргүзүглерин экижидер дээш демиселче бүгү коллективти эвилеңдээр сорулга-биле АТК-га экономиктиг анализтиң бюрозун тургузар.

— Шефке алганывыс Бии-Хемниң «Халын» колхозунга кодээ ажыл-агый техниказын часкы тарылгага белеткээринге дузалажыр. Квартал бүрүзүнде ийи—үш удаа ол колхозка барып воскресник эрттирер, а күскү дүжүт ажаан алыышкынының үезинде четчир санныг автомашиналарны ыдаар чорудар.

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының бүгү ажыл-ишчилерин чеди чыл планының бешки чылының оналгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың чалгыын улам күштелдирериңче, боттарының күш-ажылы-биле Төрээн чуртун сөзүр дээш чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынче кыйгырып тур бис.

Кыйгырыгны АТК-ның коллективиниң ниити хуралынга чугаалажып көргеш, чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

„Шынның" номчукчуларының чагаалары

Тес-Хем районнуң Чыргаланды 8 чыл школазында ажылчын аныяктарның кежээки школазының сески, онгу класстарының өөредилгези (кичээлдери) неделяда 4 катап болуп турар. Кежээки школада 20 ажыг аныяктар хаара туттунган. Колхозта уруглар садының кижизидикчизи Оюу Баазан, мурнакчы тракторист Бедик Бюрбю дээн ышкаш комсомолчулар кичээлдерни үспейн, эки өөренип турар.

ЧУРУКТА (оң талазындан солагай талазынче): школаның өөредилге эргелекчизи Ниман Иргитович Тараачы кежээки школаның 8-ки клазында алгебра кичээлин эрттирип турары. Тос чыл дургузунда ол башкылап келген. «Марксистиг философияның үндезини» деп эртемниң талазы-биле башкыларга бөлгүм дамчыштыр тускай өөредилгени база чедиишкинниг эрттирип турар болгаш аныяктарның хүндүткелин чаалап алган.

Сөзү болгаш фотозу С. ЧАЖИН-ООЛДУУ.

Кожайның хоочун саанчызы

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң хоочун саанчызы Түлүш Тойлааровна Маклал Кожайның сүт-бараан фермазынга 14 чыл бурунгаар ажылдап эгелеп турда, сүт саалдазы аңаа куду деңнелге турган болгаш саанчыларның ажылдан үнер чоруу база хөй турган. Саанчының ажылынга шаптыктап турган бергелер турза-даа, тура соруктуг хоочун саанчы ол бергелерни ажып эртип шыдаан. Ферманың ажылын экижидер сорулга-биле саанчыларның болгаш кадарчыларның өртузунга организас-массалыг ажылды хүн бүрү чорудуп, аныяк саанчыларны өөредип эгелээн.

Түлүш Тойлааровнаның эң ылаңгыя коллективке күш-ажылдың чурумун бызыглаарының, малдың чемгерилгезин, кадарылгазын шын организастаарының болгаш мурнакчы саанчыларның дуржулгазын ажыл-агыйга нептередириниң талазы-биле онза кызымак ажылдап келгенин колхозчулар, ферманың ажылдакчылары чоргаар-биле сактып чугаалаарлар. Чыдып каап турар саанчыларга ажылдың аргазын үргүлчү айтып берип, оларны херек кырында өөредип, ажыл-агыйның сагылга-чурумун үреп турган чамдык кижилерни коллективтиң хуралдарынга чугаалажып, янзы-бүрү болдунар-ла хөй хемчеглерни ап келгенинниң түңнелинде, сүт саалдазы чыл санында улам-на көвүдеп, ферманың кижилери чангыс эп-сеттиилдиг, найыралдыг коллектив болу бергенин Түлүш Тойлааровна боду безин чугаалап олурар.

Мурнакчы ажыл-ишчи элээн каш чылдар иштинде көдээ база район Советтериниң депутадынга соңгуттуруп келген. Бо ажылдап келген чылдарының иштинде оон ады районнуң, республиканың дээре ажыл-ишчилериниң аразынга кирип келген болгаш бедик көргүзүглерлиг болганы дээш СЭКП обкомунуң хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнадып келген. Хоочун саанчының өөреткен кижилериниң санаары берге. Оларның аразында республиканың мурнакчы саанчыларының бирээзи Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Санчы Көк-кыс, районнуң мурнакчы саанчылары Мария Балдан, Хөвалыг Биче-кыс болгаш өскелер-даа.

Мурнакчы саанчы Т. Маклал назылап кырыза-даа саанчы хүлээлгезин кызымак күүседип, ам-даа районнуң дээре саанчыларының санында кирип турар. Эрткен чылын ол инек бүрүзүнден 1800 кг сүт саар хүлээлгени алган турган. Чыл дургузунда бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап келгеш, алган хүлээлгезин 2040 кг кылдыр күүсеткеш, районнуң саанчыларының аразында калбарган чарыштың үшкү черин ээлээн. Мурнакчы ажыл-ишчи Т. Маклалга ам «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп хүндүлүг атты тывыскан.

Хоочун саанчының ажылдап турары Кожай фермазы эрткен чылын саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1637 кг сүттү саап алгаш, районнуң колхозтарының, совхозтарының сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн. Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң парткомунуң бюрозу сүт-бараан фермаларының аразынга калбарган чарыштың түңнелин чугаалажып көргеш, сүт саалдазының талазы-биле бедик көргүзүглүг болган Кожай фермазынга парткомнуң болгаш райкүскомнуң фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугун тыпсырып шиитпирлээн.

Д. МОНГУШ.

СОҢГУЛДА ХҮНҮНГЕ ЧЕДИР

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң тудугжулары бо чылдың тудугларынга херегләэр тудуг ыяжының белеткелин чер-чер Советтериниң соңгулда хүнүнге чедир доозар деп шиитпирлээннер. Олар сөөлгү үеге чедир 822 кубометр ыяшты кезип, штабельдеп белеткээн. Кезикчилер Х. Норбужап, Х. Дамдын-Сюрюн, сөөртүкчүлер Н. Бырдан, Х. Шойдакпай болгаш оон-даа өскелер тус-тус онаашкан ажылдарының нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Культура албан черлеринге, колхоз конторазынга болгаш оон-даа өске черлерге кежир чылыг оттулар ыяш белеткелинде бир бригада ажылдап турар, чоокку үеге чедир 565 кубометр оттулар ыяшты хап белеткээн.

С. ИРГИТ.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

Өвүр райпозунуң белеткел конторазы бо чылдың бирги кварталының белеткелдер планының чедиишкинниг күүседип турар. Соңгулдага алдар болдурган социалистиг чарышты калбартканының түңнелинде, бирги кварталда белеткел саарылгазының планын түң талазы-биле февраль 1-де 70 хуу күүсеткен. Ылаңгыя улуг алгы-кеш садып алырының планын 125 хуу, үүрмек алгы кештиин—70 хуу, өлүк белеткелиниин—97 хуу күүседип алган.

Бөдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээр планны чедиишкинниг күүседир дээш белеткелчилер кызымаккай ажылдап турарлар.

Бистиң көдээ библиотекавыста

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда библиотеканың ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн. Оон ниити ном фондузу — 5070. Чечен чогаал, көдээ ажыл-агый талазы-биле янзы-бүрү хөй номнар библиотекада корум чыскаалдыг делгеттинген. Төп болгаш түс черниң солуннарын, журналдарын номер аайы-биле аңгы-аңгы көктээш, делгеп салып каан. Көдээ ажыл-агый талазы-биле плакаттар библиотекада астынган. О. Серекей, Ю. Ооржак, Х. Эрес-оол, Д. Борбакай, кадарчы Х. Дээжмаа библиотеканың идепкейлиг болгаш доктаамал номчукчулары.

Библиотеканың иштн чылыг, арыг-шевер. Библиотека эргелекчизи К. Ачаал номчукчуларның номнарны ап номчуурунга саадал чокка дузалажып турар. Библиотекага чоокку үеде номчукчулар конференциязын эрттирер деп турар.

Мооң-биле чергелештир библиотека ажылында четпестерни дараый чайладыры күзенчиг: тыва дыл кырында чаа номнар, оон иштинде чечен чогаалдың номнары кончуг ховар. Чогаалчы С. Токаның «Араттың сөзү», С. Сарыг-оолдуң «Эгелеп чоруур чогаалчыларга» деп номнарын номчукчулар херегләп турар. Ол номнар библиотекада чок. Орус дылдан тыва дылга очулдуруп үндүрген ийикле, азы тыва чогаалчыларның чогаал номнары ында көзүлбес болган. Ынчангаш чаа номнар-биле библиотека фондузун көвүдедири чугула. Ном — кижиниң эң эки өңнүү, билиглерниң үнер дөзү, номга ынакшылары, ооң-биле өңнүктежири совет кижилерниң ыдыктыг хереэ. Библиотека — номнарның уязы, оон-биле хүн-бүрүзү харылзаалыг болур. Ынчангаш библиотека ажылын ам-даа экижидери чугула сорулга.

К. КАРА-ООЛ.

Аныяк механизаторлар

Тожу районнуң «Май 1-ниң» колхозунуң кезек аныяктары эрткен чылын Кызылдың профессионал-техниктиг училищезин чедиишкинниг доосаш, төрээн колхозунга ээп келгеннер. Чедип келген дораан үр-даа үе эрттирбейн күштүг техниканы башкарып, колхозунуң ажыл-агыйынга шылаар шаа-биле дузалажып эгелээннер.

Амгы бо хүннерде олар ажылга мергежилдиг кижилер болу берген артельдиң ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында шалыпчы ажылдап турар.

Ч. Даш-оол, Т. Хемер-оол, Ш. Станчик, Б. Ак олар ажыл-агыйның мурнакчы механизаторлары. Чоокта чаа Т. Хемер-оол колхозтуң кол механиги Н. Юшин-биле ажыглалдан үнер четкен «ДТ-54» деп тракторну үрелген кезектерин солуп, кызымак ажылдап тургаш, ыяк кылдыр септеп доосканнар.

Механизаторларның бир чамдызы Калыр-Адыр деп черде белеткеттинген 200 кубометр тудуг ыяжын сөөртүрүнге белеткенип, боттарынга быжыглаан тракторларын септеп турарлар.

К. КУМАЯН.

Малчыннарга сагыш салыышкын

ТАНДЫ райпозунуң автолавказының чолаачы-садыгжызы Николай Степанович Шуров кооперация шугумунга үр үеде ажылдап келген. Оларларда маңды кызымаа-биле ажаап турар малчыннарны, бедик дүжүттүг өстүрүп турар ховунуң ажыл-ишчилерин хүн бүрүнүң чугула херегле барааннары-биле ол эки хандырып, олар дээш ак-сеткилдиг ажылдап турар. Ынчангаш малчыннарның хүндүткелин ол чаалап алган.

Николай Степанович «Межегей» совхозтуң малчыннарынга болгаш хову ажылдакчыларынга барааннны сөөртүп чедирип, садыглап турар. Оон күш-ажылчы хүн бүрүзү эртенин-не эрте эгелээр. Кончуг дан бажында суур кырынга туман диргели берген турда безин Николай янзы-бүрү ассортиментилиг барааннарны чүдүрген машиназы-биле хойжуларже, малчыннарже дүрген-не хап чоруптар.

ХОЙЖУ Ооржактың бажыңының чанынга машина доктаап турупкан. Кабиназындан чолаачы үнүп келгеш, малчыннарны хол булгап кыйгырган:

— Бистиң «универмагывысче» кирип морланар!

— Чаа чүнү сөөртүп эккелдиңер? — деп ыраккы одарларның кижилери айтырган.

— Херектиг чүве шупту бар. Херегләэн-не барааннарыңарны садып алыңар!

— Мээң чагыым канчалган ирги?— деп, сакманщик Оюн Сырат айтырды. Николай дораан-на драптан кылган каракуль кежи моюндуруктуг пальтону чада туткаш — «Көрүп көрүңер» — деп чугаалады. Сырат пальтону кедип көргеш:

— Меңээ кончуг кап-ой, эки пальто эккеп тур силер, Николай, улуг четтирдим! — дээн. Малчыннар ону долганы-ла берген, садып алган пальтону кончуг сонуурган, чүүлдүгзүнүп көргеннер.

Садып алыкчы бүрүзүнүң мактаан чылыг сөстерин Николай Степанович бо-ла дыңнаан турар. Малчыннар оон чүгле эки садыглап турары дээш аңаа ынак эвес, а оларга автолавка ылап айыттынган шагында чедип кээп турарынга болгаш оортан чугула херегледин барааннарын чугаажок садып ап болур дээрзинге кончуг таарзып турарлар.

РАЙПО баштаар черниниң бадылааны график ёзугаар чолаачы-садыгжы малчыннарга хүн бүрүде чедип турар. Совхозтуң удурукчулары-биле дугурушканың ёзугаар автолавканың садыглап чоруур маршруду тургустунган. Янзы-бүрү 80 ажыг ассортиментилиг барааннар бар, ду тургустунган. Янзы-бүрү 80 ажыг ассортиментилиг барааннар бар, чижээ: үргүлчү кедер платьелер, иштики ак хеп, трикотаж, идик аймаа, пөстер, галантерея, колбаса, кондитер кылыглары, папиросатар, таңкы, оттуг-ыяш, чунар саван, чаа быжырган хлеб болгаш оон-даа өске барааннар болур.

Малчыннарның, хову ажылдакчыларының үргүлчү херегләп турар барааннарының ассортиментизин үзүктелиишкин чокка көвүдедип турар. Янзы-бүрү барааннарның данзызы, үүрмектеп садар барааннарның өртектериниң прейскурантызы автолавканың кеску чериңде астынган. Эрткен чылын садыгжы малчыннарга, ховунуң ажыл-ишчилеринге 40.000 ажыг рубльдиң барааннарын саткан. Малчыннар чүнү кончуг херегләп турарын ол кичээнгейлиг өөренип көрүп, оларның херегләэн барааннарын чогуур үезинде аппарып, садыглап турары саарылганың онаалдазын күүседиринге арганы берип турар. Садып алыкчыларның бүгү негелделерин садыгжы тускай дептерде демдеглеп турар. Малчыннарның көданнары, хову бригадалары кайда турарыл дээрзин айтып демдеглээн өрүк журналы база бар.

Складтарда кандыг барааннар барын эш Шуров садып алыкчыларга дыңнадып турар. Чагаан барааннарын хойжуларга, малчыннарга ол аппарып садыглап тарадыптар. Садып алыкчылар-биле сырый кады-ажылдажылга, оларның негелделерин өөренип көөрү, чагаан барааннарын хандырары — кооперацияның ол биче сеткилдиг ажылдакчызының ажылга шынчызы ол-дур.

Садып алыкчыларның чагыгларын ол шынгыы күүседип келген. Чижээ: Хадында чурттап турар хойжулар костюмнерни, хөвеңниг чүвүрлерни, чылыг иштики ак хепти, матрастарны, демир оруннарны чаңгыс хүнде чагаан турган, чүгле бир хонган соонда, Николай Степанович оларның чагаан хамык барааннарын шуптузун эккеп берген.

СКЛАДТАР эргелекчилери эштер Исаков, Кольцов, Афанасьев чагыглыг барааннарны саадал чокка үндүрүп берип турары чолаачы-садыгжының ажылынга дөгүм дузалыг болган, янзы-бүрү барааннарны ол алгаш ээлчеглиг рейсче дүрген хап чоруптар. Эш Шуров чугула херегледиң барааннары-биле малчыннарны хандырып турары оларның эки ажылдаарынга улуг дузалыг болур.

С. ТУШКОВ.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага Ак-Довуракта Бүгү-Эвилел ужур-дузалыг «Даг-Дүгү» комбинадының тудугжулары, Ак-Довурак-Абаза оруунуң садыкчылары болгаш Кызыл-Мажалык АТК-зының ажыл-ишчилери хайнышкынныг белеткенип турарлар. Он муң ажыг чурттакчылыг ажылчын суур девискээр аайы-биле үш соңгулда участоктары кылдыр үстүнген. Ында тус-тус агитпунктулар тургустунгулаан. Оларда ниитизи-биле 17 агитколлектив ажылдап турар.

Суурнуң кудумчулары, агитпунктулары болгаш тудуг участоктары, бүдүрүлге черлери база цехтер соңгулдага турасказткан янзы-бүрү лозуннар, плакаттар болгаш экспонаттар-биле шиметтинген. 170 ажыг агитаторлар суурнуң ажылчы чоннарының ортузунда агитас-массалыг ажылды хүн-бүрү чорудуп, боттарының чалбыыштыг сөстери-биле күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүң хайныктырып киргиннер.

Ак-довуракчылар соңгулданы чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш улам күжениишкинниг ажылдап эгелээн. Тудугжулар соңгулда хүнүнге чедир 16 аал иштиг чурттаар 2 бажыңнарны, хлеб заводун, 100 олуттуг столоваяны, хары үгла 50 кижи кирер чунар бажыңны ажыглалга киирерин болгаш 2 магазиннерни, парикмахерскаяны эде дерип тургузарын хүлээнгеннер. «1963 чыл — Тываның даг-дүрүн Төрээн чуртка бээриниң чылы» деп кыйгырыгның адаа-биле фабрика тудугжулары чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Хүн-бүрүнүн ажыл нормазын күүсетпейн баар чаңгыс-даа ажылчын турбазын дээш, ажылды чүгле эки шынарлыг күүседир дээш демисел ында калбарган. Эштер Михаил Сарыглар, Иван Солосенков болгаш Степан Мокраш оларның бригадалары ол талазы-биле мурнуку одуругда чоруп турарлар.

А. МОНГУШ.

Ажыл-ишчи чолаачы

Январьның соок, ак шаң эртени. Бажыннарның хоолайларындан үнген ыш эртенги соок хат-сырынга сывыртаткаш, чиге бурунгаар шөйлүп чоруп турган. Суурнуң бажыңнарын Ильичиниң лампочкалары чайынналдыр чырыдыпкан. Эртенгиниң алды шак. «Тиилелге» колхозтуң Баян-Хем участогунда машина-трактор гаражы. Чеде бээримге гаражта ийи трактор, бир машина ажылче үнеринге белен, гараж кажан ажыттынарын манаанзыг турлар. Эртен-арте ажылдаар шак-даа четпээнде. № 11—31 ТВБ деп машинаны чолаачызы үндүрүп келди.

Селемеде малчын Чимбага аът таразы чедирери-биле ол ынаар чорупту. Колхозтуң чолаачызы, коммунист Николай Хууракай он чыл ажыг үениң дургузунда эки ажылдап келген. Оон машиназы чаңгыс-даа үрелишкинге таварышпаан, кывар, чаар материалдарга камналгалыг, дуржулгалыг чолаачыларның бирээзи. Ол-ла үениң дургузунда эш Хууракай чеже муң километр оруктү эртпээн, чеже тонна чүъкти сөөртпээн дээр. Эки ажылдаан дээш колхоз баштаар чери ону өртектиг чүүлдер-биле каш удаа шаңнап турган.

Машинаның чүрээ — оон мотору. Моторнуң чамдык дүрген элээчел, үрелир кезектерин ол эки билир. Боданың дуржулгалыг холдары, кескү карактары-биле үреликтерни дораан-на эде кылып ап турар. Моторнуң иштики, даштыкы байдалын ол үргүлчү хынап, кезектерин чогуур үезинде чаап үзеп турары шынгыы чурум болган.

Шевергин кылдыр крышалап каан ийи өрээл бажыңда Хууракайның өг-бүлези чурттап турар. Оон иштиниң арыг-шеверин чүү дээр. Шевергин кылдыр хоолаан чуруктарны ханаларда аскан. Катташтыр чыып каан чемоданнар. шывыглар-биле шып каан оруннар. чытса чогуур черлеринде салдынган хевистер. дорожкалар бажыңның иштин культурлуг кылдыр каастап турар. Төгерик столдуң кырында «Муромец» дээр радиола болгаш чагыткан «Шын», «Тувинская правда» солуннар, «Огонек», «Сельская жизнь» деп журналдар болгаш оон-даа өске номнар бар. Ол өг-бүлениң ээлери солуннарның доктаамал номчукчулары-дыр.

Хууракайның кадайы Евгения Местрикова чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен ие. Уругларын культурлуг аажы-чаңга кижизидер дээш ол ненин сагыш салыышкыны улуг.

Ээлчеглиг рейстен чолаачы ээп келгеш:— Хойжулар «кышкы дужугту» ап эгелей берген, амыр-дыштаа чок ажылдап турлар, бөгүн безин хойжу Ламбраның коданында он беш хой мен барганымның үезинде хураганнапты деп, хойжунуң ол хүнгү чедиишкиниң кыскаазы-биле чугаалай каапты.

— ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Тываның комплексилиг геология экспедициязының чолаачызы эш Пилипчуктуң «Тувинская правда» солунга үнген — чолаачының хүлээлгези болгаш оон сагыш салыышкыны — деп чүүлүн номчуп таныышкаш:

— Чолаачы кижи чогум кандыг болур дээрзин бо эш кончуг шын болгаш тодаргай бижээн-дир, чолаачы кижи баштай ол чүүлдү номчааш, болунуң ажылының арга-дуржулгазын солунга чырыдар болза эки ышкаш-тыр — деп ол ынча диди. Чолаачының уруу чанывыска кылаштап келгеш, радиолазын ажылдадыпты. Москвадан дамчыдылга шагда-ла эгелей берген, сөөлгү медээниң төнчүзүн дыңнаанывыс соонда, дораан-на бистиң эргим, чоок «Чурттаалга сеңээ ынак тур мен» деп ырны ССРЭ-ниң улустуң артизи Ткаченко ырлап эгелей берди. Бичии оглун ол делгем хөрээнде чыпшыр тудуп алган, эргим күзенчиг ырны сеткил ханыышкын-биле дыңнаан.

— Оглум келир үеде космонавт болур кижи — деп, ол баштактаны аарак чугаалады. Ол дээрге чүгле баштак чугаа эвес, а харын оон күзели ындыг. Колхозчу чолаачы кыштың соогунда, чайның шаңнында, кандыг-даа үеде моторун диңмиредир хөделдиринкеш, ниитиниң ажыл-агыйының херээ дээш кончуг шудургу ажылдап чоруп турда, кандыг дээр-лаан.

А. БИЧЕ-ООЛ.

Механик Василий Вяткин — Кызыл аэропортунга, кээжүп чоруур авиасептелге мастерскаяларынга үр үеде эки ажылдап келген. Эдиглиг эвес, үрелген кандыг-даа, азы түдүштүрүп каннаары негеттинип турар чүүлдерни дуржулгалыг механик дүрген болгаш эки шынарлыг кылып турар.

ЧУРУКТА: КАСМ-ның механиги Василий Вяткин «АН-2» деп самолёттуң агаар үндүрер коллекторунуң баксыраан чүүлдерин эде кылып турары. Фото В. Худяшевтии.

Уругларывыс эки өөрензин дээш

Уругларның өөредилгезинче сагыш салып, оларны кижизидери чүгле школаның хереэ эвес, ада-иелериниң база хүндүлүг хүлээлгези болур. Бистиң оолдарывыс Алёша биле Сергей Кызылдың № 2 школазында, уруувус Зоя школа-интернаттың бирги клазында өөренип турар. Үш уругну кижизидери база белен эвес херек болгай. Өөредилге чылы эгелээри билек уругларывыстың чурум, өөредилгезинче хүн-бүрү кичээнгейни салбышаан, класс баштыңчы башкылары-биле харылзааны тудуп, субботада уругларывыстың кичээлдеринге олуржуп турар бис. Уругларны бажыңга канчаар кижизидерин башкылар биске чугаалап берип турар.

Башкыларның берген ажыктыг сүмелерин уругларывыстың кижизидилгезинге чеп ажыглап келген бис. «Уругларны күш-ажылга өөредири, ол болза кижизидилгеге эргежок чугула чүүлдүң бирээзи болгай. Бис уругларывыска кылып шыдаптары үүрмек ажылдарны үргүлчү кылдырып, бажың ажылынга дузалаштырып турар бис. Олар ам идик-хевин арыдыр аштап, ак моюндуруктарын чуп аар болгаш өөредилге херекселдерин камныг эдилээр апарганнар. Уругларывыстың кичээлдерге белеткениринге доора ыыт-шимээн шаптык болбазын дээш, аңгы өрээлде тускай столду салгаш, өөреникчиниң булуңчугажын тургускан бис. Олар ында кичээлин далаш чогу-биле эки кылып ап, школа, хоорай библиотекаларындан бижидип алган номчугаштарын болгаш чагыдып алганы «Пионерская правдазын» үргүлчү номчуп турарлар.

Оолдарывыс кичээлден дашкаар доктааттынган хүнеринде, неделяда ийи катап үнүш сайзырадырының бөлгүмүнде өөренип турар. Эрткен чылын Сергейивис бо бөлгүмге кончуг эки өөренгеш, республиканың аныяк туристериниң слёдунга хүндүлүг бижик, «Смена» деп фотоаппарат-биле шаңнаткан.

Уругларывыстың өөредилге болгаш кижизидилгезинче хүн-бүрү доктаамал сагыш салып келгенивистен бирги классчы Зоя, 3-кү классчы Алёшавыс ийиги улдунда ударник өөренгеннер, 6-гы классчы Сергейивистиң ийиги улдунда 3 демдээ эвээш болган.

Ам арткан улдуннарда уругларывыс оон-даа эки өөрензин дээш оларның өөредилге, кижизидилгезинче ам-даа эвээш эвес сагыш салыр ужурлуг бис.

С. САНДАН,
Тудуг трестиниң ажылчыны.

Даштыгаа „одагланырга" соогун чүү дээр

Имиртинде туруп келгеш көөрүмге, мээң кожам чолаачы О. Шалдан-оол даштын, бажыңының эжик чоогунда улуг от ужудуп алган олур, оон чанынга чеде бергеш:

— Одаг ажылар деп турарыңар ол бе?—деп мен айтырдым.

— Ол чүү дээриң ол боор, кужурум? Гараж ажыгаттынмас апарган кончуун көрбес сен бе. Бо машинаны ажылдадып алыр дээш эртенинне «одагланыр» кижи-дир мен, машинаның адаанга үргүлчү от салырга, оон эдилелинге-даа багай, гараж ажыглал чок апаарга, ажылга-даа сааттыг чүве-дир. Белен гаражтыг болза шагда-ла ажылдап чоруй барбас ийикпе, гараж дугайында айтырыгны совхозтуң азы салбырның удуртукчулары чогум канчаар билип, көрүп турар чүве ийик—деп чолаачы чугаалады. Мындыг байдалга оон сеткили хомудааны, гараж дээш негелде салыр деп турары черле чөптүг.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырынга 1959 чылда-ла 6 автомашина турар гараж туттунгаш, ажыглалга кирген турган. Ындыг-даа болза, сөөлгү чылдарда гараж ажыглаттынмас апаргажок кылдыр сандан үнген. Кандыг-даа чүвени камгалаваска ол ажыглалдан үнер деп чүве билдингир болгай. Гаражтың иштин чылыдар одалга чокта ажык кыштың соогу тудуп чээн. Оон от салыр 4 контрамаркаларының түүйбулары, даштында шыпкан кара демирлери суурнуң чурттакчыларының «үву» болган.

Кыжын соокта чолаачылар эртениң-не дон демирлерге холун хааргтып, бүдүн доңуруп турарга даржылгалыын чүү дээр. Хамык ужур гаражты эки септеп, чамдык үүрмек чүүлдерин эде кылып, от салыр печкаларын чаазы-биле кылдырып алырында. Херим-кажаа үрелген, тоймаглаашкынга таварышкан. Мындыг чорукту моон соңгаар болдурбас төлээде, гаражтың камгалалын күштелдирери шынгыы негеттинип турар.

Б. ОНДАР.

Төрээн чурттуң күчүлүг чалгыны

Бистиң чуртувуста Хамааты ужар чүүл бодунуң 40 чыл оюн демдеглеп турар. 1923 чылдың февраль 9-та аныяк Совет республиканың чазааның чарлыга «Хамааты ужар чүүлдүң чөвүлелин» тургускан болгаш ол чөвүлел агаар флодунуң хөгжүлдезиниң үш чыл планын, боттандырып кирипкен.

Хамааты Агаар Флодунуң кол Эргелелиниң начальнигиниң бирги оралакчызы Г. С. Счетчиков СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынча дээн:

—Совет конструкторлар бирги беш чыл планының чылдарында-ла самолёттарны болгаш шимчедикчилерни чогаадып тургускан, оларның шынары даштыкы самолёттарның болгаш шимчедикчилериниң шынарындан бедик болуп турган. 1929 чылда ужудукчу С. А. Шестаков «АН-4» деп самолёт-биле Москва — Нью-Йорк аразынга кайгамчыктыг ужудуушкунну кылган.

1935 чылдан эгелеп Хамааты Агаар Флоду бистиң чуртувуска кылдынган самолёттарны ажыглаарынче бүрүнү-биле шилчээн. Ол дээрге совет улустуң конструкторларының болгаш ажылчыннарының кайгамчыктыг тиилелгези болган. Ол үеде бистиң Төрээн чуртувусту кайгамчыктыг чедиишкиннер-биле алдаржыткан ужудукчу кадрлар өзүп үнген. 1934 чылда «Челюскин» суднонуң экипажының амы-тынын камгалап алганы дээш ужудукчулар В. С. Молоков, М. В. Водопьянов, Н. П. Каманин, С. А. Леваневский, А. В. Ляпидевский, М. Т. Слепнев болгаш И. В. Доронин оларга ССРЭ-ге бир-ле дугаар Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. 1937 чылда В. П. Чкалов, А. В. Беляков болгаш Г. Ф. Байдуков составтыг экипаж «АНТ-25» самолёт-биле Москвадан Америкаже Соңгу полюсту тавартыр төөгүлүг ужудуушкунну кылган.

Ада-чурттуң дайынының чылдарында Хамааты Агаар Флодунуң ужудукчулары хөй-хөй маадырлыг чоруктарны кылып, бодунуң Төрээн чуртунга шынчызы-биле бердингенин көргүскеннер. Транспорт ужар чүүлүг партизаннар отрядтары-биле доктаамал харылзажып, өлче болгаш маадыр хоорайларже аъш-чемни, боо-чепсекти болгаш эм аймаан үргүлчү дажыглап турган. Дайынның чылдарында ХАФ-тың ужудукчулары 4,5 миллион шак иштинде агаарже көдүрүлген болгаш дайзынның тылынче 40 муң ужудуушкуннарны кылган.

1956 чылдан эгелеп бистиң чуртувуска Хамааты ужар чүүлдүң хөгжүлдезинге чаа үе-чада эгелээн. Ол чылдың сентябрьның 15-те Төрээн чурттуң делгемнеринче «ТУ-104» дээр делегейде бирги реактивтиг пассажир самолёду ужуп үнген. Ол самолёт Москва — Иркутск аразының оруун ажыткан. Элээн каш айлар эрткенде хөй олуттуг, дүрген ужар ол лайнер ССРЭ болгаш Чехословакияның найысылалдарының аразынга ужуп эгелээн. Ол үеден эгелээш-ле совет реактивтиг самолёттар иштики болгаш даштыкы агаар оруктарынга доктаамал ужуп эгелээн. Совет Эвилели бо талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттарны ийи чыл мурнаан. Америк «Боинг-707» болгаш англи «Комета-IV» дээр реактивтиг самолёттар агаар оруунче 1958 чылдың төнчүзүнде үнген, а француз «Каравелла» дээр самолёт чүгле 1959 чылда үнген болгай.

ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флоду, ылаңгыя чеди чыл планының чылдарында онза дүргени-биле хөгжүп эгелээн. Заводтарның конструкторлары болгаш ажылчыннары кыска хуусааның дургузунда «ИЛ-18», «АН-10» самолёттарны, «МИ-1», «МИ-4», «КА-15», «КА-18» вертолёттарны тургускан болгаш ону бистиң алдарлыг ужудукчуларывыс дүргени-биле шиңгээдип алган. 1961 чылдың чазынында бешки океанның делгемнеринче делегейде эң улуг пассажир самолёду — «ТУ-114» ужуп үнген. Ол корабль-гигант ССРЭ-де эң ырак агаар оруу—Москва—Хабаровск аразында барык ийи чылдың иштинде доктаамал ужуп турар. Москва — Хабаровск аразының 7 муң км узун агаар оруун ол самолёттар 8 шак иштинде ужуп эртер. Аэрофлоттуң самолёттары чеди чылдың дөрт чылдарында 80 миллион хире пассажирлерни дажыглаан, бо дээрге мооң мурнунда 35 чылдарның дургузунда дажыглаан бүгү пассажирлерниң санынга деңнежип турар-дыр.

Чоокта Хамааты Агаар Флоду «ТУ-124» болгаш «АН-24» дээр кайгамчык машиналарны алган. Оларның эң-не кол, чугула шынары болза оларның ужуп үнеринге болгаш черге хонарынга улуг аэродромнарның негеттинмейн турары болур. «АН-24» дээр самолёт анаа-ла чер кырынга хонар аргалыг. Ынчангаш ол самолёттар республикалар болгаш областар аразында ырак эвес хемчээлдиг черлерде ужуп турар поршень моторлуг самолёттарны солуур. Совет транспорт ужар чүүлүг колдуунда-ла реактивтиг ужар чүүлче шилчип бар чоруур. Ам безин пассажирлер сөөртүлгезиниң 70 хуузун чаа, дүрген ужар самолёттар чорудуп турар.

Бүгү талазы-биле таарымчалыг реактивтиг болгаш турбохүртүлүг самолёттар Москвадан эвилелдешкен республикаларже, үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш административтиг төптерже ужуп турар. Бистиң чуртувустуң агаар оруунуң узун дурту 400 муң км ажып турар, бир эвес аэрофлоттуң агаар оруун шуптузун шуушттур салыр болза Черден Айга чедир хемчээлге деңнежир.

Эрткен чылдың чайынында чамдык хүннерде самолёттар 150 муң хире кижини дажыглап турган, бо дээрге барык улуг үлетпүр төвүнүң чурттакчыларының санынга деңнежип турар. Ам үеде ырак оруктарже пассажирлер дажыглаар талазы-биле Хамааты Агаар Флоду транспорттуң өске кандыг-даа хевирлеринден хөйнү сөөртүп турар.

Мында кижи кайгаар чүве чок. Совет кижилер агаар оруу-биле харылзажырының чугулазын шагда-ла үнелеп билген болгаш аэрофлоттуң ачы-дузазын хүн үнген тудум-на улам хөйү-биле ажыглап турар.

1963 чылда бистер 35 миллион хире пассажирлерни дажыглаар сорулгалыг бис, ынчаарга чеди чылдың төнчүзүнде бистиң чуртувустуң дөрт кижизиниң бирээзи-ле самолёттар-биле ужар аргалыг апаар.

Совет самолёттар ам үеде Европаның, Азияның, Африканың болгаш Американың 29 чурттарынче доктаамал ужудуушкуннарны кылып турар. Совет Эвилелиниң өске чурттарже агаар оруунуң узуну 80 000 км чедип турар. Аэрофлот ам үеде боттарының самолёттары-биле делегейниң кайы-даа чурттарынче ужудуушкунну хандырар аргалыг болуп турар. Бистиң ужудукчуларывыс янзы-бүрү чурттарже кайгамчыктыг ужудуушкуннарны чыл келген тудум-на кылып турар. Олар сөөлгү чылдарда чүгле Американың аэродромнарынга болгаш Японияга, Латин Америкага чоргулаан эвес, харын Австралияны тавартыр ыраккы Антарктидага база чораан. Шаанда кайгамчыктыг диртти турган ужудуушкуннар бо хүннерде анаа-ла чүүл болу берген. 1929 чылда С. А. Шестаков бомбурзектиң барыын талазынга чедир ужарынга барык неделя иштинде ужуткан болгай, ам «ТУ-114» 15 шак иштинде Москва — Гавана аразынга ара хонмайн ужуп турар.

Ужар чүүл улус ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирип турар. Самолёттар колхозчуларга болгаш тудугжуларга, геологтарга болгаш эмчилерге, балыкчыларга болгаш эртемденнерге дузалап турар. Бо чылын ужар чүүл 32 миллион гектар черни ажылдап кылыр.

Хамааты Агаар Флоду кандыг-даа берге сорулгаларны күүседип шыдаар кайгамчыктыг кадрларлыг. Чаңгыс эвес миллион километрни ужуп эрткен ужудукчулар, штурманнар, бортмеханиктер болгаш бортрадистер бисте муң-муң. Оларның аразында К. В. Соболев, И. И. Тукиш, Б. И. Курилов, П. П. Панченко, И. А. Демин, А. А. Гаврилов, турбохүртүлүг самолёттуң делегейде кара чаңгыс херээжен командири Л. М. Уланова болгаш өскелер-даа бар. Агаар гигантызы «ТУ-114»-түң командири Д. И. Парилов ам чедиги миллион километрни ужудуп эгелээн. Ужудукчу Парилов баштайгы бир миллион километрни поршень моторлуг самолёттарга 15 чыл дургузунда ужуткан болгаш өске 6 миллион километрни реактивтиг самолёт-биле чүгле ийи чыл иштинде ужуткан.

Чээрбиги чүс чыл—самолёттарның дүрген ужарын хандырып турар үеге хамааржыр. Ужар чүүл транспорту пассажирлер сөөртүлгезиниң массалыг хевирин апарган. Чаа аэродромнар туттунуп, эргилери чаартынып турар. Конструкторлар бюроларынга чаа-чаа самолёттар чогааттынып, амыдыралче орукту ап турар. Оларның бирээзи болза ам үеде шенелдеде турар, хөй олуттуг «ИЛ-62» болур. Ол самолёт удавас бистиң чуртувустуң болгаш улустар аразының агаар делгемнеринче көдүрлүп үнер.

Фотоэтюд.

МАР-ның улустуң улуг хуралының сессиязы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның улустуң улуг хуралының дөрткү сессиязы анаа ажыттынган.

1963 чылда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң планын база республиканың бюджедин депутаттар чугаалажып көөр болгаш бадылаар, а ол ышкаш чуртка улус өөредилгезиниң системазын улам ынай хөгжүдериниң дугайында айтырыгны чугаалажыр.

МАРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы Д. Моломжамц улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының дугайында сессияга илеткел кылгаш, 1962 чылда республиканың чединишкиннериниң дугайын чугаалаан. Малдарның саны чартык миллион башка көвүдээн, тарылга шөлү 14 хууга өскен, а МАР-га тараа бүдүрүлгези эрткен чылын 1961 чыл-биле деңнээрге 29 хууга көвүдээн.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйының техниктиг хандырылгазы өскен деп, илеткелчи демдеглээн. Республиканың сайзырап турар аныяк үлетпүрүнүң ажылдакчылары база-ла эрткен чылын улуг күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алганнар.

Совет Эвилелиниң болгаш акы-дунма өске-даа чурттарның дузаламчызы-биле дерип турар Дарханның үлетпүр-энергетика комплексизиниң тудуунуң чорудулгазының дугайын Д. Моломжамц чугаалаан.

1963 чылда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң планының сессияга көөрү-биле киирген төлевилелин илеткелчи характерлеп чугаалаан.

Дүжүт дээш демисел

ХАНОЙ. (СЭТА). Кышкы-часкы дүжүт дээш карак кызыл демисел бо хүннерде улусчу Вьетнамның шөлдеринде болуп турар.

Үргүлчүлээш туруп берген кандаашкындан суг хөөлбектери, рис шөлдери, хемнер болгаш хөлдер кадып калган, а сан-түн чок хоралакчылар чаа үнүп олурар ристи болгаш өске-даа культураларны чип туруп берген.

Вьетнам көдээниң кырынга коргунчуг халап дирги(ли)п келген. Дүжүттү камгалап алыры-биле төп болгаш чер-чер эрге-чагыргалары шиитпирлиг хемчеглерни ап турар. Хоорайлардан хөй-хөй ажылчыннарны, албан-хаакчыларны, студентилерни көдээже чорудуп турар, олар тараачыннар-биле кады бугаларны болгаш кудуктарны казып, сугну дажып, хоран бүдүмелдерни чаштырып турарлар. Хову ажылдарын чорудары-биле күрүне машиналарны болгаш механизмнерни көдээге немей берген. Улус армиязының дайынчылары тараачыннарга база-ла идепкейлиг дузалажып турарлар.

Франция биле Испанияның шериг сүлчээзи

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз чепсектиг күштерниң кол штавының начальниги генерал Айере биле испан армияның штавының начальниги генерал Муньос Грандестиң аразынга чугаалажыышкыннар Мадридке доозулган.

Франс Пресс агентилелдиң дыңнадыгларындан илереп турары-биле алырга, Чер-ортузунун далайының болгаш Атлантика океанның районнарында ийи талаларны сонуургадып турар стратегия айтырыгларын Айере биле Муньос Грандес чугаалажып көрген. Испан болгаш француз шериг тускай эртемниглери кады чорудар өөредилгелериниң программазын кылып турары билдингир апарган. 1963 чылда ийи чурттарның шериг-далай флоттары ол өөредилгелерге дөрт катап киржири баш удур көрдүнүп турар. Француз болгаш испан армияларның кезектериниң кады кылыр өөредилгелерин 1964 чылдың эгезинде чоруткан турар. Испан өртээлдерни болгаш аэродромнарны француз чепсектиг күштериниң ажыглаарының дугайында дугуржулга чедип алдынган турар чадавас. Франкочу чепсектиг күштер бодунуң ээлчээнде француз баазаларны ажыглаар эргени алган турар.

ЧОМБЕ УЛЧУП ЭГЕЛЭЭН

ЛОНДОН. (СЭТА). Катанганың «президентизи» Чомбе Соңгу Родезияже чоруткан деп, барыын талазы информация агентилелдери дыңнадып турза-даа. Анголаның Катанга-биле кызыгаарында Бенгуэльдиң демир оруунуң сөөлгү станциязы болур Перейра-ди-Созага Чомбе хенертен көстүп келген.

Чомбениң Анголага чедип келгениниң чылдагааны билдинмес болуп турар. Катанга чарылдырыкчыларының сөөлгү быжыглал чери болур Колвезиден, ол хоорайже КНО-нуң шериглериниң кирериниң мурнуу чарында үндүрүп аппарган саазын акшазының курлавырының байдалын хынаар дээш ол анаа чораан боор деп бодап турар.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Солсбериден дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Чомбе удавас Родезия болгаш Ньясаленд федерациязынче азы Барыын Европаже чоруур болуп турар.

СОВЕТ-КУБА САДЫГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ ДООЗУЛГАН

Совет Эвилели биле Куба Республиканың аразынга садыг-экономика айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннар Совет чазак төлээлери биле Кубаның чазак садыг төлээлериниң аразынга 1962 чылдың декабрь—1963 чылдың январьда Москвага болган.

Чугаалажыышкыннар акы-дунма кады ажылдажылганың база бот-бодун бүрүн билчир чоруктуң байдалынга эрткен болгаш 1963 чылда ССРЭ биле Куба Республиканың аразынга бараан саарылгазының дугайында протоколга февраль 6-да ат салганы-биле ол чугаалажыышкыннар доозулган.

Ол протоколду ёзугаар Совет Эвилели Кубага нефтини болгаш нефть продуктуларны, кара болгаш өңнүг металлдарны, чемишчидилгелерни, химия бараанарын, дилген материалдарны, целлюлозту, саазынны, хөвенни, янзы-бүрү машиналарны, дериглерни, херекселдерни, кызылтасты, кызыл-тас далганын, мал болгаш үнүш үзүн, эът консерваларны, эм аймаан болгаш чуртка үлетпүр, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир, чонну хандырар талазы-биле куба чазактың салган сорулгазын чедиишкинниг күүседиринге шиитпирлиг ужур-дузалыг өске-даа дыка хөй бараанарны бээр.

1963 чылда Куба Совет Эвилелинге чигирни, спиртти, никельден кылган продукцияны, таакпыны болгаш таакпы кылыгларны база ССРЭ-ге сонуургалдыг өске-даа бараанарны бээр.

Куба экономиканың чединишкинниг хөгжүүрүнге, Кубага хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттарының чазааның боттандырып турар экономиктиг бүзээлээшкиниң ажып эртеринге бүгү хемчег-биле дузалаарын күзевишаан, Совет чазак Кубага бээр совет бараанарның өртээ Кубаның бээр бараанарының өртээнден ажып турары-биле холбаштыр 1963 чылда Кубага узун хуусаалыг чээлиниң чиигеделиг негелделерин ёзугаар тыпсырын шиитпирлээн. 1961 болгаш 1962 чылдарда Совет Эвилели-биле Кубаның садыынга бар турган ындыг карышкакты база чээли тыпсырының аргазы-биле дуглаан болгай.

Кубаның чазак садыг төлээлериниң Москвага чорупп турган үезинде ССРЭ-ниң болгаш Куба Республиканың даштыкы садыг организацияларының аразынга бараанарны чедирип бээриниң нийти негелделериниң дугайында протоколга база ат салдынган, а ол ышкаш ийи чурттарның аразынга садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдери-биле холбашкан өске-даа элээн айтырыгларны, ылаңгыя Кубаның садар болгаш садып алыр бараанарын транспорттаар талазы-биле дузаламчыны Кубага көргүзер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Совет Эвилелиниң Куба Республиканга тыпсып турар чээлизи болгаш Кубага амыдыралчы чугула ужур-дузалыг бараанар талазы-биле оон хереглелин хандырып турары, ийи талаларның бодалын ёзугаар алырга, Кубаның национал экономиказын быжыглаарынга болгаш чурттуң чонун хандырарынга чугула рольду ойнап келген болгаш моон-даа соңгаар ойнаар.

1963 чылда Совет Эвилели биле Куба Республиканың аразынга бараан саарылгазының дугайында совет-куба чугаалажыышкыннарының үезинде чедип алдынган дугуржуушкун ийи чурттарның улустарының болгаш бүгү делегейде тайбыңның эрге-ажыктарынга акы-дунма найыралды быжыглаарының болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң херээнге чаа чугула салыышкын болур дээрзинге боттарының быжыг бүзүрелин ийи талалар илергейлээн.

(СЭТА).

КУБАГА УДУР ӨЖЭЭННИГ ҮҮЛГЕДИГ

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи **М. Сагателянның** дамчыдып турары болза:

Американың Каттышкан Штаттарының чазаа Куба Республиканга удур өжээнниг чаа үүлгедигни кылган.

Кубаже кандыг-даа чүъкту сөөртүп турган азы сөөртүп турар даштыкы судноларга америк чазак бараанарын сөөртүрүн Ак бажың хораан.

Бо айтырыгның талазы-биле Ак бажыңның тускай медегелинде айтып турары болза, бо хоруушкун 1963 чылдың январь 1-ниң соолунде Кубаже чүъкту сөөртүп турган азы сөөртүп турар бүгү даштыкы судноларга хамааржыр. Ол медегелди Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары П. Сэминджер номчаан.

Бир эвес даштыкы судноларның ээлери Кубаже чүъктерни моон соңгаар ол суднолар-биле сөөртпес деп «күзел ханыышкынныг бүзүредиглерни бээр» болза бо чылдың январь 1-ниң соолунде чораан ындыг даштыкы судноларга бо хоруушкун хамаарышпас деп тайылбырны медегелде база киирген.

Медегелди парлап үндүрген соонда Ак бажыңның төлээлекчизи корреспондентилерниң салган айтырыгларынга «албан ёзузундан дашкаар чуруму-биле» харыылаан. АКШ-тың чазааның шиитпири, «бир эвес эргежок чугула апарган таварылгада, Кубаже далай судноларының чоруушкунунга моон соңгаар база хамааржыр апаар» деп ол төлээлекчи чугаалаан.

Кубаже баар аъш-чем болгаш эм аймаан чедиреринге Каттышкан Штаттар моондактавас дээр дугайында президент Кеннединиң бодунуң үезинде кылган медегелин америк чазактың кылган бо чаа базымы-биле холбаштыр канчаар билип болур дугайында корреспондентилерниң салган дыка хөй айтырыгларынга харыылавышаан, Ак бажыңның төлээлекчилериниң медеглээни болза, президентиниң бөгүн берген айтырыышкыны бүгү хевирниң чүъктериниң шуптузунга бүрүн хамааржыр.

Республиканга АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага хар чаар, Кызылга бичии хар чаар хүн болур. Агаарның температуразы: республикага 21—26, Кызылга 24—26 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт ортулук» 9.40, 12.40, **Мультипликациялар** 11.40, **«Айыылдыг дескиниигде»** 2.30, 4.20, 6.10, 8, 9.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ёзулуг кижи дугайында тоожу» 11.15, 1.15, **«Катап эгелээн амыдырал»** 3.15, 5.15, 7.15, **«Бородино», «Чукотканың алдыны», «Катап эгелээн амыдырал»** 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, **«Дээр алышкылар»** 11.15, 1.15, **«Бирги вектиң кижизи»** 5.15, **«Соңгу ие»** 3.15, 7.15, **«Амгы үениң архитектуразының чылыы», «Бис Муромскиден келген бис», «Аныяк дээрбе ээзи»** 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дидим кижилер» 10.30, 12.30, 6.30, **«Арның муң катап өскертиптер кижи»** 2.30, **«Кайызынга-даа куруг калган»** 4.30, 6.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сезиглеп адаанда» 10, 11.50, 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дидим кижилер» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айыылдыг дескиниигде» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бирги вектиң кижизи» (делгем экранныг) 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Даштыкы парлалга допчулалы

Америк-япон шериг кады ажылдажылгазының улам ынай калбарып турар дугайында Японияның чазаанга Совет чазактың медеглели даштыкы парлалганың кол темаларының бирээзи болуп турар. «Нихон Кейдзай» деп япон солуннуң бижип турары болза, япон порттарны кол даяныр черлер болдурарын чедип алырын оралдашпышаан, АКШ-тың чазаа Японияда иштики байдалды барымдаалап көөр ужурлуг. Суг иштибиле чоруур америк атомнуг хемелерниң япон порттарынга кээп турарынга удур япон улустуң демиселиниң дугайында материалдарны «Акахата» солунга парлаан.

Француз-барыын-герман шериг сүлчээзи-биле холбаштыр Францияга удурланыышкынның совет нотазын парлалга калбаа-биле тайылбырлап турар. Совет нота тайбынның дылы-биле чугаалап турар, оон ужурунда ол нота француз болгаш барыын-герман чагырыкчы бөлүктерниң адрезинге буруудадыкчы чугаа кылдыр дыңналып турар деп «Юманите» солун бижээн. «Фигаро» солун чүүлдүң эгезинге мынчаар айыткан: «Француз-барыын-герман керээ—ол дээрге шериг керээзи-дир, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун ол чидиглендирип турар деп Москва буруудадып тур».

Бундестагка Аденауэрниң чугаазын болгаш ядролуг чепсекке тургузар контрольга киржирин оон ажыы-биле негеп турган дугайын солуннар бижээн. «Нейес дейчланд» солун оон чугаазын «чепсегленишкинни эндере бүдүрериниң программазы-дыр» дээн.

Кариб далайның районунга байдалды база катап чидиглендирер дээр америк реакцияның оралдажыышкыннарын дыка хөй даштыкы солуннар бижип турар. Чоокта чаа АКШ-тың камгалал министри Макнамара Кубада кандыг-даа «шаап халдаар» чепсек чок деп медеглээн турзажок, америк «тенек аарыг» кижилер дайын калчаараашкынын өөскүдерин үргүлчүлеп. Кубага хамаарыштыр эң кадыг-дошкун политиканы чорудар деп кыйгырып турарлар.

Бир эвес даштыкы бүгү суднолар Кубаже кандыг-даа чүъктерни сөөртүп турар болза оларга америк чазак чүъктерин сөөртүрүн АКШ-тың чазааның хораанының дугайында чүүлдү «Вашингтон пост энд таймс геральд» солун парлаан. Ол хемчегни Кубаны экономика талазы-биле бүзээлээрин күштелдиреринче орукка базым кылдыр солун айтып турар. Америк администрациязының ол айтыышкынынга англи суднолар ээлериниң таарзынмайн турар дугайын «Файнэшл таймс» деп англи солун дыңнаткан. АКШ-тың чазааның алган чаа хемчеглери тайбынның херээнге улуг айыылды болдуруп турар дээрзин «Борба» деп югослав солун бижээн.

Америк-канада харылзааларның чидигленгенин даштыкы парлалга калбаа-биле тайылбырлап турар. Канаданың иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкыны «канадачыларның ханы таарзынмас чоруун болдурган» деп, «Нью-Йорк таймс» солуннуң редакция чүүлүнде миннип турар. Канаданы ядролуг чепсек-биле чепсеглээрин негээн АКШ-тың күрүне департаментизиниң медеглелин политика талазы-биле «оптуг» үүлгедиг-дир деп солун айыткан.

Франция биле испан диктатор Франконуң аразында шериг чугаалажыышкыннарын дыка хөй даштыкы солуннар чырыдып турар. Францияның күш-ажылдың бүгү-нийти конференциязының бюрозунуң медеглелин «Юманите» солунга парлап үндүрген. Франко-биле сүлчээге шиитпирлиг удурланыышкынны француз ажылчы чоннарның мурнундан ол медеглелде илергейлээн. Бонн-Париж өзек ам Мадридке чедир үргүлчүлээринче чүткүп турар дээрзин ол медеглелде демдеглээн.

Болгарияның «Отечествен фронт» солуну садыг талазы-биле делегей конференциязынга белеткелдиң дугайында чүүлдү парлап үндүрген. Улустарның кады ажылдажылгазын болгаш тайбынның херээн быжыглаарынга ам болур конференцияның чугула ужур-дузазын солун демдеглеп турар.

Румынияның «Скынтейя» солунунуң дыңнадып турары болза, күрүне ажыл-агыйларының ажылдакчыларының чөвүлел хуралы Бухарестиге болган, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көвүдедир дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан.

Февраль 7. (СЭТА).

Декретти күш чок болдурган

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Күрүне албан черлеринге хамаатыларны ажылга хүлээп алырының корум-чурумунуң дугайында чоокта чаа хүлээп алган декретти хөй-ниитиниң негелдези-биле Уругвайның национал чазак чөвүлели күш чок болдурган.

Ол антидемократтыг декретке үндезилээш, чазак болза чагырыкчы бөлүктерниң үзел-бодалынга дүүшпес үзел-бодалдыг кижилерни күрүне аппарадындан арыглаар бодап турган.

Канаданың парламентизин дүжүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Канаданың парламентизин дүжүрген дугайын Канаданың премьер-министри Дифенбейкер чарлаан. Парламентиниң чаа соңгулдазын апрельдиң 8-те эрттирер деп турарын Ассошиэйтед Пресс агентилел дыңнадып турар.

Иракта шериг эргилдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Иракка күрүне эргилдези болган деп, Франс Пресс агентилел дыңнадып турар. Армия офицерлери эрге-чагырганы боттарының холунга алган болгаш ирак революцияның национал чөвүлелин тургусканын чарлаан. «Чөвүлелдиң сорулгазы 1958 чылдың июль 14-түн революциязының ёзулуг эчис сорулгаларын чедип алыры болур» деп бирги дыңнадыынга чөвүлел медеглээн.

Хаббанияның болгаш Киркуктуң гарнизоннары тура халыышкыннарга каттышкан.

Национал чөвүлелдиң шиитпири-биле мурнунда офицер турган 18 кижини, оон иштинде шериг губернатору турган Ахмед Салах Абдинни ажылдан үндүрген. Премьер-министр Касемниң салым-чолунуң дугайында чүү-даа билдинмес.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкыннығ тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараанар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден харылзааның албан черлеринден, солуннар киоскилеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Хөөнүң көвүдээрин болдурбаңар!

1962 чылдың сентябрь 5-те киирбээн түңден хуусаа эрттирген хүн бүрүзүнде 0,1 хуу хөөнү санап тырттарын 1962 чылда ыяавыла камгаладыр камгалалдың төлевирлерин үзе санажып төлевээн хамаатыларның ажыл-агыйларынга Курстрахование эргелели сагындырып тур.

Хамаатылар! Хөөнүң түңнериниң улам көвүдээрин болдурбаңар! Төлелгелерни көдээ черлерге—көдээ Советтерге, а хоорайларга — Курбанкыга, ажаалга кассаларынга, Курстрахованиениң инспекторларынга болгаш агентилеринге киириңер.

Курстрахованиениң эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарының болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00052. Чагыг № 115. Культура министерствозунуң типографиязы

БУГУ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 12 вторник № 36 (5440).

Өртээ 2 көп.

Хөй-ниити эгелээшкинни улам калбартыр

Чоокта чаа «Тыва тудуг» трезиниң № 2 тудуг участогунда месткомнуң отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп эрткен. Местком даргазы турган эш Н. Виноградовтуң аңаа кылган отчёдундан көзүлгени болза, местком участоктуң мурнунда салдынган улуг сорулгаларны чедиишкинниг-биле күүседиринче ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы күженишкиннерин мобилизастап шыдаваан. Оон уламындан үк участок эрткен чылдың тудуг планын чүгле 79 хуу күүсеткен. Моон кол чылдагааны болза, ажылчыннарның эң-не массалыг организациязы болур профэвилелдиң месткому бодун долгандыр профэвилелиниң дайынчы активин сырый мобилизастап шыдаваанында. месткомнуң ажылынга оларның хөй-ниити эгелээшкин-биле киржилгезин чедип албаанындан болган.

Шынында ол месткомнуң ажылынга хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдаар чорукту калбартырынга таарымчалыг байдалдар кончуг хөй турган. Хамыктың мурнунда бо участоктуң ажылчын, албан-хаакчылары чаңгыс черде ажылдап турар болгаш оларның материалдыг, культурлуг хандырылгазы өске тудуг участоктарындан дыка дээре. Мында столовая болгаш культура-массалыг ажыл чорударынга таарышкан улуг, делгем зал база бар. Оон аңгыда мында цехтер, бригадалар, ээлчеглер удуртуп турар бригадирлер, мастерлер боттарының ажылынга улуг дуржулгалыг, эртем-билиг талазы-биле шыырак, ынчангаш месткомнуң кандыг-даа эгелээшкининге дузалажып болурлар. Манаа чүгле местком бодунуң активи-биле ажылдап билири херек турган.

Үлетпүрнү, тудугну болгаш кодээ ажыл-агыйны удуртуп башкарарын болбаазырангайжыдып, бүдүрүлгени башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштирер талазы-биле бистиң чуртувуста улуг хемчеглерни Коммунистиг партия болгаш Совет чазак сөөлгү чылдарда ап чоруткан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң соонда улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы эде тургузар талазы-биле чер болганда чорудуп турар хемчеглер массаларның бот-тывынгыр чоруун улам хөгжүдеринче угланган. Бо талазы-биле профэвилелдерниң сорулгалары тодаргай болгаш билдингир. Манаа кол чүве болза профэвилел организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылын экижидери, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезинге оларның ролюн бедидери, бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээш демиселге оларның күштерин болгаш аргаларын долузу-биле ажыглаары болур.

Бистиң республикада профэвилелдерниң дөрт обкомнарының 600 ажыг месткомнарының 95 хуузу хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдап турарлар. Оларның иштинде профэвилел ажылын үлегерлиг кылдыр тургускан месткомнар база дыка хөй. Манаа Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязында, «Чыраа-Бажы» совхозта, Кызылдың даараныгга комбинадында месткомнарны үлегер кылдыр ап болур. Кызылдың электростанциязында местком (даргазы эш И. Я. Макиенко) бодунуң ажылынга инженер-техниктиг ажылдакчыларны калбаа-биле киириштирип турар, ынчангаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга месткомнуң салдары улуг болуп турар. Мында бүдүрүлгениң кайдыг-даа айтырыын месткомнуң, ажылчыннарның ол бүдүрүлгеде хөй-ниити организацияларының киржилгези чокка шиитпирлевейн турар. Бо коллективте чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның бүгү-эвилел ниитилелиниң эге организациязы, эш-хуузунуң суду, бүдүрүлгениң үргүлчү ажылдаар чөвүлел хуралы эки ажылдап турар. Мында ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның социалистиг чарыжын эки организастаан. Оон түңнелинде ол коллектив 1962 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде 107.5 хуу күүседип, эрткен чылдың декабрь 21-ден эгелеп чеди чылдың бешки чылы—1963 чылдың үлүүнге ажылдай берген болгаш бо чылдың январьда электри энергизин ажылдап кылырының планын 125,7 хуу күүсеткен.

Бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынга киржилгени күштелдирер талазы-биле профэвилел организацияларынга ам кажангызындан-даа артык делгем эргелер бердинген. Партияның чаа Программазы удуртулга болдургаш, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму бүдүрүлгеге единоначалиени быжыглавышаан, бүдүрүлгени, тудугну эргелеп башкарарынга ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны улам калбаа-биле киириштирериниң эргежок чугулазын айыткан. Ынчангаш улуг-улуг бүдүрүлгелерге, тудугларга планнарны чугаалажып көөр, оларның күүселдезин контрольдап турар соңгулдалыг бүдүрүлге комитеттерин тургускулап турар. Профэвилелдерниң ол бүдүрүлге комитеттериниң ажылынга идепкейлиг киржип, ол ышкаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны киириштирериниң өске хевирлерин, чижээ, бүдүрүлгениң үргүлчү ажылдаар чөвүлел хуралдарын улам хөгжүдер ужурлуг.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму чогаадыкчылар болгаш чаартыкчыларның ниитилелдериниң, эртем-техниктиг ниитилелдерниң, хөй-ниити контролюнуң ажылын чер болганга улам сайзырангайжыдып, экижидерин база тодаргайлаан. Манаа профэвилел организацияларының кылыр организакчы, массалыг ажылы кончуг хөй.

Садыг организацияларының, хөй-ниити чемненилге черлериниң, чурттакчы чоннуң чуртталга амыдыралының болгаш культурлуг херектелдерниң негелделерин хандырып турар өске-даа албан, организация черлериниң ажыл-чорудулгазын хөй-ниитиниң шугуму-биле контрольдаар херекке профэвилел организациялары ажылчы массаларны калбаа-биле киириштирер ужурлуг. Хөй-ниити шугуму-биле контрольдуң кол-ла сорулгазы болза, ажылчы чоннуң херелелинге үндүрүп турар продукцияларның шынарын экижидери дээш демисел ол болур.

Профэвилелдер ажылында хөй-ниити эгелээшкин-биле киржип турар хөй санныг ажылчыннар, албан-хаакчылар коммунизмниң школазы, ажыл-агыйны эргелеп башкарарының школазы болур профэвилелдериниң ажылының деннелин Коммунистиг партияның чаа Программазының негелдезинге чедир көдүреринге улуг, төлептиг ажылдарны кылырлар.

Мынчангаш профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазында чаа чүүл — хөй-ниити эгелээшкинни парторганизацияларның талазындан бүгү хемчээл-биле деткип, оон улам өзүп сайзыраарынга тодаргай удуртулганы хандырар херек.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВАНЫҢ № 846 ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 округ соңгулда комиссиязы «РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында «Дүрүмнүң» 55 чүүлүн ёзугаар Тываның № 846 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр 1920 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы, Тыва АССР-ниң Кызыл хоорайында чурттап турар **Сергей Хочекович Красныйны** бүрүткээн. Ону Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективи; Тес-Хем районнуң «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары; «Тыва кобальт тудуг» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының; Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективтери депшиткен.

РСФСР-ге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 округ соңгулда комиссиязы.

Н. С. Хрущевтуң чедирген байыры

Ишкири 220 тонна мартен суугуга каң эзилдирериниң делегей рекордун чедип алганы-биле холбаштыр «Запорожсталь» заводтуң каң эзилдиричилери Михаил Кинебаска, Павел Нийкога, Владимир Станга болгаш Александр Лободуга эш Н. С. Хрущев СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден изиг байырын чедирген.

Ажылдап турар агрегаттарга каң эзилдирерин көвүдедириниң ам-даа кайы хире улуг белдунар аргалары бистиң каң эзилдиричилеривисте бар болуп турарын силерниң бригадаларыңарның чижээ көргүзүп турар-дыр деп, байыр чедиришкининде чугаалап турар.

Чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң талазы-биле, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң байлактарын көвүдедириниң талазы-биле моон соңгаар-даа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болурун Н. С. Хрущев каң эзилдиричилеринге күзээн.

• • •

Ишкири 220 тонна мартен суугуга 290 муң тонна каң эзилдирер хүлээлгелиг тургаш, эрткен чылдың дургузунда 312 муң тонна каңны эзилдиргенин запорожчу каң эзилдиричилери Н. С. Хрущевка чоруткан чагаазында дыңнадып турарлар. Оларның суугуларының дөрбелчин метриниден алыр каң 12,95 тонна болган. Өске-даа ындыг суугулар-биле деңнээрге, шакта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 21 хууга көвүдээн, каңның бот-үнези 2,3 хууга чиигээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары уран-шевэрлерниң ажылдары-биле танышкан

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары Москваны чаартыр болгаш улам ынай эде тудар талазы-биле чамдык төлевилелдер-биле февраль 9-та танышкан.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, Б. Н. Пономарев, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин олар Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде «Тудуг» деп бөлүктүң павильоннарынга чораннар. Төлевилелдерни олар-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күртүлүүнүн даргазы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери В. П. Абызов, А. В. Гладыревский, СЭКП МХК-ның бирги секретары Н. Г. Егорычев база Москваның партия болгаш совет организацияларының өске-даа ажылдакчылары көрген.

Скульптор Е. В. Вучетич Поклон дагга тудуп тургузарын төлевилеп турары Тиилелгениң тураскаалының төлевилелин кылып турар дугайын чугаалаан. Ол бодунуң тайылбырын кылыр үезинде макеттерни болгаш эскизтерни көргүскен.

Найысылалдың чаа транспорт шугуму—Чаа Арбат тургузар талазы-биле ажылдарның дугайын эш Н. С. Хрущевка база партияның болгаш чазактың өске-даа удуртукчуларынга илеткээн. Ол транспорт шугуму Минск шоссени Кутузов проспектини дамчыштыр Арбат шөл-биле, Калинин кудумчузу-биле болгаш Манежный-биле тудуштурар. ССРЭ-ниң Күртүлүүнүн чанында хамааты тудуг болгаш архитектура талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы ССРЭ-ниң министри. Москваның кол архитектору М. В. Посохин Чаа Арбаттың төлевилели-биле таныштырган.

Москваның Мурнуу-Барыын районунуң төп кезээн чаартыр тударының төлевилелин архитектор И. Н. Ловейко таныштырган. Совет шөлде Юрий Долгорукийге тураскаалды Чаа-Девичья хүрээниң районунче көжүрер дугайында саналды база тайылбырлаан. 1917 чылдың октябрь сөөлүнде бистиң найысылалга туткан революстуг тураскаалдарның бирээзи — Хосталганың тураскаалы (скульптор Н. А. Андреевтиң ажылы) Москва Совединиң бажыңының туржунга турганы билдингир болгай. Сталинге чүдүп турган чылдарда Хосталганың тураскаалын бузуп узуткап каапкан турган. Чоокку үеде ону катап тургузар деп турар.

(СЭТА).

В. В. Маяковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болур оюнга Бүгү-эвилелдиң байырлал комитеди

МОСКВА. (СЭТА). Шылгараңгай совет шүлүкчү В. В. Маяковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылы бо чылдың июльда болур. Моон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Бүгү-эвилелдиң байырлал комитедин тургускан.

Комитеттиң составында И. Абашидзе, Н. Асеев, Н. Бажан, Н. Грибачев, Е. Евтушенко, А. Лупан, Г. Марков, З. Межелайтес, К. Симонов, Я. Смеляков, А. Сурков, А. Твардовский, М. Турсун-заде, С. Шипачев болгаш Россия Федерациязының база национал республикаларның өске-даа чогаалчылары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери кирген.

Бүгү-эвилелдиң байырлал комитединиң даргазы—Н. Тихонов.

ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодун Ленин ордени-биле шаңнаан

ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодунуң тургустунган хүнүнден бээр 40 чыл болган оюн таварыштыр база ужар чүүл техниказын шиңгээдип алырынга болгаш чурттуң улус ажыл-агыйын хандырарынга оон чедип алган чедиишкиннерин демдеглевишаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1963 чылдың февральдың 9-та Чарлыы-биле ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодун **Ленин** ордени-биле шаңнаан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодунуң ажылдакчыларынга

ССРЭ-ниң Хамааты ужар чүүлүнүң 40 чыл болган оюн таварыштыр хамаатыужар чүүлдүң болгаш ужар чүүл үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур.

Сөөлгү чылдарның дургузунда Совет Эвилелиниң агаар транспорту миллион-миллион совет кижилерге аргыжылганың ажыглаттыңгыр болгаш таарымчалыг чепсээ болу берген. Социалистиг үлетпүрнү болгаш кодээ ажыл-агыйны, эртемни болгаш культураны, харылзааны болгаш кадык камгалалын хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга хамааты ужар чүүлдү калбаа-биле ажыглап турар. Ужар чүүлдүң чурт иштинде болгаш улустар аразында шугумнарының четкилери дыка калбарган.

Аэрофлот ада-чурт бүдүрүлгезиниң бирги черген реактивтиг болгаш турбовинтилиг самолёттары-биле хандыртынган болгаш мергежилдиг ужудукчуларның, инженерлерниң, техниктерниң, ужар чүүлдүң өске-даа тускай эртемниглериниң база командылаар-удуртукчу составтың кайгамчыктыг кадрларының бар болуп турар чоруу агаар транспортунуң дүрген хөгжүдериниң аргазын берген.

Ужар чүүл техниказын шиңгээдип алырынга, пассажирлерни культурлуг хандырарын бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодунуң ажылдакчыларынга СЭКП ТК болгаш Совет чазак күзеп база ужар чүүл транспортунуң пассажирлер сөөртүрүнүң массалыг хевири болдурар дугайында СЭКП-ниң XXII съездизиниң салган сорулгазын олар алдарлыы-биле күүсетпишаан, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарынга оон-биле төлептиг салышкынны киирер дээрзинге бүзүрелин илередип тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Соңгулда кампаниязының хүн демдеглели

Төлептиглерни—Советтерже

Тес-Хем районнуң «Чаа орук», «Кызыл сылдыс», «Мөрен» колхозтарының ажыл-ишчилери район Совединиң болгаш Эрзин кодээ Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр боттарының дээре кижилерин депшидип турарлар.

Район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга «Чаа орук» колхозтуң саанчызы Н. Өшкү-Саар, «Кызыл сылдыс» колхозтуң хойжузу А. Бадарчы, «Мөрен» колхозтуң хойжузу О. Мандал-оол, эмчи О. Ондар, садыгжы С. Седен болгаш оон-даа өскелерни депшиткен.

Ол ышкаш Эрзин кодээ Совединиң депутаттарының кандидаттарынга «Кызыл сылдыс» колхозтуң саанчызы К. Сандымаа, башкы С. Сүге-Маадыр болгаш оон-даа өске төлептиг кижилер депшиттиргеннер. Депутаттарга кандидаттар депшилгезиниң хуралдары чер бүрүде бедик көдүрлүүшкүннүг эртип, соңгулдага үкүштүр ажыл-агыйжы чедиишкиннер дээш чоннуң күзел-соруу, ажылчы херектери ол хуралдардан илереттинип турар.

• • •

Кызыл хоорайның үлетпүр комбинады чыл планын ажыр күүсеткен. Оон коллективинде мурнакчы ажылчыннар хөй. Оларның бирээзи Н. Г. Минцева хоорайның хеп даараар ательезинге быжыкчы болуп хөй чылдарда ажылдап келген. Оон канчаар ажылдап турарын чагыкчылар эки билирлер. Чагыкчы В. Данилова саналдар дептеринде мынча деп бижээн. «Быжыкчы Нина Минцевага платье даараар чагыг кылган мен. Ол удаваанда мээн чагыымны кылып берген. Ону кижиге таарыштыр дыка эки кылып берген. Мээн чагыымны дүрген, шынарлыг кылып бергени дээш Н. Минцевага улуу-биле четтирдим». Эки ажылы дээш Н. Минцевага өөрүп четтирген чагыкчыларның аттарын дөгерезин бижиир болза узун даңзы болуру чугаажок. Дааранылга мастерскаязының коллективи ниити хуралындан төлептиг ажылчын **Нина Гавриловна Минцеваны** хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр бир үн-биле депшиткен.

База ол комбинаттың металл-септелге мастерскаязынга токарь Н. Н. Доровских он үш чыл ажылдап келген. Ол үениң дургузунда коммунист Н. Н. Доровских ак-сеткилдиг ажылдап, бүдүрүлгеге депшилгелиг, чаа чүүлдерни нептередири дээш хөй удаа үнелиг эгелээшкиннерни кылган. Ам Н. Н. Доровских цехте профэвилел комитединиң кежигүнү, идепкейлиг рационализатор.

Чоокта чаа ол «Соңга тырткыыштарын чаа арга-биле кылыры» деп рационализаторжу саналды киирген. Ону бүдүрүлгеге, нептеретгениниң түңнелинде, эрги арга-биле он муң соңга тырткыыштары кылырынга киирер металлдан алды чүс килограмм металлды камнап ап болур.

Металл-септелге мастерскаязының ажылчыннарының коллективи ниити хуралындан мурнакчы ажылчын **Николай Николаевич Доровскихти** хоорай Совединиң депутадынга кандидатка бир үн-биле депшиткен.

А. ДАРЖАА.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 округунга кандидаттар депшидериниң хуралдары чер-черге эрткилээн. Ак-Довуракчылар РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга **Сергей Хочекович Красныйның** кандидатуразын изиг-биле деткээннер.

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединге депутатка кандидаттар депшидилгези доозулган. Фабрика тудуунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары даш салыкчыларының бригадазының бригадири, сурагжыг тудугжу **Моңгуш Кара-оол Чандалпановичини** боттарының кандидады кылдыр бир үн-биле депшиткеннер. Кызыл-Мажалык АТБ-ның коллективинден экономист эш **Петрашина**, 11 чыл школазының мурнундан башкы эш **Рассказова**, ыяш заводунуң коллективинден ажылчын **Кужугет Чучун**, № 12 АТБ-ның ажыл-ишчилеринден чолаачы **Игнашкин** болгаш өскелер-даа депшиттиргилээн.

Ак-Довурактың ажылчын сууру хүн бүрү өзүп турарын Кызыл-Мажалык суур Совединге соңгулда талазы-биле Ак-Довуракта 40 соңгулда округтары тургустунганы көргүзүп турар. Ам үеде түс-түс коллективтер, ажылчын кварталдар суур Совединге депутаттарга кандидаттарны депшидип эгелээннер.

Күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Ак-Довурактың «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң бүдүрүлге комбинадының дирекциязы, партбюрозу ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның күжүн бүдүрүлгеже улам-на мобилизастап, ажылды ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр тургускан.

Бүдүрүлге комбинадында ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразында социалистиг чарыш калбарган.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтерниң соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бүдүрүлге комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары улам-на кыжениишкинниг ажылдап турарлар. 1963 чылдың бирги кварталында 514 муң рубльдиң ниити продукциязын, 425 рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрерин комбинат хүлээнген.

Бо алдынган хүлээлге амгы үеде багай эвес шиитпирлеттинип турар. Бүдүрүлгениң мурнакчыларының саны өскен. Чыргакының ыяш участогунда И. Арлаков, дизелист Н. Дридигер, ыяш кирээлекчизи В. Начын-Бора, чазаныгга цегиниң чазаныкчылары Л. Аношкин, Х. Байырты, металлоконструкция цегинде токарь С. Искандиров, даш бустурар черде бригадир Х. Кара-оол, түүйбү заводунда түүйбү өртедикчизи С. Даржаа, ол-ла заводтуң слесары В. Калмыков дээн ышкаш ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип турар мурнакчылар хөй.

Бүдүрүлге комбинадында 58 агитаторлар соңгукчулар ортузунда доктаамал ажылдап турар. Агитаторлар А. Флиппова, О. Дадар-оол, Ш. Моңгуш, Б. Хөвен-оол, П. Блажевич, О. Бан-оол, Н. Сарапульцева, О. Моңгуш, Х. Байырты, Х. Кызыл-оол болгаш өске-даа агитаторларның соңгукчулар ортузунга тайылбыр-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны үргүлчү чорудуп турар эки ажылын демдеглээри чугула.

Бүдүрүлге комбинадының чанында лекторлар бөлүү чүгле бо эрткен январь айның дургузунда 11 лекцияларны номчуп, база бүгү темаларга 150 ажыг беседаларны болгаш политинформацияларны кылган.

Бүдүрүлгениң шалыпчыларының иштинден мурнакчыларны шилээш, суур, район Советтериниң депутадынга кандидаттар депшилгези ам бисте чоруп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң негелделерин күүседиринге амдыгаа дээр чогуур деңнелге чедир ажылдап шыдавайн турарывысты миннир ужурлуг бис. Бүдүрүлге комбинадының чамдык ажыл-агый черлери январь айның даалгалыг планнарын чедир күүсетпээн. Ылаңгыя даш карьери 62 хуу, металлоконструкция цеги 23 хуу, ыяш дилер цех 97,8 хуу, чазаныгга цеги 78,3 хуу күүседип, аазаан хөй түмүг рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдазынга чедиишкинниг ужуражып, бирги кварталдың планныг сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш бистиң бүдүрүлге комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бүгү күштү, бар аргаларны ажыглап ажылдаары бистиң мурнувуста улуг сорулгалар болуп салдынган.

Х. НЕСТИКЕЙ,
бүдүрүлге комбинадында партия бюрозунуң секретары.

Культура ажылдакчылары—соңгукчуларга

МАЛЧЫННАРЖЕ. Улуг-Хемниң кодээ клубтарында бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери ам болур соңгулдага белеткелдер үезинде ырак-узакта чурттап турар малчыннар ортузунга культура-массалыг ажылдарны калбартып турар. Чаа-Хөлдүң Культура бажыңының 6 кижи составтыг агитколлективи Шанчының малчыннарынга баргаш, соңгулда дугайында Дүрүмнү, бүгү делегей байдалын, Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын таныштырганнар. Олар чүгле бөлүк турар малчыннарга эвес, харын ийи-чаңгыс аалдарга чедир барганнар. Барган чер бүрүзүнге боттарының кыска концертчигежин көргүзүп чорааннар.

Эйлиг-Хемниң аныяктары база-ла солун ажыл-херекти кылып турарлар. Ында кодээ клубтуң эргелекчизи эш Ховалыг Билчиир-оолга удуртукан оолдар, кыстар Эйлиг-Хемниң унун алзы, Чылбанырны өрү чоктааш, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Тос-Таакте хойжу бригадазынга четкеннер. Бригада төвүнге оон чоок кавызында хойжулар база четкилеп келгеннер. Аңаа 11 кижиден тургустунган бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери концерт көргүскен. Лектор кижи соңгулдага белеткелдерни — соңгулда комиссияларының тургустунганын, депутаттарга кандидаттарны депшидип турарын, Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын чугаалап берген.

• • •

ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕ. Таңды районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдарын чорударынга идепкейлиг киржип турарлар.

Районнуң культура ажылдакчыларының ийи хонук семинары болуп эрткен. Аңаа соңгулдага белеткелдиң айтырыгларын чугаалашкан. Ам үеде районда 430 агитаторларлыг, 25 агитпунктулар бар. Олар шуптузу-ла клубтарда болгаш Культура бажыңнарында туруп турар болганда, клуб, библиотека ажылдакчылары ол агитпунктуларның ажылын харылаарынга база кол черни ээлеп турар. Элегес суурда кодээ библиотека (эргелекчизи эш Кузнецова) ында агитпунктуну лозуннар, плакаттар-биле эки дерээн. Соңгулдаже угланган монтаж-көргүзүгнү аскан. Клубче кире бээрге чылыг, чырык, аңаа хөй чон чыглып, тарап, база катапла чыглып кээп турар. Ол болза, маңаа агитаторларның кээш номнар шилип ап, соңгукчулар даңзызын хынап турары болгаш ында делгээн номнар делгелгезинге баргаш, оон номнарны шилип ап турары-дыр.

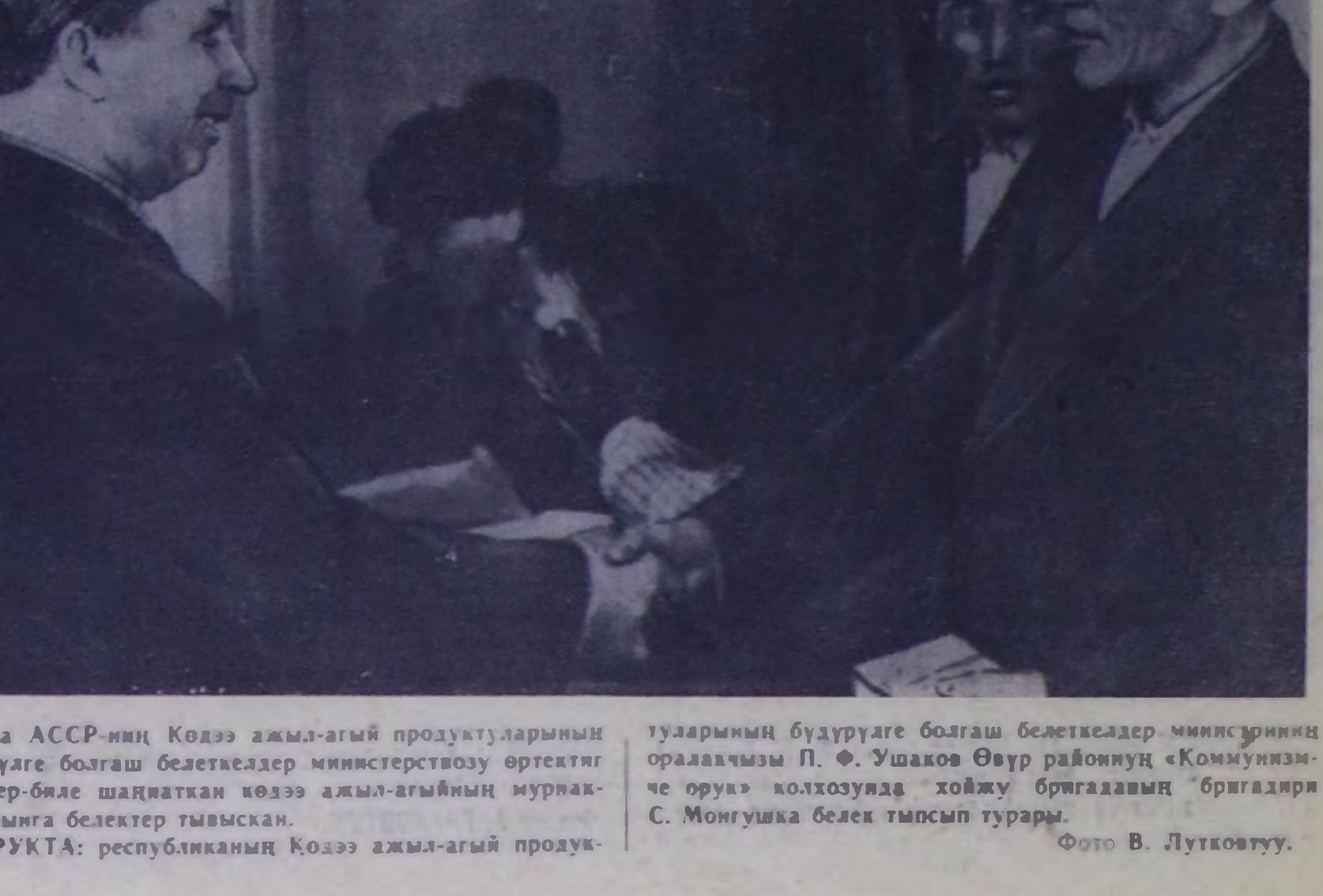

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларынга белектер тывыскан.

ЧУРУКТА: республиканың Кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министериниң оралакчызы П. Ф. Ушаков Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда хойжу бригаданың бригадири С. Моңгушка белек тывсып турары.

Фото В. Лутковтуу.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Совхоз будурулгезинге коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидер

СЭКП-ниң XXII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисеглге Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен ажыл-агый чылында биче эвес чедишкиниерни чедип алган. Бодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле боттарынга алган хүлээлгелерин шекпээрилер бүгй эвес күүсеткен. Эът садарын — 102 хуу, сүттүг — 120 хуу болгаш тараанны — 180 хуу күүсеткеннер. Маңаа совхоз будурулгезинниң бүгү адырларында коммунистерниң кииридгези коичуг улуг болган. Саанчылар К. Сыгыр, О. Бычыдай олар боттарының саап турар 18 — 18 инектеринниң бирээзинден-не 1600—1700 литр сүттүг саап албышаан, бызаалларын бүрүн доруктурганнар. Инекчилер коммунист Содунам, Дүүнгар олар боттарының малдан турар инектеринниң бирээзиниң дүнүнде немелде денгизии 500 — 600 грамм чедирип турганнар. Коммунист хойжу эш Сулдемчик төрүүр 100 хойга онаштыр 106 хураганны, коммунист чызгычы Күрзели чүс белен 90 кулуннарны, коммунист Белек-оол улуктан күнүрүл звеносу 250 гектар шөлдүи га бүрүзүнден 300 центнер ногаан массаны алган.

Ындыг-даа болза совхозта партия организациязы, ажылчын комитеди, дирекция чери ажыл-агыйның мурнунда салынган бүгү сорулгаларын чедишкиниг күүсединиң ажыл-ишчилериниң күжениишкиннерин мобилизастаар талазы-биле организаҗчы ажылды кошкак чорудуп келгениниң күрүнеге дүк дужаар хүлээлгезин совхоз ыракта чедир күүсетпээн. Ол ышкаш малдың баш санын өстүрериниң күрүне планын түс-түс үезүң айбы-биле база күүседип шылаваан. Совхоз эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаштыр үүлге 48 хураган алган. Хой бүрүзүнден дөңгүп-ле 1.4 кг дүк алган. Ямзы-бүрү чылдагааннардан 1800 ажыг баш малдар олуп хораан.

Бо бүгү четпестерниң кол чылдагааны болза, материалдыг байлактарны бүдүрүп турар ажылчыннарның, ылангыя малчыннарның материалдыг, культурлуг негелделерин хандырарынче, оларга эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чогуур кичээнгей салдынмаанында.

Оон ынай, мал ажылынга мурнакчы арганы пеитередир ажылды чедир үнелевейн турар чорук бисте бар. Оон тодаргай чижээ, бөт-оруга-чарылгалыг хойжу бригадаларны 1962 чылга чедир тургузуп шыдавааныымыс ол.

Үстүнде четпестерни 1963 чылда болдурбас дээш, совхозта партия комитединиң СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр совхоз ажылынга партийжи удурулганы эде тургузуп. 1963 чылда ап чорутса чогуур хемчегларни ажылдап кылгаш, совхозтуң бүгү ажылчыннарынга таныштырган. Партия комитеди хамыктың мурнунда бүгү коммунистерге тодаргай партийжи даалгаларны бергилээн болгаш оон күүсединиң дугайын эге организациларының болгаш комитеттиң бюроларынга, коммунистерниң хуралдарынга дыңнап турар.

Совхозта бөт-оруга-чарылгалыг 5 хойжу бригадаларны бо чылын тургускан. Коммунистерни мал ажылынче немей чоруткулаан. Чижээ, коммунистер Санчыыны инек кадарчыныче, Седипти сүт-бараан фермазының үчёткигинче, Семис-оолду боторуга-чарылгалыг хойжу бригадазының бригадиринче чоруткулаан.

Чаа тургустунган хойжу бригадаларның бригадирлери Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Бара-Талда Түлүш Дагбаның бригадирлээн хойжу бригадазынга 2 хонук практикалаап келген болгаш оон эки дүржулгазын ажылга ажыглап эгелээннер.

Малчыннарның амыдырал-чурталгазын эжиидер талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган. Январь айда Дөң-Терезин болгаш Биче-Тей сүт-бараан фермаларында электри чырыын киирген. Самдар өгледирлиг 14 малчыннарга четчир хемчээлдиг кидисти совхоз садып берген. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле 1963 чылда кыяа чогуур тодаргай хемчегларни ажылдап кылгаш, оон күүседиевин хынап турар түскай комиссияны В. Дарый-оолду баштадыр тургускан. Биче-Тейге 25 орунныг уруглар яслизин болгаш хлеб быжырар бажыңның тудуун бо чылдың бирги кварталында ыяавыла доозар дээш күүтүү салган. Совхозта культура албан черлериниң ажылын эжиктеткен, агитпунктуларда агитаторларның ажылы дыпсаан. Агитаторлар эштер Чазытпаа, Күржеди, Ашак-оол болгаш өскелер-даа соңгук. чулар оргузунда агитация ажылын амыдырал-биле холбаштыр эки чорудуп турардар.

Шекпээржилер чеди чылдың бешки чылында совхозтуң мурнунда салынган сорулгаларны чедишкиниг күүсединиң дээш бедиткен хүлээлгелерин боттарынга ап турардар. Саанчылар Сыгыр, Бачыдай саар инек бүрүзүнден 1700 литр сүттүг саарын, хойжулар Намзырай, Калгаапаа, Сулдемчик төрүүр 100 хойга онаштыр чүс хураганны албышаан, хой бүрүзүнден 2,3 кг дүк кыргып алырын, инекчилер Содунам, Ак-оол боттарының кадарып, семиртип турар инектеринниң бирээзининең-не хонукта немелде денгизии 600 — 700 грамм чедирерин, механизаторлар Анай-оол, Хеймер-оол, чолаачылар Моге-Сарыг, Дадар-оол хүн нормазын 130 — 135 хуу күүсетпишаан, кывар-чаар чүүлүг 1,5 хуу камнап алырын, тулугжулар Сандыков, Сүге олар хүн нормазын доктаанал 120—130 хуу күүсединиң чедип алыр дең хүлээнгеннер.

Коммунистер эштер Сулдемчик, О. Доржу олар алган хүлээлгелерин дээре күүсединп, өскелерге эки үлегерин көргүзүп турардар. Олар ам төрээн 200 ажыг хойларының чаш төлүн менди камгалап ап турардар.

Партия организациязы, совхозтуң дирекциязы бо чылдың часкы тарылганга белеткелдерини март 25-ке чедир бүрүн дооза дээш хемчеглерни хайнышкынның чорудуп турар. Трактордар болгаш кедөө ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекселдериниң септелгезинде 30 механизаторлар доктаамал ажылдап турардар. Септеве чогуур 37 тракторлардан 21-ни, 35 сеялказы, 20 трактор анагазынарын, 160 машиналарын бүрүн септеп доозаан. Механизатор кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни салган. Совхозта бүгү-ниити техника өөредилгезинде 40 кижини болгаш «Сельхозтехника» салбырында, Кызылдың механизация училищезинде 70 кижини өөредип турар. Совхоз бо чылдың январь айда күрүнеге дужаар ээдин — 102 хуу болгаш сүттүг — 101 хуу күүседип шыдаан.

Ындыг-даа болза үстүнде кылган ажылдар-биле чергелештир партком-нуң болгаш дирекция черииниң ажылында четпестер ам-даа дыка хөйүн айытпас аргажок. Мал кыштаглаашкыны совхозта база эки эвес чоруп турар. Совхозта мал ажылының түскай артемниглериниден негелде кошкак болуп келгениниден олар ажылга харысалга чоктанып турары-биле ам үеде совхозтуң 4 кодан шээр малында, 1 кодан инээнде кодур аарыг пептерээн. Оон-биле демисеглди күштелдирери, мал бажына чидириг болдурбазы ам бистин соңгаарлалын болбас сорулгавыс ол.

Ам совхозта парткомуң болгаш салбырларда партия эге организацияларының кол сорулгазы болза, 1962 чылда болдунган четпестерни бо чылын катаптавас, чаа эгелээн хемчеглерни күүсединп чедип алыр дээш, бүгү ажыл-ишчилериниң күш-ажылын организастаарын улам эжиидери, ылангыя совхоз будурулгезинге коммунистерниң мурнакчы ролюн улам бедидери болуп турар.

М. ООРЖАК.
Совхозта партком секретары.

Авиатехник А. Г. Назимов Кызыл аэропортунуң мурнакчыларының бирээзи. Ол каш-ла чылдар иштинде «АН-2», «ЛИ-2» деп самолёттарны, «МИ-1» деп вертолёттуг өөренип алган, оларга эки ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Авиатехник А. Назимов Красноярскиден келген «ИЛ-14» деп самолёттуң моторун хынап тур.

Сөзү, фотозу В. Худяшевтин.

Почтачы—малчыннарже

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң малчыннары почтачы Конзай-оол Ооржактың келирин өөрүшкү-биле манап турардар. Бодунуң ажылының ужур-дузазын үнелеп билир эш Ооржак ам ийи чыл ажыг үе иштинде колхозтуң ырак черлерде чурттап турар малчыннарынга почта чедирип ажылдап келген. Бо аразында почта чедиригизи саадай берген азы кандыг-бир солун ийикпе чагаа-бижик саадай берген ындыг таварыла черле туруп корбээн.

Эш Ооржак чүгле почтачы хүлээлгезин эки күүседип турар эвес, оон-биле кады агитатор хүлээлгени база эки күүседип турар. Ол солунсеткүүлдер болгаш чагаа-бижиктер чедирип келирге малчыннар оон беседаларынган дыка хөй чаа үүлдерни билип ап турардар. Агитатор ам үеде РСФСР-нин Дээди Советинге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге база улус судтарынга сонгуулалар-биле холбашкан беседаларны малчыннарга кылып берип турар. Ынчангаш эш Конзай-оол Ооржакты бистин мурнакчы почтачывыс болгаш агитаторувус деп санап турар малчыннар бис.

К. КАРА-САЛ.

Кичээнгейни хойжуларже

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Кара-Булунда хойжу бүрүзү хой ажылын улам ынай сайзырадырын, оон баш санын өстүрерин, продуктулуун бедидерин оларның кол сорулгазы деп санап, кыштаглашкыны эки эрттиреринге бүгү күжүн салып турар.

Бүгү хойжулардан хойжу Доңгак Метпигирниң хойлары эң хүр кыштаглап турар. Сигең, сула, дус-биле хандыртынган, ында олар албек, ону хойжу аалчептир ажыглап турар. Хойжунуң кодаңындан 60 ажыг хой оолдаан, оларның хураганнары четче болгаш төрээн хойларының сүдү албек болуп турар.

Хойжу Доңгак Балдан-оолдуң кодаңында 466 баш төрүүр хойдан үш-ле хонукта 31 хой төрээн, хураганнарын бүрүн камгалап алган. Дузалакчы хойжу болгаш сакманшик чок хирезинде ол малчын өг-бүле кылымакгай ажылдап турар.

Малчын болуп ажылдаандан бээр чүгле ийи ай ажып турар Т. Саңчай-оол. Д. Макпын-оол оларда байдал өске малчыннардан дээре. Оларның хою төрүп эгелээн. Чаш хураганнарны четче камгалап ап турар. Оларның чурттап олурар бажыңы бичии-даа болза чүгайлыг, чырык. Олар хостуг черинде ямзы-бүрү литератураларны номчуп турардар. Чижээ, эш С. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу», В. Тендряковтуң «Шивейликен доң», В. Губаревтин «Аңаа эвес ужуралдар» болгаш өске-даа номнар оларда бар.

Колхоз баштаар чери хойжу Долаан Узуй-оолга немелде күш кыдыр сакманшиктерни болгаш сигенни, суланы чедирген. Оларның мурнунда эвн турган бажыңы шаалап септеткен.

Доргүнде хойжу Доңгак Базыр-оол брак хойларны, инек кадарчылары Д. Балганчык, О. Өткек-оол, Д. Ажы олар төрүүр 130 баш аныяк инектерни кадарып турар. Даштын чалагай кажада элээн каш хойларның арасында арган, кырган, аскак хойлар бар. Ам бир инек бызаалаан, бир инек ара салган. Малга немелде чем кылдыр чедирип берген суланың ортаа кезии хар болуп турар. Хойжунуң бажыңы чаа, делгемдаа болза чугайлаттынмаан, сонгазының иштики рамазы чок. Бажың даштында туубуну чыыл салып кагза-даа плита кылдынмаанындан ол малчын демир суугулуг чурттап турар.

Кара-Булун девискээринге бо чылын ышкаш мынчандыр хар улуг, хөртүктүг болуп корбээнин хойжулар боттары-ла чугаалап турардар.

— Бисте малдың кышкы байдалы кончуг дүвүреңчиг. Ындыг түрбүже колхоз баштаар чери, партия, комсомол организацияларының тодаргай кемчег албайн турар, оон удурткучулары хойжуларга ховар келгилеп турар, Адың, фамилиязын-даа билбээ бис, бир мал эмчизин кижи келген, аът-даа мунуп билбес, кыштагларны-даа кезип көрбес кижи болган — деп бир колхозчу чугаалаан.

Мал эмчизининң дузалакчызы ветсанитар эш Хелбин-оол Доргүнге доктаамал чурттап турар хирезинде Доргүнден ырак эвесте Кызыл-Тейде чурттап турар хойжу эш Папаажыптың аалынга чангыс-даа катап барып корбаан, чүгле сураа үнер болган. Хойжуларның чамдыктарының хойларының даваннары тастап, аскап турда, эш Хелбин-оол малды эмнеп. шарып, азыралга тургузарының хемчеглерин азбайн, ол четпес чорук-биле эптежип турар.

Хойжу Долаан Папаажыптың хонунун байдалы дыка бергедеп турар. Бистин чораан хүнүвүстө ол коданда сиген-даа, сула-даа чок болган. Өгнүң хереэжен ээзи эш Чалзанмаа ийи чаш уругдуг, боду аарып турар. Ол аалга соолгу үеде кижи эмчизи чорбаан. Олар самзар өгле чурттап турар, кидис-биле хандыртынмаан. Оттулар ыяжы чогундан ол аал чоогунда кыштагларлан хоржен сөөртүп оттулуп турар.

Ужар-Аксында хойжу Сергей Мартышканың кыштаанда байдал база дүвүреңчиг. Оларда 140 хой төрээн, тудуу төрүттүнген ийи хураганнан өскелерин четче камгалап алган. Олар 20 хире хураганнарны эмискиктеп, сүт-бижыкт

Профэвилел конференциязы чүнү көргүскенил?

Чоокта чаа профэвилелдиң «Сут-Хөл» совхозта ажылчын комитединиң конференциязы болуп эрткен. Анаа совхозта ажылчын комитеттиң даргазы эш Д. Шалдыгның отчёт илеткелин дыңнап чугаалашкан.

Совхозтуң мурнунда салдынган ажыл-агый сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге совхозта профэвилел организациязы улуг рольдуг болуп турарын илеткелчи демдеглээн.

Совхозта ажылчын комитет болгаш салбырларда месткомнар совхоз бүдүрүлгезинде ажылчы чоннуң ортузунга социалистиг чарышты багай эвес организастаан болгаш ооң түңнелдерин чогуур үелеринде кылып, мурнакчы дуржулганы нептеретпишаан, четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап келгеннер.

Совхоз чеди чылдың дөрткү чылы — 1962 ажыл-агый чылында бодунуң мурнунга салдынган сорулгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге дужаарын элээн көвүдедип, күрүнеге сүт садарын 130 хуу, ол ышкаш эът, дүк болгаш тараа дужаарын ажыр күүсеткен. Совхоз 1962 чылда 12 хойжу бригадаларны тургускан.

Совхоз сүт бүдүрерин көвүдедиринче улуг кичээнгейни салып турар. Ооң түңнелинде совхозтуң 5 сүт-бараан фермаларында 600 инекти саап турар болгаш эрткен чылын инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1350 кг сүттү саап алган. Ам совхозтуң саар инектери азыралда кадыг, чымчак чемнер биле бүрүн хандыртынган, сүттүң хемчээ кудулавайн турар. 60 саанчыларның иштинден 30 саанчылар бир инекке онаалтыр 1600—2000 кг чедир сүттү саап ап, хүлээлгелерин ыракта ажыр күүсеткеннер.

Совхоз хой дүгүн бүдүрерин чыл келген тудум көвүдедип турар. Совхозта 77 хойжуларның 54-тү хой бүрүзүнден 2 килограммдан ажыр дүктү алган.

Совхоз мурнунда чылдарда бир хойдан төнгүп-ле 1,5 кг безин четпес дүктү ап турган болза, эрткен чылын бир хойга онаалтыр ортумаа-биле 1950 грамм дүктү кыргып алган. Ол болза бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларны тургусканының ачызындан болган. Мурнакчы хойжу коммунист С. Ашактың бригадирлээни хойжу бригадазы бүгү хүлээлгелерин ажыр күүсеткен.

Совхозта мурнакчыларның саны дыка өскен. Саанчылар Ш. Ховалыг, Апчыл, Шортак, Көпеек, Оолак, Ыдык-Хүна, Пройна, Кыр-оол болгаш малчыннар Копээй, Сандай-оол, А. Моңгуш, Кертик-оол, Тиин-Кара дээш оон-даа өскелер совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары болуп турарлар.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер хөй дээрзи конференцияга илерээн. Совхозта бодунга алган хүлээлгелерин күүседир дээш кыспас, чалгаа, харысалга чок кижилер-биле профэвилел организациязы ажыл чорутпайн келген. Ынчангаш малдың баш санын өстүрериниң планы мыйыстыг бода малдан өскези күүсеттинмээн. Совхоз ниитизи-биле 6500 ажыг чаш мал төлүн чедир албаан.

Совхоз 1962 чылда тарылга шөлүнүң тургузуун элээн өскерткен-даа болза, тараа культураларының дүжүдү чөгенчиг кудуу, гадан ортумаа-биле 6 центнер болган.

Совхозта ажылчын комитет болгаш совхозтуң дирекциязы ажылчыннарның амыдырал-чурттаалгазынче багай кичээнгей салып турарын конференцияның киржикчилери чидии-биле шүгүмчүлээн. Ылаңгыя малчыннарның хөй кезии соңга, печка, шала, чугай чок чавыт, соок бажыңнарда чурттап турар. Чаа бажыңнар болгаш өглер кылыры совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитет кичээнгей салбайн турар. Эрткен чылын чүгле 4 бажың туткан.

Ооң-биле кады профэвилел организациязы күш-ажылдың камгалалын хынавайн турар. Ооң уламындан совхозта күш-ажылдың камгалалы кошкак. Механизаторларны, малчыннарны, саанчыларны, тускай хептер болгаш чамдык херекселдер-биле четче хандырбаан.

Профэвилел комитединиң болгаш дирекцияның кижи дугайында сагыш-салыышкыны дыка четпес. Ажылчын, албан-хаакчыларның отчёт-учёду кончуг багай тургустунган. Совхозтуң ажылчыннарының хөй кезии күш-ажыл дептери чок, ажылчыннарның 20 ажыг хуузунуң ажылга кирген дужаалы база чок. Совхозтуң ажылчыннарының 36 хуузу чыл шөлээзин албаан. Кижилерни ажылга киирип алырда болгаш ажылдан үндүрерде күш-ажылдың хоойлузун барымдаалавайн турар. Анаа-ла «ажылда» дээш ажылдадып каар ийикпе ажылдан анаа-ла үндүре каап тар. Ындыг фактыларны Бора-Тайга салбырның эргелекчизи эш Мөңге-Назын хөйү-биле болдуруп келген.

Профэвилел комитединиң талазындан контроль чогундан совхозтуң бухгалтериязы ажылчын, албан-хаакчыларның ажыл төлевирин бүдүлдүрар, четче төлевес чорукту болдуруп турар. Чижээ, 5 бригадирлерниң болгаш 8 комбайнерлерниң ажыл төлевирин четче төлевейн турганы илерээн. Ооң ынай малчыннарның малдың чаш төлүн доруктур азыраазының хөлезизин мынчага чедир төлеп бербейн, чыдырып келген.

Профэвилелдиң хураалениинге ажылчын, албан-хаакчыларны эвилелдеп киирер ажыл четпес чорук келген. Совхозтуң ажылчын, албан-хаакчыларының 20 ажыг хуузу эвилелдиң кежигүнү эвес болуп турар.

Эвилелдиң сан-хөөзүн өстүрүп, кежигүннер дадывырын хавырар ажылды база чурумчутпаан. Ооң уламындан эрткен чылын кежигүн дадывыры 1200 рубль чедир хавыртынмайн арткан, ол болза бүгү дадывырның 38 хуузу болган.

Ажылчыннарның культурлуг амыдырал-чурттаалгазын экижидер, суурларны чаагайжыдар, ногаанчылар талазы-биле ажылды профэвилел организациялары холга албаан. Чамдык суурлар экижирден харын үрелип баксырап турар. Ак-Даш, Кызыл-Тайга суурларда электри чырыы чок, Дыка хөй бажыңнарда радио точкалары кииртинмээн, ол негелдени Суг-Аксы харылзаа салбыры (начальниги эш Глухов) хандырбайн турар.

Совхозтуң девискээринде бир культура бажыңы, 6 клубтар, 7 библиотекалар болгаш 8 кино үндүрер черлер бар. Ажылчын комитет ол культура одагларынга четпес дузалажып турар.

Айыткан четпестерни дүрген чайладыр талазы-биле тодаргай шиитпирни конференция хүлээп алган. Ам кол чүве ону херек кырынга боттандырарын организастаары болуп турар.

Н. ЧЫРТАКПАН.

Ажыл идепкейжип эгелээн

Барыын-Хемчиктиң «Кара-Хөл» колхозтуң кежигүннериниң өөзү эвес кезии херээжен чон. Ынчаарга колхоз баштаар чер, парторганизация моон мурнунда, колхозчу херээженнерниң бүдүрүлгеге ролюн үнелевейн, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургуспайн турганындан хөй-хөй херээженнер колхоз бүдүрүлгезинге үр үеде киришпейн келген. Күш-ажыл кылып шыдаар 333 колхозчу херээженнерниң 97-зи колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпээн, 84 херээженнер күш-хүнүнүң минимумун чедир ажылдаваан.

Ынчаарга колхозчу херээженнерниң күш-ажылының мындыг сандаргай болуп турары чүгле колхоз баштаар черниң бурузу эвес, харын чамдык херээжен кижилерниң боттарында база буруу бар турган. Чүл дизе, оларның элээн хөй кезиинде хуу өнчүзүрек чорук аажок нептерээн. Шынап-ла дыка хөй херээженнер колхоз бүдүрүлгезинге киржир дугайында айтырыг көдүрүп, боттарының инициативазы илередиринин улуу, чайын-даа, кыжын-даа чүгле хуузунда ажылын кылыры-биле ойлежип келгеннер. Кара-Хөл болгаш Даштыг хөлдерниң кыдыын долганыр. Көзеге белин олурту дыка хөй херээженнер чүгле боттарының хуузунда малдарын кадарып турары ам кымга-даа чажыт эвес. Колхоз төвүнде база-ла дыка хөй херээженнер анаа-ла ажыл чок олургулаар. Оларның аразында Х. Матпаа, Х. Бичелдей, Х. Саракай дээн ышкаш каң-кадык, аныяк чалыы херээженнер бар.

Шынында ынча хөй херээженнер ниитиниң бүдүрүлгезинге хаара туттунуп келген болза, колхоз кижи күжүнүң талазы-биле чединмес байдалга таварышпас турган. Мынчангаш колхоз бүдүрүлгезинге херээженнерни киириштирер дугайында айтырыгны чоокта чаа партия хуралынга шыңгыы чугаалажып көргеш, тускай шиитпирни үндүрген. Ол шиитпир ёзугаар эштер Часкал. Севилдей оларга удурткан ажылчы херээженнерниң ийи бүдүрүлге звеноларын колхозта тургускан. Кайызы-даа 18 кижиден тургустунган ол ийи звено ам одаар ыяш белеткелинде ажылдап турарлар. Звенолар аразында тус-тус херээженнерниң арразында удавас болур соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш бо хүннерде аажок калбарып турар.

Кара-Хөлдүң ажылчы херээженнерниң ажыл, амыдыралын идепкейжидериинге хамаарышкан ол чугула хемчеглер чүгле оларның бүдүрүлгечи идепкейин өстүрген эвес, харын амыдыралының культурлуг деңнелин бедидеринге база улуг идигит болган. Колхоз төвүнде ам херээженнерниң дааранылга, сиилилге талазы-биле бөлгүмнери база организастаттынган. Ол бөлгүмнерни Х. Чечеккей башкылап турар болгаш олар неделя санында бир удаа кичээлдеп турар. Колхозта херээженнер чөвүлели (даргазы эш Х. Часкал) колхозчу херээженнер ортузунга организас-массалыг хемчеглерни моон соңгаар улам калбартыр болза, олар колхозка улуг күш кылдыр өзери чугаажок.

Х. ДОЙНУҢ.

ИЙИ МЕДЭЭ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында ыяш белеткээрининң 7 кижи составтыг звенозу шупту 5000 кубометр оттулар ыяшты белеткээр хүлээлгени алган. Звено ам кыска хуусаада 140 кубометрни белеткеп тургускан. Ыяш кезикчилери эштер Чаш-оол, Деспижек, Дөргүй-оол, Чонакпан олар хүн нормазын 110—120 хуу күүседип турар.

О. ДАЖЫ-ООЛ.

• • •

Ол-ла районнуң «Найырал» совхозунуң хойжузу С. Балчый элээн каш чылдарның иштинде районнуң мурнакчыларының санынга кирип келген. Эрткен чылын ол 100 төрүтүр хойдан 115 хураганы менди алган. Бо чылын ол база бодунуң көргүзүтлерин мурнуку чылдардан кудулатпас дээш кызымак ажылдап турар.

Хойжунуң ажыл-херээнге ооң өөнүң иштин улуг дузаны чедирип турар. Ажыл-ишчи өг-бүле бо чылын баштай төрээн 72 хоюндан 73 хураганны менди камгалап алган. Арткан хоюнуң хураганнарын чаңгыстаа баш хоратпайн менди ап, ам болур РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага чедиишкинниг ужуражыр дээш хойжунуң өг-бүлези ийи дапкыр күжениишкинниг ажылдап турар.

К. СЕДИП.

ӨӨРЕДИЛГЕ БОЛГАШ АЖЫЛ-ХЕРЗЭВИС

Өвүр районнуң Солчур 8 чыл школазының башкылары коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин өөренир бөлгүмде идепкейлиг киржип турар. Бөлгүмнүң пропагандизи М. Мижит-Доржу кичээл бүрүзүн башкыларның хүн бүрү ажыл-херээ-биле холбап, дыңнакчыларга билдингир, солун кылдыр эрттирип келген. Сөөлгү үеде бөлгүмнүң кичээлдеринге чүгле пропагандист эвес, а дыңнакчылар база лекцияларны номчуп турар апарган.

Чоокта чаа эрткен бир кичээлге 3-кү класстың удурткучу башкызы Х. Кертик-оол «Өөреникчилерни чараш аажы-чаңга кижизидери» деп лекциязын бодунуң ажылының дуржулгазы-биле холбап, тодаргай чижектер-биле тайылбырлаан. 6-гы класстың удурткучу башкызы М. Эрнест «Коммунистиг кижизидилгениң амгы үеде сорулгалары» деп лекцияны база бедик утка-шынарлыг эрттирген.

Бистиң школаның башкылары ада-иелерге кижизидилге дугайында лекцияларны, беседаларны кылып берип турар. Башкылар Б. Сагаан биле М. Мижит-Доржунуң эрттиргени «Уругну өг-бүлеге кижизидери», «Школаның хүн чуруму» деп лекцияларын ада-иелер улуг сонуургал-биле дыңнаан. Сөөлгү үеде башкылар коллективи төрелдер-биле ажылды экижиткен. Ооң түңнелинде ада-иелер уругларының кичээлдеринге олуржуп, башкылар-биле харылзааны быжыг тудуп турар апарган. Моон соңгаар төрелдер-биле ажылды оон-даа экижитпишаан, школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузуп, чүс хуу өөредилгени чедип алыр дээш бүгү күжүвүстү салыр бис.

Д. ЧЫМБА.

Таңды районнуң Балгазында туберкулёз аарыгга удур санаторийниң улуг сестразы Просковья Лукинична Клепикова анаа он алды чыл дургузунда ажылдап келген. Ажылының арга-дуржулгазын медицинаның аныяк сестраларынга ол дамчыдып берип турар. Улуг сестра болгаш лаборант кижилерге эвилең-ээлдек, сагыш салыңгыр, ажыл-херек дээш бүгү-ле чүткүлүн салып чорууп. Ынчангаш ол аарыг, кадык-даа кижилерниң, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: улуг сестра болгаш лаборант П. Л. Клепикова кижиниң ханын салаазындан ап олурары.

Фото Ч. Сендажының.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ! Республиканың библиотекаларынга болгаш ном садыгларынга үш ай хуусаалыг хөй-ниитичи көрүлдени бо чылдың январь 13-те үнген № 11 «Шын» солунга Бии-Хем районда эгелээн болгай бис. Ону «Ном болгаш номчукчу» деп адаан. Көрүлдениң сорулгазын, аңаа чүнүң дугайын бижип болурун оон база матап номчуп алыңар.

«Ном болгаш номчукчу» деп көрүлдеге ам улуг-хемчилерге сөстү берээл.

БӨГҮНГҮ ЭЭЛЧЕГДЕ— УЛУГ-ХЕМЧИЛЕР

Чаа-Хөл көдээ библиотеказы—районда эң эки ажылдыг библиотекаларның бирээзи. Ооң эргелекчизи **Сарыг-оол Анчымаа:**

— Хөй-ниитиниң күжүнге даянып, олар-биле сырый харылзаалыг ажылдаарга, солун-даа, чиик-даа боор-дур. Чеди кижи составтыг библиотека чөвүлели болгаш хөй-хөй активчи номчукчулар—мээң дузалакчыларым ол. Январь 19-та «Езулуг өңнүк кандыг болур ужурлугул» деп, литературлуг диспутту эрттирген бис. Анаа хөй кижи чыылган. А. Кичикарова, Л. Хромова, Л. Булычева, В. Соколова оларның саналдааны солун болган. Кижиниң эки эжи — өңнүк деп кымыл дээрзин. ооң ажыл-херээн, коммунизм дээш демиселге ооң киржилгезин олар тодаргай чугаалааннар.

— Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнге холбаштыр «Өг-бүлеге бот-боттарын хүндүлежири, уругларын кижизидер дугайында сагыш салыры» деп беседаны, «Кижи кижиге—өңнүк, эш болгаш акы-дуңма» деп номчулганы чорудтан бис. Ону библиотека чөвүлелиниң кежигүннери организастаан. Бистиң номчукчуларывыс С. Сандак, Л. Булычева, А. Нагрузова, Г. Южакова беседалар организастаарынга база эң идепкейлиг киришкеннер.

Библиотекада номнар делгелгезиниң тускай залы бар. Ында 9 салбырларны тургускан. Чижээ, көдээ ажыл-агыйның салбырын бичии-бичии кезектер кылдыр аңгылаан, ол болза номчукчу көдээ ажыл-агый дугайында чүнү номчуксаар болдур, дүрген болгаш шын шилип алырынга ажыктыг. Бистиң библиотекавыс РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдерниң дугайында стендилерни, солуннар, номнар делгелгезин кылган. Олар эң-не көскү черде. Хөй-хөй номчукчулар ам бо хүннерде анаа чыглы берген турарлар.

Торгалыг көдээ библиотеказының эргелекчизи НИНА БАГРЕЦОВА:

— Фермаларда болгаш бригадаларда дөрт көжер библиотекажыгаштарны тургускан. Оларга тыва дылда уран-чечен болгаш көдээ ажыл-агый темазынга номнарны аппарып берип турар бис. Суурда чурттап турар кырганнарга, инвалидтерге ном чедирип бээриниң бөлүү база ажылдап турар. Ол бөлүкте он ажыг школачылар кирген. Ай санында-ла олар кылган ажылын түңнеп, дуржулгазын солчуп турарлар.

Бажың, кижи бүрүзүнге

«Чодураа» колхозтуң көдээ библиотеказының ном фондузу сөөлгү 2—3 чылда дыка өскен. 1959 чылда биске 2300 ном турган болза, 1962 чылда оон 2 катап өскен. 1962 чылда номчукчуларывыс 540 кижи четкен.

Харагаи, Чыланныг, Хендерге сүт-бараан фермаларынга болгаш хойжу бригадаларга көжер библиотекаларны тургускан. Көжер библиотеканың мурнакчы ном дажыкчызы, хөй-ниитиниң шутуму-биле ажылдап турар Манчый Сендажы номнарны библиотекадан доктаамал солуп ап, малчыннарга тарадып берип келген.

Суур иштинге ном тарадырынга өөреникчилер идепкейлиг киржип келгеннер. Чижээ, Светлана Аржы, Лиза Хунан-Кара, Марат-оол Сэнчат-оол библиотекага белен чедип шыдавас, бичии уругларлыг иелерге, кырганнарга ном чедирип берип турарлар.

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын пропагандалаар ажыл багай эвес чорул турар. Колхозта политшколаның дыңнакчыларын ол материалдар-биле библиотека дамчыштыр бүрүн хандырган бис.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер үезинде агитпункт эргелекчилээрин мэңээ дааскан. Агитпункт дериттинген, ында соңгулда дүрүмүн, чаа солуннарны база СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын делгеп салган бис. Ону улус улуг сонуургал-биле номчуп турарын хүннүң-не көөр-дүр мен.

Библиотекага бо чылгы чагылга талазы-биле көдээ Совет сагыш салбаан. Ооң түңнелинде бисте чүгле «Шын», «Тувинская правда», «Ленинчи оруу» солуннар бар, өске солуннар, журналдар чок. Чүгле ол эвес, сметада көрдүнген акшаны өй-шаанда үндүрүп бербес, азы чөп ажыглавайн баар таварылгалар бистиң көдээ Советте бар. Ону моон соңгаар болдурбас херек.

1963 чылда мээң хүлээлгем: номчукчуларның саны 700 кижи чедирип, номну бажың, кижи бүрүзүнге чедирер дээш чүткүлдүг ажылдаар.

З. КЕРТИКПЕН,
библиотека эргелекчизи.

Билиглерже базым

Бистин библиотекавыста номчулга залы бичии, ынчалза-даа анаа хостуг шактар үезинде кижи хөй болгулаар. Чаа солуннарны, номнарны олар шилип алгылаан, номчаан олурар.

Мен эрткен чылын 20 ажыг номнарны бо библиотекадан бижидип алгаш номчудум. Ол ам-даа эвээш. Оон-даа хөйнү номчууруңун аргазы менде бар. Номчаан номнарым: М. Горькийниң «Ава», В. Катаевтиң «Полктуң оглу» С. Щипачёвтуң шүлүктери, «Тайбың болгаш найыралдыг чурттаар» деп ном, кыдат улустуң тоолдары, С. Сарыг-оолдуң «Коммунизмниң оттары» деп чыындызы болгаш өске-даа.

Амыдыралга эргежок чугула, ажыктыг сүмелерни бо номнардан билип ап турар мен. Ном номчууру — кижиниң билиг-мергежилинге дыка дузалыг болгаш билиглерже улуг базым.

Ынчалза-даа бисте библиотека ажылдакчылары номчукчу бүрүзүн хайгааралга ап, ооң кандыг номну алгаш, канчаар номчуп турарын хынап турар болза, кончуг үнелиг деп бодаар мен. Ол ышкаш, номчулга конференцияларын, диспуттарны бисте эвээш эртип турар. Ындыг конференцияларны хөйнү организастаар болза, номчукчуларның номга сонуургалы улам-на бедиир.

Хөй ном номчууру — кижиниң культурлуг деңнелин бедидер, амыдыралынга бар четпестерни чайладырынга ажыктыг дээрзин эки билир мен.

Н. СУНДУЙ-ООЛ. «Чодураа» колхоз.

1963 чылда көдээ ажыл-агый үндүрүү

1960 чылдың майда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязынга «Ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан тыртар үндүрүглерни соксадыр база совет улустуң чаагай байдалын бедидеринче угланган өске-даа хемчеглерниң дугайында» бодунуң илеткелинге эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза, көдээ ажыл-агый үндүрүү «бир-тээ колхозтарга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга болгаш хуузунда дузалаар ажыл-агыйындан колхозчуларның алган орулгаларын көөрде элээн рольдуг болганда, ону түр үеде артырып каары чугула».

«Моон соңгаар ниитиниң бүдүрүлгези көвүдеп, колхозтарның ажыл-агыйының өскениниң хире-чергези-биле... кодан чанының участоктарының ролю чок болу берген турар ындыг байдалдар тургустуна бээр, ынчан ол участоктар колхозчуларга бодунуң ужур-дузазын чидириптер, ындыг болганда хуузунда дузалаар ажыл-агыйдан көдээ ажыл-агый үндүрүүн тыртарын соксадырының таарымчалыг байдалдарының үези база чедип келир» деп Н. С. Хрущев оон ыңай демдеглээн.

Мынчангаш көдээ ажыл-агый үндүрүүн онаарының амгы үеде күштүг турар системазы социалистиг көдээ ажыл-агыйны эде тургузарынга болгаш оон бүдүрүкчүлүүн бедидериниң таарымчалыг байдалдарын тургузарынга дузалаар кылдыр тургустунган.

Ажыл-агый бүрүзүнге онаар көдээ ажыл-агый үндүрүүн чүгле ол ажыл-агыйның ажыглалында турар кодан чанының чер участоктуң шөлүнден, анаа көдээ ажыл-агыйның кандыг культураларын тараанындан хамаарылга чокка тыртып турар.

Үндүрүгнү онаап санаарының ындыг чуруму болза кодан чанының участок черлерин дээре ажыглап, колхозчуларга болгаш күрүнеге эң үнелиг база ажыктыг культураларны анаа тарыырынга идигни берип турар.

Колхозчуларның ажыглалында турар чер шөлүнүң бир чүсчүк гектарынга үндүрүгнү онаап санаарының ылаптыг чижек-хемчээлдери доктааттынган.

Бистиң республиканың районнарын үш бөлүкке үскен болгаш бөлүк бүрүзүнде тускай чижек-хемчээлди доктаадып тургускан: черниң бир чүсчүк гектарындан-на 20, 30 болгаш 40 копеек. Ол чижек хемчээлдерни кол көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн, сайгарлыга рыноктарының барын, көдээ ажыл-агый продуктуларынга рынок өртектериниң деңнелин, түс-түс районнарның экономика талазы-биле онзагай чүүлдерин айтып турар өске-даа көргүзүглерни барымдаалап доктааткан. Бо чижек-хемчээлдерни ёзугаар колхозчуларның ажыл-агыйларындан көдээ ажыл-агый үндүрүүн онаап тыртып турар. Ынчаарга хуу ажыл-агыйларга үндүрүгнү онаарда ооң чижек-хемчээлин 100 хуу улгаттырар. Хуу кижи колхозка кирген таварылгада анаа чиигелдени база тыпсыр. Бир эвес хуу кижи үндүрүгнү төлээриниң баштайгы хуусаазының бетинде колхозка кирген болза (март 1-ниң бетинде) ол кижиге бүгү чылдың үндүрүүн колхозчуларга доктааткан чижек-хемчээлди ёзугаар онаар. Бир эвес хуу кижи үндүрүгнү төлээриниң баштайгы хуусаазының соонда колхозка кирген болза дараазында хуусааларда төлээр үндүрүглерни колхозчуларга доктааткан хемчээлди ёзугаар төлээр апаар.

Совет Армияның дайынчыларының болгаш оларның өг-бүлелериниң дугайында, а ол ышкаш дайынның болгаш күш-ажылдың I база II бөлүктериниң инвалидтериниң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны көдээ ажыл-агый үндүрүүнүң дугайында хоойлуда чайыннандыр илереттинген. Бо ажыл-агыйларны көдээ ажыл-агый үндүрүүн төлээринден шуут хостап азы экономика талазы-биле оларга бир дөмей ажыл-агыйларның төлээр түңүнден дыка эвээш түңнү төлеп турарлар. 1962 чылда бистиң АССР-ге ындыг чиигелдени 315 ажыл-агыйларга тывыскан.

Коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг сорулгаларын шиитпирлээринге чугула роль совет интеллигенцияга, ылаңгыя көдээде ажылдап турар оон хөй армиязынга хамааржып турар. Чаа ниитилелдиң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга көдээ интеллигенцияның ол чугула ролю көдээ ажыл-агый үндүрүүнүң дугайында хоойлуда илереттинген. Көдээде эге, долу эвес ортумак болгаш ортумак школаларның башкыларын, агрономнарны, зоотехниктерни, чер тургузукчуларын, мелиораторларны, медицина ажылдакчыларын болгаш өске-даа чамдык тускай эртемниглерни көдээ ажыл-агый үндүрүүнден хостап турар.

Бир эвес тускай эртемниг кижи өг-бүлениң кол ээзи, бир эвес ол ажыл-агыйда ажыл малы чок, а мыйыстыг бода малдың болгаш шээр малдың баш саны, база чер участогунуң хемчээли хоойлуда доктааткан норма-чижектерден ашпас таварылгада ол чиигелдени тыпсыр. 1962 чылда бистиң республикага башкыларның, эмчилерниң, агрономнарның болгаш көдээ интеллигенцияның өске-даа категорияларының 245 ажыл-агыйларын көдээ ажыл-агый үндүрүүн төлээринден шуут хостаан.

Көдээ ажыл-агый үндүрүүнүң дугайында хоойлу үлетпүрнүң чугула элээн адырларын хөгжүдеринге база дузалаар сорулгалыг. Чижээлээрге, организастыг чыылда-биле бир чылдан эвээш эвес хуусаада чарган керээлерни ёзугаар ыяш белеткелинде ажылдап турар колхозчуларның ажыл-агыйларын, бир эвес ол колхозчуларның өг-бүлезиниң күш-ажыл кылып шыдаар кежигүннери колхоз бүдүрүлгезинге киржип, күш-хүнүнүң ыявыла күүседир минимумун ажылдап алган болза, үндүрүгнүң чартык кезиинден хостаар. Хөмүр даш, слаенц болгаш даг-руда үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде чер иштинде ажылдап турарларның өг-бүлелериниң кежигүннериниң ажыл-агыйларын көдээ ажыл-агый үндүрүүн төлээринден шуут хостаар.

Назылап-кыраан хамаатыларның дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны онза чиигелдеде илереп турар. Назылап кырааи ужурунда (60 хар болгаш оон өрү назылыг эр кижи, 55 хар болгаш оон өрү назылыг херээжен кижи) күш-ажыл кылып шыдавас апарган колхозчуларның болгаш хуу кижилерниң ажыл-агыйларын бир эвес оларның өг-бүлезинде бодунуң күш-ажылы-биле ажыл-агыйга кирижир хире күш-ажыл кылып шыдаар кежигүннери чок болза, көдээ ажыл-агый үндүрүүн төлээринден шуут хостаар. Бо чиигелдени ёзугаар республикада назылап кыраан хамаатыларның 999 ажыл-агыйларын көдээ ажыл-агый үндүрүүн төлээринден хостаан.

Суржун амыдыралче шилчип кирген араттарның ажыл-агыйларынга тускай чиигелделерни тыпсып турар. Тыва АССР-ге ниитизи-биле 1690 ажыл-агыйларга хоойлу ёзугаар ындыг чиигелделерни тывыскан, ол болза бүгү ажыл-агыйларның ниити санының 13 хуузу болур.

Колхозчуларның хөй нуруузу ниитиниң ажыл-агыйында күш-ажылды ак-сеткилдии-биле көрүп, ажылдап турар. Ынчалза-даа колхозтарда күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, күш-хүннериниң ыявыла күүседир минимумун чедир ажылдавас ындыг колхозчулар база бар. Ниитиниң ажыл-агыйын улам ыңай быжыглаарынга үндезилээш, боттарының хуузунда чаагай байдалын бедидерин колхозчуларга дузалавышаан, партия биле чазак болза хуузунда ажыл-агыйның ниитиниинге удур тургузуп турар база колхоз бүдүрүлгезинге киржиринден ойталап турар кижилер дугайында хемчеглерни боттандырып турар.

Өг-бүлезиниң чамдык кежигүннери колхозка күш-хүннериниң минимумун ажылдаваан колхозчуларның ажыл-агыйларынга үндүрүгнү 50 хуу улгаттыр онаар. Кайы ажыл-агыйларга үндүрүгнү улгаттыр онаарын колхозчуларның ниити хуралы шиитпирлээр, а колхозтуң баштаар черги ындыг ажыл-агыйларның аттарын районнарның сан килдистеринче чорудуп бээр, ол даңзыны ёзугаар сан килдистери оларга үндүрүгнү 50 хуу улгаттыр онаарын боттандырар.

Бир эвес колхозчунуң өг-бүлезинде күш-ажыл кылып шыдаар чамдык кежигүннери колхозтуң кежигүнү эвес ийикпе, азы колхоздан үнген болгаш хөлезилиг ажылда ажылдавайн турар болза ындыг өг-бүледен тыртар көдээ ажыл-агый үндүрүүн 75 хуу улгаттырар.

Колхозтардан үндүрген колхозчуларның ажыл-агыйларынга көдээ ажыл-агый үндүрүүн оларны колхоздан чылдың кайы-даа айында үндүргенинден хамаарылга чокка бүгү чылда хуу ажыл-агыйлар-биле бир дөмей онаар.

1962 чылда бистиң республикага колхозчуларның 233 ажыл-агыйларынга көдээ ажыл-агый үндүрүүн улгаттыр онааган. Колхозтарда күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга бо хемчегниң дузалааны чигзиниг чок.

• • •

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бадылааны 1963 чылда күрүне бюджединиң орулгазында кол черни мурнуку чылдардагызы ышкаш база-ла социалистиг ажыл-агыйдан кирип келер акша турар болгаш бюджеттиң бүгү орулгазының 91 хуузу болуп турар. Бюджеттиң орулгазынга чоннуң акша-хөреңгилери бюджет орулгаларының ниити хемчээлиниң чүгле 9 хуузу болур. Ындыг болза-даа бо акша-хөреңгилер бюджетке «сала-чайгаарлаашкын-биле» кирер дээш канчап-даа ол эвес-тир.

Бюджетке чоңдан тыртар үндүрүглерни, оон иштинде көдээ ажыл-агый үндүрүүн өй-шаанда болгаш хуусаа бетинде киирер төлээде хамаатыларның ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды хүн бүрүде чорудары эргежок чугула.

Бо ажылга көдээниң хөй-ниитизи, көдээ Советтерниң депутаттары, сан-хөө активи, көдээ интеллигенцияның идепкейлиг киржир ужурлуг.

Көдээниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга көдээ ажыл-агый үндүрүүнүң ролюн чедиңгир хевир-биле, ол көдээ Советтиң амыдыралындан алдынган тодаргай чижектер-биле көргүзер ужурлуг.

Бистин республикада көдээ ажыл-агый үндүрүү чер-черниң бюджединге бүрүнү-биле кирип турар, ындыг болганда школалар, интернаттар, библиотекалар, клубтар болгаш культура-амыдыралдың өске-даа албан черлериниң тудуунга болгаш ажаалдазынга чарыгдаттынып турар-дыр. Социал-культура хемчеглерни чедиишкинниг боттандырары көдээ ажыл-агый үндүрүүнүң бюджетке өй-шаанда кирериниң база хойнунде хамааржып турар. Көдээ ажыл-агый үндүрүүн өй-шаанда төлээринге көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчи бүрүзү сонуургалдыг, чүге дээрге, ол чорук совет Тываның ажылчы чоннарының материалдыг байдалын улам ыңай экижидеринге болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге дузалап турар болгай.

Көдээ ажыл-агый үндүрүүн төлээриниң хуусааларын мынчаар доктааткан: март 1-де чылда онааган бүгү үндүрүгнүң түңүнүң 20 хуузун, июнь 1-де 20 хуузун, сентябрь 1-де 30 хуузун, ноябрь 1-де 30 хуузун төлээр.

Бистиң республиканың дузалаар көдээ ажыл-агыйлыг ажылчы чоннарының хөй нуруузу күрүне мурнунга акша талазы-биле боттарының хүлээлгезин күүседиринге бедик медерелдиг чорууп көргүзүп турарлар. Олар көдээ ажыл-агый үндүрүүн өй-шаанда бүрүн төлеп, харын хуусаа бетинде безин киирип турары хаая эвес. Күрүне мурнунга үндүрүг талазы-биле хүлээлгезин хуусаазында болгаш хуусаа бетинде үзе санажыры, ынчангаш бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн улам ыңай быжыглаары, совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалын улам бедидери колхозчу, ажылчын, албан-хаакчы, хуу кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болур.

А. КАПЛУНОВ.
Тыва АССР-ниң сан министри.

АБСТРАКЦИОНИЗМ — УРАН ЧҮҮЛ ЭВЕС

«Уран чүүл улустуу болур — деп В. И. Ленин Клара Цеткин-биле беседазынга чугаалаан.— Ол бодунуң ханы дазылдары-биле калбак ажылчы чон массазының ортузунче ханылап кирер ужурлуг. Уран чүүл ол массаларга билдингир болгаш оларның ынаа болган турар ужурлуг. Ол, массаларның медерелин, бодалын болгаш тура-соруун каттыштырып, оларны көдүрер ужурлуг».

Бистиң чуртувустуң уран чүүл болгаш литература ажылдакчылары эң чайынналчак чогаадыкчы тиилелгелерни чонунга бараан болурунуң оруктары-биле чедип алган. Ол тиилелгелер уран чүүлде реаксылыг угланыышкыннарга удур эптешпес чок идеологтуг демиселге, идея чок чорукка, уран чүүлде «шилип алганнарның» деп адап турар, чонга таарышпас «теорияларга» удур буржуаз уран чүүлдүң буступ дүжүп турарының продуктулары — ёзу барымдаалаан янзы-бүрү ёозажок чоруктарга удур демиселге чедип алдынган.

Социалистиг реализмниң уран чүүлү болза коммунизмни тургузуп, бүгү делегейге тайбың дээш демисежип турар улустарның сагыш-сеткил талазы-биле байлаан, улуг чаагай ажыл-херектерин көргүзүп турар. Ол — коммунизм тургузукчузунуң моральдыг бүгү мөзү-шынарларын кижизидеринге Коммунистиг партияга дузалап, кижизидилгениң кайгамчык улуг сорулгаларын боттандырып турар. Социалистиг реализмниң уран чүүлү бистиң амыдыралывыстың дугайын, социализм чуртунуң кижизи бо хүннерде кандыг болуп турарыл деп чүвени бүгү делегейниң чонунга шынныы-биле тоожуп берип турар.

Ынчангаш бистиң уран чүүлүвүсте илереттинип турар чамдык кадык эвес чүүлдер хөй-ниитиниң кичеңнээшкинин болдуруп турар. Ындыг янзылыг кадык эвес чүүлдер идея талазы-биле бистиң удурланыкчыларывыстың буурап дүжүп турар идеологиязының даштыкыдан шургуп кээп турар салдары-биле болуп турар. Чурукчуларның болгаш скульпторларның аразында аныяктарның эвээш кезии уран чүүлдүң хажыдарының эң ёозажок хевири—абстракционизмниң пропагандазынга алыскан болуп турган. Америк джаз-оркестрлериниң эң багай хевирлерин оттунуп, джазтар чогаадырынче эмин эртир хандыгып турган, музыкантылар бар. Аныяк чогаалчыларның чамдыктары амгы үениң амыдыралын үргүлчү партийжи туруш-биле эвес, хамыкы-биле эвес көргүзүп турган таварылгалар база бар. Ындыг авторларның кылган ажылдарының темалары кевии-херекчок чүүлдер, дужун хараар амыдыралдыг бойлаан кижилер болуп турган.

Уран чүүлге окта таарышпас ындыг агымга алыскан кижилер эвээш болбайн аан, ынчалза-даа ооң-биле бичии-даа эптежип болбас. Чүге дизе реаксылыг идеологияның янзы-бүрү шургуушкуннарынга удур демиселге каннаглганы эрткен. Лениниң чагыг бергени, бистиң уран чүүлүвүстүң амыралчы принциптери, чонунуң чүүлдүгзүнүп база деткип турары принциптер биске чүүден-даа артык үнелиг.

Чугаа чогум чүнүң дугайында чоруп турарыл? Чүнү дээш демисел чоруп турарыл, кандыг чүүлдер боттарының удурланышкак болуп турарыл?

Социалистиг реализмниң чонга чоок болуп турарының ужуру болза, эрткен үениң улуг-улуг чогаалчыларының болгаш чурукчуларының хамыктың мурнунда XIX чүс чылда орус культураның алдарын болгаш чоргааралын тургусканнарның эң эки чаңчылдарын салгааны болур. Пушкинниң болгаш Некрасовтуң поэзиязын, Гогольдуң болгаш Толстойнуң прозазын, Островскийниң болгаш Чеховтуң шиилерин, Глинканың болгаш Чайковскийниң музыказын, Репинниң болгаш Суриковтуң чуруктарын чон ол чогаалдарның ханы утказыг, хей-аът киргеа мергежилдиг, демократтыг болгаш улусчу аянныг кылдынганы дээш үнелеп турар.

Совет литература болгаш уран чүүл бистиң улузувустуң чаа амыдыралын көргүспүшаан чаа утка-шынарлыг болуп, буруугаарлавышаан ол алдарлыг чаңчылдарны камныы-биле кадагалап, ону уламчылап, хөгжүдүп турар. Ооң чижээн поэзияга — Маяковский, прозага — Горький, театрга — Станиславский ышкаш гигантыларның чогаадыкчы оруктарының үлегеринден көрүп болур. Олар ийи вектерниң ийи культураларның үезинде ажылдап турган болза-даа социалистиг реализмниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң үндезилекчилери болуп арткаңнар.

Ооң соолунгдеги үеде бистиң чуртувуска уран культураның хөгжүлдези ол чаңчылдарга даянып келген болгаш даянып турар-даа.

Горький литератураны кижилерниң башкарыкчызы-дыр деп адаан. Бо тодарадыгны реалистиг бүгү уран чүүлге долу эрге-биле хамаарыштырып болур. Чогаалчыларның номнары-даа, чурукчуларның, азы скульпторларның, музыкантыларның, ажылдары-даа, шиилер болгаш фильмнер-даа бистиң үениң кижилериниң овур-хевирлерин шынныы-биле тургузуп, оларның бодалдарын, медерелин чырыдып, ажыл-херектериниң дугайын чугаалап турар болгаш кижиге—ажыл-ишчиже хүндүлел болгаш ханы ынакшыл-биле сиңнигип турар. Олар бистиң улузувустуң төөгүзүн, амгы маадырлыг үезин көргүзүп, келир үеже баш удур көөрүүге болгаш ол келир үени тургузарынга дузалап турар. Олар чаа кижини, демиселчини болгаш тургузукчуну кижизидип турар. Олар бистиң ниитилелдиң хөгжүлдезиниң оруунга шаптыктап турар бүгү чүүлдерге удур сыныш чогу-биле демисежип турар. Амыдыралга шынчы, чонунга бараан болуру—совет чогаалчыларның болгаш чурукчуларның бирги ыдыктыг хүлээлгези ол.

А абстракционизм чүнү көргүзүп турарыл? Ол болза эрткен үеде культураның чедип алган чаалап алыышкыннарындан ойталаарын оралдажып, реализмни эргижирээн чүүл кылдыр көрүп, амгы үениң чуткулун күш чок кылдыр көргүзерин оралдажып турар. Бо угланыышкынның чурукчулары капиталистиг чурттарда нептерээн ол агымга алзып, боттуг, чонга билдингир хевирлерден, уран чүүлдүң алыс шынныг сорулгаларындан шуут ойталавышаан, боттарының субъективтиг, кызы утказыг ажылдарны уран чүүлде чаа ажыдыышкын кылдыр санап турарлар. Абстракционистерниң ажылдары болза кандыг-даа утка-шынар чок шыйыглар, азы скульптуралар болуп турар, ол дээрге кижилерни, уран чүүлдү чүгле бужартадып турар.

Абстракционистиң чураан чуруун өрү-куду баштандыр-даа, ийлендир-даа салыр болза оон чүү-даа өскерилбес. Ындыг «ажылдарның» ээлери боттарының чуруктарынга ат бижип каар, ону кижилер барык номчуксавас, а номчаанда чүнү-даа билип албайн, хол чаңгып каар.

Абстракционизм — уран чүүлдү үрегдеп, ооң бүгү дүрүмнерин бастып турар болгаш уран чүүлге кандыг-даа хамаарылга чок хоралыг чүүл-дүр. Ооң хоразын шугумчулээн чугаалар даштыкы чурттарда безин хөйү-биле үнүп турар. Чурукчуларның хөй кезии реализмниң принциптерин сагып, ону хажытпазын хүлээп көрүп турар болгаш ёзулуг уран чүүлдүң туружунда туруп, кижиниң көөр хөөн чок чоруктуң реаксылыг идеологиязының нептередикчилериниң «амданынга» удурланып турар.

Совет кижилер, бистиң хөй-ниитивис чамдык аныяк чурукчуларның ажылдарында абстракционисчи булчуктарның дугайын кижеңнээшкин-биле чугаалажып турар. Барыын талакы чурттарда нептерээн багай чүүлдерниң өттүнүкчүлерин мактаарының кандыг-даа барымдаазы чок.

Бистиң чуртувустуң чурукчулары чонуң кичээнгейиниң төвүнде турар. Коммунистиг партия база литература болгаш уран чүүл ниитилелдиң мурнунга бодунуң сорулгазын экизи-биле күүсетсин дээш ооң хөгжүлдезин сагыш човангыры-биле, чогуур оруктап баштап орар.

Ол доктаамал болгаш мерген сагыш-човаашкынының чаа херечизи болза эш Н. С. Хрущев баштаан партия болгаш чазактың удуртукчуларының чурукчулар Эвилелиниң Москва салбырының 30 чыл оюнга тураскааган Төп делгелге залынга ажыттынган делгелгеге чорааны болгаш партия болгаш чазактың удуртукчуларының хүлээп алыышкын Бажыңынга Совет чогаадыкчы интеллигенцияның төлээлекчилери-биле ужурашканы болур.

Чамдык эки ажылдардан аңгыда кижилерниң сеткилин хандырбайн, харын оларның шынгыы удурланыышкынынга таварышкан ажылдарның ол делгелгеге турганы билдингир болгай.

Н. С. Хрущев абстракционистерниң ажылдарын чидии-биле шүгүмчүлээн:

— Ындыг «чогаадыкчы чорук» бистиң улузувуска таарышпас, харын чонну хая көрүндүрүп турар-дыр. Боттарын чурукчулар бис деп адаттынып турар, ол хирезинде ындыг «чуруктар» чуруп турар кижилер чогум-на бо талазы-биле боданыр ужурлуг. Ол ажылдарны кижиниң холу-биле чураан бе, азы элчиген кудуруу-биле шырбанып каан бе, ону билип алыры безин берге-дир. Олар боттарының частырыын миннип, чонга бараан болур ужурлуг.

Боттарын чаа, кайгамчык чүүлдерниң солуттунмас үнелекчилери бис деп адаттынып турар, а херек кырында уран чүүлде бүгү-ле амыдыралчы шинээлиг чүүлдерниң чем алыр хөрзүнүнден хоорулган, уран чүүлге бичии-даа хамаарылга чок чаржынчыг бөлүк кижилерге эвес, а чонунга, коммунизмниң херээнге бараан болуру—совет чурукчунуң ыдыктыг хүлээлгези болур.

Ооң хүлээлгези—барыын талакының буржуаз идеологиязының хевирин өттүнгеи чаржынчыг чаартыкчыларга эвес, коммунизмни тургузуп турар миллион-миллион ажылчы чоннарның эрге-ажыынга ажылдаары болур.

Амгы абстракционизмниң «ыдыктыг адалары»—эрткен үениң ёзу-барымдаалаан чурукчуларының дугайында В. И. Ленин Клара Цеткин-биле ол-ла беседазынга мынча дээн:

«Чараш чүвени кадагалаар херек, ону үлегер кылдыр ап, ол «эргижирээн-даа» болза ону барымдаалаары чугула. «Эргижирээн» чүве-дир дээш шынныг, кайгамчык эки чүведен чүге хая көрүүр бис. «Чаа-ла чүве-дир» дээш, аңаа бурганга чүдээн дег, сөгүрүп турган херээ чүл? Утка-бодал чок, чүмү-биле утка-бодал чок чорук-тур. Мында ийи арынныг болур чорук, ылаңгыя Барыын чүкте нептерээн аянны утаан чогу-биле хүндүлеп турар чорук хөй-дүр».

Бистиң литературавыстың болгаш уран чүүлүвүстүң хөгжүлдезиниң бүгү этаптарында эң дээре чогаалдарның утка-шынары улус массаларга чоок болгаш билдингир болуп келген. Бистиң социалистиг культуравыстың тургузуушкунунуң үндезиннериниң үндезини болза В. И. Лениниң чагыглары болур.

«В. И. Лениниң биске чагааны ышкаш, бистер литература болгаш уран чүүлдүң айтырыгларынга партийжи болгаш улусчу идепкейлиг камгалакчы болуп келген болгаш болур-даа бис, чүгле коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртулгазы-биле ёзулуг улусчу литература болгаш уран чүүл өзүп болгаш хөгжүп болур. Бистер бистиң уран чүүлүвүс болгаш литературавыс улустарның коммунизмни тургузарынга дузалап, кижилерге кайгамчык эгелээшкинни хайныктырзын дээш демисежир бис» деп эш Н. С. Хрущев Германияның Социалистиг чаңгыс аай партияның VI съездизинге чугаалаан.

Сталинге чүдүп турган үеде литература болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдези чаңгыс кижиниң, эң кол кижи болур эргени бодунга апкан, тодаргайлаарга литература болгаш уран чүүлдүң айтырыгларынга турар чаңгыс шииткекчи апарган кижиниң эрге ажыынга бараан болурунче чүткүлдүг апар чыткан тодаргай. Ынчалза-даа ол берге байдалдарда безин бистиң культуравыс шын орук-биле чоруп орган, коммунистиг тургузуушкунның маадырларын, чаа ниитилелдиң тургузукчуларының бодалдарын болгаш чүткүлүн көргүскен кайгамчыктыг чогаалдар тургустунуп турган.

Кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктарын узуткавышаан партия талантыларның тыптырынга, чогаадыкчы күштерниң бүгү тала-биле өзүлдезинге, чурукчунуң бистиң ниитилелдиң хөй талалыг амыдыралынче ханылап кирерингe шаптыктап турган чүүлдерни чайлаткан. Ооң тодаргай херечизи болза партияның XXI болгаш XXII төөгүлүг съездилериниң соонда хөй националдыг совет литературада болгаш уран чүүлде тыптып келген чогаалдар болур.

Бистиң хүннеривистиң совет кижизиниң дугайында кайгамчыктыг номнарны, поэмаларны, ырларны бижээн болгаш үндүрген, шиилерни болгаш фильмнерни тургускан, амгы үениң кижизиниң овур-хевирин чурукчулар болгаш скульпторлар көргүзүп, композиторлар аялгаларны бижигилээн. Дуржулгалыг, көскү мастерлер-биле чергелештир ындыг ажылдарны чогаадыкчы, талантылыг аныяктар тургусканнар.

«Оптимизм-биле болгаш амыдыралды бадыткап турар коммунистиг идеялар-биле сиңниккен совет литература болгаш уран чүүл болза идея кижизидилгениң улуг рольду ойнап, совет кижиге чаа ниитилелдиң тургузукчузу болур шынарларны сайзырадып турар. Олар миллион—миллион кижилерниң өөрүшкүзүнүң база сорук кириишкининиң үнер дөзү болуп, оларның идейлиг байлакшылгазының болгаш аажы-чаңының кижизидилгезиниң чепсээ болур хүлээлгелиг». Партия XXII съездизинге хүлээп алган, СЭКП-ниң Программазындан бо сөстер болза боттарының чогаадыкчы күштерин улуг Совет улуска берип турар совет чурукчуларны хей-аът киирип турар.

С. КОШЕЧКИН,
Ю. ЛУКИН.

Кыдаттың хөвеңчилери

ПЕКИН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Яковлевтиң дамчыдып турары болза: Кыдаттың хөвең ажылдыг можулары—Хубэйде, Хэбейде болгаш Шэньсиде тарылгага белеткел түлүктеп турар. Хубэйниң хөвуларында чер андарылгазында он-он тракторлар ажылдап турар. Бо чылын Хубэйниң хөвең ажылдыг районнары күрүнениң үк можуга аңгылап берген бүгү тракторларының 80 хуузун алыр.

Хэбэйниң хөвеңчилери бо чылын хөвең үнүжүн эрткен чылдаазындан хөй шөлге тарыыр. Можунуң колдуг хөвең бүдүрер району болур Ханьдынь округунга техниктиг культураларны 173 муң ажыг гектарга тарыыр, ол болза эрткен чылдаазындан 41 хуу хөй болуп турар.

Шэньси можунуң хөй-хөй шөлдеринге хөвең үнүжүнүң бедик дүжүттүг сорттарын тараан турар.

Бо чылын хөвенниң чаагай дүжүдүн өстүрери—республиканың көдээ ажыл-агыйының кол сорулгаларының бирээзи болур.

Алжирниң хоорайларында колонизаторларның уржуктарын базым бүрүзүнде көрүп болур. Түреңги ядаралды узуткаар төлээде алжир улус хөй ажылды кылыр ужурлуг. Ажыл тып алыры-биле көдээден найысылалга чедип келген ядамылар «боттарының чурттаалга бажыңнарын» Алжир хоорайның кыдыынга тудуп ап турганнар. Кескинди ыяштан болгаш бузулган хааржактардан кылган ол казанактарның суурун бидонвилль деп адап турар. Бидонвилльден чурттакчыларны көжүрери революцияның салган сорулгаларының бирээзи болур.
ЧУРУКТА: Алжирде бидонвилль.
ФОТО Е. Поповтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Дж. Кеннединиң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Сагателянның дамчыдып турары болза:

Чоокта чаа болган парлалга конференциязынга АБШ-тың президентизи Дж. Кеннеди Совет Эвилели «шаап халдаар» чепсекти Кубадан бүрүнү-биле сөөртүп үндүре берген дээрзин мининген.

Эрткен чылдың октябрьның сөөлүнде «куба кыжанныг» эвежээн деп Кеннеди чугаалаан. Ындыг болза-даа Кубада арткан «совет шериг дериишкини болгаш техниктиг ажылдакчылар» АБШ-тың чазаанга шынгыы дүвүрээзинни болдуруп турар деп президент медеглээн.

Бир эвес куба чазак Кубаның девискээриниң кырынга америк шериг самолёттарының разведка ужудуушкуннарынга удурланыышкынны КНО-га киирер болза, ол таварылгада АБШ-тың туружу кандыг болурул деп корреспондентилерниң бирээзи Кеннедиден айтырган. Каттышкан Штаттар бо «айтырыг кажан тургустунуп келгенде» ону көөр апаар деп президент харыылаан.

Француз чазактың даштыкы политиказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылавышаан, президент Кеннединиң демдеглээни болза, де Голль «НАТО-нуң сүзүглекчизи эвес болуп турар». Францияның үүлгедиглери барыын талакы күрүнелерниң чаңгыс эвин тура тепсиринче апар чыдарын Дж. Кеннеди херек кырынга мининген.

Парлалга конференциязы чоруп турда президентиниң медеглээни болза, европа «ниити рынокка» Англияның кирер дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдеринге Каттышкан Штаттар дүвүреп турар.

ЛЕЙБОРИСТЕР БҮЗҮРЕВЕС ЧОРУКТУҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫН КИИРГЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). Лейборис партияның удуртулгазы чазакка бүзүревес чоруктуп резолюциязының төлевилелин парламентиге киирген. Февраль 11—12-де общиналар палатазынга ол резолюцияның төлевилелин брюссель чугаалажыышкыннарының буурап дүшкен дугайында айтырыгның талазы-биле санал бериишкининиң үезинде көөр деп турар.

Утпаңар!

Ыяавыла камгаладыр чүүлдерниң дугайында хоойлуну ёзугаар Курстрахование чериниң инспекциялары хамаатыларның ажыл-агыйларында тудугларның болгаш малдың учёдун чорудуп турар. Учётту чорутпан түңнелинде камгалалдың херечилелдерин хамаатыларның ажыл-агыйларынга тыпсыр.

Айыткан херечилелдерни ёзугаар хамаатылар камгалал төлевирлерин киирер ужурлуг:

— мөдээ черлерге—мөдээ Советтерге;

— хоорай черлерге—Курбанкының салбырларынга, ажаалга кассаларынга, Курстрахование чериниң инспекторларынга болгаш агентилеринге.

Хамаатылар! Ыяавыла камгаладыр чүүлдерниң талазы-биле төлелгелерни ой-шаанда киириңер. Өреленир чорукту болдурбаңар.

КУРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

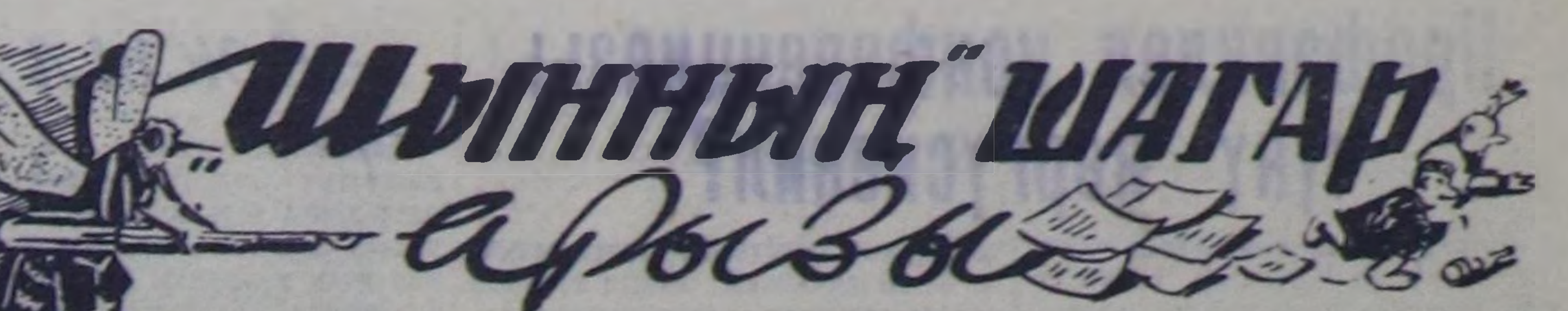

Хоорайның коммунал ажыл-агый чериниң начальниги эш В. А. Барановка

Дүн ортузу.

— Кандыг чыдыр сен, ажым?—деп, сиринээш үн дыңналган.

— Я-иш, соок демир хааргазы-биле доңмайн-ле.

— Мени база...

Эртен эрте. соокка шылажып хонган ийи эр хенертен тура халаан. А оруннар кырында үш-үш чоорган, оон кырында тоннар чыткылаан. Өрээлде 8° соок. (Чамдыкта оон кудум-даа болгулаар).

(Бижикчи Х. Кунгааның чагаазындан)

* * *

Эш О. СЮР-ООЛ («Сут-Хөл» совхозта) Кызылда ол-ла аалчылар бажыңынга чоокта чаа сес хонган. Оон бижип турары:

— Хеп азар шкафтар чок, оон орнунга ханада улуг кадагар хап каан. Номчуур дээрге, чаа солуннар, журналдар чок болур, бар-даа болза—эрги. Печкалар аастарында, сонга карактарында, эжиктерде—хир, ыш. Чамдык өрээлдерде 2—2 оруннар салган. Аңаа бир хонарга—1 рубль 10 көпеек. Херек кырында, оларның өске өрээлдерден ылгалыр чүзү-даа чок: соок, хирлиг, таарымча чок... Директор М. Н. Лупзова, дежурный эш Горинова кижилерге эдлдек эвес, ажылынга ээ-харыысалга чок деп, хөй кижилер билир боордур...

* * *

ЭШ В. А. БАРАНОВ. Комсомольская кудумчузунда № 2 аалчылар бажыңы ол-ла хевээр туруп болур бе?.. Ол дугайын силерниң албан чери чү деп бодап турарыл? Бижикчилер-даа, номчукчулар-даа манап турлар. Харыылаңар.

„ЫНАК СЕТКИЛ ХЕРЕК ООЛ“ КИНО

Варшаваның бир-ле кудумчузунга маннап чоруур, сөлбегер баштыг оолчугаш чаңгаар-ла көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туда бээр. Дүн дүжүп караңгылаан. Телефон будказынга улуп чыткан ол бичии кижини аныяк журналист Опара тып алыр. Оолдуң адын Адес дээр. Чурттап турар чери, ада-иезиниң дугайында ол топтуг харыы бербес. Адести шагдаа чериңге эккээр. Дежурный шагдаа оон-биле үр-ле чугаалажыр. Оол кончуг кажар болгаш чурттаалгазында хөйнү көрген дээрзин көрүкчү эскерип каар. Шагдаа база-ла ынчаар билген...

«Ынак сеткил херек оол» деп уран-чечен фильмни Польшаның Иллюзион аттыг кинематографтар коллективи Ежи Пжезьдецкийниң ындыг аттыг тоожузун ёзугаар үндүрген. Сценарийниң авторлары—Ежи Пжездьецкий болгаш Ежи Пассендорфер. Режиссёру — Ежи Пассендорфер.

Опара дараазында Адес-биле база катап ужуражы бээр. Адес ол-ла дүне шагдаа чериңден дезип чоруй барганы ол. Редактор бо удаада оолду бодунуң бажыңынче алгаш баар.

Опараның өг-бүлези бичии уруглар чок улус, ынчангаш бичии Адести оол кылдыр азырап алыр, өг-бүлени ол оол аас-кежиктиг болдурар боор деп бодал аңаа төрүттүнүп келир. Ынчалза-даа оолдуң иези бир эвес ону алгаш баар болза, оларга кайы хире берге болурун база сактып келирлер.

Адестиң төрээн бажыңында байдалдың бергезин фильмден тода илереттинер. Оолдуң иези Варшавада чурттап турар. Ол ие арагага хандыкшаан болгаш оглунуң дугайында улуг сагыш салбас. Ооң кады чурттай берген кижизи (оолдуң адазы эвес) ажыл кылбас, белен амыдырал сүрер, арагачы кижи болган. Ол, Адести шиво садарынче албадаар, харын-даа эттеп, кагарынга белен.

Бо бүгү Адестиң шын кижизидилгезинге, келир үезинге дыка таарымча чок. Иениң чылыг сөстери, изиг ынакшылы, сагыш салыры негеттинип турар бо оолдуң оон ыңай салым чолун суд шиитпирлээр болганы-биле бо фильм доостур.

Б. ДИРЧИН.

Чолаачыларга болгаш хуузунда автомашиналыг хамаатыларга

1963 чылдың февраль 17-де эртенгиниң 10 шакта ДОСААФ-тың республика комитеди биле Кызыл хоорайның болгаш республиканың автоинспекциялары кады Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл болур оюнга тураскааткан кудумчу шимчээшкининиң чурумун сагыырының талазы-биле автомобиль чолаачыларының маргылдаазын эрттирер. Маргылдаага авто-ажыл-агыйлардан, бүдүрүлгелерден болгаш албан черлериниң келген ийикпе хамаатыларның хуузунда кандыг-даа автомашиналарны киириштирер.

Маргылдааны автомашиналарның хоорайга кудумчулар белдирлерин каржып-солчуп эртериниң чурумун ёзугаар чорудар. А орта эртсе чогуур ол орук барза-барза дээрбектелип туттуу бээр. Маргылдаага командазын киириштирерин күзээн организациялар чагыын дарыы биске киирзе чогуур. А хуу машиналарлыг хамаатылар ГАИ-ге ийикпе ДОСААФ-тың автоклувунга чагыг киирер.

Маргылдаага бирги черни алган командага 1 чергениң дипломун, шилчиир кубокту болгаш вымпелди, а ийиги-үшкү черлерни алгылаан командаларга түс-түзүнда I—III чергениң дипломнарын база вымпелдерин тыпсыр.

ПОТАНДАЕВ,
ДОСААФ-тың автоклувунуң начальниги.

Амгы суур ындыг болбас

«Барлык» совхозтуң Хөндөлен салбырының төвү Оруктуг-Сайыр-Аксы суурнуң хөгжүлдезинде сагышка саптыг, сеткилге сеппиг бир-ле айтырыг бар. Ол дээрге суур чаагайжыдылгазының херээ-дир.

Ук суур тургустунга-ла үр болу берген. Ында 70 ажыг бажыңнар негелде ёзугаар туттунган бажың тывылбас. Чүгле 6 хире крышалыг бажың көстүр. Ол—школа, интернат, контора база 2—3 чурттакчы бажыңнары-дыр. А өскелери? Өскелери крыша, кладовка, херим чок.

Суурнуң санитарлыг байдалы дыка-ла четпес. Арыгланыр бажыңнар чок (чүгле 3 бажың бар!). Суур чаагайжыдылгазынче кым-даа сагыш салбаан. Тарымал ыяш чок.

Бүгү суурда чүгле 10 ажыг радио точказы бар. Ол безин орта ажылдавас. Электрини суурнуң чүгле чартында киирген, чырык доктаамал эвес. Чунар бажың дугайын чугаалаан-даа хереэ чок, негелде тургузуп-ла турар, а күүселдези чок.

Бо-ла бүгү кымның буруузу? Бир-ле дугаарында совхозтуң дирекциязынга онаажыр. Оон-биле кады кудумчу комитединге (даргазы Х. Данчык, кежигүннери Х. Манчын, Х. Сөөк-оол, О. Даңзычы, К. Караш) база онаажыр.

Чоокта чаа болган кудумчу комитединиң отчёт-соңгулдалыг хуралынга Х. Данчык илеткээр чүве тыппайн, чоннуң улуг чемелээшкининге таварышканы-даа чөптүг. Ам оларның орнунга соңгуткан аныяк оолдар, кыстар эки ажылдаар ужурлуг.

«Барлык» совхозтуң дирекциязы, партия, хөй-ниити органнары суур чаагайжыдылгазынче кичээнгейни салырын бөгүнгү амыдырал негеп турар.

А. ДОПЧАА.
Барыын-Хемчик район.

Чивеңнээн чырык

— Карак шоонга дыка-ла аңчыг чүве-дир. Кажан орта чырыдар электростанция иргин бо?—деп, Чадаана хоорайның чурттакчылары хомудап чугаалажып турарлар. Ол чөп, хоорайда чурттаарга бажыңнарын, бүдүрүлге, албан черлерин чырыдып турар электростанцияны үр үениң дургузунда кезек-кезек үзүктелиишкиннер-биле ток дамчыдып турар. Ону эдерин чурттакчылар хөй удаа негеп келген, ынчалза-даа электростанцияның директору эш А. М. Прокопенко «шуут шоокка» олурупкан.

М. ДАМБА.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Сапыктыг моортайның чаа чоруушкуннары» 10, 11.50, «Сезиглел адаанда» 1.40, 3.30, 5.20, 7.40, 9 шактарда.

«ВОСТОК» «Чүс чылдың чажыды» (делгем экранныг) 3.15, 7.15, «Бирги вектиң кижизи» (делгем экранныг) 5.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Сендбадтың чедиги аян чоруу» 11.15, 1.15, 3.15, «Айыылдыг десиниигде», 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Кёр-оглы» (делгем экранныг) 2.30, 8.30, «Дарганның тугу» (делгем экранныг) 4.30, 6.30 шактарда.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг барааннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киосктеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!
АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13, иштики килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00245. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорайкомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 13 СРЕДА № 37 (5441).

Өртээ 2 көп.

СЭТА-ның медеглели

Каттышкан Штаттар чер адааның ядролуг шенелделерин Невадада катап эгелээн дээрзиниң дугайын АКШ-тың атомнуг энергия талазы-биле комиссиязы бо чылдың февраль 8-те дыңнаткан. Ооң-биле холбаштыр дараазында чүүлдү медеглээрин СЭТА төлээлеттирген.

1963 чылда ядролуг чепсектиң чаңгыс-даа шенелдезин кылбаан турар болгаш ук чыл ындыг шенелделерни мөңгези-биле бүрүн хоругдааның баштайгы чылы болу бээр дээрзинге идегел чер адаанга шенелдени катап эгелээшкинниң үезинге чедир бүгү делегейге туруп турган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVII сессиязының 1962 чылдың ноябрь 7-деги резолюциязы ядролуг шенелделерин 1963 чылдың январының 1-ден эгелеп соксадырынче кыйгырган. Бир эвес барыын талакы күрүнелер база-ла шак ынчаар кылыр болза Совет чазак ядролуг чазылдырылышкыннар чорутпас болуунуң шиитпирлиниң дугайын ол резолюция-биле холбаштыр медеглээн. Чер адааның ядролуг чазылдырылышкыннарын катап эгелээн Каттышкан Штаттарның хөделиишкиннери болза бүгү-ле улустарның тура-соруун илередип турар Кол Ассамблеяның шенелделерин 1963 чылдың январының 1-ден эгелеп соксадыр дугайында шиитпирин АКШ-тың чазаа тоомчага албайн турарының дугайын херечилеп турар-дыр.

Каттышкан Штаттарның ядролуг шенелделерин катап эгелээн чоруу КНО-нуң Кол Ассамблеязының айыттынган шиитпирин АКШ болгаш барыын талакы өске-даа күрүнелер чүге деткивейн турганының чылдагаанын ажыдып турар. Чажыт чүүл илергей апарган, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң АКШ-тың президентизи Кеннедиге чоокта чаа чорудкан бижиктеринде тайылбырлаттынган, ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Совет чазактың чаа саналдарын көөрде АКШ-тың чазаа кандыг бодалдарны удуртулга болдуруп турганы ам оон-за илергей апарган. Ядролуг шенелделерни хоругдаарын контрольдаарынга илередип тывары национал херекселдери мырыңай четчир дээрзи экизи-биле билдингир турда-ла, Совет Эвилели чылда ийи-үш инспекцияны чорударынга болгаш ядролуг чепсектиң чер адааның шенелделерин хоругдаарын хайгаараары-биле ядролуг күрүнелерниң кайызының-даа девискээринге автоматтыг сейсмиктиг станцияларны тургузарынга чөпшээрешкен.

Чаа совет саналдарны чаагай тура-соруктуң илерээшкини кылдыр, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганы эң-не кыска хуусаада чедип алырының болдунар аргазын берип турар, ядролуг шенелделерни хоругдаарының айтырыын шиитпирлээринче чугула үндезин-барымдаалыг базым кылдыр бүгү делегейге үнелээн. Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулга чарарын амга чедир-ле үзүп келген барыын талакы күрүнелерниң өжегээр ийип үндүрген шаптыктаашкыннары ооң-биле чайлаткан.

Барыын талакы күрүнелерниң туруштарынга уткужуп турар ол совет саналдарга үндезилээш, дугуржуушкунну дүрген чедип ап болур дээрзинге бүзүрээн Совет чазак, совет саналдарны чугаалажып көөр чугаалажылышкыннар дугайында АКШ-тың чазааның дилээнге чөпшээрешкен. Ынчалза-даа бо чылдың январының ийиги чартыында Нью-Йоркка болгаш Вашингтонга бир талазында ССРЭ-ниң төлээлекчилери-биле, өске талазында АКШ-тың болгаш Англияның төлээлекчилериниң аразынга болуп эрткен ол чугаалажылышкыннарга чогумчалыг түңнелдер чедип алдынмайн барган. Ооң чылдагааны болза АКШ-тың чазааның кол сагыш салышкыны дугуржуушкунну дилеп тывары эвес, а ядролуг чепсектиң шенелделерин катап эгелээринге белеткел болуп турганы-дыр. Чогум-на ынчангаш Нью-Йоркка болгаш Вашингтонга америк төлээлекчилер бүгү болдунар аргалар бар турда-ла, шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулга чарарынга шаптыктап турар шиитпирлеттинмээн кол айтырыгларны дугуржуп алырынга каттышпайн турганнар-дыр.

Чепсегленмишкинниң дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелерниң комитединиң ажылы Женевага катап эгелээр деп турарының бүдүүзүнде АКШ-ка ядролуг чаа чазылдырылышкыннар чаңгыланып эгелей берген. Ол чазылдырылышкыннар Женевада чугаалажылышкыннарны нарындадыр болгаш ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулга чедип алырын база харын-даа 18-тиң комитединиң бүгү ажылын бергедедир чугаа чок.

Чер адааның ядролуг шенелделерин катап эгелээн чорук чепсегленмишкинниң эндере бүдүреринге чаа идигни берип турар. Ол базымның болдурар уржуктары дээш бүгү харысалганы АКШ-тың чазаа хүлээр ужурлуг.

Мурнакчыларга деңнежир

Социалистиг кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларының алдарлыг армиязы, бүгү совет чуртта ышкаш, бистиң республикада хүн бүрүде өзүп көвүдеп турар. Олар колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң дыка бедиктерин сорулгаларын дидими-биле шиитпирлеп, ажылдың чаа-чаа аргаларын болгаш методтарын тып, кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрериниң оруктарын кодээниң ажыл-ишчилеринге айтып турар.

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле 1962 чылда чедип алган чедиишкиннери, чүткүлдүг күш-ажылы дээш СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа кодээ ажыл-агыйның 150 ажыг мурнакчыларының аттарын республиканың Хүндүлел самбыразынга киирерин шиитпирлээн.

Ол мурнакчыларның аразында саанчылар, хойжулар, бызаа болгаш хаван ажаакчылары, инек кадарчылары бар. Колхозтарның болгаш совхозтарның 70 саанчылары эрткен чылын бир саар инекке онаалтыр ортумаа-биле 1697-ден 2588 кг чедир сүттү сагган, 52 хойжулар 100 хойга онаалтыр 101—132 хураганнарны менди доруктуруп, база 36 хойжулар бир хойдан 2,7—7,1 кг дүктү кыргып алган. 25 хаван ажаакчылары төрүүр кол хаваннардан 10—18, дүңгүш хаваннардан—6—10 хаван оолдарын доруктурган, семиртир хаваннар ажаап турар 12 хаван ажаакчылары бир башка онаалтыр хонукта 345—800 грамм, 14 бызаа ажаакчылары бир бызаага онаалтыр хонукта 500—1000 грамм, 21 инек кадарчылары бир башка онаалтыр хонукта 536—1128 грамм немелде деңзини алган.

Бистиң мурнакчыларывыс бедик көргүзүглер чедип алыр дээш доктаамал күженишкин-биле ак-сеткилдиг ажылдавышаан, ажыл-агыйда аргаларны болгаш курлавырларны, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин ажыглап, оон өөренип, боттарының база эш-өөрүнүң күш-ажылының түңнелдерин дээш Төрээн чурттуң мурнунга харысаалгазын медереллиг-биле билип турары-биле шылгарангай чедиишкиннерни чедип алганнар.

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дээш күштерин болгаш билиглерин харамнанмайн, эрес-маадырлыг ажылдап турар мурнакчылар бисте хөй. Ындыг болза-даа оларның дуржулгазын өөренир, бүдүрүлгеге нептередир ажыл республиканың ажыл-агыйларының хөй кезиинде дыка четпес тургустунган. Ооң ужурунда эвээш чарыгдал-биле продукция бүдүрер талазы-биле хожудап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, продукцияның өртүнезин чиигедирин чедип албайн турар ажыл-агыйлар бар.

Эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле колхозтарда, совхозтарда партконнар, бүдүрүлге эргелелдериниң, ажыл-агыйларның удуртукчулары, ылангыя даанылга-көргүзүглүг ажыл-агыйлар тодаргай хемчег албайн турар.

Кодээ ажыл-агыйны күчүлүг көдүрери, оон продуктуларынга чурттуң херегцелин четче хандырары **коммунистиг тургузуушкунуң шалыпчы фронтузу, бүгү партияның, бүгү улустуң херээ.**

Шалыпчы фронтунуң дайынчыларының мурнуку одуруунга туржуру хүндүлүг болгаш хөй чүүлдерни онаап турар улуг чаагай херек.

Бистиң республикада кодээ ажыл-агыйның он-он мурнакчыларының продукция бүдүрерин көвүдедириниң улуг курлавырлары болгаш аргалары бар. Ортумак болгаш кудук көргүзүглүг ажыл-ишчилер мурнакчыларның дуржулгазын үргүлчү өөренип, ону ажыглап, олар ышкаш ажылдаарын чедип алыр херек. А мурнакчылар болза боттарының дуржулгазынга хожудап турарларны өөредир, оларны өрү көдүрер ужурлуг.

Партия болгаш совет органнары, девискээр зайының бүдүрүлге эргелелдериниң, даанылга-көргүзүглүг ажыл-агыйларның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, оларның тускай эртемниглери, кодээниң бүгү ажыл-ишчилери эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы бүгү ажыл-агыйларга, бригадаларга, фермаларга дидим болгаш шудургу нептередип, ниитиниң ажыл-агыйын ёзулуг эртемге үндезилеп чорудар хүлээлгелиг. Мурнакчы дуржулганы нептередир, мурнакчыларның хүрээлениң калбартыр чөлээде, продукция бүдүреринге колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының материалдыг сонуургалын бедидер, күш-ажылдың нормалаашкынын, төлевирин шын органзастаар, колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларынга күш-ажылдың немелде төлевирин болгаш совхозтарга күш-ажыл төлевириниң аккорд-шаңнал системазын калбаа-биле нептередири чугула. Ол ышкаш мурнакчы ажыл-агыйларга, бригадаларга, фермаларга экскурсиялар кылырын, дуржулга солчулгазының ужуражылышкыннарын органзастаарын практикалаар херек.

Чаа, мурнакчы чүүлдерни пропагандалаары болгаш практикага нептередири кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ыңай көдүрериниң күчүлүг үндезини. Олар боттары чедип келбес. Оларны дилеп тывар, нептередир херек. Чер-черниң партия, совет органнары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынче кодээниң ажыл-ишчилерин мобилизастап, мурнакчы чаартыкчыларның чедиишкиннерин хөй-хөй колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының чедиишкини болдурар, СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң шиитпирлерин херек кылырынга күүседирин чедип алыр ужурлуг.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжын органзастаар дугайында Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелдериниң ажыл-ишчилериниң патриотчу эгелээшкинин СЭКП Төп Комитеди деткээн. Ол эгелээшкинни ам чурттуң кодээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчылары деткип, продукция бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышты калбартып, чаа-чаа хүлээлгелерни ап турар. Бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бүгү-эвилелдиң бо чарыжынга калбаа-биле киржип, продуктуларның элбекшилин тургузарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыры оларның чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Соңгулда кампаниязының хүн демдеглели

Депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээри уламчылап турар. Воронеж областа Калачеевскийниң соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Геннадий Иванович Вороновту** бүрүткээн.

Оон өске соңгулда округтарынга депутаттарның кандидаттарынга төп көвүрүг тудуунуң начальниги **Н. Е. Пащенкону** (Москва), «Красный Богатырь» заводтуң мастери **В. А. Опаленованы** (Москва), академик **А. А. Бочварны** (Ленинград), «Косихинск» совхозтуң хаван ажаакчызы **Е. А. Князеваны** (Алтай край), Бохансктиниң колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң парткомунуң секретары **В. Б. Башенхаевти** (Иркутск область), Бурятияның Агинск национал округунда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң хойжузу **Цы Пылма Санжиебаны** (Чита область) бүрүткээн.

Украинада кандидаттарның бүрүткээшкини доозулган. Республиканың Дээди Соведиңге соңгуттуларының чөпшээрелиниң берген кижилериниң аразында Киевтиң Ленин аттыг «Арсенал» заводунуң сураглыг токары **Г. Я. Царин**, Донбасстың алдарлыг шахтёру, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. А. Кольчин**, Харьков областың СЭКП-ниң XXI съездизи аттыг колхозунуң комбайнери **И. А. Сулема**, УССР-ниң эртемнер академиязының президентизи, ленинчи шаңналдың лауреады **Б. Е. Патон** болгаш өскелер-даа бар.

Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга СЭКП ТК-ның ортаакы Азия Бюрозунуң даргазы **В. Г. Ломоносов**, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Х. Курбанов**, ортаакы Азия совнархозунуң даргазы **С. И. Кадышев** болгаш өскелерни-даа бүрүткээн.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Чөөн-Хемчик район Соведиңге депутаттарга кандидаттар бүрүткээри доозулган. Район Совединиң депутаттарынга ниитизи-биле 75 кандидаттарны бүрүткээн. Оларның иштинде ажылчыннар 20, колхозчулар 17 кижи. 75 кижиден 50 кижи бир дугаар депшиттирген.

Бүрүткеттирген кандидаттарның иштинде аныяктар-даа, хоочун ажыл-ишчилер-даа бар. Аныяктардан «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының саанчызы комсомолчу **Ш. С. Ондар**, ол-ла совхозтуң дөрткү сүт-бараан фермазының аныяк саанчызы **Н. С. Монгуш**, «Чыраа-Бажы» совхозтуң электриги комсомолчу **П. Б. Ооржак**, хоочун ажыл-ишчилерден «Сүт-Хөл» совхозтуң ийиги фермазының инек кадарчызы **О. С. Эрен**, ол-ла совхозтуң дөрткү хойжу бригадазының кадарчызы **Д. С. Ондар**, «Искра» колхозтуң зоотехниги **И. С. Иргит** болгаш оон-даа өске хөй-хөй мурнакчылар бар.

• • •

Кызыл хоорай Совединиң депутаттарынга кандидаттар бүрүткээшкини үргүлчүлеп турар. Юбилейный № 16 округтуң комиссиязының хуралы болган. Хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр үргүларның музыка школазының директору Алексей Александрович Пановту бүрүткээр дугайын округ соңгулда комиссиязының даргазы эш Харламова дыңнаткан. **А. А. Пановту** депутатка кандидат кылдыр бүрүткээр деп комиссия доктааткан.

Горныйның № 117 округ соңгулда комиссиязы хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр «Сельэлектростройнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң начальниги **Ч. Б. Ондарны** бүрүткээн.

Кызылдың № 11 школазының ажылдакчыларының коллективи ол школаның директору Василий Федорович Клюшинни хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткеннер. Биче-Енисейниң округ соңгулда комиссиязының хуралынга эш **А. Ф. Клюшинни** депутатка кандидат кылдыр бүрүткээр дугайында доктаалды хүлээп алган.

Күш-культурнуң № 37 округ соңгулда комиссиязының хуралынга соңгулда комиссиязының даргазы эш Е. Кундуп хоорай Совединиң депутадынга кандидатты бүрүткээн дугайын дыңнаткан. Бо соңгулда округунуң талазы-биле депутатка кандидат кылдыр Тываның кодээ ажыл-агый техникумунуң башкызы Евгения Андреевна Середкина депшиттирген. Округтуң соңгулда комиссиязы эш **Е. А. Середкинаны** хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр чаңгыс үн-биле бүрүткээн.

• • •

Ак-Довурактың «Тыва даг-хүгү» комбинадының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Барыын-Хемчик район Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр боттарының эң төлептиг кижилерин депшиткеннер. Тус-тус округтарның соңгулда комиссиялары район Совединиң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээн.

Комбинат тудуунда Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы атты бир дугаарында чедип алган дашчылар бригадазының бригадири **Кара-оол Монгушту** район Соведиңге соңгулда талазы-биле № 8 округ соңгулда комиссиязы депутатка кандидат кылдыр бүрүткээр деп доктааткан. Ол ышкаш Ак-Довурак школазының башкызы **И. И. Рассказова**, ыяш кылыглар заводунуң мурнакчы ажылчыны **К. Чучук**, 12 дугаар АТК-ның чолаачызы **Н. В. Игнашкин**, тудуг эргелелиниң штукатур-маляры **Т. И. Уткина**, дашчылар бригадазының бригадири **С. Ураа-Базыр**, Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы **Д. Ооржак** болгаш өскелерни-даа район Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр округ соңгулда комиссиялары бүрүткеглээн.

Кыйгырыгны деткивишаан

АРЫГ-БАЖЫ. (Телефон-биле). Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге белеткээрин көвүдедир талазы-биле усть-лабинчилерниң кыйгырызы совет кижилерни, кодээниң бүгү ажыл-ишчилерин чаа бедиктерже улам хайныктырган. Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннары краснодаржыларның кыйгырыын бүрүн деткивишаан, дүңгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурун илередип турар.

Колхозтуң малы амгы үеде менди болгаш хүр. Ол болза кышка белеткелди эки органзастааны, оларны чөп ажыглавышаан, немелде чемгерилдени, ажаалда хайгааралды экижиткени айтып турар. Семис күштүг малдың чүгле продуктузу бедик болур эвес, оон-биле кады чаш төлү база боткур, дүрген маңнызычал болур.

Бо хүннерде шээр мал оолдаашкыны массалыг үргүлчүлеп турар. Февраль 10-га чедир төрүттүнген 1398 хураган, 473 анай шупту менди, эки доругуп турар. Сүт-бараан фермаларында бызаалдашкын база эгелээн, баштайгы төрүттүнген 14 бызаалар шупту бар. Эки ажаап, чемгерип турарындан кыштың амгы хүннеринде безин инектиң сүдү 4—5 килограммдан кудулавайн турар.

Колхозтуң шээр малы шупту дөрт бригадалар аайы-биле бижиглаттынган. Ол чорук ажыл-агыйны башкарарынга эптиг, кижилерниң материалдыг сонуургалынга база ийигдиг. Малдың продуктулуун бедидери оон үксаазын экижиткениниңден чүгула хамааржыр. «Коммунизмче орук» колхоз хоюнуң 60 хире хуузун, ныыыстыг бода малының 30 ажыг хуузун экижиткен, оңче кичээнгейни улам-на улгаттырып турар. Ол болза зооветеринария ажылдакчыларының болгаш малчыннарның кызымак күш-ажылының көргүзүү болур.

Хой ажылының бригадалар төвүнде чаа тудуглар хүн бүрү немежип, малчын сүүр кылдыр улам калбарып турар. Бора-Шайның малчыннары делгем клубтуг, библиотекалыг, эге школалыг, сад-яслилиг, ында магазин, кино ажылдап турар. Улаатай бригадазының төвү электри чырыткылыг, чунар бажыңныг, кызыл булуңнуг, ында чурттаалга бажыңнары, культура албан черлери болгаш бүдүрүлге тудуглары улам немежип турар.

Колхозтарда болгаш совхозтарда ажылдың шалыпчы участогу

(„ПРАВДАНЫҢ" МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Бистиң Төрээн чуртувус ужу-кыдыы көзүлбес делгемнерлиг, оон чер байлаа канчаар-даа аажок улуг, агаар-бойдузу база янзы-бүрү. Төп областарның карак четпес ховуларынга февральдың харлыг дүвүзү киткеп, Кур чериниң шөлдериниң механизаторлары хар мөөннеп турда-ла, Ортаакы Азияның мурнуу талазында тараажылар тараа культуразын тарып эгелей бээр.

Кодээниң миллион-миллион ажыл-ишчилери бөгүн частың дугайында хөй сагыш салып, келир күстүң дүжүлгүнүң дугайын бодавышаан чурттап, ажылдап турарлар. 1963 чылда тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының түгүн көдүрүп үндүрген Усть-Лабинскиниң чер ажылының ажылдакчыларының кыйгырыы колхозчу кодээде калбак деткимчени алган. **Чуртка тараа белеткээрин 4 миллиард 200 миллион—4 миллиард 500 миллион пуд чедирер, эътти, сүттү болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин база садып алырын улам көвүдедир деп** — партияның болгаш күрүнениң салган ниити сорулгазын чедиишкинниг боттандырар дээш кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары ол патриоттуг эгелээшкинни бүгү тала-биле деткивишаан, идепкейлиг демиселди калбартып турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның чаа-чаа курлавырларын ажыглалга киирип ажыглаарынче чер ажылының ажылдакчыларының болгаш малчыннарның күженишкиннери угланган. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, СЭКП ТК-ның Президиумунга эш Н. С. Хрущевтуң бижиинде сүмелеринге даянмышаан, бүдүрүлге эргелелдериниң хөй нуруузунуң ажыл-ишчилери эрткен чылдың түңнелдериниң ханы анализинге үндезилээш, кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң планын ажылдап кылганнар. Тарылганың тургузуун экижидери база дүжүттү бедидери дээш ышкаш ындыг кол-кол курлавырларны ажыглаарынче оңза кичээнгейни угландырган.

Эвээш күш-ажылды болгаш акша-хөреңгини чарыгдап турган, хөй санныг продукцияны алыр, гектар чер бүрүзүн улуг ажыктыг кылдыр ажыглаары дээш бүгү чүүлдерни кылып, тодаргай органзакчы ажылдың планы-биле ону бижиглап турар бүдүрүлге эргелелдериниң тускай эртемниглериниң болгаш парткомнарның ажыл-чорудулгазы улуг деткиишкинни ап турар.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге чайты чер андарылгазын кызырып база сиген тарылгазын эвээжедириниң күсели-биле улуг үнелиг культураларның тарылгазын көвүдедир арганы тургузарындан аңгыда, ону кылырынга эргежок чугула техника, үрезин, кадрлар четчир бе дээрзин эки санап көөрү-биле кады курлавырларны тывар, кижилерни шын тургузар, оларның күш-ажылын органзастаар талазы-биле ажыл-агыйга дузалаар херек. Кайы ховуга кым ажылдаарыл, кандыг культураны өстүрерил, техниканы кымга хүлээдирил дээрзин амдан эгелеп тодарадыр херек. Участок чер бүрүзү, машина бүрүзү тускай кижилерге бижиглаттынган, олар оон сагыш сагыңгыр ээлери болган турар ужурлуг.

Бедик дүжүттү шудургу күш-ажыл, агротехниктиг хемчеглерниң бүгү коллекциязын шыңгыы сагып турган өстүрер. Чер ажылының мурнакчыларының хөрзүннү ажылдап кылырының бедик сайзырангай аргаларын нептередип, чемишчидилгени мергежилдиг ажыглап, үрезинниң шынарын экижидип турган бедик дүжүттү чедип ап турарлар. Бүдүрүлге эргелелдериниң тускай эртемниглери, партия комитеттери бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга чер ажылының культуразын бедидеринче, техниканы эки ажыглаарынче угланган тодаргай хемчеглерни боттандырар дугайында сагыш салыр хүлээлгелиглер.

Чаагай дүжүттүң быжыг үндезинин салыр төлээде чаңгыс-даа хүн эрттирбейн часкы хову ажылдарынга күженишкинниг-биле белеткенир херек. Колхозтар болгаш совхозтар чеди чылдың бешки чылында чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге таарымчалыг байдалдарлыг болуп турар. Кодээже чаа-чаа техника кээп, үрезин бар бооп, ажыл-агыйларның хөй кезиинге күскү чер андарылгазын чоруткан.

Эш Н. С. Хрущевтуң айтыканы болза: **«1963 чылда тарааны, эътти, сүттү болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин шапкыны-биле көвүдедирин чедип алыры база дүжүт ажаары, тарылганы ажаап-темээри, часкы тарылганы органзастыг чорудар дээш машина бүрүзүн чогуур өйүнде белеткээри, үрезинни арыглаары, механизатор кадрларны белеткээри — ам кол чүүл болур».**

Часкы тарылгага белеткел — бөгүн кодээге ажылдың эң шалыпчы участогу болур. Бүгү улустуң чарыжының эгелекчилери—Усть-Лабинскиниң чер ажылының ажылдакчылары социалистиг хүлээлгени алганының соолунде улам-на улуг энергиялыг болгаш сорук кириишкинниг ажылдап турар. Оларның үлегерин Украинада Бершадск, Повольжьеде Энгельск, Ставропольде Петровск, Иркутск областа Эхирит—Булагатск, Кур чер крайының Атбасарск болгаш өске-даа бүдүрүлге эргелелдериниң тараажылары эдерген. Техника септелгезин органзастаары, үрезин арыглаашкыны, кадрларны белеткээри, чемишчидилгени мөөннээри—ол эргелелдерниң тускай эртемниглериниң болгаш партия ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнде турар. Олар хүн бүрүде часка белеткелдиң практиктиг айтырыгларын мергежилдии-биле шиитпирлеп, шуут-ла колхозтарда болгаш совхозтарда чер ажылының ажылдакчыларынга тодаргай дузаны көргүзүп турар.

Ооң-биле кады часкы тарылга мурнунуң ажылын органзастап турарында улуг четпестерниң болгаш чазыгларының дугайында медээлер «Правданың» редакциязынга кээп турар. Чоокку үеде хову ажылы эгелээр ужурлуг Мурнуу-Казахстан крайда трактор парыгының үш хире кезии база сеялкаларның кезик хирези ам-даа септеттинмээн-биле канчап эптежирил? Барыын-Казахстан крайның Актюбинск областың хөй-хөй колхозтары болгаш совхозтары техниканы часка оожум белеткеп турар.

Эки, продуктулуг үрезин чокка чаагай дүжүт чедип алырын бодаандаа херек чок деп чүве билдингир болгай. Ындыг турбуже Кострома, Иркутск база Житомир областарында ол кол чүүлдүң дугайын барык-ла уттупканнар. Оларда хөй-хөй ажыл-агыйлар үрезин тарааларны чажар шынарынга чедир ажылдап кылбаан. Улам ыңай бүрүнгаарлааларынга чемишчидилгени шын ажыглаары чугула ужур-дузалыг болур. Минск областың колхозтары эрткен чылын хөрзүннү багай чемишчиткеш чавыс дүжүттү ажаап алган. Ол эрги чазыгны ам база катаптап турар. Областа органиктиг чемишчидилгелерниң сөөртүлгези эрткен чылдан безин багай чоруп турар. Ылаңгыя Крупск, Борисовск, Молодеченск, Логойск болгаш өске-даа бүдүрүлге эргелелдериниң ажыл-агыйлары ол ажылдарны четпес чорудуп турар. Чамдык крайларда болгаш областарда механизатор кадрларны белеткээр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни албайн турар.

Бо хүннерде Усть-Лабинскиниң чер ажылының ажылдакчыларының чагаазын чугаалашкан колхозчуларның болгаш совхозтар ажылдакчыларының хуралдары болуп эртип турар. Чер болганда кодээниң ажыл-ишчилери боттарының аргаларын тодарадып, планын ылавылап, социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Тараажыларның болгаш малчыннарның чарыжын улам ыңай калбартырынга бүгү тала-биле идиг бээри, часка белеткелдериниң тодаргай сорулгаларын шиитпирлээринче массаның өзүп турар идепкейин угландырары—партия органзапияларының хүлээлгези болур.

Хожудап турар ажыл-агыйларны мурнакчыларның деңнелинге чедирип, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге кызыл-тастың, кукурузаның, чочак-тарааның, чигир свёклазының, хөвенниң болгаш өске-даа культураларның дүжүүн бедидери — эң чугула, соңгаарладып болбас сорулга болур. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын пропагандалаарда чүгле лекциялар, беседалар кылыры азы эки сүмелер бээри-биле кызыгаарлаттынып болбас. Кижилерни практикага, мурнакчы бригадаларның, ажыл-агыйларның, фермаларның дуржулгазынга өөредир херек.

Мурнап турар ажыл-агыйлар болдунуң кожазынга чедиишкиннерни чедип алыр талазы-биле дузалаар хүлээлгелиг. Мурнакчы колхозтуң азы совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери болгаш бүгү ажыл-ишчилери оларның-биле кожа хожудангай ажыл-агый турар болза, ол дээш ниитилел мурнунга моральдыг харысалганы медерелдии-биле хүлээп көөр ужурлуглар. **Бот-боттарынга коммунистиг дузалажылга, дуржулгазын солчуру—совет кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының норма-чиимээ болур.**

Совет чер ажылының ажылдакчылары дидим планнары, улуг чогаадыкчы бодалдары-биле часка уткуштур белеткенип турарлар. Чеди чылдың бешки чылын чер болгаш мал ажылының күчүлүг чаа көдүрлүүшкүнүнүң чылы болдурар дээш ажылдаарынга олар холу шиитпирлиглер.

РОВНО ОБЛАСТЬ. Краснодар крайның Усть-Лабинскиниң бүдүрүлге эргелелиниң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының кыйгырыынга харыылавышаан, Березновтуң бүдүрүлге эргелелинде «Дружба» кодээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедири-биле чаа курлавырларны илередип турарлар. 150 гектар тулаа черлерни шиңгээдип алыр деп шиитпирлээн. Бо чылын гектар чер бүрүзүнден ортумаа-биле кукурузаның 80 центнерден эвээш эвес бышкан таразазын алырын, 600 тонна сүттү болгаш 160 тонна эътти бүдүрерин колхоз хүлээнген.

ЧУРУКТА (оң талазындан): «Дружба» колхозтуң даргазы Н. Ф. Степанюк, звено удуртукчузу С. Я. Миронец болгаш хову бригадазының бригадири А. В. Гонта.

Фото А. Платоновтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң соонда

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазынга

СЭКП обкомунуң чоокку хүннерде болуп эрткен V пленуму кодээ ишчилериниң амыдырал хандырылгазында улуг четпестерни илередип, оларны дүрген чайладырынга хамаарыштыр тодаргай хемчеглерни айыткан чугула доктаалды үндүрген. Пленумнуң ол шиитпирин бистиң «Найырал» совхозтуң ажылчы чоннары сеткил ханыышкын-биле хүлээп ап, оон дүрген боттанылгазын четтикпейн манап турарлар.

Совхозтуң дирекциязы чери, партком болгаш ажылчын комитеди пленумнуң шиитпирин күүседиринге хамаарыштыр чоокку үеде ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Оларның аразында хову турлагаларынга, мал ажылының бүгү фермаларынга бо чылын кызыл буланнарны тудары, Үрбүн болгаш Кара-Тал салбырларының төптеринге доктаамал ажылдаар столоваяларны, Аргалыктыг, Сарыг-Кол, Шанчы дээн ышкаш, малчын өрегелерниң микротөптерге чунар бажыңнарны тудары болгаш чамдык салбырларга күскү, часкы кампаниялар үезинде ажылдаар уруглар яслилерин, садтарын ажыдары чергелиг чугула хемчеглер көрдүнүп турар.

Ол ышкаш чазак доктаалын ёзугаар мал болгаш чер ажылында бүгү ажылчыннарны бо чылдың баштайгы кварталында ажылдап кедер тускай хептер-биле хандырган турар. Мал фермаларында, ылангыя ырак одарларда малчыннарны хандырары-биле 24 чаа бажыңнарны октябрь 1-ге чедир тудуп дооскаш, ажылдалга кирери, 64 өргү бажыңнарның капитал септелгезин чоокку үеде чорудары планнаттынып турар.

Малчыннарга аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының садыглаашкынын шуут-ла аал-өрегелерге чедир организастаар, ацаа эң-не амыдыралчы чугула барааннар, бажың херекселдери үзүктелиишкин чок хандыртынган турары райкооптуң шугуму-биле боттаныр.

Бо хүннерде бистиң бүгү активчилеривис малчыннар-биле ажылче бүрүн мобилизастаттынган. Олар малчын бүрүзүнүң аал-оранынга чедип, оларның амыдырал негелделерин ханызы-биле өөренип, политмассалыг ажылды күштелдирип турарлар.

Бо бүгү көрдүнген хемчеглер күүсеттинген соонда бистиң ажыл-ишчилеривистиң амыдырал деңнели дыка экижиир болгаш олар кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин, оларны күрүнеге саларын улам чедиишкинниг шиитпирлеп, коммунистиг элбекшилдиң савазынга хөй байлактарны берип шыдаар.

Материалдыг байлактарны тургузуп турар бистиң ажыл-ишчилеривистиң амыдырал байдалы, культурлуг деңнели өскен турзун дээш, совхозтуң удуртукчулары бистер бүгү-ле чүвени кылыр бис, планнаттынган хемчеглер долузу-биле күүсеттинер.

Х. КУНГАА,
совхозта профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазы.

Хемчик хемде демир-бетон көвүрүг тудуунуң кол ажылы дооступ турар.

ЧУРУКТА: прораб эш Г. В. Тумашковтуң удуртулгазы-биле монтажниктер көвүрүг кырыңга оорга салыр көдүртүр кранны белеткеп турары.

Фото Т. ТАЛГАНЧИКТИИ.

Барыын-Хемчик район.

Кыйгырыгны танышкаш...

Краснодар крайда уеть-хабикчилерниң мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир чылазы-биле эки эгелээшкинин «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери нииити хуралынга чугаалажып көргеннер. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле совхозтуң чылда күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде—Улуг Октябрьның 46 чыл болур оюнга чедир күүседириниң хуралдың киржикчилери хүлээнгеннер.

Хуралга сөзүн берип, чүве чугаалааннар тус-тузунда бедик хүлээлгелерни база алгылаан. Совхозтуң төп сүт-бараан фермазының саанчызы Сырат Берей-оол бодунуң саналынга мынча дээн:

— 1962 ажыл-агый чылында бодумга бижыглаттынган саар инек бүрүзүнге онаалтыр 1110 кг сүттү саап алыр аргалыг болган мен. Краснодаржыларның эки эгелээшкинин изин-биле деткиишаан, бо чылын бодумда бижыглаттынган 20 тыва инектиң бирээзинге онаалтыр ортумаа-биле 1200 кг сүттү саап алырын хүлээниш тур мен. Бо талазы-биле «Чаа орук» колхозтуң саанчызы Онуйтаа Байырны социалистиг чарышка кыйгырар мен.

А. АРТЫНА.

ЧОНГА МАКТАЛДЫГ

Акушер Лидия Болмакованы чүгле «Улуг-Хая» совхозтуң Хендергеге салбырында эвес, харын «Күш-ажылдың хостуу», «Чодураа» колхозтарның малчыннары безин мактап турарлар.

Ырак-узакта малчыннарга аарыг-аржык болганда, дүрген дуза чедирериңге мергежээн эмчи чүгле эрткен чылын безин ыраккы одарларда 24 херээженнерни божудукан болгаш оларга арыг-шевер, уруг-дарыын кижизидер дугайында беседаларны кылып берген. Божуурда бергедээшкиннерге таваржып болгу дег чамдык нелерин улуг эмчилерниң хайгааралынче чорудуп турар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Чагаалардан одуруглар

Өвүр районнуң «Кызыл туг» колхозунуң Чыра-Бажында бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазы эрткен чылын эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Бригаданың мурнакчы хойжулары эш Болдай-оол 100 хойдан 123 хураганы, эш Балчын-Даваа 100 хойдан 106 хураганы алганнар. Бригада бо чылын база кышка эки белеткенген. Төрээн хойларны тургузу азыраарынга четчир сиген болгаш силос база бар. Хойнуң күжү шыырак.

Амгы бо хүннерде бригаданың хою массалыы-биле оолдап эгелээн. Хойжуларның карак-кызыл күш-ажылының түңнелинде чоокку үеде төрээн 1525 хойдан 1525 хураган меңди алдынган. Арткан хойларны меңди оолдадып алыр дээш бригаданың ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турарлар.

М. Сундуй.

* * *

КИДИН ХУРАГАННАП ЭГЕЛЭЭН

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозунуң Бүренде эш Назыты бригадирлээн бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының хою хүр кыш ажып турар. Хойжу эш Билзең төрээн 160 хоюндан 160 хураганы алган. Ооң сакманщиктери эштер Эникпен, Долгар олар ам арткан хойнуң хураганнарын чаңгысты-даа хоратпайн меңди алыр дээш күженишкиннинг ажылдап турар. Хойжу бригаданың өске-даа коданнарында хөй кидин оолдап эгелээн.

К. Хойлаарак.

* * *

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ ӨӨРҮНЧҮГ

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжу бригадалары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чеди чылдың дөрткү чылын чедиишкинниг дооскаш, бешки чылда ажыл-херекке бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Коммунист И. Данзырың бригадирлээн № 1 хойжу бригада чоокта төрээн 226 хоюндан 227 хураганы, коммунист О. Дуктуг-оол бригадирлээн № 2 бригада төрээн 347 хоюндан 347 хураганы, Кара-Бош-Даг деп черде коммунист И. Кеский-оол бригадирлээн № 4 хойжу бригада төрээн 270 хоюндан 270 хураганы меңди камгалап алган. Ол ышкаш Калбак-Даада, Ч. Байгар бригадирлээн бригаданың малчыннары база эки көргүзүглерлиг болуп турар. Кодан бүрүзүнүң хою хүр.

Кара-Бош-Дагның, Туглуганың, Калбак-Дагның турлагларында малчыннарның кыштагларынче тракторлар болгаш автомашиналар-биле оттулар ыяшты, сигенни доктаамал чедирип турар.

Ч. Дажываа.

АМДЫГАА ЧЕДИР КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛДЫНМААН

Барыын-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары кодээ ажыл-агыйның машина-техниказы-биле байлак чепсеглеттинген.

Колхозтар болгаш совхозтар бүрүзүнге техниканы чөп ажыглаар төлээде ажыл-агый, бүрүзү техниканы эки билир болгаш камналгалыг эдилеп шыдаар доктаамал механизатор кадрларлыг турар ужурлуг.

Эрткен чылын «Барлык» совхозка эки билиглиг механизатор кадрлар, ылангыя дүжүт ажаап алышкынының үезинде чедишпейн, өске бүдүрүлгелерден түр кижилер эккеп ажылдадыр ужурга таварышкан. Ол байдал эки түңнел бербээн. Тарааны улуг чидириглерлиг ажаап алган.

Техниканы башкарып билир кадрлар чок болганының уржурундан эң-не депшилгелиг арга болур электриниг саалданың «ёлочка» агрегаттары «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда болгаш «Большевик» колхозта амга чедир ажыглаттынмайн ааа турар.

Бедик дүжүттүң салымын механизатор кадрлар шиитпирлээр болгай. Бо талазы-биле байдал районнуң ажыл-агыйларында амдыгаа чедир кичээнгейге алдынмаан.

Часкы хову ажылынга ажылдаар бар техниканы башкарарынга херектиг механизатор кадрлар «Шекпээр» совхозка—15, «Барлык» совхозка—20, «Большевик» колхозка—11 кижи негеттинер. А «Тээли» совхозтуң удуртукчулары ажылдап турар бар механизаторларының тодаргай санын болгаш чеже механизатор чедишпезин безин эки билбейн турарлар.

Колхозчуларны, совхозтарның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын механизаторнуң тускай эртеминге бүгү-нииити өөредирин организастаар дугайында СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң доктаалын ёзугаар районнуң ажыл-агыйларында кодээ ажыл-агый техниказын өөренир талазы-биле 10 бөлгүмнерни тургускан. Оларга өөренир-биле эгезинде 183 кижи данзылаткан турган.

Бөлгүмнерниң ажылы баштайгы хүннерде турганы ышкаш уламчылаан болза, март айга чедир техника өөредилгезиниң программазын дооскан, часкы хову ажылынга четчир санныг механизатор кадрларны белеткеп ап болур турган. Бо хүннерде байдал дүвүренчиг болу берген. Чамдык черлерде бөлгүмнер ёзу барымдаалап тургустунган.

«Барлык» совхоз төвүнде инженер эш Меньшиковтуң удуртуп турар бөлгүмүнде 21 кижиден январь 23-те кичээлге чүгле 9 кижи келген. Январьның 16—17 хүннеринде болур ужурлуг кичээлдер үзүлген. Ол-ла совхозтуң Аксы-Барлык салбырында бөлгүмнүң 26 дыңнакчыларындан январь 23-те болган кичээлге 7-ле кижи олурушкан. Дыңнакчылар кичээлдерге башкының айыткан чүүлдерин демдеглевейн, ааа дыңнап олургулаарлар.

«Тээли» совхоз төвүнде инженер эш Купоросовтуң болгаш МТМ эргелекчизи эш Пироговтуң башкылап турар бөлгүмү 10 кичээл эрттирген, 6 кичээл үзүлген. 1962 чылдың декабрь 27-ден 1963 чылдың январь 21-ге чедир кичээл болбаан.

Январь 30-де болган кичээлге 20 дыңнакчылардан чүгле 9 кижи келген. Өөренип эрткен материалдарны ол кичээлге эш Пирогов 7 кижилерден айтырарга харылап чадап каапнар. Оларның иштинден совхозтуң кол зоотехниги эш Гаражан улуг бергедээшкин-биле харылаан.

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында бөлгүмге техника өөренир дээш 22 кижи ат бижиткен. 7 кижи 8—14 чедир кичээлдер үскеннер. Оларның аразында партия, комсомол кежигүннери, удуртукчу ажылдакчылар-даа бар.

Кичээлдер эрттирерин кодээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле механик-практик эш Саая Даржаа даргазып каан. Ол бодунуң инициативазы болгаш оралдажышкыны-биле бо хүннерге чедир 17 кичээлдер эрттирген.

Кодээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле дээди эртемниг эштер Бикмаев, Серебяков болгаш Артамонов механизаторларның бүгү-нииити өөредилгезинге кандыг-даа киржилге чок болуп турар. Моон-биле совхозта партком (секретары эш Ооржак) чүге эптежип турар чүве ийик.

Механизаторларның бүгү-нииити өөредилгезиниң чоруп турарының байдалын Биче-Тей салбырында коммунистерниң нииити хуралынга чугаалашкан. Ол хуралга совхоз директорунуң хүлээлгезин түр күүседип турар кол агроном, техника өөренир бөлгүмнерниң удуртукчузу эш Шульгин болгаш кол инженер эш Бикмаев олар олурушпааннар. Бо чорук болза, механизаторларның бүгү-нииити өөредилгезин үнелевейн, ону ёзу барымдаалап көөр боларды херечилеп турар.

Районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында бөлгүмнерде «ДТ-54» тракторнуң теориязын өөренирин доостпаан болгаш практиктиг кичээлдерни эгелевээн. Техника өөредилгезинде мал ажылының ажылдакчылары, ылангыя бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларының кежигүннери, саанчылар болгаш сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары дыка эвээш өөренип турар.

Кодээ ажыл-агый техниказын өөренир бөлгүмнерниң дыңнакчылары таарымчалыг класстар болгаш өөредилге херекселдери-биле хандыртынмаан. Бо бүгү чүүлдер механизаторларның бүгү-нииити өөредилгезин чорударынга шаптык ужураштырып турар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корреспондентизи.

* * *

Барыын-Хемчиктиң партия комитеди болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары механизатор кадрларны белеткээр дугайында сагыш салыышкынын күштелдирер хүлээлгелиглер.

Колхозтарның отчёт-соңгулдалыг хуралдары

Чер ажылының культуразын бедидер

«Күш-ажылдың хостуу» колхоз чүгле Улуг-Хем районда эвес, харын республикага баштай организастаттынган, хөй адырлыг, хоочун коллективтиг ажыл-агыйларның бирээзи. Ооң кежигүннери колхоз баштаар черниң ажыл-чорудулгазының дугайында отчёт илеткелди дыңнап, чугаалажып, ооргаң тодаргай түңнел болгаш анализ кылыры-биле боттарының нииити хуралынга чыылганнар.

СЭКП-ниң чаа Программазы, партияның XXII съездизиниң шиитпирлери-биле чепсегленген «Күш-ажылдың хостуу» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери эрткен ажыл-агый чылында колхозту организастаар, ажыл-агый талазы-биле быжыглаар, бүдүрүлге планында көрдүнген планныг онаалдаларны күүседир талазы-биле чогуур хемчеглерни боттандырып, кызымаккай ажылдааныңың түңнелинде чамдык чедиишкиннерни чедип алганын колхоз даргазы С. И. Баликулин демдеглээн.

Нииитиниң малының уксаазын болгаш ооң азырал ажаалдазын экижидеринче угландыр чоруткан чамдык хемчеглерниң база колхозчу малчыннарның шудургу ажылының түңнелинде колхоз мал ажылының кол продукцияларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының планнарын күүсеткен. 1961 чылга деңнээрге 154 тонна хөй сүт, 63 тонна хөй эът бүдүрүнген. 1962 чылда күрүнеге сүт садарының планын колхоз 109 хуу, эъттиин — 100,1 хуу, дүктүүн—101 хуу күүсеткен. Саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1514 кг сүт сагдынган, хой бүрүзүнден 1,9 кг дүк кыргыттынган.

Мал ажылының продукциязын, ылангыя сүт бүдүрерин көвүдедиринге саанчылар Санчы Көк-кыс, Түлүш Макпал, Натпит Зоя, Ыргыс Дыспак, Балдан Мария, Сувак Александра, Натпит Марта олар онза шылгарап, эң эки көргүзүглерни чедип алганнар. Инек кадарчылары М. Дамба, Т. Байыр-оол, бызаа ажаакчызы А. Блинова, семиртилге хаваннарының ажаакчызы Т. Маковкин малдың азырал ажаалдазын хүн бүрүде экижидип, малды өстүрүп хорукгурар депшилгелиг аргаларны ажыглап турганы, эң хөй демделерин алган. Хойжулар Үйнүк-Кара, Чолдак, хаван ажаакчылары Афанасьева, Дудина олар малдың чаш төлүн эки камгалап алганнар.

Малдың баш санын өстүрүп, уксаазын доктаамал экижидип, продуктулуун улам бедидип болур аргаларны колхоз баштаар чери, мал ажылының тускай эртемниглери четпес ажыглап, мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизаставайн, чаа депшилгелиг мурнакчы чүүлдерни нептеретпейн келгениниң түңнелинде мал ажылында четпестер узуткаттынмайн турарын колхозчулар боттарының саналдарынга тодаргай чугаалаан.

Нииити малдың баш санынга хамаарыштыр төрүүр малдың баш саны аажок эвээш. Ам мыйыстыг бода малда төрүүр инектериниң бот-дензизи чүгле 36 хуу, нииити хойда төрүүр хойларның—49 хуу болуп турар. Янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүп хоралаары, кызырааш чоруу узуткаттынмайн турар.

Мал кыштагладышкынынга колхоз нииитизи-биле багай белеткенген. Малга бедүүн чемнер белеткээриниң планы күүсеттинмээн. Амгы үеде сиген, силос, саван эвээжеп турар. Төп сүт-бараан фермазының кажааларындан өске оон-биле кожа хаван фермазында, Кожайда инек, Эйлиг-Хемде, Хендергеде хөй кажааларының шынары багай, тар. Кожайда 60 ажыг инек кажаага сыңышпайн даштын хонуп турар. Төп сүт-бараан фермазында сүт саалдазы январьның ындан дыка кудулаан. Арган мал көвүдээн. Төп фермада, Кожайда моддурагаларда, бызаалардда божаалык, кодур бар. Эйлиг-Хемде элээн каш коданнарда хойлар кодурлаан.

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң (1962 ч.) шиитпирлеринге дүүштүр колхоз тарылга шөлдериниң тургузуун эде көрүп, ажыл-агыйга быжыглаан, тараа тарыыр черге тарылга шөлүн эрткен чылын 4.803 гектар чедирген. Ындыг болза-даа тарааның нииити чыылдазының-даа, күрүнеге тараа садарының-даа планын колхоз күүседип шыдаваан. Колхоз 1961 чылда ажаап алганындан бир катап эвээш дүжүттү ажаап алган. 1962 чылда тараа культураларының бир гектарындан ортумак дүжүт чүгле 7,2 центнер, кызыл-тастың—8,5 центнер, ... —120 центнер болган. А картофельдиң бир гектарындан чүгле 25 центнер дүжүт алдынган.

Дүжүт чүге мындыг куду болганыл? Бо айтырыгны харылап турар чылдагааннар-ла хөй. 1962 чылдың тарылгазынга чүгле 800 гектар чер белеткеттинген турган. 3.500 гектар черни чазын удур, аажок кыдыра кылдыр андарган. Агротехниктиг чурумнарны хажыдып, тарылганы июньнуң ортан үезинге чедир узамдыктырган. Торгалытта тараан кызыл-тастың хөй кезиин, 78 гектар картофельдиң 56 гектарын бок үнүштер хөме алган. Тараа суггарылгазын барык-ла организаставаан. Чүгле 140 гектар черни багай шынарлыг суггарган. Дүжүт ажаап алышкынының үезинде тарааның хөй чидирин болдурган. Шагга чыткан 30 тонна кызыл-тас изип чыдааш, аъш-чемге херегжээр шынарын чидирген.

Хову бригадаларының бригадирлери эштер Токарев, Бюрбюзээн, Санчы, агроном эш Доровских хову ажылдарының шынарын багай контрольдаан болгаш хову ажылдакчыларын четпес удуртуп турар.

Бо чылдың часкы хову ажылдарынга белеткел дугайын колхозчулар база шыңгыы чугаалашкан. Мында чаңгыс-ла эки чүве бар. Ол болза ангыс андарышкыны болур. Колхоз эрткен күзүн 3.330 гектар ангысты эки шынарлыг андарып белеткээн. Үрезин арыглаашкыны аажок оожум чоруп турар. Урдунган 6.885 центнер үрезинден чүгле 1000 центнер кызыл-тас арыглаттынган. Техника септелгези база багай организастаттынган. 20 трактордан амга чедир дөрт-ле тракторнуң септелгези доозулган деп санап турар. Тарылга шөлүнче өдек сөөртүр ажылче колхоз барык-ла эгелеп кирбээн.

Колхоз баштаар чери (даргазы эш Баликулин), тускай эртемниглер, ол ышкаш бригадирлер, оларның чамдыктары күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, арагалап турганын, Хендергеде, Кожайда ажыл-ишчилер ортузунга организакчы ажылды кошкак чорудуп, оларның амыдырал-чуртталгазынче чогуур кичээнгей салбайн, ырак одарларда малчыннарга ховар барып турганын, колхоз бүдүрүлгезиниң тус-тус адырларын эрги хожудаңгай арга-биле эренгей удуртуп, бот-идепкей чок ажылдап келгенин санал берген колхозчулар шыңгыы шүгүмчүлээн.

Колхозтуң экономиказының үндезинин черни бүгү хемчег-биле чөп ажыглап, чер ажылын сайзырадырынга чаа депшилгелиг аргаларны нептередип, оон культуразын бедидеринче кол кичээнгей салып, мал ажылын улам ынай хөгжүдериниң курлавырларын четче ажыглап, чер база мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедирин, оон бот-үнезин чиигедирин чедип алырын, колхозту орулгалыг ажыл-агый болдурарын чедип алырын отчёт-соңгулдалыг хурал баштаар черден негээн.

С. ЧАМЗРЫН.
(Бистиң тускай корр).

Чөптүг негелделер

«Май 1» колхоз Тожу районда улуг ажыл-агыйның бирээзи. Колхоз бүдүрүлгезинде аныяктар, ылангыя комсомолчулар улуг черни ээлеп турар. Комсомол организациязының секретары эш Б. Санчат комсомолчуларның болгаш аныяктарның идегелин боттандырарынче, оларның культурлуг дыштанылгазынче сагыш салбайн келген.

Колхозчуларның культурлуг амыдыралының одаа — клуб ажылынга аныяк өскенниң киржилгезин организаставаан. Клуб эргелекчизи эш В. Даамыбай, мурнунда башкы ажылы кылып чораан, культура-массалыг ажылга дуржуулгалыг хирезинде, ааа чүгле кино көргүзери-биле кызыгаарлаттынган. Колхозчулар чүгле кино көөрү-биле безин ыннаар арга-чадаарда баар, чүге дизе клубтуң одаар ыяжы чок, ааа чагы кетпейн олурар аргажок.

Клуб ажылын сегидеринге дузалап болгу дег ында чөвүлел база бар, ооң бо хүннерге чедир кылган ажылы чок. Эң харыысалгалыг үе—соңгулдага белеткелдиң амгы түлүк үезинде бистиң клубка лекция, беседа болбастаан, оюн концерт база организастаттынмайн турар.

Күш-культура болгаш спорт дугайын маңаа база айтыр херек. Республикада атлетиканы, тыва хүрешти безин кыжын чорудуп турар апарган. Ол дугайын безин чугаалаваска, бистиң колхозта хаак, шыдыраа дээн ышкаш спорттуң кышкы үеде нептереңгей хевирлеринге аныяктар хаара туттунмаан. Ону база комсомол организациязы удуртур ужурлуг.

Канчап черле аныяктарның хаак маргылдаазын эрттирип шыдавас боор? Шыдыраага ынактар бисте хөй. Бо четпестерни дарый чайлаткаш, колхозчуларның, ылангыя аныяк өскенниң культурлуг негелдезин, артель бүдүрүлгезинге оларның идепкейлиг киржилгезин хандырары чугула.

К. КУМАЯН.

ТЕМАТИКТИГ КЕЖЭЭЛЕР

Херээжен чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды оларның кылып турар ажылының байдалынга база оларның сонуургалынга дүүштүр чорудуп турар Таңды районда херээженнер чөвүлелдери чамдык эки дуржулгаларны шиңгээдип алган.

Херээженнерге нииити лекцияны, беседаны оларның ажылдап турарын болгаш бажың ээзи болуп турарын ылгавайн, деңге кылып база оларның нииити хуралдарын эрттирери-биле кады кижи бүрүзүнүң ажылдап турар чериниң аайы-биле, ылангыя бажың ээзи херээженнер-биле ийи чаңгыстап беседаны кылыры кижизидилгениң база бир кол аргазы болурун бистиң районда херээженнер чөвүлелдериниң ажылының практиказы көргүзүп турар.

Үстүнде чугаалаанывыс нииити хуралдарга, лекцияларга, беседаларга, харын-даа тематиктиг кежээлерге херээженнерни шуптузун киириштирип, амыдырал-биле холбаштырары эң-не чугула. Ылангыя тематиктиг кежээлер эрттирериңге баш удур белеткел ажылдарын чорудары херээженнер чөвүлелиниң чугула ажылы болуп турар.

Таңды районда херээженнер чөвүлелдери херээженнерге тематиктиг кежээлерни эрткен чылдан бээр солун, чараш, өөредиглиг кылдыр эрттирип келгеннер. Оон түңнелинде чамдык херээженнер чөвүлелдеринде ол чаңчыл болуп, бажың ээзи херээженнерни хөйү-биле хаара тудуп турар апарганы өөрүнчүг.

Таңдының херээженнер чөвүлелдери эки эгелээшкинни кылып турар. Ол дуржулганы бодуңарга ажыглаңар!

Бо дугайында эрткен чылын Дургулга станциязында херээженнер чөвүлели «Бажың ээзи херээженнерниң кежээзи» деп тематиктиг кежээни эрттиргенин чижек кылдыр көргүзүп болур. Ол чөвүлелдиң кежигүннери ону ажыл планынга киирип алгаш, белеткенип эгелээннер. Ааа Дүрген суурнуң херээженнери улуг сонуургал-биле киришкеннер. Кежээни организастаарынга ында партия эге организациязы болгаш ажылчын комитет эки дузалашкан. Ажылчын комитет херээженнерниң сонуургалын бедидер орулга-биле шаңналдарга херегләэринге акша дузаламчызын база берген. Ол кежээни активчи херээженнер эки белеткээн. Ааа болган янзы-бүрү оюннар, маргылдаалар онза солун болган. Чижээ, мун быдаалаар доктаамал санныг корткашканы кым дүрген аштаптарыл, улуг платьезин кым, чеже минута иштинде даарааптарыл, аяк-саваны кым, чеже минута иштинде чуптарыл дээш, оон-даа өске амыдыралга холбашкан ажылдарга маргылдаалар болган.

Ол ышкаш «Совет Россия» колхозта херээженнер чөвүлелиниң организастааны «Кым ажыл кылбазыл, ол чем чивес» деп темага эрттирген кежээзи колхозчулар ортузунга өөредиглиг ужур-дузалыг болган. Олар ол кежээге бодунуң колхозунуң чижектерин алган болгаш ааа болган илеткел, делгелге, концерт шупту ол темага чагырткан. Ынчангаш ында колхозчуларга кончуг солун кежээ болган.

Бай-Хаак суурда херээженнер чөвүлели суурнуң бүгү чурттакчы херээженнеринге «Аныяк назынның чажыды» деп кежээни эрттирген. Ааа белеткелди мындыг янзылыг эгелээн. Бир-ле хүн Бай-Хаактың чарлал азар черлеринге «Эргим эш, аныяк назынны эки камнаар деп бодазыңза, бо кежээ бистиң культура бажыңынга кел! Ааа аныяк назын болгаш чараш аажы-чан дугайында билиглерниң сүмезин дыңнаар бис. Ол биске аныяк назынны болгаш чараш аажы-чанның чажыттарын ажыдып бээр»—деп чарлалдар көстүп келгилээн.

Кежээниң 8 шакта районнуң Культура бажыңынга херээженнер шыгырт долдур олурупкаалар. Кежээге эмчилер Краснова, Подкорытова олар «Аныяандан адыны кадын камна!» деп лекцияны кылганнар. Лекция бедүүн билдинигир болза-даа, оон-моон айтырыглар хөй болган. Оон ынай кежээге келген херээженнер Культура бажыңының залынче кирер мурнунда көөр кылдыр «Ноомчааш билип ал!» деп улуг ужуктер-биле эге бижээн калбак ыяшка күш-ажыл-биле угаан ажылының харылзаалыг болурун, эртен күш-культура кылыры кижиниң кадыынга ажыктыын көргүскен делгелгени кылган. Ол делгелгеге бажың ээзи угбайлар болгаш башкылар идепкейлиг киришкенин демдеглээри чугула. Делгелгени райүлетпүр комбинаттың даараныг мастерскаязындан Галина Сат тайылбырлаан.

Бо чылдың марттан октябрьга чедир Россия Федерациязының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези эгелээр. Ааа белеткел районнуң колхозтарында, совхозтарында, албан организация черлеринде эгелеп турар. Бай-Хаак суурда херээженнер чөвүлели херээженнерниң уран чүүл талазы-биле талантызын тывар, оларга дуза көргүзер дээш чөвүлелдиң даргазы Н. Тыртык-Бара болгаш өске-даа идепкейлиг херээженнерниң инициативазы-биле февральда «Лириктиг танцының болгаш ырының» кежээзин эрттирер деп белеткел ажылын чорудуп эгелээннер. Ол кежээге, ылангыя бажың ээзи херээженнерни хөйү-биле хаара тудар, ажылдап турар херээженнер тус-тус организациялар талазы-биле белеткенип, ааа киржирлер.

Ол кежээге районда башкыларның профэвилел конференциязының киржикчилери аалчылар болуп киржир кылдыр таарыштырган. Ааа белеткел ажылы хайнышкыннинг чоруп турар.

Бистиң районда херээженнер чөвүлелдериниң чорудуп турар хөй янзы массалыг, кижизидикчи ажылдарын чедиишкинниг үргүлчүлээринге колхозтар, совхозтар, албан организация черлериниң удуртукчулары, ында партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары улуг дузаны көргүзүп турарлар.

Е. КЫДАЙ,
Таңды паркомунуң идеология талазы-биле килдизиниң инструктору.

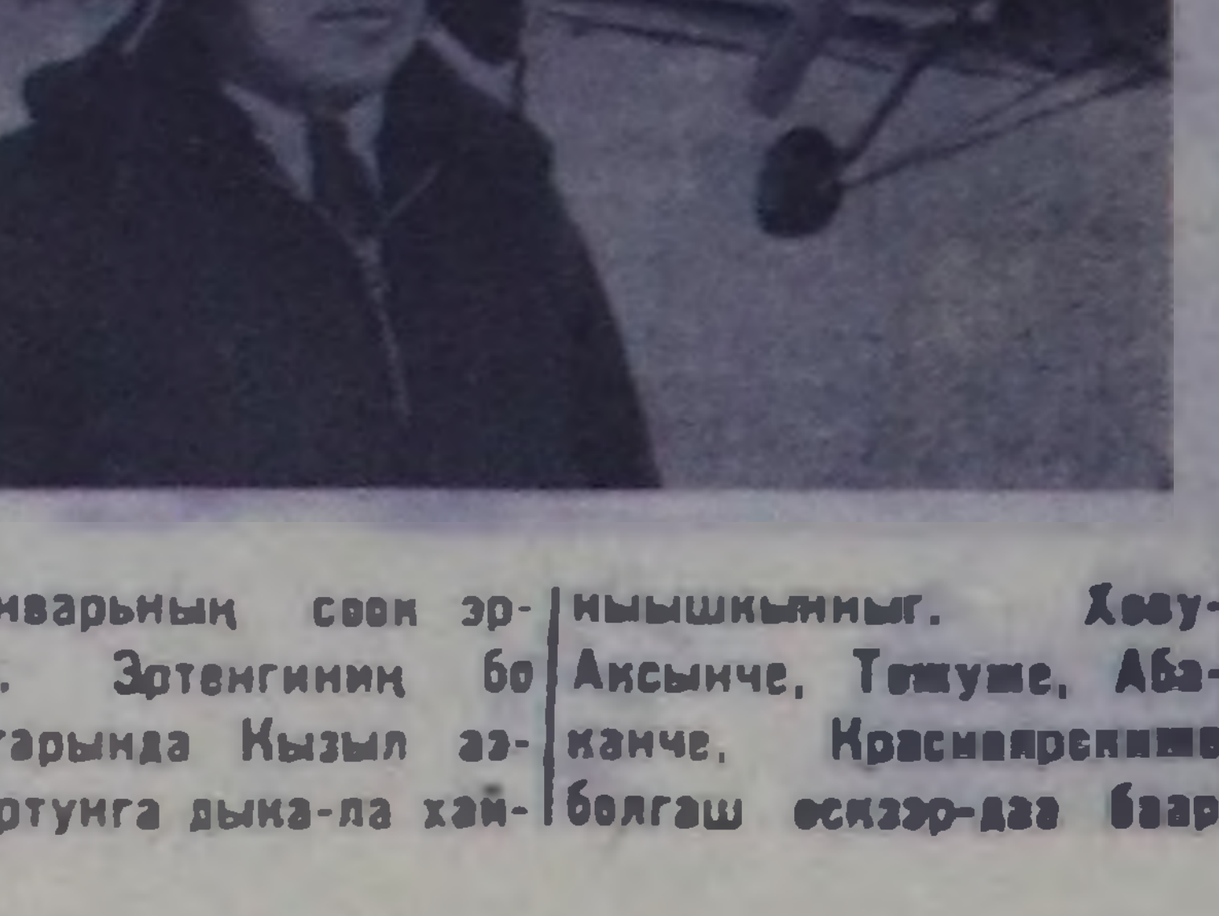

Январьның соон эртеми. Эртенгиниң бо шактарында Кызыл аэропортунга дыка-ла хөй-нүүшкүннүг. Хову-Аксынче, Тожуже, Абаканче, Красноярскиже болгаш өскээр-даа баар дээш дүвүреп хөлзээн пассажирлер улай-улай шуужуп кээп, самолёттар моторлары агаарны долдур диңмирреп-ле турар. Перронда ийи моторлуг «ЛИ-2» доктаай берди. Ооң командири, дуржулгалыг ужудукчу эш Сандрукин. Кезек үе эрткен соонда ол Абаканче ужуп чоруп каар. Тываның ужудукчулары күрүне планын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: «АН-2» самолёттуң командири, ужудукчу И. АГАПОВ.
Фото В. ХУДЯЩЕВТИИ.

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИНДЕН

КӨДЭЭ КИНОМЕХАНИКТЕР. Чөөн-Хемчиктиң кодээ киноустановкалары эрткен чылын болгаш бо чылдың январьда чоңга кино көргүзүлгезиниң планын ажыр күүсеткен. Бо болза районнуң колхоз, совхозтарында киномеханиктерниң чүткүлдүг ажылындан кол хамааржыр. Шемиде эш А. Тапов, Чадаана сумузунда эш Хорлуг-оол киноларны эки шынарлыг үндүрүп, оон пропагандазын активтиг идепкейлиг киржилгези-биле доктаамал чорудуп турар.

М. ДАМБАА.

• • •

АЖЫКТЫГ ЧУГААЛАЖЫЛГА. Районнуң культура ажылдакчыларының бир хүннүң семинары болуп эрткен. Хуусаа кыска, ынчалза-даа мацаа чугаалажылышкыннар солун болгаш хөй талалыг болган. Баштай, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң культура ажылдакчыларының сорулгаларының дугайын чугаалашкан. Ооң соонда дуржулга солчуушкуннарын организастаан. Библиотека эргелекчизи А. Ф. Ильиныхтың удуртулгазы-биле «Ноябрь Пленумунуң шиитпирлери—амыдыралда», «Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң дугайында литература пропагандазы», «Ам болур соңгуладага чүнү кылыр бис» база өске-даа темаларга тайылбырлар болган. Тайылбыр бүрүзүн көргүзүлге материалдарын ажыглап тургаш чоруткан.

Клуб ажылдакчылары бөлгүмнер ажылын организастаарын, киржикчилерни шилип алырын чугаалашкан. Эрги-Барлыкта кодээ библиотеканың эргелекчизи Хомушку Мурзуу бодунуң ажылының дуржулгазын чугаалаан. Районнуң 15 киноустановкаларының ажылдакчылары бо семинарга дугурушкаш, кожа турар девискээр айыбиле 4 бригадалар кылдыр тургустунган. Бо болза Красноярск крайда киномеханик эш Федяшевтиң чаа аргазын ажыглап эгелээни ол.

Б. ДАВАА.

Барыын-Хемчик район.

Сонуургалынга таарыштыр

Колхозчулар, өөреникчилер, башкылар дээш янзы-бүрү мергежилдиг кижилерни Тээли суурнуң ном магазининге хөй-биле көрүп болур. Олар бодунуң сонуургалынга таарыштыр кандыг-ла бир солун номну шилип, садып ап турарлар. Ылангыя өөредилге номнары (кежээки болгаш хүндүскү школаларның) бо чылын мага хөй келген. Ону улус сонуургалдыы-биле садып ап турар.

Чечен чогаалга ынактар орус классиктерниң болгаш даштыкы чогаалчыларның номнарын моон база тып ап болур.

Сөөлгү үеде мындыг номнар номчукчуларны сонуургадып, дүрген тарап турар. Чижээ, республиканың ном үндүрер черинге үндүрген, «Өөреникчилерге орус-тыва словарь», ону каш-ла хүнде 80 ажыгны саткан. Ол номга негелде ам-даа улуг.

М. Шолоховтуң «Кадарчы», И. Неверлинин «Саль ховуларының оглу», В. Тендряковтуң «Шивейликкен дон» база өскелер-даа тыва дылче очулдурган номнарны кодээ номчукчулар күзелдии-биле садып ап келгеннер. «Кодур-оол болгаш Биче-кыс дугайында тоол» деп ном, Н. Сердобовтуң «Чурттаганың үнези» деп чаа романы ном магазининге база үр чытпайн турар.

Ном магазининге келири берге болгаш ыракта чурттап турарларга ном тарадырын база багай эвес организастап келген.

Олар түс-түс бажыңнар, албан черлери, школа дээш өске-даа черлерге чаа, солун номнарны барып садыглап турарлар. Оларның аразында эң идепкейлиглер: повар Екатерина Саая, 8 чыл школазының 7-ги классчызы Лиза Маадыр, «Тээли» совхозта комсомол эге организациязының секретары Чүлдүм Кан-оол болгаш өскелер-даа бар. Олар суурга ном садарындан аңгыда малчыннарга база барып турарлар. Малчыннар чүгле чогаал номнарын эвес, партия төөгүзүн, СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын, партияның Программазы дээн ышкаш номнарны улуг күзел-биле садып алганнар.

Р. ШАБАЛИНА.

Барыын-Хемчик район.

КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

ПРАКТИКАЖЕ

Тываның кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдарының кышкы дыштанылгазы доозулган. Ийиги семестрде олар чаа күш-биле өөренип кирипкеннер. Чамдык курстарның сургуулдары теория кырынга билиглерин практика-биле быжыглаар дээш республиканың колхозтар, совхозтарынче практикалап аъттаныглаан.

Ветеринария салбырының 4-кү курсчулары дуржулга станциязынче чорупкан. Олар анаа баргаш, мурнакчы малчыннарның арга-дуржулгазы-биле таныжып, хойжу бригадаларга, фермаларга практиктиг ажылдарны кылчыр. Сургуулдарның бо бөлүүн техникумда зоотехния башкызы В. Т. Безносов удуртуп чоруур.

К. ТУВАН

• • •

ЭКИ СЕМИРТИЛГЕ

«Межегей» совхозтуң хойжузу Оюн Балы-Сагаанның кадарында төрүүр 470 баш хой бар. Эрткен чайын ол чеверең өттүг черлерни шилип көжүп тургаш, хойларын эки семиртип чайлаан. Ол семиртилгезиниң ачызында ам оон кадарында хойлар күскү хевээр хүр, семис кыш ажып турар.

Ол ышкаш эш Балы-Сагаан үш сараат сигенни бодунуң күжү-биле кышка белеткеп алганы анаа бо хүннерде улуг дузалыг болган. Ам оон кодаңында хойлар чедиишкинниг оолдап турар. Сөөлгү хүннерге чедир ында төрээн 290 хойдан 295 чаш хураган менди алдынган. Малдың чаш төлүнүң дорүгүп турары эки. Ол дээрге, малдың эки семиртилгезиниң ачызы-дыр.

Т. ТАЖИ-САМБУ.

ШКОЛАДА ОЙНААРАКТАР ТЕАТРЫ

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл ортумак школазында чоокта чаа ойнааарактар театры тургустунган. Школаның амыдыралында ол солун болгаш чаа чүүлдүг күш-ажыл башкызы В. Булытов биле кижизидикчи башкы Л. Макарова организастап тургускаш, боттары сценага көргүзүп эгелээн.

Уруглар театрының баштайгы көргүзүглери чоокку эрткен хүннерде школаның делгем өрээлинге каш удаа болгулаан база өөреникчилер ону улуг сонуургал-биле көрген.

Моон соңгаар күш-ажыл кичээлдеринге болгаш хостуг шактарда кылып саазын, шуугай, пөс кескиндилерин база өске-даа чүүлдерни ажыглап тургаш, театрның ойнаарактарын көвүделип, ажылды экижидерин башкы В. Булытов пландап турар. Ындыг ойнаарактар театрын школа азы класс бүрүзүнге-даа кылып ап болур.

Сценаны эптеп, адырып турар кылдыр кылгаш, ойнаарактарны саазындан, пөстен болгаш өске-даа материалдардан шевергин кылып алыр. Ойнаарактар театрынга дириг амытаннар дугайында тоолдарны, каттырынчыг шүлүкчүгештерни болгаш өске-даа солун чүүлдерни көргүзүп болур.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

Концерттиг үнүүшкүн

Дөстеекте хойжу бригада Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ырак одарларының бирээзи. Коммунист Түлүш Өдүректиң удуртканы ол хойжу бригаданың кежигүннериниң амыдырал-чуртталгазын экижидеринге Эйлиг-Хем участогунуң комсомолчу аныяктары улуг дузаны чедирип турар. Олар ында малчыннар-биле үргүлчү харылзажып, оон концерттиг бө-даа аалдап чеде бээрлер.

Чоокта чаа Эйлиг-Хемде кодээ клубтуң аныяктардан тургустунган уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери ол бригадага чаа программалыг солун концертти көргүскен. Концерт-биле чергелештир клуб эргелекчизи Х. Билчиир-оол малчыннарга делегей байдалының дугайында дөпчү информацияны база кылып берген.

Эйлиг-Хемниң комсомолчулары ол бригаданың кежигүннеринге практиктиг дузаны база чедирип, шефтээшкинни кылып турар. Бо удаада олар хойжуларның ийи чуртталга бажыңын малгаштап, бирээзин чугайлап бергеннер. Черле ол дүне малчыннарга олар хондур дузалажыр деп шиитпирлеп алганнар. Шефчилерниң дежурнайлап хонганы ол дүне улуг өлчалыг дүне болган—ынчан 46 хой оолдаан. Чаш хураганнар бүрүн менди алдынган, ашаа комсомолчулар С. Кан-оол, Б. Эрес-оол олар туттунгур, кызымаккай чорууп көргүскеннер.

Бригадада хойлар кидин түлүк оолдап турар. Бо хүннерге чедир 92 чаш хураган менди алдынган. Малдың чаш төлүн менди алырынга үк бригаданың кежигүннеринге комсомолчулар дуза чедирер деп шиитпирлээш, анаа сакманчыктээри-биле дөрт комсомолчуну артырып каан.

Хойжу бригаданың кежигүннери көргүскен солун концерти, чедирген улуг дузазы дээш комсомолчу шефчилерге өөрүп четтиргенин илереткеннер.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында Хоойлуну совет школаның амыдыралында чаа арынны ажыткан. Бүдүрүлге өөредилгези өөреникчилерге тускай мергежил чедип аар арганы бербишаан, күш-ажылды үнелээр, аңаа ынак болур чорукка кижизидип, оларның арга-мергежилин улам-на сайзырадып турар.

Кызылдың № 11 болгаш № 2 школаларында бүдүрүлге өөредилгези эки чорупн турар. № 11 школаның өөреникчилери «Сельэлектронуң» цехтеринге барып, электри шимчедикчилерин септээр, эттеп, чырыкның мергежилин чедип ап турарлар. № 2 школаның 9-ку классчылары пассажирлер АТК-зында дуржулгалыг ажылчыннарның удуртулгазы-биле слесарьның мергежилинге өөренип турар. Олар бригадир Виктор Жировтуң удуртулгазы-биле ол бүдүрүлге чериниң механизациязы-биле таныжыганнар.

ЧУРУКТА: № 2 школаның 9-ку классчылары практика үезинде хемчег приборларын өөренип, көрүп турары.

Сөзү болгаш фотозу И. ЦЕЛИЩЕВТИҢ.

Он ийи чылда

Барыын-Хемчик районда «Малчын» колхозтуң Мөген-Бүреңде кино механиги Б. Хертек ол ажылга 12 чыл болган. Чаа фильмнерни үргүлчү әккеп, көргүзүп эгелээр мурнунда оон утказын, ында болуушкунну чоңга тайылбырлап турар.

1951 чылдан бээр чеже кинону чоңга көргүспээн дээр. Ол ажылга мастер эш Хертектиң ак-сеткилдиг күш-ажылын чон мактап турар. Эрткен чылын берлинген бүдүрүлге онаалдазын механик 130 хуу күүсеткен. Тодаргайлаарга ниитизи-биле 217 кинону чоңга көргүскен, чылда 360 рубльдиң орнунга 474 рубльдиң орулгазын киирген.

Б. Хертек артель бүдүрүлгезиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Часкы хой кыргылдазының болгаш күскү агарлаашкынның үезинде агрегатты шын ажылдадып башкарарынга эш Хертек эки дузалажып келген.

И. УСПУҢ-ДОРЖУ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

МАЛ АЖЫЛЫН ХОЛГА АЛБААН

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозу мал ажылдыг колхоз болгай. Колхозтуң эдер-белчиири мал ажылынга, ылангыя шээр малды өстүреринге дыка таарымчалыг. Ындыг турбуже, мал ажылын хөгжүдерин колхозтуң баштаар черилээ, оон тускай эртемниглери-даа ёзулуг холга албайн турар.

1962 чылда колхозтуң мал өстүрер планы 97,4 хуу күүсеттинген. Чыл дургузунда 822 баш мал өлген азы 1961 чылда өлген малдан ийи катап хөй болган. Мал ажылы улуг каражалыг болганындан колхоз чылда планда көрдүнген орулгазын ырак та чедир күүсетпээн.

Малдың үксаазын экижидер талазы-биле зоотехниктиг хемчеглерни чорутпас болза, малды өстүрер, оон продуктулуун бедидер айтырыг шиитпирлеттинмес деп чүве биливгир. Бо талазы-биле колхозтуң зоотехниги эш Маадыр чүнү-даа кылбайн, мал ажылын эрги хөжүдаңгай байдал-биле чоруттунуушаан. Ол, Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң баштайгы доозукчуларының бирээзи. Ол эш оон бээр бодунуң тускай эртем-билиин бедидеринин хемчээн албаан, чаа дептилгелиг чүүлдер-биле бодун чепсеглевээн, кежээки өөредилгелерге безин келбес. Ындыг дептилге чок чорук ооң ажылынга багай салдарны чедирип турар.

Эрткен күзүн, сентябрьда 2000 хире хойну тарып боозаткан деп медээзин безин кирип четтикпейн турда-ла, ол хойларның чамдызы төрүп эгелей берген. Ол чүге ындыг болганын дээш ылавылап көөрге, хойларны хамаан чок дизе тургузуп алгаш, тарып турупар деп зоотехник эш Маадыр тарып боозадылганың техниктеринге айтыышкын берген. Ол чаа өөренген аныяк кижилер зоотехниктиң «айтыышкынын» ёзугаар ажылдаан. Ынчангаш чамдык боос хойлар тарыттынган болгаш чамдык хөөн кирбээн хойлар кызырай бергилээн. Бо чоруктуң хоразы улуг: бирээде, колхоз хөй хураганны чедир албайн, хөй эът, дүктен когарар болгаш мал өстүрериниң планын күүсетпезинге чедер; ийиде, анаа ажылдаан кижилерге хөй күш хүннери чарыгдаттынган болгай.

Кара-Хөлге чурттуң кара баштыг ак хойларын өстүрер болгаш алтайның нарын дүктүг үксаазы-биле хайнактаар ужурлуг турда, кандыгдаа үксааның кошкарларын чыл бүрү салып келгенинин түңнелинде ам колхозтуң хөйн кандыг үксаа деп билири берге, болушкак апарган.

Зоотехниктиг ажыл кошкак болурга, «Кара-Хөл» ышкаш мал ажылдыг колхозтуң экономиказы база ындыг болур деп чүве билдингир. Оон ынай, бо колхозка хойжу бригадаларны тургузуп эгелээнден бээр ийи чыл четкен. Ынчалза-даа олар саазын кырында тургустунган боордан аңгыда, оларның ажыл-агый төптери тургустунмаан, бот-орулгачарылгаже шилчивээн. Ол бригадаларның бригадирлери боттуг ажыл кылбаан-даа болза, ай санында 50—60 күш-хүннерин санадып ап турар. Ону бригаданың кылган ажылындан санаар турда, колхозта доктаамал күш-хүннүг кижилер хевирлиг колхозтан санап берип турары шын эвес.

Бо чүүлдерден ап көөрге, колхозта мал ажылы мурнуку хевээр алачалгааралашкын-биле чоруп турар. Малдың үксаазын экижидер, зоотехниктиг негелделерни шын боттандырар, хойжу бригадаларны бот-орулгачарылгалыг кылдыр организастаар болза, мал ажылы ам ёзулуг холга алдынганы ол болур.

Х. ШЫРАП,

колхозта ревизия комиссиязының даргазы.

Эреңгей болгаш чалгааранчыг

Күш-ажыл урокторынга өөреникчилер практиктиг мергежилдерни болгаш чанчылдарны баштайгы кичээлдерге шиңгээтпишаан, оон-биле кады эт-херексел чүүлдерни кылып эгелей бээрлер. Ынчан өөреникчиниң чүве кылырынга чогаадыкчы аргамергежили сайзыраар, келир үеде чазаныкчының тускай мергежилин шын шилип алырынга анаа дузалаар.

Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында Хоойлунуң негелделерин бистиң Барыын-Хемчик районнуң Бай-Тал ортумак школазында канчаар күүседип турарының бир чижээ - мацаа көрүп көрээлиңер.

Школада эки туттунган, ийи өрээлдиг өөредилге мастерскаязы бар. Ол ийи чазаныр, бир демир чондурар станоктуг. Домоводство урокторынга херегдээр 5 даараныр машинаны садып алган. Бо элээн каш херекселдерни безин адаарга, өөреникчилерниң күш-ажылчы янзы-бүрү чанчылдарга өөредип болурунуң аргазы бисте бар. Оларны канчаар ажыглап турар бис?

Чазаныр, даараныр материал чок болганындан күш-ажыл уроктары чалгааранчыг, кончуг шулу дешпелде эртип турар. Оон дугайын эрткен чылын-даа, бо чылын-даа хөйле чугаалашкан бис, а түңнели көзүлбес. Күш-ажыл урокторынга өөреникчилерге кандыг-бир үүрмек ажылдар кылдырары-биле кызыгаарланып каары шын эвес.

1961—62 өөредилге чылында чазанырынга херегдээри-биле дилгеп ыяшты белеткээн турган. Ол ыяштан школага болгаш өске-даа черлерге ажыктыг чүвелер кылганы-даа чок, ис чок барган. Школа дирекциязы ол ыяшты канчаар ажыглап, чарыгдап турарын контрольдап, шын чарыгдаар талазы-биле кичээнгей салбайн турганы моон көстүр-дүр.

Бо өөредилге чылында чаңгыс-даа кубометр чазаныр материал белеткеттинмээн болган. Домоводство урокторының эртип турары шывар чок, эреңгей. 5 даараныр машиналарның дөрт үрелген, чүгле чаңгызы бар. Бичээлдерге өөреникчилер боттарының шагда-ла кылып билир чүүлдерин (аргыыры, чечек даараары) ам-даа өөренип, катаптавышаан.

Өөреникчилерниң күш-ажыл болгаш домоводство урокторынга кылган чүүлдериниң делгелгези чаңгыс-даа катап болбаан.

Бо четпестерни келир өөредилге чылында шаптаттавас тодазы, районо, школаның дирекциязы амдыгаштан эгелээш-ле эргежок чугула хемчеглерни алыры чугула.

Х. МААДЫН-ООЛ.

Хевээр артпышаан

1962 чылдың төнчүзүнде, республиканың солуннарының бирээзинге «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин кодээ клубунда ажыл чорувайн турар болгаш харын-даа чамдык ээрик кижилер чоннуң культурлуг дыштанылгазынга шаптыктап, кино үнүп турда, клубче кайы хамаан чок чаза базып кирип турганын бижээн бир авторнуң чагаазын номчаан мен. Ол таварылга мени кайгаткан болгаш амдыгаа чедир мени дүвүредип турар. Ынчангаш Дөң-Терезин кодээ клубунда байдал ам өскерилген бе? Солуннуң шүгүмчүлелин канчаар хүлээп алганыл?

— Бо кежээ суббота-ла болгай, массалыг оюн болбас-даа бол, кинодан көргүзер болза, шак ам-даа эртe-дир—деп, бөлүк аныяктар кандыгда бир солун чүвени мацаан хевирлиг, чугаалажып турганнар. Клуб эргелекчизи хөгжүм херекселин эккээр дээш чорупканынга олар идегеп, манааннар.

Үр-даа болбаанда, манап турган эргелекчизи хөгжүм херекселин эккээр туржук, клубту хаар дээш улуг кара шоочазын дилеп чораан болду.

Дөң-Терезин клубунга бүдүн чылда 3—4-ле хире кежээлер таварылга боон эртсе-ле эки ол. Моон алгаш көөрге, мында байдал өскерилбээн. Клуб эргелекчизи эш Баяны клуб эргелекчизи бе дээрге — билет садарындан аңгыда оңза-ла кылып турар ажылы чок. Клубка янзы-бүрү темаларга лекция, беседа, культура-массалыг ажылдар чорутпайн турар. Ээрик кижилер клубка болган чок-ла кирип келген, шуугаан тургулаар.

Оон иштинде шимелде-дерилгелер чок. Бар чүүлдерни чоп ажыглавайн турар.

Бо кодээ клубта байдал хевээр артпышаан турары кымның буруузул? Ону кере тура «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының удуртукчулары, ында комсомол эге организациязы, суурнуң хөй-ниитизи чүнү бодап турар ирги?

М. ДАНДАР-ООЛ.

Чугай чок

Эрткен чылын Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр комбинады эвээш чугай эртеткен. Ол чугай чүгле школаларның, культура-албан черлериниң хереглелинге четчир болган. Ынчангаш колхозчуларның хереглелинге чугай чок. «Искра» колхозтуң колхозчулары бажыңнарын чугайлаар дээш эрткен чылдың эгезинден эгелеп чугай дилээш, ам-даа тыппайн турарлар.

М. ӨРГҮМЧҮ.

«Шынның» материалдарының изи-биле

„Шекпээрниң удуртукчуларының кичээнгейинге"

Мындыг эге-биле эрткен чылдың декабрь 25-те үнген № 302 «Шынга» эш Комбу-Доржунуң материалы парлаттынган. Автор чагаазынга «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң амыдырал-чурттаалгазынче дирекция чериниң кичээнгей салбайн турарын шыңгыы шүгүмчүлээн.

Совхозта партком секретары эш О. Манзырыкчының редакцияга дыңнатканы болза, материалда бижип турар фактылар шуптузу шын. Солунда парлаттынган шүгүмчүлелди партия комитединиң бюрозунга чугаалашкан. Амгы үеде фермада электри чырыын киирген, кызыл булуңну дерээш, ында номчулга, лекция, беседаларны доктаамал чорудуп турар апарган.

Чамдык саамчылар амыдыралынга таарышкан тускай хептер-биле хандыртынган. Совхозтуң дирекция чери болгаш партия комитеди фермаңың ажылын үндезини-биле экижидер сорулганы салгаш, контрольда алган.

Чырык чүге өжүп турарыл

Барыын-Хемчик районда Тээли суурну совхозтуң коммунал ажылагый чериниң болгаш совхозтуң бирги салбырының үш электростанциялары чырыдып турар. А ол хиреде чырык үргүлчү өжүп, чамдык кежээлерде шуут кыппайн турар. Оон чылдагааны чүде ирги деп сонуургап турар бис.

Д. ХОМУШКУ.

80 турган, а ам 30 апарган

Мен бо чагааны бижиирим мурнунда, бистиң колхозта аныяктарның кежээки школазының бо өөредилге чылында бирги кичээлин сактып ор мен. Коңга хапкан, коридорга үнүп келген бис. 4-тен 8 чедир класстарның өөреникчилери — колхозчу оолдар, кыстар чыглып келгеш, хөөрежип турда, шынап-ла, магалыг. Сактырга школачылар ышкаш хөй, солун болур турган. Ынчан 80 ажыг кижи турган бис.

А ам кандыгыл? Демги (школачылар ышкаш сагындырып турган) аныяктарывыс кайда барганыл?

80 ажыг кижиден чүгле 30 хире кижи арткан. Чамдык класстарның өөредилгези кижи чогундан үстүп-даа турар. Оларның хөй кезии өөредилгезин кандыг-даа чылдагаан чок ара каапканнар. А чамдыктары? Мацаа чижек кылдыр 8-ки классты ап көрээл. Баштай аңаа 22 кижи өөренип турган болза, ам сес кижи арткан. Өске класстарны база-ла ынча деп чугаалап болур: оларда өөреникчилер эвээжеп турар апарган.

Аныяктарның өөредилгезин ара каап турарының кол чылдагааны болза, колхоз баштаар чери өөренип турганнарны ырак-узак черлерже ажылдадып чорудуп, оларның өөренинге таарымчалыг байдалды тургузуп бербейн турары болур. Чижээ, 8-ки класска өөренип турган Тамара Ээрилгени, чедиги классчы Лопсаң Оолакты фермаларже ажылдадып чоруткан. 7—8 класстарга өөренип турганнар баштаар черге барган: «бис өөренип турар болгай бис, ынаар чорутпайн, мацаа, суурга кандыг-бир ажылга киирип көрүңер» дээрге, оларның дилээн хандырбайн келген.

Оларның орнунга өске кижилерни фермаларже азы кандыг-бир ажылче чорудуп болур арга турбуже, баштаар чер ону таарыштырбайн турары шын эвес. Колхозтуң ажыл-агый салбырында ажылдап турар он ажыг аныяктар кайда-даа өөренмейн, оларның чамдызы күш-хүнүн чедир ажылдап албайн турар. Ол ышкаш, Дажыкыкбичен, Ак Хайнпыр болгаш өске-даа аныяктар өөренириңден ойталап, ам ажыл чок туруп турарын кым-даа эскербейн келген.

Бистиң «Совет Тыва» колхоз республикага ат-сураа үнүп, күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турары бисске дыка-ла өөрүнчүг. Ам моон соңгаар төрээн колхозувус улам-на бүрүнгаарлап хөгжүүрүнүң бүгү аргалары бар. Ону бөгүнүң амыдыралы, хүн бүрү чаартылгалар херечилеп турар. Ынчалза-даа колхозчулар, ылангыя аныяк өскен өөредилгеге долузу-биле хаара туттунмайн турары дыка четпес. Бистиң аныяктарывыс өөренир, билиглер-биле чепсегленир ужурлуг. Ындыг болганда, колхоз баштаар чери оларның өөредилгезинге таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри кымга күзенчиг эвес боор.

К. ЧАШТЫҢМАЙ,

«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Тожу район.

Культура университеди

«Тиилелге» совхозта культура университедин организастаандан бээр элээн үе эрткен. Бо үениң иштинде анаа дыка хөй лекция номчуттунган. Лекция номчулгазын чорудкан санында-ла Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң башкылары, студентилери оон дыңнакчыларынга солун концерттерни көргүзүп турар.

Сөөлгү үениң дургузунда анаа «Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг мөзү-шынары», «Совет чечен чогаалда тараажының овур-хевири», «Музыкага ынакшыл» дээш оон-даа өске темаларга лекциялар номчуттунган.

Чоокта чаа совхозтуң ажыл-ишчилеринге Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң педагогика болгаш психология кафедразының эргелекчизи Г. В. Бажутина «Бичии уругларны кижизидеринге бызыг өг-бүлениң ролю» деп солун лекцияны номчаан. Лекция соонда институттуң дыл, литература болгаш төөгү факультединиң III курузунуң студентилери концерт көргүскен. Ол концерттиң көргүзүглеринден С. Хертектиң «Совет паспорт» деп шүлүктү өткүт тода номчааның, В. Букарин, Г. Бондарева, Л. Блюжина оларның эки ырлаанып көрүкчүлер улуу-биле сонуургаан.

Концерт сөөлүнде кодээниң аныяктары-биле студентилер кады таныжылап, ойнап кежээлээннер.

В. САТ.

Таңды район.

Тейлеп чүдүвээн оол

8 «а» класстың өөреникчизи Куулар Куру улуп хонган орнун эткеш, чунуп доосккаш, аржыыл-биле арнын чоттунуп турган.

Ол-ла үеде, чемненир өрээлден:

— Куру, авыралдыг, ачылыг бурганынга тейле, сээң аас-кежииңни бурган бээр, чемненир мурнунда тейле! Кел!—дээн, соңгу мези Костяеваның хөлзенчиг, дынзыг үнү дыңналган.

Куру чемненир өрээлче хөөн чок, оожум кире берген.

Соңгу не кадыр хаваан кырланнадыр дүйүпкен, холдарын бар-ла күжү-биле адыштаныпт алган, диштерин кыжырадыр ызырныпкан, күскe кырынче халыыр дээн моортай ышкаш, дүрзүнчүг апарган турган.

Оон ындыг көргүнчүг арын-шырайын көргеш, оол, чү-даа дээр аайын тыппайн, шимчевейн турупкан.

—Тейле, Куру! Бурган өршээ!...

— Бурганга тейлевес мен, мени чорудуп кор!—деп, оолдуң үнү сирилеп, ынчалза-даа дорт харыылаан, —авай, хоржок мен. («Авай» деп сөстү ол диди эвес-даа болза, бир-ле чымчак аян-биле чугаалаан).

Соңгу не оолче кылчаш кылдыр көргеш, дем-не белеткеддиг чудуруун Куруну чаагын орта дүжүрген.

— Мээң шажын чүдүлгем бо-дур, сээң ачаң мени кадайланган болгай, ийи адалышкы амыр-дыр силер харын, мээң холумда силер!..

Доңгун сөстү дыңнап, каржы аажыны көрүп турза-даа, Куру бурганга мөгейбээн. Үнүп чорупкан.

Эрткен чылдың чайынында мындыг таварылга база болган. Чүдүлгеге хөңнү чок, оон шиитпирлии-биле ойталаан оол бир-ле катап аажок ажынгаш, бажың азында «чалап» каан турган бурганны ыяш-биле аңдара шаапкан. Чайылган бурган шала кырынга дүшкеш, карталып калган. Оол көрткаш, канчаар-даа аайын тыппайн, бурганны чажыра тудупкан. Ол дүшта хевертен кире халып келген Костяева бурганның ушта соккаш, оолду үндүр ойладыпкан. Бо удаада Куруну соңгу не шуутла: «Үнүп чор!» дээш сывыртапканы ол болган.

Оон соонда ол өөреникчи өске бажыңнарга хонуп чорупп турза-даа, өөредилгезин кагбаан. Ийе, Курунун ынчаар шиитпирлиг бодап алганынга кым каттышпас боор! Өөренири эки-даа кижи.

Курунуң канчап бажыңындан чорүй барганын школа дирекциязы билгеш, Костяеваны школага эккелдиргеш, чугаалажырга:

— Менде чү боор, Курунуң бодунуң буруузу-дур, мен не кижи мен!.. —деп, «шоодайда суккан инезин чажырар» бодаан.

Ол болза, Костяеваның бодун агартынар дээн оралдажышкыны дээрзин башкылар коллективи билген болгаш оолдуң берге байдалын барымдаалааш, ону күрүне хандырылгазынга киирген.

Бодунуң бурган «авыралынга» база бир талалакчыны—аныяк оолду киирип алыр, өг-бүлезинге чүдүлгени долузу-биле чедип алыр деп оралдашкан Костяева дээрзи чеже-даа хеделзе, Курунуң быжыг тура-соруун, эртем-билигже чүткүлүн, бистиң магалыг чаагай амыдыралывыска оон ынаан бичиидаа өскертип шыдаваан. Күзелинге четпээн Костяева школага келгеш, оолдуң школадан алганы чаа идикхевин уштуп алыр дээш шыдаваан.

Костяеваның оралдажышкыны мындыг-дыр. Ол дугайын бистиң «Чыраа-Бажы» совхозта хөй-хөй кижилер билир. Ынчалза-даа Костяеваны анаа-ла сула салып каан, ол «чаагай сеткилдиг соңгу неге» (чамдык улус ону ынча деп шолалаар) дээп чадап турарының ужуру чүл? Суурнуң хөй-ниитизи Костяеваны шыңгыызы-биле буруу шавар ужурлуг.

Оолдуң адазы Куулар Чозар, кадайынар Костяеваның аныяк салгакчынып кижизидилгезинге моондак каткан каржы аажы-тан, үүлгедиин чүге доомча чок көрүп орар силер?

Н. ЭНЕР-ООЛ.

ТЕЛЕГРАФ дамчыдып, дыңнадып, медээлеп тур

Тоолда чүве-дег „ТУ-114“

ЛОНДОН. (СЭТА). «Делегейде эң-не улуг лайнер», «Тоолда чүве дег «ТУ-114»—эң-не бедик ужудар, эң-не аар пассажир самолёду»—деп, англи ажыл-херекчилерниң улуг бөлүүн Москвадан эккээр дээш Лондон аэропортунда чеде берген недергей улуг совет самолёттуң дугайын англи парлалга ынчаар бижип турар.

Самолётту турда, ужуп чорда тырттырганының хөй санныг чуруктарын, пассажирлер олурар черлерниң, ушудукчулар кабиназының чуруктарын солуннарның арыннарынга парлап үндүрген. Лайнерниң техниктиг медээлериниң, деңзизиниң, чалгыннарының узунунуң, ушарының дүргениниң дугайын солуннар хүндүлел болгаш магадаашкын-биле дыңнадып турар.

«Англияның ужар чүүл шугумнарында ажыглаттынып турар «Боинги» деп эң-не улуг америк реактивтиг самолёттар безин «ТУ-114»-биле кожа турарга, азарганчыг бичии кылдыр сагындырар-дыр» деп, «Дейли геральдының» корреспондентизи бижип турар.

Иракта байдалга хамаарыштыр ЧАА ЧАЗАК

ЛОНДОН. (СЭТА). «Ирак революциянын национал чөвүлели» Алдель Салям Мухаммед Арефаны Ирак Республиканың президентизи кылдыр, а бригада генералы Ахмед Хасан Бекраны — премьер-министри кылдыр томуйлаан деп, Рейтер агентилел дамчыдып турар.

Касемни боолап шииткен

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирактың премьер-министри турган Абдель Керим Касемни болгаш оон үш чоок ажылдакчыларын, оон иштинде үлүе судунуң даргазы полковник Махдауини боолап шииткен дээрзин Багдадтың радиозу дамчыткан.

Радионуң дыңнадыында чугаалап турары болза, Багдадта камгалал министерствозунуң бажыңында албан кылыр черинге чаштынып чыткан Касем бомбалаашкын үезинде туттурган болгаш шериг судунга ону боолап шиидер деп доктааткан. Шииткелди 13 шак 30 минутада күүсеткен. Бо дыңнадыгга Багдадтың чаа шериг генерал-губернатору ат салган.

Дугуржупкан

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң үш күштерниң удуртукчуларының чөвүлел хуралының болган дугайында дыңнадыгны чоокта чаа ында парлап үндүрген. Ол чөвүлел хуралдың чорудулгазында национал каттыжыышкынның талазы-биле чаңгыс ой-сеткил чедип алдынган.

Шеригни тарадыр болгаш Вьентьянга айыыл чок чорукту хандырарынга чаңгыс аай политиканы тургузарының программазын болгаш негелделерин ажылдап кылырын дүргедедир деп саналды шеригни болгаш администрацияны каттыштырар талазы-биле холушкак комиссияга берген.

Ыйытуур салгакчылары Суванна Фумааның болгаш Суфанувонгтуң контролюнда турар зоналарда саарылгада акша демдектерин национал банкының чаңгыс аай акша демдектери Лаостуң бүгү девискээринге боттанган турар кылдыр оларның чарлаан үнезин ёзугаар чоокку үеде солуур деп шиитпирлээн.

Бот-бодун билчир чорукту хандырар болгаш национал чөпшээрээшкинниң база каттыжыышкынның херээн чиигедир төлээде камгалал, иштики болгаш даштыкы херектер — ындыг үш министерстволарның эрге-хүлээлгелеринге хамааржыр бүгү чугула айтырыгларның талазы-биле чаңгыс эптиң принцивин сагыырының эргежок чугулазын үш күштерниң удуртукчулары бадыткаан.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Москваның бажың херекселдери кылыр № 1 комбинадының конструкторлары амгы үениң таарымчалыг бажың херекселдериниң чаа хевирлерин тургускан. Ол чаа херекселдерни удавас хөй-биле бүдүрүп үндүрер.

ЧУРУКТА: чаңгыс өрээлдиг квартирага салыр чаа херекселдер.

Фото Б. Трепетовтуу. СЭТА-ның фотохроникази.

Француз демократтарны дорамчылаан хемчег

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет Эвилелинге хамаарыштыр француз эрге-чагыргаларның найыралга ынак' эвес үүлгедии Францияга ханы килеңнээшкинни болдурган. Чүл дизе, Волгага тулчуушкунуң 20 чыл болган ою-биле холбаштыр Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущев болгаш ССРЭ-ниң камгалал министри Р. Я. Малиновский француз радио дамчыдылга болгаш телевидениениң дирекциязының дилээн ёзугаар ооң корреспондентизинге харыыны берген, ол харыыны телевидениеге дамчыдарын француз эрге-чагыргалар хораан.

Сенаттың коммунистиг бөлүүнүң мурнундан Жак Дюкло премьер-министрге негелде киирген. Бо шиитпир болза гитлержилерниң кемниг үүлгедиглериниң дугайында ам кандыг-даа сактыышкынны буруу шапканы болгаш Боннуң адаанзырактарын сойгалааны ол болур бе, чоокта чаа Франция биле Барыын Германияның ат салганы «соок дайынның» керээзиниң уржуу ол бе?— деп сенатор-коммунист айтырып турар.

Национал хуралдың коммунистиг бөлүүнүң мурнундан Фернан Гренье премьер-министрге негелдени киирип, чагаа чорутан. Ол чагаада демдеглеп турары болза, эрге-чагыргалар бо шиитпирни «ылаңгыя нацизмни ашкан эвилелчилерниң тиилелгезинге дузалаан Волгоград тулчуушкунуң 20 чыл болган оюнуң үезинде хүлээп алганы мырыңай таарымча чок болуп турар». Ол харыыларны дүрген дамчыдар төлээде, эң янзы-бүрү болгаш боттуг бышкан информацияны дыңнаар эргелиг хамаатылар кылдыр дыңнакчыларны болгаш телевидение көрүкчүлерин көөр төлээде чазак кандыг хемчеглерни алыр бодап турарыл, деп коммунистиг бөлүк айтырып турар.

Социалистиг партияның органы «Попюлер де пари» солун хоруушкунну камгалаары-биле кодуруп үндүрген чылдактарның мырыңай хоозунун айтып турар. Бо шиитпирде кижи элдепсиннер чүү-даа чок тур деп солун демдеглээн. «Бисте демократияның ам чок болуп турары аас-кежик эвес-тир».

Харын чазактың аайынга хаая эвес кирип турар буржуаз солуннар безин эрге-чагыргаларның бо шиитпирин кончуг аар уржуктарлыг базым кылдыр көрүп турар.

Францияның дыка хөй көскү хөй-ниити ажылдакчылары килеңнээшкинин илергейлеп турар. Удурланыышкынның сураглыг маадыры Роль-Танянин СЭТА-ның Парижте салбырынче телефоннааш, медеглээни болза: «бо дээрге мээң бүгү ададуртчуларымны дорамчылаан карыы хемчег-дир».

СЭТА-ның Парижте салбырын болгаш демократтыг солуннарның редакцияларын соксаал чокка телефоннап турар. Ол дээрге, бөдүүн эр, херээжен французтарның боттарының килеңнээшкинин илергейлеп, боттарының найыралчы сагыш сеткилиниң илергейлээшкинин совет улуска дамчыдарын дилеп турары ол. Дыка хөй удурланыышкыннар француз телевидениениң дирекциязынга болгаш информация министерствозунга кирген.

Ажылчыннарны массалыы-биле үндүрүп турар

ТОКИО. (СЭТА). «Мицуи» деп компания «рационализацияның» программазын ёзугаар 10 муң шахтёрларны ажылдан үндүрериниң планын чүүлдүг деп санаан.

Ол планны ёзугаар Кюсю болгаш Хоккайдо ортулуктарда каш-каш он шахталарны хаар деп турар. Ынчаарга ажылдан үндүрткеннерниң чүгле чартык кезиинге чаа ажылды тывсыр. Иваки шахтадан (Тотиги префектура) 850 шахтёрларны ажылдан үндүрер дугайын «Дзнобан танко» деп компания чарлаан. «Убэ косан» деп компания 580 хире дагжыларны кудумчуже үндүр октаар деп турар.

Хөмүр даш үлетпүрүнүң «рационализациязының» дугайында хоойлуну япон парламент ам-даа хүлээп албаан. Ындыг турбуже, бүдүрүлге ээлери ол хоойлуну херек кырынга шагда-ла боттандыра берген. Ажылдан үндүрер чоруктуң чалгыы улам чаг-чаа пехтерни хүн бүрүде хаара тудуп турар.

Шаажылакчыларны белеткеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың шерии «партизаннарга удур хемчеглерниң талазы-биле экспертерниң» тускай чаа бөлүүн Панама каналдың зоназында баазага тургузар деп турар. Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң Вашингтондан дыңнатканы болза, улустуң кандыг-даа тура халыышкынын базар талазы-биле латин-америк чурттарның чазактарынга дузалаары ол бөлүктүң сорулгазы болуп турар.

Партизаннарга удур бөлүктер Латин Американың каш-каш чурттарынга, оон иштинде Колумбияга болгаш Гватемалага хөделип турган дээрзин дыңнадыгда оон ынай айтып турар.

Агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, ындыг хемчеглер «Панама каналының зоназынга чаа кезек тургустуна бергенде калбарары чугаа чок».

ШИЛИНДЕКТЕРНИҢ НЕДЕЛЯЗЫ

ЦСКА-ның спорт ордузунуң чоогунда улуг эвес бажыңчыгаш бар. Бо хүннерде ында москвачылар болгаш свердловчулар, горькийжилер болгаш Хабаровскиде шеригниң спорт клувунуң төлээлекчилери чурттап турар. Ол болза шайбалыг болгаш мячилиг хоккейге Совет Эвилелиниң шилиндек командазының составынга ойнаары-биле белеткел эрттирип турар хоккейжилер-дир. Олар удавас Швецияга эгелээр делегей маргылдаазынга баарлар.

Мячилиг хоккейге Совет Эвилелиниң шилиндек командазы февраль 20-ден 24-ке чедир делегейге бирги чер дээш маргылдаага киржир. Бистиң командавыс делегей чемпиону атты 1961 чылда Норвегияга болган маргылдаага киришкеш чаалап алган.

Шилиндек команданың тренери, спорт мастери Иван Балдин СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга мынча дээн:

— Бистиң командавыстың составы кажангызындан-даа артык шыырак. Оларның хөй кезии мурнунда болган делегей маргылдааларынга киржип чораан. Совет хоккейниң адын камгалаары-биле дараазында эштер Швецияже чоруур: Валентин Атаманычев, Николай Дураков, Александр Измоденов (Свердловскиде шеригниң спорт клуву). Анатолий Мельников, Михаил Осинцев, Евгений Папугин («Динамо» Москва), ол ышкаш 1961 чылдагы делегей маргылдаазының киржикчилери Свердловск чурттуг Виктор Шеховцев, Валентин Харлин, Юрий Варзин, Калининградтың «Вымпел» командазының ойнакчызы Юрий Шорин, Москваның динамочузу Валерий Маслов. Шилиндек команданың составынга бир-ле дугаар киргеннер болза: Евгений Герасимов, (Хабаровск), Виталий Данилов, Альберт Вологжанников («Динамо» Москва), ол ышкаш «Вымпелдиң» вратары Виктор Громаков.

Маргылдаа болур хүннерде агаар-бойдустуң байдалы кандыг болур чүве ийик, ол үеде мурнунда чылдарда Скандинавияга чылый бээр турган, бир эвес ам база ынчап барза бистиң дүрген маңнап ойнаар оолдарывыска арай шаптыктаар магат чок, ынчалза-даа команданың кежигүннери делегей чемпиону атты чаалап алырынга турушттуглар.

Шилиндек команда бодунуң бирги контроль оюнун багай эвес эрттирип, Москваның «Фили» деп спорт клувунуң командазын 8:2 санга улткан. Дураков, Папугин, Маслов болгаш Измоденов олар тергиин ойнааннар. Швецияже чорууруунуң мурнунда шилиндек команда Калининградка, Курскиге ужуражыышкыннарны эрттиргеш, Финляндияже аъттаныптар.

Шайбалыг хоккей талазы-биле шилиндек команданың тренерлери Аркадий Чернышев болгаш Анатолий Тарасов олар арай дүвүренчиг байдалда деп чугаалаза ажырбас. Чүл дизе шилиндек командага кирги дег ойнакчылар-ла хөй, ынчалза-даа олар бот-боттарының аразында ойнажырынга чаңчыгып четтикпээн. Чемпионатка чедир арткан хүннерде дүрген «операция» кылып тургаш, шилиндек команданың «аарыг» черин «эмнээри» — эң чугула сорулга болуп турар.

Шилиндектерни шилип алырынга АКШ-тың командазы-биле ужуражыышкын дузалаар боор деп идегел турган, ынчалзажок аалчыларның командазы арай-ла кошкак кижилерден тургустунган болганындан чогуур түңнел ам-даа үндүртүнмээн. АКШ-тың шилиндек командазы бистиң хоккейжилеривиске 12:0 санга уттурган.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Америк колонизаторларның Катангада кажарлаашкыны

КНО-нуң шериглери Катанга жандармерияның туруштарынче декабрьның 28-те эгелээн шавар халдаашкынын ийи-ле неделя хиреде доозупкан болгаш Катанганың стратегтиг бүгү-ле төптерин ээлеп алганнар.

Чомбениң хоргадаан чери болур Элизабетвильге төп чазактың министр-резидентизи көстүп келген. «Юнион миньер» концерн бодунуң үндүрүг шилчидилгелерин төп чазак биле Катанганың можу эрге-чагыргаларының аразынга деп-деӊ кылдыр хуваарының дугайында чугаалажыышкыннарны Леопольдвильге эгелээр ужурга таварышкан. «Хамаарышпас» Катанганың кызыл-ногаан тугун дүжүрүп каапкан, а ооң орнунга Конго республиканың ак-көк-алдынналчак тугун Катанганың камгалал министерствозунуң кырынга аскан турган. Чомбе февральдың 6-да «эмнедири-биле» Анголаны болгаш Родезияны таварты, Парижче чоруй барган. Ол-ла хүн КНО-нуң чиңгине секретары У Тан Айыыл чок чорук чөвүлелинге кылган илеткелинге Катанганың хоорулчак чоруун «чок кылган» деп чарлаан.

Катанга чарылдырыкчыларны шериг талазы-биле чылча шапкан чорук ол байлак можуну республика-биле катап ёзулуг каттыштырарынга боттуг байдалдарны тургусканы маргылдаа чок болбайн аан. Ынчалза-даа бо хүннерде Элизабетвильден кээп турар дыңнадыглар болза Катанганың чарылдырыкчыларын узуткаар чорукту болдурбас дээш, барыын талакы күрүнелер моондактааш турупкан дээрзиниң дугайын чугаалап турар.

Чарылдырыкчыларның үндүрүп турган почта маркаларын Катангада хоругдаан, ынчалза-даа чарылдырыкчыларның саазын акшазын — катанга франкыларны хевээр арттырган. Ам Катангада болуп турар чоруктуң ужур-утказы оон тодаргай илереп турар. Чарылдырыкчылар КНО-нуң төлээлекчилериниң караанга көзулдүр-ле 1,5 миллиард франкыларны Родезияже болгаш Анголаже шилчидип, банкыны куругладып каапканда, төп чазак Катанга банкызынга контрольду тургускан. Ам үптеткен банкының агар-саныында чүгле 116 доллар 28 цент бар болуп турар.

Мурнуу Катанганың бүгү-ле административтиг аппарадын ол хевээр арттырган. Антуан Гизенганы болгаш өске-даа чүс-чүс конго патриоттарны хоругдалда тургузуп турар Адуланың чазаа Чомбени, ооң «министрлерин» келдередип салыпкан. Катанга можунуң эрге-чагыргалары болгаш оларның даштыкы чөвүлекчилери боттарының албан-дужаалын чидирер деп ондаксынган херээ чок, катанга жандармерияның офицерлери эрге-хүлээлгезин дээш дүвүревезе ажырбас деп, министр-резидент Илео бүзүреткен. Жандармерияның командылакчызы генерал-лейтенант Моке президент Касавубуга даңгырак бээр дээш Леопольдвильче чоруй баар аразында, 500 ажыг ак кештиг хөлезиленикчилер Родезияже болгаш Анголаже чаштына бергенин азы хамааты ядик-хеп болгаш бижик документ берген «Юнион миньер» компанияның албан-хаакчылары болу бергеннер. Боттарының албан-хүлээлгелеринге хевээр арткан азы Чомбе ышкаш, боо-чепсээ-биле шыргай арыгларга чаштынып чыткан жандармнар дээре үе келир дээрзинге идегелин оскунмайн турарлар.

Конгода КНО-нуң шериглериниң командылалының угланыышкынын тодаргайлап турар барыын талакы күрүнелерниң чажыт кажарлаашкыннарын сойгалап илеретпишаан, Катангага КНО-нуң кол төлээлекчизи турган Конор О. Брайен мынча деп медеглээн: Катанганың Конгодан аңгыланыышкынын күш-биле узуткап чок кылганының соонда, «чаа аңгылаашкынның фундаментизин» КНО боду кылып турар. Катанганың можу чазааның даргазының эрге-хүлээлгезин күүседир Чомбе бодунуң чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын катап эгелээр болза, ол деткимче чок арттас деп, англи парлалга сагындырып турар. Англияның хөреңгитен бөлүктериниң органы «Стейтист» журналдың онзалап демдеглеп турары болза: «күткүүшкүн-биле кылган шиитпирлээшкин үр догуннап шыдавас» деп Макмилланның чазаа санап турар. «Катанганың девискээринге КНО-нуң улуг күштери артпайн барганда Чомбе анаа олурар» деп бодаары берге.

Тургустунган байдалдарда Конгонуң хөй-ниитизи Катанганың айтырыының талазы-биле Каттышкан Штаттарның ийи арынныг чорууунуң утка-шынарын улам тодаргай билип бар чыдар. АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери КНО-нуң Катангада шериг хемчеглерин деткээн, ынчалза-даа америк пропаганданың көргүзүп турары ышкаш Конгонуң «чаңгыс эвилеге чүткүлдүүнүң ужуруунда» ону ынчаар кылган эвес. Олар ол хемчеглерни күткүүртпес барыын-европа адааннакчыларны Катангадан үндүрериниң, Конгонуң төп чазаанга америк салдарны быжыглаарының чепсээ кылдыр көрүп турганнар. «Трибюн де насьон» деп неделя саныында үнер француз солуннуң дыңнаткан медээлерин ёзугаар алырга, Катангада хемчеглер америк чазак биле Адуланың аразынга дугуржулганы чарары-биле капсырлашкан... Адула блоктарга каттышпастың политиказындан ойталаан болгаш америк капитал салыышкыннарга магадылалды берип, найырал болгаш каады ажылдажылга дугайында керээни АКШ-биле чарарын хүлээнген. Конгонуң парламентизиниң ажыл-чорудулгазын түр соксадыр болгаш келир үеде националисчи партияларны тарадыр деп шиитпирни эрткен чылдың декабрь 25-те болган чөвүлел хуралга хүлээп алган турган. Ол чөвүлел хуралга Адуланы долгандыр генерал Мобуту, иштики херектер талазы-биле чиңгине секретарь Кандоло болгаш... Каттышкан Штаттарның элчини чыылган.

Леопольдвильде америк элчин чери Чомбениң бөлүүн узуткап чок кылырын бодунуң сорулгазы кылдыр салбаан. Америк монополияларның аайынга кирер тыртырган соонда сепаратистер төп чазакка ыйыышкын кылырынга ажыктыг апаар боор деп америк элчин чери кордап турган. Ам безин Катанганы чарылдырарының катап эгелээриниң айыылын КНО-нуң шериглерин Конгога арттырарынга болгаш чурттуң херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынын калбартырынга ажыглап турар. «Юнайтед стейтс ньюс энд уорлд рипорт» журналдың бижип турары болза: «Каттышкан Штаттар Конгону америк колония кылып алган турарынга, ында корум-чурумну тургузарынга америк шериглерни ажыглаарынга белен турар ужурлуг».

Колонизаторларның чимзениишкиннериниң төвү Элизабетвильден Леопольдвильче шилчээн. Бүгү чүүлдерден билдинип турары-биле ап көөрге, Бельгия, Англия, Франция Конгонуң чес-холазы болгаш ураны, кобальтызы болгаш алмазы дээш демиселге боо-чепсээн холдан салырын база-ла бодавайн турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде Вашингтонга болган чугаалажыышкыннарга Бельгияның даштыкы херектер министри Спаак Конгога «национал эптежилгениң» америк планын деткээн. «Юнион миньер» концернниң үндүрүг шилчилгелерин төп чазак биле Чомбениң аразынга бир деӊ кылдыр үлеп бээр дугайында Адуланың чазаа-биле дугуржур кылдыр ону ол план албадап турар. Бельгия олче чүгле америк ыйыышкынның ужуруунда барган эвес. Чомбениң сепаратисчи ёзу-чурумун ажы-биле деткип, хуваалда чок тергиидээшкинни хевээр артырып албышаан, Катангада «Юнион миньер» концерн Конгонуң өске-даа можуларында бельги компанияларның быжыг туруштарын үреп, Леопольдвильге Бельгияның политиктиг кажарлаашкынын бергедеткен турган.

Ам КНО-нуң хемчеглериниң соонда «Сосьете женераль» болгаш Катангада кызаттырган өске-даа бельги компаниялар Конгонуң өске районнарында чүүлдерин холга алырынче шиитпирлиг кирген. Февральда европа «ниити рыноктуң» тускай төлээлери Леопольдвильге чораан. Конгонуң төп чазаанда бельгиниң хөөннүг ажылдакчылар Конгонуң «экономиказын катап тургузарының» планын ажылдап кылыры-биле ол төлээлерни чалап келдирген. Төп чазактың хөй-ниити ажылдар министри Дельво, ол төлээлерни чалап келдирер дугайында чугаалажыышкыннарны Брюссельге чорудуп турары-биле медеглээни болза, чазак Бельгиядан «онза дузаламчыны манап турар» болгаш чаагай сеткилдиг бүгү бельгичилерге ээжикти калбаа-биле ажыдып бээр».

Экономиктиг фронтуга алды европа чурттар-биле кадыг-дошкун сегиржип алыышкынның болу бээрин билгеш, Вашингтон төлээлерни Конгоже удаа-дараа чорудуп турар. АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы Харлан Кливлэнд америк экономиктиг төлээлерни баштап алгаш, январь 31-де Леопольдвильге келгеш медеглээни болза: «Конгодан Катанганы чарылдырарының төнчүзүн конго айтырыының төнчүзү кылдыр хөй кижилер бодап турар-дыр. Ындыг-даа болза, ол дээрге Конго-биле АКШ-тың харылзааларының сонуургалдыг үе-чадазының херек кырында эгелээни болур». Ол «сонуургалдыг үе-чадада» америк империализм республиканы кулданырынга экономиктиг «дузаламчының» ажыглаарын планнап турар. Программаны ажылдап кылыр болгаш «дузаламчының» негелделерин тодарадыры-биле Харлан Кливлэндиниң ында чеде бергени ол. Чаа хевириниң америк колонизаторлары Катангада болган болуушкуннарны боттарының моон соңгаарты эжелелинге ажыглаарынга база чүткүлдүг болуп турар. Ындыг болза-даа конго улус ынлегиниш-тир. Конго—американың колониязы болбас!

С. Лосев. (СЭТА).

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага кошкак хат, даглыг черлерге дынзыыр хүн болур. Агаарның температуразы: даглыг районнарга 10—15, өске черлерге 20—25 болгаш Кызылга 22—24 градус соок болур.

АРАГАЛААР ЧОРУК КАДЫКШЫЛДЫ ҮРЭЭР

Ол чем хуулдурууш-кунун САНДАРАДЫРЫНГА БОЛГАШ ОРГАНИЗМИНИҢ ААРЫГЛАРГА УДУР ТУРУШТУУН КОШКАДЫРЫНГА ЧЕДИРЕР. БӨӨРЕКТИҢ *болгаш* БААРЫНЫҢ, ЧҮРЕКТИҢ *болгаш* УЛУГ-ХЫРЫННЫҢ ААРЫГЛАРЫН ТЫВЫЛДЫРАР. АРАГА НЕРВИ ААРЫЫР ЧОРУККА БОЛГАШ ЭЛЕККЕ КЫРЫЫРЫНГА, КЕМДЕП КЕРГЭЭШКИНГЕ *болгаш* АЖЫЛГА ҮРЕЙ КЫЛЫЫШКЫННАРГА, ӨГ-БҮЛЕНИҢ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕРИНГЕ БОЛГАШ КЕМ ХЕРЕК ҮҮЛГЕДИКШИНИНГЕ ЧЕДИРЕР.

ХӨЙ АРАГА ИЖИП ЧОРУУР КИЖИ ҮР ЧУРТТАВАС!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ» «Шынны сагызэйн» 10. 1.40. «Сезиглел адаанда» 11.50, 7.10. «Буруулуг эвес мен!» 3.30, 5.20. «Леди Гамильтон» 9 шактарда.

«ВОСТОК» «Дарганның тугу» (делгем экранныг) 3.15. 5.15. «Чылча шаптырган кузелдер» 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Чамыт ортулуу» 11.15, 1.15, 3.15. «Диңмирээшкинниң изи-биле» 5.15, «Хөвуларда чаңныы» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Айыылдыг десиниигде» 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Утпаңар!

Ыңавыла камгаладыр чүүлдерниң дугайында хоойлуну ёзугаар Курстрахование чериниң инспекциялары хамаатыларның ажыл-агыйларында тудугларның болгаш малдың учётун чорудуп турар. Учётту чоруткан түңнелинде камгалалдың херечилелдерин хамаатыларның ажыл-агыйларынга тыпсыр.

Айыткан херечилелдерни ёзугаар хамаатылар камгалал төлевирлерин киирер ужурлуг:

— кодээ черлерге — кодээ Советтерге;

— хоорай черлерге — Курбанкының салбырларынга, ажаалга кассаларынга, Курстрахование чериниң инспекторларынга болгаш агентилеринге.

Хамаатылар! Ыңавыла камгаладыр чүүлдерниң талазы-биле төлелгелерни ёй-шаамда киириңер. Өреленир чорукту болдурбаңар.

КУРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоцикадер, 3.900 даараныр машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киосктеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда килдизиниң 23—54. харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35. кодээ ажыл-агый килдизиниң 25-38. партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13. иштики информация килдизиниң 20-60. чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27. үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64. бухгалтерияның 31-75. корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00055. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 14 ЧЕТВЕРГ № 38 (5442).

Өртээ 2 көп.

УСТЬ-ЛАБИНЧИЛЕРНИҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ УЛУГ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРЖЕ КЫЙГЫРЫП ТУР

Шалыпчы участоктуң кижилеринде

(Репортаж)

Февральдың эгези. Орай кежээ. Белдир-Арыг суурну чырыткылаан Ильичиниң лампалары кышкы ааc дээрде шолбаннар-биле адааннашкан чүве дег чайыннап турду. Суурнуң кайы-даа кудумчуларында, чуртталга бажыңнарында ыржым. Хамык чон кайдал? — Клубта.

Клубтуң үш чүс чыгам олуттуг делгем улуг залы шыгырт долган. Бут кырында турар кижилер, безин хөй. Хуралдың хүн айтырыы чыылганнарның кичээнгейиниң хаара тудуп, сеңуургадып турары мырыңай илдең болган.

Индирде колхозтуң партия организациязының секретары Селикпаа Кыргысовна Байыр-оол. Оон холунда февраль 1-де үнген «Шын» солун. 1963 чылда тараа база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш бүгү улустуң чарыжын калбартыр талазы-биле Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлгезының сестери «Чодураа» колхозтуң эр, херээжен колхозчуларынга чоок төрелинҗи дег эргим болгаш сорук кириишкинниг, сеткил-чүрекке хайнытыышкынныг дыңналып турган.

Чагааны таныштырары доостуру билек-ле санал-онал бериишкини эгелээн. Индирже хамыкты мурнай колхозтуң кол зоотехниги Ч. М. Марчын үнүп келген:

— Колхозта кедээ интеллигентилер, ылангыя мал болгаш чер ажылының тускай эртемниглери бистер кубаньчыларның патриоттуг кыйгырыынга чаңгыс эп-сеткил-биле каттыжып, ону деткип тур бис. 1963 чылда чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш бүгү улустуң чарыжынга киржир бис — деп, ол медеглээн. Чеди чылдың бешки чылында колхозтуң мурнунда салдынган сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээрде тускай эртемниглер бистер **бот-идепкейжии, дидими чорукту көргүзүп, кижилерни кедүрүп үндүрер, оларның сагыш-сеткилин хайныктырар ужурлуг бис.** Эки ажылдаары деп чүл дээрзин кубаньчыларның чагаазында ынчаар тайылбырлаан болгай. Малдарның үксаазын улам экижидер сорулга-биле колхозтуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларынга хойларның тускай бондировказын чорудуп, бригада бүрүзүнге, ол ышкаш сүт-бараан фермазынга экижиттинген үксааның өзек малдарлыг болурун чедип алыр кылдыр зооветеринарлыг хемчеглерни чорудар бис. Малдарның семиртилгезин ылаптыг органиcастаары бистиң хүлээлгевис. Бо чылын колхозтуң күрүнеге садар 255 тонна эъдин семиртилгеге тургускан малдар-биле күүседирин хандырар бис — деп, зоотехник чугаалаан.

Усть-лабинчилерниң чагаазы болза СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш эки ажылдаарынче кыйгырыг-дыр. Ону колхозтуң бода мал фермазының бүгү кадарчыларының, саанчыларының омунээзинден деткип, каттыжып тур мен. 1963 чылда чаа күш-ажылчы чедиишкиннер дээш чарышты Тес-Хемниң девискээр аайы-биле колхоз-совхоз эргелелиниң бүгү ажыл-агыйларынга калбартырынче эгелекчи кыйгырыгны бистиң колхозтуң бо хуралындан идип үндүрер деп саналдыг мен. Ынчангаш бистиң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи «Мөрен» колхозтуң Сыын-Мыйыс сүт-бараан фермазының коллективин чарышка кыйгыртывыс — деп, ферма эргелекчизи Михаил Ензак чугаалаан.

№ 3 хойжу бригаданың бригадири эш Бойгар бригада ниитизи-биле 1963 чылда чүс хойга онаaштыр 96 хураганы өстүрүп алыр, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүкту кыргып алыр деп хүлээзгени алгаш, № 4 бригаданың хойжуларын чарышка кыйгырганын медеглээн.

— Бүгү чуртта калбарган, үнелеттирген бо улуг чаагай херектен колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары чыдып калбас бис — деп, колхозта комсомол комитединиң секретары Иван Кара-оол сеткил хайныгып чугаазын эгелээн. — Чеди чылдың бешки чылында комсомолчу аныяктарның күжү-биле 150 тонна эътти, 130 тонна сүтту, 20 тонна дүкту бүдүрер болгаш күрүнеге садар, 4450 ажыг чаш малдарны ажаап ап, доруктурар, 230 га кукуруза тарылгазын чорудуп, оон га бүрүзүнден ортумаа-биле 300 центнер силос массазының дүжүдүн ажаап алыр, тарылга шөлдеринге 320 тонна өдекти төгер. Колхозувустуң ниити херээнге шак ындыг улуг-хуулуг болурун шиитпирлээн бис. Алган хүлээлгевистиң күүселдезин чедип алыр дээш эки ажылдаар бис. Ынчангаш кубаньчыларның үлегерин эдерип, бүгү улустуң чарыжынга бистиң-биле кады киржиринге Тес-Хем эргелелдиң бүгү аныяктарын, комсомолчуларын кыйгырдывыс — деп, комсоргтуң чугаазы ындыг болган.

Чаа, эки эгелээшкинни Чодураачылар идепкей-чүткүлдүг таныышкан, чаңгыс эп-сеткилдиг каттыжып деткээн болгаш бүгү улустуң чарыжынга киржирин шиитпирлээш, тодаргай бот-хүлээлгелерни алгаш, «Чаа орук» колхозтуң колхозчуларын, ол ышкаш Тес-Хем эгелединиң бүгү ажыл-агыйларын чарышка кыйгырган.

«Чодураа» колхозтуң ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылында Төрээн чуртка 2550 центнер эътти, 1962 чылда бергениниден 400 центнер хойну, 1400 центнер сүттү, 1962 чылдыындан 280 центнер хойну, 447 центнер дүктү, эрткен чылдыындан 75 центнерни артыкка бээрин хүлээнген. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының үстүнде бедиткен хүлээлгезин хуусаа бетинде, ноябрь 1-де күүседирин шиитпирлээн. Хойларның баш саны 1962 чылда чедип алдынган деңнелден 12 хуу, мыйыстыг бода малдыын 11 хуу өстүрери көрдүнген. Ниитизи-биле 5080 ажыг баш малдарны семиртилгеге тургузар, бо сорулга-биле бригада болгаш ферма бүрүзүнге малдарны тургузу азыраар тускай коданнарны доктаамал ажылдадыр.

— Кубаньчыларның чагаазын Тес-Хем эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылдакчыларының болгаш кедээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң чурттуң кедээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга чагаазын номчуп таныштырып тур.

— Кубаньчыларның чагаазында оон ынай чугаалап турары болза дээш илеткелчиниң уламчылааны болза: **«Мал ажылын хөгжүдери — кедээ ажыл-агыйны кедүрер дээш демиселдиң шалыпчы участогу дээн-дир.** Көрдүнер бе, эштер, мында үндезин ханы утказыг бодал илереттинген-дир. Чодураачылар бистер, Тес-Хемниң кедээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилери-биле кады, ол шалыпчы участоктуң кижилери болурунга чоргаарланыр бис — деп, парторг чугаалаан.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш Төп Комитеттиң оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, чеди чылдың бешки чылында Төрээн чурттуң ады-биле чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер дээш сорук кирген кубаньчыларның патриоттуг чагаа-

Ол хуралдың соонда, дараазында хүннерде колхозтуң кайда-даа малчыннарынга чорууга усть-лабинчилерниң эки эгелээшкининиң дугайы билдингир апарган, бот-хүлээлгелер алдынган турду.

— Мээн үүрүм болза чүс хойга онаaштыр 105 хураганы меңди өстүрери, а хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргып алыры болур — деп Дус-Хөл ховузунда № 2 хойжу бригаданың хойжузу О. Болат-оол бистиң-биле беседага чугаалаан. Оон кодаңында ам 50 хой төрээн, оларның төлү меңди.

— Он ийи инектериминиң бирээзинден-не 1600 кг сүттү саап алыр мен. Ол болза ферманың ниити хүлээлгезинден 400 кг хөй — деп, Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчызы комсомолчу Ким Оюн чугаалаан. Үшкү чылда ажылдап турар аныяк саанчы ыыс бодунуң эки ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап ап, бо соңгулда кампаниязында Саңгалдай кедээ Совединиң депутадының кандидадынга депшиттирген.

Кедээ ажыл-агыйны кедүрер дээш демиселдиң шалыпчы участогунуң кижилери бис дээрзин медереп билген тес-хемчилер кубаньчыларның патриоттуг эгелээшкининге каттыжып, бодунуң республиказының күш-ажылчы алдарын 1963 ажыл-агый чылында улам бедик кедүреринге тодаргай салыышкынныг болур дээш сорук кирген ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Хараал-Тей сүт-бараан фермазының кызыл булуңунда. Ферма эргелекчизи эш Ензак усть-лабинчилерниң чагаазын саанчыларга болгаш кадарчыларга номчуп таныштырып олур.

О. МАНДАРЫЙ.

Фото авторнуу.

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛДА КОЛ ЧҮҮЛ

Коммунизмни тургузарының бүгү-ле сорулгаларын бистиң партиявыс бодунуң хөй миллион кадрларын дамчыштыр боттандырып турар.

Кадрлар-биле ажыл дугайында партияның XXII съездизиниң айтыышкынын болгаш СЭКП ТК-ның оон сөөлгүдеги шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, бистиң республиканың парторганизациязы кадрларны ажылга шилиир, таарыштыр тургузар, мергежидип өстүрер талазы-биле сөөлгү үеде элээн хемчеглерни ап чоруткан. Республикада улус ажыл-агыйының бүгү адырлары кадрлар-биле колдуунда четче хандыртынган. Ылангыя кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези ажыл-херекти эки билир, шыырак белеткелдиг, удуртур кадрлар-биле быжыглаттынган. Оон түңнелинде кедээ ажыл-агый дүрген темпилер-биле сайзырап, мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер, оларны күрүнеге садар талазы-биле республика бедик көргүзүглерни чедип ап, ынчангаш Федерацияның чазааның Шилчиир кызыл түгүн болгаш акша шаңналдарын ам ийи улаштыр чаалап ап турар. Маңаа бистиң кедээ ажыл-агыйывыста удуртукчу кадрларның киирген салыышкыны биче эвес.

Удуртур ажылдың практиказынга боттарын шыңзыдып шыдаан, бүдүрүлгениң мергежилдиг организакчылары шынап-ла ам бисте көвүдээн. Оларның аразында Чөөн-Хемчикте «Большевик» колхозтуң даргазы Ш. Куулар, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозта партком секретары С. Буянды, Кызыл электростанциязының директору А. Асеев дээн ышкаш социалистиг бүдүрүлгениң эки организакчылары бар. Мергежилдиг удуртулганың ачызында ол бүдүрүлгелер ам республикада мурнакчы ажыл-агыйлар апарган. Кедээ ажыл-агыйның үстүнде ийи бүдүрүлгелери эрткен чылын продуктулар бүдүрерин дыка көвүдедип, күрүне мурнунга планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүсеткеннер, а Кызылдың электростанциязы чылдыг бүдүрүлге программазын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ынчаарга партияның Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнар комитеттери болгаш СЭКП-ниң Кызыл хоорkому үстүнде эштерни удуртур ажылдарга шын шилип тургусканын ажыл-херек боду-ла бадыткап турар-дыр.

Тожунуң «Совет Тыва», Тес-Хемниң «Чодураа» колхозтар чоокка чедир-ле кошкак ажыл-агыйлар турган. Ол районнарның партия комитеттери ук колхозтарже эштер В. Дамдын-оол, Ч. Шулуу-Маадыр, С. Байыр-оол оларны чорудуп, удуртулга-биле быжыглаан, а ол эштер партияның мурнунга харыысалганы бедии-биле медерелиг, чүткүлдүг ажылдап, артель бүдүрүлгезиниң экономиказын өстүрүп быжыглаарынче колхозчу массаны мобилизастап шыдааның ачызында ол колхозтарның ажыл-агыйы кескүзү-биле экижээн. Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру удуртукчулардан, организакчылардан биче эвези-биле хамаарыжыр дээрзи үстүнде каш чижектен-не илдең-дир. Ындыг чижектерни хөйнү көргүзүп болур.

Ынчалза-даа парторганизацияларның кадрлар-биле ажылында четпестер ам-даа хөй. Оон чылдагааны партияның хоорай болгаш районнар комитеттери кижилерниң ажыл-ишчи мөзүзүн, моральдыг шынарын, перспективтиин эки өөренип көрбейн турган, удуртур ажылдарже хамаан чок депшидер ийикпе, азы практиктиг ажылга боттарын шыңзыктырып шыдавайн турар, пат-ла дөгейленген, мораль талазы-биле төлеп чок кижилерни удуртур ажылдарга үр үеде тудуп, оларның кижизидилгезинче шоолуг кичээнгей салбайн турарында деп санаар херек. Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көргүзүп болур. Улуг-Хемде «Чодураа» колхозтуң даргазынга А. Төмүр-оол элээн үр ажылдаан. Ол ажылдап киреринниң мурнунда ук колхоз багай эвес ажыл-агый турган. Артель бүдүрүлгезин улам ыңай сайзырадыр дээш эш Төмүр-оол чүткүлдүг ажылдаарының улуу, чүгле дарга ат эдилеп, шаг-үениң эвээш эвес кезиин арагалаашкынга эрттирип келген. Районнуң партия комитединиң сүмелээн байдалдыг ыйыышкынын ёзугаар чодураачылар ону колхозунуң даргазынга каш удаа катап соңгаан. Ажыл экижирден туржук, улам-на дорайтап турган. Колхозчулар бо чылын ону колхоз даргазынга соңгуваан.

К. Шыырыпчык «Май 1» колхозка парторганизация секретарьлап турда, ол артельдиң ажыл-агый, санхөө байдалы аажок сандараан турган, а Тожунуң партия комитеди удуртур ажылга бодун көргүспээн Шыырыпчыкты биле тура-ла, ону улам депшидип, райкүүском даргазынга ажылдадырын саналдаан. К. Шыырыпчык ол албан дужаалга турган, база-ла эки түңнел көргүспейн, харын ажылдакчыларга, чоңга каржы-хажагай аажы-чаңны көргүзүп, бюрократсып келгени-биле ажылдан дүжүрткен.

Бо болгаш өске-даа фактылар база коммунизм тургузуушкунунуң үндезин эрге-ажыктары кадрлар-биле ажылды эде тургузарын парторганизациялардан шыңгыы негеп турар. Мынчангаш партияның районнар комитеттери, Кызыл хоорkому ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң бүгү-ле участоктарынга кадрлар шилип алыышкынын оваарымчалыг көрүп, чүгле хынаттынган, ажыл-ишчи, перспективтиг кижилерни удуртур ажылдарга депшидеринче, оларны сагыш човангыр кижизидип өстүреринче кол кичээнгей салыр.

Ажыл-агыйның тус-тус адырларында удуртукчу кадрлар оларга даандырган херекти билдилиг, шын шиитпирлээн, эртем-билиг талазы-биле үргүлчү өскен турзун дээш, оларның политиктиг, экономиктиг болгаш ниити өөредилгезин доктаамал хайгааралга ап, билиг бедидер, ажылга мергежир талазы-биле кадрларга шыдамык дузалаша чогуур. Удуртур ажылдарга үр үеде чораан, партияның, улустуң мурнунга ак-сеткилдии-биле бараан болуп келген, хоочун, дуржулгалыг ажылдакчыларның ажылга шоюгар чоруун болдурбайн, харын олар долу күш-биле ажылдап, мергежили эвээш аныяк кадрларга кезээде дузалашкан турарынче сагыш салза чогуур.

Удуртур ажылдарже херээженнерни база инициативчи аныяк күштерни дидими-биле депшитпишаан, оларны организакчы ажылдың практиказынга мергежидип өөредири, кадрлар депшилгезинге курлавырларны магадылаары, даандырган ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң хууда харыысалгазын бедидери, оларга негелдени улгаттырары кадрлар-биле ажылда кол чүүл. Ажыл-агый, партия, советтиң удуртур кадрлары-биле ажыл амгызында экижээн, оларның организакчы ролю улам өскен турар болза, төөгүлүг чеди чылдың бешки чылында республиканың мурнунда салдынып турар ээлчеглиг сорулгалар база-ла чедиишкинниг шиитпирлеттинип шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Допчу дыңнадыг

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалы-биле эш **Григорий Викторович Ивановту** өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары хүлээлгезинден хостаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретарының хүлээлгезин күүседирин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады **Сергей Хочекович Красныйга** хүлээткен, ооң-биле холбаштыр ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының оралакчызының хүлээлгезинден хостаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Чаатының № 90 соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда чорудар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Чаатының № 90 соңгулда округунуң талазы-биле дедир кыйгыртккан депутаттың оруунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының соңгулдазын 1963 чылдың март 3-те, воскресеньеде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретарының оруунга
Д. БАЙЫР-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың февраль 13.

Чаатының № 90 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкын чоруткан округ комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1963 чылдың февраль 1-де Чарлыын ёзугаар Улуг-Хем районнуң Чаатының № 90 соңгулда округунга 1963 чылдың февраль 12-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Сат Комбуевич Намчакты дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкын чорударының хуралдары болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. К. Намчакты дедир кыйгыртыры дээш хуралдарга киришкен соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр чурумунуң дугайында» Хоойлунуң 10 дугаар чүүлүнүң ёзугаар депутат Сат Комбуевич Намчакты Тыва АССР-ниң Дээди Совединден дедир кыйгырткан деп санаар.

Ажылдап кирипкен

Коммунизм тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында тодаргай айтырыгларны шиитпирлээрде партия кол кичээнгейни контрольдуң айтырыгларынче угландырып турар. Ынчангаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму чуртта контроль системазын эде тургузары чугула апарган деп көрген. Партия болгаш күрүне контрольдарын каттыштырар, бүгү ажылчы чоннуң калбак киржилгези-биле доктаамал ажылдаар чаңгыс аай контроль системазын тургузар дугайында ленинчи айтыышкыннарны үндезин болдургаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитедин тургускан. Оон чер-черде органнары база тургустунуп турар. Бистиң республикада СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң партия-күрүне контролюнуң комитеди тургустунган, шак-ла ындыг комитет СЭКП Кызыл хоорkомунуң чанында база тургустунган.

Контрольдуң чаа органнарының онза улуг ужур-дузалыын айтпышаан, ноябрь Пленумунга бодунуң илеткелинге Н. С. Хрущев мынча деп чугаалаан: **«Бис хээлилээшкинни болгаш өске-даа бужар-чүдек болуушкуннарны кезээде узуткап шыдаар болгаш узуткаар-даа ужурлуг бис. Жуликтер, оорлаар болгаш хээлилекчилер боттарының кем-буруулуг үүлгедиглерин үүлгедип шыдавас турар кылдыр хөй-ниитиниң ындыг байдалын тургузар ужурлуг бис».**

Партия-күрүне контролюнуң органнарының дугайында хоойлуда «Коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни контрольга калбаа-биле эвилеңнеп киириштирери партия-күрүне контролюнуң комитеттериниң ажыл-чорудулгазының чедиишкинниг болурунга кол чүүл ол болур» деп айтып турар. Ону удуртулга болдурбушаан, бүдүрүлгелерде, тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда, албан черлеринде партия-күрүне контролюнуң комитеттеринге дузалажырының бөлүктерин тургузуп турар.

Февраль 12-де Кызылдың № 1 АТБ-зының чолаачылары болгаш гараж ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ниити хуралга чыглып келгеннер. Хуралды коллективте местком даргазы эш Панарет ажыткан.

— СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт коллективтериниң аразындан бир-ле дугаарында СЭКП хоорkомунуң чанында партия-күрүне контролюнуң комитединге дузалаар бөлүктү тургузар аллар биске тавырышкан-дыр. Ол бөлүктүң составынга төлептиг кандидаттарны депшидер ужурлуг бис — деп, ол чугаалаан.

СЭКП Кызыл хоорkомунуң чанында партия-күрүне контролюнуң комитединиң даргазы эш А. Ф. Лушников сөс алгаш, чаа тургустунуп турар контроль органнарының сорулгаларының дугайын делгереңгейи-биле чугаалап берген.

Чолаачылар, септекчилер, албан-хаакчылар сөс алгаш СЭКП Кызыл хоорkомунуң чанында партия-күрүне контролюнуң комитединге дузалаар бөлүктүң кежигүннериниң кандидаттарынга боттарының эш-өөрлерин, бүдүрүлге мурнакчыларын адап, оларның дугайында допчу характеристиканы берип эгелээннер.

Депшиттиргеннерниң аразында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, септекчи эш **Шашмаев**, бригадир эш **Домовских**, септекчилерниң коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу эш **Леушкин**, чолаачы эш **Андреев**, инструментальщик эш **Золин**, чолаачы эш **Сулимов** болгаш өскелер-даа бар. Оларны шуптузун бөлүктүң кежигүннеринге чаңгыс үн-биле соңгаан.

Ол-ла хүн АТБ-ның коллективинге коммунистерниң ниити хуралы болуп эрткен. Аңаа база СЭКП хоорkомунуң чанында партия-күрүне контролюнуң комитединге дузалаар бөлүктүң кежигүннерин соңгуур дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Коллективте партия организациязындан 14 кандидаттарны депшиткеш, чаңгыс үн-биле бадылаан.

Коммунистерниң ниити хуралынга СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң партия-күрүне контролюнуң даргазы эш М. К. Шырап делгереңгей чүве чугаалаан.

АТБ-ның коллективинде 25 кижи составтыг бөлүктү тургускан.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

С. Х. КРАСНЫЙ

Тываның № 846 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады

Эш Сергей Хочекович Красный 1920 чылда Каа-Хем районнуң Бүрен деп черге ядыы араттың өг-бүлезинге төрүттүнген.

1932 чылдан 1935 чылга чедир эш Красный Кызылдың эге школазынга өөренген. 1935 чылдан 1940 чылга чедир Аныяктарның Революстуг Эвилелиниң Каа-Хем кожууң комитединиң пионер болгаш школа килдизиниң эргелекчизи турган.

1940 — 1944 чылдарда Тываның Араттың революстуг шеригиниң, а 1944 — 46 чылдарда — Совет Армияның хүрээлеңинге шериг албанын эрттирген. Шериг албанындан халашкан соонда ийи чыл дургузунда Осоавиахимниң область чөвүлелиниң шериг өөредилге килдизин эргелекчилеп турган.

1948 чылда эш С. Х. Красный Тыва облкүүскомунуң аппарадынга оргинструктор килдизиниң улуг инструкторунга ажылдап кирген. 1951 чылда ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызынга, а 1953 чылда ол-ла район Совединиң күүскомунуң даргазынга соңгуттурган.

1954 чылда эш Красныйны партия школазынче өөредип чоруткан, ол школаны 1957 чылда доозуп кээри билек эш Красныйны ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазынга соңгаан. 1959 чылда С. Х. Красный ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазынга соңгуткан болгаш ында амгы үеге чедир ажылдап турар.

1961 чылдың декабрь 17-де С. Х. Красный Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуткан, а Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 1 сессиязы ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга соңгаан.

Сергей Хочекович Красный Кызыл хоорайның хөгжүлдезинге болгаш чаагайжыдылгазынга бодунуң күжүн, билиглерин берип, совет органнарга ажылдап чораан үезиниң байлак дуржулгазын ажыглап турар.

С. Х. Красный 1948 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү болгаш СЭКП Кызыл хоорkомунуң бюро кежигүнү. Совет органнарга харыысалгалыг улуг ажылды С. Х. Красный өөредилге-биле, бодунуң идей-политиктиг билиглерин бедидери-биле холбаштырып турар. 1961 чылда С. Х. Красный СЭКП ТК-ның чанында Партияның дээди школазын дооскан. Эш Красный «1941 — 1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга Германияны тиилээни дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

1963 чылдың март 3-те—РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда хүнүнде—коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң төлептиг кандитады эш Сергей Хочекович КРАСНЫЙ дээш бодувустуң бадылаашкынывысты бергэлиңер!

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Коллективтиң бажында

Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязында партия эге организациязында бактаан турар коммунистерниң саны хөй эвес. Оон хүрээлелинде 20 коммунистер болгаш партия кежигүнүнге 4 кандидаттар бар. Ындыг-даа болза хамык ужур санында эвес, ынаарында деп чугаа бар болгай. Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, коммунистер боттарының бүгү күженииишкиннерин бүдүрүлге черниң карыга чок ажылдаарынче, үлетпүр бүдүрүлгелерин, чурттакчы чоннарны электри энергиязы-биле четче хандырарынче угландырганнар. Бо хүлээлгезин боттандырарынга коллектив кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга бирги черни алыры дээш чарыштышпаан, энергетиктер чеди чылдың дөрткү чылында чылдың бүдүрүлге онаалдаларын болгаш алган хүлээлгелерин кончуг эки күүсеткеннер. 1961 чыл-биле деңнээрге 1962 чылда үш миллион киловатт-шак хөй болгаш чыл планындан 1,5 миллион киловатт-шак хөй электри энергиязын бүдүрген. Электри энергиязын бодунуң негелдезинге херегләэрин дыка кызырып, киловатт-шак электри энергиязын бүдүрериниң бот-үнезин чиигеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү план-биле деңнээрге 12 хуу бедээн, күш-ажыл хөй негеттинер ажылдарны механизастаар болгаш бүдүрүлге чорудулгаларын автоматчылдар арганы херглеп турган, ажылдап турар кижилерниң санын 12 кижиге эвээжеткен.

Энергетиктерниң чедиишкиннериниң чажыды чүдел?

Хамыктың мурнунда партия организациязы политиктиг ажылды бүдүрүлге ажылы-биле холбаштырып, ажылчын, инженер-техниктиг ажылдакчы бүрүзүнүң күженииишкинин техниктиг дериилгеже, дериглелерни, чиг-этти болгаш материалдарны эң-не бүрүнү-биле ажыглаарынче угландырып, анаа үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, электри энергиязын бүдүрерин оон бот-үнезин чиигетпишаан көвүдедип турарында.

Партия организациязы, оон партбюрозу (секретары эш А. Отрыганьев) коммунистерни бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарында таарыштыр тургускан. Станцияның бүгү кол болгаш дузалаар цехтеринде ажылчындан эгелээш, инженер-техниктиг ажылдакчыларга чедир коммунистер ажылдап турар. Олар бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп, амыдыралга болгаш хөй-нити ажылынга өскелерге үлегер-чижек болуп турарлар.

Электростанциязының чүрээ болур котёл цегинде партияның үш кежигүннери бар. Ол болза котёльдуң улуг машиниизи Н. Баранов, машинист А. Горбунов, Санников олардыр. Олар ак-сеткилдиг ажылдап турарлар. Оларның иштинде эң дээрезинге—Николай Барановка коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы деп атты тывыскан, ынчаарга оон удуртуп турары ээлчегге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты тывыскан. Коммунист Николай Баранов — дуржулгалыг бүдүрүлгечи, ээлчегни ол удуртуп, дериглелерни шын ажыглаарынга кижилерни өөредип турар. Мында коммунистер Горбунов, Санников, сүт хемчегкизиниң көрүкчүзү комсомолчу кыс Раиса Соловьева болгаш өскелер-даа үрей кылышкын чокка ажылдап турарлар. Цех авария чокка, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдап турар.

Анык коммунист инженер А. Бапустинниң удуртуп турары бус-турбина цегиниң коллективинде ажыл база хайнышкыныг чоруп турар. Мында чаржып турарларының мурнунда база коммунистер — турбина машинистези Н. Черньшев болгаш оон эштери Б. Махов, партия кежигүнүнге кандидат, слесарь П. Рябов олар чоруп турарлар. Николай Черньшевтуң ээлчээнге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты база тывыскан. Оларның үлегерин партия кежигүнү эвес ажылчыннар эдерип турар.

Анык тускай эртемден комсомолчу С. Черных удуртуп турар контроль-хемчежкчи приборлар лабораториязында эп-найыралдыг коллектив ажылдап турар. Анык ажылчыннар партия кежигүнүнге кандидат В. Иванов, комсомолчулар Г. Железняков, Т. Воронцова, П. Попов, В. Железков олар боттарының ажыл-херээнге дыка ынактар. Бодунуң тускай эртемнинге ынакшыр чоруку өөреникчизи Владимир Дроздецкийге база өөредип турарлар.

Лабораторияда ажылчын бүрүзү чаартыкчы. Эрткен чылын чоруткан чаартыкчы саналдарының көрүлдезинге приборжулар бирги черни алганнар. Оларның аразында комсомолчу Тамара Воронцованың үнелиг саналын бүдүрүлгеге шиңгээткени экономиктиг улуг камналганы берген. Бо цехте шупту кижилер агар политика бөлгүмүнде өөренип, техниктиг минимумну эртип турарлар. ынчаарга Г. Железняков институтка киреринге белеткенип турар. Дыштанылганы, байырлал хүннерин олар кады эрттирип турарлар.

Одалга транспорт цегинде чаңгыс коммунист А. Жабин ажылдап турар. Ындыг-даа болза ол цехтиң коллективи ажылчынның ат-алдарын бедидип-биле камгалап турар. Ол коллектив котёл цегин оттулар чуга-биле узуктел чокка хандырып турар.

Станцияда эң хоочун коммунист Илья Евгеньевич Фетисов кадрлар килдизиниң начальниги. Ол бодунуң кол ажылын багай эвес күүсетпишаан, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле партийжи комиссияны баштап турар. Ол комиссияның составында партия кежигүннери: чылыг техниги А. Григорьев, мастер С. Потапов олар база ажылдап турарлар. Станцияның бүгү цехтеринде ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының иштинден 40 кижи киришкен активке даянгаш, ол комиссия дериглелерни, чиг-этти болгаш материалдарны шын, бедик бүдүрүкчүлүг, долузу-биле ажыглаары, ажыл-төлевирин шын тургузары, техниканың айыыл чок чоруун сагыыры дээш контроль талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Комиссияның кежигүннери, оон активи администрацияның, цехтерниң, ээлчеглерниң удуртукчуларының болгаш тус-тус ажылчыннарның ажыл-чорудулгазында четпестерни илередип, оларны чайладырынга дузалажып, станцияда ажыл-херектиң байдалын парторганизацияга болгаш оон бюрозунга дыңнадып турарлар. Ол комиссияны болгаш оон активтерин коллективте партийжи карак деп адап турары таварыштыр эвес.

Станцияда коммунистер чаартыкчыларның ажыл-херээнге улуг кичээнгейни салып турар. Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларының Бүгү-эвилел ниитилелиниң эге организациязы болгаш хөй-нитиниң конструктор бюрозу коллективте ам каш чылдар дургузунда ажылдап келгеннер. Бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдүң идепкейжизи, котёл цегиниң начальниги А. Маношин даргалаан. ВОИР-ниң эге организациязының эгелекчи саналын ёзугаар эрткен чылын чаартыкчы саналдарының үш ай дургузунда көрүлде-конкурузун чоруткан. Конкурстуң үелинде ВОИР-ниң эге организациязынга 20 кижи немежип кирген, азы станцияда ажылдап турар кижилерниң онунуң бирээзи-ле чаартыкчы болур кылдыр өскен. Көрүлдеге 37 кижилер киржип, хөй-хөй үнелиг саналдарны кииргеннер.

1962 чылда коллективке 77 чаартыкчы саналдар кирген, оларның 44-түн бүдүрүлгеге шиңгээткен. Оон алдынган экономиктиг камналга 15,8 муң рубль болган. Станцияның чаартыкчылары чарышка киргеш, чеди чылдың дургузунда чаартыкчы саналдар киирип тургаш, чеди чылдың фондузунга 45 муң рубль киирер деп хүлээлге алганнар. Ол сөзүн олар төлептиг-биле күүседип турарлар. Чеди чылдың чүгле дөрт чылдарының дургузунда олар күрүнениң 41 муң рублин камнап алганнар.

Электростанциязының кол инженери, партбюро секретары эш Г. Отрыганьевтиң удурткан хөй-нитиниң конструктор бюрозу база ажылдап турар. Ол бодунуң хүрээлелинде станцияның инженер-техниктиг ажылдакчыларын хаара туткан.

Бүдүрүлгеде коммунистер социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээш шимчээшкинниң эгелекчилери болгаш мурнакчылары болуп турарлар. Станцияның коллективи СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болгаш алган чайн Кызыл туктарын ам-даа быжыг туттушаан. Оларның бирээзин коллективке мөңгези-биле кадагалаар кылдыр берген, а ийигизин химиктиг лабораторияга берген.

Химиктиг лабораторияның ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың цеги деп атты Кызыл хоорайга хамыктың мурнунда чаалап алган. Бо чылдың эгезинде ол бедик атты улуг машинистер Н. Барановтуң удурткан котёл цегинде ээлчег, турбина цегинде Н. Черньшёвтуң ээлчээ чаалап алганнар.

Станцияда партия организациязы социалистиг чарышты эки удуртуп турар. Оон түңнелин ээлчеглер, цехтер аразынга болгаш коллективке ниитизи-биле ай санында үндүрүп турар. Бүдүрүлгениң мурнакчыларын тодаргайлаарда чүгле бедик көргүзүглерни барымдаалаар эвес, харын күш-ажылдың сагылга-чуруумун, тус-тус кижилерниң амыдыралга бодун канчаар ап чорууруң, техниканың айыыл чок чоруун канчаар тургусканың база барымдаалап көрүп турар. Чарыштың түңнелдерин, мурнакчыларны көргүзүг самбыразынга, коллективтиң Хүндүлел самбыразынга делгеп турар.

Коллектив СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин партия хуралынга бедик көдүрлүүшкүннүг чугаалажып, чеди чылдың бешки чылында бүдүрүлге планын хуусаа бетинде 103 хуу күүседип, оттулар чуулду 460 тонна камнап албышаан, киловатт-шак электри энергиязын бүдүрериниң бот-үнезин 0,1 копеек кыдыр чиигедип, 19 муң рубльди күрүнеге камнап бергеш, коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты чаалап алырын чедип алыр деп шиитпирлээн. Энергетиктер ол салган сорулгазын күүседип шыдаарлар. Оларны күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже коммунистер баштап турар.

Н. КУЗЬМИН.

Красноярск хоорайга ус-дарган училищезин дооскаш, Леонид Иванович Танаев ам чеди чыл дургузунда токарь болуп ажылдап турар. Бодунга онаашкан даалгаларны кезээде эң кызымаккай күүседип келген. Кандыг-даа нарын чагыгларны ол тергиин эки шыңгыы кылып турар. Леонид Иванович амгы үеде Пассажирлер АТК-зының улуг коллективинде калбарган социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзи.
ЧУРУКТА: токарь Л. И. Танаев ажыл үезинде.
Фото И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.

КОММУНИСТЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш коммунистерниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгези кандыгыл деп айтырыгны Чөөн-Хемчик районунуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң партком секретары эш Александр Чүлдүмович Дигикке салдывыс.

— Колхозтуң ажыл-агыйының кол адырларында коммунистер ажылды башкарып, ажылдап турар. СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң соонда партийжи удуртулганы экижидер сорулга-биле чүгле мал ажылынче безин 11 коммунистерни чоруттувус—дээш, ол мынчаар уламчылады:

— Мурнунда колхоз даргазы турган эш С. Ревнюк агрономнап, парторг турган эш Попуу колхозтуң трактор-хову бригадазының бригадиринде, коммунист эш К. Ооржак хойжу бригаданың бригадиринде ажылдап турарлар.

Коммунист Ооржак Санчыга удурткан колхозтуң сүт-бараан фермазының саанчылары эрткен ажыл-агый чылында сүт бүдүрериниң талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Ол ферманың саанчылары бир саар инекке онаштыр 1874 литр сүттү саап, чыл планын август айның ортан үезинде күүседип, 140 тонна сүттү күрүнеге садар тургаш 191 тонна кылдыр дужаап, районда эң дээре черни алган.

Коммунист Ф. Бирилей 225 баш хаваннарны азырап турар. Ол эрткен чылын бир кыс хавандан ортумаа-биле 14 баш хаван оолдарын менди доруктуруп алган. СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң материалдары-биле таныжкаш, колхозтуң бо чылын күрүнеге дужаар планныг эдииниң 30 хуузун хандырарын ол хүлээнген.

1963 ажыл-агый чылында колхозтуң ажыл-ишчилеринде тудуг талазы-биле улуг сорулгалаар салдынган. Ылангыя колхоз баштаар чери, партия комитеди ырак-узакта малчыннарны бажын-биле хандырарынче кол кичээнгейни салып турар. Бо чылын чуртталганың 7 бажыннарын, бир кызыл булуңну, бир чунар бажынны тудары планнаттынган. Чеди чуртталга бажыннарының алдызы хойжу бригаданың төвүнге туттунар.

Ажыл-агыйның чүгула ажылдары-биле холбаштыр коммунистер колхозчулар ортузунга агитас-массалыг ажылдарны боттарының чүгула херээ кылдыр көрүп турар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Чырыдыышкын бөлгүмүнде

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң Сесерлиг салбырында партия төөгүзү өөренир бөлгүм эрткен чылдың октябрьдан ажылдап эгелээн. Кичээл неделяда 1 катап эртип турар. Эге школа башкызы коммунист эш Дендип ол бөлгүмде пропагандистеп турар. Ында 15 дыңнакчылар бар. Кичээлге программадан аңгыда, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын, РСФСР-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Советтериниң сессияларының материалдарын колхозунуң ажыл-агыйы-биле холбаштырып өөренип турарлар. Кичээл эгелээнинден бээр амга чедир чаңгыс-даа катап үстүп көрбээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Бии-Хем.

Чочак-тараа

Чочак-тараа бистиң республиканың агаар-бойдузунга бодунуң бүдүжү-биле аажок таарыжып турар. Оон өзүп үнериниң кыска үези бистиң үргүлчүлели кыска чайывыска база таарыжыр, ол ынкаш чочак-тарааның өзүмнерин күскү соок доңаттан корттпас.

Бо культураны кичээнгейлиг ажаар болза бедик дүжүттерни берип болурун бистиң ажыл-агыйларывыстың улуг эвес практиказы көргүзүп турар. Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының экспериментальдыг ажыл-агыйынга (агроному эш Дорохов) чочак-тарааның бир гектардан ортумак дүжүдү 1961 чылда 8,5 центнер, 1962 чылда—14,3 центнер болган. Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарының колхозтары база эки дүжүттерни алган.

Ынчалзажок бо бүгү болза баштайгы базымнар-дыр. Чочак-тараа бистиң байдалдарывыска бир гектардан 25—30 центнер дүжүттү берип болур. Бо культураның агротехника талазы-биле улуг ужур-дузалыын өөренип көрбейн барып болбас. Чочак-тараа тарааның соонда ол аңгыска чазын чажып тарыыр кызыл-тасты тарыырга гектар бүрүзүнге онаштыр 7—8 центнер немелде дүжүттү берип турар. Чочак-тараа бир гектар хөрзүнге 70—80 кг чедир азотту мооннеп ап, оон аңгыда бодунуң черже ханы кирер дазылдарының дузазы-биле хөрзүннүң адакы каъдында чыдар чемиштиг бүдүмелдерни ажыглап, хөрзүннүң үстүкү каъдынче үндүрүп турар.

Ындыг болза-даа бистиң республиканың ажыл-агыйлары чочак-тарааның үнелиг шынарларын багай ажыглап келген. Оларны таварышкан-на черге тарып, агротехниктиг негелделерни сагывайн турар. Оон хараазы-биле хензиг дүжүттер алдынып турар. Маңаа тодаргай чижек болза Барыын-Хемчик район болур. «Мурнакчы» колхоз бир гектардан 1,7 центнер, «Большевик» колхоз —3 центнер, «Тээли» совхоз—2 центнер, «Барлык» совхоз—2,1 центнер, «Шекпээр» совхоз чүгле 30 кг дүжүттү ажаап алган.

«Сүт-Хөл» совхоз (кол агроному эш Иванов) 1961 чылда бир гектардан 10,2 центнер чочак-тарааны ажаап алган. Эгезинде ол багай эвес дүжүт болган. Ынчалзажок ол ажыл-агый 1962 чылда чүгле 3,1 центнер дүжүттү алган. «Улуг-Хая» совхоз (кол агроному эш Метелицын) чочак-тараа дүжүдүн база кудулаткан.

Чочак-тараа дүжүдүнүң чавыс болуп турарының кол чылдагааннарының бирээзи болза ажыл-агыйлар үрезиннер-биле багай хандыртынып турары болур. Оон-биле кады чамдык ажыл-агыйлар чочак-тарааны аажок орай тарып турар. Оон үрезиннери 1—2 градус чылыгга-ла хөөп өзе бээр болганда ону эрте тарыыр ужурлуг. Эрте тараан чочак-тараа күзүн болгаш кыжын мөөңнеттингенге ол-шыкты эки шиңгээдип алыр. Ынчангаш чочак-тарааны тарыырының эки хуусаазы барыын талакы зонага апрельдиң ийиги он хонуу, а чөөн талакы зонага—апрельдиң үшкү он хонуу болур. Эрткен чылын бистиң республикага чочак-тарааның чүгле 82 гектары апрель 20-се чедир тарыттынган турган.

Бо чылын республикага 8,1 муң гектар чочак-тарааны тарыыры планнаттынган. Бир гектарга 270 килограммны чажар деп санаар болза 2,16 муң тонна үрезин херек. Ам оон үрүп алдынганы 1,2 муң тонна. Ам-даа 1 муң тонна хире үрезин хереглеттинип турар.

«Тээли», «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Найырал», «Өөк», «Көк-Тей» совхозтар, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарының колхозтары боттары чочак-тараа үрезиннери-биле бүрүн хандырып болур турган. Ындыг түрбүже бо ажыл-агыйлар чочак-тарааны аажок чидиргениг. Багай ажаап алганының түңнелинде чогум-на ол ажыл-агыйларда 318 тонна чочак-тараа үрезини четпес болуп турар. Бо чорукту үстүнде адаан ажыл-агыйларның удуртукчулары күрүнеден үрезин чээлизи алырынга идегээш, «Тараа-бобы культураларының үрезин ажылын экижидер дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1962 чылдың июльде хүлээп алган доктаалының негелделерин күүсетпейн, чочак-тараа үрезиннерин үрүп алырынче кичээнгей салбааны ол деп санаар херек.

Чочак-тарааның бедик дүжүттери дээш демиселди амдан эгелээр херек. Агрономнар болза чочак-тарааны кажан, кандыг шөлдерге тарыырын билир ужурлуг. Ону аргалыг болза суггаттыг черлерге тарыза эки. Чочак-тараа өл-шыкка ынак культура. Ол өзүлдезиниң баштайгы үе-чадазында хөй өл-шыкты херглээр. Чүге дээрге чочак-тараа үрезининиң хөөп өзеринге тараа культураларындан 2—2,5 катап хөй өл-шыкты чарыгдап турар. Оон ужурунда хөрзүнге өл-шыкты болдунар шаа-биле хөйнү мөөннеп алырынче бүгү-ле агротехниктиг хемчеглерни угландырары чүгула. Бо чылын хар улуг чагган. Суггат чок черге хар ызырынгыырышкының эки организастаза чогуур.

Чочак-тараа бо чылын …тиң республиканың тарылга шөлдериниң тургузуунга бодунуң чогуур черин ээлээр ужурлуг. Моон ужурунда чочак-тарааның үрезин ажылын ажыл-агый бүрүзү эки шиитпирлээри чүгула.

В. УТКИНА,
агроном.

Кукурузачының ажыл-ижи

Улуг-Хем районда «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында тракторист С. Дамдын-оол бодунга быжыглаан «Беларусь» тракторун 5 чыл иштинде капитал септелге чок камныг эдилеп келген. Сөөлгү чылдарда ол кукуруза звенозунда ажылдап турар.

Эш Дамдын-оол эрткен чылын бодунуң ажаап өстүргени 83 га кукурузазының га бүрүзүнден 550 центнер ногаан массаны ажаап алган. Аныяк кукурузачы бо чылын гектар бүрүзүнден 600 центнер ногаа массаны ажаап алырын хүлээнген. Амгы үеде ол кукуруза шөлдеринге чемишчидилге сөөртүп турар. Кукурузачы С. Дамдын-оол өске өөрүнүң дузаазы-биле чоокку хүннерге чедир 315 тонна чемишчидилгени шөлге тарадып төккен. Соңгуда хүнүнге чедир ам-даа 285 тонна өдекти кукуруза шөлдеринге аппарып төгерин олар хүлээнип турар.

С. СОТНАМ.

Котёл цегиниң начальниги А. Маношинниң удуртуп турары чаартыкчылар хөй үнелиг саналдарны бүдүрүлгеге кииргеннер.
ЧУРУКТА: ВОИР-ниң чөвүлелиниң даргазы А. Маношин (ортузунда), дежурный инженер М. Карпов (солагай талазында), котёл машинизи Мастабаев (оң талазында) сүт хемчежкизиниң көргүзүүн өөренип көрүп олурлар.
Фото К. БЕЛОВТУУ.

АЯНГАТЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

САРЫГ-БЕЛ. (Телефон-биле). «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының девискээринде хар улгатса-даа, мал ажылынче кичээнгейни дыңнатканындан ниитиниң малы менди кыштаглап турар. Салбырның эргелекчизи эш Сүрүңнуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Кыштаглар чоогунда кур одарларның харын далбыйлаарынга «ДТ-54» маркалыг 2 тракторну тускайлап быжыглаан. Ферма болгаш кыштагларже сиген, концентрат болгаш өске-даа мал чеми сөөртүлгезинде 2 автомашиналыг, 10 шанактыг аъттыг звенолар ажылдап турар. Ол ынкаш малчыннарга дузалаар 12 кижи составтыг аныяктар звенозун организастаан, олар кыштагларны эргип чоруп турар.

Аянгатының малчыннары үсть-лабинчилерниң кыйгырыын таныкаш, ниитиниң малын менди кыштагладыр, оон чаш төлүн бүрүн доруктуруп өстүрер талазы-биле тодаргай хүлээлгени алган. Оларның сөзү ажыл-херек кырында боттанып турар. Сөөлгү хүннерге чедир төрээн 600 ажыг хойнуң хураганы, 15 инектиң бызаазы шупту менди.

Чайгы семиртилгени эки организастаан, амгы кышкы одарны чөп ажыглавышаан, өскелерге үлегерлиг ажылдап турар малчыннар салбырда хөй. Куулар Чалбай-оолдуң кодаазында 460 хой бар, кужу ам безин ортумактан өрү. Доора-Дагда оон кыштаа шээр малга таарымчалыг. Бо хүннерде төрээн 76 хоюнуң хураганы менди. Аныяк 500 иртте кадарчызы Ооржак Биче-оол база эки ажылдап турар.

Политшколалар дыңнакчыларынга консультация

Коммунистиг ниитилел харылзааларының хевирлеттинип тургустунары

ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди тургузары дээрге, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, коммунистиг ниитилел харылзааларын боттандырып тургузары, коммунистиг ниитилелдиң чаа кижизин кижизидери — мындыг түлүш харылзаалыг үш сорулгаларны шиитпирлээри болур деп СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, бүдүрүкчү күштерни улам ынай күчүлүг хөгжүдери, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры—партияның болгаш совет улустуң кол экономиктиг сорулгазы болур. Ол сорулга ниитилел амыдыралынга материалдыг бүдүрүлгениң шиитпирлиг рольдуун барымдаалап көргениинге үндезилеттинген. Материалдыг болгаш угаан-бодал кежиктериниң албекшилдиг болурунуң эгээртинмес үнер дөстерин тургузарын хандыраары, кижини бойдустуң ёзулуг чагырып алыкчызы болдурар байдалдарны тургузары ол сорулганы чүгле шиитпирлээнде боттаныр.

Бүдүрүкчү күштерни хөгжүдериниге үндезилээш база коммунизм тургузуушкунунуң чорудулгазы-биле бир угла ниитилел харылзаалары хөгжүп база сайзырангайжыыр апаар. Социалистиг ниитилел харылзаалары коммунистиг ниитилел харылзааларынче чоорту шилчип кирип турар. Социализмден коммунизмче шилчиир үеде ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар ол боттуг чоруун марксизм-ленинизмниң үндезилекчилери баш бурунгаар шыгап тодаргайлааннар. Чаңгыс аай социал-экономиктиг тургузугнуң ийи чадалары болур социализм болгаш коммунизм чүгле бүдүрүлге хөгжүлдезиниң деңнели-биле эвес, харын ниитилел харылзааларының деңнели-биле база ылгалып турар дээрзин марксизм-ленинизмниң үндезилекчилери айыткан. «Коммунизм болза ниитилел амыдыралын организастаарының эң дээди хевири болур» деп СЭКП-ниң Программазында демдеглээн.

Ниитилел харылзаалары деп чогум чүнү ынча дээрил?

Кижи чааскаан кажан-даа таарымчалыг чурттап болгаш сайзырап шыдавас дээрзи черле билдингир. Кижилер чүгле доктаамал болгаш сырый харылзаалыг чурттап, ниитилел бүдүрүлгезинге болгаш кады ажыл-чорудулгага дем-биле киржип тургаш ам амыдырап шыдаар болгай.

Дем каттыштырган кады ажыл-чорудулганың үезинде кижилерниң аразынга тургустунган харылзааларны **ниитилел харылзаалары** деп адаар.

Кижи ниитилелиниң амыдыралының болгаш сайзыралының үндезинни материалдыг чүүлдерни бүдүрери болур болганда, бүгү ниитилел харылзааларының иштинден материалдыг, экономиктиг харылзаалар, азы ону ам адап турары-биле **бүдүрүлге харылзаалары**, тодаргайлаарга, ниитилел бүдүрүлгезиниң чорудулгазында кижилерниң тура-соруундан, медерелинден хамааржыга чокка кижилерниң аразынга тыптып келир харылзаалар кол болгаш тодарадыкчы рольду ойнаар. «Ниитилел амыдыралының бүгү болуушкуннарының, кижи төрелгетенниң чүткүлдериниң, идеяларының болгаш хоойлуларының тайылбырлары — бо харылзааларда» — деп В. И. Ленин бижээн.

Ниитилелдиң өске бүгү харылзаалары: политиканың, эрге-чуруумнуң, националдыг, өг-бүлениң база амыдырал-чуртталганың болгаш оон-даа өске харылзаалар бүдүрүлге харылзааларынга үндезилээш тургустунуп турар. Олар бот-боттарының аразында харылзаалыг болбушаан, бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдезинге боттарының салдарын база чедирип турар. Коммунистиг ниитилел харылзааларының хевирлеттинип тургустунарының сорулгаларын шиитпирлээринге ниитилел амыдыралының кайы-даа талазы ынчангаш киришпейн барып шыдавас. СЭКП-ниң XXII съездинге эш Н. С. Хрущевтуң демдеглээни болза, амыдыралдың бүгү-ле адырларынга ниитилел харылзааларын бистиң партиявыс хөгжүдүп келген болгаш моон соңгаар-даа хөгжүдер апаар. Чүгле экономика болгаш политика эвес, харын кижилерниң амыдыралы, культуразы, психологиязы, медерели чаа коммунистиг харылзааларының—найыралдың, эштежилгениң, бот-боттарынга дузалажыганың болгаш коллективизмниң харылзааларының дүрген хевирлеттинип тургустунарынга идигни берип турар.

Коммунизмниң үндезиннери социализм тургузуушкунунуң болгаш оон быжыглышкынының үезинде совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү-ле адырларынга тыптып быжыккан. Чаа ниитилел харылзаалары болза социалистиг ниитилел харылзааларының бүгү талалыг хөгжүүрүнүң база сайзырангайжыырының аргазы-биле хевирлеттинип тургустунар. Социализмниң принциптери бүрүн сайзырап, бодунуң деспшилгелиг аргаларын эчизинге чедир кажан илередир болдур, коммунистиг дээди принциптерже шилчилге чүгле ынчаарда ам болдунуп болур деп XXII съезд онзалап демдеглээн.

Ындыг болза-даа чаа ниитилел харылзаалары чайгаар тургустунуп келбес. Тургустунуп турар коммунистиг ниитилелдиң мурнундагы бүгү ниитилел формацияларындан ылгалы чүдел дизе, ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлуларын билиринге үндезилээш, ол ниитилел бүдүрүкчү күштериниң болгаш ниитилел харылзааларының хөгжүлдезин баш бурунгаар көрүп, планнап, тодаргай сорулга-биле башкарып турарында. В. И. Ленинниң чугаалааны бо: «...Социалдыг үндезин чаартылгаларны чорударынга эргежок чүгула хуусаалары доктаадыр шак ындыг төөгүде чогум-на ховар таварылганы алдывыс, беш чыл дургузунда чүнү кылып болурун, ёзулуг узун хуусаалар чүү чүвеге херектиин дээрзин ам тодаргай көрүп болгаш билип турар бис...»

Коммунистиг партия болза коммунизм дээш демиселге чаарыкчы улуг күш болуп турар. Сталинга чүдүп турган чорукту партия шиитпирлиг болгаш дидими-биле үрүү шаптышаан; бурунгаар хөгжүлдениң эртемге үндезилеттинген орукарын XXII съездиге хүлээп алдынган бодунуң Программазынга айыткан хөй миллион массаларның чогаадыкчы инициативазын калбартырынга деңнеген оруктуу чоннуң мурнунга ажыдып берген, ынчаарга коммунизмниң идеялары массаларның медерелдиг ажыл-чорудулгазы-биле болгаш күш-ажылы-биле боттанып турар.

Коммунистиг ниитилел харылзааларының хевирлеттинип тургустунарынга чедир тодаргай кандыг оруктар барыл?

Бүгү ниитилел харылзааларының аразында кол, тодаргайлакчы рольду бүдүрүлге харылзаалары ойнап турар, ол дугайы үстүнде демдеглеттинген болгай. А ынчүнүң хевирин, тодаргайлаарга бүдүрүлгениң чепсек-

Колхозтарның отчёт-соңгулдалыг хуралдарындан

Кижи бүрүзү эки ажылдаан тудум-на...

Четпестерниң чылдагаанын чүдел дээрзин илередесе чогуур...

Отчёттуг илеткелди белеткеп турарының үезинде мындыг бодал болганчок-ла сагышка кирип кээр турган. Шынап-ла илеткелчи болдуда, хуралга санал бергеннер-даа колхоз бүдүрүлгезинде, аңаа удуртулганың практиказында четпестерни илередирин ораалашкан, моон сонгаар ажылды эжиндериниң дугайында күзел-бодалдарны-даа илеткен.

Бо болза Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелиниң отчёттуг хуралының дугайында чүгаа болуп турар. Ук хурал ажыл-агыйның чедиишкиннерин болгаш мурнакчыларны демдеглээн.

— Ынчалза-даа силерниң колхозунар Тандының колхозтар болгаш совхозтар эргелелиниң девискээринде хожудангай ажыл-агыйларның бирээзи—деп, ук эргелелдиң начальниги эш Куценко ол хуралга болуунуң саналынга тодаргай фактылар-биле көргүзүп чугаалаан.

Маңаа санал бергеннерниң шупту-зуңу-на чугаалары дүгжүп турар болган. Колхоз эрткен чылын күрүнеге 2750 тонна тараа садар хүлээлгезин күүсетпээн, азы 2462 тонналы сатказ. Тараның дүжүү бедиваан. Бир эвес 1961 чылда кызылтастың гектар санындан 13,8 центнер дүжүттү алган турган болза эрткен чылын чүгле 9,5 центнер болган. Арбайның, суланың болгаш чинге-тараның дүжүү оон-даа дора болгулаан. Ынчангаш тараа культураларының тарылгазы мурнунда чылдагысындан 152 гектар хөй болган болзажок, оон алган дүжүт 8149 центнер эвээш болган.

Чүге ындыг болганы? Хову ажылынга күш-ажыл багай организастаттынган. Колхоз сорттуг үрезиннер-биле хандыртынмаан, үрезиннерни чажарынга багай белеткээн, черни чайын болгаш күзүн аңдарып белеткеп албайн турган, часкы тарылга үезинде агротехниканың чүрүмнарын сагываан, хөрзүнүң тарылга мурнунда сайыралып албаан болгаш чемиштиттээн. Кодээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң негелделерин шынгыы сагып күүсетпээн чорук — дүжүттүң чавызының кол чылдагааны болган. Бо талазы-биле дыка кошкак негелделиг ажылдааны дээш колхозтуң баштаар черин, оон даргазы эш Даваалайны колхозчулар шын шүгүмчүлээн.

Сезоннуг ажылдарга белеткелди соңгаарадыышкын чокка, чогуур үезинде эки чоруткан тудум-на чедиишкиннер болур дээрзин санал бергеннер бо хуралга демдеглеп турган. Бо чылдың часкы тарылгазынга ук колхоз 4700 гектар черни чайын болгаш күзүн аңдарып белеткеп алыр турган, херек кырында чүгле 1025 гектарны аңдарган. Ынчангаш келир часкы тарылга үезинде дыка хөй черни удур аңдарар ужурга таварышкан. Чыл бүрүде болуп турган мындыг байдал часкы тарылганың шынарын баксырадырынга, агротехниктиг хуусааларны сагывазынга, ынчангаш дүжүттүң бедивезинге чедирип турган. Мындыг байдалды бо чылын катаптавазын колхозчуларның отчёттуг хуралы шынгыы негээн.

Ындында-ла хиреллиг болган дүжүттү күзүн чидириг чокка ажаан алырынга белеткелдер багай болган. Тараа быжып, ажаан алышкын эгелей берген турда, машина-техника белеп эвес турган. Шынар чок массалар ортузунга организакчы болган кижизидикчи ажылдарны бедик деңнеделе кодурбейн турар, колхоз бүдүрүлгезин удуртур талазы-биле оперативтиг ажыл дыка кошкак, организастаар ажылга өренгейлээр практика ам-даа үргүлчүлевишаан турар дээрзин санал бергеннер чөптүг шүгүмчүлээн. Түе-түе колхозчуларның, бригадирлериниң болган фермалар эргелекчилериниң, тускай эртемниглериниң онаашкан ажылынга харыысалгазын удам удгатырары чүгүла деп маңаа чүве чугаалаанар шын саналдан турган. Колхоз бүдүрүлгезиниң улуг-даа, биче-даа участогунда ажылдап турар кижи бүрүзү эки ажылдаан тудумна, оон колхозтуң иштин ажылының чедиишкиннери тургустунуп кээр деп хуралдың киржикчилери түннеп чугаалашкан. Маңаа бергинген санал бүрүзү колхозтуң иштин ажылын эжиндеринче үгланган.

Колхозчуларның иштин хуралы Краснодар крайда усть-лабинчилерниң кыйгырыын деткивишаан, 1963 ажыл-агый чылында мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүреринің талазы-биле социалистиг чарыштың бедиткен хүлээлгелерин алган.

М. КАРА-ТОННУГ.
«Шынның» тускай корр.

Механизаторлар курузу

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының механизаторлары кодээ ажыл-агый техниказын болгаш агротехника өөренирингө улуг сонуургалды илередип турар. Эрткен чылдың ноябрьда эгелээн курста 20 ажыг кижи хаара туттунган, кичээлди неделяда дөрт удаа доктаамал чорудуп турар.

Техника өөредилгезин дүржүлгелыг механизатор Салчак Дайгир-оол, агротехниканы бригадир-агроном Иргит Сендажы олар башкылап турар. Практикага холбашкан шак ындыг өөредилге билиг шингээдип алырынга улуг ажыктыг дээрзин курстун дыннакчылары үнелеп турар.

Курстун өөредилге программазын часкы хову ажылы эгелээр бетинде доозар кылдыр тургускан. Курстун өөредилгезинче парторганизация секретары эш Лопсан улуг кичээнгейни салып турар.

Т. ХЕРТЕК.

ОГОРОД ТАРЫРЫНГА БЕЛЕК

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ногаа бригазы парниктерге хереглээр 200 тонна одекти сөөртүп алган. 3 гектарга капустаның, 0,5 гектарга олуртур помидорнуң рассадаларын ам өстүрүп эгелээр деп турар.

Ногаажылар оон аңгыда бо чылдың чазынында 0,5 гектар огурецтерни, 30 гектар картофельди тарыыр деп соруга салган. Өдек сөөртүлгезинде 10 шанактыг аът быжыглатыгнган. Сөөртүкчүлер С. Чозар-оол, С. Бөк-оол, хереженнер Х. Достак, С. Опак өдек сөөртүр нормазын хүнүң-не долдур күүсеедип турарлар.

К. СЕРИҢ.

Бистиң уругларывыс кадык чаагай омак-сергек, күш-ажылга, өөредилгеге ынак болуп өзүп олурлар. Бүгү-ле эки чүүлдерин оларга Төрээн чурт бараалгаткан. Уруглар сады, пионер лагерьлери, пионерлер бажыннары дээш чүнү чок дээр!

Бо чурукче көрүп көрүнерем. Мында Тураның 11 чыл школазының өөреникчилери Сережа Никифоров болгаш Сережа Кусков—пионерлер Бажынының шевер хөлдөр болгумунуң киржикчилери кайы-хире улуг сонуургалдыг ажылдап, мыштан янзы-бүрү кылыглар кылып турарлар-дыр.

Күш-ажылче чүткүл чоокку үеде оларны бүдүрүлгеже эккээр дээрзинге кым-даа бүзүрел болур.

Фото В. Чапайкиниң.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң Х. Довукайга удуртқан 10 кижи составтыг тудугу звено эрткен чылдың сентябрьның ийиги чартыынган бээр 10 автомашина турар гаражты тудуп эгелээш 1963 чылдың январьның төнчүзүнге чедир доозкаш ажыгларда киирген.

Кодээ Совет депутады М. Манаанын удуртулгазы-биле алаан хөй хереженнер 300 кубометр черни каскан. М. Эремаа, С. Орус чер казар нормазын ажыр күүсеедип турар. Тудугчулар О. Хеймер-оол, М. Балчыныаа олар түс-түс онаашкан ажылдарының нормазын үргүлчү 150—175 хуу күүсеедип келген. Чылыг гаражка турган автомашиналарны чолаачылар дүрген-не хөделдиргеш, ажылдап чоруп турарлар.

Өртке удур элезин урган хааржактар, хүүректер, кочалдар, кидистер, дыттылар болгаш оон-даа өске хереккелдер-биле гараж хандыртынган.

О. АРАҢЧАА.

Чолаачы-садыгжы

«УТКА 25 чылы» совхозтуң сүт-бараан фермаларынга, ылангчыя кыштагларда малчыннарга эш П. Рефеев бо-ла чеде берген болгулаар. Шак ындыг чорудуушкынну баш бүрүнгаар көрүнген график ёзугаар чорудуп турар.

Автолавканың чолаачы-садыгжызы эш П. Рефеев ол ажылынга ам ийи чыл ажыг үеде мактаттырып келген. Аъш-чем болгаш үлетпүр бараанын чонга, ылангчыя малчыннарга үзүктел чок хандырбышаан, оларның чаган херегледелерин дараазында кедирде эккеп турары чанчыл болган.

Совет садыгның культуразы, чонга ак-сеткилиг бараан болуушкын дээш демиселчи эш П. Рефеевтиң 1963 чылда улам чедиишкиннер болурун күзээлиңер.

Д. ШЫНАРАП.

Бызаа ажаакчызы

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң кежигүнү Мария Алексенко элээн каш чылдарның иштинде бызаа ажаакчызы болуп ажылдап келген. Ол, чаш бызааларны хүлээп алгаш 15—20 хонукта доруктуруп азыраш, өске ажаакчыга дужаап берип турар. Эш Алексенко чүгле эрткен чылын безин 320 ажыг чаш бызааны өстүрүп доруктурган. Бызаа бүрүзүн силиг, шыырак кылдыр өстүрүп алыр дээш кажаа иштин хүнде ийи катап аштап, күргаг саванны чаткаш, ой-шаанда агаар киирер соңгажыгаштарны ажылып агаарладып турар. Бо чылын ол 68 бызааны доруктуруп турар.

Мурнакчы бызаа ажаакчызы М. Алексенко бодунуң арга-дужулгазын өске өөрүнге күзеллиниби-ле өөредип келген. Моон соңгаар-даа бызааларын чаңгыс-даа баш хоратпайн эки ажаан алырын хүлээнген.

С. ДАҢГАА.

Чөөн-Хемчик район.

Хөй өлүктү дужааган

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң мурнакчы анчызы О. Чылбак хөй чылдарның иштинде могаг-шылаг чок аннап, Төрээн чуртка хөй түннүг ан-өлүктү берген. Эш Чылбак чүгле Сүт-Хөлде эвес, республикада дужулгалыг анчыларның бирээзи. Мурнуку чылдарда ол хөй удаа өртектиг бараннар-биле шаннадып, мактадырны ап келген. Бо аныыр сезонунда ол база чедиишкинниг аннап турар. Бирги ажаашкында-ла 20 киштиг, 90 диниин эккеп дужаган. Мурнакчы анчы эш Чылбак-оол ховар аннарның турар черин эндевес, ол черлерже аңнаарын өске оруже база стимелеп турар.

Ийиги аңнаашкынче аътланып үнгеш, 15 киштиг, 1 дырбактыгны, 3 диштиг, 7 аныктыг болган өске-даа аңнарны өлүргеш, белеткел конторазынга чогуур ойуңде эккеп дужаган.

Бергелерге дорулбас дужулгалыг анчы ам-даа 5 киштиг, 50 диниин болган өске-даа үнелиг ан-өлүктү эккеп дужаар хүлээлгени алган, ыракны тайгаларже база катап аътланыпкан. Мурнакчы анчы О. Чылбак бо аныыр сезонунда районга бирги черни ээлеп шыдаар дээрзи биддингир.

Н. ЧЫРТАКПАН.

Киномеханик болгаш радист

Тес-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчулары эш Б. Байыр-оолдуң ак-сеткилдиг күш-ажылын мактап турар. Кандыг бир кинону үнүрер дээнде, ол дугайында чарлалды баш бурунгаар элээн каш черлерге азаар, а көргүзүг эгелээр мурнунда ында болуушкунуун утказын тайылбырлаар чорук чанчыл болган.

Чонуң күзелин өөренип көрбүшаан, чаа фильмнерни бо-ла эккелген болгулаар. Эш Б. Байыр-оол ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүсеедип турар.

Киномеханик болбушаан, радист ажылын база дапкырлап турар. Эш Б. Байыр-оол ажылдаанындан бээр радионуң үзүктелиишкинин соксаан, дынналыры эжиндээнин суурнуң чону чугаалажып турар.

С. НАМЗАЛМАА.

Директорлар семинары

Республиканың башкылар билии бедидер институту бүдүрүлге өөредилгелиг 11 чыл школаларының директорларының семинарын организастап эрттирген.

Бүдүрүлге өөредилгезин колхоз, совхозтарның баазазынга быжыглаарын, өөреникчилерни сонуургалдыг мергежилдеринге өөредирининг айтырыглары болгаш ийи чылчылар чок өөредилгеги чедип ап турар Ростов областың башкылыының дужулгазың директорлар танышканнар.

Бүдүрүлге өөредилгезин бедик деңнелде эрттирип турар Тураның 11 чыл школазынга семинарның киржикчилери экскурсиялап чоруннар. Ол ышкаш, Шагаан-Арыг № 1, 2 школаларының директорлары эштер Мареева, Бапый-оол база Кызылдың № 2 школазының директору эш Ортуң-оол оларның ол школаларда бүдүрүлге өөредилгезин канчаар организастап турар дугайында чугаазын база дыннааннар.

В. ДАВАА.

Чидиг шүгүмчүлелдер

ААЗААШ-ЛА УТТУПТАР

Бистиң Ленин аттыг колхозта клубтуң септелгезин чылдың-на орта кылбас. Чай боорга шала болгаш хер-хереккелдер дамыдаан үрелип турар. Оон аңгыда клубтуң иштинги дерилгелери (соңганың, эжиктиң көжегелери болгаш сценаның улуг көжегелери) мырынай элеп калган. Оларны чаартырын эрткен чылдың ноябрьда-ла колхоз баштаар чери аазаан. Ол хуусаа эрте бээрге, чаа чылда ам-на болзуун дээни база-ла амдыгаа чедир сүрег.

Бистиң клуб чыл бүрүде-ле одаар ыяшка чедиимес. Бо чылын клуб чанында чангыс-даа кубометр токпак ыяш эккеп дужурбаан, чүгле ында-хаая доң черан эккеп каар, харын-даа оозу безин бо-ла үстү бээр. Ынчан клубка кино болгаш массалыг ажылдар чорудары соксап, улуг кара шооча ону кадарган туруп бээри чанчыл болган.

1962—63 чылда клубтуң одаар ыяжын белеткээрин колхозтуң комсомол организациязы хүлээнип алган турган. Ук шиитпирни комсомол организациязы пайкалаш, шыгжап кааны-биле эки эгелекчи ажыл түннел чок болган.

Шиитпирниң күүселдезин кодээ Совет (даргазы А. Аракчаа) болгаш колхозтуң удуртукчуларының уттуканы канчап-даа таарышпас.

О. КЫЗЫЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ЭРГИ ХЕВЗЭР

Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозта кодээ клуб делгемдаа, иштинги дерилгези база эки. Клубка чаа эргелекчи Х. Балдый-оол ажылдаандан бээр байдал өскерилбээн, чүгле кино үнүп турар, а лекция, беседа болбас, бот-тывынгыр уран чүүл болгуму ажылдавас хевээр.

Оон турчук клубтуң сандайлары бо-да үрелип, штулаугазы ойлуп калган тургунаар. Мындыг чүүлдерни клуб ажылдакчылары, хөй-ниити-даа эскербейн турары шын эвес.

Д. ДАСТАК.

ЭЛЕККЕ ӨӨРЗЭН

Ам-на чаа, делгем клубтуг болдурувус ол-дур дээн сеткил чаа-орукчуларны 1960 чылда-ла өөрткен. Шынап-ла ол чылын чаа клубтуң тудуу колхозка эгелээн-даа. Ынчалза-даа клубтуң фундаментизинге хереглээр даш эккеп дужүргени-биле бүгү ажылдар оон-биле ынчаар соксаан. 1961 чылда янаа мырнай хол дегбээн, а эрткен чиидың чаймында Кызылдың «Кодээ тудуг» чери-биле «Чаа орук» колхозтуң баштаар чери керээ чарган. Оон соонда фундаментизин долгандыр чаңгыс-чаңгыс ыяш салгаш, биезги-ле чаң-биле ара каапкан.

Х. БЕГЗИ.

Тес-Хем район.

хереккелдеринге кижилерниң хамаарылгазы бүдүрүлге харылзааларының үндезини болуп турар.

Социалистиг тургузугда бүдүрүлгениң чепсек-хереккелдери ниитинии болуп, бүгү чонга хамаарыжыг турар. Социалистиг өнчүге үндезилеттинген ниитинии бүдүрүлгези болза бистиң тургузуувустуң экономиктиг үндезини болуп турар. Ынчаарга, социализминиң үезинде ниитинии социалистиг өнчүзү: күрүненин (бүгү чоннуң) болгаш кооператив-колхозтуу деп ындыг ийи хевирлиг. Ол дээрге, социализм үезинде ийи аңгыларның: ажылчын аңгының база колхозчу тараачыннарның турул турарының экономиктиг үндезини-дир. Коммунизм болза аңгылар чок, бүдүрүлгениң чепсек-хереккелдеринге бүгү кижилер бир дөмей хамаарылгалыг, өнчүнүң чангыс аай коммунистиг хевири турар ындыг ниитилел болур.

Социалистиг өнчүнүң ийи хевирлериниң чоокшулажыры, чангыс аай коммунистиг өнчү кылдыр оларның каттыжары дээрге, коммунистиг тургузуушкунуун үндезини айтырыгларының бирээзи-дир. Ханы болгаш нарын ол социал айтырыг болза чурттуң бүдүрүкчү күштериниң эң дүрген хөгжүдезинге, социалистиг кодээ ажыл-агыйның күчүлүг кодурлүүшкүнүге үндезилээш шиитпирлеттинер апаар.

Күрүненин социалистиг өнчүзү коммунистиг тургузуушкунуун үезинде ыяавыла чаартынар болгаш соксаал чокка сайзырангайжаан турар. ССР Эвилелиниң чангыс аай энергетика болгаш чангыс аай транспорт системаларын тургускан чорук үстүнде сайзырангайжылганын тодаргай чижектеринин бирээзи болур. Чурттуң чангыс аай энергетика системазынга эң улуг бүгү электростанциялар каттыжар, оларның ниити күчүзү чүс-чүс миллион киловатт чедер. Чурттуң бүгү девискээринге чүс-чүс муң километр магистраль болгаш хуваакчы четкилер немей тургустунар. Чангыс аай системаның энергиязы ниитинии бүдүрүлгезин хандырар болгаш кижилерниң чүгле күш-ажылынга эвес, харын оларның амыдырал-чуртталгазынга салдарны чедирер апаар. ССРЭ-ге коммунистиг тургузуушкунуң үезинде ыяавыла чаартынар болгаш соксаал чокка сайзырангайжаан турар. Бир эвес комбайнер бүрүзү колхозтуң мурнакчылары эштер Черлик-оол, Натпит, Бавуу, Бургаков олар дег эки ажылдаан чүве болза ажаан алышкынны 17 комбайн эвес, а 8-ле комбайн чогуур хуусалда доозуптар турган. Ынчангаш техниказ камныг эвес, боттарының мергежилин бедитпес, ажылга чалгаа чамдык механизаторлар бо хуралга шыңгыы шүгүмчүлеткен.

Колхозтуң ажыл-агыйының оруглалыг кол адыры — мал ажылының хөгжүдезинде улуг четпестер бары хуралга илерээн. 1962 чылда малдың баш санын өстүрериниң планы бүгү чүзүннер аайы-биле күүсеттинмээн. Ылаштыя мыйыстыг бода малдыы 90,5 хуу, хой, өшкүнүү 80,6-ла, хаванныы 80-не хуу күүсеттинген. Чылгы малдың баш саны 1961 чылдагысындан 31 баш кудулаан. Тевени өстүрер план 90-на хуу күүседелиг болган. 1000 куш турзуп дээн, ам чангыс-даа куш чок. Чүс баш төрүүр малга онааштыр 43-ле бызаа, 53 хураган, 88 анай, 12-ле кулун алдынган. Инектерден сүт саалдазының хемчээли өспейн турар. Ол ажылды механизастаарынче мынчага чедир эгелеп кирбээн. Саар инектерниң уксазын эжиктипейн келген.

Ол бүгү шупту-ла ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түннелинде болдунган деп хурал санаан. Малды тарып боозадыры болгаш түлүп эдериштирери четче организастаттынмаан. Колхозта мал ажылының тускай эртемниглери дыка четпес ажылдап турар. Ынчангаш төрүүр малдың кызыраар, ара-салыр чоруу хөй. Чаш малды ажаап доруктурар чылыг кажаалар хөй-хөй коданнарда чок. Малдың янзы-бүрү чеми чыдыңда четче белеткеттинмейн келген.

Малдың янзы-бүрү аарыгларыбиле демиселдин, ажаалга, азыралының багайындан улуг когаралар болган. 1962 чылда 51 инек, 61 хаван, 573 хой, өшкү, 15 чылгы мал өлген, ол болза 17 муң рубль каражага деннежир.

Түс-түс малчыннарның кадарып турар малының хорап турарын чогуур үезинде тодаратпас, оларга дуза көргүспес чоруктуң фактылары хөй-хөйү-биле илереп турар. Хойжу Кодур-оолдуң 62, Сына-Байырның 70, Тембиреддиң 49, Адыяның 21, Былдый-оолдуң 27, Мижит-оолдуң 18 хойлары өлүп хорааан. Мал ажылының кадрларын багай шилип ап турарының дугайын ол чижектер хереченип турар. Мал кыштагладыышкынынга белеткел багай болганы кышкы үеде көзүлген. Чүгле январьда 59 баш мал (оон иштинде 43 хой) өлген. Ам 3000 хире хой болгаш 150 инек кудукку деңгелде турып турар. Колхозта мал чемпери үстүп эгелээн.

Шак ындыг четпестерниң түннелинде чер болгаш мал ажылынган чазынында 0,5 гектар огурецтерни, 30 гектар картофельди тарыыр деп соруга салган. Өдек сөөртүлгезинде 10 шанактыг аът быжыглатыгнган. Сөөртүкчүлер С. Чозар-оол, С. Бөк-оол, хереженнер Х. Достак, С. Опак өдек сөөртүр нормазын хүнүң-не долдур күүсеедип турарлар.

К. СЕРИҢ.

Колхозчу өнчүнү коммунистиг өнчүнүң деннелинге чедир колдурерин ёзулуг-даа хандырар кылдыр партияның ажылдап кылган хемчегларин СЭКП-ниң Программазында тодаргай айыткан. Ол дээрге, кодээ ажылагыйның бүдүрүкчү күштерин улам ынай кодурери, колхозтарның үлешпес фондуларын чайгылыш чокка көвүдедирер; колхозтарның иштики харылзааларын сайзырангайжыдары, колхоз бүдүрүлгезин ниитилештиреринің деңнелин бедидери; колхозтар аразының харылзааларын калбартыры: колхоз бүдүрүлгезиниң чепсек-хереккелдерин күрүненин-биле каттыштырары-дыр.

Кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерининг улам күчүлүг кодурлүүшкүнүн боттары аразында харылзаалыг ийи кол сорулгаларын чонга аъш-чемнин бедик шынарлыг продуктуларының болгаш үлетпүрге чиг-эттин элбекшилин чедип алырынга: коммунистиг ниитилел харылзааларынче совет кодээнин чоорту шилчиирин хандырарын болгаш оон сөөлүнде каттыжарынга салдарны чайлаш чок болгаш дүрүм ёзугаар чедирер апаар.

Ниити чоннун, коммунистиг өнчүнүң деннелинге чедир колхозчу өнчүнүң кодурлүүшкүнү кандыг оруктарбиле боттанырыл? Бо айтырыгның талазы-биле Сталинниң частырыгыг айтыышкынын хамыктың мурнунда демдеглээр херек. Сталинниң бадыткаанын ёзугаар алырга, кодээ ажылагыйның колхозчу өнчүнүң деннелинге чедир бедидери чүгле колхоз бүдүрүлгезининг артыкшылдарын бараан саарылгазының системазындан аңгылаарының база ол артыкшылдарны күрүне үлетпүрүнүң болгаш колхозтарның аразынга продуктуларны дөрт солчурунун системазынга киирериниң аргазы-биле боттанган туруп болур. Амыдыралың боду-за сойгалап илереткени частырыглыг ол айтышкынны партия бүрүү шапкан.

Колхозчу өнчүнү коммунистиг өнчүнүң деннелинге чедир колдурерин ёзулуг-даа хандырар кылдыр партияның ажылдап кылган хемчегларин СЭКП-ниң Программазында тодаргай айыткан. Ол дээрге, кодээ ажылагыйның бүдүрүкчү күштерин улам ынай кодурери, колхозтарның үлешпес фондуларын чайгылыш чокка көвүдедирер; колхозтарның иштики харылзааларын сайзырангайжыдары, колхоз бүдүрүлгезин ниитилештиреринің деңнелин бедидери; колхозтар аразының харылзааларын калбартыры: колхоз бүдүрүлгезиниң чепсек-хереккелдерин күрүненин-биле каттыштырары-дыр.

Кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерининг улам күчүлүг кодурлүүшкүнүн боттары аразында харылзаалыг ийи кол сорулгаларын чонга аъш-чемнин бедик шынарлыг продуктуларының болгаш үлетпүрге чиг-эттин элбекшилин чедип алырынга: коммунистиг ниитилел харылзааларынче совет кодээнин чоорту шилчиирин хандырарын болгаш оон сөөлүнде каттыжарынга салдарны чайлаш чок болгаш дүрүм ёзугаар чедирер апаар.

Ниити чоннун, коммунистиг өнчүнүң деннелинге чедир колхозчу өнчүнүң кодурлүүшкүнү кандыг оруктарбиле боттанырыл? Бо айтырыгның талазы-биле Сталинниң частырыгыг айтыышкынын хамыктың мурнунда демдеглээр херек. Сталинниң бадыткаанын ёзугаар алырга

ЖЕНЕВАДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов чепсегленишкинни дужурер талазы-биле 18 күрүнелерниң Комитединде совет төлээлерни баштаары-биле февраль 10-да Женевага чеде берген. Женевага чеде берген дораан-на В. В. Кузнецов медеглел кылган, амгы үениң эң чугула айтырыын шиитпирлээриниң—делегейниң шыңгыы контролю ёзугаар чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурериниң аргазы-биле быжыг тайбыңны хандырарының эрге-ажыктарынга бүгү күжениишкиннерин салырынга Совет Эвилели белен дээрзин ол медеглелде демдеглээн.

ССРЭ ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин соксадыр дугайында айтырыгның улуг ужур-дузазын база үнелеп көрүп турар деп В. В. Кузнецов оон ыңай чугаалаан. Моон-биле холбаштыр совет төлээлерниң баштыкының демдеглээни болза АКШ чоокта чаа ядролуг чепсектиң шенелделерин катап эгелээн чорук чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг болурунга дузалап шыдавас ындыг факт улуг хараадаашкынны болдуруп турар-дыр.

ХҮЛЭЭП КӨРГЕН

Дипломатия талазы-биле хүлээп көөр дугайында Ирак республиканың чаа чазааның ССРЭ-ниң чазаанга чорудкан бижиинге харыы кылдыр, Совет чазак бистиң ийи чурттарывыстың аразынга тургустунган найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга Ирак республика-биле дипломаттыг харылзааларны моон соңгаар-даа тудар болгаш Ирактың чаа чазаан хүлээп көрүп турар деп медеглээрин Совет Эвилелиниң Багдадта элчини М. Д. Яковлевке дааскан.

Чазактың болгаш эргелээшкинниң хевириниң дугайында айтырыгны чүгле күрүне бүрүзүнүң чону шиитпирлээр эргелиг болгаш тускай догуннаан эргелерни хүндүлээр чорук күрүнелер аразында харылзааларның кол принциви болур дээрзин Совет чазак барымдаалап турар деп, медегледе чугаалап турар. Национал хамаарышпас чоруун быжыглаарының болгаш депшилгениң оруунга чедиишкиннерлиг болурун Ирак республиканың чонунга совет улус күзеп тур.

(СЭТА).

АМ ХЕРЕК БАРЫЫН ТАЛАДАН ХАМААРЖЫР

БЕРЛИН. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының ядролуг шенелделерин катап эгелээни-биле холбаштыр СЭТА-ның медеглелин ГДР-ниң парлалгазы тодаргай тайылбырлап турар. АКШ-тың чазааның шак ындыг хөделишкиннери бодунуң хуралдарын Женевада катап эгелеп турар 18-тиң Комитединиң ажылының чедиишкинниг болурунга идегелиг боор шыдавас деп, солуннар демдеглеп турар. Бүгү делегейниң улустары ядролуг чаа чазылдырыышкыннарны болгаш чепсегленишкинни эндере бүдүрер чорукту манап турар эвес, а ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында дугуржулганы манап турарлар деп, солуннар онзалап демдеглеп турар.

Ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулганы чедип алыр дээш Совет Эвилели улуг күженишкиннерни кылган, ам херек барыын таладан хамааржыр деп, «Нейе Цейт» солун демдеглээн.

Лаостуң чазак төлээлери ССРЭ-де

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Лаостуң хаан күрүнезиниң чазак төлээлерин баштап, албанның ажы-чоруун кылып ССРЭ-де келгени Лаостуң хааны Шри Саванг Ваттханы Үзбекистанның найысылалы февраль 11-де чылыы-биле уткаан. Төлээлерниң составында Лаостуң каттышкан чазааның премьер-министри ынытгуур салгакчызы Суванна Фума болгаш өске-даа күрүне ажылдакчылары бар.

Москваже орук аайы-биле хүндүлүг лаос аалчылар Үзбекистанның найысылалының амыдыралы-биле таныжып турар.

АКШ чугаалажыышкыннарны нарыыдадып турар

АФИНЫ. (СЭТА). АКШ-тың ядролуг шенелделерин катап эгелээни-биле холбаштыр СЭТА-ның медеглелиниң допчулалын Афиныңың солуннары көскү черлеринге парлаан.

«Авга» солуннуң демдеглээни болза, АКШ-тың ядролуг шенелделерин катап эгелээни Совет Эвилели бурууу шаап турар. Бо шенелделер чепсегленишкинниң дужурериниң айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны нарыыдадып, ядролуг чепсекти эндере бүдүрериниге чаа идиглиг берип турар.

АКШ-тың ядролуг шенелделерин катап эгелээн чоруу чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле 18 күрүнелерниң Комитединиң Женевада ажылынга таарымчалыг эвес байдалдарны тургузуп турар дээрзин «Катимерини» солун база демдеглээн.

Министрниң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Даштыкы херектер министри Талеб Хусейн Шариб Ирактың чаа чазааның даштыкы политиказының дугайында медеглел кылган. Ында чугаалап турары болза: Ирак бүгү-ле чурттар-биле керээлерни болгаш дугуржулгаларны хүндүлээр, а ол ышкаш КНО-нуң Уставының принциптерин барымдаалаар апаар.

Ирак болза «империализмге удур демиселжир болгаш национал шимчээшкинни деткиир бодап турар», «бүгү-ле талаларга делегей тайбының быжыглаар дээш» бодундан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни ол база-ла кылыр деп, министр айыткан. Ирак болза балуглежишкиннерге киришпезиниң политиказын чорудар болгаш африк-азияның кады ажылдажылгазын боттандырар сорулга-биле Бандунг конференциязының принциптерин улуртулга болдурар апаар.

«Бот-боттарының эрге-ажыктарын кичээнгейге албышаан. бүгү-ле күрүнелер-биле харылзааларны улам ыңай быжыглаар дээш, Ирак күш чедер бүгү-ле чүүлдерин кылыр» деп, министр түннелинде айыткан.

---o---

Офицерлерни шаажылаан

ЛОНДОН. (СЭТА). Чаа ёзу-чурумнуң эрге-чагыргалары дөрт дээди офицерлерни ирак найысылалга шаажылаан деп, Багдад радиозу дыңнаткан. Олар болза—бригада генералы Абдель Маджид Джалиль, бригада генералы Хусейн Дури, полковник Ибрагим Казем болгаш бригада генералы Дауд Джанаби болур деп, Рейтер агентилел дамчыдып турар.

ХУРАЛ АЖЫТТЫНГАН

ВАРШАВА. (СЭТА). Бот-бодунга экономиктиг дузаламжылга чөвүлелиниң киржикчилери чурттарның улустар аразының чөвүлел хуралы ында ажыттынган. Үлетпүр эстетиказының болгаш БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның аразында ол талазы-биле кады ажылдажылганы калбартырының айтырыгларын чөвүлел хуралда чугаалажып турар. Элээн каш хүннер үргүлчүлээр чөвүлел хуралдың ажылында Болгарияның, ГДР-ниң, Польшаның, Венгрияның, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлээлекчилери киржип турар.

ДХДФ-ниң кыйгырыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Бо чылын бөлүр март 8-тиң байырлалын таварыштыр Делегей херээженнерниң демократтыг федерациязы медеглел парлап үндүрген. Делегейниң херээженнер хүну бүгү делегейге ужур-дузалыг болу берген деп, федерацияның даргазы Эжени Коттениуң ат салганы медеглелде чугаалап турар.

Херээженнерниң хүлээлгези болза марттың 8-ти таварыштыр тайбыңны камгалаар сорулга-биле чепсегленишкинни бүгү-ниити дужурери дээш бүгү-ле күжү-биле туржуру болур деп, медеглелде онзалап демдеглеп турар.

Ол хүнге холбаштырган хуралдар болгаш ужуражышкыннар болза 1963 чылдың июньнуң 24—29-та Москвага болуп эртер херээженнерниң бүгү делегей конгрезинге белеткелге улуг салыышкын болур деп, медеглелде айтып турар.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Н. С. Хрущевтуң болгаш Р. Я. Малиновскийниң медеглелдери даштыкы хөй-ниитиниң онза калбак чүүлдүгзүнүүшкүнүн болдурган. Даштыкы солуннар медеглелдерниң бижимелдерин болгаш боттарының тайылбырларын парлап үндүрген. Венгрияның «Мадьяр немзет» деп солунунуң демдеглээни-биле алырга шынныг чоруктуң үнү дүй шавар дээр бонн милитаристерниң болгаш оларны деткээн француз эрге-чагыргаларның оралдажышкыннары бужары-биле буурап дүшкен. Польшаның «Жолнеж вольности» солуну, барыын-герман адаанзырактарга ажыктыг кылдыр француз эрге-чагыргаларның хүлээп алган шиитпирин бурууу шаппышаан, чоокта чаа Францияның болгаш ГФР-ниң чазактарынга Совет Эвилелиниң нотазының дугайын сагындырып турар. «Волгага төрүлүг тулчуушкуннуң дугайын ам чамдык найысылалдарга сактып көөрү күзенчиг эвес болур чорук совет ноталарда идип үндүрген айтырыгларның кончуг чугула болуп турарының дугайын база катап херечилеп турар-дыр» деп солун бижээн.

«Правда» солунга парлааны «Коммунистиг шимчээшкинниң марксисчи-ленинчи чаңгыс эви дээш, социалистиг чурттарның сырый каттыжыышкыны дээш» деп редакция чүүлү даштыкы парлалгага улуг сонуургалды болдурган. Солуннарның хөй нуруузу ол чүүлдү бүрүнү-биле азы оон тодаргай допчулалын улуг эгелер-биле парлап турар. Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарын ак-сеткилдиг-биле күзеп турар дугайын «Правданың» чүүлү херечилеп турар деп Францияның «Юманите» солуну демдеглээн.

Великобританияның болгаш Канаданың солуннар каттыжыышкынының даргазы Рой Томсон-биле Н. С. Хрущевтуң беседазы даштыкы парлалганың кол темаларының бирээзи болуп артпышаан.

Ол беседаның чорудулгазында идип үндүргени делегейниң амгы байдалының, англи-совет садыгның айтырыгларын болгаш өске-даа айтырыгларны дыка хөй солуннар чырыдып турар. «Н. С. Хрущев тайбынга бодунуң идегелдериниң дугайын чугаалап турар-дыр» деп Лондоннуң «Санди таймс» солуну бижээн. «Ди вельт» деп барыын-герман солуннуң демдеглээни: «герман тайбын керээзинге ат салыры герман айтырыын таарыштыр шиитпирлээринге шиитпирлиг базым болур деп Н. С. Хрущев санап турар-дыр». «Таймс» солуннуң дипломаттыг хайгааракчызы англи-совет садыгны калбартырының перспективаларының дугайын болгаш АКШ-тың удурланыышкынны турзажок совет нефтини Англияның садып ап болурунуң дугайын бижип турар.

НАТО-да чөрүлдээлерни даштыкы парлалга калбаа-биле тайылбырлаарын үргүлчүлевишаан. Брюссельге болган чугаалажыышкыннарның үзүлгени-биле холбаштыр англи общиналар палатазында санал бериишкиннерниң эгелээни-биле капсырлаштыр англи солуннар Макмилланның чазааның таваржыр ужурлуг бергелерин бижип турар. Бодунуң төрүттүнген хүнүнде (февраль 11-де Макмиллан 69 хар харлаан) бритап премьер-министр общиналар палатазынга чугаалаар ужурлуг бодунуң чугаазынга белеткенип, ол хүнну эрттирген.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң бижип турары болза «Барыын Германия бодунуң шериг чагыгларын Францияга бербес дугайын Бонн Парижке дыңнаткан. Шериг херекселин бирги ээлчегде АКШ-тан садып алыр дугайында Боннуң шиитпири герман акша дузаламчызын алырынга идегелден Францияны кызагдаан. Франция ол акша дузаламчыны ядролуг чепсегленишкинниң дугайында бодунуң программазын боттандырарынга ажыглаарын күзеп турган ийик. АКШ-тың барыын талакы эвилел талазы-биле эвилелчилериниң ортузунда ондактыг чүүлдер болгаш моондактар турбужежок. Вашингтон НАТО-нуң шериг күчүзүн быжыглаарын үргүлчүлээрин быжыы-биле бодап турар».

Чепсегленишкинни дужурер талазы-биле февраль 12-де Женевада катап эгелээн чугаалажыышкыннарга улуг кичээнгейни даштыкы парлалга салып турар. Дугуржулганы чедип алыр төлээде бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылыр деп чугаалажыышкыннарның киржикчилерин Японияның «Иомиури» солуну кыйгырган.

(СЭТА).

Алжир Анголаны деткип турар

АЛЖИР. (СЭТА). Салазарның диктаторжу ёзу-чурумунга удур ангола улустуң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин деткип, Анголаның хүнүн чурттуң янзы-бүрү хоорайларынга чүс-чүс муң алжирлер чыскаалдар-биле демдеглээн. Чыскаалганнар алжир болгаш ангола туктарны база Анголага хамаарышпас чорукту тывсырын негээн лозуннарны туткулап алган чорааннар.

Бында хоорайга болган митингиге чыве чугаалааш Алжирниң премьер-министри Бен Белланың медеглээни болза: «Ангола улустуң демисели—ол дээрге бистиң демиселивис-тир. Бодун бүгү Алжир деткип турар дээрзин ангола улус билип алыр ужурлуг».

Февраль 11-де «Спартак» спортчу эки-тура ниитилелиниң хоорай бүдүрүлгелеринде коллективтериниң аразында хол бөмбүгүнүң талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа доозулган.

Үр демиселдиң сөөлүнде комплекситиг экспедицияның командазы маргылдааның тиилекчизи болбушаан, «Спартак» эки-тура ниитилелиниң шилчирир кубогун чаалап ап, ол ниитилелдиң I чергениң дипломуу-биле, а ойнакчылары мактал бижиктер-биле шаңнаткан. Ийиги чери аэропорттуң, үшкүзүн—эмчилерниң командалары ээлээн, оларга II—III чергениң дипломнарын тывыскылаан.

ЧУРУКТА: «Спартак» эки-тура ниитилелиниң даргазы Н. И. Бражников эмчилерниң командазының төлээлекчизи В. Гусевке диплом тыпсып тур. Холунда кубоктуг —комплекситиг экспедицияның командазының төлээлекчизи Ю. Самайлюк.

Сеэү болгаш фотозу В. Сафоновтуу.

„Спартактың“ кубогу дээш

«Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң баскетбол талазы-биле бирги чери дээш Кызыл хоорайның коллективтер аразынга маргылдаа эрткен дыштаныр хүнде күш-культура бажыңының спорт залынга эгелээн.

Баштай № 3 он бир чыл школазының оолдары-биле комплекситиг экспедицияның командазы ужурашкан. Оларның аразынга демисел солун болуп эрткен. Аныяк баскетболистер удурланыкчыларындан он санны артыкка кирип, тиилелгени чедип алган.

Оон дараазында пассажирлер АТК-зының командазы-биле авторемзаводчулар маргышкан. Оюнуң бирги чартыында кайы-даа командаларның ойнакчылары 19:19 санны тырыкыже киир октап, дең санныг чапсарлааннар. Республиканың эрткен чылдагы чемпиону авторемзаводтуң баскетболистери чапсар сөөлүнде камгалалды күштелдирген, удурланыкчыларын 41:32 санга уйлап алганнар. Пассажирлер командазының ойнакчылары Багай-оол, Булучевский олар боттарының шырак удурланыкчыларынга үттүрза-даа техника талазы-биле чараш ойнап, көрүкчүлерни магададып турганын демдеглезе чогуур.

№ 3 школаның уругаар командазы-биле харылзаачыларның оюну көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. Харылзаачылар командазының составынга республиканың шырак баскетболистери Федорова, Пешкова, Сизина олар ойназа-даа школачыларның найыралдыг командазы оюнуң бирги-даа, ийиги-даа чартыында бүгү инициативаны боттарынга ап, ынчангаш дуржулгалыг удурланыкчыларны 64:34 санга уткаыннар. Ылангыя Евтушенко, Горбунова олар 16—18 саннарны тырыкыже киир октап, көрүкчүлерге мактаттырганнар.

Хоорайның эмчилер командазы типография командазының оолдарын 35 сан артыкка тиилээн.

«Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң бо маргылдаазында оолдарның 10, уругларның 2 командалары маргылдажып турарлар. Маргылдаа март 20-ге чедир үргүлчүлээр.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Диктатор сорулгазынга четкен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа Парагвайга президент соңгулдазы болуп эрткен. Баштайгы сан-медээлерниң ёзугаар алырга, республиканың амгы президентизи Адольфо Стресснер тиилелгени чедип алган. СЭТА-ның тайылбырлакчызы Ю. Романцовтуң бижип турары болза:

Парагвайның улузу Стресснерниң диктаторжу ёзу-чурумунуң байдалдарынга тос чылда качыгдап турар. Истеп сүрер болгаш өлүрүкчү чоруктан дезип 600 муң парагвайжылар, ылавылаарга чурттуң чонунуң барык үштүң бир кезии даштыкы чурттарже үнүп чоруткан. Соңгулдаага Стресснерниң тиилелгези ам-даа беш чылда дерзии үүлгедиглер болгаш өлүрүкчү чорук, ам-даа беш чылда хамаатыларның бөдүүн эргелерин дорамчылап таптай базар дээни ол. Диктатор ол ат-нүүр чок соңгулданың канчаар эртериниң түңнелинге чигзинмейн турган. Айыткан планнарны боттандырарынга кандыг-даа таварылга шаптыктап шыдавас шак ындыг байдалдарны ол чуртка тургускан турган. Чуртка хамаатыларның бөдүүн эргелери узуткаттынган. «Ажы-дузазы чок» кижилерни суд болгаш истелге чокка кара бажыңнарже киир октаан азы чурттан ындыр сывырган.

Каттышкан Штаттарга чапшаачы Стресснер хостут соңгулда ышкаш көстүр чурумну тургускан. Эрткен чылдарнындан ылгалыштыр Стресснер «оппозицияның» соңгулдаага киржирин чөпшээрээн.

Бадылаашкынның тускай түңнелдери неделядан орай эвес үе эрткенде билдингир болу бээр. Ындыг болза-даа ол ат-нүүр чок соңгулда парагвай улуска чүнү-даа бербес дээрзин ам безин чугаалап болур—соңгулда үезинде күш чок болдурган онза байдалды чуртка 90 хонук хуусаада база катап чоруткан. Чүгле бир хүнде хосталга парагвай улуска четчир деп Стресснер санап турар ышкаш-тыр.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Күрүнениң үш хуулуг иштики ойнаашкынның чээшкини

1963 чылдың январь 30-де Москва хоорайга болган ойнаашкынның 91-ги тиражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Чээшкинниң бүгү он алды разрядтарында серияларның болгаш облигацияларның даразында номерлери ойнаашкынга таварышкан.

серия №№	облигация №№	Ойнаашкынның кемчээли рубль-биле	серия №№	Облигация №№	Ойнаашкынның кемчээли рубль-биле	серия №№	Облигация №№	Ойнаашкынның кемчээли рубль-биле
000195	1—50	100	035837	05*)	2 500	067588	09*)	500
001125	41*)	500	035980	1—50	40	068059	39*)	500
001497	19*)	1 000	036305	1—50	40	069307	03*)	500
001507	27*)	500	036696	1—50	100	070699	29*)	500
002233	09*)	500	037585	18*)	500	070704	11*)	500
002265	1—50	40	037886	12*)	500	070847	1—50	40
004467	13*)	500	039113	23*)	500	070906	04*)	500
006964	03*)	500	039701	1—50	40	071849	1—50	40
006999	1—50	40	039992	08*)	1 000	072160	22*)	1 000
008150	35*)	500	041096	12*)	2 500	072501	1—50	40
008186	28*)	500	041307	05*)	500	072736	01*)	500
008966	50*)	1 000	041589	10*)	1 000	073090	39*)	500
009637	49*)	500	042545	20*)	500	074108	1—50	40
010372	1—50	40	042802	32*)	500	075103	38*)	500
010562	26*)	1 000	042842	1—50	40	075847	1—50	40
010865	1—50	40	042897	01*)	500	077955	48*)	500
010974	21*)	500	042965	1—50	40	078587	1—50	40
011344	1—50	40	043084	23*)	500	078612	1—50	40
011596	1—50	100	043144	31*)	500	078817	36*)	1 000
011881	25*)	500	043188	1—50	40	078877	18*)	500
014074	18*)	500	043430	1—50	100	079019	40*)	500
015482	31*)	500	043995	14*)	500	079334	1—50	40
016563	1—50	100	044298	24*)	500	079807	25*)	500
016568	04*)	1 000	044532	1—50	100	079965	31*)	500
017236	17*)	500	044915	31*)	500	080506	1—50	40
017487	1—50	40	045166	24*)	500	080822	25*)	500
018438	16*)	500	045449	12*)	1 000	080863	1—50	40
019077	1—50	40	045673	26*)	2 500	081127	11*)	500
019614	1—50	40	045958	1—50	40	081816	01*)	1 000
022706	37*)	1 000	046235	1—50	100	083421	1—50	40
023134	41*)	500	047757	1—50	100	083435	48*)	1 000
023542	1—50	40	047900	21*)	500	084352	1—50	40
023594	1—50	100	050110	38*)	1 000	085302	1—50	100
024414	1—50	40	050147	1—50	100	086066	09*)	500
025774	1—50	40	051620	16*)	500	086611	22*)	1 000
025786	1—50	100	052457	1—50	40	086731	44*)	2 500
025839	42*)	500	052812	46*)	5 000	087103	50*)	1 000
026227	1—50	100	053381	10*)	500	087371	11*)	5 000
026485	17*)	500	054104	1—50	40	088086	13*)	1 000
026504	10*)	500	054773	46*)	500	088379	18*)	500
026523	1—50	40	056631	04*)	500	089371	11*)	500
026603	33*)	500	057358	08*)	500	089988	21*)	500
026678	48*)	1 000	057568	24*)	1 000	090106	28*)	1 000
027455	27*)	500	057821	1—50	40	092320	42*)	500
027909	17*)	500	058196	35*)	500	093527	08*)	500
028177	16*)	500	059411	18*)	500	093822	40*)	1 000
028851	1—50	40	059544	37*)	500	096436	1—50	40
029920	1—50	40	059799	12*)	500	097041	16*)	1 000
029966	1—50	100	060865	47*)	500	097119	35*)	500
030416	10*)	500	061121	1—50	40	097791	02*)	1 000
030546	50*)	500	061958	45*)	500	097909	28*)	500
030766	22*)	500	062449	47*)	500	098294	1—50	40
031116	18*)	500	064294	14*)	500	099498	1—50	40
032438	1—50	40	064340	1—50	40	099229	44*)	2 500
032537	24*)	500	065107	12*)	500	099543	1—50	40
033364	1—50	40	066738	47*)	500	099600	39*)	1 000
033491	16*)	1 000	067294	41*)	1 000			

* Бо серияның облигацияларының оон өске 49 номерлеринге 40—40 рубль ойнаашкыннар таварышкан.

Чээрби рубльдиң облигацияларынга таварышкан ойнаашкыннарны таблицада айыткан.

Ойнаашкынга таварышкан облигацияның өртээ ойнаашкынның түңүнге кирген.

Он рубль өртектиг облигациялар болза ойнаашкынга таварышкан түңнүң чартык кезиин төлээр.

А. С. Даргомыжский

Бөгүн, улуг орус композитор М. И. Глинканың салгакчызы Александр Сергеевич Даргомыжскийниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл оюн бүгү чурт болгаш депшилгелиг кижилер демдеглеп эрттирип турар.

Даргомыжский Глинкадан чүгле 9 хар биче турган, бир эвес Глинка орус музыканың фундаментизин тургускан болза Даргомыжский ол орук-биле улам ыңайлап, чаа салгалдың кижилериниң чечелделеринге бодунуң чогаалдыкчы ажылы-биле харыылаан. Даргомыжскийниң төрелдери ону 7 харлыг турда-ла музыкага өөредип эгелээн болгаш ол 18 харлыында Петербургтуң эң дээре пианисчизи, скрипкага база эки ойнаар, хөй-хөй романстарның автору, көскү кижи апарган.

Кажан Глинка «Иван Сусанинни»— бирги орус национал операны тургузуп турда Даргомыжский «ЭСМЕРАЛЬДАНЫ» — В. Гюгонуң «Париждиң бурган веезиниң дугайы» романының сюжедиинге үндезилеп, баштайгы операны чогааткан. Ол операның дугайында Даргомыжский боду ынчаар бижээн: «Музыказы ындыг-ла онза эвес, чүзек черлерде хөй... Ынчалза-даа драмалыг сценаларда күштүг болгаш шынчы чүүлдер бар болган, ону сөөлзүрезинде барып орус музыкага хөгжүдер дээш оралдажып чораан мен».

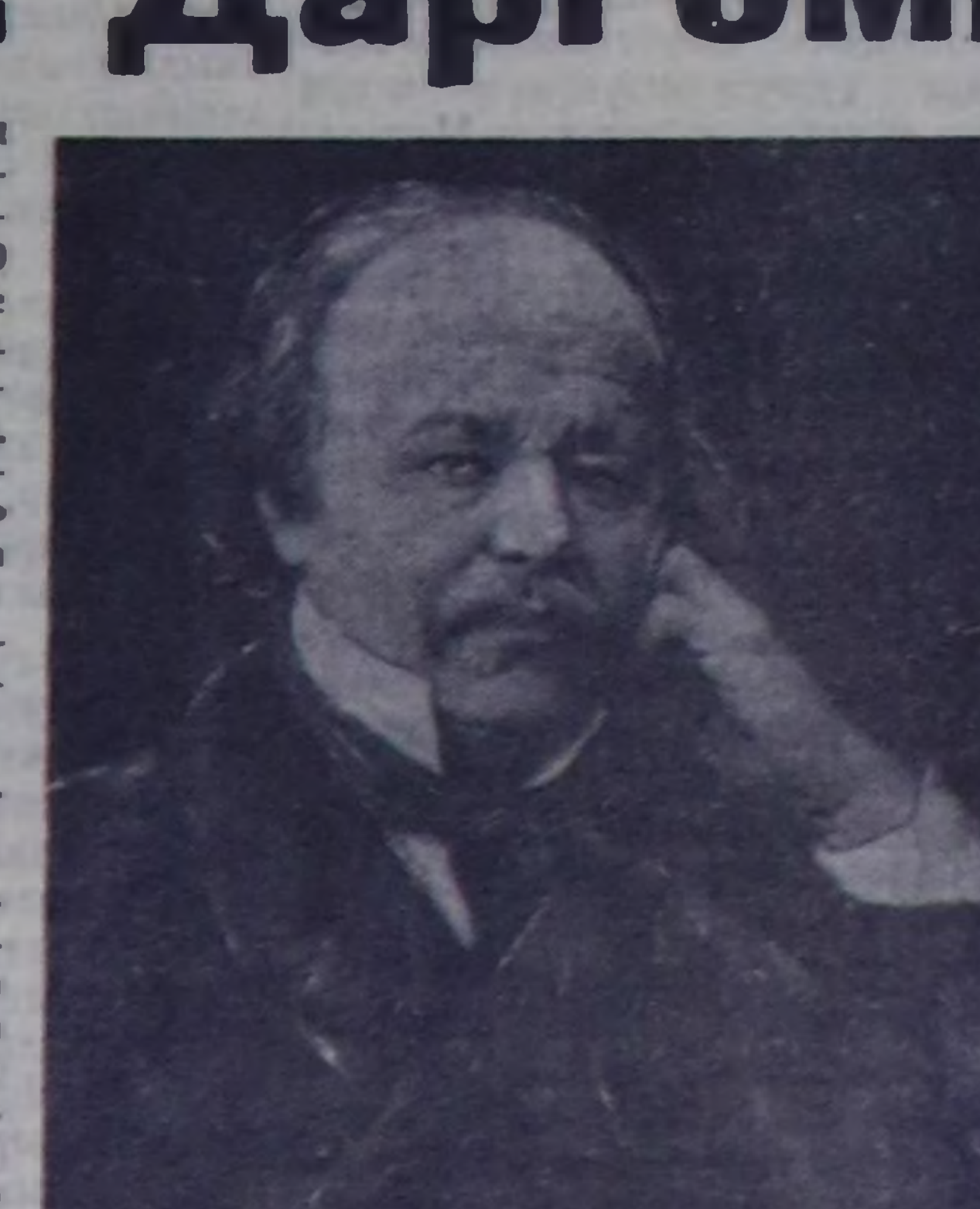

Аныяк композиторнуң талантызы 18 чүс чылдың 40 чылдарының ийиги чартыында болгаш 50 чылдарның эгезинде көскүзү-биле нептерээн. Ол, Лермонтовтуң сөзүнге «Чалгааранчыг-даа, муңгаранчыг-даа», «Мендээ чалгааранчыг-дыр» дээн чижектиг өске-даа кайгамчык романстарны чогааткан. Оон романстарынга ол үениң депшилгелиг, демократтыг идеяларны сиңниргип кирген турган.

Даштыкының амыдыралын болгаш уран чүүлүн хайгаарап чораан келгениниң соонда (1844—1845) ч. Париж) композиторнуң кол кичээнгейи орус улустуң сюжеттеринче угланган болгаш оон фольклорга сонуургалы улгаткан. Даргомыжскийниң чогаадыкчы ажылының реалисчи методу ынчаар тургустунуп эгелээн. Композитор ол үеде «Чараш кыстар», «Дээрбе ажылдакчызы», «Кымга-даа чугаалавас мен» болгаш өске-даа ажылдарны чонунга бараалгаткан соон дарый «Русалка» деп операны бижип эгелээн болгаш он чыл эрткенде—1855 чылда доосхан.

50 чылдарның төнчүзү. Россияга хосталга дээш демисел калбарган. Даргомыжский оон ийнинге артпайн «Искра» деп сатиралыг журналдың редакция кежигүну болуп, шүлүкчү—«искрачылар» В. Курочкин, П. Вейнберг оларның сөстеринге музыканы чогаадып турган.

Даргомыжский 1866 чылда Пушкинниң «Даш аалчы» деп трагедиязының сюжедиинге операны бижип кирипкен болгаш ону долузу-биле доозуп шыдавайн, 1869 чылдың январь 5-те Петербургка мөчээн. «Даш аалчыны» композиторлар Ц. А. Кюи болгаш Н. А. Римский-Корсаков олар чедир бижип доосхан.

«Шынчы музыканың улуг аазы» (Даргомыжскийни М. П. Мусоргский ынча дээн) бодунуң ажылдарын кысказы-биле, билдингир, улуг реалисчи күш-биле бижип, аңаа бодунуң кижилерин, оларның аар-берге амыдыралын, кузел, бодал, чүткүлдерин көргүзүп чораан.

Орустуң музыка ниитилелиниң кежигүну, композитор

Даргомыжскийниң мергежили бодунуң дээди чадазынга Россияга реформа чылдарының мурнунда-ла четкен турган. Композитор үүрмек амыдыралдыг кижилерни, харысалга чок болгаш бодунга бүзүрээр бакаттарны бодунуң ажылдарынга чидии-биле шугумчулеп чораан.

Улуг орус музыкант бодунуң аттажы Александр Сергеевич Пушкин-биле кады мындыг лозуңну салып чораан: «Хаалыг хүн үнүп келир, караңгы дүн чаштына бээр» (Петербургтуң серенадазы деп хорда). Бо дээрге эки амыдырал ынаавыла келир, багай амыдырал узуткаттынар дээни ол.

Композиторнуң музыканы реалисчи уран чүүлдүң оруунга тургузар дээш демисежип чорааның даразында сөстер херечилеп турар. 1857 чылдың декабрь 9-та Л. И. Кармалинага оон бижээни болза: «Музыка үнү шуут сөс дег дыңналырын күзеп тур мен. Шынны күзеп тур мен».

Русьтуң болгаш делегейниң музыка культуразынга кайгамчыктыг рольду ойнап, реалисчи орукту ажыткан, ол ышкаш 19 чүс чылдың ийиги чартыының улуг композиторлары М. П. Мусоргский, П. И. Чайковский, Н. А. Римский-Корсаков оларга салдарны чедирген улуг композитор А. С. Даргомыжскийниң ажыл-чорудулгазы музыка уран чүүлүнүң улуг армиязынга үлегер-чижек болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда килдизиниң болгаш харысалгалыг дежурныйның 23—54. харысалгалыг секретарьның 23-35. кезээ ажыл- агый килдизиниң 25-38. партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13. иштики килдизиниң 20-60. чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27. үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64. бухгалтерияның 31-75. корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00250. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БУГУ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хоорkомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 15 ПЯТНИЦА № 39 (5443).

Өртээ 2 көп.

БҮГҮ УЛУСТУҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНГА

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ—АМ АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫ УЧАСТОГУ

Ол—шыңгыы экзамен-дир

АГИТПУНКТ

Ажылчы чоннарның ортузунга агитас-массалыг ажылды организастаарының болгаш калбартырының бир чугула төвү агитпунктулар болур. РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер үезинде бистиң республикада агитпунктулар боттарының ажылын идепкейжидип, республиканың ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырар талазы-биле чаңдык ажылдарны кылган. Соңгулдага белеткелдерниң хайнышкынныг үезинде Тыва АССР-ге бедик шаңналды — РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң шилчидир Кызыл тугун база 10 муң рубль акша шаңналды тывыскан чорук республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң, оларның ортузунга политиктиг ажылды чорудуп турар хөй санныг агитаторларның, пропагандистерниң улам сорук кирип турар.

Ол бедик шаңнал, 1963 чылда республиканың мурнунда салдынып турар политиктиг болгаш ажыл-агыйжы чугула сорулгалар, соңгулдага белеткелдер талазы-биле коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттарын дээш агитация, усть-лабинчилерниң эгелээшкининиң деткиириниче болгаш ооң-биле холбашкан бүгү улустуң чарыжынга киржиринче көдээниң ажыл-ишчилерин организастаары болгаш өске-даа чугула хемчеглер республиканың партия организацияларының мурнунга чаа, харыысалгалыг сорулгаларны салып турар. Ону чедиишкинниг шиитпирлээринге агитпунктулар чугула рольду ойнап турар болгаш моон соңгаар-даа ойнаар.

Соңгулдага белеткелдер үезинде политиктиг ажылдың калбарганы-биле холбаштыр агитпунктулар немей тургустунуп, оларның ажылы хөй талалыг болгаш ханы утка-шынарлыг апарган. Бистиң республикада амгы үеде 175 агитпунктулар ажылдап, 347 агитколлективтерниң болгаш 6700 ажыг агитаторларның ажыл-херээн башкарып турар. Идеология ажылының янзы-бүрү хевирлерин калбаа-биле ажыглап тургаш, партияның агитас-массалыг ажылын калбартырының талазы-биле чугула ажылдарны оларның хөй нуруузу кылып турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта партия организациязында агитпунктунуң доктаамал болгаш эки ажылдаарын чедип алган болгаш ол күскү хову ажылдарының үезинден бээр колхозчу ажыл-ишчилерниң ортузунга хөй ажылдарны кылып, ай санында агитаторларның хуралдарын, семинарларын эрттирип турар. Кызыл хоорайда № 6 агитпункт (эргелекчизи эш Болесников) бодунга хамаарышкан девискээрге агитация ажылын экижидер дээш янзы-бүрү солун болгаш дээштиг хемчеглерни калбаа-биле чорудуп турар.. Маңаа политиктиг илеткелдерни, лекцияларны, тематиктиг беседаларны доктаамал кылып, Советтер депутаттары-биле ужурашылгаларны, оларның хүлээп алышкыннарын организастап турар. Агитпункт эки дериттинген. Моон түңнелинде болуп турар хемчеглерге чон идепкейлиг киржип турар апарган.

Ол ышкаш боттарының ажылын чаазы-биле эде тургузуп, агитас-массалыг ажылдың ёзулуг төвү болуп турар Кызылда № 2, 7, Өвүрнүң «Кызыл сылдыс» колхозта, Бии-Хемниң Бижелигде агитпунктуларның болгаш өскелериниң-даа чижээн көргүзүп болур.

Оларның ажылы тодаргай планныг, доктаамал болуруң чедип алыр болза, партия организацияларының политиктиг болгаш организакчы ажылынга улуг дузаны чедирер. Агитпунктуларның, оон агитаторларының ажылы кандыг-даа бүдүрүлгениң, албан организация чериниң мурнунда тодаргай сорулгага чагыртткан, ол сорулганы күүседир дээш коллективтиң демисели-биле дүүшкен турары чугула.

Бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзү чылда, кварталда, ай бүрүзүнде чедип алыр сорулгаларын, ону шиитпирлээриниң арга-хемчеглерин ам тодарадып алгылаан. Агитпунктулар бодунга чорудар массалыг хемчеглерни болгаш сорулгаларны агитаторларны дамчыштыр ажыл-ишчи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар ужурлуг. Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын пропагандалаары, оларның үлегерин эдерип, бо чылын продуктулар бүдүрерин көвүдедир дээш бүгү аргаларны, курлавырларны ажыглаар талазы-биле кижилерге дузалаары— агитбригадаларның, агитпунктуларның амгы үеде бир чугула сорулгазы болур. Ынчаарга бо талазы-биле хемчеглер бисте оожум болуп турарын шыңгыы демдеглевейн барып болбас.

Агитпунктуларның мурнунда бир кол сорулга болза соңгулда кампаниязын бедик деңнелге организастыг эрттирери дээш улам күжениишкинниг ажылдаары болур. Соңгулда белеткелдериниң чугула үе-чадазы— соңгулда мурнунун хуралдары, депутаттарга кандидаттар дээш агитация, кандидаттар-биле ужуражылгаларны эгелээр. Агитпунктулар бо чугула ажылдарны бедик деңнелге чорудар дээш бодунуң ажылын улам күштелдирбишаан, тодаргай болгаш мергежилдиг организастаар херек. Агитатор бүрүзү чугула материалдар-биле хандыртынган турзун, соңгукчу бүрүзүнге тайылбыр ажылы четкен турзун дээш бүгү хемчеглерни алыры чугула.

Агитпунктуларның мурнунда турар соңгаарладып болбас сорулгаларның чедиишкинниг күүседирде политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин долузу-биле ажыглап, хөйнүтининиң, ылангыя агитаторларның күжүнге даянып апаар. Оларның ажылынга болганчок-ла таваржып турар кампания шинчилиг чоруктан чайлаар төлээде, ында ажылды доктаамал болдурары, ой-ойнуң сорулгаларынга дүүштүр планнаары чугумчалыг. Чамдык агитпунктулар кампания хевирлиг болгаш шүшпен ажылдаар чоруктан ам-даа уштунмаан. Чижээ, Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозта агитпункт (партия организациязының секретары эш Мухамедгареев) частан эгелээш чоокка чедир ажылдаваан, соңгулда хүнүнге чедир ам каш-ла хонук артканда безин четче дериттинип, шиметтинмээн. Ол ышкаш Улуг-Хем районнуң Торгалыг суурда, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин-Аксында, Кызылда № 18 агитпунктулар чоокка чедир-ле ажыл-херекче ёзулуг кирбейн турганнар. Мындыг четпестер агитпунктуларга турбас ужурлуг.

Агитас-массалыг ажыл—идеологтуг ажылдың эң-не чедингир болгаш массалыг хевири. Ындыг болганда ооң төвү болур агитпунктуларның доктаамал, эки ажылдаарын чедип алыр дээш партия организациялары үргүлчү сагыш салып, оларның ажылын хүн бүрү удуртур ужурлуг.

Тайбыңның болгаш найыралдың аян-чоруу

Лаостуң хааны Шри Саванг Ваттхана күрүнениң аян-чоруун кылып, февраль 13-те Москвада келген. Каттышкан чазактың премьер-министри ызыгуур салгакчызы Суванна Фума хаанның оглу—ызыгуур салгакчызы С. Саванг, даштыкы херектер министри К. Фолосена, информация, пропаганда болгаш туризм министри Ф. Вонгвитит, нийти ажылдар болгаш транспорт министри Н. Сананикон болгаш албанның өске-даа кижилери Шри Саванг Ваттхананы үдеп чоруур.

Хүндүлүг аалчыларны уткуп алыр үезинде совет найысылалдың чурттакчылары лаос улуска найыралдың чаагай сагыш-сеткилин илергейлээн. Ол хүн хоорайның кол оруктарын байырлал шимчи кирип шимеп каан турган. Лаостуң хаан күрүнезиниң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан. Кызыл пөстерде: «Совет Эвилелиниң болгаш Лаостуң улустарының аразында найырал делгерезин!», «Нейтралдыг, хамаарышпас болгаш демократтыг Лаосту тургузарының оруунче кирген лаос улуска изиг байыр!», «Бүгү делегейге тайбың делгерезин!»—деп байыр чедирген лозуңнарны бижээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчылары А. Н. Косыгин, А. И. Микоян болгаш албанның өске-даа кижилери, Москваның ажылчы чоннарының хөй санныг төлээлекчилери Лаостуң хаанын болгаш ону үдеп чоруур кижилерни уткуп алыры-биле Внуково аэродромга чедип келген.

Лаостуң хаан күрүнезиниң Совет Эвилелинде элчин чериниң дипломаттыг составы, ССРЭ-де турар дипломаттыг төлээлекчи черлериниң баштыңнары, совет болгаш даштыкы корреспондентилер аэродромга база турган.

Реактивтиг хыдыкчы самолёттарга үдеттирген «ИЛ-18» деп агаар лайнери булуттар чок аяс дээрде көстүп келген. 11 шак 30 минута турда самолёт хонупкаш, аэровокзалдың бажыңының чанынга доктаап турупкан.

Москваның черинге хаан Шри Саванг Ваттханага болгаш өске-даа аалчыларга Л. И. Брежнев, Н. С. Хрущев болгаш өске-даа совет удуртукчулар чылыг болгаш чүректиң ханызындан байыр чедирген. Уруглар боодал чечектерни аалчыларга тудускан. Хүндүлүг аалчы хүндүлел таңныылының начальнигиниң рапортун хүлээп алган. Лаостуң хаан күрүнезиниң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимннериниң аялгазы ыыналып турган. Национарның салюду — үгер-боолардың 21 удаа дааштаашкыны диңмиреп үнген. Хаан Шри Саванг Ваттхана биле Л. И. Брежнев хүндүлел таңныылының баары-биле эрткен. Лаос күрүнениң баштыңы Совет Армияның дайынчылары-биле мендилешкен.

Л. И. Брежнев совет күрүне ажылдакчыларын болгаш дипломаттыг корпустуң кежигүннерин Лаостуң хаанынга таныштырган. Кажан Шри Саванг Ваттхана Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери-биле мендилежип турда диңмиттиг адыш часкаашкын чаңгыланып турган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, Лаостуң хааны Шри Саванг Ваттхана аэродромга чүве чугаалааннар.

Аэродромдан Кремльче аалчыларга тускайлаан черге чедир автомашиналар-биле хаан Шри Саванг Ваттхананы Л. И. Брежнев, а ызыгуур салгакчызы Суванна Фуманы—Н. С. Хрущев үдээннер. Бүгү оруку дургаар аалчыларга болгаш совет удуртукчуларга муң-муң москвачылар байыр чедирип турган.

(СЭТА).

1963 чылда тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бүгү улустуң чарыжын калбартыр дугайында Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң чурттун керээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыын «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары болгаш бүгү тараажылары калбаа-биле таныжып, чеди чылдың бешки чылында тарылгадан бедик дүжүттү алыр дугайында социалистиг хүлээлгени алган болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилерин чарышка кыйгырганнар.

1963 чылда совхозка чер ажылының тургузуун база катап эде көрүп тургаш, бүгү тарылга шөлүн 6760 гектар чедир калбартыр, оон иштинде тараа культураларын 4720 гектарга тарыыр. Га бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрүп алыр. Кукурузаның шөлүн эрткен чылдыындан 57 хуу көвүдеткеш, 1450 гаңы тарыыр болгаш оон гектар бүрүзүнден 300—500 центнер ногаан массаны алыр, чочак-тараа тарылгазын 25 хуу көвүдедир болгаш га санындан 13 центнер дүжүттү алыр, чигир свёклазын 80 га чедир тарааш, га бүрүзүнден 150 центнер дүжүттү алыр деп социалистиг хүлээлгеде айыткан.

Часкы тарылгага хынамчалыг белеткел — бедик дүжүттүң үндезини болурун совхозтуң удуртукчулары, механизаторлар болгаш тараажылар эки билирлер. Ынчангаш часкы тарылгага белеткелдер багай эвес чоруп турар.

Совхозтуң дирекциязы мергежилдиг механизаторларны техника септелгезинде тургускан, септелгеде механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Олар орун-дежевтиг нийти чурттаар черлиг, чемненир тускай столовалыг. Ажыл ынчангаш дүрген темпилиг, бедик бүдүрүкчүлүг болгаш эки шынарлыг чоруп турар.

Таарымчалыг кылдыр дерип кылган септелге мастерскаязында амгы үеде 46 механизаторлар ажылдап турар. Оларны дуржулгалыг механизатор, участок механиги коммунист эш О. Ортун-оол удуртуп турар.

— Соолгу хүннерге чедир «ДТ-54» деп 19, «Беларусь» деп 3 тракторларның, 18 андазыннарның, 210 илиирлерниң, 16 сеялкаларның болгаш өске-даа элээн хөй көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези доозулган. Ам 6 тракторларның, 5 сеялкаларның, 6 андазыннарның болгаш өске-даа чепсек-херекселдерниң септелгези чоруп турар—деп, эш Ортун-оол чугаалап турар.

Септелгеде кызымак ажылдап турар мурнакчы механизаторлар хөй. Мотор септекчилери О. Очур-оол, Кысымдак, безектер септекчилери эштер Таржаа, Начын-оол, Деге, токарьлар Конгар-оол, Будачу-оол, эптээр цехте эштер Уйнук-оол, Хан-оол, дүнзаалакчы Дүндерик, дарган Ортунак олар хүн бүрүнүн ажыл нормазын 130—150 хуу күүседип турарлар.

Совхозтуң механизаторлары тракторлар септелгезин Совет Армияның хүнү—февраль 23-ке чедир, көдээ ажыл-агыйның кожуг машиналарын РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулданың хүнү — март 3-ке чедир бүрүн септеп доозарын хүлээнген. Септелгени дүрген темпилиг чорутпушаан, эн-не хынамчалыг, эки шынарлыг кылырын хүлээлгеде айыткан. Септекчилер кылган чүүлдериниң боттары удур-дедир хынажып, четпестерни ол-ла дораан эдип ап турары онза таарымчалыг.

Ынчалза-даа шланкалар, подшипниктер болгаш өске-даа чамдык артык безектер чок боор турар. Совхозтуң улуг инженери эш Кралин, МТМ эргелекчизи эш Степанов олар чок безектерни тып алырынче сагыш салбайн турарлар. «Сельхозтехника» каттыжыгзаныныҥ Чадаана салбыры «Сүт-Хөл» совхозту техниканың артык безектери-биле хандырбайн турар.

Часкы тарылгага бир кол чүүл болза, үрезиннерни херегленнерин ёзугаар белеткеп алыры болур. Совхоз план ёзугаар 780 тонна кызыл-тас, 240 тонна арбай, 50 тонна сула, 30 тонна чинге-тараа, 200 тонна картофель, 18 тонна чочак-тараа, 28 тонна кукуруза үрезиннерин уруп белеткеп алган. Амгы үеде ол үрезиннерниң арыглаашкынын чорудуп турар. 700 тонна кызыл-тас үрезин-биле кады ниитизи-биле 980 тонна үрезин арыглаттынган. Үрезиннерни белеткээриниң эш Банчыыр-оол эргелекчилээн Иштиин салбыры эки чорупкан. Бо ажылды эштер Ойдупаа, Мөңген-Назын эргелекчилээн Алдан-Маадыр, Бора-Тайга салбырлары багай чорудуп, совхозту дедир тыртып турары четпес.

Совхоз тарылга шөлүнге бо чазын 7000 тонна өдекти төгер деп хүлээлгеде айыткан. Ынчалза-даа ол ажыл чоокка чедир эгелевээн турган. Ынчангаш 670 хире-ле тонна өдек сөөртүнген. Моон чылдагааны болза одуруглар аразын сайзырадып өстүрер культураларны, ылангыя кукурузаны тарып өстүрер звеноларны тургузарын озалдатканында болуп турар.

Часкы тарылга үезинде автомашиналарның ажылы дыка улуг. Ынчаарга совхозта автомашиналарның кадагалазы дыка багай. Ам 12 машина үрелген туруп турар. Оларны септеп алырынче кым-даа сагыш салбайн турар.

Час — шыңгыы экзамен болур. Ынчангаш совхозтуң партия, комсомол, профэвилел организациялары часкы тарылгага белеткел ажылдарын эки удуртур ужурлуг.

Н. ЧЫРТАКПАН.

Улам сорук кирбишаан

МЕХАНИЗАТОРЛАР. «Сельхозтехника» каттыжышкынының Бызыл-Мажалык салбырының механизаторлары соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартып, бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Олар бо хүннерге чедир 43 тракторларны септеп доосkан. Арткан 31 тракторларны соңгулда хүнүнге үткүштүр доозарын шиитпирлээн.

Социалистиг чарыштың бирги одуруунда «Шекпээр» совхозтан келген 17 кижи составтыг трактор бригадазы (бригадири Ооржак Белек-оол) чоруп турар. Олар эрткен чылдың дөрткү кварталында трактор септээр талазы-биле бирги черни ээлээш «Сельхозтехника» салбырының администрациязындан 180 рубль-биле шаңнаткан. Бригада январьның септелге планын база чедиишкинниг күүсеткен. Механизаторларның аразында М. Дуган-оол, Х. Тыртык-Бөк, С. Рыбон, О. Арбыйдок, О. Анай-оол, С. Сереэ, М. Бадр-оол ышкаш хүн нормазын 150 хуу күүседип турарлар хөй.

КАРА-ХӨЛДҮҢ МАЛЧЫННАРЫ. Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының нийти хуралы усть-лабинчилерниң кыйгырыын чаңгыс үн-биле деткээн. Кара-хөлчүлер 1962 чылда күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткенин хурал демдеглээн.

Колхозчулар чеди чылдың бешки чылында боттарында бар аргаларны болгаш курлавырларны санап көргеш, мал өстүрер планын күүсеткиишаан, мындыг тодаргай хүлээлгелерни алганнар:

Бо чылын күрүнеге 170 тонна эътти, 25 тонна дүкту болгаш 140 тонна сүттү садар, төрүүр 100 малга онаажтыр 90 бызааны, 95 хураганы, 95 анайны болгаш 78 кулунну доруктуруп алыр, чайын 4000 тонна сигенни белеткээр. Социалистиг чарышты бригадалар, фермалар болгаш малчыннар аразында калбартып эгелээн. Кара-хөлчүлер сөзүн быжыг ээлеп шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН. Усть-лабинчилерниң кыйгырыын таныжкаш, Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа эки ажылдаар күзелин илередип турар.

Сүт-бараан фермазының сурагжыг саанчылары Кара-Сал Матпадак, Хомушку Дагба бир инекке онаажтыр 1400 кг сүттү саарын хүлээнген. Моллурга кадарчызы Саая Шагбаа таныжылга хуралынга сөс алгаш, моллурга бүрүзүнүн хонукта немелде деңзизин 800 грамм чедирерин бүзүреткен. Ол ышкаш хаван ажаакчызы Саая Көрей-оол кол хаван бүрүзүнден 12, а дүңгүш хаваннан 7 хаван оолдарын доруктуруп өстүрерин шиитпирлээн.

Баш чылдарның дургузунда эки түңнелди көргүзүп келген тараа сугарыкчызы Саая Түмен бо чылын кызыл-тастың дүжүдүн гектардан 15 центнерни чугаажок чедип алырын хүлээнмишаан, бо талазы-биле хову ажылының бригадазын, ылангыя механизаторларны социалистиг чарышка кыйгырган.

Черни сайзырадырын болгаш чайгы ажаалганы экижидип тургаш, ногаа культураларындан эки дүжүт алырын, ылангыя гектар бүрүзүнден 120 центнер картофельди өстүрерин Хертек Долгар болгаш ногаа бригадазының өске-даа кежигүннери хүлээнген.

Колхозчуларның санал-оналдаарынга үндезилээш партия организациязы, колхоз баштаар чери 1963 чылда социалистиг хүлээлгелерни ажылдап кылган, ону нийти хурал бадылаан. Чарыштың эки түңнелдиг болуру дээш ажыл-иш калбарган.

„Тес-Хем“ совхозта

«Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери усть-лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинин бүрүн деткивишаан, аңаа холбаштыр тодаргай хүлээлгелерни алган. Амгы бир кол сорулга — нийтиниң малын меңги кыштагладыры болур. Мал амгы үеде хүр, оон чаш төлү база меңги.

Бирги сүт-бараан фермазының саанчызы эш Берт-оол инек бүрүзүнден 1200 кг ажы бөлүк инектеринден 20 тонна сүттү саарын хүлээнген. Шак ындыг патриотчу чорук ховунуң тараажыларында, тудугнуң бызанчыларында болгаш өске-даа ажыл участоктарында илереп турар.

Мурнакчыларның дуржулгазын нептеретпишаан, социалистиг хүлээлгениң эки күүселдези дээш организакчы болуп, чоннуң ортузунга масса политиктиг ажылды агитаторлар улам калбартып турар.

БҮДҮН ЧАРТЫК КАТАП КӨВҮДЕДИР

Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң ажыл-ишчилери: фермалар ажылдакчылары, механизаторлар болгаш хову ажылдакчылары боттарының аргаларын санап көргеш, усть-лабинчилерниң патриотчу инициативазын деткиирин шиитпирлээннер.

— Эки ажылдап болур аргалар бисте бар. Тарылга шөлдериниң тургузуун ам-даа эде көөрүнүп база чер ажылының культуразын экижидерниң күсели-биле хову ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедириниң улуг курлавырлары бисте бар— деп ховуларның ажыл-ишчилери боттарының бодалдарын чугаалап турганнар.

Ынчангаш олар бо чазын тараа культураларын 6.100 гектар чедир тарыырын шиитпирлээн. Оон иштинде аъш-чемниң кол культуразы — кызыл-тас 5100 гектар, азы тараа культураларының бүгү тарылгазының 82 хуузу болур. Ындыг хөй кызыл-тасты ажыл-агый кажан-даа тарып көрбээн.

Тарылга шөлдериниң тургузуун эде көөрүнүп, эвээш дүжүттүг культураларның тарылгаларын кызырарының күсели-биле бо чылын кызыл-тас тарылгазы 200 гектарга, арбайныы—220 гектарга база чочак-тараанныы—90 гектарга калбарар.

Артельдиң трактор-хову бригадазының кежигүннери бедик дүжүт дээш демиселди эрткен чылдың күзүнүнде-ле эгелээн. Олар 7.360 гектар черни белеткеп алган. Часкы хову ажылдарынга херегләэр үрезиннер белеткээринге улуг кичээнгей салдынган.

Тараа культуралары тарыыры-биле тускайлаан шөлге чүгле районнуткан бедик дүжүттүг сорттарны чажып тарыыр. 3.500 гектар кызыл-тас «скала» деп сорт-биле, оон 1600 гектары «Лютесценс» деп сорт-биле, 400 гектар арбай «заларинен» деп сорт-биле тарыттынган турар. Тарылганы колдуунда дөпшилгелиг кызыл одуруглуг арга-биле эки белеткээн черге чорудар. Часкы андарылганы агрегатка катоктар-биле дескилеп тургаш чорудар. Тарылга доозулган соонда шөлдү база катап дескилээр.

Артельдиң дээре механизаторлары ховулар зайы-биле 11 агрегат болуп ажылдаар. Тарылганы 9—10 ажыл хүнүнде бүрүн доозар.

Бо бүгү болза тараа культураларының дүжүдүн эрткен чыл-биле деңнээрге бүдүн-чартык катап бедидер арганы бээр. Тарааның нийти бүдүрүүшкүнү чеди муң тонна хире болур. Оон иштинден 2.400 тонна тараа күрүнеге саттынар. Оон артканын үрезин, мал чеми, магадылал фондуларынга үэрин болгаш колхозчуларның күш-хүннеринге бээрин төлевилээн.

Ырак өнүктери — усть-лабинчилер ышкаш «Искра» колхозтуң ховуларының ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынга күжениишкинниг белеткенип турар. Тарылгага херегләэр үрезиннер дүжүт ажаап алыышкынының үезинде-ле бүрүнү-биле урдунган турган. Ам оларны чажып тарыырының шынарынга чедирип турар. Тараа арыглаар «ОС-3», «ОС-4,5» деп машиналарга үрезин арыглаар ажылды колхозчулар А. Лобанова, В. Банникова, В. Борматова, Е. Лебедева болгаш өскелер-даа колхозтуң агроному Григорий Титовтуң удуртулгазы-биле чорудуп турар. Олар муң ажыг тонна үрезин материалын белеткээн. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага төлептиг ужуражыр дээш демисешпишаан, олар үрезиннер арыглаар ажылды март 1-ге чедир бүрүн доозарын шиитпирлээн.

Колхозтуң техника септелгезинде механизаторларында ажыл-иш база хайнышкынныг чоруп турар. Иван Кузьмин бригадирлээн бирги трактор-хову бригадазының септекчи механизаторлары эки көргүзүглерни чедип алганнар. Олар часкы хову ажылынга херегленнер бүгү техниканы Совет Армияның хүнүнге чедир бүрүнү-биле септеп доозар. А ийиги трактор-хову бригадазының механизаторлары техника септелгезин март 1-ге чедир доозарын хүлээнген.

Чеди чылдың дөрткү чылында улуг чедиишкиннерни чедип алган колхозчу малчыннар усть-лабинчилерниң кыйгырыын база изин-биле деткип турар. Чеди чылдың бешки чылында олар мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле улам улуг чедиишкиннерни чедип алырын шиитпирлээн. Сүт бүдүрери эрткен чыл-биле деңнээрге 28 тонна, эътти—23 тонна, дүктү—1,4 тонна көвүдээр. Оларны күрүнеге садары база көвүдээр. Нийтиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун көвүдедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни артельге боттандырар. Хаван эъдиниң бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринче онза кичээнгей салдынган турар. Төрүүр кол хаваннарның болгаш дуңгужун төрүүр хаваннарның саны ийи ажыг катап өзер, а хаван эъдин бүдүрери болгаш ону күрүнеге садары база ийи ажыг катап көвүдээр.

Хүлээп алдынган хүлээлгелерни амыдыралга чедиишкинниг боттандырары-биле колхоз баштаар чери (даргазы эш Дежнев), партия организациязы (партбюро секретары эш Лебедев) ажыл-агыйның бүгү участоктарын удуртуруун экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Фермаларда хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынче чугуур кичээнгей салып турар. Өөк сүт-бараан фермазында «ёлочка» тургузулгазын ажыглалга киирер, бызаа кажаазынга сүт-биле чылыдар оналганы ажыгладыр хемчеглер алдынып турар. Оон аңгыда Могай сүт-бараан фермазынга инектерни саарын механизастаан, 800 баш мыйыстыг бода мал, 500 хаван кирер кажаалар суггарылга, өдек аштаар херекселдер-биле хандыртынар.

Нийтиниң малынга быжыг чемгуурну тургузар, мал кажаалары тударын калбартыр хемчеглер төлевилеттинген.

Н. КУЗЬМИН.

Төп соңгулда комиссиязында

Февраль 12-де РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының ээлчеглиг хуралы болган. Россия Федерациязында депутаттарга кандидаттарны бүгү соңгулда округтарынга ойлаанда регистрастаан. Депутаттарга кандидаттарны дөпшидер болгаш регистрастаар үезинде соңгулда дугайында Дүрүмнү үрээн дугайында комудалдар болгаш билдириишкиннер Төп соңгулда комиссиязынга кирбээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын, үлетпүр, тудуг болгаш транспорт мурнакчыларын, сураглыг колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, эртемниң болгаш культураның көскү ажылдакчыларын чаңгыс эп-сеткил-биле дөпшиткен болгаш регистрастаан.

(СЭТА)

Кандидаттар бүрүткээшкини

Республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээри политиктиг бедик идепкейлиг чоруктуң байдалынга болуп эрткен.

Республиканың найысылалы Кызыл хоорай Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр артист К. Кенденбиль, Кызылдың автосептелге заводунуң дарганы Г. П. Черепанов, сүт заводунуң ажылчыны Г. Г. Тихомирова, № 1 аптеканың ажылдакчызы Н. К. Скобеева, ийиги чугу АТК-зының начальниги В. И. Зубкова болгаш оон-даа өске ниитизи-биле 136 кижини тус-тус соңгулда комиссиялары бүрүткээрин доосkан.

Каа-Хем район Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр «Совет Тыва» колхозтуң саанчызы С. Н. Натпит, «Бүрүнгаар» колхозтуң механизатору В. Д. Артына, район библиотеказының эргелекчизи Л. Е. Рябцева, Тес-Хем район Совединге—«Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Н. У. Седен, хойжу бригадазының бригадири Н. Д. Дапый-оол, мал эмнелгезиниң талазы-биле лаборант Т. И. Виткина, Өвүр район Совединге — «Торгалыг» колхозтуң хойжузу Д. Д. Доржу, Арыг-Бажы фермазының саанчызы К. Т. Монгуш, Таңды район Совединге—башкы Н. Б. Тыртык-Кара, «Тиилелге» совхозтуң директору И. М. Алымов, эмчи Ю. М. Медведев болгаш республиканың ниитизи-биле 2360 ажыг кижилер район, хоорай, көдээ, суур Советтериниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр бүрүткеткен.

Механизатор кадрларының бүгү-нийти өөредилгези «Тиилелге» совхозта эки организастаттынган. Трактористер белеткээр талазы-биле курста 50 ажыг кижи. Оларның иштинде он-он херээженнер өөренип турар. Курстуң үш группаларынга кичээлдерни башкылаар хүлээлгени техника талазы-биле шыырак мергежилдиг эштер башкылап турар.

ЧУРУКТА: келир үениң механизаторлары, кончуг эки өөредиглигелер Оолак Ондар (солагай талазындан оң талаже) база Оспаш Оюн кичээлдерге белеткенип турары.

Фото В. Чапайкинниң.

Партийжи сөс-биле массаларже

«Агитатор бүрүзү күрүне ажылдакчызы, экономиктиг тургузуушкунуң херээнге бүгү тараачыннарның болгаш ажылчыннарның удуртукчузу болур ужурлуг».

В. И. ЛЕНИН.

Малчыннарга агитация

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү совет улус-биле кады СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг материалдарын хандыр өөренип, таныжып турарлар. Пленумнуң материалдарынга хамаарыштыр 13 илеткелдерни, 9 лекцияларны 2313 кижиге кылган болгаш партия чырыдыышкынының 10 политбөлгүмнеринге СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущевтуң кылганы ханы утказыг, холу анализтиг илеткелин өөренип эрткен.

Совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга ноябрь Пленумунуң түңнелдерин чугаалашкан. 1962 ажыл-агый чылының түңнелдерин үндүрүп, 1963 чылдың планныг сорулгаларын тодараткан болгаш эң ылаңгыя мал ажылдакчылары-биле доктаамал ажылдап, бот-орулга-чарыгдалыг хойжу бригадаларының ролюн көдүрериниче чугула кичээнгейни салган. Коммунистериниң санал-оналын өөренип көргеш, парткомнуң бюрозу ай бүрүзүнүң 30-де совхозтуң салбырларынга малчыннарның хүнүн эрттирип, орта ажыл-агыйның түңнелдерин чугаалажып, культура-амыдырал айтырыглары-биле холбашкан хемчеглерни чорудуп турарын чурумчуткан.

Ам РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда белеткелиниң кампаниязы-биле холбаштыр 4 агитколлективтерни тургускаш, 116 агитаторларны соңгукчуларның чурттап турар черлериниң аайы-биле быжыглаан болгаш оларның сургаалдалыг хуралдарын эрттиргилээн. Ол агитколлективтерден Аксы-Барлык, Хөнделен салбырларында агитпункттар (эргелекчилери эштер А. Күдерек, О. Анзат) багай эвес ажылдап, агитаторларны чеди хонук санында малчыннарже үндүрүп, кылган ажылдарны түңнеп турарлар. Ол ышкаш Бижиктиг-Хая салбырында агитаторлар Х. Чыргал, К. Моңгуш, С. Тойбугаа болгаш Тас-оол олар хамаарышкан девискээрлерин доктаамал эргип, солуннарны кадарчыларга чедирбишаан, агитация ажылын калбартып турарлар.

Бо хүннерде совхозтуң салбырларында 3106 баш шээр мал оолдаан болгаш хураганнары менди доругуп турар. Хойжулар Куулар Комбу, Күжүгет Тойбугаа, Х. Байыр, Х. Уртак, Б. Калтажык, О. Сержи болгаш Күржүү оларда төрээн малдың чаш төлү эң-не шыырак доругуп турар. Партия эге организациялары болгаш салбыр баштаар черлери четчир санныг сакманчыктерни хой төрүп турар кожааннарда быжыглаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага чедиишкинниг ужуражыр дээш малчыннар боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар. Хөнделен салбырының малчыннары 100 баш төрүүр хойга онаалтыр ниитизи-биле 95 хураганнарны алырын, бир хойдан 1,8 кг дүктү кыргыырын, хойжулар Х. Уртак, Байыр, Шыырап олар 100 хойдан 100 хураганнарны, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Бижиктиг-Хая салбырының Шыра-Булакта эш Х. Чыргал бригадирлээн бот-орулга-чарыгдалыг хойжу бригаданың малчыннары С. Тойбаа, С. Сергештей, М. Сүмбер-оол, К. Тойбугаа 100 хойга онаалтыр 95—100 хураганнарны камгалап алырын болгаш бир хойдан ортумаа-биле 3—3,5 кг дүктү кыргып алырын хүлээнмишаан, кожазында ола салбырның Аглык-Шатта хойжу бригаданы 1963 чылда социалистиг чарышка кыйгырганнар. Ол ышкаш социалистиг хүлээлгелерни сүт-бараан фермаларының коллективтери база ап турар.

Малчыннарның бо бедик көдүрлүүшкүнүн деткивишаан, оларга хүн бүрүнүң боттуг материалдыг дузаламчыларын болгаш политиктиг агитация ажылдарын күштелдирери парткомнуң, дирекция черниң болгаш көдээ Советтиң чугула сорулгазы болуп турар.

Х. ӨЛЧЕЙ,
совхозта партком секретары.

Үлгаттыр каттышкан Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозта партия организациязының агитколлективиниң 54 агитаторлары соңгулда кампаниязының политмассалыг ажылдарын чорудуп турар. Оларның аразында Күнгүртүг сес чыл школазының башкылары болгаш колхозта көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-даа, бригадирлер болгаш хойжу коммунистер-даа бар.

Ылаңгыя бода мал фермазының эргелекчизи Алексей Чигден, мал эмчизи Аракчаа Барыы, хойжу коммунист Сактаалай Доптуң, колхозта партбюроның кежигүнү башкы Е. М. Даваа олар чон ортузунга агитация ажылын калбартырынга идепкейлиг киржип турарлар.

— Беседага ажыглаар сөөлгү, чаа солун чүүлдерден чугаалап берип, сүмелеп көрүңер, Елизавета Моргуевна. Колхоз төвүнден ыракта Хөнделең-Аскында кыштаавдан суурга келген хойжу агитатор башкы Даваадан ынчаар дилээн.

Башкы сөөлгү почта-биле келген солунда хойжуга делгереңгей беседаны кылып бергеш: «Солундан ыткыр номчулганы болгаш беседаны шак мынчаар чорудар кижи мен. Билдингир-дир-бе, кандыг-дыр, Доптуң Төвүтович?—диген.

— Дыка солун чүүлдер билип алдым. Даарта барып хойжуларга чугаалап бээр беседамның кол уу бар болду—деп хойжу харыылаан.

ЧУРУКТА: агитаторлар Е. М. Даваа (солагай талазында) Д. Сактаалай.

Сөзү болгаш фото М. ОЮННУУ.

Агитколлектив удуртукчузу

Топ машина оруундан чарылгаш, Теректерлиг-Арыгны кежип келиривиске Баян-Кол суур көстүп келди. Хемни доора кешкеш, удаткан чок «№ 1 агитпункт» деп бижип каан клуб бажыңының чанынга машинавыс туруп алган. Бады чораан эжим-биле клубче кире бердивис. Клубтуң иштинде өрээлдерни эргий кылаштагыладывыс. Районнуң шагаа салбырында өрт инспектору Степаненко өртке удур хемчеглерге хамаарыштыр сагындырыгларны клуб эргелекчизинге сүмелеп туруп калды. Мен агитпункт турар өрээлче баскаш кириптим. Эжикти ажыткаш, киргелек чорумда, өрээлдиң иштиниң дерии «белен бис» дээнзиг кылдыр сагындырды.

Ханада делегейниң политиктиг картазын, агитаторлар, дежурныйлар даңзызын, агитпункттуң ажыл планын, суурнуң кудумчулар аайы-биле агитаторларның баар бажыңнарын чурааш аскылап каан. Делгем, узун стол кырында янзы-бүрү литературалар делгеп каан. Бедээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннерже кыйгырган үш хире лозун, плакат бар болду. Агитпункт таарымчалыг кылдыр деритинген-дир деп иштимде бодап тургаш, олурган номчукчулардан агитколлектив удуртукчузун сурагдап айтырдым.

— Мырыңай чаа, партия организациязының секретарынче чоруй барды—деп, шоваа кара оол чугаалай-дыр.

— Суббота хүнүнде лекция болур, оон планын дугуржуп алыр чүве деп турду—дээш, оолга кожа орган ашак менче көрүнгеш, номунче катап сүңгүгүп, бүгү иштинде уламчылап номчуй берди.

Олурган кижилерден чугаа эреп, ам болур эртер соңгулда дугайында кидин-не хоорежип олурувуста хөвү сынныг, делгем эгиннерлиг, шоваа карактарлыг, каттырарынга четтикпейн чораанзыг, бодунга таарымчалыы сүргей кылдыр кеттинип алган 30 хире харлыг эр кижи кирип келди.

— Бистиң колхозта агитколлектив эргелекчизи бо-ла болгай — деп чугаалааш, холунда «Чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында Дүрүм» тудуп алган хераажен кижи эжиктен кирип олурган кижиже айытты.

Мендилешкеш, кезек чугаалажып чоруй олургулап алдывыс. Агитколлективтиң соңгулдага белеткелдер чорудуп турарының үезинде сорулгаларын албан чугаалажып олурувуста колхозта партия организациязының секретары Седий кире халып келгеш, мээн-биле каш чугаа солушкаш, кожа орган эжимче көрүнгеш, мынча деп чугаалай-дыр:

— Сорук Намчылович эрес башкы чүве, хөй-ниити ажылынга карак кызыл кижи. Бистиң агитаторларывыстың удуртукчузунга эрткен чайдан эгелээш ажылдап эгеледи. Бо үениң иштинде колхоз төвүнге, ыраккы фермаларга болгаш малчыннарга беседалар, лекциялар организастаарынга, хана солуннар болгаш агитхуудустар үндүреринге эки хуралажып турар башкы чүве—диди оң.

Улуг-Хем районнуң ыраккы колхозтарының бирээзи «Х Улуг хурал» колхозта партия организациязының агитколлектив удуртукчузу Сат Сорук Намчилович бодунуң даалгалыг ажылынга шынап-ла багай эвес ажылдап турарын өске-даа кижилер мактап чугаалады лар.

Сорук Намчилович кедээ клубтуң уран чүүл бөлгүмүнүң эң дээре киржикчилериниң бирээзи. Клубта болгаш школада хөгжүм бөлгүмүн удуртуп турар. Оон удурткан ол бөлгүмнери эрткен чылын районнуң уран чүүл көрүлделеринге бескү черни ээлээн.

Ылаңгыя соңгулда кампаниязы чоруп турар үеде колхозта партия организациязынга эки дузалажып турар. Агитаторлар хуралын организастап, оларның ажылынга боттуг дузаны чедирип турар. Сорук Намчилович ээлдек, чугаакыр, шимченгир-даа кижи болду.

№ 1 агитпункт эргелекчизи Билен-оол, парторг Седий, Сорук Намчилович ужелээ олуруп алгаш, соңгулда белеткелдеринде чамдык соңгаарладып болбас айтырыгларны ылап дугурушкаш, агитколлектив ажылын оон-даа экижидерин чугаалашкаш, бис-даа кежээ дүжери билек оруувус уламчылап чорутувус. Олар ужээлээ даартагы хүннер дугайын планнап олуруп калдылар.

Сорук Намчилович, сээн билииң, сээн кызымаккай хөй-ниитичи ажылың көдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылынга улуг идигни бээр болгай. Аныяк салгакчыларны кижизидеринге болгаш агитколлективтиң ажылын оон-даа экижидеринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг боор көрем деп иштимде бодап чордум.

А. НАТПИТ-ООЛ,
Улуг-Хем районы.

Доктаамал кичээнгейде

Колхозчу ажыл-ишчилер ортузунга партийжи политиктиг ажылды үргүлчү чорудар дээш Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта партия организациязының бюрозу доктаамал кичээнгей салып келген. Бүскү дүжүт ажаалдазынга күштелдирген агитас-массалыг ажыл мал кыштагалдыышкынынга белеткелдер-биле холбаштыр уламчылаан. Оон сөөлүнде СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын пропагандалаары болгаш тайылбырлаары-биле ол ажыл чаа деннелче көдүрүлген. Ам үеде РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер үезинде бистиң агитаторларывыс база-ла күженишкинниг ажылдап турарлар. Политиктиг ажылды мынчаар доктаамал бедик деннелге чорутканы чорук багай эвес түңнелдерни берген.

ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаар талазы-биле алаан хөй тайылбыр ажылдарын бистиң агитаторларывыс болгаш пропагандистеривис организакчы ажылдар-биле дүүштүрүп келген. Моон түңнелинде мал кыштагалдыышкынынга белеткелдер организастыг эки чоруттунган болгаш кыш берге болзажок малдың байдалы эки туруп турар. Колхозтуң 10 муң ажыг хоюн 3 бригадаларда узуп тургускан, бригадалар болгаш фермалар четчир санныг мал чеми-биле, шыналыг кажаалар-биле хандыртынган.

Маңаа чижек кылдыр Сарыг-Сигенде № 2 хойжу бригаданың болгаш ында агитаторларның ажыл-херээн көргүзүп болур. Бригада тургустунгандан бээр чыл чаа чедип турар. Бүгү чугула ажылдар эрткен күстен бээр кылдынган. Бригаданың төвүн тудары доозулган, ында 2000 хой кирер ийи кажааны, 4 чурттал га бажыңнарын, тарып боозадылга пунктузун, чунар бажыны, электростанцияжыгашты туткан. Төпте кызыл булуң ажылдап, радио чугаалап турар. Оон аңгыда бичии салчыгаш кыгаш ында 200 ажыг ыяштарны тарып олурткан. Бригада төвүнде 750 тонна кукуруза силозун, 40 тонна сигенни сөөртүп белеткээн. Бо бүгүнүң түңнелинде малчыннар чугле эки ажылдап турар эвес, омак-хөглүг, культурлуг чурттап турар.

Бо бригаданың кежигүннериниң чүткүлдүг ажылы-биле чергелештир ында агитаторлар О. Кызыл-оол, С. Беган, бригадир О. Кыдыр-оол оларның агитас-массалыг ажылды билдилиг чорудуп, ажыл-херекти эки организастап турарын партия организациязы өөрүшкү-биле демдеглеп турар. Бо бүгү дээрге-ле оларның чүткүлдүг ажылының түңнели-дир.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел-биле чергелештир агитас-массалыг ажылдар бистиң өске-даа бригадаларывыста, участоктарывыста улам калбарып, ол ажылды ажыл-агыйжы чугула сорулгалар-биле холбаштырып турар бис. Ам үеде Шарланда, Дүвүренде бригадаларның хоюн хүр, төрүттүнген хураганнар менди алдынып турар. Политиктиг ажылды сеткилиниң ханызындан, ынакшыл болгаш хүндүткел-биле чорудуп турар Т. Оеур, Х. Опал-оол, Т. Шаңнай, М. Даклай, Т. Мээшке, О. Дамчат-оол ышкаш мурнакчы агитаторлар бисте эвүп турар.

Агитаторларның ажылын доктаамал бедик деннелге тургузар дээш партия организациязы өй-өйде сургаалдалыг хуралдарны, семинарларны организастап, аңаа илеткелдерни болгаш лекцияларны кылып берип, планда көрдүнгениниң ёзугаар чамдык агитаторларның илеткелин дыңнап, дуржулга солчулгаларын организастап турар.

Чон ортузунга политмассалыг ажылды организастаар талазы-биле четпестер бисте бары чугаажок. Оларны чайладыр талазы-биле ажылдарны күштелдирип, чыгдынган дуржулганы улам байыдып тургаш, агитас-массалыг ажылды бедик деннелге доктаамал чорударынче кичээнгейни улам күштелдирер бис.

Х. БОРБАЙ-ООЛ,
колхозта партия организациязының секретары.

Агитатор башкылар

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага үткүштүр агитация ажылын Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Даг сес чыл школазында партия эге организациязы чедиишкинниг чорудуп турар. Соңгукчулар ортузунга ажыл чорудары-биле агитаторлар кылдыр 16 башкыларны быжыглаан.

Агитатор башкылар боттарының соңгукчуларынга РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда чорудуларының талазы-биле дүрүмну, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын районнуң байдалынга холбаштыр тайылбырлап таныштыргылаан. Ылаңгыя башкылардан И. Бичеддей, Б. Болат, М. Чыйба, С. Суглай-оол олар соңгукчуларының бажыңнарынга үргүлчү барып, солун беседаларны эрттирип турар.

Т. ХЕРТЕК.

БЕЛЕН

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурда кедээ Советке соңгулда талазы-биле 21 соңгулда округтарынга депутаттарның кандидаттары бүрүн дөмнеттинген. Ынчангаш суурда партия организацияларының агитаторлары кандидаттар дээш агитацияны калбартырынга белеткенип турарлар.

«Найырал» совхозта партком агитаторларның семинарын эрттиргеш, аңаа эрткен үеде агитаторларның ажылын түңнеп, кандидаттар дээш агитацияны калбартыры-биле холбаштыр оларның сорулгаларын чугаалашкан. Чаа-Хөл ортумак школазында 30 кижиниг агитколлективтиң эки ажылдааны партком демдеглээн. Оон-биле кады рабкоопта, эмнелгеде агитаторларның сула ажылдап турарын шүгүмчүлээн.

Агитаторлар кандидаттар дээш агитацияны калбартыр талазы-биле чугула чүүлдер-биле хандыртынган, ам участоктарынче ажылдап үнүптеринге беленнер.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

МАКТАЛДЫГЛАР

«Торгалыг» колхозтуң ажыл-ишчилериниң чурттап турар черлериниң девискээринде 3 агитпункттарны ында партия организациязы тургускан. Ол агитпункттар соңгукчулар ортузунга тайылбыр ажылын чорударынга таарымчалыг кылдыр дериттинген болгаш боттарының ажыл планнарында көрдүнген хемчеглерни чогуур үезинде боттандырып турарлар.

Үш агитпункттарда ниитизи-биле 63 шыырак билиглиг агитаторлар быжыглаттынган болгаш ам үеде соңгукчулар ортузунга үргүлчү ажылдап чоруп турарлар. Оларның ээзэ хойжу фермаларда, бригадаларда болгаш ыраккы одарларда малчыннарда быжыглаткан болгаш, неделя иштинде боттарының соңгукчуларынга 2—3 удаа чедип, солун болгаш ханы утказыныг беседаларны кылып берип турарлар.

Агитаторларның иштинде боттарының хүлээлгелерин бедик-биле үнелеп, агитация ажылын колхозчу ажылчыларның мурнунда турар сорулгалар-биле сырый холбаштырбышаан, оларга боттуг дузаны чедирип турар эштер хөй болуп турар. Агитаторлар Д. Маңпай-оол, С. Нөмбу, Д. Оолакай, Д. Кара-оол, Т. Саая оларның участоктарында соңгукчулар эки ажылдап турары дээш оларны мактавышаан, өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Агитаторларның кызымак ажылының түңнелинде Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң ажыл-ишчилери ам болур соңгулдага чедиишкинниг ужурашыр дээш улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар.

Т. СААЯ.

Агитпунктуда

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге ам болур соңгулда-биле холбаштыр Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраада бир соңгулда участогу тургустунган. Ол участокка хамаарышкан девискээрге агитас-массалыг ажыл чорудар кылдыр ук суурда агитпункт тургустунган болгаш бодунуң ажылын партия организациязының удуртулгазы-биле тускай план ёзугаар чорудуп турар.

Агитпункттуң ажыл планында соңгукчулар ортузунга чорудар политмассалыг ажылдарны тодаргай планнаан бис. Ында тайылбыр ажылы-биле чергелештир мурнакчы дуржулга нептередир хемчеглерни база көрүп турар. Ол ёзугаар чоокта чаа «Улуг-Хая» совхозтуң мурнакчы хойжузу С. Сереэдары болгаш мурнакчы саанчы Бюрюмаа оларның күш-ажылчы чедиишкиннеринге тураскааткан кежээни организастаан бис. Ол мурнакчыларның дугайында агитатор эш Дамба домчу чугаалаан. Саанчы эш Бюрюмаа эрткен чылын 12 инектерден 38,4 тонна сүттү саап алган. Ол ышкаш хойжу Сереэдары хураганнарны бүрүн камгалап албышаан, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алган.

Совхозтуң мурнакчы малчыннары боттарының ажылының арга-дуржулгазын болгаш чеди чылдың бешки чылында чедип алыр сорулгаларын чыылганнарга делгереңгей-биле чугаалап бергеннер. Кежээниң түңнелинде Хайыракан 8 чыл школазының өөреникчилери солун концерт база көргүскен. Дараазында салбырның бригадирлериниң кежээзин организастааш, аңаа соңгулдага алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип турарын, усть-лабинчилерниң кыйгырыынга хамаарыштыр кандыг хемчеглер алдынып турарын чугаалажырын организастаар деп турар бис.

Бистиң агитпунктувус агитаторларның дежурныйлаашкынын үзүктел чок организастап, соңгукчулар даңзызын хынаарын организастап, агитаторларның участоктарда ажылын үргүлчү хынап көрүп турар. Агитпунктуну көрүштүг кылыр дээш, солуннар, ном-дептерлер четчири-биле бар. Салбырның хүндүлел самбыразын база-ла агитаторларның күжү-биле четчелеп кылган бис. Бисте бодунуң хүлээлгезин эки күүседип турар Дамба, К. Ховалыг, И. Оюн, О. Доңгак ышкаш идепкейлиг агитаторлар эвээш эвес.

Район Совединге болгаш көдээ Советке депутаттарга кандидаттар дөмнедилгези агитаторларның идепкейлиг киржилгези-биле улуг көдүрлүүшкүннүг болуп эрткилээн. Депутаттарга кандидаттар кылдыр бистиң совхозтуң эң төлептиг кижилери киргилээн. Ам депутаттарга кандидаттар дээш агитацияны калбартырынга агитаторлар болгаш агитпункт бүгү тала-биле белеткенип турар.

Я. ОЮН,
агитпункт эргелекчизи.

АГИТАТОРНУҢ БЕСЕДАЗЫ

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында партия эге организациязының агитатору коммунист Т. О. Сундуй чон ортузунга политиктиг агитацияны калбартырының талазы-биле идепкейлиг болгаш дуржулгалыг агитатор. Түлүш Опаевич көдээ ажыл-агый талазы-биле мал эмчизи ортумак эртемниг. Ам партия организациязының даалгазын ёзугаар Кара-Тал салбырының Улуг-Хем Шынаазында ортулуктарда чурттап турар 12 кодан малчыннарның агитатору кылдыр быжыглаттынган, соңгукчуларга неделяда 3—4 удаа чедип, номчулга, беседаларны доктаамал чорудуп турар. Оон аңгыда Кара-Талдың сүт-бараан фермазынга база үргүлчү чеде бээр, фермаының ажылдакчыларынга илеткел, беседаларны үргүлчү кылып бээр.

Кара-Талдың сүт-бараан фермазының ажылдакчыларынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында бир беседазын ол мынчаар чорудкан.

Партияның XXII съездизиниң бадыткааны бистиң чуртка коммунизмни тургузарының өндүр чаагай программазын бүгү совет кижилер улуг политиктиг болгаш чаа күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле боттандырып турарын, сүт-бараан фермазының коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш кызымак ажылдап турарын, ам совхозтуң, оон иштинде Кара-Тал салбырының ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган сорулгаларның дугайында агитатор фермаының ажылдакчыларынга билдингир кылдыр тайылбырлаан чугаалаан.

Төөгүлүг чеди чылдың эрткен дөрт чылдары—совет кижилерниң чоргаадыкчы улуг чаагай үре-түңнелдиг күш-ажылының дугайын, ол дугайында партия Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелинде кол-кол саннарны тайылбырлааш болгаш эрткен ажыл-агый чылында «Найырал» совхозтуң, оон Кара-Тал сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң үре-түңнелдиг күш-ажылының чамдык чижектерин санап көргүскен.

—«Найырал» совхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын, эң ылаңгыя эът, сүт, дүк болгаш тараа бүдүрүлгезин улам көвүдедиринин талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин хүүсаа бетинде ажыр күүседирин чедип алган оон иштинде Кара-Тал фермазы 150 тонна сүт бүдүрер хүлээлгелиг тургаш, 222,6 тонна сүттү бүдүрген, азы фермаының саанчылары инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1200 кг сүт саап алыр хүлээлгени 1500 кг кылдыр күүсеткен. Бистиң мында олуруп турар мурнакчы саанчыларывыс Нина Чыртык, Саара Ооржак, Чечек Дамдын олар инек бүрүзүнден 1200—1300 кг сүт саар хүлээлгезин 1400—1600 кг, кылдыр ажыр күүсеткен—деп чугаалады.

Төп Комитеттиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү совет улус-биле бир демей, бистиң «Найырал» совхозтуң, оон Кара-Тал сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери бистер база чаа күженишкиннер-биле ажылдап турар бис. Бистиң мурнувуста хүнүң соңгаарлаттынмас чугула сорулгазы болза, мал болгаш чер ажылының продуктуларын — эъттиң, сүттүң, дүктүң болгаш тарааның бүдүрүлгезин 1963 чылда улам көвүдедири дээш ам мал кыштагалдыышкынының организастыг чорудар. Малды хүр кыш ажырар, оон чаш төлүн бүрүн алыры болгаш часкы тарылганың белеткелдерин үлегерлиг чорудары болур. Бо талазы-биле Кара-Тал фермазы бар аргалар болгаш курлавырларны бүрүн ажыглаарынга бүгү күженишкиннеривисти угландырар, чаа күженишкиннер-биле ажылдаар ужурлуг бис. Бистиң фермавыс бо чылдың январьда 11 тонна сүт саар, оон 9 тоннаны күрүнеге садар тургаш, 11,5 тоннаны салган, оон 10 тоннаны күрүнеге саткан болуп турар. Ындыг болза-даа сүт саалдазы эрткен чылдың бо үезинден шоолуг бедивээн, сүттүң бараанныг чоруу чавыс болбушаан.

Бо чылдың январьның түңнелинден алган көөрге бистиң «Найырал» совхозта, база Кара-Тал салбырында аргалар, курлавырлар чедир ажыглаттынмайн турар, ажылга чамдык организастыг чок чоруктар бар. Чижээ, эът бүдүрүлгезин көвүдедириниң чугула курлавыры болур хаван ажылы совхозта сандаргай байдалда тургустунган. Кыштың соогунда ноябрьда совхоз Кара-Талга кажаа чок черге хаваннар эккелгеш, гараж турган соңга, хаалга чок саман бажыңда киирген. Ам хаваннар төрүүр кажаа чок болурга, декабрьда доң ыяш-биле кажаа кылып эгелээн. Сооктан доң ыяштан туткан кажаа төрүүр хаваннарга ажык чок дээрзи билдингир. Ол ышкаш саар инектерниң, өске-даа продуктулуг төрүүр малдарны тургузу азыралга кииргенин, эң ылаңгыяда күрүнеге садар малдарны семиртип азыраарын ам-даа боттандырбайн турарывыстан малдың эъткир, сүткүр болгаш төлгүр чоруу чавыс болуп турар. Мал чемнериниң чарыгдалы, оон сооргузгези организастыг эвес чоруттунуп турарындан хөй артык чарыгдаллар үнер, оон уламындан продуктуларның бот-үнези улуг болуп турар. Бо үстүнде четпестерни адериниң арга-сүмелерин агитатор тодаргай чугаалап берген.

Агитатор Түлүш Опаевич бодунуң ээлчеглиг беседазын ынчаар чугаалап доосушаан, ам РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурунче фермаының саанчыларын, кадарчыларын кыйгырган.

Агитатор Сундуй чон ортузунга политиктиг агитацияны чорудары-биле кады көдээ ажыл-агый билиглерин нептередиринге база идепкейлиг киржип турар. Ол Кара-Тал сүт-бараан фермазында болгаш Улуг-Хем Шынаазының ортулуктарында малчыннарда тургустунган зооветеринарлыг бөлгүмнерде башкылап, ол бөлгүмнерниң кичээлдерин неделяда ийи удаа доктаамал чорудуп турар. Зооветеринарлыг кичээлдер малчыннарның улуг сонуургалын болдурган. Агитатор Сундуй беседалар, кичээлдер бүрүзүн баш бурунгаар бүгү талалыг белеткелдиг, эң-не хынамчалыг эрттирип турар.

М. ДАЛАА.

Бистиң агитаторувус

«Искра» колхозта эш О. Шыыгыр-оол бригадирлээн бригаданың хойжуларының аалынга эш О. Оичатпан бо-ла чедип келир кижи. Оон албан-дужаалы мал эмчизи, ол бригадада ажылдап турар. Бодунуң дөрт хүлээлгезинден тудак чок хүндүлеп көөр оон чугула партийжи даалгазы бар. Ол дээрге — агитатор хүлээлгези-дир.

Бистиң агитаторувус хойжуларның ог-бүле бүрүзүн үргүлчү кезип көрүп, оларның ажыл-агыйын, амыдырал-чурттаалгазын кезээде сонуургап көрүп турар. Агитатор О. Оичатпан келген соонда кандыг-бир чаа медээ, солун беседа болбас дээр ужур-даа чок. Ол чугаалажыышкыннар ажыл-агый байдалы-биле ыявыла холбажы бээр, моон ужурунда чамдыкта ындыг беседалар ажыл-херек дугайында, четпестерни чайладырының, чаа аргаларны ажыглаарының дугайында шынгыы чугаалажыышкыннар-даа апаар. Ол чүүлдерни үре-түңнелдиг кылдыр шиитпирлээр дээш, хойжулар демисежип кириптер, а бистиң агитаторувус база-ла хол-биле түлүшкаш кириптер кижи. Ынчангаш бо дээрге ёзулуг-ла дээштиг, салдарлыг агитация ол болуп турар.

Эш Оичатпан малчыннарның чагыткан солуннарын, чагаа бижиктерин безин үргүлчү эккеп бээр. Оон аңгыда бригаданың кежигүннериниң ортузунда зооветеринарлыг өөредилгени база үзүктел чок эки чорудуп турар.

Х. ДОРЖУ,
Чөөн-Хемчик район.

Бистиң КАНДИДАТТАРЫВЫС

Ол—төлептиг кижи

Бир эртен дыңнап чыдарымга, Монгуш Бичии-Уруг Шыдаровнаны Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен деп радио-биле дамчыдып келди. Таныырым-даа ындаш кижи боорга, база чондан ол кире улуг идегелди анаа көргүскенинге өөрээнимниң аайы-биле-даа, ооң ажылдап турар черинге чеде бердим. Ол дээрге Кызылдың дааранып комбинадының чүве. Партия организациязының секретары Зинаида Рясикке баргаш, айтырып көөрүмге, демги даан болдаан ажыл ишчии ол болган.

— Кончуг кызымак уруг, ону күрүне эрге-чагыргазының органынга депутатка кандидат кылдыр депшиткенинге ол — төлептиг кижи — деп, Зинаида Даниловна ажылдың арасында чугаалады.

Ынчангаш, Монгуштуң ажылдап олурар черинче базыптым. Черле чырыткылыг улуг өрээл. Электри күжү-биле ажылдаар даараныр машиналарны, чыскаалган солдаттар дег кылдыр дистиндир тургускулап каан. Даараныкчылар чүгле даараар чүвезин тудуп бээр ол-ла, а машинадаа чүгле караннаар. Дөртен чылдар үезинде, ылаңгыя Ала-чуртуң Улуг дайынының үезинде бо комбинатка база чораан кижи мен. Ынчаарда даараныкчылар хол-биле долгаар, бут-биле тевер машиналарлыг чүве болгай. Ажыл хүнү төнгүже долгап азы теп келирге халазы кончуг-ла турган боор. А ам — шуут өске.

Монгуш Бичии-Уруг Шыдаровна-биле таныжып чугаалаштым. Ол дээрге, үгүндан-на ажыл-ишчи кижилерниң он ийи уругларындан эң улуг уруу болду. Адазы Оорҗак Шыдар Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунда ишчи. Авазы — Маадыр-ле Оорҗак Чодураа база-ла ол колхозта. Бо кырганнарның ам үш оглу — тракторист-механизаторлар. Олар бир бригадага ажылдап турда колхозка чамдык кижилер харын «Шыдарның бригадазы шыдаар болгай» дижип баштактанчып-даа тургулаар чүве деп Монгуш чугаалаар болду. «Алызындан мындыг ажыл-ишчи кижилерниң өг-бүлезинден үнген болганы-биле Монгуш база-ла ажыл-ишчи болган-дыр ийин бо, бодунуң салгаан кайын оскунар деп аан ынчаш» кылдыр бодап-даа көөр чордум.

Монгуш Бичии-уруг Шыдаровна-биле чугаалажып көөрге, бодунуң дугайында черле чугаалаксавас кижи болду. Харын-даа бодунуң кады ажылдап турар эш-өөрүн харын чугаалаксаар. Чижээлээрге, бодунуң ажылдап турар цехиниң удуртукчузу К. Лебедеваны айтыр;

— Ол-даа кончуг-ла эки кижи. Даараныырының талазы-биле хөй чүүлге мени ол өөреткен, кижээ дузалаар, бөдү кончуг культурлуг, ээлдек кижи, ону черле уттас мен — деп Монгуш ынча дээр. Өске-даа улустарны ол адагылаар. «Ындыг болбайн канчаар, биче сеткилдиг ажыл-ишчи кижи черле ындыг боор чүве болгай, а Монгуш дээрге ындыгларның бирээзи-дир ийин» деп бодал кижээ база кирип келир чорду.

Оон мурнуу чарыында комбинаттың план күүседиинге чораш. Монгуштуң бүдүрүлге талазы-биле көргүзүглерин билип алган кижи болгай мен. Анаа мынчап чугаалаанар:

— Эрткен чылдың нормазын Монгуш 134 хуу күүсеткен кижи, а бо чылдың январьның — 106 хуу болган.

Монгуштуң бодундан бо талазын база айтырдым.

— Ол-даа канчаар, харын бистиң алды дугаарлыг бригадавыс дугайында чугаалап көрейн — дей берди. Дыңнап олур мен. Ол чугаалап-да олур:

— Бистиң бригадада он тос кижи бис, платье даарап турар. Мээң эш-өөрүм-даа тергиин-не улус, кымны кандыг дээр ону.

— Чижектен чугаалап көргүнерем — деп, бодун черле чугаалаксавас уруг-дур бо кылдыр бодап келгеш, ам ооң аайынга кире бердим. Ол уламчылай берди:

— Бис чедиги бригада-биле чарыштыг улус бис. Сөөлгү түннелде ол чарышка мурнапкан бис.

— А оон ынай чүнү айтып болур силер?

— Бистиң бригада коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар болгай—дээш, Монгуш дээрге арны арта чырып келген ындаш болду. Бодунуң өөрү дизи чоргаарал ооң арнында илдең-не бижиттине берди.

— СЭКП ТК-ның эрткен чылгы ноябрь Пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр силерде чүү болуп турар ирги?—деп айтырдым.

— Бригадавыстың бүгү кежигүннери бедиткен хүлээлгелерин алган — деп харыы анаа үнду.

— Арай бичии тодарадып көрүнерем.

— Чижээ, мен бодум ай санында ажыл нормазын 105 хуудан куду эвес күүседир деп хүлээнге алган мен, ынчаарга мээн өөрүм база-ла ындыг болганнар.

Комбинатта Монгуштуң дугайында чамдык эштер-биле чугаалажып көөрге, ол ажин мактап-ла чугаалагылаар. «Оон ажылдаары — саналгада, ылаптыг саналгада боллур ийин. Тодаргайлаарга үе-шакты чеп ажытлаар, шимчээшкин бүрүзү ылавылалдыг, ажыл шагын эн-не үнелиг-биле ажыглаар. Ынай-бээр хей чүгүрүп турбас...» «Идепкейлиг ажылы дээш үргүлчү демдеглеттир, шаңнадыр-даа кижи болгай: хүндүлел бижиктери, өртектиг чүүлдер суг-суг дээш...»

— Монгушту мындаа чаа местком кежигүнүнге база соңгуп алган бис — деп, бир уруг ынча дидир.

— Ол ам марттың сези-биле холбаштыр кончуг чараш ажык позун үгүлзалап эккээр, ынчаарда ону көрзүнерзе база-ла солун — деп, өске бир уруг чугаалай-дыр.

— Ол чүү ындыг чүве боор? — деп, чүвениң ужурун билбейн айтырдым.

— Дөө чарлалды номчуп көрүнернен—дидир. Шынавыла самбырада чарлал азып каан. Номчуп көөрүмге, Март сести холбаштыр артып, чараштыр даарап, угулзалаан чүүлдерниң делгээн ажыдар, анаа белеткениңер дээн. Ам база бир чүве билдине берди: Монгушвус ооң комиссиязының кежигүнү болду.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазы атты алыр дээш демисежип турар болганда, ажылдың түннелин чүгле бүдүрүлгеде көргүзүглери-биле эвес, харын кижи бүрүзү бодун канчаар ап чорууруунуң талазы-биле база барымдаалаар апаар чүве болгай кылдыр бодап келгеш, Монгуштуң бажыңынга чеде берген мен. Кире бердим. Арыг-силии-даа аажок. Монгуштуң кады чурттап чорур эжи Монгуш Харыма Дошкутович ажылындан чаа келген, печкаларында от салган тур. Ыя ону безин көргеш:. «бо-даа эки-ле чурттап турар өг-бүле-дир» кылдыр бодадым. Чамдык улустарны көөрге, өг-бүлениң хамык ажылын кадайынче чүй каггаш олурар боор чүве болгай. Оларның уруглары Люба, Сергей, Валерий Монгуштар школада эки өөренип турар. Анаа чугаалажып олургаш, «коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап өөренир» дээр кижилерниң арызында база бир мурнуку одуругну ээлеп турар эштер бо-дур дээрзинге кижи чигзинмес.

Чоннуң айбычызы болур деп чүве улуг аас-кежик. Ынчангаш Монгушту Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткеш, Кызылдың даараныкчылары частааннар-дыр деп сеткил-биле ол найыралдыг өг-бүлениң бажыңындан үнгеш, чаныптым.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

«Элегес» совхозтуң механизатору Павел Бутонаев бисте сураглыг кижилерниң бирээзи. Ооң чуруу республиканың Хүндүлел самбыразында. Ол ындыг-даа болур ужурлуг. Эрткен күскү дүжүт ажаап алышкынының үезинде ол бодунуң комбайны-биле ээлчег бүрүзүнде ийи норманы күүседип турган.

П. Бутонаев ам совхозтуң мастерскаязында контролёр механик болуп ажылдап турар. Ол бодунуң чугула болгаш харысалгалыг ажыл-херээн кончуг эки күүседип, эш-өөрүнүң хүндүткелин чедип алган. Совхозтуң комбайнери Павел Бутонаев ажылчы чоннар депутаттарының Таңды район Совединиң депутадынга кандидат.

ЧУРУКТА: П. П. Бутонаевтиң ажылдап турары.

Фото В. ХИНКИСТИИ.

Өшкү кадарчызы

Чөөн-Хемчик районда Суг-Хол совхозтуң Ишкин салбырында өшкү кадарчызы О. Дамбый-оол кадарчы ажылынга 10 чыл иштинде ажылдап турар. Мурнакчы кадарчы эрткен чылдарда өшкүзүнүң чаңгызын-даа хоратпайн менди чыл ажырып келген. Ам ооң коданында 338 баш өшкү бар. Олары февраль 10-дан эгелеп массалыы-биле оолдап эгелээн. Бо чылын ол 100 төрүүр өшкүден 105 анайны менди алыр дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

Күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага Тес-Хем районнуң ажылчы чоннары күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик идепкей-биле белеткенип турар. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар сорулга-биле соңгулдага белеткелди дүүштүр чорудуп турар. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эът садарының январь планын 127 хуу күүсеткен. Хөй-хөй малчыннар малдың чаш төлүн бүрүн камгалап доруктурар дээш шугургу ажылдап турарлар. Чижээ, «Чодураа» колхозтуң хойжузу эш Борис Сырат 150 төрээн хойдан 153 хураганны камгалап алган. «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Серээ Быраат 159 хойнуң хураганнарын, «Тес-Хем» совхозтуң эш Дава бригадирлаан хойжу бригадазы 160 хойнуң хураганнарын бүрүн доруктуруп турар. Ол-да совхозтуң база бир хойжу бригадазы (Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Торжу Тейбирел бригадирлаан) 392 төрээн хойларнын 401 хураганнарын менди ажаап алган.

Районда хар улгатканы-биле холбаштыр малдың байдалы берге дээп турар. Харны массалыг өжер, дайылаар ажыл эгелээн. «Ак-Эрик» колхозта болгаш «Тес-Хем» совхозта мал чеми аваажып турар. «Ак-Эрик» колхозтуң Каттыг-Өдекте эш Ак-оолдуң кадарган аныяк хойларының одары хөртүктелген. «Тес-Хем» совхозтуң кадарчызы эш Күңгаа Бүлчүңнүң кадарган бодурглары-ның сигени төнгени-биле оларны анаа харже сүрүп турары хыналдадан илерээн.

Мал кыштагладыышкынының талазы-биле ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш кожээ Советтер даргалары шиитпирлиг хемчег алыры негеттинип турар. Соңгулдага холбаштыр ажылчы чоннарның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүң ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээриннче угландырары Советтерниң кол сорулгазы болур.

Райкүүском болгаш кожээ Советтерниң күүскомнарының талазындан соңгулдага организастыг белеткел талазы-биле улуг ажылдарны кылган болгаш кылып турар.

Район Совединге соңгулда талазы-биле 75 соңгулда округтары, кожээ Советтерге соңгулда талазы-биле 168 соңгулда округтары, 15 соңгулда участоктары тургустунган. Округтарның болгаш участоктарның соңгулда комиссияларында хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннарның 970 ажыг төлээлекчилери ажылдап турар. Оон ангыда хөй-хөй агитаторлар соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылды чорудуп турар. Агитпункттар чер бүрүзүнге тургустунган болгаш дериттинген. «Чодураа» колхозта эш Телгер, Эрзиңде эш Өлзей эргелекчилээн агитпункттар эки ажылдап турар. Ол агитпункттар боттарының ажылын план ёзугаар чорудуп, үргүлчүнүң дежурныйлаашкынын тургускан. Ооң-биле кады «Мөрен», «Ак-Эрик» колхозтарда агитпункттарның четпес ажылдап турарын демдеглээр чогуур.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң, район болгаш кожээ Советтерниң депутаттарынга кандидаттар депшидиинге-зи бедик көдүрлүүшкүннүг болуп эрткен. Депутаттарга кандидаттар депшидилгези ажылчы чоннарның бедик идепкейин болгаш чаңгыс ап-сеткилдиин көргүскен.

«Чодураа» кожээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга хоочун совет ажылдакчы С. К. Красныйны чаңгыс үн-биле депшиткеннер. Район болгаш кожээ Советтерниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр районнуң ажылчы чоннары боттарының эң төлептиг кижилерин депшиткеннер. «Чаа орук» колхозта мурнакчы хойжу Серээ Бырат, «Мөрен» колхозтуң мурнакчы хойжузу Шиваа Соян, «Коммунизмче орук» колхозта мал эмчизи Чонгу Базыр, «Тере-Хол» колхозтуң саанчызы Мыйыр Чечек, «Тес-Хем» совхозтуң механизатору Чоодү Буров, «Чодураа» колхозтуң даргазы эш Шулуу-Маадыр болгаш оон-даа өске хөй-хөй мурнакчыларны депутаттарга кандидаттар кылдыр депшиткилээн. Район Совединиң депутаттарынга кандидаттарны округтарның соңгулда комиссиялары бүрүткээн болгаш кожээ Советтерниң депутаттарынга кандидаттар бүрүткээри ам дооступ турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдиң шиитпирлиг үе-чалазы ам эгелээн. Соңгулда хүнүнге организас-техниктиг белеткелди чер бүрүзүнге эң кичээнгейлиг болгаш оперативтиг чорудары—чер-чер Советтериниң күүскомнарының, соңгулда комиссияларының харысалгалыг хүлээлгези болур. Депутаттарга кандидаттар дээш агитация ажылын калбартып, оларның соңгукчулар-биле ужуражылгаларын организастыг, ажыл-херек-биле сырый холбаалыг кылдыр чорудары соңгулдага белеткелдиң чугула кезээ болур дээрзин Советтерниң күүскомнары, соңгулда комиссиялары, агитпункттар удуртукчулары эң шыңгыы кичээнгейге алза чогуур.

Т. БЕГЗИ.
Тес-Хем райкүүскомнуң даргазы

Коллективтиң белээ

Хоочун печник Платон Иванович Михайлин республиканың Культура министерствозунуң типографиязынга 17 чылдың дургузунда үзүктел чок ажылдап келген. Ол чайгы үеде бүдүрүлге чериниң одалга системазын септээр, а кыжын боду кочегарлаар турган. Платон Иванович бүдүрүлгениң иштин эки чылыдып, ажылга таарымчалыг байдалды хандырбышаан, коллективтиң мактаалын бодунга ажыглап шыдаан.

Дуржулгалыг ажылчынның алдан бир хар харлаан оюнга холбаштыр коллектив ону пенсияже байырлалдыы-биле үдевишаан, «Факин» маркалыг радиоприёмник болгаш улуг өртектиг костюмну белек кылдыр аңаа тывыскан.

БӨДҮҮН АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунда Монгуш Нөм-Хуурак, Кыргыс Соскармаа олар ажылдап, чурттап турар. Хойжу бригаданы организастаар дугайында чугаалар болуп турда бригадага ажылдаарга кандыгыл дээрзиниң талазы-биле оларның аразынга чөрүшкек бодалдар база турган. Хойжу бригаданы организастаптарга аңаа ажылдап чурттаары чиик дээрзин чаңгыс аай шиитпирлеп алгаш, малчын өг-бүле хойжу бригаданың составынга ажылдай берген.

Бригаданың төвү—Кулузун. Ында делгем хой кажаалары, чуртталга бажыңнары, өске-даа тудуглар кыска хуусаада туттунган. Ол ооң мурнунда ээн чер турган. Бригада тургустунгандан бээр чүгле чаңгыс чыл иштинде хойжуларның ажыл-ижи үндезини-биле экижээн. Хойжулар тудуг ыяжын белеткеп, тудугларны тудуп, хойларын азырап ажаап, төрүүр хойларны тарып боозадып, четчир санныг мал чемнерин белеткеп алган. Хойжуларның быжыг коллективи ынчаар тургустунуп келген. Колхоз эрткен чылын күрүнеге эът болгаш дүк садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. Аңаа хойжулар боттарының күш-ажылчы улуг-хуузун база киирген.

Хойжу өг-бүле Нөм-Хуурактар 1962 ажыл-агый чылын багай эвес дооскан. Олар төрүүр 100 хойдан 107 хураганны менди камгалап алган. Хойжулар чаа чылды база эки эгелээн. Оларның коданында хойлар оолдап турар. Баштайгы 150 ажыг хураганнар камгалап алдынган. Хойларның тарып боозадылгазын ол коданга эрткен күзүн эки организастаан. Төрүүр 100 хойдан бо чылын 120-ден эвээш эвес хураганнарны менди камгалап алырын Нөм-Хуурактар хүлээнген.

Сөзү болгаш чуруктары Ю. КУРСКИЙНИИ.

Кайызы-даа чугула айтырыг

(Редакцияга чагаалар)

Тожунуң район эмнелгезиниң бажыны бичии, каш-ла санныг өрээлдерлиг. Аңаа аарыг улусту болгаш эмнелгеге чыттырбайн эмнедирлерни хүлээп алырда, таарымча чок. Аарыг улусту эмчилер чаңгыс-ла өрээлге, хүнде үш ээлчег-биле хүлээп ап турар.

Бажында 17 печкаларның чүгле 3-жүн долузу-биле ажыглап болур, өскелери үрелген, штукатуразы кезек-кезек болгаш-ла кээп дүжүп турар. Эрткен чылын маңаа капитал септелгеге үндүрген 3,5 муң рубльди дөгерезин чарыгдаан-даа болза, кызыл чогуур септелге ажылдарының чартык кезиин кылдынмаан. Ол рубльди шын эвес чарыгдаан.

Район эмнелгезиниң тудуг-сууру ындыг болбас ужурлуг. Чаа эмнелге бажыңның тудары ам дээрезинде болдунмас-даа болза, амгы турган бажыңның алгыдары, таарымчалыг кылыры черле чугула.

Н. КАЛБАН.

• • •

Бисте эмнелге бажыңы улуг делгем, херекселдер-биле эки хандыртынган. Ынчалза-даа маңаа эмчилер үр ыяырыпмас, каш-ла ай ажылдааш, өскээр чорупп турар. Сөөлгү эмчивис чорааандан бээр дөрт ай чедип тур. Мындыг байдал 1961 чылдан бээр, хоочу аарыг ышкаш болду. Ону соксадырын кажан маап болурул?

Алдан-Маадырдан аарыг улус Суг-Аксыңче, Чадаана хоорайже болганчок-ла чорул турар-дыр. Оларга ылаңгыя кыжын чоруурy берге.

(Бижикчи М. ТАНГЫТТЫҢ ЧАГААЗЫНДАН).

Школага дамчыткан

Бай-Тайга район Барыын-Хемчик районунга каттышканы-биле холбаштыр СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң парткабинединге турган библиотеканы Тээли 11 чыл школазынга белекке берген.

Библиотека ам 7000 хире ном фондулуг. Ында политиктиг болгаш чечен чогаал литературазының номнары болгаш өске-даа номнар хөй. Ол бүгү номнар ылаңгыя пропагандист башкыларга дыка ажыктыг. Политкичээлдерге, лекция, беседага херегләэр литератураларны өске-даа пропагандистер моон кээп ал, ажыглап турарлар.

В. ШАБАЛИН.

Хой ажылында бир чугула айтырыг

Сөөлгү чылдарда бистиң республикада хойнуң уксаазын экижидер ажылче кичээнгейниң сулараарны черле илдең апарган. «Барлык» совхозтуң зоотехниги эш Папынның «Хой ажылынга уксаажыдылга айтырыынче тускай эртемниглер база катап көрүнзе чогуур» деп чүүлүнүң «Шын» солунуң арнынга үнгени анаа таварыыга эвес.

Чурттуң хойларын нарын дуктуг угланыышкынче 1954 чылдан бээр массалыы-биле шапкын эгелээниниң түңнелинде, амгы үеде колхозтарның болгаш совхозтарның хой фермаларында кайы-даа салгалдарның хайнак хойлары көвүдээн. Уксаажыдылга ажылынга массалыг хайнактаашкынны чорудуп тургаш, І-ги болгаш ІІ-ги салгалдың хайнактарын алыр деп чүве болза, ук ажылдың бир дугаар чадазы болур ужурлуг. Ол үеде алдынган хайнактарга чурттуң хоюнуң бистиң агаар-бойдузувуска, одар-белчиирлеринге таарышкан үнелиг шынарлары барык-ла хевээр артып каар. Бир эвес оларның салгалдарын оон өрүледип, ІІІ болгаш ІV-кү салгал чедирипттер болза, чурттуң хоюнуң ол үнелиг шынарлары артпайн барып, экижиткен уксаазынга (алтай уксаага) дөмей нарын дуктуг хойлар апаар. Ол чорук биске кончуг таарымча чок. Чүге дээрге, оларның мөзү-шынары бистиң агаар-бойдузувуска таарышпас.

Моон ужурунда бистиң республиканың тускай эртемниглери болгаш хойжулар хайнактаашкынның түңнелинде алыр хойларның салгалын ІІ-ден эрттирип болбас деп дугуржуп алган ажылдап турар болгай бис. Ийиги салгалда алдынган дески, нарын, хаагалыг дуктуг хайнактарны ол-ла хевээр көвүдедип алыр деп сорулгалыг бис. Ону чорударда «бодунга» сайзырадыр деп арганы ажыглаар болгай. Ол чүл дээрге, ийиги салгалдың хайнактарын боттарының эки шынарлыг өөру, тодаргайлаарга ол-ла ІІ-ги салгалдың кошкарын ол хайнактарның боттарынга салыр. Оон ужурунда ол арганы «бодунга» сайзырадыры деп адаар.

Зоотехник эш О. Папынның чүүлүнге холбаштыр

Бо айтырыг кандыг-даа маргылдаа чокка билдингир турбуже, эш О. Папын ІІІ-кү салгалда «бодунга» сайзырадыр деп базыткап турарын частырыг деп санаар ужурлуг. Үшкү салгалы «бодунга» сайзырадыр деп бисте дугуржулга-даа турбаан.

Бирги салгалдың хайнактарының иштинден дески дуктуг, хаалчак нарын дуктуг хайнактар база уңуп кээр. Оларны канчаарыл дээрге, база катап алтай уксаалыг кошкарлар-биле элериштирбейн, ийиги салгалдың хайнактарынга кадып алгаш база олар-биле бир дөмей «бодунга» сайзырадып болур. Бир эвес І-ги салгалдың хайнактарын алтай уксаа-биле үргүлчүлеп элериштирерге боду ІІ-ги салгалдың болза-даа, дүгү дески эвес, бодуун, он-чузуну бир аай эвес хайнактар уңуп кээп болур. Оларны «бодунга» сайзырадыры-биле артырып болбас. Ындыг хойларны харын алтай уксаа-биле ам-даа үргүлчүлеп элериштирер. Оон түннелинде үшкү салгалдың дески дуктуг хайнаа үнгенде ам «бодунга» сайзырадыр. Ол дээрге хайнактаашкынны ынавыла үшкү салгалга чедирер дээни ол эвес-тир.

Ийиги салгалдың дески, нарын азы чартык нарын-даа дуктуг хайнак хойларын «бодунга» сайзырадыр деп ажылды эгелээринге шаптык бооп турар чүве болза, оларның өөру, эки шынарлыг кошкарларының бисте ам-даа чок боол турарында. Ол ындыг эпчок байдалдан үнгүнүп алырының аргазын дилээр ужурга таварышкан. Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозу ындыг кошкарларны 1962 чылда-ла өстүрүп алыр тургаш, ону ам-даа күүсетпээн. Тываның дуржулга станциязындан 1959 чылда ол «Торгалыг» колхозка апарган кошкарлар кыраан, а «Элегес» болгаш өске-даа совхозтарда өстүрген кошкарларны хөйү-биле алырының аргазы амгы үеде чок. Оон ужурунда алдынган хайнактарны Хакасияның меринос-прекостарлы болгаш Забайкальениң нарын дуктуг уксаазы-биле элериштирер ужурга таварышкан.

Бо болза, «бодунга» сайзырадырының аргазы эвес, аңгы-аңгы үш-дөрт уксааларның киржилгези-биле нарын деп адаар хайнактаашкын-дыр. Оон биске ажыктыы база бар, таарымча чогу база бар. Чүл дээрге, алдынган хайнактарны алтай уксаа-биле үргүлчүлеп, үш-дөрт салгалдарга чедирериниң орнунга оларны база бир өске уксаа-биле хайнакташтырарга баштайгы үеде оларның мөзү-шынары бызыдарынга ажыктыг-ла. Ындыг-даа болза шак ынчаар үргүлчүлеп турун бээр болза, база-ла дээди салгалдың хайнактары үнүп, шуут нарын дуктуг уксааже шилчип, чурттуң хойларының хайнактарга арттар үнелиг шынарлары артпайн барып болур. Ол биске кончуг таарымча чок апаар. Оон ужурунда чурт иштинге өстүрген, алдынган хайнактарның өөру эки шынарлыг кошкарларны дүрген өстүрүп алыры чугула айтырыгның бирээзи болур ужурлуг.

Чамдык кижилер алтай уксаалыг кошкарлар ам биске херек чок. Олардан хайнактарны чедир алган деп бодап турар. Ол шын эвес. Бисте чурттуң хойлары, бирги салгалдың хайнактары хөй. Оон ынай ийиги салгалдыы болза-даа, дүгү дескилешпээн азы он-чузуну холушкак хайнактар кончуг хөй. Оларга ынавыла алтай уксаа салыр болгай. А бир эвес дүгү дескилешпээн, нарын дуктуг эвес хайнактарга хакасс меринос-прекостар салыр болза, бүдүлгаазын үнүп болуру чайлаш чок. Ол бүдүлгаазынныг чорук херек кырында бооп-даа турар черлер бар. Чамдык черлерде янзы-бүрү он-чузуннуг, тыва хураганнарга-даа дөмейлешпес, харын анай-даа ышкаш хевирлиг хайнактар тыптып турарының чылдагааны ында.

Мурнунда хой ажылынга идепкейлии-биле киржип, ааээн ажылдарны кылып турган тускай эртемниг эштер А. Хертек, М. Лайзаа, С. Кувискаал, Комбу, Г. Заркевич болгаш оон-даа өскелер ам база катап күжениишкинниг ажылдап, эгелеп алган улуг үүлени өчизинге чедирер болза чогуур.

Эш Папынның бижип турар чүүлүнде элээн частырыглар бар, ону база айтыры чугула. Хураганның дүгү 54 шынарлыг дээни шын эвес. Чүге дээрге, бисте дуктуң шынарын айтыр хемчээлдер болза: 32, 36, 40, 46 болгаш 48 болза чартык бөдүүн дуктуң, 50, 56, 58 болза чартык нарын дуктуң, а 60, 64, 70 болгаш 80 болза нарын дуктуң шынарын айтыр. А 54 деп шынар чок.

Ам чугула айтырыг чүл дээрге, уксаажыдылга ажылының эң-не харысалгалыг ийи дугаар чадазынче кирери болур. Аңаа бо чылдан эгелеп кирбес болза, ол ажыл озалдап, оон соонда эттинип болбас частырыгларга чедирип болур. Оон ужурунда соңгаарладып болбас чугула хемчеглерни айтырга:

1. Хайнак хойларның иштинден биске эң-не таарымчалыг деп сорулга салган негелделеривисти хандырар хойларны ажыл-агыйлар аайы-биле бир аай чаңгыс черге мооннаар херек. Олардан уксааның үндезин уязын тургускаш, аңаа «бодунга» сайзырадыр арга-биле хайнактарны көвүдедир. Ол ажылды эгелээрниң мурнунда хойларның шинчилге-бонитировказын шынарлыг эрттирер. Кыргылда соонда ол хойларны хураганнар үзер үеде тускай коданнар кылдыр аңгылаар. Бисте хойлуг ажыл-агый бүрүзүнден ындыг хойларны муң-муңу-биле тыпкаш болур;

2. Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозун болгаш «Элегес» совхозту уксаажыдылга ажыл-агыйлары кылдыр шилчиткеш, оларга чурттуң иштинге өстүрген уксаалыг кошкарларны дүрген өстүрери чугула;

3. Уксаажыдылга чөвүлелиниң ажылын киргизип, хой ажылының талазы-биле чугула айтырыгларны колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдерниң аайы-биле экономиктиг азы кандыг-даа хевирниң конференцияларын чоокку үеде эрттирери черле чугула.

Чеди чылдың бешки чылында пландаан сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринге хойларның уксаажыдылга ажылы улуг рольду ойнаар ужурлуг.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

Болгар-совет найырал быжыгып турар

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар-совет найыралдың бүгү улус комитединиң калбак пленумунга комитеттиң 1963 чылда чорудар ажылының планын хүлээп алган. Мурнакчы совет дуржулганы өөренириниң, БКП-ниң VIII съездизиниң директиваларын күүседиринге Совет Эвилелиниң харам чок болгаш акы-дунма дузаламчызының ужур-дузазын, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар талазы-биле Совет чазактың хемчеглерин тайылбырлаар талазы-биле чорудар хемчеглерни планда баш удур көрүп турар.

Совет надык камгалалынга холбаштырган хүннерни, азербайджан культуразының он хонуун Болгарияга эрттирер. Совет Армияның 45 чыл оюн, БУР биле ССРЭ-ниң аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузаламчы дугайында керээге ат салгандан бээр 15 чыл оюн демдеглеп эрттирген турар.

БТА агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, болгар-совет найыралдың бүгү улус комитеди ГФР-ниң болгаш Францияның чазактарынга чоруткан Совет чазактың ноталарын бүрүнү-биле деткип турар телеграмманы Москвада совет-болгар найырал ниитилелинче чоруткан.

Эртем-техниктиг шинчилелдерни таарыштыр каттыштырар

Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң эртем болгаш техниктиг шинчилелдерни таарыштыр каттыштырар талазы-биле доктаамал комиссиязының ээлчег чок хуралы 1963 чылдың февраль 6-дан 8-ке чедир Москвага болуп эрткен. Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның төлээлери комиссияның хуралынга киришкен.

Комиссия эртем болгаш техниктиг шинчилелдерни улам ынай хөгжүдер дугайында, 1963 чылда комиссияның ажылдарының планының дугайында айтырыгларны чугаалажып көрүп база чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

Хурал акы-дунма найыралдың болгаш бот-бодун бүрүн билчир чоруктуң байдалынга эрткен.

Атомчуларның политиказынга моол килеңнеп тур

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Чер адаанының ядролуг шенелделерин Американың Каттышкан Штаттарының катап эгелээшкининиң дугайында медээ моол улустуң килеңнээшкинин болдурган.

Далай ындында атомчулар база катап боо-чепсек-биле бержип турарлар. Ол чорук бөдүүн кижилерниң ондаксынмышкыны болгаш дүвүрээзинин болдурбайн баар аргажок деп, бажың тудар комбинаттың септелге-механиктиг цегиниң токары Ц. Мэгмар СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн. Тайбың мергежилдиң кижилери, бистерге дайын херек чок. Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугайында Совет чазактың сагыш салыышкыны—ол дээрге чаа бадыткаашкын-дыр. Ынчангаш бистер аңаа каттыжып турар бис. Совет чазактың болгаш улустуң тайбың күжениишкиннерин бистер бүрүнү-биле деткип база чүүлдүг деп көрүп турар бис.

Америк дайынзырактарның тайбыңга удур кара сагыштыг чорукташынга бистиң бүдүрүлгевистиң ажылчыннары килеңнеп турарлар деп, идик фабриказының быжыышкын цегиниң мастери Б. Алтанцэциг медеглээн. СЭТА-ның медеглелинде айыттынган Совет чазактың төлептиг харыызынга бистер сагыш-сеткилдивистен байыр чедирип тур бис. Совет Эвилелиниң ленинчи партиязының болгаш ССРЭ-ниң чазааның улустарның айыыл чок чоруунуң дугайында, чер кырынга тайбың дугайында сагыш салыышкынынга бистер каттыжып тур бис. Дайын кыпсыкчылары термоядролуг өрттү кыпсып үндүрүп шыдавас болзун дээш социалистиг лагерьниң күчүзүн бодувустуң күш-ажылывыс-биле быжыглаарын хүлээнип тур бис.

Бүгү-делегей конгрезинге уткуштур

Июнь 24-тен 29-ка чедир Москвага болуп эртер херээженнерниң Бүгү-делегей конгрезинге белеткел Совет Эвилелинде эгелээн.

Бүгү-делегей конгрезин эрттирер дугайында шиитпирни хүлээп алганы Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязының Чөвүлелиниң сессиязының киржикчизи болгаш совет херээженнерниң комитединиң даргазының оралакчызы Л. И. Петрова конгресске чугаалажып көөрүн федерацияның киирген айтырыгларының дугайын СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Делегейниң ийиги дайынының доозулганының соонда дораан-на тургустунган Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязы ам делегейниң 80 ажыг чурттарының 200 миллион херээженнерин каттыштырып турарын сагындырып каарын күзээн мен деп Л. И. Петрова чугаалаан.

Чөвүлелдиң Берлинге болган сессиязынга Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязының болгаш амгы үениң байдалдарында делегейниң херээженнер шимчээшкининиң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Сессияның киржикчилери хөй-ниитичи улуг күш болур херээженнерниң ролюн хандыр билип турарын бо удаада база катап көргүскен. Херээженнерни улам ынай сырый каттыштырар, Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязының ажыл-чорудулгазын болгаш делегейниң херээженнер шимчээшкинин хөгжүдер база идепкейжидер сорулга-биле Чөвүлелдиң сессиязы херээженнерниң Бүгү-делегей конгрезин чыылдырар деп шиитпирни хүлээп алган болгаш аңаа даараазында айтырыгларны чугаалажып көөр: тайбың, национал хамаарышпас чорук, херээженнерниң эргелери болгаш уругларның аас-кежиин дээш демиселге Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязы; ниитилелге болгаш өг-бүлеге херээженнерниң эргелери дээш демисел; херээженнер тайбың, чепсегленишкинни дүжүрери, улустар аразынга найырал дээш; херээженнер уругларның болгаш аныяктарның кадыкшылы, кижизидилгези болгаш өөредилгези дээш.

Бүгү нелер, өг-бүлелиг херээженнер, уругбалар дайынның айыылынга онза дүвүреп турар. Бир эвес делегей дайыны өөскүп үнүп келир болза ол хайын эң эгезинден тура термоядролуг дайын болур дээрзин олар билип турар. А термоядролуг дайын кижи төрелгетенге кайы хире улуг когаралды чедирерил дээрзин Никита Сергеевич Хрущев Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге бүзүрелдиг көргүскен болгай. Оон чугаалааны болза: «Эртемденнерниң саналдары-биле алырга, чүгле баштайгы согугнуң түңнелинде 700—800 миллион кижи өлүр ийик. Чүгле ядролуг кол күрүнелер АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң эвес, харын база Францияның, Англияның, Германияның, Италияның, Кыдаттың, Япониянын болгаш делегейниң өске-даа хөй чурттарының улуг-улуг хоорайлары чер кырындан шуут ащталып, үрелип калдынган турар ийик. Термоядролуг дайынның уржуктары кижилерниң хөй салгалдарының амыдыралының дургузунда аарыгларны, өлүм-чидимни болдуруп, кижиниң эң бертик-бежел кылдыр өзеринге чедирген турар ийик».

Тайбыңны камгалаар дээш херээженнерниң үнүнүң улам ыткыр дыңналып турарының ужуру-даа бо. Олар чепсегленишкинни бүгү-ниитиниң болгаш бүрүн дүжүрерин, ядролуг чепсекти хоруурун болгаш ооң шенелделерин соксадырын негеп турарлар.

Херээженнер уругларның кижизидилгезиниң айтырыгларын, чырыткылыг келир үеге оларның идегелин тайбыңның айтырыглары-биле холбаштырып турар. Олар чепсегленишкинни дүжүрерин, акша-хөреңгилерни школаларга, эмнелгелерге, уруглар албан черлеринге ажыглаарын негеп турар, олар чепсегленишкинни дүжүрерин болгаш ажыл чем, идик-хеп, школалар болгаш кадыкшылга черлериниң талазы-биле уруглары качыгдап турар кошкак хөгжүлделиг чурттарга дузалаарын негеп турар.

Бо айтырыгларны шиитпирлээр дээш Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязындан аңгыда ол федерацияның хүрээлелинде турар делегейниң, өске-даа национал херээженнер организациялары база демисежип турарын Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязы кичээнгейге алган дээрзин Л. И. Петрова чугаалаан.

Оон ужурунда херээженнерниң күштерин сырый каттыштырар дээш, өске-даа организациялар-биле кады ажылдажылга дээш кезээде туржуп келген федерация өске организацияларның болгаш херээженнер шимчээшкиннериниң төлээлекчилерин, а ол ышкаш түс-түс хөй-ниитичи херээжен ажылдакчыларны конгресске база чалап келдирер деп шиитпирлээн. Мынчангаш ам болур конгресс чугаалажып көөр деп турар айтырыгларның шынарының болгаш бодунуң составының талазы-биле алырга, херээженнерниң ёзулуг-ла бүгү-делегей конгрези болур.

Беседаның түңнелинде Л. И. Петрова конгресске уткуштур ам безин чорудуп турар тодаргай хемчеглерниң дугайын дыңнаткан.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан 8 чыл школазында күш-ажыл уроктары бедик деңнелде эртип турар. Ында ыяштан болгаш демирден янзы-бүрү чүүлдер кылырынга таарыштыр дерип тургускан мастерская бар. Өөреникчилер аңаа стол, сандайларны, этажеркаларны болгаш өске-даа эт-херекселдерни кылып турарлар.

Күш-ажыл башкызы Сат Бюрбю бо талазы-биле мергежилдиг.

ЧУРУКТА: (үстүнде) 6-гы класстың өөреникчилеринге Сат Пюрбю ажылдап кылыр хөзектерни тайылбырлап тур.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Эрес-оол биле Удуур-оол

(Кыска элдээрип)

1.

— Ам-на четчележип каапты бис. Өөренип чорукулаан база ажылдаар шаа четпээн кижилерден өскелеривис ам четче-дир бис. Орлан, бээр, бо столче олур, оглум. Кадай, сен база. Өг иштиниң конторазын ажылдады каaптаал! — дээш, Эрес-оол ашак самбынны алгышаан, бажыңның дөрүнде столдуң артынга олуруп алган.

— Чүү ындыг контораң боор, ачай?—деп кинодан чаа-да келген оглу кайгап айтырган.

Эрес-оол ашак мынча деп шыңгызы чугаалаан:

— Даарта колхозувустуң отчёттуг хуралы-ла болгай. Кыйывыс-даа бухгалтерияга чорааш, чүнү ажылдап алганывысты ылавылап көрдүвүс. Ынчангаш, бистиң өг-бүлевистиң ажылдап турар кижилери отчёттуг чылда чүү хире олча-ажыктыг болганын көөр, оон бистиң өг-бүлевистиң бюджедин чогаадыр деп бодай бердим. Баштай мендеп эгелеп санаар-дыр.

Оон Эрес-оол колхозчунуң демдеглел дептержигежин карманындан ужулгааш, арыннарын кичээнгейлиг ашкылап каап, самбынны санай берген. Көрек болгаш чугаалаан: «Мээң холга алыр арыг орулгам: тараа 1 тонна 692 килограмм. Ай санында авансылап ап тургаһның казып каап тарга-даа, акша—338 рубль 40 копеек-тир. Ам сээниң санаал!» дээш, кадайынче көрген.

Херелмаа угбай дептержигеш-даа ашпайн, тайылбыр сөстер-даа кирбейн, аваа-ла илдик чокка чугаалаан:

— Ажылдап алган чүвезин кижи канчап билбезил: тараам — 750 кг, акшам—224 рубль.

Оларның оглу Орлан авазын деткээн ышкаш, ачазының демдеглеп бижип, самбынны олурарын артык чүве-дир дээнзиг чугаалаан:

— Харын, мээниң дүрген кадывыт, ачай: тараам — 2 тонна, акшам—мугур дөрт чүс рубль.

Эрес-оол ашак үш кижиниң түңнүн када каапкаш, баштай ыыт чок апаргаш, оон чоорту хүлүмзүрүп келгеш, түңнээн: «шупту тарааны —4 тонна 400 кг, а акшаны — 692 рубль 40 копеек-тир. Бистиң багай эвес ажылдаан деп санап болур тур. Ам кыңга чүнү садып алыр планнаар бис...»

Эрес-оол ашактың өг-бүлези отчёттуг хурал даарта болур деп турда-ла, колхозтан алыр ажының санап, түңнеп, бюджедин чогаадып сүмележип олурган, эртен хуралга омак, сергек олуржуру-биле күш немеп дыштанып аар дээш, сайгылгааның өжүрүпкеш, чык кылдыр удуй бергеннер.

2.

Удуур-оол хуралдан ыыт чок, арны хөлүн берген чанып келгеш, өөнүн улузу-биле-даа чугаалашпайн, орун кырынче чире барып ушкаш, көжек аидарлып-дүндерлип чыткаш, удуй берген.

«О-о, эш Удуур-оол көрген бе? Акшанар ап-ла көрүнер. Силерни манап турдувус» деп колхозтуң кассири Удуур-оолче чаңгай аарак көрүп каап, чугаалап орган. Ынчангаш, Удуур-оолдуң холунга он-онунуң, чүс-чүстүң безин дүрүүн часпаан акшалары туттунуп кээп-ле турган. Акшаның хөйү дээрге, кармактарга-даа сыңар хуу чок. Чамдыын хлеб сумказынга суп алгаш, чана базыпкан. Удуур-оол ол-ла кел чораааш, хөй түңнүг акшазын кайнаар чарыгдаарының планнап чораан: «адырам, баштай-ла бодумга, кадайымга база уругларымга чаа хептер садар. Оон соонда бажың туттурар. Адыр, адыр: демги «Волга» деп машинаны база авыптас чүве бе?!.. Удуур-оол ол-ла хамык акшазын кайнаар чарыгдаарының планын тургузуп күш четпейн чорда-ла, холдарында демир айыырлар туткулаан кижилер, билбиже, оон акшазын былаап аар дээш, сүрүп-ле келгеннер. Чүгүрерге, таваннары дужактыг чүве дег, дуза дилеп алгыарга, үнү үнмес болган. Ол-ла чалажып чорда, демги кижилер аңаа чедип келгеннер. Ылавылап көөрге: олар бодунуң колхозунуң аныяк оолдары болганнар. Олар Удуур-оолдуң акшазынга-даа хол дегбейн, харын оон бодун ажыл кылбас, чалгаапай деп алектеп турар болганнар...

Ол-ла хамык болуушкун дүжүмдүр деп чүвени билип кааш, Удуур-оол «фу» деп дупкурупкеш, андарылгааш чыдып аарга-даа, уйгузу келбес болган. Оон сагыжынга чыл отчёдунда холунга барык-ла чүве албаны, өөнде чединмес амыдыралы кирип, оон сагыш-четкилин демги дүжүнде көргени кижилериниң демир айыырлары ышкаш бир-ле чүве саргыдыр шивегейлеп кээр болган. Ооң сурнуң аныяктары ону электээнзиг, өткүт, чидиг үннер-биле ынаар-мынаар ырлажып чорул, уйгузундан чардыктырып турар болганнар.

Салчак ТАМБА.

1963.

Чаңгыс эптиң байдалынга

МОШИ, (Танганьика). (СЭТА). Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының үшкү конференциязының ажылы чеди хүн үргүлчүлээш, февраль 10-да доозулган. Конференцияның пленарлыг түңнел хуралынга ниити декларацияны, политиктиг резолюцияны, экономиктиг айтырыглар талазы-биле резолюцияны болгаш империализмге, колониализмге удур, ёзулуг хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш Азияның болгаш Африканың улустарының демиселин улам ынай калбартырынга аажок улуг ужур-дузалыг өске-даа документилерни чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Конференцияның ниити декларациязында демдеглеп турары болза, Конакриге эп-сеткил каттыштырылгазының ийиги конференциязын чыылдырган үеден бээр эрткен үш чылдың дургузунда Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустары империализмге болгаш колониализмге удур демиселге хөй-хөй тиилелгелерни чедип алган, а эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини чайгылыш чокка хөгжүп келген.

Декларацияга 60 чурттарның улустарының төлээлекчилери тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге боттарының быжыг шынчызының дугайын медеглеп, дайынның болгаш агрессияның империалистиг политиказынга удур шыңгыы демисежиринге шиитпирлиин илергейлээннер. Декларацияда чугаалап турары болза: «Национал хосталга болгаш национал тускай догуннаашкын дээш демисел тайбыңны база чепсегленишкинниң дүжүрерин чедип алырының херээнге күчүлүг күш болур. Ядролуг чепсекти бүдүрерин, мөөннээрин болгаш ажыглаарын хоруурy дээш, бар турар ядролуг чепсекти бүрүн узуткаары дээш саналдап турар бис.

Африка-Азия улустарның өг-бүлезинде бүгү маргылдаалар болгаш чөрүлдээлер Бандунг декларациязының принциптеринге болгаш ёзузунга үндезилээш акы-дунмалышкы чугаалажылганың аргазы-биле шиитпирлеттинген турар болур дээрзинге бүзүрээр бис.

Оон ужурунда бис Бандунгунуң принциптерин деткип, оларның аразында бар турар кызыгаар чөрүлдээлерин тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээр деп африка болгаш азия чурттарны кыйгырып тур бис».

АКШ-ка баштаткан барыын талакы агрессчи шериг блоктары, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының девискээринде даштыкы шериг баазалары, а ол ышкаш империалистерниң хоралакчы ажыл-чорудулгазы, сүлчээлери болгаш чепсектиг агрессиязы, эрге-чагырганы боттарының агентуразының холунга шилчидериниң аргазы-биле боттарының тергиидээшкинин чажыртынган хевир-биле камгалап алыр дээр колонизаторларның чаа оралдажыышкыннары Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының бүрүн бүдүн турар чоруунга болгаш тускай догуннаашкынынга онза айыылдыг болуп турар деп конференцияның политиктиг резолюциязында айыткан.

Конференция Латин Американың улустарын, ылангыя америк империализмниң талазындан болуп турар шериг агрессиязынга болгаш экономиктиг бүзээлээшкинге удур демисежип турар куба улусту шиитпирлиг деткип, Фидель Кастронуң беш чүүл негелделеринге эп-сеткилин каттыштырган.

Хосталга дээш демиселчилерге шериг болгаш сан-хөө дузаламчызын тыпсыр, национал-хосталгалыг шимчээшкинге политика, дипломатия болгаш мораль талазы-биле деткимчени көргүзер деп Азияның, Африканың болгаш бүгү делегейниң бүгү улустарының база антиимпериалистиг чазактарын конференция кыйгырган.

Империалистерге болгаш колонизаторларга удур тулчуушкун политика талазы-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Оон ужурунда экономиктиг айтырыглар талазы-биле резолюцияга конференция болза бо үеге чедир-ле барыын таланың монополияларының байыырынга ажыглаттынып турар аажок хөй байлактарны улустарга бараан болур кылдыр тургузар төлээде экономиктиг хамаарышпас чорук дээш берге демиселди туюлунга чедир чедишкиннинг доозарының кайы хире чугула болуп турарынче кичээнгейни бөрүндүрүп турар.

Резолюцияда демдеглеп турары-биле алырга, АКШ болгаш европа «ниити рынок» чаа хевирниң колониализмниң илергей политиказын кошкак хөгжүлделиг чурттарга хамаарыштыр чорудуп турар. Кошкак хөгжүлделиг чамдык чурттарның «ниити рынокка» каттышканы оларга өлүмнүг уржуктары-биле айыылдыг.

Конференция доктаамал экономиктиг комитетти тургузарын шиитпирлээн.

1963 чылды колониализмни туюлунга чедир узуткаарының чылы болдурар деп, конференцияның кыйгырыын Кения, Ангола, Мозамбик, Мурнуу Родезия, Занзибар талазы-биле тодаргай резолюциялар-биле быжыглаан. бо чурттарга хамаарышпас чорукту соңгаарладыышкын чокка тыпсыр деп негелдени ол резолюцияларда илдип үндүрген.

Конференцияның түңнел хуралынга келген Кенияның национал баштыңчызы Джомо Кениатаның чугаалааны болза: «Африканың азы Азияның ээжек базым хире-даа чери колониализмниң болгаш империализмниң тавангайының адаанга артпышаан турар болза бистиң демиселивис үргүлчүлээр ужурлуг». Төлээлер йөрээл салып, динамиттиг адыш часкап турда Кениатаның медеглээни: «Мындыг янзылыг конференцияны Дурбанга, Солсбериге болгаш Анголага ам дээрезинде чыылдырып шыдавайн турарывыска оожургавайн турар бис».

Чарыгдалдың үүргези

АФИНЫ. (СЭТА). «Авги» солунну дыңнадып турары-биле алырга, 1963 чылда Грецияның дорт болгаш доора ниити шериг чарыгдалдары аажок хөй түңге—7 миллиард драхмга четкен турар.

Бо чарыгдалдарны кызырарының күзели-биле чурттуң индустриализациязынга киирер дыка хөй акша-хөреңгилерни хостап ап болур дээрзин ол солун демдеглээн.

ИРАКТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Ирактың найысылалынга комендант шакты кызырган дугайында дыңнадыгны Багдадтың радиозу дамчыткан. Комендант шакты 22 шактан эгелээш эртенгиниң 6 шакка чедир тургускан.

117 кижилерниң хөреңгизин хавырган дугайын Багдадтың радиозу база чарлаан дээрзин Франс Пресс агентилел дамчыткан. Ол хөреңгизин хавырткан кижилерниң аразында — сан министри болгаш национал дешпилгелиг партияның удуртукчузу турган Мухаммед Хадид, Шаажыладып өлүрткен премьер-министр Касемниң чоок төрелдери, экономика министри турган Ибрагим Кубба болгаш мурнундагы ирак чазактың өске-даа кежигүннери бар,

ҮРЕГДЕКЧИЛЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бөлүк үрегдекчилер Сайгонның соңгу талазында чажыт шериг лагерьлеринде шериг белеткелин эртип турар, оларны америк «чөвүлекчилер» ВДР-ниң девискээринче октаар болап турар деп, ЮПИ агентилел дыңнадып турар.

Да-Нанг хоорайның чанында чажыт баазада «сүгже кирер кижилерни» белеткеп турар, оларның сорулгазы болза Вьетнамның Демократтыг Республиказының далай өртээлдеринге үрегдекчи чоруктарны кылыры болур.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттарлыг, кошкак хат чоорту дыңзыыр хүн болур. Агаарның температуразы: даглыг районнарга 18—23, өске черлерге 23—28 болгаш Кызылга 26—28 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чарылбас өңнүктер» 10, «Буруулуг эвес мен!» 1.40, «Көк бөрү» 11.50, 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Крейсер «Варяг» 3.15, 5.15, 7.15, «400 согуглар» (делгем экранныг) 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кандыг-даа өртен-биле» 11.15, 1.15, 3.15, «Сезиглел адаанда» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Күштүг буга» (делгем экранныг) 2.30, 4.30, «Париждиң бурган иелериниң дуганы»—1-ги сериязы 6.30, 2-ги сериязы 8.30 шактарда.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараан бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, тарылзааның албан черлеринден, солуннар киоскалериниден, кинотеатрлардан, вокзаллар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, өөредилге-ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, ниити информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00252 Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

1963 ч.
ФЕВРАЛЬ
16
СУББОТА
№ 40 (5444).

Өртээ 2 көп.

Март 3—РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулданың хүнү

РСФСР-ниң Дээди Советинге соңгулда талазы-биле Тыванын № 846 соңгулда округунуң бүгү соңгукчуларынга

Эргим эштер! Тыва АССР-ниң ажылчыннарынаң, колхозчуларынаң, интеллигенциязынаң, үлетпүр будүрүлгелериниң, транспортунуң, тудугларынаң, албан черлериниң коллективтериниң, колхозтарынаң, совхозтарынаң, хей-ниитн организацияларынаң төлээлеичилери бистер округтуң соңгулда мурнунуң чөвүлел хуралынга чыылгаш, бистиң республиканаң хоорайларынга болгаш суурларынга, кедээ черлеринге ажылчы чоннар коллективтериниң хей кижилиг хуралдары болуп, чогаадыкчы күш-ажылы-биле боттарын алдарчыдып, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бүгү күштерин берип турар төлептиг оолдар, кыстарын РСФСР-ниң Дээди Советиниң болгаш ажылчы чоннар депутаттарынаң чер-чер Советтеринiң депутаттарынга кандидаттар кылдыр адаан дээрзин улуг ханыышкын-биле демдеглеп тур бис. РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ниң Президиум кежигүннери эштер Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев, Ф. Р. Козлов, Д. С. Полянский, Г. И. Воронов оларны Тыванаң ажылчы чоннарны дыка улуг кодурлүүшкүн болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле депшиткеннер. Россия Федерациязынаң дээди органынаң депутаттарынга кандидаттар кылдыр партияның болгаш чазаптың удуртукчуларын депшиткени Коммунистиг партияның болгаш Совет чазаптың улуг болгаш бузулбас чаңгыс эвиниң көргүзүү, бистиң партиявыстың ленинчи политиказын долузу-биле шуут детпип турарының көргүзүү болган.

Тыванаң аар индустриязынаң баштайгыларының бирээзи — «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылдың бус-турбина электростанциязынаң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, Тес-Хем районнуң «Чодураа» кедээ ажыл-агый артелиниң эр, херээжен колхозчулары, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажылчыннары Тыванаң № 846 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр ажылчы чоннар депутаттарынаң Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы, ам Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретарынаң хүлээлгезин күүседип турар эш Сергей Хочекович Красныйны боттарынаң соңгулда мурнунуң хуралдарынга депшиттикеннер.

Тыванаң колхозтарынаң, совхозтарынаң үлетпүр будүрүлгелериниң, транспортунуң, тудугларынаң, албан черлериниң төлээлеичилериниң соңгулда мурнунуң округ чөвүлел хуралынаң кирижикчилери бистер эш Сергей Хочекович Красныйның кандидатуразын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип, соңгулда хүнүнде—март 3-те коммунистерниң болгаш партия кежигүнүң үлустуң чөвүлел хуралынаң кандидады дээш боттарынаң бадылаашкынын бээринче бүгү соңгукчуларны кыйгырып тур бис.

Эргим эштер! Бүгү үлустуң байырлалы — РСФСР-ниң Дээди Советиниге болгаш ажылчы чоннар депутаттарынаң чер-чер Советтеринге соңгулданың хүнүн коммунизм тургузуушкунунга күш-ажылчы чаа-чаа чедимишкиннер-биле үтүүн.

ШУПТУ — СОҢГУЛДАЖЕ!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш боттарывыстың бадылаашкынывысты берээлиңер!

ДЕПУТАТТАРГА КАНДИДАТТАРНЫҢ СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАРЫ

РСФСР-ниң Дээди Советиниң болгаш чер-чер Советтеринiң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээри ам чер бүрүзүнде доозулган. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң улустуң блогунуң кандидаттары кылдыр бистиң республиканаң 2360 аныг кижини түс-түс округтарның соңгулда бюллетеньнеринге киирерин округ соңгулда комиссиялары шиитпирлээн. Ынчангаш соңгулда мурнунуң кампаниязы ам бодунуң сөөлгү үе-чадазынче—депутаттарга кандидаттар дээш агитациязының, соңгулда хүнүнде бадылаашкынга организас-техниктиг белеткелдиң болгаш депутаттарга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражыышкынының үе-чадазынче шилчээн.

Ам депутаттарга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражыышкын хуралдары чер бүрүде эгелеп турар. Ол хуралдар дээрге соруглаары болгаш эрге-ажыктары бир дөмей кижилерниң ужуражыышкыннарыдыр. Соңгукчулар-даа, депутаттарга кандидаттар-даа бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң улуг чаагай программазында айыткан улуг-чаагай соруглаларны амыдыралга боттандырар дээш ажылдан турарлар. Ужуражыышкын хуралдарынга кол чугаа болза партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң айыткан хемчеглерин чедиишкиниг күүседип, үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң көвүдедир дугайында болур.

Ылангыя Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң 1963 чылда тараанны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериң көвүдедир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында эгелекчи чоруу бистиң республиканың байдалдарынга дыка улуг ужур-дузалыг. Ол дугайы соңгукчулар-биле кандидаттарның ужуражыышкын хуралдарынга чугаалажылганың чугула темазы болур. Чүге дизе бисте партия болгаш совет органнарның, бүгү ажылчы чоннарның кол соруглазы—продуктуларның элбекшилин тургузары болгай.

Бо соңгулда кампаниязының үезинде, ылангыя депутаттарга кандидаттар депшидилгели болуп турда, Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң ажыл-ишчилери усть-лабинчилерниң кыйгырыын ёзугаар боттарынга бедик хүлээдгени алганнар. Ол ажыл-агыйга хамаарышкан кандидаттарның болгаш соңгукчуларның ужуражыышкын хуралынга чугаалажылга ону

УСТЬ-ЛАБИНЧИЛЕРНИҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Чаржыыл, эштер мөренчилер!

(АЖЫК ЧАГАА)

Чеди чылдың бешки чылында мал база чер ажылының продуктуларын бүдүрериин көвүдедири дээш бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының калбартырының эгелекчилери болган усть-лабинчилерниң патриоттуг чагаазы ам бис бүгүдеге билдингир болгай.

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тейде сүт-бараан фермазының саанчылары болгаш кадарчылары, бызаа ажаакчылары бистер. Тес-Хемниң кодээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, ол чагааны бодувустуң бүдүрүлгеге хуралынга таныжып, чугаалажыкан бис. СЭКП-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле эки ажыл дээш 1963 чылдың бедиткен хүлээлгелерин боттарывыска алгаш, бүгү улустуң чарыжынга киржип, «Мөрен» колхозтуң Сыын-Мыйыс төп сүт-бараан фермазының коллективин — силерниң социалистиг чарышка кыйгырган бис, эштер мөренчилер.

Бир-тээ силерниң-биле чаржырын шиитпирлээн болгапывыста, бистиң кыйгырыывысты силер чугаажокка хүлээп алыр боор деп идегээш, бодувустуң ажыл-агыйывыстың ниити байдалын, бо чылын алган хүлээлгевисти, бар курлавырларны четче ажыглаар дээш чүнү кылыр деп бодап турарывысты допчузу-биле силерге таныштыраал.

Ам бистиң фермада 110 саар инектер бар. Олар колдуунда-ла симменталь уксааның бугалары-биле чурттуң экижиттинген инектери азы бистиң колхозтуң байдалында сүт-кур угааныышкынныг инектер болуп турар. Ам 32 инектер төрээн, оларның бызаалары онча-менди. Ук инектерни хайдактап саап турар бис. Чүге дээрге бо чылын 110 инекти хайдактап саар, оларның бызааларын эъткир угааныышкынныг инектерге чагыштырып эмзирер арга-биле өстүрер деп хүлээлгелиг бис. Ол хүлээлгевисти инектерниң оолдаашкынының эгелээни-биле күүседип кириптивис.

1962 чылда ферманың мурнакчы саанчылары О. Ким, А. Хавак, Б. Чедей боттарынга бижиглээн бодук инектериниң бирээзинден-не тус-туста 1500—1650 кг сүттү саап ап, чүгле колхозта эвес, районда дээре көргүзүгүр болганнар. Ниити ферма эрткен чылын сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. Ынчаныкже ол чедиишкиннер бисти бичии-даа оожуктурбаан. Ажыл-биле чугаалаарга бистиң фермада болгаш Тес-Хемниң өске-даа колхозтарының сүт-бараан фермаларынга бир инекке онаалтыр сүт саалдазы республиканың ортумак деңнелинден безин куду дээрзин билгеш, дүврееп, хожудаашкындан канчап уштунарыл деп хайгыып турар бис.

Бодап көрзээ даан, эштер. Бистиң ферма эрткен чылын бир инекке онаалтыр 1200 кг сүт сагган. Хүлээлгевис күүсеттинген. Бисти мактап турар. Шынын чугаалаарга, амгы байдалда, чаа сорулгага дүүштүр алырга, ол дээрге чөгенчиг көргүзүг-дүр ийин. Республиканың хой-хой ажыл-агыйларында инек бүрүзүнден чылда ортумак саалда 1600—1800 кг, а тус-тус мурнакчы саанчыларның—2000 кг ору болуп турарын дыңнаан, көрүп турар болгай бис.

Ында саанчылар-биле бистерниң, оларнының инектер-биле бистиң инектеривистиң оңзагай ылгалы чок-ла болгай. Ылгал чүнел дизе, эки болгаш багай чемгерилгеде, ажаалдада-дыр. Чем-суур-биле канчаар хандыртырыганында, мурнакчы арга-дуржулганы шиңгээдип ап, механизацияны ажыглап турарында-ла болгай.

Кышкы үеде кукуруза силозу болгаш тараа чарбазы-биле инектерни чемгерип турган саарга сүт саалдазы чайгы деңнелинден дудак чок, хүн бүрү өзүп турар. Бисте «Шывар-Хүрең», «Волга», «Зоя» деп шолалыг инектер эки чемгерилге үезинде хүнде 8—10 литр чедир сүттү берип турар. Бажан чемгерилге үзүктели бээрге, саалда дораан-на кудулай бээр-дир. «Инектиң сүдү — дылында» деп чоннуң мерген состерин эки билир-ле болгай бис. Ол хиревисте-ле кодан малга четчир чем-суур белеткей албас, малдарны ёзулуг ажаан чемгербес чорукту чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Чажыртынгаш чоор: чалгаавыс-тыр, эрги практикадан адырлып ап күш чертпейн турар-дыр бис.

Моон кандыг түңнел кылза экил? Кубаньчыларның чагаазында чугаалап турары ышкаш, мурнакчы дуржулгага даянгаш, инектерниң чемгерилгезин, ажаалдазын чыл дургузунда үлегерлиг чорударын чедип алыр дээш биске идегээн бо шалыпчы участокка эрес-маадырлыг ажылдаар, инициативаны болгаш диди чорукту көргүзер ужурлуг бис.

1963 чылда бодувустуң күштеривисти, курлавырларывысты салып көргеш, ниити фермага инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1200 кг деп көрдүнгенинге удур 1300 кг сүттү саап алырын, күрүнеге 135 тонна сүттү садарын хүлээнген бис. Фермада саанчы болгаш кадарчы бүрүзү боттарынга тус-тус бедиткен хүлээлгени алгаш, арызында чарыштыг ажылдап турар. Дуржулгалыг мурнакчы саанчылар А. Хавак, Б. Чедей инек бүрүзүнден 1700—1750 кг, оон өскелери тус-туста 1400—1600 кг сүттү саарын шиитпирлээннер.

Бурунгаар улуг базымны кылыры, айыткан сорулгаларны холга алыры—ол дээрге берге сорулга болуру чугаажок. Оон ужурунда шаг-үени халас эрттирбейн, амдан эгелээш, саанчы болгаш кадарчы бүрүзү шылаар-ла шаавыс-биле эки ажылдаар ужурлуг бис. Ынчангаш бистиң ферма 1963 чылдың январьда күрүнеге 40 центнер сүттү саткан бис. Чыл эгезинден бээр эрткен 35 хонукта 5060 литр сүт сагдынган.

Чаа чүнү кылыр деп бодап турар бис?

Бот-орулга-чарылгалыг болур чорукту бода мал фермаларынче база диди-биле шиңгээдип ноптередир херек. Ынчангаш бистиң сүт-бараан фермавыс бот-орулга-чарылгалыг болган турарын чедип алыр сорулганы салдывыс. Бо талазы-биле материалдыг сүүр, мергежилдиг кадрлар бисте бар.

Малды тургузу азыраар, кукуруза силозун чемгерилгеге үзүктел чок ажыглаар, бодуун чемнерни малга бээрде үүрмектээш, чимчадыр хайындырар, саар инектерни баглавайн азыраар дээн чижектиг дешпиилгелиг хемчеглерни фермага шиңгээдирин чедип алыр бис. Мааа ол кол чүүл болза, **фермага бодуун механизацияны боттандырарын, эгелеп кылып алганывыс электриниг саалданың тургузулгазын ажыглаалга киирерин бо чылын үзе шиитпирлээр ужурлуг бис.**

Инектерниң уксаазын улам экижидер, ылангыя тарып боозадылганы ылаптыг шиңгээдип алыр. Бисте эрткен чайын тарып боозаткан 53 инек бар. Олар ам удавас оолдаар. Ол баштайгы базымның түңнелин көрүп тургаш, улам калбартыр бис. **Фермага продуктулуг инектерниң доктаамал составын тургузар, ынчангаш оларның продуктулуунуң зайы-биле зоотехниктиг учётту тургусгаш, ажаалданы болгаш чемгерилгени чогуур негелде ёзугаар хандырар.**

Оон ыңай саанчылар, кадарчылар өөредилгеже хандыгып кирер херек. **Ферма коллективиниң кежигүннери механизацияны, зоотехниканы ханызы-биле шиңгээдип алырынче онза кичээнгей салыр.** Бо талазы-биле колхозтар баштаар черлери, тускай эртемниглер биске дузалаар ужурлуг.

Чаржыры дээрге-ле бот-боттарының дуржулгазын солчуп, деткижип, чедер болгаш четпестерни ажыт-чажыт чок илерегчип ажылдаары, оон ачызында салган сорулгазын чедип алыры ол-ла болгай. Ынчангаш бот-боттарывыстың фермаларывыска удур-дедир көрүлдени чорудуп, сумележип, дугуржуп туралынар. 1963 чылда сүт саалдазының болгаш күрүнеге садарының талазы-биле алган хүлээлгевисти чедиишкинниг күүседип, **бистиң республикавыстың 1963 чылда Төрээн чуртка 19 муң тонна сүттү бээр диген сорулгазын алдарлыг күүседиринге тодаргай улуг-хуувусту киирген туваал!**

Ферма коллективиниң даасканы-биле:

О. КИМ, саанчы. **Ч. БАТКАР,** кадарчы. **М. ЧАГАРМАА,** учетчик, **М. ЕНЗАК,** ферма эргелекчизи.

* * *

РЕДАКЦИЯДАН: Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективиниң «Мөрен» колхозтуң Сыын-Мыйыс сүт-бараан фермазының коллективинге бо ажык чагаазы усть-лабинчилерниң үлегери-биле бистиң республиканың колхозтарында, совхозтарында болгаш фермалар, бригадалар арасында калбарган чарыштың тодаргай чижээ болур.

Бүгү улустуң чарыжынга кирипкен коллективтер, ажыл-агыйлар болгаш тус-тус мурнакчылар-даа бот-боттарының арасында ажык чугааланжыышкынны парлалга дамчыштыр солужары ажыктыг-дыр. Ол болза, социалистиг чарыштың бүгү-ниити, улусчу, ажык утказылыарлыын бадыткап турар.

Ынчангаш чодураачыларның бо чагаазынга боттарының харыызын мөренчилер база бистиң солунну дамчыштыр бээрин идегедивис.

Шак ындыг чагааларны редакция күзелдиг манап турар.

ОЛАРГА ДЕҢНЕЖИНЕР!

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы Маады Менгижик эрткен ажыл-агый чылында бодунда бижиглаттынган саар инек бүрүзүнден-не 1600 кг сүт саар хүлээлгезин ажыр күүсеиип, инектен-не 2445 кг-ны сагган.
ЧУРУКТА: Маады Менгижик.

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң хойжузу Кыргыс Кускекиң кодаанында 460 төрүүр хой бар. Ол эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 123 хураганы, бир хойдан-на 2,2 кг дүкту кыргып алган.
ЧУРУКТА: Кыргыс Куске.
Фотолары В. ЛУТКОВТУУ.

Хойжу коммунистер

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хол» совхозунуң Алдан-Маадыр салбырының хойжузу, коммунист О. Өктек-оол СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам күштүг-биле хөгжүдер дугайында тоогтуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисешпишаан, 1962 чылда күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 98 хураганы менди доруктурган болгаш бир хойдан ортумаа-биле 2.4 кг дүкту кыргып алган.

Оон малы бо чылын база күш-деңгели шыырак, хүр кыш ажып турар. Ам үеде оон казадында төрүүр 465 баш хоюндан чүс хой оолдаан, оон 101 хураган алган. Хойжу Өктек-оолдуң кадайы коммунист О. Доймак ниитиниң малын хүр кыш ажырар дээш база карак кызыл ажылдап турар.

Бо коммунистер усть-лабинчилерниң кыйгырыын деткивишаан, чеди чылдың бешки чылында төрүүр 100 хойдан чаш төлдү менди алгышаан, хой бүрүзүнден 2.9 кг дүк кыргып алыр деп хүлээлге алгаш, салбырның мурнакчы хойжузу Сүрүңчапты социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Эш О. Өктек-оол малчыннар ортузунга партияның агитас-массалыг ажылын база идепкейлиг чорудуп турар. Ол ам үеде РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага чедиишкинниг ужуражыр дээш чон ортузунга агитация ажылын хайныышкынныг чорудуп турар.

О. ДУГАР.

Мурнакчы бригада

Эш Белоусовтуң удуртуп турары комплекстиг бригада Кызылдың тудуг эргелелиниң № 2 участогунда үш чыл ажылдап турар. Ол бригада бо чылдарның дургузунда Гагариң кудумчузунда 36 аал ниити чурттаар бажыңның, профэвилел конторазының, уруглар садының болгаш өске-даа тудугларның бызаннаар, соңга шилдээр ажылдарын эки шыырлыг кылып доосказ, бөдүн чартык ай бурунгаар башкы институдунуң чаа тудуунда бызаннаар ажылдарны кылып эгелээн. Кыштың дошкун соогу хаарып турза-даа, бо бригада торулбайн ажылдап, хүлээлгезин хүн бүрүде 180 хуу чедир күүседип, эрестиг, ажылзачи чорукун көргүскеннер. Олар ол тудугнуң 3000 дөрбелчин метр шалазын тырып, оон бүгү соңгаларын шилдеп доосказ, ам адакы каъттың шалазын тырып, хаалгаларны кылып эгелээн. Бызанчылар бо ажылдарны чоокку үеде доозар дээш ажылдап турар. Оларның аазааткынынга чиг эниг турбас, чүге дээрге бригаданың кежигүн бүрүзү чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш эп-найыралдыг ажылдап турар.

Бригадада 14 ажылчыннар ажылдап, кежээки болгүннерге өөренип, тудугнуң нарын мергежилдерин шиңгээдип ап турарлар.

Бригадир эш Белоусов боду дөрт чыл бурунгаар тудугга кирерде тудугжунуң тускай мергежилин билбес, дузалакчы ажылчын турган болза, ам ёзулуг мастер апарган. Оон бригадазында ажылчын бүрүзү бызанчы, дашчы, шилдекчи болгаш оон-даа өске тускай мергежилдерни чедип алганнар. Эш Белоусовтан: «силерниң бригаданарда кымнар мурнакчылар болуп турарыл» деп айтырарга:

—Мен ол азы бо кижи деп адап шыдавас мен. Шуптузу-ла мурнакчылар чуве—деп харыылаар. Чүге ындыгыл дээрге, олар бот-боттарының арасында социалистиг чарыштыг болгаш кижи бүрүзү бирээзи бирээзинге аштырбас дээш шалыпкын ажылдап турар.

Бригадада ажылчыннар арасында социалистиг чарыштың тергииннериниң тергиинери: М. Сарыглар, М. Шевелкин, И. Синяков, П. Иванов олар хүн нормазын 1.5—2 катап ажыр күүседип турарлар.

Мурнакчы бригада соңгулда хүнүнге уткуштур педингститут бажыңының тудуунуң дээвирин шып, иштики хаваларны кылып, доозар немелде хүлээлгелерни алганнар.

С. ХЕРТЕК.

Чарыштың тиилекчилери

Улуг-Хемниң партия комитеди болгаш райкүүскому колхозтарның, совхозтарның, сүт-бараан фермаларының болгаш үлетүр бүдүрүлге черлериниң эрткен ажыл-агый чылында социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

«Найырал», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның болгаш Жданов аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге эът, дүк, сүт садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Колхозтарда болгаш совхозтарда он чеди сүт-бараан фермаларындан «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Кожай фермазы, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем, Арыскан фермалары эң дээре көргүзүглерлиг болган. Шагаан-Арыг хоорайда үлетүр комбинадының болгаш АТК-ның коллективтери база-ла кызымаккай ажылдаанап.

Оон түңнелинде партия комитединиң болгаш райкүүскомунуң колхозтар, совхозтар арасында шилчиир Кызыл тугун Жданов аттыг колхозтан алгаш, күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарын — эътти 106, сүттү 123, дүкту 104,4 хуу күүсеткен «Найырал» совхозка (директору эш Доржуладай, партком секретары эш Хунай-оол, ажылчын комитединиң даргазы эш Бунгаа), фермалар арасында шилчиир тукту «Чодураа» колхозтуң Хараган сүт-бараан фермазындан алгаш, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң бир инекке онаалтыр 1637 кг сүттү сагган Кожай сүт-бараан фермазынга (комплекстиг бригаданың бригадири эш Санчы, партия эге организациязының секретары эш Ширин-оол) тывыскан.

Чеди чылдың дөртку чылында чүък сөөртүлгезиниң планын тонна-километр талазы-биле 127.8 хуу күүсеткен Шагаан-Арыг АТК-зынга Кызыл тукту хевээр арттырган.

Районнуң Хүндүлел самбыразынга «Найырал», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарны, Кожай фермазын болгаш район төвүнде улуг магазинни (эргелекчизи эш Н. Санников) киирген. Ажыл-агыйларда мурнакчы маяктарны хөйнү илереткен. Бир инекке онаалтыр 2579 кг сүт сагган К. Санчы (Кожай фермазы), 2019 кг сүт сагган Б. Уйнук-кыс («Улуг-Хая» совхоз), кол төрүүр хаван бүрүзүнден 18 баш хаван оолдарын алган Е. Ильинка, бир өртүтен-не 4.2 кг дүк алган Т. Хүурак («ҮТКА 25 чылы»), шарыжыгаш бүрүзүнге хонукта 1014 грамм немелде деңзини чедип алган М. Дамба («Күш-ажылдың хостуу») оларның болгаш өскелериниң-даа аттарын Хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

ТУКТУ ХҮЛЭЭП АП ТУРГАШ...

Дүш эртип турда, колхозтуң мал эмчизи ферманың бүгү инектерин бруцеллёзка удур тарып дооскан. Ол ажылга ферманың саанчылары, кадарчылары шупту киришкен.

— Хурал болур. Шупту келиңер! —деп чарладдың состери, кажаала инектерни чемгерип турган кадарчылардан, саанчылардан эгелээш, бажыңнарга чедир каш-ла минута иштинде тарай хона берген.

Райкүүском даргазының оралакчызы эш Д. Дардан тоогулуг чеди чылдың дөртку чылында районда социалистиг чарыштың түңнелин, оларның чедиишкиннерин база чамдык четпестерни тодаргай чугаалап берген. Ферма ажылдакчыларының арын шырайында өөрүшкү, хуумзуруг тода көстүп, илеткелчини кичээнгейлиг дыңнаан олурдар.

— Улуг-Хемниң партия комитеди болгаш райкүүскому фермалар арасында шилчиир Кызыл тукту чарыштың тиилекчизи Кожай фермазының коллективинге тывыскыр деп шиитпирлээн...—деп дарганың чугаазы төнмейн чорда-ла, диңмиттиг адыш часкаашкыннары болган.

Комплекстиг бригаданың бригадири эш Санчы тукту хүлээп албышаан тура, улуг өөрүшкү-биле мынчаар чугаалаан:

— Кызыл тук болза бистиң бүгүле тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгай. Бис бөгүнгү хүлээп ап турар тугувусту эки билир бис. Ферманың ажылдакчылары беш чыл улаштыр ол тукту бижыы-биле тудуп келгеш, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазынга алзыпкан турган болгай бис. Боттарывыстың күш-ажылывысты, энергиявысты улгаттырып тургаш, чаалап алган бо тугувусту салбааланар! Бо чылын күрүнеге сүт садарының база оңу бүдүрериниң планын ажыр күүседиилиннер, эштер!

— Ажыл амыдыралывыс-даа чаңгыс, алган социалистиг хүлээлгевиссее бедик болгай. Ынчангаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазының коллективин чарышка кыйгырып алыылынар деп саналдыг мен. Боду хуумда, тоогтуг чеди чылдың бешки чылында инекке онаалтыр 2600 кг сүттү саап алыр хүлээлгени алгаш, Иштии-Хем фермазында эш Е. Ярусованы чарышка кыйгырар мен—деп, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, саанчы эш Санчы Көк-кыс чугаалаан.

— Хүлээп алган тугувус бистиң шынап-ла күш-ажылче улам-на сорук киирип, улуг өөрүшкүнү хайныктырып тур. Мен Көк-кыс Санчының саналын деткивишаан, бир инекке онаалтыр 2200 кг сүттү саап алыр хүлээлгени ап тур мен. Эрткен ажыл-агый чылында бир инектен 1963 кг сүттү салган мен. Ам алган хүлээлгемни, берген сөзүмнү ээлээр мен—деп саанчы Мария Балдан чугаалаан.

Ферманың бүгү ажылдакчылары усть-лабинчилерниң кыйгырыынга харыы кылдыр улам эки ажылдаар деп ниити сөзүн бергеннер.

Д. АРАКЧАА.

ФЕРМАДА

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң Мергенде төп сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш, боттарының арасында социалистиг чарыштыг кызымак ажылдап турар.

Ферма эрткен чылын шупту 175 тонна сүт саар хүлээлгезин 197 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Мурнакчы саанчы С. Адыя бодунга бижиглээн 35 инектериниң бирээзинден-не 1540 литр сүттү сагган, саанчыларның арызынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи бооп үнген. Коллективтиң өске саанчылары С. Лопсан, Г. Воронова саар бир инектен-не 1500 литрни сагганнар.

Ферманың коллективи боттарының ниити хуралынга эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш бо чылын 210 тонна сүттү күрүнеге дужаар күзээлгени алган. Саанчылар бирги кварталда 310 центнер сүт саар планныг тургаш, февральдың 1-ге чедир 12500 литр сүттү сагганнар.

Сиген, силос болгаш өске-даа мал чемнери-биле ферма долу хандыртынган. Эки чемгерилгениң ачызында сүт саалдазы мурнуку деңнелинден кудулавайн келген болгаш чоокта чаа төрээн бызаалар база менди доругуп турар.

Чоокта чаа аңаа соңгулда мурнунуң байысыт хуралы болуп эрткен. Ферма эргелекчизи М. Евсеев ажыл-агыйның чедиишкиннерин кысказы-биле дендеглевишаан, коллективтиң кежигүннерин моон соңгаар оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алырынче кыйгырган.

А. КОЯ.

КОЛХОЗТАРНЫҢ ОТЧЁТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫНДАН

Курлавырларны четче ажыглаар

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле холбашкан хой чаа бодалдарны Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери боттарының отчёттуг хуралынга илереткеннер.

Отчёттуг хуралдың киржикчилери 1962 ажыл-агый чылының түңнелдерин анализтеп, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринден үнүп турар сорулгаларны ажылмычи ёзу-биле чугаалажып көргеннер.

— Бистиң артельдиң кежигүннери чеди чылдың дөртку чылында чүгээр ажылдаан. Мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдалар база социалистиг хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинген—деп, колхоз баштаар чериниң даргазы эш Г. С. Гудков чугаалаан. Бо болза партия ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ажыл-агыйга тарылга шөлдериниң тургузуун эде көргениниң, эвээш дүжүттүг культураларны бедик дүжүттүг культуралар-биле солааныының, мал чемиң кол культуразы—кукурузаның, ол ышкаш чигир свёкланың, чөкак-тарааның тарылгаларының калбартканының ачызы-биле болдунар аргалыг болган. Кызыл-Тастың районнуткан «Скала» деп сортун ажыглаан чорук бедик дүжүттерни берген. Күрүне четчир саңныг техника-биле хандырганының ачызында тараа культураларының бүгү дүжүдүн колхоз соолгу каш чылдар иштинде бир-ле дугаар четче ажаап алган.

— Ындыг болза-даа мал ажылының хөгжүлдезинде, оон баш саныының өзүлдезинде улуг четпестер барын уттун болбас херек—деп илеткелчи демдеглээн. Ажыл-агыйжы эвес чоруктардан болгаш аарыглардан малдың өлүп хораар чоруу амдаа хөй. Мыйыстыг бода малдың болгаш хаван ажылының продуктуду куду. Янзы-бүрү мал чемнери аажок эвээш белеткеттинген. Оон ужурунда семиртири-биле арттырган хаваннарны концентраттыг чемнер-биле чемгерип турарындан хаван эъдиниң бот-үнези аартап турар. Мал кажаалары чедишпезинден малдың чамдызы хожуданган ёзу-биле туттунган эргн, тар кажаалар-да турар болгаш харын чамдыктары чадагай черде кыштап турар.

Хову ажылында четпестерни колхозчулар база шыңгы шүгүмчүлээн. Хөрзүнүң ажылдап кылырының, кодээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң агротехниктиг чурумнарын чер болганга эки сагывайн турар. Кукуруза болгаш одуругларының арызын сайзырадыр өске-даа культуралар ниити тарылга шөлүнде аажок эвээш бот-деңзини ээлеп турар. Тракторларның, ылангыя кожуда машиналарының септелгези оожум чоруп турар. Ховуларже тус черниң чемишчидилгелериниң төгер ажыл амга чедир ёзулуг органзастаттынмаан.

Колхоз баштаар чери болгаш оон бухгалтерия аппарады күш-ажылдың учёт-отчёдун эки органзастап, чурумчудуп шыдавайн турар. Дыка хөй ажылдарны кылып бүдүрериниң нормалары болгаш күш-ажыл төлевириниң расценкалары амга чедир ажылдап кылдынмаан. Тускай эртемниглер черни, техниканы чөп ажыглаарының, мурнакчы дуржулганы нептередириниң айтырыгларын четпес шиитпирлеп келген.

Хойжуларның күш-ажылын органзастаарының дээре хевири болза, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар болуруң практика көргүскен. Ынчалзажок ол бригадалар Балгазында саазын кырында тургустунган. Оларга эргежок чугула техника бижыглаттынмаан, продукция бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле бүдүрүлге онаалдалары бердинмээн, планныг онаалдаларны ажыр күүсеткени дээш төлевир тодаргайлаттынмаан.

Мал ажылын культурлуг чорударынче, мал кыштагладыышкынында четпестерни узуткаарынче кичээнгей салырын, мал чемнерин камныг чарыгдаарын, чүгле фермаларда эвес, харын малчын, кодан бүрүзүнде ажылдың байдалын шыңгы контрольга тургузарын колхозчулар колхозтуң удуртукчуларындан негээн.

Тараа бүдүрерин улам ыңай көвүдедиринге чугула чүүлдерниң бирээзи болза, суггаттыг чер болур. Ындыг турбуже ону ажыл-агый ажытлавайн турар.

— Бистиң ажыл-агыйда янзы-бүрү маркалыг техника хөй. Ындыг болза-даа ону кам чок ажыглап, үреп турарындан техниканың хөй кезии анаа туруп турары хараадынчыг—деп санал берген колхозчу эш Медведев чугаалаан. Колхозта бар техниканы шын ажыглаар дугайында колхозтуң удуртукчулары, ылангыя инженер эш Ваткин чогуур кичээнгей салбайн турар. Оон түңнелинде сүт-бараан фермаларында саалда тургузулгаларны үрелгеш, ажыглаалга кирбейн турар.

Часкы тарылга-даа база ажаап алыышкындаа үезинде агрегаттарга ажылдаар автомашиналарны колхозтуң удуртукчулары эвээш үндүрүп берип турган дугайын № 2 бригаданың бригадири эш Будрявцев шүгүмчүлээн. Чамдык бригадалар кодээ ажыл-агый машиналарын кышкы кадагалалга тургуспаан, тараа шөлдеринде хевээр чытпышаан. Тракторлар септелгези аажок оожум чоруп турар, артык кезектер четпес. Колхоз баштаар чери бо четпестерден тодаргай түңнелди үндүрер ужурлуг.

Трактор парыгын, кожуда машиналарын багай ажыглаап, оларны четпес кадагалап, кывар-чаар чүгаалерни, септелгеге төлевилээн акша херенгини ажыр чарыгдап турары дээш колхозтуң агроному О. П. Чуева механизаторларны шүгүмчүлээн. Оон ыңай колхозтуң кол байлаа чернии эки ажыглап, тарылга шөлдериниң тургузуун ам-даа эде көрүп, одуругларының арызын сайзырадыр культуралар тарылгазын көвүдедир дугайында эш Чуева саналдап, тараажының ат-алдарын хүндүлеп камгалаарынче, ажыл-агыйның бүгү адырларынга улам эки көргүзүглерни чедип алырынче артельдиң кежигүннерин кыйгырган.

Ажыл-агыйда бар бүгү курлавырларны четче ажыглап турган, чеди чылдың бешки чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир, артельди улам бижыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглер айыткан шиитпирни ниити хурал хүлээп алган.

Н. ВАНЬКОВ.

Автомашиналар генераторун болгаш стартёрун септээри-биле оларны туружундан уштуп алыры ындыг-ла белен эвес. Оларның бистери үрелип калган болгулаар, корпуска ыяк кылдыр ээрип каан полюстар башмактарын уштуру-биле генератор болгаш стартёр корпустарын ыявылы чазар ужурга таваржыр.

Кызылдың пассажирлер АТК-зының электриктери Александр Золотарев болгаш Геннадий Агапов олар полюстар башмактарын чиик арга-биле уштуп ап болур чаа херекселди чогаадып кылганнар. Ол херекселди пневмо-отвертка деп адаан болгаш ол херексел автомашиналарга эң чугула деталь болуп турар, моон мурнунда херек чок дээш октагылапкан он-он генератор болгаш стартёр корпустарын катап ажыглаалга киирген.

Аныяк рационализаторларның кайызы-даа политехниктиг институтта заочно өөренип турар.

ЧУРУКТА: А. Золотарев болгаш Г. Агапов чогааткан херекселин эптеп доозуп турары.

Фотозу И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.

Удуртулганы бүдүрүлгеже чоокшуладыр

Бо чылдың февральдың 12-де «Кедээ тудугнуң» Тыва тудуг-монтаж эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. «1962 чылда тудуг планының күүселдезиниң түңнелдери болгаш «Кедээ тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективиниң сорулгаларының дугайында» айтырыгны ук хурал чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди эргелелдиң начальниги эш Жулев кылган.

Эрткен чылын «Кедээ тудугнуң» участоктары 3330 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, янзы-бүрү 90 тудугларны ажыглалга киирген. 78 тудугларның тудуу уламчылап чоруп турар.

Тудуг организацияларының эки дуржулгалары база бар. «Улуг-Хая» совхозта прораб Василий Мишиннин удурткан тудугжулар коллективин мактап болур. Мында Иван Апыр-оолдуң бригадазы 3600 дөрбелчин метр шөлдүг шывыглыг шаңны, 200 инек кирер кажааны туткан.

«Көк-Тей» совхозта тудуг мастери эш Белоглазов эки ажылдаан. Ол участокта ийи-ийи аал иштиг чурттаар 4 бажыңнар, 4 куш кажааларны ажыглалга дужааттынган. Мында бригадир Михаил Бутанаевтиң быжаңчылар бригадазы, Клавдия Гриневаның штукатуржулар бригадазы эң эки көргүзүглүг ажылдап келгеннер. Кызыл участогунда Василий Гордеевтиң пилорамщиктер бригадазы амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип турар. «Сүт-Хөл» совхозта Ооржак Түмен-оолдуң тудугжулар бригадазы база-ла дээре ажылдыгларның бирээзи.

Ынчалза-даа тудуг-монтаж эргелели ниитизи-биле болгаш оон Кызыл, Шагаан-Арыг, Чадаана, Кызыл-Мажалык участоктары тус-тузунда тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын күүсетпээнин дээш, хөй-хөй тудугларны ажыглалга кирбээнин дээш бо хуралга чиңги-биле шүгүмчүлеткен.

«Кедээ тудугнуң» Кызыл участогу тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын чүгле 61,7 хуу күүсеткен. 85 тудугларны ажыглалга киирзин деп планда көрдүнген турда, чүгле 35-ти дужааган. «Тиилелге» совхозтуң машина-техника мастерскаязының бажыңы, 7 хаван кажааларын чедир туттунмаан. 1618 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын чедир бербээн, оон иштинде «Тиилелге» совхозка 770 дөрбелчин метр шөлдүг бажыңнарны тудуп бээр керээзин күүсетпээн. Ынчангаш ол участок 503 муң рубльди чедир ажыглаваан. Тудугжулар ортузунга организакчы ажылды кошкак тургусканы дээш, мастерлерге болгаш прорабтарга негелде чок болганы дээш ук участоктуң начальниги эш Гапоновту хуралдың киржикчилери шыңгы шүгүмчүлээн.

Эрткен чылдың марттан бо чылдың январьга чедир бо участокка 295 ажылчын, 34 инженер-техниктиг ажылдакчылар ажылындан үндүртген. Ажылчыннарның ажыл шагын үскени 1253 кижи-хүн болган. Бир эвес ол шакты чөптүг ажыглаан чүве болза, 10 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседип ап болур турган. Чыл дургузунда бо участокка план күүсеттинген чаңгыс-даа ай чок болган. Ынчангаш «Кедээ тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң Кызыл участогу план ёзугаар 97,7 муң рубль орулга киирип алырының орнунга 83,4 муң рубль каражалыг болган.

Болуңда онаашкан тудуг планын Чадаана участогу чүгле 67,1 хуу, Шагаан-Арыг участогу 74,4 хуу күүсеткен. Ол участоктарның кайызы-даа тудугларны ажыглалга киирериниң планнарын күүсетпээннер. Кызыл-Мажалыктың тудуг участогу (начальниги эш О. Тугер) ажылдап болур аргалыындан ыракта-ла дора түңнелдерлиг болган. Мында тудугнуң чыл планы чүгле 70,2 хуу күүсеттинген.

«Кедээ тудугнуң» тудуг участоктарында планнарның күүсеттинмейн турарының чылдагааны чүдел? Участоктарның удуртукчулары ону транспорттуң чедишпейн турары-биле, төлевилел-смета документацияларының чогу-биле, бүдүрүкге баазазының чедир тургустунмааны-биле база тудуг механизмнериниң болгаш машиналарының чедишпези-биле тайылбырлап турарлар. Ол бүгү база-ла шын. Ынчалза-даа кол чылдагаан болза, тудугда күш-ажылды организастап турарының багайында, инженер-техниктиг ажылдакчыларның шилилгезиниң болгаш таарыштыр тургузулгазының четпезинде болгаш тудуг-монтаж эргелелиниң аппарадының удуртулгазының бүдүрүлгеже эки ханылап кирбейн турарында, тудугларны ажыглалга киирериниң графиин тургуспаанында, тудуг чорудулгаларынга контрольдуң чогунда боор турар.

Тудуг участоктарының кол херегледерин күрүне хандырган, а тус черниң тудуг материалдары-биле хандыртынарын тудуг организациялары боттары шиитпирлээр ужурлуг. Ол сорулганы тус-тус тудуг участоктары багай күүседип турарлар.

Тудуг планын күүседириниң кол аргазы болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидери болур. Ол талазы-биле онаалданы 3 участоктар (Шагаан-Арыг, Чадаана, (Кызыл-Мажалык) күүсетпээн, тудуг-монтаж эргелели ниитизи-биле чүгле 96 хуу күүсеткен. Ажылдың хөй-хөй хевирлерин, ылаңгыя чүдүрер-дужурер, чер казар болгаш бажың чугайлаар ажылдарны хол-биле кылыры үргүлчүлевишаан. «Пионер» деп краннар, экскаваторлар, бульдозерлер, бетон хоюдар машиналар анаа тургулаар, а ажылды хол-биле кылып турар фактылар бар. Техникага камныг эвес чорук ам-даа үргүлчүлевишаан.

Тудугнуң бот-үнезин чиигедир талазы-биле планныг онаалданы күүседири — бот-орулга-чарылгалыг тудуг организацияларының каража чок, орулгалыг ажылдаарын хандырарынга чугула чүүл болур. Тудугнуң шынарын баксыратпайн турган тудуг материалдарын камнап алырындан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүндеп, бүдүрүлге-биле дорт холбашпаан чарыгдалдарны эвээжедиринден бот-үнени чиигедири чедип алдынар. Ынчаарга бо тудуг-монтаж эргелели бот-үнени 5 хуу чиигедир деп планнаанын күүсетпейн, тудугнуң өртээн аартаткан болгаш 91,8 муң рубльдиң чыылдазын бюджетке чедир бербээн. Тудугнуң өртээниң улгатканы колдуунгала тудуг материалдарының артык чарыгдалдарындан болган.

Тудугнуң шынары багай болуп турарының дугайында чөптүг шүгүмчүлелдер база болгулаан. Ажыглалга киирген тудугларның саны көвүдедир дээш шынарын баксырадыр фактылар-биле моон соңгаар эптежип болбас. «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннарынга туткан чамдык бажыңнарның дерилгези дыка четпес болгулаан.

1963 чылда «Кедээ тудугнуң» Тыва тудуг-монтаж эргелелинге бердинген онаалда улуг: 2525 муң рубльдиң ажылдарын азы эрткен чылда күүсеткен ажылдардан 50 хуу хөй тудугну кылыр ужурлуг. Оон ыңай бодунуң күжү-биле 20 муң кубометр тудуг ыяжын белеткээр. Ону күүседир төлээде, Кызылга 480, Шагаан-Арыгга 180, Чадаанага 160 болгаш Кызыл-Мажалыкка 140 ажылчыннарлыг болур. Бүгү тудугжулар хүн бүрүнүң ажыл нормаларын чедир болгаш ажыр күүседип турар таварылгада тудугнуң чыл планы күүсеттинер ужурлуг.

«Кедээ тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң 1963 чылда кылып күүседир тудуг ажылдарының талазы-биле социалистиг чарыштың бедиткен хүлээлгелерин партия-ажыл-агый активиниң бо хуралы хүлээп алган.

М. КАРА-ТОННУГ.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Тельман аттыг совхозта Владимир Кузнецовтуң механизастаттынган звенозу эрткен чылын улуг чедиишкиннерни чедип алган. Тракторист Борис Мартынюк-биле кады Владимир Кузнецов чигир свёклазының тергиин эки дүжүүн алган. 34 гектар шөлдүң бир гектарындан 180 центнер дазылдарны болгаш 280 центнер унинарны ажаап ап, ону силостаан. Кузнецов болгаш Мартынюк оларның свёкла плантациязынга Н. С. Хрущев 1962 чылдың сентябрьда чорааш, оларның ажылын улуу-биле үнелээн.

Владимир Кузнецов бо чылын бригада организастаан, бригаданың составында дөрт механизатор болгаш 20 ажылчын кирген. Ук бригада чүгле мал чемнерин тарып өстүрер ажылды кылыр эвес, харын оларны фермаларга чедирер, чемни малга каап бээр ажылды база күүседир.

Заокскиниң механизаторларының кыйгырыын хүлээп албышаан, бригада 1963 чылда одуругларының аразын сайзырадыр культураларның 310 гектар шөлүнүң гектар бүрүзүнден 6200 чемгерилге единицаларын алырын, 330 баш инектерин чемнер-биле хандырарын болгаш оларның баш бүрүзүнден чыл дургузунда 3400 килограмм сүт саарын хүлээнген.

Бригадада часкы тарылгага белеткел изиг түлүк чоруп турар: тракторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгези чедиишкиннинг чоруп турар, мал чеми культура бүрүзүнүң бүдүрериниң технологтуг карталарын чогаадып кылып турар. Ховуларже торф-өдек компостулар сөөртүр ажыл база эгелээн.

ЧУРУКТА: Владимир Кузнецов.
Фото О. КУЗЬМИННИҢ. СЭТА-ның фотохроиказы.

„Бажың торгазы“

Кожавыста Хорум-Даг суурга концерт көргүзер дээш чеде бердивис. Чаарбы хар иштинде аныяк эр бажын угбас кылдыр арагалап алган, теңдирээн, чулчуртунган, таварышкан-на кижилерни хоме таварып, клубче кирип бар чор. Бистерни көрүп кааш:

— Алдан-маадырлар, бээр чүге сектүп келдиңер. Күзээн чүвенер бо бе! — дээн соонда, билээн сывырнып каапкаш, бистиң комсомол эге организациявыстың секретары О. Кысыгбайның кырынче моортайгылаштыр шурай-ла берди. Улус демги өөдежок арагачыны клубтан үндүр сөөртү берди.

Кымыл ол? Ооржак Орус-оол-дур. Бо кадык-шыырак аныяк кижи адазынга бир чыл хире азырадып, ажыл чок чоруп келген. Сөөлгү үеде Орус-оол шуут-ла арагаже «шаап халдап» кириптен. Эмрээнде ол эн-не чуруу чок, хулиганзыг кижи, ынчаарда ол улуур, чыдарын-даа уттуптар, суурда чеңга амыр-дыш бербес, бажыңнар эжин соктап хонар. Ындыг бооргу ону хорумдагжылар «бажың торгазы» деп шолалап алганнар.

Бистер, Алдан-Маадырның аныяктары, Орус-оолдуң ындыг хуржок үүлгедиин көргеш, чонда дыңнааш дыка-ла кайгаан бис. Черле ынчаш, Хорум-Дагның клувунга эзиртик кижилер бо-ла кестүп кээп, чоннуң культурлуг дыштанылгазынга моондактап турарының өске-даа фактылары бар. Орус-оолду Хорум-Дагның хөй-ниитизи чүге сула салып кааныл? Ону томаартыр күш ында чок бе?

О. БОРАШ.

Карак ужу-диле көрүп...

Ю. А. Долский Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта автогараж эргелекчизи болуп ажылдап турар. Ол ажылчыннар болгаш чолаачыларга ээлдек эвес, кадыг-ширийн аажы-чаңы-биле алдаржып турар. Оон дугайында мындыг чүүлдерни чугаалаарга-ла четчир.

Ажылчын эш Байыр-оол 1962 чылдың күзүнүнде оттулар ыяш сөөртүп алыр машина чөпшээредирге, Долский ону чула хоректээш, кабинединден үндүр ойлаткан.

1963 чылдың январьда Ю. Долский кандыг-даа чылдагаан чокка чолаачылар Маадыр-оол биле Кызыл-оолдан «моон соңгаар мээн караамга көзүлбеңер, чоруңар» деп негээн. Ам ол чолаачылар совхозтан үнер дугайында айтырыг тургузуп турар.

Ю. Долскийде эш-хуу тыртар чорук база бар. Чолаачы Криваншкин машиназын аварияга таварыштырган үреп каарга, ону кандыг-даа хемчег албайн, ол чолаачыга чаа машинаны бергеш, оон үреп каан машиназын чолаачы Кара-оолга бээрге, Кара-оол ол машинаны турган черинден шимчедип чадап кааш өске ажылда ажылдай берген.

Совхозтуң дирекциязы болгаш партия организациязы Долскийниң кемниг үүлгедиглеринче карак ужу-биле көрүп, кандыг-даа хемчег албайн турарын кижи кайгаар.

С. ХОВАЛЫГ.

Шимээни читкен

Кыш база-ла бодун дугайты каастыныңк, чайын ышкаш мынчан база-ла аныяктар спортка мага-бодун дадыктырарынга ынактар. Ажыл-иштен хостуг боду берген бичии-ле үешакты ажыглап, олар хаак оруу биле, сыг-сыг кылдыр иттингилепкеш, ынай болурлар. Оон арткенде — хаакка, конькиге кужун шенежип, маргылдаа эрттирер. Чер болганда бүгү-ле чалыы кижилер ындыг.

Ынчалза-даа бистиң «Тээли» совхозта ындыг эвес. Бисте маргылдаалар эрттирер хамаанчок, хаактап селгүүстээн чоруур кижилер безин таварышпас. Каас чараш харлыг кыш бистиң кажан шимченип үнеривисти манап чыдар эвес, ам бо хүннерде безин болганчок-ла часкызыг кылдыр хүннеп келгилээр апарган.

Моон мурнунда чылдарда база-ла спорт ажылының шимээни читкен ындыг турган боор деп, чамдык номчукчулар бодап келири чадавас. Чок, ол ындыг эвес. «Тээли» совхозтуң салбырларынга безин тускай спортчу командалар ажылдап турган. Ам районнуң спорт чөвүлели ону удуртурун уткан. Кызыл-Мажалыкта кандыг спортчу маргылдаалар чоруп турарын билбейн турар бис.

Бо ажылды удуртурунга чүгле районнуң спорт чөвүлели эвес, совхозта комсомол комитеди база-ла хамаарылгалыг болгу дег. Районнуң спорт чөвүлелиниң өттүнген ышкаш, районнуң комсомол комитеди аныяктар ортузунга ол талазы-биле база ажыл кылбайн турары кайгамчык.

В. ДАНДАР.

Белеткелдер

Бо чылдың март айда РСФСР-ниң Дээди Соведиңге база ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда болур. Советтерге соңгулда болза эң чугула политиктиг болуушкун болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазының улусчу көргүзүүшкүнү болур.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш ажылчы чоннарны мобилизастап турар соңгулда мурнунуң кампаниязы бистиң районда калбарып турар.

Таңды районда 430 агитаторларны хаара тудуп турар 54 агитколлективтер ажылдап турар. Районнуң кедээ суурларында 25 агитпунктулар дериттинип тургустунган. Соңгулдага белеткелдерниң үезинде улуг болгаш хүндүлүг сорулга бистиң культура албан черлеринге онаажып турар. Январьның 30 болгаш 31-де районнуң культура албан черлериниң ажылдакчыларының семинары болуп эрткен. Анаа культура ажылдакчылары чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорударының арга-дуржулгазын солушканнар. Соңгулда мурнунуң кампаниязында Каък фермазында, Алаак суурда агитпунктулар эки ажылдап турарлар. Библиотекаларда болгаш клубтарда агитаторнуң булунун дерээн, ном делгелгезин организастаан. Лекторлар бөлүктериниң лекция номчуур планын ажылдап кылган. Клубтарның хөй кезиинде бот-тывынгыр уран чүүлдүн концертин белеткеп турар.

Ынчалза-даа соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылдың хемчээли ам-даа четпес болуп турар. Мынчага чедир агитпунктуларда болгаш агитколлективтерде чүгле организастыг хемчеглер чорудуп турар. Чамдык агитпунктуларда кескү агитация барык чок. Кочетово суурнуң клувунда агитпункт бар. Ону мынчага чедир деривээн, масса-политиктиг, культура-чырыдыышкынның ажылының планнары чок. Ыракта турар кадарчыларның, малчыннарның аалдарынга, чамдык фермаларга агитаторлар чогуур үезинде барбайн турар.

Ам мал кыштаглаашкынының харысалгалыг үезинде мал ажылдакчылары малды меңди кыштагладып, чыл ажырар дээш бүгү күжүн салып ажылдап турарлар. Агитаторлар, пропагандистер болгаш культура албан черлериниң ажылдакчылары боттарының шынчы болгаш бүзүрелдиг сөзү-биле районнуң мурнунда турар сорулгаларны күүседиринге идепкейлиг дузалажырынче боттарының бүгү күжүн мобилизастаары чугула болуп турар.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ.

Баштайгы базым

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң педагогика факультединиң 1-ги курузунуң студентилери өөредилге чылының эгезинден бээр уруглар садынга практика эрттирип келген. Келир өөредилге чылында 1-ги класска өөренир уруглар ортузунга ажыл чорудары-биле бисти быжыглаан. Оларның амыдыралы-биле таныжып, бирги класска кирериниң мурнунда уруглар садында чорудуп турар белеткел ажылдарын хайгаарап, кижизидикчилериниң ажылынга дузалажып келдивис.

Бо бүгүнү көрүп эрттирген сөөлүнде, бистиң студент бүрүзү төрээн дылга, номчулгага, чурулгага, ырыга шенелде уроктарны бергилээн. Студентилер Ч. Каадыр-оол, К. Кара-оол, С. Севээн, Д. Күзенек, О. Кара-кыс уроктарны эки эрттирип, бичии уруглар-биле ажылдап билирин көргүскеннер.

М. ДАМДЫН.

АНЫЯК ПОВАР

Лена Петровна Шокпа Сүт-Хөл ортумак школазының 8-ки клазын дооскаңының соолунде 1958 чылда Кызылдың садыг-кооператив школазының поварлар салбырынга өөренип кирген. Ол школаны чедиишкинниг доозуп, поварның дипломун 1960 чылда алган.

Кызыл горпозунуң баштаар чери аныяк кадрны ажылга хүлээп алгаш, хоорайның № 1 столоваязынга ажылдаар кылдыр чоруткан. Ол столоваяның эргелекчизи эш Боярина Ленаны поварга хүлээп алган.

Школаны чаа дооскан аныяк Лена повар болуп ажылдаарга баштай бергелер болганчок-ла таваржыр турган. Ынчалза-даа ажылга арга-дуржулгалыг эргелекчи аңаа боттуг дузаны үргүлчү көргүзүп турган.

№ 1 столоваяда республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан келген чүс-чүс аныяк кадрларны: механизаторларны, зоотехниктерни, эмнелге ажылдакчыларын дээш кымнарны чок дээр боор. Лена Петровнаның ажылын ол бүгү чемненикчилер ам үнелеп турар апарганнар.

С. САНДАН.

ДАВАА БОЛГАШ ООҢ БРИГАДАЗЫ

Ооржак Даваа үр чылдарда ажылдап келген, дуржулгалыг киномеханиктериниң бирээзи.

Ооң удуртулгазы-биле Аянгатының, Дөн-Терезиниң киномеханиктери өштер Моңгуш Даш-оол, Ооржак Сагаар-оол олар бир бригадада бот-боттарынга дузалажып, коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик ады дээш бо чылдың эгезинден бээр ажылдап эгелээннер.

Бригаданың кол сорулгазы — кино көргүзүүнүң планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседир, киноорганизаторларның көрүкчүлер ортузунга тайылбыр ажылдарын чорударын организастаар, кинофильмнерниң үрелир чоруун болдурбас, боттарының эдилеп турар киноаппараттарын камныг эдилээр дээш бот-боттарын деткижип дузалажыры болур.

— Эрткен чылын кино көргүзериниң чыл планын акша чыылдазының талазы-биле 117 хуута, сеанс планын 166 хуута күүсеткен мен. Көрүкчүлерниң нийти саны 20250 кижи четкен азы ортумаа-биле бир хүнде 54 кижи кино көрген—деп, Ооржак Даваа чугаалап турар.

Киноорганизаторлардан Чүльдүм, Даржаа, Сочут, Сандыков олар идепкейлиг ажылдап турарлар. Тудуг бригадири эш Сандыков сөөлгү үеде мындыг ажылды организастаан: кандыг-бир чаа келген кинонуң ужур-утказын билип алгаш, киномеханиги Даваадан билеттерни алгаш, бодунуң бригадазының ажылчыннарынга кино биледин садып, кинонуң утказын кысказы-биле чугаалап бээр.

— Эш Сандыковтуң бо эгелээн ажылының түңнели кандыг болуп турарыл?—деп, эш Даваадан айтырарывыска:

— Түңнел баштайгы хүннерде ындыг-ла эки эвес турган, ынчалза-даа сөөлгү хүннерде экижип турар. Тудугжуларның хөй кезии кинону кээп көрүп турар апарды — деп, харыылады.

Баштайгы хүннерде тудугжулар кинога чүге келбейн турганыл? Маңаа Ооржактың харыылаары:— кинону оларга таптыг чедир тайылбырлавайн, «бо кинону көр, билет садып ал» дээрге, кайызын болур дээр сен, даарта болур кинону бөгүн чугаалааш, даарта билет садып алыр акша копеектиг келирин сагындырбайн турган кижи-дир ийин.

— Ам школада башкы Сочутка болгаш совхозтуң нефть баазазы эргелекчизи Чүльдүмге эш Сандыковтуң бо практиказын ажыглап, кино биледи саттырар мен — дээш, Даваа Намчылоолович кезек боданып олур.

Үш киномеханиги бир бригада болуп алгаш ажылдап турар, ынчангаш, олар кино көрүлдезин моон соңгаар экижидер дээш кандыг айтырыгларны боттарының аразынга чугаалашканын бригадирден айтырдывыс.

— Бирги ээлчегде кино организаторларны чер-черге организастап тургузар болгаш чонну кино көөрүнче массалыг-биле организастаарының эки аргаларын тывары кижи бүрүзү хүлээнген бис — дээш, Сандыковтуң үлегерин киноорганизатор бүрүзү ажыглаан турарын ол чугаалады.

Бодунуң ажылынга кандыг-бир чүүлдү организастаар азы кылыр дээнде, партия, комсомол, профэвилел организацияларынга болгаш кедээ Советке даянып, ол черлериниң активин кол күш кылдыр эш Ооржак ажыглап турар.

Чон ортузунга тайылбыр ажылын хөй удаа чорутканының түңнелинде, Биче-Тей суурда чамдык Соскур-оол, Седен дээн ышкаш назы-хары дөгүй бергеннер безин кинону доктаамал көрүп турарлар.

Ооржак чүгле киноорганизаторларны бодун долгандыр эвилелдеп турар эвес, харын штаттан дашкаар киномеханиктерни өөредип, оларны практика кырынга база ажылдадып турар. Василий Комбу, Ооржак Баяндай олар ам киномеханиги аттың эргезин дужаарынга белеткенип турарлар.

Давааның удурткан бригадазы районда тургустунгулаан өске кино бригадаларының мурнуку одуруунга туруп, социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип, коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты чедип алыры чайлаш чок дээринге бүзүрээр бис.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

КОНСУЛЬТАЦИЯ

НАЗЫЛАП КЫРААН, ИНВАЛИД КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Назылап кыраан, бертиинип кемдээн база күш-ажыл кылып шыдавас апарган бүгү хамаатыларга материалдыг хандырылганы национал орулганың өзүлдезиниң хире-чергезин барымдаалап тургаш, тыпсырын күрүне органнары, профэвилелдер болгаш колхозтар чаарбы чыл дургузунда чоорту чедип алырын СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Колхозчуларга материалдыг дузаламчыны колхозтуң нийти херекгизиниң күсели-биле хандырар. 1935 чылда хүлээп алдынган кедээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставында көрдүнгениниң ёзугаар алырга, артельдиң бүгү продукциязының өртээниң 2-ден хөй эвес хуузун инвалидтерге, кырганнарга, түр күш-ажыл кылып шыдавас апарганнарга, шеригде барганнарның өг-бүле кежигүннеринге, уруглар садынга болгаш өскүстерге тыпсыр материалдыг хандырылганың тускай фондузу кылдыр тургузарын айыткан. Ол ышкаш саттыг колхозчу херээженнерниң божуур мурнунда бир ай, божаан соонда бир ай шөлээни ап, ол үелерде айның ортумак күш-хүнүн санаттырып алыр эргезин Уставта база айтып турар. Партияның ТК-зының, Совет чазактың сөөлгү үеде ап чорудкан хемчеглериниң түңнелинде бистиң чурттувуста колхозтарның орулгазы өзүп, аажок улгаткан, оларның хуваатынмас фондулары быжыга берген. Бистиң республикада безин дыка хөй колхозтар колхозчуларга ай санында авансыны тыпсып турар, а Баа-Хемниң «Тиилелге», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» ышкаш чамдык өске-даа колхозтар күш-хүнүнден акша төлевиринче шилчий бергеннер.

Колхозтарның сан-хөөзү быжыккан чорук колхозчу кырганнарның, инвалидтерниң материалдыг хандырылгазын экижидериниң аргазын база бодуруп турар. Бистиң республикада бүгү-ле колхозтар пенсия тыпсырының саавырын күрүнениң пенсия хоойлузунуң чижектеринге, үндүрүг хоойлузунуң чүүлдеринге дүүштүр чогаадып ап турарлар. Кырганнарга, инвалидтерге, азыракчызын оскунганнарга пенсияны олар ам колдуунда тыпсып турар апарган. Чижээ, Бии-Хем районнуң 4 колхозтарында 163 кижи пенсияны ап турар, ында телевирниң негелдезин, хемчээлин колхозчуларның нийти хуралынга доктаадып турар. Ол районнуң «Кызыл тараачын» колхозу 1956 чылдан бээр 60 кижиге пенсияны доктаадып берген. Ол колхоз назылап кырааныңы пенсиязын 60 хар четкен эр кижиге, 55 хар четкен херээжен кижиге тыпсып, 10 чыл чедир ажылдааннарга 10 рубльди, оон хөй чылдарда ажылдааннарга 15 рубльди берип турар.

Күрүне пенсиязын 60 хар четкен азы оон-даа улуг назылыг эр кижи 25 чыл ажыг стажтыгда, 55 хар четкен азы оон-даа улуг назылыг херээжен кижи 20 чыл ажыг стажтыгда тыпсыр болгай. (1963 чылдың январь 22-де үнген «Шын» солунда «55 хар четкен херээженнерниң пенсия алырынга 25 чыл ажыл стажы негеттинер» деп шын эвес парлаттынган, ону ам 20 чыл ажыл стажы негеттинер деп чазап номчуур херек). Чер иштинге ажылдап чораан 55 хар четкен эр кижилерниң пенсия алырынга 20 чыл, кижиниң кадыынга хоралыг, изиг цехтерге ажылдап чораан 55 хар четкен эр кижилерниң—25 чыл ажыл стажы негеттинер, а колхозтарда станоктуг мастерскаялар, дарганнаар черлер, электростанциялары бар-даа болза колхозчуларга ындыг ылгавырлар амдызында доктааттынмаан.

Ол ышкаш колхоз бүдүрүлгезинге үзүктел чок үр ажылдааны дээш хуу немээриниң чуруму болгаш долу эвес стажтыг назылап кыраан, инвалид кижилерге пенсия тыпсырының негелделери база тодаргайлаттынмаан.

Күрүне пенсиязының хоойлузунда болза, колхозтан совхозче азы өске-даа күрүне организациязынче шилчий бергенде колхозчу кижиниң колхозка турган ажыл стажы күш-ажыл стажынга хевээр санаттынып турар болгай, а мурнунда күрүнениң бүдүрүлге, албан черлеринге ажылдап чораан ажылчын, албан-хаакчыларның ажыл стажын колхоз бүдүрүлгезинге канчаар санаарыл дээр дугайында айтырыг тодаргай эвес болуп турар.

Амгы колхозчу амыдыралдың практиказындан ап көөрге, дараазында чугула айтырыгларны шиитпирлээри күзенчиг апарган. Чижээ, күрүне пенсиязының хоойлуларында үр чыл ажылдааны дээш, башкыларга, эмчилерге, ужудукчуларга, артистерге база оон-даа өскелерге пенсияны бээри көрдүнген, а колхозка үр чылдарда материалдыг чүүл бүдүрүп ажылдап турар—хойжуларга, инекчилерге, чылгычыларга, хаван, куш ажаакчыларынга, саанчыларга болгаш оон-даа өскелерге ындыг пенсия алыр эргени чүге көрүп болбазыл, ол ышкаш шаанда колхозтар чаа тургустунуп турган үелерден бээр бүгү күжүн салып келген активчилерге, колхозтарның хоочун тургузукчу удуртукчуларынга ол талазы-биле ачы-хавыязы дээш, кыраанда, инвалид апарганда персоналдыг пенсияны чүге көрүп болбас боор. Пенсия айтырыы колхозтарда эки тургустунмаан ужурундан колхозчу чораан кырганнар, инвалидтер ажылчын, албан-хаакчыларның дугайында көрдүнген күрүне пенсиязын алырын дилеп турар чоруктар дыка хөй.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозта 53 кижи, «Совет Россия» колхозта 31 кижи чүгле назылап кырааныының ужун пенсияны ап турар, а ында инвалидтерниң болгаш пенсия дузаламчызын алырын күзээр өскелерниң-даа дугайында айтырыгның шиитпирлеттинмээни билдингир.

Колхозтар аразынга кырганнар чурттаар бажыңнарны болгаш дыштанылга бажыңнарын тудуп болурунуң аргалары база бар. Шынында бистиң республикада колхозчуларның тускай дыштанылга черлери чогундан чүгле чайгы үеде колхозчулар Тарыс, Алаш, Таңдының Манайлыг-Хем аржааннарынче чоруп, база Дус-Хөл, Каък-Хөл ышкаш черлерге барып дыштанып турарлар.

Үш, дөрт колхозтар аразынга ол хөлдерниң, аржааннарның чанынга дыштанылга бажыңнарын тудуп тургузуптар болза, оларга дыка хөй колхозчуларның дыштанылгазын хандырып болур. Ол ышкаш колхозтар аразының кырганнар, инвалидтер чурттаар бажыңнарын Баа-Хемниң, Бии-Хемниң, Таңдының, Чөөн-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң колхозтары 25—30-даа оруннарлыг кылдыр чүге тудуп шыдавас деп. Бо айтырыгларның талазы-биле чижек саавырны республиканың социал хандырылга чери 1960 чылдала ажылдап кылгаш, бүгү колхозтарга тараткан турда бистиң колхозтарывыстың удуртукчулары ону боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни амдытаа чедир албайн келгеннер.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-ле чүвени ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң дептелин улам бедидеринче угландырган амгы үеде колхозчу ажыл-ишчилерниң, ылаңгыя малчыннарының, саанчыларның амыдыралынче сагыш салыышкынының күштелдирери негеттинип турар. Аңаа холбаштыр назылап кыраан, бертиинип кемдээн, инвалид апарган колхозчуларның материалдыг хандырылгазынче, оларның дыштанылгазынче кичээнгей салыр чорук колхозтарның удуртукчуларының, партия, совет организацияларының база чугула хүлээлгези болур.

А. ДАВАА,
Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри.

СОВЕТ БОЛГАШ КЫДАТ УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ БУЗУЛБАС

МОСКВА. (СЭТА). Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның совет ниитилелдериниң Эвилелиниң президиуму база совет-кыдат найыралдың Ниитилелиниң баштаар чери ССРЭ биле КУР-нуң аразынга найырал, эвилел болгаш бот-бодунга дузалажып дугайында керээге ат салган хүнүнден бээр 13 чыл болган ою-биле хөлбаштыр байырлыг телеграмманы кыдат-совет найыралдың Ниитилелиниң төп баштаар чериниң даргазы Сун Цин-линге чоруткан.

Телеграммада чугаалап турары болза, совет кижилер кыдат улус-биле найыралды, социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын бедик-биле үнелеп көрүп база камгалап турар. Совет-кыдат найыралдың Ниитилели Кыдаттың улузу-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы моон-даа соңгаар бүгү хемчег-биле хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга чүткүлдүг.

Бодунуң чоруткан телеграммазынга Сун Цин-лин улуг совет улуска аны-дуюманың, чүректиң хамызындан байырын ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң болгаш кыдат улустуң мурнундан дамчыткан.

Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында улуг найырал болгаш сырый каттыжыышкын быжыгар болгаш хөгжүүр дээрзинге бүзүрелди телеграммада илергейлеп турар.

Пекинге болган байырлыг хурал

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат найысылалдың хөй-ниитизиниң февраль 13-те, БУР биле ССРЭ-нин аразында найырал, эвилел болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге ат салгандан бээр 13 чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг кежээзи болган. Кыдат-совет найырал ниитилелиниң төп баштаар чериниң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар Чжан Чжи-сян ол кежээге чүве чугаалааш, ук керээ болза кыдат болгаш совет улустарның аразында чанчыл болган найыралды улам быжыктырып, оон улам ынайгы хөгжүүрүнүн чаа перспективазын ажыткан деп медеглээн. Кыдат болгаш совет улустарның аразында найыралы база сырый каттыжыышкыны бистиң чурттарывыстың ниити дайзыннарынга удур демиселге идиг берип, бистиң улустарывыстың ниити херээнге, империалистерге болгаш оларның чалчаларынга удур бүгү делегейниң улустарының чөптүг демиселинге, ол ышкаш бүгү делегейге тайбың дээш демиселдиң улуг херээнге салдарны чедирип турар дээрзин ол оон ынай айыткан.

ССРЭ биле БУР-нуң аразында найырал, эвилел болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээ база аңаа үндезилээш хөгжүп турар кады ажылдажылга бистиң чурттарывыска социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга улуг рольдуг болуп келген, моон соңгаар-даа улуг рольду ойнаар апаар дээрзин КУР-да ССРЭ-нин элчини С. В. Червоненко бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. Ол керээ болза Ыраккы Чөөн чүкке айыыл чок чорукту база тайбыңны хандырарынга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга чугула ужур-дузалыг болуп турар дээрзин ол база айыткан.

«Португали» Гвинеяда тулчуушкуннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Улуг бергелер, боо-чепсек болгаш ок-чемзек чедишпейн турзажок, «португали» Гвинеяның патриоттарының колониалисчи дарлалга удур демисели хүн келген тудум-на күштелип турар.

«Португали» Гвинеяның болгаш Ногаан Мугуддур ортулуктарының хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң африка партиязының удуртулгазының ында парлап үндүрген медеглелин ёзугаар алырга, январь 23-те тура-халыкчыларның отряды Фулакундада португали шериг лагерин хенертен атакалаан. Салазаржы өлүрүкчүлер камгалал чок хамаатыны чонче халдаашкынны ол шериг лагериниң кылып турганнар. Дайзынның алды солдаттары өлүрткен болгаш он ийизи балыглаттырган. Патриоттар боо-чепсектиг болгаш ок-чемзектиг хунаап алган.

Январь 24-те Катио зонаның бөлүк дайынчылары колониалисчи шериглерниң агентизи болуп турган саттыныкчы Пала Ржассиниң көдээ суурунда турар португали солдаттарның салбырын атакалаан. Оон түңнелинде ийи африка саттыныкчылар өлүрткен, дайзынның каш-каш солдаттары болгаш Пала Джасси балыглаттырган.

Январь 25-те дан бажында оон эске бөлүк дайынчылар Брандаңда колониалисчи шериглерниң турар бажыңнарын ээлеп алган. 20 португали солдаттарны чок кылган болгаш дыка хөйүн балыглаан. Патриоттар хөй санныг шериг материалдарын хунаап алган.

«Португали» Гвинеяның болгаш Ногаан Мугуддур ортулуктарының патриоттарының маадырлыг демисели колониалисчи шериглерни сандарадып турар. Дыка хөй португали солдаттар болгаш офицерлер Салазарның чазааның өөскүдүп үндүргени кадыг-дошкун колониалисчи дайынның үре-түңнел чогун медереп билип эгелеп турар.

Тура-халыкчыларның демиселинге сагыш-сеткилин каттыштырганы дээш буруудадып, колониалисчи шериглерниң он офицерлерин тудуп хоругдааш, метрополияже чоруткан соонда португали политиктиг полиция чоокта чаа Санто-Доминго районга 18 солдаттарны тудуп хоругдап, «португали» Гвинеяның болгаш Ногаан Думчук ортулуктарының хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң африка партиязы-биле кады ажылдажылганы кылып турар деп оларны буруудаткан. Ол солдаттарны база-ла Португалияже чорудупкан.

«Португали» Гвинеяның болгаш Ногаан Думчук ортулуктарының хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң африка партиязының удуртулгазы демиселди тиилелгеге чедир чорударынга бөлүнүн шиитпирлиниң дугайын медеглеп турар. Ынчаарга «португали» Гвинеяда болгаш Ногаан Думчук ортулуктарда колониалисчи дергилдээшкинни уштукаар дугайында ийи таланың чугаалажыышкыннарын Португалияның чазаа-биле эгелээринге беленин ол партия илергейлеп турар.

Н. С. ПАТОЛИЧЕВ—БАНГКОКТА ЧЕДЕ БЕРГЕН

БАНГКОК. (СЭТА). ССРЭ-нин даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев болгаш ону үдеп чоруур кижилер Таиландының даштыкы херектер министри Танат Команның чалааны ёзугаар февраль 13-те Бангкокта чеде берген.

Будапештини хостааның хүнү

БУДАПЕШТ. СЭТА-ның корреспондентизи **М. Поповтуң** дамчыдып турары болза:

Совет Армияның Будапештини хостаан хүнүнден бээр 18 чыл оң февраль 13-те болган. Барык 2 миллион чурттакчылыг венгр найысылал хүн келген тудум-на каасталып бар чыдар. Хоорайда амгы үениң чаагайжыдып туткан бажыңнарлыг чаа чурттаалга районнары тургустунган. 1949 чылдан бээр Будапештиниң чурттакчылары 94 муң чаа квартираларны алган, а дараазында 15 чылдарның дургузунда Будапештиге 250 муң квартираларны база туткан турар. Оон түңнелинде найысылалга чурттаалга бажыңнарының дугайында айтырыг бүрүн шиитпирлеттине бээр.

Венгрияның найысылалында ам ажыл хайныкан.

Чепельдиң металлургия комбинады, машина болгаш дизель тулуунуң «Ганц-Маваг» деп заводу, «Верещ Чиллаг» деп трактор заводу, «Икарус» деп автобус заводу, «Орион» деп радио заводу болгаш өске-даа дыка хөй бүдүрүлгелер бүрүн күчүзү-биле ажылдап турар. Ол заводтарның бүдүрген чүүлдери өске чурттарга безин сураглыг.

Ам Будапештиде 20 ажыг театрлар болгаш концерт залдары, 105 кино театрлар, дыка хөй библиотекалар, музейлер, делгелге залдары ажылдап турар.

Бо хүннерде Венгрияның найысылалы ВУР-нуң Күрүне хуралынга болгаш чер-чер советтеринге соңгулдага белеткенип турар. Чоокта чаа Будапештиниң соңгулда комиссиязының хуралы болган, найысылалдың чер-чер советтериниң депутаттарынга кандидаттарның ат-даңзызын аңаа бадылаан. Бо соңгулда үезинде Будапештиниң районнар советтеринге 1.600 чаа кандидаттарны депшиткен.

Ажылын дооскан

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму үш хүн үргүлчүлээш, бодунуң ажылын февраль 13-те ында дооскан. Пленумнуң киржикчилери Индонезияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң даргазы эш Айдиттиң политиктиг илеткелин, национал бүдүрүлге ээлерин канчаар дугайында айтырыгны, тараачын айтырыын болгаш партийжи тургузугнуң айтырыгларын чугаалажып көрген. Пленум партияның удуртукчу органнарының составынга өскерилгелерни база киирген.

Кара чаңгыс орук

ДЕЛИ. (СЭТА). Бөлүк грек корреспондентилерге берген харыызынга Индияның премьер-министри Нерунуң медеглээни болза, янзы-бүрү социал системаларның аразынга хөгүннаашкынны делегей хүлээп көөр ужурлуг. Бижи төрелгетенде оон өске орук чок. Оон өске кандыг-даа оруу дайынче апар чыдар. Оон ужурунда тайбың кожа-хелбээ хогуннаашкынга бүзүреп турар мен дээрзин Неру демдеглээн.

Айтырыгларга харыылавышаан, Нерунуң айытканы болза, атомнуг чепсектен хостуг зоналар айтырыгларны долузу-биле шиитпирлевейн турзажок, ол зоналар күрүнелер аразының харылзааларында душкуурлуг чоруктуң чавырлырының байдалын тургузуп турар. Рапацкийниң планының ёзулуг ужур-дузазы ында болуп турар.

Балканнарга атомнуг эвес зоналарны тургузаар чорук делегейниң ол районунда душкуурлуг чорукту чавырыдырарынга база дузалаан турар ийик деп Неру демдеглээн.

АКШ-тың ээлчеглиг аалчызы

БОНН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министриниң оралакчызы Гилпатрик февраль 13-те Бонңда чеде берген. Министр Фон Хассель-биле болгаш бундесверниң командылакчызы генерал Ферч-биле чугаалажыышкыннарны кылыры-биле Гилпатрик аэродромдан шууд-ла камгалал министерствозунче чорупкан. Ол кежээ Гилпатрик канцлер Аденауэр-биле база ужурашкан. Бо аян-чоруктуң тускай сорулгазы—«кады чорудар камгалал хемчеглерни» чугаалажып көөрү болуп турар. Ол кажар эвес политиктиг чүүлдү барыын-герман парлалганың тодарадып тайылбырлап турары-биле алырга, «НАТО-нуң хөй талалыг атомнуг күштерин тургузарынга белеткелди» чугаалажып көөрү болур.

Бо айтырыгның талазы-биле Боннуң болгаш Вашингтонуң аразында доктаамал харылзаа туруп турар, ол харылзаага эгени бо чылдың январь 14-те АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы Боллдуң ГФР-ге чорааны салган. Оон дараазында бот-боттарының аразынга аян-чоруктар удаа-дараа үргүлчүлеп келген. Гилпатриктиң чорааныының соонда он хонганда ГФР-ниң камгалал министри Фон Хассель Вашингтонче чоруур деп турар. Гилпатриктиң Боннга келгениниң база бир сорулгазы —Хассельдиң ол аян-чоруунуң белеткелин кылыры болуп турар.

Ынчалза-даа Гилпатриктиң Боннда чедип келгениниң кол сорулгазы—Вашингтонга шынчы болуп турарының чаа бүзүредилгелерин болгаш Бадыткалдарын ГФР-ниң күрүне ажылдакчыларындан алыры болур. «Американнарда тургустунуп келген сезиглелчиг чүүлдерниң чайлаттынарынга федералдыг чазак идегеп турар» деп «Дейче цейтунг» солун бижээн.

АКШ-че Карстенстиң чоокта чаа чорааны бо талазы-биле «онза чедишкин чок болганын» демдеглевишаан, «Дивельт» солунуң бижээни: «Боннга АКШ-тың талазындан» эндерик хөй бүзүревес чоруктуу элээн хире чергези-биле эвээжедип болурунга кордалды Аденауэр биле Фон Хассель салып турар».

Ёзулуг амыдыралчы чуруктар

ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. А. Пластовту Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Совет чурулга уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге улуг ачы-хавыязы дээш база төрүттүнгенинден бээр чеден хар харлааның холбаштыр ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Аркадий Александрович **Пластовту Ленин** ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1963 чылдың февраль 13-түң хүнү.

• • •

Улустуң ёзулуг-ла кайгамчык чурукчузу Аркадий Александровичи Пластовтуң бүгү-ле чогаадыкчы ажылы совет чурттуң колхозчу көдээ суурларының амыдыралы-биле хаңы холбашкан. Бир эвес ооң бүгү-ле чураан чуруктарын чаңгыс залга делгеп тургузуптар болза оон чурттаалганың янзы-бүрү төөгү бижимелдерин болгаш Ульяновск областың Прислониха көдээ суурунуң кижилериниң күш-ажылын көрүп, таныжар бис. Аркадий Александрович ол орус суурга төрүттүнген болгаш аңаа өскен, совет эрге-чагырганы ол суурга быжыглаары дээш херекке база баштайгы колхозтарны тургусчурунга ол идепкейлиг киришкен. Ынчангаш ооң чураан чуруктары, портреттерни хөй-аът киирдинген кайгамчык уран шевер холдар-биле кончуг чурумалдыг кылдыр чуруттунган. Ол дээрге, бистиң амгы үевистиң, совет шынныг чоруктуң ёзулуг шынның көргүстүнгени арыннардыр.

А. А. Пластовтуң чогаадыкчы ажылында, ылаңгыя ооң «Колхозтуң кодан малы», «Аъттар эжиндирип», улуг мергежил-биле чуруттунган «Немец ужун эрте берген» деп алдарлыг чуруу, ол ышкаш «Тараа кезиишкини», дайын сөөлүнде чураан «Сиген кезиишкини» деп чуруктары кайгамчык уран талант-биле чуруттунган болгаш ёзулуг амыдыралчы хаңы утканы көргүзүп, улуг сонуургалды хайныктырып турар. Дайын сөөлүндеги үеде чураан чуруктары фашизмниң чылча шапкаш, тайбың күш-ажылды кайгамчык чүткүл, улуг күш-биле тургузуп эгелээн чонну тодаргай көргүзүп, ол чуруктарда чурукчунуң чонунга ынакшылы, бердингени илереттинген.

Дайын сөөлүнде «Час», «Чай», «Чартык дүъш», «Чадаг тергелиг уруг» болгаш өске-даа чураан чуруктары тускай шынарлыг, улуг хайныышкынныг кылдыр чогааттынган.

ССРЭ-ниң чурукчулар академиязынга чоокта чаа болган делгелгеге А. А. Пластов база катап өөрүнчүг, улуг үнелээшкинниг чуруктарны киирген: көдээниң алдарлыг оолдар, кыстарының, колхозчу-кырганнарының портреттерин кайгамчык эки чуруп көргүскен, «Ыяш кезиишкини» деп аттыг, улуг посте чураан чуруу философтуг утканы илередип турар. Шак ол чогаалдар чеден харлыг чурукчунуң билири-биле чогааттынган дээрзи чамдыкта харын-даа бүзүренчиг эвес кылдыр сагындырар.

Амыдыралды шыны-биле чуруп көргүзер талантылыг чурукчунуң чогаалдары чоннуң улуг ынакшылын чаалап ап турар. А. А. Пластовтуң «Чай», «Чадаг тергелиг уруг», «Чартык дүъш» болгаш өске-даа чуруктарынга Ленинчи шаңналды тывсырынга киирип турар.

Москваның чурукчулар Эвилелиниң тургустунгандан бээр 30 чыл болган оюн таварыштыр болган чурулга делгелгезиниң төп залында делгеттинген чуруктарның чанында көрүкчүлер үргүлчү хөй тургулаар. Аңаа келген кижилер шак ол гуманист чурукчунуң чурааны, бистиң амгы үевистиң идеялары эң-не коску тодазы-биле сиңниккен чуруктарының дугайын улуу-биле үнелеп турар. Аркадий Александровичиниң ол кончуг эки, ёзулуг ылаптыг кылдыр чогааткан чуруктарының дугайын бир кижи санал-оналдар дептеринде мынчаар бижип каан: «Бо чуруктар бистиң амыдыралывыстың база бир өөрүнчүг, ылап шынныг чүүлдерин көргүзүп турар».

А. А. Пластов 70 хар харлаан болгаш Совет чазак ону дээди шаңнал—Ленин ордени-биле шаңнаан. Ол—ёзулуг төлептиг шаңнал.

КУРУГ РЕЙС

КИНО

Чүк-чүгүнден кадыр даглар, калбак мээстер хараңган, ыыт, шиви, хадын ыяштар колдай үнген, аъргазыниң оргулажыында бичежек суур турар. Ырак Сибирьде бир-ле ыяш ажыл-агый чериниң төвү ол-дур. Чүък сөөртүр машиналарның хоолаан-диргиргээн үнү дыңналып, чазап кылган чиңгежек оруктап машиналар маңнажып турар.

Аңаа аныяк журналист Сироткин чедип кээр. Оон кеткен идик-хеви: чылыг ботинказы, чугажак хол хавы болгаш пальтозу Сироткинниң улуг хоорай черден келгенин, тайганың күштүг соогунга чаңчыкпааның тодаргайы-биле херечилеп турар. Ынчалза-даа ол аныяк журналист ыяш ажыл-агый чериниң эң эки чолаачызы Николай Хромовтуң дугайында очерк бижиир дээш келгени ол. Хромовту эки билип алыр, оон бүдүрүлгечи чедиишкиннериниң кол дөзүн тывар деп оралдашпышаан, Сироткин болза ол-ла бүгү чедиишкиннер болгаш алдар үрүүнчек мете чүүл, ыяш ажыл-агый чериниң удуртукчузу Аким Севастьяновичиниң таарыштырып алгаш турганы мегечи болгаш карак чаар чоруктуң түңнели дээрзин билген.

Сироткин Тоняның бажыңынга чурттап, чыып алган материалдарын аңаа пландап, сиредип бижип, демдеглелдерни кылып-даа тура, Николайның таныжы кыс Арина болгаш Виктор сүтлаар-биле ужуражып, чугаалажып-даа тура, Николай Хромовтуң дугайында хөйну билип алыр. Ылаңгыя Сироткин Арина-биле ужурашканда, Николайның дугайын айтырып, оон аажы-чаңының онзагай байдалдарын, ажыл-ишке хамаарылгазын билип алырын оралдажыр. Ынчалза-даа Арина оон дугайын ындыг-да эки билбес болгаш, тодаргай эвес харыыларны бээр.

Сироткин Николай Хромовтуң дугайын хүн бүрү билип ап, амыдырал-биле таныжып турар. Материалдарын чыып алгаш, Сироткин чанып чоруур дей бээр. Ол-да үеде Хромов биле Аким ийиниң сагыш-сеткилин хөлзенчиг чүүл улам-на дүүредип кээр, ынчангаш Сироткинниң «төпче» моон алгаш баар материалы сөөлүнде кезе-кезе, биске аарзынчыг байдалды таварыштыра бээр дээрзин олар билип каарлар. Ол-да сорулга-биле, журналисти чоогунда станцияга чедиреде, өске бир чолаачы эвес, а Николай Хромов чедирзин деп сүмележип алырлар. Арина ол дугайын билгеш, Сироткинниң чурттап турган бажыңының соңгазын караңгыда соктап келгеш: «Хромов-биле кады чорувааңар, ооң машиназынга олурбаңар» дээр. Ынчалза-даа Сироткин Хромовтуң даштын манап турган машиназынга олуруптар.

Машина бар чыда аварияга таварышыр, ынчангаш дөртен градус соок оларның амы-тынынга кыжаныг кээр. Ол берге минуталарның үезинде Николай бодунуң үндарап салдынганының төөгүзүн Сироткинге ам кээп чугаалап, шын оруундан аскан, ынчалза-даа кижиниң ак-сеткилдиг болгаш шынчы амыдыралын күзээн сагыш-сеткилинде аарынчыг арын-нүүрүн орта чиңгедип алыр.

Эргим көрүкчү, бо фильмниң эгезинден сөөлүнге чедир таптыг көрүп ора, Николайның нарын сагыш-сеткил болгаш угаан-бодалдың күштүг хайныышкынының билип аар сен. Фильмниң эгезинде, Николайның Сироткин-биле ужуражыышкынындан эгелээш, төнчүзүнде — Сироткин биле Хромовту айыылдан камгалап алганда, Аким Севастьянович, Арина сугларының суурдан чедип келгенинге чедир, Хромовтуң арын-шырайындан, хөделиишкиннеринден оон сагыш-сеткилиниң бир-ле хаңы бодалга алзыпканын эскерип каар бис. Ол ажынып-хорадап, харын-даа Сироткинни черниң черинге андара шанчып турар, ынчалза-даа бөдүүн ажылчын Хромов күш-ажылды, амыдыралды коммунистиг ёзу-биле көрүүге, кижизиг чоруктуң тиилелгезинге бердинген кижи. Хромовка бодаарга, Сироткин амыдыралды эки билбес, арга-дуржулга чок, амыдыралдың хүн бүрү хайныккан нарын болгаш хөй талалыг болуушкуннарын тодарадып билбес. Ол дугайын бо кинотоожуда хөй таварылгалар чугаалап турар.

Чүткүл-сорукту ажыл-ишчиниң болгаш ажылчын кижиниң сонуургалдарының камгалакчызы кижини меге-кажар арга-биле «алдаржыткан» дээрзин Сироткин билген. Аким дээрге бүдүрүлгениң ак-сеткилдиг удуртукчузу эвес, а арга-дуржулга чок, улусту удуртуп билбес, карак чаар кижи. Оон ындыг үүлгедииниң чү хире айыылдыын Сироткин база-ла билген. Оон философиязының айыылдыы болза, чүнүң-даа мурнунда, эң-не кол чүүлдү—шынчы чорукка ынанышты болгаш социалистиг моральдың арыг шынчызын үреп турарында болур.

«Ленфильм» киностудияның үшкү чогаадыкчы каттыжыышкынының бүдүрүп кылганы **«Куруг рейс»** деп кинотоожунуң идея болгаш уран-чечен талазы-биле эки кылдынганын демдеглээри чугула. Бо фильмни чогаалчы Сергей Антоновтуң ындыг аттыг чогаалын ёзугаар кылган. Кым-на, чогаалчы Антоновтуң расказтарын болгаш тоожуларын номчаан, таныш болдур, ол кижи бо фильмни көргеш,—ийе, чогаалчы Антонов амыдыралда кандыг-бир солун таварылганы ынчаар тывызык, чаптанчыг, хөглүг кылдыр бижип билир кижи, оон чогаалчы тускай аргазы ында—деп, үнелээри чугаажок. Фильмниң кол маадырлары: **Хромов (Г. Юматов), Сироткин (А. Демьяненко), Арина (Т. Семина), Тоня (С. Харитонова)** база өскелер-даа нарын болгаш хөй талалыг овур-хевирлерни көрүкчүге чедингир, сагыш-сеткилге дээштиг кылдыр ойнап турарлар.

А. СЫЫН-ООЛ.

Федерация сөнезин!

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соңгу Родезияның хоойлу-дүрүм үндүрер соведи (парламент) Родезия биле Ньясаленд федерациядан Соңгу Родезияның үнерин негээн. Чоокта чаа хоойлу-дүрүм үндүрер советтиң хүлээп алган резолюциязында ол негелдени бижээн.

Парламентиниң кежигүннериниң национал хамаарышпас чоруктуң каттышкан партиязы биле африка национал конгресс — ийи башкарыкчы африка партияларының төлээлекчилериниң—боттарының саналдарынга демдеглеп турганы болза, федерация дээрге көжүп келген ак кештиг кижилерниң тергиидээшкинин деткиири-биле африка чоннуң күзел-соруунга удур Соңгу Родезияга дөгээн политиктиг албан чери-дир.

Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турары-биле алырга, африка партияларының 21 төлээлекчилери ол резолюцияны дээш бадылаан, федерацияның премьер-министри Веленскийниң каттышкан федеративтиг партиязының 14 кежигүннери удур бадылаан.

Муң-муң африканнар, федерациядан үнер негелдени деткип турар дугайын медеглээри-биле, парламентиниң бажыңынга чедип келген.

АЖЫЛ ДИЛЕП ДАШТЫКЫЖЕ ЧОРУП ТУРАР

СТАМБУЛ. (СЭТА). Чүс муң турция хамаатылар ажыл тып алыры-биле даштыкы чурттарже чорударын дилээн дилегни күш-ажылдың биржазынга киирген, дээрзин ооң чылдагааны—чуртта кылыр ажылдың чедишпейн турарында дээрзин биржаның кол дирекция чери дыңнаткан.

Биржаның сан-медээлери ёзугаар алырга, ам бо үеде чүгле Барыын Германияда безин 23 муң турция ажылчыннар ажылдап турар.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 дааранып машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараан бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлеринден, солуннар киоскилеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

Ажаалга кассаларының эргелели.

Мурнуу Вьетнамда 200 муң ажыг нгодиньдьемчилер, хамааты гвардияның дээр 100 муң ажыг кижи болгаш «шериг чөвүлекчилери» хевир-биле хөделип турар 12 муң америк солдаттар болгаш офицерлер улус чонга удур чарлаттынмаан калбак дайынны ийиги чылда чорудуп турар.

Чуруктa: америк капитан Маккензиниң (он талазында) чыда биле тулчуушкуннуң аргазынга нгодиньдьемчилерни өөредип турары.

Фото ВИА—СЭТА-ның.

Республиканга АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республиканга булуттарлыг, барыын талакы районнарга бичии хар чаар, хаттың күжү кошкак хүн болур. Агаарның температуразы: даглыг районнарга 16—21, чавыс черлерге 20—25, Кызылга 23—25 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Аныяк назынның аян-чоруу» 10, 11.50, «Кен бөрү» 1.40 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыстар» (делгем экранныг) 3.15. «Крейсер «Варяг» 5.15, 7.15, «Якуб Колас», «Крейсер «Варяг» 9.15 шактарда.

«НАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10. «Дүвүрээзиниг чалыы назын» 11.15, 1.15, «Буруулуг эвес мен!» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, «Маадыр чоруктуң өрүү», «Тайбың болгаш күш-ажыл», «Буруулуг эвес мен!» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сезиглел адаанда» 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, «Дош кырында балет», «Сезиглел адаанда» 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал информация килдизиниң 37-13, иштики килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00253. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
ФЕВРАЛЬ
17
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 41 (5445).

Өртээ 2 көп.

Күускомнуң хуралы ажыттынган

МОСКВА. (СЭТА). Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң Күүсекчи комитединиң дөрткү хуралы февраль 15-те Москвада ажыттынган. Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнне-ри чурттарның экономиказының элээн адырларынга кады ажылдажылганың айтырыгларын ол хуралда чугаалажып көрүп турар.

Хурал Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Бруно Лейшнериниң даргалаашкыны-биле эртип турар.

ПРОФЭВИЛЕЛ АКТИВИ

МОСКВА. (СЭТА). Февраль 15-те Москваның болгаш Москва облас-тың профэвилел активиниң хуралы Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга болган. Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң ажылының дугайында отчёт илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин кылган.

Шилчиир Кызыл тукту Туран пунктузунга

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлелиниң президиуму республиканың тараа хүлээп алыр черлериниң 1962 чылдың дөрткү кварталында социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, комплекстиг чүък сөөртүлгезиниң планын 125,9 хуу, тараа арыглаашкынын—118,6 хуу күүсеткен, комплекстиг чүък сөөртүлгезиниң бир тонназының бот-үнезин 21 көпеекке чиигеткен, 1.600 рубльдиң камналгазын чедип алган, Туранның тараа хүлээп алыр пунктузунуң (директору Н. Ф. Пичугин, ажылчын комитединиң даргазы А. А. Скрябин) коллективин республиканың тараа хүлээп алыр черлериниң социалистиг чарыжының тиилекчизи деп санаан.

ТУРАННЫҢ ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫР ПУНКТУЗУНУҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ 400 РУБЛЬДИҢ АКША ШАҢНАЛЫ-БИЛЕ КАДЫ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ШИЛЧИИР КЫЗЫЛ ТУГУН ТЫВЫСКАН.

БҮГҮ УЛУСТУҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНГА

УСТЬ-ЛАБИНЧИЛЕРНИҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

1963 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын дыка көвүдедир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни боттарынга ап, тараа, эът, сүт болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин база бедеткээрин көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартырының эгелекчилери болган Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң кыйгырыын бо үеде чурттуң бүгү черлеринде таныжып турар.

Ол ышкаш Кубаньның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң патриотчу эгелээшкинин бистиң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында таныжып, ону изиибиле чүүлдүгзүнүп деткип, боттарынга тодаргай хүлээлгелерни ап турарлар. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери усть-лабинчилерниң чурттуң кодээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга чагаазын таныышкаш, 1963 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни ап, республиканың өске колхозтарын социалистиг чарышка кыйгырып турар. Бо чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден 15 центнер дүжүттү алыр. Күрүнеге 1500 тонна тарааны, 130 тонна эътти, 200 тонна сүттү, 19 тонна дүктү садар, төрүүр 100 баш малга онаштыр 100 бызааны, 100 хураганы, бир кол хавандан 14, дүңгүш хавандан 8 хаван оолдарын алыр болгаш инектиң 50 хуузунуң, хойнуң 60 хуузунуң үксаазын экижидерин чедип алыр. Большевикчилерниң кол хүлээлгелери бо-дур.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң түс-түс салбырларынга усть-лабинчилерниң кыйгырыын таныжып чугаалашкаш, ажылда четпестерин дарый чайладып, чеди чылдың бешки чылында чедип алыр сорулгаларны чугаалажып турган. Боттарының бар аргаларын, курлавырларын санап көргеш, совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылдагы көргүзүглерниге доктаавас деп шиитпирлээннер. Чижээ, эрткен чылын бүгү культураларның тарылгазы 14 муң га турган болза ам ону 17 муң га чедирер. Эът бүдүрери 650 тонна турганын 765 тонна, сүт 520 тонна турганын 790 тонна, дүктү 71 тоннадан 83 тонна чедирер. Ам үеде Шанчыда 300 ажыг шарыжыктарны семиртилгеде тургускан болгаш К. Мунзуктуң азырап турар шарыларының дүн-хүнде ортумак деңзи немелдези 800 грамм чедип турар. Совхоз бо чылын үш хойжу бригадаларны немей тургузар.

Мындыг чижектерни өске-даа ажыл-агыйлардан, түс-түс бригадалардан, фермалардан болгаш малчыннардан көргүзүп болур. Оон-биле кады чамдык черлерде усть-лабинчилерниң кыйгырыын чүгле таныжып каары-биле кызыгаарланып каан, тодаргай хемчеглер, хүлээлгелер алдынмайн турар. Оон туржук ажыл-агыйларның чамдык участоктарынга, ылаңгыя ыраккы одарларда малчыннарга бо кыйгырыгны таныжып чугаалажыры ам-даа эки эгелевейн турар.

«Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажылчы чоннарының чагаазын колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының хуралдарынга калбаа-биле чугаалашып, ол патриотчу эгелээшкинни бүгү хемчег-биле деткиир» деп, СЭКП Төп Комитединиң доктаалында айтып турар. Бо деткиир деп айтырыг болза чүгле чүүлдүгзүнүп каар эвес, тодаргай хүлээлгелерни чугаалажыры, ажылдап кылыры, амыдыралга боттандырары дээш хемчеглерни ап чорудары болур. Аңга чедир-ле Бии-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарның чамдык сүт-бараан фермаларының саанчылары 1963 чылда тодаргай хүлээлгелер чок ажылдап турарлар. Бирги квартал орту кирген турда-ла оналда чок ажылдап деп чүве квартал планының күүсеттинмезинге чедирип болур.

Амгы үеде колхозтарның отчёттуг хуралдары эртип турар. Чамдык черлерде ол хуралдарга эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажыры-биле кызыгаарлаашкаш, 1963 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарын көвүдедир талазы-биле тодаргай санаашкынар кылбайн, ажыл-агыйның түс-түс адырларының оналдаларын чугаалашпайн турар.

Усть-лабинчилер болза кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чүгле хүлээлгелер алган эвес, харын оларны чедип алыр дээш кандыг чаа аргаларны, курлавырларны ажыглаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүүзүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле тодаргай санаашкыннар кылганнар. Республиканың колхозтарынга, совхозтарынга, оларның түс-түс фермаларынга болгаш бригадаларынга шак ындыг тодаргай хүлээлгелерни алырын организастаар херек.

Бүдүрүлге эргелелдериниң, парткомнарның болгаш партия эге организацияларының хүлээлгези—усть-лабинчилерниң патриотчу эгелээшкинин кодээниң ажыл-ишчилеринге таныштырарын улам калбартыры, оон-биле кады кижилерни 1963 чылда чедип алыр сорулгаларже чүгле кыйгырар эвес, звенонуң болгаш бригаданың, ферманың болгаш салбырның, колхозтуң болгаш совхозтуң коллектив бүрүзүнүң база түс-түс кижилериң алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседиринге практиктиг дузаны чедирери болур.

Бедик дүжүттүң болгаш мал ажылының продуктуларын өстүрериниң үндезини ам салдынар ужурлуг. Моон ужурунда часкы тарылгага белеткелче, ниитиниң малын кыш ажырарынче болгаш сүт саалдазын көвүдедиринче хүн бүрүнүң күжениишкинин каш катап күштелдирер херек. Социалистиг чарышка мурнакчыларның дүүнгү чедиишкиннери бөгүн улам-на хөйнүң,а даарта—шуптузунуң көргүзүглери болган турар ужурлуг деп принципти барымдаалаар ужурлуг.

Кыйгырыгны деткип, тодаргай хүлээлге-биле харыылап турар

Чөөн-Хемчик районда „Большевик" колхозтуң кежигүннериниң социалистиг хүлээлгези

1963 чылда тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында чурттуң кодээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң чагаазын артель бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарынга таныжып, ханызы-биле бүгү талалыг чугаалажып көрген бис. Кубаньчыларның патриотчу эгелээшкинин кодээ ажыл-агый продуктуларынга чурттуң херeглелдерин четче хандырары дээш күрүнениң база совет улустуң мурнунга улуг харыысалганы медерел билген чөруктуң илергейлели, ажыл-агыйжы сагыш салыышкын деп изии-биле деткип турар бис.

Усть-лабинчилерниң сагыш салыышкыннарын бүрүнү-биле үлешпишаан, артельдиң малчыннары, тараажылары эрткен чылдың түңнелдерин үндүрүп база бар аргаларны болгаш курлавырларны санал көргеш, 1963 чылда боттарывыска дараазында чаа социалистиг хүлээлгелерни ап тур бис.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири болгаш оларны күрүнеге хөйнү садары бистиң кол сорулгавыс болгаш Төрээн чурттуң мурнунга патриотчу хүлээлгевис болур. Ынчангаш бо чылын 260 тонна сүттү, 150 тонна эътти, 15 тонна дүктү бүдүрерин, күрүнеге 200 тонна сүттү, 130 тонна эътти, 19 тонна дүктү (зачёттуг деңзи-биле) садарын шиитпирлээн бис.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле кышкы үеде 110 баш шарыларны семирти азырап, оларның баш бүрүзүнге онаштыр хонукта 800—1200 грамм немелде деңзини алыр, январь-февральда төрүттүнген эр хураганнарның баш бүрүзүн октябрьга чедир 35—40 кг чедир өстүрүп семирткеш күрүнеге дужаар, 450 баш хаваннарны семирти азыралга тургузуп, оларның баш санынга онаштыр хонукта 500—600 грамм немелде деңзини чедип алыр бис.

Малдың азырал ажаалдазын доктаамал экижидип тургаш, бир саар инектен ортумаа-биле 1300 литр сүттү саар, бир хойдан 2,2 кг дүктү кыргып алыр.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 1200 баш, оон иштинден төрүүр инектерниин—440 баш, хойларны болгаш өшкүлерни 8990 баш, хаваннарны 200 баш чедирер бис. Малдың баш санын өстүрериниң планын чедиишкинниг күүседир сорулга-биле 3600 хойларны, 340 инектерни тарып боозадыр, төрүүр 100 баш малга онаштыр 100 баш чаш төлдү четче камгалап алыр бис.

Хойжу бригадалар төптеринде чедир кылдынмаан тудугларны бо чылын бүрүнү-биле ажыглалга киирер, ол ышкаш чаш мал кажааларын, чуртталга бажыңнарын, чунар бажыңнарны, кызыл булуңнарны немей тудар.

Малдың баш санының өзери, ылаңгыя оон продуктулуунуң көвүдээри малга быжыг чем-суурну тургузарындан шуут хамааржырын эки билир бис. Ынчангаш бо чылын ниитиниң малынга 1000 тонна сигенни, 13.500 тонна силосту, 800 тонна саваншы белеткээрин шиитпирлээн бис. Бо сорулганы боттандырары-биле 200 гектар сиген шөлүн суггарар, 100 гектар черни өштээр, 750 гектар кукурузаны, 75 гектар чечак-тарааны, 70 гектар бобыларны, 75 гектар чигир свёклазын тарыыр бис.

Тарылга шөлдериниң тургузуун ам-даа эде көрүп, чер ажылының культуразын бедидип тургаш, бо чылын тарылга шөлдерин 4420 гектар, оон иштинден тараа культураларынын—3470 гектар чедир калбартып, тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 15 центнер дүжүттү өстүрер, тарааның нииити чыындазын 4446 центнер чедирер, оон 1500 тоннаны күрүнеге садар сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Ук сорулганы чедиишкинниг күүседири-биле 300 гектар черни суггарып, 3000 гектар черге чемишчидилгелерни төгер бис. Амгы үеде хүннүң кол сорулгазы болза часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири болур. Үрезиннер арыглаарын, тракторлар болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгезин март 3-ке чедир бүрүн доозар дээш механизаторлар болгаш тараажылар олче бүгү күжениишкиннеривисти угландырып турар бис.

Бис ол ышкаш колхозчуларның, ылаңгыя малчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг бүгү чүүлдерни кылыр, колхозта эмнелге, школа, библиотека черлериниң ажылын экижидер, оларга колхозтан хамааржыр эргежок чугула дузаламчыны көргүзер хемчеглерни төлевилээн бис. Ол хемчеглерни амыдыралда шудургу боттандырып турар бис.

Усть-лабинчилерниң үлегери-биле чеди чылдың бешки чылы—1963 чылды кодээ ажыл-агый продуктуларының элбекшили дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерниң чылы болдурар, коммунизмче чаа базым кылырынга боттарывыстың телептиг салыышкынывысты киирер дээш нарын кызыл ажылдаар бис.

БО СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕНИ КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ НИИТИ ХУРАЛЫНГА ХҮЛЭЭП АЛГАН.

Соңгулда кампаниязының хүн демдеглели

ДЕПУТАТКА КАНДИДАТ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңы көрүштүг шиметтинген турган. Россия Федерациязының Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 соңгулда округундан депутатка кандидат Сергей Хочекович Красный-биле ужуражылга хуралынга чыылганнар залда шыгырт. Аңаа чүгле Шагаан-Арыг хоорайның соңгукчулары эвес, Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарының төлээлекчилери база олурушкан.

Хуралды районнуң партия комитединиң секретары эш М. Харченко ажыткан. Шагаан-Арыгның № 2 школазының башкызы, бзэуреттирген эш В. Долчанмаа бир дугаарында сөс алган.

Күрүнеге эът садарының талазы-биле эрткен чылдың дөрткү кварталында улуг-хемчилер бирги черни ээлээш, СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң районнар аразында шилчиир Кызыл тугун тиилеп алганын оратор демдеглээш, бо хүннерде ажыл-иштиң усть-лабинчилерниң үлегери-биле улам хайныгып турарын тодаргай чижектерге көргүскен.

«Х Улуг хурал» колхозтуң агроному эш Ф. Сопуддай бодунуң саналынга часкы хову ажылынга белеткелдиң организастыг чоруп турарын айыткан. Ол колхоз бо чылын күрүнеге 250 тонна эътти, 225 тонна сүттү садар, хой бүрүзүнден 2200 грамм дүктү кыргып алыр хүлээлге алган.

Ужуражылга хуралынга Н. Куклина, Х. Таңгыт-оол, Е. Дерягина, Т. Тупикина болгаш өске-даа соңгукчулар ажыл-ишчи саладларны кодурүп, депутатка кандидат С. Х. Красныйга чагыгларны берип турган: Шагаан-Арыг хоорай биле Баян-Кол суур аразынга доктаамал автобус тургузар; Белдир-Бежиг, Кара-Тал, Иштии-Хем ышкаш чурттакчылыг черлерге медпункт организастаар; Шагаан-Арыг хоорайга уругларның музыка школазын тургузар ол айтырыгны шиитпирлээринге дузалажырын депутатка кандидатка кузээн.

Соңгулда мурнунуң шак ындыг хөй кижи киржикчилиг ужуражылга хуралы «Найырал» совхозтуң төвү Чаа-Хол суурга база бедик кодурлүүшкүннүг эрткен.

Агитаторлар-биле ажыл

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш амгы үеде Таңды районнуң партия организациязы организакчы болгаш политиктиг ажылды чон ортузунга калбарткан. Колхозтарда, совхозтарда, үлетпүр бүдүрүлге черлеринде 54 агитколлективтерде 420 агитаторлар ажылдап турар.

Партком болгаш партия эге организациялары агитколлективтер удуртукчуларының, агитпункттар эргелекчилериниң сургаалдалыг семинарын эрттирген. Ол ышкаш партия организациялары чер-черге агитаторларның семинарларын бөлүктер аайы-биле эрттирген.

Соңгулдага белеткелдерниң үезинде культура албан черлериниң мурнунда улуг болгаш хүндүлүг сорулга туруп турар. Чоокта чаа районнуң культура албан черлериниң ажылдакчыларының семинары база болган. Аңаа культура ажылдакчылары чоннуң ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорударының арга-дуржулгазын солушканнар.

Соңгулда мурнунуң кампаниязынга Каък фермазында, Алаак суурда агитколлективтер идепкейлиг киржип турарлар. Библиотекаларда болгаш клубтарда агитаторнуң булуңун дерээн, ном делгелгезин организастаан. Лекторлар бөлүү лекция номчуурунуң планын ажылдап кылган. Клубтарның хөй кезиинде боттывынгыр уран чүүл бөлгүмнери ажылдап турар.

Ынчалза-даа соңгукчулар ортузунга культура-массалыг ажылды ам-даа багай чорудуп турар. Мынчага чедир агитпунктуларда болгаш агитколлективтерде чүгле организастыг ажылдар чорүп турар. Чамдык агитпунктуларда кеску агитацияның делгелгези чок. Кочетово суурнуң клувунда агитпункт бар, ону мынчага чедир дериваэн, массаполитиктиг, культура-чырыдыышкынның ажылдарының пландары чок. Ырак черлерде турар малчыннарның аалдарынга, чамдык фермаларга агитаторлар кончуг ховар барып турар.

Амгы үеде агитаторлар, лекторлар, пропагандистер партияның болгаш Совет чазактың иштики-дашты кы политиказын соңгукчуларга кажангызындан-даа артык делгеренгей, билдингир болгаш тода кылдыр тайылбырлаар аргалардыг.

КОЛХОЗТУҢ ЧОРГААРЛАРЫ

— Бистиң Алешавыс. Автомашина херээниң механиги Алексей Николаевич Мальковту Чодурааның механизаторлары ынчаар чоргаарланып, хүндүлеп турар. Онаашкан херээнге харыысалгалыг, мергежилдиг коммунист механик колхозчу механизаторларның ёзулуг өннүү, сүмелекчизи. Оон-биле кады эш Мальков ажылга негелделиг, техниканың камналгазы болгаш чөп ажыглалы дээш бүгү күжүн харам чок берип турар, бодунуң херээниң ёзулуг мастери.

Ийи чыл бурунгаар, чаа механик колхозтуң автожыл-агыйын хүлээп ап турда, байдал четенчиг турган. Гараж чок. Машиналар чолаачыларның бажыңнарының чанынга баглаашта аът дег турар. Кышкы үеде машиналарның хөделдирикчилерин шак доң. Ону эргизип одагланып турда, дыка хөй шак-үе халас эртип турган. Ам дээрге, колхозта автомашиналарның тускай гаражы бар. Олар ажыл-агыйжы холда кирген. Амгы бо хүннерде колхозта бар 13 машиналарның 9-зу шупту доктаамал ажылдап турар.

Алексей Николаевич Мальковту колхозчулар Тес-Хем район Совединиң депутадының кандидадынга дешшидип алганнар.

Комсомолчу кыс Лена Матсыдын эки ажылын чүгле колхозта эвес, районнуң харылзаа конторазының коллективинде база хүндүлеп, үнелеп турар.

Ол — почтачы. Бо херекке Лена Матсыл беш чылда үзүктел чок, эки ажылдап келген. Төрээн колхозунуң чону комсомолчу почтачызын Самагалдай кодээ Советтиң депутадының кандидадынга дешшидип, улуг идегелди көргүскен.

ОЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Соңгулдага белеткелдиң хүннеринде Кызыл хоорайның хөй-хөй чурттакчыларының бажыңнарынга баштары агарган, көгертен кырганнар күзенчиг аалчылар болуп турарлар. Ол болза хоорайның пенсионерлериндир. Оларның хөй нуругузу агитаторлар болуп, соңгукчуларга хөй-хөй беседаларны кылып турарлар. Пенсионерлер эштер Чеховских, Бяков, Прокудин болгаш оон-даа өскелерниң солун беседаларын соңгукчулар күзелдиг-биле дыңнап турар.

Агитпунктуларның ажылынга пенсионерлер база улуг дузаламчыны көргүзүп, кежээлерде аңаа дежурнуйлап, янзы-бүрү хемчеглерни чорударынга идепкейлиг киржип турарлар.

Хөй-хөй пенсионерлер округ соңгулда комиссияларының составында бадылаттырганнар. Чижээ, эштер Солдатов, Степанько соңгулда комиссияларының даргалары, эш Александрова соңгулда комиссиязының секретарында ажылдап турар. Олар ам боттарының округтарында соңгукчулар даңзызының хыналдазын чорудуп турар.

Механизаторларның күжениишкини

— Районнуң ажыл-агыйларында болгаш бистиң салбырның мастерскаязында кодээ ажыл-агый техниказын часкы тарылгага белеткээр талазы-биле ажылдар хайныышкынныг чорүп турар. Ол ындыг болбас аргажок, бүгү-ле чер болганда ышкаш, бистиң механизаторларывысты краснодаржыларның эки эгелээшкини улам сорук киирип, оларны чаа-чаа бедиктерже кыйгырып турар болгай — деп, Бии-Хем районда «Сельхозтехника» салбырының эргелекчизи Тимофей Антонович Худанов, бистиң корреспондентивис-биле беседазын мынчаар эгелээн.

Бүгү улустуң байырлалы — РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүн күш-ажылчы белектер-биле алдаржыдып демдеглээр дээш районнуң механизаторлары күжениишкинниг ажылдап турар. Соңгулдага олар база-ла улуг чедиишкиннерлиг болурунга бузурелдиг. Септелгениң графиктиг ёзугаар районнуң ажыл-агыйларында септезе чогуур 150 тракторну ол хүнге чедир бүрүн доозарын көрген турган. Бүгү септекчилерниң кызымаккай күш-ажылының ачызында февраль 10-га чедир 131 трактор белен болган.

Районда кожуг машиналарының септелгези база-ла чедиишкинниг чорүп турар. Ажыл-агыйларның механизаторлары оларның септелгезин апрель 1-ге чедир бүрүн доозар хүлээлгени алган.

Техника септелгезиниң талазы-биле «Искра» кодээ ажыл-агый артелинде байдал эки. Соңгулда хүнүнге чедир ында механизаторлар 30 тракторну септээрин хүлээнген, ам бээин оларның 27-зи белен болу берген, азы ол хүлээлгениң 90 хуузу күүсеттинген. Ынчангаш ол ажыл-агый сөзүнге ээ болуп, харын-даа ону хуусаа бетинде күүседип шыдаар аргалыг. Кодээ ажыл-агый кожуг чепсек-херекселдериниң септелгези ында база-ла чедиишкинниг чорүп турар. Септезе чогуур 23 трактор андазынындан 20-зи белен, 28 сеялка бүрүн септеттинген, дискалыг 5 аар илиир болгаш дискалыг 6 аар лущильник, карышкак диштерлиг 150 илиирни база-ла түс хуу септеп апкан. Бо артельдиң механизаторлары соңгулда хүнүнге чедир часкы тарылгага техника септелгезин бүрүн доозар деп бедиткен хүлээлгени алганнар.

«Кызыл тараачын» колхозтуң септекчилери база-ла чедиишкиннерлиг чорүп турар. Олар март 3-ке чедир 32 тракторну септээр турган, оон 27-зин кылып алган. Ол ышкаш 25 трактор андазыннары, карышкак диштерлиг 200 илиир бүрүн доозулган, ам үеде сеялкалар болгаш кожар илчирбелер септелгезинче кирген. Бо ажыл-агыйның механизаторлары база-ла март 3-ке чедир техника септелгезин бүрүн ходдан үндүрер деп сорулганы салганнар.

«Сельхозтехника» салбырының мастерскаязында бо хүннерде ажыл хайныышкынныг чорүп турар. Септелгеде ажылдап турар механизаторлар чоокта чаа Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң кыйгырыын боттарының нииити хуралынга таныжып, ол эки эгелээшкинни бүрүн деткээннер. Бо чылдың баштайгы кварталында салбыр 38 тракторну септээр турган, ам олардан 24 тракторну бүрүн доосқан.

Усть-лабинчилерниң кыйгырыынга сорук кирген салбырның септекчилери боттарының хуралынга чаа бедиткен хүлээлгелерни база алган. Чеди чылдың бешки чылында бедик дүжүттү өстүрери дээш районнуң ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелеринге боттарывып үлүүн киирер дээш, олар салбырның мастерскаязынга техника септээрин март 3-ке чедир шуут доозарын шиитпирлээн. Ол ышкаш механизаторларның инициативазы-биле Таңдыда «Тиилелге» совхозтуң 10 тракторун апрель 1-ге чедир септеп бээрин хүлээнген.

Бии-Хем районда «Сельхозтехника» салбырының мастерскаязында техника септелгезиниң ёзулуг-ла ажыл-ишчи ээлери, бүдүрүлгениң мурнакчылары кылдыр алдаржып турар кижилер, эш. С. Глушков биле Г. Астафьев олар ийилээ декабрь—январь айларда 6 тракторну бүрүн дооскан. Соңгу өзектиң болгаш хуваалда коробказының шууштурулга белдириниң шугумунда ажылдап турар Д. Глазунов, А. Юшков, И. Бозбродов, шимчедилге кезектерин кылыр шугумда — М. Решетников, Ю. Зайцев, В. Глушков олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң механизаторлары часкы тарылгага техника септелгезин чедиишкинниг чорудуп турар. Бо хүннерге чедир ында «ДТ-54» деп дөрт тракторну, бир «Беларусь» алды трактор андазынын болгаш алдан ажыг илиирни белен кылдыр септеп дооскан. Оларның аразында механизатор Сат чүткүлдүг септекчилерниң бирээзинге санадып, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Чурукта: комсомолчу Сат сеялка септелгезинде.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Лаостан келген хүндүлүг аалчылар Москвада

МОСКВА. (СЭТА). Лаостуң хааны Шри Саванг Ваттхана, Лаостуң каттышкан чазааның премьер-министри Суванна Фума болгаш Лаостуң өске-даа күрүне ажылдакчылары февраль 15-те ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге чораан.

Найыралчы чурттуң төлээлеринге Кол павильоннуң делгирлерин көргүскен. РСФСР-ниң болгаш Казахстанның павильоннарынга, «Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга» деп павильонга аалчылар база чораан. Төгерик панорамага олар «Частың оруу» деп өңнүг фильмни көрген.

Делгелгениң дирекциязы чери Лаостуң хаанынга тураскаалдың медалын, а ону үдеп чоруур кижилерге делгелгениң хевирин чуруп бижээн альбомнарны белек кылдыр тудускан.

Хүннүң ийиги чартыында Шри Саванг Ваттхана, Суванна Фума болгаш Лаостуң өске-даа күрүне ажылдакчылары Москва Кремльнге барып, В. И. Ленинниң ажылдап турган кабинединге болгаш квартиразынга чораан. Совет күрүнениң тургузукчузунуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын дыңнааш, Шри Саванг Ваттхана ол төөгүлүг черге баар арганы тывысканы дээш өөрүп четтиришкинин илергейлээн. Хүндүлүг аалчы хүндүлүг көрүкчүлерниң дептеринге ат салган.

Найыралчы Лаостуң төлээлекчилери Боо-чепсек палатазының байлак делгирин улуг сонуургал-биле көрген. Палатаның директору И. И. Цветков аалчыларга тураскаалдың белектерин тудускан.

Ол-ла хүн Лаостуң Совет Эвилелинде элчини Кампан Панья Лаостуң хааны Шри Саванг Ваттхананың ССРЭ-де чорүп турары-биле холбаштыр ган хүлээп алыышкынны кылган.

Хүлээп алыышкынга совет таладан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албанның өске-даа кижилери олурушкан.

Хүлээп алыышкын үезинде хаан Шри Саванг Ваттхана биле Л. И. Брежнев олар чүве чугаалааннар.

Бистин КАНДИДАТТАРЫВЫС

Механизатор башкы

1954 чыдын күзү. Совет Армиянын хүрээленидеп халапкап, Сандан Таан-оол чаныш олурган. Чыгаан Мойпаарак ужупда баалыкты ажып кээрге Торгалыгпың күскү сарыг өөнүг хевин кеткенпиг, кажаңгызындан артык чараш делгемнери кестүп келген. Үш-даа чыл болза кербейп, ам кээп торуттуген черни коорге өөп сагыш-сеткилинге улам-на эргип айпарган инпкин болган. «Магалыын аа, бо чыткан хоор сарыг ховулар мээң сагыжымдан ыравас, карааига кала-даа чоруурумга бо-ла кестүп келир чораап болгай! Ам оваар мурнумда бо-хур. Мында мен удавас ажылдаар болгай мен...» деп, чугаланы каашканын безин ол боду эскербейп барган.

Ол оол күзүп дүжүт ажаан алышкынды доозулгуже хову бригадазынга ажыдап күзээп. Бир-ле хүп оны колхоз конторазында кездирткен болган. Чогум түге кел дээнинде орта биилп албайн ол, «кел дээрге—акп, бар дээрге—багай» дээр иликпе деп оорүпе баштактаның чугаласкап, аңаа базып чеде берген. Колхоз баштаар черипиң даргазы оны Кызыда кодээ ажылагай механизация училищезинче артельдиң мурнундап өөредип чорудар деп баштаар черипиң хуралынга көргепнин дыннаткан. Таан-оол өөрээнин чажырбайн, чөпшээрешкен.

Таан-оол техникага черле ынак чораан. Ынчангаш ол училищеге өөренип кирген баштайгы хүннеринденне техникага хандыкпыдыын башкыларга болгаш өөрүпе көргүзе бергени таварылга эвес. Айлар, хүннер эртип турган. Эки өөредилгелиг. быжыг сагыпга-чурумнуг болгаш ол училищени чедиппикпиниг дооскан. Ынчан аңаа делгем билигнин механикторуу эргелиг дипломпу тывыскан.

Таан-оол колхозунга өөп келгеш, күс болурга комбайнга, час болурга трактороога олурупкаш, дүп-хүп дпвейн тутсуп турган. Харын-даа аныяк механизаторнуң чүткүдүг ажылыкпнге магадаан, түс черпиң аныяк өскепи баштактанып, ырлажы-даа бергилээр ашырган:

Комбайнны, тракторму
Катай мунган Таан-оолду
Караандан нам ыратпастаан
Хандыр бодаан Таан-оолду.

Техникага улам-на хандыкпып, бодунуң мергежилпин бедидип алырынче өөп чүткүдүгүн аныяктарнын ынчаар ырлажып турганы-даа үнген дөстүг. 1956 чыдың чайынында ол бот-өөредилге-биле автомашина чолаачылаар эргеги база-ла чедип апкан. Чамдык үелерде харын-даа ол колхозтуң кол механизгин-даа солуп тургулаан.

Колхозтуң аныяк чолаачыларынын улуг нуруузу Таан-оолду көргепде башкывыс дижири аңаа хереч. Ооң кыпынакгай ажыл-ижин чону база-ла үнелеп көрүп, 1961 чылда ону район Советинин депутадынга сонгаапнар. Кады ажылдан, чүрттап турарларнын негелде хомудалынга эптиг-эзелек, хөй-ниитпчи кижи диртип, ол бодунуң депутат күзээлгезин база багай эвес күүседип келгеп. База ол-ла чылын ооң амыдыралынга үттүпдурбас өөрүнчүг болушкун болгаи, чүл дизе, ооң дээди күзели боттанып—ону Коммунистиг партиянын кежигүнүпге кандидат кылдыр күзээп алган. Ол ам бо үеде аныяк коммунист.

1962 чылдың алдын күзү турган. Колхоз баштаар черипиң хуралы кежээ дыка орай доозулган. Таан-оол ооң үнгеп, бажыңынга чедип келгеш, үр-ле ханы болаага алзы берген олурган. Ооң бодалынга баштаар черипиң кежигүннериппиң сөстери кирип келир: «Силер болза бистиң шыырак механизатор кадрларывыстың бирээзи болгай силер, чогумна ынчангаш харын биске хөй механизаторлар, ажылынга ыяк бергинген кижилер херек. Мону өөренип көргеш, силерни Торгалыг ол бир чыл школазынга машиналар кургузуу өөредир башкы кылдыр чоруттупаан, бистиң колхозтуң будурулгезинге хамаарылганар хевээр артыпар сорулга-биле колхозтуң техникага хандыкшылдыг аныяктарын өөредир кылдыр дагзыр деп бодап тур бпс». «Шыдаар мен бе, ынчангаш?» деп бодал ону өлээп дүвүредип турган. Ынчалза-даа «Чонпуң идегелии шыдаар шаа-биле күүседпри коммунист кижиппиң ыдыктыг хүлээлгези-ле болгай» деп, ол шиитпирлиг боданган.

Аныяк башкыга баштайгы каш хонуктар-ла шала берге ыпкаш болган. Ооң соонда ол шүүдий берген. Школаның үстүкү класстарының өөренпкчилери автомашина кезектерипии көргүзүг материалдары турар түскай класска ынакшылдың-биле баар апарганын ол өөрүшкүлүг эскерип турган. Борта хүндүе өөренпкчилер өөренип хүнээр, а кежээ аңаа колхозчу аныяктар дола бергиээр. Оларнын кайнары-даа хүп бүрүнүң кичээлдерин эки шинээдип ап турар.

Школаның үстүкү класстарының өөренпкчилери чеди чылдың бешки чазын өөредилге программазын ёзугаар практикалап эрттирерлер. Олар орта техника-биле херек кырында танылыр, трактордарга прицепниктээр эргени алыр. Белгүнмерде 30 хире аныяктар хаара туттупган. Удавас оларнын бир чамдызы чолаачылар, өскелери—трактористер болу бээр. Ол болза эш Сандапнын аксынын кежии, ол болза совет нипгилелдин бурупгаар хөгжүлдезиппге ооп бөлүүп үлүү-дүр. Аныяк салгакчылар боттарынын ынак башкызы, колхоз будурулгезиппин мурнакчызы коммунист эш Сандан ышкаш мадырлыг ажыл-ишчилер болуп, өзүп доругар.

Сандан Таан-оолдуң техникага өөредип турар аныяктарынын аразында билиглерге чүткүдүглер кайы хөй. Чижээ, Д. Саар-оол, Д. Бүдер-оол, Т. Чымбалак, Б. Матпаа дээш ооп-даа өскс колхозчуларнын эки өөредилгези ону хереченлеп турар.

Каш-ла хонуктар бурупгаар Тес-Хемнин колхоз-совхоз будурулге эргелеппде «Торгалыг» колхозтуң кежигүннери чон дээш ажылдап чоруур механизатор башкы Сандан Таан-оолду Өвүр район Советинин депутадынга кандидат кылдыр база катап дешпиткеннер. Ол чонпуң айбычызы болур идегелии шынзыдып шыдаар-дыр.

В. СЕРЕН-ООЛ.

—⊙—

Концерт

Туранпың музыка школазынын өөренпкчилери тудуг-монтаж эргелеппиң клубупга сонгукчуларга концерт көргүскеннер.

3-кү классчы Володя Сапи композитор Глинкапың «Хаппарак» деп чогаалын балпга ап-не солуп ойнап күүсеткеп. Концерттиң төнчүзүнде ол школапың директору Н. Четвертаковтуң балпга ойнап күүсеткеп номерлерин көргүкчүлер улуг сонуургал-биле утказпнар.

Н. ЯКОВЛЕВ.

Төлептиглерниң бирээзи

Балгар Серен Баһыровна 1953 чылда колхозтуң сүт-бараан фермазынга саанчылап ажылдаар күзелин илереткеп. Ооң дилээп артель баштаар чери хандырган. Ам бо үеге чедир Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозунуң Элдиг-Хемде сүт-бараан фермазында ол саанчылап турар.

1962 чылда бир сарлыкка онааштыр 260 литр сүттү саап алыр деп хүлээлге алгаш, чыл төнчүзүнге чедир ол 500 литрни саггап.

— Аңаа инектерге бодаарга, сарлыктар элээп онзагай байдалдыг. Ону саар, ажаар хамаан чок, харын чамдык кижилер сарлыктың чүгле бараанын көргеш безин чиктизинип, корга бээр. Сарлыктарны дошкук мал дээри шын. Баштайгы үеде аныяк саанчылар ажылдап киргеш, бергелерге таваржып турган бис, ындыг-даа болза, ону ажып эрткен бис. Сарлыктың сүдү хөй эведдаа болза, үскүр, хоюг, саржаа хөй болур. Чеди чылдың бешки чылында бир сарлыкка онааштыр 550 литр сүттү саап алыр мен—деп Балгар чугаалап турар.

Күш-ажылга ынак, чонпуң мурнупга бараан болукчу, колхозчуларның аразында төлептиглерниң бирээзи—Серен Балгар район Советиниң депутадынга кандидат.

ЧУРУКТА: саанчы С. Б. Балгар.

Т. ТАЛГАНЧИК.
Фото автормуу.

ЧУРУМАЛ

Өштектиң ыраажы малчыны

ӨШТЕКТЕ малчыннарның аалынга кежээликтей келдивис. Оларнын бригадири Долаан Аракчаа инек кадарып чоруй барган болду. «Аракчаа дээрге кончуг солуп кижи боор, ажылгыр-даа, ыраажы-даа, хөөрежип ханнас силер...» деп, ооң дугайында улустуң чугаазын дыннаап, ооң-биле ужуражыр болаан бис.

Удавазында даштын чоон, делгем үнүүр кижиниң ырлазары дынналды. Бригадир Долаан Аракчаа дорук аътың кырында олурупкан, инектериниң базын дозуп, гаүктел чок ырлап хап тур.

— Ынду ашак боор, кыш, чайда дивес, ырлап-ла чоруур ийин—деп, ооң кадайы Сат Хуурак чугаалай-дыр.

— Харын эки-дир, ыр дээрге амыдыралдың өөрүшкүзүг, ажыл-ишче хей-аът кимнигчи-ле болгай—деп, ыраажы малчыннь магадап, деткидивис.

Сат Хуурак баштаан кезек кижи келген инектерни уткуп, силос каап берип, кудуктан суг чайган эгеледнлер. Аалдың уруглары база-ла оларга дузалажып кирипгилер.

Аракчаа-биле ужуражып, медпцелштивис. Ол чүнүң дугайында, канчаар ырлап чорууруп чугаалады. Ырларны ол боду чогаадып ап турар. Ол ырлар дээрге-ле, Долаан Аракчаанын ажыл-ишчи төөгүзү. Өштектиң малчыннарының бөгүнгү ажылы, кедпр үедеги сорулгазы-дыр.

Ол мынча деп чугаалады:

— 1954 чылдан бээр «Элегес» совхозтуң инээп-даа, молдургазында кадарып кедпвис. Бо ажылдап келген чылдарнын иштинде малды чидириг чок чыл ажырып, алган социалистиг хүлээлгевисти ажыр күүседип келген бис. Бандыг-даа малдың семис, чаагай болур чоруу—овазарымчалыг, шын ажаалгадап хамаарышыр. Эртген күзүп бис инек кажааларын боттарывыс сеткип, чайын сиген, силосту, одекти болгаш мал чеми соорпур хереклерди белеткеп алган бис. Ам малывыс хүр кыш ажып тур. Боданывыста 76 саар инек, 40 ажыг бызаалар бар. Бо кыжын чаңгыс-даа мал хоравады. Инээвисти колдуунда-ла эртенгинин чеди шак үезинде ажыдар бис. А бир эвес хаттыг, шуурганныг хүннер болза, чеди шак ажып турда ажыттаап, хүндүскүнүп үш шакка чедир кадарар. Ооң соонда оларга силос чидиртир, суггарар, дыштандырар. Чамдык чылыг хүннерде кежээликтей одарладып-даа болур...

Эш Аракчаа чугаазын гаүктелдире каапкаш, кезек боданып олур.

— Кажаа-хораанар дугайын аан... — деп, сагындыра каапгарывыска, ол уламчылай берди:

— Кажаа дугайын черле эки бодавас болза хоржок. Кажаага чангыс аай температура херек. Кежээнин-не кажаага бичии оттуулуп келдивис, кажаа иштп суугап доннаэын дээш одээп хоорул, аштап тур бис. Бо чылын кажааларны алгыдар, бедидер бис. Ажыл-ага хөй...

Долаан Аракчаа бодунуң ажылынын дугайын хөйнү-ле чугаалады. Дузалакчызы Бады Азыранды ирей болгаш оглу Авыл-оол оларнын кызымак ажылдан турарын база билгеп бис.

Эрткен ажыл-агый чылында эки ажылдаан дээш ол, совхоз дирекциязындан «Родина» деп радиоприёмник-биле шаннаткан.

ИНЕК кажаазынче чоруттувус. Барангы-инир. Ала иштп инээп кидин-не кажаалап эгелеп тур.

Инектерпиң денгеп күүк шыырак болду. Кажаалары үш: баштай бызааларны, ооң соонда быжаа челерни, аныяк инектерни ангы-ангы кирдилер. Малга чиртпир сиген, силозун арбышадыр сөөртүп алган.

Кежээ ийи өөгүң иштп Аракчаа сугга чыглып кедплер.

— Мен-даа кадайым-биле ийи чыл хире дыштанмаан улус бис, ажыл чай чок болганы ол-дур ийин... Ам бир айның шолээзин алгаш, бо эштерге ажылды үлээдип берип тура...—дээш, Аракчаа хаваан суйбагылап, Боданы берди. Оон:

Ажыг-Кара, Өштек балынын
Аъдын бизин. Доруум бизин,
Ажыныста совхоз инээп
Азыранды эжим бизин—дээрге, Азыранды каттыра-дыр. Бо-ла олуругларны Аракчаа ол-ла ора чогаады шаап алган болду.

Ооң соонда бистиң аравыска мындыг хөөрежиишкин база болган.

— Хостуг үелерни канчаар эрткирип турар силер?

— Чамдыкта бо Азыранды кырган-биле ийилээ кадайларга солуп номчуп бээр улус бис. Радиоприёмник база ырладыр. СЭКП ТБ-ның нолябрь Пленуму кончуг-ла чугула айтырыгны чугаалашкан. Куба дугайында база-ла номчуудувус. Олар чүректиг-ле маадыр чон-дур...

— Бо чылын кандыг планныг силер?

— Инективис кырынга ам-даа немей инектер алыр бис, кажаа-хораазын боттарывыс септээр бис—деп кырган харылылады.

Улустуң чугаазынга кирипшейн олурган Сат Хуурак мынча дидир:

— Автолавка биске шагга-ла келген олчаан уткан-дыр. Далгандаа, ишик-хеп-даа экпеп сатпайн турар, оларны чеже шаналар...

Чүгле оларның эвес, ол чоок-кавыда оске-даа малчыннарның амыдырал-чуртталгазыпче «Элегес» совхозтуң дирекциязы кошкак сагыш салып турар. Ол талазы-биле малчыннарның хомудалы улуг болганы совхоз дирекциязы харылаар ужурдут.

Н. ДЫРТЫК-КАРА,
Бай-Хаак школазынын башкызы.

Улам-на хөй эът дээш

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Тес-Хем будурулге эргелеппиң «Морен» колхозунуң малчыннары краснодаржыхарпың кыйгырыпын танышкап, социалистиг хүлээлгезин улам бедидир аде көрген. Чижээ, күрүнеге садар 230 тонна эътке 28 центнерни, 170 тонна эътке 30 центнерни, 37 тонна дүкке 5 центнерни немээрин шиитпирлээп.

Моренчилер созупге ээ болбушаан, бо чыдың бирги кварталында 160 центнер эът садар турган, ам бе-ле 165 центнерни киирген. Ол ышкаш чылдың баштайгы айы январьда 40 центнер ажыг сүттү сапкан.

Сүт-бараан фермаларында 19 инек төрээн, бызаалаашкын үлажып турганын, Хемчиктиң кежиин хөй кадарып чораан «Ржак Орол» дээр аныяк эрден айтыртып алганын болгаш оске-даа түүлдерни бижигилээн.

Пленокуң бир чагаазы мынчаар эгелээп:

«Экии, Виржиппя!

Даг-дүктүг черге бөгүн бир дугаарында-ла чедип, ону көрдүвүс.

Бүдүн даглар шуптү-ла ооп-биле байлак! Даг-дүгү тергиин-не чиңге, нарын дүк-түр. Шак ындыг эң бедик шынарлыг даг-дүгүн кайда-даа черле көрбээн мен. Бир эвес бистиң чамдык таныштарывысты бээр ажкээр болза, олар та кайы хире бай акционерлер болу бээрлер ыйнаан. Бо дугайын силерниң ачанарже тодаргай бижип чоруткан мен...»

База бир чагаа:

«Эргим Виржиппя!»

Дүүн бистиң салым-чолувус шиитпирлеттиппп — түс черпиң чагырыкчызы кижиниң улуг ооңге кирип, аңаа бараалгаар аргалыг болдувус. Түс черпиң чурттакчыларының чагырыкчызы, европейжилерге элдептиг аттыг кылдыр дынналыр Хайдың бистп кайгамчык үндүткелдиг хүлээп алды. Карл Великий безин ындыг хүлээп алыышкынны кайны кылган деп. Ол боду болгаш аңаа бараан болуп турар кижилер шупту бөрттерлиг, моюн ораарлардыг, тонпарының чеперииде халбагар уштуктарлыг. Бистп хевиске олуртупкан. Плюшар бодунуң очулурар хүлээлгезиниче кирипти (ол француз дылган орус дылче очулдурган, а оске хелемечи орус дылдан хемчик дылче очулдурган). Хайдың бистеп аарыг-аржык, думаа-ханаа өрпээдлиг-дир бе деп, өрүк-суур болгаш оске-даа невиперхерек чок чүүлдер дугайын айтырып эгелээр болду. Кажаа бис даг-дүгүнүн дугайын айтырып эгелээрииске ыдыктыг черни, ораи-дележегейиин байлаан хөлзеткеп херек чок деп бурган-шажын хорун турарын чугаалады. Ынчангаш Ак-Довурак чүүлделиг чер диди. Бис ону бүзүреди чугаалаарывыска безин

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ БОЛГАШ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

КИЧЭЭЛ

Механизаторлар часны тарылгага тракторларны, комбуг машиналарын үлегериниг белеткээр дээш хүнүнүң-не эртенден кемээ орайга чедир септелгениң бедик шынарлыы, бедик темпилии дээш социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

Неделяның вторнии хүну — механизаторларның база бир чамчын болган хүну. Ол хүн оларга политөөредилге... Ажыл шагы доозулган. Бизеги-ле чыглыр чаңчылы-биле «кодээ ажыл-агый техниказының» салбырының конторазынга чыглып келгеннер.

Механизаторлардан — кичээлди эгелезивиссе кандыгыл? — деп чөпшээрел айтырдым. Хертек Аймр-Сава олургаш, — бичии манаптар-дыр, депутадывыс келбейн-дир, дораан келир кижи, чөндурар станогун аайлап туруп калды — дээрге, өскелери аңаа чөпшээремип, — Дээди Советтиң сессиязынга чораан кижи болгай, ооң солуп чугаазын-даа дыннаайла, харын—дижип олургулаан.

Ынчаар чөпшээрешкеш, чамдыктары таалылап, өскелери шыдыраалап ойнай бердилер, а бир чамдызы ном сөңүндан боттарының сөнүүргаан номнарын бижидип ап турлар.

Элээп каш минуталар эрте берген. Оюннар доозулгалак чорганорунуң чагаалажыг бижиглелдерии» деп дашгында ынчаар бижээп, күрүне архивинде шыгжаттыныц чыдар документилер-биле танышкап, блокнодумга ооп ушта бижип алган чүүлдерпимни номчуп олурдум.

Эрткен 19 лугаар вектиң 90 чыдарында Россиядан Хемчикке кожуп келген Иван Хаупов, Прокопий Бопопалов даар орус тараачынар Кара-Дашка чуниалап чораап, черден даг-дүгү казып ап турган ийи тыва кижиге ужуражып берген. Чогум чүл ол дээрзии орус тараачынар билбес турган. Ойбак паш сыскыыр, отка өртемиес даг-дүгү даар эртине дээрзин оларга инпеп-саминап турган тайызбырлап берген. Бирээзи карманында оттуг-маҳын шаккап, аңаа тударга шуут-ла өртемиес алдепейлиг, хуулгазыпы дүк болган. Хаупов биле Бопопалов бир борбакты алгап. Сүт-Хөлдүп Сут-Аксының Хемчик кыдынга чурттап турган бай, орус садыгжы Василий Сафьяновка экпеп көргүскеп. Чижеп садыгжы ооң отка өртемезин көрүп каап, дораан-на чилбизин хайнып келген.

— Бурган өрпээзинде, ону Красноярск чорудуп, өртемденнерге көргүзүп, шүүт үндүрүп турган херээ чүү боор. Дараазында неделяда Минусинскиден бир инженер чедип кээр чүве, мону аңаа көргүзүп корейн, менээ берип канар—дигеп, ийи тараачынны ашкарып-чемгереш чорудупкан.

Сафьянов ол дугайын ооң болуудан артык бай садыгжы Биковка ыңнаткан. Минусинск округунуң даг инженериппге ону көргүскеп.

Үш ай эрткен соолуне ыракты Тываның Ак-Довурак деп черде даг-дүгү бар, ооң шынары делегейде эң-не эки шынарлыг диген Канаданың даг-дүгүнден-даа артык дээрзи чүгле бүгү Россияга тарай берген эвес, Барыын Европаның чурттарынга безин билдинип, делегейниң капиталистиг чурттарының хөрөнгитенненииң чилбизин хайныктырыпкан.

Бир дугаарында-ла Польшаның төвү Варшава хоорайдан чижеп инженер Синницкий чедип келген. Сафьянов биле Бяков даг-дүгүн «бис ажыдып тыпкан бис» дээш Синницкийден он муң рубльди алза-даа, аңаа хөөмайзыныл, өкпелеп турганнар.

— Бо дээрге аңаа-ла бир байлак эвес-тир, дээрги. Тывалап чугаалаарга ол онза алдын, тоорук-дур. Ону чара дайнаптар болзунза ёзугаар-ла миллионер болганың ол. Бискс өөрүп четтир. Акша харамнанган черле херек чок. Бистер силерге бүгү-ле талазы-биле дузалаар бис—деп. Бяков аңаа чугаалаан.

1904 чылда Синницкий чер казар даг чепсек-хереккелдерии, яңзы-бүрү бараан-сараппы Ак-Довуракка экпелген. Польша инженер аңаа часкаан келбээп, Парик синдикадының (капиталистиг үлетпүр будурулге каттыжыпгазы) төлөэлекчиин база келген. Синницкий болгаш Парик синдикадының төлөэлекчиин Ак-Довуракка шоолут-даа үр болбайн, бергедээшкиннерге таварышкаш чорупканнар.

Ол чоруткан соонда орус-минусинск болгаш француз синдикаттарының кампанниялары келгилээп.

Түс черпиң чурттакчылары калагаттан келген кижилерге даг-дүгүн кастырбазын орадажып, «ындыктыг дагны каспас, дувуретпес» деп турган дедир чорудупкан.

Парик синдикадының даргазының орлакчызы француз инженер Плепонун Хемчикке келгеш, синдикаттың даргазының уруу Виржиппяга бижигилээн чагааларының хоолгахары күрүне архивинде чыдып турар. Хемчикке канчаар кээп, түс черпиң кижилери-биле ужуражып четпестерни шыңгыы шүүмчүлеп, ол четпестерни чайладырының тодаргай аргаларын чугаалашкан. Амгы үеде бистиң республикада бүгү-ниитпиниң ничээңгейинде тургустунуп турар кол айтырыгларның бирээзи болза малдың баш самын өстүрери, ооң продуктулуун бедидери, мал ажылынга механизацияны калбартыры, малчыннар дугайында сагыш салыры болуп турар.

Бо талазы-биле республиканың чамдык ажыл-агыйларының чедишкиниерин, мал ажылынче ничээңгей саябайн турар черлерде четпестерни депутат тайылбырлап чугаалады.

Дараазында районнуң байдалынга хамаарыштыр ооң чугаалаамы:—сессияга санал бергилээн эш-өөрлериниң чугаазынга дүүштүр бодап олурарынга, бистиң районда байдал база-ла ноичүг хирелиг болду. Чамдык районнарда бот-орулга-чарылгалыг хөйжу бригадалар шагда-ла тургустунган турда, а бистиң районда ийи-чаңгыс бригадалар чаа тургустунгулаан, оларның базалары чедир хандыртынмаан, ынчаарга малчыннарның амыдырал-чуртталгазы чегенчиг байдалда болдур-ийин.

Маңаа чиңек кылдыр «Большевик» колхоз хөй өстүрер планны, «Шелтээр» совхоз дүк будурер планны ыракта чедир күүсетпээнин, ооң түңнелинде район күрүнеге дүн садар планын түгле 91,5 хуу күүсеткенин болгаш ынпити малдың уксаазын бедидер, ооң эътки, сүтки, дүкүр чоруун улгаттырар ажыл ышкан чоруп келгенин депутат тайылбырлады.

Депутаттың сөс бүрүзү ынпда ажылдап турар механизаторларның ажылга харыысалгазын бедидеринче угланган.

СЕПТЕЛГЕДЕ АЖЫЛ

Чеди чыл планының бешки чылының часкы хову ажылдарынга чедишкининиг ушуранныр дээш механизаторлар тракторларны болгаш кодээ ажыл-агыйның комбуг машиналарын социалистиг чарыш-биле септеп турарлар.

Сөөлгү хүннерге чедир 43 тракторларны септеп доозкан. Септенчилерден Хомушку Дыртык-Кпк, Сарыглар Ирбөн, Монгуш Туган-оол болгаш хөөчүн дарган Монгуш Норбу олар чылдың баштайгы айындан эгелээдле социалистиг чарыштың тининекчилери болуп турарлар.

Механизаторлар кодээ ажылагый машиналарының септелгезин март айның 1-ниң бетинде бүрүн доозарын хүлээзинген.

С. КОМБУЙ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Барыын-Хемчик районнуң сонгуулда участокгарыпга партийпи-организастыг болган масса-политиктиг ажылдар калбарган.

«Кара-Хол» колхозта партия организациязы ийи черде агитпунктуларны тургускан болгаш ында 36 агитаторлар ажылдап турар. Оң ышкаш Шүйнүң, Эрги-Барлыктың, Бичс-Тейниң сонгуулда участокгары эки дериттинген болгаш агитаторлар сонгукчулар ортузунга ажылды амгы ажыл-агый сорулгаларынга халбаптыр калбартып турар.

«Шелтээр» совхозтуң Бичс-Тей салбырында Ооржак Белек-оолга улуртқан механизаторлар 17 трактормуу, 12 андазынны, 36 сеялканы, 100 илиприн болгаш кукуруза олуртур 4 машинапы бүрүн септээп.

«Мурнакчы» колхозтуң тудуг бригадазы 3000 кубометр ыпш белеткээр планныг. Бо хүннерге чедир 1500 кубометрни белеткеп алган. Ол бригадада 64 кижи доктаанаа ажылдап турар, ында бир трактормуу, 8 аътты быжыглаан.

Малдың оолдаашкыны үргүлүүлеп турар. «Малчын» колхозтуң кыштагларында 3050 ажыг хөй төрээн, ооң хураганы шупту менди. «Шелтээр» совхозтуң Ооржак Агбаан 205 хөөнүн 208 хураганын, «Барлык» совхозтуң Хомушку Байыр 180 хөөнүн 181 хураганын, «Тээли» совхозтуң Кандан Уруле 160 хөөнүн 169 хураганын шупту менди өстүрүп турар.

Улуг тудугнуң кижилери

Төөгүден чамдык фактылар

Эрте шагдан бээр чонпуң ырышоорунга киргеп, чогаал шулукке каш катап алгаттырып кааикан Хемчиктиң кыдында Кыпыл-Мажалык суурнуң ол бир чыл школазынга чеде бээрниге кожалында аныяк ажылчын суур Ак-Довуракта руда комбинадынган келген, алдын сарыг баштыг, чаражы кончуг ак-кок карактарлыг, казар байлактар талазы-биле инженер эртеппиг аныяк ер «Даг-дүгү болгаш ону ажытпаары» деп темага лекциппы школачыларга кылган тур. Келир үеде яңзы-бүрү тускай эртеппиг ажаар аныяк салгакчылар инженерпин чугаазын бирдеп-бирээ чокка кончуг кичээнгейлиг, ажоок даалап дыннаап олурлар.

— Даг-дүгү — дадаазынналыча к тургузугулуг, сокгаарга азы үшгаарга кончуг чиңге, нарын удаминар кылдыр ангылаиы бээр минерал-дыр. Эң-не чиңге болгаи нарын дадаазынналчак тургузугдуг даг-дүгү—хризотил даг-дүгү деп болуктүн минералы болур. Ынчангаш үлетпүрде коп-ла ажытпаттыныц турар хризотил-даг-дүгүнүң чамдык физиктиг шынар байдалын кысказы-биле айтырга кылдыг: изиппе шыдамык, белеп черде ортеппес, 550 градус изиг турда ону бүдүн чыл дургузунда улаштыр ажытпап болур.

Даг-дүгүнүң удазыннары дыка быжыг. Узун дадаазыннардан аргаан, чоону бир дербелчин сантиметр хеппдир 365 кг чүктү үүптар. Тываның девискээриниде ам даарезиниде хризотил-асбест деп даг-дүгү тывылган. Даг-дүгүнүң курлавыры делегейде кылыг-да кончуг албек эвес. Канада Тетфорде, Чөөп Брутон деп, Африкада Родезия, Трансвааль деп черлерде даг-дүгүнүң курлавырлары бар. Бистиң совет чуртувуста Баженовское деп черде даг-дүгүнүң улуг курлавыры чыдып турар, ол Уралда, ону хөй чылдар дургузунда ажытпап келген.

Ак-Довуракты даг-дүгү шынарынын талазы-биле делегейде бирги черде, а курлавыр хемчээлиниң талазы-биле дөртүү черде турүп турар. Хризотил-даг-дүгүн колдуундада холукеаалар-биле кады ажытпап тургап, ооң чүгү бүгү продукциялар будурулгези, пос-таавы аргымырына ону ажытпап турар. Даг-дүгүнүң холуксаазынган ол бедик шынарлыг портланд-цемент, сүт болгаи газ данчылар хоорээлар, шифер, кылын саазын, резина, пластмасс кылып турар. Ол даарге шүүтүзу эвес, ооп-даа хөй чүүлдерни кылыр. Демир эзилдирер суггуларның иштпи база-ла даг-дүгүнден кылыр, кислоталар шыгжаар савааларны, косминтиг ужудушкинар үезинде октаргай корабльдерипиң бедик температураларын, радиакпия хереллериниң камгаланыр кезектерни база-ла даг-дүгүнден кылыр—деп, аныяк инженер ер чугаалап турду.

Ооң ыпай ол Ак-Довуракты даг-дүгүн шаанда даштыкы капиталистер билип каап, канчаар чилбизин хайнып, Ак-Довуракка каш катап кээп тургулаанын чугаалады.

«Үрянхай крайның Хемчикте даг-дүгүнүң дугайында Иркутск губернаторунуң чагаалажыг бижиглелдерии» деп дашгында ынчаар бижээп, күрүне архивинде шыгжаттыныц чыдар документилер-биле танышкап, блокнодумга ооп ушта бижип алган чүүлдерпимни номчуп олурдум.

Эрткен 19 лугаар вектиң 90 чыдарында Россиядан Хемчикке кожуп келген Иван Хаупов, Прокопий Бопопалов даар орус тараачынар Кара-Дашка чуниалап чораап, черден даг-дүгү казып ап турган ийи тыва кижиге ужуражып берген. Чогум чүл ол дээрзии орус тараачынар билбес турган. Ойбак паш сыскыыр, отка өртемиес даг-дүгү даар эртине дээрзин оларга инпеп-саминап турган тайызбырлап берген. Бирээзи карманында оттуг-маҳын шаккап, аңаа тударга шуут-ла өртемиес алдепейлиг, хуулгазыпы дүк болган. Хаупов биле Бопопалов бир борбакты алгап. Сүт-Хөлдүп Сут-Аксының Хемчик кыдынга чурттап турган бай, орус садыгжы Василий Сафьяновка экпеп көргүскеп. Чижеп садыгжы ооң отка өртемезин көрүп каап, дораан-на чилбизин хайнып келген.

— Бурган өрпээзинде, ону Красноярск чорудуп, өртемденнерге көргүзүп, шүүт үндүрүп турган херээ чүү боор. Дараазында неделяда Минусинскиден бир инженер чедип кээр чүве, мону аңаа көргүзүп корейн, менээ берип канар—дигеп, ийи тараачынны ашкарып-чемгереш чорудупкан.

Сафьянов ол дугайын ооң болуудан артык бай садыгжы Биковка ыңнаткан. Минусинск округунуң даг инженериппге ону көргүскеп.

Үш ай эрткен соолуне ыракты Тываның Ак-Довурак деп черде даг-дүгү бар, ооң шынары делегейде эң-не эки шынарлыг диген Канаданың даг-дүгүнден-даа артык дээрзи чүгле бүгү Россияга тарай берген эвес, Барыын Европаның чурттарынга безин билдинип, делегейниң капиталистиг чурттарының хөрөнгитенненииң чилбизин хайныктырыпкан.

Бир дугаарында-ла Польшаның төвү Варшава хоорайдан чижеп инженер Синницкий чедип келген. Сафьянов биле Бяков даг-дүгүн «бис ажыдып тыпкан бис» дээш Синницкийден он муң рубльди алза-даа, аңаа хөөмайзыныл, өкпелеп турганнар.

— Бо дээрге аңаа-ла бир байлак эвес-тир, дээрги. Тывалап чугаалаарга ол онза алдын, тоорук-дур. Ону чара дайнаптар болзунза ёзугаар-ла миллионер болганың ол. Бискс өөрүп четтир. Акша харамнанган черле херек чок. Бистер силерге бүгү-ле талазы-биле дузалаар бис—деп. Бяков аңаа чугаалаан.

1904 чылда Синницкий чер казар даг чепсек-хереккелдерии, яңзы-бүрү бараан-сараппы Ак-Довуракка экпелген. Польша инженер аңаа часкаан келбээп, Парик синдикадының (капиталистиг үлетпүр будурулге каттыжыпгазы) төлөэлекчиин база келген. Синницкий болгаш Парик синдикадының төлөэлекчиин Ак-Довуракка шоолут-даа үр болбайн, бергедээшкиннерге таварышкаш чорупканнар.

Ол чоруткан соонда орус-минусинск болгаш француз синдикаттарының кампанниялары келгилээп.

Түс черпиң чурттакчылары калагаттан келген кижилерге даг-дүгүн кастырбазын орадажып, «ындыктыг дагны каспас, дувуретпес» деп турган дедир чорудупкан.

Парик синдикадының даргазының орлакчызы француз инженер Плепонун Хемчикке келгеш, синдикаттың даргазының уруу Виржиппяга бижигилээн чагааларының хоолгахары күрүне архивинде чыдып турар. Хемчикке канчаар кээп, түс черпиң кижилери-биле ужуражып четпестерни шыңгыы шүүмчүлеп, ол четпестерни чайладырының тодаргай аргаларын чугаалашкан. Амгы үеде бистиң республикада бүгү-ниитпиниң ничээңгейинде тургустунуп турар кол айтырыгларның бирээзи болза малдың баш самын өстүрери, ооң продуктулуун бедидери, мал ажылынга механизацияны калбартыры, малчыннар дугайында сагыш салыры болуп турар.

Бо талазы-биле республиканың чамдык ажыл-агыйларының чедишкиниерин, мал ажылынче ничээңгей саябайн турар черлерде четпестерни депутат тайылбырлап чугаалады.

Дараазында районнуң байдалынга хамаарыштыр ооң чугаалаамы:—сессияга санал бергилээн эш-өөрлериниң чугаазынга дүүштүр бодап олурарынга, бистиң районда байдал база-ла ноичүг хирелиг болду. Чамдык районнарда бот-орулга-чарылгалыг хөйжу бригадалар шагда-ла тургустунган турда, а бистиң районда ийи-чаңгыс бригадалар чаа тургустунгулаан, оларның базалары чедир хандыртынмаан, ынчаарга малчыннарның амыдырал-чуртталгазы чегенчиг байдалда болдур-ийин.

Маңаа чиңек кылдыр «Большевик» колхоз хөй өстүрер планны, «Шелтээр» совхоз дүк будурер планны ыракта чедир күүсетпээнин, ооң түңнелинде район күрүнеге дүн садар планын түгле 91,5 хуу күүсеткенин болгаш ынпити малдың уксаазын бедидер, ооң эътки, сүтки, дүкүр чоруун улгаттырар ажыл ышкан чоруп келгенин депутат тайылбырлады.

Депутаттың сөс бүрүзү ынпда ажылдап турар механизаторларның ажылга харыысалгазын бедидеринче угланган.

СЕПТЕЛГЕДЕ АЖЫЛ

Чеди чыл планының бешки чылының часкы хову ажылдарынга чедишкининиг ушуранныр дээш механизаторлар тракторларны болгаш кодээ ажыл-агыйның комбуг машиналарын социалистиг чарыш-биле септеп турарлар.

Сөөлгү хүннерге чедир 43 тракторларны септеп доозкан. Септенчилерден Хомушку Дыртык-Кпк, Сарыглар Ирбөн, Монгуш Туган-оол болгаш хөөчүн дарган Монгуш Норбу олар чылдың баштайгы айындан эгелээдле социалистиг чарыштың тининекчилери болуп турарлар.

**Механизатор

Ийи чылчылар чок өөредилге дээш

Ростов областың школаларының болгаш мурнакчы башкыларының арга-дуржулгазын өөренип көөрү-биле бистиң республикадан ынаар чораан башкыларның бирээзи—Кызылдың № 5 школазының башкызы Е. Лубошникованың чүүлүн база парладывыс.

Донда Ростов хоорайның школаларында уроктарны канчаар эрттирип турарының дугайын дараазында солуннарга база парлаар бис.

Бистиң республиканың башкылар билиин бедидер институду Ростов областың мурнакчы башкыларының дуржулгазын өөренир сорулга-биле 6 башкыны чоруткан. Донда Ростов хоорайның башкыларының дуржулгазы-биле таныжар аас-кежии менээ база таварышкан.

Ийи чылчылар чок ажылдаары совет башкының арын-нүүрүнүң херээ деп, Ростовтуң башкыларының кол лозуну бо. Ийи чылчылар чок өөредилгени чедип алырының эгезин башкы коммунистер салганнар. Олар бүгү-ле уроктарны бедик деңнелге эрттирер, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң таарымчалыг эде тургузуушкунунуң үлегер-чижээн көргүзер деп шиитпирлээннер. Бүгү ажылды эки башкыдан эки коллектив чедир деп лозуң-биле чорудуп эгелээн.

Чүнүң-даа мурнунда, школага доктаамал башкы кадрлар, быжыг составтыг башкылар коллективи херек дээрзин Ростовтуң школаларынга чугулалап көрген. Ол ышкаш, башкыларның, ада-иелериниң болгаш хөй-ниитиниң демниг ажылы ийи чылчылар чок өөредилгени чедип алырынга улуг күш болган.

Башкылар боттарынга мындыг чурумну тургусканнар: башкының бедик ат-алдарын кажан-даа утпас, уругларга чаа билиглерни бербишаан, чаа чүвени билип алырынга уругларга өөрүшкүнү, чүткүлдү кыпсып келир кылдыр, башкы бүрүзү классче өөрүшкүлүг, чазык хүлүмзүрүг-биле кирер, урок бүрүзү эртемге үндезилээн утка-шынарлыг болур, өөредилгени амыдырал-биле, теорияны практика-биле, бүдүрүлге-биле доктаамал холбаар, бүгү класс-биле ажылдавышаан, өөреникчи бүрүзүн хайгааралга алыр, оон өске өөрүнден чыдып калыр чорукту болдурбас, өөреникчи бүрүзү коллективтиң мурнунга харыысалгалыг дээрзин улам хандыр билиндирер болгаш оон-даа өске.

Ийи чылчылар чок өөредилге дээш демисел чүден, канчаар эгелээнин дыка сонуургап көрдүвүс. Оон эгелекчилери—Донда Ростов хоорайның № 1 школазының башкылар коллективи болган. Олар школада партия эге организациязының ажык хуралынга 2 ай иштинде белеткенип келгеннер. Башкыларның тус-тус бөлүктери школада кол-кол эртемнерниң башкылаашкынын, мурнакчы башкыларның дуржулгазын өөренип көрген. Ол школаның амыдыралында бүгү-ле четпестерни болгаш эки чүүлдерни түңнеп, санап көргеш, ийи чылчылар дугайында айтырыгны партияның ажык хуралынга чугаалашкан.

Школаның комсомол организациязы, өөреникчилер комитеди болгаш дружина соведи багай өөредилгелиглер-биле ажылды күштелдирген. Бүгү ада-иелер хуралын чыггаш, ада-иелер комитедин улгаттырган, оларның ажылын экижиткен. Чижээ, № 1 школага ада-иелер комитединге мурнунда 65 кижи турган болза, улгаттырган соонда 200 кижи четкен. Ол комитеттиң ажылын мынчаар таарыштыр хуваап тургускан: бир бөлүк ада-иелер бүгү-ниити өөредилгезинге, өскелери школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга дузалаар дээш оон-даа өске. Уругларының өөредилгезинге сагыш салбас чамдык ада-иелерге ада-ие комитединиң талазындан контрольду тургускан.

Дружинада пионерлер патрульдуң штавы бар, ол штаб кошкак өөреникчилерге ой-шаанда дузалап турары-биле звено бүрүзүнге тускай консультация бээр пионерлерни организастаан. Олар бичии-ле чыдып каап турарларны дораан эскерип, эш-хуузунуң дузаламчызын көргүзер. «Молния» хана солуннарны класс санында доктаамал үндүрүп, класстың ажылында четпестерни кескүзү-биле айтып, чедиишкиннерни түңнеп турар.

Оон-биле кады, уроктарны бүрүнү-биле эде тургузуп, башкы бүрүзүнүң ажылында эки чүүлдү ажыглап келгениниң түңнелинде, ол башкылар коллективи чаа бедик чадаже көдүрүлген. Бир кол чүүл болза, методиктиг каттыжыышкыннарның ажылын, бүдүрүлге хуралдарын хүннүң чугула айтырыынче угландырганы болур.

Оон ангыда, школа директиязының бо бүгү айыткан чүүлдерге контролю дыңзып турган.

Бо чугула айтырыгга өөреникчилерни боттарын мораль болгаш психология талазы-биле белеткээри база улуг херек. Манаа уруглар коллективиниң шын кижизидеринге мактал, деткиишкин улуг ужур-дузалыг болган дээрзин башкылар чугаалап турдулар. Ол чүл дээрге, өөреникчини урокка башкының мактаан сөстери азы класс коллективиниң макталы, хана солунга мактап бижиири-дир. Школаның шугум чыскаалынга комсомол организациязындан, өөреникчилер комитединден, дружина соведиинден мактаары уругларны бодунуң күжүнге бүзүрээр болдурар. Ындыг арганы база-ла хереглеп турганнар.

Донда Ростов хоорайның хөй-хөй школаларынга барып, уроктарга олуржуп, башкылар болгаш директорлар-биле беседалаштывыс. Оон түңнелинде, чүнү чугаалап болурул? Ол башкылар кол-ла билигни уроктарга берип турар. Болдунар-ла арга-биле уроктарга хөй билигни бергеш, уруглардан база ол хирени негеп турарлар. Чаңгыс-даа уроктан өөреникчи билиин байытпайн барбас. 45 минута иштинде бүгү өөреникчилер идепкейлиг өөренир болгаш ол-ла үеде хөйнү кылып четтигерлер. Хоорайның № 1 школазының орус дыл башкызы А. Ф. Епанешникованың 4-кү класска эрттирген урогунга чаа чүүлдү өөренири-биле кады, эртемниң катаптап, янзы-бүрү сорулгалыг чогаадыкчы ажылдарны чоруткан. Ол-ла урокка уруглар хөй карточкаларны ажыглаан. Ол болза уругларның сөс-домаан байыдарынга дыка ажыктыг болган.

Ростовтуң башкыларының ажылында бир кол чүүл—өөреникчи бүрүзүнүң онзагай талаларын билири болуп турар. Шынап-ла өөреникчи бүрүзү кандыг-бир эртемни, азы материалды ангы-ангы шиңгээдир: бирээзи — дүрген, өскези — оожум, чоорту дээш оон-даа өске. Ол бүгүнү башкылар тодаргайы-биле өөренип көргеш, кошкак өөреникчилерге урок үезинде хөй дузалап, эки өөредилгелиглерге немелде ажылдарны база берип турар.

Ростов областың бүгү башкылары шак ынчаар ажылдап турарлар. Ынчангаш ол областан 936 школалар ийи чылчылар чок ажылдап турары таварылга эвес. Совет педагогика литературазында эп-не дээре, чаа чүүлдерни Ростовтуң башкылары чогаадыкчы ёзу-биле өөренип, улам байыдып турарлар.

Ростовтуң школаларында эге класстар-биле үстүкү класстарның өөредилгези быжыг харылзаалыг. Эге класстарга билиглерниң быжыг үндезинин салдынганы-биле, үстүкү класстарга өөреникчилер-биле ажылдаары чиик дээрзин олар практика кырынга көргүскеннер.

Башкы Епанешникованың клазынга чоруткан хыналда ажылга 35 өөреникчилерниң 33-жү ол ажылды «4» болгаш «5»-ке күүсеткен. Орус дыл урогунга ук башкының өөреникчилери 300 хире берге сөстерни сайгарганнар.

Бистиң олурушкан уроктарывыска башкылар тайылбырлап турда, өөреникчилер анаа-ла дыңнап, идепкей чок олурар ындыг урок чаңгыс-даа чок болду. Өөреникчилер өөренип турар темаларны ханы анализтеп, деңнеп, билдингир тайылбырлап чаңчыкканнар. Ынчангаш башкылар өөреникчилерниң билиин ёзулуг-ла шын тодарадып, демдээн салып турарлар.

Ийи чылчылар чок өөредилге болза өөреникчини чүгле класстан классче шилчидери эвес, а ол дээрге башкы бүрүзүнүң кызымак ажылының түңнелинде, өөреникчиниң чедип алган быжыг билии, угаан-медерелиниң сайзыралы-дыр. Ийи-чаңгыс өөреникчилер багай демдектер алкап болза, оон хуузу бүгү башкылар коллективиниң ол үеде онза кичээнгей салыр чүүлү болу бээр.

Бистиң республиканың башкылары чүгле Ростов обласче эвес, Липецк обласка, Ставрополь крайга болгаш өске-даа черлерге барып, мурнакчы дуржулга-биле таныжып турганнар. Оон-биле кады, республиканың школаларының өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарында чаа, солун чүүлдер бар апарган. Ынчалза-даа ийи чылчылар чок өөредилгени чедип алыр дээш демисел бисте амдаа кошкак чоруп турар. Ынчангаш башкы бүрүзү өске областарның болгаш бистиң бодувустуң дуржулгазын чөп ажыглап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар ужурлуг.

Е. ЛУБОШНИКОВА,
Кызылдың № 5 школазының башкызы.

Чадааның № 1 школазының 10 «а» клазының өөреникчилери бүдүрүлге практиказын «Сельхозтехника» каттыжыышкынының район салбырының мастерскаяларынга эрттиргеннер. Тускай эртемниглерниң дузазы-биле олар «ДТ-54» тракторларының болгаш өске-даа машиналарның янзы-бүрү септелгелерин кылчып, ол-ла үеде кылган чүүлдериниң ажык-дузазын, оларның өске кезектер-биле харылзаазын айтырып ап турганнар.

ЧУРУКТА: 10-гу класстылар Зоя Ооржак биле Зоя Севил «ДТ-54» тракторнуң моторун эптеп турлар.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

510 кубометр

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң он чеди кижи составтыг аныяктар бригадазы коммунист эш Санданның удуртулгазы-биле Кара-Талда оттулар ыяш белеткелинде ажылдап эгелээн. Бригада баштайгы 8 хүн дургузунда 510 кубометр ыяшты хап белеткээн. Ажыл-иштичилерниң иштинден К. Түлүш, Б. Быргыс, Н. Кара-оол олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

С. АНАЙ-ООЛ.

Шефчилер

Барыын-Хемчик районнуң Кара-Хөл ортумак школазының башкылары чоокта чаа колхозтуң сүт-бараан фермазынга шефтээннер. Башкылар ферманың саанчыларынга дузалажып, кажаалар иштин аштажып, кызыл булуңга лозуң, плакаттарны бижип азарынга дузалашканнар. Интернат эргелекчизи эш Кызыл-оол көргүзүглүг плакаттарны чараш көрүштүг кылдыр бижип азып берген.

Олар анаа ферманың ажыл-иштичилеринге солун концертти база көргүскеннер. Концерттиң программазындан «Партияның кыйгырыы-биле» деп ырыны бөлүк башкыларның күүсеткенин, башкы Д. Байырның ырлааның малчыннар дыка сонуургаан.

С. ИВАНОВ.

ШУЙНУҢ КАДЫКШЫЛГА ШКОЛАЗЫНЧЕ КӨРНҮР

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң Шуй-Аксында кадыкшылга школазының дирекция чери профэвилел месткому-биле кады бүдүрүлге хуралын эрттирген. Ол хуралга школаның ажыл-агый эргелекчизи эш Шойгунуң база месткомнуң амыдырал комиссиязының даргазы эш Хертектиң илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Илеткелчилер болгаш санал бергеннер эштер школаның ажыл-агый айтырыгларында, ажылдакчыларның материал-культурлуг херегледерин хандырылгазында четпестерниң дугайын хөйнү чугаалап турганнар.

Совет школа болза, улустуң школазы болгай. Оон ажылынга бүгү талазы-биле доктаамал дузалажыры колхоз, совхоз, бүдүрүлге черлериниң база чиңгине херээ дээрзин бистиң партиявыс ынчангаш чугулалап айтып келген. Ынчаарга «Мурнакчы» колхозтуң удуртукчулары чанында школага дузалажырының улуу, харын эрткен чылын одаар ыяш белеткеп бээр болуп, керээ чарып, акшазын ажыглап алган хирезинде, оозун четче күүседип бербээн. Оон ужурунда бистиң школаның одаар ыяжы тонуп, берге байдал тургустунган. Колхоз ам черле бисче көрнүп, одаар ыяш белеткели болгаш өске-даа ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле дуза көргүзерин бүдүрүлге хуралы дилээн.

Кадыкшылга школазының ажылдакчылары бистер амыдырал хандырылгазының талазы-биле база чаңдык бергелерге таваржып турар бис. Оон кол буруузу школада профэвилел месткомунга хамааржып турар болбайнаан харын. Ынчалза-даа оон чааскаан шиитпирлеп шыдавазы айтырыглар барын бүдүрүлге хуралынга демдеглээн. Чүл дизе, школа коллективи биче эвес коллектив болгай. Өөреникчилер-даа, школа ажылдакчыларының ажы-төлү-даа болганчок-ла аарый берген турар, а бисте медицина хайгааралы чок. Чамдыкта аарыг кижилерни ажык машинага олуртуп алгаш, кыжын соокта, чок болза «Мурнакчы» колхозтуң төвүнде эмнелге салбырынче, чок болза Тээли эмнелгезинче сөөртүр ужурга таваржып турар бис. Черле элдеп чүве, кижи бодаарга, ук школага кадыы кошкак өөреникчилер хүлээп алдынып турар болганда, оон штадынга медицина ажылдакчызы ылавыла турғу дег..., а херек кырында чок. Бо айтырыгны өөренип көөрүн район организацияларындан болгаш республиканың Кадык камгалал база Улус чырыдыышкын министерстволарындан дилеп турар бис.

Школа ажылдакчыларының амыдырал хандырылгазының айтырыында өске-даа четпестерниң дугайы бүдүрүлге хуралынга илерээн. Школа ажылдакчыларынга ажыл төлевириниң тыпсыышкынын хайгаараары месткомнуң, оон амыдырал комиссиязының чиңгине херээ болур турбуже, олар ону мырыңай-ла тоомчага албайн келген. Оон уламындан башкылар, ажылчыннарга шалың тыпсыышкыны ай санында саадап келген, а чамдыкта харындаа улустуң ажыл төлевирин шын эвес тыпсып турар таварылгалар бар. Ол ышкаш местком болгаш оон амыдырал комиссиязы школа база чуртталга бажыңнарының девискээрин арыг-шевер тургузарынче коңгүс-ле кичээнгей салбайн келгенин база бүдүрүлге хуралынга шыңгыы чугаалажып, моон соңгаар санитарлыг байдалды экижидер талазы-биле доктаамал хайгааралды тургузарын, кижилерниң кадык, культурлуг чуртталгазы дээш сагыш салыышкынны күштелдирерин хурал айыткан.

Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың байдалын, профэвилел месткомунуң тус-тус комиссияларының ажыл-чорудулгазын моон соңгаар администрация биле месткомнуң бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажырын ой-ойде практикалап турарын ол хуралдан доктааткан.

Б. БАРБА,
Шуйда кадыкшылга школазының башкызы.

„Шынның" материалдарының изи-биле

„Хуучулар саналдап, шүгүмчүлеп, сүмелеп тур"

Январь 10-да № 8 «Шынга» парлаттынган ындыг эгелиг шүгүмчүленчи чүүлдү хынап көөрге, шын болган дээрзин Барыын-Хемчик районда Мөңгүн-Тайга сельпозунуң баштаар чериниң даргазы С. Шөмбүл редакцияже дыңнаткан.

Мурнунда сельпонуң даргалары турган Кара-Моңгуш, Анай-оол олар арагалаарынга хандып, ажылга харыысалга чектамып, чоннуң херегделин өөренип көрбейн, хөй катап түңнел чок командировкалап турганының түңнелинде, үлетпүр, аъш-чем барааннарын эккелдирерин узуктелдирип келген, сельпо эрткен чылда бараан саарылгазының планын күүсетпээн. Ынчангаш Кара-Моңгушту, Анай-оолду ажылындан дүжүрген. Көдээ херегленкчилерни барааннар-биле хандырар дээш республиканың потребсоюзтуң баштаар чери хемчеглерни база алган.

Сельпонуң чаа соңгуткан составы Мөңгүн-Тайга сельпозунга дуза көргүзер дугайында республиканың үстүкү органнарынга болгаш респотребсоюзтуң баштаар черинге чогуур дилеглерни киирген.

ЧҮГЕ ШЫНАРЫ КУДУЛ?

Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарын экижидеринге партия болгаш чазак улуг кичээнгейни доктаамал угландырып турар. Ынчалзажок бистиң чамдык үлетпүр бүдүрүлгелеривистиң бүдүрүп үндүрген продукциязының шынары куду болуп артпышаан. Чижек кылдыр Кызылдың автосептелге заводун ап көрээлинер.

Автосептелге заводунуң удуртукчулары шүгүмчүлелден түңнел кылбааннар

Автомашиналарның капитал септелгезиниң шынары багай болуп турары дээш заводтуң удуртукчуларын моон мурнунда республика солуннарынга-даа, СЭКП обкомунуң, хоорокомунуң Пленумнарынга-даа хөй катап шүгүмчүлеп турган. Оон боттуг түңнелдерни заводтуң удуртукчулары кылбааннар. Септелгениң шынары амдыгаа чедир куду болуп турар. Оон чылдагааны чүдел?

Нити продукция бүдүрүп үндүрериниң планын заводтуң коллективи эрткен чылын 100,1 хуу күүсеткен, ынчалзажок бүдүрүлгениң экономиктиг көргүзүглериниң болгаш продукцияның ассортиментизиниң планы күүсеттинмээн. Чыл дургузунда завод бир дески ажылдаваан. Баштайгы беш айларның планы мырыңай күүсеттинмейн турган, а оон соонунде база-ла айларның бирги чартында тавааралап турган, ийиги чартында буу-хаа бачымнап турган план күүседирин чедип ап келген. Шак ындыг бир дески эвес, бачымнаар, далажыр чоруктар продукцияның шынарын кудуладырының кол чылдагааны ол.

Заводтуң удуртукчулары, партия болгаш профэвилел организацияларының бүдүрүлгениң экономиказын хандыр өөренип көрбейн ажыл-агыйжы удуртулганы ала-чайгаарлаашкынга киирип, ылангыя продукцияның шынарын контрольдаарын сулараткан турган. Автосептелге заводунуң ажыглаттынмайн турар иштики курлавырлары хөй. Оон коллективи күрүне планын чүгле күүседип шыдаар эвес, харын ажыр күүседир аргалыг. Ында Кукарин алышкылар, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Тишанов, Кубрак, Сандык, Михальченко дээн ышкаш кайгамчык мурнакчы кижилер эвээш эвес. Бир эвес оларның дуржулгазын коллективке нептереткен болза ажылдың темпизи-даа дүргедээр, продукцияның шынары-даа экижип турган. Заводтуң техниктиг чепсеглениишкинни база шырак. Автомашиналарның моторларын болгаш кезектерин агрегаттыг арга-биле септээриниң технологтуг чорудулгазы тургустунган. Ынчаарга ону эң бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаан болза дыка улуг курлавырлар ажыттынган турар ийик.

Заводтуң механиктиг цеги ол бүдүрүлгениң эң кол участогу. Ындыг болганда механиктиг цехтиң ажылын бедик деңнелге организастап чорударынче кол кичээнгейни угландырар турган. Аңгы байдалды эп көөрге ол цех заводта эң багай ажылдыг болуп, планныг онаалгаларны күүсетпейн, бүдүрүлгеге хөй-хөй артык чарыгдалдарны болдуруп турар. Автомашина моторунуң кезектерин станокка чондуруп, хоюгладып турар үеде кандыг-даа камналга, рационализаторжу чаартылга дугайын херекке албайн турар. Оон түңнелинде ховар болгаш аар өртектиг металл, холускаалар демир чонгузу болуп үнүп турар. Чондуруп болбаазыратпан детальдарның шынары база дыка багай. Тудуштуруп эптээр кезектер хөй нуруузунда-ла таарышпас, аразы аңгагар болгулаар. Ол чорук кандыг уржуктарга чедирерил? Чоокта чаа заводка капитал септелге эрткен автобусту Абаканче чоруткан. Ол автобус бирги рейс үезинде-ле орукка он шаа катап үрелген, бензин болгаш масло дамчыыр кезектерни тыгыш кылдыр таарыштыр эптеп кагбаанындан Абаканга чедир 30 килограмм ажыг маслону чарыгдаан. Ол дээрге бүдүн ай дургузунда ажылдап болур масло ышкажыл. Шак ындыг продукцияны кылып үндүрген кижилер кымнарыл? Олар Надежда Григорьевна Загладаның, ылангыя Ленинград чурттуг фрезеровщик эш Леоновтуң чүүлдерин номчуп таныжып каннар бе? Ийе, таныжып каннар. СЭКП Кызыл хоорком автосептелге заводунга эш Леоновтуң чүүлүн номчуп таныжарын организастаан турган. Ол хирезинде-ле токарь Петров, мотористер Беляев, Сигаев, Помарев дээн ышкаш ажылчыннарның арын-нүүрүн бодавас кижилер куду шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрерин уламчылап турар-дыр.

Бо бүгү четпестерни чайладырының хемчеглерин ажылдап кылгаш хажык чокка боттандырбышаан, заводтуң коллективи чеди чыл планының бешки чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг. Хамыктың мурнунда кол кичээнгейни продукцияның шынарын экижидеринче угландырар. Ылангыя СЭКП Кызыл хооркомунуң чанында Партия-күрүне контролюнуң комитединге дузалаар бөлүктү заводка тургускаш, үрей кылыкчыларга, онаашкан даалгазын күүседиринге ак-сеткилдиг эвес ийи чаңгыс кижилерге удур эптеш чок демиселди чорудары чугула.

А. РОДЧЕНКО,
СЭКП хоорокомунуң инструктору.

демги-ле чүвезин катаптап, черле алдыртыр хөнну чок.

Кандыг-бир кижиниң салдары мында халдаттына бергенин Плюшар чугаалады. Даг-дүгүн казар дугайында бистер Пекинниң болгаш Улясутайның эрге-чагырга черинден чөпшээрелдиг улус болгай бис! Бо өгге черле чүнү-даа чедип ап шыдавас-тыр бис. Херек бүтпес хире-дир, дедир чоруп органы-ла дээре дээрзин Плюшар бүзүредип чугаалап турар-дыр. Силерниң аданарның иделиин шынзыдып шыдавас ирги бис бе деп коргуп тур бис. Ам черле канчаар.

Парижке ужурашкыже чедир менди-чаагай.

Силерниң Плено».

Синдикат даргазының уруунга инженер Пленонуң бижип турган өске-даа чагаалары бар. Ол ышкаш хаанныг Россияның даштыкы херектер министриниң бирги дузалакчызы Губастовтуң Иркутскиниң губернатору генерал Селивановка Хемчиктиң даг-дүгүн ажыглаарын холга алыр талазы-биле хамаарылганы чүүх бүрү аргаларны хереглеп тургаш, күштелдирерин бижээн чагаалар бар.

Ооржак Хоор-оол ирейниң чугаазы

Кызыл-Мажалык суурда чеден ажыг харлыг, Ооржак Дыртык-оолович Хоор-оол ирей чурттап турар. Оон «көрбээн чүвези, көдүрбээн хонаа чок», кончуг-ла тоогучу ирей болду. Чугаалап, хөөреп олурда безин оон тывызыгыр мергени черле аажок. Кызыл-Мажалыкка баштайгы тудугларны тургузуп, ол суурну тургускан кижилерниң бирээзи ол. Кара чажындан эгелеп күш-ажылга дадыгып-быжыккан болгаштың оон арын-шырайы безин черле улуг-ла кырываан, кылаштап чорда безин көөрге, капшагай, шалыпкын. Ооржак Дыртык-ооловичини баштай көргеш, алдан хар иштинде кижи-ледир бо деп бодаан мен.

— Ак-Довурактың даг-дүгүн шагшаанда-ла тыва кижи тыпкан чүве-дир. Шаанда улуг улустарның мынчаар чугаалажып олурганын дыңнаан мен ийин: «Бир кижи кадайынга алгы довурактаар ак-довурак казып ап чыткаш, аажок улуг калбак дашка таваржы берген. Оозун орзуу-биле үстүрүптерге кыдыындан бустугулай берген. Тудуп алгаш топтап көөрге бичиилеп сывыртынып турар кончуг чиңге дүктер болган. Ону өөнге эккелген, чогум чүл ол дээрзин кым-даа билбес болган, бир-ле катап бичии уруу ойнап тургаш, ону отче октапкан. Көрүп олурарга кыппас, харын улам оң кирип турар мындыг болуп тур. Оон ол ойбак пажын оон-биле сыскып алгаш чем хайындырган, биче дамды-даа суг дырт дивес, канчаар-даа хып турган изиг отка өртенмес боор-тур. Оон эгелээш-ле улус ону чымчадыр соктааш, ойбак паштар сыскып, малгаш-биле холааш суугулар кылып, шевер кижилер оон эт-эдилелдер аргыырын оралдажып, ону даг-дүгү деп адай берген».

Ооржак Дыртык-оолович портсигарын ажыдып, папирозун кывыскаш, чугаазын уламчылады:

— Бир-ле катап күскээр кыжын Хемчик кыдыынга хой кадарып чорумда шанактыг аъттарлыг, черле көрүп көрбээним кижилер менээ кээп ужурашкан. Тывалаар хелемечилиг улус чораан. Олар Хемчикти кайын кежерил, Ак-Довуракче баар орук кайдал деп айтырар улус болду. Чолдак кара тоннуг кижи мээн адымны айтырды. Адымны адап бээримге карманындан саазын, карандаш уштуп эккелгеш, бижип ап турар болган. «Байырлыг—до свидания» диггеш, Хемчикче ажыттанып кире бергеннер. Ол-ла кижилер Таа кожууннуң нояны Хайдып Үгер-Дааның улуг ак өргээзинге, ноянга бараалгап турган сураглыг болган чүве. Оон соонда англия, япон дээш өске-даа калагааты чурттардан кижилер манаа үргүлчү кээп, даг-дүгүн казып алыр дээш карак-кызылла турганнар болдур ийин. Ынчалза-даа оларның оралдажыышкыннары бүтпээн, «ол ындыктыг черниң байлаан казар дээш чер-делегей коптарбас» деп турган тывалар оларны моон чорудуп турган.

Отка өртенмес, идик-хеп дээш, ай, хүнче ужудар техникаларны кылырынга киириштирер, черле ынчангаш кылбас-ла чүвези чок ол үнелиг даг-дүгүн совет Төрээн чурттувустуң чаагай чоруунга, эртем-техниканың хөгжүлдезинге бараалгадыр дээш бистиң мында улуг тудугну тудуп турары кайгамчык, өөрүнчүг-дүр. Бо дээрге лениничи намывыстың, алдын чазаавыстың ачызында Тываны улам-на болбаазырадып турар улуг чаагай үүле-херек-тир.

Бежен алды чыл бурунгаар француз инженер сугларның орук айтыртып ап «Ржак Орол» деп турганы кижизи ам Ак-Довурактың даг-дүгүнүң тоогузун шаг-шаандан тура эки билир, хоочун тудугжу Ооржак Хоор-оол ирей ол болду.

Даштыкыдан кээп турган кижилер ынчаарда ол самдар оол — «Ржак Орол» кедизинде барып манаа даг-дүгү арыглаар фабриканың тудуун тургусчур кижи дээрзин кайын бодап турганнар деп.

Бодунуң совет күрүнезиниң геологтары чазык-чаагай, чугаакыр эрлер чедип кээрге Ооржак Дыртык-оолович оларны эдертип алгаш тываларның шаандан тура өрзук-биле даг-дүгү казып ап турган черинге эдертип чедире берген. Кара-Дашта чыдып турар үнелиг эртинени ажыглалга киирериниң шавар-халдаашкынны эгелээн. Хая-даштыг даглары чаза тевискен күчүлүг даажы диңмиреп, Кара-Даш эдээнде, Хемчик кыдыында оъттап чораан хойлар безин хоюп, кайгап тургулаан. Ооржак Хоор-оол даг-дүгү арыглаар фабриканың тудуунуң таваан салышкан. Ол ирей ам пенсияда кирген.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
(Уламчылыг).

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Свердловск—Шаля аразының электрижиттинген демир орук магистралы ажыглалга кирген. Бо чурукта ол оруктуң бир участогун көргүскен. Моон соңгаар ол-ла орукту Пермь чүкче электрижидерин уламчылаар.

Фотозу А. ГРАХОВТУУ. *СЭТА-ның фотохроникасы.*

Омдар БИЧЕ-ООЛ.

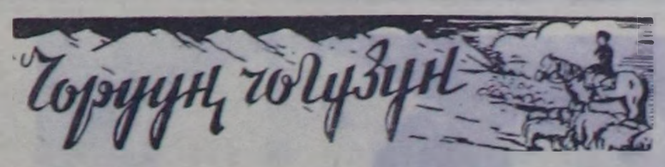

Чоруун чогузун

«Шын» солуунуң арнында үргүлчү турар болгаш чылдын-на, Совет парлалганын хүнүн таварыштыр түннелин үндүрүп турар, эң эки очерк, рассказ, чеченчиткен чүүл дээш конкурска келген чогаалдардан «Чоруун чогузун» деп рассказты мында парладывыс.

Эргим номчукчу, конкурска кирери-биле бистин солунга парлаттынган чогаалдарның дугайында боттарынарның санал-оналыкларны биске киирип, конкурска идепкейлиг киржиринерни диледивис.

Кара-Даг баарында моккулчак ак кожагарның бажында шала калбаксымаар даштарны эптей чыып турган, аттыг кижиден-даа бедидир түлүп каан улуг хөөтку бар. Оон чаныңга кадарчы Серээдар, харны идии-биле каларты тепкилээш, оон саглайын көстүп келген сарыг сигенни база чоруй, сөгледектеп олурушкак, таакпызының хавын дискээнин караанга пединдиг каккылаан, төккулаар согуглап, сөөскен даңзазынга таакпы тип олурган. Хаптан даңзазын үштүп кээрге, бак чаланнып, ында тыртым чедер таакпы чок боор мындыг... Аныяк эриин чарашсымаар арны кышкы сооктан улам он кирип, чаактары долбанналгылай бергилээн, саргылзымаар карактары оожум топтуг, хаая-хаая чивеңнегилеп каап, үстүү эриинде дырбыл салдары бичии хыраалагылай берген олурган.

Кожагарның хүннээрек чарында даңды-ла кара-кара, ырактан көөр болза, хараган дег сагындырар, хойлар ам-даа ындыг кончуг дыгыдаан үлүргей харны бурулады иткилеп, шала кудургайлады аарак олуртуу оъттап бар чорааннар. Хүн чүгүрүүнде кирип, Кара-Дагның безик хаяларының артынче карак ажыт алак үзап, аккыр харжыгашка, кыржаң соокчугашка тыынны албас апарган чөгенчиин кижилерден чажырар дээнзиг, аас кышкы дээрлеп шавыштыр чылбыран бар чыткан. Серээдарның олурган кожагары бо-ла тудушкак шаттарның бедик-ле дээш чери ол. Шаттарның дөвүн бадып-бадып төнген ужундан ынай Кара-Дагның бели эгелээш, ынаар шынааже ырап, довунчүктелип бады барган. Ол бел болу узун-даа, кезек-кезек хорумнардыг, эмге-дикчок чоога-сайырларлыг, сактырга, «кыраан ажаргала сарыг өдек» деп улустуң саргыяктыг тывызыктай бергени ылап-ла бо черден үлегерин тыпкан-даа болгу дег.

Кожагар бедик-даа болза, Кара-Даг хойнунда бүк черде Серээдарның аалының бараны моон көзүлбес. Чүгле арыг агаарже соок окталып үнүп-үнүп, эстип чидип турар, уязын дег, бичии чиңге ак-кик ыш часкам кара хаяларның арнында билдирер-билдирбес көгеренейнип тургулаар.

Ыш оон бажында демир суугудан үнген дээрзинге Серээдарда бичии-даа чигзинниг чок. Одунун өлээн өжүрбес, бажының иштин соотпас, уруг-дарының донурбас дээш Серээдарның кадайы Ханды черле от үспес, кургаг корженин, ыяжын оттулуп хүнзээр кижи. Ам шайын хайындырып, тараазын соктап олур боор ийин он... Ынчаар бодай кааптарга, Серээдарның чүрээ чым дээн: Хандының бажында ажылы-ла хөй болгай, а бөгүн тараа база соктаар ужурга таварышканы ол-дур... Бир эвес ёзулуг ден-чыриткы турган болза, Серээдар ийи согаш тараанны дүүн кежээ боду соктап каапкан турбас ийикпе. Кыштаглап үнүп келгенинден бээр ийи ай ажып турар, а бо аразында суур кирип, садыг-аймаага четпээн болгаш, ам тыртар таакпы-даа, кыпсыр керосин-даа, өштүг чүве дег, хары угла кээп төнген. Мал бригадири, зоотехник суглар бир-бир удаа чораан соонда келбээн, ынчангаш «ынанганының бажын ыт чизин» дээн ышкаш, оон айбы-чагыглары өлчаан сураг барган. «Ам канчаар, даарта сыгыр дан бажында аъттаныпкаш, суурже киргеш келбээже талаар эвеспе. Хойнун бараанын Ханды көрүп турар ыйнаан. Кедерезе, дүш эртап чорда кээр мен ыйнаан. Магазин харын ажык турар чүве ирги бе?» деп. Серээдар иштинде бодангган.

Хүн ажып, барык-ла инир дүжер чыгап чорда. Серээдар хойларын аалче кирип орган. Өдек кыдында кырганга үнүп кээрге, дөрт харлыг уруу хойларының ара-аразы-биле чара чүткүп, холдарын адазынче кайы оранчоктан сунуп, өөренген чаңы-биле, өөрүшкүлүү аажок, үткүй маннап орган. «Ът мунайн дээш амыралыр эвес, ынчангаш-да чорун ор ыйнаан, уруум» деп бодаан. Серээдар аъдыңдан баш үлүр дүжүп алган. Уруунун сунган холундан түлүп алырга, оозу адазының азыжынга бир-ле чүве сала каапкан. Коөрге, саазынныг конфета боон-тур.

— Ачанны азыраарын ол бе, уруум?—деп чорда, демгизи ам солагай хөлүн эпчок-үнчогу кончуг сунуп келген. Серээдар ону көрүп каап, амыраанны хөлчок: хүнзедир чыгыы таакпы тыртпаан таакпычыга чангыс шөйбек папирос безин дыка үнелиг-ле болгай.

— Чаа, бо конфета чигирни сен чип көр шүве, уруум. Мээн чигирям бо-ла болгай, таакпыны кайыын тып алдын, аваң бериптир бе?

Ынчалза-даа уруу адазынга чүнү эккеп бергенин-даа бодавайн:

— Ачай, мунай!—деп ыындыт.

Ыя аразында Серээдар кыпсып алган таакпызын чыыктапкаш, уруун езериниң кырынга аппарып олуртказып, элээн каш хандыр-хандыр соргулаарга, ам-на сагыжының саарзыы чидип, бажының иштин арай даамчырап келген ышкаш апарган.

Баглаажынга аъдын баглап, уруун дүжүргеш, бажыңынга кирип кээрге чырык-чарыы ана дендей берген болган. Үш-дөрт хонук иштинде шаажан дүвүнге хөвең холдуг үс кыпсып, имиртиленейнип олурган улуска шиңдиг керосин лампаларын аскылаптарга, сайгылгаандан тудак чок ышкаш сагындырган.

— Канчан ыынчап сергей бергенинер ол? Автолавка чорду бе? — деп, Серээдар тонунун мөөндүрүүнда шагжагар хыраанны сывыра тутказып, арнын сүйбавышаан, айтырган.

— Ол черде борта кээр ийикпе. Ам хар-чам бо хире улгады бергенде, соп-даа каайн дизе, маңаа каяа кээрил ол—деп, Ханды харылаан.

— Керосинни кым эккелир?

— Чыткан теве аскынга кандыыл кирген чүве дээн, боду-да төккүп келди ышкажыт.

Кадайының харыызы сагыжынга четпээе-даа, оон омак-сергек, ойнаар, баштактанып чаны кире берген орарынга Серээдар өөрүп, оон ынай чүве-даа айтырбайн, стол чанында сандайга барып олурушкаш, улуг хонекте сүттүг изиг шайын шаажан долдур күдүп алган. Ханды тавактa далган-тараазы-биле кады база бир тавактa дилe-дилe кескилеп каан ак хлебти столга эккеп салышкан. Оон бир оныа, бо чоокта чыттаабаан чыт дораан-на Серээдарның дүмчүүнга кээп хап, хүнзедир изиг чем ишпээн кижиниң чалгаар-ла чалаа берген.

— Машиналыг дайгалай чойду, ачай—деп, уруу холунда база бир конфета тудуп алган, оозунуң саазының адырбышаан, чугаалаан.

«Мал-маган, кажаа-хораа кандыг тур?» деп, көрүп хораан даргаларла ыйнаан кылдыр бодаза-даа, Серээдар айтырган:

— Ол чүү даргаларыл, уруум?

Диизелерде чигир, саржаан болгаш Серээдарның садыг барган санында чаңдыр көрбес садып экээри лаазадыг чыжыргана хандызын столга эккеп салган, орун кырынга орган чаа-ла үнеп чоруур оглун кужактап алган. Ханды база кээп ашаанын чанынга олурупкан.

— Даргалар-даа эвес, демги школа директору башкы-ла чорду. Садыгжы биле кижи аминзи база келди.

«Аанакайын баштактанып орарыла ол-дур ийин моон» деп бодап, Серээдар кадайының арнынче хүлүмзүрээн ышкаш көргеш, оон базырында стол кырында делгеттингеп аъш-чемче көрүп каап, чүүнү-даа аайын тыпшайн, кезек када ыыт чок олурган.

— Олар чүге чораанны ол? Машиналыг улус-тур бе?

— Колхозтуң чиик машиназы-ла чорду. Ырак-узакта малчыннарны айда-ла ийи удаа эргип, агитатору, садыгжызы, эмчизи кады чоруп турзун деп, мынаа партия хуралы доктаал үнүрген чүве дээр чорду.

— Кайы, шынап-ла, садыын база ап чоруур улус-тур бе, ынчаш?

— Харын бо ышкажыл. Чиг далган, быжырган хлеб, таакпы, керосин дээш эндере чүдүрүп алган улус чорду. Эмчиден эм база садып алдывыс.

Ол аразында уруу дөрүнде өрээлден эндерик-ле солуннар болгаш номнарны үүп чалай-чалай кужактап эккелгеш, оозун адазының ыяскээнин кырынга салып берген.

— Ма, номчу, ачай.

— Директор башкы бистиң агитаторувус ол ышкажыл. Көжер библиотека эккеп кагды. Дараазында келгеш еске номнар-биле солуп аар мен даар чорду — дээш, Ханды ашаанын арнынче хөлүг чиге көргеш, немеп каап.—Чүүн-даа бетинде, сес класска өөренир орус дыл номунан-на эккеп көр, башкы деп катап-катап чагып кагдым.

— Бооп-тур, харын. Черле сагындыр сен ийин. Ол башкыны биске агитатор кылып каапы дорууп-надыр але — дээш, Серээдар номнарны чүгүрүү көргүдеп, стол кырынга чыый каптылап олурган.

— А мен дерги садыгжызы болдум. Даштын кладовкада элээн хөй бараан каап кагдыгар. Бо даг аар ийинде машина четпес ийи аалдың эдерн моон кээп чүве садып алыр чүве эвеспе оң — деп. Ханды чугаалаан.

— Кымдан?

— Менден.

— Өртек-үнегин салчап каапты моң.

Ханды каттырыпкан:

— Дензилеп кылдээш, саазында өртээн биижи каан чүвени канчап салчаптырыптар боор. Ам бир кээрде база бараан эккелгеш, моозунуң өртээн мээң-биле ынчап самаажып аар, ол-ла ышкажыл...

Серээдар кадайынче көрүп, кезек боданып ора, чугаалаан:

— Шынап-ла, шымбай даргалар келгеш барган-дыр. Айда ийи катап ивейн, оода чаңгыс-даа удаа ынчаар тегерип кээп турар болза, болгаш ол-дур. Оон башка «хуу-салым, хуун-доскаар» дээш, даарта Шынаа кирер деп бодап кел чыттым чоп.

— Мен база ынчаар бодап хүнзелим. Чүгле хөй дозуп чоруй бааргыга бо уруглар-ла түрээр иргн бе дээш база безеректелип турдум. Шынап-ла, чыткан теве аскынга кандыыл киргеш бо-дур — дээш, Ханды база тадыладыр каттырыпкан.

Серээдар стол кырында чыткан хаптыг папиростан бирээни үштүп алгаш, сандайынга магадылай эптештир олурүп, таакпылай берген. Бөгүн черге куруглаан хап кактап органын сактып келчик бе, азы ам даарта эндерик хөөн, өг-бүлезин канчан-чоон дээш каапкаш, сууг кирип, садыг барбас апарганынга өөрүүрү ол ийикпе, кижин караан имиреткеш, чырыын чыртайтып хүлүмзүрүй берген. Оон түрл халаап, тонун кеттинип:

— Чоналда-ла харын өрү-куду чалдыраып турар машина болгай. Ана куп-куруг хиргиредип турарының орнунга, ёзулуг эки херек эгелеп алган улус-тур он. Чогум-на «Чоруун чогузун!» деп йөрээр ужурлуг чүве-дир — деп, үнүнүн хөглүг кончуг чугаалаңып турган.

Ханды база үнериниг белетбекиип, ашаанга улажы берген:

— Биске-даа шынап-ла, амыранчыг-дыр. Чуртталга улам-на экижип, чаартынып орары бо ышкажыл. Төрээн колхозувус кадарчыларга ынчаар дузалап, сагыш салып турла, бистe чүү боор, улам карак кызыл ажылдаар...

Серээдар бөргүн кедип алгаш:

— Чаа, мал-маган орайтай бээр эвеспе — дээш, дашкаар үнүпкен.

„Шынның" конкурузунга келген чогаалдардан

Кыдат болгаш индий улустарның эрге ажыктарынга

ПЕКИН. СЭТА). Камбоджа күрүвенниң баштыңы Нородом Сианукка алдар болдурган массалыг митингиге Пекинниң улус комитединиң даргазы Пын Чженьиң медеглээни болза, кыдат чазак кыдат-индий кызыгаар айтырыын чүгле тайбың чугаалажыышкынарының аргазы-биле шинтипрлээр дээш чайгылыш чокка туржуп турар.

Бир эвес бистер ышкаш, индий чазак база-ла тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының 5 принципнерин барымдаалап көөрүге белеп турар чүве болза, кандыг-даа бергелер турзажок, кыдат-индий кызыгаар айтырыы алызында баргаш чөптүг болгаш угаазылаалыг шинтиприн ыяавыла алыр апаар дээрзинге бүзүрээр бис деп оратор үргүлчүлеп чугаалаан. Кыдаттың болгаш Индияның улустарының наймаалы, болунуң оруунда бүгү мооңдактарны ажыын эртипшаан, ыяавыла хөгжүүрүнге бүзүрээр бис.

Харыы чугаазынга Нородом Сиануктуң кыдат-индий айтырыынга хамаарыштыр чугаалааны: Ам бо үеде бергелер турзажок, бо маргылдаа наймаалыг улус ийи чурттарның аразынга тайбың чугаалажымышкынарының аргазы-биле шын шинтипрлеттинген турарынга идегелиимин ышкынайн турар мен. Бир-тээ ийи чурттарның удуртукчулары болгаш улустары тайбыңны күзеп турар болганда оларның аразында айтырыгларны тайбың таарыштыр шинтипрлээр талазы-биле күзел ханымышкының дугуржуушкунну чедип ап шыдавас деп бодаа болбас.

Камбоджа күрүвенниң баштыңы КНО-га болгаш делегейниң еске-даа организацияларынга Кыдаттың дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузары дэмш саналдан турган. Кыдаттың Тайвань ортулуунда америк эжелелди Нородом Сианук буруу шаппан.

КУР-нуң даргазы Лю Шао-ци, КУР-нуң даргазының ораалачызы Дун Би-у, улус төлөөлөчилериниң бүтүкыдат хуралының Доктаамал комитединиң даргазы Чжу Де, КУР-нуң Күрүче чөвүлелиниң даргазы Чжоу Энь-лай болгаш албанның еске-даа кижилери, а ол ышкаш Пекинде турар даштыкы дипломаттар митингиге кирипшеп.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Челсегленишкинин дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелериниң Комитединиң Женевада катап эгелээн ажылы — даштыкы парлелгачың кичээнгейниң төвүнде турар. «ССРЭ даштыкы девискээрде тургускан ядролуг чепсектиң баазаларын узуткаарын саналдап турар», «Совет Эвилелли даштыкы чурттарда ядролуг чепсектиң баазаларын узуткаарын негеп турар»—ындыг эгелер-биле даштыкы парлалга Комитетке көрүүренбиле Совет Эвилелиниң киирген тайбиңга ынакшылдыг чаа саналларының дугайын бирги арыннарынга дыңнадып турар. Чаа совет саналлар чепсегленишкинин дүжүрер талазыбиле тодаргай түңнелдерни чедип алырынче Совет Эвилели оралдажын турар дээрзин балыткан турар деп, «Юманите» солуниуң тайылбырлакчызы Ив Моро бижээн. Чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле чугаалажышкынардан ойталап турарның шыңгыы көрүнгүр хайгаарал-ы-биле кудумчуларны таныылдап чоруп турар. Олар колдуунда хоорайның бүгү районнарында «коммунистерни» дилеп тыварын чорудуп турар.

Ында тудуп хоруглаашкын саңчурагайларны айтырыдан безин ойталап турар ындыг хемчээлге четкен дээрзин ол агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

К. ЧУКОВСКИЙ.

ИРАКТА БАЙДАЛ

КАИР. (СЭТА). Чоокта чаа Багдадка болган парлалга конференциязынга Иракның даштыкы херектер министри Талеб Хусейн Шабибтиң медеглээни болза: «Каттышкан Араб Республика биле Иракның аразында харылзаалар ийи араб чурттарның аразында шагдан бээр туруп келген бүгү харылзаалардан эң быжыг болуп турар» Бо дугайында ол медеглелди МЕН агентилел дыңнаткан.

Касем хөөнүг коммунистерни революция үзүткап чок кылыр аргалыг болган деп министр медеглээн. Амгы ёзу-чурумга хора чедирер дээр моон соңгаарны кандыг-даа оралдажышкынынар база ындыг хуу-салымга таваржыр апаар.

Курд деп улустуң айтырыының дугайында даштыкы херектер министрининң чугаалааны болза, курдтар биле арабтарның аразынга харылзааларны катап тургузарын чедип алырын чазак оралдажыр деп турар.

Англия биле Иракның харылзааларынга хамаарыштыр Шабибтиң медеглээни чүл дизе, ол харылзаалар өй-тавында болуп турар дээн.

Иракның министрлери чораан кижилерниң хуу-салымының дугайында айтырыга Шабибтаң харылааны болза, оларны шуптузун тудуп хоруглаан болгаш ам байысаалганы чорудуп турар.

Ирак-сирий харылзааларга хамаарыштыр Шабиб арабтарның соруглаларын боттандырарының эрге-ажыктарын барымдаалаап, чазак бүгү араб чурттар-биле кады ажылдажылганы чорудар дээрзин медеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Национал гвардияның чепсектиг кежигүннери шеврыгнең удур Франция шуут дадагалаан. Де Голльдуң чазаа «ниити рынокту» АКШ-тан хамаарышпас экономиктиг организация шынарлыг болдурарын ораалдажып турар. Франциз улуг капиталистериң бодалыбиле болза, «ниити рынокка» Англияның керн ол соруглаңы чедип алырынга шаптыктаар ийик. Француз төлөөлериниң кадыг-дошкун болгаш эптеш чок туружуунуң түңнелинде Брюсселье чугаалажышкынар 1963 чылдың январының төнчүзүнде үзүлген.

Брюсселье чугаалажышкынарның үзүлгени чүгле Англияга эвес, харын база Американың Каттышкан Штаттарынга соңуг болган. «Ниити рынокту» иштинде болуушкуларының хөгжүлдезин АКШ-тың контрольдап шыдаваны, херек кырында «ниити рынок» АКШ-тың аймылдыг адаанавачызы кылдыр хуулуп бар чыдары билдингир апаргаң. Харын херектиң ужуру болза «ниити рынокту» чурттарынче америк капиталдарны киирерин кызыгаарлаар дугайында айтырыгны чугаалажып көөр деп саналды «ниити рынокту» өске киржикчилерниге Франциняның чазаанның чоокта чаа киирериге четкен турган. Барын таланың күрүнелериниң аразында чөрүлдээлер Брюсель чугаалажышкынарның үзүлгениниң сөөлүнде ышкаш, дайын сөөлүдегеи төөгүде кажан-даа шак ынчаар чидиглеммейн келген. «Ниити рынок» болза амгы империалистиг чөрүлдээлериниң белдири болуп турарының шынмын бо бүгү бадыткап турар.

«Ниити рынок» ышкаш ындыг кызы экономиктиг болуглежишкинерге, бир-тээ олар делегей садыының таарымчалыг хөгжүүрүнге шаптыктап, ол каттышкышкынарда кирбейн турар чурттарны илгай көөрүге чедирип турар чүве болганда, Совет Эвилели адаа удур туржун турар. Бо талазы-биле Совет Эвилели делегейниң дыка хөй чурттарының, ылаңгыя ам-даа быжыппаан аныяк күрүнелериниң деткимчезин ап турар. «Ниити рынок» ол аныяк күрүнелерге улуг айыл болуп турар деп чүве билдингир болгай.

А. МИХАЙЛОВ.

Даштыкы чурттарның аразынга тайбың чугаалажымышкынарының аргазы-биле шын шинтипрлеттинген турарынга идегелиимин ышкынайн турар мен.

Бир-тээ ийи чурттарның удуртукчулары болгаш улустары тайбыңны күзеп турар болганда оларның аразында айтырыгларны тайбың таарыштыр шинтипрлээр талазы-биле күзел ханымышкының дугуржуушкунну чедип ап шыдавас деп бодаа болбас.

Камбоджа күрүвенниң баштыңы КНО-га болгаш делегейниң еске-даа организацияларынга Кыдаттың дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузары дэмш саналдан турган. Кыдаттың Тайвань ортулуунда америк эжелелди Нородом Сианук буруу шаппан.

КУР-нуң даргазы Лю Шао-ци, КУР-нуң даргазының ораалачызы Дун Би-у, улус төлөөлөчилериниң бүтүкыдат хуралының Доктаамал комитединиң даргазы Чжу Де, КУР-нуң Күрүче чөвүлелиниң даргазы Чжоу Энь-лай болгаш албанның еске-даа кижилери, а ол ышкаш Пекинде турар даштыкы дипломаттар митингиге кирипшеп.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага чамдык черлерге хар чаар, Кызыга шоолуг чагбас хүн болгур. Барыын чүк угланыышкынныг хат дагаар черлерге дыңгыыр. Агаарның температуразы: даглыг районнарга 12—17, чавыс черлерге 22—27, Кызыга 23—25 градус соок болгур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сабудардан сөңнап келгөн» 9.40, «Бистиң эргим депутарувус» 11.20, «Нек бөру» 1.10, 3, 4.50, 8.10, 9.50, «Домгалыг кыс» 6.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дидим ниилер» 11.15, 1.15, «Айыылдыг десиниигде» 3.15, 5.15, 7.15, «Станиславский», «Айыылдыг десиниигде» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Арганың улуг амытаныкың дугайында төөлү» 11.15, 1.15, «Дальний ортулуута» 3.15, «Буруулуг эвес мен!» 5.15, «Мистер Питкин дайзынның тыылында» 7.15, «Белградка старттар», «Л. И. Брежневтиң Югославиякка харыы чоруушкуну», «Мистер Питкин дайзынның тыылында» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чажыт ортулуг» 1.30, 12.30, «Сезиглеп адаанда» 2.30, 6.30, «Амыдырал азы өлүм» 4.30, «Станиславский», «Амыдырал азы өлүм» 4.30, 8.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бөөлар болгаш ноге-бугалар» 9.40, 11.40, «Үнгелээ аргадан үнүп келгеннер» 1.40, «Дош бадыылыыны» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сезиглеп адаанда» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кырган Аширюин кажары» 11.15, 1.15, 3.15, «Кем бөру» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Цирк артистери» (делгем экранныг) 11.30, 1.30, «Улуг вальс» 3.50, 6.50, «Оң чай дургузукда танцылаан» 7.30, 9.30 шактарда.

Номчукчуларның айтырыгларынга харыы

„НИИТИ РЫНОК" ДЕП ЧҮЛ?

«Европа экономиктиг ниитилежилгени» азы чугаалажып турары-биле алырга, «ниити рынокту» тургузар дугайында керээге ат салышкыны 1957 чылдың март 25-те Римге болган. Оон киржикчилери — Барыын Германия, Франция, Италия, Бельгия, Голландия болгаш Люксембург — каттыжымышкынның хемчээлиге кайыы тарифтеринин, капитал салышкынынарының б о л г а ш ажылчын күжүнүң талазы-биле дугуруштунган экономиктиг политиканы чорударын боттарының соруглазы кылдыр чарлааннар. Ук керээ 1958 чылдың январь 1-де күштүг болуп эгелээн. Ам бо үеге чедир «ниити рынокту» чурттары боттоттарының аразында садыгларлыгларга үлетпүр барааннарынга кайгамны 50 хуу хемчээлге чигетткен болгаш он кайгымларны тыртарын 1966 чылда шуут соксадыр бодап турар. Кодээ ажыл-агый продуктуларынга кайгымларны 30—35 хуу эвээжеткен, а 1970 чылда оларны тыртарын шуут соксадыр бодап турар. Ынчаарга «ниити рынокту» чурттары «ниити рынокта» кирбейн турар чурттардан киир сөөртүр барааннарга кайгымның чангыс аай тарифин доктаадырынче базымнарны кылганнар.

«Ниити рынокту» тургузарының инициаторлары Франция биле Барыын Германия болган. Оларга Италия, Бельгия, Голландия болгаш Люксембург каттышкан. Ол чурттарның улуг капиталистери, «ниити рынокту» хемчээлиге ходелбишаан, боттарының будурулгелериниң кончаазын көөдедип ап шыдаар боор бис деп кордап турар. Ылангыя олар моон мурнунда национал рынокгарның дыка кызыы хемчээлдериниң уржуумда будурерин кызыгаарлап турган ыка хөй бараанларны массалыг болгаш бөлүк-бөлүү-биле будурерин эмгелеп тургузар арганы сайгарылганын эң калбак рынокторының бар турар чоруу бээр боор деп бодап турганнар. Барыын Германиянын болгаш Франциянын күүлүг сан-үлетпүр бөлүктерин «ниити рынокта» кол ролду ойнап турар. Ол бөлүктериниң төлөөлекчилери «ниити рынокту» барыын-европа күрүнелериниң сырый каттышкан шериг-политиктиг эвилелиниң экономиктиг үндезинин болдурарын бодап турар. Бо «ниити рынокту» тургускан кижилериниң кол соруглазының бирээзи болза ажылчын шимчээшкинниге удур база делегей социализминге удур кады чорудар демисел болуп турар.

«Ниити рынокту» тургускан инициаторлар — Франция биле Барыын Германия — ол экономиктиг каттыжымышкынга Англияның кирер эргезинден эрецгейи-биле ойталавайн турган. Ынчалза-даа олар (ылангыя Франция) керээниң негелеларин англичаннарга хүлээп алдыммас кылдыр шак ынчаар бижиирин ораалдажып турган. Бир эвес Англия ол негелелерин хүлээп алган чүве болза, нациларының британ дем каттыштырылгазының Австралия, Чаа Зеландия болгаш Канада ышкаш ындыг чурттары-биле Англияның садыг харылзаалары өскелериниидең дээре ажыктыг каайлы тарифтериниң системазынга (испериянын преференцияларының системазынга) даянып турар. Ол системаны ёзугаар нациялярның британ дем каттыштырылгазының чурттары боттарының аъш-чем барааннарын болгаш чигээни барык-ла каайлы чокка Англияже киирип турар, а Англия ол чурттарже үлетпүр барааннарын үндүр сөөртүр үезинде янзы-бүрү чингеледеринн ажыглап турар. Ынчангаш хоочун империя харылзааларны хевээр артырарынга онза сонуургалдыг ол англи сан-үлетпүр бөлүктериниң «ниити рынокка» Англияның кирерин күштелдирер. Ынчалза-даа ол чурттарже үлетпүр барааннарын үндүр сөөртүр үезинде янзы-бүрү чингеледеринн ажыглап турар. Ынчангаш хоочун империя харылзааларны хевээр артырарынга онза сонуургалдыг ол англи сан-үлетпүр бөлүктериниң «ниити рынокка» Англияның кирерин күштелдирер. Ынчалза-даа олар (ылангыя Франция) керээниң негелеларин англичаннарга хүлээп алдыммас кылдыр шак ынчаар бижиирин ораалдажып турган. Бир эвес Англия ол негелелерин хүлээп алган чүве болза, нациларының британ дем каттыштырылгазының Австралия, Чаа Зеландия болгаш Канада ышкаш ындыг чурттары-биле Англияның садыг харылзаалары өскелериниидең дээре ажыктыг каайлы тарифтериниң системазынга (испериянын преференцияларының системазынга) даянып турар. Ол системаны ёзугаар нациялярның британ дем каттыштырылгазының чурттары боттарының аъш-чем барааннарын болгаш чигээни барык-ла каайлы чокка Англияже киирип турар, а Англия ол чурттарже үлетпүр барааннарын үндүр сөөртүр үезинде янзы-бүрү чингеледеринн ажыглап турар. Ынчангаш хоочун империя харылзааларны хевээр артырарынга онза сонуургалдыг ол англи сан-үлетпүр бөлүктериниң «ниити рынокка» Англияның кирерин күштелдирер. Ынчалза-даа олар (ылангыя Франция) керээниң негелеларин англичаннарга хүлээп алдыммас кылдыр шак ынчаар бижиирин ораалдажып турган. Бир эвес Англия ол негелелерин хүлээп алган чүве болза, нациларының британ дем каттыштырылгазының чурттары-биле садыгга ажыктыг каайлының бодумуң системазындан безин ойталаарынга чөпшээрешкен. Ындыг болза-даа Англия англи көдээ ажыл-агыйга чээли тыпсыр практиктан ойталап шыдавас болган. Өске талазында «ниити рынокту» кежигүннериниге рим керээниң доктааткан хүлээлгелериниге хамаарыштыр кандыг-бир онза чүүлдү тыпсыдуктери «ниити рынокта» кол ролду ойнап турар. Ол бөлүктериниң төлөөлекчилери «ниити рынокту» барыын-европа күрүнелериниң сырый каттышкан шериг-политиктиг эвилелиниң экономиктиг үндезинин болдурарын бодап турар. Бо «ниити рынокту» тургускан кижилериниң кол соруглазының бирээзи болза ажылчын шимчээшкинниге удур база делегей социализминге удур кады чорудар демисел болуп турар.

«Ниити рынокту» тургускан инициаторлар — Франция биле Барыын Германия — ол экономиктиг каттыжымышкынга Англияның кирер эргезинден эрецгейи-биле ойталавайн турган

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылдан үнезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 19 вторник № 42 (5446).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар республиканың Хүндүлел самбыразынга моон адаанда мурнакчыларны киирер:

Депутатка кандидат дээш агитация

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдага бүгү белеткел ажылдары бистиң республикада, бүгү чурттаазы ышкаш, СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунуң (1962 чылда) доктаалдарын күүседиринче, үлетпүр, тудуг, колхоз, совхозтарның ажылын улам экижидеринче, үлетпүр болгаш кодаа ажыл-агый бүдүрүлгелериниң хөгжүлдезин дүргедедиринче, СЭКП-ниң XXII съездизиниң идип үндүргени төөгүлүг сорулгаларны — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын чедиишкинниг шиитпирлээринче ажылчы чоннуң мобилизастаарының лозунуну адаа-биле чорупт турар.

Ам болур соңгулдага күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражыр дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлге, колхоз, совхоз болгаш бригада, участок, ферма бүрүзүнге социалистиг чарыш калбарып, республиканың бүгү кодаа ажыл-ишчилери усть-лабинчилерниң кыйгырыын деткивишаан, 1963 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар дугайында өөрүнчүг медээлер хүн бүрүде көвүдеп турар.

Оон-биле кады, соңгулда мурнунуң белеткел ажылында эң чугула болгаш политиктиг улуг ужур-дузалыг — Советтерге депутаттарның кандидаттарын дээшидериниң болгаш түс-түс округ комиссияларынга оларны бүрүткээриниң ажылы доозулган.

Ынчангаш, ам Советтерге депутаттарның кандидаттары дээш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң чаңгыс-аай блогунуң тиилелгези дээш пропаганда база политиктиг агитация ажылын бүгү күш-биле калбартырының эң харыысалгалыг ажылы ам түлүк чорупт турар.

Бо дээрге соңгулда мурнунуң белеткел ажылдарында эң чугула, харыысалгалыг үе. Ам болур соңгулдага РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге: районнар Советтеринге 590, дөрт хоорайлар Советтеринге—286, кодаа Советтерге 1374 болгаш суур Советтеринге 115 депутаттарның кандидаттарын бистиң республикада дээшидип үндүргениниң чугаалаарга-ла депутаттың кандидады дээш агитация ажылының кайы хире улуун көргүзүп турар.

Республиканың чер болганынга тургустунган 174 агитпунктуларда бактаап турар 347 агитколлективтерде чеди муң чыгам агитаторлар бо харыысалгалыг ажылды боттандырып чорударынга чер-черде партия, совет органнарынга улуг дузаны чедирип турарлар.

Агитаторлар, пропагандистер, илеткелчилер боттарының лекция, беседаларынга депутаттарга кандидаттарның намдарын болгаш ажыл-чорудулгазын соңгукчуларга таныштырарын, партияның болгаш чазактың иштики база даштыкы политиказын билдингир болгаш бүзүреддиг кылдыр тайылбырлаарын хандырар. Ол политика болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин, чеди чылдың планын чедиишкинниг күүседириниң политиказы, совет улустуң чаагай чоруун болгаш культуразын улам бедидериниң, бүгү делегейге тайбыңның хандырарының политиказы дээрзин соңгукчу бүрүзү ханы бүзүреп билгеш турарын чедип алыр ужурлуг.

Депутаттарга кандидаттар дээш агитация, оларның ажыл чорудулгазын бүгү талалыг чугаалажып көөр ажыл болза үлетпүр бүдүрүлгелерде болгаш колхоз база совхозтарда партия организацияларынга ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның, бүгү кодаа ажыл-ишчилерниң чеди чылдың бешки чылында түс-түс ажыл-агыйларның мурнунга салдынган планныг даалгаларын, алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче угланган, бар бүгү курлавырларны тывары база ажыглаалче киирери-биле шуут холбашкан турар ужурлуг.

Оон-биле кады, соңгулда мурнунуң хуралдарынга, депутаттарга кандидаттар-биле ужуражылышкын хуралдарынга Советтерниң болгаш оларның күүскомнарының, ажыл-агый органнарының адрезинге ажылчы чоннарның шүгүмчүлелдиг саналдарынче, сүмелеринче, хомудал болгаш дилеглеринче эң кичээнгейлиг болур чорук чер-черде партия, совет органнарындан шынтыы негеттинип турар. Чүге дээрге, ол шүгүмчүлелдер болгаш саналдар совет албан черлериниң ажыл-чорудулгазын улам сайзырадырынга, чурттакчы чоннуң культура-амыдырал хандырылгазын улам экижидеринге шиитпирлиг ужур-дузалыг.

Соңгулда хүнүнге чедир арткан санныг каш хонукта соңгулданы организастыг, политиктиг бедик деңнелге эрттирер дээш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынны хандырар талазы-биле кичээнгейлиг болгаш кыжениишкинниг ажылдар чер-черде партия, совет органнардан, соңгулдага хамаарышкан бүгү ажылдарга хаара туттунган партия, совет бүгү активчилерден, агитпунктулардан, агитколлективтерден шыңгыы негеттинип турар.

Соңгулда участогун бадылаашкынга белеткээр, соңгукчуларның данзызын хынаар болгаш өске-даа техниктиг белеткел ажылдарынче онза кичээнгейни салыры чугула. Хыналдадан илереп турары-биле алырга, чамдык ырак-узак черлерни чугаалаваска, Кызыл хоорайда безин чамдык кварталдарда дыка хөй соңгукчулар сөөлгү хүнге чедир-ле соңгукчулар данзызынга кирбээн ийикпе, ат, фамилиязы соора, шын эвес салдынган чоруктар дыка хөй болуп илереп турар.

Бистиң республиканың чер-черде бүгү партия, совет органнары, оларның хөй санныг активчилери коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бүгү соңгукчуларның бадылаашкынын хандырар дээш, соңгулданы организастыг, политиктиг бедик деңнелге эрттирер дээш боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылыр дээрзинге кандыг-даа чигзиниг чок.

Бузулбас найырал болгаш акы-дуңма кады ажылдажылга

Эштер Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев олар Венгр Улус Республиканың удуртукчулары Янош Кадарга болгаш Иштван Добиге телеграмма чорудуп, ССРЭ биле Венгрияның арзында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында керээге ат салганындан бээр 15 чыл оң-биле холбаштыр чүректиң ханы байырын болгаш эң дээре күзээшкиннерни бүгү совет улустуң мурнундан дамчыткан.

Ылангыя телеграммада чугаалап турары болза, керээге ат салган чорук бистиң чурттарывыстың амыдыралынга улуг чугула болуушкун болган. Керээге ат салганындан бээр эрткен 15 чыл бистиң улустарның арзынга бузулбас найыралды болгаш акы-дуңма кады ажылдажылганы бүгү талазы-биле хөгжүдүп база быжыглап келгениниң үезв болган. СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы коммунизмни тургузарының Программазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турар совет кижилер бодунуң венгр акы-дуңмаларының төөгүлүг тиилелгелеринге сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүп база чоргаарланып турар.

Венгр Улус Республиканың удуртукчулары Янош Кадар биле Иштван Доби олар венгр-совет найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында керээге ат салганының 15 чыл оң-биле холбаштыр Н. С. Хрущевка болгаш Л. И. Брежневке байырлыг телеграмманы чорутткан.

15 чылдың мурнунда чарган керээ—бистиң улустарның найыралының, бистиң ниити херектеривистиң шынчы илередикчизи—пролетарлыг интернационализмниң чаагай принциптеринге, национал эрге-ажыктарны кайы-кайызының хүндүлеп көөрүнге үндезилеттинген деп телеграммада чугаалап турар.

ВУР-да социализмниң үндезиннерин тургузарынга чедип алдынган чедиишкиннер Совет Эвилелиниң ак-сеткилдиг дузаламчызы-биле улуг хүре-чергези-биле холбашкан дээрзин венгр удуртукчулар демдеглеп турар. Байырлыг телеграммада чугаалап турары-биле алырга, коммунизмниң тургузуушкунунда совет улустуң чедип алган чайынначак чедиишкиннери социализмни бүрүн тургузарының эрге-ажыктарынга ажылга венгр улусту соруг киирип, делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар дээш улустарның демиселин быжыглап турар. (СЭТА).

Улуг-Хем районнуң Чаатының № 90 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округ соңгулда комиссиязының ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ге соңгулда дугайында тур Дүрүмнүң» 54 чүүлүн ёзугаар Чаатының № 90 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр «Чодураа» колхозтуң колхозчуларының ниити хуралындан дээшиткен, 1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединиң секретары эш Кыргыс Надылович Дииганы округтуң соңгулда комиссиязы 1963 чылдың февраль 17-де бүрүткээн.

Эш Николай Викторович ПОДГОРНЫЙГА

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның база Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы Силерге силерниң алдан хар харлаан хүнүңерде сагыш-сеткилдиң бүгү ханызындан байыр чедирип тур.

Үр чылдарда чурттаарын, чаагай кадык болурун болгаш совет улустуң чаагай чоруунга, бистиң чурттувуска коммунизмниң тиилелгези дээш моон соңгаар үре-түңнелдиг ажылдаарын Силерге күзеп тур бис.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Эш Н. В. Подгорныйга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
ЧАРЛЫЫ

Украинаның КП ТК-зының бирги секретары, СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш Н. В. Подгорныйның Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыялы дээш база төрүттүнгенинден бээр алдан хар харлааны-биле холбаштыр эш Николай Викторович Подгорныйга Ленин орденин база «Кадыр болгаш масна» алдын медальды бербишаан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 чылдың февраль 16.

Африка чурттарының хамаарышпас чоруун быжыглаарының эрге-ажыктарынга

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев КНО-нуң Африка талазы-биле экономиктиг комиссиязының Леопольдвиль хоорайда ажыттынган V сессиязының даргазынга бижик чорутткан.

Сессияның киржикчилери — африка чурттарының төлээлекчилеринге чүректиң ханы байырын чедиртиишаан, Н. С. Хрущевтуң бижээни болза, бүгү диптиң хосталгазынче, элеглел-түрегделди, ашты, зарыглаарны, бижик билбес чорукту, колонизаторларның Африкада артырып кааш барган бүгү бужар-чүдек уржуктарын кезээде узуткап чок кылырынче африка улустарының чүткүлүн Совет Эвилели болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күрүнелер ханы билип, эп-сеткилин каттыштырып турар. Социалистиг күрүне болур Совет Эвилели дыка хөй африка күрүнелерге акы-дуңманың ак-сеткилдиг экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызын, а ол ышкаш национал кадрларны белеткээр талазы-биле дузаламчыны көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа бодап турар деп бижикте чугаалаан.

Бижикте чугаалап турары болза, африка күрүнелерниң экономиказының хөгжүлдези, оларның экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун хандырары чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаары-биле, колониализмни оон бүгү илерээшкиннери-биле, оон бүгү эрги-даа база чаа-даа хевирлери-биле кады бүрүн узуткаары-биле шуут холбашкан. Совет Эвилели, мурнукузу ышкаш, база-ла бүгү кажи төрелгетенге ол амыдыралчы чугула сорулгаларны шиитпирлээри дээш олар-биле кезээде кады демисежир дээрзинге африка чурттар болгаш улустар бүзүреп болур.

Бижиктиң түңнелинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы африка диптиң экономиктиг деңшилгезиниң чаагай чоруунга, африка чурттарының хамаарышпас чоруун быжыглаарының эрге-ажыктарынга улуг чедиишкиннерни сессияның ажылынга күзээн.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУЛАР

1962 ЧЫЛДА ХУРАГАННАР КАМГАЛАП АЛЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

О. Садык, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 132 хураганны алган;

Т. Даш-оол, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 131 хураганны алган;

К. Күске, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 122 хураганны алган;

И. Сафонов, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 120 хураганны алган;

Д. Намдол, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 120 хураганны алган;

И. Ойбаа, «Найырал» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 116 хураганны алган;

С. Балчый, «Найырал» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 115 хураганны алган;

С. Баткар, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, чүс хойга онаалтыр 115 хураганны алган;

О. Ласүү, Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 114 хураганны алган;

И. Байыр, Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 114 хураганны алган;

Х. Баазан, Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 113 хураганны алган;

С. Бөрзек, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 112 хураганны алган;

С. Төрештей, «Тээли» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 112 хураганны алган;

С. Серээ, Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 111 хураганны алган;

С. Чүлдүм, «Тээли» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 110 хураганны алган;

С. Серен-Чимит, Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 110 хураганны алган;

О. Болат-оол, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 109 хураганны алган;

С. Мижит-оол, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 109 хураганны алган;

М. Темир-оол, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 108 хураганны алган;

О. Орамбаа, «Элегес» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны алган;

И. Дамзырын, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны алган;

М. Ном-Хуурак, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны алган;

С. Чыдым, Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны алган;

М. Бии, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны алган;

С. Тами, Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 106 хураганны алган;

К. Бармит, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 106 хураганны алган;

О. Доржу, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 105 хураганны алган;

О. Достай-оол, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 105 хураганны алган;

К. Аваадываа, «Элегес» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 105 хураганны алган;

С. Салчак, «Тээли» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 104 хураганны алган;

Ч. Балдацай, Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 103 хураганны алган;

С. Санаа, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 103 хураганны алган;

О. Доржат, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 103 хураганны алган;

С. Маадыр-оол, Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 103 хураганны алган;

С. Куулар, «Межегей» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 103 хураганны алган;

И. Доржу, «Тээли» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганны алган;

И. Калдар-оол, «Тээли» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганны алган;

С. Ламбараа, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганны алган;

М. Акан-оол, «Тиилелге» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганны алган;

Х. Чымба, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганны алган;

Б. Сырат, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны алган;

С. Харлыг-оол, Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны алган;

М. Чүчүмай, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны алган;

Д. Кашпык-оол, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны алган;

О. Кечилек, «Найырал» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны алган;

К. Санчы-Мидип, «Тээли» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны алган;

Д. Мөңге, Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

К. Чыргалан, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

К. Сады, Тес-Хем районнуң «Мөрен» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

С. Чамбал, Тес-Хем районнуң «Мөрен» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

Х. Орбуй-оол, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

Д. Долбаалтай, Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

Х. Чымба, Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

К. Шагыр-оол, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

О. Тамзы-Белек, «Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

С. Дойбаа, «Барлык» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

К. Комбу, «Барлык» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган;

Х.Ууртак, «Барлык» совхозтуң хойжузу, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган.

МУРНАКЧЫ СААНЧЫЛАР

1962 ЧЫЛДА СҮТ СААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

А. Вейрам, «Межегей» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2588 килограмм сүттү сагган;

К. Санчы, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2579 килограмм сүттү сагган;

З. Карташова, «Межегей» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2451 килограмм сүттү сагган;

М. Эннк-оол, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы бир саар инекке онаалтыр 2445 килограмм сүттү сагган.

И. Смирнова, «Элегес» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2400 килограмм сүттү сагган;

К. Поршнева, «Межегей» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2380 килограмм сүттү сагган;

М. Ханды, «Элегес» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2300 килограмм сүттү сагган;

Э. Вейрам, «Межегей» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2282 килограмм сүттү сагган;

Н. Шалимова, «Межегей» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2272 килограмм сүттү сагган;

З. Натпит-оол, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2119 килограмм сүттү сагган;

Е. Седен, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2053 килограмм сүттү сагган;

А. Үзүйген, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2040 килограмм сүттү сагган.

А. Пермякова, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2040 килограмм сүттү сагган;

М. Бичии-урук, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2040 килограмм сүттү сагган;

А. Дюбина, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2040 килограмм сүттү сагган;

Т. Макпал, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2040 килограмм сүттү сагган;

А. Хертек, «Барлык» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2040 килограмм сүттү сагган;

Т. Хацмаа, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2031 килограмм сүттү сагган;

Д. Байкара, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2031 килограмм сүттү сагган.

Ш. Биче-кат, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 2027 килограмм сүттү сагган;

К. Дыспык, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онаалтыр 1998 килограмм сүттү сагган;

(Уламчылыг).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының медеглели

Иракта коммунистеринге болгаш өске-даа демократтыг база патриоттуг күштеринге удур массалыг шаажылалды болгаш ханныг өлүрүүшкүннү чурттa боттандырып турарын Иракта келген медээлер херечилеп турар. Кандыг-даа буруузу чок чүс-чүс кижилерни массалыы-биле үжеп чиндирип, тудуп хоругдаар, эттеп-эрииндээр болгаш өлүрүп кырар чорукту эрге-чагырганың янзы-бүрү органнары организастап турар.

Касемниң ёзу-чурумунуң талалакчылары деп чылдак-биле коммунистерни болгаш өске-даа демократтарны база патриоттарны чер болганда аглап тургулаар. Кара бажыңнар тудуп хоругдаттырганнар-биле долган, тудуп хоругдааннарга тускай лагерьлерни тургускулап эгелээн. Нури Саидтиң империализмге бараан болган каргыс ёзу-чурумунга удур, а оон ол ёзу-чурумну дүжүргениниң соонда Иракта 1958 чылдагы революцияның эчис сорулгаларын амыдыралга боттандырары дээш хөй-хөй он чылдарда чайгылыш чокка демисежип турган ирак улустуң муң-муң маадырлыг оолдарының амы-тыны ам айыылда туруп турар.

Иракта Коммунистиг партиязы национал революцияның тугун кезээде бедик тудуп келген болгай. Коммунистиг партия болза хаан эрге-чагырганың болгаш империализмге чалчалаан эрге-чагырганың эң кадыг-дошкун шаажылалының үезинде колонизаторлар-биле, оларның төлээлекчилери-биле кажан-даа эптешпейн турган. Истеп-сүрүүшкүн-даа, кара бажыңнар-даа, азып өлүрүүшкүн-даа ол Коммунистиг партияның шиитпирлиин кошкадып шыдаваан. Ол болза бодунуң улузунуң национал эрге-ажыктары болгаш дээшилгези дээш демиселге Иракта өске кандыг-даа партиязының таваржып көрбээни улуг когаралдарга база таваржып келген. 1958 чылдың революциязын белеткээринге болгаш боттандырып чорударынга ирак коммунистер идепкейлиг киришкен. Касемниң хуузунда диктатуразының үезинде, истеп-сүрүүшкүннер болгаш шаажылалдар тураа-даа, революцияның эчис сорулгаларын боттандырары дээш коммунистер маадырлыг демиселди үргүлчүлеп турганнар. Империализмге удур демиселге национал патриоттуг күштерниң чаңгыс эви дээш, бодунуң төрээн чуртунуң ёзулуг хамаарышпас чоруу дээш, курд улустуң чөптүг национал негелделерин хандырары дээш, демократия дээш, ирак улустуң эргелери болгаш амыдыралчы эрге-ажыктары дээш коммунистер туржуп турганнар. Чурттуң хөгжүлдезин дедир тырттарын оралдажып турган күштерни коммунистер шиитпирлии-биле сойгалап илередип турган болгай.

Компартия болза бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга калбак улус массага даянып, оон деткимчезин ап турган. Хуузунда диктатураның болгаш күчүлежиишкинниң ёзу-чурумунга удур демиселге бодунуң чуртунуң бүгү-ле национал-патриоттуг болгаш демократтыг күштери-биле сырый кады ажылдаарынче Компартия оралдажып турган. Коммунистерни истеп-сүрүп турар чорук дээрге, национал чаңгыс эптиг, хосталганың, демократияның болгаш социал чөптүг чоруктуң политиказын чарлааны-биле бүрүн чөрүшкек боор турар.

Коммунизмге удур туруушту тудуп турар кижилер чайлаш чокка-ла бодунуң улузунуң ыдыктыг эргелерин таптай базып, бодунуң чуртунуң ёзулуг демократтыг болгаш патриотчу күштеринге хоралыг согуушкуннарны тавартырып, реакцияның херээнге бараан болуп, империализмниң халдаашкыннарындан чоннуң эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле нацияның чаңгыс эвин кошкадып турар дээрзин төөгү чаңгыс удаа эвес бадыткап келген болгай. Ынчангаш, Иракта коммунизмге удур үүлгедиишкиннерге бүгү делегейниң империалистиг реакциязының аажок өөрүп амырап турары кижи кайгаар чүве эвес-тир.

Найыралдыг ирак улустуң салым-чолу дээш ханызы-биле сонуургалдыг Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет кижилер Иракта тургустуна берген байдалга дүвүреп турарлар. Олар болза делегейниң бүгү дээшилгелиг хөй-ниитизи-биле кады Иракта шынзыдар барымдаазы чок массалыг өлүрүүшкүннерге удур килең-биле удурланып турарлар.

Бо хүннерде ирак улустуң мурнакчы кезээн шаажылалдарга болгаш чеңгээлежиишкиннерге таварыштырып турары-биле холбаштыр делегейниң хөй-ниитизиниң калбак кезээ дүрүн ёзугаар килеңнеп турар.

Совет коммунистер, бүгү совет улус Иракта ханныг өлүрүүшкүннерни болгаш шаажылалдарны шиитпирлии-биле буруу шаап турар. Ирак улустуң эң дээре оолдарын базымчалаарының болгаш өлүрүп кырарының политиказы буурап дүжер дээрзинге быжыы-биле бүзүреп турар бис. Араатанзаан реакцияга удур сырый каттышкан болгаш идепкейлиг хөделиишкиннери-биле шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринге хосталгага ынакшылдыг ирак улус күштү тып ап шыдаар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Партия организациязының дайынчы аргалыы

Барыын-Хемчиктиң «Мурнакчы» колхозта парторганизация СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын колхозчу массага угаадып таныштырар ажылды чедиишкинниг организастаан. Парторганизацияның агитколлективтиң 55 агитаторлары колхоз төвүнден эгелээш тус-тус бригадаларга, фермаларга болгаш малчыннар аалдарынга чедир хөй удаа барып, Пленумнуң бүгү материалдарын колхозчу амыдырал-биле холбаштырып тургаш таныштырган.

Колхозтуң ажыл-ишчилери ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин ханызы-биле медереп билбишаан, ында салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш бедик кодурангүшкуннуг ажылдап эгелээн. Тудуг материалдарының белеткелинде 73, одаар ыяш белеткелинде—21 колхозчулар бо хүннерде эң күженишкинниг ажылдап, бүдүрүлгечи улуг чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Олар амгызы ышкаш шак ындыг шалыпкын темпилер-биле үргүлчүлеп ажылдаар болза, 300 кубометр тудуг материалдары база одаар ыяш кыска хуусаада бурун белеткеттинер.

Ам үеде бодунуң кол күжүн парторганизация мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттирериниче мөөннээн. Малчыннарның амыдырал болгаш культура хандырылгазын экижидер дугайында СЭКП обкомунуң пленумунуң шиитпирин күүседири-биле холбаштыр ап чорудар хемчеглер ажылдап кылдынган болгаш кыштаглаашкынны доктаамал хайгаараар тускай комиссия тургустунган. Болдуунда коммунистерден тургустунган ол комиссияның кежигүннери бо хүннерде малчыннарның коданнарын кезип, оларның амыдырал-байдалын экижидериниң хемчеглерин ап, чамдык коданнарны өскээр сайгара көжүрүп турарлар. Кижи, малдың эмчилеринден, баш таарыкчызындан, салыгжыдан, лектор болгаш башкылардан тургустунган шыырак күштүг агиткультбригада ырак кыштагларда малчыннар аалдарынче үнүүшкүн кылыры ам мырынай-ла чурумчуп бар чыдар.

Дыка көвей коммунистер болгаш комсомолчулар чоокку хүннерде мал ажылынче мобилизастаттынган. Оларның иштинден коммунистер Ч. Очурну, К. Мөңгенни, комсомолчу Дугаржапты Манчүректе № 2, 3, 4 хойжу бригадаларының бригадирлеринге томуйлаан болгаш олар ажылдап кирипкеннер.

Ниитиниң малын менди кыш ажырар, ынчангаш малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуг чорууң өстүрер бедик чедиишкиннерни чедир дээш социалистиг чарыш ам бригадалар, фермалар болгаш тус-тус малчыннар аразында улам-на күштелип турар. Ол шимчээшкинниң база-ла бистиң коммунистеривис баштап турарлар. 100 баш төрүүр малга онаалтыр 100-тен эвээш эвес чаш төлдү өстүрүп дорууктурары, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,5 кг дүктү кыргып алыры, инек бүрүзүнден чыл дургузунда 1200 литрден эвээш эвес сүттү саары, бүгү малдарны эки семиртири — малчыннар ортузунда социалистиг чарыштың кол негелдези ол апарган.

1963 чылда күүсетсе чогуур улуг-улуг ажыл-агыйжы сорулгалар бистиң колхозувустуң мурнунда салдынып турар. 2680 га шөлге тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүргеш, 400 тонна тарааны күрүнеге садар, 130 тонна сүттү, 230 тонна эътти, 25 тонна дүктү күрүнениң эпбекшил савазынга киирер онаалгалыг бис.

Тудуг талазы-биле база хөй ажылдар бо чылын планнаттынган. Малчын өрегелерге 12 чурттaлга бажыңнарын, көдээ ажыл-агый техниказын шыгжаар 1 сарайны, 12 автомашина кирер гаражты, 100 инектиң база 100 бызааның 2 улуг кажааларын, 350 хой кирер 1 кажааны, 1 библиотека бажыңның тудкаш ажыглаалга киирер. малчыннарның 30 ажыг чурттaалга бажыңнарының капитал септелгезин кылыр. 70 мун түүйбүнү бүдүрер. 40 тонна чугайны өртедир дээш өске-даа ажылдар чорутунар.

Бо бүгү ээлчеглиг сорулгаларны боттандырарының ажылчы планын парторганизация. колхоз баштаар чер ажылдап кылган. Коммунистер болгаш комсомолчуларның күжүн планнаттынган ажылдарның кол-кол участоктарынга быжыглаан.

Б. ДАНЗЫ, парторганизация секретары.

Бистиң КАНДИДАТТАРЫВЫС

ТӨЛЕПТИГЛЕР

Зоя Натпит-оол Шагаан-Арыгның № 2 школазының онгу клазын доосkаш, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыг фермазынга чедип келген. Оон анаа ажылдаар күзели хайныгып, мынча деп дилег кылган:

— Мени фермага хүлээп ап көрүңер. саанчы бөлүксаар улуг күзелдиг мен.

Аныяк комсомолчунуң күзел-сорууңгалын барымдаалааш, ону фермага хүлээп алган. Зояның авазы база-ла саанчы турган, оон ады мурнакчы саанчыларның бирээзинге саналып чораан. Авазының ажылгылары, саанчы мергежилип школачы Зояга улуг салдарны чедирген.

Он чылдың дургузунда парта артынга олуруп, демир-үжүктү, тетрадьты ажыглап, өөредилге номнары номчуп, башкыларының чугаазын кичээнгейлиг дыңнап, эртемниң билиглеринче шымнылып өскен Зоя Натпит-оолдуң күш-ажылчы баштайгы базымы саанчыдан эгелээн.

Аныяк саанчының баштайгы чылында бергелер турган—саанчыга мергеживаан, быжыглаан инектерниң аажы-чаңын эки билбес. Болун ажылга чанчыктырып, арга-мергежилин бедидер дээш дуржулгалыг саанчылардан арга-сүмени ол ап, ону кызымаккай ажыглап келген.

Кидин-не саалда үези. Ол-ла колхозтуң Кожай фермазынга бодаарга Торгалыг фермазында үш катап хөй саанчылар бар. оларның хөйү аныяктар болгаш комсомолчулар. Учётчик эш Кара-оол саанчыларның тус-тузунда сагган сүдүн хынамчалыг демдеглеп олурган. Сүт бидоннарга улай-улай куттулуп, дола берген савалар сүттү сүт машиназынга тырттырып турган.

Ол хүн бүгү саанчыларның сагган сүдү ниитизи-биле 1007 литр болган. Чаа чылдың эгезинден бээр сүт улам-на көвүдеп турган болза, февраль 6-да саадынган сүт дүүнгүзүнден 14 литр эвээжээн. Учётчик ол байдалды ферманың бүгү инектеринге бруцеллёзка удур тарыышкынны чоруткандан болган деп тайылбырлаан.

Саанчыларның 1962 чылдың дургузунда сагган сүдүн түңнээш, кижи-кижиниң ат кырынга бижээш аскан. Комсомолчу Зоя Натпит-оол өскелеринден хөй сүттү саап, бирги олуруга турар. Ол бир инекке онаалтыр 1750 кг сүт саап алыр хүлээлгезин 2119 кг кылдыр күүсеткен. Оон саар он беш инектеринден «Рекордиска», «Амутка» деп шолалыг инектери эң-не хөй сүттү хүн бүрүде берип турар. Аныяк саанчы ам коллективтиң макталын чедип алган.

Зоя Натпит-оол ийи уругларлыг, аныяк-не. Ферманың саанчызы болуп үшкү чылынче кирген.

* * *

Тюлюш Балдан өг-бүлези-биле дүгүрүшкаш, бир-ле катап колхозтуң конторазынга барган. Ажылче үнер дээн колхозчулар, механизаторлар, бригадирлер колхоз конторазынга хайныгып турган.

«Хуу амыдыралдың бергелерин эки билир бис. Бүгү-ле күжүмнү эш-өөрүм-биле кады колхозтуң ажыл-херээнге киириштирер хүлээлгелиг мен. Бисти колхоз кежигүнүнге киирип алырын дилеедим» дээн бижиишкинниң колхозтуң баштаар черинге киирген.

Күзел боттанган — Тюлюш Токпайович Балдан 1948 чылда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң кежигүну болу берген.

Колхозка киргеш эш Балданның ниитиниң ажыл-херээнге кызымаккай чүткүлдүүн үнелеп көргеш, партия организациязы болгаш колхозтуң баштаар чери ону Кожайда сүт-бараан фермазының инек кадарчызынга киирген.

Оон-биле ужурашкаш мынча деп айтырдым:

— Мал ажылынга үргүлчү ажылдап келген-дир силер. Ажыл-амыдыралыңар дугайын чугаалап көрүңерем, акым.

Малчын таакпылап. элээн бодаңып олургаш, мынча деп чугаалап эгеледи:

— Фермага кадарчылап кирге-ле төс чыл чеде бердим. Баштай бергелер-даа турган. Ферманың девискээринге мал одарын билбес, кадарган инектеримни танывас чорук мени дүвүредип тургулаан. Оон ужурундан хостуг, шөлээн оъттап чораан инектерниң чамдыктары арга-ыяш иштинче кире бээрге, оларны дүргенне бөлүкседип келгилээр чүве чораан. Кадарчы хүлээлгеге чоорту мергежип, чүвениң ужурун билип, эки дуржулгаларны дыңнап келирге, ындыг байдал эки түңнеллерин көргүспезин бүзүреп көрдүм. Ол хамаан чок, шөлээн тавынга оъттап чораан малды ойладып сывыртаарга азы аарышкылдыр каккылаарга хөй сүттү бербейн баарын чамдык саанчыларның хомудалындан дыңнап турдум.

Чайлаглаашкын үезинде оларның одарын хүн бүрүде солуурy, оларны саалдаже чорударда халаштырбайн тавaар киирерин чанчыктырары, кышкы үеде азыралга тургузуп, сиген, силос болгаш концентраттыг чемнерни таарыштыр бээри кончут ажыктыг. Оон ынай малдың аажы-чаңын таныр алыры чугула. Чамдык инектер кончуг маңнангыр болур, олар үстүп алгаш чоргулай бээр, чамдызы шөлээн, оожум оъттаарынга ынак. Хемнер иштинде, тайгалар эдектеринде калыр-кашпал черлер тургулаар, ол черлерни кадарчы кижи билген тураары дыка ужур-дузалыг. Кадарчы кижи изиг хүннерге-даа, чаъс-чайыктыг бораннарга-даа таваржыр болгай—деп, ол тайылбырлады.

— Мал ажылының тускай эртемниглериниң арга-сүмезин үргүлчү сагып, малдың ажаалга, чемгериглезин экижидерге инектерниң сүдү чыл бүрүде улам-на көвүдеп турар — деп оон ынай үргүлчүлеп чугаалаан. — Бистиң фермавыста мурнакчы саанчылар хөй. Чижээ, саанчы Көк-кыс Санчы бо чылын база-ла республикада ат-сураглыг саанчыларның бирээзи болган. Ол бистиң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты. Назылай бергени дээш дузаламчы ап олурар-даа болза, Макпал кадай ам-даа эки саанчыларның бирээзи деп адаттыжаан. Оларга бис база-ла чоргаарланып турар бис. Маңаа учётчиктеп турган эш Байыр-оол өстүрген бызааларывысты чүс-чүзү-биле санап олурганын дыңнаан мен, оон тодаргай саны ам уттундурган-дыр.

Бодунуң чугаазын ол мынчаар доосту:

— Бистиң амыдырал-чурттaлгавыс магалыг чаагай, улам-на бай чурттап турар бис. Оглувус шериг хүлээлгезин эрттиргеш чаныл келди. Ол аныяк өг-бүлеге 770 рубль-биле бажың база садып бердивис. Олар ам уругулары-биле колхоз төвүнде чурттап турарлар.

Кадарчының чугаазын дыңнаары солун болган. Эш Балдан ферманың төвүнде тудуларга база киржип, хостуг үелеринде кандыг-ла бир ажылга идепкейлиг киришкен турар.

* * *

Комсомолчу саанчы Зоя Казаковна Натпит-оол Торгалыгның № 34 соңгулда округундан, Тюлюш Токпайович Балдан Кожайның № 35 соңгулда округундан Улуг-Хем район Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр депшиттиргеннер. Күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер дээш олар улам сорук кириишкинниг ажылдап турарлар.

Д. АРАКЧАА.

ӨЛҮКТЕН ОРУЛГА

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң аңчылары өлүк белеткелиниң планын күүседиринге болгаш колхозунуң орулгаларын өстүрерринге биче эвес салыышкынны киирип турарлар. Олар 160 киште, 250 ажыг диини, 4 дилгини, 6 адыг кежии, 20 эликти, 6500 кг балыкты белеткел черинге дужааган. Ынчангаш колхозка ниитизи-биле 5773 рубльдиң орулгазын кииргеннер.

Хертек Базыр 20 киште, Доора Хертек 17 киште, Салчак Көкей 15 киште белеткел черинге киирип, колхозка эвээш эвес түңниг орулганы кииргеннер. Олар оон ангыда 300—400 килограмм балыкты тутканнар. Тапсы бажыңда өшкү кадарчызы эш Тываан Салчак аалының чоогундан 105 диинни өлүрген.

Ынчалза-даа белеткел организацияларлы-биле чарган керээзинде хүлээлгелерин колхоз ам-даа чедир күүсетпээн төлээде, аңчыларны аңнырже ам-даа организастаары күзенчиг.

Х. ДОЙНУН.

ФЕРМАДА ӨӨРЕДИЛГЕ

Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозта № 1 сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары барык шуптузу кежээки школада өөренип турарлар. Олар ном, кыдырааш-биле долу хандыртынган.

Шуй сес чыл школазының башкылары өштер Күдер, Намдак фермага неделяда дөрт удаа кээп, кичээлдерни эки шынарлыг эрттирип турарлар. Олар кичээл болур мурнуу чарыында, азы соонда СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарының база бүгү делегей байдалының дугайында беседаны кылып берип турганнар. Ам башкылар РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага холбаштыр мыткыр номчулгаларны эрттирип турарлар.

Д. ДАСТАК.

* * *

Бистиң Кызыл-Даг салбырынта бо өөредилге чылында аныяктарның кежээки школазы ажыттынган. Ол биске дыка өөрүнчүг. Школада 45 кижи бар. Оларның иштинден Мажалык сүт-бараан фермазында 21 кижи бар.

Суурдан 5 километр черде турар ол фермага Кызыл-Даг школазының башкылары неделяда 2—3 удаа барып, өөредилгени үзүктелдирбейн, ак-сеткилдиг ажылдап турарлар.

А. АРТАА.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫНЧЕ

Өвүр районнуң ажыл-ишчилери бо ажыл-агый чылында күрүнеге 695 тонна сүттү, 925 тонна эътти, 160 тонна дүктү садар деп хүлээлге алгаш ажылдап кирипкеннер. Бо хүлээлгениң чедиишкинниг күүсеттинери, районнуң партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының мал кыштагладыышкынның кайы хире организастыг эрттириринден кол хамааржыр. Эрткен чылдың декабрь айның төнчүзүнге чедир районнуң девискээринге, ыяңгыя дагларынга, мээстеринге хар колдуунда чуга, харын чамдык черлеринге кара турганындан чамдык ажыл-агыйлар тайбыңзырап турган. Сөөлгү айларның иштинде одарларда хар 40—50 см ажыр чаапкан. Оон кырындан хат-шуурган хертуктеп каапкан. Ынчангаш шээр малдар одарга чедип, чем тып чиири бергедей берген. Мал кыштагладыышкынында байдалды Өвүр парткому, райкүүском чугаалажып көрген. Колхозтарда мал кыштагладыышкынында байдал амгы үеде чамдык черлерде бергедээшкинниг болуп турар.

Ындыг бергедээшкиннер турза-даа дуржулгалыг хойжулар Сендей, Карыма, Авыр-оол, Сундуй-оол болгаш өскелериниң-даа хою массалыг оолдап, хурагаларны чидириг чокка камгалап ап турар.

Ындыг болза-даа районнуң колхозтарында мал кыштагладыышкынының ниити байдалын эки деп оожургап черле болбас деп чүвени партком бюрозу ажыл-агыйларның удуртукчуларынга сагындырган.

Чамдык черлерден дүвүрээзиниг медээлер кээп турар. Районда ниитизи-биле 12270 баш мал шуут азыралда, 2783 баш мал чартык азыралда, а октябрь 1-ден декабрь 1-ге чедир районга 934 баш мал өлүп хораан.

Кыштаглаашкынның байдалы «Коммунизмче орук» болгаш «Торгалыг» колхозтарда артык дүвүрээзиниг болуп турар. «Коммунизмче орук» колхозта чүгле кадарчы Байыр-Белектиң коданындан 70 баш анай, хураганнар өлген. «Кызыл түк» колхозтуң хойжузу Саар бодунуң харысалга чогу-биле 12 хураган өлүрген болгаш ол хурагаларны кадарчы боду төлээр кылдыр актыны тургускан. «Торгалыг» колхозтуң кадарчызы Эдер-оолдуң иртинниң 50 хуузу. Малдый-оолдуң хоюнуң 50 хуузу арып баксыраанызы-биле ам тургузу азыралда кирген. Ол колхозтуң Чинге-Дөргүн бригадазында 300 ажыг арган хураган тургузу азыралда кирген.

Малды баш удур эмнээриниң талазы-биле ажыл кончуг багай тургустунган. Мал аарыышын кол чылдагааны болза, эрткен чылын хойнуң чуулдазын чогуур өйүнде кылбайн, серидей бергенде кылырга кандыг-даа ажык чок болган деп тускай эртемниглер бадыткап турар. Ол ышкаш малдың кажааларынга дезинфекция бүгү колхозтарга чорутунмаан.

Мал аарыын баш удур эмнеп, хемчег албас чүве болза, хөй-хөй тонна дүктү ышкынар апаар. Төрүүр 100 баш малга онаалтыр малдың чаш төлүн четче албас, эътти бүдүрерин көвүдедип шыдавас болур.

Колхозтарның удуртукчулары, мал эмчилери, зоотехниктер баш удур шыңгыы хемчег алган болза, ындыг бергедээшкиннер турбазы билдингир. Амдызында, үе орайтаваанда өнче бүгү күштү салып, малдың азырал-ажаалдазын экижидеринге удур бүгү хемчеглерни алыр херек.

Малды хүр кыш ажырарының бир кол чүүлү—малдың быжыг чемсууру болур. Ындыг турда «Коммунизмче орук» колхозта болуун чемнер безин улавас үстүрүвүн кырында келген. Ону садып тыптынарының талазы-биле ажыл ол колхозтуң удуртукчуларын дүвүреттейн келген. Ам «Коммунизмче орук» девискээринде аъттыг-даа, тракторлуг-даа далбыйлап болур дээн одарлар бар. Ол дугайын ол колхозтарның удуртукчулары боданвайн турарлар. Кижи күжүн малчыннарже немевейн турар, сакманщиктерни малчыннарже кончуг эвээшти чоруткан. Машина-техниканы малчыннарга дузалаары-биле быжыглаваан.

Чамдык бригадаларда, малчыннарда дус безин ай-айы-биле үстүп турар. Оон тургжук Дус-Дагның мырынай-ла чанында «Торгалыг» колхозта безин дус чок боор турары мырынай кайгамчык.

Ырак-узак черлерде чурттап, ажылдап турар малчыннарның амыдырал-чурттaлгазынче сагыш салыр чорук бистиң районда база кончуг кошкак.

Малчыннарга солун, сеткүүлдер ай-айы-биле четпейн турар. Ылангыя «Торгалыг» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарда ол ажыл кончуг багай. Медицина ажылдакчылары, мал эмчилери ыраккы малчыннарга ховар барып турарлар. Малчыннарга кино кончуг ховар көргүстүнүп келген болгаш сөөлгү ийи айда районда автоклуб безин чок болган.

Фермаларда, бригадаларда чурттaлга бажыңнары чугайлаттынмаан, арыг-шевери багай.

Мал кыштаглаашкынын организастыг чорударындан артык харысалгалыг сорулга районнуң партия, совет, хөй-ниити организацияларының мурнунда кол чүүл болур.

Х. СЕМИС, «Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Колхозтуң активчизи

Партбюро секретарының кабинединге чазык чаагай аныяк херээжен кижи кирип келген. Ол болза, Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» колхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы Ооржак Бюрюң-

маа болган. Ону бо суурда улуг, биче кижилер шупту хүндүткел-биле адап турар. Бюрюңмаа колхоз конторазынга бир ажыл-херек ужурунда үргүлчү чедип келир. Ол бир катап бодунуң планнарының дугайында сүмележип алыр дээш парткомга чедип келгеш:

— Даарта клубка херээженнерниң дыштанылгазы кежээзин эрттирер деп бодап тур бис—деп, Ооржак чугаалаан.

— Кончуг эки чүве бодап турар-дыр силер, эш Ооржак—деп, партбюро секретары эш К. Хаян-оол чепшээрежип харыылаан.

Херээженнер чөвүлелиниң даргазы-биле партбюро секретарының аразынга болган ол чугаа эрткен чылдың төнчүзүнде болган.

Ооржак чүгле партбюрога кээп турар эвес, харын ол бодунуң ап чорудар деп турар хемчеглериниң дугайын көдээ Совет даргазы-биле, колхоз баштаар черниң кежигүннери-биле, комсомолчулар-биле үргүлчү сүмележип ап турар. Ындыг-даа болза, Бюрюңмааның кол дузалакчылары болза, Шеми суурнуң херээженнери болуп турар. Чөвүлелде төс кижи хөй-ниити шугуму-биле ажылдап турарлар. Ынчаарга оларның кылып турар ажыл-херектери хөй.

Херээженнер чөвүлелиниң даргазы хүн бүрү чүнү кылырын демдеглеп алган турар. Ооржак хөй-ниити ажылын эки чорутпушаан, колхозунда база хөй ажылды кылып турар. Ол, суурнуң бүгү бажыңнарынга арыг-шевер чорук колхоз столовайзының поварлы Анай-оол Кара-Сал азы эмнелге пунктузунуң санитарказы Мыйдок Моңгуштуң бажыңында ышкаш болурун чедип алыр дээш оралдажып турар.

Херээженнер чөвүлели бажың иштин арыг-шевер болдурарындан бүгү суурнуң арыг-шеверин чедип алыр, ону ногаанчыдар дээш ажылды чорудуп эгелээн. Ындыг-даа болза суурнуң херээженнери боттарының ажылын оон-биле кызыгаарлавайн турарлар. Олар колхозчуларның дыштанылгазын экижидериче угланган эки хемчеглерни чорудуп турар. Ажылдан хостуг үеде активчилерниң киржилгези-биле «Амданныг кежээзи чем», «шокар пөс хептиг танцы» дээн ышкаш дыштанылганың кежээлерин база эрттирип турар, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң концертин үндүрүп турарлар.

Коммунист Ооржак Бюрюңмаа суурнуң херээженнеринге солун чүүлдерни тып, кылып турар.

ЧУРУКТА: Ооржак Бюрюңмаа.
Сөзү болгаш фотозу Н. ЧЕРНЫШЕВТУУ.

Үлегерлиг коммунист

Бистиң колхозта коммунист эш Б. К. Самыйлык бодунуң назы-хары 60 аже берген-даа болза, хөй-ниитиниң ажыл-херээнге идепкейлиг киржип, төрээн колхозунуң экономиказын сайзырадырынга күш-ажылчы үлүүн киирип турар.

Колхозтуң баштаар чери, парторганизация эът бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле хаван ажылын колхозка сайзырадыр деп шиитпирлээш, ол харысалгалыг ажылды коммунист эш Б. К. Самыйлыкка даасkан. Ол 1960 чылда 18 хаванны хүлээп алган. Оон иштинге төрүүр хаван чүгле 3 баш турган. Ол чылын эш Самыйлык 15 хаванны семирткеш, 1,5 тонна хаван эъдин күрүнеге бир дугаар-ла дужааган.

1961 чылда төрүүр 3 кол хаван бүрүзүнден-не ол 19 хаван оолдарын ап, күрүнеге хаван эъди садарын улам көвүдеткен. Чеди чылдың дөрткү чылында эш Самыйлык төрүүр 7 кол хаваннарның бирээзинден-не 14 хаван оглу алыр деп хүлээлгезин 18 баш кылдыр күүседип, 6,5 тонна хаван эъдин күрүнеге саткан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери-биле танышкаш, Борис Кастыйбаевич азырап турар хаваннарының баш санын бо чылын 400 чедирер деп хүлээлге алган. Ону күүседирде төрүүр 4 улуг хаваннарның бирээзинден-не 14 хаван оолдарын, дүңгүжүн төрүүр 17 хаваннарның бирээзинден-не 7-ден эвээш эвес хаван оолдарын ап, харын чамдыктарын ийи катап оолдадыр арганы херглээр деп шиитпирлеп алган. Бедиткен хүлээлгезин ол чедиишкинниг күүседип эгелээн. Чыл эгезинден бээр төрүттүнген 15 хаван оолдарын ол бүрүн камгалап алган. Ам бо хүннерде ол 200 ажыг баш хаваннарның ажаалда-азыралын эки чорудуп турар.

Бо чылын эш Самыйлык күрүнеге 21 тонна хаван эъдин, азы хаван ажылын колхозка хөгжүдүп эгелээн 1961 чыл-биле деңнээрге 14 катап көвүдедир деп шиитпирлеп алган күженишкинниг ажылдап турар. Оон ынай, Борис Кастыйбаевич чеди чылдың алдыгы чылы—1964 чылга хүлээлгени база алган. Ол төрээн колхозунга хаваннарның баш санын 1964 чылда 600 башка чедирер деп турар.

Үлегерлиг коммунист, идепкейлиг хөй-ниитичи — район Совединиң депутаты эш Б. К. Самыйлык бодунга алган бедиткен хүлээлгезин чугаажок күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис.

А. ТОРЖУ.
Тожу районнуң «Совет тыва» колхоз.

СОҢГУЛДА ХҮНҮНГЕ

Көдээ тудуг-монтаж эргелелиниң Кызыл-Мажалык участогунда Сергей Кенденович Очурнуң бригадазы эрткен чылда бүдүрүлге онаалдазын 125 хуу күүсеткен. Олар бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга бүзүрелдиг ажылдап турар.

Бригаданың амгы кылып турары ийи квартиралыг чурттaлга бажыңы март бирде ажыглаалга кирер. Ол болза бызаңчыларның соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белээ болур.

Т. ТҮЛҮШ.

„Шыңга" парлаттынган соонда

Кичээнгейде кирген

Эрткен чылдың декабрь 20-де үнген № 298 «Шыңга» Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозта ажылдап турар херээжен чонну херекке албас, оларга күш-ажыл дептери бербес, ажыл төлевирин өг-бүлениң эр ээлериниң адынга киир бижип турарын илереткен эш Ч. Мөңгениң чагаазы парлаттынган.

СЭКП парткомунуң секретары эш Н. Бойдуунуң редакцияга дыңнатканы болза: солунда бижиттинген материалдың фактылары долузу-биле шын болган. Материалдың хыналдазының түңнелин парткомнуң бюрозунга чугаалашкаш ажылчын, малчын херээженнерниң амыдырал-чурттaлгазынче үндезин кичээнгейни салыр деп шиитпирлээн. Херээженнерни ажылга хүлээп алырда оларның документилерин бүрүн четчелеп кылган турарын «Барлык» совхозтуң директорунга, партком секретарынга болгаш ажылчыннар комитединге даасkан.

Ажылдап турар бүгү херээженнерниң документилерин кыска хуусаада четчелеп кылырын дирекция черинге хүлээткен.

ТУДУГЖУЛАРДА

Кыштың соок хүннеринде Хемчик хемниң ол-бо талакы эриктеринде чоон-чоон чодур теректерниң будуктары буурара оюкталы бергилээн. Доңмас кара суглардан агып баткылаан чайынды хем уунуң дожунуң кырын шыва ап, өөртан туман эртен, кежээ тарап үнүп турар.

— Хемчик хемниң уну тумаңнай бээрге сооктуң градузу кодурлур чүве болгай — деп, тус черниң чурттакчы чонунуң чугаалажып турары таварылга эвес болбайнаан.

Чоокта чаа бир-ле катап Хемчик хемниң эриинде көвүрүг тудуунуң дугаары 5 отрядының бетон заводунга чеде бердим. Ында бригадир-механик Николай Михайлович Шевцовка удурткан комплексилиг бригада ажылдап турар.

Бригаданың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары Хемчик көвүрүүнүң тудуунга херглеттиннер демир-бетон бүдүрери-биле чергелештир, арматура, тудуг ажылының болгаш түс черниң тудуг материалдарын белеткээрин, сөөртүрүн база боттандырып турар. Мынчангаш бригаданы комплексилиг деп адап турарының ужуру ында.

Чамдык ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле ажыл дугайын таныжып чугаалашканымның соонда, бригадир механик эш А. М. Шевцов-биле ужураштым. Бригадирниң байдалын бодаарынга ажыл дээш талажыры аажок ышкаш.

Каш минуталар дургузунда чугаалажып олурувуста безин, автомашиналар, тракторлар шуптузу ажылдап чорупкан ирги бе дээш соңга караандан ол каш-даа катап барып көрду.

— Автомашиналар болгаш тракторлар тус-тус ажылдаар черлеринче чорупканнар — деп, прораб чугаалаарга ам оожургап олуруп алган, бригадир мынчаар чугаалады.

— Бистиң бригадавыста ажылдап турар инженер-техниктиг ажылдакчылар колдуунда-ла Украинадан келгеннер. Бодум дугайты улуг-улуг орук тудугларынга 12 чыл дургузунда ажылдаан мен. Тываже келиривистиң мурнунда кур черлиг Казахстанга болгаш улусчу Кыдатка «Найырал» деп орук тудуунга ажылдап турган бис. Бистиң бригадавыста орустар, украиннер, белорустар, тывалар болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа национал улустары ажылдап турар.

— Кыштың соогу бетон кылырынга шаптык болбайн турар ирги бе?—деп айтырыг салдым.

— Чок, шаптык болбайн турар. Бистер изиг, соок-даа агаар-бойдустуң байдалынга ажылдап өөрени берген кижилер бис. Тываның агаар-бойдузу төргиин эки чер-дир, кол чүүл — ажылдаарындан хамааржыр. Тывага бетон кылырын кышкы үеде чедиишкинниг чорудары берге дээр дугайты чамдык эштерниң бодалы шын эвес. Январьның соок хүннеринде безин ажыл изиг-түлүк хайнылышкынныг чоруп турар—деп, бригадир улуг бүзүрел-биле харыылады.

Бригада амгы үеде Хемчик көвүрүүнүң тудуунга херглеттиннер узуну 23 метр демир-бетон ооргаларны, көвүрүг кырынга эптеп салыр чуга бетоннар бүдүрерин боттандырып турар. Ол ажылдарны доосkан соонда Ак-Довурак—Абаза автооруунуң тудуунда көвүрүглерге херглеттиннер бетон кылыры-биле Ак-Сугже чорупттар.

МОНТАЖНИКТЕР БРИГАДАЗЫ

Хемчик хемде демир-бетон көвүрүг тудуунуң кол ажылы доозулган. Бо хүннерде ында коммунист эш Г. В. Тумашковтуң удуртулгазы-биле монтаж ажылы кылып турар. Монтажниктер бригадазының составы хөй-даа эвес, 6 санныг кижиден тургустунган.

Олар 1962 чылда көвүрүг тудуунга монтаж кылырының чыл планының 11 айларның дургузунда 138 хуу ажыр күүсеткеш, декабрь 1-ден эгелеп 1963 чылдың үлүүнге ажылдап эгелээннер. 1963 чылдың январь айның планын 150 хуу күүсеткен.

— Чаңгызы хөйү дээш, хөйү чаңгызы дээш деп принцип ёзугаар ажылдап турар бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга бисте чыдып каап турар кижи чок. Ниитизи-биле бригада хүнден хүнче, айдан айже, кварталдан кварталже болгаш чылдан чылже эки түңнелдерни чедип ап келген деп бригадир чугаалады.

— Хемчик хемге демир-бетон көвүрүг тудуп тургузары республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге дыка улуг ужур-дузалыг дээрзин эки билир бис. Дөө турган ыяш көвүрүгнү чоптап көрүнер-даан. Хем чайын үерлей бээрге чүгле чүглүг күш ужуп эртер. Ол чорук «Тыва даг-дүгү» комбинат тудуунга кайы хире саат ужураштырып турарын бодуңар билир боор силер. Ам удавас чараш, чаагай, күчүлүг, демир-бетон көвүрүг болур. Бо-дур-бо, өртүзү-биле автомашиналар каржып, солчуп маннажыр, ийи талакы кыдыгтары-биле чадаг кижилер чорууур — деп чугаалавышаан, мени эдертип алгаш прораб эш Г. В. Тумашков чаа көвүрүгнү көргүскен. Ындыг көвүрүгнү бистиң Төрээн чуртувустуң төп областарындан көрүп болур.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында республиканың сайзырап турарының база бир тодаргай херечизи бо-дур деп бодап, көвүрүг кыры-биле чоргаарланып чорупт турдум. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген монтажниктер бригадазы көвүрүг тудуунуң бүгү-ле монтаж ажылын РСФСР-ниң Дээди Совединиң болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар кылдыр март 1-де бүрүн доозар дээш күженишкинниг ажылдап турар. Монтажниктер бригадазының болгаш бетон заводунда комплексилиг бригаданың хүлээнип турары болза, Хемчик хемниң демир-бетон көвүрүү бо чылдың июль 1-де ажыглаалга дужааттынар.

Т. ТАЛГАНЧИК, «Шынның» корреспондентизи.

ЧУРУКТА: бетон заводунга белеткеп кылган узуну 23 метр демир-бетон ооргаңы Хемчик көвүрүүнге тургузары-биле сөөртүп бар чорууру.

ПОЛТАВА. Мал ажыл-агыйынга ткань препараттарны болгаш биогенниг стимуляторларны ажыглаарга чаш мал дүрген өзер болгаш оларның дензизи немежир. Эрткен чылын Полтава областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 13 муң ажыг мыйыстыг бода малды, 2 муң ажыг хаваннарны ткань препараттар-биле тараан. Ол препараттарны областың ветеринария-бактериология лабораториязынга белеткеп турар.

ЧУРУКТА: лабораторияның бүдүрүлге салбырында. Мурнуку өдүрүгде ветеринария эмчизи Е. Д. Соловьева ткань препаратты хынап олур.

Фотозу П. КЕКАЛОНУУ.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ ОБЛАСТЬ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Горький хоорайның Автозаводск районунуң столовайлар трезиниң хөй-нийти чемненилге бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары аъш-чемни кылып белеткээриниң шынарын экижидер, чоннуң чемгерериниң культуразын бедидер талазы-биле эгелекчи санал үндүрүп, чоокта чаа маңаа хамаарыштыр бүгү чурттуң хөй-нийти чемненилге ажылдакчыларын социалистиг чарышка кыйгырганнар. Ында айтып турары болза, трестиң бүгү-ле столовайлары чартык фабрикаттар-биле комплекстиг хандырылгаже шилчээн, ол чорук белеткеп турар чемнерниң шынарын экижидер, ассортиментизин калбартыр арганы берип, чемненикчилерниң хандырарының дециилгелиг аргаларын калбаа-биле нептередиринге дузалыг болуп турар.

Столовайлар трезиниң шугуму-биле кадрларны өөредир, оларның мергежилин өстүреринге хамаарыштыр чорудар хемчеглер база ажылдап кылдынган болгаш боттанып эгелээн. Ол ышкаш чемненикчилерниң негелде херегледериң эки өөренип көөрү-биле чемненикчилер конференциязын бүгү столовайларның айы-биле ой-өйде организастаары көрдүнүп турар.

Горький хоорайның хөй-нийти чемненилге черлериниң ажылдакчыларының бо кыйгырыы болза, бистиң республикага хөй-нийти чемненилгезин таарымчалыг организастаарынга чогумчалыг, күрүнеге чугула ужурдузалыг херек болганда, ону профэвилел организацияларын, бүгү хөй-нийти изин-биле деткиир, аңаа хамаарыштыр социалистиг чарышты калбартыр ужурлуг деп көрбүшаан, профэвилелдерниң область чөвүлелиниң президиуму тускай доктаал үндүрген. Ол доктаалда айтып турары болза:

Белеткеп турар чемнерниң шынарын экижидери, чоннуң чем-биле хандырарының культуразын бедидери дээш социалистиг чарышты организастаар дугайында горькийжилерниң инициативазын бүгү хемчээл-биле деткип сайзырадыр. Бо кыйгырыгны республиканың хөй-нийти чемненилге черлериниң ажылдакчыларының ортузунга чугаалажып көөрүн организаставышаан, тодаргай хүлээлгелерни алыр, социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле тус-тус столовайлар, буфеттер коллективтеринге дузалажырын ол доктаалда профэвилелдер обкомнарынга, ажылчын комитеттеринге, местькомнарга президиум дагзып турар.

Торгалыгның кызы

Торгалыгда саанчы, кадарчы кыстар-ла хөй, олар шупту-ла ажыл-ишке ынактар. Ол кыстарның аразында эш-өөрүнден онзагай ылгалы чок-даа болза, ында чоннуң «Торгалыгның кызы» деп хүндүткелдиг-биле адап турары 17 харлыг комсомолчу уругнуң дугайында чугааны эгелээли.

Суурнуң таптыг-ла ортузунда, шала бедиксимээр улуг бажыңның эжиинде «Торгалыг» колхозтуң уруглар сады» деп кызыл пөсте улгаттыр бижип каан тур. Ында келир үеде бистиң салгакчыларывыс, чазык хүлүмзүрүглүг чаштар чуруктуг номнарны ужугледир аарак номчаан, ырлашкан, хөглүүш чүү дээр! Чолдаксымаар сынныг кыс дужунда өрээлден үнүп келди. Уруглар садының кижизидикчи башкызы, комсомолчу Раиса Давың-оол ол болду. Оон ак-сеткилдиг ажылдап турарының дугайында Торгалыгга келгеш, каш-даа удаа дыңнаан мен. Раиса Давың-оол ур эвес үеде ажылдап-даа турар болза, чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Болдунуң ажыл-ижиниң дугайында мынчаар чугаалап турар:

— Бир чыл бурунгаар Хандагайты ортумак школазын дооскаш, бодумнуң төрээн колхозумга уруглар садының кижизидикчи башкызы болуп ажылдай берген мен. Баштайгы үелерде бичии уругларны кижизидип, башкылаары дыка берге турган. Ынчалза-даа ада-иелер-биле сырый харылзааны тудуп тургаш, бодумнуң чаа ажылымга шуудай берген мен. Бистиң бо уруглар садында саанчыларның болгаш кадарчыларның 20 уруглары турар. Бичии уруглар колдуунда-ла маңаа турарлар. Чоокта чурттап турар малчыннар уругларын улуг хүннерде ап алгаш, бир хондургаш эккеп турарлар. Хойжуларның малы оолдай берген чай чок үелерде олар уругларын ап четтикпестер. Ынчан бичии уруглар маңаа турарлар...

Хенертен эжик оожум ажыттынган соонда ала бөмбүк туткан бичии кара оол бакылап келгеш, башкызынга шулуктеп-ле эгеледи. Ооң дугайында Раиса «Бо болза хойжу бригаданың бригадири Доржу Казаниниң оглу, үш харлыг Толя-дыр. Шулук чугаалап турда амыр чүве-дир ол»—деп, мактавышаан. Колхоз клувунга 2 удаа бичии чаштарның концерти болганын тайылбырлай-дыр.

Раиса Түлүшевна уруглар садында кижизидикчи башкы болурундан аңгыда, Торгалыг суурда комсомол эге организациязының секретары болду. Хөй-нийти ажылында канчаар ажылдап турарын мынчаар таныштырды:

— Бистиң организацияның комсомолчулары шоолуг хөй эвес, ынчалзажок хуралдарны өй-шаанда эртирип турар бис. Амгы үеде комсомолчулар шупту малчыннарже сакманшиктеп үнгеннер. Суурда ажылдап турар аныяктар шуптузу агитаторлар. Удавас болур РСФСР-ниң Дээди Совединиң болгаш чер-чер Советтерниң соңгулдазынга уткуштур комсомолчу агитаторлар соңгукчуларга үргүлчү барып, агитация ажылдарын чорудуп турарлар. Оларның аразындан Өлчеймаа Базыр-оол, Вера Доңгак олар ылгалып турарлар.

С. ВЛАМИРОВ.

Бистиң уругларывыс

6 уругларывыстың 5-жи школада өөренип турар. Уругларны школага өөредип, кижизидери чүгле башкыларның херээ деп шын эвес билип турар чамдык ада-иелер бисте ам-даа бар. Бүгү тала-биле сайзыраңгай, эртем-билиглиг аныяк салгакчыларны кижизидеринге школа, башкылар-биле кады ада-ие база улуг харысалгалыг болур.

Ынчангаш бис, бир-ле дугаарында, өөреникчи уругларывыстың өөредилге херекселдерин четче хандырарынче кол кичээнгейни салып турар бис. Оон аңгыда, бот-кичээл, катаптаашкын кылыр черни бажыңынга таарыштыр тургузары чугула. Бажыңывыстың бир өрээлин ынчаар таарыштырган бис. Ол, арыг-силиг, чылыг, чырык. Аңаа уруглар шөлээн кичээлдеп турарлар.

Бистиң уругларывыс класс айы-биле үш аңгы столга олуруп, онаалгазын кылып эгелээрге, оларның кижи бүрүзүн хайгаарап турар бис. Онаалганы кылган соонда, катаптаашкын кылырлар. Өске арткан шактарда класстан дашкаар ажылга киржир.

Бот-кичээлди хүн чурумунда айыткан шактарда чорудуп турарлар. Хүн чурумунда ойнаар, ада-иезиниң бажың ажылынга дузалаар, күш-ажыл шактарын хуваараан. Бистиң уругларывыс ону доктаамал күүседип чаңчыга бергеннер.

Уруу, азы оглу школада кандыг бөлгүмде өөренип турарын ада-ие сонуургап көөрү чугула. Бөлгүмнүң ажылынга оон киржилгезин бүгү тала-биле деткиир болза эки. Бистиң 3-кү класчы ийис уругларывыс школада бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнде киржип турарлар. Бис база-ла оларга кандыг-ла бир арга-биле дузалаарын кызып турар бис.

Бо үстүнде чамдык чүүлдерни бүрүн боттандырып турарывыстың түңнелинде, бистиң уругларывыс шупту эки өөредилгелиг. Улуг уруувус Лора ажылдавышаан кежээки школаның 10-гу класында өөренип турар. Саша—7-ги, Сережа 5-ки, ийистер Роза биле Рая 3-кү класста эки өөренип турарлар.

С. МОНГУШ-ООЛ.

Таңды район,
«Тиилелге» совхоз.

Кара-Хөлдүң тудугжуларында

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң тудуг бригадазының кежигүннери бригадир А. Оланның удуртулгазы-биле тудуг ыяжының белеткелин чедиишкинниг чорудуп турар.

Таспы-Хемде ыяш белеткелинде колхозтуң 39 шилиндек тудугжулары бо чылдын тудугларынга херек-лээр 2500 кубометр тудуг ыяжындан сөөлгү хүннерге чедир 952 кубометр ыяшты кезип белеткээн. Тудугжулар Дам-Сүрүң, Норбужап, Шончалай, Окпан-оол, Бырдаан болгаш өскелер-даа ыяш белеткелинде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, мурнакчылар болуп турар.

С. ЧАМДЫ.

ЭРГЕЛЕКЧИ БОЛГАШ АКТИВ

Номнар корум-чуруму ыыдыр салдынгылаан. Чамдык номнарны, солуннарны столдар кырында-даа делгеглээн. Оларның артында: «Малчын, бо номнарны номчуңар!», база бирээзинде—саанчыларның арга-дуржулгазын нептереткен, өске бир столдуң артында — «Механизатор, бо номнардан өөрен!» дигилен каан.

Ол-ла библиотекада делгелгелерден «Шупту соңгулдаже!» деп делгелге булуңу эң-не бай, мында бүгү солуннар, журналдар, соңгулдага хереглиг номнар делгеттинген болду. Бо черле кымга-даа билдиниг: бистиң чуртувуста бир улуг кампанияның бирээзи. Мону барымдаалааш, «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей библиотеказының эргелекчизи Моңгуш Чачытпаа кандыг кампания ажыл эгелээн болза, ону бодунуң ажылдап турар библиотеказынга болган чок-ла бир дугаарында холга алган турар.

Моңгуш Сатпажыковна бо библиотекага аазы ур ажылдаан, кым кандыг номнар номчуурун, кымга кандыг номну сүмелээрин билир.

Эрткен чылын ооң журнуунга чаңгыс кол сорулга салдынган турган: номну өреге бүрүзүнге чедирер, өреге бүрүзү доктаамал номчукчулуг турзун дээш ажыл чорудар.

Бо айтырыг анаа боду чаңгаар шиитпирлеттинмес. Мону чедип алырда, чүгле кижилер-биле, библиотекага хөй активти тургузары Чачытпааның негеттинип турган. Ону кылырда партия, комсомол, профэвилел организациялары-биле быжыг харылзааны тургускан болгаш 20 ажыг активтерни библиотекага хаара туткан. Ооң түңнелинде чыл төнчүзүнге чедир номчукчуларының саны 800 ашкан. Биче-Тей суурнуң чурттакчылары ам ол библиотекадан ном ап номчуваан турар өреге чок. Номчукчуларының саны 1961 чылда 312 кижи турганындан өрткен чылын ол хире өскен.

— Актив-биле ажылдаар чорук бир талазында библиотеканың ажылынга улуг дөгүм, ийи талазында номчукчуга активтер улуг идигин бээрин көрдүм—деп, ол чугаалап турар.

Биче-Тейниң библиотекары М. Чачытпааның ажылының дуржулгазы

Моңгуш активтери-биле быжыг харылзаалыг. Ол баштай бодунуң библиотеказында бар кандыг-бир солун номну номчуп танышкаш, ооң утказын, кол-кол маадырларын кысказы-биле бодунуң активтеринге баштай таныштырар, а активтер боттарының тус-тус хуваалдалыг черлеринге барып, ук номну номчуурун сүмелеп, ооң кыска утказын таныштырып турганнар.

— Активти шаанн алганывыс база эки: колдуунда-ла агитаторлар. Сөөлгү үеде совхозтуң ажылчыннарының ном дээш негелдези улгаткан. Номдан хоорук улустарны чамдыкта хурал-суглаага шыгыы шүгүмчүлептер суг апаргылаан болтай—деп, ол чугаалады.

— Силерниң эки ажылдап турар активтериңер хөй бе?—деп, айтырдывыс.

— Куулар Кара-кыс, Ооржак Комбу-Доржу, Ооржак Седип болгаш оон-даа өскелер ийин. Олар чүгле номнуң кол утказын, ооң ужур-дузазын чугаалап бээри-биле кызыгаарлаттынмайн, боттары моон номнарны алгаш, бажыңнарга четирип берип, ол номнарны доктаамал солуп турар. Ооржак Седип ам Сүт-Кажаада сүт-бараан фермазынче көжер библиотеканы алгаш, мында саанчыларга, кадарчыларга номнарны чедирип берип турар—дээш, Моңгуш Сатпажыковна келген улустарда баарды.

Көжүп чоруур библиотекаларны база тургускулаан. Актың малчыннарында көжер библиотеканы мында кижи эмчизи Николай Шомбуң тарадып турар. Ооң көжер библиотеказында 40 ажыг малчыннар хаара туттунган. — Библиотекавыстың ном фондузу улгаткан, номчукчулар көвүдээн, номчулга залы чок, бир хүнде ном бээриниң саны 30 ажып турар, библиотеканы улгаттырын бээр дугайында партком секретарынга айтырыг тургузар мен. Библиотеканы улгаттырар дугайында айтырыгны партком болгаш совхозтуң дирекциязы черле ойталавас дээрзин идегээр мен—деп, ол чугаалады.

Чачытпаа Моңгуштуң бо чылын планы улуг. Номчукчу санын ийи катап көвүдедир, кижи бүрүзү номнуг турзун дээш ажыл чорудар. Мону чедип алырынга хөй активти библиотекаже хаара тудуп, оларның-биле боттуг ажылдарны чорудары болур.

Моңгуш чүгле библиотекадан улуска ном бээри-биле кызыгаарлаттынмайн турар болгаш Катылыгның, Актың, Сүт-Кажааның сүт-бараан фермазынга ном-сеткүүлдүг налдап чеде бээри кончуг-ла өөрүнчүг. Ол хөй-ниитичи агитатор, суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, клубта бот-тывынгыр уран чүүл болгумунуң идепкейлиг киржикчизи.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

„Кып-кызыл чечекчигеш“ дугайында

(Көрүкчүнүң бодалдары)

Республиканың хөгжүм-шии театрының чанында театр студиязының суртуулдары «Кып-кызыл чечекчигеш» деп шии-тоолду Кызылга болгаш районнарга каш кезек черге көргүзүп, боттарының чогаадыкчы мергежилин чоңга бараалгатканнар. Шии-тоолду хөй-хөй кижилер көргеннер. Ниитизи-биле алырга, олар ону чедиишкинниг ойнап, боттарынга таварышкан бирги шылгалдазын ажып эртип шыдааннар. Аныяк артистерниң чедиишкиниң ойнаанынга байыр чедирбестиң аргазы чок!

Аъттыг мунган кижи ооң чорууунуң дугайында кандыг-бир состу болган-на чок чугаалай каапталы ышкаш, шиини көрген көрүкчү кижи болганында, чамдык чүүлдерни дугайында санал-оналымны кадыкса тур мен. «Кып-кызыл чечекчигештиң» ойнакчыларында: Л. Солун (садыгжы ашактың ролюнда), Р. Чооду (уругларның иезин), К. Кара (Шулбус-кадай), С. Каадыр-оол (орду ээзи мангыс) оларның ойнааны черле онзалап демдеглексенчиг. Оларның дугайында өске-даа көрүкчүлерниң саналы ындыг болганын дыңнаан мен.

Ынчалза-даа сеткилге таарышпас чамдык чүүлдерни база-ла чугаалаар бодадым. Уран чүүлдүң нарын болгаш узун оруунуң эге базымнарында оруктуу изеп бар чыдар аныяк артистер мону артык сүме-дир деп болдавастар боор. Шииниң кол маадыры Алёнушканың ролюнда ойнап турар М. Дарый ол хире чараш, эргим кыстың овур-хевирин кижиниң сагыш-сеткилиниң иштики хайнышкыны чокка кошкак ойнап турар. Ооң чугаазын, шимчээшкинин алгаш көөрге, арай-ла дидим эвес хире. Дарыйда артык маңназшкыннар-ла хөй костүр. Шынында, Алёнушканың ролю амыдыралдың оруунче магалыг хандыгышкын, сагыш-бодалдың ханы дүүшкүнү-биле бүргеттинген турган болза, көрүкчү ону улуг сагыш ханышкын-биле көөр, оон-биле деңге сагыжыы аартып, бодалын бодарадып орар-ла болгай. Эш Дарый, маадырның психологтуг аажы-чаңында бир кол чүүлдү — сагыш-сеткилдиң иштики күжүн илередирде, ам-даа тывынгыр аргалар-биле ойнаары күзенчиг.

«Кып-кызыл чечекчигеш»—тоол болгай. Ынчалзажок киржикчилерниң идик-хевинде ындыг-ла тоолчургуу, каас-коя хептер чок болуп турары көрүкчүнүң сеткилинге четпейн баар-дыр. Кажан садыгжы, ордуга кире бергенде, көзүлбес дузалакчылар аңаа суг кудуп берип, аъш-чем делгээн столду салып турары сонуургаачыг болур турган. Ындыг-даа болза ол болуушкуннарны таарымча чок көргүскен. Чүл диве, кожеге артында бир-ле кижиниң столду иткен, суг сунган, кеге-бура дүрзүзү көргүзе туткан холдары костүп турары тоолчургу эвес кылдыр көстүр.

Бо бүгүге көрүкчү бүзүреп келир кылдыр ол шимчээшкиннерни, болуушкуннарны таарыштыр кылыры күзенчиг. Ук четпестерни аныяк артистер эдип-чазап алыр дээрзинге бүзүреп каалы.

Чоңга бараан болган чогаадыкчы ажылынарга улуг чедиишкиннерни күзедивис. «Кып-кызыл чечекчигештиң» соонда, силер хөй-хөй шиилерни ойнап, хөй-хөй көрүкчүлер-биле ужуражыр болгай силер...

В. СЕРЕН-ООЛ.

Эң эки танцы коллективи болгаш эң эки концерт программазы дээш көрүлде-конкурс Кызыл хоорайның комсомол организацияларында амгы үеде чоруп турар. Ол көрүлде-конкурсту ВЛКСМ хоорому организастаан, ында хоорайның албан организация, бүдүрүлге, өөредиглге черлериниң чээрби ажыг коллективтери киржип турар. Конкурстуң кол сорулгазы—бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылын хөгжүдеринге идиг бээри, бот-тывынгыр талантылыгларны тып илередири. Бо айның 25-те түңнел концерт болур, аңаа эң шилиндек болуп шилиттинген номерлер кирер.

ЧУРУКТА: кедээ ажыл-агый техникумунуң 2-ги курузунуң суртуулдары Комарова, Скугорева оларның орус улустуң танцызын күүседип турары.

Фотозу В. ХИННИСТИН.

Олар революцияның тиилелгезин быжыглап турар

Гаваннын чоон талазында улуг эвес тейден «Нико Лопес» деп нефть болбаазырадыр заводтуң чурумалы мырынай хенертен-не долузубиле костүп келир. Аажок улуг делгем девискээрде—одуругланган агарып костур нефть шыгжамырлары, арыглаар тургузулгааларның суургалары, нефть дамчыдыкчыларының ак-ак шугумнары, мастерскаяларының крышалары, суугуларның хоолайлары. Заводче кирер эжиктиң бедик арыгында: «Ажылчын-тараачынның эвилели делгерезин!»—деп лозуң бар. Мырынай ырак эвесте «Монкада» шивээзиниң маадырлыг штурмунуң база «Уранта» яхтазының алдарлыг рейдизиниң киржикчизи, сыныш чок революционер Нико Лопестиң тураскаалы. Фидель Кастрога баштаткан 82 куба патриоттарны дүжүргениниң соонда баштайгы тулчуушкуннарның бирээзинге эш Нико Лопес болунун чонунуң хостаалгазы дээш маадырлыг-биле өлген.

Нико Лопеске тураскаалды ажыдып турган хөй кижи киржикчилиг митингиге ажылчыннар боттарының заводун маадырлыг куба улустуң алдарлыг оглунуң ады-биле адаар деп бир үн-биле шиитпирлээннер. Ол болза 1960 чылдың ноябрь 20-де—«Нефтичиниң хүнүнде» болган. Тураскаалды долгандыр дириг бедүүн чечектер кажан-даа онмас.

— Киринер, эш. Ам-на беседалажыптаалы. Силерни дыңнап тур мен. Чүүден эгелээр бис?

— Силерден эгелептээли!

— Менден?

— Ийе, силерден. Мурнунда ажылчын чораан, ам — чуртта кол нефть болбаазырадыр заводтуң директору...

Габриэль Хорхе болза 35 харлыг болду. Бо заводка, ол он үш чыл мурнуу чарыында кажан аңаа «Эссо» деп америк компанияның миллионерлери тергиидеп турда келген. Дөрт чыл иштинде Габриэль аңаа ажылчын болуп, оон соонда операторнуң дузалакчызы апарган. Курстар доосkan соонда чаа арыглаашкын тургузулгазынга операторлап ажылдап турган. Оон-биле кады американың операторлары үргүлчү кады ажылдап, а чүгле кубажыларны пульт чанынга артырбайн турганнар. Оларга бүзүревес турганнар. Кандыг-даа үндезин чок-тур! Ол үеде чуртка америк чалча Батистаның диктатуразынга удур чепсектиг патриотчу демисел хайынган турган. 1959 чылдың январь 1-де Фидель Кастрога удурткан революция тиилээн. Американнар чорупканнар. Ол дугайын кым-даа хомудаваан. Өске куба операторлар-биле кады Габриэль нефть болбаазырадырларын бүдүрүлге чорудулгазының эргелелиниң башкарыкчызынга ажылдай берген. 1960 чылда Габриэль Лас-Вильяс можунуң улуг эвес нефть болбаазырадыр заводунуң администраторунга томуйлаттырган. Аныяк администратор заводтуң ажылын экижидери билек, ону Гаванаже база катап келдирти берген. Габриэль ам он беш ай «Анко Лопес» деп нефть болбаазырадыр заводту удуртуп турар. Баштай берге-ле турган: улуг бүдүрүлгени удуртуп башкарарының дуржулга аргазы чок, билиглери четпес турган.

— Ажырбас, шыдаптар сен, сеңээ дузалажыптар бис, бүдүрүлге дугайында сагыш салышкын дээрге бистиң нийти херээвис болгай—деп ажылчыннар ынча дээннер.

Директор боду заводка бүдүн дүннер иштинде ажылчыннар, техниктер-биле кады туруп келир. Ооң бодуун кабинеди ам штаб апарган. Маңаа кыска летучкаларны эртирип, бүдүрүлгениң чугула айтырыгларын шиитпирлеп, тургузуга сентелгезиниң талазы-биле хүлээлгелерниң күүселдезиниң чоруп турарын аңаа чугаалажып турар.

— Херек апарганда Габриэль заводка дүне-даа болза чедип келир. Дараазында хүнде ол артып калыр—деп ажылчыннар чугаалайдырлар.

— Ооң «чымчак дөжээ» ол-дур —деп, профком кежигүнү, техник Рене Фернандес Иокъербо каттырбышаан, булуңда дүрүп каан шугумнуг шокар матрацче айытты. Кабинетте бөдүүн демир сандайлар, ханада Хосе Мартиниң, Лениниң, Камило Сьенфуэгестиң портреттери. Улуг эвес бижик столунуң кырында Черниң баштайгы совет эдеринчизиниң македи. Кеску черде: «Допчу чугааланар», «Төрээн чурт азы өлүм. Бис тиилээр бис!»—деп состерни демир үш булуңнуг таблички шевергин бижээш аскан.

...Септелге мастерскаяларының делгем цегинде заводтуң эргежок чугула бүгү септелге ажылдарын чорудуп турар. Амгы үеде ол цех-биле кожа артык кезектер бүдүрериниң чаа цегин тудуп турар. Цех Кубаның Совет Эвилелинден болгаш өске-даа социалистиг чурттардан алганы чаа дериглелер-биле дериттинген.

— Чүгле бистиң заводтуң артык кезектерге негелдезин хандырар дээш эвес, харын чурттуң өске-даа бүдүрүлгелериниң, ылангыя химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин хандырар дээш бо цехти тудуп турар бис—деп, завод-биле мени таныштырып турган техник, профэвилел организациязының чингине секретары Гильермо Фернандес Вила чугаалап турду.

Кубада нефть болбаазырадыр заводтарның барык бүгү дериглелери американы. Олар дээрге эргижиреп калган. Болганчок-ла бирде бир кезээ азы өске белдир ажыглалдан үне бээр. Ынчаарга Каттышкан Штаттар ажылдап турар заводтуң дериглезинге херек артык кезектерни киирерин соксатканнар. Берге байдалдан уштунарын ажылчыннар, техниктер, инженерлер боттары тып турарлар. Саадаар чорук мырыңай ховар, завод продукцияны узук чок болгаш өзүп турар хемчээлге бээр ужурлуг. Улус ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң эрге-ажыы шак ынчаар негеп турар. Боттарының сорулга-бодалын ажылчыннар, техниктер, бүгү коллектив шак ынчаар билип турарлар.

Мындыг таварылга болган. Тургузулгаларның бирээзин эде дериирингe хөй санныг немелде чаа материалдар негеттинне берген. Шак мындыр хөй эң чугула материалдар заводка чок турган. Ындыг берге байдалдан уштунарынга ажылчыннарның болгаш техниктерниң чогаадыкчы болгаш тывынгыр чоруу дузалаан. Түңнел кайгамчык: тургузулганы эде деририниң талазы-биле бүгү-ле эргежок чугула ажылдар эң кыска хуусаада—22 хүннерде-ле доозулган. Ажылчыннарның, инженерлерниң болгаш техниктерниң энтузиазмы кайгамчык болган, тус-тус механизмнерниң болгаш белдирлерниң эптелгезин мырыңай эрте, 8-ле хүннерде доосkan деп заводтуң директору Габриэль Хорхе чугаалаан. Баштай ону кылырынга үш айларны планнаан турган.

Ажылчыннарның маадырлыг, кызымак күш-ажылы, техниктерниң болгаш инженерлерниң нефть-чиг-эттиг ажылдап кылырынга техниканың чаа чүүлүн пептеретkени, дайын байдалының үезинде он ийи шактыг ээлчеглиг ажылче шилчиишкин, хүлээлге дээш патриотчу бедик медерел болгаш өске-даа чамдык факторлар заводтуң коллективинге 1962 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде, 52 хонук бурунгаар күүседир арганы берген.

— Чыл планының хуусаа бетинде күүселдезиниң чедиишкининге совет специалистерниң болгаш Танкер Флоттуң далайжыларының алдарлыг күш-ажылы канчаар-даа аажок улуг идиглиг болган болгаш аңаа өөрүп, четтиришкинни илеретпес аргавыс чок—деп, заводтуң директору тайылбырлады. Империализм болуңун ажылдакчыларын дедир алгаш барганының соонда тып-тып келген чамдык техниктиг айтырыгларны шиитпирлээринге дузаны заводка ажылдап турган специалистер чедирген. Совет специалистерниң күш-ажылы кончуг ажыктыг болган.

Заводтуң ажылчыннары совет специалистер дугайында өөрүшкүнү илередип чугаалап турарлар. Олар дээрге ёзулуг бөдүүн, эки кижилер болган. Олар күш-ажылга үлегериг көргүскеннер. Бистиң-биле кады олар воскресниктерге киржип, чигир тростнигин ажаарынга ажылдап турганнар. Кажан совет специалистер чоруур деп баарга шуптувус чаңдырар хөөнүвүс чок турган—деп техник Искырдо чугаалады.

Ам ажылдап турар нефть болбаазырадыр заводту мурнунда Каттышкан Штаттарның «Эссо» база Англияның «Шелл» деп компанияларынга хамааржып турган ийи капиталистиг бүдүрүлгелерден тургускан. 1960 чылдың июнь 1-де ол ийи завод совет нефтини болбаазырадып кылырындан ойталаан турган. Заводтарның ажылчын милициязы ол ийи бүдүрүлгелерни болуңуң контролюнга алган турарының дугайында революстуг чазак дужаал үндүрген. Соолзуредир «Эссо» деп америк компанияның бүгү-ле өнчүзүн национализастаан. «Шелл» деп компанияның бүдүрүлгези ам дээрезинде англи капиталистерниң өнчүзү болбушаан.

Ам заводта 900 ажыг кижи ажылдап турар. Шуптузу—заводтуң улуг коллективиниң бүрүн эргелиг кежигүннери. Дыка хөй ажылчыннар болгаш техниктер нийти билиг бедидер курстарда болгаш техникумнарның курстарында өөредилгеже хаара туттунган. 50 кижи чуртуң дээди өөредилге черлеринде: 24 ажылчыннар болгаш техниктер социалистиг чурттарда, оон иштинден ужу—Совет Эвилелинде өөренип турар.

...Респальдо Кабрера Вальдес — ажылчыннарның бирээзи.

— Революция мурнунда «Эссо» компаниязының заводунга түр ажылга хөлезилеттинип кирдим. Американнар хүнде мензэ 4 песону төлеп турганнар. Кандыг-даа эрге чок турдум. Компания мени кандыг-даа үеде ажылдан үндүрер турган болгаш ажыл чок турганы дээш кандыг-даа дуза көргүспейн үндүрүп-даа турган. Мен өске бүгү өөрүм-биле бир дөмей дарладып алаанга турдум. Мен ышкаш кижилер үргүлчү-ле ажылдың аң кадыг-бергезинге ажылдап турган, ынчаарга чемненириңге безин акша чедишпес турган. Мээң таныжым уруг база турган, өгленип шыдаваан бис. Амыдырал кончуг берге, ынчангаш өг-бүле иштин чемгерер дээш хөй ажылдарны негеттинип турган. Ийи чыл мурнунда өгленидивис, өзүп орар оолдуг бис.

— Ам бистиңде шупту бар! Мен заводтуң доктаамал ажылчыны мен, мурнунда ышкаш шалынның үштүң бирээзин эвес, а шуптузун ап турар мен. Мурнунда ышкаш орук дуглаглыг эвес, ам шупту ажык: культурага, билигге, күш-ажылга, кырый бергенде дуза алыр эрге менде бар. Уругларымның келир үези хандыртынган. Болум за-

(Уламчызы 4-ку арынында).

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

Великобританияның Компартиязының Политиктиг комитединиң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының Политиктиг комитеди Иракта байдалга холбаштыр медеглелди парлап үндүрген.

Медеглелде чугаалап турары болза: «Иракта патриоттарга болгаш демократтарга удур террорнуң болгаш массалыг өлүрүкчү чоруктуң кадыг-дошкун кампаниязы өөскээн. Чамдык дыңнадыгларны ёзугаар алырга ам безин чүс-чүс кижилерни өлүрген».

Иракта нефть компанияларының эрге-ажыктарын төлээлээн күштер база катап хөделип эгелээн дээрзин Политиктиг комитет демдеглээн.

Эң шиитпирлиг удурланыышкынның кылырынче бүгү ажылчын шимчээшкинниң болгаш бүгү демократтарның кыйгырып турар чүүлдерни медеглелде бижээн. Политиктиг комитеттиң медеглелинде чугаалап турары болза: «Террорну соксадырын болгаш хоругдаттырган бүгү коммунистерни база өске-даа патриоттарны хостаарын негенер!»

ИРАКТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Февраль 14-түң кежээзинде Ирактың кызыгаар районнарындан Тегеранда келген дыңнадыгларны барымдаалааш, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дамчыдып турары болза, Ирак Республиканың чамдык хоорайларында тулчуушкуннар соксаваан, харын чаа ёзу-чурумга удурланыышкынны эң быжыг болгаш калбак үндезинге организастап турар. Ылангыя ол дугайын ирак кызыгаардан 30 километр ырак Тигр хемде турар Амара хоорайның чижээ-биле көргүзүп болур. Чаа чазактың холундан уштунуп үнген генералдар Шауи биле Маджид олар мурнундагы ёзу-чурумга шынчы болуп арткан шериг кезектерин эде организастап, бөлүглеп турар.

Алдынган дыңнадыглар-биле алырга, Багдадтың чанында Казимайнде тулчуушкуннар база үргүлчүлеп турар.

Министриң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Сирияның даштыкы херектер министри Асад Махассенниң медеглээни болза, Ирак-биле федерацияны тургузарын сирий чазак күзеп турар. Рейтер агентилелиниң дамчытканы-биле алырга ол федерация «бүгү араб чурттарны бодунга каттыштырар чүгле бүгү араб федерацияның өзээ болур» деп Махассен чугаалаан.

ИКП-ниң төлээлери-биле Неруну̧ ужурашканы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының кежигүннериниң төлээлери «Индияның агаар камгалалын организастаар дугайында» барыын талакы күрүнелерниң саналдары-биле холбаштыр Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң сессиязының резолюциязын премьер-министр Неруга дамчыдып берген. Ол төлээлерге Неруну̧ медеглээни болза, чурттуң девискээринге даштыкы шериг баазаларын тургузарынга чедирип болбу дег кандыг-даа саналдарга индий чазак кажан-даа чөпшээрешпейн келген.

«Индияның камгалалының дугайында хоойлуга» үндезилээш, хоругдаттырган коммунистерни хостаар дугайында Коммунистиг партияның негелдезин төлээлер премьер-министр Неруга дамчыдып берген.

АКШ-ТА СПУТНИКТИ САЛЫП ҮНДҮРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Февраль 14-те Каттышкан Штаттар харылзааның «Синком» деп чаа спутнигин салып үндүрген. Ол спутникти Соңгу Америка биле Африканың аразынга радио болгаш телефон харылзаазынга ажыглаар дээрзин ЮПИ агентилели дыңнаткан. Спутникти «туруг орбитаже» салып үндүрген: орбита-биле ооң дескиндериниң дүргени Черниң бодунуң ооң дескиндериниң дүргени-биле дугжуп турар.

Спутник айыткан орбитаже үнген бе дээрзи чүгле каш-каш шактар эрткенде ам билдинер боор деп даштыкы агентилелдер айтып турар.

Дрезденниң халаптары катаптавас

БЕРЛИН. (СЭТА). Дрезденниң муң-муң чурттакчылары, чоокта чаа эрткен чаңчыл болган митингиниң киржикчилери, хоорайны англи-америк бомбардировщиктериниң үрегдээнинден бээр 18 чыл болганының хүнүнде, серемчилелдиг болур болгаш чаа дайынның өскүп үнүп келирин болдурбас деп делегейниң улустарын кыйгырган.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-ның кежигүнү В. Кроликовскиниң митингиге чүве чугаалап турган медеглээни болза, тайбың дээш улустарның демисели Бонн-Париж өзектиң сый шавар ужурлуг. Кажан Дрезден корсунчуг үрегдээшкинге таварышкан 1945 чылдың февраль 13-те болуушкуннардан түннелдерни ам бүгү Германия кылыр ужурлуг.

Дрезденниң эртемденнериниң мурнундан чүве чугаалаан техниктиг университеттиң өралакчы ректору профессор Бертольд дайынның когаралынга таварышпазын дээш доктаамал демисежир ужурлуг деп кыйгырган.

Туразында аажылалды болдурбас

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Улусчу армиязының дээди командылалының харылзаа төлээлери Вьетнамга хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязының даргазынга телеграмма чорудуп, Буанг Нгай биле Сок Чанг можуларының дагдыг районнарында тайбың чонга удур мурнуу-вьетнам эрге-чагыргаларның ийи улуг шаажылал хемчеглерин эгелээнин комиссияның даргазынга дыңнадып турар. Америк вертолёттар-биле дагдыг районнарже октаан 3,5 муң мурнуу-вьетнам солдаттар хемчеглерде киржип турар дээрзин телеграммада чугаалаан.

Тайбың чонга удур мурнуу-вьетнам эрге-чагыргаларның кара-туразында аажылалын болдурбазы-биле соңгаарлаттынмас хемчеглерни алырын делегей комиссиязындан харылзааның төлээлери негеп турар.

Соңгукчуларның күзел-соруунга чөрүштүр

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоокта чаа болган парламент соңгулдазынга баштайгы ээлчегниң үезинде соңгукчуларның бадылаашкынының 50,04 хуузун алган турзажок коммунист Мари-Клод Вайян-Кутюрьениң соңгуттурганын Францияның конституция чөвүлели күш чок деп чарлаан.

Ынчаарга «чаа конституцияны камгалаар эвилел» дээр деголльчу партияның кандидады Буве ол-ла округка Мари-Клод Вайян-Кутюрьениңге бодаарга, барык ийи катап эвээш бадылаашкынны алгаш, буурап дүшкен турган.

Ынчалзажок ол деголльчу идегет бодунуң буурап дүшкенинден чорууп түңнелди кылбаан болгаш Мари-Клод Вайян-Кутюрьениң депутат мандадын соңгукчуларның хөй нуруузунуң күзел-соруунга чөрүштүр казыыр дээш бүгү чүүлдерни кылган. Соңгулда мурнунуң кампаниязының үезинде «пропаганданы сагыштыы-биле ажыглаан» дээр чүвеге чылдак тыртып, удурланыышкынның бүрүүдадышкынын ол коммунистке удур Буве идип үндүрген.

Бодунуң сорулгаларынга күрүнениң күчүлүг пропаганда машиназын ыят чокка ажыглап турган деголльчу партияның төлээлекчилери ындыг бүрүүдадышкынны үндүрүп келген турзажок, амгы ёзу-чурумнуң талалакчыларындан тургустунган конституция чөвүлели Мари-Клод Вайян-Кутюрьени соңгааның күш чок деп чарлаан.

Үказы-биле алырга, чугаа болза, улустуң ёзулуг соңгудукчузу коммунистиң ээлээн олудун хунаап алыр деп турарында дээрзин «Юманите» солун бижээн. Мари-Клод Вайян-Кутюрьеге идегелди көргүскен чүгле 25 муң соңгукчуларның, коммунистерниң эвес, харын база социалистерниң, бүгү демократтарның күзел-соруун оптуг кажар аргалар-биле дорамчылаарын оралдажып турар. Республиканчыларның чаңгыс эвилелиниң ачызында чедип алдынган тиилелгени чок кылырын чазак күзеп турар. Республиканчылар ону кажан-даа болдурбас.

1962 чылда амыдар дээш Ленинчи шаңнал тыпсыр кылдыр Евгений Винокуровтуң «СӨС» болгаш «ЛИРИКА» деп шүлүктериниң номнарын саналдап киирген.

Шүлүкчү 37 харлыг. Совет ном үндүрер черлер ооң шүлүктериниң сес чыындыларын парлап үндүрген. Ол номнарның дугайын номчукчулар болгаш шүлүкчүлер чугаалажып турар.

Евгений Винокуровтуң чогаалдарының дугайында совет парлалгада үнген үш үнелелдер бар. Ол үнелелдерни хоочун шүлүкчүлер Самуил Маршак, Вера Инбер болгаш Михаил Светлов бижээн.

САМУИЛ МАРШАК: «Бо дээрге ажылынга бүзүрелдиг, бодунуң тускай чогаадыынга аргалыг болгаш үнниг шүлүкчү-дүр. Лирика биниир чамдык шүлүкчүлер ышкаш бөду хагдынчак эвес кижи. Ооң караактары бүгү чүвени көрүп турар. Бедүүн амыдыралга ол ынак, амыдыралдың бедүүн болгаш кол чүүлдерин ол билир.

Винокуровтуң шүлүктери философчу түңнелге чедир бедип турар, ынчалза-даа ол чогаалдар тодаргай, караактың кесну болгаш билдингир. Евгений Винокуровтуң шүлүктери — эки шүлүктер болуп турар. Ооң найыралы болгаш ынаашкылы база эки».

ВЕРА ИНБЕР: «Евгений Винокуров демир үжүктү холунга дайын тутсуп берген чолаачыларның бирээзи. Ол дошкун башны бодунуу-биле өөредип турар. Ынчангаш ооң үргүн эки шиңгээткен кижи база эки билип турар.

Винокуровтуң чогаалдарын «уран чүүлче амыдыралдың кириишкини» деп адап болур мезу-шыйнарлыг.

Винокуровтуң чогаалдарының күштүг талазы — күш-ажыл дугайын чараш, аянныг кылдыр бижип билиринде.

Евгений Винокуров — бистиң шүлүкчүлеривистиң «Ортаакы» салгаалының төлээлекчилериниң бирээзи».

МИХАИЛ СВЕТЛОВ: «Угаан бодал, мергежилге болгаш кижи ёзузу ында чаңгыс кылдыр эстип каттышкан.

...Винокуровтуң чогаадыкчы аргазы — кижиниң арның чаагай кылдыр көргүзери ол. Ооң шүлүктерин номчаан кижи, эки кандыг-даа номну номчааны ышкаш, бичии-даа бол эки апаарын ол күзеп турар. Ол сорулгазын Винокуров чедип алган дээрзинге бүзүрээр мен.

ЧУРУКТА: шүлүкчү Евгений Винокуров.

Фото В. САВОСТЬЯНОВТУУ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бут бөмбүү 1963 чылда

ССРЭ-ниң бут бөмбүүнүң Федерациязы 1963 чылда чуртка бирги чер дээш «А» класска ойнаар командаларның составын чарлаан. Бирги бөлүкке ССРЭ-ниң чемпиону аттыы алдын медальдары дээш тос эвилелдешкен республикаларның 20 командаларының бут бөмбүкчүлери демисежир.

Ол командалар бо-дур: «Спартак» (Москва), «Динамо» (Москва), «Динамо» (Тбилиси), ЦСКА, «Динамо» (Киев), «Пахтакор» (Ташкент), «Торпедо» (Москва), «Шахтер» (Донецк), СКА (Донда-Ростов), «Нефтяник» (Баку), «Зенит» (Ленинград), «Молдава» (Кишенев), «Локомотив» (Москва), «Авангард» (Харьков), «Торпедо» (Кутаиси), «Динамо» (Ленинград), «Крылья Советов» (Куйбышев), «Арарат»—мурнунда «Спартак» турган (Ереван), «Динамо» (Минск), «Кайрат» (Алма-Ата).

Бистиң бут бөмбүүвүстүң төөгүзүнде бир-ле дугаар оңза чүве болза бирги эшелоннуң командаларындан аңгыда 18 командаларның «А» класстың ийиги эшелонунга ойнаары болур. Ол командалар бо чылдың ССРЭ-ниң спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының Эвилелиниң Төп чөвүлелиниң тускай шаңналы дээш ойнаар.

«А» класстың ийиги эшелонунга ойнаар командалар бо-дур: «Даугава» (Рига), «Жальгирис» (Вильнюс), «Спартак» (Краснодар), «Шахтер» (Караганда), «Трудовые резервы» (Луганск), «Локомотив» (Гомель), «Шинник» (Ярославль), «Труд» (Воронеж), «Уралмаш» (Свердловск), СКА (Новосибирск), «Волга» (Горький), «Локомотив» (Челябинск), «Трактор» (Волгоград), «Черноморец» (Одесса), «Карпаты» (Львов), «Днепр» (Днепропетровск), «Металлург» (Запорожье) болгаш «Алга» (Фрунзе).

Ийиги бөлүкке дээре көргүзүглерни чедип алган ийи команда 1964 чылда «А» класстың бирги бөлүүнге ойнаар эргени алыр. Бирги бөлүкке сөөлгү черни ээлээн беш команда ийиги бөлүкче шилчиир.

Ийиги бөлүкке сөөлгү черни алган беш кошкак командалар «Б» классче шилчиир. Ол болза 16-гы, 17-ги болгаш 18-ки черлерни ээлээн командалар болгаш Россия Федерациязының база Украинаның төлээлекчилериниң сөөлгү черин ээлээн командалар болур.

Ынчангаш 1964 чылдың бут бөмбүүнүң сезонунда «А» класска 38 эвес, а 36 командалар, тодаргайлаарга бирги эшелонга 17, ийигизинге 19 командалар ойнаар.

«Б» класста кандыг чаа чүүлдер барыл?

150 командалар он зоналарга үстүп алгаш ойнаар (беш зона Россия Федерациязынга, ужу Украинага болгаш ийизи өске эвилелдешкен республикаларга турар). Россия Федерациязының, Украинаның, ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның өске ийи зоналарының тиилекчилери 1964 чылда «А» класстың ийиги эшелонунга ойнаар эргени алыр.

1963 чылда ССРЭ-ниң XXV чемпионадының ажыдыышкыны март 31-де ажыттынар.

Олар революцияның тиилелгезин быжыглап турар

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

водка турган-ла техникумну доостум. Университетче кирер бодап тур мен. Экономист болуксап турар мен—деп, Рейнальдо чугаалады.

1961 чылдың ортан үезинден эгелээш септелге мастерскаяларының бүгү коллективи болгаш заводтуң өске-даа цехтери херек кырында ийи ээлчеглиг ажылдап турар. Ол дээрге хөйнү ажылдап алыр дээш кызыдыышкын эвес, харын бүдүрүлгени көдүрер дээш чүткүл-дир деп заводтуң профэвилел организациязының чингине секретары Вила тайылбырлады. Ажыл шагындан дашкаар ажылды төлеп турар, ынчалзажок ажылчыннар боттары төлелгеден ойталап турарлар. Заводка неделя бүрүзүнүң шалыңын неделя болган-ла төлеп турар, ажылчыннар ажыл шагындан дашкаар ажылдаан шакты «Эки-тураның күш-ажылы» деп графикче киир бижиирин дилеп турарлар. Бистиңиде ол чокка-да ажыл төлевири бедик деп мээң-биле беседага ажылчыннар чаңгыс эвес удаа онзалап, чугаалап турдулар. Эки-тураның күш-ажылы хүндүлелде санадып турар болду.

— Ковчүг-дүр сен аа! Кажан салың чулуп четтигиптиң? Оңгуларга турганыңны совет эшке чуңуп-биле бүзүредир сен? Ай-ай, Хос, Хосе—деп, эш Вила мени заводтуң кол септелге мастерскаяларынче эдертип бар чораш, чугаалай-дыр. Бо баштак чуганы адрестээн кижи биче Нада биске хая көрнүкеш, мендилежип кагды.

— Хосе Мигель Боланьос деп кижи мен—деп ол карманындан холдарын ужулгаш, менче он холун сунду. — Чулуттунупкеним багай эвес-ле болгай, мени мында шупту домей-ле билирлер болгай. Сен ханы ырактан-на көрүп кааның ол-дур. Ындыг-дыр, үш каътче үнүптүм. Ам дээрезинде ындыг-дыр эш, ээлчег соонда чугаалажыылы — деп Хосе баштактаны аарак чугаалады.

Эш Вилаже көрүп, кайгай бергеш:—кажан ооң ээлчээ доостурул?—деп айтырдым.

— Ооң ээлчээ шагла-ла доозулган. Ол ам эки-тура-биле ажылдаары ол-дур. Ооң кажан хосталырын мен-даа билбес мен ийин. «Төрээн чурт азы өлүм» деп лозунгунун адаа-биле чурттап, ажылдап турар кижилерниң бирээзи ол болгай. Ол ам заводтан мурнунда ышкаш эвес, эрте чанмас, үргүлчү ында турар... Заводка Хосе Боланьос 13 чыл ажылдап турар. Өске бүгү чүс-чүс ажылчыннар ышкаш ол анаа кара ажылдан эгелеп ажылдаан. Мергежили—«ап бээр, эккеп бээр, чорупла каар». Хосе—негр. Тускай эртемниниң аайы-биле ооң тускайлал ажылдаарын компания чөпшээревейн турган. Революция экономика талазы-биле ылгай коор чорукту чок кылган. Чүгле «Эссо» деп америк компанияны национализастаан соонда Хосе мергежээн ажылчын апарган. Сөөлгү үеде ол хоорзалар тургузар талазы-биле техниктеп ажылдап турган.

— Бистиң Хосе ёзулуг рационализатор, «кылаштап турар лаборатория-биле» домей кижи деп ажылчыннар ынчаар чугаалап турарлар. 1961 чылдың ноябрьде Хосе милисиано хевин кеткеш, контрреволюционерлерниң база аңаа мегелеттирген таразачыннарның хөделиишкини болуп турган Эскамбрай дагларынга элээн каш айларда чоруп турган. Удаваанда ол хемчег доозулганда Плай Хиронче империалистиг шуруушкун болу берген. Хосе боозун холга алгаш, америк империализмниң чедип келген хөлезиленикчилеринге удур демисежип чорупкан. А чоокта чаа Каттышкан Штаттарның политиказының болдурганы Кариб бассейнинде дүшкүүрлүг байдалдың хүннеринде бүдүрүлгениң шалыпчызы, нефть болбаазырадыр «Нико Лопес» деп заводтуң техниги эш Хосе Мигель Боланьос бодунуң төрээн чуртунуң маадырлыг камгалакчыларының дайынчы одуруунга бирги черни ээлеп турган. Революцияның, Фидель Кастронуң кыйгырыы ёзугаар Хосе база катап холга чепсекти туткаш, бирги одуругга туржурунга белен. Ол, музыкага, кинога, театрга, ном номчуурунга ынак кижи. Ол төрээн чуртунга, ооң келир үезинге ынак. Хосе демисежирдаа, чүге дээрге ол хостуг Кубаның хостуг хамаатызы!

Ажылчыннар Мигель Теруэль биле Рейнальдо Ароча Кубаның Сантягодан боттарының септекчи эштеринге дузалажыры-биле чедип келгеннер. «Нико Лопестен» ажылчыннар—Хусто Амброн, Карлос Галиндо үстүнде өңнүктери-биле бир эп-сеткилдиг ажылдап турарлар. Олар дөрттелээ ушку тургузулгада септелге ажылдарының планын хуусаа бетинде күүседир дээш демисежипшаан, шудургу ажылдап турар.

— Мурнунда бистер безин боттарывысты билишпес турган бис. «Эссо», «Тексако» деп америк компанияларны национализастаан соонда бистиң Сантягога шупту чүве ап-ексерилген. Бистер чүгле бот-боттарывысты билчир эвес, харын чаржып турар бис. Бисте ниити сорулга бар—бистиң революцияга, социализмниң тудуушкунунга хөйнү кылыры болур.

Өске оп үш эштери-биле кады Мигель болза Сантьяго де Кубада «Эрманос Диас» деп заводтан маңаа ушку тургузулганың септелгези эгелеп турда чедип келген. Ооң чокпак кара салыындан өске ажылчыннар болгаш техниктер өөрүнүң аразындан ону дораан-на таныл каап болур. Мигель—милисиано. Дайын байдалының үезинде ол оңгуларга турган болгаш ийиги салбырны командылап турган.

— Гаваначыларга дузалажыры-биле чорувут, Мигель—деп, заводтуң профэвилел комитединге аңаа чугаалааннар.

Мигель Перуэль болгаш ооң эштери ам ушку тургузулгада. Найыралдың дузазы болгаш деткимчези чаржып турар ийи бүдүрүлге коллективтерин чаңгыс эп-сеткилдиг болдуруп, бир демге каттыштырып турар.

— Кол-ла чүве—чаңгыс эп-сеткилде. Эп-сеткил турда тиилелге кажан-даа чедип алдынар. Бистиң тиилелгевис быжыг, ындыг болганда бис тиилээр бис—деп Мигель медеглеп турар.

Алексей ИВАННИКОВ.
СЭТА-ның корреспондентизи.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле Женевада чугаалажыышкыннарга киирген чаа совет тайбың инициатива — даштыкы парлалганың кол темаларының бирээзи болуп турар. Ядролуг чепсекти чедирер херекселдерни тургузарынга даштыкы девискээрлерни ажыглаарындан ойталаар дугайында декларацияның совет төлевилелин 18-тиң Комитединге киргени-биле холбаштыр тайылбырларны дыка хөй солуннар кылып турар. Болгарияның «Отечествен фронт» солунунуң демдеглеп турары болза, Совет Эвилелиниң саналы тайбыңның херээнге база үнелиг.

Декларацияның совет төлевилелин таарымча чок көрүп турар солуннар база бар. Японияның «Токио симбун» солуну барыын таланың пропагандазының шагдагы-ла чулчуруушкунун катаптавышаан, совет салал пропагандисчи шынарлыг дээр чүвени бижип турар.

Лондонунуң «Таймс», Барыын Германияның «Нейе Рейн цейтинг», АКШ-тың «Вашингтон пост» солуннары чепсегленишкинниң чамдык эргижирээн хевирлерин даштыкы баазалардан үндүрер болгаш оларның орнунга чаа хевирлерин тургузарын АКШ бодап турар деп бижээн. Бо кажарлаашкынның утка-шынарын илеретпишаан, «Генераль анцейгер» деп барыын-герман солун «американнар эндере чепсегленишкинниң бүрүн чорудулга-биле боттандырып турар» деп айыткан.

Чоокта чаа президент Кеннединиң парлалга конференциязынга тургустунган айтырыгларны даштыкы парлалга тайылбырлап турар. Европада америк шериглер, барыын-европа чурттарның чазактары ол шериглерни үндүрер деп негеллени киргижеге чедир, аңаа артар дугайында президенттиң медеглелин «Нью-Йорк таймс» солун тускайлап турар.

Вашингтонну шыңгыы дүвүреткен брюссель чугаалажыышкыннарының буурап дүшкени Барыын талакы чурттарның парлалгазы тайылбырлаарын мурнуку хевээр үргүлчүлевишаан. Дыңнадыглар ёзугаар алырга ХДС-ХСС-тиң бундестагта фракциязының даргазы Бретано «европа экономиктиг ниитилежилгеге» Англияны хүлээп алырының «чаа «дөрт чадалыг» планын кылган. Ооң-биле холбаштыр «Бонн Лондонга орукту ажыдып бээрин күзеп турар-дыр» дээрзин «Франкфуртер рундшау» деп барыын-герман солун бижээн. Англия «бүрүн эргелиг кежигүнү эвес болуп», «ниити рынок-биле» түр үениң ассоциациязын кылып болурун Парижте көрүп турар дээрзин «Нью-Йорк таймс» солунунуң Парижте корреспондентизи бадыткап турар.

Даштыкы парлалга Иракта болуушкуннарның дугайында дыка хөй чүүлдерни бижип турар. Хөй-хөй солуннар, Иракта демократтарга удур дерзии үүлгедиглерни дыңнатпышаан, ирак эрге-чагыргаларның ол хемчеглерин буруу шаап турар. «Коммунизмге удур чалгыг Иракта диргели берген» дээрзин «Популер де пари» деп француз солун бижээн. «Кемниг үүлгедиглерни соксадыр!» деп «Юманите» солун негээн.

Японияның хөвеңсаазын үлетпүрүнүң продукциязының 40 хевирлерин АКШ-че киирерин кызыгаарлаар дугайында АКШ-тың шиитпири япон парлалганың кичээнгейиниң төвүнде турар. «Асахи» деп салдарлыг солун бо дугайын дыңнатпышаан, «чазак дыка муңгараан», хөреңгитен бөлүктер АКШ-тың варжы-хажагайынга килеңнеп турар» деп эгелер-биле чүүлдерни парлаан.

Индияда одалга-биле ажылдаар эң улуг электри төвүнүң Патратуда тудуунга баштайгы дашты салганының ёзулалынга Бихар штаттың кол министриниң чугаазын Индияның «Хиндустан таймс» солуну парлап үндүрген. Ол тудугну Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганы чорудуп турган тудар деп турар. Индияга экономиктиг дузаламчыны көргүскени дээш Совет Эвилелинге өөрүп четтиришкинин министр илергейлээн.

Бетанкуруң диктатуразынга удурланыышкынның демдээ кылдыр бөлүк венесуэл патриоттарның «Ансоатеги» деп чүък суднозун ээлеп алган дугайын дыка хөй даштыкы солуннар бижип турар.

Социалистиг чурттарның солуннары ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның тургузукчу күш-ажылының дугайында делгереңгей медээлерни парлап турар. Чехословакияның «Руде право» солуну чуртта часкы хову ажылдарынга белеткелдиң чоруп турарының дугайын бижип, ол ажылдарны бүрүнү биле механизастаарын демдеглеп турар.

(СЭТА).

Колонизаторларның чидирии

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 1961 чылдың февральда Анголага дайын чорудулгаларының эгелээн үезинден бээр 400 ажыт португали солдаттар болгаш офицерлер өлүрткен дээрзин Португалияның чазаа медеглээн.

Ынчалзажок Анголада хан төгүушкуннуг дайынның уламындан чуртта өөскээн таарзынмас чорукту чавырылдырарын оралдашпышаан, салазаржы чазак өлүрткеннериниң саны сагыштыы-биле кызырып турар деп дыка хөй хайгааракчылар санап турар. Ангола патриоттарга удур тулчуушкуннарга 2.000-дан эвээш эвес кижи өлүрткен деп бодап турар.

Чер-черде ыяш белеткели

Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының 12 кижи составтыг звенозу ажылчын эш Хайбааның башталгазы-биле ол салбырның сес чыл школазынга одаар ыяш белеткеп бээр ажылды эгелээн. Ам болур соңгулдаалар хүнүнге уткуштур 1000 кубометр оттулар ыяшты Мал-Чүрек деп черге белеткээрин олар хүлээнгеннер. Звено баштайгы беш хүн иштинде 142 кубометр ыяшты хап тургускан. Ажылчыннарның иштинден О. Кодур-Хуна, О. Эректол болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдап турар.

Б. Ондар.

• • •

Чоокта чаа Тес-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң комсомолчу оолдар, кыстары, шупту 67 кижи, боттарының клубунуң келир кыжын оттулар ыяжын белеткээр ажылга киржирибиле, шупту чаңгыс кижи дег чыглып келгеннер.

Колхоз баштаар чери комсомолчуларның эгелекчи саналын изиибиле деткиишаан, оларны эргежок чугула чүүлдер-биле долу хандыргаш, комсомол организациязының секретары эш Сарыг-оолдуң башталгазы-биле тайгаже аъттарган. Олар тайгага кээп, 6 звенога үстүп алгаш шалыпчы ажылдап эгелээн. 3 хүн иштинде кончуг эрес ажылдап келгеш, кылза чогуур 233 кубометр ыяжын доозупканнар. Ол ажылга С. Маңгар, А. Идам болгаш оолдаа өске комсомолчулар мурнакчы ажылдап, өөрүнге күш-ажылгыр үлегер чижээн көргүскеннер.

К. Нурзат.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага элээш булуттарлыг хүн болур. Хар шоолуг чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы: дагдыг черлерге—12—17, ийгызы черлерге—20—22, а Кызылга—20—22 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Рита 9.40, 1.40, «Ургут болгаш крокодил» 11.40, «Дош бадылышыны» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сезиглел адаанда» 7.15, «Миллион фунт стерлинг банк биледи» 3.15, 5.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг моортайның чаа чоруушкуннары» 11.15, 1.15, 3.15, «Ном бөрү» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кыстар чазы» (делгем экранныг) 10.30, 1.30, «Эпчок эр чер» 3.30, 5.30, «Юхан» (делгем экранныг) 7.30, 9.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарьның болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00060. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 20 СРЕДА

№ 43 (5447).

Өртээ 2 көп.

ВЦСПС-ТИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Профэвилелдериниң кежигүннеринге болгаш өске-даа демократтарга удур эрге-чагыргаларның чорудуп турар дерзии үүлгедиглериниң болгаш истеп-сүрүүшкүнүнүң дугайында Ирактан кээп турар дыңнадыглар совет профэвилелдериниң ханы дүвүрээзинин болгаш килеңнээшкинин болдуруп турар.

Улуска өжээниг монархисчи ёзу-чуруму дужурген июль 14-түң революциязынга ирактың ажылчын аңгызы эң идепкейлиг болгаш шуут киришкен.

Революция сөөлүндеги үеде Ирактың ажылчын аңгызының организациялары, профэвилелдер, ирак эрге-чагыргаларның талазындан оларга таваржып турган истеп, сүрүүшкүннер турзажок олар хосталга, национал катап төрүттүнүүшкүн болгаш демократия дээш патриотчу шимчээшкинниң бирги одуругларынга чоруп турган.

Дерзии болгаш хан төгүүшкүннүг үүлгедиглериң хемчээлиниң талазы-биле көстүп көрбээн чаа кампания ам демократтыг организацияларга болгаш оларның ажылдакчыларынга удур калбарган. Тудуп хоругдаашкынны массалыы-биле чорудуп, патриоттарны кара бажыңнарже киир октап, оларны хилинчектеп база эттеп-эриидеп турар. Кижилерни суд болгаш истелге чокка-ла массалыы-биле боолап өлүрүп турар.

Иракта ажылчы чоннарже, улустуң демократтыг эргелеринче болгаш хосталгазынче калбак шаап халдаашкын эгелээн дугайын болуп турар болуушкуннар херечилеп турар.

Ажылчы чоннарның болгаш бүгү ирак улустуң дайзыннары — Барыын талада империалистиг бөлүктер Иракта болуушкунуң ындыг хөгжүлдезинге өөрүп, чуртта өскээн өлүрүкчү кампанияны янзы-бүрү байдал-биле күткүп турар.

Араатанзыг аажылалдың когаралдарынга таварышкан ирак профэвилелдери-биле болгаш Ирактың демократтыг күштери-биле бодунуң эп-сеткилин каттыштырып турарын медеглеп, ирак эрге-чагыргаларның кара туразында болгаш араатанзыг үүлгедиглеринге шиитпирлиг удурланыышкынын Совет Эвилелиниң профэвилелдеринде организастаттынган ажылчы чоннарның мурнундан ВЦСПС медеглеп тур.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ТӨП ЧӨВҮЛЕЛИ.

Эки эгелээшкиннерни деткивишаан...

1963 чылда тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының эгелекчилери болган Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң чагаазын бистиң чуртта калбаа-биле таныжып, бүгү-ле хемчеглер-биле деткип турар. Усть-лабинчилерниң эгелээшкини-биле көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдери дээш социалистиг чарыш бүгү улусчу хевирлиг болу берген. Партияның болгаш күрүнениң нийти сорулгазын чедиишкинниг боттандырарынга үндезин болуп турар бо улуг чарышты калбартырын пропагандалаар талазы-биле культура албан черлериниң ролю ам хемчээл чогу-биле улгаткан.

Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарының хөй-хөй культура албан черлериниң — клубтарның болгаш библиотекаларның ажылдакчылары хамаарышкан колхоз, совхозтарның удуртукчулары-биле, бүдүрүлге-биле харылзаазын элээн экижидип турарлар. Ол харылзаа оларга эки түңнелдерни моон мурнунда берип келген болгаш берип турар.

Таңды районнуң Элегес суурда көдээ клубтуң эргелекчизи эш Кузнецова клубтуң хөй-ниитичи активи-биле харылзааны быжыг тудуп, клуб ажылын экижидер дээш кызымак ажылдап турар. Усть-лабинчилерниң чагаазы солуннарга парлаттынары билек, эш Кузнецова ол солуннарны клубтуң иштинде, даштынга аскан, ук эгелээшкинниң дугайында улгаттыр бижээн лозуңнар клубта көстүп турар. Агитаторлар РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер үезинде боттарының беседаларын усть-лабинчилерниң кыйгырыы-биле холбаштырып турарлар. Ол беседаларның чамдыызы клубка болуп, оларны организастаарынга эш Кузнецова боду идепкейлиг киржип келген. Ол-ла районнуң Балгазын көдээ библиотеказы (эргелекчизи эш Егорова) болгаш Чаа-Хөл көдээ библиотеказы (эргелекчизи эш Сарыг-оол) база өске-даа район болгаш көдээ библиотекалар усть-лабинчилерниң патриоттуг эгелээшкинин пропагандалаарының тодаргай планын тургузуп алганнар. Чижээ, ындыг план ёзугаар, Балгазын библиотеказы ында клуб Чөвүлели-биле кады, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң механизаторлары-биле номчукчуларның ужуражылгазын кежээзин организастаар деп белеткенип турар, анаа усть-лабинчилерниң кыйгырыынга холбашкан чүүлдер делгелгези болур. Чаа-Хөл көдээ библиотеказының идепкейлиг номчукчулары эштер С. Сандак, Л. Булычева Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң кыйгырыын библиотекага келгеннерге-даа, бажыңнарны кезип чораан-даа тайылбырлап турарлар.

Бистиң чурттуң амыдыралынга болган, партияның болгаш күрүнениң нийти сорулгаларын ажыл-херек кырынга боттандырарынга үндезин суурну ажыдып берип турар бо чаа эгелээшкинни деткип, ону амыдыралга боттандырып турарының эки үлегер-чижектери бистиң республиканың культура албан черлеринге калбак нептерелди алыр ужурлуг.

Республиканың ажылчы чоннарынга кино көргүзүлгезин организастап турарында бир чаа эгелээшкинни чижекке ап көрээл. Бо чылдың эгезинден бээр Улуг-Хем районнуң киноустановкалары бригадалыг метод-биле ажылдап эгелээн. Ам районда кожа турар киноустановкаларны дөрт бригада кылдыр үскен, оларны дуржулгалыг киномеханиктер удуртуп турар. Киномеханиктер, мотористер ажыл дуржулгазын солчуп, киноаппараттарның арыг-шевергин, камныг эдилелин бот-боттары хынажып, киноорганизаторлардың ажылын канчаар удуртуп турарын өөренип, билип ап турарлар. Оон ачызында районнуң хөй-хөй киноустановкалары кино көргүзүлгезиниң сеанс, акша болгаш көрүкчүлер планын бо чылдың январьда дыка ажыр күүсеткен. Красноярск крайда киномеханик эш Федяшевтиг бодап тывканы бо бригадалыг методун бистиң республикада ажыглап эгелеп турары бо-дур. Барыын-Хемчик районга бо методту база-ла чедиишкинниг ажыглап турар апарган.

Чаа эгелээшкинни бүгү тала-биле деткивишаан, ону масса чонга чедиишкинниг пропагандалаары, а оон соонда ук эгелээшкинни амыдыралга боттандырары — улуг болгаш хүндүлүг сорулга. Ынчангаш партия, совет болгаш ажыл-агый организациялары-биле кады, культура албан черлери ажыл-ишчилерниң чаа эгелээшкин бүрүзүнден чыдып калбайн, харын оон-биле деңге базар хүлээлгелиг. Бистиң амыдырал-чурталгазынга моондактап турар, социалистиг тургузугнуң алыс байдалынга дүүшпес чоруктар-биле эптеш чок демисешпишаан, хөй эът, сүт, дүк болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын көвүдедирде, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кылган чүүлдүң шынарын экижидер, коммунистиг ёзу-биле бот-боттарынга дузалажыр дээш чоннуң чогаадыкчы бот-идепкейин хайныктырар, пропаганданың хөй чүүл хевирлери культура ажылдакчыларында бар. Чижээ, агитбригаданың лекция, беседазы, концерт, ыткыр номчулга, библиотекаларга стендилерни азары, анаа солуннар болгаш номнар делгелгезин организастаары, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары-биле ужуражылгаларны эрттирери дээш өске-даа аргаларны ажыглаар ужурлуг бис. Ынчалза-даа пропаганданың кандыг-даа хевирин ажыглаан болза, ол дээштиг, сорук киирикчи, хөй-ниитичи активке даянган турар ужурлуг.

«Күш-ажылдың эң эки үлегер-хевирлеринге, ниитиниң ажыл-агыйын чорударының эң эки чижектеринге ажылчы чоннарны кижизидери эргежок чугула» деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан. Ынчангаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң организакчы, кижизидикчи бүгү-ле ажылын партияның салып турар бо чугула сорулгазын боттандырары дээш чорудар ужурлуг бис. Культура албан черлериниң ажылдакчылары амыдыралдың идип үндүрүп келген чаа, депшилгелиг чүүлдерин пропагандалаарынга партия организацияларынга шынчы дузалакчылар болуп шыдаарлар. Ону амыдыралдың чаагай херектери негеп турар.

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫ

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар республиканың Хүндүлел самбыразынга моон адаанда мурнакчыларны киирер:

МУРНАКЧЫ СААНЧЫЛАР

1962 ЧЫЛДА СҮТ САГГАН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

П. Болеева, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1998 килограмм сүттү салган;

Д. Аңчыл, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1995 килограмм сүттү саггаан;

Э. Байыр, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1988 килограмм сүттү сагган;

В. Ильина, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1980 килограмм сүттү сагган;

З. Борисенко, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1980 килограмм сүттү сагган;

Ч. Баткар, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1979 килограмм сүттү сагган;

К. Хажыт, «Барлык» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1966 килограмм сүттү сагган;

М. Балдан, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1963 килограмм сүттү сагган;

Т. Гуполова, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1950 килограмм сүттү сагган;

Х. Кувискаал, «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1946 килограмм сүттү сагган;

Н. Ховалыг, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1931 килограмм сүттү сагган;

Д. Өпеймаа, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1927 килограмм сүттү сагган;

Ш. Белекмаа, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1918 килограмм сүттү сагган;

А. Ходырева, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1916 килограмм сүттү сагган;

З. Серет-оол, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1914 килограмм сүттү сагган;

Х. Шондайты, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1895 килограмм сүттү сагган;

В. Сельдимешева, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1877 килограмм сүттү сагган;

М. Дыртый, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1874 килограмм сүттү сагган.

М. Чодураа, «Барлык» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1872 килограмм сүттү сагган;

В. Шаңгыштай, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1867 килограмм сүттү сагган;

Е. Ярусова, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1853 килограмм сүттү сагган;

М. Күженмаа, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1845 килограмм сүттү сагган;

К. Долгар, «Барлык» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1841 килограмм сүттү сагган;

К. Чылаан, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1830 килограмм сүттү сагган;

Х. Уйнукпан, «Найырал» совхозтуң саанчызы бир саар инекке онааштыр 1827 килограмм сүттү сагган;

С. Шортак, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1822 килограмм сүттү сагган;

М. Кочиева, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1796 килограмм сүттү сагган;

Н. Байкара, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1790 килограмм сүттү сагган;

О. Часкал, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1782 килограмм сүттү сагган;

М. Өшкү-Саар, «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1775 килограмм сүттү сагган;

В. Чооду, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1763 килограмм сүттү сагган;

О. Бычылдай, «Шекпээр» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1754 килограмм сүттү сагган;

М. Орлан, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1753 килограмм сүттү сагган;

О. Дамба-оол, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1753 килограмм сүттү сагган;

М. Алдын-кыс, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1752 килограмм сүттү сагган;

П. Доброва, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1748 килограмм сүттү сагган;

О. Хандыңмаа, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1745 килограмм сүттү сагган;

Н. Тенникова, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1743 килограмм сүттү сагган.

А. Күжүгет, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1740 килограмм сүттү сагган;

С. Натпит, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1734 килограмм сүттү сагган;

О. Анай, «Найырал» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1731 килограмм сүттү сагган;

Г. Блинова, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1730 килограмм сүттү сагган;

Т. Мээшке, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1730 килограмм сүттү сагган;

А. Костенко, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1726 килограмм сүттү сагган;

Д. Норжуңмаа, «Найырал» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1725 килограмм сүттү сагган;

Г. Ар-Сарыг, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1714 килограмм сүттү сагган;

О. Шанай, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1700 килограмм сүттү сагган;

М. Сержикей, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1697 килограмм сүттү сагган.

Т. Бюрюнмаа, «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1688 килограмм сүттү сагган;

Л. Варламова, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1685 килограмм сүттү сагган;

К. Оюн, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1676 килограмм сүттү сагган;

С. Хетпе, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1671 килограмм сүттү сагган;

В. Тарасенко, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1666 килограмм сүттү сагган;

А. Хавак, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1663 килограмм сүттү сагган;

Б. Молдурушку, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1663 килограмм сүттү сагган;

А. Огаркина, Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1653 килограмм сүттү сагган;

Х. Артыш, «Найырал» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1647 килограмм сүттү сагган;

П. Глушкова, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1641 килограмм сүттү сагган;

С. Алдын-уруг, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1639 килограмм сүттү сагган;

К. Таан, «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1635 килограмм сүттү сагган;

К. Бичииҗик, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1630 килограмм сүттү сагган;

Г. Байкара, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1630 килограмм сүттү сагган;

З. Долбаева, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1628 килограмм сүттү сагган.

Ч. Норжай, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1625 килограмм сүттү сагган;

Ф. Макарова, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1624 килограмм сүттү сагган;

Н. Сымчаан, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1624 килограмм сүттү сагган;

Д. Дукур-оол, «Найырал» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1621 килограмм сүттү сагган;

А. Деспижек, «Өөк» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1620 килограмм сүттү сагган;

Б. Уйнук-кыс, «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1611 килограмм сүттү сагган;

М. Теплых, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1608 килограмм сүттү сагган;

М. Сундуй, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1606 килограмм сүттү сагган;

С. Сыгыр, «Шекпээр» совхозтуң саанчызы, бир саар инекке онааштыр 1604 килограмм сүттү сагган.

МУРНАКЧЫ БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

1962 ЧЫЛДА ХӨЙ НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ АЛГАН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Е. Попова, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 1000 грамм немелде деңзини алган;

А. Сарым-оол, «Найырал» совхозтуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 900 грамм немелде деңзини алган;

А. Блинова, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 870 грамм немелде деңзини алган;

К. Ендан, «Улуг-Хая» совхозтуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 800 грамм немелде деңзини алган;

Д. Завьялова, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 800 грамм немелде деңзини алган;

Т. Хомутова, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 800 грамм немелде деңзини алган;

Т. Никитина, «Межегей» совхозтуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 750—800 грамм немелде деңзини алган;

С. Черниговцева, «Межегей» совхозтуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 750 грамм немелде деңзини алган;

К. Комбу, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 750 грамм немелде деңзини алган;

С. Сотпа, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң бызаа ажаакчызы, бир башка онааштыр хонукта 650—730 грамм немелде деңзини алган.

(Уламчылыг).

(Эгези № 42 (5446) солунда).

Соңгулда кампаниязының хүн демдеглели

Кандидат соңгукчуларында

Ак-Довурактың улуг тудуунуң участоктарынга ажыл шагы доостуру билек ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар далаштыг чанып чоруп эгелээн. Кижи бүрүзү Россия Федерациязының Дээди Совединге Тываның № 846 округундан депутатка кандидат Сергей Хочекович Красный-биле ужуражыышкын болур дугайын баш бурунгаар билген турган.

Кежээкиниң 5 шак. Суурнуң клувун соңгукчулар ээлепкен. Чыылганнарның аразында назылаан кырганнар, чүгле назы четкеннер, дашчылар, штукатуржулар, бызанчылар, механизаторлар, чолаачылар, инженерлер, мотористер, чер үттекчилери, геологтар, башкылар, эмчилер дээш оон-даа өскелер.

Депутатка кандидат-биле ужуражыышкын хуралын тудугнуң партия комитединиң бюрозунуң кежигүнү эш А. Я. Березин ажыткан. Депутатка кандидаттың коллективтен идегеттирген кижизиниң илеткелиниң соон дарый санал-онал калбарган.

— Хөй национальдыг Россия Федерациязының Дээди Совединге бистиң кандидадывыс Сергей Хочекович Красный биске чедип келгени кончуг өөрүнчүг-дүр. Оон намдары, эрткен оруу болза, чоннуң болгаш Коммунистиг партияның херээнге ёзулуг-ла бердинген, төлептиг кижи дээрзин бүзүрелдиг көргүзүп турардыр. Ынчангаш соңгулда хүнүнде эш С. Х. Красный дээш бадылаарынче бүгү соңгукчуларны кыйгырдым — деп механиктиг бааза участогунуң слесарьлар бригадири эш Тиунов чугаалаан.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың тудугжуларының мурнундан дашчылар бригадазының бригадири, мурнакчы ажылчын Михаил Сарыглар сөс алган. Тываның даг үлетпүрүнүң баштайгызы даг-дүгү комбинадының тудуунуң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының мурнунда салдынган харысалгалыг сорулганы алдарлыы-биле күүседир дээш хайныышкынныг ажыл-иштиң дугайын ол чугаалаан. Оон-биле кады тудугнуң темпилерин дүргедедиринче эргежок чугула материалдарны, дериг-херекселдерни чогуур өйүнде хандырарынга дузалажырын депутатка кандидаттан эш Сарыглар диләэн.

— Бистиңге өй-өйде каап, бистиң ажыл-херектеривис, амыдырал-чурталгавыс-биле таныжып, Тываның даг-дүгүн Төрээн чуртка хуусаазында бээривиске дузалажынар, Сергей Хочекович — деп чагыгны ол берген.

Тудугда комсомол комитединиң секретары эш Ширяев, ортумак школаның коллективинден башкы эш Сесенмаа, эмнелге салбырының ажылдакчыларының мурнундан эмчи эш Неустроева, бүдүрүлге черлериниң комбинадының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының мурнундан нормировщик эш Тужик болгаш өскелер-даа база чүве чугаалаан. Олар РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады Сергей Хочекович Красный дээш оларның коллективтери чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарынга бүзүрелди илеретпишаан, кандидатка түс-түс чагыгларны бергилээн. Ылаңгыя тудугнуң чедиишкинниг ажылдаарынга Тываның автотрезиниң, Кызылдың тууйбу, ыяш, септелге-механиктиг заводтарының дыка улуг рольдуун, ынчангаш олар тудугнуң чагыгларын чогуур өйүнде болгаш бедик шынарлыг күүседир ужурлуглар дээрзин кандидат бодунуң кичээңгейинге алырын тудугжулар диләэннер.

Ак-Довурак суур хүн келген тудум өзүп, сайзырап турары келир өөредилге чылында ам бир чаа улуг школаны ажыглаалга киирерин негеп турар. Бо талазы-биле дуза чедирерин эш Сесенмаа кандидаттан диләэн. Ол ышкаш эмнелге, уруглар албан черлерин, садыг четкизин болгаш культура одагларын улам калбартыр талазы-биле хөй чагыглар бердинген.

Эш Сергей Хочекович Красный сөс алгаш, улуг идегел дээш соңгукчуларга бодунуң сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен. Оон-биле кады ол идегел оон мурнунга харыысалгалыг сорулгалар-биле холбашкан. Ынчангаш чонга улам шынчы бараан болур, соңгукчуларның берген чагыгларын күүседир дээш бүгү күжүн салырын ол бүзүреткен.

Ужуражыышкын хуралының киржикчилери март 3-те соңгулда хүнүнде улустуң кандидады эш С. К. Красный дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарынче суурнуң бүгү соңгукчуларын кыйгырганнар.

ХОЙЖУНУ ДЕПШИТКЕН

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң № 2 хойжу бригадазының хойжузу Х. Ооржак он чыл улаштыр ниитиниң малын менди кадарып келген. Эрткен чылын база-ла мурнуку чылдарда ышкаш 100 төрүүр хойдан 105 хураганны алган. Бо чылын төрээн 163 хоюндан 167 хураганны камгалап алган менди доруктуруп турар. Хойжунуң кадарган хою четчир мал чемнери-биле долу хандыртынган. Мурнакчы хойжу эш Ооржак март 3-те болур соңгулдада район Совединиң депутадынга бадыладыр төлептиглерниң бирээзи.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң саанчызы Куулар Опаа эрткен чылын бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1390 кг сүттү сагган. Бо чылын усть-лабинчилерниң кыйгырыынга харыы кылдыр бир инектен-не 1500 кг сүттү саап алыр деп ол хүлээнген.

Колхозчулар Куулар Опааны район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткеннер.

Фото В. Лутковтуу.

Малчыннарны шаңнааны

Эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып, чаа ажыл-агый чылында улам шудургу ажылдаарын дугуржуп алыры — колхозчу ажыл-ишчилерниң амыдыралынга чугула чүүл.

«Большевик» колхоз Чөөн-Хемчик районда дээре ажылдыг ажыл-агыйларның бирээзи, эрткен чылын планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүсеткилээн. Мал ажылының продуктулуу бедээн. Эрткен чылын тарылга шөлү намбарган, бир гадан ортумаа-биле 15 центнер дүжүттү колхоз өстүрүп алган. Бо чаагай түңнелдер болза, колхозчу ажыл-ишчилерниң демниг күш-ажылының ачызында чедип алдынган дээрзи билдингир. Моон-биле чергелештир тергиинннерниң тергиини, кежээлерниң кежээзи база турар болгай.

Чоокта чаа эрткен колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга колхоз баштаар чериниң, ревизия комиссиязының ажылының дугайында отчёттарын колхозчулар дыңнап чугаалажып, колхоз баштаар чериниң чаа составын, колхоз даргазынга эш Ш. Кууларны, ревизия комиссиязының даргазынга эш Минтойлуну соңгааның соонда, ол хурал мурнакчыларны шаңнааны-биле доозулган.

Баштаар чер эки ажылдаан колхозчуларны 1500 рубль түңнүг өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан. Радиоприёмниктер, шактар, демир оруннар, чадаг-тергелер, костюмнер, платьелер, сорочкалар, чараш аржылдар, ээрлер дээш кандыг шаңнал бараннар чок дээр.

Колхозтуң инек кадарчызы Кошкар-оол чадаг-терге, хойжу Мөгдүм радиоприёмник, бызаа ажаакчызы Багай-оол борба-биле, тракторист Чамыяң шилчиир вымпел, хол шагы-биле, хаван ажаакчызы Моңгуш Намай шилчиир вымпел база хол шагы-биле шаңнаткылааннар. Сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүсеткен Даштыг-Тей сүт-бараан фермазы шилчиир кызыл тук, радиоприёмник-биле шаңнаткан. Шупту 8 кижи шактар, ийи кижи радиоприёмник, 5 кижи костюмнер, ийи кижи ээр-биле болгаш оон артканнары янзы-бүрү өртектиг чүүлдер-биле шаңнатканнар.

Соңгукчуларның чагыглары

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырының соңгукчулары-биле район Совединиң депутаттарынга кандидаттар Мөгедир Бичелдей, Иван Похондин, Доңгурак Долбаа оларның ужуражыышкыны болган.

Депутаттарга кандидаттарның ажыл-чорудулгазы-биле соңгукчулар танышкан болгаш боттарының чагыгларын кандидаттарга бергеннер. Арыг-Бажының клувун дүрген ажыглалга киирер, медпунктунуң бажының алгыдар, малчыннарның амыдырал-чурталгазын улам экижидер, Арыг-Бажы суурнуң чонун суг-биле таарымчалыг хандырар болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле хөй-хөй чагыгларны кандидаттарга соңгукчулар берип, саналдааннар.

Бистиң КАНДИДАТТАРЫВЫС

БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕ ООҢ МУРНУНДА

Культураның болгаш дыштанылганың Кызыл хоорайда Гастелло аттыг паркынга чайгы кежээ ажыл соолунде селгүүстеп чоруурга тааланчыы магалыг-ла. Паркка чеде берген кижи бүрүзү хамыктың мурнунда бистиң республиканың мурнакчы кижилериниң портреттерин көрүп каар. Кыдыын дургаар өң-баазын чечектер салганнаан аллеяның ийи талазында дужаалтыр аскылап каан портреттерниң адаанда табыылдырлаалдарын номчувайн эрте бээр арга черле чок.

...Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Ооржак Лопсанчап болгаш Үрүле Кандан, амгы заводунуң мастери Пашковский, дааранычкы Струкова, чазаныкчы рационализатор Васильев, типографияның орукчузу Горбунова, саанчы Зоя Натпитоол, чолаачы Мякишев...

Мякишев деп чүү кижил? Республиканың автоажыл-агыйларында чүс-чүс чолаачылар ажылдап турар, оларның аразында Д. Любкин, С. Пономарев, Ю. Зюзин, А. Галайко, О. Карашак, В. Сапогов дээн ышкаш дуржулгалыг, хоочун чолаачылар хөй болгай. Ынчаарга парктың мурнакчылар аллеязынга Мякишевтиң портредин асканың бодарга, ол черле «тергиинерниң тергиини кижи-дир» деп бодал башка кирип келир.

Виктор Николаевич Мякишев аныяк чолаачы, комсомолчу, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, Кызылдың № 1 АТБ-зының коллективинде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи. Үш чыл бурунгаар ол Совет Армияның хүрээлениинден халажып келгеш, комсомолчу аныяктардан тургустунган чолаачылар бригадазын удуртуп эгелээн. Бригада кежигүннери шупту-ла ажылга кызымаккай, аразында быжыг найыралдыг аныяк чолаачылар турган, а бригадир боду ажылды эң таарымчалыг кылдыр организастап шыдаар, бодунуң дуржулгазын эш-өөрүнге дамчыдып, оларны чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук кирип чалчыккан кижи болган. Удаваанда бригада кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип эгелээннер. Алдан хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип, оон соолунде оон-даа бедик хүлээлгелерни алгаш база ажыр күүседип, амыдыралга, өг-бүлезинге, хөй-ниитиниң черлеринге төлептиг аажы-чаңын көргүзүп турган олар бир чыл эрткенде коммунистиг күшажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алганнар.

Амгы үеде Мякишевтиң бригадазы АТБ-ның коллективинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турар. Эрткен чылдың түңнелдерин үндүрүп келирге ол бригаданың кежигүннери экономиктиг болгаш бүдүрүлгечи көргүзүүлерниң талазыбиле АТБ-да бирги черде барганнар. Шак-ла ынчаар, ам үш чыл дургузунда Виктор Мякишевтиң бригадазы күш-ажылчы эң бедик көргүзүглерни чедип ап, тиилекчилерниң одуруунга доктаамал туржуп келген. А бригадир боду? Ол тергиинерниң тергиини деп ададырынга төлептиг кижи. Эш-өөрүнге оон чагыы мындыг: шупту бир деп ажылдаар бис, бригада кежигүннеринден план күүсетпейн баар кижи турбас ужурлуг, а кижи бүрүзү хуузунда хөлүн эртир бедик көргүзүг сүрүп туруп бээр болза база бригаданың ниити көргүзүү бир дески эвес апаар чадапчок.

Бригадирниң бо чугаазы шын. Амгы үеде, кажан совет улус коммунизмни калбаа-биле тургузуп турда ажыл-агыйның чедиишкини ийичангыс кижилерниң бурунгаар шураашкынындан эвес, а бүгү-ниити күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнден хамааржыр. Көрүнердаан, Мякишевтиң бригадазының кежигүннери чолаачыларның айларда, кварталдарда күшажылчы көргүзүглери чамдык мурнакчы чолаачыларнындан кудуп-даа болза, чогум бригаданың ниити көргүзүглери өске бригадаларындан ыракта бедик болуп турар-дыр. Ол чүнү херечилеп турарыл дээрге, бригадир Виктор Мякишев ажылды эң таарымчалыг кылдыр организастап, улус ажыл-агыйынга чугула херектиг чүъктерни болдунар-ла хөй хемчээлдиг-биле сөөртүр ниити сорулганы чолаачыларның хууда эргеажыктарындан бедик көрүп турардыр.

Бир-ле катап Виктор Мякишев республиканың автоажыл-агый коллективтериниң партия-ажыл-агый активинге сөс алгаш, мынча деп чугаалааның дыңнаан мен.

— «Бүгү-ле чүүлдерни кижилерге, кижилерниң чаагай чоруунга дээш» деп партияның Программазында бижиттинген болгай. Ынчаарга чолаачыларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгей ам-даа кошкак салдынып турары кончуг хомуданчыг-дыр. Бис Абакандан бензин сөөртүп турар бис. Кызылдан-даа, Абакандан-даа үнүпкеш, Саян оруунга келирге кежээ апаар, ол үеде чолаачы бүрүзү арай могап, чемненикесей бээр, а столоваялар хагдынган болур. Оларның чамдыктарын кежээ орайга чедир ажылдаар кылдыр тургусса кандыгыл?

Соолунде удатпаанда таныжым чолаачыга ужуражы бергеш айтырдым:

— Кайын халдып келдиң мон?

— Абакандан келдим. цемент сөөртүп эккелдим — диди.

Ынчан Мякишевтиң саналын сактып келгеш сонуурган айтырдым:

— Ырак орукка кыжын берге-ле боор аа, кежээ апаарга Саян оруунда станцияларда столоваялар шупту хагдынчак турар деп дыңнаан мен ийин.

— Чо-ок, мурнунда ындыг турган, ам дээрге магалыг болган, чамдык столоваялар даңны атсы ажылдаар, улуп, дыштаныр алыр черлер база белеткеп каан болур ийин.

«Ол-даа кончуг эки-дир. Ындыг болур-даа ужурлуг, ырак, берге орукка автомашиналарны дүн-хүнүн-биле башкарып чоруп турар чолаачыларга таарымчалыг байдалдарны тургусканынга Мякишевтиң саналы черле идиг болган магат чок боор» деп бодаан мен.

Комсомолчу чолаачы, коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу Виктор Николаевич Мякишевти АТБ-да партия организациязы Ленинниң партиязының кежигүнүнүң кандидадынга кирип алыр дээш белеткеп турар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээш улуг демиселге бодунуң авангардчы ролюн көргүзүп турар комсомолчу Виктор Мякишев СЭКП-ниң кежигүнүнге төлептиг кандидат болуп шыдаар. АТК-ның коллективи мурнакчы чолаачыны Кызыл хоорай Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен. Коллектив кежигүннери ёзулуг-ла төлептиг кандидатты шилип алганнар-дыр. «Аныяк-тыр сен, ынчалзажок ат-алдарны күш-ажылың-биле чедип алган сен, бүгү-ле чүве сээң мурнуңда, шак ынчаар, шак ол орук-биле улам бурунгаар-ла, коммунизмче, кижи төрелгетенниң чырыткылаңган келир үезинче далажып хак-ла» деп, аныяк чолаачының холун дыңзыт тудуп тура чагып, сөглеп кааксаазы келир.

Д. САРЫКАЙ.

ОТЧЁТТАН ИЛЕРЭЭНИ

«ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын комитеттиң конференциязы чоокта чаа болуп эрткен. Анаа салбырларда местькомнардан келген төлээлер ажылчын комитеттиң даргазы эш Лобачевтуң отчёт илеткелин дыңнап чугаалашканнар.

Эрткен ажыл-агый чылында совхозтуң мурнунда салдынган сорулагаларны чедиишкинниг боттандырарынче ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның күжениишкиннерин мобилизастаар талазы-биле ажылчын комитет алаан боттуг хемчеглерни алганын илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер. Оон түңнелинде совхоз эрткен ажыл-агый чылында кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге дужаарының талазы-биле хүлээлгезин чогуур үезинде чедиишкинниг күүсеткен.

Маңаа саар инек бүрүзүнден 1800—1900 литр сүт саап алган мурнакчы саанчылар Ш. Билимаа, В. Чооду, Е. Ярусова, дуржулгалыг хойжулар М. Чаш-оол, Н. Доржу, Т. Хуурак, Д. Назыты, хаван ажаакчылары Н. Какаева, Е. Ильина, мурнакчы механизаторлар Т. Сүрүң, Ч. Амырбит, Т. Шыңгарап, К. Чашоол болгаш оон-даа өске мурнакчы ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы салышкыннары дыка улуг болган.

Бир эвес совхозта ажылчын комитет, салбырларда местком бүгү эр, херээжен ажылчыннарның эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр, салбырлар, бригадалар, звенолар, фермалар аразынга социалистиг чарышты түс-түс кижилерге чедир калбартыр, күшажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилер дээш организакчы хемчеглерни эки чорудуп келген болза, комитеттиң ажылынга чедиишкиннер оон-даа улуг болур ийик деп, төлээлер демдеглеп турганнар.

Ажылчын комитет күш-ажылдың мурнакчы аргаларын болгаш эртемниң чедиишкиннерин совхоз бүдүрүлгезинге кошкак нептередип турар. Коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар фермаларның чаңгызынга-даа ол атты мынчага чедир тывыспаан. Ажылчын комитет болуну хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга хөй-ниитиниң киржилгезин кончуг кошкак киириштирип турар.

Совхозтуң кайы-даа салбырларында, суурларында ажылдап турар ажыл-ишчилерниң материалдыг, культурлуг негелделерин хандырар, оларның амыдырал-чурттаалгазын экижидер дугайында ажылчын комитет, местком кончуг кошкак кичээнгей салып турар. Салбырларда клубтар өттүлар чүүл чогундан үргүлчү хаагдыг турар. Ылаңгыя, Арыскан болгаш Ак-Туругда клубтар үш-дөрт айлар иштинде хаагдыг туруп келген. Бедир-Кежиг суурда клуб, электри чырыы, кижи эмчизи чок, ол ышкаш Иштии-Хем салбырда медпункт база чок.

Оон ыңай, ажылчын комитет, салбырларда местком ниитиниң малынга быжыт чем-суурну тургузар дээш эрткен күзүн эки хемчег албааныңдан совхоз сиген кезип белеткээриниң планын база тараа саваны бөлүп алырын үскен. Ынчангаш, совхозта мал кыштаглаашкыны ам үеде берге байдалда. Чижээ, төрүп турар шээр малга чидиртир сиген ховартап келген. Божайда мыйыстыг бода малдың кадыкшылга фермазында 400 ажыг баш инектиң чиир сигени-даа, адаанга дөжээр саван-даа төнген. Ам ол инектер хүндүс даштыгаа хар кырынга дидиреп хүнзээр, дүне дөң кажаа иштинге доңуп хонуп турарлар. Бо байдалды совхозтуң кол зоотехниги Тур болгаш кол мал эмчизи Фонарин олар билип турар хиреэнде сагыш човап, хемчег албайн турарлар.

Ажылчын комитет, салбырларда местком ажылчын кижиниң эргеажыктарын камгалаар талазы-биле хүлээлгелерин дыка четпес күүседип турарлар. Ынчангаш совхозтуң дирекция чери, салбырлар өргелекчилери ажылчыннарны профэвилел органнары-биле дугуруушпайн ажылдан үндүрер чорукталрны кылып турар. Ындыг таварылгалар ылангыя ажылчыннар ээлчеттиг шөлээ алгаш келген соонда үргүлчү болуп келген.

Совхозтуң дирекциязы, оон түскай эртемниглери хөй күш үнер ажылдарны механизастап, ажылчыннарның күш-ажылын чиигедир талазы-биле хемчеглерни кошкак ап турарын төлээлер шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш Ак-Туруг, Арыскан сүт-бараан фермаларын бо чылын механизастаарын дирекциядан негээннер.

Адак соолунде, усть-лабинчилерниң бүгү чурттуң кедээ ажыл-агый ажыл-ишчилеринге кыйгырыын ёзугаар бо чылын чуртка тараа болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын улам хөйну бүдүрүп бээр дээш совхозта ап турар хемчеглерниң четпезин илеретпишаан, часкы тарылгага белеткелдерни дүргедедирин ажылчын комитеттен, дирекциядан конференция негээн.

Т. КОНГАР.

Улуг хойжу

Ондар Седип-оолович Садыктың сураа чүгле «Чыраа-Бажы» совхозта эвес, харын районнуң ажылчы чоннарынга билдингир. Ол ам 15 чыл дургузунда ниитиниң малын малдап, республикада дээре хойжуларның бирээзинге санадып турар.

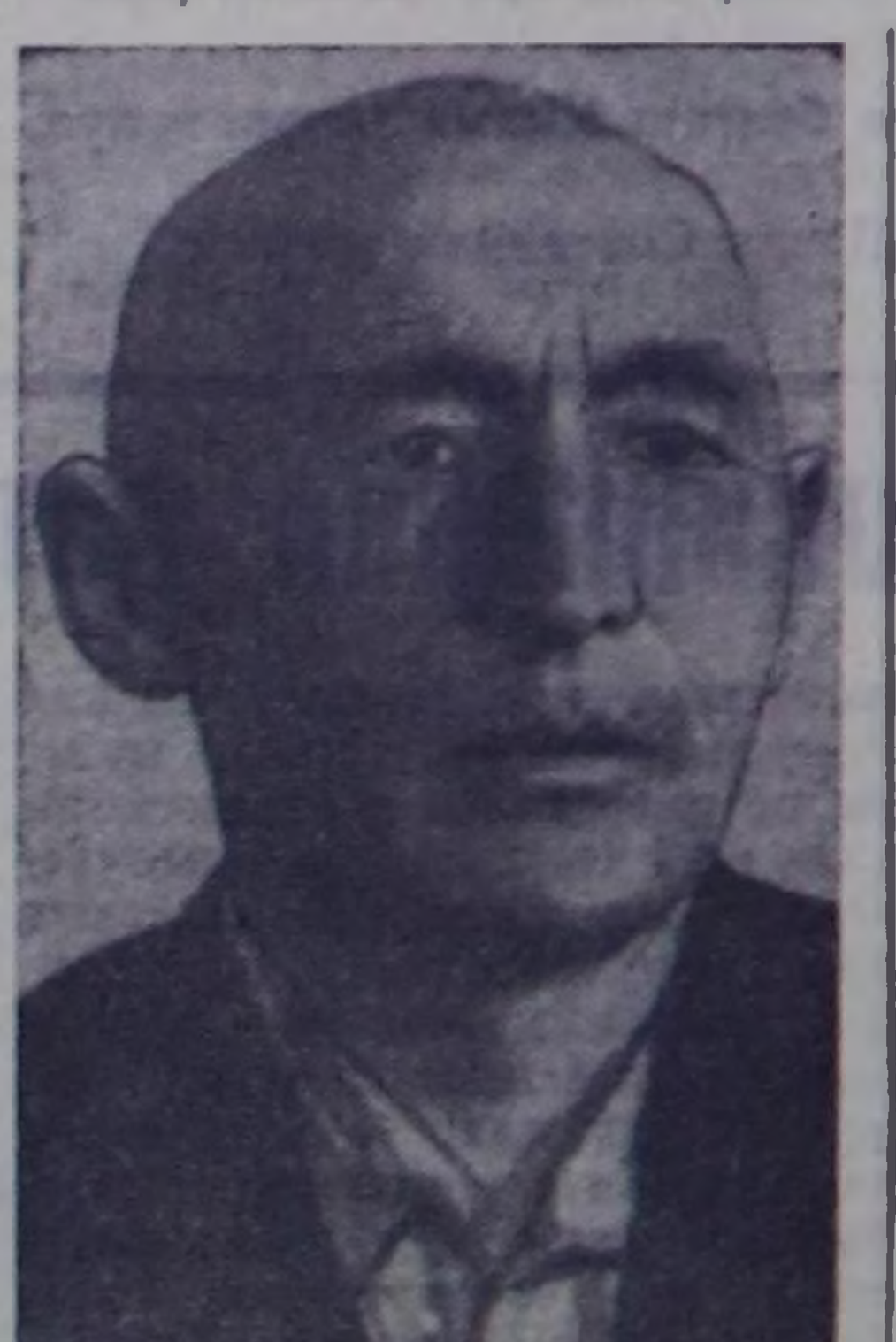

Хөндергейге турган «Кызыл тараачын» колхозтуң, ооң суурунга тургустунган эксперименталдыг ажыл-агыйның-даа хойжузу болуп тургаш, О. С. Садык чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап келген. Ол район, республика төптеринге үе-үеде болгулап тургулаан мурнакчы малчыннарның чөвүлел хуралдарының доктаамал киржикчизи болуп, мурнакчыларның дуржулгазын шиңгээдип ап, ону кады ажылдап турар эш-өөрүнге дамчыдар талазы-биле эки агитатор болгаш организакчы апарган.

Эрткен чылын дуржулга станциязының эксперименталдыг ажыл-агыйның бүгү төрүүр малын «Чыраа-Бажы» совхозка шилчидип бергени-биле холбаштыр Ондар Седип-оолович кадарып турган бир кодан хойлары-биле кады ол совхозтуң хойжузу болуп ажылдай берген болгаш хойжу 1962 чылда бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле тергиин эки көргүзүглерни чедип ап шыдаан. Малчын төрүүр 100 хойга онааштыр 132 хураганнарны менди доруктуруп, хой бүрүзүнден 3,4 килограмм дүктү кыргып алган. Оң ам совхозтуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларының бирээзиниң бригадири (улуг хойжузу). Ооң бригадазы ниитизи-биле 6194 баш 11 кодан хойлардан тургустунган. Олардан 3652 баш төрүүр хойларны чеди кодан кылдыр үскен. Бригаданың ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылында ниитиниң малының азырал ажаалдазын экижидип тургаш, төрүүр 100 баш хойларга онааштыр 100 хураганнарны четче доруктурарын, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргыырын, а О. Садык бодунуң эрткен чылгы көргүзүглерин бызыглаарын хүлээнген.

Бригаданың бүгү кежигүннери РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының черчер Совèттеринге соңгулда хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш бүгү малды хүр кыштагладырынче, ылаңгыя чаш төлдү хорамча чок алырынче бүгү күженииишкиннерин угландырып турар. Бригада кежигүннери Чылбак-Хуна, Дагба-Доржу, Комбу-Сүрүн, Болам-оол, Өгбең-Хөө болгаш өске-даа хойжуларның коданнарындан хураганнаан 800 ажыг баш хойларның хураганнары менди доругуп турар. Эш Садыкка быжыглаан 460 хойлардан 240 хойлар төрээн болгаш оларның хураганнары хорамча чок доругуп турар.

Чурукта: О. С. Садык.
Сөзү **К. ШУЛУУНУУ.**
Фото **В. ЛУТКОВТУУ.**

Сорук киирген

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Усть-Лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинин совет кижилери, кодээниң бүгү чонун ажыл-ишче улам сорук киирген. Тес-Хем бүдүрүкге эрглелиниң «Чаа орук» колхозунуң малчыннары мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам көвүдетпишаан, бо чылын күрүнеге 450 тонна эътти, 200 тонна сүттү болгаш 60 тонна дүктү садарын хүлээнген.

Чеди чылдың бешки кедээ ажылагый чылының баштайгы айында бези олар 60 центнер сүттү болгаш 30 центнер эътти сатканнар. Семиртилгеде үскен 100 шарыжыктар амгы үеде хонук бүрүзүнде немелде дензини берип турар. Бо чылдың ийиги кварталында белеткелге киирери-биле 5000 хойну түскай одарда база үскен. Ол ышкаш амгы азырап турары 35 хаваннарның кужу хүн бүрү немежип турар.

Краснодаржыларның кыйгырыын таныышкаш, «Чаа орук» кодээ ажылагый артелиниң колхозчулары ниитиниң малын менди кыштагларын, оон чаш төлүн бүрүн доруктуруп өстүрерин хүлээнген. Оларның сөзү ажыл-херек кырында боттанып турар.

Малдың амгы байдалы хүр. Сөөлгү хүннерге чедир төрүттүнген 4100 ажыг хураган, 42 бызаа шупту менди, эки доругуп турар. Силос болгаш хоолулуг өске-даа немелде чемнерни берип, ажаалданы экижиткенинден инектиң сүдү кыштың амгы хүннеринде безин кудулавайн турар.

Фермаларга болгаш кыштагларга мал чемниниң курлавырын улам көвүдедир соруглга-биле сиген сөөртүлгезинде алаан каш звенолары организастаан. Оларда дөрт автомашиналы быжыглаан, а машина чорутпас черлерде шанактыг аъттарны организастаан.

Кара-Хаактың агитаторлары

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң Кара-Хаак салбырының суурунда агитпункт болгаш ында хамаржып турар агитаторлар соңгукчулар ортузунда улуг ажылды чорудуп турар. Агитпункт лозун, плакат-биле көрүштүг шиметтинген болгаш ында номнарны, солуннарны, журналдарны делгээн.

Агитпункт эргелекчизи эш Бюрюней хүлээлгезин идепкейлиг күүседип, шудургу ажылдап турар. Агитаторларның сургаалдалыг хуралдарын эрттиргилээн. Он ажыг агитаторлар соңгулда дугайында, депутаттарга кандидаттар дугайында беседаларны кылып турар.

О. ЕНЗАК.

Малчыннарга концерт

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек участогунуң малчыннарынга ында сес чыл школазының бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери концерт көргүзүп чораан. Оюн эгелээр мурнуу чарыында башкы Н. Андреевтиң амыдыралга холбаштыр номчаан допчу лекциязын малчыннар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Школачыларның программазы солун болган байлак: чараш танцылар, уран чечен номчулгалар, тааланчыг аялгалар ужажып турган. Оларның өөредилгеге чедиишкинниг болурун күзевишаан, база катап келирин малчыннар диләэн.

Н. ЛАКПА.

ШЕМИДЕН МЕДЭЭЛЕР

ОТТУЛАР ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

Чөөн-Хемчик районнуң Шеми кедээ Совединиң ажылчы чону суурнуң школазынга, интернадынга, эмнелге пунктузунга, библиотеказынга болгаш клубунга херегләэр оттулар ыяшты чыл санында белеткеп келген. Эрткен чылын олар 500 кубометр оттулар ыяшты өй-шаанда хаа белеткээш, түс-түс черлерже сөөрткеннер.

Чоокта чаа Борбак-Арыг суурнуң чону боттарының ниити хуралынга культура албан черлеринге оттулар ыяш белеткеп бээриниң айтырыын чугаалашкаш, күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзү 3,5 кубометрни, азы ниитизи-биле 1200 кубометр ыяшты белеткээр деп шиитпирлээннер.

• • •

СААНЧЫНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

«Большевик» колхозтуң мурнакчы ажыл-ишчилериниң аразында Ак-Кара-Суг сүт-бараан фермазының аныяк саанчызы К. Опаланың ады база кирип турар. Эш Опала фермага ажылдаа-ла үр болбаан-даа болза, дуржулгалыг саанчыларның ажыл-ижи-биле таныжып, кызымак ажылдап тургаш, эрткен чылын инек бүрүзүнден 1400 кг сүттү саап алган болгаш бодунга быжыглаан инектериниң бызааларын база менди доруктурган.

Мурнакчы саанчы К. Опала Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң бүгү чонга кыйгырыын өске өөрү-биле кады изин-биле деткииншаан, моон соңгаар оон-даа эки ажылдап турагш, инек бүрүзүнден 1500 кг сүттү саап алырын хүлээнген.

М. СЕВЕН.

Коммунист Намчак Баткар Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга 9 чыл ажыг инек кадарып турар. Оон сөөлгү 1962 чылда көргүзүүн алырга мындыг: 100 инекке онааштыр 95 бызааны алыр дээш болза 100 бызааны алган. Ам оон кадарып турары 121 инектериниң 30-ни төрээн. Чаш бызаалар менди доругуп турар.

Эш Намчак Баткар бо чылын 100 инекке онааштыр 95 бызааны камгалап алыр дээш демисежип турар.

ЧУРУКТА: кадарчы Намчак Баткар.

Сөзү болгаш фотозу С. Чамын-оолдуу.

УЛУС—ЧУРТТУҢ ЭЭЗИ

Күрүне эрге-чагыргазының органнарынга соңгулда — улуг политиктиг болуушкун, совет кижилерниң байырлалы. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Совèттеринге база чер-чер Совèттеринге ам болур соңгулда партияның чаа Программазын — ССРЭ-ге коммунизмни тургузарының программазын хүлээп алган СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизиниң соонда эң-не баштай чоруттунуп турар.

Социализмниң долу болгаш түкүлүнга чедир тиилээниниң база коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинче чурттуң киргениниң байдалдарында пролетариат диктатуразының күрүнези бүгү улустуң күрүнези болуп хуулган, бүгү улустуң эрге-ажыктарын болгаш күзелсоруун илередириниң органы апарган деп СЭКП-ниң Программазында айтып турар. Бо болза Совет күрүнениң хөгжүлдезинде чаа үе-чада, социалистиг күрүнениң ниитилелдиң коммунистиг бот эргелелинче шилчидериниң оруунда эң чугула базымдыр.

Амгы соңгулда кампаниязы бүгү улустуң социалистиг демократиязының чаа тиилелгези болуп турар. Хоорайның болгаш кодээниң ажылишчилериниң эң-не калбак массалары анаа идепкейлиг киржип турар. Соңгулдага белеткелдер канчаар-даа аажок улуг политиктиг болгаш күшажылчы көдүрлүүшкүн-биле болуп турар. Бистиң чуртувус чеди чылдың бешки чылынче кирген. Ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче сорук кириишкиннг ажылдап турар.

Капитализм-биле экономиктиг чарышка чурт улуг тиилелгелерже бүзүрелдиг чоруп орарынга совет кижилер чоргаарланырлар. Н. С. Хрущевтуң чугаалааны-биле алырга, бистер ам дөрт катап дүрген базыпдаа турар бис, продукцияны чыл санында көвүдедип-даа турар бис, ындыг болганда американнарны чедери ам биске дыка чиик апарган.

Ынчаарга чурттуң амыдыралында амгы үе-чада чүгле экономиктиг чедиишкиннер-биле демдеглеттинип турар эвес, бистиң үевисте совет тургузугнуң ханы демократтыг хевири, социалистиг соңгулда системазының капиталистиг системадан артык шынары чаа күш-биле илерееп турар.

Капиталистиг чурттарның соңгулда системазы хөй санныг ылгавырларны (херенги-кокшуллдун, эртем-билииниң, суурнуң, суурджун эвезиниң болгаш оон-даа өске) баш удур көрүп турар, оларның алыс утка-шынары чүдел дизе, политиктиг амыдыралда киржип турар кижилерниң санын канчап чоор-даа турган кызыгаарлдарындан болур, ынчангаш ону чоннуң ады кезээниң үлүүнден кызырып турар. Буржуазияның башкарыкчы бөлүктери, улустан айтырбайн, ындында-ла кызыы соңгулда системазын кам-хайыра чокка үреп, парламентилерде ажылчы чоннарның төлээлекчилериниң санын кара-туразында кызыгаарлап, соңгукчуларның бадылаашкыннарының дыка улуг кезиин дүрүм чокка, мегеарга-биле боттарынга шиңгээдип ап турарының фактылары эвээш эвес. Бо бүгү фактылар буржуаз демократияның меге-хоозунунуң оон улуска удур утка-шынарының херечилели ол.

Соңгулда принциптерин совет система буржуазиядан мырыңай оскаар шиитпирлеп турар. Бистиң соңгулда системавыс Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң түңнелинде тывылган. Оон демократтыг эгелеринге В. И. Ленинниң идеялары боттанып кирген. Ниитилелдиң бүгү амыдыралы калбак демократияның үндезининге тургустунган Совет күрүнеде соңгулда системазының кол айтырыы ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелээринче бүгү ажылчы чоннарны идепкейлиг киириштирериниң, күрүне эрге-чагыргазының органнарынга соңгуур болгаш соңгударының боттуг эргелерин оларга хандырып бээриниң эрге-ажыктарынга шиитпирлеттинип турар.

Бистиң Совèттеривис улам-на улуг хемчээлге күрүнени эргелээриниң школазы болуп бар чыдар, оларны миллион-миллион ажылчы чоннар дамчып эртип турарлар. Ам оларның составында 1.822 мун депутаттар бар. Ол болза ажылчыннар болгаш колхозчулар, инженерлер, агрономнар, башкылар болгаш эмчилер, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, партия болгаш совет ажылдакчылары, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң удуртукчулары-дыр. Олар шуптузу — күш-ажылдың кижилери. Оларның эрге-ажыктары дээрге совет улустуң эрге-ажыктары-дыр. Эргелелдиң бо школазын чоннуң бүгү калбак кезектери эрткен турзуп дээш, Коммунистиг партия доктаамал сагыш салып турар. «Ниитилелдиң херектерин эргелээринге совет кижи бүрүзү идепкейлиг киржикчи апарган турар ужурлуг!—бистиң лозунувус, бистиң сорулгавыс бо» — деп СЭКП-ниң XXII съездизинге эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Социалистиг демократияның улам ыңай хөгжүүрүнүн дириг үнер дезү болза бистиң партиявыстың Программазы болур. Коммунистиг тургузуушкунуң чорудулгазында Советтерниң ролю бедиир апаар, оларның ажыл-чорудулгазынга массаларның калбак болгаш дорт киржилгези турда Совèттер улам-на хөйниитичи организациялар болурлар деп, Программада айтып турар. Социалистиг демократияның улам ыңайгы хөгжүлдезиниң чорудулгазында күрүне эрге-чагыргазының органнары ниитилелдиң бот эргелелиниң органнарынче чоорту шилчип кирер.

Бо программалыг өөредиг практикада мырыңай-ла боттанып турар. Ам бистиң чуртувуста оларны удуртурунга ажылчы чоннарның эң калбак массаларының, чоннуң бүгү кезектериниң төлээлекчилериниң киришпейн турары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чаңгысдаа адыры, ниитилел амыдыралының чаңгыс-даа кавызы чок. Чаңгыс мындыг чурагайны адаарга-ла четчир: янзы-бүрү бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларда—бажыңнар болгаш кудумчулар комитеттеринде, херээженнер чөвүлелдеринде, төрелдер комитеттеринде, улусчу дружиналарда, эш-хуузунуң судтарында чээрби миллион кижи идепкейлиг ажылдап турарлар. Бот-ажыл-чорудулгалыг бо бүгү организациялар чер-чер Совèттери-биле сырый харылзаалыг болгаш оларның хүн бүрүдеги удуртулгазы-биле ажылдап турарлар. Оларның мурнунда хоорайларны болгаш суурларны чаагайжыдары-биле, күрүнениң чуртталга фондузун эргелээри-биле, социалистиг ниити чурттаалганың чурумунга хамаатыларны кижизидерибиле холбашкан хөй-хөй ажыл-херектер туруп турар. Чижээлээрге, Ленинградта бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларда 250 мун хире кижи киржип турар. Ол болза эргечагырганың чер-чер органнарының деткип турар улуг күш-тур.

Совèттерниң амгы чыылдазының ажыл-чорудулгазында хөй-ниитичи чорук калбаа-биле хөгжээн. Ол чорук чер-чер Совèттериниң күүскомнарында штаттан дашкаар килдистерниң тургустунаазындан илереп турар. Штаттан дашкаар килдистер садыг болгаш хөй-ниити чемненилгези, культура тургузуушкуну, организас-массалыг ажыл болгаш өскедаа адырларда тургустунган болгаш ажылдап турар. Хөй мун ажылчы чоннар күрүне аппаратының бо звеноларынга боттарының үе-шагының кезиин шуут ажылдап, күрүнениң албан-хаакчыларының эрге-хүлээлгелерин, ол дээш төлевир чокка күүседип турарлар. Чижээлээрге, Узбекистанның Катта-Курган хоорайның хоорскүүскомунда чеди килдистериниң чүгле чаңгызы—коммунал килдизи штаттыг. Артканнары хөй-ниитичи арга-биле ажылдап турарлар. Ол килдистерниң хөй-ниитичи ажылдакчылары келген кижилерни хүлээп ап, билдиришкин, хомудалдарны көрүп, хоорайның экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралының чугула айтырыгларын шиитпирлеп турарлар. Хоорай Совединиң күүскомунуң бир-даа хуралы штаттан дашкаар килдистерниң идип үндүрген болгаш белеткээн айтырыгларын чугаалашпайн эртпес. Бо бүгү —күрүне тургузуушкунунга ажылчы чон массаларының хөй-ниити инициативазының көдүрүлгениниң хооййлу ёзугаар түннели болгаш бистиң үевистиң кайгамчыктыг болуушкуннарының бирээзи-дир.

Совèттерниң доктаамал комиссиларының ажылында дыка хөй чаа. кичээнгей салыры чугула чүүлдер тывылгылаан. Партияның Программазының баш удур көрүп турары ёзугаар күүскомнарның килдистериниң болгаш эргелелдериниң эргехүлээлгезинде туруп турар чамдык айтырыгларны доктаамал комиссиларның көөрүнче болгаш үзе шиитпирлээринче чер-чер Совèттери чоорту шилчидип бээр. Боттарының Совединиң-даа, күрүне эрге-чагыргазының үстүкү органнарының-даа шиитпирлерин күүселдезин дээш доктаамал комиссаларының контролю күштелген.

Хөй-ниитиниң инициативазы калбарып, өзүп турар. Күрүнениң улуг

(Төнчүзү 4-кү арында)

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА КАНДИДАТТАР

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле округ соңгулда комиссиялары чогуур докумеитилерни көргеш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суур Советтериге соңгулда дутайында Дүрүмүү» үндезилээш, ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының, ниитилелдериниң болгаш хамаатыларның ниити хуралдарының хоорай Совединге депутаттарга депшиткен кандидаттарын бүрүткээнер.

Моон адаанда кандидаттарны бүрүткээн:

Каа-Хемниң соңгу талазы № 1 соңгулда округу — эш Марина Архиповна **ЕФИМЕНКО** — 1921 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, бус-турбиналыг электростанцияның башкарылга черинiң улуг дежурныйы, электростанцияның ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Каа-Хемниң мурнуу талазы № 2 соңгулда округу — эш Павел Тихонович **РЯБОВ** — 1934 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, бус-турбиналыг электростанцияның слесары, электростанцияның ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Комплексилиг № 3 соңгулда округу — эш Владимир Спиридонович **ФЕДОРОВ** — 1935 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүнү, Тыва коммунэнергонуң улуг электрити, Тыва коммунэнергонуң ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Бичe-Енисейниң № 4 соңгулда округу — эш Василий Федорович **КЛЮШИН** — 1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, № 11 школаның директору, № 11 школаның башкыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Соңгу талазы № 5 соңгулда округу—эш Салим Сазыгович **СЮРЮН-ООЛ**—1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, радио комитединиң улуг редактору, радио комитединиң ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Водозаборныйның № 6 соңгулда округу — Алексей Хунаевич **ЧИМИЙ-ООЛ** — 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, самолет командири, аэропорттуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Водопроводныйның № 7 соңгулда округу — эш Галина Алексеевна **НЕЛЮБИНА** — 1930 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, библиотекарь Крупская аттыг библиотека коллективинден депшиттирген.

Лермонтовскийниң № 8 соңгулда округу — эш Николай Андреевич **ШЕРБАНЬ**—1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, аэропорттуң механиги, аэропорттуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Ключевойның № 9 соңгулда округу — эш Александр Сергеевич **СЕРИКОВ**—1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Көдээ тудугнүң» тудуг-монтаж эргелелиниң эштекчилериниң бригадири, «Көдээ тудугнүң» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Чагытайның № 10 соңгулда округу — эш Ойдуп-оол Ажиевич **ДОҢГАК**—1930 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң хөй-ниити корум-чурум камгалалының министриниң оралакчызы, ХККМ-ниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Хавак чанының № 11 соңгулда округу—эш Зинаида Ивановна **КЛЕПОВА** — 1931 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, башкы, № 9 школаның башкыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Дачныйның № 12 соңгулда округу — эш Борис Николаевич **ЕЛАНОВ** — 1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, горвоенкоматтың ажылдакчызы, горвоенкомат коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Беспаловскийниң № 13 соңгулда округу — эш Иван Кондратьевич **КУРАЕВ** — 1915 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, хоорай судунуң даргазы, Тыва АССР-ниң Дээди судунуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Степовойның № 14 соңгулда округу — эш Александр Гаврилович **МАНОВ** — 1923 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Тыва тудуг» трезиниң экскаваторщиги, «Тыва тудуг» трезиниң автобазазының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Крюковскиниң чөөн талазы № 15 соңгулда округу — эш Антонина Родионовна **ФЕФЕЛОВА** — 1939 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнүге кандидат, ном садар киллдистин склад эргелекчизи, ном садар киллдистиң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Юбилейниң № 16 соңгулда округу — эш Алексей Александрович **ПОПОВ** — 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, музыка школазының директору, музыка школазының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Пограничныйның № 17 соңгулда округу — эш Вениамин Александрович **ГАВРИЧЕНКО** — 1932 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, горводопроводтуң слесары, горкомхозтуң болгаш горводопроводтуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Крюковскиниң барын талазы № 18 соңгулда округу—эш Син-оол Лакпаевич **ОЮН**—1934 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, хөгжүм-шин театрының режиссёру, хөгжүм-шин театрының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Крюковскиниң № 19 соңгулда округу — эш Александр Александрович **ФЕДОТОВ** — 1933 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Сельэлектростройнуң» электромонтажниктер бригадири, «Сельэлектростройнуң» ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Ипподромнуң № 20 соңгулда округу — эш Елизавета Ивановна **БАЙКАРА** — 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Пушкин аттыг библиотеканың директору, Пушкин аттыг библиотеканың коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Полевойнуң № 21 соңгулда округу — эш Михаил Васильевич **СИТНИКОВ** — 1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Кызыл горвозунуң даргазының оралакчызы, № 1 магазинiниң ажылдакчыларының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Чедерниң № 22 соңгулда округу—эш Анатолий Никитич **КИЛИН** — 1937 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Сельхозтехника» каттыжышкыныының кол инженери, «Сельхозтехниканың» эргелээр черiниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Красногвардейскиниң чөөн талазы № 23 соңгулда округу — эш Елизавета Баракаевна **САЛЗЫНМАА** — 1931 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, пединституттуң башкызы, пединституттуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Пролетарийниң чөөн талазы № 24 соңгулда округу — эш Вениамин Степанович **ЗАМЯТКИН**—1925 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, демир-бетон заводунуң бетонщиктер бригадазының бригадири, демир-бетон заводунуң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Ново-Уличныйның № 25 соңгулда округу — эш Вадим Николаевич **БОРОДИН** — 1928 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, комплексилиг экспедиция гаражының чолаачызы, комплексилиг экспедиция гаражының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Подгорныйның № 26 соңгулда округу — эш Юрий Дмитриевич **МИЩЕНКО** — 1935 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнүге кандидат, «Тываводстройнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң кол инженери, «Сельхозтехниканың» тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Красногвардейскиниң барын талазы № 34 соңгулда округу — эш Кокпак Сүгеевич **САТ** — 1935 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүнү, № 12 магазинiниң садытчызы, горпонуң I салбырының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Авиацияның чөөн талазы № 28 соңгулда округу — эш Бичи-уруг Шыдаровна **МОНГУШ** — 1927 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, дааранылга комбинадының дааранымчызы, дааранылга комбинадының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Авиацияның мурнуу талазы № 29 соңгулда округу — эш Лариса Ивановна **ЗУЕВА** — 1938 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, респотребсоюзтуң садыг баазазының бараан ылгакчызы, респотребсоюзтуң садыг баазазының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Транспорттуң № 30 соңгулда округу — эш Иван Семенович **ЧЕРНЫШЕВ** — 1927 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, пассажирлер АТК-зының слесары, пассажирлер АТК-зының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Транспорттуң чөөн талазы № 31 соңгулда округу —эш Полина Александровна **ЛАДАНОВА** — 1930 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, дааранылга комбинадының дааранымчызы, дааранылга комбинадының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Енисейниң № 32 соңгулда округу — Белдир-кыс Шоватаевна **КОМБУЙ-ООЛ** — 1927 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү, дааранылга комбинадының дааранымчызы, дааранылга комбинадының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Авиацияның мурнуу талазы № 33 соңгулда округу — эш Сарыглар Маскыровна **КУДАЖЫ**—1930 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, ном үндүрер черiниң кол редактору, ном үндүрер черiниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Красногвардейскиниң барын талазы № 34 соңгулда округу — эш Кокпак Сүгеевич **САТ** — 1935 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүнү, № 12 магазинiниң садытчызы, горпонуң I салбырының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Южныйның № 35 соңгулда округу— эш Анна Минеевна **МАЛЫШЕВА** — 1920 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, леспромхозтуң мебель цегининiң ажылчыны, мебель цегининiң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Болотныйның чөөн талазы № 36 соңгулда округу — эш Евдокия Павловна **СЕКАЧЕВА** — 1924 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының диспетчери, коммунал ажыл-агый министерствозунуң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Физкультурныйның № 37 соңгулда округу — эш Евгения Андреевна **СЕРЕДКИНА** — 1932 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, көдээ ажыл-агый техникумунуң башкызы, көдээ ажыл-агый техникумунуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Школаның № 38 соңгулда округу — эш Дина Константиновна **КОРОЛЕВА** — 1927 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, № 3 уруглар садының эмчизи, уруглар садының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Чаа № 39 соңгулда округу — эш Александр Сергеевич **ШЕРСТНЕВ** — 1924 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, телеграфтың электромеханиги, телеграфтың ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Кочетовтуң чөөн талазы № 40 соңгулда округу — эш Надежда Никифоровна **ИСАКОВА** — 1923 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, № 3 школаның башкызы, № 3 школаның башкыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Протоктуң № 41 соңгулда округу — эш Мария Алексеевна **ВШИВЦЕВА** — 1914 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, харылзаа эргелелиниң бухгалтери, харылзаа эргелелиниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Заречныйның № 42 соңгулда округу — эш Галина Михайловна **ОГНЕВА** — 1931 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, орук тудуунуң эргелелиниң инженери, орук тудуунуң эргелелиниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Көдээ ажыл-агыйның № 43 соңгулда округу — эш Сүгдүр Начылаевна **СОДУНАМ** — 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, № 2 школаның өөредилге эргелекчизи, № 2 школаның башкылар коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Кочетовтуң ортаакы № 44 соңгулда округу — Надежда Кирилловна **СКОБЕЕВА** — 1929 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, № 1 аптеканың ассистентизи, аптека эргелелиниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Интернационалдың № 45 соңгулда округу — эш Анатолий Андреевич **БЫКОВ** — 1936 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, типографияның парлакчызы, типография коллективиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Мугурнуң барын талазы № 52 соңгулда округу — эш Валентина Евдокимовна **САЙГУТИНА** — 1921 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Сельхозтехника» АТК-зының экономизи, «Сельхозтехника» АТК-зының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Шевченконуң Чөөн талазы № 53 соңгулда округу — эш Валентина Ивановна **ЗУБКОВА** — 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, № 2 АТК-ның начальниги, № 2 АТК-ның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Родникти № 54 соңгулда округу — эш Федор Иванович **БЛАГОДАТСКИХ** — 1936 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, № 2 АТК-ның чолаачызы, № 2 АТК-ның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Чөөн талазы Эриктиң № 55 соңгулда округу — эш Владимир Борисович **ДОБРОМЫСЛОВ**—1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП-ниң хоорай комитединiң секретары, СЭКП хооркомунуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Советский мурнуу талазы № 50 соңгулда округу — эш Мария Сюруновна **МАНЫЯ** — 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Шын» солун редакциязының ревизор-корректору, хоорайның шагдаа киллдизинiң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Малыйның № 51 соңгулда округу — эш Алексей Федорович **ГРОМОВ** — 1917 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Сельхозтехника» АТК-зының начальниги, «Сельхозтехника» АТК-зының коллективиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Мугурнуң барын талазы № 52 соңгулда округу — эш Валентина Евдокимовна **САЙГУТИНА** — 1921 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Сельхозтехника» АТК-зының экономизи, «Сельхозтехника» АТК-зының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Шевченконуң Чөөн талазы № 53 соңгулда округу — эш Валентина Ивановна **ЗУБКОВА** — 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, № 2 АТК-ның начальниги, № 2 АТК-ның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Родникти № 54 соңгулда округу — эш Федор Иванович **БЛАГОДАТСКИХ** — 1936 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, № 2 АТК-ның чолаачызы, № 2 АТК-ның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Ленинскийниң № 57 соңгулда округу—эш Кыргыс Надылович **ДИНГА** — 1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП хооркомунуң секретары, хоорайның шагдаа киллдизинiң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Кочетовтуң № 58 соңгулда округу — эш Вера Константиновна **ЩЕПАНОВСКАЯ** — 1926 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, почтаның сорттулаар салбырының начальниги, харылзааның хоорай конторазының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Красноармейскийниң чөөн талазы № 59 соңгулда округу — эш Доржу Көк-оолович **КУУЛАР** — 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, республика эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы, № 1 поликлиниканың коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Станционныйның № 60 соңгулда округу — эш Базак Серепович **МААДЫ** — 1920 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, ыяш үлетпүр ажыл-агыйының рамщиги, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ыяш цегининiң ажылчын, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Щетинкиниң барын талазы № 61 соңгулда округу — эш Сергей Николаевич **КОЛЕСНИКОВ** — 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, хоорайның шагдаа киллдизинiң начальниги, хоорайның шагдаа киллдизинiң коллективиниң ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Комхозовскийниң № 62 соңгулда округу — Раиса Степановна **ГНИЛОМЕДОВА** — 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, хоорайның план комиссиязының даргазы, хооркүүскомиуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Кочетовтуң барын талазы № 63 соңгулда округу—эш Буян Зоя Лопсановна **ИРГИТ** — 1941 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүнү, респотребсоюзтуң экономизи, респотребсоюзтуң баштаар черiниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Красноармейскийниң барын талазы № 64 соңгулда округу — эш Александр Георгиевич **ЧАЩИН** — 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнүге кандидат, саарылга базазының дээрбезиниң вальцовщиги, саарылга базазының ажылчын, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Базаарның ортаакы № 63 соңгулда округу — эш Валентина Дуваановна **МААДЫР** — 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Тываның аныяктары» солуниуң редакциязының литажылдакчызы, «Тываның аныяктары» солуниуң редакциязының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Сельскийниң топ № 84 соңгулда округу — эш Степан Васильевич **ДОЛГИХ** — 1930 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Тыва тудуг» трезиниң бригадири, «Тыва тудуг» трезиниң 3-кү тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Базаарның барын талазы № 64 соңгулда округу — эш Александр Георгиевич **ЧАЩИН** — 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнүге кандидат, саарылга базазының дээрбезиниң вальцовщиги, саарылга базазының ажылчын, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Базаарның чөөн талазы № 65 соңгулда округу — эш Нинель Гавриловна **МИНЦЕВА** — 1929 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, хоорайның үлетпүр комбинадының ательезинiң бижикчызы, хоорайның үлетпүр комбинадының ательезинiң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Советский № 46 соңгулда округу—эш Виктор Васильевич **ПЕРМИНОВ**—1937 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүнү, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының инженери, ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Совхозтуң № 47 соңгулда округу—эш Леонид Сергеевич **ПЛЮСИН** — 1917 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, катер капитаны, пароходство коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Пролетарийниң № 48 соңгулда округу — эш Борис Васильевич **БУХАРОВ** — 1932 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Сельхозтехника» АТК-зының чолаачызы, «Сельхозтехника» АТК-зының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Мутурнуң № 49 соңгулда округу—эш Вера Лукинична **ЛАДАНОВА**—1919 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, пединституттуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Советский мурнуу талазы № 50 соңгулда округу — эш Мария Сюруновна **МАНЫЯ** — 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Шын» солун редакциязының ревизор-корректору, хоорайның шагдаа киллдизинiң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Малыйның № 51 соңгулда округу — эш Алексей Федорович **ГРОМОВ** — 1917 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Сельхозтехника» АТК-зының начальниги, «Сельхозтехника» АТК-зының коллективиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Базаарның № 71 соңгулда округу — эш Семен Баянович **САМДАН** — 1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Тыва тудуг» трезиниң дашчызы, «Тыва тудуг» трезиниң 2-ги тудуг эргелелиниң ажылчын, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Ажылчыныың ортаакы № 72 соңгулда округу — эш Александр Сандыкович **САНДЫК** — 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, автосептелге заводунуң шүткүкчүзү, автосептелге заводунуң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Сельскийниң ортаакы № 73 соңгулда округу — эш Александра Михайловна **ПОПОВА** — 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Тыва тудуг» трезиниң хоюглакчылар бригадири, «Тыва тудуг» трезиниң 6-гы тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Соңгу талазы № 74 соңгулда округу — эш Михаил Кенденович **САНЧАЙ** — 1916 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, садыг-кооператив училищезиниң директору, садыг-кооператив училищезиниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Ленинскийниң № 75 соңгулда округу — эш Гавриил Николаевич **КУДРЯВЦЕВ** — 1914 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Күрбанкының акша саарылга килдизиниң начальниги, республикаңың Күрбанк конторазының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Хеминiң чөөн талазы № 76 соңгулда округу — эш Василий Лаврентьевич **МАСЛОВ** — 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Тувинская правда» солуниуң редакторунуң оралакчызы, «Тувинская правда» солуниуң редакциязының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Гагариниң соңгу талазы № 77 соңгулда округу — эш Галина Ивановна **ФЕДОРОВИЧ** — 1918 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, божудулга бажыңының кол эмчизи, божудулга бажыңының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Хеминiң соңгу талазы № 78 соңгулда округу — эш Татьяна Сергеевна **СЛОБОДЧУКОВА** — 1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, чырдыныкчын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы, облпроффэвилел коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Хеминiң № 79 соңгулда округу — эш Алексей Такталович **КУМАЯК** — 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, спорт инитилелдер эвилелиниң даргазының оралакчызы, совпрофтуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Хеминiң чөөн талазы № 80 соңгулда округу — эш Оюн Араптанович **ТОЛГАР-ООЛ** — 1912 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, ТНИИЯЛИ-ниң директорунуң оралакчызы, ТНИИЯЛИ-ниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Почтаның № 81 соңгулда округу — эш Юрий Зиновьевич **КОВЕНСКИЙ** — 1921 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, хоорайның кадык камгалаа киллдизиниң эргелекчизи, республиканың кезер эмчи салбырының ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Кызылдың чөөн талазы № 82 соңгулда округу — эш Мычин Санчатович **САЛЧАК** — 1919 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Күрпланының сектор эргелекчизи, Күрплан коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Сельскийниң мурнуу талазы № 85 соңгулда округу — эш Василий Михайлович **ГУРТОВОЙ** — 1927 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының чолаачызы, коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Почтаның барын талазы № 86 соңгулда округу — эш Устинья Ивановна **ПОЛУХИНА** — 1919 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, хлеб заводунуң ажылчыны, хлеб заводунуң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Кызыдың № 87 соңгулда округу — эш Анастасия Николаевна **КИРПИЧНИКОВА** — 1914 чылда төрүттүнген, горпонуң № 1 столоваяның эргелекчизи, № 1 столоваяның коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Базаарның барын талазы № 88 соңгулда округу — эш Зинаида Ивановна **ВАСЬКИНА** — 1932 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, парикмахер, горкомхозтуң парикмахерская коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Сельскийниң барын талазы № 89 соңгулда округу — эш Николай Николаевич **ДОРОВСКИХ**—1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнүге кандидат, хоорайның үлетпүр комбинадының токары, хоорайның үлетпүр комбинадының металл-септелге мастерскаязының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Гагариниң № 90 соңгулда округу — эш Зоя Федоровна **БОРИСОВА** — 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, гороно эргелекчизи, № 6 школаның башкыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Гагариниң мурнуу талазы № 91 соңгулда округу — эш Николай Васильевич **СИЗЫХ** — 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, республика эмнелгезиниң кол эмчизи, республика эмнелгезиниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Сессерлигниң чөөн талазы № 92 соңгулда округу — эш Юрий Михайлович **УСПЕНСКИЙ** — 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, горфо эргелекчизи, сан министерствозунуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Надболотныйның № 93 соңгулда округу — эш Лидия Петровна **КУЛАКОВА** — 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, хоорайның чунар бажыңының хөмүр-дашчызы, хоорайның чунар бажыңының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Чеховтуң соңгу талазы № 94 соңгулда округу — эш Василий Семенович **СТАРИНКОВ**—1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, хоорай прокурору, республика прокурорунуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Чеховтуң № 95 соңгулда округу — эш Сергей Хочекович **КРАСНЫЙ** — 1920 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретарының хүлээлгезиниң күүседикчизи, № 5 школаның коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Сессерлигниң мурнуу талазы № 96 соңгулда округу — эш Павел Александрович **КОЛУПАЕВ** — 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Коммунтудугнүң» септелге-тудуг эргелелиниң бригадири, «Коммунтудугнүң» септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Топографтың соңгу талазы № 97 соңгулда округу — эш Суван Чымыевна **ШАКТАРЖИК**—1934 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүнү, туберкулез диспансериниң эмчизи, туберкулез диспансериниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Топографтың № 98 соңгулда округу—эш Михаил Дмитриевич **БУТОНАЕВ** — 1933 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Көдээ тудуг» септелге-тудуг эргелелиниң чазаныкчылар бригадири, Кызылдың «Көдээ тудуг» септелге-тудуг эргелелиниң участок коллективиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Топографтың мурнуу талазы № 99 соңгулда округу — эш Валентина Ивановна **ПОПОВА** — 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, хлеб заводунуң кондитери, хлеб заводунуң кондитер цегининiң коллективиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Надболотныйның барын талазы № 100 соңгулда округу — эш Анастасия Михайловна **СЕЛЕЗИЕВА**—1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, кинопрокат конторазының методизи, кинопрокат коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Паромнуң № 101 соңгулда округу — эш Екатерина Яковлевна **МИКОВА** — 1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, кол хандырылга эргелелиниң склад эргелекчизи, кол хандырылга эргелелиниң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Хеминiң барын талазы № 102 соңгулда округу — эш Петр Кузьмич **НАБОКОВ** — 1920 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Коммунтудугнүң» септелге-тудуг эргелелиниң начальниги, «Коммунтудугнүң» септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Учебныйның № 103 соңгулда округу—эш Артем Сюрюктеевич **БОРБАК-ООЛ** — 1914 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, күрүнениң аймыл-чок чорук комитединiң начальныгының оралакчызы, күрүнениң аймыл чок чорук комитединiң коллективиниң ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Чаа-тудугнуң № 104 соңгулда округу—эш Кирилл Филимонович **ШИШИГИН**—1920 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, профессионал-техника училищезиниң директору, училище коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Топографтың барын талазы № 105 соңгулда округу—эш Ирина Ивановна **ИВАНОВА**—1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Коммунтудугнүң» септелге-тудуг эргелелиниң бригадири, «Коммунтудугнүң» септелге-тудуг эргелелиниң коллективиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Загородныйның № 113 соңгулда округу—эш Владимир Григорьевич **ЗАВОРОТНЫЙ**—1935 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Кызыл хооркүүскомунуң секретары, хооркүүскомнуң коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Каменистыйның № 114 соңгулда округу—эш Виктор Николаевич **МЯКИШЕВ**—1935 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүнү, № 1 АТК-ның чолаачызы, № 1 АТК-ның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Заозерныйның № 115 соңгулда округу—эш Прокопий Игнатьевич **БАРЫБИН**—1916 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, № 1 АТК-ның чолаачызы, № 1 АТК-ның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Алгы заводунуң № 109 соңгулда округу—эш Юрий Филимонович **ГОЛОВИН**—1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, даг-руда комбинадының кол инженери, даг-руда комбинадының коллективиниң ниити хуралындан депшиттирген.

Алгы заводунуң мурнуу талазы № 110 соңгулда округу—эш Фаина Васильевна **ГАЛКИНА**—1927 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, Тыва продснабтың улуг экономизи, Тыва продснабтың ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Мурнуу-чөөн талазы № 111 соңгулда округу—эш Григорий Петрович **ЧЕРЕПАНОВ**—1927 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, автосептелге заводунуң даргазы, автосептелге заводунуң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Южныйның № 112 соңгулда округу—эш Көрген-оол Чалчыкпаевич **МОНГУШ** — 1928 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, № 1 АТК-ның слесары, № 1 АТК-ның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Чапаевтиң № 118 соңгулда округу—эш Вера Францевна **КИСЕЛЕВА**—1915 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, эът комбинадының экономизи, эът комбинадының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген.

Горныйның № 117 соңгулда округу—эш Чимат-Доржу Баирович **ОНДАР**—1932 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнүге кандидат, көдээ электри тудуг эргелелиниң начальниги, «Сельэлектростройнуң» ажылчыннарының, албан-хаакчыларының ни

СОВЕТ АРМИЯНЫҢ БОЛГАШ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ 45 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

Н кезектиң дайынчылары Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл болур оюнга дайынчы болгаш политиктиг белеткелге улуг чедиишкиннерниг ужуражып турар. Совет дайынчылар өөредилгеге, дыштанылгага болгаш спортка кесну чедиишкиннерни чедип алган.

ЧУРУКТАРДА: кышкы тактиктиг өөредилге үези. Комсомолчу Ю. И. Сывороткин (мурнуну одуругда) болгаш аныяк коммунист И. И. Паузин олар кедеигеде (ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА).

Москваның шериг округунуң Н кезээнге Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл болур оюнга турасилаткан массалыг хаак чарыжы 10 километрге болуп эрткен. Маргылдааның киржикчилериниң дистанцияда маңнап турары (АДААНДА ЧУРУКТА).

Фото З. ЕВЗЕРИХИННИИ.
СЭТА-ның фотохроникази.

Хостакчылар ээп келген

ДЖАКАРТА (СЭТА). Барыын Ирианны хостаар талазы-биле хемчеглерге киришкен бодунуң оолдары шериглерни Индонезияның найысылалы байырлалдыг, чылыы-биле уткаан.

Индонезияның дужуртүнер шериглериниң 500 ажыг дайынчылары болгаш офицерлери Барыын Ириандан Джакартада чоокта чаа чедип келген.

ХАРЫКСЫРАДЫП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Нгодиньдьемчи эрге-чагыргаларның болгаш оларның америк чөвүлекчилериниң «өлүрүкчү болгаш дерзии үүлгедиглеринге Мурнуу Вьетнамның чону удурланыышкынның тыскаалдары болгаш чепсектиг кедурүүшкун-биле харылап турар. Чүгле эрткен чылдың ноябрьда безин ындыг кедурүшкүнге 80 муң ажыг кижи киришкен дээрзин «Хосталга» агентилел дыңнаткан. 300 ажыг «стратегтиг суурларны» үрегдээн болгаш 450 километр демир удазын моондактарны чок кылган.

Ол-ла үениң дургузунда улустуң ополчениезиниң болгаш партизаннарның отрядтары 2000 ажыг шаажылакчыларны чок кылган болгаш балыглаан, оон иштинде 14 американнар бар болган, дайзынның 21 вертолёттарын болгаш бир самолёдун дүжүр аткан. 1.500 мурнуу-вьетнам солдаттар партизаннарның талазынче кирген.

Хоргадаашкынны тыпсырын аазаан

ПАРИЖ. (СЭТА). Бир эвес «Ансоатеги» судно Бразилияның девискээр сугларынга чедип келзе, оон кижилеринге политиктиг хоргадаашкынны тыпсыр дээрзин Бразилияның даштыкы херектер министерствозу медеглээн. Ол дугайын Франс Пресс агентилелдиң Рио-де-Жанейрода корреспондентизи дыңнаткан.

Медеглелде моон-биле кады чугаалап турарындан алырга Бразилияның чазаа судному Венесуэлага эгидип бээр бодап турар.

ОЙТУР ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Чоокта чаа Джоуф районга (Йемен) Сауд Аравияның шериглеринге удур ЙАР-ның болгаш КАР-ның каттышкан кезектериниң тулчуушкуну болган. МЕН агентилелдиң корреспондентизиниң Санадан дыңнатканы-биле алырга, дайзын аар когаралга таварышкан. Зебейн-Азм районда Сауд Аравияның кезектери база бузааллеттирип, хандырылга черлериндин үзе кирдирген. Ол районда «дайзын эң улуг когаралга таварышкан, хөй боо-чепсекти хунааттырган, оон иштинде самолёт дүжүр аар боолар, минометтар, пулемёттар болгаш ок-чемзек бар» дээрзин корреспондент айтып турар.

Каракаста тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Венесуэланың найсылалындан дыңнатканы-биле алырга, Каракаста болгаш ол хоорайның чоогунда ажылчыннар чурттаар черлерде кудумчу тулчуушкуннары Ромуло Бетанкурнуң чазаанга удур демисежип турар бөлүк патриоттар биле полицияның аразында чоруп турар. Боттары кылып алган бомбалар-биле, кывар чүүлдүг шилдер болгаш даш-биле чепсегленген ажылчыннарны болгаш студентилерни полиция пулемёттар-биле боолап турган.

АП агентилелдиң Каракаста корреспондентизиниң дамчытканы-биле алырга, боолдашкын бүгү хоорайда чоруп турар.

Иракта байдалга хамаарыштыр

ЛОНДОН. (СЭТА). Кудумчуларның бүгү белдирлеринде танкылар болгаш броневиктер турбушаан, хоорай үнер-бошкарылык кырында тургуступ берген ышкаш сагындырар дээрзин Рейтер агентилелдиң Багдадта корреспондентизи дыңнаткан. Иракты эрге-чагыргалары тыскаалдар организастаарын хораан. Шериг болгаш полиция найысылалдың кудумчуларында «коммунистерни» аглап сүрерин кады чорудуп турар. Олар «коммунистчи» районнарны бузаалеп алган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед пресс интернейшнл агентилелдиң корреспондентилериниң дамчыдып турары-биле алырга, танкылыг болгаш бронетранспортерларлыг «революстуг» шериг кол дуунда курд улус чурттап турар Кифа районче кирген болгаш ону бузаалеп алган. Коргуп-сүртээн курд улус шаажылал хемчеглерин ыыт чокка хайгаарап корген. Бүгү хүнүн дургузунда жандарминар тудуп хоругдаттырган кижилерни улуг эвес бөлүк-бөлүү-биле полиция участогунга эккеп турган деп корреспондент дыңнаткан.

Хоругдаттырганнарның саны ковудаан, оон ужурунда ында тускай албадал лагерьлерин тургузуп турарын барыын таланың дипломаттары медеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Чаа ирак чазактың албан төлээлекчизи күрүне министри Хасим Джавад парлалга конференциязынга даштыкы нефть компанияларлы-биле чарган бодунуң бүгү хулээлгелерин ирак чазак хүндүлээр апаар дээн деп Франс Пресс агентилел дамчыткан. Совет Эвилели-биле харылзаазының дугайында салган айтырыгта министриниң айытканы чүл дээрге ирак чазак «өске кандыг-даа чурттар-биле бир демей, ССРЭ-биле чарган бүгү дугуржулгаларны, бир эвес ол дугуржулгалар ирак улустуң эрге-ажыктарын барымдаалап көрген турар болза хүндүлеп көөр».

Ам Касемниң «ёзу-чурумунуң бүгү херектерин уюткаары» кол айтырыг болуп турар деп ол чугаалаан. Мурнунда турган чазактың ажыл-чорудулгазын истеп-хынаар талазы-биле күрүне комиссиязын тургускан дээрзин министр дыңнаткан.

Хасим Джавадтың оон ыңай демдеглээни чүл дээрге, оон чазаа «националистчи күштерни болгаш Касем-биле демисежип чораан бүгү кижилерни» деткиир. Ындыг күштер чүгле Ирак-биле кызыгаарлаттынмайн турар, а бүгү араб чурттарда бар. Курд улустуң айтырыын тайбың арга-биле таарыштыр шиитпирлээр деп турар чүве дээрзин ол чугаалаан.

Арабтарның аразында харылзааларга хамаарыштыр Хасим Джавадтың медеглээни: «Араб чурттарның дагазын болгаш черле араб эп-сегкил каттыштырылгазын быжыглаарын оралдажыр бис. Ынчангаш империализмге болгаш реакцылыг ёзу-чурумнарга удур арабтарның демиселин деткиир бис» Ирак чазак Кувейт-биле харылзааларны таарыштыр шиитпирлээрин кызеп турарын министр чугаалаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Хайгаарабчыларның бодалы-биле алырга, «Ирак петролеум компани-биле» Ирак чазактың 1960 чылдан бээр үргүлчүлеп келген маргылдаазы удавас соксаар дээрзин Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Багдадтан дыңнаткан. Чаа чазак биле компанияның аразынга чугаалажылгажыкыннар чоок үеде эгелээр. Моон-биле холбаштыр корреспондентиниң демдеглеп турарындан алырга, генерал Касем дириг турган үезинде күрүнениң нефть компаниязын тургузарын эгелээн, а чаа чазак «Ирак петролеум компанизин» национализастаарындан ойталаан ышкаш-тыр.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Багдадтан дыңнадып турары болза: Иракта байдал мырыңай турум чок. Ында коммунистерге хамаарыштыр дерзик чорук илеле калыг-шыңгыы болуп турар. Күрүне эргелдези болган дараазында эгелээн дерзик чоруктарның үезинде олурткен коммунистерниң саны тодаргай билдинмес. Хоругдаттырган коммунистерниң санындан хөй болур ужурлуг туттурган хоругдаттырган кижилерниң саны база-ла билдинмес.

ЛОНДОН. (СЭТА). Суббота эртенинде Багдадтың кудумчуларынга боо болгаш пулемёт даштаашкыны үе-үеде дыңналып турган, ынчаарга полиция мурнунда турган ёзу-чурумнуң удуртуктуу ажылдакчыларын, коммунистерни тудуп алыры-биле дилеп чорупп турганын Рейтер агентилелдиң Багдадта корреспондентизи дыңнадып турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң Багдадтан дамчыдып турары болза:

Чоокта чаа болган парлалга конференциязынга Ирак Республиканың херектериниң талазы-биле күрүне министри Хасим Джавадтың медеглээни чүл дээрге, Иракка эргиде болган соонда эрткен неделяда тудуп хоругдаан коммунистерниң саны хөй эвес болгаш каш чүс кижиден ашпайн турар. (МЕН агентилелдиң Багдадтан чоруткан дыңнадыында айтып турарындан алырга, Иракка сөөлгү он хонуктуң дургузунда 8.000 коммунистерни тудуп хоругдаан).

Афиның кудумчуларында студентилерниң ханы

АФИНЫ. (СЭТА). Афиның кудумчуларынга полиция биле аныяктарның аразынга элээн каш шактарда үргүлчүлээн үскүлежиишкинниң үезинде дөртен студентилер балыглаттырган. Грецияның найысылалының төвү херек кырында полиция биле студентилерниң аразында тулчуушкуннуң шөлү болуп турган. Аныяктарга удур бронемашиналарны октаан. Өөредилгеге чарыгдалдарны көвүдедир болгаш өөредилгениң системазын демократчылдар дугайында негелдени деткээн студентилерниң чыскаалдарынга кашкаш муң студентилер киришкен. Аныяктар «Демократчылдыга», «Фашизмни боллурбас» деп лозуңнарны салып турган. Студентилерниң комитеди аныяктарже полицияның халдаашкынынга шиитпирлиг удурланыышкынны илергейлээн. Чоокта чаа полиция студентилерни чүгле эттеп-эриидеп турган эвес, харын база демократияны, бистиң өөренир эргевисти дорамчылап, таптай базарын оралдашкан деп комитеттиң медеглелинде чугаалап турар.

Чаңгыс аай демократтыг чөөн партияның депутаттары студентилерже халдаан полицейжи кара туразында ажылалга шиитпирлиг удурланыышкынын парламентиге медеглээн.

ТЕАТР

„Тенек кырган"

Кижиниң эң-не эки шынарлары чүгле күш-ажылга, ниитилелдиң чаагай чоруу дээш херекке тодараттынар, а күш-ажылдан дашкаарлаан, ону амыдыралдың эргежок чугула чүүлү кылдыр үнелеп көрбес чорук ниитилелдиң бурунгаар хөгжүлдезинге моондактыг чорук-тур. Драматург Константин Финн шак ол идеяга үндезилээш, «ТЕНЕК КЫРГАН» деп комедияны бижээн. Үш көжегелиг, аазы көргүзүглүг бо комедияда кажар эвес, бөдүүн төөгүнүң дугайын чугаалап турар.

— Артист Ринат Бакиров—кандыг-даа рольду ойнаазын дээш даалга бээривиске, ону тывынгыр, чогаалыкчы ёзу-биле күүседирин оралдажыр кижи. Ынчангаш бис ону эңне нарын болгаш кол рольдарга ойнадып эгелээн бис. Бо дээрге оон бирги улуг ролю болур—деп, бо комедияны сценага тургускан, Республиканың хөгжүм-шии театрының режиссёру С. П. Майер чугаалады. Шынап-ла, аныяк артист Р. Бакиров «Тенек кырганда» Костяның ролюн чедиишкинниг ойнап турар. Ажыл кылбас, чалгаа, бодун мактаттынар, амыдыралдың хүн бүрү сайзырап орар чаа чүүлдерин эскербин билбес Костяның аажы-чаңын, шимчээшкиннерин, оон улус-биле харылзаазын көрүкчүлерге билдингир чедирер дээш элээн-не оралдашкан. Ол ынчаар чедип алдынган-даа. Оон мурнунга кандыг-бир моондак, азы кижилерниң аңаа шыңгыы шүгүмчүлекчи чугаазы таварышкан болза, аныяк артистиң арын-хевириниң дүрген өскерли хона бээри, шимчээшкининиң дүргедеп, азы оожумнай бээр чоруу-биле черле тывынгыр.

Иван Иванович Терехин— шиитпирлиг, сорулгазын чедип алырынга чүткүлдүг. Ажыл-агыйда болгаш амыдырал-чуртталгада четпестер-биле, ылаңгыя мораль талазы-биле будулгаазынныг, чиик амыдырал сүрүп чорууларга ол дыка хөңнү чок. «Маадырлыг чорук кызымаккай күш-ажылдың түңнели-дир...» деп ол, сеткил-сагыжы хайныгып ора, шиитпирлиг чугаалаар. Слесарь, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Иванович бодунуң оглунуң уруу-биле таныжа каап турган, ажыл кылбас, чалгаа Костя бажыңга кестүп келгенде, оон-биле шыңгыы чугаалажып, ону өөдежок тоянчыларның бирээзи кылдыр «хүлээп ап» турар. Кырган слесарь бодунуң сорулгазын чедип ап шыдаан-даа. Костяның күрүнеге, оон корум-чурумунга таарышпас чорууңга шыңгыызы-биле удурланган. Чүге дээрге Иван Иванович амыдыралынга хөйнү көрүп эрткен, быжыг туруштуг, чүвени баш бурунгаар билип алырын оралдажыр кижи. Оон нарын болгаш хөй талалыг характерин артист Ю. В. Пчелов база-ла чедимчелиг ойнаанын демдеглээр херек.

Шиниде шупту чеди кижи киржип турар. Олар ниитизи-биле шиниң кол идеязын көрүкчүнүң сеткил-сагыжынга чедингир дамчыдар дээш, аңаа белеткенип тура, биле-деминг тывынгыр чоруун көргускеннер. Роль бүрүзүн ойнап тура, шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, четпестерин дораан айтып, ону канчаар ээни алганын каш удаа чугаалашканнар. «Мону ойнаар күүседири дыка нарын-дыр, кижизидилгениң ындыг айтырыын шиитпирлээринге киржири ынчангаш артист кижиден улуг негелдени салып турар» деп, аш Майер шиниң төнчүзүнде, тус-тус ойнакчыларның канчаар ойнаанын анализтевишаан, чугаалады.

Өске беш ойнакчылар — артистер В. К. Бакирова, Л. Л. Черникова, Г. З. Черников, З. Н. Кипко, М. Р. Рамазанова моон мурнунда элээн каш шиилерге ойнаан, арга-дуржулгалыг улус. Оларның хөй кезии «Турлагдан келген кыс» деп шиигe база ойнаан.

А. СЫЫН-ООЛ.

ЧУРУКТА: артистер Р. Т. Бакиров биле Л. Л. Черникованың бир ужуражыышкыны.
Фото авторнуу.

УЛУС—ЧУРТТУҢ ЭЭЗИ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

айтырыгларын шиитпирлээринге чоннуң киржилгезиниң чаа-чаа организастыг хевирлери хүн бүрүде төрүттүнүп турар. В. И. Ленинниң айытканы ышкаш, чаа чүүлдерниң эге өзүмнерин ылап өөренип көөрү, оларга эң-не кичээнгейлиг болуру, оларның өзүлдезинге бүгү тала-биле дузалаары тергиин чугула болуп турар ужуру ол.

Амгы соңгулдалар болза социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдериниң, Советтерниң бүгү адырларынче хөй-ниитичи киржилгениң нептередириниң өруунга база бир улуг базым болур. Март 3-те болгаш 17-де соңгуттурар деп турар Советтерниң чаа составынга улусчу инициативаны, чоннуң хөй-нити бот-ажыл-чорудулгазының хевирлерин болгаш аргаларын улам ыңай хөгжүдер сорулга оларның мурнунда туруп турар. Дараазындагы чылдарның Советтери СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш оларның ажылын эде тургусканының соонда тургустунган чаа байдалдарда ажылдаар апаар. Пленумнуң шиитпирлери Советтерниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга чаа агымнарны киирип, ону чаа утка-шынар-биле байыткан. Ажылды бүдүрүлге принцизин ёзугаар эде тургузар чорук боттарының күжениишкиннериниң тодаргай ажыл-херектерже мөөнизээрин, бүдүрүлгелерниң болгаш тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-чорудулгазынче ханы сиңнигип кирерин Советтерден негеп турар. Ынчаарга оларның ажыл-чорудулгазында кол чүве—чоннуң культура болгаш амыдырал негелделерин хандырары болур. Чуртталга черлерин тудары болгаш эдилээри, садыг, коммунал, культура-чырыдыышкын, медицина албан черлериниң болгаш организацияларының ажылы, амыдыралдың ниизы-бүрү албан черлериниң ажыл-чорудулгазы — эрге-чагырганың чер-чер органнарының доктаамал сагыш салыышкынының чүүлдери болур. Бир эвес бүгү хөй-ниитиниң, бүгү чоннуң кичээнгейин бөже угландырар болза, чүгле ол таварылгада бүгү айтырыгларны чедиишкиннинг шиитпирлээр аргалыг болур деп чүве билдингир. Улустуң күштеринге кезээде даянып — Советтерниң ажыл-чорудулгазының хоойлузу мындыг.

Амгы соңгулдалар чамдык онзагай чүүлдерлиг. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар чер-чер Советтерин бүдүрүлге принцивин барымдаалап эде тургускулаан. Крайның болгаш областарның төптеринде ийи Советтерни—кедээ болгаш үлетпүр удуртур Советтерни тургускан. Чижээлээрге, Россия Федерациязында дөртен ийи крайларның болгаш областарның төптеринде ийи-ийи Советтерни тургускан. Украина республикада он тос областарның төптеринде ийи-ийи Советтерни тургускулаан. Районнарның болгаш хоорайларның Советтерин база эде организастаан. Кедээ районнарны колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң кызыгаарынга чедир улгаттыр каттыштырган. Хөй-хөй район Советтериниң чагыргазындан хоорайларны болгаш хоорай хевирлиг үлетпүр ужур-дузалыг суурларны ангылаан болгаш улуг-улуг хоорайларның Советтеринге дамчыдып берген, азы үлетпүр районнарның составынче киирген.

Совет органнарының эде тургузуушкуну соңгулда кампаниязынче кандыг чаа чүвени киирип турарыл? Ужуру чүдел дизе, соңгулда округтарның болгаш участоктарның, соңгулда комиссияларын тургузары болгаш соңгулда талазы-биле өске-даа хемчеглерни ам чер-чер Советтеринге боттанган эде тургузуушкунну барымдаалап чорутканында. Районнар Советтериниң чагыргазындан ангылап үндүрген хоорайларның болгаш суурларның чону кедээ районнуң район Совединге болгаш кедээ Советтерге депутаттар соңгувастар. Олар ук хоорайның азы суурнуң девискээриниң чагыртканы Советтериниң депутаттарын соңгуур апаарлар. Ол ышкаш кедээ районнарның чурттакчылары областъ Совединиң (үлетпүр) соңгулдаларынга киришпестер.

Соңгулда дугайында амгы Дүрүмнер төлээлеттирериниң нормазын соңгуттурар депутаттарның саның өстүрериниң талазынче өскерлиишкинни баш удур көрүп турар. Чижээлээрге, чоннуң санындан хамаарыштыр кедээ болгаш суур Советтеринге 25-тен 75 чедир депутаттар соңгуп, а эрткен соңгулдада 20-ден 50 чедир депутаттар соңгуп турган. Район Советтеринге 75 болгаш оон-даа хөй депутаттар соңгуттурган турар. Балтий чаны республикаларның Дээди Советтеринге соңгулдага төлээлеттирилге нормазы өскерилген. Литва ССР-ниң Дээди Совединге эрткен соңгулдаларда он беш муң чурттакчы чондан бир депутат соңгуттуруп турган болза; амгы соңгулдаларда он муң чондан бир депутат соңгуттурар. Латви болгаш Эстон ССР-лериниң Дээди Советтеринге мурнунда он муң чондан бир депутат соңгуп турганының орнунга ам чеди муң чондан бир депутат соңгуур.

Мындыг болганда, районнарны улгаттыр каттыштырган болза-даа, Советтерниң составынга ам мурнунда соңгулдалардан хөй депутаттар соңгудар апаар-дыр. Мынчангаш, бистиң Советтеривис чаа немелде күштү алыр, оларның составынче бир дугаар-ла соңгуттурган депутаттарның хөй армиязы каттыжып кирер.

Оон ыңай мындыг байдалды база барымдаалап көөрү чугула. Депутаттарның составының үштүн бирээзинден эвээш эвезин чаартып соңгуур дугайында СЭКП-ниң Программазының негелдези амгы соңгулдаларда боттанган турар. Мындыг болганда, Советтерже чаа күштерниң немежирин көвүдедир арганы бо хемчег база бээр.

Соңгулданы чорударының талазы-биле бүгү ажыл соңгулда комиссияларынга онаажып турар, оларның составында миллион-миллион совет кижилер — ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының болгаш ниитилелдериниң төлээлекчилери амгы үеде ажылдап турар. Бүгү организас-техниктиг ажылды соңгулда дугайында дүрүмнер-биле доктааттынган хуусааларда чоруткан турар ужурлуг. Соңгулда ышкаш ындыг харысалгалыг херектиң белеткелинде хензиг-даа аарсаар, бичии чүве турбас, бүгү-ле чүве улуг политиктиг ужур-дузалыг. Соңгулда кампаниязы-биле холбашкан бүгү айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээр төлээде, организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдың бүгү чыдынгай дуржулгазын чөп ажыглап билири чугула.

Депутаттарга кандидатураларын идип үндүрерин болгаш чугаалажып көөрүн онза шыңгыы болгаш бодамчалыг көөр херек. Кандыг-даа кандидатураның талазы-биле бодунуң санал-оналын хостуг чугаалаар арга соңгукчуларга хандыртынган турар ужурлуг. 1961 чылда чер-чер Советтеринге соңгулдага депутаттарның 240 кандидаттарынга соңгукчулар боттарының бузуревезин илереткеннер болгаш олар чогуур санныг бадылаашкыннарны албаан. А чамдык соңгуттурган депутаттарны сөөлүнде соңгукчулар Советтерден дедир кыйгыртып апарганнар. Ындыг чорук депутаттарның кандидатураларын идип үндүрерингe болгаш дамчалыг болур негелдени үрээн черлерде бар болган. Идип үндүрген кандидаттарны чүгле калбаа-биле чугаалажып көөрү, оларның амыдырал болгаш ажыл-ишчи шынарларын бүгү тала-биле өөренип көөр чорук күрүне эрге-чагыргазының органнарынга ажылчы чоннарның эң-не төлептиг төлээлекчилерин соңгуур арганы бээр.

• • •

Соңгулда кампаниялары Советтерниң ажыл-чорудулгазының кезээде бүгү-улусчу көрүлдези болуп келген. Ам база-ла ындыг болуп турар. Кайы-бир Советтиң чедип алган чедиишкиннерин, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда, чонга бараан болур ажылдарында четпестерни болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерни соңгукчулар шүгүмчүлелге таварыштырып, чаа чагыгларны берип турарлар. Совет органнарының хүлээлгези болза, соңгукчуларның шүгүмчүлелдиг сагындырыгларын болгаш саналдарын кичээнгейлиг дыңнап көөрү, оларның берген чагыгларын өөренип көөрү болгаш күүседири болур. Советтерниң ажылында чаа-чаа чедиишкиннерниң үндезин сууру ында.

М. СТРЕПУХОВ.

АГААР бойдус

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур. Хар шоолуг чагбас. Кызылга—хар шуут чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—2—7, ыңгыы черлерге—14—19, а Кызылга—17—19 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»
«Ам-даа доозулбаан херек» 9.40, 11.40, «Ол чүгле оюн-баштан болган» 1.40, 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«ВОСТОК»
«Буруулуг эвес мен!» (делгем экранныг) 3.15, 7.15, «Сеңээ орук» 5.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»
«Ыраажы кыс» 11.15, 1.15, 3.15, «Дош бадыышкыны» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»
«Кышкы фантазия» (делгем экранныг) 10.30, 1.30, «Как беру» 3.50, 5.50, 7.50, «Аңдарган кур чер» (1-ги сериязы) 9.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда килдизиниң 23—54. харысалгалыг секретарьның болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35. кедээ ажыл-агый килдизиниң 25-38. партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13. иштики информация килдизиниң 20-60. чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27. үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64. бухгалтерияның 31-75. корректорларының 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

ТС—00061. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БУГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 21 ЧЕТВЕРГ № 44 (5448).

Өртээ 2 көп.

Эш Тодор Живковтуң Москвада келгени

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары болгаш Болгар Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш Тодор Живков февраль 19-та Москвада чедип келген. БКП ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы И. Михайлов болгаш БКП ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, БКП ТК-зының секретары Б. Велчев эш Живков-биле кады келгеннер.

Киев вокзалга болгар эштерни СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов болгаш СЭКП ТК-ның аппаратының харыысалгалыг ажылдакчылары уткаан.

* * *

Февраль 19-та СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев БКП ТК-зының бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Т. Живков-биле ужурашкан.

Ужуражылгының үезинде ниити сонуургалдыг чугула айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы болган.

Ужуражылгыже чугаалажып көрген айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс аай чоруу-биле найыралдың ёзузунга болган чүректиң ханы байдалынга эрткен.

(СЭТА).

Хөй тудуг ыяжын— чаа тудугларга

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге аллар болдурган социалистиг чарыш хүн бүрүде калбарып турар. Республиканың ажылчы чоннары-биле бир демей, тудугжулар күш-ажылчы алдарга турупканнар. «Тывакобальт» комбинадының тудугжуларының коллективи бирги кварталдың планын хүусаа бетинде күүседирин хүлээнгеннер. Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының ажылчыннары ыяш белеткелиниң планын хүусаа бетинде күүседир, чазаныр пехти бедик шынарлыг ыяш-биле хандырап дээш демисежип турарлар. «Тыва тудуг» трезиниң, «Коммунтудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң база өске-даа коллективтер бедиткен хүлээлгелерин ап турарлар.

Бистиң республикавыска капитал тудугнуң планын чедиишкинниг күүседиринге ыяш белеткелин организастыг чорудары улуг рольду ойнап турар. Тудуг шөлдеринге үзүткел чок чеже дилген ыяш материалдар болгаш чазап кылган эт-херекселдер кирген болдур, оон тудуг организацияларының планының чедиишкинниг күүселдезин хамааржыр болгай, а ол дээрге чаа бүдүрүлгелерниң, культура-амыдырал черлериниң тудугларын, хоорайның болгаш кодээниң ажылчы чоннарынга муң-муң дөрбелчин метр чурталга бажыңнарын тудуп бээри-дир.

Республиканың ыяш белеткекчилери эки ажылдаарынга эргежок чугула чүүлдер-биле бүрүн хандыртынган. Сөөлгү үеде ыяш үлетпүр ажыл-агыйлары, үлетпүр комбинаттары, колхозтар болгаш совхозтар ыяш кезер база арыгдан үндүр сөөртүр ажылдарга хөй чаа техниканы алган.

Хөй-хөй ыяш кезикчилери техниканы чедиишкинниг шиңгээдип ап, ыяш белеткелин эки чорудуп, күш-ажылдың темпилерин дүргедедип турарлар. Шагаан-Арыг, Сарыг-Сеп үлетпүр комбинаттары, Сыстыг-Хемде тудуг ыяжы белеткээр участоктуң комплекстиг бригадалары ыяш белеткелин организастыг чорудуп турарлар.

Оон-биле кады чаа тудугларны бедик шынарлыг тудуг ыяжы-биле хандырары дээш хөй чүүлдерни чедир кылбайн турарын демдеглээр херек. Кызылдың чаа тудугларының дилген ыяш материалдар-биле кол хандырыкчызы болур Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы ыяш белеткелиниң чыл планын күүсетпээн. Оон 1962 чылда ыяш дилер планы чүгле 87 хуу күүсеттинген. Республиканың тудугжулары 2,5 муң ажыг кубометр тудуг ыяжын чедир албааннар.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ыяш белеткелиниң темпилериниң хожудап турарының чылдагааны чүдел? Кол-ла чылдагаан ол ажыл-агыйның удуртукчулары күш-ажылдың организациязын бедик деңнелге тургузуп шыдавайн турганында. Ыяш белеткээр участоктарда ажылды кошкак хынап, техниктиг удуртулганы четпес чорудуп турганы-биле ажылчыннарның күш-ажылы багай организастаттынган, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары чедип алдынмайн турар. Автомашиналарның техниктиг ажыглалының көргүзүү план ёзугаар 0,8 турда, чүгле 0,71, а тракторларның план ёзугаар 0,8 турда, 0,66 болганын чугаалаарга-ла четчир. Техника, ыландыя чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдарга онза багай ажыглаттынып турар. Сыстыг-Хемде тудуг ыяжы белеткээр участокта ол ажылдар чүгле 80 хуу механизастаттынган, а Сизим участогунда чүгле 50 хуу механизастаттынган. Бүгү-ле ыяш участоктарында ыяш салдадыр ажылдарны хол-биле кылып турар.

Ыяш белеткээр участоктарда техниканы камныг ажыглаарынче кичээнгей салдынмайн турар. Ынчангаш бедик бүдүрүкчүлүг механизмнерни аледилээнге чедир ажыглап, септелге мырыңай чорутпайн турар. Оон уламындан чаа техника алекке үрелип келген. Сорулуг Шивиде ыяш белеткээр участокта «ДТ-40» трактор элээн хөй айларда анаа турган, а өске трактор шуут үрелген. Янзы-бүрү чылдагааннар-биле хөй автомашиналар анаа туруп турар.

Тудуг ыяжының шынарын бедидери дээш демиселче кичээнгей салбайн турар. Продукцияның багай шынары 1962 чылда Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйынга 5 муң рубль когаралды чедирген.

Ыяш белеткелиниң хожудаашкынын ажылчыннарның ортузунга кижизидилге ажылының кудуу деңнелинден база хамааржыр. Хөй участоктарда социалистиг чарыш кошкак организастаттынган, политмассалыг ажыл чорудулбайн турар. Мурнакчы ажылчыннарның дуржулгазын нептеретпейн келген. Ыяш белеткээр участоктарда партия комитеттери кижилер-биле ажылдавайн, оларның ажыл-херектерин сонуургавайн турар. Ынчангаш Сыстыг-Хемниң ыяш белеткээр участогунда ажылчыннарның ажыл шагы үзер чоруктары хөй, чуртталга байдалдарынга эргежок чугула чүүлдер-биле хандырылга кончуг кошкак.

Ыяшты салдадыр черже үндүр сөөртүрүнге болгаш пилорамаларга белеткээринге кыш эң-не таарымчалыг үе болур. Тайганың кестинмээн ыяжы тудуг ыяжы эвес-ле болгай. Тудуг ыяжы дээрге-ле ажыглаарынга белен ыяш-тыр. Ынчангаш ам ыяшты арыгдан үзүктел чок үндүр сөөртүрүнче бүгү күштү, аргаларны ажыглаары чугула.

Ыяш белеткелинге автотранспорт ажылдакчыларының киржилгези улуг. Ынчалза-даа автотранспорттуң ыяш сөөртүлгезин ам-даа таарыштыр организаставаан. Шагаан-Арыг үлетпүр комбинадының ыяш белеткээр участогунче хүнде ийи-үш катап чораш келип болур турда-ла, Шагаан-Арыг АТК-зының машиналары ол арازынга чүгле чаңгыс катап чоруп турар. Ындыг чижектер эвээш эвес. Автотранспорт ажылдакчыларының хүлээлгези болза, ыяш сөөртүлгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, чаа тудугларны тудуг ыяжы-биле үзүктел чок хандырары болур.

Ыяш ажыл-агыйларының удуртукчуларының, партия болгаш совет организацияларының сорулгазы болза, чаңгыс-даа кышкы хүнну анаа эрттирбейн, ыяш белеткекчилериниң болгаш транспортчуларның ийи ээлчег-биле ажылдаарын организастаары болур.

Агитпункт

Таңды районнуң Бай-Хаак суурда эш П. Попов эргелекчилээн № 1 агитпунктуда политмассалыг ажылдар доктаамал чорутттунуп турар. Агитпунктунуң даштыы соңгулдаже кыйгырып турар лозуннар, плакаттар-биле көрүштүг кылдыр шиметтинген. Столдарда — номнар, соңгулда материалдарын парлаан брошюралар. Ханада — ажылчын план, агитаторларның ажыл хуваалдазы, дежурныйларның списогу болгаш соңгулда округтары чижектиг агитаторларга болгаш соңгукчуларга чугула херектиг көргүзүг материалдары бар.

Ук агитпунктуда ниитиз-биле 58 агитаторлар ажылдап турар. Олар чоокку хүннерде соңгукчуларның даңзызын хынаарын холга ап, участок комиссиязынга эки дузалашкан.

Агитпунктуга хүн бүрүде кандыг-бир хемчеглер чорутттунган турар. Ажыл планын ёзугаар чоокта чаа партия организацияларының секретарьлары-биле агитаторларның хуралын эрттирип, сургаалда кылган.

Бүгү делегей байдалының талазы-биле болгаш совет демократия дугайында лекциялар база номчуттунган.

В. Гайдук, И. Булатов, Адыгбай болгаш өске-даа эки ажылдыг агитаторлар агитпунктуда бар. Агитаторлар амгы бо хүннерде депутаттарга кандидаттар дээш агитацияны калбартып турар.

Коммунистерниң болгаш партияже кежигүнү эвестерниң соңгулда блогунуң кандидаттары дээш агитация ажылы 1963 чылдың бирги кварталында районнуң ажыл-агый талазы-биле чедип алыр дээн хүлээлгелерин күүседиринче угланган. Ыландыя часкы тарылга белеткелдерин доозарын, күрүнеге эът, сүт садарының квартал планын күүседирин соңгулда хүнүнге — бүгү улустуң байырлалынга күш-ажылчы белек кылдыр чедип алыр сорулга салдынган.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

Кукуруза шөлүнче

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан салбырының кукурузачызы Т. Тыртык-оолга удурткан кукурузачылары февральдың бирги чартыынга чедир 540 тонна өдекти кукуруза шөлүнде төккен. Олар Беларусь «МТЗ-50» деп трактор-биле хүнде 6—8 катап өдекти сөөртүп, төп турар.

Кукурузачылар бо чылын кукурузаның гектар бүрүзүнден 350 центнерден кудуу эвес ногаан массаны өстүрер деп сорулганы салган. Т. Базыр, А. Бюрбю өдек чүдүрүп сөөртүржүрүнге шудургу ажылдап келген. Шөлче өдек төгери үргүлчүлеп турар.

М. ТУН-ООЛ.

„Марс-1" ужудуушкунда

СЭТА-ның дыңнадыы

Февральдың 13-тен 19-ка чедир планеталар арازының «Марс-1» станциязы-биле ээлчеглиг радио харылзаазын тудкан. Станциядан телеметриктиг медээлер алдынган.

Февральдың 20-де Москваныы-биле 9 шак турда «Марс-1» станциянга чедир черниң хемчээ 67 миллион 432 муң километр болган.

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫ

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар республиканың Хүндүлел самбыразынга моон адаанда мурнакчыларны киирер:

МУРНАКЧЫ ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

1962 ЧЫЛДА ХӨЙ НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ АЛГАНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

С. Байыр-оол, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 1128 грамм немелде деңзини алган;

С. Тумат, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 1024 грамм немелде деңзини алган;

Т. Домчат-оол, «Өөк совхозтуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 800—1000 грамм немелде деңзини алган;

М. Мыныя, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 910 грамм немелде деңзини алган;

О. Седенбаа, «Межегей» совхозтуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 850—900 грамм немелде деңзини алган;

О. Кызыл-оол, «Межегей» совхозтуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 850—900 грамм немелде деңзини алган;

Т. Серенчап, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 855 грамм немелде деңзини алган;

К. Байыр-оол, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 850 грамм немелде деңзини алган;

Ш. Күнгаа, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 800 грамм немелде деңзини алган;

А. Ананды, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 800 грамм немелде деңзини алган;

К. Дываа, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 750 грамм немелде деңзини алган;

К. Аракчаа, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 720 грамм немелде деңзини алган;

С. Орустук, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 720 грамм немелде деңзини алган;

К. Шыырап, Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 720 грамм немелде деңзини алган;

И. Халбы, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 710 грамм немелде деңзини алган;

Г. Дапыын, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 700 грамм немелде деңзини алган;

К. Нордуп, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң инек кадарчызы, бир башка онааштыр хонукта 700 грамм немелде деңзини алган.

МУРНАКЧЫ ХАВАН АЖААКЧЫЛАРЫ

1962 ЧЫЛДА ХАВАН ООЛДАРЫ КАМГАЛАП АЛГАН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

И. Девикей, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 18, дунгуш хаванга онаштыр—8 хаван оолдарын камгалап алган;

Е. Ильина, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 18 хаван оолдарын камгалап алган;

Х. Деспилдей, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 17, дунгуш хаванга онаштыр—7,6 хаван оолдарын камгалап алган;

Н. Филатова, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 16,6 хаван оолдарын камгалап алган;

К. Машпан, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 16, дунгуш хаванга онаштыр 7 хаван оолдарын камгалап алган;

А. Кудрина, «Межегей» совхозтуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 16 хаван оолдарын камгалап алган;

А. Афанасьева, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 15 хаван оолдарын, дунгуш хаванга онаштыр—8 хаван оолдарын камгалап алган;

А. Найдан, Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 15 хаван оолдарын, дунгуш хаванга онаштыр—6 хаван оолдарын камгалап алган;

Т. Фисунова, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 14,9, дунгуш хаванга онаштыр—7 хаван оолдарын камгалап алган;

К. Филимонова, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 14, дунгуш хаванга онаштыр — 7 хаван оолдарын камгалап алган;

В. Яковлева, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 14 хаван оолдарын камгалап алган;

Ш. Шалгаа, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 14 хаван оолдарын камгалап алган;

М. Шишковакова, «Найырал» совхозтуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 14, дунгуш хаванга онаштыр — 9 хаван оолдарын камгалап алган;

М. Доржу, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 13, дунгуш хаванга онаштыр—7 хаван оолдарын камгалап алган;

Д. Борбак-Тана, Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 13, дунгуш хаванга онаштыр—6 хаван оолдарын камгалап алган;

Д. Нуржукпаа, Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 13, дунгуш хаванга онаштыр—6 хаван оолдарын камгалап алган;

К. Карапаа, Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 13, дунгуш хаванга онаштыр—6 хаван оолдарын камгалап алган;

О. Каң-кыс, Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 13, дунгуш хаванга онаштыр — 6 хаван оолдарын камгалап алган;

А. Лебедева, Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 13,4, дунгуш хаванга онаштыр — 5,3 хаван оолдарын камгалап алган;

С. Ярик, Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 13,4, дунгуш хаванга онаштыр — 5,3 хаван оолдарын камгалап алган;

М. Адыпаа, Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 12, дунгуш хаванга онаштыр—10 хаван оолдарын камгалап алган;

С. Өшкү-Саар, Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 12, дунгуш хаванга онаштыр—10 хаван оолдарын камгалап алган;

Е. Дудина, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 12, дунгуш хаванга онаштыр—6 хаван оолдарын камгалап алган;

А. Макарова, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 12, дунгуш хаванга онаштыр—6 хаван оолдарын камгалап алган;

М. Донбай, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хаван ажаакчызы, төрүүр кол хаванга онаштыр 11, дунгуш хаванга онаштыр — 6 оолдарын камгалап алган.

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУЛАР

1962 ЧЫЛДА ДҮК КЫРГЫП АЛГАН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

М. Серот, «Шекпээр» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 7,1 килограмм дүк кыргып алган;

Д. Маады, «Өөк» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 4,7 килограмм дүк кыргып алган;

С. Баазаң, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 4,6 килограмм дүк кыргып алган;

О. Тартан, «Өөк» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 4,3 килограмм дүктү кыргып алган;

Т. Алдай, «Найырал» колхозтуң хойжузу, бир хойдан 4,3 килограмм дүктү кыргып алган;

М. Төгүс-оол, «Барлык» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 4,3 килограмм дүктү кыргып алган;

Т. Шуулуң, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 4,2 килограмм дүктү кыргып алган;

Т. Хуурак, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 4,2 килограмм дүк кыргып алган;

М. Сюрюн, «Өөк» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 4,1 килограмм дүктү кыргып алган;

Т. Төре, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 4,1 килограмм дүктү кыргып алган;

Х. Шыырап, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,9 килограмм дүктү кыргып алган;

К. Балдан, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, бир хойга онаштыр 3,9 килограмм дүктү кыргып алган;

И. Данзырың, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,7 килограмм дүктү кыргып алган;

Л. Иргит, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң хойжузу, бир хойга онаштыр 3,6 килограмм дүктү кыргып алган;

М. Сорулга, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,6 килограмм дүктү кыргып алган;

Т. Даш-оол, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,6 килограмм дүктү кыргып алган;

К. Дойбухаа, «Барлык» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,5 килограмм дүктү кыргып алган;

С. Адышаа, Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,5 килограмм дүктү кыргып алган;

У. Төре-Бады, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,4 килограмм дүктү кыргып алган;

М. Чаш-оол, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,4 килограмм дүктү кыргып алган;

С. Дойбаа, «Барлык» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,4 килограмм дүктү кыргып алган;

К. Авандыва, «Элегес» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,4 килограмм дүктү кыргып алган;

С. Адыя, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,4 килограмм дүктү кыргып алган;

Х. Хөмей, Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,3 килограмм дүктү кыргып алган;

Б. Сырат, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,3 килограмм дүктү кыргып алган;

Э. Күнгаа, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,2 килограмм дүктү кыргып алган;

О. Содуй-оол, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,2 килограмм дүктү кыргып алган;

М. Баян-оол, Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,2 килограмм дүктү кыргып алган;

С. Бөрзек, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргып алган;

М. Чымба, «Өөк» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргып алган;

М. Мамын-оол, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргып алган;

Д. Чульдум, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргып алган;

Д. Шаравии, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргып алган;

Т. Сертип, «Найырал» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргып алган;

С. Баткар, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3,1 дүктү кыргып алган;

С. Мижит-оол, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3 килограмм дүктү кыргып алган;

К. Балый, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3 килограмм дүктү кыргып алган;

И. Ойбаа, «Найырал» совхозтуң хойжузу, бир хойдан 3 килограмм дүктү кыргып алган;

О. Болат-оол, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, бир хойдан 3 килограмм дүктү кыргып алган.

МУРНАКЧЫ ХАВАН АЖААКЧЫЛРЫ

1962 ЧЫЛДА ХАВАННАРНЫ СЕМИРТИР АЗЫРААН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Х. Күнгаа, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң хаван ажаакчызы, семирти азыралда бир башка онааштыр хонукта 800 грамм немелде деңзини алган;

О. Бопуң, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хаван ажаакчызы, семирти азыралда бир башка онаштыр хонукта 500 грамм немелде деңзини алган;

П. Куликов, «Межегей» совхозтуң хаван ажаакчызы, семирти азыралда бир башка онаштыр хонукта 500 грамм немелде деңзини алган.

(Төнчүзү. Эгези № 42,43 солуннарда).

Моңгуш Намай Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда саанчы болуп ажылдап турар. Эрткен чылын оон бодунга быжыглаан чурт инектеринден бир инекке онаштыр 1200 литр сүттү саар хүлээлгени алгаш, херек кырында 1340 литр кылдыр саап алган. Сүт саалдазын ол чылдың-на көвүдедип турар. Чижээлээрге, эрткен чылын январьда бир инекке онаштыр 75 литр сүт саттан болза, бо чылдың январьда бир инекке онаштыр 170 литрни саап алган. Эки ажылы дээш колхозчулар ону район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткеннер.

Фото В. Лутковтуу.

ЭКИ НАЙЫРАЛЧЫ ХАРЫЛЗААЛАР

Совет-лаос кады кылган дыңнадыг

Лаостуң хааны Шри Саванг Ваттхана болза каттышкан чазактың премьер-министри Суванна Фумага болгаш Лаостуң өске-даа күрүне ажылдакчыларынга үдежип алгаш, күрүнениң албан аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинге февраль 11-ден 18-ке чедир чоруп турган. Хүндүлүг аалчылар Совет Эвилелинге боттарының чоруп турганы-биле холбаштыр улуг күзел ханыышкынын илергейлээннер. Олар чүректиң ханызындан хүлээп алыышкынны болгаш лаос улуска совет кижилерниң чаагай эп-сеткилин каттыштырып турарын демдеглээн.

Совет-лаос кады кылган медегледе чугаалап турары болза: Лаостан келген аалчылар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле ужурашкан болгаш чугаалашкан, оон чорудулгазында Совет Эвилели биле Лаостуң арازында харылзааларны хөгжүдер база быжыглаары-биле холбашкан айтырыгларның талазы-биле, а ол ышкаш делегейниң амгы байдалының чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны ак-сеткилдиг болгаш ажыктыг солушканнар.

1962 чылда Лаос талазы-биле Женева дугуржулгаларын чайгылыш чокка сагыырынга болгаш боттандырарынга боттарының быжыг шиитпирлиин ийи чазактар медеглеп турар. Лаос улустуң национал чүткүлдерин билип турар дээш база делегей айтырыы болур лаос айтырыын тайбын таарыштыр шиитпирлээриниң херээнге Совет Эвилелиниң киирген улуг салыышкыны дээш Н. С. Хрущев баштаан Совет чазакка болгаш совет улуска ханы өөрүп четтиришкинин Лаостуң хааны илергейлээн.

Ийи чурттуң арازынга политика, экономика, культура база өске-даа адырлар талазы-биле найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы бүгү талалыг хөгжүдеринге база быжыглаарынга күзелдиин ийи талалар айыткан. Лаоска кандыг-даа политиктиг негелделер чокка болгаш хөй таварылгаларда белек кылдыр халас тыпсып турар бүгү совет дузаламчыны боттарының онза үнелеп көрүп турарын Лаостуң хааны болгаш премьер-министр Суванна Фума медеглээн.

Дыңнадыгда оон ыңай демдеглеп турары чүл дээрге, бүгү делегейниң термоядролуг дайынның болдурбазындан, бүгү делегейге быжыг тайбынны камгалаарындан артык эң чугула сорулга амгы үеде чок дээрзин совет болгаш лаос талалар санап турар. Чепсегленииишкинниң бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери термоядролуг дайынны баш удур сагыдырарынга болгаш чер кырынга быжыг тайбынны бадыткап тургузарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болур ийик дээрзинге ийи талалар бүзүрелдиг. Олар ядролуг чепсектиң улам ыңай нептерээринге шиитпирлиг удурланып турарын айтып, ону хоруур дээш саналдааннар.

Санал-оналдарының солчулгазы чоруп турда атомнуг эвес зоналарны тургузарының улуг ужур-дузазын хүлээп көрүп, өскениң девискээрлеринде даштыкы чепсектиг күштерни чайладып үндүрерин соңгаар-латпазының эргежок чугулазын демдеглээн. Ийи талалар колониализмни шиитпирлиг буруу шаап турар.

Кызыл Улус Республика болгаш Индия кызыгаар маргылдаазын тайбын арга-биле, чугаалажыышкыннарның аргазы-биле таарыштыр шиитпирлээринге бүгү кыжениишкиннерин салыр хэрээнге илеглиин ССРЭниң болгаш Лаостуң чазактары илергейлеп турар. КУР болза КНО-да дүрүм ёзугаар олудун ээлээн турар ужурлуг деп олар санап турар.

Мурнуу-Чөөн Азияның чамдык районнарында дүшкүүрлүг чоруктуң ам-даа хевээр артып турарынга хараадаашкынны дыңнадыгда илергейлээн. Камбоджаның нейтралитедин болгаш хамаарышпас чоруун хандырар талазы-биле делегей дугуржулгазын чарар дугайында Камбоджаның хаан күрүнезиниң баштыңы ызыгуур салгакчызы Сиануктуң саналынга ийи талалар байыр чедирип база деткип турарлар.

Лаостуң хаанының Совет Эвилелинге күрүне аян-чоруу үре-түңнелдиг болган болгаш Совет Эвилели биле Лаостуң арازында өөр-бодун билчир чорукту база найыралды улам ыңай быжыглаарынга бараан болган турар.

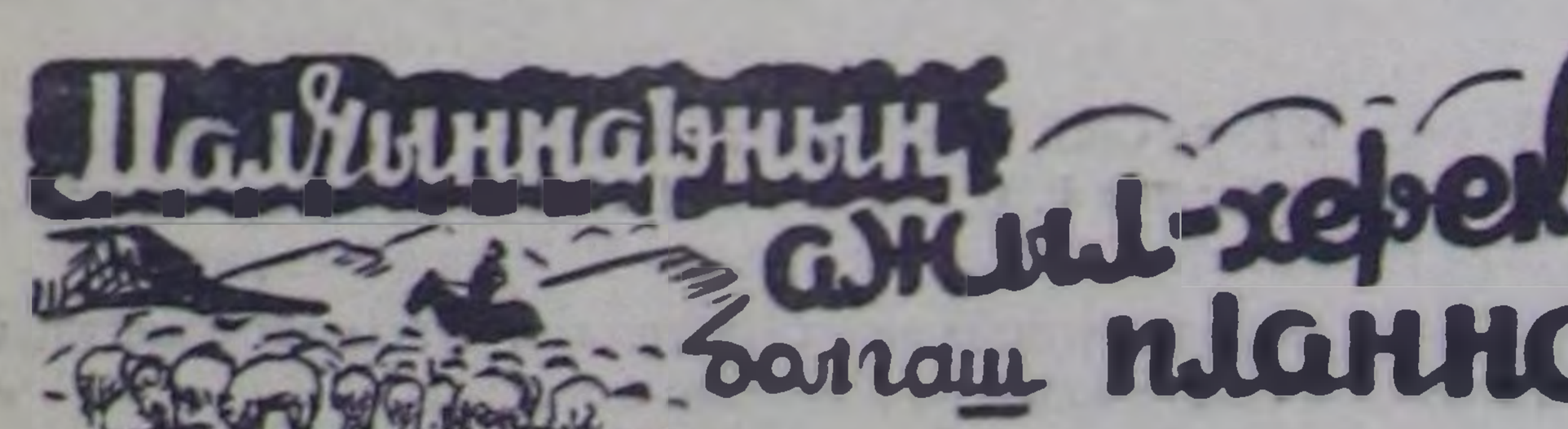

Хүлээлгени ажыл-ишке

ТОРГАЛЫГ. (Телефон-биле). Усть-лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинниң бүрүн деткивишаан, Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунуң малчыннары чеди чылдың бешки чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени ап турар. Боттарының күжүн, арга курлавырын санап көргеш, бо чылын күрүнеге 475 тонна эътти, 360 тонна сүттү болгаш 87 тонна дүктү садарын шиитпирлээн.

Ол чиик эвес сорулганың күүселдези ала-чайгаар боттанмас дээрзин торгалыгжылар эки билир. Амгы кол кичээнгейни — ниитиниң малын мензи, төдүг болгаш чылыг кыштагладырынче угландырган. Семис чыл ашкан малдың продуктулуу-даа бедик, чаш төлү-даа боткур, дүрген мандыычал болур.

Колхозтуң шээр малы 92 коданда, мыйыстыг бода малы 24 кезек черде хүр кыштаглап турар. Сөөлгү хүннерге чедир төрүттүнген 1100 хураган, 253 анай шупту мензи. Сүт-бараан фермаларында 41 инек төрээн. Ажаалда чемгериглдени эки тургусканындан инектиң сүдү хүнде ортумаа-биле 4—5 кг болуп, бызаалар база дүрген доругуп турар.

Мал оолдаашкыны түлүктээн амгы үеде кыштагларже күштү улам-на немеп, сиген, концентрат болгаш өске-даа чем курлавырын көвүдедип турар. Колхоз баштаар чери бо талазы-биле 3 тракторну, 7 автомашинаны, 30 ажыг шанактыг аътты быжыглаан.

Хүр кыштап турар

Барыын-Хемчик районунуң «Кара-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының хойжузу Күжүгет Комбу ниитиниң малын он ажыг чылдар дургузунда малдап турар. Ол чыл бүрүде күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап, шаннал-макталдарны хөй удаа ап келген.

Эш Комбу эрткен ажыл-агый чылында бир кодан ирттерни чаңгыс-даа баш хоранча чок эки дезгилдээниг кылдыр азырап-ажаап, баш бүрүзүнге онаалтыр 4,1 кг дүктү кыргып алган. Дуржулгалыг хойжу эрткен күзүн кадарып турган ирттерин күрүнеге дужаалтарга 300 баш төрүүр хойларны хүлээдип берген. Олар хүр кыш ажып турар. Хойларның хураганнаашкыны эгелээн. Баштай төрүттүнген 75 хураганнар эки доругуп турар. Чаш хураганнар азыраар сиген хойжунуң коданында четчир.

С. ЧАМДЫ.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕ

Дуржулга станциязында ажылдап турар коммунист Севен Ширапович Сыраттың ады оон өске-даа черлерге билдингир. Ол ам он ийи чыл иштинде хойжулап келген. Эш-өөрү ону «хой ажылының мастери» дижирлер. Эрткен чылды ол эки көргүзүглерлиг доосхан. Чеди чылдың бешки чылынче кирип тура Севен Ширапович чаа, бедиткен хүлээлгелерни алган: чүс хойдан чүс хураганны алыр, хой бүрүзүнден 4,2 кг дүктү кыргыыр.

Ам оон ажаалгазында нарын дүктүг 532 хой бар. Олар шуптузу эки кыш ажып турар.

ЧУРУКТА: С. Ш. Сырат хостуг шагында ынак херээ-биле.

Фото В. Чапайкинниң.

МАЛЧЫННАРГА ЧОРААН

Чоокта чаа Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң бөлүк комсомолчулары ында комсомол организациязының секретары Т. Шулуунуң баштаалгазы-биле малчыннарже ээлчеглиг үнүүшкүнге чорааннар. Комсомолчулар малчыннарга солун концерти көргүспүшаан, лекция, беседаны кылып берип, оларның ажыл-агыйынга дузалажып чораан.

Концерттиң киржикчизи Б. Бүрүн-оолдуң күүсеткени «Колхозчу мен», «Агитатор», А. Сунчукованың күүсеткени «Авай», «Чодураа» деп ырларын болгаш клуб эргелекчизи А. Семёновтуң баянга ырлатканы чараш аялгаларын малчыннар улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Танцыларны, шүлүктерни болгаш хылдыг музыка-биле хөй янзы аялгаларны олар база күүсеткеннер.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң база бир идепкейлиг киржикчизи эмчи Т. Заставная малчыннарны болгаш оларның уругларын шинчип, эмин бербишаан, янзы-бүрү аарыглардан баш удур камгаланырының дугайында беседаны кылып берип чораан. Автолавка садыгжызы эш Болум малчыннарга чүгүла херегледиң бараанарын, аъш-чем аймаан саткан. Эш Шулуу малчыннарны усть-лабинчилерниң кодээ ажыл-агыйның ажылчынчылерниң кыйгырыы-биле болгаш «Найырал» совхозтуң бо чылгы социалистиг хүлээлгелери-биле база катап таныштырган.

Комсомолчуларның барып чораан малчыннарының коданнарында мал хүр кыш ажып турар. Чижээ, хоочун хойжу Т. Дүрбүүнүң коданында 644 хой бар. Оларның 130-ну төрээн болгаш хураганнары мензи алдынган. Артканнарындан 100 хойга онаалтыр 100 хураганны албышаан, хой бүрүзүнден 2,3 кг дүктү кыргып алыр дээш ол кызымак ажылдап турар.

Комсомолчулар совхозтуң төвүнче ээп чанып ора Шанчыта база концерт көргүскен. Шанчының тараажылары чоокку үеге чедир 1000 тонна тараа үрезинниң арыглап дооскан. Аныяктар звенозу С. Талар-оолдуң удуртулгазы-биле үрезин арыглаашкынында шалыпчы ажылдап турар. Олар соңгулда хүнүнге чедир үрезинни арыглап доозар дээш күженишкиниг ажылдап турар.

В. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Политөөредилгени бедик деңнелче

АЛА-ЧАЯГААРЛААШКЫНДАН УШТУНАР

Политиктиг билиглер-биле болуп чепсегленмишаан, эртемниң, техниканың чаа чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алыры амгы үеде коммунистерниң болгаш партия, совет активчилериниң кол сорулгазы болуп турар. Ылаңгыя чеди чылдың улуг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче массаларның күш-ажылчы күженишкиннерин мобилизастаар херекке коммунистерге баштаткан активтерниң ролу дыка улуг. Ынчангаш, оларны билиглер-биле чепсеглээри партияның бүгү идеологтуг ажылының кол чүүлү болуп турар.

Ындыг түрбүже колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Чөөн-Хемчик эргелелиниң Барыын-Хемчик районунда «Шекпээр» совхозта партия чырыдышкынының ажылы кончуг багай тургустунган. Моон чижээн совхозтуң Дон-Терезин салбырында партия, комсомол чырыдышкынының бөлгүмнериниң канчаар ажылдап турарындан көрүп болур.

Манаа өөредилге чылының эгезинде партия эге организациязы (секретары О. Баян) өөренге чогуур 70 ажыг дыңнакчыларның даңзызын кылгаш, партия организациязы-биле комсомол организациязының каттышкан хуралынга СЭКП төөгүзү, агар политика болгаш комсомол төөгүзү өөренир талазы-биле бөлгүмнерни тургускан.

Бөлгүмнерниң ажылы баштайгы үеде элээн эки чорып турган. Партия, комсомол организациялары ону чүгээр удуртуп турган. Оон соонда ол организациялардан негелде, хыналда чок апаарга дыңнакчылар чоорту келбестеп турза-турза, агар политика өөренир талазы-биле бөлгүмнүң дыңнакчылары кичээлге шуут келбестээн. Ынчаарга оон удуртукчузу, пропагандист эш А. Биче-оол чаңгыс-даа кижи келбестей бээрге, боду бажыңнарны кезип, кичээл чарлап, элээн хемчеглерни алза-даа дуза болбаан, оон ол база чегенип калган.

Комсомол төөгүзү өөренир талазы-биле бөлгүмге баштай 30 хире аныяктар кээп турган болза, ам 3—4 кижи кээп турар апарган. Сөөлгү үеде анаа өөренип турганнар комсомол эге организациязының секретары эш Х. Сайынның бодундан эгелээш кичээлге шуут келбестээннер.

Партия төөгүзү өөренир бөлгүмде школаның башкылар коллективиниң кежигүннери шупту хаара туттунган. Оларның аразында сурдан 5 кижи база бар. Олар кичээлдерге база калбестээннер. Чижээ, партбюро кежигүнү, тулуг бригадазының бригадири эш О. Хирбээ, коммунистер О. Байыр-оол, М. Барынмаа, К. Хорлуу, М. Хажытпаа кичээлге келбестээннер.

Активтерден ферма эргелекчизи О. Седип, мал эмчилери О. Халырбаа, О. Базыр, магазин эргелекчизи О. Агаржаа, школада төрелдер комитединиң даргазы О. Аңгыр-оол болгаш медпункт эргелекчизинден эгелээш, өске-даа эштер политбөлгүмнерде хаара туттунмаан.

Салбырда зоотехник эш Хирлигбей СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүмге бир удаа кичээлге олурушкаш, бөлгүмнүң пропагандизи аңаа дараазында кичээлге илеткел кылыр сен деп даалга бээрге, ол хевээр кичээлге келбейн барган.

Партбюро кежигүнү эш О. Дөмүр-оол өөренир деп адын бижиткен хирезинде өөренирден туржук, бюро хуралынга безин кээп киришпейн турар.

Партия чырыдышкынынга өөренир деп адын бижидип алгаш, боттарының билиин бедидерин бодавайн турарларның дугайында айтырыгны партия эге организациязының секретары партбюрога тургузуп турза-даа салбырда өөредилгениң байдалы эки талазынче өскерилбейн турар. Харыысалгалыг участоктар харылап турар, ол-ла хирезинде өөренмейн турар ажылдакчылар дугайында совхозтуң дирекция чери база хемчег албайн турар.

Школа коллективинде өөренир деп күзелин илереткеннер база эки өөренмейн турарлар. Ол дугайында школа директору, ында профэвилел организациязы база организастыг хемчег албайн турар.

Бо салбырда партия, комсомол өөредилгезиниң дугайында үстүкү организациялар, совхозта партком секретары эш О. Манзырыкчыдан эгелээш, районнуң парткомунга чедир кандыг-даа кичээнгей салбайн, ала-чайгаарлаашкынга киирген.

Партия чырыдышкынынга өөредилге доостурунга чедир эвээш айлар арткан. Ам хамык кичээнгейни ол арткан үеде өөредилге программазын бүрүнү-биле эки доозар дээш боттуг хемчеглерни алыры негеттинип келген.

А. ХЕРТЕК, пропагандист.

Тодаргай экономика бөлгүмү

Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында социалистиг кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир бөлгүм ажылдап турар. Аңаа 15 дыңнакчылар өөренип турган. Ону пропагандист эш К. С. Кысыгбай удуртуп турар. Бөлгүм өөредилге чылы эгелээнинден бээр программаның 4 темаларын өөренип эрткен болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын база өөренип дооскан.

Пропагандист эш Кысыгбай кичээлдерни эки белеткелдиг чорудуп турар. Ол кичээл бүрүзүнге программа ёзугаар тайылбырларны кылырда, ону бистиң республиканың, районнуң, совхозтуң, ылаңгыя салбырның амыдыралындан чижектерни ажыглап, оон-биле холбап турарын айыткан материалды ханы билип алырынга дыңнакчыларга дыка дузалыг болуп турар.

Пропагандист кичээл эгелээр мурнунда эрткен кичээлге айыткан материалды дыңнакчылар кайы хире билип алганын хынап, дыңнакчылардан айтырып, допчулап түңнеп турар чорук бөлгүмде чаңчыл болган. Дыңнакчыларның иштинден эштер Өлчеев, Дембирел, Данзырын, Базыр-Сады, Аспан-оол, Куулар олар кончуг кызымаккай өөренип турарлар.

Бөлгүмнүң эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалды совхозтуң дирекция чери тургузуп бергенин демдеглээри чүгүла. Бөлгүмнүң кичээлдери салбырның конторазында чорупт турар. Мында чылыг-даа, чырык-даа. Кичээл кылырда олурар стол, сандайлар четчири-биле хандыртынган.

С. СОТНАМ.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Улуг харыысалга

Оо, силер Николай Васильевичиниң мынчан кабинединге олурда таваржы бээр бис деп кордаан хереэнер чок. Ол черле олут орар эвес—деп, бистиң айтырыывыска ак халаттыг херээжен кижи харылаан. Оон кабинединге дөмей чедер-дир деп шиитпирлээш, базыпкан бис.

Ёзулуг-ла таварылга болуп, ол кабинединде бар болган. Республика эмнелгезиниң кол эмчизи Николай Васильевич Сизыхтың кабинединге олурары шынап-ла ховар. Ону бирде чалалгаже апаар, а чамдык чүгула негеттинип келген таварылгаларда эмчилер сүмележилгезинче-даа келдирген болгулаар дээш, чүү болбас дээр. Кижиниң кадыынга холбашкан айтырыгны кабинетке олура шиитпирлээри канчап-даа берге болгай. Чамдыкта оон кабинединиң ажиинде өрээлге эмчилер, сестралар, лаборантылар долган-даа тургулаар. Оларның шуптузунга харыы, сүме бээр, шыңгыы аарыг кижилерниң байдалының дугайында оларны эмнеп турар эмчилерниң допчу дыңнадыын алыр—кысказы-биле чугаалаарга, маңаа база-ла совет кижиниң кадыының, амы-тынының дугайында айтырыг уламчылай бээр.

Стол артында көзүлдүр-ле аңаа олуруп чаңчыкпааны илдең, кара-сарыг бажының дүгүн кызып-кызып актаар дырап алырга-даа дедир-ле чагыргажок сандарай бээр, шилгедек бедик дуртсынында бөдүүн материалдыг хүрең костюм кеткен кижи туруп келгеш бистиң-биле мендилешти.

— Парлалга төлээлери бисти чүге сонуургай бергенил?—деп, ак-көк карактарын хүлүмзүретпишаан, ол бисче көрүп, баштактаны аарак айтыра-дыр.

Николай Васильевич биске бодунуң дугайын барык-ла чүнү-даа чугаалаваан. Республика эмнелгезинде байдалды бирден бирээ чокка биске сонуургадып, чоннуң кадыкшылы дээш амыр-дыжын харамнанмайн турар эмчи кадрларның көвүдеп турарының дугайын, кандыг шинчилел аппаратуралары-биле болгаш приборлар-биле эмнелгелерниң хандыртынып турарын тайылбырлаан.

— Моон мурнунда чыттырып эмнээр эмнелгелерге аарыг кижилер дүне, хүндүс эмчини, сестраны азы ажаакчызын дарыы херегээн таварылгада стакан азы шопулак кыңгырадыр, оон кедерезе алгырып кый дээр турган. Ол дээрге аарыг кижиге канчап-даа таарышпас. Ам ол талазы-биле бүгү-ле эмнелге корпустарында электрилиг медээ системазын тургузуп турар, а чамдыктарында харын-даа ону кылып дооскан. Кезип эмнээр эмнелге салбырының чаа үш каът бажыңында чүрек, өкпе, баар ышкаш кижиниң нарын органнарын кезип эмнээриниң сөөлгү үедеги нарын аппараттары бар апарган болгай деп, ол өөрүшкүзү хайнып чугаалаан. — Ол бүгү техниканың бистерге, эмчилерге дузазы улуг, бистиң улуг харыысалгалыг ажыл-иживиске эргежок чугула.

Республика эмнелгезиниң уламна экижип, эмчилерниң ажыл-чорудулгазында чаа чүүлдер тыптып турар. Районнарда эмнелгелерге практиктиг дузаны чедирер, кодээже тускай медицина бригадаларын чорудар аргалар бисте ам тургустунган. Чижээ, бо чылын хойжу бригадаларның кежигүннеринге медицина дузаламчызын чедирер тускай комплекстиг медицина бригадазын тургускан, ол ам удавас ажылдап эгелээр.

Республика эмнелгезиниң бүгү ажылдакчыларының кол сорулгазы чүгле кижилерниң аарыын эки билири, ону эмнээри-биле кызытаарлаттынмайн, аарыгларны болдурбазынга баш удур хемчеглерни алыры, медицина дузаламчызын чедирериниң культуразын бедидери деп, ол беседаның төнчүзүнде демдеглеп-тир.

Эш Сизыхтың хуузунда амыдырал чуртталгазы оон кылып келген ажылы-биле, кижилерниң кадыкшылы дээш амыр-дыш чок демисели-биле тудуш холбаалыг. Николай Васильевич бодунуң дугайын биске төөгүвээн болзажок, ол бүгүнү хой-ниитиниң үнелээшкини чаягаар-ла херечилеп турар.

1953 чыл. Иркутскиниң медицина институдун дооскаш, аныяк эмчи Николай Сизых Тываже ажылдаары-биле чорупкан. Чамдык тускай эртемниглер ышкаш, «түр када» эвес, Тывага үр чурттап ажылдаарын ол ынчан-на быжыы-биле шиитпирлеп алган.

Кызылга келирге ону Сүт-Хөлче чорудкан. Аңаа канчаар ажылдап турганының дугайында моон мурнунда «Шынның» бир номеринге очерк парлаттынганы таварылга эвес. Николай Васильевич Сүт-Хөлге ажылдап турганының үезинде безин каш удаа район Совединиң депутадынга, бир катап область Совединиң депутадынга соңгуттуруп келген.

1960 чылда Н. В. Сизыхты Кызылда төп эмнелгеге ажылдадыры-биле эккелген. Республика найысылалынга келген чылында-ла ону Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгаан. Тывада кадык камгалалының мурнакчы ажылдакчыларының бирээзин Николай Васильевичиниң ам база-ла хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр дешпиткен.

О. НАМЧЫЛАК.

СОВЕТ АРМИЯНЫҢ БОЛГАШ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ 45 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

Солдат—мурнакчы механизатор

— Даниловтуң «Бежен дөртү» белен бе?

— Белен. Даалга манап турар.

— Чаа маршрут — тайгаже. Сорулга — ында тудугжулар бригадазынга дузалаар. Шөлден тайгага барып ажылдаары база бир янзы солун болгай.

— Хамаан, чорууру-ла.

Күскээр кыжын Тес-Хемниң «Чодураа» колхозтуң конторазынга, колхоз даргазы-биле тракторист Б. Даниловтуң аразынга болган чугаа чүве бо.

Аныяк коммунист Болат-оол Данилов — төрээн колхозунуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. Ооң механизатор ажылының стажы — он чыл. Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттиргеш келген соонда, Б. Даниловтуң күш-ажылчы идепкей-чүткүлдүү, мурнакчы чоруу улам көскү апарган. Чыл бүрүде часкы болгаш күскү хову ажылдарынга оон «ДТ-54» трактору норма күүсетпейн барган таварылга турбаан. Ужарлыг-Хемниң, Сайгынның болгаш Чодурааның, Агарның ховуларында Б. Даниловтуң ажылдаваан тарылга шөлү чок. Чижеглеп алган чымчак андарылга-биле алырга чүгле 1962 чылда 1100 ажыг га черни ажылдап кылган.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатор Б. Данилов.

Сөзү болгаш фото: М. ОЮННУУ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ АЛДАРЫНЫҢ ХЕРЭЭ

(«Правданың» мурнуку чүүлү)

Малчынның күш-ажылы, кышкы үеде белен эвес. Ол эвээш эвес күженишкинни үндүрер апаар. Сүт саалдазы бедик болзун база малдың дензизи хөй, ооң чаш төлү камгалаттынган турзун дээш малды ажыл-агыйжы ёзу-биле ажаар-дежээр херек. Эътке, сүтке болгаш аъш-чемниң өске-даа продуктуларынга улустуң өзүп турар хереглелдерин долу хандырар талазы-биле партияның салган эчис сорулгазы саанчыларның, кадарчыларның, хаван ажаакчыларының, инжилерниң, куш ажаакчыларының күш-ажылы-биле чедип алдынар.

Бистиң чуртувуста малчынның мергежили шахтёрнуң, металлургтуң, пөс-таавычының болгаш совет кижиниң өске-даа мергежили дег база-ла шак ындыг хүндүлүг. Фермаларның ажылдакчыларының күш-ажылчы маадырлыг чоруун Төрээн чурт төлептиг-биле демдеглеп турар. Хаваннарны улуг-улуг бөлүктерге семиртип азыраарының эгелекчизи Ростовта Г. П. Плотниковтуң, Иваново областа романовск хойлар өстүрериниң мастери Е. Н. Штыкованың, Крымда куш ажаакчызы А. П. Гетьманның болгаш өскелерниң-даа аттары чуртта билдингир. Муң-муң малчыннар орденнер-биле шаңнаткылаан, а эң шылгарангай кижилерге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскылаан. Чыл келген тудум-на мурнакчыларның саны көвүдеп, оларның мергежили өзүп турар.

Мал ажылын хөгжүдерниң талазы-биле хүлээлгезин күүсеткен. Тамбов областың Коминтерн аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының чедиишкиннериниң дугайы чоокку эрткен хүннерде бүгү чуртка билдингир апарган. Олар эрткен чылын чүс гектар тарылга шөлүнге онаалтыр 75 центнерден хөй болгаш кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг өске чүс гектар чер бүрүзүнге онаалтыр 16,1 центнер эътти бүдүргеннер. Күрүнеге эът садарының талазы-биле чыл планын колхоз 171 хуу күүсеткен.

Колхозчуларның чедип алган тиилелгези-биле холбаштыр байыр чедирбишаан, эш Н. С. Хрущевтуң бижээни болза: «Силер мал ажылын хөгжүдеринге баштайгы чедиишкиннерни чедип алган-дыр силер. Ам Коминтерн аттыг колхоз хамыктың мурнунда чүс гектар черге онаалтыр малды эң хөй бодурарының, баш санын көвүдедириниң эң чүгула сорулгазын шиитпирлээринге үлегерчизээн көргүзер ужурлуг. Кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чүс гектар черинге онаалтыр сүт бүдүрери, саар инектерниң баш саны—ол болза бүгү ажыл-агыйның, бүгү мал ажылының байдалын көргүзер хемчээчи болур». Коминтерн аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң найыралдыг коллективи дег оон үлегерин эдерер муң-муң коллективтер чаа харыысалгалыг сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээр дээрзинге чигзиниг турбас.

Усть-Лабинскиниң колхозчулары эки эгелээшкинни кылганнар. Бүгү улустуң социалистиг чарыжының эгелекчилери болбушаан, олар Кубаньның мурнакчы тараажыларының болгаш малчыннарының чедиишкиннерин боттарының хүлээлгелериниң үндезини болдурганнар. Усть-лабинчилер бо чылын кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидерин база тараа белеткелин өстүрери-биле чергелештир, эътти болгаш сүттү көвүдедирин база аазап турарлар. Олар боттарының сөзүн тодаргай практиктиг ажыл-херектери-биле быжыглап: малдың семиртир азыралгазын экижидип, инектерниң чемгерилгезин оларның продуктулуун барымдаалап чорудуп, малды чемгерер мурнунда бөдүүн чемнерни ажыктыг кылдыр таарыштыр берип турар.

Кыш — мал ажылының фермаларынга эң-не күженишкиниг үе болур. Ылаңгыя малга чемнерниң курлавыры эвээш, оларны ажаап-тежээринге кайы-хамаан чок чорукту болдуруп, хөй күш үнер ажылдарны механизастаарының дугайында сагыш салбайн турган черлерге кыштаглаашкын берге болуп турар. Чогум-на оон ужурунда Ставрополь крайының болгаш Куйбышев, Иркутск база өске-даа областарның чамдык колхозтарында болгаш совхозтарында сүт саалдазы кончуг эвээжээн, семиртилгеде турар малдың дензизи кудулаан, өлген малдарның саны өскен.

Амгы үеде мал чемнериниң курлавырын немеп болбас болбайн аан. Ындыг болза-даа байдалды эдип ап болур. Колхозта азы совхозта бар турар курлавырларны хамыктың мурнунда мергежилдиг хуваар херек. Килограмм мал чеми бүрүзүн улам-на ажыктыг кылдыр ажыглаар ужурлуг. Ындыг болза-даа мал чемнериниң аажок хөй курлавырларын дыка хөй таварылгада кайы-хамаан чок тоттеглеп, оларны ажыл-агыйжы эвес чарыгдап турар.

Омск областың «Камышловский» совхозунуң удуртукчулары чаа чүүлдү медереп билип апкан хире болганнар. Олар мурнакчы ажыл-агыйларның үлегери-биле боттарының фермаларынга саар инектерни баглавайн ажаар арганы ажыглаарын шиитпирлээннер. Ынчаарга олар ону канчаар кылганнарыл? Инек кажааларындан кормушкаларны үндүр октагылапкаш, аксын ажыткылааш, ферманы эде деривээннер. Соок келгени-биле холбаштыр мал берге байдалга таваржкан. Ажыл-агыйда мал чемин хөйү-биле чарыгдап турза-даа сүт саалдазы кудулап, мал арып туруп берген. Чүү ындыг «чаартылга» ол? Ол болза, эң-не харыысалга чок, мурнакчыларның үлегерлиг дуржулгазын шын эвес ажыглаарының аргазы-дыр.

Малды ажаарының мурнакчы аргаларын, чемгеринин рациональдыг методтарын, күш-ажылды механизастаарын ажылдап кылыры-биле эртем-шинчилел албан черлери малчыннарга улуг дузаны көргүзер хүлээлгелиг. Ынчалзажок оларның хөй-хөйү колхозтарже, совхозтарже баарынга күзелдиг эвес, практиктиг айтырыгларны оюп эртип турар. Новосибирскиге болган областың партия конференциязынга «Гутовск» совхозтуң бригадири Н. И. Белаш санал берип чүве чугаалааш, бажыңында олуруп турар эртемденнерниң адрезинче шыңгыы шүгүмчүлели кылган. Оон чугаалааны болза, «Кодээ ажыл-агыйны болгаш мал ажылын механизастаарының талазы-биле Новосибирск институттарындан хөй удаа дилеги кылган бис. Ынчалзажок бистиң совхозка кым-даа келбээн болгаш биске эргежок дузаны көргүспээн».

Мал кыштаглаашкынын организастап турарында четпестерниң дугайында хөй-хөй областарның болгаш крайларның партия конференцияларынга улуг дүвүрээзин-биле чугаалап турганнар. Партияның кодээ обкомнары, бүдүрүлге эргелелдери мал кыштаглаашкынының чорулун тура хайгаарап, ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери-биле кады бергелерни ажып эртер, четпестерни дүргени чайладырын дээш дээштиг хемчеглерни алыр хүлээлгелиглер. Күштүг шын тургузар, фермаларже эң идепкейлиг, энергиялыг кижилерни чорудар талазы-биле олар кодээ коммунистерге дузалаар ужурлуг. Амгы үеде мал фермазы — колхоз, совхоз бүдүрүлгезиниң эң шиитпирлиг участогу болур.

Фермаларда ажылдап турар кижилер улуг хүндүткелди эдилеп турар. Чыкылама соок, шуурган болгаш харлыг дуунү-даа тоовайн олар фермаларга ажылдап, кежээки сылдыс четчи бергенде бажыңнарынче ээп кээп турарлар. Олар боттарының ажыл-херээнге күжүн, энергиязын кызыгаар чокка бараалгадып турар. Фермаларның ажыл-ишчилериниң кичээнгейлиг көөрү, оларның негелделеринге, санал оналдарынга сагыш салыңгыр болуру — партия, совет организацияларының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының хүлээлгези болур. Ферма бүрүзүнге, малчыннар чурттаар, а хостуг шактарында солуннар, сеткүүлдер, номнар номчуур, агитаторнуң, партия ажылдакчызының, ажыл-агыйның удуртукчузунуң беседазын дыңнаар таарымчалыг чылыг бажыңнарны тургузар дээш сагыш салыры эргежок чүгула.

Ол дугайын чүге сагындырып турарыл дизе, фермаларның ажылдакчыларынга чамдыкта ындыг кичээнгей салдынмайн турар. Хөй-хөй таварылгада малчыннар боттары баш миннир ужурга таваржып турарлар. Чамдыкта олар чанында кожазы чүнү кылып, өске фермаларның канчаар ажылдап, кандыг чаа чүүлдерни боттарынга ажыглап турарын безин билбес болгулаар. Ол чүүлдерни эскербейн, мурнакчы практиканы хоорук байдал-биле ажылдап болбас! Ынчаар ажылдаар болза, эки түңнелдер-даа, салган эчис сорулгазын-даа чедип ап шыдавас.

Ам кодээниң ажыл-ишчилериниң кичээнгейин мал кыштаглаашкынын организастап турарында четпестерни дүрген чайладырынче, малдың продуктулуун бедидеринче, оларның баш санын бүрүн камгалап алырынче мөөңнээн турар ужурлуг. Чеди чылдың бешки чылы — бо чылын мал ажылын хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын колхозтардан болгаш совхозтардан чурт манап турар. Совет кижилерге хөй эътти, сүттү, саржагны болгаш аъш-чемниң өске-даа продуктуларын бээри — малчыннарның алдарының хереэ болур.

АГИТАТОРГА ДУЗАЛАМЧЫ

Ийи делегей—ийи демократия

Демократия деп сөс болза улусчу эрге-чагырга дээн утказыг. Болунуң салым-хуузун боду шиитпирлээри, болунга ажылдап база чурттаары бүгү ажылчы чоннуң эрте бурунгудан на ыдыктыг күзели болуп чораан. Капиталистерниң болгаш помещиктерниң тергиизелин кезээ мөңгезибиле узуткаан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы ол күзелди бистиң чуртка эң баштай-ла боттандырган. Бистиң чуртка пролетар диктатуразы Советтер эрге-чагырргазының хевири-биле тиилээн, а бистиң чуртка социализмниң долу болгаш туюлунга чедир тиилээни-биле пролетар диктатуразының күрүнези бүгү улустуң күрүнезинче шилчип кирген. Ол болза бисте ёзулуг улусчу эрге-чагырга тургустунганының чугаалап турар, тодаргайлаарга, күрүнени башкарарынга бүгү ажылчы чоннар идепкейлиг киржип турар ындыг хевир болур. Ынчаарга эрге-чагырганың кол сорулгазы болза улустуң хереглелин болгаш негелдезин хандырар дугайында сагыш салышкын болуп турар.

Бистиң күрүневистиң улусчу шынарының дугайында чугаалааш, эш Н. С. Хрущев СЭКП-ниң XXII съездизинге: ажылчын бүрүзү, тараачын бүрүзү, интеллигент бүрүзү: «күрүне—ол дээрге бис-тир бис, ону хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының сорулгазы, ону чүзүн баазын халдаашкындан камгалаары — ол дээрге бистиң шуптувустуң нийти сорулгавыс» деп сөглеп болур —деп чугаалаан.

Хөй-хөй миллион бөдүүн кижилерниң күш-ажылы-биле тургустунган бүгү байлактарны ажыл кылбас, эвээш санныг бөлүк мангыстар ээлеп алган капиталистиг ниитилелде дең эргениң, хосталганың, улусчу эрге-чагырганың дугайында чугаа туруп-даа шылавас ужурлуг. «Тодуг кижи аш кижини тоовас», «бай кижи ядыы кижээ эш эвес» деп улустуң үлегер домаа шын чугаалап турар.

Буржуаз демократия — ол дээрге, саң-хөө капиталының тергиидээшкиниң, империалистиг араатаннарның кара-туразында чоруун чажырган кежеге-дир.

Амгы үениң капиталистиг делегейиниң байлактарының кол массазы капиталистиг бүдүрүлгелерниң барык дең кезиин ээлеп алган турар 1500 монополияларны болуп турар. Капиталистиг делегей бүдүрүлгезиниң барык үштүң дөрт кезээ хирези чүгле 200 эң улуг монополияларның холунда туруп турар. Чижээ, нацияның бир хуу хирези бооп турар эвээш кижилер чурттуң бүгү байлааның чартыын ээлеп турарлар.

Бистиң совет демократиявыс делегейде эң мурнакчы, эң шынчы демократия болуп турар.

Социалистиг демократияның эң чугула онза чүүлү болза капиталистиг демократияга көөрде шуут өске принциптиг бүдүрүлге аргазынга болгаш бүдүрүлге харылзааларынга даянып турарында. Бистиң совет демократияның экономиктиг үндезини болза социалистиг өнчү болур. Бистиң чурттуң ажылчы кижи бүрүзү болунуң чуртунуң дең эргелиг ээзи мен деп чүвени ол бүрүн билип турар.

«Ажыл кылбас кижи—чем чивес» деп, социализмниң принцизи — бо дээрге чалгааларга болгаш мангыстарга, алыскак-чиксектерге удур демократтыг улуг принцип болур. Совет демократия болза национал мөлчүгделди чок кылганы-биле, янзы-бүрү нацияларның кайы бирээзи өскелеринден артык эргелиг болур чоруун узуткавышаан, оларның бүгү эргелерин дең кылганы-биле онзаланып турар. Ол чорук совет демократияны буржуаз демократиядан база онза ылгалдыг болдурган.

Совет демократия бүгү улустуң демократиязы болурун чүгле ажыл-агыйның социалистиг системазы хандырып турар эвес, харын база ССРЭ-ниң күрүне тургузуу база хандырып турар. Советтер — ол дээрге бүгү ажылчыннарны, бүгү тараачыннарны, бүгү интеллигенцияны болгаш бүгү ажылчы чоннарны хаара тудуп турар эң массалыг организация болуп турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң чурттуң ажылчы чоннары политиктиг болгаш күрүне айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турарлар. Совет күрүнениң кандыг-даа улуг хемчеглери улус массазының калбак киржилгези чокка эртпейн келгенин социализм тургузуушкунунуң бүгү төөгүзү бадыткап турар. Чижээ, СЭКП-ниң Программазының төлевилелин чугаалажып көөрүнге 82 миллион ажыг кижи киришкен, ындыг чорук капитализмниң төөгүзүнде кажан-даа туруп көрбээн болгаш турип шыдавас-даа.

Совет Конституция болза бистиң чурттуң хамааты бүрүзү коммунизм тургузуушкунунуң бүгү талаларынга идепкейлиг киржип, болунуң талантызын болгаш аргаларын долузу-биле көргүзүп шыдаар кылдыр бүгү ажылчы чоннарга долу эргелерни болгаш хостуг чорукту бүгү талалыг хандырган.

Бисте бүгү хамаатыларга ажылдаар, дыштаныр, кырааңда, аарааң ужурундан ажылдап шыдавас апарганда материалдыг дузаламчыны алыр болгаш өөренир эргени тывыскан.

Улус ажыл-агыйының организациязы, совет ниитилелдиң бүдүрүкчү күштерниң чайгылыш чок өзүлдези, кризистер болгаш ажыл чок чоруктуң чогу ажылдаар эргени хандырып турар.

Чеди, алды, а чамдык профессияларга 4 шактыг ажыл хүнүн доктааткаш, ажыл төлевирин арттырбышаан чыл бүрү-ле ээлчеглиг шөлээлерни берип турары-биле, дыштаныр бажыңнарга, курорттарга болгаш санаторийлерге дыштандырып турары-биле дыштаныр эргени хандырып турар.

Социал-хандырылганың, пенсия тывсырының, халас медицина болгаш курорт хандырылгазының делгем системазын дамчыштыр хамаатыларның материалдыг хандырылгазын боттандырып турар. Совет хамаатыларның өөренир эргези бүгү-ниити сес чыл өөредилгезиниң ортумак болгаш дээди өөредилгениң, кежээки болгаш заочно өөредилгениң калбак четкизин дамчыштыр, өөредилгениң бүгү хевирлериниң халас болуп турары-биле хандыртынып турар. Моон түңнелинде бистиң чуртувуста 60 миллион хире өөреникчилер болгаш студентилер санаттынып турар болгаш бүгү ажылчыннарның 40 хуузу, тараачыннарның 23 ажыг хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг болган.

Тыва АССР-де ам үеде 170 школаларда 403 мун өөреникчи бар, башкыларның саны, ылангыя үндезин чондан башкылар үргүлчү өзүп турар. Республикада пединститут, кадээ ажыл-агый техникуму, медицина, музыка, профессионал-техниктиг училищелер, садыг-кооперация школазы ажылдап, кадрларны белеткеп турар.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарынга сөстүң, парлалганың, хуралдарның болгаш митингилерниң, чыскаалдың база демонстрацияның, эвилелдерге болгаш ниитилелдерге каттыжарының, бот-тывынгыр болгаш идепкейлиг чоруктуң хостуун социалистиг демократия херек кырында хандырган.

Хамаатыларның хууда эргелеринге, хөреңгилеринге, бижиглежиишкиннеринге дээп болбас чорукту хоойлу ёзугаар камгалап турар. Бүгү хамаатылар, оларның националы, аймак сөөгү, эр-херээжени ылгал чокка дең эргелиг болгаш Төрээн чуртунуң мурнунга бир домей хулээлгелиглер.

Социалистиг Төрээн чуртувустуң кижилерниң ээлеп турары ындыг эргелерни болгаш хосталгаларны капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары эдилевейин турар болгаш оон хөй нуруузун харын билбес-даа. Хамаатыларның янзы-бүрү эргелериниң дугайын капиталистиг чурттарда чарлап турар-ла, ынчалза-даа кижилерниң амыдыралының үндезини —ажыл-биле безин кижилерни четче хандырбайн турар ындыг системага кандыг эргелер боттаныр боор.

Бистиң чуртувуста эрге-чагырганың дээди болгаш чер-чер органнары ёзулуг-ла улусчу, демократтыг характерлиг болгаш улус чоннуң — ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш совет интеллигенцияның тура-соруун илередип турар. Ынчангаш бистиң Советтеривистиң депутаттары — чоннуң иштинден үнген кижилер. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1962 чылда соңгуткан чыыжының 1443 депутаттарындан 781 кижи ажылчыннар болгаш тараачыннар, 516 кижи партия, хөй-ниити организацияларының ажылдакчылары, 121 кижи интеллигентилер, 25 кижи Совет Армияның дайынчылары, 390 кижи херээженнер болуп турар. Чер-чер Советтеринге 1961 чылда соңгуткан 1882042 депутаттарының 60 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 40 хуузу херээженнер. Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң депутаттарының 70 хуузу база-ла ажыл-иштилер болуп турар.

Буржуаз чурттарның парламентилериниң болгаш эрге-чагырга органнарының депутаттарында капиталистиг монополияларның төлээлекчилери кирип турар. Ажылчы чоннарның, херээжен чоннуң болгаш бичии националдарның төлээлекчилери ында барык чок. Чижек кылдыр алырга, ГФР-ниң хоойлу үндүрер дээди органы — бундестагка 160 улуг капитал ээлери, 53 помещиктер болгаш кулактар, 220 буржуаз партиялар болгаш күрүне ажылдакчылары, 41 юристер, 19 улуг эстывыш ээлери кирип турар. АКШ-тың амгы президентизи Джон Кеннеди болгаш оон акызы юстиция министри Роберт Кеннеди 400 миллион түңнүг байлактың ээлекчилери, күрүне секретары Д. Раск Рокфеллер компанияның президентизи чораан, камгалал министри Р. Макнамара — эң улуг автомобиль концерниниң президентизи чораан болгаш оон-даа өске. Ындыг кижилер кымның эрге-ажыын камгалаары черле билдингир-дир.

Бистиң социалистиг ниитилел тургузуувустуң демократчы чоруун улус массаның долу соңгулда эргезин хандырып турар соңгулда системазы тодаргай көргүзүп турар. Совет Конституцияга үндезилээш, бистиң чуртувуста эрге-чагырганың дээди органнарынга болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдалар бүгү ниити, дең болгаш дорт соңгулдалыг, чажыт бадылаашкын-биле чоруттунуп турар. Совет Эвилелиниң 18 хар четкен хамаатылары (судтан соңгулда эргезин казытканнар болгаш угааны солуулардан аңгыда) соңгулдага кандыг-даа кызыгаарлаашкын чокка киржир эргелиг.

Капиталистиг чурттарга бүгү-ниити соңгулда дугайын чугаалап турза-даа янзы-бүрү кызыгаарлаашкыннарны (хөреңгизи, турум чурттап турары, эр, херээжени, кежиниң өңү дээш оон-даа өске) доктаадып каан. Моон ужурунда ол кызыгаарлаашкыннар хамыктың мурнунда-ла ажыл-ишчи кижилерге таваржып, оларның соңгулдага киржир аргазын кызыыладып турар.

Эвилел республикаларының Дээди Советтеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдалар кайгамчык эки байдалдарда, бедик көдүрлүүшкүн-биле эртип турар. Совет улус 1962 чылды чедиишкинниг дооскаш, чеди чылдың бешки чылын эки эгелеп турар. Бүгү-ле черлерде кижилерниң ажыл-ижи партияның Программазының боттуун бадыткап, оон күүселдези дээш чаагай демисел болуп турар.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бо соңгулданы база-ла чедиишкиннерлиг уткуп турар. Республика 1962 ажыл-агый чылын эки дооскан. Ол дугайын үлетпүр продукциязын болгаш кадээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле хулээлгелерин күүсеткени тодаргай херечилеп турар. Ылангыя республиканың малчыннарының IV кварталда ажылын партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тывысканы бисти улам сорук кирген.

XXII съездиниң шиитпирлерин ёзугаар Советтерниң ажылын улам демократчылар, сайзырангайжылар талазы-биле чугула перспективаларны СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму айыткан. Пленумнуң шиитпиринге үндезилээш, эвилел республикаларда, области, край, АССР-лерде үлетпүрнүң болгаш кадээ ажыл-агыйның ийи совет органнары тургустунуп турар. Районнарны бүдүрүлге эргеледдериниң девискээринге чедир улгаттыр каттыштырып турар. Бо бүгү Советтерге чоннуң төлээлекчи чоруун кызырылдырбас, харын улам көвүдедир. Чүге дээрге, Советтерниң депутаттарының саны мурнундаазындан дыка өзер. Бо дээрге Советтер ажылынче улам хөй чаа күштерни киирери чугаажок.

ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпиринге дүүштүр боттарының ажылын бүдүрүлге принцивинге үндезилеп эде тургускаш, улус ажыл-агыйын, культура тургузуушкунун, совет кижилерниң материалдыг чаагай амыдыралын улам экижидериниң херээн удуртуруун улам экижидери Советтерниң ам үеде чугула сорулгазы болур. Бо бүгүнү чедип алырда хөй-ниитиниң киржилгезинге быжыы-биле даяныр, ажылчы чоннуң бот-идепкейин улам хөгжүдер ужурлуг.

Совет күрүнени бүгү улустуң күрүнези болдурарынче чугула базым болур амгы соңгулдага совет улус улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле белеткенип турар. Бо дээрге совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң, социалистиг демократияның шынның көргүзүү болур болгаш соңгулда кампаниязының чедиишкиннинг эртеринин магадылалы болур.

В. КУРЕНЕВ.

Чаңгыс хүннүң „хыналдазы“

РЕДАКЦИЯГА ЧАГАА

Угааны четпес уруглар школазын Тыва АССР-ге ажыкканы—биче чаштарның кадыкшылының, өөредилгезиниң дугайында партия болгаш чазактың улуг сагыш салышкынының бир көскү херечизи. Үк школа «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү—Суг-Аксы суурга ажыттынга-ла ам ийи чыл болган. Ында 1—4 класстарда сес хардан он ийи харга чедир алдан хире уруглар күрүнениң долу хандырылгазында өөренип, чурттап турар. Олар тускай көрдүнген программа ёзугаар чогуур билиглерни боттарының хире-шаа-биле шиңгээдип ап турарлар.

Өөрениринге эргежок чүгула чүүлдер-биле школа бүрүн хандыртынган: идик-хеп, өөредилге херекселдери четчир, олар ойнаарынга дыка ынактар, ынчангаш янзы-бүрү ойнаарактарны четчелеп тып, чаа-чаа оюннарны өөредип, таарышкан кинолуруктарны тайылбырлап берип база чечен чогаалдарның маадырлары-биле оларны таныштырып турар бис.

Өөредилге чылы маңаа сентябрь 1-де эгелээр турбуже, орайтап—октябрьда эгелээн. Оон чылдагааны—тус-тус районнардан келзе чогуур уругларны өй-шаанда чыып чорутпаанында, оларны бээр чорудар дээш сагыш салбайн келгенинде. Тес-Хем, Каа-Хем, Тожу, Өвүр, Барыын-Хемчик районнардан бээр чаңгыс-даа уругну чорутпаан. Чамдык уругларны анаа-ла «аартыктааш» чоруткан болгулаар-дыр. Чижээ, Улуг-Хем районодан 16 харлыг Севилбаа деп уруг келген. Ол арай боорда шимчээр, чүве чугаалавас, идик-хевин безин кедип шыдавас болган. Ону өөредир хамаан чок, тудуп чемгерип турган бис. «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайгада Каражык школа назыны четпээн Сережа деп оглун «хар-назыны четкен кижи» дээш эккеп каан болган. Соонда ол дугайын башкылар билгеш, оглун ап алыры-биле ук адага дыңнаткан. Ынчалза-даа эш Каражык: «Ону азыраар харыым чок» диртген. Оон ыңай, анаа-ла тенектенир боордан башка, угаан-сеткээни эки уруглар мында база бар. Хөр-Тайга школазынга өөренип турган Васяны тенектениш турган дээш бисче чоруткан хире. Бора-Тайгадан бир оол келгеш, үр-даа болбайн школазынче катап чорүй барган. Оон ада-иези малга ажылдап турганнар. Ол оглун суурда таныыр, көөр кижилеринге тургузуп каарга, анаа таарымча чок байдалга турган, өөредилгези суларааш, бир класска катап олурган. Оон уржуун демги оол «угааны четпес» диртпен ышкажыл.

Мындыг школага нерв аарыының эмчизиниң (психиатр) шинчип тодаратканының ёзугаар 8—12 харлыглар өөренир ужурлуг. Угаанының суларап баксыраанының чылдагаанын коллууңда үш чылдагаан кылдыр көрүп турар: меланхиттен аараанны, төрүмелинден-не угааны четпези, бичии чажында таварышкан халаптыг айыылдың чылдагааны. Бо уруглар болза мырыңай сээдең эвес, угаап-бодап, кылып, чугаалап турарлар. Ынчалза-даа чүвени чедир бодап шыдавас, угааны үнүп-кирип чоруур, уттуучал. Кандыг-бир чаа чүвеге кыптыгып кирип чоруур сонуургал чок, уйгузу кончуг эвээш болур. Оларның эң-не ынак чүүлү—чер кезип агаарлап чоруксаары. Ындыг болганда, кижизидикчи башкылар олар-биле үргүлчү-ле кады чоруурлар.

Кайы-даа класстарда өөреникчилерниң назы-хары аңгы-аңгы болганда, оларны өөредиринге улуг бергелер таваржып турарын дуржулгавыстан көрдүвүс. Ооң-биле кады, бо школага таарышкан тускай программа чогундан башкылар, «думчукка тулганда бызаа сугжу» дээн ышкаш, кандыг-даа эртемге өөредилге программазын боттары «таарыштырып» ап турар.

Кижизидилге ажылында чамдык бергедээшкиннерни болдуруп турарын борта чугаалавайн барып шыдавас бис. Эртен күзүн өөреникчилер чыылдазы дыка организас чок болган. Психиатр эмчи, районо төлээзи баштаан тускай шилилге комиссиязы өгезинден бээр тургустунмаанындан кандыг-даа уругларның мында бар чылдагааны ол. Олар аажы-чаң, психологтуг онзагай бүдүш талазы-биле элээн ылгалдарлыг болгаш, ылангыя оларга чүвени билиндиреринге бо-ла бергедээшкиннерге таваржып турар бис. Чурум талазы-биле «берге» дээн чамдык уругларны хемчег алырда элээн дынзыдарын эмчилер сүмелеп турар. Ону чамдык таварылгаларда ажыглап келдивис. Бо байдалдарны чедир билбейн чамдык эштер «ындыг уруглар-биле канчап ажылдап шыдаарыл» дээр хөөн-биле бистиң ажылывыска бүзүревейн турар-дыр. Ол шын эвес, бис бүгү-ле аргаларны хереглеп турган, четпестерни узуткаарының хөй-хөй хемчеглерин алган бис.

Бистер, угааны четпес уруглар школазының ажылдакчылары, маңаа чүвениң алыс шынын биживившаан, боттарывысты камгалаар сорулга-биле эвес, а школаның ажылын экижидериниң чүгүлазын бодап тур бис. Районо болгаш республиканың Чырыдылга министерствозу биске багай дузалап келгеннер. Олар бис-биле чугаалашпайн, «хиндир-диндир» дыңнап алгаш, телефоннап, саазын кыры-биле удуртуп турарынга хонүвүс калган. Школага үр чылдарда ажылдаан башкылар мында бар. Ынчалза-даа бистиң районовус башкыларның шуптузунга хамаарышкан чаңгыс хүнүң элдептиг хыналдазын кыла каапканын черле утпас бис. Ол болбас ужурлуг хыналданың чогум канчап болу бергени мындыг чуве.

10 харлыг Саша Ивашкин чурум урепкенде болганчок-ла ада-иезинче чанаттаар турган. Бир-ле катап Саша Суг-Аксындан Чадаана барган (бис ону кижизидер дээш хөй хемчегни ап келдивис, ынчалза-даа бо удаада ол ынаар чорүй барган болган), башкыларның дугайында бир-ле чүвени районога чугаалапкан болган. Ынчаарга районо эргелекчизи эш Кужим бистиң дугайывыста хөйнү-ле «билип алган». Каш хонган соонда эш Кужим Суг-Аксы школазының чамдык башкыларын дем кадып алгаш, биске «кончуг чугула» хыналда кылган. Районодан башкы М. Чечекти чоруткан. Ынчан школавыс директору эш Охемчик турган. Ооң-биле-даа чугаалашпайн, буу-хаа эндере медээ чыый шаап алгаш, колдуунда-ла интернатка уруглар-биле чугаалажып хүнзээш, эш Чечек оон түңнелин биске кээп дыңнаткан. Ол, кыдыраашт долдур медээ-хараазын чугаалап-ла эгеледи. Оон школаның бүгү-ле ажылының хензиг-даа чериин чүгээр деп демдеглээни дыңнаар хамаанчок, харын чүгле башкылар дугайында мөге материал чыып алганын кончуг-ла эпчоксунуп дыңнаан бис.

— Башкылар, силерниң танывас мен... Совет башкы кижи ынчаарга кайын боор: каржы-доңгун, уругларга удуур өм ижиртип турган-дыр силер—деп, ол чугаалады.

Эш Чечек боду башкы кижи хирезинде педагогиканың чурумунга таарышпас чорукту кылган. Чүл дизе, ол башкылар өрээлинге келгеш, интернаттан үш оолду кыйгырткаш алгаш, мындыг айтырыглар салган:

— Кижизидикчи башкылар канчаар ажылдап турар-дыр, оолдар?

Оолдар кезек ыыт чок турган. Оон Чечек:

— Оода бичии-даа чүгээр ажылдап турар башкының адын адавас силер бе?—деп, күзүп эгеледи.

Оолдарның бирээзи чаңгыс башкының адын адааш, шимээн чок баарга, ам салып чорудупту. Бо чүнүң дугайын херечилеп турары? А бис башкыларның ажылының эки, багайын өөреникчилерден байысаап, билип алыр деп чүвени ындча болгуже дыңнап көрбээн бис.

Улудар ам дугайы бистиң коллективтиң дужунге-даа кирбээн. А «каржы-доңгун» дээниниң ужуру мындыг: чамдык таварылгада чүнар бажыннавас, орун-дөжээн этпес, эш-өөрүн эттээр оолдарны өскелериндеи дынзыг негелде-биле (психиатр эмчиниң сүмелээни-биле) хемчег ап турган бис. Ол ындыг болур-даа ынчаш. Ол канчап бистиң каржы-доңгунувус болу бээр чүвел? Школаның онзагай байдалын районода ам-даа билбейн турар ужуру ол бе?

Бистиң ажылывыста четпестер чок деп санавас бис. Оларны удуртур органнар эскерип көрүп, дузалап-даа турган. Ынчалза-даа чаңгыс хүннүң хыналдазы-биле холбашкан, бисти уттуп турар, школаның өөредилге-даа, ажыл-агый-даа талазы-биле онзагай ылгалын доомчага албас чорукка таарзынмайн турарывысты борта илергейледивис.

К. ЭНЕР-ООЛ,
К. СЕДИП,
Суг-Аксында угааны четпес уруглар школазының башкылары.

—⊙—

Хайгаарал чокту ажыглааш...

Бистиң «Малчын» колхозтуң Мөген-Бүренде көдээ библиотеканың ажылы-биле таныжып көрдүвүс.

Библиотека эргелекчизи Зинаида Алдын-оол. Ында политиктиг болгаш чечен чогаалдың элээн хөй номнары бар. Ынчалза-даа чаа чечен чогаал номнары, уруглар литературазы, тыва дылда номнар чок боор турар. Улуг, биче номчукчуларның хомудап турар ужуру ында.

З. Алдын-оол маңаа 2 чыл ажыг ажылдап келзе-даа, чон оргузунга чаңгыс катап мыткыр номчулга, кандыт-бир номга номчулга конференциязы эрттирип көрбээн. 1962 чылда бо библиотека чаңгыс-даа чаа ном садып-даа, чагыдып-даа албаан. Бо чылын чаңгыс солун-даа, журнал-даа бижидип албаан.

Шынында, ном садарынга болгаш солун, сеткүүл чагылгазынга херегдээри-биле көдээ Совет дамчыштыр үндүрген 230 рубльди библиотека эргелекчизи боду ап алгаш, хуу чарыгдалдарынга ажыглаан. Бо бүгүнү ферма эргелекчизи эш Шыырап, партия организациязының секретары эш Дүпүр олар биле-тура-ла ыыт чок эрттирип каан.

Райкүүскомнуң культура килдизиниң база Каргы көдээ Совединиң хайгаарал чогун ажыглап алгаш, эргелекчи Алдын-оолдуң күрүне хөреңгизин кайы хамаан чок төтчеглээр чорукту болдуруп турар.

Д. ХОЙЛАК-ООЛ.

ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЬ. Орск-Халиловскиниң металлургия комбинадында чаа домна суугузун тудары дооступ турар. Ону автоматтыг башкарарының амгы үеги болбаазын приборлары-биле чепсеп дерзэн. Ол доманы ажыглалга кииргеи соонда комбинаттың металл бүдүрери ийи катап көвүдээр.

ЧУРУКТА: чаа доманың хевири.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КАРТОФЕЛЬ АЙТЫРЫЫН ШИИТПИРЛЕЗЕ ЧОГУУР

Картофель—ол дээрге ийиги тараа бооп турар. Кижиниң аштанып чемненириңге оон ужур-дузазы кончуг улуг. Бистиң республиканың картофельге хереглели 55 муң тонна чедип турар, оон иштинден 30,8 муң тонна кижиниң аъш-чеминге, 13,5 муң тонна үрезинге болгаш 10,7 муң тонна мал чеминге херек. Оон ыңай республиканың хереглекчилер ниитилелиниң крахмал цеги чыл бүрүде крахмал болгаш кисель кылырынга база-ла муң-муң тонна картофельди чарыгдап турар.

Бистиң республикада картофельди бүдүрери хереглеттиниип турарындан дыка хожудап турар. 1962 чылда чүгле 29 муң тонна картофельди бүдүрген, оон иштинде улустуң хуузунда тараан картофели база кирип турар.

Картофельди болгаш ногаа культураларын эвээшти бүдүрүп турарын дээш ажыл-агыйлар удуртукчуларын Никита Сергеевич Хрущев 1962 чылдың түңнелдеринге холбаштыр бижээн чагаазында шүгүмчүлээн. Ол шүгүмчүлел бистиң республикага база-ла бүрүн хамааржыр. Ниитиниң ажыл-агыйының картофель тарылгазының шөлү 1958 чылда 2,4 муң гектар турганындан 1962 чылда 3,2 муң га чедир өскен, дүжүттүң ниити чыылдазы ол-ла деңнелде туруп турар: 3,3 муң тонна турганындан 8,6 муң тонна болган. Ол болза чавыс дүжүттүң, картофельди ажаап өстүрериниң агротехниктиг хемчеглерин сагывайн турарының түңнели болур.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1962 чылда гектар бүрүзүнден чүгле 26 центнер картофельди ажаап алган. Улуг-Хем, Каа-Хем районнарының колхозтарының, «Барлык», «Найырал» совхозтарның картофелиниң дүжүдү эрткен чылын 1958 чылдыындан ийи катап эвээш болган. 1962 чылда совхозтардан «Тээли»—6, «Найырал»—16, «УТКА 25 чылы»—17, «Улуг-Хая»—10, «Өөк»—12 болгаш «Тес-Хем»—7 центнер картофельди гектар бүрүзүнден ажаап алгылаан. Ынчаарга гектар бүрүзүнге 16—18 центнер үрезинни олуртур болгай. Чамдык совхозтар үрезиниң орнун безин чандырып албааннар.

Чамдык ажыл-агыйлар картофелиниң чамдыызын ажаап албаан, а чамдыктары, ылангыя Таңдыда үлегерлиг станция казып алган картофелин сооксха доңурган. Каа-Хем районнуң «Кызыл туг» колхозу картофельден эң-не чавыс дүжүттү алган болгаш амгы үеде үрезин чок бооп турар. Ынчаарга ук колхозтуң кежигүннери боттарының хууда участоктарындан бедик дүжүттү ап турар, оларның иштинден чамдык өрегелер часка чедир 2—3 тонна картофельди шыгжааш, колхозка килограмм бүрүзүн 10 копеекке саттылаар.

Бо чылдың тарылгазынга колхозтарның болгаш совхозтарның хереглезе чогуур үрезининиң чүгле 29 хуузу бар. «Тээли», «Тиилелге», «Өөк» совхозтарда болгаш Өвүр, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарда картофель үрезини барык-ла чок бооп турар. Ажыл-агыйларда картофель шыгжаар ишкир складтар чок, оларны тударын планнап көрбейн турарлар. Ылангыя «Межегей» совхоз (директору эш Пащенко) Кызыл хоорайны картофель-биле хандырар хүлээлгелиг. Ынчалза-даа мында ажыл багай. 1962 чылда 800 тонна картофель шыгжаар складты тудуп эгелээн. Ооң тудуу ам-даа доозулбаан, совхозтуң дирекциязы ол тудугну дүргедедиринче сагыш салбайн келген. Ынчангаш совхоз 720 тонна картофель үрезинин белеткеп алыр турган, чүгле 150 тоннаны уруп алган.

Республиканың хереглекчилер ниитилели колхозтарга болгаш совхозтарга чылдың-на үрезин кылдыр 1,5 муң тонна картофельди берип турар. Белеткел черлери картофельди күзүн совхозтардан сөөртүп эккээрлер, а чазын ону совхозтар дедир сөөртүп аппаарлар. Мындыг практика ажыл-агыйга болгаш күрүнеге каражаны чедирип турар. Колхозтар болгаш совхозтар үрезинни боттары хандыртынар чурумну чедип алза чогуур.

1962 чылда респотребсоюзтуң белеткел черлери 3198 тонна картофельди садып алган. Ооң-биле чурттакчы чоннуң хереглели ыраатта чедир хандыртынмаан. Амгы үеде садыг четкизинде чоңга садар картофель чок, чүгле ниитиниң чемнелге черлеринге эвээш-биче картофельди үндүрүп берип турар. Чамдык районнарның столоваяларында картофельден кылган чемнер чок бооп турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күзүн 5 муң тонна чедир картофельди садып болур, а респотребсоюз чүгле 3—3,5 муң тонна картофель шыгжаар черлерлиг.

Чоннуң санының өзүп турары болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң калбарышкыны картофельге хереглелди улгаттырган. Респотребсоюзтуң крахмал цеги чиг-эттин чогу-биле чыл бүрүде бүдүрүлге планын күүсетпейн турар. Кызылдың пиво заводу тус чериин чиг-эдин, ылангыя чиик өртектиг картофельди бүдүрүлгеге ажыглаарын организастаза чогуур.

Картофель бүдүрерин калбартыр төлээде, хоорайлар болгаш ажылчын суурлар чоогунга улуг картофель ажыл-агыйларын тургузарының айтырыын шиитпирлезе чогуур. Картофель ажыл-агыйын хоорай чоогунуң колхозтарынга, ылангыя совхозтарынга мөөннээри картофельдиң тарылгазын, ону ажаап өстүрериниң ажылдарын болгаш күеңү ажаап алыышкынын механизастаар арганы бээр, оон түңнелинде күш-ажылдың чарыгдалы эвээжээр. Оон ыңай шак ынчаар тускайжыткан чорук картофель ажыл-агыйын хөгжүдеринге совхозтар удуртукчуларының харыысалгазын бедидер.

Бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын картофельдиң бедик дүжүдүн өстүрер бүрүн аргалырлыг. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзү ам картофельдиң кадагалалын хынап көөр, үрезиниң чедер-четпезин тодаргайлаар, а четпес үрезиннерни тыптынып алыр херек.

Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, агрономнары картофельди чогуур үезинде тарып олуртуру дээш, шөлдү шын шилип алырынче, ону өдекшидеринче кичээңгей салыры чугула. Картофельди тарып өстүрерин тускай звеноларга даандырза чогуур.

Бо хүннерде картофель тарыыр шөлдү өдекшидер, печка хүлүн болгаш күш өдээн мөөннеп чыыр, картофель тарып олуртур машиналарны шынарлыг септээр, механизатор кадрларны белеткээр ажылдар ылк организастаттынган турар ужурлуг. Ынчангаш эрткен чылдарның частыын ам катаптавайн, чоннуң картофельге хереглелин хандырган турар ужурлуг бис.

В. УТКИНА,
республиканың курпланының улуг экономизи, агроном.

Культура амыдыралының хүн демдеглелинден

МЕРГЕЖИЛДИГ МЕХАНИК

Ендан Бодап 1961 чылда Кызылга киномеханиктер курузун дооскаш, «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырынга ажылдай берген. Оон бээр-ле хайыраканчылар киноларны доктаамал көрүп турар апарган. Кино көргүзер үеде үрелишкиннер, улусту үр маназыр чорук болбастаан.

Мергежилдиг киномеханиги уруглар киноларын база-ла ой-өйлеп көргүзүп, янзы-бүрү киножурналдарны эккеп турар. Кино көргүзүлгезиниң көрүкчүлер, сеанс, акша чыылда планы ол эрткен чылын ажыр күүсеткен. Массалыг кежээлер организастаарынга, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге база-ла идепкейлиг киржип келген.

Ол хүн болур кинонуң допчу утказын көрүкчүлерге тайылбырлап турар.

М. Багалдай.

• • •

«КЫМ МУРНААРЫЛ?»

Чөөн-Хемчиктиң Бай-Тала 8 чыл школазынга өөреникчилерниң массалыг кежээлери солун эртип турар. Ындыг кежээлерни организастаарын бистиң башкыларывыс аразында хуваажып, планнап алганнар.

Чоокта чаа «Кым мурнаарыл?» деп темага янзы-бүрү бодалгалар бодаар, айтырыглар салыр болгаш дүрген харыылаар кежээ болуп эрткен. Аңаа хөй кижи киришкен. Ол кежээни башкылар өштер Мамай-оол биле Черноусова удуртуп эрттиргеннер.

Кежээге эң эки киришкен өөреникчилер Монгуш Оолак, Куулар Эртине, П. Монгуш оларга шаңналдарны тывысхан.

И. Ондар.

Африка талазы-биле экономиктиг комиссияның сессиязында

. . .

Иракта өлүрүүшкүннерни соксадыр

. . .

Аныяк чогаалчыларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы апрельде

Африка талазы-биле экономиктиг комиссияның сессиязы

ЛЕОПОЛЬДВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң найысылалы Леопольдвильде КНО-нуң Африка талазы-биле экономиктиг комиссиязының V сессиязы бодунуң ажылын февраль 18-те эгелээн.

Африка талазы-биле экономиктиг комиссияның V сессиязының ажылынга киржири-биле Африканың дыка хөй чурттарының төлээлекчилери келген. Совет Эвилелиниң сессияда төлээлери хайгааракчылар болуп олуржуп турар. Ол төлээлерни ССРЭ-ниң Конго Республикада элчини С. С. Немчина баштап турар.

Сессияның ажылаар чурумун бадылаан болгаш улуртур органнарны соңгаан соонда даргалакчы сессияның адрезинге байырлыг телеграммалар келген, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң чорутткан бижиин алган дээрзин дыннаткан.

Экономиктиг болгаш социал байдал, Африкада хөгжүлдениң чүткүлү, Африканың экономиктиг хөгжүлдезиниң болгаш планнаашкынының албан черин тургузары, сан-хөө болгаш акша айтырыглары, Африканың хөгжүлде банкызын тургузары, национал кадрларны белеткээри болгаш өске-даа ол ышкаш африка чурттарынга чугула айтырыгларны Африка талазы-биле экономиктиг комиссияның V сессиязы чугаалажып көөр.

Садыг айтырыгларының талазы-биле делегей конференциязын чыылдырары дээн ышкаш өйү келген ындыг айтырыгны чугаалажып көөрүн алжок улуг сонуургал-биле манап турар. Садыг айтырыгларының талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында шиитпирни КНО-нуң Бол Ассамблеязы Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар база ону Африканың болгаш Азияның бөлүк чурттарының деткээни-биле хүлээп алган. Чоокта чаа хамаарышпас чорукту чедип алган чурттарны Африка талазы-биле экономиктиг комиссияга чаа кежигүннер кылдыр база хүлээп алыр деп турар. Ол болза хамаарышпас аныяк африка чурттар: Бурунди, Руанда, Уганда болгаш Алжир-дир.

Африка талазы-биле экономиктиг комиссияның эрткен сессиязынга Англияны болгаш Францияны хайгааракчыларның санынче шилчидерин, а ол ышкаш Мурнуу-Африка Республиканы, Португалияны болгаш Испанияны КНО-нуң Африка талазы-биле экономиктиг комиссиязының составындан үнзүрерин негээн резолюцияны киирген турган.

Барыын талакы чурттарның төлээлекчилери ажык ыйышкынны кылып, экономиктиг хемчеглерни алырын кыжанып турган, ындыг шиитпирни хүлээп алырын үскеннер. КНО-нуң экономиктиг болгаш социал чөвүлелиниң хуралынга киирген ол резолюция бадылаашкынның негеттиннер хөй нуруузун албайн барган. Бо айтырыгны V сессияга эң чидиг болгаш шиитпирлиг хевир-биле база катап тургузар деп турар.

„Ансоатеги" Бразилияның эриктеринде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Венесуэланың сурагдыг «Ансоатеги» деп суднозу Бразилияның девискээр сугларында чорып турар. Тура-халыкчыларның удуртукчузу, ийиги штурман чораан Медина Рохастың ЮПИ агентилелиниң Рио-де-Жанейрода корреспондентизинге чорутткан телеграммазынга дыннатканы болза, «Ансоатеги» Амапа хемниң аксы биле Бразилияга хамааржып турар Марака ортулуктуң аразында өртээлде чедип келгеш юктаап турупкан. Судноңуң командазы политиктиг хоргадаашкынны бүгү тура-халыкчыларга тыпсырын аазаан венесуэли эрге-чагыргаларның төлээлекчилериниң суднога чедип келирин манап турар.

ТУРЦИЯ АМЕРИК ПЛАН-БИЛЕ ЧӨПШЭЭРЕШКЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). Турцияның чаа «Юпитер» ракеталарын «Поларис» ракеталар-биле солуурунга чөпшээрежип турар дугайын АКШ-ка дыннаткан. «Поларис» ракеталарны суг иштинден чорууp хемелерде тургускан деп чүве билдингир болгай. НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузарының америк план-биле дүүштүр боттандырар ужурлуг. Франс Пресс агентилелиниң дыннатканы-биле алырга ол дугайын Турцияның даштыкы херектер министри меджлиске (парламентиге) дыннаткан болуп турар.

„МЫРЫНАЙ ЧАЖЫТ"

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республикада. Иоганнесбург хоорайда америк армияның 22 дайынчыларындан тургустунган бөлүү чеде берген.

Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң дыннадып турары-биле алырга, ол бөлүктүң удуртукчузу полковник Глен Ститтиң медеглээни болза, бөлүктүң күүседир онаалгазы «мырынай чажыт», бо онаалга Канаверал думчуктан ракета салып үндүреринге хамаарышкан. Бо ышкаш төлээлерни Дурбанче, Кап кожуже болгаш Маврикийже чорутткан дээрзин полковник немей чугаалаан.

Иракта байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Февраль 16-да «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизиниң Багдадтан дыннатканы болза, чаа ирак чазак курд аймак улустарының төлээлекчилери-биле чугаалажыышкыннарны чорудар тускай төлээлерни чурттуң соңгу районнарынче чорутткан. Ол аймак улустарны Мустафа Барзани баштап турар. Бо аймак улустар курдтарның национал эргелерин хүлээп көөрү дээш демиседип чыл ажыг үеде чорудуп келген деп чүве билдингир. Ирак төлээлерни дивизия генералы Ибрагим Азем баштап чоруур.

Курд бөлүктерниң медээлелдерин барымдаалааш, корреспондентиниң бижип турары болза, чугаалажыышкыннар үезинде курдтар мындыг үш кол негелдерни кылган: Ирактың иштинге курдтарның автономиялыг болурун хүлээп көөрү, нефть байлактарны ажыглаанындан чазактың ап турар орулгаларының кезиин курдтарга тыпсыры болгаш курдтарның чурттап турар девискээриниден чазактың шериглерин ёскээр үндүрери.

Тура халышкан курдтар-биле чугаалажыышкыннарның чедиишкиниг болурунга таарымчалыг аргалар ам бо үеде бар деп чаа ирак чазак санап турар.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Багдад радиозунуң дамчытканы-биле алырга, Багдадка болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап турган, кырыне секретары Хасем Джавадтың медеглээни болза, чуртта байдал турумчаан болгаш февраль 9-тан эгелээш «чаңгыс-даа болаашкын кылбаан». Моон-биле кады Иракта дайын байдалын кажан соксадырыл деп айтырыгта харылавышаан, Джавад ол «чогуур үеде болур» деп демдеглээшкин-биле кызыгаарлаттынган. Министр «революстуг командылалдың национал чөвүлелиниң» кежигүннериниң аттарын адаарындан база ойталаан болгаш оон даргазының адын билбес мен дээрзин немеп чугаалаан.

Кожа турар араб чурттар-биле харылзааларга хамаарыштыр Хасем Джавадтың чугаалааны түл дээрге «чазак хосталган араб чурттар-биле эки харылзааларлыг болурун күзеп турар» болгаш Ирак биле Кувейттиң аразында чөрүлдээлерни чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлеп болур «бир ог-бүлениң кежигүннериниң» аразында маргылдаа-дыр дээн.

Экономиктиг политика талазы-биле чазак индустриализацияның политиказын чорудар, национал буржуазияның эрге-ажыктарын камгалаар, а ол ышкаш нефть компаниялары-биле күштүг дугуржулгаларны сагыыр болдап турарын ол тайылбырлаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң Тегерандан дыннатканын ёзугаар алырга, чаа ирак чазак биле курд аймак улустарының аразында чугаалажыышкыннар үзүлген. Курдтарның төлээлекчилери мынчаар медеглээн деп «Кейхан интернейшнл» деп тегеран солуннуң Берманшахта корреспондентизиниң бижип турар: «Бис бистиң негелделеривисти хандыргыжега чедир Арефке удур, база-ла Хасемге удур демисежип турганывыс ышкаш ынчаар демисежир бис».

Ирак шериглер биле чаа ёзу-чурумнуң удурланыкчыларының аразында тулчуушкуннар чамдык ирак хоорайларда, оон иштинде Бербелде болгаш Неджефте үргүлчүлеп турарын солун база дыннаткан. Солуннуң медээлери-биле алырга, чаа ёзу чурумга удур кижилерни норт ажылчыннары деткип турар Баср хоорайда дүшкүүрлүг байдал хевээр артышаан.

ДЕЛИ. (СЭТА). «Таймс оф Индиа» солуннуң корреспондентизи Б. С. Ханна чоокта чаа Багдадка чораш, ирак эрге-чагыргаларының дужаалы-биле хөделип турар шериглерниң болгаш национал гвардияның Ирактың Коммунистиг партиязының кежигүннерин массалыы-биле кырыпхыдып турарының дугайын дыннаткан.

Ам безин ийи чартык муң демократтарны чок кылган болгаш оон даа хөй санныг кижилерни тудуп хоругдап, кара бажыннарже киир октаан деп Ханна айтып турар. Багдадтың кварталдарынга шаажылал хемчеглерниң үезинде айыыл чок чоруктуң шериглери он-он херээженнерни болгаш уруглары канчаар узуткап чок кылган дугайында бүзүрелдиг чугааны Багдадка дыңнаан мен деп Ханна бижип турар. Ындыг болза-даа кадыг-дошкун дерзии үргедиглер туразжок, ирак демократтыг күштер дужуп бээрин болдавайн турарын корреспондент демдеглээн.

ДЖ. БЕРНАЛДЫҢ ТЕЛЕГРАММАЗЫ

ВЕНА. (СЭТА). Иракта тайбын талалакчыларының шимчээшкининиң кеску ажылдакчыларынга удур дерзии үүлгедиглер-биле болгаш оларны өлүрүп турары-биле холбаштыр Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президент-күүсекчизи Дж. Бернал Ирактың президентизи Арефке дараазында телеграмманы чорутткан:

«Иракта болуп турар хөй санныг өлүрүкчү чоруктарның болгаш дүрүм чок дерзии үүлгедиглерниң дугайын дуврээзин-биле дыңнап билдим. Тайбын талалакчыларының ирак шимчээшкининиң чиңгине секретары Азиз Шерифтиң болгаш оон-биле кады тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын, национал хамаарышпас чорук болгаш чепсеглениишкинниң бүгү-ниити дужурери дээш демисежип турар өске-даа дыка хөй демиселчилерниң амызынга шыгыы айыыл диргелип келген-дир. Хоойлуга чөрүштүр бо кемниг үүлгедиглерге эн шиитпирлиг-биле удурланып, тайбынның ирак талалакчыларын истеп-сүрер чорукту соксадырын негеп тур мен. Ындыг үүлгедиглерни чүгле дайын политиказының илергейлээшкини кылдыр көрүп болур».

Ристи садыглаарын күрүнеге шилчидип бээр

РАНГУН. (СЭТА). 1964 чылда Бирмада бүгү-ле рис садып алыышкынын национализастаан турар дээрзин Бирманың революсчу Чөвүлелиниң информация бюллетени дыннаткан. Ристи садып алырын, хуваарын болгаш даштаар үндүрерин чүгле күрүнениң чаңгыс аай садыг организациязын дамчыштыр боттандырар апаар.

Бирма Эвилелиниң кедээ ажыл-агый продуктулары садар талазы-биле эргелелиниң парлаан албан ёзугаар дыңнадыын барымдаалап алырга, хуу садыгжыларның рисиги болгаш ристен кылган продуктуларны хуваарынга киржирин чүгле 1963 чылдың төнчүзүнге чедир чөпшээрээн. Оон-биле кады ол үениң дургузунда ристиң өртек-үнезин чазак чери айтып тодаргайлаар.

Тудуп хоругдаашкын үргүлчүлеп турар

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының кежигүннерин тудуп хоругдаарын үргүлчүлеп турарының дугайында индий парлалга дыннадып турар. Барыын Бенгалияда ол штаттың хоойлужудулга хуралының депутады коммунисти тудуп хоругдаан. Уттар Прадеш штатта «Индияны камгалаар дугайында хоойлуга» үндезилээш, ийи коммунистерни база тудуп хоругдаан.

Н. Ондарның кышкы тайга деп чуруу.

Аныяк чогаалчыларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының дугайында

МОСКВА. (СЭТА). Аныяк чогаалчыларның дөртку Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы бо чылдың апрель 17-20 хүннеринде болуп эртер.

СЭТА-ның корреспондентизинге дыннатканың ёзугаар алырга, ол хуралдың болур хуусаазының өскерилгезин баш удур чарлап турар чылдагааны болза, чөвүлел хуралдың белеткел ажылдарын амдаа үргүлчүлээри чугула дээрзин ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери болгаш ВЛКСМ ТК-ның бюрозу өөренип көрген.

Оон кол сорулгазы болза, аныяк чогаалчыларның чогаадыкчы ажылын болгаш оларның чогаалдарының идейлиг база уран-чечен мергежилин бүгү талазы-биле чугаалажып көөрү болур.

Чөвүлел хурал өөредилге-башкылаашкын хевирлиг болуп эртер. Оон киржикчилери—эгелеп чорууp аныяк литераторлар, кымның баштайгы чогаалдары хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудканын, оларның чогаалдарын дуржулгалыг хоочун прозаиктер, шүлүкчүлерниң киржилгези-биле семинарларга сайгарып, чугаалажып көөр. Москвага РСФСР-ниң хоорайларындан, республикаларындан, крайларындан, областарындан дыка хөй төлээлекчилер ол чөвүлел хуралга кээп киржир.

Чөвүлел хуралдың белеткел ажылдарынга республикаларның комсомол организациялары, чогаалчылар эвилелдери, солуннар болгаш журналдар редакциялары, ном үндүрер черлер идепкейлиг киржип турар дээрзин ВЛКСМ ТК-ның бюрозу болгаш ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретарьлады демдеглеп турар. Дыка хөй черлерге аныяк чогаалчыларның чөвүлел хуралдары, оларның чогаалдарының чугаалажыышкыны, семинарлар болуп эрткилээн. Аныяк чогаалчыларның чогаалдарының дугайында парлалгаларга дыка хөй санныг шүгүмчүлелдиг болгаш айтырыглар көдүрген статьялар парлаттынгылаан. Чер-черде аныяктар сосолуннары болгаш өске-даа парлалгалар органнары аныяк авторларның чүүлдерин үргүлчү парлап үндүрүп турар.

УЛУУ-БИЛЕ ЧЕТТИРДИМ

Коммунистиг партия, Совет чазак чоннуң амыдырал-чурталгазынче хүн бүрү сагыш салып, бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунче угландырып турар.

Мурнуку эрткен чылдарда хөмүр даш шахтазынга казыкчы болуп ажылдап чораан мен. Сөөлгү үеде аарып баксыраш, ол ажылдан үнүп, пенсия алган мен.

Эрткен чылын база катап улуг аарыгга таварышкаш, республика эмнелгезиниң травмотология салбырынга кирдим. Аарыгның берге болганы-биле операцияга кирер ужурга таварышкан мен. Дуржулгалыг эмчилер Д. Балчый-оол, А. Канунников, Н. Сизых оларның улуг сагыш-салымчкынының ачызында операция чедиишкиниг доозулган. Аарыг дыңзып турган үеде олар дүне, хүндүс-даа мээң чанымдан ыравайн, үргүлчү хайгаарап турганнар.

Элээн үе эрткен соонда шуут кадык болуп, эмнелгеден үнүр бижиттим. Мени ындыг берге аарыгдан экирти эмнеп кааны дээш, кезер эмчилер А. Канунниковка, Д. Балчый-оолга, Н. Сизыхка база эмчи сестраларынга, эмнелгениң бүгү ажылдакчыларынга улуу-биле четтиргенимни «Шын» солун дамчыштыр илередип тур мен.

Ам болур РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнде бодумнуң ажыл-херээн ханы билир, чонуңнак ындыг оолдар, кыстары дээш бодумнуң бадылаашкынымны бээр мен.

И. СИПКИН.

Номчулга залынга

Республиканың Пушкин аттыг библиотеказының номчулга залынга эрткен дыштаныр хүнде номчукчулар-ла хөй болган. Улуг орус композитор А. С. Даргомыжскийниң төрүттүнгенден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан лекцияны Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң лаборантызы Т. Звездочкина номчаан. Ол ышкаш, композиторнуң Лермонтовтуң сөзүнге бижээни «Чалгааранчыгдаа, муңгаранчыг-даа» деп романсты, «Русалка» деп операдан арияларны күүсеткенин чыылганнар грамзаписьтен улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕЛЕР

Капитал салыышкыннарның талазы-биле даштыкы капитал нефть болбаазырадып ажылдаар үлетпүр ышкаш эң хөй кончаа берип турар үлетпүр Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте тывылбас-ла боор. Европа экономиктиг кады ажылдажылга организациязының сан-медээлери-биле ап көөрге, 1956 — 1959 чылдарның дургузунда кошкак хөгжүлделиг чурттарның даштыкы капитал салыышкыннар талазы-биле төлээ хууларының чартык кезии хирези нефтиниң эң улуг бүдүрүкчүлери: Иран, Ирак, Венесуэла — мындыг үш чурттардан кирген.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте даштыкы компанияларның арыг кончаазы 1955 чылда — 918 миллион, 1956 чылда — 980 миллион, 1957 чылда — 1057 миллион, 1958 чылда — 1269 миллион доллар болган, оон иштинден 645 миллион долларкончааны чүгле америк монополиялар алган. Ынчаарга ол районнуң нефть үлетпүрүнге АКШ-тың киирген ниити капитал салыышкыннарының түңү 1218 миллион доллар болуп турган.

Мынчангаш 1958 чылда АКШ-тың монополиялары Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте нефть үлетпүрүнге салган капитал салыышкыннарының ниити түңүнүң 50 хуузу хире кончааны нефть тывыжындан алган. Ол үеден бээр бо районнуң нефть болбаазырадып ажылдаар үлетпүрден төлээр кончаазының түңү улам өскен. «Артур д. литл инкорпорейтед» деп америк фирманың сан-медээлерин ёзугаар алырга, сөөлгү беш чылдарның дургузунда бо районда нефть ажылдап кылыышкынынга салган даштыкы капиталдың түңүнге онаашпыр ортумаа-биле алырга, кончаа ооң 66 хуузу болган. Тус-тус чурттарның айы-биле ап көөр болза, капитал салыышкыннарның түңүнге кончаалар мынчаар онаажып турган: Иранда — 71 хуу, Иракта — 62 хуу, Катарда — 114 хуу, Сауд Аравияда — 61 хуу. Ол болза, чижээ, Катарда даштыкы монополиялар боттарының салган капитал салыышкынының оруун бир чылдың дургузунда чүгле бүрүн эгидип ап турар эвес, харын ооң кырынга база 14 хуу арыг кончааны немей ап турар дээни ол, а Иранда салган капитал салыышкыннарның оруу бүдүн чартык чылдан ажыг эвес үеде эгиттинип турар.

Ол чурттар даштыкы монополияларга, хамыктың мурнунда америк монополияларга тоолда дег ындыг хөй кончааларны хандырып берип турзажок, «экономиктиг дузаламчыдан» олар чөгенчиг-ле чүвени ап турарлар. КНО-нуң сан-медээлерин ёзугаар алырга, 1956 — 1958 чылдарда нефтиниң даштаар үндүрер чурттарга бүгү киирген хуу капиталдарның 3-түн 2 кезиинден ажыы онаажып турган, ындыг болза-даа тыпсып турар тускай база узун хуусаалыг чээлилерде оларның үлүү кошкак хөгжүлделиг чурттарга чазактарның берип турар бүгү дузаламчызының чүгле 4 хуузу болуп турар. Бо шоодуг эвес деп бе! Колонизаторлар бир холу-биле Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң национал байлактарын үптеп дээрбедеп турзаш, эгээртиммес хөй кончаалар-биле байып, а өске холу-биле чөгенчиг, ынчалза-даа шыгыы негелделиг «дузаламчыны» «харам чокка» сунуп турар.

Даштыкы нефть монополияларның үптеп дээрбедээр чоруунуң канчаар болуп турарын, чижээлээрге, Иранда делегей нефть консорциумунуң (бүдүрүлгелериниң делегей каттыжыышкынының) ажыл-чорудулгазындан көрүп болур. Сөөлгү 7 чылдарның дургузунда консорциум Иранга нефть тывыын барык 2,5 катап, 1956 чылда 26 миллион тоннадан 1962 чылда 64 миллион тоннага чедир көвүдеткен. Ынчалза-даа болбаазырадыр ажылдап кылган нефтиниң саны херек кырында өскээн болгаш ында завод 25 миллион тонна нефть бүдүрер күчүлүг турда-ла аңаа 15—17 миллион тоннаны болбаазырадыр ажылдап кылган. Ол чорук болза консорциум чиг нефтини чурттан сөөртүп үндүрреринге болгаш ону Ирандан даштаар черге ажылдап кылырынга сонуургалдыг болуп турары-биле тайылбырлаттынар. Консорциум чиг нефтини сөөртүп үндүргеш, Ирандан нефть продуктуларны сөөртүп үндүрериндеп артык хөй кончааны ап турар. Эреңгейн-биле алырга, нефтиден алган орулгаларны керээ ёзугаар деңге үлежир ужурлуг, ынчалза-даа консорциум Персия мугулдурда нефтиге болгаш ону чер-черге садарының өртектеринде ылгалдың күсели-биле, а ол ышкаш өртектерин кара-туразында чигедириниң күсели-биле болгаш өске-даа оптуг аргалар-биле Ираннынга бодаарга дыка хөй кончааларны ап турар. Маңаа чижек кылдыр нефть тывыжының районунда бир тонна нефтиниң бот-үнези чүгле 1,5 доллар болуп турарын чугаалаарга-ла четчир. Ындыг болза-даа консорциум Иранның нефтизин Европага бир тоннаны 26 доллар чедир өртек-биле садып турар. Консорциумда салган капиталдың 54 хуузун ээлеп турар чүгле англи компаниялар 1961 чылда 145 миллион фунт кончааны алганын, ынчаарга Иранның чылда нефтиден кирер орулгазы 100 миллион фунт стерлингиден биче-ле ажыг болганын кижи кайгаар чүве эвес-тир.

Консорциум Иранның нефтизин ажыглааш, ооң ээзи — Ираннындан барык 3 катап хөй кончааны ап турар деп чүве бо саннардан безин илергей-дир. Аңаа чилбизи хамаан консорциум 1959 — 1960 чылдарда Иранның нефтизинге өртектерни кара-туразы-биле ийи удаа кудулаткан. Чүгле ол «хемчеглерниң» уржуунда Иран 2 чыл дургузунда 100 миллион хире долларны чедир албаан.

Иран национал нефть компания (ИННК) керээ ёзугаар компания нефтилиг черлерниң ээзи кылдыр эренгей санаттынып турар. Ындыг болза-даа нефть тывыы болгаш ону ажылдап кылыры-биле холбашкан ажыл-херектерден ол шынында чайлаттырган. Оруктар, албан болгаш чуртталга бажыңнары, санитар хандырылга, өөредилге болгаш өске-даа ол ышкаш дыка аар үүргени күүседирин ИННК-га дааскан. Харын консорциум «Нефть сайгарар рыноктарын» диле тып бээринге чылда 4 миллион түңнүг чарыгдалдарны безин ИННК-га онааган. Чүгле консорциумга негеттинип турар өртээ аар чаа улуг дериншкиннерниң тудуунун талазы-биле чарыгдалдарны база ИННК-ның эктинге салып турар. Чижээлээрге, Персия мугулдуруида Харг ортулукка чаа нефть портунуң тудуунуң талазы-биле база Гячсаранның нефтилиг чериниден ол ортулукка чедир нефть дамчыдылгазының тудуунуң талазы-биле 86 миллион доллар ниити түңнүг чорыгдалдарны 10 чыл хуусаада төлээри-биле консорциум ИННК-га онааган.

Иранның парлалгазының демдеглээни болза, бо дээрге кончуг аар үүрге-дир. Харг ортулукка чаа нефть портун тудары Иранга кандыг-даа ажыы чок болган. Нефтиден кирген орулгалардан бодунда онаашкан үлүүнден ап болур нефтизин Иранның сайгарып садыглаарынга консорциум моондакты таварыштырып турар. Консорциум Иранның үлүүнге онаашкан нефтиниң бодунуң көргениле садып, ол нефть дээш бээр түңнү бодунуң доктааткан өртээ ёзугаар Иранга төлеп турар.

Даштыкы нефть монополияларның дөгээн кул кераэге Иран кажан-даа эптешпейн келген. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң нефть даштаар үндүрер чурттарының организациязында бактаап турар нефтилиг чамдык өске-даа чурттар-биле кады Иран ам бо үеде керээниң чамдык чүүлдерин катап көөрүн болгаш ол организацияның резолюцияларынга үндезилээш, дараазында негелделерни консорциумнуң хүлээп көөрүн чедип алырын оралдажып турар:

1) Чиг нефтиге өртектерни 1960 чылдың августа консорциумнуң ону кудуладырының мурнунда турган деңнелинге чедир улгаттырар. Ол чорук Иранның чылда алыр орулгаларын 50 миллион долларга чедир көвүдедир ийик.

2) Чурттуң нефть курлавырларын хоозуратканы дээш төлевирни Иранга төлээр.

Ол негелдеге барымдаа кылдыр Иран Соңгу Америкада болгаш Венесуэлада нефть компаниялары чарган керээ ёзугаар ажыглааныкын төлевири кылдыр хөй түңнерни төлеп турарын айтып турар. Керээ ёзугаар төлевирге нефтиниң тонна бүрүзүнүң өртээниң 20 хуу хемчээл-биле немей төлээрин Иран негеп турар. Бир эвес ол негелдени хүлээп алырын чедип алган таварылгада консорциум-биле орулгаларның хуваалдазының принцизи өскерлир, ынчангаш Иранның алыр үлүү 60 хуу болган турар ийик дээрзин Иранның экономистери санап көрген.

3) Иранга дөгээн нефть сайгарылгазының рыноктарын сураглап тыварынга үнер чарыгдалдардан Иранны хостаар, ол чорук Иранның чылда алыр орулгаларын 3 — 4 миллион долларга көвүдедир ийик.

4) Консорциумнуң садып алыышкынынга база ооң ажылдаар кижилерни хөлезилеп алырынга Иранның контролюн тургузар.

Иранның бо негелдези болза консорциум Иранче дыка хөй санныг бараннарны каайлы чокка сөөртүп киирип, оларны рынокка чиижең өртек-биле садыглап турарының хөй санныг таварылгалары-биле холбашкан. Ынчаарга консорциумнуң ажылга кижилерни хөлезилеп алыры дээш контроль улуг шалыныг даштыкы тускай эртемниглерниң (800 кижи) санын кызырар болгаш Иранда үргүлчү-ле ажыл тыппайн чоруур национал кадрларны ажыглаар арганы Иранга бээр ийик.

Делегейниң нефть консорциуму Иранның чөптүг болгаш дүрүм ёзугаар негелделерин хандырып бээрин күзевейн турар чоруу кичээнгейин бодунче көрүндүрүп турар. Иран-биле консорциумнуң нефть керээзиниң авторларының бирээзи, консорциумда бактаап турар база бир эң улуг америк компанияның директору Пейджиниң Иранга ажыы-биле медеглээни чүл дээрге, нефтиден кирер орулгаларның Иранга онаажыр үлүүн көвүдедирин болгаш керээни катап көөрүн күзевейн турар.

Иранчылар боттарының чуртунда нефтини ээлээн колонизаторларның ындыг үүлгедиглеринге улам-на килеңнеп турар. Моон-биле холбаштыр Иранның парлалгазы дуврээзиниин үргүлчүлевишаан. Сан-хөө талазы-биле качыгдаашкынга таваржып, чурттуң чаагайжыдылгазының талазы-биле планнарны акшаландырарын чогуур хемчээли-биле хандырып шыдавайн турар чурттуң экономиказының аар-берге байдалын демдеглевишаан, Иранның парлалгазы ол байдалдан уштунуп үнериниң база бир аргазы кылдыр нефтиден кирер орулгаларны көвүдедириниң чугулазын айтып турар. «Пейгаме эмруз» деп солун, Кол Ассамблеяның эрткен сессиязынга нефть бүдүрер чурттарга хамаарыштыр «эң-не чөптүг болза чогуур» деп барыын талакы чурттарга Иранның салып турган негелдезиниң чөптүүн хүлээп көрбүшаан, Иран ол негелдени эң шиитпирлиг тургузар ужурлуг деп санап турар. «Иран нефть продуктуларны садыглаарының хостуг принцизин магадылаар дугайында тускай негелдени КНО-га чүнүң ужурунда киирбейн турарыл? — деп ол солун айтырган—колониализмниң эң идепкейлиг хевири болур нефть трестериниң дугайында айтырыгны КНО-га тургузар өйү келген. Нефтичи колониализмни Ортаакы Чөөн чүктен үндүр сывырарын негеп тур бис» деп ол солун бижээн.

Иранның база Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң нефть бүдүрер өске-даа чурттарының чөптүг негелделерин колониализмни оон бүгү илерединшкиннери-биле кады узуткаарын негеп турар тайбынга ынакшылдыг бүгү улустар деткип дээрзинге чигзиничиг чок. Антиимпериалистиг күштерниң коллективтиг күжениишкиннери Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң национал байлактарын үптеп дээрбедээр чорукту чок кылып шыдаар.

К. ИВАНОВСКИЙ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага будуттагылап каап турар хүн болур. Хар шоолуг чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы: даглыг черлерге — 2—7 мигыл черлерге — 14—19, а Кызылга — 16—18 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»

«Мөңге дүннүң чажыды» 9.40, 11.40, 1.40. «Ол чүгле оюн-баштан болган» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«ВОСТОК»

«Чылдың тос хонуу» 5.15, 9.15, «Тайбынның бирги хүнү» 3.15, 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»

Киночыынды 10, «Кырган Хоттабыч» 11.15, 1.15, 3.15, «Дош бадыышкыны» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»

Мультипликациялар 10, «Мамлюк» 1.30, 3.30, «Нек бөрү» 5.30, 7.30, «Аңдарган кур чер» (2-ги сериязы) 9.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарьның болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35, кедээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00064. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 22 ПЯТНИЦА № 45 (5449).

Өртээ 2 көп.

Ыраккы Чөөн чүктүң балыкчыларының бедик хүлээлгези

1963 чылда балык тывыжының болгаш балык продукциязын бүдүрериниң планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырын кыйгырган Ыраккы Чөөн чүктүң балыктаар судноларының ажылчыннарының, балык үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының болгаш балыкчы колхозчуларының инициативазын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп санаан.

Эрткен чылын Ыраккы Чөөн чүктүң балыкчылары балык тывыжының болгаш балык продуктуларын бүдүрериниң планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш пландан ажыр чүс-чүс муң центнер продукцияны берген. Бо чылын олар балыкты болгаш далай продуктуларын 1962 чылда херек кырынга тыпканындан бир миллион центнер хөйнү бүдүрер ужурлуг.

Бо чылдың онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты эгелевишаан, Ыраккы Чөөн чүктүң балыкчылары балык болгаш далай продуктуларының тывыжының планын хуусаа бетинде, 1963 чылдың декабрь 1-де күүседир, чыл планындан ажыр беш чүс муң центнерден эвээш эвес балыкты тудар деп сөзүн партияга болгаш улуска берип турар. План күүсетпээн чаңгыс-даа бүдүрүлге, чаңгыс-даа корабль чок болган турарын чедип алыр сорулганы олар боттарының мурнунга салган.

Бо бедик хүлээлгелерни бүдүрүлгелерге, судноларга, балыктаар колхозтарга, край болгаш область чөвүлел хуралдарынга чугаалажып көргеш, Ыраккы Чөөн чүктүң балыкчылары 1963 чылда бассейн, бүдүрүлге, балыктаар колхоз, судно бүрүзү планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты организастаарынче Совет Эвилелиниң балык үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларын, балыкчы колхозчуларын кыйгырган.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Ыраккы Чөөн чүктүң балыкчыларының инициативазын бүгү тала-биле деткиирин сүмелээн.

(СЭТА).

СОҢГУЛДАГА ОРГАНИЗАС-ТЕХНИКТИГ БЕЛЕТКЕЛ

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү—март 3-кү улам-на чоокшулап орар. Тываның ажылчы чону бүгү Россия Федерациязының ажылчы чоннары-биле кады СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузар херекке бүгү күштерин болгаш аргаларын бербишаан, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш бистиң республиканың район, хоорай, көдээ база суур Советтеринге соңгулда чорудар ол алдарлыг хүнге уткуштур бодунуң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазаа долгандыр улам-на сыргый каттыжып турарлар.

Россия Федерациязының Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Сергей Хочекович Красныйны, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга Кызыл-Хавак шахтазының шахтёру Андрей Тагба, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң саанчызы Монгуш Намай, Кызылдың № 11 школазының директору Василий Клюшин болгаш олар ышкаш өске-даа боттарының хөй-хөй эң-не төлептиг оолдар, кыстарын ажылчы чоннар депшидип алганнар.

Депутаттарның кандидаттары дээш агитация ажылы ам улуу-биле калбарган. Муң-муң агитаторлар, бүзүреттирген кижилер кандидаттарның намдарларын, бадылаашкынның чурумнарын соңгукчуларга таныштырып, СЭКП-ниң XXII съездизиниң, Төп Комитеттиң оон дараазында болгулаан Пленумнарының салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынче оларны организастап турар.

Пропаганда болгаш агитация ажылы-биле чергелештир соңгулданы, оон техниктиг белеткелдерин организастаар талазы-биле ажыл чамдык районнарда эки чоруттунуп келген. Соңгулданың округ, участок комиссияларын чогуур үезинде тургузары, соңгукчуларның данзызын шын кылыры, соңгулда участоктарын дерип шимээри чергелиг ажылдарны Бии-Хемниң, Өвүрнүң, а сөөлгү үеде Улуг-Хемниң район болгаш көдээ Советтери багай эвес чорудуп турарлар.

Оон-биле чергелештир соңгулданың организас-техниктиг белеткелдерин чорударда, «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнү» хажыткан фактылар чамдык районнарда илерээн. Тандының райкүүскому Кара-Хаак, Чербиг база Бай-Хаак суурларга соңгулда участоктарын февраль 5-ке чедир тургузар ужурлуг турган, 18-ке чедир хожудаткан.

Республиканың найысылалы Кызыл хоорайга соңгукчуларның данзызын чедир кылбааныңдан 3000 чыгам кижи анаа кирбээн болган. Хоорайның чүгле тракт-орук округунуң, тодаргайлаарга, сүт заводунуң девискээриниң чоок-кавызынга безин элээн каш кижини немелде данзыга катап киирген турган.

Улуг-Хемниң Эйлиг-Хем соңгулда участогунга 1945 чылда төрүттүнген кижилерниң төрүттүнген ай, хүнүн данзыга демдеглевээн чорук база илереттинген. Ол чылда чүгле март үштүң хүнүнге чедир төрүттүнгеннерни данзыга киирер ужурлуг болгай. Тес-Хем райкүүском соңгукчулар саны округтар аайы-биле тодарадып албайн соңгулда бюллетеньнеринге кандидаттарны бүрүткээш, 100 кезек бюллетеньнерни үрээн база бюллетеньнерни ыраккы Бүнгүртүг болгаш Ү. Шынаа участоктарга февраль 20-ге чедир хүлээдип бербээн.

Соңгулда кампаниязының чорудулгазында үстүнде ышкаш четпестерни шиитпирлиг чайладыры ам шыңгыы негеттинип турар. Соңгулданың организастыг талазы — ол дээрге политиктиг чугула ажыл болур. Хамыктың мурнунда соңгукчуларның данзызын хынаар ажылды бүгү-ле соңгулда участоктарынга эң дүрген доозуп, соңгукчуларның санын соңгулда округтары бүрүзүнүң аайы-биле тодаргайлаар, соңгулда бюллетеньнерин долдуруп бүрүткээш, ыңгыя ыраккы соңгулда участоктарынга оларны чедирер, өскээр чоруур кижилерге бадылаар эргениң шынзылгазын тыпсырын чедип алыр херек. Ажылының, кадыкжылының аайы-биле база өске-даа чылдагааннарның ужурундан соңгулда участоктарынга боттары кээп шыдавас соңгукчуларны илередип, оларның бадылаашкыннарын участок комиссияларының кежигүннериниң хүлээп алырынга эптиг байдалдарны амдыгааштан белеткээри чугула.

Ам бүгү Советтерниң депутаттарынга кандидаттар хамаарышкан соңгулда округтарынга бүрүткеттиргилээн. Партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары болза кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгаларын хуралдарын бүгү-ле черлерге политиктиг болгаш организастыг бедик деңнелге эртирерин хандырар хүлээлгелиг. Советтерниң күүскомнары соңгукчуларның берген чагыгларын хынамчалыг өөренип, түңнеп көөр, оларны херек кырынга боттандырарының тодаргай хемчеглерин соңгаарладыышкын чокка алыр ужурлуг.

Округтарның, ыңгыя участоктарның соңгулда комиссияларының кежигүннериниң эрге, хүлээлгезин таныштырып, техниктиг сургаалдарны берип, бадылаашкын хүнүнде соңгукчуларга бюллетеньнерни тыпсырының, бадылаашкынның түңнелин үндүрериниң, протоколду бижиириниң чурумнарын оларга өөредир ажылды ам эгелээр чогуур.

Россия Федерациязының Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге боттарының төлээлекчилерин бадылаар соңгукчуларның политиктиг эргезин боттандырарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар төлээде, район, көдээ Советтериниң күүскомнары болза бадылаашкын чорудар бажыңнарны, кабиналарны эң-не эптиг кылдыр дерип тургузарынче, соңгулда комиссияларынга бүгү-ле документилерни, соңгулда хааржактарын, танма чүгүн дээш, өске-даа чугула чүүлдерни хандырарынче сагыш салып, бадылаашкынның бүгү протоколдарын марттың 4-тен эртирбейн чедирериниң планын участок соңгулда комиссиялары-биле кады чогаадыр, ол комиссияларның эргезинге харылзааның чепсектерин бүрүн хандырар, автомобиль, аът транспорту-биле оларны хандырарын организастаар хүлээлгелиг.

Районнарның, хоорайның партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары болза соңгулда кампаниязының үезинде болгаш бадылаашкын хүнүнде соңгукчуларның ортузунга культура-массалыг ажылдарны, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглерни боттандырар ужурлуг.

Соңгулда кампаниязының хүн демдеглели

Улустуң бузулбас чаңгыс-эви

КАЛИНИНГРАД. (Москва область), февраль 20. (СЭТА). Калининградтың В. И. Ленин аттыг Культура бажыңынга соңгулда мурнуңуң хуралы байырлыг байдалга эрткен. Аңаа Калининград соңгулда округунуң девискээринде бактаап турар бүдүрүлгелерниң тос чүс ажыг төлээлекчилери киришкен. Хуралдың киржикчилери ол соңгулда округунуң талазы-биле Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр бүрүткеткен, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин залга кестүп кээрге чылыы-биле уткаан.

Бүзүреттирген кижи—В. И. Гурьянов мидирже бир дугаарында үнген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтеринде бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң дугайын херечилеп турар дыка хөй тода фактыларны ол бодунуң чугаазынга көргүскен болгаш В. В. Гришинниң намдары-биле чыылганнарны таныштырган.

— Виктор Васильевич Гришин болза бистиң республиканың эрге-чагыргазының Дээди органының депутадынга төлептиг кандидат. Эш Гришин дээш боттарының бадылаашкыннарын март 3-те чаңгыс эп-сеткилдиг бээриңче округтуң бүгү соңгукчуларын кыйгырып тур мен — деп оратор чугаалаан.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу В. Д. Егоров, № 1 ортумак школаның башкызы О. Н. Старостина, слесарь-лекальщик С. С. Павлов, пос-таавы фабриказының ажылдакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы комсомолчу Г. Медведева, профэвилелдиң завод комитединиң даргазы С. Н. Данилов, партияның хоорай комитединиң секретары А. Д. Катаева олар хуралга база санал бергеннер. Олар боттарының коллективтеринде күш-ажылчы чедиишкиннер дугайын дыңнадып, депутатка кандидаттың ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап, соңгулдалар хүнүнде эш В. В. Гришин дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарынче округтуң соңгукчуларын кыйгырып турганнар.

Оон соонда В. В. Гришин соңгукчуларга чүве чугаалаан. Оон чугаазын олурушканнар изиг-биле уткаан. Аңаа көргүскен бедик идегел дээш соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, депутаттың хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседир дээш күштерин болгаш энергиязын харамнанмазын В. В. Гришин чыылганнарга бүзүреткен.

• • •

ТАШКЕНТ, февраль 20. (СЭТА). Республиканың найысылалының Демир орук соңгулда округунуң соңгукчулары Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бодунуң кандидадын, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары Шараф Рашидович Рашидов-биле ужурашканнар.

Бүзүреттирген кижи М. С. Лебединская депутатка кандидаттың намдарын чугаалавышаан, Ш. Р. Рашидов болза партияның болгаш улустуң шынчы оглу, ол бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунуң херээнге хөй күштерни болгаш энергиязын үндүрүп турар деп демдеглээн.

Хуралга тепловоз депозунуң машинист-инструктору В. А. Бирюков, демир орук транспортунуң инженерлериниң Ташкент институдунуң ректору М. Ф. Прасолов, ажылчын-бетонщик Я. Хамидулин олар санал бергеннер. Чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге совет улустуң чедип алган улуг чедиишкиннериниң дугайын, СЭКП-ниң XXII съездизиниң айыткан коммунистиг ниитилелди тургузарының улуг программазы-биле хайныккан күш-ажылчы көдүрлүүшкүн дугайын ораторлар чугаалаан. Республиканың эрге-чагыргазының Дээди органының депутадынга төлептиг кандидат Ш. Р. Рашидов дээш боттарының бадылаашкыннарын соңгулдалар хүнүнде бээриңче соңгукчуларны санал бергеннер кыйгырган.

Ш. Р. Рашидов хуралга чүве чугаалаан. Оон чугаазын хуралдың киржикчилери изиг-биле уткаан. Коммунистиг тургузуушкунга Узбекистанның ажылчы чоннарының болгаш бүгү совет улустуң мурнунда туруп турар улуг сорулгалар дугайын ол чыылганнарга чугаалаан. Аңаа көргүскен бедик алдар дээш соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, эш Рашидов Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң төлептиг депутады болур дээш күштерин харамнанмазын соңгукчуларга бүзүреткен.

Чоннуң бедик бүзүрели

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Сергей Хочекович Красный Өвүрде соңгукчулары-биле ужуражып чораан. Февраль 18-те районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң клувунга хөй кижи олурушкан ужуражылгазының хуралын партком секретары эш Кечил-оол ажыткан. Аңаа бүзүреттирген кижи, партияның район комитединиң секретарының оралакчызы эш Достай илеткел кылгаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң болгаш Тыва республиканың чер-чер Советтериниң соңгулдазынга белеткел ажылдарының районда калбарып турарын база соңгулда кампаниязының үезинде Өвүрнүң ажылчы чоннарының күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн тодаргай чугаалаан. Районнуң бүгү малчыннары малдың чаш төлүн бүрүн камгалап ап турар. Кызыл-тукчулар 2000 кубометр одаар ыяшты белеткээш, школага февраль 15-те хүлээдип берген. Бо ышкаш чижектерни районнуң өске-даа колхозтарындан илеткелчи база көргүзүп турган.

Ажылчы чоннар район Совединиң болгаш көдээ Советтерниң депутаттарының кандидаттарынга боттарының эң эки оолдарын болгаш кыстарын депшидип алган. Оларның аразында район Совединиң депутаттарының кандидаттары— «Торгалыг» колхозтуң мурнакчы саанчызы Тежик Дадар, «Кызыл тукта» агроном Оржак Санаа, «Коммунизмче орук» колхозтуң сүт-бараан фермазында учётчик Монгуш Бөк ышкаш көдээ ажыл-агыйның, ыңгыя мал ажылының мурнакчылары хөй. Ол кандидаттар - биле ужуражылгазының хуралдарын соңгукчулар ам соңгулданың участок бүрүзүнде чорудуп, кандидаттарынга боттарының чагыгларын берип турарлар.

Илеткелчи оон ыңай эш С. Х. Красныйның ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалааш, соңгулда хүнүнде оон кандидатуразы дээш бадылаашкыннарын бээриңче бүгү соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга бир дугаарында колхозтуң мурнундан эш Самбылдай сөс алгаш, мал ажылының ниити байдалынга доктааган.

— Бистиң хойжуларывыс бо хүннерге чедир оолдаан 2 муң ажыг хойнуң, 430 ажыг өшкүнүң чаш төлүн бүрүн камгалап алган. Бистиң девискээривисте харның улгатканын барымдаалааш, 68 коданнарда кыштап турар малдарывысты кыштан менди чыл ажыраары-биле болдунарла хемчеглерни ап турар бис—деп, ол чугаалаан.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле онза үлегерлиг ажылдап турар Хам-Дыт бригадазында хойжулар К. Дензин-оол, Сенден, Бора-Шайда Т. Өлчей ышкаш өске-даа хойжуларның чедиишкиннерин ол база демдеглээн.

Солчур, Бора-Шай школаларының одаар ыяжын белеткеп турар колхозчулар Кепээжик, Дамбуу олар удурткан кайызы-даа 12 кижи составтыг звеноларының чедиишкиннерин эш Самбылдай база чугаалаан. Солчур школазынга план ёзугаар белеткээр ужурлуг 1200 кубометр ыяшты хүлээдип берген, а Бора-Шай школазынга 480 ажыг кубометр ыяшты хап белеткээн болгаш арткан 300 ажыг кубометрни чоокку хүннерде звено дужаар деп турар. Ол-ла колхозтуң эш М. Очур-оол удурткан 1500 кубометр тудуг ыяжы белеткээр 14 кижи составтыг звенозу үк ыяштың 60 хуузун машина оруунда сөөртүп алганын оратор база демдеглээн.

Колхоз бирги кварталда күрүнеге 30 тонна сүт салар турган, 17 тонназы саткан, 16 тонна эът планын күүседири-биле 40 хаванны соп белеткээн болгаш 140 шарыны семиртилгеде тургусканын чугаалааш, соңгукчуларынга отчёттарын өй-өйде кээп кылып берип турарын депутаттың кандидадынга эш Самбылдай чагаан. Колхозтуң мал чемнерин белеткеп, тараа чарбалаарынга херектиг дропилка деп машинаны садып алырынга дузалажырын эш Красныйдан ол дилээн.

Хуралга башкы Мижит-Доржу сөс алгаш, башкыларның бажыңнарын, школаның столовазын тударынга, чамдык өөредилге херекселдерин садып алырынга дузалажып, бо айтырыгларны чогуур черлерниң мурнунга тургузарын кандидаттан дилээн.

Бора-Шайның малчыннарының садыгжызы агитатор эш Тоорук эрткен чылын бодунуң магазининиң бараан саарылгазының планын 120 хуу, а бо чылдың январьда база-ла ажыр күүсеткенин чугаалаан. Өреге бүрүзү-ле школаның столовазын тударынга херегләәр 20 чудукту белеткээш, машина оруунче үндүрүп турарын ол база чугаалаан. Малчыннарның негелдезин ёзугаар хевис, дорожка ышкаш өске-даа ховар бараанарны Бора-Шайже чорударынга дузалажырын кандидаттан садыгжы дилеп турган.

• • •

Ол-ла хүн Хандагайты суурнуң чурттакчылары-биле эш Красныйның ужуражылгазының хуралы болган. Хуралга септелге конторазының начальниги эш Ойдуп сөс алгаш, партия, күрүнениң улуг ажылдарын чорудуп келген, ыңгыя республиканың найысылалы Кызылды чаагайжылары дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар Сергей Хочекович Красныйны бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

Хандагайты суурнуң чаагайжыдарынга, оон электростанциязының дериглезин чаартырынга, суурга ыяш суггарар тускай автомашинаны садып алырынга болгаш Хандагайты ортумак школаны бус-биле чылыдар кылдыр дериириңге дуза көргүзерин эш Красныйдан ол дилээн.

Башкы Шарый-оол бодунуң чугаазынга эш Ойдуптуң дилээн деткивишаан, школаны бус-биле чылыдар кылдыр дериирин бо чылын боттандырарын башкыларның коллективиниң мурнундан хүлээнип алган.

Хуралга оон ыңай районо парторганизациязындан эш Доржу, районнуң улуг эмчизи Ануфриев олар чүве чугаалааш, С. Х. Красныйның кандидатуразын изиг-биле деткивишаан, Хандагайты эмнелгезиниң, а ол ышкаш Өвүр райпозунуң пекарнязының бажыңнарынга бус-биле одаар дериглелерни хандырар, монтажниктерни чорудуп бээр талазы-биле айтырыгны хамаарышкан организацияларның мурнунга тургузарын депутаттың кандидадындан дилеп турганнар.

Ужуражылгазының хуралдарының киржикчилери эш Красныйның чугаазын улуг кичээнгейлиг дыңнааннар. Улуг идегел дээш өвүржүлерге өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Чеди чылдың өндүр улуг пландарының күүседириниң херээнге Тываның ажылчы чоннарының, оон иштинде Өвүрнүң колхозчуларының киирип турар салыышкынының дугайын, Тыва республиканың найысылалы Кызыл хоорайның чаагайжыдылгазының дугайын тодаргайы-биле таныштырып, база чеди чылдың бешки чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседири, ыңгыя ниитиниң малын хурлыш ажырып, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыры, а ол ышкаш часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири дээш демисезди улам-на күштелдиреринче өвүржүлерни ол кыйгырган.

Соңгукчуларның берген бүгү чагыгларын өөренип, оларны күүседир талазы-биле хамаарышкан организацияларның мурнунга айтырыгны тургузарын кандидат база хүлээнип алган.

С. ЛОПСАҢ.

БЭДЧ-ниң күүскомунуң кежигүннери-биле Н. С. Хрущевтуң ужурашканы

Февраль 20-де Кремльге СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң Күүсекчи комитединиң кежигүннери-биле ужурашкан. Олар күүскомнуң Москвага болган дөрткү хуралынга киришкеннер.

Ужуражылгазынга Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы С. Тодоров, Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Б. Лейшнер, Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы А. Апро, Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Д. Моломжамц, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы П. Ярошевич, Румын Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы А. Бырлэдяну, Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның даргазының оралакчызы О. Шимунек киришкен.

Ужуражылгазынга совет таладан СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечко болгаш өскелер-даа олурушкан.

Н. С. Хрущев биле Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннериниң аразынга Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын улам ыңай хөгжүдер болгаш быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле үре-түңнелдиг, найыралчы беседа болган.

Эш Тодор Живков Москвадан чанып кан

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, Болгария Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш Тодор Живков февраль 20-де Москвадан төрээн чуртунче чанып кан. Эш Тодор Живков-биле кады БКП ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы И. Михайлов Болгарияже чоруткан.

Киев вокзалга болгар эштерни СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов болгаш өскелер-даа үдээн.

(СЭТА).

Генерал Эрнест Петиге Н. С. Хрущев, Р. Я. Малиновский байыр чедирген

«Франция—ССРЭ» деп Ниитилелдиң президентизи генерал Эрнест Петиниң 75 хар харлааны-биле холбаштыр Н. С. Хрущев аңаа байырлыг телеграмманы чоруткан.

Совет болгаш француз улустарының найыралын хөгжүдеринче болгаш тайбың херээн быжыглаарынче улгандыр «Франция—ССРЭ» Ниитилелдиң президентизиниң албанынга Силерниң ажылыңарны совет кижилер бедии-биле үнелеп көрүп турар деп телеграммада чугаалап турар.

Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский генерал Э. Петиге байырлыг телеграмманы база чоруткан.

(СЭТА).

Кызыл туктуг көдээ Советте

Тандының райкүүскому көдээ Советтерниң социалистиг хүлээлгезиниң күүселдезин түңнеп көрген. Бо талазы-биле Элегес көдээ Советтиң (даргазы И. Кудрявцев, секретары Л. Суркова) удуртулгазында ажыл-агыйларның көргүзүү бедик болган.

«Элегес» совхоз эрткен чылын күрүнеге сүт садарының хүлээлгезин 107 хуу, эътти 101,8 хуу, мыйыстыг бода мал өстүрерин 101,5 хуу күүсеткен. Ол ышкаш «Коммунизмниң хереля» колхоз күрүнеге пландан ажыр 1000 тонна тараны саткан болгаш сүттү 100,6 хуу, эътти 100,8 хуу күүсеткен.

Чаагайжыдылгага хамаарыштыр көдээ Совет чамдык хемчеглерни база организастаан. Чижээ, ниитизи-биле 4 муң ыяшты тарып олурткан, 500 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген, сес чыл школазын одалга системазы-биле кады кылып дооскан, столовая база туттунган.

Элегес көдээ Советке хамаарышкан көргүзүглер бо чылдың январьда база дээре болган. Социалистиг чарышка тиилээн ол көдээ Советке шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

С. ТУШКОВ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиумунда

Тыва республиканың көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының 1962 чылдың ийиги чартыының түңнелдериниң дугайында

Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының 1962 чылдың ийиги чартыында түңнелдериниң талазы-биле киирген материалдарны көргеш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиуму доктаал хүлээп алган.

Дараазында көдээ Советтерни социалистиг чарыштың тиилекчилери деп көрген:

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме көдээ Соведи бирги черни ээлээн (даргазы эш А. Аракчаа, секретары эш О. Өлзей-оол). Ынчангаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугун ол-ла районнуң Чадаана көдээ Совединден алгаш, Ийме көдээ Совединге тывсырын шиитпирлээн.

Өвүр районнуң Саглы көдээ Соведи ийиги черни ээлээн (даргазы эш Түвет-оол, секретары эш С. Кара-Сал), ол көдээ Советти Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң Хүндүлел бижиги-биле шаңнаан.

Тес-Хем районнуң Самагалдай, Каа-Хем районнуң Ильинка, Таңды районнуң Элегес, Тожу районга турган Азас көдээ Советтери чарыштың негелделериниң күүселдир болгаш ажыл-агый, культура тургузуушкунуң удуртуруң экижидер талазы-биле улуг ажылды чорутканын демдеглээн.

Оон-биле кады Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык, Бии-Хем районнуң Алдыы-Өөк, Тес-Хем районнуң Берт-Даг, Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү көдээ Советтери болгаш өске-даа чамдык көдээ Советтер социалистиг чарышты четпес организастап, көдээде ажыл-агый культура тургузуушкунуң кошкак удуртканын доктаалда база демдеглээн.

Чеди чылдың бешки чылында улус ажыл-агыйының планын күүседиринче Советтерниң депутаттарының болгаш совет активтиң бүгү күштерин угландырбышаан, көдээ Советтерниң социалистиг чарыжын удуртур чоруктуң экижидерин район, көдээ болгаш суур Советтеринге дагзыр деп доктаалда айыткан.

Бо хүннерде соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылдарның күжениишкинниг чорудуп турар. Чөөн-Хемчиктиң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозта агитатор Монгуш Манай-оолович Обустуң ады ам бистиң республикада билдингир апарган. Ол колхозчуларның бажыңнарынга бо-ла чеде берген, соңгулданың дугайын, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын колхозчуларга тайылбырлап таныштырган олурар.

ЧУРУКТА: агитатор Монгуш Обус (ортузунда турар) колхозчу Ондар Бавуу-Доржунуң өг-бүлезинге беседа кылып турары.

Фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

КОММУНИСТЕРНИҢ БОЛГАШ ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮ ЭВЕСТЕРНИҢ БЛОГУ—УЛУГ ЧАҢГЫС ЭПТИҢ ИЛЕРЭЭШКИНИ

ШЕМИНИҢ ШОЛБАНЫ

Ол болза Ховалыг Чимит-Серенович Сангыспаа-дыр. Колхозчулар ону шолбанывыс дижирлер. Ынчанмайн канчаар. Ниитиниң ажыл-херээнге олут-чылын чок, ак-сеткилдиг бараан болуруну үлегер-чижээ ол херек кырынга көргүскен-не болгай.

Оон адазы Чимит-Серен Шеминиң Даклай хүнзүүнге чалча холечиктеп чораан. Хүндүнүн малын малдап, тараазын тарып, назынынын эки үезин дорамчылаашкын адаанга эрттирген.

Ол боду база-ла амыдыралын адазынын ышкаш кылдыр эгелээн. Ол назы четип, эр бооп келген үеде Октябрь революциязынын салдары-биле Тывага өскээн национал-хосталгалыг революция тиилээн болза-даа, байлар боттарынын дерзиилениир чоруун чүгле оожургатса-даа, чоннуң кужун халаска ажыглаарын болдунар-ла арга-биле үргүлчүлеп турганнар. Ынчаарда ол Ховалыгларнын Делбигир-Чаңгы болгаш Шеминиң Эмчи-Хелин сугларнын холечиги болуп чораан.

Аъды чок кижи аът хелезилээр, аңдазыны чок кижи аңдазын ачылаар апаар болгай. Кымдан айтырарыл? Ядыы аш-өөрде чок-ла болгай. бар болза олар харамнанмас-даа. А демги дээргилерге чеде бээрге, мынча дээрлер: «Аъдымны мунгай-ла сен, бир шан тараадан тарып бер,» «аңдазыным-биле тараан тарып алгаан харын, а меңээ база бир шанны тарып бээр эвеспе!». Ам канчаар боор, өске арга чок болганда, холезинин аар-даа болза чөпшээрежир апаар. Бончуг мантыстарнын аспаанче хилинчек чок кижи ынчаар чаңгаар-ла кире бээр. Куу частан эгелээш, иштиг чайны эргилдир, күскү доңдакка чедир дөрт-беш шан тараа-биле хүрежип кээр. Каан-халап, суг-үер, чаъс-делу, өрт-халап дээш чүү түрбас дээр. Ындыг таварылгада бызып тарып алган тарааңнан куруг каар сен, аңдазы чилбилерин күзүн келгеш, «алыр болган тараам кайыл?» дээш, хуругладып каапкаш баарлар. Оон хедерезе, оларга өрелиг боор артып каар сен. Ону ам төлептер чүве чок болганда, келир чылын тараа тарып бээр азы кышты эртир халаска чылгы малдап бээр апаар сен.

Ховалыг Чимит-Серенович Сангыспааның амыдыралынын эгезин допчузу-биле көргүзерге мындыг. Ону оон үе-чергелери ашактар эки билир.

1922 чылда аныяк Сангыспаа болунун үези Хандый-биле өг-бүле туткан. Оларнын кайызы-даа ажылгыр-кежээ улус болгаш холевиленип, холечиктеп чораан, чоорту каш борбак малдыг-даа болу бергеннер. Тывага революстуг ёзу-чуруннун чоорту нептереп, чер болганга улам быжыккавынын ачызында. 1930 чылдар үезинде, байларнын хөреңгизин хавырып, ядыыларга үлеп турар үеде. Сангыспаалар бир кызырак бени дузаламчыга алганнар. Ядыы өг-бүлениң чылгы малынын эге үрезини ол болган.

Оон сонгаар-ла оларнын амыдырал-чурттаалгазы революстуг нам, чазактын ачызында улам-на экижип эгелээн. Ада-чурттун Улуг дайынынын чылдарында олар фронтуга хары угда безин 50 баш малды бергеш, оон соонда үзүктел чокка дузалап келгеннер.

1950 чыл — Шеминиң ол колхозунуң тургустунган чылы. Ук чыл болза Ховалыг Чимит-Сереновичиниң амыдыралынга уттундурбас улуг өөрүшкүнүң чылы болган. Холечиктеп чораан чылдарында аныяк Ховалыгның сагыжынга мындыг бодалдар болганчок-ла кирип кээр чораан: «Бистер, ядыылар аъттыг-ынаалыг, үрезин-хүнезинниг, аңдазылыглар болзувусса. демнежип-кеш, тоттур тараа тарып чип турган болзувусса!»

Ёзулуг аас-кежикти чүгле демниг, коллективтиг күш-ажыл-биле чедип алыр деп ол улам ханызы-биле медереп билген. Ынчангаш Ховалыг Сангыспаа болунун аш-өөру-биле малы төрээн черинге чаа колхозту организасташкан. Колхозка 72 өреге кирген. Колхоз кежигүннериниң ниитилештирген бүгү шээр малы 330 баш болган. Ону ажаап өстүрери-биле Ховалыг Чимит-Серенович хүлээп алган.

Оон бээр күш-ажылчы он үш чылдар эрткен. Бо аразында ниитиниң малын мензи кадагалап өстүрер дээш эш Сангыспаа улам кызымак ажылдап келген болгаш сеткил өөрүнчүг түңнелдерни көргүскен. Хойжулап эгелээнинден бээр ол 700 ажыг баш хойну колхозка азырап өстүрүп берген. Оон чеже дүктү чиик эт-үлетпүрнүң бүдүрүлгезинче чорупаан дээр. Чүгле эрткен чылын безин чүс хойга онаажтыр 100 хураганнарны мензи доруктуруп өстүрген болгаш хой бүрүзүнден 2.3 килограмм дүктү кыргып алган. Хойнуң ажаалгазын болгаш азыралын экижиткениниң түңнелиинде ол мындыг бедик түңнелдерни чедип алган. Шеми-Бажының эки одарлыг хонаштарынга чай дургузунда 4—5 чедир одар солуп кежүп тургаш, хойжу болунуң хойларын тергиин кылдыр семиртип алыр. Күзүн тараа оъдунга одарладыр. Хой семис болур, оон төлү шыырак, хорамча чок. Чаш хураганнар азыраар эки шынарлыг ногаан сигенни боду белеткеп ап турар. Эрткен чайын ол үш тонна ногаан сигенни белеткеп алган. Ам оозу-биле чаш хураганнарны, кужу кошкак хойларны азырап турар.

Ам оон 400 хойларынын ийи чүс дөртени төрээн, 242 чаш хураганнар менди дорүгүп турар. Хойжунуң идегелдиг дузалакчызы Хандый Дембиреловна хураганнар ажаап доруктурарынга кайгамчык мергежээн. Колхозтуң хой ажылын хөгжүдеринге оон салыышкыны база-ла улуг болган.

Ховалыг Чимит-Серенович колхозка ажылдап келген чылдарынын дургузунда үргүлчү мактадып, шаннадып келген. 1956 чылда ол Бүгү-эвилелдиң кодаа ажыл-агый делгелгезинге чораан. 1959 чылда анаа «Областың эң эки хойжузу» деп атты тывыскан. Ынчаарга бо чылын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар «Тыва АССР-ниң алдарлыг хойжузу» деп атты эш Х. Ч. Сангыспаага тывыскан.

Алдарлыг хойжу 1963 чылда чүс хой бүрүзүнден 110 хураганны өстүрүп алыр, хой бүрүзүнден 2.4 килограмм дүктү кыргып алыр деп хүлээнмишаан, республиканын алдарлыг хойжузу, Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң кежигүнү эш К. Ч. Шаңмакты болгаш болунун колхозтунуң чаржып турары «Искра» (Чөөн-Хемчик) колхозтуң эң эки хойжузу Ондар Шаравиниң социалистиг чарышка кыйгырган.

П. СЕРГЕЕВ.

ЧУРУКТА: эш Х. Ч. Сангыспаа чаш хураганнар-биле
Фото В. Лутковтуу.

БАЗА КАТАП ДЕПШИТКЕН

Оон башкы стажы чээрби чыл четкен. Бо эрткен үениң иштинде ол хөй-хөй оолдар, кыстарны өөредип, кижизиткен. Хүндүлүг болгаш алдарлыг ажыл-херекке улам-на мергежип, бодунуң билиин бедидип, чоннуң хүндүткелин чаалап ап шыдаан кодээ башкыларнын бирээзинге ол санаттынар. Кымыл ол? Тес-Хемниң «Кызыл сылдыс» колхозта сес чыл школазынын директору Алексей Дамдын-дыр.

Эш Дамдынның үлегерлиг ажылын, чон-биле эки харылзаазын кызыл сылдысчылар эки билирлер. Ынчангаш ону чер-чер Советтеринге эрткен соңгулдада Эрзин кодээ Совединин депутадынга соңгааннар. Депутат хүлээлгезин төлептиг күүседип келгеннерниң бирээзи эш Дамдын болган. Ол—республикада эң эки ажылдыг пропагандистерниң бирээзи. Ам болур соңгулдага депутаттарның кандидаттарын депшидип турар үеде, Кызыл сылдыс школазынын башкылары болгаш ажылчыннары директору эш Алексей Ойдупович Дамдынны кодээ Советтиң депутадынын кандидадынга база катап депшиткеннер. Эш-өөрүнүң ол улуг идегелин күүседип шыдаар дээрзинге олар анаа бүзүреп турар.

С. ОМЗААР.

Белеткелдер кандыгыл?

Рейд

Бисте соңгулдалар хүнүнге кижи бүрүзү, коллектив бүрүзү чаа-чаа чедиишкиннерлиг, күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

Ындыг-даа болза олутпай шуушпен чорук ажылга хожудаашкыннарны болганчок-ла болдуруптар. Чадаана хоорайнын чамдык агитпунктуларынга ажылдың багай тургустунганынын дугайында медээлер бо рейдиниң чорудулгазында бисти албадапты. Ынчангаш бис агитпунктуларнын, соңгулда участоктарынын болгаш бүдүрүлге албан черлеринин соңгулдаларга белеткел ажылдарын сонуургап көрдүвүс.

Шынап-ла чамдык черлерде байдал өөрүнчүг эвес болду. • Шахтёрлар суурунда «Агитпункт» деп бижиктиг бажың бар. Оон иштинче кире бердивис. Ишти безин арыглаттынмаан өрээл. Ном-дептер, шимелде дугайын чугаалаан-даа херээ чок. Ол-ла агитпунктуларга хамаарышкан Чадаана АТК-зында партия организациязынын секретары эш Баяндин-биле чугаа мындыг болду:

— Соңгулдага уткуштур силерниң коллективинер кандыг күш-ажылчы белектерни белеткеп турарыл?

— Бисте бо дугайында амдызында тодаргай чүве кылдынмаан ийин.

— Агитаторларынар кайы хире ажылдап турарларыл?

— Мен черле олурбас, чай чок ажылдап турар болгаш бо дугайын билбес мен. Бистиң начальникивис эш Ванюковтан айтырып көрүнер, ол билир боор чалавас.

Бо улуг бүдүрүлге черинде көскү агитацияга хамаарыжыр чүве черле каракка илинмеди.

Тудуг участогунда агитпункт. Оон даштында үш лозуннар, соңгулда хүнүнүң дугайында календарь-плакат аскан. «Мун-не чүгээр-дир аа» кылдыр бодадывыс. Кире бердивис. Солуннардан алган округ болгаш участок комиссияларынын занзыларын ханада азып каан боордан башка чүү-даа чок. Тудуг мастери эш Колчинага ужуражы бергеш, агитпунктунуң кажан дериттинерин, кажан ажылдап эгелээрин айтырарывыска:

— Чугайлаан-на чүве болгай. Ам дерип кылыр-ла апаар боор—деп кагды. Бис ону агитатор кижи деп бодаан бис. Ындыг эвес болду.

Тудуг участогунда ажылдап турар агитаторларның ажылын сонуургап көөрүвүске, агитаторларның саны эвээш, а бир кижиге 6—8 хире бажыңнар онаажыр кылдыр кылып каан дансы бар. Олар амга чедир чүгле соңгукчуларнын дансызын тургузары-биле кызыгаарлаттынганнар. А дыка хөй комсомолчулар агитация ажылын чорударынче хаара туттунмаан.

Райпода, Культура бажыңында, бүдүрүлге эргелелинде агитпунктуларнын чүгле аттарын бижип, календарь-плакаттарны чуруп аскылаан боордан башка, ажылды соңгукчуларнын сагыш-сеткилинге таарыштыр тургуспаан, дежурныйлар-даа чок, ажыл планы-даа чок. Хоорай болгаш район Советтеринге соңгулда округтарынын схемалары кылдынмаан. Кандидаттарнын допчу намдарларын көргүспээн.

Хоорайда тургустунган үш соңгулда участоктарынын кайызында-даа амдызында ажыл эгелевээн. Культура бажыңында участок комиссиязынын даргазы рейдиниң хүнүнге чедир дарга мен деп билбейн турган.

Хоорайнын албан черлеринде көргүзүг нургулайында-на чаа чылга тураскааттынгылаан болду.

Соңгулдага уткуштур алдынган социалистиг хүлээлгелерниң канчаар күүсеттинип турарынын дугайында айтырыгга тудуг участогунун болгаш райүлетпүр комбинадынын удуртукчулары «бисте бүдүрүлге программазынын контроль чурагайлары ам-даа келбээн, ону манап турар бис» дей тыртып кааш, тодаргай харыылар бээриндан ойталап каап-тылар.

«Сельхозтехниканын» Чадаана салбырында байдал өске черлерге бодаарга чүгээр. Техника септээринин графиги күүсеттинип турар. Коллектив чоокта чаа чарыштын түңнелин кылып, усть-лабинчилерниң кыйгырыын чугаалашкаш, март 1-ге чедир «ДТ-54» деп 20 тракторларны септеп доозарын хүлээнген. Септелге мастерскаязында ажылчыннарга ажыл соонда чунар душту кылып, чемненир буфетти организастаан. Эптекчи О. Барыкмаа, токарь Тутур-Хуна, моторист М. Клюев ышкаш мурнакчылар-даа эвээш эвес. Кызыл булуңда болгаш цехтерде социалистиг чарыштын негелделерин, оон түңнелдерин, плакаттарны, стендилерни, хана солунну, хүндүлел самбыразын көрүштүг кылдыр кылып турары черле өөрүнчүг. Агитаторлар боттарынын соңгукчуларынга барып беседаларны кылып турар.

Соңгулдага белеткел ажылдарнын канчаар чорупт, ылангыя социалистиг хүлээлгелерниң канчаар күүсеттинип турарын хынаар ажылды. бо талазы-биле харысалгалыг өштерден негелдени парткомнун болгаш райкүүскомнун талазындан кошкак турганын бо рейдиден илерээни фактылар көргүзүп турар.

«Шын» болгаш «Ленинчи орук» солуннарнын рейд бригадазы:

Х. ТАРЖАА, пенсионер-коммунист.

М. АРТАЕВ, «Ленинчи орук» солуннун тускай корреспондентизи.

С. ПАВУ, «Шынның» корреспондентизи.

АЛДАРЛЫГ САААНЧЫ

Хажыт Самбыевна Куулар бичииниден тура-ла күш-ажылга ынак кижилерниң бирээзи. Ол бодунун күш-ажылчы амыдыралынын бирги базымын «УТКА 25 чылы» совхозка эгелээн.

Оон ол бодунун күзели-биле «Элегес» совхозче көже бергеш, баштай хову турлаанга, оон соолунде мал ажылынга ажылдап тургаш, ол ажылдын арга-дуржулгазын ынчаар барык шиңгээдип апкан. Элээн каш чылдар мурнунда Х. Куулар бодунуң амыдырал-чурттаалгазынын аайы-биле төрээн Хемчикинге чедип келгеш. баштайгы дээрезинде школага ажылдап кирген.

Мал ажылынга ажылдаар деп ону үргүлчү дүвүредип чораан идег күзелин чедип алыры-биле 1954 чылдын чазынында «Барлык» совхозтуң төвү Саалак-Терек суурга чедип келгеш. ону саанчыга хүлээп алыр дугайында дилег билдириишкинниң дирекция черинге кирген. Совхозтуң дирекциязы саанчыны өөрүшкү-биле хүлээп алгаш. Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазынга ажылдаары-биле чоруткан.

Ол үеде Бижиктиг-Хая фермазы хөй эвес саар инектиг болгаш сүт саалдазы база эвээш турган. Ам ону эрткен үе-биле деңнээрге байдал сыр өске. Ында саар инек безин 300 ажыг. Бижиктиг-Хая фермазы чунар бажыңныг, кызыл булуңнуг, школалыг, чуртталга бажыңнарлыг, улуг мал кажааларлыг ёзулуг сууржугаш болу берген. Бо чылдарның иштинде мурнакчы саанчы эш Куулар сүт саалдазын көвүдедириниң талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип ап, он-он аныяк саанчыларны бодунуң дуржулгазынга өөреткен. Оон өөреткен кижилериниң ат-сураа чүгле районда эвес, харын-даа республикада безин тарай берген. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Хертек болгаш Л. Бужугет, К. Долгар, М. Чодураа ышкаш мурнакчы саанчыларнын саны фермада хүн бүрү өзүп турар.

Хажыт Самбыевна саанчылап келген чылдарынын иштинде хөй тонна сүттү саап, эвээш эвес бызааны совхозунга өстүрүп берген. Оон сагтан сүдү чыл келген түдүм көвүдеп турар. Мурнакчы саанчы эрткен чылын бир инектен 1966 кг сүттү сагган, а бо чылын инек бүрүзүнден 2000 кг сүттү саап алырын хүлээнип турар.

Эрткен чылын Хажыт Самбыевнанын чурттаалгазынга улуг өөрүшкү болган. Ол ынчан коммунистиг партияның кежигүнүнге кирген. Оон күш-ажылын совхозтуң дирекциязы үнелеп көргеш, ону хөй удаа өртектиг бараннар-биле шаннап келген. Оон алы районнуң, республиканың Хүндүлел самбыраларынга хөй удаа кирип келген.

Хажыт Самбыевна Куулярның төрээн чуртунуң мурнунга ак-сеткилдиг кызымак күш-ажылын бедии-биле үнелеп көргеш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1963 чылдың февраль 8-те чарлыы-биле аңаа «Республиканың алдарлыг малчыны» деп хүндүлүг атты тывыскан. Ам болур РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнде Хажыт Самбыевнаны кодээ Советтиң депутадынга бадылаарлар.

Ч. ЧИЛБАН-ООЛ.

МЕРГЕЖИЛДИГ ТУДУГЖУ

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демисел Ак-Довурактың тудугжуларынга каш чыл бурунгаар эгелээн турган. Ол төлептиг аттарны элээн каш бригадалар, дыка хөй кижилер чаалап алган, ам коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап, өөренип, дыштанып турарлар.

Моңгуш Чандванович Кара-оолга удурткан дашчылар бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты Бүгү-эвилелге ушурдузалыг улуг тудугну тургузуп турар, бүгү-ле бригадаларда бир дугаарында чаалап алган. Оон бээр үш чыл чедип турар.

Моңгуш Кара-оолдуң бригадазы амгы үеде даг-дүгү арыглаар фабриканың тудуун айыткан хуусаазында доозуп, баштайгы тыва даг-дүгүн бо чылын Төрээн чуртка бээр дээш чүс-чүс мурнакчы тудугжу өөрү ышкаш күженикшкин-биле ажылдап турар. Оон бригадазының кежигүннери холдуунда-ла аныяктар.

— Кара-оолдуң бригадазы бистиң тудуг эргелелинде база бир мурнакчы бригадаларның бирээзи. Ында ажылдап турар аныяктар ажылдыышке ынак, бышыг мадыралдыг. Бригада ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Оларның кылган ажылының шынары кончуг эки — деп, № 1 тудуг участогунуң начальниги Валентин Борисович Даниленко оон бригадазының дугайын депчузу-биле ынчаар чугаалады.

Ак-Довуракта бо улуг комбинат тудуунга Моңгуш Кара-оол келгеш, чүгле дашчы мергежилдең аңгыда бызаңчы, арматурщик, печник тускай мергежилдерни чедип алган. Бо чугула мергежилдерге 4-тен өру разрядтарлыг.

Чоокта чаа РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге чиннуң төлептиг оолдар, кыстарын депутаттарга кандидаттар кылдыр депшидип турда № 1 тудуг участогунуң бүгү ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарынын мурнакчы тудугжуларынын бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедии атты Ак-Довуракка бир дугаарында чаалап алган бригаданын бригадири Моңгуш Чандванович Кара-оолду район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр чаңгыс ун-биле депшидип үндүргеннер.

Чээрби тос харлыг аныяк эр Моңгуш Кара-оол бистиң айбычывыс болуп, бистиң бүзүрелививисти шынзыдырып шыдаар дээрзин тудугжулар бышыг бүзүрел-биле идегеп турарлар.

Бо чылдың март 3-те, ак-довуракчылар Моңгуш Чандванович Кара-оол дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаашкынын бээрлер.

ЧУРУКТА: дашчылар бригадазынын бригадири Моңгуш Кара-оол.

Т. САЯН-ООЛ.
Фотозу авторнуу.

АВТОСЕПТЕЛГЕ ЗАВОДУНУҢ КАНДИДАТТАРЫ

Кызылдын автосептелге заводу республиканын улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг бүдүрүлге болур. Заводтун коллективи септелгениң шынарын экижидери, автомашиналарга, шимчедикчилерге немелде кезектерни бүдүрерин дүргедедири дээш социалистиг чарышты калбартып турар.

Заводта мурнакчы ажылчыннар хөй. Оларнын аразында күш-ажылга, өөредилгеге, чурттаалгага үлегер-чижек болуп, орук айтыкчылары шолбаннар деп адалып турар кижилер эвээш эвес.

Бир эвес силер заводтун ажылчын бүрүзүнден «Ажыл-агый талазы-биле кымның-биле сүмележип, кымдан үлегер ап турар силер?» деп айтырар болзуңарза, Кукарин алышкыларнын, шүткүкчү А. Сандыктын, дарган Г. Черепановтун аттарын дыннаар силер.

Александр Сандыкович Сандык хөй чылдарда заводка ажылдап, мурнакчы дуржулганы ажыглап тургаш бедик мергежилди чедип ап, ону хүн бүрүде сайзырадып, бодунуң ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле мурнакчыларның одуруунга чорупт, хайнышкынныг күш-ажылчы чурттаалга-биле чурттап турар. Ол ам коммунист, партиянын Кызыл хоорком-унун кежигүнү. Коммунистиг күш-ажылдын шалыпчызы А. Сандыкты автосептелге заводунун коллективи Кызыл хоорай Совединиң депутадынын кандидадынга депшиткен.

Дарган Григорий Петрович Черепанов орус кижи. Ынчалза-даа оон төрүттүнген чурту Тыва. Оон салым-хуузу Саша Сандыктыы-биле домей. Он беш харлыындан колхозка ажылдап эгелээн болгаш дөрт чыл хуусаалыг шериг албаны эрттирген. Кызылга келгеш алгы заводунга ажылдап киргеш, дарган тускай мергежилди чедип алган. Оон соонда ол Кызылдын автосептелге заводунга ажылдап кирген. Коммунист Черепанов заводтун ажыл-херектеринче сагыш салып, эки шынарлыг продукцияны кылып ажылдап турар. Анаа заводтун ат-алдарындан, «бүдүрүлгезиниң маркасындан» үнелиг чүве чок. Бүдүрүлгениң мурнакчызы коммунист Черепановту база хоорай Совединиң депутадынын кандидадынга депшиткен.

Улуска бараан болдурган чурттаалгазы, күш-ажылы дээш кызылчылар соңгулда хүнүнде депутатка кандидаттар Александр Сандык болгаш Григорий Черепанов дээш бадылаашкынын бээрлер.

А. ЛЕПЕШКИН.

БАШ ТААРЫКЧЫЗЫ

Кызылдын төп кудумчуларынын бирээзи — Кочетов кудумчузунун Чүлдүм кудумчузу-биле белдирлешкен чери найысылалдын хөй кижи чыглыр кварталдарынын бирээзи. Ында баш таарыыр чер бар. Орта чеде берген кижи бүрүзү ында ажылдап турар үш мастерниң аразындан бедик дурт-сынныг, бажынын, хаваанын терең дүктери хилин кара, ээлдек аажы-чаңныг херээжен кижини бо-ла эскерип каар. Назыхары улгады берген азы аныяк чалыы-даа кижилер ол чазык-чаагай херээжен кижини үрден бээр ону таныыр чүве дег;

— Олуруп, сааланар. Биеэгиңи ышкаш таарыыр мен ыйнаан, але?—дей каап-тарга, демги кижиниң сеткил-сагыжын чымчак холдарының адыжы-биле аде суйбапканзыг, чазык хөглүг болу бээр. Чамдыктарының харын-даа оон улам чугаа-соолу кыптыгып үнер. Бо болза хоорайнын баш таарыыр, эң дээре мастерлериниң бирээзи Зинаида Ивановна Васькина-дыр.

Красноярск крайның Курагин районда Шалоболина дээр кодээ суур бар. Зинаида Ивановнанын төрүттүнген болгаш өскен чери ол. Кызыл хоорайга 1955 чылда келгеш, баш таарыыр черниң кассиринге ажылдап кирген, а дараазында чылын Зинаны баш таарыыр мастерниң өөреникчизинге хүлээп алган. Сагыш-сеткилинге таарыжыр ажылынга ол удатпайн чаңчыгып, өске кижиниң дузазы чокка таарып эгелээн. Бодунуң ёзулуг мергежилин ол ынчаар тыпкан.

З. И. Васькина ол ажылында ам сес чыл ажыр ажылдап турар. Баш таарыыр мастерниң ажылы дээрге эскерттинмес болгун. Бо үениң дургузунда ол бодунуң бедүүн-даа болза кижилерге ажыктыг, шилип алгаены тускай мергежилиң үргүлчү бедидип келген. Эрткен чылын Красноярскиден келген тускай квалификация комиссиязы Зинаида Ивановнага баш таарыыр мастерниң ийиги разрядын тывыскан.

Мастер кижи бүрүзү айда 120-ден эвээш эвес рубльдиң орулгазын киирер планныг. Ону кышкы үеде күүседири ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа ажылдың чедиишкинниг болуру ону күүседип турар кижиниң бот-идепкейинден, оон ак-сеткилдиинден кол хамааржыр. Эш Васькинанын чүгле бодунга баш таарыырын, салын чүлдерин күзээр кижилер анаа келгеннерден эвээш эвес тавартышкылаар, чүге дизе, бодунуң тускай мергежилинге ол ылап бердинген, кижилерге эптиг-ээлдек. Ол чорук оон бо кышкы үеде безин ай планын үргүлчү ажыр күүседир аргалыынга дузалап турар.

З. И. Васькина коллективтиң мурнакчызы болурундан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи болуп сурагжаан. Моон мурнунда эрткен соңгулда үезинде ону Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгаан. Ындыг бедик идегелди шынзыктырар дээш ол бодунуң соңгукчуларынын чагыгаарын шыдаар шаа-биле күүседип, оларнын мурнунга каш удаа отчёдун кылып келген.

Кызыл хоорай Совединиң депутадынга Базаарнын барыын талакы № 88 соңгулда округунуң соңгукчулары Зинаида Ивановнаны ам база катап боттарынын кандидады кылдыр адааннар.

— Чоннуң идегелин хүн бүрүде кылып турар күш-ажылым-биле, кижилерниң культурлуг амыдыралын экижидериниң херээнге бодуун улуум-биле харылаар апаар мен—деп, ол чугаалап турар.

О. НАМЧЫЛАК.

Чурукта: З. И. Васькина ажылдап тур.
Фото А. Содунамны.

СОВЕТ АРМИЯНЫҢ БОЛГАШ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ 45 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

ЧАЛБЫЫШТЫГ ЧЫЛДАРНЫҢ КИЖИЛЕРИ

АРТИЛЛЕРИСТ-ДАЙЫНЧЫ. Немец-фашистиг эжелекчилер-биле тулчуушкуннарга совет дайынчылар чижеглээр чүве чок эрес-маадырлыг болгаш быжыг туруштуг чоруун көргускеннер. Олар Киевтиң болгаш Смоленсктиң районнарынга кадыг-

дошкун тулчуушкуннарга ийи ай ажыг туржуп турган. Одессаның маадырлыг камгалалы алдан тос хонукта, Севастопольдуу—ийи чүс бежен хонукта, Ленинградтыы—тос чүс хонуктарда үргүлчүлээн. Манаа, маадыр-хоорайның, революцияның кавайының ханазының чанынга артиллерия дивизиязының танкага удур хыдыкчы чепсээниң командири улуг сержант Николай Гаврилович Деев болуунуң дайынчы оруун эгелээн.

Дайынның баштайгы хүннеринде фашистер боттарының танкаларынга кайы-хире ыналып, гитлержи танкистерниң канчаар өжээтен аажылап турганын Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринден кым билбес боор. Ынчалза-даа, удатказн чок-ла күчүлүг совет артиллерияның сүртенчиг согуушкунунга таварышкаш, фашистерниң алыырган чоруу ковук дег чаштай берип, ырмазыраан.

Артиллерияның огу-биле эжелекчилерни хайыра чок чылча шаап кезеткен, муң-муң эрес-маадырлыг артиллеристерниң аразында улуг сержант Деев база бар. Кадыг-дошкун 1941 чылдың күзүнүнде, кажан дайзыннар Ленинградче халдап кирип турда, улуг сержант Деевтиң үгер-боозунуң часпас аткан октары фашистерниң танкаларын өлүг металл кылдыр хуулдуруп турган. Дайзын-биле сегиржип алыышкынга чепсектиң командири санажылганы шак-үе-биле хемчеп, дайзын биле сегиржип алыышкынга секундада-даа хожудавас, чангыс ок-даа чаңдыр аттынмазын дээш мерген чиге боолаарының уран аргазын чүгле боду шиңгээдип алган эвес, харын чагырткаңнарынга база кончуг эки өөредип алган. Ынчангаш ол болгунуң дайынчы чепсээ-биле Ленинградтан Берлин чедир берге оруукту эртип, чүс-чүс фашистерни, он-он от точкаларны болгаш блиндажтарны чок кылып, он ажыг танкаларны узуткаан.

Артиллерист-дайынчының эрес-дидим, туруштуг чоруун Төрээн чурт бедик үнелээн. Ол Ада-чурт дайынының II чергези, Кызыл Сылдыс, Алдарның II болгаш III чергениң орденнери-биле болгаш үш медальдар-биле шаңнаткан.

Николай Гаврилович ам бистиң республиканың херетлекчилер нииттелиниң комплекстиг бригадазында ажылдап турар. — Оон бээр 18 чылдар эрткен болза-даа, часпас адарымны утпаан мен. Бир эвес Төрээн чурт херек дизе—дайзынның кандыг-даа марканың танказын чок кылып билир мен—деп, эш Деев чугаалаан.

* * *

ОН СЕС ЧЫЛДАР ЭРТСЕ-ДАА... сержант Константин Макарович Глушков дайынга 1941 чылдың июльде эгелеп кирипкен. Ол бирде чадаг шериг кезээнге-даа, чамдыкта харылзаачы; минометчик-даа болуп, дайынчы мергежилдиг, дидим-чурек-

кир, быжыг туруштуг чоруун көргүзүп, совет черниң базым бүрүзү дээш демиселге идепкейлиг киржип чораан. Ынчангаш оон хөрээн Кызыл Сылдыс деп ийи орденнер болгаш «Эрес-дидим чорук дээш» (ийи), «Дайынчы шылгарал дээш» деп медальдар каастап турар.

— Сөөлүнде көөп шаңнатканым ийиги Кызыл Сылдыс орденин алганым тулчуушкун менээ уттундурбас—деп, К. М. Глушков чугаалаан.

Ол болза 1944 чылдың апрельде Польшаның Люблин хоорайга болган. Бир улуг завод дээш тулчуушкунга дайзыннар калчаалыг-ла удурланган. Бистиң дайынчыларывысче октар долу-чаашкын дег куттулуп, эвээш эвес когараддар челип турда. сержант Глушков тура халып келгеш, «Мээң соом-биле, атакаже!—деп кыйгы салгаш, бурунгаарлап ынай болган. Оон үлегерин бүгү заводту хаара туткан. Завод хостаттынган. Сержант Глушков аар балыгланган... Госпитальга чыткаш сегээн дораан ол өске бир кезекче чорупкан. Ынчаардагы маадырлыг чоруу дээш Кызыл Сылдыс ордени-биле шаңнатканын сержант ол үеде билбээн.

Дайын доозулгандан бээр он сес чылдар эртсе-даа, ук орденин К. М. Глушковка республиканың шериг комиссариады чоокта чаа тывыскан.

Төрээн чурт болуунуң маадырларын кезээде утпас дээрзиниң херечизи ол-дур.

Эш Глушков дайынның инвалиди болзажок, ам республиканың найысылалында бир өөредилге черинин ажыл-агый участогунда ажылдап турар.

ШКОЛА, башкы, күш-ажыл

Кижизидилгеге ада-иениң ролю

Кижиниң ёзулуг эки мөзү-шынарлыг болуп өзери бичии чажындан эгелээр, ынчангаш уругнуң аажы-чаңының онзагай байдалдарының үнер дөзү—ог-бүлезинге кижизидилгези. Совет кижиниң чаагай мөзү-шынары чүгле күш-ажылы болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы-биле эвес база ог-бүлезинге сагылга-чуруму, уругларже сагыш салыышкыны, оларның амыдыралын хүн бүрү сонуургаары-биле үнелеттинер.

Чижек кылдыр Сарыглар Сүрүңнуң ог-бүлезин ап көрээлиңер. Ол боду Барыын-Хемчик райпода механик болуп, кадайы бажың ээлеп, алды уругларын өстүрүп азырап олурар. Бо ог-бүлеге баштай кирген кижи хөй уруглардыг деп белен-не эскербес, бажында эт-херекселдерни салып түргузуп кааны чурумчыскаалдыг, арыг-силиг.

Адазы ажылдан келгеш, бичии уругларын ажаап, иениң ажылынга дузалажып эгелээр. Иези уругларынга аъш-чемни белеткээш, өөренип чоруй барган уругларын манап олурар. Уруглары бажыңынга четчележип кээрге бүгү ог-бүле төгерик столду долгандыр олурупкаш, чемнелип эгелээр. Оон соонда уруглары школага чүнү кылып, кандыг демдектер алганын чугаалаарга, ада-иези кончуг сонуургаарлар.

Бо ог-бүледен үш кижи школада өөренип турар. Олар үжелээн чурумдаа, өөредилге-даа талазы-биле кончуг эки боол келгеннер. Олар өөредилге херекселдери-биле бүрүн хандыртынган, идик-хеви үргүлчү арыг-силиг чоруур, хүндүлээчел болгаш биче сеткилдиг.

Ада-иези уругларының хүн чурумун сагып турарын үргүлчү хынаарын черле утпастар. Дүштеки чем соонда олар хүн чурумун ёзугаар үлептиг ажылын кылып эгелээр: бир кижи аяк-сава чуур, бирээзи бичии дуңмазын ажаар, үшкүзү бажың иштин эдер. Бо ажылдарны кылган соонда оналгаларын күүсеткеш, школада бөлгүмнерге болгаш хөй-нитти ажылынга киржири-биле, азы чогуур шакка чедир ойнаары-биле чоруптарлар.

Бо ада-ие уругларының өөредилгезин ынчаар сонуургаарындан аңгыда, оларның көрген киноларын, номчаан номнарын сонуургап айтырып, уругларының чугаазын магадап, улуг кижилер-биле дөмей чугаалашкан олурарлар.

Ада-ие уругларының өөредилгезин, амыдыралын ол хире сонуургаар чүве болганда, олар ада-иезинге кызыгаар чок ынак болгаш хүндүлээр, өөртүр, оларның сөстерин, мактадын дыңнаксап, бир-ле эки чүвени кылыптарынче сагыш салып, кончуг кызып өөренип турарлар.

Бо найыралдыг ог-бүлеге кижизидилгениң үлегер-чижээ бичии уругларны шынчы чорукка, берген сөзүнге быжыг болурунга чаңчыктырып турары ол-дур.

Бичии уруглар аажок чөпшүл, бузуреңчел, дүрген билип алыычал болур. Ынчалзажок улуг кижилерниң оларга чугаалаан чүүлдери, оларның херек кырында көргени-биле дүүшпес болза, олар карызычал, чүвени шынга албас чаңчыга өөрени берип болур. Чижээ, Кызыл-Мажалык 11 чыл школазының 7-ги клазынга өөренип турган Уран бирле катап чурум үрепкен. Ооң ачазы Лопсан класс хуралынга бүгү өөреникчилерниң болгаш оглунуң база класс башкызының мурнунга оглунга дузалажып, уроктарга олуржуп, школа-биле харылзажып турарын аазаан. Ынчалза-даа эш Лопсан соонда школаже баш сукпаан, а оглу база катап-ла чурум үрээн.

Уранның чурумун класс хуралынга база катап көөр ужурга таварышкан. Моон алгаш көөрге, эш Лопсан аазаан сөзүнге херек кырында ээ болбаан. Эш Лопсан үргүлчү мегелээр чоруктан оглунуң мурнунга болуунуң ат-алдарын кудулатканы ол-дур.

Ол ышкаш «Кара-Хол» колхозта коммунист эш Шорлан болуунуң оглу Эрес-оолду школага өөренирде, кайы-бир таныш-көрүштериниң бажыңынга түргузуп каар турган. Сөөлгү үеде соңгу кадайының төрелиниң бажыңынга оглун чагып каан. Ол ог-бүле боттары беш бичии уруглардыг, чаңгыс кижи ажылдаар, амыдыралы чедимче чок. Эш Шорланның чурттап орары шыырак, ынчалза-даа оглунга кичээңгей салбас, ооң өөредилгезин сонуургавас. Харын-даа оглун өөредилге херекселдери-биле четче хандырбайн келген. Ынчангаш Эрес-оол эш-өөрү уруглардан хоорук, хаалчак аажы-чаңныг боол өзүп олурар. Манаа кымның-даа мурнунда эш Шорлан буруулуг.

Кызыл-Мажалык школазында Плотников алышкылар бирээзи 6-гы класста, өскези 7-ги класска катап олурган өөренип турар. Ук оолдарның аажы-чаңында четпес чүүлдерле хөй. Идик-хевин орта кетпес, бажын дырап албайн школага келир. Чамдыкта, бажыңынга хонмайн-даа баар.

Оолдарның иезин школага эккелгеш, чугаалашкан бис. Ачазы оолдарынга аажок каржы, үргүлчү эттээр болган. Ол чүгле оолдарынга эвес, кадайынга база-ла каржы. Эш Плотников-биле чугаалажырга, оолдарны школадан үндүрүптүнер деп негеп турган. Моон алгаш көөрге, бо ада-ие бот-боттарын хүндүлешпес, эп-найырал чок, чогуш-содаа үндүрер, азы оолдары бичии-ле бүрүү чүве кылыптарга, оларны эттээр болганындан ог-бүлениң ат-алдары уругларының мурнунга кудулаан. Ынчангаш оолдар ог-бүлезинден хоорлуп, харын-даа оон дезип чоруур чурум чок кижилер болу бергени дыка-ла хомудаңчыг.

Кызыл-Мажалык суурда Сүрекейниң ог-бүлезинде ийи оол бар. Олар школага өөренип турда хелчок угаанныг, өөреникчел оолдар турган. Бир-ле катап оларның бирээзи ачазының черже дүже берген акшазын алгаш, аалынче четтирбейн чана берген. Оолду школага эккелдиргеш, башкылар айтырарга, мегелеп, кажар сөстерни чугаалаарын оралдашкан. Демги оолдар 6-гы класска чедир өөренгеш, ооң соонда школазын каапкан, харын-даа оолдарның амыдыралы оор чорукче шилчип, херек үүлгеткеш, шииттиргеннер. Сүрекейлер оолдарының карак ажыттан оорлап эккелген чүүлдерин кады ажыглап, янзы-бүрү кажар сөстерге, «аргаларга» өөредип каан чорук болза ол оолдарның моон соңгааргы амыдыралынга дыка шаптык болган.

Чамдык ада-иелер уругларынга чурумнуг болуңар, эш-өөрүңерге дузалажыңар, ак-сеткилдиг, эвилең ээлдек болуңар деп, чагып тураа-даа ол чагыын кино, ном, концерт дамчыштыр, долгандыр турар чижектер-биле холбаштыр тайылбырлавайн турарлар. Ол база-ла шын эвес. Чижээ, 11 харлыг Кара-оол кыдыраашар садып алган. Дуңмазы дилээрге, Кара-оол бербейн барган. Кара-оолдуң ачазы туруп:

— Олег Кошевойнуң дугайын номчаан сен бе?—деп, айтырган.

— Ийе, номчаан мен. Өзүп келгеш, Олег ышкаш маадыр болур мен!—деп сеткили сергеп харыылаан.

—А, Олег эштеринге канчаар дузалап туржук? — деп, адазы айтырарга, Кара-оолдуң арны кыза берген, харыылаваан.

Ада кижиниң ном дамчыштыр оглунга чугаалаан тайылбыры оолдуң четпезин дораан эдип каан. Бо дээрге эки үлегер-дир.

Хостуг шактарны ажыглаарының ужур-дузазын ада-иелер чедир үнелеп көрбес чоруктан уруглар мораль талазы-биле шын эвес оруктче кире берип болур. Чамдыкта уруглар кылыр чүве тыппайн, ада-иезиниң контроль чогундан кандыг-бир четпес чурумнуг кижилерге таваржып, багай үүлгедиглерни кыла бээр чоруктар болгулаар.

Чамдык ог-бүлелерге мындыг база бир таварылгалар тургулаар. Ада кижи уруунуң четпезин чугаалаарга, иези болчуп эгелээр, азы иези четпезин чугаалаарга, адазы азы кырган-авазы болчу бээр. Мындыг таварылгаларда уруг болчуп турар кижилерниң камгалалын ажыглап алгаш, ооң болунга негедие салган кижилеринден хоорлуп чоруп бээр. Ынчан ада-иелер боттарының ат-алдарын уругнуң мурнунга кудулаадып турар. Өг-бүледе мындыг карышкак чоруктуң уламындан, уругнуң шын эвес кижизидилгези эгелээр. Мындыг чорукту ог-бүлеге болдурбайн, уругларга чаңгыс дай негеделиг болуру чугула.

Уругларның четпес чурумун ада-иелер-биле чугаалажып көөрге, хөй кезиңи-ле уругларын буруудадыр: черле чаңгаар мындыг кижи, бистиң төрел аймакта мындыг кижи чок, азы адазының ийикпе азы иезиниң мызыгуруун доозаан, доскел чок тол-дур ийин деп чугаалаарлар.

Үстүнде чижектер болза өөреникчилерниң кижизидилгезин оларны долгандыр турар улуг кижилерден, ог-бүледен хоорулдурганын, ада-иениң уругларының амыдыралын сонуургап көрбээниниден хамааржыр.

Уругларның шын кижизидилгези болза оларның бүгү-ле амыдыралынга, коммунизм үезинге чурттаар, ажылдаар төлептиг кижилер болурунга чугула айтырыг.

С. АРАКЧАА,
Кызыл-Мажалык 11 чыл школазының башкызы.

ДЕМИСЕЛГЕ КАҢНАТТЫНГАН НАЙЫРАЛ

Журналистиң рассказы

АГААР Флодунуң хүнүнде авиаторларның байырлалынга киржир аргалыг болган мен. Ынчан Кызылга аажок изиг, аяс хүн турган. Элээн каш «АН-2» деп самолёттар дээрже соңгуг, мурнуг ужуп үнүп-ле турганнар. Агаардан Кызылды, Улуг-Хемни көрүксээн улуг, биче пассажирлер-биле оларның иштичык долган. Демги самолёттар хоорай кырынга долганы каапкаш, дедир кээп хоңгулаарга, довураклоозун дойлуп-ла турар болду.

Ынчаарда дыштаныр хүн турган болганда, ырак черлерже самолёттар ушпас турган болза-даа, Абакандан келир самолётту пассажирлер манап олурар болду. Чалымныг изиг хүн караандан дескен улус бажыңнар, ыяштар хөлегезинге хоргадап тургулаан. Үш эр кижи аэропорттуң чанында киоск садыгның хөлегезинде туруп алган, бир-ле чүве дугайын аажок-ла чугаалашкан турлар. Бис база-ла оларның чанын орта доктаап туруптувус. Ол үш эштиң бирээзи турган:

— Кызылывысты, Улуг-Хемивисти утпайн чор, Серен, чагаадан бижип тур, Төрээн черивиске аалдап кээп турар сен — дидир.

Ынчан менээ «Серен», «Улуг-Хем» деп сөстер шагда-ла бир ужурашканым кижиниң болгаш сураан дыңнааным, ам чурттап турарым Тыва черниң дугайын сагындырар боорта, шаандагы Серенни бо эвес ыйнаан, деп бодааш, кожа турган эштерниң арнынче топтап-топтап көре бердим. Шынап-ла эндевээн болдум, Ада-чурт дайынының кадыг-дошкун хүннеринде, Барыын Белоруссияга ужурашканым Хертек Серен бо мурнумда тур. Ол шоолуг-ла өскерилбээн, чүгле кастыңнары шала агаргылай бергилээн болду. Мени ол таныыбады ышкаш, ол-даа чөп боор, оон бээр хөй чылдар эрткен болгай.

— Барыын Белоруссияны утпаан силер ыйнаан? — деп улам чоокшулавышаан, оон айтырдым. Ол менче элээн кезе кайгап турган:

— Канчап уттур боор, анаа мен дайылдажып турган болдур мен ийин, — деп элдепсинген байдал-биле харыылай-дыр.

— А Дрисвяты хөлдү, өңнүүн Гунар Скудраны утпаан силер бе?

— Кайынаң, утпаан мен...

Серен менче база катап кичээнгейлиг көргеш, бир-ле чүвени сагынган хевирлиг, элээн боданган хүлүмзүревишаан, дүргени аажок холун сунуп келди, өөзүн бодаарга ам-на мени таныл кагды ышкаш.

— Силерни база, эш майор, утпаан мен! Ынчаарда бистиң сибирлерливис, енисейжилеривис дыка-ла тулушкан...

Ол орта солдат ёзузу-биле дыңзыды куспактажыпкаш, ошкажыптывыс. Удатпаанда Дөгээ даанын кырындан «ИЛ-2»-ниң күчүлүг мотору дагжап келири билек, Серен далажып эгеледи, ынчалза-даа бистиң сактыышкынныг беседавыс үзүлбээн. Дайынчы өңнүүм мээн-биле байырлашкаш, удатпаанда Саян тайгазын ажыр ужуткаш чорупкаан.

КЫСКА беседаның үезинде мээн өңнүүм Серен (ону ынчаарда фронтуга Сергей Хертеков деп адаар турган) ам Минск хоорайда чурттап, «Сельэлектро» конторазының технигинде ажылдап турар болду. Дайын чылдарында дайзын-биле тулчуп турганы ол чер оон сеткилинге аажок таарымчалыг болганы-биле ол ында ажылдап артып калганын менээ чугаалады. Ынчалза-даа төрүттүнген, өскен хеми Улуг-Хемни, төрээн ынак хоорайы Кызылды оон утпайн чорууру илдең болган. Чылдың-на шөлээлээш, манаа чедип келир, бо удаада ол ог-бүлезин чокка чааскаан келген болган.

— Ийи дугаары оглувустуң төрүттүнерин манап турар бис — деп ол хүлүмзүревишаан, менээ тайылбырлады.

Ол хүн мен дыка үр боданган мен. Дайын чылдарының эргижирээн зажигалказы (шагар оттуу) мээң мурнумга чыткан. Ооң чылар өзээ шимчевестээн, фитили хуюкталдыр өртенип калган. Ынчалза-даа ол менээ эң-не үнелиг, чүге дизе, ук зажигалка эрткен дайынның уттундурбас кадыг-дошкун чылдарының аныяк латыш партизан Гунар Скудраның, төгерик арынныг, угаангыр-сагыңгыр тыва дайынчы Хертек Серенниң болгаш оларның коргуш билбес дайынчы өңнүктерниң дугайында менээ тураскаал болуп арткан.

Ынчаарда совет шериглер гитлержи араатаннарны Белоруссиядан чап-чаа-ла үндүр сывыртааш, Балтий эриинде акы-дуңма республикаларның черлерин хостаары-биле тулчуушкуннар чоруп турган чүве. Белоруссия, Латвия болгаш Литва республикаларның кызыгаарларында терең суглуг Даугва (Барыын Двина) хемниң чоогунда улуг эвес Дрисвяты хөлдүң кыдыын орта дыштанып олургулаан он ажыг оолдар, кыстарга бис ынчан ужуражы берген бис. Ол болза, немецтерниң тылындан мырынай-ла чаа үнүп келген партизаннарның улуг эвес бөлүү болган. Кижи бүрүзүнде немецтерден хунаап алган автомат ийикпе ланчыы бар болду. Оларның шагзыраан шырайындан көргеш-ле, болар шынап-ла кончуг ырак черден үнүп, хөй-хөй бергелерни эртип келген улус-тур дээрзин билири берге эвес турган.

— Мен Латвия чурттуг Гунар Скудра деп кижи мен, а бо болза мээң отрядымның дайынчызы эш-тир — деп, бедик сынныг, чээрби ажыг харлыг, сарыг баштыг оол илеткей-дир.

— Сибирьде Улуг-Хем чурттуг Хертек дээрзиң мен — деп тааланчыг өткүт үн-биле Серен чугаалай-дыр.

Аргыглыг баш аржыылының адаандан уштунуп келген чоон кежегезин эде тутпушаан, шоваа карактарлыг кыс турган:

— Литва чурттуг Марта Рыжайсане деп кижи мен — дидир.

Оларның аразында орустар-даа, белорустар-даа бар—шуптузу-ла аныяк кижилер бистиң мурнувуска тургулаан. Сөөлгү үелеги фронтучу чаа болуушкуннарның дугайында бистиң чугаавысты аныяк партизаннар улуг сонуургал-биле дыңнап олурганнары ам-даа мээң караамга ол-ла хевээр чуруттунуп келир-дир. Серен таакпылажырын бистен дилээш:

— Шоолуг эвес таакпывысты дөгере тыртып ап-тыр бис, а ону тып алыр арга амдыызында чок-тур — дей-дир, оң.

Бис, фронтучу журналистер, ап чораан бүгү-ле таакпывысты, балык өълиинден кылган консервыларны оларга бергеш, шай, чигиривисти база оларның-биле үлештивис. Байырлажып чарлырывые мурнунда база таакпылажып турувуста, Серен кармаңындан зажигалка уштуп эккелгеш, менче суна-дыр.

— Тураскаал кылдыр мону ап көрүңер, эш майор. Бир эвес Тывага турган болзувусса... моон дээре белекти тудуп болур ийик мен — диди.

Партизан отрядының удуртукчузу Гунар Скудра болгаш оон дайынчы эштери-биле удатпаанда база катап ужурашкан бис. Дрисвяты деп хөлден ырак эвесте, хөлдер аразы бир-ле черге дайзынның кезектери долгандыр бүзээледипкен турган. Фашистер каш хонукту улаштыр хүрээлээшкинден уштунуп үнерин аажок оралдашкан. Адактың сөөлүнде олар Дрисвяты хөлдүң чаны-биле, оон ыңай эрги дээрбениң кыдыы-биле чылбыртып эртерин бодааннар.

Манаа, ол дээрбе чанынга, бистиң ийи дугаар ужуражыышкынывыс болган. Бир эвес байдал негеп келзе, дезип үнер дээн дайзынны биче када доктаадып тударын шеригниң командылал чери партизаннарга даасган болган.

Кежээ тулчуушкун эгелээриниң мурнуу чарынында Гунарга болгаш оон эштеринге барып ужурашкан бис. Эрги шоодайлар-биле далаш кадында сыскып чылыглаан дээрбе сарайында бир-ле кижиниң мергени-биле туткан печкажыгажы болгаш имиртиң деп хып турар болду.

Поляк пааннарның болгаш немец бароннарның дайын мурнунга чедир туразында аажылап турганы ол черниң чоокта чаагы байдалының дугайын Гунар Скудра өөрүнге чугаалап берип олурган.

— Эх, Дрисвяты, Дрисвяты, хөөкүй хөлүм сени аар!—деп ол дыңзыды чугаалап эгелээн. — Сээн эриктериң долгандыр улус чоннуң карактарының чажы төгүлгени ышкаш, ынча хөй суг сенде чок. Бо черлерни Польшаның, Латвияның болгаш Литваның буржуазтары үсперлеп, часпарлап үлежип чордулар. Ядыы тараачыннарның дилиндек черлери чыл келген тудум-на улам эвээш дүжүттүг боор турган. Ийленип чыткылап алгылаан тараачын хаталар имистелчек чекпе деннер-биле чырыттынып турган. Бо чер чурттугларның хөй кезиинге керосинниг лампалар кол эдилел болур турган.

Гунарның ыызы биче када соксай хонгаш, бир-ле чүвени боданган дег болган соонда, катап үргүлчүлээн:

Бо чер чурттуг революсчу латыш шүлүкчү Янис Райнис болуунуң шүлүүнге ядыы тараачынның дугайын кончуг-ла шын бижээн болган — дээш оортан каш одуругларны шээжи-биле номчуй каапты.

— Моон соңгаар черле ындыг болбас, черле ындыг болбас! — деп Марта Рыжайсане шиитпирлиг-биле сөгледи.

— Ындыг харын, черле ындыг болбас ужурлуг, кажан бай херенгитеннер эрге-чагыргага турар үеде, бистиң Улуг-Хемивистиң уюнга бодуун кижилерниң амыдыралы база-ла оон дээрелевес турган деп Серен оларны дораан-на деткип чугаалады.

...Дан бажында тулчуушкун-даа эгелээн. Гунар Скудраның удуртуп турганы партизан бөлүүнүң дайынчылары ол черни хостаары дээш демиселге кайы хире маадырлыг тулушканын бистер карактарывыс-биле көрген бис. Эвээш күштүг аныяк партизаннар дайзынның оранчок артык күштери-биле сегиржип алыр ужурга таварышкан турган.

Ол тулчуушкунуң үезинде Гунар Скудра маадырлыы-биле өлген. Марта Рыжайсане аары-биле балыглангаш, база удатпаанда өлген. Оларның коргуш билбес дайынчы өңнүү Хертек Серенниң солагай буду база аар балыглаттынган болган.

Ол кадыг-дошкун тулчуушкуннар болга-ла элээн үе эрткен. Дайынның чедирген балыглары сорбуланып экирээн, үрегдээшкиннер катап тургустунган. Акы-дуңмалышкы үш республикалар — Белоруссия, Латвия, Литваның колхозчулары дем каттыжып алгаш, Дрисвяты хөлдүң чанында, шаанда эрги үрелик дээрбе турган черге он чыл бурунгаар колхозтар аразының гидроэлектростанциязын тудуп тургусукаш, ону «Улустарның найыралы» деп адаан. Оон тулчуушкунунга Хертек Серен база идепкейлиг киришкен. Ол анаа белорусь башкы кыс Анна Мажуль-биле таныжып тывышкаш, кадайланып алган.

Дрисвяты кыдыының черлери ам таныттынмас болган. Ак-көк хөлдерлиг калбак делгемнерде «Улустарның найыралы» аттыг гидростанцияның чырыткызы чайыннандыр хып турар, а оон мырынай-ла чанында, плотина кыдыында, Серенниң дайынчы өңнүктери, маадырлыг партизаннарның хөөрү бар. Оларның хөөрү чазын-даа, чайын-даа, күзүн-даа өң-баазын чечектер-биле каастандыр шиметтиниипкен турар.

Чогум кым кижи чогааткан чүве ийик, өөрүшкүлүг кожамык ырыы ол хөлдүң кыдыынга колхозчу аныяктар кежээниң-не ырлашкан турары дыңналыр.

Хертек Серенниң хосташканы ол черде ам эргиниң аар-берге артыышкыннарындан чүү-даа артпаан — чечектелдир хөгжүп турар социалистиг чер болган. Халас электроэнергия кедээ ажыл-агыйда болгаш акы-дуңмалышкы үш республикаларның он ийи кедээ ажыл-агый артельдериниң колхозчуларының амыдырал хандырылгазында калбаа-биле херегленип турар. Ол колхозтарның тараа бастырар шаннарында, мал фермаларында, механиктиг мастерскаяларында чүс-чүс электромоторлар тургустунгулаан болгаш ажылдап турар, колхозчуларның бажыңнарында Ильичиниң лампочкалары чайыннандыр хып, кайда-даа радиоприёмниктерниң, телевизорларның антенналары каступ тургулаар.

Балтий эрии республикаларының аас-кежиктиг кижилери фашистиг араатаннардан оларны хостажып тураш, амы-тынын ышкынган Гунар Скудраның база Марта Рыжайсаненин дугайын болгаш ыраккы Улуг-Хемден келген дайынчы өңнүү Хертек Серенниң база өске-даа маадырлыг партизаннарның дугайын тураскаалдыы-биле сактып чоруурлар. Ол болза бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы дээш дошкун демиселге каннаттынган кевей сөөк совет улустарының бузулбас эп-найыралының улам быжыгып турары-дыр.

К. БЕЛОВ,
ынчаардагы фронтучу солуннуң шериг корреспондентизи.

Хоочун тудугжу—үлегерлиг ада

Ондар Быйымба — «Тиилелге» совхозтуң хоочун тудугжуларының бирээзи. Ол чүгле мурнакчы тудугжу эвес, үлегерлиг ада-иелерниң бирээзи.

Быйымба Чедер школазының ада-иелер комитединге үш чыл улаштыр соңгуттуруп келген. Школаның ажыл-агыйынга ол ышкаш сагыш човангыр ада-ие мында ховар... Ол, ажылындан хостуг шагында школага чедип келгеш, уроктарга бо-ла олуржуп, уругларның өөредилгезин, чурумун экижидип алыр дээш башкылар-биле сүмележкен турар. Уроктарга олурушкан соонда-даа, школага дежурныйлаан үезинде-даа өөреникчилер-биле бо-ла беседалашкан турар. Эң ылангыя чурум үрээр өөреникчилерни арттырып алгаш, бодунуң чагыг сөзүн берип, аажок сургаал олурар. Быйымба школага үргүлчү келириниден аңгыда, өөредилгези болгаш чуруму багай өөреникчилерниң ада-иелерин школаже чалап, уроктарга олуруштуруп база часпар үезинде ада-иелерни дежурныйладып турар. Оон уруглары кончуг эки өөредилгелиг болгаш чурумнуг, 5 «а» класста уруу Ондар Часкал школада эң-не үлегерлиг өөреникчилерниң бирээзи.

Ондар школага чайгы, кышкы дыштанылгалар үезинде септелге, чугайлаашкын ажылдарынга идепкейлиг киржип, эш-өөрү, ада-иелерни өлче бо-ла организастаан чоруур. Школага келгенде ол класстарны кезип, кайда үрелик парта, самбыра, том аарлар барын, илереткеш дораан-на септеп каап чоруур.

Бо өөредилге чылында 5 «а» класстың ада-иелери Ондарны база-ла ада-иелер комитединге соңгуп алганнар. Өөредилге эгезинде 5 «а» класстың өөредилгези болгаш чуруму кошкак турган. Ондарның удуртулгазы-биле ада-иелер комитеди класс башкызы Ондар Машпак-оол-биле демниг ажылдаан соонда, ол класстың ажылы экижээн.

Эргим ада-иелер, Ондар Быйымба дег боттарыңарның билиг, арга-мергежилиңерни харамнанмайн, школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга дузалажырыңарны күзеп тур бис.

Х. ПИНОВ,
Чедер сес чыл школазының директору.

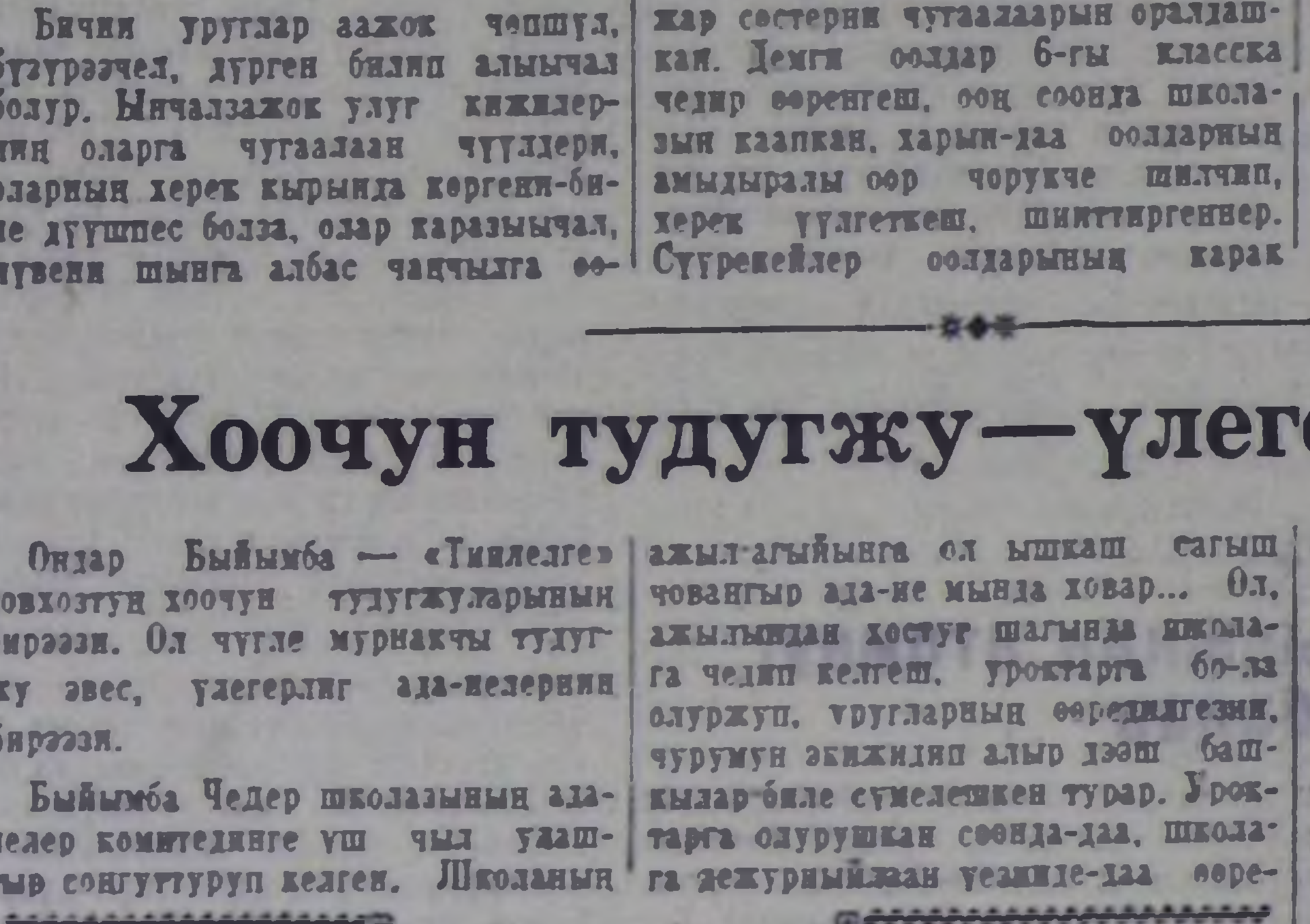

Кызыл хоорайның Пионерлер бажыңында авиамодель, чурук шыргырар, ракета тургузуу, киномеханиктер, баянистер, шевер холдар болгаш өске-даа бөлгүмнер ажылдап турар. Кандыг-даа бөлгүмде уруглар улуг сонуургалдыг өөренип, кичээл үспейн, боттарынга түскай мергежилдиң эге билиглерин алыр сорулганы салып алганнар.

Чурукта: судомоделистер бөлгүмүнүң киржикчилери (солагай талазындан) Саша Чучалин, Серёжа Шевцов, Толя Афанасьев дүрген чоруур катерниң хевирин кылып турлар.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

Чоокта чаа Карл-Маркс-Штадт хоорайда (ГДР) станок тудуунуң Март 8-зи аттыг заводка 80 машиналардан тургустунган чаа шуудулга шугумун ажытлалга киирген. Бүдүрүлгениң ажылчыннары ону хостуг шактарда эптеп тургускан. Чазаныр станоктарының тус-тус кезектерин белеткен кылырын дециилгелиг шуудулга аргазынче шилчидерин ам боттандырган.

ЧУРУКТА: чаа шугумнуң кезии.

ФОТО АДН-СЭТА-ның.

Иракта террорга удурланыышкыннар

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының чингине секретары Луи Сайян КНО-нуң чингине секретары У Танга телеграмма чорудкан, ол телеграммада чугаалап турары болза: Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы Иракта террорга шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлеп, ол террорну буруу шаварынче КНО-ну болгаш КНО-нуң кижи эргелериниң дугайында айтырыг талазы-биле комиссиязын кыйгырып тур. «Амы-тыны айыылда таварышкан ирак патриоттарны болгаш демократтарны камгалап алыр база КНО-нуң Уставынга база кижиниң эргелериниң бүгү-ниити декларациязынга дүүштүр кижиниң эргелерин хүндүлеп көөрү дээш, бодунарның эргенерде бар турар бүгү арга-чепсектерни Иракта хан төгүүшкүнүн соксадырынга ажыглаарыңарны Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы Силерден дилеп тур» деп телеграммада чугаалап турар.

• • •

Иракта ханныг террор-биле холбаштыр Демократтыг херээженнерниң Делегей Федерациязы Ирак чазакка удурланыышкын чорудкан. ДХДФ-ниң чингине секретары Кармен Дзантиниң ат салган телеграммазында чугаалап турары: «Херээженнерниң ирак эвилелиниң кежигүннеринге удур дерзии үүлгедиглерниң дугайында бистерге келген дыңнадыгларга ханызы-биле дүвүреп тур бис. Бүгү делегейниң 200 миллион херээженнерниң мурнундан бис кижиниң эргезин болгаш демократтыг хосталгаларны хүндүлеп көөрүн негеп тур бис, араатанзыг чоруктарны доп-дораан соксадырын болгаш хоругдаттырганнарны хостап үндүрерин негеп тур бис».

• • •

Делегейниң дециилгелиг бүгү хөй-ниитизи-биле кады ГДР-ниң хөй-ниитизи Иракта дерзии үүлгедиглерге киленнеп турар. Тайбың дээш немец чөвүлелдиң даргазы профессор Фридрих болза Иракта демократтарны болгаш хөй санныг патриоттарын истеп-сүрүп база кара-туразында ажылап турарынга удурланыышкынны Иракта президентизи Арефке чорудкан. Хостуг немец профэвилелдерниң каттыжыышкынының даргазы Г. Варнке удурланыышкынның телеграммазын Ирак Республиканың президентизинге база чорудкан.

• • •

Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Иракта ханныг террорга шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээн. Фейсала-Нури Саидтиң реакциялыг ёзу-чурумунга удур демиселге ирак коммунистерниң болгаш ирак улустуң бүгү дециилгелиг күштериниң ойнаан чугула ролюн Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң медеглелинде демдеглеп турар. Иракта террорну соксадырын негеп, ирак патриоттар-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээринче Германияның Федеративтиг Республиказының тайбынга ынакшылдыг бүгү кижилерин Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди кыйгырган.

• • •

Тайбың камгалалының румын национал комитединиң Иракта президентизинге чорудкан телеграммазында чугаалап турары: Иракта тайбың талалакчыларынга болгаш демократтарга удур өскүткен террорнуң дугайын, тайбың дээш демиселчилерни өлүрүп турар дугайын ханы дүвүрээзин-биле дыңнап билдивис. Тайбың дээш сураглыг демиселчи, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Азиз Шерифти тудуп хоругдааңынга шиитпирлиг удурланып тур бис.

• • •

Чехословак болгаш даштыкы студентилерниң Иракта демократтарны болгаш патриоттарны истеп-сүрүп турарынга удурланыышкынның митингизи Прагага болган. Иракта чоңга удур күштерниң кара-туразында ажылаашкынынга шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээринче бүгү чурттарның дециилгелиг хөй-ниитизин митингиниң киржикчилери кыйгырган.

• • •

Иракта массалыг өлүрүкчү чорукка болгаш тудуп хоругдаашкынга шиитпирлиг удурланыышкынын чаа ирак чазакка медеглээр деп Индонезияның улуэун болгаш оон чазаан тайбың талалакчыларының индонезий национал комитеди кыйгырган. Ирак чазакка чорудкан телеграммазынга национал комитет Иракта тайбың дээш шимчээшкинниң удурткучуларын кара-туразында ажылап турар чорукка удурланыышкынын илергейлээн.

ИРАКТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Фигаро» солунуң ам Багдадта чорүп турар тускай корреспондентизи Ирактың демократтыг калбак бөлүктеринге удур соксавайн турар дерзии үүлгедиглерниң дугайын бижээн.

Ол корреспондентиниң бижээни болза: «Багдадта «хоралыг кижилерни» аглап тударын мурнуку хевээр үргүлчүлевишаан. Коммунистерниң фамилиязын саазынга бижиир болгаш ону шериг командылалынче чорудар деп коммунистерни билир бүгү хамаатыларны багдад радио кыйгырып турган. Иракта ындыг тускай медээлерниң түңнели кандыг болурун билип ап болур.

Бир-тээ коммунистиг партия ам безин хөй чылда чажыт байдалда турар чүве болганда аңаа хамааржылгалыг кылдыр кымны-даа, бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазы азы туружу эрге-чагыргаларга билдиниp турар кижилерни буруудадып болур, ынчангаш партия билединге чылдак тырттар ужур таварышпас деп чүве билдингир. Ирактың эки организастаттынган болгаш чажыт байдалга шагдан бээр чаңчыккан коммунистери, соолгу хүннерде оларның хураалениң таварыштырган аар согуглар турбужежок, ам-даа улуг күш болуп турар».

Ирактың найысылалында байдалды тайылбырлавышаан, корреспондентиниң демдеглеп турары болза: «Ам Иракта неперээн байдал 1958 чылдың июль 14-те революцияның үезинде турган байдал-биле дөмей-лежир чүү-даа чок, ынчаарда улус массалар кудумчуларга чыгып, республиканың төрүттүнгенинге байыр чедирип турган болгай. Бо удаада кудумчуларда чыылган кижилер чок. Хоорай, кудумчулар белдирлеринде тургускулаан танкыларның айыылдының адаанда турбушаан. Комендант шагы 23 шакта эгелеп турар. Кым-даа чөпшээрел чокка хоорайдан чорүп база хоорайже кирип болбас. Таарзынмас чорук ыңаргыы ажылчыннарның ортузунда илергей болуп турар.

Февраль 8-те багдад радио чаа ёзу-чурумну боттарының деткип турар дугайын көргүзери-биле кудумчуларже үнзүн деп хамаатыларны кыйгырып турган. Ынчалзажок ол кыйгырыгны кым-даа хүлээп албаан. Харын февраль 11-де Тигр хемниң чөөн эриинде турар ядыыларның кварталдарынга улустуң хөй кижилиг чыскаалың организастаан турган.

Чыскаалчылар чаа ёзу-чурумга бүзүревес чоруктуң лозуннарын салып турган. Ынчаарда танкылар база катап шаптыктаан. Танкылар чыскаалган кижилерни тарадыр сывырары-биле үгер-боолар болгаш пулемёттар-биле боолап турган. Ол үеден эгелээш чыскаалга үнеринче чоннү кым-даа кыйгырбас апарган. Чазак ол айыылче баарындан коргуп турар».

ПАРИЖ. (СЭТА). Ирактың «Кейхан» деп солунунуң ам иран-ирак кызыгаарда чорүп турар корреспондентизиниң дамчыдып турары болза, АФП агентилелдиң дыңнадыын ёзугаар алырга Киркукта (Ирактың соңгу талазы) болгаш Амарда (Мурнуу Ирак) чаа ёзу-чурумнуң удурланыкчылары-биле ол ёзу-чурумнуң удурланыкчылары Амар хоорайның чоогунда бүгү районнарны ам ээлеп алган чадавас боор деп корреспондент айыткан. Кудумчу туллуушкуннары чорүп турда Киркук хоорайның улуг кезии удурланыкчыларның холунга база шилчээн дээрзин ол корреспондент немей чугаалаан.

Англияның кырында атомнуг бомбалар

ЛОНДОН. (СЭТА). Англия болза атомнуг бомбардировщиктерниң согуг таварыштырар чаа каттыжыышкыннарының системазынга АКШ-тың кол ужар чүүл баазазы болгап турар ужурлуг АКШ-тың президентизи Кеннеди биле Великобританияның премьер-министри Макмилланның аразынга чарган «Нассау керээзи» күүседири-биле ол бомбардировщиктерни НАТО шериг блогунга хүлээдип бээр деп турар.

«Дейли экспресс» солунунуң чүвениң ужурун билир шериг хайгаарачызы Чапмен Пинчерниң ол дугайын дыңнатпышаан, айтып турары чүл дээрге, ракеталарлыг «В-52 стратофортресс» деп аар бомбардировщиктерден болгаш «В-58-хастлер» деп дүрген ыраккыл ужудар бомбардировщиктерден тургустунган холушкак каттыжыышкыннары Англияже чорударын АКШ болуп турар.

Водородтуг бомбаларны сөөртүрүнге таарыштырган ол бомбардировщиктерни Англияда, Гринхэм-Коммонда (Беркшир), Брайз-Нортонда болгаш Аппер-Хэйфордада (Оксфордшир) база Фэйфордта (Глостершир) АКШ-тың баазаларынга тургускан турар. Ол бүгү бомбардировщиктер НАТО-нуң Европада каттышкан чепсектиг күштериниң дээди кол командылакчызы генерал Лемнитцерниң эргезинге турар дээрзин Пинчер тодарадыр чугаалап турар.

Хайгааракчының сөзү-биле алырга, ол бомбардировщиктерниң хөйү чер кырынга удуткаашкынның айыылын чайлаары-биле боттарының хөй мегатоннуг бомбаларын чүдүрүп алгаш агаарга үргүлчү ужудар апаар бөөр» деп камгалалдың англи албан черлери санап турар. Англияның агаар делгемиинии кырынга атомнуг бомбаларны «сайгара тургузарының» чурттуң чонунга айыылын хайгаарачы Пинчер ыттавайн эрттирип каар деп болдаан.

ХОСТАЛГАНЫҢ КОРАБЛИ БОДУНУҢ ЧОРУУН ДООСКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бетанкурнуң диктатуразынга удур демиселчиир турар венесуэла патриоттарның хунаап алган «Ансоатеги» деп корабль бодунуң маадырлыг чоруушкунун чедиишкиниг дооскан. Информас агентилелдерниң соолгу дыңнадыын ёзугаар алырга ол судноңу Амазонка хемниң акзында Сантана портта бразиль эрге-чагыргаларының эргезинге шилчидип берген. Судноңу хунаап алган патриоттарны амгы үеде өске чуртче чорударын хораан. Бразилияның чазаа оларга политиктиг хоргадаашкынны тыпсырын аазаан.

Даштыкыдан медээлер

★ «Чехословак социалистиг ниитилелге хөгжүмнүң ролюнуң дугайында» үш хүннүң конференциязы Прагада ажыттынган. Ол конференцияны бо чылдың апрельде болур чехословак композиторларының Эвилелиниң үшкү съездизинге белеткел кылдыр чыылдырган.

★ Барыын-африка чурт Сьерра-Леонениң чазаа Португалияга удур экономиктиг хемчеглерни чорудар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Чуртче португали бараанҳарны кииририн чаа хооййлуну ёзугаар көрүп турар. Сьерра-Леонеде чурттап турар бүгү португали хамаатыларының үш хонук хуусаада чурттан үнүп чорууруп оларга дагзып турар.

★ Оберхаузенде (ГФР) кыска метражтыг фильмнерниң IX делегей фестивалы ажыттынган. 30 чурттарның 100 хире фильмнерин, оон иштинде каш-каш совет фильмнерни фестивальга көргүзер деп турар. Дээре фильмнерни тускай шаңналдар-биле демдеглээр.

★ АКШ-тың «Поларис» деп ракеталарлыг суг иштин-биле чорүүр хемелери бо чылдың апрельде Стамбул портка келир деп турар дээрзин «Кии сабах» деп тускай солун дыңнаткан. «Поларистерлиг» хемелерниң бистиң чуртувуска келириниң сорулгазы болза чаартыр дел турар «Юпитер» ракеталарны амгы үениң эң дээштиг боо-чепсээ-биле солуурунуң көрүлдези болур деп «Джумхуриет» солун бижээн.

★ Испан полиция амгы үеде Испанияда турар база алды француз оасчыларны тудуп хоругдаан. Тудуруп хоругдаттырган оасчыларның ниити саны 12 кижиге четкен. Француз парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, дескен оасчыларга хамаарыштыр эң кадыг-дошкун политиканы чорударынга испан эрге-чагыргалар чөпшээрешкен. Аңаа харыы кылдыр француз эрге-чагыргалар Францияда туруп турар фашизмге удур кижилерге хамаарыштыр дерзии хемчеглерни алырын аазааннар.

★ Нгодиньдьемчи эрге-чагыргалар хоран чүүлүн чажар самолёттарны мурнуу-вьетнам тараачыннарның шөлдеринче чорударын үргүлчүлевишаан. Чоокта чаа Вьетнамның Кызыл Крест ниитилели ол араатанзыг үүлгедиглерни соксадыры-биле хемчеглерни доп-дораан алырын дилеп, Кызыл Крестиң делегей комитединге чагаа чорудкан.

★ Барселонада (Испания) француз консуль черниң кирер эжиинге бомба (хол-биле кылган) чазылган. Чазылдырыышкын кандыг-даа когаралды таварыштырбаан. Ол бажыңга салган ийиги бомба чазылбайн барган.

(СЭТА).

Даштыкы парлалганың допчулалы

Капиталистиг делегейде чорулдээлерниң болгаш садыг талазы-биле ажык-кончааның күштелириниң перспективазының темазы даштыкы солуннарның арыннарында хөй черни ээлээрин үргүлчүлевишаан. Оон-биле холбаштыр улуг кичээнгейни хостуг садыгның европа ассоциациязының министрлериниң февраль 18-те Женевада ажыттынган чөвүлел хуралынче угландырып турар. «Таймс», «Файнэншл таймс», «Гардиан» болгаш өске-даа лондон солуннарның тайылбырларындан ап көөрге, «ниити рынокка» каттыжып кирер дугайында чугаалажыышкыннарның үезинде сонуургалын дыка кудулаадыпкан Англия ам база катап ол блокче «чаа күштерни кирерин» күзээн. Хостуг садыгның европа ассоциациязының күсели-биле уштунуп үнер арганы тывары кордаан Англияның идегели бадыткал чок болуп турар деп чамдык хайгаарачылар баш удур сагындырып турар. «Таймс» солун ол чугаалажыышкыннар Англияның садыг талазы-биле бергедээшкиннерин шиитпирлээринге чедирип шыдавас деп чүвени редакция чүүлүнге миннинген.

Хостуг садыгның европа ассоциациязының министрлериниң чөвүлел хуралын атлантика эвилелчилерниң аразында экономиктиг дайынга чаа үе-чада кылдыр Парижтиң парлалгазы көрүп турар. Ол кызыы бөлүглежиишкин «ниити рынокка» чүгле Англияны кирбээниниң ачызында ылырып турарын «Комба» солун демдеглээн.

Делегей рыногунга япон үлетпүрнүн адааннажыр аргалының күштелгениниң «Асахи» солун мурнуку чүүлүнге бижээн. Японияның оон өске «Нихон кэйдзай» солуну хевенсаазын бараантарны садар дугайында айтырыгның талазы-биле японамерик чугаалажыышкыннарның чорудулгазынга таарзынмайн турарын илергейлээн. Япон үлетпүр ээлериниң чамдыктары америк хевенни чурт иштинче кииририн кызыгаарлаары дээш туржуп турарын солун сагындырып турар.

НАТО-нуң хөй талалыг күштерин тургузар дугайында Кеннеди биле Макмилланның дугуржулгазын боттандырар талазы-биле англи-америк чугаалажыышкыннарның февраль 18-те Вашингтонда эгелээн дугайын солуннар бижип турар. Ол планны боттандырарынга Англия биле АКШ дал ажып турарын Лондоннуң «Дейли мейл» солуну бижээн. Ындыг бодалдыг «Нью-Йорк таймс» солун база айтып турар.

«Нью-Йорк таймс» болгаш «Нью-Йорк геральд трибюн» солуннарның парлалга чери (типография ажылчыннарының ажыл соксаалыышкыны-биле холбаштыр ол солуннар мурнуку хевээр үнмейн турар) Венесуэланың президентизи Бетанкурнуң АКШ-ка аян-чорук кылып келир деп турарынче кичээнгейни көрүндүрүп турар. АКШ-че Куба халдаар болап турар дугайын чугаалаары таарымча чок-тур деп сенатор Фулбрайттың телевидениеге медеглелин солуннар база тускайлап айтып турар.

Иштики темаларның талазы-биле англи солуннар чырыдыышкын, өөредилгеде аар-берге байдалды, Англияда даштыкы чурттарже кижилерниң улам хөйү-биле чорүп турарын болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерни бижип турар.

Парижтиң эртенги солуннарының арыннарында кол черни үш теманы: президент де Гольга удур сүлчээни, Иракта байдалды болгаш атлантика эвилелде чөрүлдээни бижиири ээлээн. Сүлчээниң бүгү төөгүзүнде болгаш ону долгандыр шуугаазында мырыңай билдинмес чүүлдер дыка хөй дээрзин «Юманите» солун демдеглеп турар.

Ирактың демократтыг болгаш патриотчу күштерниң төлээлекчилеринге удур массалыг дерзии үүлгедиглерниң дугайын делегейниң бүгү парлалгазы дыңнадып турар. Дециилгелиг солуннар Иракта ханныг террорга шиитпирлиг удурланып турар.

Делиниң парлалгазы парламентиниң бюджет сессиязынче улуг кичээнгейни угландырып, чаа сан-хөө чылында шериг сорулгаларынга чарыгдалдарның улуу-биле көвүдээрин баш удур айтып турар.

Польшаның «Трибуна люду» солуну Польшаның болгаш ГДР-ниң трактор үлетпүрүнге кады ажылдажылганың калбарганының дугайын номчукчуларга дыңнадып турар. Чөөн Кыдаттың мурнакчы бедээ ажыл-агый кооперативтерниң чөвүлел хуралының Шанхайда хагдынган дугайын кыдат парлалга дыңнадып турар.

(СЭТА).

Редакцияга ЧАГААЛАР

Тыва даг-руда комбинадының директору эш Г. В. Туровецке чагаа

Григорий Васильевич, бо ажык чагааны силерге Ак-Довурак суурнуң Набережная кудумчузунуң адыы ужунда дөртен тос чуртталга бажыңнарының бүгү чурттакчылары бижип олур бис. Бо бажыңнарда күш-ажыл кылып шыдаар бүгү кижилер, бистер бүгү-эвилелге ужур-дузалыг Ак-Довурак комбинадының тудуун дүрген доозуп, баштайгы тыва даг-дугун Төрээн чуртка бээр дээш херекке боттарывыстың арга-мергежилдивисти, бүгү-ле күжүвүс-түү харам чокка үндүрүп, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, партияның өндүр улуг Программазының салган сорулгаларын күүседири дээш күш-ажылды коммунисчи ёзу-биле бедик көрүп, ажылдап тур бис.

Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс күш-ажылды кылып турар кижилерниң амыдырал-чурттаалгазынче үргүлчүнүң доктаамал кичээнгейниң салырының дугайында сорулгаларны бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар удурткучуларының мурнунда салып турарын база-ла эки билир бис.

Григорий Васильевич, эрткен 1962 чылдың августа «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң партия болгаш ажыл-агый активиниң хуралы болуп турда, аңаа санал берген элээн каш кижилер Ак-Довурак суурнуң Набережная кудумчузунуң адыы талазында дөртен тос чурттаалга бажыңнарының чурттакчылары радио дыңнавайн турарын, ында сайгылгаан киирдинмейн турарын чөптүг-биле саналдаан болгай. Ынчан силер президиум столунга олура мынча диген болгай силер:

— Эш Внуков, доп-дораан сметазын тургускаш, шыйыг телевилезин база кылгаш, бистиң даг-руда комбинадынче чорудуптуңар. Бистер аңаа үндезилээш, сайгылгаан, радио точкаларын киирттир акшаны кандыг-даа саадааш чокка бээр бис. Сайгылгаан чырыы ол бажыңнарга доп-раан-на чайынналып, радио өткүт чиңге чугаалай бээринге бүзүренер.

Бистиң тудуг эргелели силерниң ол айтыышкыныңар ёзугаар сметаны тургускаш, телевилезин кылгаш, бичедаа саадаашкын чокка чорудкан. Акша келир эвеспе дээштиң ук кан. Акша келир эвеспе дээштиң ук ажылды кылыр кижилерни, материалдарны белеткеп эгелей берген турган. Элээн каш хонуктар эрткенде силерниң ат салганыңар мындыг харыы чедип келген: «Ук кудумчула бажыңнар ажылчыннарының хуузунда бажыңнары болганда, акша-херекни берип шыдавас-тыр бис». Ол бажыңнарда чурттап турар кижилер бистер чырык, радио дораан болур эвеспе бе деп өөрүп турган идегеливис, силерниң ол харыыңарны дыңнааш өжүп калган от ышкаш апарган.

Ынчалза-даа «Тыва даг-дугу» тудуг эргелели бодунуң идегелин чидирбээн. Силерниң адыңарга дилегни база катап киирген. Ол дилегни хандырып шыдавас бис дээрзиниң дугайында силерниң ат салган бижикнер база катап келген.

«Аазаан сөзүнге ээ болуп шыдавайн турар кандыг кончуг директор боор» деп, чамдык улус өлдепсинип чугаалажып турар апарды.

Ажылчы чоннарның хуузунда бажың тудуп алырынга күрүнеден узун хуусаалыг чээлиин берип, сайгылгаан, радиону киирип берип, үттүндүрбес дузаны чедирип турар болгай. Чурт иштинде болгаш даштыкыда-даа болуп турар чүгүла болуушкуннарны, солун концерттерни, дамчыдылгаларны радио чоктун хараазындан дыңнавайн турар бис. Шынап-ла, радио чокта дүлей чүве-биле дөмей өөренип турарлар. Школачы дөмей дээрзи-ле шын-дыр. Ажыл шагының соолунде бажынга келгеш, солун дамчыдылгалар дыңнаар радиоприёмниктер садып алыр дээрге электри чок-тур. Бо бажыңнарда 265 ажыг ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар ог-бүлези-биле кады сайгылгаан чырыы чок, радио дыңнавайн чурттап турарлар. Оон иштинде 100 ажыг школачылар бар, база дыка хөй кижилер кежээки школаларда, тудуг техникумунуң филиалында, өөредилге черлеринде өөренип турарлар бот-кичээл кылып, өөренириңге дыкала шаптыктыг болуп турар. Хүн ажып, имир дүжерге, дең кывсып алыр, книстелчек чырыкка солун, сеткүүл, ном номчуурунуң кандыгдаа баргындаазы чок. Ынчангаш кежээлер бистиң бажыңнарывыска чалгааранчыг эртип турар.

Сайгылгаан, радио дугайында аазаашкынга хамаарыштыр.

Бистиң бажыңнарны кажан электрижидип, радиожударының дугайында айтырыгны ажылдап турар черивис «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң удурткучуларынга тургузарывыска мынча дээр-дир:

— Тыва даг-руда комбинадының директору Григорий Васильевич Туровецтиң акша бээр дугайында чөпшээрели херек. Энир чылын хуралга олура аазаан аазаашкынын бо чылын таанда боттандырар ыйнаан — деп, харылап каарлар-дыр.

Бистер ам черле чүү хире үр үе иштинде сайгылгаан чок, радио киирдинмээн бажыңнарга чурттаар улус бис?

О. ЧЫДЫГ-ООЛ.

Набережная кудумчузунуң адыы талазында дөртен тос бажыңнарының бүгү чурттакчыларының мурнундан.

Чагыдылгаларны дүрген тарадыр

Шүйда кадыкшылга школазының башкылары болгаш ажылдакчылары солуннарны барык шупту чагыткан. Бистиң коллективте тускай почтачыны тургузуп алган бис. Ийи хонгаш-ла суурда почта салбырынга ол чеде бээр.

Ынчалза-даа чамдык үелерде почтачывыс мырыңай куруг кээр. 1963 чылда чагыткан сеткүүлдерниң чаңгыс-даа номери келбээн. «Крестьянка», «Смена», «Современная Монголия», «Политическое самообразование» болгаш оон-даа өске журналдар февральдың ортанга чедир алдынмаан. Белзе чогуур чагылгалар-ның орнунга «Пчеловодство», «Сельское хозяйство» дээн ышкаш бистиң чагыдтааныывыс сеткүүлдер кээп турар апарганын кижи кайгаар.

Январь 30-ниң хүнүнде үнген «Шынның» номерлери база чок. Шилчидилгелер, чагаалар үр болгаш кээп турар-дыр. Бистиңде ам дээрезинде радио, телефон чок, ынчангаш чаа болуушкуннарны дүрген-не билип ап шыдавайн турар бис. Бистиң амыдыралывыска эң чугула чүүл — солуннарны, журналдарны биске чогуур үезинде тарадып бээри күзенчиг.

Б. БАРБА.

Чолаачылар маргылдаазы

ДОСААФ-тың республика комитеди Кызыл хоорайның болгаш республиканың автоинспекцияларыбиле кады Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл оюнга турааскааткан кудумчу шимчээшкининиң чурумун сагырының талазы-биле автомобиль чолаачыларының чаңгыс болган маргылдаазын эрттирген. Бо маргылдаага автоажыл-агыйлардан 12 команда болгаш хуузунда бирги чер дээш беш чолаачы киришкен.

Эрткен чылдагы мындыг маргылдааның тиилекчизи Коммунал ажыл-агый министерствозунуң командазы борта база катап бирги черни ап, эң-не эки санныг болган. Ол командының чолаачылары И. Г. Викторов, В. И. Петров, В. А. Лопатин, И. Ф. Вертипрахов болгаш Г. К. Горбунов олар «ГАЗ-93» маркалыг автомобильге кудумчу чурумун сагырының талазы-биле бедик мергежилдиин көргүскеннер. Ук командазы ДОСААФ-тың автомотоклуву I чергениң дипломун, шилчиир кубокту болгаш вымпелди тыпсыкан. Ийиги черни пассажирлер АТК-зының командазының киржикчилери чедип алган. Бо команданың чолаачылары шупту чиик машиналар башкарып, аңаа киришкен. Чолаачылар Т. Панин, Г. Незванов, Н. Воронов, А. Анашкин, В. Сепкевич олар бо хевириниң автомашиналарынга кудумчу шимчээшкининиң чурумун эки сагып билирин көргүскеннер. Үшкү черни ол-ла АТК-ның ийиги командазы алган. Бо командаларга база-ла II—III чергениң дипломнарын, вымпелдерни тывыскылаан.

Маргылдаага чаңгыс-даа шиитпел сан чок болган чолаачыларны онзалап демдеглээри чугула. Ындыгларга пассажирлер АТК-зының командазындан бирги класстың чолаачылары Н. Незвановту, Г. Панинни, А. Трушинни, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зындан ийиги класстың чолаачызы И. Викторовту хамаарыштырып болур.

Кудумчу шимчээшкининиң чурумун сагып билири чолаачыларның эң харысалгалыг херээ. Хоорайларның кудумчуларынга болгаш автомобиль оруктарынга болу бергилээр озал-ондактан чайлаары оон чурумун чолаачы кижи бүрүзүнүң шак билиринден хамааржыр. Ынчангаш бо маргылдааның автомашина башкарыкчыларынга улуг ужур-дузалыы билдингир. Ону чамдык автоажыл-агыйларның удурткучулары үнелевейн барганы хомудаанчыг. № 1 АТК-ның командазының маргылдаага киржири-биле чорудкан чолаачылары кудумчу шимчээшкининиң чурумун эки сагып билбес болуп илерээн. Ниитизи-биле ол командының киржикчилери 366 шиитпел санны демдеглеткен. Ук АТК-ның 400 хире чолаачыларындан чаңгыс, багай белеткелдиг команданы чорудар аргалыг болганы чөгенчиг. Респотребсоюз АТК-зы, «Кызыл-тудуг» трезиниң АТК-зы, Минусинск АТК-зы ышкаш улуг автоажыл-агыйлар бо маргылдаага шуут киришпээн.

А. ПОТАНДАЕВ.
ДОСААФ-тың республика комитединиң чанында автомотоклубтуң начальниги.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага кезек булуттагылап каап турар хүн болур. Соңгу-чөөн районнарга биче хар чаар, оон өскелеринге болгаш Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат кошкак.

Агаарның температуразы: даглыг черлерге — 5 — 10, оон өскезинге — 17 — 22, а Кызылга — 17 — 19 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Бистиң бажыңывыс хериминге» 9.40, «Пржевальский» 11.40, «Нуруг рейс» (делгем экранныг) 1.40, 9.40 (кежээкиниң), «Ол чүгле өөн-баштан болган» 3.40, 5.40, 7.40 шактарда.

«ВОСТОК» «Барыын чүгче орук» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Хайгылчының маадырлыг чоруу» 11.15, 1.15, 3.15, «Чараш кушкаштар» 5.15, «Ол бир чайын танцылаган» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Синдбадтың чедиги аян чоруу» 10.30, 1.30, «Самолёт 9 шакта ужуп үнер» (делгем экранныг) 3.30, 5.30, 7.30, «Андарган кур чер» (3-кү сериязы) 9.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарының 23-35, кедээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00066. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БӨГҮН—СОВЕТ АРМИЯНЫҢ БОЛГАШ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

№ 46 (F450) 1963 ч. февраль 23, суббота | Өртээ 2 көп

Малчыннарның хандырылгазы

Чуртка мал продуктуларының элбекшилин тургузар талазы-биле партияның салган сорулгаларын боттандырар дээш демиселдиң мурнуку одуруунда бистиң алдарлыг малчыннарывыс чоруп турар. Малчыннарның күш-ажылы улам үре-түңнелдиг болзун дээш, оларның дугайында доктаамал сагыш салыры—партияның, бүгү-ниитиниң чугула херээ.

Совет эрге-чагырганың чылдарында тыва тараачыннарның социал амыдыралы таныттынмас кылдыр хааргтынган. Оларның хөй кезии чаагайжыды туттунган, чылыг, чырык бажыңнарда культурлуу-биле чурттап олурарлар. Чүгле сөөлгү дөрт чылдарда бистиң республиканың колхозтар, совхозтарында 3600 чуртталга бажыңнары туттунган, чер болганында чаа-чаа суурлар төрүттүнүп тывылган, оларда хөй-хөй культура одаглары, эмнелге салбырлары, магазиннер болгаш столовайлар ажыттынгылаан. Колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының орулгазы чыл санында өзүп, олар материалдыг болгаш культурлуг амыдыралдың херекселдерин улам хөйү-биле негеп турар апарганнар. Тываның тараа, сиген шөлдери, мал фермалары мурнакчы техника-биле хандыртынып турарындан көдээ ишчилерниң күш-ажылы мурнукузунга бодаарга дыка чиигээн.

Мал ажылы — бистиң республиканың экономиказының кол адыры, а ооң могаг билбес ишчилери—материалдыг байлактарның чогум-на тургузукчулары ол. Оларны дээш кайда-ла доктаамал кичээнгей салдынып, малчын кижилерниң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг бүгү байдалдар хандыртынган болдур, ында дээре түңнелдер чедип алдынып турар. Чижээ, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай мал фермазында 30 ажыг малчыннар ажылдап турар. Олар шупту эки бажыңнарда культурлуг чурттап олурарлар. Ол чаа, чараш суурда эки дериилгелиг көдээ клуб, хөй ном фондулуг библиотека доктаамал ажылдап турар. Оларга малчын кижилер, оларның өг-бүле кежигүннери хостуг шактарда кино, концерт көрүп, ном, солун номчуп, дыштанылгазын культурлуг эрттирип, эртем-билиин өстүрүп турарлар.

Фермада интернаттыг школа, уруглар яслизи, эмнелге салбыры тургустунганы-биле малчыннарның ажы-төлү доктаамал хайгааралга аас-кежиктиг өзүп-доругуп, өөренип, кижизип, медицина дузаламчызы таарымчалыг көргүстүнүп келген. Ында көдээ магазинден малчыннар амыдыралдың бүгү-ле эргежок чугула бараанарын садып ап, боттарының херекселдерин четчири-биле хандыртынар аргалыг болган. Ферманың бүгү ажыл-ишчилери чунар бажыңга неделя санында кирип, арыг-силиг чурттап турарлар. Ильичиниң лампочкалары-биле суурда чайыннандыр чырып, мал ажылында электри күжү ажыглаттынып эгелээн. Бо бүгү таарымчалыг байдал эът, сүт, дүк бүдүрериниң көвүдээринге идиглиг болуп, ол ферма эрткен чылдың планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүседип шыдаан.

Бир эвес республиканың бүгү-ле колхозтар, совхозтарының мал фермаларында, хойжу бригадаларда ажылдап турар малчын чон шак мынчаар эки хандыртынып келген болза, мал ажылы амгызындан дыка шапкын сайзыраан, продуктулар бүдүрери улам көвүдээн турар ийик. Ынчаарга мал ажылының хөгжүдези-биле тудуш холбаалыг бо чугула херекте четпестер бисте ам-даа хөй дээрзин СЭКП обкомунуң чоокта чаа болган пленумунга шыңгыы демдеглээн. Чүл дизе, элээн чамдык колхозтар, совхозтарның, партия, совет организацияларының, бүдүрүлге эргелелдериниң, министерстволар болгаш албан черлериниң удуртукчулары малчыннарның негелде, херекселдерин хандырарынче шоолуг-ла кичээнгей салбайн, чамдыкта харын даа шуут-ла херекке албайн келгениң пленумнуң киржикчилери тодаргай факттыларга көргүскен.

Пленум болгандан бээр элээн каш хонуктар эрткен. Бо үениң иштинде чер-черге чамдык практиктиг хемчеглер алдынганы чугаажок. Ылангыя Чөөн-Хемчиктиң партия, совет организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары каш-ла хонуктарда чамдык колхозтарның, совхозтарның мал фермаларынга, хойжу бригадаларның төптеринге элээн хөй чурталга бажыңнарының тулуун доозуп, ажыглалда киирген, хөй-хөй бажыңнарның септелгезин чорудкан, чунар бажыңнарны, кызыл булуңнарны ажыткылаан, малчыннарның садыг, эмнелге хандырылгазын экижидеринче угландыр хемчеглер алдынган. Шак мындыг далаштыг хемчеглерни өске-даа районнарга база чорудуп, кыштың соогунга, чайның изиинге торулбайн, маадырлыг-биле ажылдап турар малчын кижилерниң амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни күштелдирип болур турган.

Бүдүн одарлар төптери, түс-түс кыштагларга чуртталга бажыңнары дээн ышкаш капитал тудуглар ындыг дүрген кылдынып шыдаттынмазы билдингир. Ынчалза-даа бар чуртталга бажыңнарын септеп, малчыннарга эмнелге, садыг хандырылгазын, почта чедирилгезин амгызындан экижидип, политкижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдарны чер болганынга күштелдирип болур аргалар бисте бүгүн бар. Ынчаарга Барыын-Хемчиктиң «Малчын», «Кара-Хол» колхозтарында болгаш Тес-Хемниң «Тес-Хем» совхозта бо талазы-биле херектиң байдалы мурнукузундан барык-ла өскерилбээн, а ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия эге организациялары ам чернле кажан хөделип эгелээр бодап турары ол?

Бо болгаш өске-даа бүгү четпестерни дүрген узуткавышаан, малчыннарның материал-культурлуг херекселдерин долузу-биле хандырарының херээн парторганизациялар үргүлчүнүң контролюнга тургузуп, малчын бүрүзүн ёзулуг партийжи сагыш салышкын-биле хүрээлээри чугула. Малчыннарның амыдырал-культурлуг херекселдери-биле холбашкан бичии-даа негелде, хомудалдарны кичээнгей чок көөр чорукту шиитпирлиг-биле сый шаап, бүрүүлүг кижилерге шыңгыы харысалгазы хүлээдир херек.

Бо айтырыгны чоокку хүннерде түс-түс районнарга болуп эрткилээр партия комитеттериниң пленумнарынга, колхоз, совхозтарда парторганизацияларның ниити хуралдарынга хандыр чугаалажып, ап чорулар бүгү-ле практиктиг хемчеглер тодаргай ажылдап кылдынган турар ужурлуг. Ол хемчеглерниң аразынга ынды дээрге-ле 1—2 чылдарның дургузунда шиитпирлеттинер перспективтиг сорулгалар база бодамчалыы-биле планнаттынган турза чогуур. Фермалар, бригадалар болгаш түс-түс малчыннар аразынга культурлуг чуртталга дээш социалистиг чарыштың тугун бедик көдүрери—парторганизацияларның база бир чугула сорулгазы.

Ам республикада мал кыштаглаашкынының эң харысалгалыг болгаш берге үези келген. Малды менди кыш ажырарының салым-чолу малчыннар-биле хүн бүрүдеги партийжи ажылдың деңнелинден, ооң организакчы, мобилизакчы ролюн улам бедидеринден бичеп эвези-биле хамааржыр. Мынчангаш бүгү-ле дээре күштер, болдунар аргалар малчыннарга дузалажырынче мөөннеттинген турар ужурлуг.

Финляндияның премьер-министри Москвада

Совет чазактың чалаанын ёзугаар Финляндияның премьер-министри Ахти Карьялайнен кадайы-биле кады Москваага февраль 21-де чедип келген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрушев кадайы-биле, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы А. Н. Косыгин кадайы-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери ону Ленинград вокзалга уткуп алган.

• • •

Совет чазактың чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде келген Финляндияның премьер-министри Ахти Карьялайнен февраль 21-де Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрушевка чораан.

Н. С. Хрушев биле Ахти Карьялайненниң аразынга чылыг, найыралчы беседа болган.

• • •

Финляндияның премьер-министри Ахти Карьялайнен февраль 21-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке чораан.

Ужуражышкын үезинде Л. И. Брежнев биле А. Карьялайненниң аразынга найыралчы беседа болган. (СЭТА).

ЧАС МАНАВАС, ЭКИ БЕЛЕТКЕН!

★

ШАҢДА ЧАРЫШ

«Багай үрезинден эки дүжүт алдынмас» деп, улустуң үлегер чугаазы бар болгай. Көдээ ажыл-агыйның Таңдыда дуржулга станциязы ынчангаш үрезин арыглаашкынынче улуг кичээнгейни салып турар.

Станцияның төп шаңында электромоторлар болгаш тараа арыглаар машиналар хүннүң-не эртенден кежээге чедир диңмирел-ле турар. Ында ажылдап турар эштерге кыштың соогу-даа коргунчуг эвес. Оларның хөй кезии херээженнер. Кижи бүрүзү бодунуң харыылап турар участогунда эки ажылдап турар.

Арыглап турар үрезиннерде мандыг сорттар чок дээр. «Скала», «Московна», «Саратовская», «Цезиум», «Харьковская», «Альбидум», «Лютесценс», «Мильтурум» болгаш оон-даа өске сорттуг үрезиннерни станция бодунуң болгаш республиканың колхоз, совхозтарының часкы тарылгазынга белеткеп турар.

Дуржулга станциязы 22800 центнер кызыл-тасты, 4810 центнер арбайны, 2160 центнер суланы, 300 центнер чиңге-тарааны арыглаар планныг, ам 12113 центнер кызыл-тас, 2503 центнер арбай, 2160 центнер сула болгаш 300 центнер чиңге-тараа арыглаттынган. Оон ыңай 1000 центнер чочак-тарааны, 43 центнер бобыларны болгаш 106 центнер чазын тарыыр виналарны арыглаары доозулган.

Сөөлгү хүннерде «ОС-3» болгаш «ОС-4,5» машиналар-биле тараа арыглаашкынын чогуур үезинде доозар, бүгү үрезиннерни чамып тарыыр шынарынга чедирер дээш ажыл улам күштелген болгаш ажылчыннар аразында социалистиг чарыш чоруп турар.

Үрезин арыглакчылары М. Кандрашева, Т. Коровина, Е. Рыженкова, В. Нагорных, А. Нагорных, В. Клыкова, Л. Федорова болгаш М. Демаманова олар хүн бүрүде чарыштың тииленчилери болуп, ажыл нормазын 110—120 хуу күүседип турарлар.

Н. АФОНИН, агроном.

☆ ☆ ☆

„Чодураа“ колхозта

Улуг-Хем район «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң часкы тарылгага белеткели эки эвес чоруп турар.

1963 чылдың дүжүдүн тарып өстүрер шөлге 1700 ажыг тонна өдекти чемишчидилге кылдыр тегер деп планнаан, ам оон чүгле 90 тонназын сөөртүп чедирген.

Тракторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказының септелгелери дыка оожум. Ам 21 тракторларның чүгле 13-жү септеттинген. Тракторлар андазыннарының болгаш лущильниктерниң септелгези чаа-ла эгелеп турар.

«Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбырының чорудуп турар септелгелериниң шынары багай дээрзи илереп турар. Чоокта чаа аңаа септээн «ДТ-54» тракторну тракторист эш Сүмбүр-оол ажылдады бээрге, мотору дорган-на үрелип, блогу часты берген.

Колхозта септекчилерниң ажылдаар чери соок. Септелге чорутсун дээн мастерская бажыңының соңгалары өйбак, дорразындан салгын хадып турар. Ынчангаш аңаа ээрип ээрип алыр безин аргажок соок боол келген.

Үрезин арыглаашкыны

Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбыры тараа культураларының дүжүүн өстүрер талазы-биле ук совхозтуң кол салбыры болуп турар.

Ынчангаш мында «К-153» маркалыг электромоторну тургускан. Оон энергиязы сурну доктаамал чырыдар, үрезин арыглаар машиналарны хөделдирген турар ужурлуг.

Ылаңгыя часкы тарылгага үрезиннер белеткээри — чугула ажылдарның бирээзи. Чоокку үеге чедир маңаа электри энергиязының бериишкини үзүктелип турган. Ынчангаш арыглаза чогуур 800 тонна хире үрезинниң чүгле 302 тонназы арыглаттынган. Станция ажылдавайн баарындан чамдыкта 20 хире ажылчыннар ажыл чок хүнзегилээр турган. Совхозтуң улуг электромонтеру эш Ильин бо салбырда электри станциязы канчаар ажылдап турарын кээп хынап көрбейн турган. Чүгле чоокта чаа келгеш ук станцияның ажылын шулуудаткан. Бир эвес ток доктаамал бердинип турган болза үрезин арыглаашкыны шагда-ла доосту бээр ийик.

Үрезин арыглаашкынын ам үш «ОС-3» машиналар-биле чорудуп турар. Арыглакчылаар звенозунда Кызыл-Эник, Доржу-оол, Кызыл-оол, Сүрүн-Хүүрак олар эң эки ажылдап турарлар.

ДУРЖУЛГАЛЫГ КУКУРУЗАЧЫ

СҮГ-АКСЫ. (Телефон-биле). Сарыглар Далааның күш-ажылчы чедиишкинин чүгле «Сүт-Хөл» совхозта эвес, Чөөн-Хемчик районда безин сураглыг. Бора-Тайганың комсомолчу механизатору эрткен чылын бодунга быжыглаан 118 гектар кукуруза шөлүнүң гектар бүрүзүндан 400 центнер ногаан массаны өстүрүп ажааган.

Бора-тайгажылар бо чылын кукурузаның шөлүн 400 гектар чедир калбартырын шиитпирлээн. Сес кижи составтыг аныяктар звенозун дуржулгалыг кукурузачы эш Далаа удуртуп турар. Олар шупту механизаторлар, звенода үш «Беларусь» тракторну быжыглап берген.

Часкы хову ажылынга белеткел амгы үеде кидин-түлүк. Звенонуң механизаторлары кыштагларже сиген чедиргеш, оон ээрде өдек сөөртүр чанчыл болган. Кукуруза шөлүнде ам 110 тонна ажыг чемишчидилгени чедирген. Олар соңгулда хүнүнге чедир ниитизи-биле 480 тонна өдекти шөлге чедирер хүлээлгезин ажыр күүседип шыдаар.

Бүгү көдээ корреспондентилерге

Ам февральдың сөөлгү хүннери. Эртен бичии кыржаң сооксумаар турза-даа час бодунуң ээлчээнче удавас шуудап кирип тер. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери улуг үулениң—часкы тарылганың бүдүүзүнде туруп турар.

Тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бо чылын бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери эгелекчи чорукту үндүрүп, боттарынга улуг хүлээлгелерни алгаш, ам күүседип турарлар. А ол эргелелдиң ажыл-агыйларында часкы тарылгага белеткелди ында бүгү көдээ корреспондентилер контрольга алгаш, массалыг рейдилерни чорудуп эгелээн.

Ажыл-агыйларда техника септелгези, үрезиннер арыглаашкыны, кадрлар өөредилгези, чемишчидилге сөөртүлгези кандыг чоруп турарынче көдээ корреспондентилер улуг кичээнгейни салып, ол дугайын түс черниң солуннарынга массалыы-биле бижип, харын-даа төп «Правда» солунга база бижээннер. Ынчангаш боттарының үлегери-биле ажылдаарынче бүгү көдээ корреспонтентилерни олар кыйгырып турарлар.

Усть-Лабинскиниң көдээ корреспондентилери боттарының чагааларынга чүгле четпестерни илередип турар эвес, харын эки чүүлдер дугайын, бүдүрүлгеге кандыг чаа чүүлдерни чер-черде ажыглап турарын, мурнакчы механизаторларны, часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик шынарлыг чорудар дээш кандыг шиитпир хүлээп алганын массалыг бижип турарлар. Олар партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылдап, гектар чер бүрүзүн ажыл-агыйлар шын ажыглап турарын, агротехниканың негелделерин сагып турарын, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин практикага шиңгээдип турарын, социалистиг чарышты организастап турарын болгаш чер ажылының бүгү кижилеринге культура-амыдыралдың эргежок чугула таарымчалыг байдалдарын тургузуп турарын хайгаарап турарлар.

Бистиң республиканың бүгү көдээ корреспондентилери Усть-Лабинскиниң көдээ корреспондентилериниң бо эгелекчи чоруун деткип, колхоз, совхозтарда часкы тарылгага белеткелдиң амгы байдалын солуннарга, ооң иштинде «Шын» солунга калбаа-биле чырыдары чугула. Бо дугайында силерниң хөй-хөй чагааларыңарны манап тур бис, эштер.

ССРЭ-ниң Камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

№ 26

1963 чылдың февраль 23. Москва хоорай.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Бөгүн совет улус болгаш ооң дайынчылары Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл оюн байырлап турар-дыр.

Совет Чепсектиг Күштериниң дөртен беш чыл оюн СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чеди чыл планын күүседир, экономиканы болгаш культураны улам ыңай хөгжүдер дээш демиселге совет улустуң шылгараңгай тиилелгелериниң байдалында демдеглеп турар. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы эде тургузарын чорудуп турар чорук үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнүнге, улус массаларының эгээртиимес чогаадыкчы чорууң эң калбаа-биле илередиринге дузалаан турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак делегейниң чаа дайынын болдурбас, чер кырынга тайбыңны быжыглаар дээш демиселди быжыг болгаш чайгылыш чокка чорудуп турар. Социализмниң болгаш тайбыңның күштери империалистиг агрессорларны ыңчыктырбайн барып шыдаар. Ындыг болза-даа делегейниң термоядролуг дайынын өөскүдүп үндүрер дээр калчаалыг пландарындан реакцияның болгаш дайынның күштериниң ойталавайн турарын барымдаалавайн барып болбас. Ооң ужурунда Коммунистиг партия моон соңгаар-даа бедик серемчилелдиг болурун, Совет Эвилелиниң камгаланыр аргазын шуудургу быжыглаарын, Армияның болгаш Флоттуң дайынчы белеткелин могаг чокка бедидерин негеп турар.

Партияның, улуг Ленинниң тургузуп база дадыктырган Совет Чепсектиг Күштер бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнге кайгамчык арыннарны эвээш эвести бижип киирген. Кадыг-дошкуун тулчуушкуннарга олар хөй санныг дайзыннарны чылча шапкан. Ам Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду эң күчүлүг болгаш эң сайзыраңгай дайынчы чепсектер-биле чепсеглеңген, коммунистиг тургузуушкунунуң камгалалында көрүнгүр туруп турар, оларның хууда составы коммунизмниң херээнге кызыгаар чокка бердинген. Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттышкан. Буза шаптыртпас дайынчы күчүнүң ачызында бистиң Чепсектиг Күштеривис тайбыңны камгалаарының, империалистиг агрессорларны ыңчыктырбазының эң чугула факторларының бирээзи, тайбыңга ынакшылдыг улустарның айыыл чок чоруунуң чөлеңгиижи болуп турар.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар, офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар! Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл ою-биле холбаштыр силерге байыр чедирип тур мен! Серемчилелиңерни болгаш шериглериңер дайынчы белен болуруң хүн бүрүде бедидиңер, боттарыңарның политиктиг билиглериң болгаш дайынчы мергежилиңерни чүтүлдүг-биле сайзыраңгайжыдыңар, дайынчы чаа техниканы болгаш чепсекти кызымаа-биле шиңгээдиңер, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң, шериг даңгырааның болгаш уставтарының негелделерин шыңгыы сагыңар, сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту бүгү хемчеглер-биле быжыглаңар! Кандыг-даа агрессорну чылча шаварынга кезээде белен болуңар!

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл болган оюнга алдар болдуруп дужаарым болза:

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, а ол ышкаш маадыр хоорайларга артиллерияның дөртен беш даштаашкыннары-биле бөгүн, февральдың 23-те салюттаар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл болган ою делгерезин!

Улуг совет улуска болгаш ооң маадырлыг Чепсектиг Күштеринге алдар!

Совет улустуң бүгү тиилелгелериниң сорук кииржикчизи болгаш организакчызы — Ленинниң тургусканы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

ССРЭ-ниң Камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы
Р. МАЛИНОВСКИЙ.

СОНГУЛДА ХҮНҮНГЕ

Белектиг ужуражыр

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының эргелекчизи эш Даваа эрткен чылдың сентябрьның эгезинде ажылчын Долаан Норжайны кабинединге чалап эккелген.

— Бистиң салбырның дуржулгалыг малчыннарының бирээзи кижи болгай силер. Салбырның бир бөлүк 63 бызааларының кужу дыка арган. Ол бызааларны семиртир азыраарын силерге дагзыр деп саналдар, ол дугайын сүмележир дээш силерни чаладывыс—деп, салбырның эргелекчизи тайылбырлаан.

— Күжү арган 63 бызаа дугайын дыңнаан мен. Ам дээрге, күстүң хүрү-дүр, а бызааларның ырбыскын болганының кол-ла чылдагааны чүдел дизе, оларның ажаалдазының четпезинде-ле болгай. Ол бызааларны сегидип, доруктурар арга бар деп бодаар мен. Бызаа азыраар чемнер-биле хандырган турарын дилээр-дир мен—деп, Норжай Азыракаевна чугаалаан.

Төрээн Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң март болгаш ноябрь Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга салышкынын киирер дээш совхозтуң дуржулгалыг малчыны Норжай Азыракаевна бүгү күжүн харам чокка салып ажылдаан. Ооң бызаалары удаваанда сегээн болгаш семирип эгелээн. Арбай, сула чарбазын холуй хайындыргаш, ону сүттээш, бызааларын ол азырап келген.

— Сагыш човаңгыр малчын бызааларын ёзулуг семиртир азырап шыдаан. Бызаа бүрүзүнүң хонукта немелде деңзизи ортумаа-биле 600 грамм ажыг болган. Эң дээре семирээн 15 бызааларны Долаан Норжай кадарчыларга ноябрь 23-те дужаап берген. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү — март 3-ке күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш Норжай Азыракаевна бодунда арткан 48 бызааларының кышкы ажаалдазын улам экижиткен. 63 бызаа дээрге, алдан үш инек-тир—деп, сүтбараан фермазының эргелекчизи эш Үндүң мурнакчы бызаа ажаакчызын мактап чугаалап турар.

ПАРТИЯ-КҮРҮНЕ КОНТРОЛЮНУҢ КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитединиң баштайгы хуралы дүүн болган. Хуралды Комитеттиң даргазы эш М. К. Шыырап даргалаан.

Комитет март айда чорудар ажылының планын бадылаан. Партия-күрүне контролюнуң Кызыл хоорайга бүдүрүлге, албан черлеринде бөлүктерин болгаш постуларын тургузуп турарының дугайында эш А. Ф. Лушников дыңнадыг кылган. Кызыл хоорайда 40 ындыг бөлүктер болгаш постулар тургустунган, оларда 400 ажыг мурнакчы кижилер, активчилер кирип турар.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының часкы тарылгага белеткелиниң массалыг хыналдазын чорудар дугайында доктаалды комитет хүлээп алган.

СОВЕТ АРМИЯ—ЧОННУУ, ТАЙБЫҢНЫЫ

ЧУРУКТА: Н кезектиң бөлүк дайынчылары. Политиктиг болгаш дайынчы белеткелдерниң шылгаракчылары (солагай таладан оң талаже): Ю. С. Мак, Ю. А Шуховцев, Е. Ф. Атаманчук, В. М. Искрицкий, П. В. Сосков. Фото С. Феоктистовтуу.

Ажылчын салгалдың кижизи

Чоокта чаа-ла солдат чораан, парлакчы Анатолий Быковту республика типографиязының ажылчыннары Кызыл хоорай Совединиң депутадынга боттарының кандидады кылдыр адааннар. Бодуун ажылчын эл бедик идегелди канчап чедип алганыл?

Анатолий Быковтуң адады база ажылчын кижи чораан. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынынга дидимнерниң өлүму-биле өлген. Ынчан Анатолийниң назынга берге-ле турган. Ол ийи бичии уруун башкынга артырып кааш, эртен эрте-ле ажылдап чоруптар, а Толя дуңмазын ажаап, күш чедер шаа-биле бажың ажылы кылып артып каар турган. Ындыг байдалга тургаш, оол чедиги классты арай бээрда дооскан. Авазының чүткүлдүг сагыш салганының ачызында Анатолий өөредилгезин уламчылап шыдаан.

Үш чыл эрткен соонда Анатолий Быков Новосибирскиниң полиграфия училищезин чедимишкиниг дооскаш, алдыгы разрядтың парлакчы мергежилдиг болган. Оон-на Тывага ажылдап чедип келген. Типография коллективи ону чылыы-биле хүлээп ап, дуржулгалыг парлакчы Ткачевка дузалакчы кылдыр ажылдадып алган. Аныяк парлакчы оон байлак дуржулгазын шиңгээдип албышаан, бүдүрүлгечи ажыл-ишке чаңчыга берген.

Бир чыл болгаанда типографчыларның коллективи аныяк ажылчынны бодунуң ыдыктыг хамааты хүлээлгези — Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттирериниче үдээн. Аңаа ол бодунуң коллективи-биле доктаамал харылзажып, комсомолчу дескел чок тура-сорук-биле, эки өөренип, мактадып турган.

А. Быков шериг албанын эрттиргеш, бодунуң ажылчын коллективинге улам-на быжыглып дадыккан, сагылга-чурумнуг, ажыл-ишчи апарган ээп чедип келген. Ол ам парлаар машинаның ёзулуг ээзи болуп турупкан. Удаваанда-ла эки ажылы-биле коллективче шылгарап үнүп келген: Хүндүлел самбыразында чуруу астынган, а хүндүлел Дептеринде — оон ады бижиттинген.

Комсомолчу солдатка, аныяк ажылчынга эң уттундурбас хүн — ону типографияның коммунистери ленинчи партияның хүрээлеңинге киирип алганы болур. Комсомолчунуң ыдыктыг күзели ынчаар боттанган.

Ол улуг идегелди Анатолий Быков бүдүрүлгечи ажыл-ишке-даа, хууда амыдырал-чуртталгага-даа, өөредилгеге-даа шыңзыдып, коммунист ажылчынның ат-алдарын, арын-нүүрүн ышкынмайн турар.

Коллективке дөрт чыл бурунгаар эгелээн коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка Анатолий Быков хамыкты мурнай хаара туттунган. Бүдүрүлгеден хоорулбайн тургаш, ортуман эртемни чедип алыр дээш карак-кызыл өөренип турар.

Анатолий Быков — коллективте бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң эң идепкейлиг киржикчизи, танцылаарының, ырлаарының мастери. Ол ышкаш спорт херээнден, коллективтиң өске-даа хөй-ниитичи амыдыралындан ол чыдып калбас.

Ажылчын салгалдың кижизи, Совет Армияның хүрээлеңинге кижизиттирген, бодуун ажылчын Анатолий Быков бодунуң коллективиниң идегелин шак ындыг мөзү-шынар-биле чаалап ап, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутадының кандидадынга депшиттирген.

Совет Чепсектиг Күштериниң алдарлыг 45 чыл оюнга Анатолий Быковтуң чедимишкини ындыг-дыр.

А. ЛЕПЕШКИН.

Төрээн чурттуң ады-биле

Төөгүден

Улуг лейтенант Сат Бүрзекей немец-фашистиг эжелекчилер-биле демиселдиң фронтузунче 1943 чылдың сентябрь 1-де аъттанган. Фронтуга ону тыва эскадронунуң пулемёт взводунуң командирингe томуйлаан. Ол взвод дыка хөй дайынчы чорудулгаларга киржип, эвээш эвес чедиишкиннииг болгулаан турган. Чүгле Ровно чоогунга Бүрзекей бодун дайзынның 3 миномет болгаш 2 пулемёт туруштарын узуткап чок кылган.

Сурмичи суурнун чоогунга дайзынның улуг атаказын өйтүр шаптакан тулчуушкунга пулемётчулар онза быжыг туруштуг болгаш маадырлыг чоруун көргүскеннер. Калчаалыг дайзын-биле тулчуушкунга чаңгыс базым-даа аткаарлавайн, чанып-сынып чок, дидим-эрес тулчуп турган Тываның өлүм чок маадырларының — он бир пулемётчуларның дайынчы аллары бүгү фронтуга чаңгыланып тарай берген.

Оларның аттары бо-дур: улуг лейтенант Бүрзекей, улуг сержант Б. Тоңгур, гвардейжизер Бады, Түметей, Самбуу, Лакпа, Мандараа, Тыртык-оол, Балчый-оол, Тидиржаа. Оларның-биле кады старшина Дажы-Серенге баштаткан 5 дайынчылар база эрес-дидим тулушканнар.

Олар ханының сөөлгү дамдызынга чедир боттарының дайынчы туруштарын кагбаан. Дайынчы чепсектерин холдан салбаан. Араатанзаан дайзынны чаңгыс базым-даа буруңгаарлатпаан. Олар Төрээн чурттуң, чоннуң аас-кежииниң ады-биле боттарының тынын бергеннер.

* * *

Салгакчылар бо

Бодунуң шериг хүлээлгезин күүседир дээш, Тывадан хөй оолдар солдат шинельин кеткеш, бистиң Төрээн чуртувустуң ол, бо ужу-кыдыынче, ырак болгаш чоок районнарынче чылдың-на чоруп турарлар. Олар шупту Советтер чуртунуң камгалакчызының улуг болгаш нарын сорулгазын бедик харысалгалыг медерел-биле, ак-сеткилдиг күүседип турар.

Тодаргай чижектер бо-дур: Барыын-Хемчик райондан 1960 чылда барган аныяк солдат Оолак Хертекович Амырдан, шериг албанын эрттирип турар үезинде шеригниң тускай эртемин мергежилдиг шиңгээдип ап, күш-ажылга ынакшылдыын, онаашкан херекке бедик харысалгалыг, коллективке шынчы, эш-өөрүнге дузалаар чоруктуң үлегерин доктаамал көргүскен. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдерге чедиишкинни дээш командылалдан 15 удаа мактадыы алган. «Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң шылгарангайы» деп хөрек демдээ-биле шаннаткан, төрээн черинге баргаш кээриниң кыска хуусаалыг шөлээзин аңаа база тывыскан.

Сержант Яков Кара-оол бодунуң кезээниң дайынчыларының комсомолчу баштыңы, негелделиг командир, мергежилдиг кижизидикчи кылдыр бодун көргүскен. Албан эрттирип келгени ийи чыл ажыг үеде ол 40 удаа мактаткан. «Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң шылгарангайы», «Кызыгаар шериинин шылгарангайы» деп хөрек демдектери-биле база шаңнаткан. Оон ангыда Совет Чепсектиг Күштериниң 45 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка тергиин эки көргүзүглери дээш сержант Кара-оолга 1963 чылдың январьда Кызыл хоорайже баргаш келириниң шөлээзин тывыскан.

Совет Армияда, дайынчы мергежилин бедиинче дескел чок чүткүп турар шылгарангай дайынчылар санап четтикпес. Олар Төрээн чуртун камгалаарынга, боттарының адаларының болгаш акыларының хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кылып турганы ышкаш, оон-даа артык эрес-маадырлыг чорукту көргүзеринге боттарын белеткеп турар.

ЧУРУКТА: Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Алексей Карашпаевич АК-ООЛ.

СЭКП болза социалистиг ада-чуртту камгалаарының, ССРЭ-ниң камгалалын, Совет Чепсектиг Күштериниң күчүзүн быжыглаарының партиязының, бүгү совет улустуң ыдыктыг хүлээлгези, социалистиг күрүнениң эң чугула эргелээлгези кылдыр көрүп турар. Бүгү социалистиг лагерьниң идегелдиг камгалалын болгаш айыыл чок чоруун социалистиг өске-даа чурттар-биле кады хандырарын Совет Эвилели бодунуң интернационалчы хүлээлгези кылдыр санап турар.

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН).

Чоргаарланыр мен

Сес уругларның иези, колхозчу меңээ февраль 23-түң хүнү— улуг байырлал, өөрүшкү чоргааралдың хүнү. Ол дээрге таварылга эвес. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи болуп, тайбыңның болгаш чоннуң аас-кежииниң камгалакчызы — Совет Армияның эрес-маадырлыг дайынчылары-биле кады, Төрээн чурт дээш ыдыктыг демиселге киржип чораан мен.

Украинаның бирги фронтузунга Тываның эки-турачылары эш-өөрүм-биле кады совет черниң базым бүрүзү дээш көөр хөңнүвүс чок дайзынның — гитлерчи аг-шеригниң халчаалыг халдаашкынынга удур тулчуушкунунга киржип турган чылдарым уттундурбас. Ровно хоорайның хостап турган сегиржип алыышкынның тулчуушкунунуң үезинде, долу чаашкын дег куттулуп турган октуң ада-биле чоруп тургаш балыгланган эштеривисти камгалап алышаан, дайзынның 4 хайгыылчы автоматчиктерин чок кылган мен.

Ада-чурт дайынының орденинин бирги чергези, чазактың меңээ тывыскан өске-даа шаңналдары ол чалбыыштыг чылдарның тураскаалы болуп арткан. Дайынны көөр хөөн чок чорукче, Төрээн чуртума болгаш тайбыңның херээнге бердинген чорукче мени ам-даа хей-аът киирип турар. Ол бүгүну сактып кээримге-ле төрээн Совет Армиявыска — тайбыңның, тургузукчу иштиң, кижи төрелгетенниң аас-кежииниң армиязынга ынакшылым кызыгаар чок.

Мен ам коммунизм тургузуушкунунуң шалыпчы фронтузунуң —кадээ ажыл-агыйның шалыпчы участогунуң дайынчызы — төрээн колхозумнуң ажыл-ишчилериниң бирээзи мен.

Кажан, мен фронтуже эки-тура-биле чоруп турумда чаңгыс харлыг турган оглум К. Сарыглар ам Совет Армияның хүрээлеңинде албан эрттирип турар.

Совет Армияның алдарлыг 45 чыл оюнуң бөгүнгү байырлалында бүгү делегейге быжыг тайбыңның, улустар аразынга кады ажылдажылганың ленинчи политиказын хажык чокка чорудуп, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң камгалалын быжыглап турар Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенимни илергейлээр күзелдиг мен.

В. БАЙЛАК.

Чөөн-Хемчик район, СЭКП-ның XXII съездизи аттыг колхоз.

Улуг сержант—студент

Моңгуш Эртине Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттиргеш, эрткен күзүн халажып чанып келген. Аңаа ол эртем-билиигге, ажыл-ишке болгаш спортка дадыгып быжыккан. Өөредилгеге үргүлчү мактадып, быжыг сагылга-чурумнуг, эрес-дидим чоруун көргүскен. Улуг сержант деп шериг атты чедип алган.

Халажып келген улуг сержант көдээ ажыл-агый техникумунга өөредилгезин уламчылаан. Ол ам 3-кү курстуң сургуулу. Шериг албанынга турган чедип алган эки чаңчылдарын, хөй-ниитичи чоруун ол техникумда база үргүлчүлеп, сургуулдарга үлегер-чижек болуп турар. Эртине — үшкү курста комсорг, интернат чөвүлелиниң кежигүнү. Өөредилгеге болгаш спортка тергииннерниң бирээзи. Школа коллективи аңаа чоргаарланып турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Кызыл хоорай.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл оюнга совет улус, оон алдарлыг дайынчылары өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле ужуражып турарлар. Бо алдарлыг хүнге Совет Чепсектиг Күштер бодунуң чонунга, төрээн Коммунистиг партиязынга кажангызындан-даа артык кызыгаар чок бердингенин илергейлеп турар.

Бо төөгүлүг хүнну совет улус-биле кады, бүгү делегейниң хамыктың мурнунда акы-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары өөрүшкүлүг демдеглеп турар.

Совет Армияны болгаш Шериг-Далай Флодун улуг Ленинге баштаткан Коммунистиг партия, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүлүг чаалап алышкыннарын даштыкының болгаш иштикиниң дайзыннарындан камгалаар сорулга-биле тургускан.

Эрткен 45 чылдарның дургузунда бистиң Чепсектиг Күштеривис боттарының хүндүлүг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип келген. Олар Совет күрүнениң айыыл чок чоруун, совет улустарның улуг чаалап алышкыннарын көрүнгүр камгалап келген болгаш камгалап-даа турар.

Ол үениң дургузунда бистиң чуртувус бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш ийи удаа улуг дайынны: 1918—1922 чылдарда иштикиниң контрреволюциязының болгаш даштыкы интервентилериниң каттышкан күштеринге удур база 1941—1945 чылдарда немец-фашистиг эжелекчилерге удур Ада-чурттуң Улуг дайынын чорудар ужурга таварышкан. Хамааты дайынга, ол ышкаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга бистиң улустуң чепсектиг демиселин үр болгаш кадыг-берге болган. Ындыг турзажок, Коммунистиг партияның улуг идеялары-биле сорук кирген совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери ол бүгү душкуурлуг шылгалдаларны тиилекчилер болуп үнген.

Фашистиг Германияның болгаш оон эвилелчилериниң бистиң Ада-чуртче халдаашкыны Совет күрүнени айыылдың кырынга тургускан. Шак ол душкуурлуг үеде Коммунистиг партия бүгү совет улусту Төрээн чурт дээш хосталгалыг, ыдыктыг дайынче көдүрүп үндүрген, совет кижилериниң бүгү күштерин дайзынны чылча шаварынче мобилизастаан.

Ол кадыг-дошкун демиселге долу тиилелгени чедип алыр төлээде, совет улустуң болгаш оон дайынчыларының улуг чүткүлдүг болгаш маадырлыг чоруу негеттинип турган. Ынчаардагы бистиң чурттуң таварышканы дег аар-берге байдалды кандыг-даа буржуаз күрүне шыдажып эртип албас турган ийик. Чурттуң экономиказын дайын байдалынга таарыштыр доп-дораан-на эде тургузуптар төттүнмес арга-күштерлиг болгаш капитализмден социализмниң маргыш чок артык күштериниң бодунга шиңгээткен, чүгле шак ындыг күрүне болгаш ниитилел тургузуу ук дайынга бүгү делегей төөгүлүг ужур-дузалыг тиилелгени чедип ап, оон-биле бодунуң өндүр-улуг амыдыралчы күштүүн бадыткаар аргалыг болган. Ол болза бистиң Совет күрүне болгаш ниитилел тургузуу болганы бүгүдеге билдингир.

Совет улус фашизм-биле дайынның бүгү-ле аар-бергезин бодунга чүктеп, шыдажып ажып тиилээн, оон-биле бүгү делегейге маадыр улустуң алдарын чедип алган.

Совет Чепсектиг Күштер боттарының дайынчы туктарын мөңге алдар-биле шыпкан. Дайынчы дадыгышкын, бедик уран-мергежил, тулчуушкуннар шөлдеринге көргүскен массалыг маадырлыг чоруктар болгаш бодунуң Төрээн чуртунга, партияга болгаш чонга кызыгаар чок бердингени чорук дээш 7 миллион ажыг, оон иштинде Тываның эки турачы отрядындан 76 дайынчылар орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатканнар. Совет Эвилелиниң Маадырының адын 11 муң кижи чедип алган, оларның аразында бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыс: биче лейтенант танкист Хомушку Чүргүй-оол, Н. Н. Макаренко, Л. Н. Ефимов, Н. П. Кабак, В. П. Брагин, М. А. Бухтуев, А. А. Семирацкий оларның аттары база бар. Совет дайынчыларның көргүскени дег массалыг маадыр чорукту бүгү делегей билбес турган.

Совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң тиилелгези бистиң чуртка социализм тургузуушкунунуң улам ыңай хөгжүлдезинге болгаш социализмниң идеяларының бүгү делегейге калбаарынга шиитпирлиг улуг ужур-дузалыг болган. Ол тиилелгениң салдары-биле колониу улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкини чаа чадаже көдүрлүп, улам калбарган. Дайын соолундеги 18 чылдарда Азияның, Африканың, Латин Американың 40 ажыг күрүнелери колониалдыг кулданыгның бектелгезинден адырлып, тускай догунмаашкыны чаалап алганнар.

Дайын соолундеги чылдарда, совет улус тайбың тургузукчу күш-ажылга киргеш, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган. СЭКП-ның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, Партияның чаа Программазын амыдыралга боттандырары дээш бүгү улустуң демиселиниң амгы бо өөрүшкүлүг хүннеринде бистиң Чепсектиг Күштеривис бодунуң дөртен бешки чылының оюн демдеглеп турар-дыр.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму чеди чылдың онаалгаларын болгаш партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле совет улустуң ажыл-ижиниң баштайгы түңнелдерин үндүрген. Ол түңнелдер өндүр-чаагай болгаш чоргааранчыг. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрер талазы-биле чеди чылдың дөрт чылының планы көрдүүгени 39 хуунуң орнунга 45 хууга күүсеттинген. Онаалгадан ажыр 28 миллиард рубльдың продукциязы бүдүрттүнген. Ол-ла үениң дургузунда 3700 ажыг чаа, улуг үлетпүр бүдүрүлгечерлери ажыглаалче кирген.

1962 чылда Тываның аныяк үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери база сорук күштүг ажылдап, ниити продукция бүдүрериниң планын — 104 хуу күүсеткен. Ол ышкаш республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чеди чылдың дөрткү чылында улуг күш-ажылчы тиилелгелиг болган. Оон тодаргай херечизи болза дөрткү кварталдың социалистиг чарышкының түңнелинде РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчир Кызыл тугу — чазактың шаңналын база катап чаалап алганы болур.

Бистиң чурттуң эртеми болгаш техниказы кайгамчыктыг улуг чедиишкиннерлиг. Эртем-техниктиг чедиишкинниң чаа чайынначак көргүзүү болза, маадыр ужудукчу-космонавтар Николаев биле Поповичиниң башкарганы «ВОСТОК-3» болгаш «ВОСТОК-4» космос корабльдериниң октаргай делгеминге чижеглээр чүве чок бөлүк ужудуушкуну, а ол ышкаш сылдыстар арызының делгеминче ужудуушкунун үргүлчүлеп бар чоруур «Марс-1» станциязын чедиишкиниг салып үндүргениниң болур.

Күчүлүг социалистиг лагерьниң чурттарының ажылчы чоннары социализмниң тургузуушкунун чедиишкиниг тургузарының оруу-биле бүзүрелдиг базып орар. Экономиканың хөгжүлдезинде, чаа амыдыралдың тургузуушкунунда оларның чедиишкиннери — капитализмден социализмниң артык күштүүнүң тодаргай, көскү херечизи-дир. Делегей аренасында социализмниң күштери империализмни, тайбыңның күштери дайын күштерин ажып турар.

Совет кижилериниң болгаш акы-дуңма социалистиг чурттарның улустарының бүгү сагыш-сеткили, угааны болза тайбың, тургузукчу ажылдышче углаанган. Бүгү чурттарның болгаш диптериниң улустары тайбыңның тергиин күзеп турарлар... Ындыг болза-даа чоннуң тайбыңга ынакшылдыг күзел-чүткүлүнге удур, Американың дайынзырак бөлүктери өжээтен үүлгедиглерин болдуруп турар. Совет кызыгаарларны долгандыр шериг баазаларын тургузуп, Соңгу-Атлантика блогунуң дайынчы кол күжү болур барыын-герман шеригни катап төрүттүндүрген, ядролуг чазылдырыышкынны кезээ-мөңгеде хоруур дугайында улустарның күзел-соруунга чөрүштүр, февраль 8-те чер адаанга ындыг чазылдырыышкынны чоруткан.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң чурттуң камгалалын быжыглаар, армияны болгаш флотту амгы үениң эң чаа техниказы-биле, оон иштинде атомнуг-водороттуг чепсектер-биле, ракеталар-биле болгаш дайынзырак халдакчыларга өйтүр согуушкунну бээринге бүгү-ле эргежок чугула чепсектер-биле хандырар дугайында сагыш салып турар.

1962 чылдың декабрьда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга бодунуң илетгелинге Н. С. Хрущев мынча диген: «Империалистерниң дайынзырак халдаашкыннарындан бодувусту-даа база бистиң өңнүктеривисти-даа камгалаар төлээде бүгү чүве бисте бүрүн бар».

СЭКП ТК-ның шиитпирлээни-биле Чепсектиг Күштериниң база бир чаа хевирин — стратегия угланыышкынның ракета шериглерин тургускан. Ук шериглер болза дайынчы сорулгаларны чедип алырда Дээди Кол командылалдың холунда кол чепсек болур. Шеригниң өске-даа хевирлери болгаш родалары ракеталар-биле хандыртынган.

Стратегия угланыышкынның ракета шериглери бедик дайынчы арга-мергежилдерин шиңгээдип алганындан, чер бөмбүрзээниң кайы-даа кезээнде турар дайзынга шиитпирлиг аштырыышкынны кыска хуусаада таварыштырар арга-күштерлиг.

Совет ракеталарының күчүзүнүң көскү чижээ болза, октаргай делгеминге Гагаринниң, Титовтуң баштайгы ужудуушкуннары, оон соонда Николаев биле Поповичиниң бөлүк ужудуушкуну болур.

Ракеталыг чепсегленииишкинде Совет Эвилелиниң артык күчүлүүнүң бүзүрелдиг херечизи болза глобальдыг ракета-дыр. Агаар халдаашкынынга удур камгалал ол ракетага мырыңай коргунчуг эвес.

Курлаг чер шериглериниң дайынчы арга-күштери улам өскен. Олар ядролуг чепсекти херглээниниң байдалында аажок ырак девискээрге дайынчы хөделиишкиннерни тергиин дүрген темп-биле чорудар аргалыг.

Курлаг чер шериглериниң кол күжү болза тодаргай тактика сорулгалыг ракета каттыжыышкыннары болгаш кезектери болур. Олар чүс-чүс километр ыракшылдыг ядролуг болгаш өске-даа ракеталар-биле чепсеглеттинген.

Шериг-Агаар Күштери база буруңгаар улуг базымны баскан. Дайынчы реактивтиг самолёттар ам даажтың дыңналып кээриндеп безин дүрген ужар. Сөөлгү чылдарның дургузунда дайынчы машиналарның дүрген ужары болгаш ужудуушкунунуң ындыкы бедии 1,5—2,5 катап улгаткан. Ужар чүүл техниказы шапкын сайзырап турар.

Шериг-Далай Флодунуң дайынчы күчүзүзү база өскен. Оон кол күжү — диптер аразынга ужугар болгаш болу шыгааттынар ракеталар-биле чепсегленген атомнуг хөделдирикчилерлиг суг адаадының хемези болур. Олар Арктиканың доңунуң адаан-га-даа чоруп шыдаарын көргүскеннер. Флоттуң составында ракеталар ап чоруур авиация, кайгамчыктыг ракета крейсерлери болгаш ракета катерлери бар.

Совет Чепсектиг Күштериниң бодунуң составы чаа-чаа техниканы могаг чок шиңгээдип ап, боттарының дайынчы белен чоруу дээш бүгү күштерин харам чок өөренип, ажылдап турар. Оларның өөредилгези болгаш ажылы Төрээн чуртка ажылчынның, инженерниң, колхозчунуң болгаш эртемденниң күш-ажылы-биле дөмей үнелиг дээрзин билирлер.

Бедик дайынчы уран мергежил, эрес-дидим чорук дээш, албан-хүлээлгезин үлегерлиг күүсеткени дээш чүгле 1961—1962 чылдарда 4 муң хире шериг албанныглар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканар. Шеригниң бүгү кезектеринде мурнакчы дайынчыларның — бодунуң херээниң ёзулуг мастерлериниң — саны улам өзүп турар. Оларның аразында бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыс, аныяк дайынчылар, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң шылгаракчылары: сержант Яков Кара-оол, ефрейтор Василий Пономарев, ефрейтор Владислав Симаков болгаш оон-даа өскелери чоргаарал-биле адап болур.

Совет Чепсектиг Күштер кажан-даа, амгы үелегизи ышкаш, ындыг күчүлүг турбаан. Совет Армияның солдаттары, сержантылары болгаш офицерлери акы-дуңма социалистиг чурттарның шериглериниң дайынчылары-биле кады социалистиг Ада-чурттуң, бүгү социалистиг лагерьниң камгалалының талазы-биле кандыг-даа даалганы күүседиринге беленнер.

Совет кижилериниң коммунизмниң ады-биле сорук кирген улуг чаагай ажыл-ижи болгаш оларның аас-кежиктиг чуртталгазы идегелдиг камгалалда. Советтер чуртунуң дайынчылары кезээде белен!

Подполковник С. ДУПЛЯКИН.
Тыва АССР-ниң шериг комиссариадының политкилдизиниң начальниги.

СОЛДАТТАР—ЧОЛААЧЫЛАР

1962 чылдың күзү. Комсомолчу Виктор Волошинниң болгаш оон өөрүнүң Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттирер хуусаазы доостур чыгаан турган. Ынчангаш бөлүк солдаттар шеригден халашкаш каяа, кандыг ажыл-ишке ажылдаар дугайында чугаа эгелээн.

— Мен солундан Тывада даг-дүгүнүң улуг комбинадын тудуп турар, ол тудугну Бүгү-эвилелде онза улуг тудугларның бирээзи кылдыр чарлааныы билдим. Аңаа барып ажылдаалы, оолдар!—деп, Фомин сүмелээн.

Элээн каш хүннер эрткен соонда он ажыг оолдар шилип алганы узун орукче тура-соруктуг чорупканнар. Оларның аразында Виктор Волошин биле Александр Фомин база бар. Төрээн Совет Армиязынга албан эрттиргеш халашкаш, аңаа ажылдаары-биле чедип келген солдаттарны Ак-Довурактың аныяктары болгаш тудугжулары чылыы-биле хүлээп алган.

Чеди чылдың бешки чылының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле олар Чадааналың хөмүр даш участогунга ажылдап кирипкен. «МАЗ» дээр маркалыг күчүлүг машиналарның чолаачылары — солдаттар чүък сөөртүлгезинге тус-туста ээлчегде 27 рейстиң орнунга 30—35 рейсти кылып, эки ажылдап турар. Виктор Волошин чамдык хүннерде 40 рейсти кылып, тус черниң байдалында рекорд тургузуп-даа турар.

Совет Армияның 45 чыл оюнга болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединге база ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулданың хүнүнге дүүнгү солдаттар ажыл-иштиң кижилери болуп, шак ындыг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып турар.

ЧУРУКТА: Виктор Волошин.

Сөзү болгаш фотозу В. Чапайкинниң.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Хойжу биле мал эмчизи

Тодуг чаагайы аажок, хүккүр өөр хойлар Ак-Өдек даанын чөөн талакы арнындан, кыш эгезинден бээр малдар баспаан, чүм оъттуг шөлче калбарып чоруй оъттап бадып орлар.

— Ха-айт, хо-ойт! Кадарчы ынчаар кыйгы салырга оът баштап, мурнун хунаажып бар чораап кезек хойлар, ээзиниң таныш үнүнге дыңнангыр чагыртып, өөрүнүң аразынче кирип келгилээн.

Ногаан даалымба додарлыг дүктүг топпуг, кидистен кылган бичии барбажыгаш чүктээн, дөшпер аъдын четкен кадарчы дагдан дүшпээн, бодунуң дайынчы туружунда солдаттаа дег, бараан харап тур.

Кышкы соок хүнде 6 шак дургузунда хову шөл кезип келзежок, Оюн Сарыг-оолович мотап-шылаан шинчи чок, донмаан-даа. Ооң сооктка дадыккан күдер хүрең арны хыраалай берген, кажарарган карактары мөңгүннелчек аккыр хар-биле шыптынган, Дус-Хөлдүң болгаш Кызыл-Шаттың ховуларынче чоргаарал болгаш ынакшыл-биле көрүп тур.

Ында, ол делгем ховуларда ооң кожалары — бирги болгаш ийиги хойжу бригадаларның кадарчылары кодан-кодан хойларын одарладып, ээлчеглиг ажыл хүнүн эрттирип чоруур. Кодан хой— ол дээрге тонна-тонна эът, дүк, он-он муң түңнүг акша орулга — төрээн колхозунуң байлаа. Ол байлакты хойжулар боттарының дескел чок ажыл-иши-биле тургузуп турар. Хойжулар — көдээ ажыл-агыйның улам ынай хөгжүдер дээш демиселдиң шалыпчы участогунуң дайынчылары.

Оларның бирээзи, коммунист Оюн Сарыг-оолович Болат-оол нииттиниң мал ажылынга ажылдаан онгу чылының дөртен бирги ажыл хүнүн ынчаар эрттирип турган.

Хойжунуң кодаңынга кежээки ажыл—чаш хураганнарны эмзирери, сигеннеткен хойларны суггарары доозулгалак турда, колхозтуң мал эмчизи Чооду Байыр-оол келген. Хойжуларның ол доктаамал аалчызын аалдың кодаңчы шог ыды безин таныыр, ынчангаш ону өске ховар аалчылар ышкаш девидедип коргутпас, чүгле ооң эмнер ап чоруур кара сумказынче чыт тыртып көөр болду.

Дыдыраш-дыдыраш, омак-сергек чаш хураганнарны хойжулар эмчиге көргүзүп, канчаар ажаап, чүү херегжеттинип турарын аңаа чугаалап, сүмележип турганнар.

— Чаа-ла 50 ажып тур. Массалыг оолдаашкын каш-ла хонгаш эгелээр. Төрүттүнген хураганнар боткур чаагай-дыр. Оларның иелериниң сүдү база шымбай. Биомициниден арбынны берип көрүнер, эмчи. Ол тергиин эки эм чүве—деп, хойжунуң кадайы Б. Көгейен угбай чугаалады.

— Минералдыг чем — дус бар, хураганнарга кажаа белеткеттингеп, ногаан сигеннер-даа муң-не арбындыр аа—деп, мал эмчизи коданны хынамчалыг кезий көргүлээш, түңнел кылган.

— Ам хүннүң ээлчээнде тургустунуп турар кол чүүл—кодан бүрүзүнге оларны талбыйлаар херек. Көрүп турарга далбый тырткан аал чок тур. Аът далбыйын ажыглаары черле чугула. Бо дугайын силер база кичээнгейге апкан боор силер аа?—деп, улуг хойжу эмчиге сүмелээн.

Чооду Будепович Байыр-оол мал эмчизинге он ажыг чылда үзүктел чок ажылдап, колхозчу малчыннарның ёзулуг өннүү, сүмелекчизи болуп келген. Ол колхозтуң хөй-нииити ажылдарынга идепкейлиг киржип, партия организациязының малчыннарга агитатору болуп турар.

— Усть-лабинчилерниң чагаазынга харыы кылдыр кандыг белек-селек сөннээр силер, Оюн Сарыг-оолович?—деп, эмчи агитатор хойжунуң өг-бүлезинге беседа кылып доосказ айтырган.

— Чүс төрүүр хойга онаалтыр 105 хураганны өстүрер, хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктү кыргып алыр мен—деп, улуг хойжунуң харыызы ындыг болган.

Бот-орулга-чарылгалыг № 2 хойжу бригаданың мурнакчы хойжузу эш Болат-оол чеди чылдың бирги чылындан бээр сөөлгү дөрт чылдар дургузунда колхозтуң мурнакчы хойжуларының одуруунда туржуп, чыл бүрү улам бедик көргүзүглерни чедип ап келген. 1962 чылда ол 417 хойдан 462 хураганны менди өстүрген болгаш хой бүрүзүнге онаалтыр 3 кг дүктү кыргып алган. Ам ооң кодаңында 410 ажыг хойлар хур кыштап турар.

Хойжу О. Болат-оол, мал эмчизи Ч. Байыр-оол оларга идегээн участокка бедик харыысалгалыг ажыл-херээ-биле, чонну боттарының үлегери-биле кыйгырып, соруг киирип турар, бот-идепкейлиг, тура-соруктуг чоруу-биле «Чодураа» колхозтуң бүгү чонунуң хүндүткелин, идегелин чаалап алган.

Амгы бо соңгулда кампаниязының үезинде чодураачылар оларны ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге боттарының төлээлекчилериниң санынга шилип алган.

О. С. Болат-оол Тес-Хем район Советиниң депутадының кандидадынга, а эш Байыр-оол Самагалдай көдээ Советиниң депутадының кандидадынга депшиттирген.

Олар чоннуң идегелинге төлептиг бараан болурлар.

Чурукта (солагай таладан) хойжу О. Болат-оол биле мал эмчизи Ч. Байыр-оол.

М. ОЮН.
Фото автору.
Тес-Хем район.

Чугула хемчеглерни ажылдап кылган

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында партия комитединиң бюрозу ында местком-биле каттышкан хуралынга малчыннарның культура-амыдырал талазы-биле негелделерин хандырарынче угланган чамдык чугула хемчеглерни ажылдап кылган.

Бо чылын Булакка механизастаттынган ферманы организастаар, аңаа хлеб быжырар черниң бажыңын, чунар бажыңны тудуп, ажыглаалга киирер. Ооң ынай, малчыннарга солун, сеткүүлдерни неделяда ийиден эвээш эвес катап чедирер, лекция, беседаларны кылыр, концерттерни көргүзер, ол аразында малчыннарның бажыңнарын чугайлажып берип турар кылдыр комсомолчу-аныяктарның доктаамал тускай культура звенозун тургускан. Аргалыктыгда малчыннарга садыгжы чок магазин тургузар. Ырак-узак одарларда чурттап турар малчыннарга садыгны айда 2 катап чедирип турарын магазин эргелекчизи эш К. Чажап хүлээнип алгаш, ажылдап эгелей берген.

Кара-Талда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алган сүт-бараан фермазынга агитпунктуну база бо чылын организастаар деп партбюро шиитпирлээн.

Үстүнде көрдүнген тудугларга болгаш малчыннарга чурттаалга бажыңнары тударынга хереглээр бир муң кубометр тудуг ыяжын белеткээринче салбырның ажыл-ишчилери кирипкеннер.

Неделя санында, четверг хүнде ырак-узак одарларда чурттап турар малчыннарның амыдырал-чурттаалгазын көрбүшаан, оларга солун номчуп бээр, беседа кылыр болгаш оларның ооң-даа өске культура база материалдыг негелделерин хандырып турар культбригада доктаамал ажылдап турар.

РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү — март 3-те байырлал хүнүнге ажыл-агыйжы чединишкиниг ужуражыры дээш, ылаңгыя мал кыштаглаашкынының чединишкинниг чорудары дээш, малдың чаш төлүн менди камгалап алыры дээш малчыннар ортузунга агитация ажылын агитаторлар Х. Сүктер, Т. Сундуй, М. Доржу, А. Кувискаал идепкейлиг чорудуп турарлар. Суурда агитпунктуну эки дерип, ында агитаторларны ээлчег-биле ажылдадып, депутаттарга кандидаттар-биле ужуражылгаларны кылып турар.

Ооң ынай, мал чеми ховартап, шээр мал соолдап эгелээни-биле салбырда мал кыштаглаашкынында дүвүреңчиг байдал тургустунуп турарын барымдаалааш, коммунистерни, ылаңгыя партбюро кежигүннерин тус-тус участоктарда хуваап быжыглаан. Олар ол талазы-биле хемчеглерни база ап эгелей бергеннер.

С. ӨПЕШ-ООЛ.

Олар—культура ажылдакчылары-дыр

СЕМИНАР СООНДА... Соңгулдага белеткел ажылдарының үезинде Таңды районга агитаторларның, пропагандистерниң база агитпункт эргелекчилериниң семинарларын район төвүнге болгаш чер-черлерге организастап эрттирген. Семинар соонда колхозтарга болгаш совхозтарга лекциялар болгаш беседаларның саны улам көвүдээн. Оларның хөй кезиин фермаларга база хойжуларга номчаан. Бүгү делегей байдалының дугайын — ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Конохов, «Ийи делегей болгаш ийи демократия» деп лекцияны — райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Шевченко элээн каш черлерге номчуп таныштырганнар.

Ажылчы чоннарның ортузунга агитас ажылдары чүгле ооң-биле кызыгаарлаттынмаан. Лекторлар болгаш пропагандистер усть-лабинчилерниң кыйгырыын барган-на черлеринге таныштырып турарлар.

Бай-Хаак суурга лириктиг ырларның болгаш танцыларның кежээзи болуп эрткен. Ону суурда херээженнер чөвүлели (даргазы Н. Тыртык-Кара), район библиотеказының болгаш Культура бажыңының чөвүлелдери кады организастаан. Ол кежээге коммунизм, совет демократия, совет хамаатыларының эргелеринге база хүлээлгелеринге хамаарышкан янзы-бүрү ырларны аныяктар күүсеткеннер.

БАЗА БИР АРГА. Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын пропагандалаарының планын Улуг-Хем районнуң культура албан черлериниң ажылдакчылары чогаадып, ол ёзугаар ажылдап турарлар. Бир дугаарында фермаларга болгаш хойжу бригадалар төптеринге, хойжу бөлүктерге чедир ол кыйгырыгны таныштырып эгелээннер. Ак-Туруг, Көк-Чыраа көдээ клубтары ол эки эгелээшкинни пропагандалаары-биле боттарының төлээлекчилерин ынай-бээр чорутканнар. Олар солуннардан номчулгаларны кылып, концертти көргүзүп чорааннар.

Бүгү чуртта калбарган социалистиг чарышты ажыл-ишчи кижи бүрүзүнге чедингир тайылбырлаарының бир аргазы кылдыр, районнуң культура бригадазын тургускан. Ында 13 кижи ийи кезек болуп, районнуң девискээрин хуваажып алганнар. Февраль 22-де олар ынай-бээр чорупканнар. Бо бригада соңгулдага холбаштыр агитас-массалыг ажылды калбартпышаан, малчыннарның культура-амыдырал негелделерин хандырарының айтырыгларын шиитпирлээринге чер-черлерде культура ажылдакчыларынга дузалаар.

КӨРҮКЧҮГЕ. Каа-Хемниң киноустановкалары соңгулда хүнү — март 3-те ажылчы чоннарга кино көргүзериниң планын кылган. Ол хүн киноустановка бүрүзү хүнзүгедаа, кежээ-даа киноларны үзүктел чок көргүзер. Ам бо хүннерде колхозтарның хөй кежиинге «Трезинин шилип алыр», «Кукурузаның ёзулуг кожазы», «Чаагай дужуттуң курлавыры» дээн ышкаш, көдээ ажыл-агый темазынга киножурналдарны көрүкчүлер көргеннер. Медведевка болгаш Федоровка суурларда киноустановкалары (киномеханиктери эштер Лямкин, Ковалёв) «Кинону — кижи бүрүзүнге» деп сорулганы салып алган чүткүлдүг ажылдап турарлар.

— Биске көдээ ажыл-агый темаларынга кинолар болгаш кино журналдар дыка негеттинип турар, ынчалза-даа республиканың кинофильмнер тарадыр конторазы ону эвээшти чорудуп турар. Ол дугайын бистиң көрүкчүлеривис негеп турары черле чептиг — деп, райкүүскомнуң культура килдизиниң реммастери Алексей Кузьмич Киселев бистиң редакцияга дыңнаткан.

Колхоз даргазы пропагандист

Понедельник кежээзинде Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң кудумчуларынга ном-дептерлерлиг кижилерни бо-ла көрүп болур. Ол ындыг болур ужурлуг-даа.

Партия эге организациязының шиитпирин ёзугаар понедельник кежээзин колхозта политбөлгүмнерниң болгаш техниктиг өөредилгениң доктаамал хүнү кылдыр чарлаан.

Ындыг кежээлерниң бирээзинде колхоз конторазынга чеде бердим. Колхоз даргазы пропагандист эш Куулар Балчыр-оолович Комбукай семинар кичээлдерни эрттиреринге белеткенгеп тур.

— Хоочун пропагандистерниң бирээзи болгай силер, пропагандист дуржулгаңарны, кичээлдерни канчаар эрттирип турарыңарны чугаалап берип көрүңер?— деп, ооң диледим.

— Дуржулгалыг деп чүнү чугаалаар боор. Кичээлдерни ханы уткашынарлыг эрттиреринге чугула чүве болза, пропагандистиң бүгү талалыг белеткенип, кичээлге көргүзүг материалдарын доктаамал ажыглаары болур. Ээлчеглиг кичээлдерге чаа теманы тайылбырлаарда колхозтуң, районнуң ажыл-агыйжы амыдыралындан чижектерни тайылбырга ажыглаары эргежок чугула. Мынчангаш тема бүрүзүнге кичээлди амыдырал-биле холбаарын оралдажып турар мен — деп, ол чугаалады.

Куулар Балчыр-оолович Комбукайның удуртуп турары көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир бөлгүмүнде 30 дыңнакчылар бар. Дыңнакчыларның ажыл-иши янзы-бүрү. Мында малчыннар, чолаачылар, бригадирлер, күш ажаакчылары дээш, кымнарны чок дээр!

Октябрь айдан бээр 13 удаа кичээлдер болуп эрткеп. Эрткен кичээлдерге «Колхоз-совхоз бүдүрүлгезин планнаары», «Кол болгаш саарылга фондулары», «Күш-ажылдың төлевири болгаш нормалаашкыны», «Продукцияның бот-үнезин чиигедири» деп темаларга кичээлдерни бедик деңнелге эрттиргилээн.

— Кичээл эгелээриниң мурнунда 10 минута иштинде дыңнакчылардан бир кижи сөөлгү информацияны доктаамал кылыры бисте чаңчыл апарган — деп, дыңнакчыларның бирээзи Александр Чүлдүмович Дигик чугаалап турар. Информация кылыр кижилер неделя дургузунда бүгү делегейде болгаш бистиң чуртувуста болуушкуннарга доктаал, ол ышкаш, районнуң иштики амыдыралындан чаа чүүлдерни база чижекке киирип турарлар.

— Семинар кичээлдерге чамдыкта шыңгы чугаалар үңгүлеп кээрдир—деп, пропагандист чугаалайдыр. Чижээ, «Ажыл-агыйжы санажылганы чорудары» деп темага семинар болуп турда ындыг болган. Аңаа колхозтуң эрткен ажыл-агый чылында бүдүргени бир центнер таразының бот-үнези 14 рубль, центнер хаван эъдиниң — 156 рубль, центнер сүттүң — 15 рубль, 10 дагазы чуургазының—1 рубль 70 көпеек болуп турганын санап үндүрген.

Ынчангаш колхозтуң көдээ ажыл-агыйдан ап турар продуктуларының бот-үнезиниң улуг болуп турарының чылдагааны чүл деп айтырыгга пропагандист делгеренгей харыыны берген. Ооң кол чылдагааны болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, механизацияны ажыглавайн турарында, ол ышкаш колхозтуң хөй адырлыг ажыл-агыйынга шын отчётту тургуспаанында деп пропагандист тайылбырлаан. Колхозта «ёлочканы» ажыглалга киирбээнинден сүт саарынга хөй саанчыларны тудуп турар. Ынчангаш хол-биле саалданың чавыс бүдүрүкчүлүүн пропагандист «ёлочкага» деңнеп тургаш тайылбырлап берген. Ээлчеглиг кичээлдерге өөренип алган чүүлдерин амыдырал-биле холбап билир дыңнакчылар бөлгүмде хөй. Оларга хойжу бригаданың бригадири эш Күнгүрүкту, дагаа ажаакчызы эш В. Байлакты, трактор-хову бригадазының бригадири эш М. Попууну, механик эш Х. Очур-оолду, чолаачы Х. Сарыг-оолду болгаш өскелерни-даа адап болур.

— Бо өөредилге чылында бөлгүмнүң өөренип эрткен темаларында кол черни СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң материалдары, ылаңгыя эш Н. С. Хрущевтуң Пленумга кылган илеткели ээлеп турар—деп, эш Комбукай чугаалаан. Шынап-ла ол темага 7 удаа кичээлдер эрткен болду.

— Эрткен ажыл-агый чылында колхоз күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле чамдык хүлээлгелерин күүседип шыдаваан. Ынчангаш бо чылын күрүнеге 125 тонна эътти, 185 тонна сүттү, 14 тонна дүктү садар сорулгалыг. Бистиң өөренип ап турар чүүлдеривис колхозтуң планныг ажылдарын күүсединге улуг ужур-дузалыг болуп турар — деп, пропагандист чугаалап турар.

Шынап-ла бистиң өөредилгевистиң сорулгазы мурнакчы дуржулганы сурталаары, ону ажылчы чоннарга тайылбырлаары болгай. Мынчангаш кичээлдерни утка-шынарлыг эрттирип турар коммунист эш Комбукайга удурткан бөлгүмнүң дыңнакчылары өөредилгеге-даа, ажыл-ишке-даа чединишкиниг болуру чугаажок.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

АЛТАЙ СОВХОЗТА

Совхоз суурларының шырайы чаартынып турар. Бүгү-ле чүүлдери белен, хоорай бажыңнары дег хөй каът бажыңнарны туткулаары калбарган. Культура бажыңнарын, эмнелге черлерин, школаларны, уруглар садтарын болгаш яслилерин, культура-амыдыралдың черлерин туткулап турар.

Тальменниң бүдүрүлге эргелелиниң «Чаа-Алтай» совхозунуң ажылчыннарының, механизаторларының, малчыннарының 96 өг-бүлелери бо чылын чаа бажыңнарже көжүп кирген. Көдээ черге бир-ле дугаар улуг панельден туткан 48—48 квартираларлыг ийи бажыңны ында ажыглаалга кирген.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

Допчузу-биле

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң Кулузун бригадазында төрүүр 2300 хой бар. Оолдаашкын эгелээн, баштайгы төрүттүнген 560 хураган шупту менди. Колхоз баштаар чери бригадаже сакманщиктерни немей үндүрген.

О. СЕМДЕРЕК.

* * *

«Найырал» совхозтуң малчыны Түлүш Сертип бо чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 110 хураганны өстүрбүшаан, хой бүрүзүнден 3500 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Ооң кодан хою хур, баштайгы төрүттүнген 125 хураганы шупту менди.

Т. СУНДУЙ.

* * *

«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының малчыннарынга ында школа коллективи үргүлчү шефтеп келген. Күзүн М. Очурнуң 300 хой кирер кажаазын тудушкан. Ам К. Очурнуң узуну 18 м, дооразы 7 м кажаазының хөржеңин арыглап берген.

А. ДОПЧАА.

* * *

Улуг-Хемниң Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң шээр малы 29 кодаңда хур кыштаглап турар. Кыштаглаарже сиген сөөртүр звеноларда Сендажы, Баян-оол, Конгар ышкаш мурнакчылар бар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

АДА-ИЕЛЕРГЕ СҮМЕ

БИЧИИ УРУГЛАРНЫ КИЖИЗИДЕРИНИҢ ЧАМДЫК АРГАЛАРЫ

Школа назыны четпээн уругларны эки аажы-чаңга кижизидерин бичезинден-не эгелээри чугула. Кижиниң аажы-чаңының үндезиннери бичиизинден хевирлеттинер. Бичии уругнуң чурттаалгазының баштайгы чылдарындан эгелээш-ле ооң кижизидилгезинге өг-бүлениң салдары улуг. Чүге дээрге олар бир эвес уруглар салынга барбайн турар болза, ооң кол кижизидикчилери ада-ие болур болгай.

Ынчангаш школа назыны четпээн уругларны кижизидериниң онзагай байдалдарын ада-ие бүрүзү эки билир ужурлуг.

Херек кырында чамдык ада-иелер бичиилерниң назы харынга дүүшпес негелделерни тургуза бээр таварылгалар бар. Маңаа бир чижекти көрүп көрээлинер.

Беш харлыг Саша деп оол авазы-биле кады даайы сугга баар болганнар. Иези оглун бажың чанынга манадып кааш, кайнаар-даа барбас сен деп чагып каан. Удаваанда авазы үнүп кээрге, оглу чок болган. «Ойлук чок төл, ам база чиде маңнай берген-дир!» — деп, хоралап чугаалапмышаан көөрге, оглу, шынап-ла, кожазында бажың чанында ойнап турган ийи оолду сонуургап кайгап турган. Сес тоовааң чүве болганда, ону ыявыла кезедир деп шиитпирлээш, кырган-авазынга чагып кааш авазы чааскаан чорупкаан. Авазының каапкаш чорупканын билип кааш, Саша, хомудап:

— Боря даайым сугга дыкала барыксаан ийик мен—деп, караанын чажы тектүп олурган.

— Чүге чорүй барганың ол ынчаш?—деп, кырган-ава хыйлаңган.

Бичии Саша чүнү-даа ыттаваан болгаш ыглап-ла турган.

Саша авазын чүге дыңнавайн барганыл? Ону тайылбырлаары белен. Ойнап турган оолдарны сонуургаан болгаш, авазынга берген аазалышкынын ынчан уттупканы ол-дур.

Бичии кижиниң үүлгедиглери оларның медерелиниң быжыгып сайзыраванындан хамааржыр дээрзин билбезинден чамдык ада-иелер уругнуп арга-мергежилин эртир үнелептер чоруктар бар. Бичии уруглар кончуг сеткинчел болгаш оларның нерв системазының доктаадып, шаптыктап турар төптери кошкак болур. Долгандыр турар бүгү-ле чүүлдер бир-ле дугаарында уругнуң миннишкиниринге салдар чедирер, чүгле ооң соонда ам уругнуң угаан-медерелинге чедер. Ындыг чорук коллуунда 4—5 харлыг уругларга, чамдыкта ооң улуг-даа уругларга хамааржыр.

Чижээлээрге, бичии уруг хөлүн эртир хөлзээзинниг, бүгү-ле чүүлдерни чүгле болуннуу-биле кылыр дээр. Кандыг-даа бүзүрелиг, кеземче апаа дузалавас болганза. Мындыг таварылгада уругнуң кичээңгейин өскээр угландырары чугула. «Соңгаже көрем, аскыр дагаа тараа чип, өскелерин кыйгырып тур»—деп. Үш харлыг оглуңга чугаалаар. Бичии оол оожургап, хараан-даа өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг-биле күштү өттүнүп эгелээн. Ындыг аргаларны 2—4 харлыг уругларга хамаарыштыр ажыглаза черле эки.

Арай улгады берген уругларны «кажарлаары» ындыг-ла белен эвес. Маңаа оларның кылыр деп турганы кандыг-бир солун чүүлдүң дугайын сагындырып, азы бору сонуургаачыг чүүл чугаалаза эки. Ынчан ооң кичээнгейи өске чүүлче угланып, оожургай бээрге. Уругнуң шын эвес болганын чугаалап бээр-дирер херек.

Аңгы-аңгы назы харлыг уругларның кижизидилгезинге ужур-дузалыг бир кол чүүл—долгандыр турар кижилерниң үлегери болур. Бичиилер арга-мергежилин болгаш амыдыралчы дуржулгазы эвээш болганындан өттүнеринге чүткүлдүглер. Бодундан улуг кижиниң бүзүрелдиг сөстери уругга улуг салдарлыг. Чамдыкта бис ону уттуп турар бис. Ынчангаш уругнуң эң чоок кижилериниң эки үлегери шын кижизидилгеге чугула.

Ооң аңгыда, уругларны эки аажы-чаңга, чаңчылдарга кижизидери өг-бүледе доктааттынып тургустунган корум-чурумну шыңгыы сагыырындан база хамааржыр. Бичии уругларның сөс дыңнавас, тооп көрбес чорууну ада-иелер оларны боттары хөлүн эртир опчоктандырып тургаш өскүдер таварылгалар база бар. Уругнуң могадышкыннарын күүсетпес болгаш кижизидикчи кижи бодунуң негелделеринге турушту болза — сөс дыңнавас, туразы улуг чорук уругларга турбас. Чамдык ада-иелер ону күүсетпес, харын мынча диңирлер: «Өзүп келгеш биле бээр, ажырбас он..?

Шак ындыг чоруктуң бир чижээ бо-дур. Мээн башкылап турар клазымга 7 харлыг Толя Потапов өөренип кирген чүве. Өг-бүлези оолга дыка ынак, кижи бүрүзү ону болдунуу-биле опчоктандырып турган. Кандыг-бир таварылга болганда, ол үргүлчүле ыглаар, алгырар болгаш күзээнин ыявыла чедип аар турган. Ынчангаш ооң-биле ажылдаары мензэ баштайгы үелерде берге турган. Оолдуң иезин школага эккелгеш, ооң кижизидилгезин бүрүнү-биле эде тургузарын негеп, сүмеледим. Бир-ле дугаарында, кижи бүрүзү чаңгыс-аай негелделиг болуруп ооң-биле дугурушкан мен.

Багай чаңчылдар Толяның аажы-чаңында быжыы-биле сиңниккен болганда, ону ээ кижизидеринге хөй күш, шыдамыг херек болганын дуржулгамдан билдим. Ол ам чурумнуг, кызымак өөреникчи болу берген. Оолдуң ада-иези ооң шын кижизидилгезин херекке ап, школа-биле кады өй-шаанда хемчег алганы кончуг шын.

Ада-иениң уругларынга ёзулуг ынакшылы негелделиг болгаш шыңгыы болур ужурлуг. Мырынай бичии уруглар безин боттарының хире шаа-биле тодаргай корум-чурумнуг болур. Ооң күүсединнерин уругну чурумчудар дээрзин ада-иелер билир херек.

Бичии уругларның чамдык эки күзелдерин хандырбышаан, өг-бүле иштии оларның негелделеринге шыңгыы болур ужурлуг: оттуг ыяш-биле ойнап болбас, изиг печкага дээп болбас, өскениң херекселдерин чөпшээрел чок ап болбас, ынай-бээр баарда айтырып алыры дээш, ооң-даа өске.

Кандыг-бир чүүлдү уругга чөпшээревейн барган хиризинде-ле, чамдык ада-иелер эгелээн херээн төнчүзүнге чедирбейн баарлар. Ол шын эвес. Төнмес-батпас хоруушкуннар, кончуушкуннар уруглар кижизидилгезинге хоралыг.

Бир эвес өг-бүлеге хүн чуруму быжыы-биле тургустунган болза, кижизидилге ажылы түңнелдиг боор, бичии уруг кадык чаагай өзер. Ооң организми тускай доктааткан үеде удуурунга, чемнениринге, агаарлаарынга, ойнаарынга чаңчыгып каар.

Школа назыны четпээн уругларның кол-ла ажылы — ойнаары ол. Ойнаашкын бичии уругларның өөрүшкүзү, ынчалза-даа ол чүгле хөглээшкин эвес, харын уругга хамаарыштыр чугула ажыл болур. Кандыг-даа өг-бүле — ава, ача уруунуң азы оглунуң ойнаарактарынче кичээнгей салып, оларны шыгжаар тускай черни, ойнаарынга таарымчалыг байдалды тургузары чугула. Ол ышкаш, чүнүң-биле, канчаар ойнаарын сүмелээр болза кончуг эки. Ооң аңгыда, бичии уругларны күш-ажылга чаңчыктырары черле албан.

Бичии уругларның шын кижизидилгезинге оларның онзагай байдалдарын өөренип көөрү улуг ужур-дузалыг. Ынчалза-даа кижи бүрүзүн чаңгыс аай, демейлешкек кылдыр кижизиптес дээрзин билдингир. Ынчангаш школа назыны четпээн уругларны кижизидериниң чамдык онзагай аргаларын көргүзүп, ада-иелер-биле хөй чыл ажылдап келгенимниң үезинде көрген чүүлдеримге үндезилээн мээң бо сүмемни ада-иелер номчуп таныжар болза артык эвес боор.

В. ПУГОВКИНА.
Кызылдың № 5 школазының башкызы.

СОВЕТ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРНИҢ ХҮНҮНГЕ

Фронтучуларга

Сактыышкын

1943 чылдың дүвүрээзинниг хүннери турган. Бистерни — он ийи кижини фронтуда тулчуп турар кызыл-шеригжилерге Тываның чонунуң ээлчеглиг белээн чедирип бээрин дээш төлээлеп чорутган. Удуртукчувус—С. К. Тока чүве. Оон ынай малчыннарның, ажылчыннарның, интеллигенцияның төлээлери база чораан.

Бис Москвага үүс чээрби сес вагон белек чедире берген бис. Чүнү-чүнү апарган бис? Ол дээрге, кышкы чолдак тоннар, кидис идиктер, хаактар, эът, саржаг, чыжырганa сүг-сүг дээш, оон-даа өске. Бо бүгүнү фронтучуларга боттарывыс-биле чедирип бээринден аңгыда Тываның чонунуң чыып алган хөреңгизи-биле садып алган бир эскадрилья хыдыкчы самолеттарны база дужаап бээр ужурлуг турган бис.

Январьның соок-даа бол, бир аяс кежээзинде Москваның Ярославль вокзалынга чеде берген бис. Сайгылгаан-биле аажок чырыткаш, бисти киного тырттырып ап турар болду. Хоорайже кирипкен бис. Бажыңнарның соңгаларын дуглагылап каан, автомашиналар чырыын кывыспайн маңнажып чоруп турар. Чамдык бажыңнарны, чижээлээрге, Кремльдиң хаалаларын өскерилдир будугулап каан тургулаар. Ол дээрге агаар халдаашкынындан чажырыышкынның хемчеглерилир. Ынчаарда немецтерниң Москваже агаардан халдаашкыннар кылып турган үези болгай. Москваның дээре гостиницаларының бирээзи — «Метрополька» бисти чедирип каан.

Бир-ле эртен эш Тока биске келгеш:

— Бөгүн Тушино аэродромга баар бис. Кызыл Шеригниң Шериг-Агаар күштеринге эскадрилья самолеттар дужаап бээр бис — деп ындыг.

Бистер-даа аажок сеткил хайнып, ынаар чоруурунче белеткени берген бис. Чоннуң акы-тура-биле чыып алган акшазынга алган самолеттарны совет чурттуң хартыгаларының холунга түдеуп бээри улуг өөрүшкү. Ону бистиң кижи бүрүзү миннип турган.

Аэродромга чеде бердивис. Самолеттар дужаап бээриниң ёзулалынга улуг харыысалгалыг эштер чедип келген: ССРЭ-ниң ужар чуул үлетпүрүнүң яамызының сайыды эш Шахурин, ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң Кол командылакчызының оралакчызы, ынчаарда генерал-полковник Никитин, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи болгаш өскелер-даа.

Аэродромнуң тас асфальтылап каан шөлүнде он самолетту диистиндир чыскаап каан тур. Самолет бүрүзүнүң чанында оон ужудукчузу туруп алган. Оларның шала мурнуу чарында шөлде чүък машиназының кырында индир кылып каан, ол индирни кызыл пөстүг лозуннар-биле аажок шимээн. Аңаа кыска митинг болган. Эш Тока болгаш өскелер-даа дойчу чүве чугаалагылады. Митинг төнген соонда Салчак Балбакхэрековичивис дээрге, бистиң дужааган самолеттарывысты башкарар ужудукчуларга чоокшулап чеде бергеш, оларның эң үстүнде турганын тыва чоннуң өмүнээзинден быжыы-биле куспактааш, окшап каан. Мен аңаа, сеткил хайынгаш, караам чажы төктүп келген. Өске өөрүмнү эргилдир көөрүмге, кырган малчын Севилбаа биле ажылчын Мокайбан олар база-ла карактарының чажын чодуп турлар.

Севилбаа угбай тургаш, харын-даа:

— Пиш, ытлашпаалы, чаш уруглар эвес бис — деп, караанын чажын чоткан туру.

Митинг төнген. Самолеттарны көргүлээн бис. «Немец-фашистиг ажелекчилерге өлүм!», «Совет улуска — тыва улустан» болгаш өске-даа сөстерни самолеттарда бижигилеп каан. Бистер көрүп турувуста-ла демги хартыгаларывыс ужуткулап чоруй баарды. Оон соонда бир немец болгаш бир совет хыдыкчы самолеттарның агаар тулчуушкунун, оларга совет ужудукчуларны олурткаш, биске көргүскен. Ону аажок сонуурган бис.

— Бээр бистиң-биле моорлап көрүңер — деп, офицерлер бистерни чалап турар болду.

— Кайнаар баар ирги бис — дижип чугаалажып чор бис.

Ужар чуул дээрге, немецтерден хунаап алган самолеттарны биске көргүзүп эгелээн. Ында хыдыкчы-даа, шуургедекчи-даа самолеттар, бомбардировщиктер-даа бар. Бистиң ындыг самолёттарывыстың немецтерниинден кандыг тала-биле ажыг болуп турарын тайылбырлагылаар болган. Чамдык черлерге тайылбырны эш Шахурин боду-ла кылып бээр.

Оон соонда биске Москваның янзы-бүрү черлеринге тургускулаан агаарже дүндүктелдир боолаар батареяларны хүнну бадыр көргүзүп келген. Оларның чамдык кезектеринге белектер-даа берип турган бис. Ол-ла кежээ Москва хоорайның агаардан халдаашкынга удур камгалалының командылакчызы, ынчаарда генерал-лейтенант Пантелеев бодунуң штавынга бисти хүлээп алган. Оон кабинединге кире бээривиске, дөө оранчокта улуг стол артында назыны кижи ортузу хире, арның көөрге, уйгу-чыдын чок ажылдаанындан шылай берген шинчилиг генерал олур. Оон бетинде, нарын шепкен-биле шып каан узун столда каш генералдар база олурлар. Бисти олургулаарынче чалаан. Генерал Пантелеев Москваның агаар камгалалының байдалын чугаалап берди.

— Немецтер сөөлгү хүннерде Москваже агаардан халдаашкының үргүлчүлеп келген — деп ол чугаалап үнду.— Олар баштайгызында чаңгыс барып таладан хөй-хөй бөлүк бомбардировщиктер-биле кээп тургулаан. Ынчаарга бистиң агаар камгалалывыс оларның пландарын буза шаапкылаан. Оон соонда олар бөлүк-бөлүү-биле янзы-бүрү чүктен халдаар тактиканы хереглей бергеннер. Ынчалза-даа агаар камгалалывыс маңаа база чедиишкинниг ойтур шавыышкынны берип турган болгаш берип-даа турар.

Генерал оон ыңай чугаалайдыр:

— Немецтер сөөлгү массалыг халдаашкынының дургузунда чедиишкин чедип шыдаваанаар, бистиң агаардан камгалалывыс бодунуң төлептиин көргүскен. Көрбес силер бе: олар бүгү Москвага амга чедир чүгле чеди бажын үрээр аргалыг болган.

База бир генерал олургаш: «немец самолеттарны Москваже чоокшулаарының ырак мурнунда-ла бистиң самолеттарывыс дозуп кирип, агаар тулчуушкунун оларга дөгеп турган бис» деп чугаалай-дыр. Оон түннели чүл дээрге, немец самолеттарның чамдыызын андара аткылап каар, өскелери дедир дезип чоруй баар. Чүгле ийи чаңгыс самолеттар бирде эрттип келгилээр, оларның салымы билдингир — андара аттырар.

— Бир-ле харын, черле дуржулгалыг немец турган боор он, эртип келгеш, Кремль кырының дужунга дескинип туруп берген. Ынаар дүндүктелдир боолаар хөй үгер-бооларны хары угда боолаттырыпкаш, андара адыпкан бис, ол хоорай даштынга өртенип барып дүшкен — деп, генерал Пантелеев немеп чугаалады.

Оон соонда Москваның агаар камгалакчылары-биле улуг четтиргенивисти илергейлеп, чылыы-биле байырлашкаш чорупкан бис. Бо бүгү сактыышкыннар бистиң сеткиливисте бүгү назынывыста арткылап калган. Ындыг улуг болуушкунну кижи канчап уттур боор.

Каш хонганда фронтучуларга белек чедирип бээри-биле ынчаардагы Брянск фронтузунче чорупкан бис.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

ПОЛКОВНИК ЧУГААЛАП ТУР

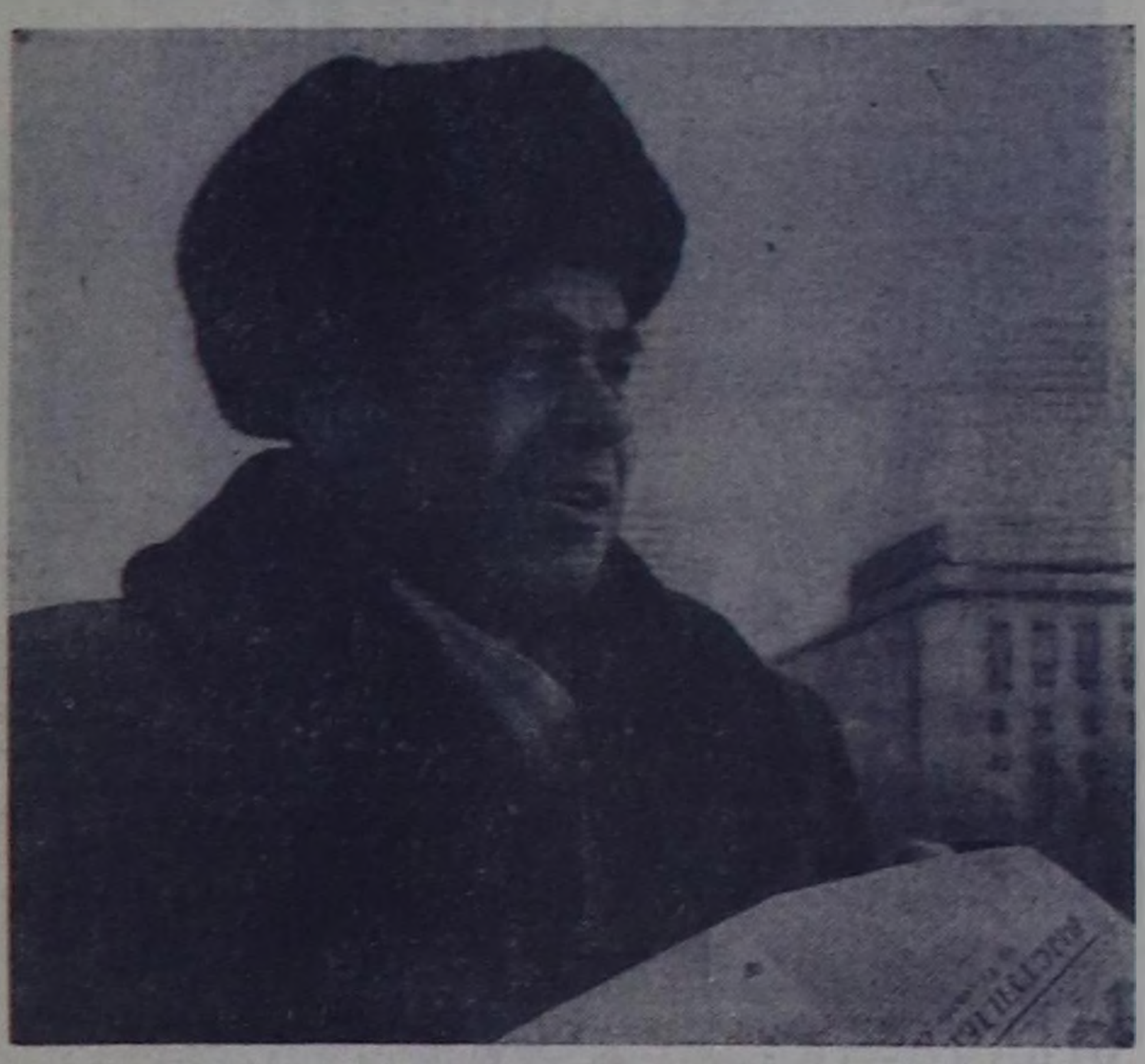

Ужар чуул дивизиязының штавының начальниги, халашкан полковник Степан Александрович Поздрудко мынчаар чугаалаар:

— Волгага тулчуушкунга комсомолчулар хөй маадырлыг чоруктарны кылган. Шериг кезээниң мурнундан комсомол обкомунуң болгаш хоркомунуң тугун хүлээп ап тургаш, комсомолчу ужудукчу Поповтуң мынча деп чугаалааныы ам-даа уттпаан мен:

— Чүрээвис-ле сок турза, холувус туттунар-ла турза, хоорайны дайзынга бербейн камгалаар бис.

Дараазында хүнде Попов тулчуушкунче чорупкан. Радио-биле ооң мындыг үнүн дыңнаан мен:

— Дайзынга таваржы бердим, атакалап кирдим..

Ооң соонда ол:

— Ок-чемзээм төнүп калды, дайзынны самолёдум-биле барып үстүрүп кириптим—деп медеглээн.

Ынчангаш, дайзын узуткаттынган.

Комсомолчу Попов ол тулчуушкунга өлген. Ынчалза-даа амгы үениң салгалынга ол ышкаш кижилер дээрге бодунуң Төрээн чуртунга кызытаар чокка ынакшылының кезээде үлегери болур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЕЛЕГРАФ ДЫҢНАДЫП ТУР

Ханныг үүлгедигни соксадыр

Бо хүннерде ирак демократтарга удур ханныг дерзии үүлгедиглер делегейниң хөй-ниитизиниң эң калбак бөлүктериниң ханы килеңнээшкинин болдуруп турар. Буруу чок кижилерни — улустуң дээре оолдарын истеп-сүрүп база узуткап турар политиканы соксадырын ирак чазактан делегейниң улустары негеп турар.

СОФИЯ. Болгарияның Ада-чурт фронтузунуң Национал чөвүлели Иракта кадыг-дошкун дерзии үүлгедиглерге удурланыышкынның телеграммазын ирак чазакка чорудкан. Дорамчылаашкынны болгаш ужурзу чок дүржок чоруктарны доп-дораан соксадырын, түттүрүп хоругдаттырган бүгү ирак патриоттарны хостаарын негеп тур бис деп телеграммада чугаалап турар.

Профэвилелдерниң Төп чөвүлели болгаш болгар журналистер Эвилелиниң Иракта дерзии үүлгедиглерге удурланыышкынның медеглээн. Ирак профэвилелдер-биле акы-дуңма эптиг сеткил каттыштырылгазын илергейлевишаан, болгар профэвилелдер Иракта реакцылыг күштерниң араатаныг үүлгедиглерин соксадырын негеп турар.

БУДАПЕШТ. Тайбынның Бүгү-венгр чөвүлели чуртта өөскээн террорга удурланыышкынның телеграммазын Иракттың президентизи Арефке чорудкан. Телеграммада чугаалап турары: Тайбынның венгр талалакчылары болза патриоттарны истеп-сүрүп база кара бажыңнап турарынга, кижилиниң эргезин дорамчылап, таптай базып турарынга удурланып тур.

ВАРШАВА. Польша студентилериниң каттыжыышкынының Кол чөвүлели Иракта ханныг террор-биле холбаштыр удурланыышкынның кылган. Депшилгелиг политиктиг, хөй-ниитичи ажылдакчыларны, журналистерни, уран чүүлдүң ажылдакчыларын, профессорларны болгаш студентилерни өлүрүп, боолап, кара бажыңнап турар дугайында Иракттан кээп турар дыңнадыглар польша студентилериниң килеңнээшкинин болдуруп турар деп удурланыышкынга чугаалап турар.

Иракттың студентилериниң Бүгү-ниити эвилелиниң хөй-хөй ажылдакчыларын дүрүм чок ёзу-биле тудуп хоругдап, оон оралакчы даргазы Фарук Рияти өлүрген дугайында дыңнадыг бистерни онза килеңнеткен.

БУХАРЕСТ. Румынияның Профэвилелдериниң Төп чөвүлели Ирак Республиканың президентилинге телеграмма чорудуп, ол телеграммага Иракта ханныг террорну бүрүү шаап, ону соксадырын негеп турар. Румын Улус Республиканың ажылчы чоннары болза муң-муң патриоттар, профэвилел ажылдакчылары, ажылчын шимчээшкининиң кеску ажылдакчылары, тайбын болгаш демократия дээш демиселчилер массалыг террорга таварышкан Иракта болуушкуннарга сагыш-сеткилиниң ханызындан дүвүреп турар дээрзин телеграммада чугаалаан.

ПРАГА. Чехословакияның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң удурланыышкын медеглелинде чугаалап турары болза: буруу чок кижилерни истеп-сүрерин доп-дораан соксадырын, профэвилелдерниң кара бажыңында бүгү кежигүннерин болгаш патриоттарны доп-дораан хостап үндүрерин, кижиниң кол эргелерин болгаш хосталганы хүндүлеп көөрүн бистер шуптувус негеп тур бис, бо дээрге Ирак Республиканың ёзулуг хамаарышпас чоруун хандыларының кара чаңгыс оруу-дур.

Чехословак херээженнерниң Комитеди болгаш чехословак Кызыл крест, удурланыышкынның ындыг медеглелдерин база хүлээп алган.

ПАРИЖ. Телеграммалар, чагаалар, дилеглер соксаал чокка кууттулуп турар... Янзы-бүрү үзел-бодалдарлыг француз демократтар Иракта террорга эң күштүг удурланыышкынның илергейлеп турарлар.

Францияның дагжыларының мурнундан дагжылар Федерациязының Национал чөвүлели «Иракта» дерзии үүлгедиглерни доп-дораан соксадырын негеп турар».

Сена департаментиниң Тайбын чөвүлелиниң төлээлери Иракттың Францияда эрге-ажыктарын төлээлеп турар швейцар элчин черинге барып, Иракттың президентизи Арефтиң адынга чорудар удурланыышкынны дамчыдып берген.

Францияның Коммунистиг партиязының чер-черде хөй санныг организациялары удурланыышкынның телеграммаларын болгаш чагааларын Багдадче чорудкулаан.

(СЭТА).

САЛАЗАРГА ФРАНКО ДУЗАЛАЖЫП ТУРАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Португалиг Гвинеяда турар шериг кезектерин Испанияже доп-дораан дедир келдиртирин негээр деп бүгү испаннарны Испанияның Коммунистиг партиязы кыйгырган. Боттарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар өске-даа улустарга удур демиселге Испаниядан шериг кезектерин чорударынга удур демиселжиринче солдаттарны, унтер-офицерлерни болгаш офицерлерни Коммунистиг партия база кыйгырган.

Ол дугайын португали Гвинеяда национал-хосталгалыг күштерге удур тулчуушкунга февраль 6-да 14 испан солдаттар өлүрткен дугайында дыңнадыг-биле холбаштыр Испанияның Коммунистиг партиязының Бүгү-сектиң комитединиң парлап үндүрген дыңнадыында чугаалап турар. Испаннарның ханы португали колонизаторларның өжээнниг ёзу-чурумун камгалап, африка девискээрлерде төктүп турар деп медеглелде чугаалап турар.

Салазарның харыксыраан фашистчи диктатуразынга дузалажырын Франко оралдажып турар деп Компартия медеглээн. Мындыг янзылыг шериг үүлгедиглеринге бүгү испаннар эң калбаа-биле удурланыр ужурлуг. Испан армия болза португали фашистчи колонизаторларның тамчыктыг чүүлдерин камгалаарынга база араатаныг колониалистиг дарлалдың кинчизин үзе шавар дээш демиселжип турар улустарны базарынга чер кырының кужу болбас ужурлуг дээрзин медеглелде демдеглеп турар.

АКШ-тан деткимче дилеп чеде берген

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Венесуэланың президентизи Р. Бетанкур албанның аян-чоруун кылып, чоокта чаа Вашингтонга чеде берген. Венесуэланың диктатору чуртта көзүлбээн хемчээл-биле калбарган национал-хосталгалыг шимчээшкинге дүвүреп турар. Оон база бир тодаргай херечизи болза венесуэла патриоттарның «Ансоатеги» деп суднону ээлеп алганы болур.

Пуэрто-Риконуң депшилгелиг кескү ажылдакчызы Хуан Мари Брастың чоокта чаа Венесуэлага чораан соонда ээп келгеш бижээни: «Венесуэла улус болза хүн бүрүде студентилерже болгаш ажылчыннарже, харын кем-буруу чок бичии уруглар-же безин удур чорудуп турар пулемёттардан-даа, үгер-боолардан-даа корттпааннар. Перес Хименестиң дерзии ёзу-чурумунуң үезинде хөй студентилерни өлүрген чазактың өөскүткен террору улустуң кузел-соруун быжыглап, чазакка килеңнээшкинни күштелдирип турар».

Америк хөреңгитеннерниң органы «Уолл-стрит джорнал» деп солун Венесуэлада террорнуң чаа чалгыг бүрүзү Бетанкурну «деткиир чорукту улам улуг хире-чергези-биле чок болдуруп турар» деп түңнелди кылыр ужурга таварышкан.

Бетанкурну эрге-чагырга кирген «демократтыг хөделиишкин» деп партия безин оон тускайланган. Мынчангаш ында тургустунган байдалда президент албан-дужаалга ыырттынып шыдавас апарган мен деп чүвени Бетанкур билип турар. Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, бир эвес Бетанкур өзүп турар национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур, революстуг Кубага удур демиселге Латин Американың реакцылыг күштерин баштаарын чөпшээрежир болза, Бетанкурнуң ёзу-чурумун деткиир деп аазаашкынны АКШ берген.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Кызылдан Барыын-Хемчик чедир пассажирлерниң ужударынга таарымчалыг болдурарын барымдаалааш, 22 кижи олурар «ЛИ-2» деп самолёт 1963 чылдың февраль 25-тен эгелээш хүн бүрүде ужудар.

Сарыг-Сепке чедир хүн бүрүде үшкү ужудуушкунну база чорудар. Кызылдан ужудуп үнер шагы бо черниин-биле 9, 12, 16 шактар.

1963 чылдың март 1-ден эгелээш, Кызыл—Хову-Аксы шугумунга пассажирлер чорууp ужудуушкунну немээр. Кызылдан ужудуп үнер шагы бо черниин-биле 9 шак 10 минута, 15 шакта.

Хамаатылар! Агаар транспортун ажыглаңар.

КЫЗЫЛДЫҢ АЭРОПОРТУ.

Иракта байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Иракттың коммунистеринге болгаш демократтарынга удур истеп-сүрүүшкүнүнүң кампаниязының үргүлчүлеп турар дугайын Бейруттан «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Шмидт дыңнаткан. Депшилгелиг кижилерге удур кара-туразында аажылал-биле холбаштыр чуулдутунуп турарын чажырбайн турар Шмидтиң бижээни болза: Багдадта, Мосулда, Басрада болгаш Иракттың өске-даа хоорайларында хоругдаттырган коммунистерниң саны ам-даа билдинмес дээн. Ынчалзажок Багдадтың чүгле чангыс районунда безин 4.000 кижини кара бажыңнарже кирип октаан дээрзин ол демдеглээн. Ирак революцияның национал чөвүлелиниң карачангыс тода политиктиг шугуму антикоммунизм болуп турар деп корреспондент айыткан. Национал чөвүлелде кол роль «Баас» деп националисчи партияга хамааржып турар боор деп бодап турар. Чөвүлелдиң составында дөртен ажыг кижи кирип турар. Ындыг болза-даа ол чөвүлелде кол кижи кым болуп турары мынчага чедир билдинмээн.

* * *

ПАРИЖ. (СЭТА). Чаа ирак чазакка удур курд улустуң демиселин база катап эгелээн дээрзин Парижтиң «Комбо» солуну дыңнадып турар.

«Арефтиң чаа чазаа-биле чугаалажыышкыннарны эгелээн курд улус бодунуң удурланыышкынын катап эгелээн болгаш ирак шериглерге удур дайылдажып турар. Оларның төлээлекчилери курдка автономияны тыпсыр, нефтиден алыр орулгаларның улуун курдтарга бээр болгаш курд районнардан ирак шериглерни чайладып үндүрер—мындыг үш негелдени идип үндүргени билдингир болгай. Ындыг болза-даа багдад хунта ол бүгү негелделерден ойталаан. Ындыг болганда курдтар хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселди үргүлчүлеп турар» деп «Комбо» бижээн.

Иракттың чаа чазаанда байдалга хамаарыштыр «Комбунуң» бижип турары болза: «Касемниң удурланыкчыларының айыткан сорулгаларының чаңгызы-даа күүсеттинмейн турда-ла ирак революцияның национал чөвүлелинде чөрүлдээлер ам тургустунуп келген».

ТЫВА ХҮРЕШ ТӨӨГҮЗҮНДЕН

АРБАК ОГЛУ МӨГЕ ЛОПСАҢ

Тыва национал хүреш—Тыва улустуң буруңгу спорту. Ооң төөгүзү бай хөреңгитеннерниң дарлалынга удур ядыы араттарның демиселиниң бир хевири болуп келген. Ядыы мөге чемемейниң-даа күштүг, калшагай болза, ооң ат-алдарын кудуладыр, ооң чедиишкиннеринге нояннар, дүжүметтер бүгү-ле арга-биле моондактаар турган.

Ооң чижээнге шаанда Барыын-Хемчик районнуң Хөнделең, Алаш-Уну, Көп-Сөөк ынчаар чурттап чораан, чоңга ады алгып, алдаржаан Арбак оглу мөге Лопсаңның спортчу намдарын көрүп болур. Ооң үе-чергези чораан Салчак Бидирей Шыывыкович ам сезен харлыг. Бодунуң ол өниүүнүң дугайын кырган улуг үнелел-биле төөгүп олурар.

...1883 чыл. Чаа-ла 18 харлап турган Лопсаң ынчан бай куда дөө болган черге бир-ле дугаар шүүлген. Аныяк мөге дараазында чылын Аянгатының Дөргүнге даа кожууннуң улуг найырынга 64 шилиндек мөгелерниң аразындан кымга-даа магдырбайн, шүглүп үнгеш, тыва хүрешке ынак араттарны магадаткан.

Ынчалза-даа ядыы өг-бүледен төрүттүнген чалыы мөгениң чедиишкиннери баяттарның дарлакчы сеткилинге таарышпаан. Удаваанда Чадаананың Хайдып Үгер-даа ноян болуп дөлгандыр чыып алган чашпаа мөгелерин алдаржыдар, ооң-биле улусчу мөгениң адын нептеретпес дээш бүгү-ле кара-сагыштыг аргаларны хереглей берген. Бир-ле катап даа кожуунунуң улуг найыры болур деп турганының бүдүүзүнде мөге Лопсаңны ол келдиртип алгаш, үш хонук бурунгаар, ооң кужун моорадыр оруулга-биле Чадааннаның Белдир-Шынка 32 мөгени салып, ужуургел кылган. Хайдып ноян тыва хүрештиң шаг-үеден чоннуң сагып келгени чурумун кара-туразы-биле үреп, Лопсаңны ынчан 31 мөгениң шуптузу-биле албадап хүрештирген. Хүрешке салым-чаяанныг аныяк мөге ол бергени безин шыдамык ажып эртип, баяттарның өмүнде 31 мөгени кыра шаккан. Ынчалза-даа Хайдыптың кем сорулгазы күүсеттинип, мөге аңаа кемдээн, ооң холдары тулуптадыр ыжа берген.

Ынчан Чадааңага турган бир-ле орус садыгжы аңаа дузалаан. Ол Лопсаңны бажыңынга аппаргаш, холдарын соок сугга суп, изиг кара шай-биле чиннеп тургаш, эмиртип каан. Ол найырга Лопсаң база-ла шүглүп үнген.

Элээн каш чылдар эрте берген. Бир-ле катап Тываның тос кожуунунуң улуг чыыны болган. Ол найырга чүгле Тываның шилиндек мөгелери эвес, харын-даа Моолдуң Арзылаң Чамыян, Арзылаң Найдаң баштаан 6 эң шыырак мөгелери келген. Хайдып ноян аалчы мөгелерге күш чедер хире ынанныштыг кижи тыппайн, бо удаада мөге Лопсаңга чаңныр ужурга таварышкан. Ынчан ол кожуундан Лопсаң биле Чывааажык киришкен. Орта 168 мөгени ийи хүн улаштыр салып, хүрештирген. Эң сөөлгү салыгда ийи чурттуң эң шилиндек дөрт мөгези арткан: Чывааажык, Лопсаң, Арзылаң Чамыян, Арзылаң Найдаң. Ынчан Моолдуң ат-суралыг ийи мөгезин ийи эжишки октааш, боттары сегирнип алганнар. Орта база-ла Арбак оглу мөге Лопсаң адын сыкпайн, шүглүп үнген.

Ол найырга шүүлгени дээш, ооң көөр хөөн чок дайзыны—Хайдып Үгер-даа безин Лопсаңны мактап, шаңнавас аргазы чок болган—ынчан ону бир эът, чычыы тон-биле шаңнаан.

Оон бээр үр үе эрткен. Улусчу мөгениң ады-сураа, овур-хевири тыва улустуң төөгүчүргү чугааларында тураскаал болуп арткан.

С. САМБУУ.

Хаак оруунга

Чоокта чаа кодээ ажыл-агый техникумунуң тоску кышкы спартакиадазы болуп эрткен. Аңаа тус-тус салбырларның дөрт командазы киришкен. Оолдар 10 километрге, уруглар 5 километрге маргышканнар.

Хүндүскүнүң 12 шакта, Енисейниң оң талакы эрнинге хөй-хөй көрүкчүлер болгаш хаакчылар чыглып келген. Баштай 5 километр хемчээлге уругларның маргылдаазы болган. Ында-мында турган көрүкчүлер Наташа Чащухинага дыка-ла бүзүреп турганнар. Ол шыырак хаакчы, чоокта чаа болуп эрткен кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң бешки спартакиадазынга ол-ла хемчээлге дээре көргүзүглүг болган.

Ынчалза-даа Фаина Ходырева оон күштүг болуп, 27 минута 15 секундада кээп, бирги черни алган. А Н. Чащухина оон 15 секунда озалдап келгеш, ийиги черге дүшкен. Үшкү черде Лида Кудрявцева. Олар бухгалтерия салбырында, чаңгыс курсчулар-дыр.

Дараазында 10 км хемчээлдиг хаак оруунга Доржу Мыйыт-оол (зоотехния салбыры) 47 минута 20 секундада келгеш, бирги черни алган, а ооң чаңгыс салбырда эжи М. Танов ийиги черде. Шагы 50 минута, 24 секунда болган В. Бурлачок (агрономия салбыры) үшкү черни ээлээн.

Команда талазы-биле бирги черде ветеринария салбыры, 2—3-кү черлерде зоотехния болгаш бухгалтерия салбырлары болган. Тиилекчилерни хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаан.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ШААЖЫЛАКЧЫЛАР ХӨДЕЛИП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк офицерлерниң удуртулгазы-биле нгодиньдьемчи солдаттар Буанг Нгай можузунда мурнуу-вьетнам үш кодээ суурже халдаашкынны кылган. ВИА агентилелдиң дамчытканы, «Хосталга» радионуң дыңнадыында чугаалап турары чүл дээрге, ол халдаашкыннарның түңнелинде дыка хөй бажыңнарны, беш школаны өртеткен. Шаажылакчылар 1000 снарядтарны кодээ суурларже боолаан. Мурнуу Вьетнамның партизаннары-биле тараачыннарның харылзаазын үзер дээш оларны албадаал лагерьлеринче кирип сывырар сорулганы ол халдаашкыннар салган турган.

ЧОННУН ДЕЗИП ЧОРУП ТУРАРЫ

РИМ. (СЭТА). Италияның экономика талазы-биле хожудангай мурнуу районнарының чурттакчылары аш-чут, түреглел, массалыг ажыл чокталыр чоруктуң уржуунда ажылга киреринге холбашкан бергелерге таварышкаш, төрээн черлерин каггаш, чурттуң соңгу талазынче азы даштыкы чурттарже чорууp ужурга таваржып турар. Ол дугайын Италияның Коммунистиг партиязының секретариадының кежигүнү Джорджо Амендола ажылчы чоннарның митингизинге чүве чугаалап тургаш айыткан.

1951 чылдан 1961 чылга чедир, 10 чылдың дургузунда мурнуу районнардан ниитизи-биле 1.882.700 кижи чорупкан дээрзин Амендола айыткан. Оларның коллуу-ла—18 хардан 35 хар чедир аныяк кижилер. Мынчангаш мурнуу чүк бодунуң дээре ажылдакчыларының үштүн бир кезиин ышкынган-дыр. Бо хүннерге чедир үргүлчүлеп турар ол массалыг чорууушкун болза удуртукчу христиан-демократтыг чазактарның политиказының бурап дүшкениниң эң-не тодаргай херечилериниң бирээзи-дир деп оратор демдеглээн.

Даштыкы монополияларга ажыктыг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның «президентизи» Нго Динь Дьем чуртка даштыкы капитал салыышкыннарың моон соңгаар киирер дугайын баш бурунгаар көрүп турар декретке ат салган. Даштыкы капиталдың киржилгезиниң-биле тургустунган бүгү бүдүрүлгелерни национализаставас деп магадылалды декрет берип турар. Бо бүдүрүлгелерниң ээлери салган капиталдан алган кончааның 20 хуузун хостуу-биле дашкаар үндүрүп болур. 12 чыл эрткен соонда кандыг-даа бүдүрүлгеден бодунуң капиталын бүдүрүлге ээлери ап болур эргелиг.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ» «Волгага улуг тулчуушкун» 9.40, 1.40, «Самбо» 11.40, «Куруг рейс» (делгем экранныг) 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«ВОСТОК» «Көк-бөрү» 3.15, 5.15, 7.15, «Георгий Седов», «Көк бөрү» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ» Кино чыыны 10, «Алдын дугүүр» 11.15, 1.15, «Кичээн, кырган авай» 3.15, «Ол чүгле оюн-баштак болган» 5.15, 7.15, «Волгага улуг тулчуушкун», «Ол чүгле оюн-баштак болган» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Дугуйлар кырында бымыгланыышкын» 10.30, 1.30, «Дош бадыышкыны» 5.30, 7.30, «Волгага улуг тулчуушкун», «Дош бадыышкыны» 9.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, кодээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00068 Чагыг № 120. Культура министерствозунуң типографиязы

Төрээн чурттуң күчүлүг, бүзүрелдиг камгалакчызы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылдан үндүрлеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 24 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 47 (5451).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

Совет Чепсектиг Күштерниң ДАЙЫНЧЫЛАРЫНГА

Бүгү улустуң байырлалы-биле—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл болган оюу-биле холбаштыр Совет Чепсектиг Күштерниң солдаттарынга болгаш матростарынга, сержантыларынга болгаш старшиналарынга, офицерлеринге, генералдарынга болгаш адмиралдарынга, амгы үеде курлавырда болгаш халаашкында туруп турар—мурнуңда дайынчылар турганнарга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан байырны чедирип тур.

Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаары-биле Коммунистиг партияның, улуг Ленинниң тургусканы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери Төрээн чурттуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен, ёзулуг маадырлыг орукту эрткен, боттарының дайынчы туктарын өшпес алдар-биле бүргээн болгаш тайбыңның база төрээн Ада-чуртунуң айыыл чок чоруунуң камгалалында чайгылыш чок туруп турар.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында Армия болгаш Флот даштыкы интервенцияның болгаш иштики контрреволюцияның каттышкан күштерин чылча шапкан, Советтерниң аныяк республиказының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган. Ада-чурттуң Улуг дайынында Совет Чепсектиг Күштерниң күчүлүг согуушкуннары-биле немец-фашистиг эжелекчилерниң аг-шерии бодунуң өлүмүн тыпкан. Бодунуң Төрээн чуртун камгалап алган, фашистиг кулданылгадан хосталыр талазы-биле Европаның болгаш Азияның улустарынга акы-дуңма дузаламчыны көргүскен совет улустуң болгаш оон дайынчыларының маадырлыг чоруу кижилерниң чүректеринге кезээ-мөңгеде чурттап чоруур.

Социалистиг Төрээн чуртунга амы-тынын берип бараан болуру-биле, интернационалдыг хүлээлгелерин эрес-маадырлыг күүседири-биле Совет Чепсектиг Күштер бистиң улустуң болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң бүгү-ниити ынакшылын болгаш хүлээп көрүүшкүнүн бодунда сиңниктирген.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң күчүзү болза социалистиг тургузугнуң артык күштүүнге, Коммунистиг партияның мерген угаанныг удуртулгазынга, амгы үениң күчүлүг чепсээнге, дайынчыларның бедик дайынчы мергежилинге болгаш политиктиг медерелинге, оларны чоннуң кызыгаар чокка ынакшып, деткип турарынга быжыы-биле үндезилеттинип турар. Совет кижилер бодунуң шеринге изин-биле ынак, оон алдарлыг дайынчы маадырлыг чоруктарынга чоргаарланып, Төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш амы-тынын берген оон маадырлыг дайынчыларының тураскаалын ыдыктыы-биле хүндүлеп турар. Амгы үеде Чепсектиг Күштер эң-не болбаазырангай чепсек-биле болгаш дайынчы техника-биле чепсеглеттинген, ол чепсек болгаш техника болза Төрээн чуртунга, Коммунистиг партияга болгаш бодунуң чонунга кызыгаар чокка бердинген дайынчыларның билдилиг холунда туруп турар.

Армияның болгаш Флоттуң 45 чыл оюн совет улус болгаш оон дайынчылары коммунизмни тургузарының программазы—СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү улустуң демиселиниң үезинде демдеглеп турар-дыр. Бистиң чурттуң экономиказы, эртеми, техниказы болгаш культуразы улуг кедурлүүшкүнде туруп турар. Улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң чеди чыл планы чедиишкинниг күүсеттинип турар. Совет Эвилели-биле кады социалистиг күчүлүг дем-каттыштырылгазының ажылчы чоннары социализмни болгаш коммунизмни тургузарының оруу-биле быжыг чыскаалыпкан базып орар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиканы быжыы-биле болгаш чайгылыш чогу-биле чорудуп, делегей дайынын болдурбас дээш, агрессчи дайыннардан кижи төрелгетенни чайладыр дээш могаг-шылаг чокка демисежип турар. Ынчалза-даа империализм бүгү кижи төрелгетенге улуг айыылды таварыштырар, империализм бар турда агрессчи дайыннарны империалистерниң өөскүдериниң кыжаныы хевээр артып каар дээр дугайында улуг Ленинниң айтыышкынын бис кажан-даа утпас ужурлуг бис. Империализмниң күштери болза, боттарының төөгү талазы-биле буурап дүвүрээнин болгаш социализм чурттарының улам өзүп турар күчүзүн бодап келгеш, делегейниң байдалын чидиглендирерин оралдажып, боттарының разведкаларының чимзенишкиннерин идепкейжидип, угаазылал чок өнчүк-чөңгээлерни кылып, делегейниң термоядролуг дайынының өөскүй бээриниң кыжаныын тургузуп турарлар.

Мындыг байдал турда совет кижилер, Чепсектиг Күштерниң дайынчылары серемчилелин могаг чокка бедидер болгаш Совет күрүнениң камгалал күчүзү кандыг-даа агрессорну шиитпирлии-биле болгаш долузу-биле чылча шаварын хандырар деңнелге кезээде турзун дээш бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг.

Марксизм-ленинизмниң өндүр улуг идеяларынга кижизиттинген, Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан бистиң Чепсектиг Күштеривистиң эрес-маадырлыг дайынчылары коммунизмни тургузуп турар совет улустуң тайбың күш-ажылын моон соңгаарда серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаар дээрзинге быжыг бүзүрелин СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп турлар.

Эргим эштер, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң алдарлыг дайынчылары! Күштериңерни болгаш чүткүлдериңерни харамнанмайн, боттарыңарның шериг болгаш политиктиг билииңерни улам сайзырангайжыдыңар, силерге бүзүрээн дайынчы техниканы кызымаа-биле шиңгээдип алыңар, шериг херээниң мастерлериниң хүрээлениин көвүдедиңер, сагылга-чурумну, организастыг болур чорукту болгаш дайынчы корум-чурумну могаг чокка быжыглаңар!

Серемчилелди болгаш доктаамал дайынчы белен болурун бүгү хемчеглер-биле бедидиңер, партияның болгаш чоннуң кыйгырыы-биле, Совет чазактың дужаалы-биле Төрээн чурттуң мурнунга боттарыңарның ыдыктыг хүлээлгеңерни алдарлыг, төлептиг күүседиринге кезээде белен болуңар!

Социализм чурттарының армияларының дайынчылары-биле бузулбас акы-дуңмалышкы ёзуну болгаш дайынчы найыралды доктаамал быжыглаңар!

Тиилелгелерниң алдары-биле бүргеттинген эрес-маадырлыг Совет Чепсектиг Күштер делгерезин!

Коммунизмниң тургузукчузу—улуг совет улус делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

45 чылдарның дургузунда социалистиг Төрээн чурттуң камгалалынга

Эш Р. Я. Малиновскийниң илеткелинден

— Чүс-чүс чылдар эрте бээр, кижилер хөй-хөй чүүлдерни уттуптар болгай—деп маршал Р. Я. Малиновский чугаалаан. Ындыг болза-даа бистиң улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң бүгү кижи төрелгетенниң келир чырыткылыг үезин дээш демиселге боттандырган эрес-маадырлыг чоруктары уттундурбас болгаш кижилерниң сагыш-сеткилинге мөңгези-биле артып, чурттаар апаар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы эрги делегейни үндезинге чедир силгээн болгаш кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үеге—коммунизмниң, социализмниң үезинге эгени салган. Россияның ажылчын аңгызы ядыы тараачыннар-биле кады, ленинчи партияның удуртулгазы-биле чоргаш, төөгүнүң башкарар дугуюн боттарының холунга шиитпирлиг алган.

Оон-биле кады бистиң революцияның тиилелгези оон хөй санныг дайзыннарының налчаалыг шугулдаашкынын боддурган. АКШ-тың, Англияның, Францияның болгаш өске-даа чурттарның империалистери болза чер бөмбүрзээниң алдының бир кезээнге хосталганың хаязының үнүп келгенинге эптежирин бүзевээннер. Олар Октябрьның чаалап алыышкыннарын узуткап база төөгүлүг болуушкуннарның чорудулгазын дедир тыртып шыдаар күштүг далаш-биле калчаалыг бөлүглеп эгелээннер. Америк, англи, француз болгаш өске-даа империалистиг дээрбечилер биске удур 14 күрүнелерниң походун ажыткан болгаш ынчаарда Советтерниң республиказын боой тударын, Россияны боттарының колониязы боддурарын шиитпирлээн турган. Ынчангаш бир эвес бистиң улус боо-чепсекти холунга албаан болза, бир эвес делегей болгаш иштики контрреволюцияның каттышкан күштеринге удур хосталгалыг дайынче ол бөдүрлүп үнмээн болза, олар ону кылган турар ийик.

Антантаның походтары удаа-дараа болгулап турган, бир дайын кампаниязы өске дайын кампаниязы-биле солуттунуп турган, Советтерниң аныяк республиказын бүзээлээн оттуг дээрбекке каттышпышаан, чаа-чаа фронтулар тургустунуп турган. Герман империалистер, тайбың чыдылганың негелделерин үрээш, революстуг Петроградче халдаашкынны баштай эгелээн. Улуг Ленинге удурткан кызыл-гвардейжи отрядтар герман шериглерниң артык күштеринге шуудургу удурланыышкынны кылган болгаш февраль 23-те Псков чоогунга улуг аштырыышкынны оларга таварыштырган. Бо баштайгы дайынчы чедиишкин Кызыл Армияның төрүттүнгенин демдеглээн. 45 чылдың мурнунда, интервентилерге удур кадыг-дошкун демиселдиң одунга делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң, Октябрь революциязының чаалап алыышкыннарын камгалаар, ажылчы чоннарның Ада-чуртун камгалаар ужурлуг Чепсектиг Күштер ынчаар төрүттүнүп келген.

Аш-даа, үрегдээшкин-даа, нептерээн аарыглар-даа — чүү-даа чүве тиилелгеже кузел-сорукту сый шаап шыдаваан. Чурттуң ажылчыннары болгаш тараачыннары-биле кады аныяк Кызыл Армия кайгамчык чүүлдерни кылган болгаш интервентилерниң база ак-гвардейжилерниң хөлезилленген аг-шериглерин шууд чылча шапкан, бистиң чуртувусче империалистерниң баштайгы улуг чепсектиг халдаашкынын ойтур шапкан, бистиң Төрээн чуртувустуң алдарын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган.

Аныяк Совет республиканы эге баштайында-ла боой тудар дээр империалистерниң бүгү оралдажыышкыннары оларга алдар чок болуп шак ынчаар доозулган.

Тайбың тургузуушкунунуң чылдарында империалистер бисти дүвүрээзин чок байдалга арттырарын база-ла күзевээннер деп Камгалал министри оон ыңай демдеглээн. Олар үе-үеде бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазын чепсектиг арга-биле шенеп турганнар. 1929 чылда олар Кыдат Чөөн Демир Оруунга маадыг оралдажыышкынны кылганнар, оон дараазында япон дайынзырактарның холу-биле өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиглерни 1938 чылда Хасан хөлге база 1939 чылда Халхин-Гол хемге боттандырганнар. Ол бүгү дайын өнчүк-чөңгээлери кандыг чаржынчыг түңнелдер-биле доозулганы бүгүдеге билдингир.

Ынчалза-даа ол кичээндириг империалистерге ажыктыг болбаан. Совет Эвилелинге удур база катап октап болур күштерни бөлүглээрин олар үргүлчүлеп турган. Бо кемниг политика алызында барып делегейниң ийиги дайынынга чедирген.

Гитлержилерниң өскүдүп үндүргени дайын бистиң күрүневиске болгаш оон Чепсектиг Күштеринге эң берге шылгалда болган. Ада-чурттуң Улуг дайыны бистиң Төрээн чуртувустуң көрүп эрттирген бүгү дайыннарындан эң-не аар дайын болган.

Гитлержи Германия, халдашпас дугайында керээни оор ёзу-биле үрээш, дайынны чарлавайн бистиң чуртувусче халдап келген. Гитлержи Германия Совет Эвилелинге удур 190 дивизияларны, барык 5.000 самолёттарны, 3.500 ажыг танкыларны, 50.000 үгер-боолары болгаш миномёттарны тургускан.

Дайзынның хенертен кылган халдаашкыны бистиң чуртувуста болгаш армияны онза аар-берге байдалдарга тургускан. Күрүне кызыгаарларын камгалап турган бистиң шериглеривис агрессорларга маадырлыг удурланыышкынны таварыштырган, ынчалза-даа дайзынның артык күштеринге удур дең эвес демиселге кижи болгаш техника талазы-биле аар когаралдарга таварышпышаан, чурттуң хамызынче аткаарлаар ужурга аргажоктуң кырындан таварышкан турган. Дайзын совет девискээриниң элээн кезиин эжелеп алган болгаш оон амыдыралчы чугула төптериниче чүткүп турган. Чурттуң кырынга өлүмнүг айыыл диререлип келген турган.

Дайынның эгезинде бистиң чедимче чок үүлдеривисти боддурган улуг чыдагаан болза Сталинга чудүүр чоруктуң аар-берге байдалдары болган дээрзин Камгалал министри демдеглээн.

Ынчалза-даа аар-берге шылгалдалар Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы угаан-бодалын сыкпаан, улустуң турумчуун болгаш бодунуң шыңныг херээниң тиилээринге оон кызыгаар чок бүзүрелдиниң чайгылдырбаан. Коммунистиг партияның сорук киирип база удурткан Совет Чепсектиг Күштер тулчуушкуннарга дадыгып, быжыгып база каңналып турган. Олар гитлержи шериг машиназының күштүг соругларынга чүгле шыдашкан эвес, харын база дайзынны доктаадып, а оон дараазында аңаа бүрүн аштырышкынны чедирип шыдаан.

Гитлержи Германияны болгаш империалистиг Японияны чылча шапкан чорук Польшага, Румынияга, Болгарияга, Чехословакияга, Югославияга, Албанияга, Кыдатка, Соңгу Корейге, Соңгу Вьетнамга улустуң эрге-чагырганың тиилээринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Социализмниң оруунче кирген улустар Совет Армия-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, боттарының черин фашистиг кулданыкчылардан арыглап алтаан. Социалистиг күрүнелерниң Чепсектиг Күштериниң хан-биле быжыглаттынган дайынчы кады ажылдажылгазы ол демиселге мөңге шаг-үениң кылдыр тургустунган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының тиилелгелиг доозулганы бистиң Төрээн чуртувусче империализмниң халдаашкынының бүрүн буступ дүшкени болган. Капиталистиг кулданыкчылардан хосталган улуста кайы хире эгээртинмес күштерниң барын, бодунуң Төрээн чурттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дээш кайы хире чижеглээр чүве чок эрес-маадырлыг чорукту ол кылып болур аргалыын дайынның төнчүзү база катап көргүскен.

Советтер чуртунуң армиязы хаалдары болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының кадыг-дошкун шылгалдаларындан улам быжыгып база каңналып үнген. Армия болза коммунизмни—бүгү кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үезин тургузуп турар совет кижилерниң тайбың күш-ажылының камгалалында серемчилелдиг туруп турар тиилеттирбес ёзулуг армия кылдыр хуулган.

Сөөлгү он чылдарның дургузунда бистиң Чепсектиг Күштеривистиң хөгжүдүлгезинге бүрүнгээр шынар талазы-биле улуг шимчээшкинниң кылдынганын Р. Я. Малиновский оон дараазында чугаалаан. СЭКП ТК-ның болгаш Н. С. Хрущевтуң инициативазы болгаш удуртулгазы-биле чепсегленишкинге, шериглерниң организациязынга болгаш ниити шериг херээнге ёзулуг революстуг чаартылгаларны диди болгаш улуг хемчээл-биле чорудкан.

Совет Эвилелиниң үлетпур, эртем болгаш техника талазы-биле аажок улуг чедиишкиннери Чепсектиг Күштерниң чүгле чаа хевирин — чурттуң дайынчы күчүзүнүң үндезини — стратегтиг ужур-дузалыг ракета шериглерин тургузар эвес, харын база Чепсектиг Күштерниң бүгү хевирлерин ракета-ядролуг чепсек-биле, нарын электрон болгаш өске-даа сайзырангай техника-биле чепсеглээр арганы берген.

Совет эртемденнерниң, конструкторларының, инженерлерниң, техниктерниң болгаш шериг бүдүрүлгезинде ажылдап турар ажылчыннарның күженишкиннери база Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң айыыл чок чоруун оон дузазы-биле бүрүн магадылал-биле хандырып болгу дег, боо-чепсектиң ындыг хевирлерин тургузарынче угландырып турар. Бистиң эртемденнеривис дыка хөй эртем-техниктиг идеяларны ядип үндүрген, оларны боттандырар чорук чепсегленишкиннериң дайынчы бот-шынарларын дыка бедидер, а чамдык таварылгаларда делегейде аңаа деңнежир чүве чок оон чаа хевирлерин тургузарынче чедирер ийик. Чепсектиг Күштерниң бодунуң составының мурнундан Маршал Малиновский ол дээш бо бүгү кижилерге ханы өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Бистиң боо-чепсээвистиң күчүзүн тодаргайлавышаан, дипте аразынга ужудар термоядролуг октуң чүс мегатонна күчүлүг чүгле чаңгыс ракета элээн каш муң дөрбелчин километр шөлде бүгү-ле шериг болгаш үлетпүр объектилерин бүрүнү-биле үрегдеп шыдаар аргалыг, а радиацияның айыылдыг дозалары-биле халдавыржаан зона ол артык күчүлүг октуң чазылдырыышкынындан чүс-чүс муң дөрбелчин километр делгемнерни хаара тудуп болур деп Камгалал министри чугаалаан. Ындыг ракеталар болгаш октар бистиң Төрээн чуртувусту болгаш өске-даа социалистиг чурттарны империалистерниң халдаашкынындан идегелдиг камгалаарының херээнге эки бараан болуп, делегейниң чаа дайынын кыпсыр деп оларның оралдажыышкынын доктаадып турар.

Сөөлгү үеде стратегтиг ужур-дузалыг ракета шериглери ракетага удур камгалалды чедиишкинниг эртип шыдаар аргалыг глобальдыг ракеталар-биле улам-на улуу-биле хандыртынып турар.

Бистиң кургаг чер шериглеривис дыка чаартынган. Олар сөөлгү чылдарда сан талазы-биле кызырылган болза-даа оларның дайынчы аргалары аажок улгаткан.

Кургаг чер шериглерниң составында танкыларның бот-дензизи дыка көвүдээн болгаш оларның дайынчы шынары экижээн. Танкыларның болгаш боду чоруур артиллерия тургузуглааларының санының болгаш ылангыя шынарының талазы-биле бистиң мотоадыгжы болгаш танк дивизияларывыс эң-не мурнакчы капиталистиг армияларның чогуур дивизияларындан дыка ажып турар.

Агаар-десант шериглери сөөлгү чылдарда шынар талазы-биле дыка хөгжээн. Реактивтиг дүрген чоруур хөй чүък сөөртүр транспорт самолёттары болгаш вертолёттары хевирлиг эки боо-чепсектиг болгаш десант кылырының амгы үедеги чепсек-херекселдерлиг болбушаан, олар дайзынның ханы тылынга чугула сорулгаларны шиитпирлеп шыдаар аргалыг. Бистиң шериг транспорт ужар чүүлдүрүс ракеталар, танкылар, үтер-боолар болгаш бронетранспортёрлар ышкаш амгы үениң техниказының ындыг хевирлерин агаар-биле октаар аргалыг.

Сөөлгү он чыл дургузунда чурттуң агаар камгалалынга удур шериглериниң чепсегленишкини болгаш организациязы үндезини-биле өскерилген. Олар ам чүгле агаарга удур шериглер эвес, харын ракета камгалалынга удур шериглер апарган. Агрессчиниң амгы үедеги ядролуг чепсектер-биле халдаашкынынга болгаш оон бистиң чуртче агаардан база космостан харагзының көөр оралдажыышкыннары-биле демиселге чепсектиг күштерниң ол хевиринге аажок чугула кичээнгейниң салып турар.

Агаарга удур болгаш ракета камгалалынга удур шериглер амгы үеде иниттиг-биле социалистиг Төрээн чурттуң ядрога удур кезээде идегелдиг камгалалы болурунга бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерлиг болуп турар.

Сөөлгү чылдарда шериг-агаар күштеринде улуг өскерилгелер база болган. Эргижирээн шериг самолёттарын амгы үениң реактивтиг машиналары-биле бүрүн солаан, оларга үнден дүрген ырак ужудар бомбардировщиктерни база киирип турар. Бомбардировщиктерниң өрнүгга дайзынга ракета ядролуг согуушкуннары ырак черлерден ылаптыг чедирип шыдаар аргалыг ракета чедирикчилери самолёттар тывылган.

Бистиң Шериг-Далай Флодувуста улуг өскерилгелер болган, ол амгы үе-чадада суг адааның кол флоду апарган. Янзы-бүрү класстарның суг адаа-биле чоруур хемелери ам Шериг-Далай Флодунуң күштериниң кол чепсээ болуп турар. Оон үндезини болза атомнуң хөделдирикчилер-биле, ядролуг октарлыг чепсектиг ракеталар болгаш торпедалар-биле чепсегленген суг [illegible]ның хемелери болуп турар.

Бистиң флодувуста суг адааның хемелери-биле чергелештир эң чугула чепсек болза далайның ракета чедирер болгаш хемеге удур ужар чүүлдү апарган. Ол болза дайзынның суг кырында корабльдерин-даа база суг адааның хемелерин-даа далайдан дилеп тып база узуткап чок кылыр аргалыг болуп турар.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис амгы үеде бо үениң эң дайынчы техниказы болгаш чепсегленишкинни-биле хандыртынган.

Маршал Малиновский оон ыңай Совет Чепсектиг Күштерниң күчүзүн улам ыңай быжыглаарының, оларның дайынчы аргазын болгаш дайынчы белеткелин бүгү хемчег-биле бедидериниң эргежок чугулазының дугайын чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказы термоядролуг халапты өскүдериниң аргазын боддурбазынче угланган деп Малиновский демдеглээн. Совет Эвилели делегейниң шыңгыы контролю-биле чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурерин боттандырарын моон соңгаар-даа шудургу чедип алган турар. Оон-биле кады империализм амдызында туруп турда, империалистиг күрүнелер чепсегленишкинни амдызында дужурбейн турда олар агрессчи дайыннарны өскүдериниң айыылын камгалаарын үргүлчүлеп турар дээрзин өөренип көрүп турар бис. Ам онза бедик медерелдиг болур чорук бистен кажангызындан-даа артык негеттинип турар.

Бодунуң алдарлыг байырлалының хүнүнде Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары Төрээн чурттуң шынчы камгалакчызы болур Чепсектиг Күштер бодунуң дайынчы хайгааралынга серемчилелдиг турар болгаш партияның база чазактың кандыг-даа дужаалдарын күүседиринге кезээде белен болурун Төп Комитетке база катап бүзүредип турар деп эш Малиновский илеткелин доозуп тура чугаалаан. Совет улус коммунистиг ниитилелдиң чырыткылыг тудуун тайбың болгаш бүзүрелдиг тудуп үндүрүп болур.

Кремльдиң съездилер ордузунга байырлыг хурал

Совет улустуң Чепсектиг Күштери Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарының камгалалында дөртен беш чылдарның дургузунда чайгылыш чок туруп келген. Чепсектиг Күштер оран-делегейге чаа аас-кежик дээш демиселге төрүттүнүп быжыккан болгаш кадыг-берге шылгалдаларны ажып эрткен оруу маадырлыг-даа, эрес-диди-даа.

Советтер чуртунуң Армиязы төөгүлүг, бедик чоргаарал-биле демисежип база тиилеп чораан. Бистиң тайбың социалистиг Төрээн чуртувусче дайзыннар чаңгыс эвес удаа халдааннар. Ынчаарга олар ол халдааан саныында-ла харыы согугну ап турганнар.

Совет улус бодунуң Төрээн чуртунуң шынчы камгалакчыларынга ынаг болгаш оларга чоргаарланып турарлар. Олар армия дугайында хүн бүрү сагыш салып турар. Армия биле улустуң аразында харылзаа чаңгыс аай тудуш. Ынчангаш Чепсектиг Күштерниң байырлалы—бүгү улустуң байырлалы болур.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чылы оон чурт калбаа-биле демдеглеп турар. Ол байырлалдың кол черин ажылчы чоннар депутаттарының Москва Совединиң партия болгаш хөй-ниити организацияларының Армияның база Флоттуң төлээлекчилери-биле каттышкан байырлыг хуралы болур.

Февраль 22. Кремльдиң съездилер Ордузу. Сценада Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи, бистиң Чепсектиг Күштеривистиң организакчызы — Владимир Ильич Ленинниң портреди. Оннас дайынчы алдарның туктарының чанында шеригниң янзы-янзы кезектериниң төлээлекчилери хүндүлел таңныылында чыскаалыпкан турган. «1918 база 1963» деп саннар чырыткыландыр херелденип турган.

17 шак. Президиумга эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, Ю. В. Андропов, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин олар кеступ кээрге диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле ужурашканнар. ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский, Совет Эвилелиниң маршалдары А. А. Гречко, М. В. Захаров, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев, Совет Эвилелиниң маршалдары С. С. Бирюзов, В. И. Чуйков, ужар чүүлдүң кол маршалы К. А. Вершинин, флоттуң адмиралы С. Г. Горшков, ужар чүүлдүң маршалы В. А. Судец, Совет Эвилелиниң маршалдары И. Х. Баграмян, С. М. Буденный, К. Е. Ворошилов, А. И. Еременко, Н. И. Крылов, И. С. Конев, К. С. Москаленко, К. А. Мерецков, В. Д. Соколовский, СЭКП ТК-ның киидис эргелекчилери Н. Р. Миронов, И. Д. Сербин, СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары Н. Г. Егорычев, министрлер, генералдар болгаш адмиралдар, шериг техниказының чогаадыкчы-тургузукчулары сураглыг конструкторлар база кеступ келген. Олурганнарның аразында космонавтар Ю. Гагарин, Г. Титов, А. Николаев, П. Попович олар база бар.

Байырлыг хуралды Моссоветтиң даргазының бирги оралакчызы А. Н. Калашников ажыткан.

Хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумга эш Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП ТК-ның Президиумунуң составын улуг кедурлүүшкүн-биле соңгаан.

«45 чылдарның дургузунда социалистиг Төрээн чурттуң камгалалынга»—деп илеткелди кылыры-биле ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновскийге сөс берген.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчыларынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген чагаазын СЭКП ТК-ның секретары В. Н. Титов номчууруга байырлыг хуралдың киржикчилери аажок улуг кичээнгей-биле дыңнааннар.

Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң мурнундан хуралдың киржикчилеринге күрүнениң бирги подшипник заводунуң коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу С. С. Минаев, «Звенигородский» совхозтуң машиналыг саалдаңның мастери Л. А. Сысоева, найысылалдың аныяктарының төлээлерниң мурнундан ВЛКСМ-ниң МХК-ның секретары Б. Н. Пастухов олар байыр чедирген.

Байырлыг хуралдың киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевка байырлыг чагааны улуг кедурлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

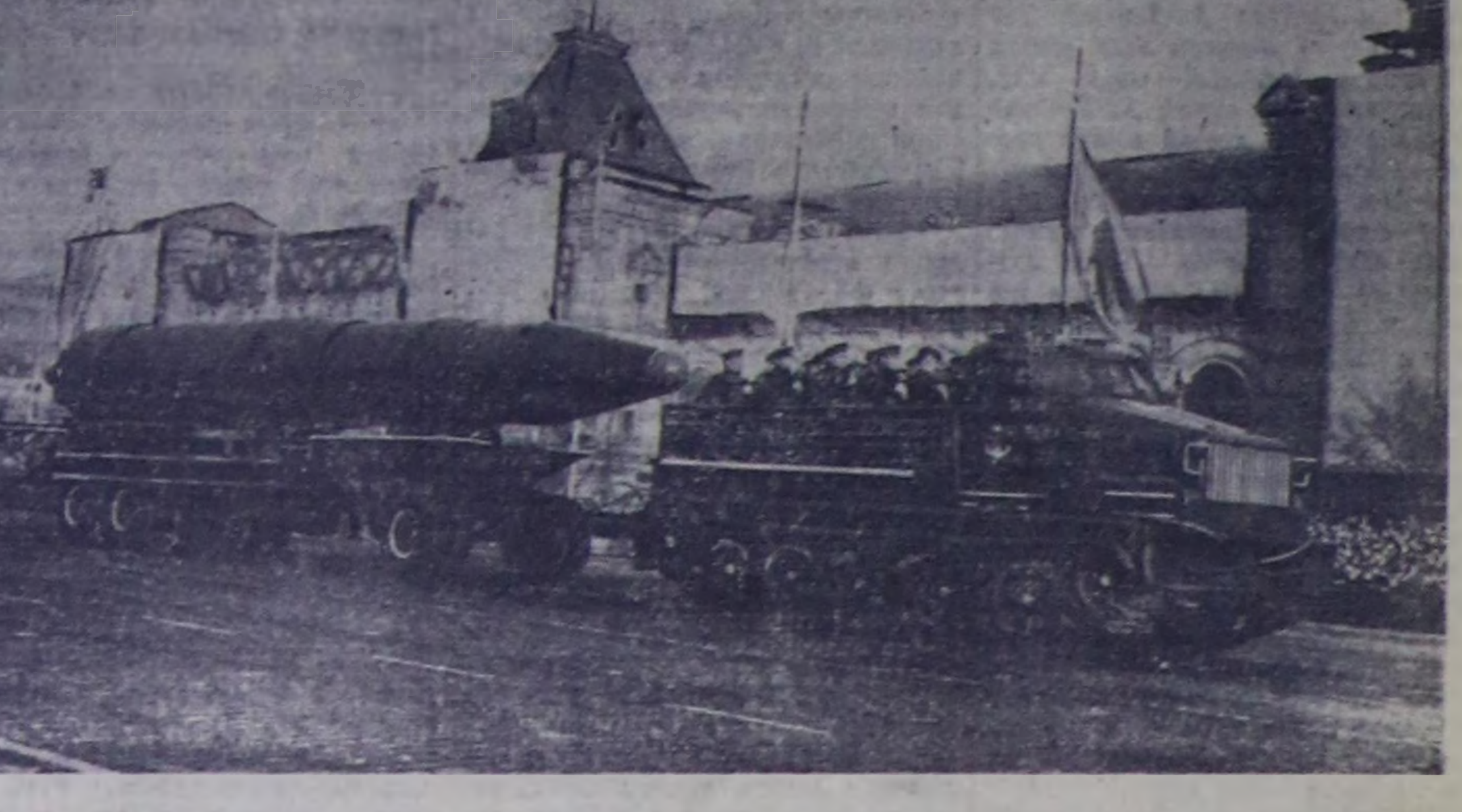

ЧУРУКТА: ракета техниказы Москваның Кызыл шөлүнге болган парадта.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Чөптүг шүгүмчүлелдер турган

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия организациязы чамдык практиктиг хемчеглерни ап чорутканын бо чылдың январь айда болуп эрткилээн районнарның партия конференциялары болгаш СЭКП обкомунуң V-ки пленуму демдеглеевишаан, ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыгларны, перспективтиг сорулгаларны тодарттайлаан.

Кедээ партия организациялары чон ортузунга партияның организастыг болгаш политмассалыг ажылын ажыл-агый чылында кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садарының талазы-биле республика чамдык чедиишкиннерни чедип алган. 1961 чылга бодаарга сүттү бүдүрери 32,2 хууга, дүктүү—14,6 хууга болгаш эъттии—8,5 хууга көвүдээн, күрүнеге ол продуктуларны садарының планнын онаалгалары ажыр күүсеттинген. Бо талазы-биле Улуг-Хем районнуң колхозтары, совхозтары дээре ажылдап, кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын дыка ажыр күүсеткишкен, чүгүн аайы-биле малдың баш санын өстүрериниң онаалгазын база күүседип шыдашкан.

Ол ышкаш Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планын ажыр күүсеткишкен, саар инектерниң баш санын 14 хууга көвүдедип, чүгээр түңнелди чедип алган, сүт талазы-биле республиканың шилчип чорууру Кызыл тугун чаалап алган. Кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле Тес-Хем район база шору ажылдаан, ылаңгыя дүк бүдүрериниң планын 6 хууга көвүдеткен, хойну 12 хууга өстүрген. Ынчангаш район дүк садарының күрүне планын 109,5 хуу күүсеткен. Каа-Хем районнуң «Тиилелге», Тожунуң «Совет Тыва», Таңдының «Революцияның чалбыыжы», Барыын-Хемчиктиң «Мурнакчы», Чөөн-Хемчиктиң «Большевик», Тес-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозтары болгаш «ҮТБА 25 чылы», «Найырал», «Сүт-Хол», «Тиилелге» совхозтар ышкаш республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күженишкинниг ажылдаанының түңнелинде, чеди чылдың дөрткү чылында кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге бичевес чедиишкиннер чедип алганнар.

Ол дээрге түс черлерде партия организацияларының ап чоруткан организастыг хемчеглериниң боттуг үре-түңнели-дир дээрзин конференциялар болгаш пленум өөрүшкү-биле демдеглээн. Районнарның партия комитеттери ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын бюроларга, пленумнарга база актив хуралдарынга ой-ойде чугаалажып, шиитпирлерниң күүселдезин дээш контрольду мурнукузундан күштелдирип турар апарган.

Ындыг болза-даа партия комитеттериниң ажыл-чорудулгаларында бар четпестерни конференцияларның делегаттары, пленумнуң киржикчилери дидими-биле илередип, принципиалчы шүгүмчүлелдерни кылган. Өвүрнүң партия конференциязынга коммунистер эштер Сенден, Бариа, Чамзыр; Тес-Хемде хойжу бригадаларның бригадирлери эштер Далчын, Данзырын, Доржу; Улуг-Хемниң малчын коммунистери эштер Өлүрек, Дунгар-оол; Каа-Хемде коммунист эш Дементьев; Барыын-Хемчикте эш Одан-оол, Кундан болгаш ол районнарның өске-даа хой-хой коммунистери мал ажылында бар четпестерни илереткен. Ылаңгыя хой ажылын сайзырадырының чугула аргазы бот-орулга-чарылгалыг, үлгаттыр каттышкан хойжу бригадаларның ажылынче колхозтар, совхозтар удуртукчулары база партия организациялары эвээш кичээнгей салып, оларның төптеринге чурттаар бажыңнарының, кызыл булуңнарының, чунар бажыңнарының тудугларын дүрген доозуп, оларны радиожудар, электриктер талазы-биле мынчага тодаргай хемчеглер албайн турарының дугайында шынгыы шүгүмчүлелдер болгулаан.

«Кижи турда, мал турар» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар. Ынчангаш ниитиниң малының баш санын болгаш оон продуктулуун өстүреринде бир кол чүве, малды азырап турар кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын экижидери бирги черге эң чугула айтырыы болуп турар. Ындыг турбуже, бистиң дыка хөй малчыннарывыс ам-даа өглерде болгаш шала, крыжазы, печкилери чок казанак бажыңнарда амдытаа чедир чурттавышаан.

Бистиң республикавыстың колхозтар, совхозтарының кол ажылы — мал ажылы болуп, оларның ниити орулгазының 60—70 хуузу мал ажылындан кирип турар. Ылаңгыя мынаа бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар улуг рольду ойнап келген. Ындыг болза-даа Тес-Хемниң, Өвүрнүң, Барыын-Хемчиктиң, Каа-Хемниң болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларының чамдык удуртукчулары хойжу бригадаларның ажылын экижидеринче, оларның төптерин сайзырадырынче кичээнгей салбайн келгенин ылаңгыя СЭКП обкомунуң сөөлгү пленуму онза буруу шапкан.

Тожунуң партия конференциязынга коммунистер Чигжит, Кызыл-оол, Достай, Каа-Хемниң — Байкалов, Барыын-Хемчиктиң — Куулар болгаш өске-даа районнарның партия конференцияларының делегаттары партияның идеология ажылында бар четпестерни шынгыызы-биле шүгүмчүлээннер. Ылаңгыя мурнакчыларның дуржулгазын массага пропагандалаар, бригадалар, фермалардан эгелээш, район төптеринге чедир кескү агитацияны үлегерлиг организастаар талазы-биле ажыл четпес чоруттунуп, 1962 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң көргүзүглери мынчага чаартынмаан. Ол ышкаш колхозтар, совхозтарда коммунистиг күш-ажылдың бригадалары дээш демисежип турар коллективтер көвүг эвээш болгаш оларга удуртулганы база деткимчени эвээш көргүзүп турарының дугайында партия организацияларының адрестеринге чөптүг шүгүмчүлелдер болгулаан.

Партия организацияларының хуралдарынга, бюроларынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң хөй санныг чугула айтырыгларын чугаалажып, оларга хамаарыштыр эки шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезиниң дугайында хынаалда ам-даа четпес организастаттынып, хүлээп алган декталдарны күүсетпейн баар чамдык удуртукчулар-биле эптежип олурар фактыларның ам-даа барын партконференцияларның делегаттары болгаш V-ки пленумнуң киржикчилери база шынгыы шүгүмчүлээн.

Оон ынай чүгле ажыл-агыйның үстүнде айыткан адырларынга хамаарышкан эвес, харын күрүне албан черлериниң база садыг, сайгоо органнарының адрестеринге хамаарышкан четпестери база делегаттар боттарының саналдарынга илередип турганнар.

Мынчангаш партия комитеттериниң болгаш организацияларының амгы кол сорулгазы болза, чеди чылдың бешки чылында боттарының мурнунга салдынган ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чугула сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр сорулга-биле хамыктың мурнунда илереттинген четпестерни болгаш чазыгларны узуткаарынче угланган коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарындан чогуур түңнелдерни үндүрүп, тодаргай организастыг хемчеглерни ажылдап кылгаш, оон практиктиг боттанылгазын хандырары болур.

К. ШУЛУУ,
СЭКП обкомунуң парторганнар килдизиниң инструктору.

Ноябрьның төнчүзүнден бээр

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырында тодаргай экономика өөренир бөлгүм ажылдап турар. Бөлгүмде эрткен чылга бодаарга дыңнакчыларының саны өскен. Эрткен чылын аңаа 15 дыңнакчылар турган болза, ам 19 кижи өөренип турар.

Бөлгүмнү удуртуп турар пропагандист М. Даваа бо аразында 12 катап кичээл эрттирер тургаш чүгле 6-ны эрттирген, оон аразында СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын өөренип эртени база киржип турар. Эң сөөлгү кичээл «Планнаашкын — социалистиг экономиканың хажытпас хоойлузу» деп темага эрткен. Ол кичээл ноябрь айның төнчүзүнде болган. Оон бээр кичээл болбаан. Оон кол чылдагааны пропагандист эш Даваа шолээзей бээрге, парторганизация оон орнунга пропагандист томуйлаваан.

Партия организациязы партия өөредилгезинге сагыш човавайн турары-биле дыңнакчылардан кичээлге келбестер көвүгээн. М. Маадыр-оол, В. Дежит, С. Тас-оол, И. Хураганай, О. Хүрбе олар кичээлден дыка озалдап турарлар.

Бо бөлгүмнүң ажылын сегидер дээш, совхозта партия организациязы дораан хемчег алза чогуур.

Х. САРЫГ-ООЛ.

ШУПТУ МЕНДИ

САМАГАЛТАЙ. (Телефон-биле). «Тес-Хем» совхозтуң малы менди болгаш хүр кыштагылап турар. Мынаа чижек кылдыр Берт-Даг салбырында байдалы көргүзүп болур. Хой ажылының бирги болгаш ийиги бригадаларындан төрээн 1500 ажыг хойнуң хураганы шупту менди, а үшкү бригада 581 хойдан 586 хураган алган.

Усть-лабинчилер ниилиг үнелиг эгелээшкинин деткивишаан, салбырның малчыннары соруктуг ажылдап турар. Чаш малды менди хүлээп алыр, эки доруктуруп өстүрер талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда Сирзенмаа, Чойзумаа, Минчеймаа ышкаш сакманщиктер хой.

Малчыннарның ажыл-херектери болгаш планнары

АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫННЫҢ БРИГАДАЗЫ

Бии-Хем районнуң «Искра» модээ ажыл-агый артелинге эртиен чылын тургустунган бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларының бирээзин дуржулгалыг малчын Түвен-оол Чыргал-оолович Даш-оол удуртуп турар. Бригаданың ажылчылдары ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун көвүдедир дээш эрткен ажыл-агый чылында бир эп-сеткилдиг, шудургу ажылдааның түңнелинде күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган.

Бригада хойларының баш саны 1962 чылда 2225 баш чедир өстүрер планын 2541 баш кылдыр күүсеткен, дириг деңзи-биле 317 центнер эът бүдүрер планныг тургаш, 380 центнерни бүдүрген. Төрүүр 100 баш хойга онаарштыр 112 хураганны камгалап алган. Бир хойдан ортумаа-биле барын-на 3 килограмм дүктү кыргаан.

Бригадир эш Даш-оол моңхэзтүң хой малын 1955 чылдан бээр малдап турар. Республиканың мурнакчы хойжуларының дуржулгазы хой чүүлдерни билип алыр, ажылды эки организастаар талазы-биле бригадирге дузалаан. Ылаңгыя Бурят хойжу Ц. Буянтуевтиң «Тувинская правда» солунга парлаттынган чүүлүн ол улуу-биле сонуурган.

Бригаданың хойжулары тускай эртемниглер-биле кады хойларының уксаазын экижидер айтырыгже улуг кичээнгей салган. Ам бригадада хойларының 80 хуузу экижиттинген. Июльден эгелээш августка чедир бүгү төрүүр хойларны тарып бээзаткан. Эртиен чылдың ноябрь-декабрь айларда 250 хой, бо чылдың январьда — 225 хой хураганнаан. Амгы үеде бригаданың бүгү кадаанмарында хойлар массалыы-биле хураганнап турар. Оларның хураганнаашкыны март айга чедир үргүлчүлээр.

Бригаданың ажыл-чорудулгазынга чамдык бергедээшкиннер турганын, олар ам-даа барын база чугаалаар херек. Хойжу бригаданың төвү амга чедир туттунмаан. Мал чемнери белеткээр үеде колхоз баштаар чери трактор болгаш тракторнуң сиген кезер машиназын бригадага быжыглаваан. Оон үжурунда бригада 110 тонна сиген белеткээр тургаш, чүгле 70 тоннаны белеткээн. Бригаданы организастаамы-биле хойжуларның ажыл-төлевири бедип турар болза-даа оларның амыдырал-чурттаалгазын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынмайн турар.

Хойжу Т. Даш-оолдуң бригадазының хойжулары усть-лабинчилерниң кыйгырыын соруу ниримишкии-биле хүлээп алгаш, чеди чылдың бешки чылында чиик өртектиг хой эъдин бергаш дүкту Төрээн чуртка бээр дээш шиитпирлиг ажылдап турар. Хойжу Түвен-оол Чыргал-оолович Даш-оолдуң күш-ажылын бедии-биле үнелээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму аңаа республиканың алдарлыг хойжузу деп хүндүлүг атты тывыскан.

ЧУРУКТА: хойжу Т. Ч. Чаш-оол (үстүнде) хойларын кадарып чор.

Сөзү болгаш фотозу
Ю. МААДЫНЫЫ.

Кызымаккай хойжу

Оюн Болат-оол «Элегес» совхозтуң хой малын 1946 чылдан бээр доктаамал малдап, эрткен үе иштинде малды азырап ижээр талазы-биле арга мергежилин бедидип, эки көргүзүглерни чедип ап, мурнакчы малчыннарның бирээзинге санадып келген.

Дуржулгалыг хойжу аңаа быжыглаан ирт бүрүзүнден ортумаа-биле 4100 грамм дүкту кыргып, 1559 ирттерни күрүнеге дужааган. Оларның баш бүрүзүнүң ортумак дириг деңзизи 75-тен 80 чедир килограмм болган. Амгы үеде оон кадарында 958 баш ирт, 85 баш төрүүр хой бар.

Усть-лабинчилерниң үлегери-биле мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга бөлүнүң күш-ажылчы салымнашкының киирери-биле Оюн Болат-оол ирттерниң баш бүрүзүнге онаарштыр 4500 грамм дүкту кыргырын, төрүүр хойларының хураганнарын бүрүн камгалап алырын шиитпирлээш кызымаккай ажылдап турар.

О. ЛАМА.

СОРУКТУГ АНЫЯКТАР

— Ол фермада күш-ажылдың сагылга-чурумну багай.

— А бызаалар ам-на чуданнап эгелээн.

— Ынаар чорудар кижилер тывылбас боордур. А барган кижи орта-даа ажылдавас, удатканчок-ла дедир ырбай бээр чер-дир ийин.

Мындыг янзылыг чугааларны комсомолчу аныктар болганчок-ла дыңнаар турганнар. Баштайгы үеде ол чугааның алыс утказынче аныктар сагыш-даа салбааннар. Ынчалза-жок олар чоорту-ла чүү ындыг фермал, ажылдаар улус мзырымас кандыг аайлыг чер боор кылдыр бодай бергеннер. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң соонда олар ол фермага ажылдаар деп шиитпирлеп алганнар.

— Бистер ол фермага бөлүүвүс-биле барып ажылдаар бодап тур бис. Кандыг деп бодаар сен, Толя, шыдаар ирги бис бе?— деп, комсомол комитединиң секретары Анатолий Ондардан сүме айтырганнар.

— Кончуг шын-дыр. Силер шыдавас болзуңарза, кым шыдаар боор — деп Ондар оларның комитеттиң өмүнээзинден изии-биле деткээн.

— Ийе, харын бистер база-ла баар деп дугуруштувус — деп өөрүнүң мурнундан Ондар Мартынай чугаалаан.

Удаваанда ол бөлүк аныктарны колхоз баштаар чери фермага барып ажылдаарын чөпшээрээш, Ак-Кара-Суг деп черде инек фермазынче аъткарган. Оларның аразында комсомолчулар: Ондар Мартынай, Анна Монгуш, Куулар Анай; аныктар Кара-Сал Бека, Монгуш Чылбак-оол, Куулар Бичии-уруг олар бар. Мурнунда ол фермага ажылдап турган инек кадарчызы коммунист Куулар Содунам, эң эки саанчы Куулар Опаа олар аныктар-биле кады ажылдап арттыы калганнар. Ферманың эргелекчизинге комсомолчу Ондар Мартынай томуйлаткан.

Ак-Кара-Суг фермазында бруцеллезтиг инектер бар. Ол колхоз төвүнден ырак, улуг оруктан хайыы черде турар. Оон мурнунда аңаа ажылдаары-биле барган кижилер ажылга харысалга чоктанып, арага-дарыга хандыыр турган. А комсомолдуң кижизидип каары бо аныктар бодунуң кижизидикчизиниң адын сыкпайн, баксырап турар ажылды экижидери-биле ырак болгаш берге черже чорууруңга белениин илереткеш, ол ажылы экиживейн турган фермага чеде берген, мөгаг-шылаг чокка ажылдап эгелээннер.

Олар аңаа декабрьның чээзында барганнар. Кел сал-ла олар мал чеминиң сөөртүлгезинче кичээнгей салып, ылаңгыя молдургаларның чемгерилгезин күштелдирип, оларның кажаа турлаан чылыглап, чыдыкын чымчаглап эгелээннер. Оон-биле чергелештир ферманың бүгү девискээрин аштап арыглап чурумчуткан болгаш үр үениң иштинде ханаларынга чугай дээш көрбээн бажыңнарны чугайлап, арыглап алганнар.

Кара-Сал Бека биле Монгуш Чылбак-оол мурнунда чоннуң чугаалажып турганы арган молдургаларны ажаап турарлар. Чуданнап турган молдургаларның байдалы экижээн, дескилежип-даа турар апаргылаан.

Саанчылар Анна Монгуш, Куулар Бичии-уруг, Монгуш Анай, Куулар Опаа олар аразында чарыштыг ажылдап турарлар. А ферма ол-ла колхозтуң Доргун деп черде Монгуш Долзат-оол эргелекчилээн сүт-бараан фермазын социалистиг чарышка кыйгырган. Бо ферма эрткен чылын бир инекке онаарштыр 1000 литр сүттү сагган. Бо чылын ында келген аныктар бир инектен-не 1200 литр сүттү саарын хүлээгеннер. Ол болза чаа ажылдап эгелээн аныяк саанчыларга чиик эвес хүлээлге-дир. Ферманың аныяк саанчылары бир инекке онаарштыр декабрьда сагганындан хөй сүттү сагганнар. Соруктуг аныяктарның ажылчының баштайгы базымнары алызында барып өөрүнчүг түңнелдерлиг болур дээрзин аазап турары үстүнде чижектерден илдең.

Кижи бүрүзүнүң ажылга кежээ, бергелер мурнунга дидим, салган сорулгазын чедип алырынга шудургу чоруу бистиң олар-биле чугаалажывышкывыстың үезинде оларның арын-шырайындан, ажыл-херээнден илереп турду.

Салган соруун утпас Шемииниң оолдар, кыстарының бо патриотчу бөлүүнүң чаагай ажыл-ишке базым бүрүзүнде эки түңнелдерлиг болуруун күзеп каап, байырлаштывыс.

С. ПАВУ.
Чөөн-Хемчик район, «Большевик» колхоз.

Төлептиг саанчы

Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтуң Баян-Кол салбырының № 1 сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Б. Бюрбюнүң сураа районда билдингир болу берген. Ажыл-ишке чоокта чаа чаңчыгып эгелээн аныяк оолду, удатпаанда районнуң база бир мурнакчы саанчызы болу бээрин кым-даа эскербээн.

Бичии үүрмек ажылдар хамаан чок, улуг күш негеттинер ажылдарны безин ша чедирбейн кылыптар апарза-даа, эр кижи саганчы боорга эвес-чок деп бодааш, фермага саанчылап ажылдаарындан шала ыядыксан, колхоз баштаар черинге болуунуң күзелин ажы-биле чугаалаарындан дидиинмейн чораан.

Фермага саанчыларының мурнунда ол хой кыргыыр ажылга мурнакчы киржип, хүнде 20 хойну тавында кыргып турган. Ол өйде № 1 сүт-бараан фермазы Тойлукче чайлаглап көже берген. Чайлагга баарга саар инек немежип, сүт база көвүдээн, а саанчылар ажылга четтикпейн турган. Аңаа саанчылады кижи тып алыр дээш ферма эргелекчизи колхозчулардан айтыра бээрге, олар эш Б. Бюрбюнү сүмелээннер. Бюрбю үр-даа бодаанмайн фермага ажылдаарын чөпшээрешкен.

Ажылының бирги хүннеринден эгелээш-ле, ол ферма коллективинден, колхоз баштаар черинден макталды ап эгелээн. Эрткен чылын ол бодунга быжыглаан инектериниң инек бүрүзүнден 1650 литр сүт саап алыр хүлээгенин алгаш, оозун 1663 литр кылдыр ажыр күүсеткен.

Колхоз баштаар чери мурнакчы саанчы эш Бюрбюнүң бедик көргүзүглерин үнелеп көргеш, чоокта чаа эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралга ону өртектиг белектер-биле шаңнаан. Мурнакчы ажыл-ишчи бо чылын инек бүрүзүнден 1800 литр сүттү саарын хүлээгенн. Оон алган хүлээлгезин күүсеттинер дээрзинге чигзиниг чок. Чер-чер Советтеринге депутатка кандидаттарны делгидип турар үеде Баян-Кол суурнуң чурттакчы чону мурнакчы саанчы Б. Бюрбюнү район Совединге депутаттың кандидадынга бир үн-биле дешиткеннер. Мурнакчы ажыл-ишчи чоннуң ол бедик идегелин ышкынмазынга бүгү колхозчулар идегеп турарлар.

М. БИЛЕН-ООЛ.

Улуг тудугнуң кижилери

Бөгүн суур, даарта хоорай

Эгези № 41 (5445) солунда.

Суур барып айыткан демдек чураан, оон чанында Ак-Довурак деп бижип каан бижимел чурт чуруунга чоокта чаа-ла тыптып келген. Ол бижимелдиң чанында демдек өскерлип, оон орнунга Ак-Довурак деп хоорай барып айыткан өске демдек турунтар үе мырыңай ырак эвес. Аныяк ажылчин суур Ак-Довурак ам безин ёзулуг хоорай шинчи кирген, ол куржаангы кара хаяларлыг Кара-Даш дагларының адаандан эгелээш, шаңкым Хемчиктиң эриинге чедир чаттыла берген. Ында колдуунда-ла ийи каъттыг бажыңнар бар апарган. Кызылдың болгаш өске-даа улуг хоорайларның кудумчуларында маңнажып турар хөй кижи олурар ала автобустар өртемчиниң алды шактан дүнеккиниң он ийи шакка чедир кудумчуларга массажирлер дажып маңнажып турар. Улуг, бичии машиналарның, хайнышкан чоннуң агымы кудумчуларга орай дүне барып оожурган, шегдээр. Дээрже дуңуттулленип үнгулээн, узун хоолайларны, оон узун-сөксаал чокка бурунайның ниіргеш, агаарга барып чидип каап турар ыштарны көөрге хой-хой бүдүрүлгелерлиг хоорайлар сагышка кирер.

Беш чыл мурнунда бо улуг тудугну тудуп эгелээн үеде мынаа комсомолчу путёвкалар-биле келгилээн аныяктар майгыннарга чурттап тургулаан. Мыя бо каш-ла чылдарның иштинде доора дүрту Кара-Даш аазындан Хемчик кыдыынга барып үскен, узун дүрту Шангыр баарындан эгелээш, Дөн-Терезин суурга баштажыр чеде берген улуг суурнуң турушканы кайгамчык. Харын-даа каракты кезек шийип турган, көре кааптарга ажылчын суур тура каапкан ышкаш сагындырар. Хүнүн-не он-он дөрбелчин метр чурттаар бажыңнары бүдүрүүгге черлери ажытаалга кирип турар.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң чурттаалга тудуунуң участогунга чеде бергеш, Сарыглар Ура-Базыр, Виктор Шаталов болгаш өске-даа удурткан мурнакчы тудугжулар бригадаларының ажылы-биле таныштывыс.

Раиса Хлопунованың удурткан комплекстиг тудугжулар бригадазы ийи каът чурттаалга бажыңының иштики ажылдарын кылып турда чеде бердивис.

— Бистиң кыстар кылыр ишке кежээ-шалып, ажылды сегирип алганда ону черле деспештирбес, дүрген-не, эки шынарлыг доозарын бодаар. Бисте хүн нормазын күүсетпейн турар кижилер черле чок—дигенш, чаактары кызыл соокка казылган карты ышкаш улам-на хүрең кызыл болуп долбанналы берген. Туттуңгур, кавыңгыр кыстарынче бригадир чоргааралдыг көргүледи.

— Эй, кыстар! Аан кежээ клубка чаа кино болур-дур. Коллективтиг кинонаашкындан база кыза кааптаалынар—деп, бопуулур чаактыг, тыдылаан үнүг кыс ынткыр чугаалады.

— Кино организатор, эш Лилия!

— Силерни дыңнап тур мен!—деп, оозу шеригжит ёзу-биле буттарын кожа тепкен. Холун ёзулай тутту.

— Санаар чүвезен чыый шапкаш, билет садарын далашпас болзуңза хоржок боор—деп, чолдаксымаар сарыг уруг чиңге үнү-биле чугаалай-дыр ол.

Раиса Хлопунованың бригадазы шупту-ла кыстардан тургустунган, чурттап турар чери безин чаңгыс общежитиеде. Бригаданың кежигүннери аңгы-аңгы националдарлыг: орус, украин, белорусь, тыва, бурят, башкир, молдав кыстар. Кара, сарыг, ак-көк карактарында өөрүшкүнүң отчугаштары кыштыккан, хып дээн назылыг кыстар чаңгыс өөнүң уруглары ышкаш быжыг найыралдыг коллектив апарган, улуг тудугнуң кижилериниң чурттаар оран-бажыңын тудуп тургузуп турарлар.

Дүүнгү кошкун арат Сүрүннүң оглу Сарыглар Ура-Базыр ам Совет Эвилелиниң хөй национал улустарының төлээлекчилери-биле кады өскен, төрээн чери Ак-Довуракта улуг тудугну тургузуп турар. Оглу Ура-Базыр келгенинде барып сураглыг тудугжу болу бээр дээрзин Сүрүн ашак кайын бодап-сактып чораан деп.

Күш-ажылга кара чажындан эгелээш, дадыгып быжыккан Ура-Базырның Ак-Довуракта кылышпаан тудуу ховар. Үш чыл бурунгаар ол бетонщик-оналуощиктер бригадазын удуртуп эгелээн. Үш чылдың дургузунда оон бригадазы эң эки мурнакчы бригадаларның санындан дүшпээн. Балбак демирде: «Бо бажыңны Сарыглар Ура-Базырның бригадазы тургускан. Үрей кылышкыннар чок дээрзин магадылап тур бис» диген бижимел чаа кылган бажыңнарның ханаазында бир дугаарында-ла кестип келген. Сарыглар Сүрүновичиниң бригадазының шак ол магадылал паспорту өске бригадаларга улуг үлегер болган. Хөй-хөй тудугжулар шак ол үлегерлиг эгелээшкинин илергеннер-даа.

— Кижиниң кылып тудушкан тудугларын көөрге солуну-даа аажок болур чүве-дир. Улус безин чурттап олурарга дыка эки, дескиндир кыдаштагылаар-даа кижи-дир мен. Мээң төрүттүнген черим Ак-Довурак болур. Эмир чылын суур адаанга төрүттүнген өөмнүң орнунга бажың тудуп алдым. Ам ында улус чурттап олурар. Каш-ла чыл бурунгаар мынаа хараганнардан өске чүү-даа чок турган черле болгай бо. Бо-ла Кара-Даш даанга хой кадарып өстүм. Ачам бичиимде мени балдыны канчаар тударын, ышты канчаар чонарын бо суурнуң турган черинге өөредип каан чүве. Улуг тудуг эгелээрге аңаа ажылдап кирдим. Тудуг инженери орус ажиминиң дузазы-биле ылым, даш тудугларны канчаар саларын, бажыңны штукатурдаарын дээш черле ынчаш тудуг талазы-биле өске-даа мергежилдерни шиңгээдип алдым—деп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, мурнакчы тудугжу Сарыглар Ура-Базыр чугаалап олурду.

Оон херээнде кадап алганы «Социалистиг чарыштың шылгаракчызы» деп херек демдээзинден безин күш-ажылчы чарыштың тиилекчизи кижи-дир дээрзин дораан-на эскерип каар.

Сарыглар Ура-Базыр ышкаш чүс-чүс күш-ажылчы кижилерниң уран-шевер холдары-биле, мурнакчы эртем-техниканың күжү-биле туттунган суурда хөгжүм школазының ажык соңгазындан баяныып, фортепианонуң, үрер, хылдыг хөгжүмнерниң үнү дыңналып турар база бир көрүштүг чараш ийи каът бажың— он бир чыл школазы. Ында өөренип турар аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг, чаш назылыгларның аразындан кавдыг тускай эртемниг кижилер келир үеде үнмес дээр. Оларның чаңдыктары харын чамдык херекселдерин Ак-Довурактың даг-дүгүнден кылган октаргай корабльдеринге олуруп каш, бистиң кырывыста турар планеталарже ужуткаш келир-даа магат чок. Аъш-чем, үлетпүр, культура бараанынарының магазиннери бир хүнде муң-муң садып алыкчыларның херектелин хандырып турар. Эргип четпес улуг делгем деп ырлажып турарывыс Совет чуртувустуң янзы-бүрү хоорай, суурларындан суурда харылзаа салбырынга бир хүнде чүс-чүс чагаалар, посылкалар каап, ол-ла хире чагаалар, посылкалар оон үнүп чоруп турар.

Кара-Дашта фабрика

Ак-Довурак суурнуң аткаар кедээзинде аажок узун чоон хоолай Кара-Даш дагларының сирти-биле деңнежиксээн чүве дег бедип үне берген, кайы ырактан-на илдең. Даг-дүгү арыглаар чеди каът фабриканың тудуу ам ында улуг тудугташкынде. Ак-Довуракта ажылдап турар бүгү-ле кижилерниң мурнунда салдынган кол сорулга — Бүгү-Эвилелге онза ужур-дузалыг бо улуг тудугну айыткан хуусаазында дооскаш, баштайгы тыва даг-дүгүн Төрээн чуртка 1963 чылда бараалгадып соңнаэри.

Бир талазында чепсек-херекселдер склады база чазаныр черлиг, түр херегләэринге туткан чавыт бажыңчыгашта фабрика тудуунуң кол штавы туруп турар. Аңаа, ол тудуг участогунуң начальниги, Украинага инженер-тудуг институдун дооскаш келген Валентин Борисович Данииленконуң кабинединге кирип келдивис. Участокта ажылдап турар бригадаларның бригадирлери, мастерлери чаңгыс черде чыглып алган, даарта кандыг ажылдар кылырын чугаалажып турлар.

— Бо чылдың баштайгы айы доозулган. Январь айда бистиң тудугжулар черле эки ажылдаан. Ол чүл дээрге, партия Төп Комитединиң ноябрь Пленуму тудугжулар бистерни күш-ажылче, чаа чедиишкиннерже сорук кииргени ол-дур. Голубев, Мокураш, Михаил Сарыглар, Вишневский, Солосенов оларның бригадалары черле онзагай ажылдап, ай планын оранчак ажыр күүсеткени дыка өөрүнчүг — деп, планёркага фабрика тудуунда участоктуң кол инженери Станислав Сизантиев эрткен айның түңнелиниң дугайында доңчу чугаазын ынчаар эгеледи.

Ажылда бар чамдык четпестерни бригадирлер, мастерлер, кол инженер, начальник олар аңдара-дүңдере силгип-ле эгеледилер.

Кырган хаайлыг кара эр туруп келди:

— Бетон заводунуң бүдүрүп турар бетоннарының шынары чамдыкта багай болгулаар-дыр. Бетон-биле хандырарын уйгуттедирге бээр таварылгалар база бар болгай. Ол заводтуң ажылчыннарының ажылын удуртуп турар чери, бүдүрүлге комбинадының удуртукчулары ону черле көөр болза эки. Ында ажыл төлевирин тус-тус кижилерниң кылганын барымдаалап төлевейн турар. Багай-даа, эки-даа ажылдаан улус чаңгыс дег доктааткан төлевир алыр. Ында хөй чылдар иштинде ажылдап келген мергежилдиг, өрү разрядтарлыг улустар бар, оон ынай чаа ажылдап кирген разряд чок кижилер база бар. Өрү разрядтыг ажылчыннар шуут-ла мынча дээр-дир: «Канчаар-даа кызып-кылайып ажылдаан каарга разряд чок, холун дыңмыдыр тудуп күженишкенин бодавайн турар кижилер-биле бир дең төлевир алыр-дыр бис. Бын хойну ажылдаан болур, ол хойну алыр деп принципти барымдаалаар болза эки-дир». Оларның ол хомудалы черле чүгүлдүг. Бетон кылыр кижилер эртен чеди шакта келир тургаш, бистиң-биле деңге, тос шакта ажылче үнер-дирлер. Бетонну шын эвес чарыгдап турар чоруктар база бар. Фабрика тудуунга херегле ттинмес, соок температуралыг бетонну бис албайн баарывыска ону черге оваалай төккүлеп каар-дыр. Оларны өске тудугга чүге ажыглап болбазыл — деп, шыңгыы-ла шүгүмчүлелди кылды.

Планёрка сөөлүнде кол инженер меңээ чедип келгеш:

— Девин маңаа чүве чугаалап турган эр бистиң мурнакчы бригадирлеривистиң бирээзи Михаил Сарыглар-дыр. Черле кончуг эки назылыг, билии-даа шыырак эр — деп, чугаалай-дыр.

Бистиң кандидаттарывыс

Саанчы Х. Д. Уйнукпан

— Чеди чыл планының дөрткү чылында сүт саалдазының талазы-биле ферманың бирги черин кым эжелээн? — деп айтырарга, «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырында сүт-бараан фермазының ажылдакчылары бир үн-биле мынчаар харыылаарлар: «Эрткен чылын эң хөй сүттү бистиң саанчывыс Ховалыг Уйнукпан саап алгаш, саанчыларның социалистиг чарыжының бирги черин эжелээн. 1963 чылда оон хүлээлгезин болза саап турар 20 инектерниң бирээзинден не 1600 кг сүттү саап алыр дээш ол сорук кириишкинниг ажылдап турар».

Ферманың мурнакчы саанчызы Ховалыг Дуваковна сүт бүдүрерин көвүдедир дээш демиселге бичиизинде-ле идепкейлиг киржип эгелээн. Он бир чылдың дургузунда саанчылап келген. Чеди чыл планының бешки чылында бодунуң социалистиг хүлээлгезин ол чедиишкинниң күүседирлинге бүрүн шиитпирлиг.

Совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы, идепкейлиг хөй-ниитичи саанчы Ховалыг Дуваковна Уйнукпанны ферманың саанчылары ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр бир эп-сеткилдиг депшиткеннер. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас эвилелиниң кандидады Ховалыг Дуваковна чүгле мурнакчы саанчы, идепкейлиг хөй-ниитичи эвес, харын үлегерлиг ие. Оон улуг уруу Лиза 6 класста, оон бичези Фая —3 класста эки өөренип турар, а биче уруу алды харлыг Машазы ада-иезиниң сагыш човангыр кижизидилгезинде.

Саанчы Х. Д. Уйнукпан ажылчы чоннар депутаттарының Чаа-Хол кожээ Совединиң депутады болуп, соңгукчуларының мурнунга бодунуң отчёдун ай санында кылып берип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип келген. Бодуун ажыл-ниитчи, идепкейлиг хөй-ниитичи, үлегерлиг ие эш Уйнукпан чүгле саанчылар коллективиниң эвес, харын бүгү салбырның ажылчыннарының идегелин, ынакшылын чаалап алган.

А. ДУГЕРЖАА.

Чоннуң идегели

Моңгуш Агбаановна Ыдык-Хуна — «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының мурнакчы саанчыларының бирээзи. 1950 чылдан бээр ол саанчылап, сүт бүдүрүлгезин көвүдедир дээш шудургу ажылдап, аныяк саанчыларга бодунуң дуржулгазын дамчыдып, үлегерин көргүзүп турар. Эрткен чылын ол бодунуң саап турар 12 инектериңден 19 тонна ажыг сүттү саап, совхозтуң ниити чедиишкиннеринге улуг салыышкынны киирген. Төрээн чуртка хөй сүттү бээр деп күзел сорук-биле бо чылын ол бедик хүлээлгени ап, оозун күүседир дээш могаг-шылаг чокка ажылдап турар. Кедээге культурлуг амыдырал - чурттаалга дээш бодунуң үлегерин өскелерге ол көргүзүп, фермаларга арыг-шевер дээш идепкейлиг демиселчи болуп турар.

Алдан-Маадыр салбырының ажылчы чоннары мурнакчы саанчы эш Ыдык-Хунаны Чөөн-Хемчик район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткеннер. Моңгуш Агбаановна — чоннуң идегелин шыңзыдып шыдаар.

Е. ОНДАР.

Людмила Александровна БОНДАРЕНКО

Кызыл горпозунда № 3 столоваяның коллективи коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик ат дээш демисежип турар. Аныяктардан колдаан ол столоваяның ажылдакчыларының хуннуткелин комсомолчу повар Людмила Бондаренко чедип алган.

Ол столоваяда Людмила Александровна дөрт чыл дургузунда эки ажылдап келген. Бүдүрүлгениң мурнакчызы болбушаан, бодунуң тускай мергежилин улам бедидер сорулга-биле Иркутскиниң кооператив училищезинде заочно өөренип турар. Ону коллектив Кызыл хоорай Совединиң депутадынга боттарының кандидады кылдыр депшидип, улуг идегелди көргүскен.

ЧУРУКТА: Л. А. Бондаренконуң чем үлеп турары.

Сөзү О. Намчылактыы.
Фотозу А. Седунаныы.

Түңнелдер болгаш планнар

Чоокта чаа республиканың чурт болгаш ажы-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлге коллективтериниң партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Ол хуралга «1962 чылдың план күүселдези болгаш 1963 чылдың сорулгалары» деп илеткелди республиканың чурт болгаш ажы-чем үлетпүрүнүң министри эш В. В. Карышин кылган.

Бистиң республиканың чурт үлетпүрүнүң ажылдакчылары 1962 чылдың күрүне планын ниити продукция талазы-биле 102,3 хуу, бараанныг продукция талазы-биле 105,9 хуу күүседип, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Республиканың бүдүрүлге коллективтеринде социалистиг чарыш калбарган. Коммунистиг күш-ажылдың деп бедик ат дээш 180 бригадалар демисежип турар. Кызылдың алгы заводу, Сарыг-Сеп үлетпүр комбинады чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Республикада сураглыг Ульяна Селина, Валентина Попова болгаш өске-даа мурнакчылар, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының хүрээлени өскен.

Бүдүрүлгелерде партия болгаш профэвилел организациялары социалистиг чарышты калбартыры, ажылды шын организастаары, бүдүрүлгеге депшилгелиг чаа чүүлдерни нептередири, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктарны болдурбазы дээш улуг ажылдарны кылган.

Чедиишкиннер-биле чергелештир ажыл-агыйларда четпестер хөй. Тожунуң, Чадаананың, Шагаан-Арыгның, Туранның райүлетпүр комбинаттары чыл планын күүсетпээн.

Оон-биле кады чамдык бүдүрүлгелерде техниканы кам чок ажыглап турарын министр шыңгыы шүгүмчүлээн. Туран үлетпүр комбинады КВД-40 деп тракторну өрттеткен, Бай-Хаак үлетпүр комбинады «ДТ-75» деп тракторну аварияга таварыштырган. Ол ышкаш техниканы бүдүрүлгеге багай ажыглап, ажылчыннарның күш-ажылын чиңгедир чаа аргаларны нептередирин кошкак чорудуп турарын министр демдеглээн.

Санал берген эш Цвелев (Чадаана райүлетпүр комбинады) бүдүрүлгелерде байдалды экижидери-биле, оларның ажыл-агыйын хандыр өөренип көрүп, практиктиг дузаны чедирип турар чаа хандырылга салбырларын тургузарын саналдаан. Ындыг салбырларның бирээзи хандырылга салбыры болур ужурлуг. Ол салбыр чер-черде ажыл-агыйларның байдалдарын хандыр өөренип, оларны кандыг техника-биле хандырарын таарыштыр көөр ужурлуг. А өске салбыр күш-ажыл керээлерин өөренип, ажылды шын организастааның хынап, практиктиг дузаны чедирер ужурлуг. Ынчангаш ийи ындыг салбырларны тургузары чугула боор турар.

— Техниканы таарыштыр ажыглааны-биле бистиң коллектививис бо чылдың январьда 2670 кубометр тудуг ыяжын белеткээн. Ол эрткен чылдың январьга деңнээрге 820 кубометр хөй— деп Шуурмак үлетпүр комбинадының директору эш Сачиков саналын эгелээн. — Ол дээрге, ажылчыннарның күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, улуг ажыл-агыйынга хөй тудуг ыяжын бээр дээш демисежип турары олдур. Бо чылын 14500 кубометр ыяш белеткээр планныг бис. А ону күүседирде ажылчын күжүн шын хуваары, техниканы таарыштыр ажыглаары чугула. Ам бисте техниканы эки билир механик чок. Аныяк дуржулга чок трактористерге болгаш чолаачыларга практиктиг дуза чедирип болгу дег специалист чок.

—Эрткен чайын заводка кышка удур септелге ажылдарын кошкак чорутканы-биле кыштың соок үезинде котёлдар, суг дамчыдылгазының хоолайлары доңуп, завод үзүктелиишкинниг ажылдап турган. Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук бистиң буруувус болуру чугаажок. Ам котёлдар цегинде септелге ажылдарын чорудуп, чурттакчыларны хлеб продуктулары-биле үзүктел чок хандырары дээш демисежип турар бис — деп, Кызылдың хлеб заводунуң директору эш Семёнов саналынга чугаалаан.

Ооң соонда санал берген эш Бостенко Туран райүлетпүр комбинадының адрезинге шүгүмчүлелди чуулуг деп көргеш, моон соңгаар байдалды экижидерин чугаалаан. Ооң-биле кады, ажылчыннарның ажыл төлевирин разряд ёзугаар санап турары-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң дүшпейн турарын айыткан. Райүлетпүр комбинаттары совхозтарны, колхозтарны, школаларны, албан черлерин хандырып турар. Ынчалза-даа чамдык совхозтарның, колхозтарның удуртукчулары үлетпүр комбинаттарын оларга хамаарылга чок кылдыр көрүп, оларга дуза чедиреринден ойталап турарын демдеглээн.

Санал берген эш Малышев (Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинады) комбинатта бедик разрядтыг ажылчыннар эвээш болганындан өөреникчилер хүлээп алганы-биле оларны ажылга өөредиринге хөй үе эрттерин чугаалааш, удуртукчу органнарның кичээнгейин тускай артемниг кадрларны хөйү-биле белеткээринче угландырган.

Кызыл хоорайның үлетпүр комбинадының директору эш Новиков допчу, тодаргай чугаазынга четпестерни партийжи ёзу-биле илередип, оларны чок кылыры дээш шиитпирлиг демиселди чорударынче саналдаан. Бистиң партиявыс четпестерни кажан-даа чажырбайн чораан деп ол чугаалаан. Бис чыл планын күүсеткен бис. Ынчалза-даа четпестер хөй. Дааранып машиналар, шактар болгаш өске-даа үүрмек септелгелер кылыры-биле ажылчы чоннарның херегледерин хандырарын кызыгаарлап турар бис. Хоорайның чераажен хеп кылыр ательези он беш чылдар иштинде септелге чок турүп келген. Чагыкчылар келгеш, хевин уштуп, хеп кеттирээр аргажок, чүге дээрге ында соок. Бис ажылчы чоннарның херегледеринге чүну кылып бээри-биле кызыгаарлаттынмайн, а оларга чү херек болдур оларны кылып бээр ужурлуг бис.

— Бир эвес эрткен чылды эки түңнеп көөр болза, бис алээн ажылдарны кылган бис база кылыр ажылдарывыс ам-даа хөй — деп, Бай-Хаак райүлетпүр комбинадының директору эш Полунин чугаазын эгелээн. — Ажылчы чоннарның мурнунга ам-даа өрелиг бис. Бистиң ажыл-агыйывысты конторадан эгелээш түүйбу заводунга чедир эргип, ажылчыннар-биле чугаалажып көөр болзунарза, бисте чедир кылыр ажылдар дыка-ла хөй. Амгы үеде үлетпүр комбинаттарын кодээ-ажыл-агыйдан черле аңгылап болбас, чүге дээрге олар бот-боттарынга холбаалыг ажыл-агыйлар-дыр. Бис совхозтар болгаш колхозтар-биле ажыл талазы-биле сырый харылзаалыг, бот-боттарывыска дузалажып турар болзувусса биске улам эки болур, ажылчы чоннарның херегледерин улам холузу-биле хандырып болур бис. Бистиң комбинаттың коллективи ажылдаар аргаларын санап көрген, чыл планын чедиишкинниг күүседип болур аргалар бисте бар.

Республиканың чурт үлетпүрүнүң Министерствозунуң партия-ажыл-агый активиниң хуралы бүдүрүлгелерниң удуртукчулары боттарының бүдүрүлгелериниң ажылын шыңгыы билир, чамдык черлерде бюрократизмниң болгаш душ хараар чоруктарның артыышкыннары бар болуп турарын көргүскен. Чурт үлетпүрүнүң кол сорулгазы ажылчы чоннарның бар-ла херегледерин хандырары болур. Чамдык удуртукчуларның дааранып хендир, будук айтырыгларын чугулалап көрбейн турары чөптүг эвес.

Республиканың үлетпүр-бүдүрүлгелери ажылчы чоннарның херегледерин хандырары, күрүне планын чедиишкинниг күүседири дээш демиселге чугула чүүл кылдыр ажылдыы шын удуртуруң болгаш совхозтар, колхозтар-биле ханы харылзаалыг ажылдаарын чедип алырын көөр күзээзелиг.

А. ДАРЖАА.

Аныяк сакманщиктер

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң хойжу бригадаларында хой оолдаашкыны үргүлчүлеп турар. Хойжулар Б. Балдан, Х. Сенчит-оол оларның кодааннарында 250 хой оолдаан болгаш оларның хураганнары меңни алдынган. Чоокта чаа совхозтуң 20 хире аныяктары малчыннарга дузалажыры-биле чорушканнар. Амгы үеде олар түс-түс бөлүктерге үстүп алган, хойжуларның кодааннарында сакманщиктеп ажылдап турарлар. Сакманщиктерниң аразындан комсомолчулар А. Алдынкыс, Б. Тараачы болгаш өскелерде төрээн хойларның хураганнарын меңни камгалап алган доруктуруп турар.

С. ТАС-ООЛ.

Школалардан дыңнадып тур

ООҢ МЕРГЕЖИЛИ. Хөй чылдарда башкылап келген, дуржулгалыг Салчак Конгарның кичээлдеринге аныяк башкылар бо-ла олуржу бээр бис.

6 «б» класска грамматика кичээлинче эш Конгар-биле кады кире бердим. Кичээлге өөренир темазы— домактың иштинде сөстерниң холбаазы. Самбырага схемаларны болгаш шыйыгларны мурнунда-ла чуруп каан болду. Уруглар чаңгыс кижи дег, чурумнуг, шуптузу-ла башкызынче көрген, кичээнгейлиг олурлар. Домактың иштинде сөстерниң харылзаазының дугайында алээн каш айтырыгларны өөреникчилерге салырга, олар саат чок шын харыылаптар. Беш өөреникчи шупту-ла 4—5 демдектерге шын, тодаргай харыыларны бердилер.

Бир-ле катап бистиң школада башкыларның методиктиг каттыжыышкынынга көргүзүглүг кичээл сайгарылгазынга Салчак Коковия тайылбыр кылган. Оон бис хөйну билип алган бис. Башкының чаа материалдарны тайылбырлаары, домактарны шын шилип ап, оларга амыдырал-биле холбашкан янзы-бүрү сөстерни чогаадып киирип турары, дилиндек саазыннарда бижээн домактарны уругларга үлеп бергеш, бүгү класстың активчи кодуруушкун-биле оларны сайгарарынче эвилеледип турары эң-не солун болган. Ол көргүзүг материалдарында колхозтуң эрткен ажыл-агый чылында күрүнеге чеже эът, сүт, дүк сатканы, ам болуру соңгулдага белеткел ажылдарының дугайы болгаш өске-даа чүүлдер киирген. Ол бүгү өөреникчиниң амыдыралды ханызы-биле билип алырынга дузалыг.

М. ШААЛЫЙ.

Чөөн-Хемчик район, Ийме сес чыл школазы.

* * *

ДЕТКЭЭН БИС. Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек сес чыл школазының ада-иелер хуралынга хөй кижи чыылган. Аңаа 5 «б» класстың башкызы Сат Даржык мынча дээн:

— Өөредилге чылының эгезинде классымның өөредилгези кошкак турган. Багай демдектер көвүдеп, чурум чок уруглар бар боол кээрге, мензэ шынап-ла берге болган. Ада-иелерден класстың ажылынга дузалажыр кижи барык-ла чок турган. Мынчаар турүп черле болбас, класстың ажылын экижидериниң хөй-хөй аргаларын бодаан мен. Чүнүң-даа мурнунда, ада-иелерге даарнып, оларның идепкейин кодурер деп планнап алган мен. Ол ам боттанган.

Классымда 24 өөреникчиниң ада-иелерниң хөй кезии класста бүгүде ажылды мээң-биле бир демей харылап, сагыш салыштыр дузалап келдилер. Ам бисте багай өөренип турарлар чок...

Башкы оон ыңай-даа хөйну чугаалаан. Моон кандыг түңнел кылган бис? Шынап-ла, бистиң суурда ада-иелерниң школа-биле харылзаазы кошкак, чүве-ле болза школаже, башкыларже чүүй каар чоруувус ам-даа читпээн. Ынчангаш хуралга олурушкан ада-иелер санал берип, школа ада-ие чоокка, а ада-ие школладан адырык турда, аныяк кижиниң кижизидилгезиниң талазы-биле ёзулуг ажыл-херек чедип алдынмас дээрзин чугаалап турган. Бис ону деткээн бис.

С. ДОМИИТ.

* * *

ХҮН ЧУРУМУ. Эки таарыштыр тургустунган хүн чуруму өөреникчилерниң чедиишкинниг өөренирнге, чурум-сагылгалыг болурунга, магадолуунуң кадык-шыырак өзүп-доругарынга, ажылгыр аргаларын бедидеринге эки дузалаар.

Нарын сес чыл школазында ада-иелер Шейжулчап, Шойжун Серенмаа уругларының өөредилгезин дээш улуг сагыштыг салып турарлар. Олар уругларының өөренип турарын хүн бүрү хайгаарап, хүн демдеглелдерин хынап, оон-концерт, кино дугайында чугаалажып келгеннер. Чоокта чаа ада-иелерниң бажыңнарын кезип чораан, өөреникчиниң хүн чурумун сагыырынга оларның үргүлчү хайгааралдыг турарын база катап бүзүреп көрген бис.

Школада беш уруглары өөренип турар Кыргыс Шиижаа ада-ие хуралдарынга, уругларының кижизидилгезиниң дугайында лекцияларга болгаш беседаларга доктаамал кээп, санал-оналын берип турар. Эш Шиижаның урокларга олуржуп турарын бо-ла көөр бис. Ындыг иениң уруглары чурумнуг, эки өөренип турбайн канчаар.

Өөреникчилерниң хүн чурумун сагыыр ажылды бистиң школавыс бо өөредилге чылында эрткен чылга бодаарга, улам-на шыңгаржыткан. Класс бүрүзүнде «хүн чурумунуң демдеглелдерин» кылып турар. Аңаа кайы класста, кымнарның ону боттандырбайн турарын, ада-иелерниң хүн чурумун хайгаарап турарын түннеп турар бис. Ындыг арга чүгле бүдүн классты эвес, харын өөреникчи бүрүзү-биле ажылдаарын чиңгедип турарын дуржулгавыстан билдивис. Оон ачызында бистиң школаның класс удуртукчулары эштер Дакаа Ыыма, Зинаида Надыл, Мария Сотпа түс-түс класстарынга эки өөредилгени чедип алганнар.

К. НУРЗАТ.

Тес-Хем район.

* * *

ФЕРМАЖЕ БААР ХҮНДЕ. Арыкан школазының өөреникчилериниң «фермаже баар хүнү» деп тускай хүнү ам доктаамал апарган. Ол барганда, ферманың ажылы-биле таныжарындан аңгыда, ында кандыг-бир ажылга ыяавыла дузалашкаш келирлер. Бо дээрге уругларның мал ажылы-биле таныжарынга, ылангыя чайгы дыштанылгалар үезинде аңаа барып ажылдаарынга ажыктыг.

Соолгу бир хүнде Кошай фермазынга баргаш, инек кажаалары иштин, даштын аштаарынга киржиккеннер. Фермада малдың кышкы байдалының дугайында допчу демдеглелди кылганнар. Оларны удуртуп чораан башкы К. Кушкул-оол малчыннарга ам болур соңгулда дугайында беседаны кылып берген.

Н. ХАНДЫВАА.

Улуг-Хем район.

МЭЭҢ ӨӨРҮШКҮМ

Башкы болур күзелимниң боттанганының дугайында өөрүшкүмнү Совет Арминың өндүр-чаагай тиилелгелериниң ачызы деп үнелеп чоруур мен. Чүге дизе, кажан, мен бодумнуң төөгүмде билигже эң-не баштайгы базымны кылып, Алдан-Маадыр эге школаның бирги клазының өөреникчизи болган турумда дайын эгелээн чүве-дир. Гитлерже Германияның аг-шерии бистиң улуг Ада-чуртче оор ёзу-биле халдаанының түңнелинде аңаа удур Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн турган.

Чүгле Коммунистиг партияга баштаткан совет улустуң, ооң алдарлыг Чепсектиг Күштериниң ол дайынга улуг тиилелгезиниң ачызында, ынчаардагы бирги-классчылар — аныяк салгакчылар бистерниң ээс-кежиивис, салым-чолувус камгалаттынган.

Ынчаардагы бирги классчы оолчугаш мен ам төрээн суурумда, Алдан-Маадыр сес чыл школазының башкызы болуп, коммунизмниң салгакчыларын кижизидип, улуг-чаагай херекке киржип тур мен. Мээң амыдыралымның өөрүшкүзү, сорулгазы бо.

Совет Армия — чоннуу—бистиң. Аңаа чоргаарланыр бис.

О. ЧЮДЕШ,

Чөөн-Хемчик район.

Михаил Кодурович Сарыгларның удурткан дашчылар бригадазында шупту-ла бир үе-черге, хып дээн чалыы назынныг, чурттаалгага, күш-ажылга, эртем-билиитге ынак, достүнмес тура-соруктуг оолдар, кыстар бар болду. Тос-тостуң чыккылама соогу арыннарны ажыннадыр ошкап турда безин олар мырынай коңгүе тоовас, харын-даа ынчанге бергилээн, туттунгур, кавыңгыр ажылдаан турлар. «Шак мындыг, дөмниг, күштүг кижилер черле чүнү дескештирер, бо турган дагны безин эде-чире үттеп чоруй баарлар ыйнаан. Мындыг кижилер бүдүрүлгениң ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип турбайн канчаар» деп иштимде ынчаар бодап, оларның ажылдап турарын үр-ле сонуурган, кайгап турдум. Бригаданың кежигүннериниң коллуу-ла ортумак эртемниг. Олар мергежил бедидериниң курстарында, уран чүүл бөлгүмүнде, кежээки школада өөренип турарлар. Байлактыг Уралдан келген, хөй-ниитичи, массачы кыс Люба Дубарева биле Бай-Тайгадан келген эрес-шовар карактарлыг оол Лудуп Сыдаа чаңгыс черде кожа турупкан, арыннарында хүлүмзүрүг долган ажылдаан турлар.

Михаил Кодурович Сарыглар орустап чугаалап турда тас эр болду. Ол дашчы, бызанчыдан аңгыда тудугнуң өске-даа тускай мергежилдерин чедип алган.

Фабрика тудуунуң эң-не бедиинге үне бергеш, кулайдыва, черже көөрге куйга-баш чыырлыр, чүрек сиилээр-ле чүве. Аңаа үнүп келгеш чээрби үш чыл иштинде ажылдап келген, Тываның хоочун тудугжуларының бирээзи, орден-хавыялыг Ооржак Бомбуй-оолга ужуражы бердим.

— Бо онза ужур-дузалыг тудугну дүрген ажыглалга киирип, баштайгы Тыва даг-дүгүн Төрээн чуртка бээрин дүргедедир дээш тудуг эргелелиниң кыйгырыын ёзугаар мында чедип келген ажылдап турар мындыг кижи мен ийин—диртеш, хаваанда бады келген дерин күш-ажылга каннаалган мөге-шыырак холдары-биле чода тутту.

Бо улуг тудугга коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты Ак-Довуракта бүгү бригадалардан бир дугаарында-ла чаалап алган, ам район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиттирген Моңгуш Кара-оол база Кужугет Калдар-оол, Степан Мокураш оларның удурткан бригадаларының кежигүннери коллуунда-ла түс черниң чурттакчылары араттарның ажы-төлүнден тургустунган. Олар Михаил Сарыглар, Сарыглар Ура-Базыр сугаар ышкаш тудуг талазы-биле каш дапкыр тускай мергежилдерин чедип алган, боттарының ажылының ёзулуг уран-шевер мастери апарганнар. Олар хуннээректиг Узбекистандан, каттымнистиг Молдавиядан, тараалан Украинадан, аътка шаап ырлашкан эрес кыстарлыг Киргизиядан, чиңгарыг хөөг шайны бүдүрүп турар Грузиядан, ийиги Баку деп адап турарывыс нефтилиг Башкириядан, дошкун бойдустуг Чукотиядан, кожавыста Хакасиядан дээш Совет Ада-чурттуң янзы-бүрү черлеринден келгилээн хөй националдың кижилери-биле кады Ак-Довурактың даг-дүгү комбинадын тургузуп турарлар.

Дүүнгү солдаттар

Анатолий Иванов эртен эрте өөрү-биле кады ажылчыннар дажыыр автобуска кирип келген. Ооң чолдак сарыг тонунуң эгиннеринде чоокта чаа-ла кызыгаар шериниң ногаан погоннарының чораан изи илден. Бүү шериг бөргүнүң хавааңда беш адырлыг изи безин ол-ла адырлаарының аайы-биле артып калган. Ажылчын хептерлиг кижилер дораан-на олуттарны ээлеп, чамдыктары улус эртер черге туруптарга автобус кедээр дагда фабрика тудуунче кылыйтыпкан.

Автобустуң дүрген маңынга мурнунда шөйлүп чорткан каалама оруктуң кажаранныр чыырлып чорааның Анатолий көрүп чорда ийи ай бурунгаар, кажар арга-биле кызыгаар эртип чыткан шпионну тудуп алганы оон сагыжынга кире хонуп келген: ССРЭ-ниң Барыын чүкте кызыгаарында демир орук станциязы. Бир-ле даштыкы чурттан келген пассажирлер поездизинге Анатолий бөлүк кызыгааржы өөрү-биле хыналда кылып турган. Пассажирлерниң кызыгаар эртер дугайында чоппээрелин, бүгү-ле документилерин, вагоннарның иштин хынап дооскан. Поездиниң эң соолгунде суг сөөрткен цистерналарга келген. Анатолий бир цистернаның кырында аскын ажыткаш, дыка-ла хынамчалыг көрүп турган. Хенертен мырынай хензиг-ыйна бызыраш суг дүвүнден чолдурт кылдыр үне халааш, бичии көвүк бөлүк турупкаш, дораан-на часты берген, бырлаңнааштар цистернаның ханаларынче чалгыганып чоруй барган, кезек болганда ийи-үш хире бызыраапатар үне халышкан. Цистернаның аскын хаай каапкаш, ол дугайын вагон чанында турган, бөлүктүң удуртукчузу биче лейтенантыга барып илетней каапкан. Долу суглуг цистерна дүвүнге чыткан, тускай суг өтпес хептиг, тынар агаар-биле хандыртынган шпион олза дораан туттурган.

Үш чыл дургузунда шериг албан-хүлээлгезин эрттирип тургаш, Төрээн чуртунуң ыдыктыг кызыгаарын үреп кирип олурган шпионнарны Анатолий кашты-даа туткан. Эмир чылын чайын, коңгуг хаттыг, частыг хүне Анатолий чаа келген солдат-биле кызыгаар эргип чорааш, бистиң чуртувусче шургуп кирип орган америк шпионнар-биле аткылажып, аар балыглаткан хирезинде-ле застава дуза келгиже дээр оларның биле эрес-дидим тулчуп тургаш кынчыктырбаан.

Анатолий Иванов шеригден халашкан дораан-на комсомолчу путёвка-биле Ак-Довуракка келген. Ол ам даг-дүгү арыглаар фабриканы тургусчуп турар.

Фабрика тудуунда база бир мурнакчы чаа бригада тыптып келген. Ол болза Виктор Воронежцевке удурткан он дөрт дашчы жер-эрес эрлер-дир. Ийи ай бурунгаар олар шупту Ыракки Чөөн чүкке чаңгыс кезекке шериг албаның эрттирип турган.

Дүүн артиллеристер тургаш, бөгүн дашчылар болу берген эрлерни чурукка тырттырып алыр дээримге бригадир Виктор Воронежцев тура:

— Ынча дивенер. Бистер эвээштин кылган бис. Чурукка тырттырары ам-даа эрте-дир.

— Бо фабриканың тудуу дооступ бээрге ынчан чедип келиннер, аңаа чедир бистер хөйнү кылып четтигиптер бис—деп, бир узбек кара эр чугаалай-дыр.

Үстүкү эрниниң салын үндүрүп алган грузин эжиниң чанынга кожа турупкан даш салып турган тыва эр менче көрнүп келгеш:

— Закир Шакировичиниң ол саналынга каттыжып тур мен. Шынап-ла ынчаарда челип келиннер, чеди каът фабриканың баарынга турупкаш, оон фонну коступ турар кылдыр тырттырып алыр бис—дей-дир.

Дагларда „Диңмирээшкин"

Кара-Даш дагларының кырында хүннүн-не күчүлүг дааш үнүп, черлээрни сиртилейип, довурак-довуну дээрже шаштыктырып турар. Шак ынаар баар дээш фабрика тудуунуң чанында столовая эжиинге турарымга хары угда чээрби беш тонна чүък сөөртүр, бөдү хүжүрер, коңгүг бедик машиналар маңнажып келди.

— Карьер баарывыс ол, олуруптунар — дигеш, чолаачы кабиназының бир талазында хаалгазын ажыда идипти. Бодунда тудуш кылып каан чаданы өру тентиниип үнгеш, чолаачының чанынга барып олуруптум.

Дагже олуртуп үнгеш оруктан машина шоолуг-даа үр болбайн «хоолелдир» маңнаан соонда хайгаарал пунктузунуң турар чери, бичии чер бажыңчыгаш чанынга кээп доктаады. Хая-даштыг дагны чаза тепсип турар чер оон улуг ырак эвес болду. Удавас тудуу дооступ фабрикага арыглаар даг-дүгүн мында казып белеткеп турар. Мээң көрбээним, чамдыктарын чүгле солун, сеткүүлден чурууи көрүп, номчааным кайгамчык күчүлүг машина-техникалар мында ажылдап турар чүве болду. Чаза тепсип каан довуракты, улуг, биче даштарны, калбак хаяларны күчүттен экскаваторлар чаңгыс черге бөле үстүргүлээн, мээң олуруп келгеним чээрби беш тонннуң машиналарынга чүдүргеш, ону өскээр теп турар. Ленинградтың, Калиновскиниң болгаш өске-даа хоорайларның экскаватор заводтарынга бүдүргүлээн экскаваторларның мөге-шыырак деп чүвезин кижи черле магадап ханмас. Ында Чехословакияның, Румынияның заводтарынга бүдүргүлээн бөду чоруур экскаваторлардан бээр бар.

Дирт кара, аныяк тыва кижи Ковровскиниң заводунга бүдүргеш «Э-652» маркалыг экскаваторну башкарып, бире-даа чай-шөлээн чок ажылдаан тур.

Ол-ла чоок-кавы дагларны чара-чире казып каапкан, бир биче кожагарны шуут-ла өттүр казып чоруй барган.

— Бо шаанда мээн хөй кадарып өскен дагларым-дыр. Маңаа мындыг күчүлүг машиналар, техниктер кээп, даг-дүгүн мынчаар каза бээр деп чүвени кым билген боор. Эмир чылын бо даг дөө ол коступ турган бедик даг-биле деңтурду. Ам дээрге мырыңай чартыын коңгуг таптыг дескилей ап октапканы бо-дур— деп, чугаакыр таныыл тыва ашак аажок магадап, хөөреп олурду.

Геология экспедициязының вышкалары Кара-Даш дагларының ол-бо талаларында тургулапкан. Чер орумнээр машиналарның моторлары дүне безин амыр-союсаа чокка ажылдап, оларның сайгылгааннары дүнеки ээс дээрде чиңиг чыраан шолбаннар дег костүр.

Даг-дүгү казып турар черниң чоогунда бир вышкада чер орумнээр «ЗИФ-65» дээр машинаны улуг орумнекчи мастер Моңгуш Бегзи башкарган тур. Хемчик чурттуг ол эр нарын машинаның бүгү кезектериң беш салаазы дег эки билир, ооң моторуу безин эпчок даглан берген болза чүзү канчап барганын дораан-на эскерип каар. Ол Чаа-Адыргада, Холделенге, Чыргакыга геологтар-биле кады каш чыл уламчыр кады ажылдап, чер иштинде үүжелеттиниң чыдар эгээртинмес эртинелерни шинчилээринге бодунуң улуг киржип, черни күчүлүг машиназы-биле орумнеп турган.

— Экскаваторнуң үрелген кезектерин Алдын-Булакка барып кылдыртпас болза хоржок-тур — деп, карьер мастериниң чугаазын дыңнааш, кым боор ол дээрзин оон сонуургап айтырдым.

— Механизация баазазында коңгуг шевер дарган кижи бар. Бо улуг тудугга, бистиң мында дагла шимчеп чорүп турар машина-техникаларның кандыг-даа нарын кезектерин чаңгыс аңаа кылдыртыр. Ёзулуг-ла артык кезектер кылыр завод болбас ийикпе. Хенириин көргүзүп каарга-ла заводка бүдүрген чүве дег соп каар—деп, мастер ол шевер дарганга чоргаарланып чугаалай-дыр.

Механизация баазазынга чеде бергеш, Хертек Кодуранович Алдын-Куяк-биле таныжып хөөрештим-даа. Эр боол өзүп келген дораан-на Нарын алдын ургайынга ажылдап эгелээн. Ооң соонда Харааал, Чиңге-Каът алдын ургайларынга күш-ажылчы оруктарын эрткен. Ол алды чыл мурнунда Совет геологтар Ак-Довуракка келирге бо-ла Кара-Даш дагларын казып турган буурларның бизин бизеп, даг чепсек-херекселдериниң үрелген чүүлдерин дарганнап келген. Кандыг-даа нарын, берге чагыглар кээрге «шыдавас, хоржок мен» дээр чүве чок. Канчаар чагып каан болдур, ынчаар кылып каар. Черле оон кылбас-туттпас чүвези чок. Улустуң чугаалап турары ышкаш «Бидат кижи кылган, хыл кырынга чүгүрткен ышкаш» кылдыр кылып каар.

Алдын-Куяк шаанда бо Кара-Даш дагларынга бай Санакайның хоюн кадарып, хөлечиктеп чораан. Ол ам бодунуң акылары, ажы-төлү-биле кады бо улуг тудугну тургусчуп турар, ооң алды мурнакчыларның олуруундан каш чыл уламчыр дүшпейн келген.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
(Уланчылыг).

ЧАА ШҮЛҮКТЕР

Даглыг черниң кызы

Кадарчы кыс Москвага
чедип кээрге,
Кады базып, театрлап
чорааныывыс.
Мавзолейни барып көрүп,
өөндан суглуг
Парк садка ергаңывыс
сантып ор мен.
Мөңгүн-Тайга Саадак артка
чоруп чораан.
Бембурзектиң бедик чергаар
булуңунга,
Кадыр дагның хөртүктерлиг
одурууңга
Катап база кадарчыга
ужураштым.
Кырлаң аңнар дувулендир
ыжалыг
Кырым орта халдып келди.
Мендилешкеш,
Инчеенте чылынтырып
чүктеп алган
Ийистерни көргүзе-дир,
чараштарын.
Хапчыгаштан думчуктары
сүүреңейнип,
Калчан кара хурагаңнар
көстүп келгеш,
Кезиниң эмиин дилеп,
эргелентерии
Изиңнедир сөра бээрге,
чаптап турдум.
Дошкун кыштың чыварыңга
ширайыныы
Додунканы долбаныңдан
көстүп чоруур.
Хүндүлүг иш кылып чоруур
чараш кыстың
Хүлүмзүрүү өөрзэнин
сегләп турду.

А. ХУУРАК.

Экии, Глезос

Хосталганы мөңге боордаар
Хөөлү бар бе?—
турбас!
чок-даа!
Өрү хегжүүр,
чечектелир—
Өөредиг бар,
дурум-даа бар.
Кинчи,
киндан—
кара бажың
Кизирт,
кинчирт—
буступ турлар.
Грек каадыр.
Кижи,
өөнүн—
Глезос сээ
изиг байыр!
Балиан чөннүм,
кижи ниити
Патриот сээ
хөлун сукуп.
Килеңин теп,
белчуп турда.
Киндан өттүр
дыңнаан бээр сен.
Харык дөрттүң
бирн кезиин
Караңгыга
чидирзе-даа,
Хоругдал,
аш,
өлтүг боодан
Көртпзаа—
диириг,
тиилеп үндүң.
Кара бажың
кагерзажок,
Кадыг,
былыг хевээр-дир сен.
Катап-ла
Шын,
Хосталга дээш,
Хамыш дивес
гуржуп тур сен!

С. МОЛДУРГА.

ХАВАННАРНЫҢ ХОМУДАЛЫ

Турган, өскен фермавыстан
Тускай узуп, камгалаашты,
Саныысты санай каапкаш,
Завферма ынчаар аазаан:

«Улай-улай каъдык бээр мен,
Улуг-хырын быжыы билир.
Даймап билир чарба бээр мен,
Даг-ла дииштиң чидии билир».

Самбың санап чугганы даг,
Санныг хөнүн чугуу берди.
Арыг күштүг бодувусту
Аңыг соогу сора берди.

Аазаан чеенни маназр дээштиң
Аштап, арып түредивис.
Мөөннар-даа дүндүк чадып,
Мегап-шыяап, ээп тур бис...

Н. КЫСТАМ.

Каа-Хем район,
«Совет Тыва» колхоз.

Даштыкыдан медээлер

Хөй тираж-биле

ТОКИО. (СЭТА). «Сюндайся» деп ном үндүрер чер совлгү каш айларда делегей байдалының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң айтырыгларының талазы-биле Н. С. Хрущевтуң чугула чугааларын Япониягa ном кылдыр хөй тираж-биле парлап үндүрген. Ол номда эрткен чылда Москвага болган чеп-сегленишкиннин бүгү-ниити болгаш бүрүн хүжүрери дээш Бүгү-делегей конгрезинге Н. С. Хрущевтуң чугаазы, 1962 чылдың декабрь 12-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга «Делегейниң амгы байдалы болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы» деп илеткели. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының алдыгы съездизинге чугаазы, «Праваданың» «Тайбыныңы болгаш социализмниң тиилелгези дээш коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаалы» деп редакция чүүлү кирген.

Ном чурттуң ном садыгларынга кирген.

Канал чаартылгазы

ПЕКИН. (СЭТА). Кызаттың улуг каналының дөрт чүс километр узун дурттуг участогунда чаартыр ажылдарны күүсеткен чорук ам кайызыдаа 100—200 тонна чүък чүдүрер 12 баржаларны бир сөөртүкчү судно сөөртүп алгаш чоруп турар арганы берген. Моон мурнунда чүгле 30 тонналаан хөй эвес чүък сөөртүр бичии пароходтар ол каналга чоруп болур турган дээрзин Синьхуа агентилел дыңналып турар.

Каналды чаарты кылыры 1958 чылда эгелээн.

Бо каналды чаартыр талазы-биле ажыл бо улуг каналдың бүгү дуртунга суднолар чоруушкунун экижидериниң хөй чылдарга планының кезии болур. Ол каналдың Пекинден Ханчжоуга чедир узун дурту 1700 километр.

Ийи муң чылдың мурнунда тургаан ол канал Кызаттың мурнуу болгаш соңгу чүгүн харылзаштырып турар.

Чугаалажылышкыннар

ЛОНДОН. (СЭТА). Англия биле Барыын Германияның аразында ийи хүнгүн шериг чугаалажылышкыннары чоокта чаа эгелээн. Англияның камгалал министерствозу чугаалажылышкыннар дугайында кандыг-бир чүүлдү дыңнадырындан ойталаан. Ындыг болза-даа ГФР-ниң Англиядан боо-чепсекти садып алыр болгаш англи-барыын-герман шериг кады ажылдажылга дугайында айтырыгларны чугаалажылышкыннарда көрүп турар боор деп санап турар.

Нерунуң медеглели

ДЕЛИ. (СЭТА). АКШ-тың, ол ышкаш Англияның болгаш капиялар дем-каттыштырылгазының өске-даа чурттарының каттышкан шериг төлээлерининин Индияга келгени-биле холбаштыр Индияга даштыкы шериг-агаар күштериниң баазаларын тудар дугайында саналга индий чазак чөпшээрешкен деп дамчыыр чугаалар парлалгага кестүп келген. Индий парламентиниң улуг палатазынга чүве чугаалап турган, премьер-министр Неру ол дамчыыр чугааны бүрүү шапкан. «Индияның девискээринге даштыкы шериг-агаар күштерин тургузар дугайында, даштыкы күрүнелерниң баазаларын тудар дугайында айтырыг тургустунмаан чүве» деп ол чугаалаан.

КОЛОНИАЛИСЧИ КҮРҮНЕЛЕР АФРИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭКОНОМИКТИГ КОМИССИЯГА ТУРБАС УЖУРЛУГ

ЛЕОПОЛЬДВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи Г. Федяшкинниң дамчыдып турары болза:

«Европа колониалисчи күрүнелер Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссияның кежигүннеринге туруп болбас, а харын Африканың айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерни бадылаарынга киришпес ужурлуг» — мындыг сөстер чүве чугаалаан барык бүгү төлээлерниң саналдарынга дыңналып турган. Бо болза КНО-нуң Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссиязының Леопольдвильде үргүлчүлеп турар V сессиязының киржикчилериниң хөй нуруузунуң сагыш сеткилин болгаш хөөнүн дээре илергейлеп турар сөстер-дир.

Сессияда келген төлээлерниң бүрүн эргезиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн төлээлер эгелээн. Моон-биле холбаштыр Аддис-Абебке болган IV сессияга ышкаш, база катап Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссияга Англияның, Францияның, Испанияның, Португалияның колониалисчи күрүнелериниң, а ол ышкаш Мурнуу-Африка Республиканың кежигүн болур болбазының дугайында айтырыг тургустунуп келген.

Чүгле чөвүлежир эргени ажыглаар чурттарның санынче Англияны болгаш Францияны шилчидерин, а ол ышкаш Африканың чамдык районнарында хам төгүүшкүннүг колониалисчи дайынны бөгүнге чедир үргүлчүлеп турары-биле холбаштыр Португалияны, Мурнуу-Африка Республиканы болгаш Испанияны Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссиядан үндүрерин негээн № 42 резолюцияны Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссияның IV сессиязынга бир үн-биле хүлээп алган турганың сагындыраары чугула.

Ол айыткан резолюцияны КНО-нуң Экономиктиг болгаш социал чөвүлели болза Африканың күрүнелериниң угаазылалдыг бодалын болгаш эрге-ажыктарын барымдаалавайн, барыын талакы күрүнелерниң ыйыышкыны-биле хүлээп албайн барган.

КНО-нуң Экономиктиг болгаш социал чөвүлелиниң ындыг туружу Африка чурттарның Леопольдвильде чыыл ган төлээлекчилериниң килеңнээшкинин болдурбайн барып шыдавас турган.

Февраль 20-де болган кежээки хуралга бо айтырыгның талазы-биле санал бериишкиннери үргүлчүлеп турган. Ораторларның хөй нуруузу IV сессияның хүлээп алганы № 42 резолюциязын амыдыралга боттандырарын чаңгыс үн-биле негээн.

Чамдык африка чурттарның төлээлери колониалисчи күрүнелерниң ыйыышкыны-биле бо айтырыгның талазы-биле таарымча чок саналдарны берип турганнар. Чижээ, Габонуң, Мадагаскарның болгаш Сенегалдың төлээлекчилери боттарының саналдарынга Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссиядан колониалисчи күрүнелерни үндүрер дугайында айтырыгны шиитпирлээрин үре-түңнел чок чугаалажылга болдурарын боттарының саналдарынга оралдажып турган.

Францияның төлээлекчизи база-ла болунуң туружунга турушкан. Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссияның кежигүнүнге бодунун чуртунуң артып калыр эргезин камгалавышаан, француз төлээлекчи Африканың экономиктиг болгаш техниктиг депшилгезинге «Францияның кирген салыышкыны» дажок мактап турган.

Англияның төлээлекчизи Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссияның кежигүнүнге артып калырынга күзелин илергейлеп. Африканың хоглуулдезиниң хереэнге Англия «ачы-хавыйалыг» деп чулчуруп турган.

Франкочу Испанияның төлээлекчизи. Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнү болуп артар кылдыр Испанияның эргезин камгалаары берге деп чүвени билгеш, Африка талазы-биле Экономиктиг Комиссияның кежигүннериниң санынга Испанияны чөвүлээр эргелиг кылдыр шилчидери-биле бодунуң чөпшээрежип турарын медеглээн.

УЛУГ НАЗЫЛЫГ КИЖИ

Даг-Бадахшан автономнуг областың төвү — Хорог далай оөннелиинден 2.200 метр бедик черде турур турар.

Мун (Яблоко) деп, даг суурд Хорогтан-даа элээн каш чүс метр бедикте турар. «Ватан» («Төрээн чурт») деп, областа мурнакчы колхозтуң одар-белчиир черлери ында туруп турар. Колхозчу суурнуң чурттакчызы Саидалидоод Саидмирзоевке 1963 чылдың февральдың баштайгы хүннериниң бирээзи магалыг хүн болур. Ол төрүттүнген хүнүнден 125 хар харлаар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы үнгеш, памирчилерге чаа амыдыралды бергенде Саидалидоод Саидмирзоев 79 харлыг турган. Ам кырган тараачын дыштанылгада. Ооң үш оолдары, дөрт кыстары болгаш уругларының 24 уруглары өг-бүле болгаш хөй-ниити ажыл-херектерин сүмележир дээш ол кырганга кээп турарлар. А кажан оолдарының оолдары болгаш оларның оолдары 77 кижи чыглып келгенде өг-бүлениң составы мырыңай 109 кижи болу бээр.

...Кырган Саидалидоод башкы оглу Саиднурало-биле (оң талазында) беседазынга сен ам удавас карак шили суктунзуңза эки боор деп чугаалаан... Адазының адазының адазының хойнунда олурар, Саидалидоодту төрел бөлүктүң баштыңынга алдар болдуруп, ынчаар адаан.

СЭТА-ның фотохроникасы.

М. Редькинниң фотозу.

ТЫВА МАРКА

ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу Тыва АССР-ге турааскааткан чаа почта марказын массалыг тиражка кылып үндүрген.

Ягаан өңнүг ол марканың ортузунда Кызылдың Ленин кудумчузун көргүскен. Солагай талакы үстүү булуңунда — РСФСР-ниң сүлде демдээ, оон адаанда тыва улустуң угулзалары, а адакы ужунда — «Тыва АССР» деп, орус болгаш тыва дылда бижимелдер.

Марканың өртээ 4 копеек. Ол чаа марка чүгле чурттуң иштинде эвес, оон-биле кады даштыкы чурттарда база калбак ажыглалды илередип турар.

ЭҢ СОЛУН ЭКСПОНАТ

«ССРЭ-ниң Улустарының культуразы болгаш амыдыралы» деп павильонунуң бир залында эң-не солун экспонат бар: графин иштинде ыяш доскааржыгаш, 40 аңгы ыяш мандажыгаштарны ийи чиңге демир куржаглар-биле куржап кылган ёзулуг-ла доскааржыгаш. Аңаа 400 г суг кудуп болур, а сугну кудуп каарга дамды безин дыт эвес. Тывызык-ла кылган эт, а!

Ону Свердлов хоорайның чурттакчызы миниатюрист А. М. Сысолятин эттеп кылган.

М. ЛАРЬКИН,
Москва.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага эвээш булуттарлыг хүн болур. Хар шоолуг чагбас, Кызылга — шуут чагбас. Хат кошкак, даглыг черлерге өй-тавында. Агаарның температуразы: даглыг черлерге 1 градус чылыгдан 4 градус соок, ыйгыл черлерге — 15—20, оон өскезинге — 15—20, а Кызылга — 18—20 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Чүнү чугаалашканыл

АФИНЫ. (СЭТА). Европаның мурнуу зоназында НАТО-нуң каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчызы америк генерал Рассел Грецияның чалыылалы Афиныдан чанып кан. Ооң чугаалажылышкыннарының темазы — Грецияның чепсектиг күштерин чаа чепсек болгаш шериг херекселдери-биле чепсеглээриниң айтырыы болган.

«Поларис» деп ракеталарлыг, атомнуг чепсекти чүдүрген, суг иштин-биле чоруур атомнуг үш хемелерни Чер-ортузу далайда 6-гы америк флотка киирген дугайын Рассел грек чазакка албан ёзузу-биле дыңнаткан.

Ол флот грек порттарда база чоруп турар деп чүве бидиңнгир.

Аденауэр дүжер ужурлуг

БОНН. (СЭТА). ХДС-ХСС-тиң удуртукчу политиктиг ажылдакчылары бо чылдың күзүнүнде канцлер Аденауэрниң албан-дужаалдан дүжер турарын ол партияның бундестагда фракциязының баштаар чериниң чоокта чаа болган хуралынга негээн дээрзин ДПА агентилел дыңнаткан.

Барыын Берлинниң хоорай болгаш район хуралдарынга депутаттар соңгулдазынга ХДС-тиң таварышкан аштырылышкынының түңнелдерин хуралга чугаалажып көрген. ХДС-тиң санал берген удуртукчу төлээлекчилери, оон иштинде бундестагтың даргазы Герстенмайер болза Аденауэрниң албан-дужаалдан дүжер үезин болгаш ону халаар кижиниң адын хөй-ниити база парламенттиң чайгы дыштанылгазының мурнунда бижип алыр турарын чугаалап турганнар.

Ында дыңнатканы-биле алырга, ХДС-ХСС партия, дангаа ам болур деп турар соңгулданы барымдаалааш, ол айтырыгны торарадып көөр болап турар. Ынчангаш ХДС-туң удуртукчу бөлүүтери Барыын Берлинге аштырылышкынның болдурганы «сагындарааалшкынны ажып эртер» бооп турар деп ДПА агентилел дыңнаткан.

Санатор Додду дүвүредип турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сенатор Доддуң (Коннектикут штаттан демократ) сенатка медеглээни болза, ам бо үеде Американың Каттышкан Штаттарының чөпшээрежип турар негелделерин ёзугаар ядролуг шенелделерни хоруур дугайында кээрээ чардына берген таварылгада конгресске ол керээни бадылатпазы-биле болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылыр мен дээн. «Ындыг керээни чарар чорук Американың Каттышкан Штаттарынга нейтроннуг бомбаны болгаш ракеталарга удур ракеталарны тургузар талазы-биле ажылдарны чорударынга шаптык чедирер апаарынга» америк сенатор дүвүреп турар.

„Крокодилдиң“ бир номериниң төөгүзү

Районнуң колхоз, совхозтарының, фермаларының азы бригадаларының төптеринде «Крокодил... чоруп тур» деп шоодуглуг хана солуннар бо-ла үнгүлеп келир. Оларның дылы-даа чидиг. Ол бистиң бурунгаар хөгжүлдевиске моондактап турар четпестерни, эргиниң артыышкыннарын өткөс дег, кымның-даа арын-нүүрүн барымдаалавайн, кам-хайыра чокка илередип, шоодуглуг чуруктар-биле үнүп турар.

Чаа чылга, тодаргайлаарга 1963 чылга уткуштур «Крокодил Кожайда чоруп тур» деп шоодуглуг хана солун «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Кожайда комплекстиг бригадазының кодээ клувунга үнген турган. Оон чамдык материалдарын көрээлиңер:

«Шиглеп-шыгаап чоруптарда,
Ширнин дарга чазар эвес.
«Дөртен харлыг эдик ойну»,
Төрепчилээш салыр эвес».

Ол-ла бригадада комсомол организациязының органы «Комсомолчу прожектор» деп хана солуну база үнген. Ында мынча дээн:

Доңнашканы, таныышканы,
Тозан харлыг спирт —эки,
Төрелдежип, иштешкени
Дөртен харлыг бодказы.

Седен Семен учётчикти
Сергетпес-даа туруп берген.
Ширнин дарга аңаа келгеш,
Шилдер база бөмүдүшкен».

Партия эге организациязының секретары эш Ширнин-оол үстүнде шүгүмчүлелдерни шын деп көрбүшаан, ол четпестерин эдерин аазаан. Коммунист, харын-даа удуртукчу кижиниң мөзүзүнге, арын-нүүрүнге ындыг үлегер чок үүлгедиг чүүлдешпес турганы билдингир. Оон чогуур түңнелди үндүрер-даа, эттиннер-даа ужурлуг турган. Ындыг-даа болза оон соонда безин эш Ширнин-оолында кодээ магазинден каш шил араганы чээп ишкени совлгү үеде илереп, совет садыгның чурумунга таарышпас үүлгедигни кылган. Ону бодаарга эш секретарь бодунун аазааашкынынга шынчы эвес болганы тодаргай-дыр.

Бригаданың төвүнде партия, комсомол чырыдыышкынының бөлгүмнери ажылдап турар. Ол бөлгүмнерниң чамдык дыңнакчылары кичээл үзүп, билиин бедитпейн турарының дугайын «Крокодил...» солунга база бижиттинген турган. Ындыг кижилерниң иштинден, ылаңгыя коммунист Шивит-Хууракиың дугайын көргүскени:

— Кичээлге барып көрүңерем, акым!

— Кижи амыратпас, чүү ындыг үлүс силер!

— Билиг бедидеринден артык чүве турбас, билиг бедидери коммунист бүрүзүнүң уставтыг хүлээлгези болгай, акым.

— Аарып тур мен, ачыг кылынмаңар!

Өөренир хөңнү чок коммунисти шак ынчаар бижээш, ону оруп кырында шоваэн удуп чыдар кылдыр «Крокодилге» чураан чүүлдүг, шынап-ла адын бижиткен боордан башка, политиктиг билиин өстүрбейн турар кижилерни, ол ышкаш арагачыларны «Крокодил» кончуг шын шүгүмчүлээн. Бо талазы-биле «Крокодилиң» шүгүмчүлели кайы хире дээштиг болганы дээш көөрге, херектиг байдалы өскерилбээн, эрги хевээр боор турары хомуданчыг. Ол-ла «Крокодилдиң» арнынга бригадир эш Тумат Санчының ады база кирген турган. Ында бижээни:

«Саяк хүреш мурнундува
Чаңгыс-даа аът киирер эвес,
Санчы дарга кичээлдерге
Саадап, мерлап келир эвес...»

Ажыл-ишче улусту башкарып эвилелдээр, суурнуң төвүнде байдалды өөренип көөр, клубтуң, школаның ажылын сонуургаар талазы-биле эш Санчы харын шыырбай кижи. Бир-ле хүн ол кодээ клубка кире дүшкен. Ында «Крокодилди» көре тыртып каан, хамык ажылдакчыларын кыйгыртып эгелээн. Кым-даа чок болган... Эш Санчы үр-даа бодалбайн, бодунуң туразы-биле «Крокодилди» дужурген. Ону колхозта партком секретары эш Ховалыг Доржуга аппарып дужаай тыртып бериптир. «Крокодилдиң» сураа ол хевээр барган. Оозун бодаарга, эш Санчы шүгүмчүлелге удурланганы илден, а парторганизация ынчага кандыг-даа хемчег алдбааны алдептиг.

Бригадада партия, комсомол организацияларының, ылаңгыя бригада удуртукчуларының колхозта ажылчиннерниң ортузунга кижизидилге ажылын багай тургусканын, культура-массалыг хемчеглерге оларның киришпейн турарын, арагалаашкынның ажыл-херекке моондактын бие бодаарывыска шынап-ла «Крокодил» чөптүг шүгүмчүлээн турган. Бир эвес удуртукчу кадрлар оларны шын үнелеп, айыттынган четпестерни эдерин оралдашкан болза, оларга ажыктыг өөредилге болган турар ийик.

Эрги чылды үдеп, чаа чылды уткуп турда, «Крокодил Кожайда чоруп тур» деп шоодуглуг хана солун удуртукчуларга экини күзеп, бак чүүлдерни илередип, дуза кадып турда, харын ону чидир шыгжап, колхозчу массаның караандан ажыт тап турганының херээ чүү боор?

Ч. ДОМБАА.
А. ДОНГАК.

РЕДАКЦИЯДАН. Эрги номчукчу! Силерниң колхозуңарда, совхозуңарда, салбырыңарда, фермаңарда, бригадаңарда, цегиңерде, будурулгеңерде бо ышкаш «Крокодил» азы өске кандыг-даа аттыг диижик, шоодуглуг хана солуму база үнүп турар боор.

Ынчаарга үстүнде айытнан фактылар ышкаш, шак ындыг шүгүмчүлелге удур чоруктар туруп келзе, оларны хайыра чокка илередип, оларга хөй-ниитиниң салдар чедириишкинин көргүзүп турумар, а чамдык таварылгаларда бисче-даа бижип турумар.

Бистиң бурунгаар депшилгевистиң шынчы аргазы, четпестерни чайладып узуткаарының күчүлүг чепсээ— шүгүмчүлелге удурланыр чорук. Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнге кандап-даа чүүлдешпес үүлгедигниг кижилерни бичии-даа ынчыктырбайн, чогуур үезинде шиитпирлиг хемчег алзын дээш, шүгүмчүлелдиң дээштиин чедип алыры бистиң дөрт хүлээлгевис.

Колхозтарның баштаар черлеринге дыңнадыг

Көдээ ажыл-агый культураларын эки-тура-биле камгаладырының керээлерин Күрстрахованиениң инспекциялары-биле чарынар. Күрстрахование чери тараа шуурганга, долуга, соокка, үерлээшкинге болгаш өске-даа чайгаар болур халаптарга алыскан таварылгада камгалаткан түңүн эгидип төлээр.

Камгалалдың керээлерин чүгле тарылганың эгелээриниң мурнунда чарган туруп болур.

КҮРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Колхозтарның баштаар черлеринге, хамаатыларга!

Малды эки-тура-биле камгаладырының керээлерин чарынар. Аарыгларның азы ээл-ондактыг таварылгаларның болган түңнелинде өлген малдың камгалаткан түңүн Күрстрахование чери керээлерин ёзугаар эгидип төлээр.

Чылгы малды, ыыйыстыг бода малды, хой, өшкүнү, хаваннарны, көилерни камгаладыр.

Керээлерни чарары-биле Күрстрахованиениң инспекциязынга келиңер. Страхование агентилеринге барып азы оларны бажыңынга келдирип болур.

Күрстрахованиениң Тыва АССР-де эргелели.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Февраль 24-те

«НАЙЫРАЛ»: «Волгага улуг тулчуушкун» 9. 40. «Кижи-амфибия» 11. 40. «Четкер дузаа» 1.00. «Поезд Чөөн чүкче бар чор» 4.40. «Курут рейс» (делгем экранныг) 2.50, 6.40, 8.30, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Крейсер Варяг» 11.15, 1.15, «Чыварлыг черде» 3.15, 5.15, «Ол бир чайын танцылаан» 7.15, «Эрес-диңмиерниң оруу», «Ол бир чайын танцылаан» 9.15, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мультипликациялар 10, «Артёмканың ужурадары» 11.15, 1.15, «Ол чүгле оюн-баштак болган» 5.15, 7.15, «Волгага улуг тулчуушкун», «Ол чүгле оюн-баштак болган» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Волгага улуг тулчуушкун» 10, 1.30, «Сапыктыг моортайның чаа чоруушкуну» 11.30. «Сөөлгү даараашкын» (делгем экранныг) 3.30, 5.30, «Дош бадышкыны» 7.30, «Волгага улуг тулчуушкун», «Дош бадышкыны» 9.30 шактарда.

Февраль 25-те

«НАЙЫРАЛ»: «Экии, Гиат!» 9.40, 11.40, 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Солдаттың чүрээ» 3.15, «Дош бадышкыны» 5.15, 7. 15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Такта-Ой» 11.15, 1.15, «Поезд Чөөн чүкче бар чор». 3.15, 5.15, «Курут рейс» (делгем экранныг) 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кичээн, кырган-авай» 10.30, 1.30, «Ол чүгле оюн-баштак болган» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3.
Телефоннары: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуунга килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

Культура министерствозунуң типографиязы Чагыг № 479. ТС—00069.

БУГУ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkomунуң,

Тыва АССР-нин Дээди Совединин органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 26 вторник № 48 (5452).

Өртээ 2 көп.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

(«Правданың» болгаш СЭТА-ның корреспондентилеринин дыңнатканы-биле).

Соколовск-Сарбайскиниң даг-болбаазырадылга комбинадының коллективи бүдүрүлгени бүрүн күчүзү-биле ажыглалга кирерининң хуусаазын ийи чылга кызырар деп шиитпирлээн. План ёзугаар алырга, ол комбинат 1967 чылда бүрүнү-биле ажыглалга кирген турар ужурлуг. Дагжылар бүдүрүлгениң төлевилел күчүзүн чеди чыл планының төнчүзүнге чедир шингээдирин хүлээнген.

Чүс муң киловатт күчүлүг турбогенератор Ленинградтың «Электросила» заводунга шенелдени эрткен. Ону москвачы энергетиктерге чорудуп берген турар. Чылдың төнчүзүнге чедир ленинградчылар Москваның чылыг күжү-биле ажылдаар электростанцияларынга үш ындыг машиналарны бээр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин курлавырларын эң дээре ажыглаары дээш, чиг-этти болгаш материалдарны камнаары дээш шимчээшкин Литваның бүдүрүлгелеринде калбарып турар. Ол шимчээшкининиң эгелекчизи Паневежскиниң автокомпрессор заводунуң коллективи болган.

Бедик бүдүрүкчүлүг, бүрүнү-биле механизастаттынган сорттуг прокат станын аар машина тудуунуң Электростальск заводунга чогаадып кылган.

Тарылга мурнунуң изиг-түлүк хүннери

Усть-лабинчилерниң үлегери-биле республиканың чүс-чүс тараажылары болгаш малчыннары мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжында киргеннер. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң, бригада, звено, ферма бүрүзүнүң коллективтери нийти шимчээшкинге бодунуң турар черин тодаргайлап шаан, бедик хүлээлгелерни ап турар.

Берген сөске шынчы болур чорукту баштайгы шылгалдазы болза көдээ ажыл-агый чылының чедиишкиннериниң үндезинин тургустунар часкы хову ажылдары болур.

Шаг-үе манавас, дужут дээш демиселдиң изиг-түлүк үези эгелегиже чедир санныг хонуктар арткан, ынчангаш ам кол чүве болза тарылгага белеткелдиң үлегерлиг доозарында. Бистиң республикада элээн хөй ажыл-агыйларда тарылгага белеткел чүгээр чоруп турар. Таңдының бүдүрүлге эргелелиниң «Революцияның чалбыыжы» колхозун чижекке ап болур. Ында тарылга шөлдериниң тургузуун база катап эде көрген болгаш хову ажылдарынга организастыг белеткенип, үрезиннер арыглаашкынын бүрүнү-биле доозуп, ховуларже 1800 тонна өдекти сөөртүп төккен. Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа кожулда машиналарының септелгези эки чоруп турар. Ол ышкаш Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтары үрезин фондуларын бүрүнү-биле белеткеп алган.

Ындыг болза-даа часкы хову ажылдарынга белеткел республикада нийтизи-биле аажок дүвүренчиг байдалда турарын демдеглээр херек. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөй кезиинде көдээ ажыл-агый техниказы оожум септеттинип, үрезиннер чажып тарыыр шынарынга чедиртинмейн, ховуларже чемишчидилгелер төгеринче шоолуг кичээнгей салдынмайн, кадрлар өөредилгези эки организастаттынмайн турар.

Февраль 20-ге чедир тракторлар септелгези республикага 71,3 хуу күүсеттинген. Урдунган 58,8 муң тонна үрезиннерниң 76 хуузу боктуунуң, өл-шыгының талазы-биле чажып тарыырының шынарынга четпейн турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда тараа арыглаар 300 ажыг машиналарның хөй кезии анаа туруп турар.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларында, ылаңгыя Улуг-Хем районда үрезин фондузун часкы тарылгага белеткээри онза багай организастаттынган. Ол районнуң ажыл-агыйларындан үрезин шынары хынаар лабораторияга хынап көрген 93 тонна үрезинниң 63 тоннызының үнүүчел шынары куду, боктуг болган. Ол-ла районнуң «Чодураа», Жданов аттыг колхозтарында, «ҮТКА 25 чылы» совхозунда бүгү үрезиннер чажып тарыырының негелдезинден куду шынарлыг болуп турар. Тарылгага үрезиннер белеткээр талазы-биле мындыг четпестер «Чыраа-Бажы», «Барлык», «Шекпээр», «Улуг-Хая» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда бар. А Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында чажып тарыырының шынарынга чедирген үрезиннер чүгле 13 хуу. Үрезин арыглаашкынын багай организастааныйндан чамдык ажыл-агыйларда үрезиннер үрелип, тарылгага ажыглаар шынарын чидирип турар. Чижээ, «Совет Россия» колхозта 200 тонна кызыл-тас болгаш арбай үрезини үрелгенин агроном эш Каликанов чоокта чаа билип кааш, ам кээп дүвүреп турар.

Багай шынарлыг үрезиннерни күрүне складтарында эки шынарлыг тарааларга орнап алыр эргени ажыл-агыйларга күрүне берип турда, ол ажыл база багай чоруп турар. Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары тараа орнаарынче амга чедир этелеп кирбээн.

Ховуларже органиктиг чемишчидилгелер сөөртүп төгери багай организастаттынган дугайында хөй медээлер «Шын» солунуң редакциязынга кээп турар. Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда чемишчидилге сөөртүлгези аажок оожум чоруп турар. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем эргелелдериниң ажыл-агыйлары эрткен чылда белеткээниңден эвээш өдекти ховуларже сөөртүп төккен.

Чамдык ажыл-агыйлар болгаш «Сельхозтехниканың» районнарда салбырлары техника септелгезин организас чок, эрегей ёзу-биле чорудуп турарының фактылары бар. Чижээ, Таңды эргелелиниң «Тиилелге» совхозу тракторлар септелгезин Кызылда, Бай-Хаакта, Сарыг-Септе, Туранда чер санай тарамык чорудуп турар. Септеттинген техниканың шын сайгүүн үндүрер арга совхозта чок болуп турар.

Бо бүгү фактылар болза ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери часкы тарылгага белеткелди багай организастап, бедик дужуттерни өстүрер, Төрээн чуртка хөй тараа бээр дугайында күрүне мурнунга харысалгазын багай күүседип турарын херечилеп турар.

Час чоокшулаан. АМ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ КӨДЭЭДЕ АЖЫЛДЫҢ ЭҢ-НЕ ЧУГУЛА УЧАСТОГУ ОЛ. БЕДИК ДУЖҮТ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ ШУДУРГУ КҮШ-АЖЫЛДЫ НЕГЕП ТУРАР. ОНУ ЧЕДИП АЛЫРДА ШАГ-ҮЕНИ ХАЛАС ЭРТТИРБЕС, ТАРЫЛГА МУРНУНУҢ БҮГҮ АЖЫЛДАРЫН ОРГАНИЗАСТАП ТУРАРЫН КОНТРОЛЬДААР ХЕРЕК. Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң көдээ бижикчилери эки эгелээшкинни кылганнар. Олар болза колхозтарның болгаш совхозтарның тарылгага беленин хынаар талазы-биле массалыг рейдилерни чорудар дугайында «Правда» солунну дамчыштыр санал үндүрген. ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ, ҮРЕЗИННЕР АРЫГЛААРЫ, ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕР ТӨГЕРИ, МЕХАНИЗАТОР КАДРЛАРНЫ ӨӨРЕДИРИ, БЕДИК ДУЖҮТТЕРНИ ЧЕДИП АЛЫРЫНГА ЧУГУЛА АГРОТЕХНИКТИГ БОЛГАШ ОРГАНИЗАСТЫГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ ЧОРУДАРЫ ЫШКАШ ЫНДЫГ СОҢГААРЛАТТЫНМАС АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРНИ КӨДЭЭ БИЖИКЧИЛЕР, ХӨЙ-НИИТИ, ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫ ШЫНГЫЫ КОНТРОЛЬГА АЛЫР УЖУРЛУГ.

Бүдүрүлге эргелелдериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның тускай эртемниглери чер ажылының культуразын бедидеринче, тарылга шөлдериниң тургузуун улам экижидеринче онза кичээнгей салыр, кукуруза, чочак-тараа, чигир свёклазы, мал чеми бобылар ышкаш эң үнелиг культураларның тарылгаларын көвүдедириниң аргаларын ажыл-агый бүрүзүнге ажыглаар херек.

Тарылга мурнунуң бо хүннеринде хову ажылдарынга белениниң талазы-биле колхозтар, совхозтар, бригадалар, салбырлар, звенолар аразынга бот-боттарының удур-дедир хыналдазын организастаары эргежок чугула. Мурнакчы ажыл-агыйлар, бригадалар, звенолар хожудап турарларга дузалаар ужурлуг. Ынчан колхоз болгаш совхоз бүрүзү тарылгага бүрүн белеткелдиг ужуражыр апаар.

Бүдүрүлге эргелелдери, партия комитеттери часкы тарылгага үлегерлиг белеткенииринче бүгү күштерни мобилизастаар, ажыл-ишчилерниң социалистиг чарыжын калбартыр хүлээлгелиг. Ол болза тарылгага бүгү талалыг белеткелдиг кирерин, ону организастыг эрттирерин хандырар.

Бразилияның компартиязының төлээлерин Н. С. Хрущевтуң хүлээп алганы

БКП ТК-ның чиңгине секретары эш Луис Карлос Престес (төлээлерниң баштыңы), БКП ТК-ның кежигүннери эштер Мигель Батист болгаш Давид Капистрану олар составтыг, Бразилияның коммунистиг партиязының Москвада келген төлээлерин СЭКП ТК-ның Бирги секретары эш Н. С. Хрущев февраль 23-те хүлээп алган.

Н. С. Хрущев биле БКП-ниң төлээлеринин аразынга беседа болган. Ук беседа чылыг, найыралдыг байдалга эрткен. Делегей байдалының болгаш коммунистиг шимчээшкининиң чугаалажып көрген бүгү-ле айтырыгларының талазы-биле ийи партияларның үзел-бодалдарының чангыс эви беседаның чорудулгазында бадыткаттынган. Марксисчи-ленинчи партияларның аразынга бот-бодун билчиринге болгаш чангыс эпти база акы-дуңмалышкы харылзааларны улам ынай быжыглаарынга ийи таланың ужуражылгазының ажыктыын болгаш чугулазын Н. С. Хрущев биле Л. Престес онзалап демдеглээннер.

СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев беседага киришкен.

Ф. Р. Козловтуң Казахстанда чоруп турары

КАРАГАНДА. (СЭТА). СЭКП Төп Комитединин Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Р. Козлов Караганда обласка чеде бергеш, Балхашка болгаш Темиртауга чораан. Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Юсупов Ф. Р. Козловту үдеп чораан.

Ф. Р. Козлов Балхаштың даг-металлургия комбинадының ажылы-биле таныжып, Балхаш хоорайны болгаш оон чаа тудугларын көрген.

Ф. Р. Козлов Казахстанның оон өске улуг индустрия төвү—Темиртауга база чораан. Ында Казахстанның магнитказын тудуп турар.

Февраль 23-те Ф. Р. Козлов Караганда обласының удуртукчу ажылдакчыларының чөвүлел хуралын эрттирген. Чөвүлел хуралдың ажылынга Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Юсупов киришкен.

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

* * *

Д. С. Полянскийниң соңгукчулар-биле ужуражыышкыны

ПАВЛОВСК (Алтай край). (СЭТА). Приобь ховуларының колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери, Павловск соңгулда округунуң девискээринде турар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Павловскиниң Культура бажыңының залынга февраль 23-те долдур олурушкан. Бо округтуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынын кандидадынга регистрастаттырган СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Полянский-биле ужуражыр дээш олар ында чедип келген.

Соңгукчулар депутатка бодунуң кандидадын хуралдың президиумунга көстүп кээрге анаа чылыг байырны чедирип турган.

Бүзүреттирген кижи, Павловск бүдүрүлге эргелелиниң «Россия» колхозунуң даргазы Е. К. Поляковага сөс берген. Д. С. Полянскийнин күрүне талазы-биле улуг ажыл-чорудулгазын ол чугаалаан.

— Алтай крайның чер ажылдыглары депутатка бистиң кандидадывысты эки билир—деп Е. К. Полякова чугаалаан. Дмитрий Степанович хову ажылдарының түлүк үезинде Алтайның колхозтарының болгаш совхозтарының тарылга черлеринге барып, тарааның, эттиң, сүттүң улуг фабрикалары, совхозтарның болгаш колхозтарның чаагайжыды туттунган суурлары өскен кур черлерни шиңгээдип алыр, ховуларны чаартыр талазы-биле ол, совулары ажыл-хереэ-биле дузалаан. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидады эш Полянский дээш боттарының бадылаашкынын бээринче округтуң соңгукчуларын кыйгырып тур мен.

«Комсомольский» совхозтуң комбайнери В. И. Коробицын, Ребрихинск бүдүрүлге эргелелиниң Ленин аттыг колхозунуң даргазы Н. Г. Странцов, Партияның XXII съездизин аттыг колхозтуң свёкла ажылдакчызы П. К. Криворотов, «Победа» көдээ ажыл-агый артелиниң хаван ажаакчызы Т. П. Крыцына, Павловскиниң 11 чыл школазының башкызы Р. Н. Сидорова, Ребрихинскиниң ортумак школазының өөреникчизи комсомолчу Зоя Черникова, Павловск бүдүрүлге эргелелиниң парткомунуң секретары П. М. Швец олар депутатка кандидаттың дугайын чылыг болгаш чүректиң ханызындан чугаалап турганнар. Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң төлептиг оглу, СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Полянский дээш бадылаашкынының бээринче бүгү соңгукчуларны олар боттарының коллективтериниң мурнундан кыйгырган.

Хуралдың киржикчилери депутатка кандидаттың чугаазын чылыы-биле уткаан.

Эш Д. С. Полянский СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге, чуртта улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы эде тургустанынга доктаап, тодаргай чүве чугаалап, Д. С. Полянский чылыг болгаш чүректиң ханызындан сөстери дээш изиг өөрүп четтиришкинни чыылганнарга илергейлээн. Бодунуң бүгү күштерин харамнанмазын болгаш Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутады болур бедик атты алдарлыы-биле бадыткаарын соңгукчуларга ол бүзүреткен.

К. Т. Мазуровтуң соңгукчулар-биле ужуражыышкыны

МИНСК, февраль 21. (СЭТА). Дзержинский аттыг клубка ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, эртемденнер, студентилер чыылган. Олар Минск хоорайның Ленинск соңгулда округунуң соңгукчуларының соңгулда мурнунуң хуралынга келгеннер.

Индирде — бүзүреттирген кижи И. Н. Максимов. Ол БССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның компартиязының ТК-зының Бирги секретары Кирилл Трофимович Мазуровтуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын демдеглеп, ол болза республиканың улус ажыл-агыйын, эртемин болгаш культуразын хөгжүдеринге хөй күштерни, чүткүлдү берип турар деп чугаалаан. Минскиниң ажылчы чоннары эш Мазуровту эки билир. Эш Мазуров баштай партияның хоорай комитединиң, а оон соонда область комитединиң секретарынга ажылдап турган. Ол Белоруссияның найысылалын хөгжүдеринче ам-даа улуг кичээнгей салып турар.

Оон соонда тудуг материалдарының эртем-шинчилел институдунуң шинчилел-шенелде баазазының слесары Г. В. Булаков, республиканың улустуң артизи И. Б. Шатилло, медицина институдунуң студентизи Е. И. Почкайло болгаш дайынчы база политиктиг белеткелдиң тергиин эки өөредилгелиг солдады Ф. П. Ермолинский хуралга чүве чугаалаан-нар. Олар бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунуң улуг программазын амыдыралга боттандырарын дээш совет кижилерниң демиселиниң дугайын, соңгулдаларга белеткел-биле хайныккан күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүушкун дугайын чугаалап, соңгулдалар хүнүнде эш К. Т. Мазуров дээш бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырганнар.

Депутатка кандидат К. Т. Мазуров хуралга чүве чугаалаан. Оон чугаазын чыылганнар ижин-биле уткаан. Республиканың Дээди Совединге эрткен соңгулдалардан бээр үе иштинде бистиң Төрээн чуртувустуң чедип алган улуг чедиишкиннерин, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының хевээнге белорус улустуң киирип турар салыышкынын ол чугаалаан.

Белорус үлетпүрүнүң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин, бүдүрүлгени техника талазы-биле эде чепсеглээриниң, ону организастаарын сайзырангайжыдарының болгаш иштики курлавырларны база аргаларны эң-не четче ажыглаарының талазы-биле республикага чорутунган хемчеглерни оратор чугаалаан. Социалистиг индустрияның өзүп турар күчүзүнге даянмышаан, Белоруссияның ажылчы чоннары көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрери дээш шудургу болгаш туруштуг демиселди чорудуп турар деп ол демдеглээн. Республиканың партия организациялары тараа, эът, сүт болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукталарын бүдүрерин көвүдедиринче көдээниң ажыл-ишчилериниң күжениишкиннерин угландырып турар. Олар бо талазы-биле ам безин элээн чедиишкиннерни чедип алган.

Анаа көргүскен бедик идегел дээш өөрүп четтирбишаан, эш Мазуров улуска, коммунизмниң улуг хереэнге кезээде шынчы бараан болурун соңгукчуларга бүзүреткен.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдиң Өвүр районда чоруп турарының дугайында райкүүском даргазы эш Сакты-Сюрюнуң илеткелин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга дыңнаан. Соңгулдага белеткел ажылдары, чер бүрүзүнде ышкаш Өвүр районда база ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүушкүнүнүң байдалында чоруп турарын Президиум демдеглээн. Районнуң колхозчулары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, оларны чедиишкинниг күүседир дээш ажылдап турар. Соңгулдаларга организас-техниктиг белеткел талазы-биле Советтериниң күүсекомнары улуг ажылдарны чорудуп турар.

Ооң-биле кады район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштиреринге, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын чедиишкиннии шиитпирлээринче оларны мобилизастаарынга соңгулда кампаниязын ам-даа кошкак ажыглап турарын Дээди Советтиң Президиуму демдеглээн.

Соңгулдага белеткелде ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер болгаш соңгулда хооблузунга чамдык хажыдыышкыннары болдурган. Хандагайты көдээ Совединиң күүскому соңгукчулар данзызын чарлап делгээри-биле чүгле февраль 12-де четпестерлиг, алдагдалдарлыг кылдыр участокка берген. Соңгукчулар данзызын тодаргайлап хынаарын районга нийтизи-биле февраль 20 чедир эгелевээн турган. Район Совединиң депутаттарынга ийи кандидаттарны оларның боттарының чөпшээрели чокка бүрүткээн чижектиг хажыдыышкыннарны болдурган. Соңгулда участоктарын дериири ам-даа доозулбаан. Кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгазының графиги чамдык черлерде күүсеттинмейн турар. Малчыннарның чурттаага-амыдыралын болгаш чоннуң садыг, культура, медицина хандырылгазын экижидер талазы-биле дээштиг хемчеглер алдынмайн турар.

Айыттынган четпестерни чайладыр болгаш соңгулданы организастыг эрттирер талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды Президиум хүлээп алган.

Кызыл хоорайда улус судунуң улус төлээлекчилериниң соңгулдазының чоруп турарының дугайында хоорkүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Еремеевтиң информациязын Дээди Советтиң Президиумунга база дыңнаан.

Кызыл хоорайга 210 улус төлээлекчилерин соңгуур, а февраль 21-ге чедир ажылчы чоннарның 23 хуралдарындан 112 улус төлээлекчилерин соңгааның эш Еремеев дыңнаткан. Ынчалза-даа улус төлээлериниң соңгулдазы хоорайда организастыг эвес чоруп турарын Президиум демдеглээн. Улус төлээлерин соңгуур хуралдарын эрттирериниң быжыг графиги чок, чаягаарлааашкынныг байдалда чоруп турар болгаш соңгукчуларның эвээш хуузу хуралдарга киржип турда, улус төлээлерин соңгугулаан таварылгалар бар. Ылаңгыя ажылдавайн турар чонну ол хуралдарга эвээш киириштирип турар. Улус төлээлерин соңгуур хуралдарын эрттирери саадап турар—хуусаа эвээш арткан хирезинде-ле оларның чартык кезии хирези соңгуттурган. Хоорайның улус судунуң даргазы эш Кураев бо чугула кампанияга чогуур роль ойнавайн, организастаар ажылга боттуг киришпейн келген.

Хоорайга улус төлээлериниң соңгулдазын организастыг болгаш дүрүмге дүүштүр эрттиреринге холбаштыр оперативтиг шыңгы хемчеглерни алырын хоорkүүскомга Президиум дааскан.

Колхозта контроль органы тургустунган

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирин ёзугаар партия биле чазактың үндүрүп турар доктаал, чарлыктарының күүселдезин хайгаараар талазы-биле партия-күрүне контролюнуң комитеттери, оларга дуза чедирериниң комиссиялары, бөлүктери чер-черде тургустунуп турар.

15 эн шыырак коммунистерден, комсомолчулардан, көдээ интеллигенциядан тургустунган партия-күрүне комиссиязы бистиң Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозта чоокта чаа тургустунган. Ол комиссияга дуза чедирериниң бөлүктери тус-тус фермаларда, бригадаларда база организастаттынган.

Колхозта партия-күрүне контролюнуң комиссиязының 5 кижи составтыг бюрозунга эштер Моңгуш (бюроның даргазы), Кудрявцев (дарганың оралакчызы), Хунажык, Шелехов, Шагдыр-оол олар соңгуткан. Партия-күрүне контролюнуң комиссиязы болгаш оон тус-тус фермаларда, бригадаларда бөлүктери ам ажылдап кирипкен.

М. САНДАК.

1963 чылда найыралчылар

Устьлабинчилерниң үлегери-биле

«Найырал» совхозтуң ажыл-ишчилери 1962 чылды багай эвес түңнелдерлиг дооскан. 8954 тонна тарааны, 494 тонна сүттү, 690 тонна эътти, 75,6 тонна дүкү күрүнеге дужааган. Совхозтуң 24 саанчыларының 15-жи инек бүрүзүнден 1400 килограммдан өрү сүттү сагган. Мурнакчы саанчылар Үйнүкпан 1828 кг, О. Анай 1732 кг, Норжунмаа 1725 кг сүттү инек бүрүзүнден саап алганнар. Совхоз хөй бүрүзүнден 2,1 кг дүкү кыргып алган, а мурнакчы хойжулар Алдай, Ойбаа, Сертип олар 3 килограммдан өрү дүк алганнар.

Оон-биле кады бисте четче ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар болгаш мал ажылындан ап турар продукция чавыс болуп артпышаан турар. Чижээ, эрткен чылын 100 га тарылга шөлүнге онаалтыр чүгле 1,9 кг хаван эъдин бүдүрген, күрүнеге саткан шээр малдың ортумак дензизи 38 кг болган. Мал ажылынга механизастаашкынны чорутпайн, чаа аргаларны багай ажыглап турарывыстын түңнелинде бир центнер сүттү 14 рубльге бүдүрер турган болза 14 рубль 98 көпеек болган.

Эрткен чылдың бо четпестерин катаптавайн, бар аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглап турбаш база Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң чагаазын таныышкаш, совхозтуң коллективи 1963 чылда моон адаанда көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген.

1963 чылда тарылганың нийти шөлүн 17560 га, ооң иштинде кукурузаны 2800 га, тараа культураларының нийти чыылдазын 16 муң тонна чедирер.

780 тонна эътти, 800 тонна сүттү, 73,6 тонна дүкү бүдүрер болгаш күрүнеге 780 тонна эътти, 84 тонна дүкү (засчет дензи-биле), 600 тонна сүттү садар.

Саар инек бүрүзүнден сүт саалдазын 1550 кг чедирер. Төрүүр 100 баш малга онаалтыр 90 хураганны, 80 бызааны, төрүүр бир кол хавандан-на 14 хаван оолдарын алыр. Малдың баш санын өстүрер, үнсзалыг шынарын экижидер сорулга-биле 1200 баш инекти, 15 муң хойну тарып боозадыр. Нийтиниң малынга 42 муң тонна силосту белеткээр.

Эът бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле ийи муң ажыг баш хаванны өстүрүп семиртиеш, күрүнеге садар. Ол ышкаш 1000 баш бода малды, 8700 баш шээр малды семиртир болгаш күрүнеге дужаар үеде бода малдың ортумак дириг дензизи 270 кг, хаванның—80 кг, хойнуң — 40 килограммдан куду эвес болур.

Хой ажылында үүрмек коданнарны улгаттыр каттыштырып, бот-орулгачарылгалыг үш хойжу бригадаларны тургузар, үш сүт-бараан фермаларынга электросаалданы организастаар, хойжу бригадаларның төптеринге кызыл булуңнарны, чунар бажыңнарны болгаш кудуктарны бо чылын кылган турар.

Тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрүкчүлүг ажыглаар сорулга-биле күскү, часкы сезоннар үезинде хову бригадаларынга техниктиг ажаалданың звеноларын тургузар. Чер ажылының бедик культуразы дээш ажылдаар бригаданы Шанчыга тургузар болгаш анаа септелге мастерскаязын тудар. Ногаа үнүштериниң кырынга сүг чагдырар установканы тургузарын совхозтуң тускай эртемниглери хүлээнип алган.

Бо бүгү хемчеглер болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир арганы биске бээр.

Устьлабинчилерниң чагаазын танышкаш, бистиң тус-тус ажыл-ишчилеривис боттарынга бедиткен хүлээлгелерни база ап турарлар. Чижээ, аныяк хойжу Араптан Дыккы 1962 чылда төрүттүнген эр детпелерни 43 кг чедир семирткеш, күрүнеге киирерин, бир башка онаалтыр 2,5 кг дүкү алырын болгаш 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген. Мурнакчы хойжу Сат Балчый 100 хойга онаалтыр 110 хураганны алыр, 10 тонна сигенни белеткээр хүлээлгени алган болгаш оон-даа өске.

Күрүнеге эът, сүт, дүк болгаш тараа дужаарының планнарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалынга алдар болдуруп, ноябрьның 1-ниң бетинде күүседирин хүлээнмишаан, социалистиг чарышка Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажыл-ишчилерин бистиң совхозтуң коллективи кыйгырган.

Хүлээлгелерни алыры белен, а кол чүве—оларны күүседири дээш демиселди организастаары болур. Ынчангаш баштайгы түңнелди бирги кварталда көөр ужурлуг бис. Январь айда сүт дужаар план күүсеттинген. Сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле Булуң-Терек, Кара-Тал фермалары дээре ажылдап турарлар. Бир эвес сүттүң бараанныг болурун көвүдедир болзувусса, бирги кварталда күрүнеге сүт дужаарының планын хуусаа бетинде күүседип болурунуң аргазы бисте бар.

Мурнакчы саанчы эш Үйнүкпан ам үеле безин бир инектен-не хүнде 5,6 кг сүттү саап турар. Шанчыда семиртилге малын ажаап, азырап турар эш К. Мунзук январьда шарыжык бүрүзүнден хонукта 820 грамм дензи немелдезин алган. Үрбүн салбырында хаван ажаакчылары Лопсан биле Шомбулдун дужааган хаваннарының ортумак дензизи 79—120 кг чедип турган.

1963 чылда чүү дээш демисежирин найыралчылар медереп билир. Ындыг болза-даа совхозтуң Кара-Тал, Булуң-Терек салбырлары мынчага чедир күрүнеге чангыс килограмм-даа эът дуваавайн турарын чугаалаар херек. Социалистиг хүлээлгелерни квартал санында күүсетпес болза бергедээшкинге таваржыр дээрзин ол салбырларның удуртукчулары бодаза чогуур.

Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол организациялары социалистиг хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүседир дээш болдунар арга-хемчеглерни алыр ужурлуг.

Р. ХУНАЙ-ООЛ,
парткөм секретары.

КРАСНОДАР КРАЙ. Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тарылга шөлдериниң тургузуун өскертириниң болгаш тараа культураларының дужүдүн бедидериниң күсели-биле гектар бүрүзүнден алыр дужүттү ортумаа-биле 210 пуд чедирерин болгаш бир чыл дургузунда тараа бүдүрерин барык бүзүн чартык катап көвүдедирин шиитпирлээн.

1963 чылда эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 13 миллион ажыг пуд тарааны садар. Эът болгаш сүт бүдүрер талазы-биле баштайгы сорулганы холга ап, тарылга чериниң чүс гектарынга онаалтыр 60 центнер эътти болгаш 245 центнер сүттү бүдүрер.

ЧУРУКТА: Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемниглери бүдүрүлгениң парткому-биле кады тарааның нийти чыылдазын болгаш мал ажылының продуктуларын көвүдедир талазы-биле хемчеглерни чугаалажып тур. Эргелелдиң начальниги П. К. Чайкиниң чүве чугаалап турары, ортузунда — партком секретары А. А. Пахомов.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Тарылгага белеткелдиң хүн демдеглели

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

Механизатор кадрларны белеткээр

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының ажыл-ишчилериниң механизаторларның бүгү-нинти өөредилгезинге киржир кылдыр өртеен чылың нөябрьның эгезинде адын бижиткеннер хөй болган. Техниктиг өөредилгенин эгелээринин баштайгы хүннеринде өөренирлеринин санызынга 80 кижиниң ады кирген турган. Оларның аразында 7 комсомолчу кыстар база бар. Олар баштайгы организастыг кичээлге идепкейлиг кириишкен болгаш неделяның вторник, четверг хүннеринде өөренип турар кылдыр ректалдың алган. Баштайгы 4 кичээлдер организастыг эртикээн.

Кичээлдерни автомашина талазы-биле ийнги класстың чолаачызы Самбуу, трактор херээн механик Доржукай, агротехниканы агроном Чараш-оол олар башкылаар кылдыр шиитпирлээн турган.

Ам часкы хөөү ажыдары чеокшулап келген. Шиваарга техниктиг кадрлар белеткээр ол бодгунуң ажылы дөрт кичээл болуп эрткенинин соонда шуут сонсаан. Кичээл болур хүннерде башкылар келбестей бергилээн. Дыннаачылар үстүнде ады үнген башкыларың 3 неделя хире маган чадаам, кичээл болур черже баарын шуут сонсатканнар.

Механизатор кадрларны белеткээр айтырыгже совхозтуң дирекция чери болгаш партия организациязы түге кичээнгей салбайн турарыл?

А. КУНГАА.

Механизатор болур

«Найырал» совхозта механизаторлар курузуңун өөредилгеи чеднишкининг үргүлчүлеп турар. Совхозтуң шуптү салбырларындан ында 26 кижи өөренип турар, оон иштинде дерээженнер база бар.

☆ ☆ ☆

Курстуң өөредилге программазың часкы хөөү ажылы эгелээр бетинде, апрель бирге чедир доозар кылдыр түргүскан.

Д. ШОЙДАР.

Канчаар бодап турарыл?

Колхозтарның болгаш совхозтарның ногаа тарын өстүрер бригадалары болгаш звенолары шагда-ла тургустунган, ынчангаш ногаа шөлдерин өдекшидери, парниктерни дерип кылыры дээш чижектиг бүгү-ле белеткел ажылдары ам чоруттунган турар үжүрлүг.

Бо талазы-биле ажыл «Чодураа» колхозта мынчага чедир шип-шимээн чок. Ногаа шөлүнде өдек-даа токтуунээн, парниктерниң хар-чамы беэнин ашаттынмаан.

Ногаа тарылгазың үлегердиг чорудар дугайында негелдени күүседирин агроном эш Нарылков, комсомол организациязының секретары эш Сюрюн-оол олар болгаш колхозтуң өске-даа улуртукчулары канчаар бодап турарлар ирги?

Д. АРЖЫ.

Мурнакчы одуругга турар дээш

«Улуг-Хем» совхозтуң механизатору Тумат Тыртык-оол ам 10 чыл дургузунда трактор башкарып келген.

Бо хоочун трактористиң ниитининң ажыл-агыйынга киирип келген күш-ажылчы салыштыкны кайгамчык улуг. Болуңуң эки ажылы дээш колхозка-даа, а оон соонда совхозка-даа ол үргүлчү мактадып, шаңнадып келген. Оон ады республиканың Хүндүлел самбызынга база кирген.

Эш Тыртык-оол амгы үеде тарылга шөлүнүң чеминчидилегезинге өдек сөөртүп турар. Каш-ла хүннер иштинде 500 ажыг тонна өдекти шөлдерде ол сөөртүп турар. Ол ажылда чолаачылар Ф. Петенев, Г. Собакин, А. Казаков чеднишкиннигнер. Часка чедир 5000 тонна өдекти кукуруза шөлүнге төгер.

ЧУРУКТА: шөлге төгер өдекти сөөртүп турары.

Фото Г. Сиротининиң.

Хүлээлгени күүседир дээш

Каа-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң тараажылары, усть-лабинчилерниң кыйгырыын танышкаш, бо чылын Төрээн чуртка 200 муң путтан эвээш эвес тарааны белеткээрин хүлээнгеп. Ол чичик эвес сорулганың чедиишкинниг күүселдеш организастыг болгаш кызымак күш-ажылдан хамаарыгын колхозчулар эки билир.

Чаагай дүжүттү өстүрүп алыры хынамчалыг белеткелмен чугула хамаарыр. Бо хүннерде ында техника септелгези организастыг чоруп турар. Ленинчилер социалистиг хүлээлгезин ажылхерек кырынга бөттандырар дээш ол талазы-биле чарышка «Бурунгаар» колхозтуң тараажыларын кыйгырган.

А. СЕНДАЖЫ.

Удавас доозар

Бөлээ ажыл-агый машиналарын бүдүргүкчүлүг болгаш каниыг башкарып билир кадрларның чугула негеттинип турарын хандырар сорулга-биле «Элегес» совхоз үш ай хуусаалыг курс организастаан. Бо хүннерде өөредилге үргүлчүлеп турар.

Совхозтуң кол инженери В. Станкинниң башкылап турары ол курста 25 аныяк механизаторлар, оон иштинде 4 кыстар өөренип турар. Олар өөредилге программазың чоокку үеде доозар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Республикада тракторлар септелгези

(1963 чылдың февраль 20-ге чедир медээ, квартал планынга удур хуу-биле)

Районнар	Септеттиниген тракторларның хуузу
Танды эргелели	75,1
Каа-Хем	100,0
Бии-Хем	82,6
Танды	68,3
Тожу	26,7
Тес-Хем эргелели	80,0
Тес-Хем	92,0
Өвүр	44,0
Чөөн-Хемчик эргелели	64,7
Чөөн-Хемчик	82,6
Барыын-Хемчик	62,2
Улуг-Хем	55,1
Оон иштинде совхозтар:	
«Тес-Хем»	153,8
«Кок-Тей»	94,7
«Тээли»	89,3
Дүржулга станциязы	84,1
«Өөк»	80,7
«Чыраа-Бажы»	80,6
«Элегес»	76,2
«Сукпак»	73,3
«Межегей»	64,4
«Улуг-Хем»	64,1
«Найырал»	62,9
«Тыва»	62,1
«Барлык»	53,2
«Шекпээр»	51,4
«Тиилелге»	48,6
«УТКА 25 чылы»	47,4

Республиканың аныл-агыйлары трактерлар септелгезин ниитизи-биле 71,3 хуу, оон иштинде колхозтар 77,3 хуу, совхозтар—67,3 хуу күүсетнен.

МАЛЧЫННАРДА АЖЫЛ-ИШ

Малчыннар—коммунистер

Хураганнарны бүрүн камгалап өстүрер дээш демисел

Коммунистиг партияның болгаш совет чазагның малчыннар дугайында хүн-бүрү сагыш салыышкынының ачызында тыва малчыннарның амыдыралы ам үнезинии-биле чаартының өскерилген.

Революция мурнунда кадарчы деп сөстүң багай сес деп көөр чораан. Сүрүн дузалакчы деп феодалдың малың хавырып, ажыын паштап, аңаа ырлаң, хөөмейлеп берип чораан 70 харлыг коммунист Ондар Хуналп мынчаар сактып чугаалап орар:

«Сүрүн дузалакчы деп феодал идегет шаанда бодунга бичии-де эпчок байдал көргүскен ядыы кижилерге хамаарыштыр:

— Дүржок кулугурну тудуп экелиңер, сылба шапкам, хой кадартыр түвеп! дигилээр чораан. Шинчаарга ядыы кижилерге «хой кадарар» деп сес аар-берге шииткел тургап. Ам бо үеде хой кадарчызы деп сес үткаы-биле өскерилген-дир. Мал ажылынга ажылдаары хүндүлүг, харыысалгалыг хүлээлге апарган-дыр. Малчыннарның ажылын партия, чон хүндүлеп турар-дыр».

Шынап-ла ол-даа шын. Амгы үеде «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырында ниитинии мал ажылында 18 коммунистерни быжыглаан. Оларның иштинден бөт-орулга-чарылгалыг хөйжү бригадаларда 12 коммунистерни быжыглаан.

Салбырның 8 муң ажыг хой малын үш бөт-орулга-чарылгалыг хөйжү бригадалар кылыр тургускан. № 1 хөйжү бригада (бригадири коммунист И. Эрелчин) түрлаа—Өлеп бажында 900 баш хой кирер кажаа, чурттаалга бажыннары, бир чүнар бажың, бир кудук ажыглалда киргеп. Ам төрүүр 1000 баш хойга хой өрээлдиг удуг кажаанын, дөрт аал иштп чурттаар чурттаалга бажыныың тудуу орту киргеп.

Амгы үеде республиканың малдың төлүн менди камгалап алырындан чугула ажыл чок болгаш ол ажыл чер болганда изиг-түлүк эгелээн.

Бо талазы-биле ажыл салбырда багай эвес болуп турар. Бирги хойжу бригададан коммунист С. Эртинеэнің кадарганы 352 баш хөөнүнан 121 хой төрээн, оон 125 хураганны менди камгалап алган. Ийистээн дөрт хойларның ооларын база менди доруктуруп алган. Өске коданнардан шуптү 241 хой төрээн, 241 хураган менди алдынган. Алдың Кызыл-Тайгада ийнги бригададан (бригадири коммунист К. Хөкүй-оол) 195 төрээн хөөнүнан 195 хураганны, Үстүү Кызыл-Тайгада үшкү бригададан (бригадири коммунист М. Серет-оол) төрээн 356 хойдан 356 хураганны камгалап алган.

Үстүү-Ишкинде болгаш Хүүрегтигнин одарларында салбырның 3906 баш өшкү малын (бригадири коммунист М. Чаламба) элээн каш коданнарда үскүлеп кыштагластаткан. Кадарчылар 100 башка ойлаштыр 100 анайны камгалап алыр деп биткен хүлээлгени алганнар. Оон иштинден Хүүрегтигде М. Белекоолдуң коданындан төрээн 145 өшкүлеп 145 анайны менди алган.

Хой болгаш өшкүнүң ооллаашкыны салбырда кижи түлүктеп турар. Салбырның эртелекчиниң М. Доспуоол, парторг О. Лопсан, практикант зоотехник О. Чимит, мал эмчилери М. Анайоол, О. Кашиың-оол олар кадарчыларга үргүлчү барып, оларга болзунар-ла бүгү дуганы чедирип турарлар.

Чоокта чаа болуп эртеен агитаторлар хуралынга агитаторларның кичээнгейин малдың чаш төлүн камгалап алырынче угландырган. Оң иштини

МАРТ 3—СОҢГУЛДА ХҮНҮ

* * *

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Монгуш Намай

Монгуш Намай бичиизинден тура-да куш-ажылга кижизиттинген. Эге школаны дооскаш, ол он алды харлыында-ла Чөөн-Хемчик районунуң «Большевик» колхозунга ажылдап эгелээн.

«Күзел турда кандыг-бир ажылга мергежил чедип алдынар»—деп, ол бодунга чугаалаттынгаш, Дөргүн, Даштыг-Тей, Ак-Кара-Суг сут-бараан фермаларының кайы бирээзинге саанчылап ажылдаар күзелин илередип, 1959 чылда колхоз баштаар черинге билдириишкин киирген.

Билдириишкин киргенинин соонда каш хонганда баштаар черниң хуралынга Монгуш Намайны чалаан. Колхоз даргазының кабинединге баштаар черниң кежигүннери болгаш актив чыглып келген. Намай аңаа кирип кээп, олуруп алган. Колхоз даргазы Ш. Д. Куулар столундан туруп келгеш:

— Эш Намай силерниң бижээн билдириишкиннер-биле таныжып көрдүвүс. Саанчы болур деп турарынар конгуг эки херек-тир, күзел турда ол чедип алдынар. Силерниң саанчылаар дээн күзелиңерни баштаар чер болгаш партия эге организациязы деткип тур. Бөгүнден эгелээш Даштыг-Тей сут-бараан фермазынга саанчылаар силер—деп чугаалааш, сандайда олурган аныяк уруглже чиге көрбүшаан, саанчы кижиниң хүлээлгезин дөпчү тайылбырлап берип, сут саалдазынга чедиишкиннерлиг болурун аңаа күзээн.

Монгуш Самбуевна Намай Даштыг-Тей сут-бараан фермазынга чеде бээрге, ферманың коллективи ону чылыы-биле хүлээп алган. Ол фермага ынчан чаа саанчы немешкени ол.

— Мен колхозка ажылдап, а сөөлгү чылдарда саанчылап тургаш, малчыннарның, ылангыя саанчыларның үргүлчү сөңчүр чоруун көрүп келдим. Ону канчап-даа таарышпас деп санаар мен. Ажылга доктаап ажылдаан мергежилдиг кижилер хөй болган тудум-на көдээ ажыл-агый артелинге чедиишкиннер өзер. Ак-сеткилдиг болгаш чүткүлдүг куш-ажыл аас-кежиктиг чаагай амыдыралдың улам-на чечектелириниң үнделини болгай—деп, саанчы чугаалааш, чылдың-на хөй сут саалдазы дээш чаржып турар эжи Ондар Аннаже көрбүшаан, ажылының талазы-биле кыска тайылбырны кылды.

1959 чыл, ол төөгүлүг чеди чылдың бирги чылы. Ынчан бодунга бижиглаттынган сес инектериниң бирээзинден-не 800 кг, а дараазында чылдарда 1000 ажыг кг сүттү саап турдум. Ол болза саалда талазы-биле баштайгы чедиишкини ол. Бо көргүзүглер аңаа-ла чедип алдынмаан. Малчыннарның мурнакчы дуржулгазын өөренип, ферманың ажылдакчылары-биле найыралдыг ажылдап, бисте саанчылап турган дуржулгалыг саанчылар Барынмаа, Бичии-уруг болгаш оон-даа өскелерниң дузазы-биле чедип алдынган. Ынчаарга бистиң фермага 1962 чылдың баштайгы айларында чаа чүүл—механизастаттынган саалда шолу тургустунган. Баштай «ёлочка» деп саалда шолу тургустунду, ол ам-даа бар. Оон соонда кожуп чоруур саалда тургузулгазы кылдынган.

Сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле чарыш бистиң фермага эрткен чылын база калбарган турган. Эрткен чылын менээ бижиглаан 20 инектерниң бирээзинден-не 1340 кг сүттү азы хүлээлгеде айыттынганындан 240 кг хөйнү саггам мен. Бо чылын менээ 30 инекти бижиглаан. Бир инекке онааштыр 1400 кг сүттү саарын хүлээнген мен—дээш, саанчы чугаазын оон-биле доосту.

Монгуш Намай СЭКП кежигүнү. Ол, ёзулуг коммунистиң мөзү-шынарын көргүзүп, районда мурнакчыларның одуруунда туржуп, чүткүлдүг ажылдап турар. Мурнакчы саанчы бо чылдың январьда саап турар инектеринден 2016 кг сүттү саггаи. Оон инектериниң кужу шыырак, төрээн инектериниң бызааларын менди доруктуруп турар.

— Сөглээн сөзүнге ээ бол!—деп чарыштың бо негелдези бистерни улам бедик көргүзүглүг куш-ажылче сорук киирип турар. Усть-Лабинчилерниң кыйгырыынга хей-аът киирген большевикчилер бистерниң сөзүвүстү өөлеп, ону идегелдиг күүседиринге чигзиниг чүрбас — деп Намай Самбуевна чоргаар чугаалады.

Кышкы болгаш чайгы үелерде инектерни саарының база чемгерериниң хүн чурумун ол шыңгыы сагып, кадарчылар-биле харылзааны тудуп, олар-биле ооң сүмележип турары инектериниң сүткүрүн бедидеринге улуг салдарлыг. Ол, амгы үеде инектерни сиген, силос болгаш өске-даа концентраттар-биле чемгерип турар.

1961 болгаш 1962 чылдарда колхозтуң саанчыларының социалистиг чарыжынга бирги черни эш Намай ээлээн. Оон куш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи чоруун көргеш, Монгуш Самбуевна Намайны район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр дешшиткен.

М. СЕВЕН.
Чөөн-Хемчик район.
«Большевик» колхоз.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң айбычылары—РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге депшиттиргилээн кандидаттарның аразында янзы-бүрү профессияның кижилери бар. Кызыл хоорай Советиниң депутадынга кандидат кылдыр республика эмнелгезиниң кол эмчизи Н. В. Сизых база депшиттирген.

ЧУРУКТА: эмчи Н. В. Сизых кабинединде.

Фото А. Содунамның.

Дээрелерниң дээрези

Тожунуң «Совет Тыва» колхозунуң төвүнге эртен-даа, хүндүс-даа, кежээ-даа көөрүңерге, күдер кара аныяк эр «ДТ-54» деп трактор-биле чок болза чудуктар, чок болза мал чеми, чок болза одаар ыяш сөөртүп алган, кудумчуларның ол-бо талаларынче көрүп каап, хөглүг аажок хап чоруур. Ол болза колхозтуң сураглыг тракторизи, комсомолчу Намдың Черлик-оол-дур. Болбаазын техника-биле найыралдажылганы ол конгуг аныяанда, тос чыл бурунгаар, кажан «Черби» колхозунга ажылдап турар үезинде эгелээн. Техника башкарарынга ооң салым-чаяанныы ынчаарда-ла дүрген-биле көстүп, бедик бүдүрүкчүлүг, кызымак ажылдап турганындан колхоз баштаар чер, район организациялары ону өртектиг чүүлдер-биле хөй удаа шаңнаан.

Төрээн колхозу Бии-Хемниң «Кызыл тараачынга» каттыжып турар үеде Намдың Черлик-оол бистиң районнуң колхозтарынга дузалажыр дээш 1960 чылда бодунуң күзели-биле чедип келген. Оон бээр ам үш чыл ашкан. Намдың Черлик-оол шынап-ла хөй янзы билиглиг механизатор кижи. Тараа-даа, картофель-даа комбайнынга олурупканда, оларны саадал чокка башкаргаш чоруп бээр, тракторга-даа, автомашинага-даа олуруптар—каладыр «каргыраалаткаш» садып ыңай болур — ындыг кайгамчык билдилиг механизатор эр чүве. «Черлик-оол «ДТ»-зинге олурупканда, суур чудук-биле долар, кажаа-хораа — сиген, силос-биле долар, магалыг чүве-ле болгай» — деп, ооң ажыл-ишке кызымааның, бедик мергежилдииниң дугайын колхозчуларның болган-чок-ла мактап турары ынчангаш таваралга эвес.

Намдың Черлик-оол шынап-ла могаг билбес ишчилерниң бирээзи. 1962 чылдың чазынында 12 га шөлдү аңдарып, илиирткевишаан, черни бедик агротехниктиг деңнелге ажылдап кылгаш, аңаа картофель тарып олурткан, чайгы ажаалгазын хынамчалыг чоруткан. Ооң ачызында колхоз ол шөлден тергиин эки дүжүттү алган. Ооң аңдарып, чажып тарааны 200 га тарылга шолунуң 97-зиниң га бүрүзүнден арбай болгаш суланың 12 центнер ортумак дүжүдү алдынган.

Комсомолчу тракторист Намдың Черлик-оол, чүгле бедик мергежилдиг механизатор эвес, харын эдилээн техниказынга кайгамчык камныг кижи. Ооң башкарган тракторy, комбайны, машиназы суурга-даа, черге-даа үрелген турганын кым-даа көрбээн.

Ак-сеткилдиг куш-ажылы, үлегерлиг сагылга-чуруму дээш Намдың Черлик-оолду бистиң колхозтуң баштаар чери, партия, комсомолдуң эге организациялары хөй удаа аас мактадарын кылып, өртектиг бараан-нар-биле эрткен үш чылдың дургузунда үргүлчү шаңнап келген. Ол мурнакчы механизатор республиканың көдээ ажыл-агый мурнакчыларының эрткен чайын Кызылга болган Наадымынга-даа киржип чораан. «Кежээ кижиниң кежии холунда» дээн ышкаш, комсомолчу Черлик-оол чүгле эрткен чылын безин 540 ажыг куш-хүнүн ажылдап ап, бай шыдалдыг чурттап олурар.

Механизатор болуп ажылдаа-ла Намдың Черлик-оол Содунамович чеже га чер аңдарбааны, чеже тонна тараа бастырбааны, чеже тонна чүък сөөртпээни дээрил! Бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери Намдың Черлик-оол Содунамовичиниң ур үеде ак-сеткилдиг, кызымак ажылдап келгенин бедии-биле үнелеп, ам болур соңгулдаа район Советиниң депутадынга бодунуң кандидады кылдыр ону бир дугаарында адаан. Ол шынап-ла бистиң ёзулуг төлептиг кандидадывыс чүве. Мындаа чаа ол соңгукчулар-биле ужуражып турааш, төөгүлүг чеди чылдың бешки чылында улам чаа-чаа бүдүрүлгечи чедиишкиннер дээш ам-даа күжениишкинниг ажылдаарын, кывар, чаар материалдарның хөй-хөй камналгазын төрээн колхозунга бээрин, колхозчуларны техникага чүткүлдүг өөредирин хүлээнген. Бодунуң төлептиг оглу, ол эң эки кижи дээш бистиң колхозчуларывыс март 3-те чигзиниг чок бадылаарынга белен.

К. ЧАШТЫҢМАЙ.
Тожунуң Азас суур.

* * *

Соңгулда мурнунуң агитациязы

Кызылдың № 15 соңгулда участогунуң агитпунктузунга агитаторларның чөвүлел хуралын эрттирген. Аңаа соңгулда кампаниязы эгелээнден бээр чорутттунган ажылдарны түңнеп, агитаторларның амгы сорулгазын тодаргайлаан.

Агитпунктунуң агитаторларының харылзап турар участогунда ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советинге соңгулда чорудар талазы-биле үш соңгулда округтары хамааржып турар. Оларда 975 соңгукчулар даңзылаткан.

№ 15 участоктуң бүгү-агитаторлары амгы бо хүннерде депутаттарга кандидаттар дээш агитацияны калбартып турар.

Чоокта чаа агитпунктуга хоорай Советинге депутаттарның кандидаттары эштер У. И. Селина (№ 108 округ), Ю. Д. Головин (№ 109 округ), Ф. В. Галкина (№ 110 округ) олар боттарының соңгукчулары-биле ужурашкан.

В. УТКИНА.

* * *

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырында агитпункт (эргелекчизи эш Данзын) РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда белеткелиниң хайныышкынныг амгы хүннеринде бодунуң ажылын элээн экижиткен. Агитпунктунуң 42 агитаторлары соңгукчуларның бажыңнарынга, сут-бараан фермазынга, тудуг бригадазынга хүн бүрүде барып, РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат эш Сергей Хочекович Браснийнын, ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң депутадынга кандидат саанчы эш Ховалыг Дуваковна Уйнукпанның болгаш Чаа-Хөл көдээ Советтиң депутаттарынга кандидаттарның ажыл-чорудулгазының дугайында соңгукчуларга калбаа-биле тайылбырлап турар.

Бо чылдың январь 15-тен эгелээш, агитаторларның чөвүлел хуралын 3 удаа организастап эрттирген, оларның ажылының дуржулгазын ук хуралдарга солушттурган, чижээ, агитатор эш Тажы соңгукчулар ортузунга агитация ажылын канчаар чорудуп турарын эш-өөрүнге тодаргайы-биле чугаалап берген.

Д. ИРГИТ.

* * *

Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек сес чыл школазында 22 агитатор башкылар бар. Агитатор бүрүзү боттарынга хамаарышкан тус-тус участоктарлыг.

Агитация ажылының кол темазы — партияның XXII съездизиниң болгаш ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери, совет демократияның, ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралының дугайы, кандидаттар дээш агитация болган. Ол бүгүнү агитаторлар районнуң, колхозтуң амыдыралы-биле холбап, соңгулда хүнүнге куш-ажылчы төлептиг ужуражылга дээш туржуп турар.

Хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг, эки агитаторлап турар башкыларның санынга С. Сарыг, В. Куулар, Д. Сат, Б. Аран хамааржырлар. Олар боттарынга хамаарышкан участоктарынга чүгле лекция, беседаны чорудары-биле кызыгаарлаттынмайн, а харын чурттакчыларның амыдыралын сонуургап, арыг-шеверни үргүлчү хынап турарлар. Чуртталга бажың бүрүзүнде арыг-шевер кыдырааажы бар, хыналданың түңнелин аңаа бижип, сүмени берип турар.

М. ДАЖЫ.
башкы.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Ынчаар ажылдап кайын болур

Бистиң «Малчын» колхозтуң аныяктары хостуг шактарда коллектив-биле культурлуг дыштанырынга конгуг ынактар. Чүгле Мугур-Аксы суурда безин янзы-бүрү профессиялыг 150 ажыг аныяктар бар. Олар коммунистиг ёзуга өөренип, кижизиир дээш хөйнү күзеп турарлар. Топ черден ырак, ол ырак черде коммунистиг ёзу-биле кижизип чаңчыгарынга таарымчалыг бүгү байдалдар амдызында тургустунмааны билдингир.

Ынчаарга аныяктарның культурлуг негелделерин хандырар дээш суурда көдээ клуб чогуур деңнелге ажылдап келген болза, бистиң аныяктарывыстың сеткили ханган турар ийик. Культураның одаа болза чогуур ол көдээ клуб аныяктар ортузунга кандыг-даа кижизидилге-массалыг ажыл чорутпайн турар. Ол бодунуң ажылын чүгле кино үндүрери-биле өйлептирип келген, а үндүрүп турар фильмнериниң эргижирээни база аажок болур.

Чамдык суббота кежээлеринде клуб шоочалыг, чүү-даа болуру билдинмес болгулаар. Ындыг үеде аныяктар клуб чанынга чыглып келгеш, шак-шагы-биле манааш-ла туруп бээр. Бажынында чоорган-биле дуй тептингеш удуп чыдар клуб эргелекчизинге кандыг-бир тэлээ айтырыг тургузуп чеде бээрге, «орайтаандыр, клуб ажыдар харыым чок, удуулйн дээш» деп доңгуну-биле харылап каар. Ындыг харыыны дыңнаан куду аныяктар хөөннүг, хөөн чок тарап чаңгылаан тургулаар.

Шынында ол клубка аныяктарның темалыктыг кежээлерин, лекцияны, беседаларны, айтырыг, харыы кежээлерин, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары-биле ужуражылгаларны чүге организастап болбазыл? Ол чугула кижизидилгелиг хемчеглерни организастаарынга шыырак белеткелдиг кижилер чок бе дээрге, суурда башкылар-даа, эмчилер-даа, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-даа эвээш эвес. Олар кажан-даа чажам дивестер.

Клуб ажылының ындыг саадаргай байдалынга колхозта комсомол комитеди база бичии эвес буруулуг. Аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгези, культурлуг өзүлдези комсомолдуң чиигвие херээ болур турбуже, комсомол комитединиң секретары клуб ажылын сонуургавайн, шагның хөй кезиинде бажыңынга олуруп эртип турары онча таарышпас. Черле ынчаан колхозчу аныяктар ортузунда комсомолдуң дириг ажылы позулбейн турар. Комсомолчуларның хурал-суглаазы-даа сөөлгү үеде шуут болбастаан, кежигүн дадывырының хавырыдазы безин чорувайн турар. Комсомол комитеди аныяктар ортузунга чайын-даа, кыжын-даа спорт маргылдаалары организастап турганын кым-даа көрбээн.

Колхозта комсомол комитединиң секретары эш Х. Беган болгаш көдээ клуб эргелекчизи эш С. Самыя чогум чүнү бодап турарлары? Черле ынчаар ажылдап болур бе, ынчаш?

С. ХАТТЫГ-ООЛ,
Б. КАҢ-ООЛ.

* * *

РЕДАКЦИЯДАН: «Малчын» колхозта көдээ клуб болгаш комсомол ажылы ындыг чөгенчиг байдалда-дыр. Ынчаарга ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик район комитеди, райкүүскомиунуң культура килдизи ону канчаар көрүп турарыл? Бо дүвүренчиг медээни барымдаалааш, аңаа тускай хыналданы чорутпушаан, кандыг хемчеглер алдынганын бисче харылап берзин.

Уттупкан бе?

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында көдээ клуб моон мурнунда районга эки ажылдыг клубтарның бирээзинге санадып келген. Ында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң болгаш клуб чөвүлелиниң үлегерлиг ажылын республика солуннарынга мактап бижип турганын бистиң ноямчукчуларывыс ам-даа уттпаан боор.

Ам бо клубта ажыл кандыг чоруп турарыл? Мурнукузуннан экижээн боор деп чамдык эштер бодаар чадавас. Чок, ындыг эвес.

Бежээлерде клубка чүгле кино көргүзер боордан башка, өске чүү-даа болбайн турар. А кино көөрге, клуб дыка-ла соок турду. Иийн печканың бирээзи шуут үрелип калган. Чаңгызын одаарга-даа чылыг четпес. Сонгалар база ойбак. Лекция, беседа, оюн, концерт дугайы бисте шуут уттундурган.

Моон мурнунда клуб эргелекчизи турган Хертек Чыган клубту септедип, 150 кубометр тоңпак ыяшты сөөртүрүп экеп, белеткеп каан. Ол ыяш ам херек кырында аңаа-ла «эстип», чидип келгени база кайгамчык. Соок эрткиже четчир турган ыяш-ла болгай.

Клубтуң орта ажылдаарынга чүү шаптыктап турарыл? Бо бүгү кымның буруузул?

Эш Чыганның орнунга Саая Бичии-ыс клуб эргелекчизи болган соонда байдал ынчаар баксыраан бо-дур. Оон ажылдаарынга бүгү чүүлдер четчир, чаа эргелекчивис хып дээн аныяк кижи. Ажылы улам экижидип, ору тыртар туржук, ынчаар дорайтадып кааны эш Саяның ажылга харысалга чок, ак-сеткилдиг эвес чоруу-дур. Бистиң кижилер онаашкан кандыг-даа ажылынга арын-нүүрлүг ажылдаар дээрзин Биче-ыстың уттупканы ол бе?... Мындыг айтырыгны кызылдагжылар силерге салып турар-дыр.

Д. АЛДЫН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

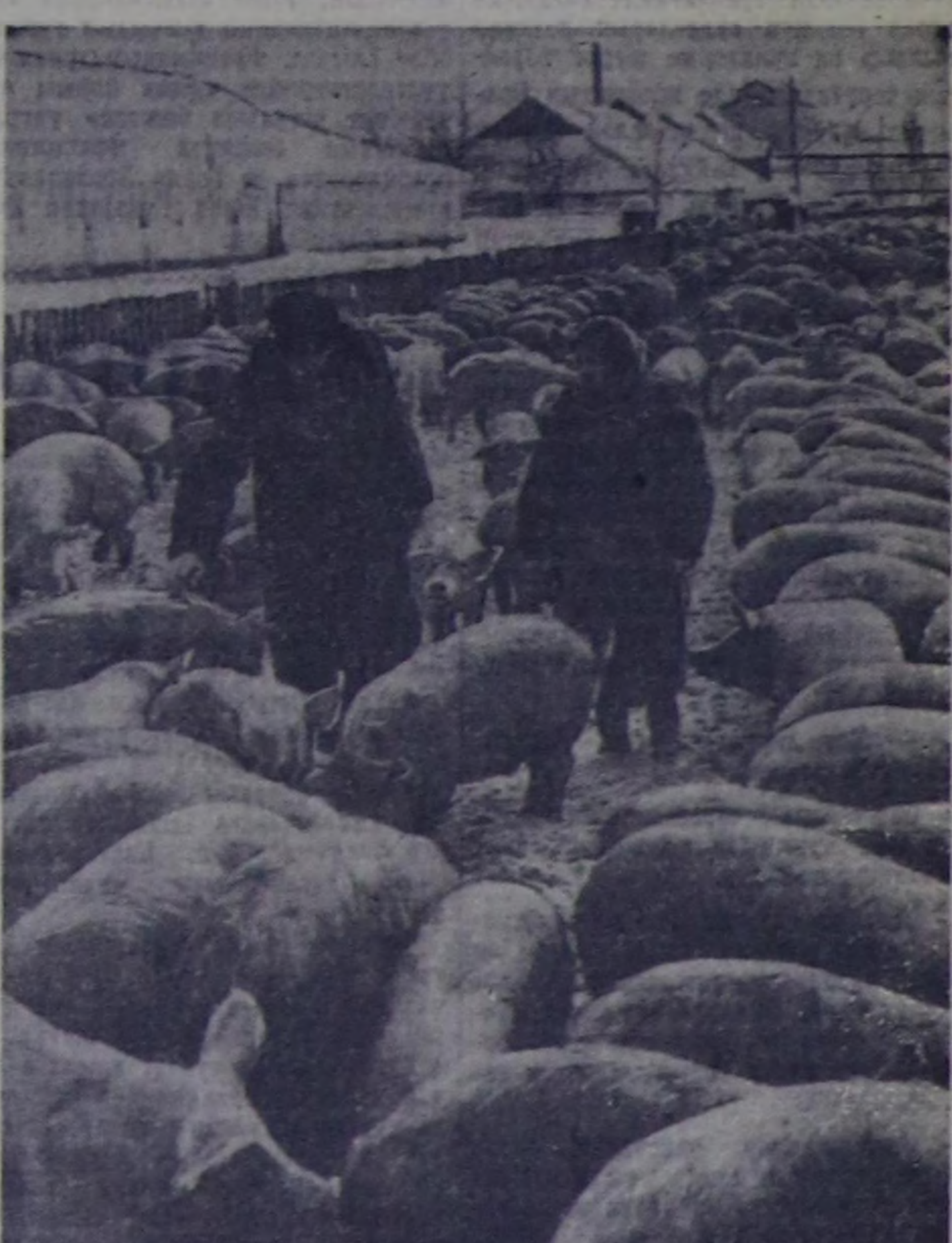

КРАСНОДАР КРАЙ. Мал семиртир «Хуторок» деп совхозта хаван ажылының Агафья Мурзак баштаан бригадазы эрткен чылда 16.000 хаваннарны семиртир хүлээлгелиг тургаш, 16.710 хаваннарны семирткен. Хаван бүрүзүнүң дүн-хүнде ортумак немелде деңзизи 547 грамм болган.

Коммунистиг куш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты бригадага тывыскан. Мурнакчы малчыннар 1963 чылда 18 муңдан эвээш эвес хаваннарны семиртир азыраарын шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: совхозтуң хаван фермазында. Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, хаван ажаакчызы Надежда Стрелеваның азырап турар хаваннарын зоотехник Анатолий Комаровтуң көрүп, хынап турары.

СЭТА-ның корреспондентизи.

Көдээ Советке кандидат

Сарыглаар Мергендей — «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында мурнакчы тракторист. Ол, чүгле салбырда эвес, харын совхозта болгаш районда илереп турар мурнакчы механизаторларның бирээзи.

Амгы үеде «ДТ-54» деп маркалыг тракторну ол башкарып чоруп турар. Часкы, чайгы болгаш күскү чер аңдарылгаларынга, тараа чаштырылгазынга ажыл нормазын эш Мергендей үргүлчү ажыр күүседип, ажылының бедик шынарлыын көргүзүп келген.

Кышкы үеде малчыннарның ажылынга оон дузалажып кээри чанчыл апарган. Эрткен чылдың октябрьдан бо чылдың январьга чедир 280 ажыг тонна сигенни, 230 тонна силосту эш Мергендей малчыннарга чедирип берген.

Оон тракторy үрелиишкиниге таварышкан деп чүвени кым-даа көрбээн. Ол черниң чону Сарыглар Мергендейниң шалыпчы ажылын үнелеп көргеш, ону Аксы-Барлык көдээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр депшидип алган.

С. СЮРЮН.

РЕЙД

СОҢГУЛДАГА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УЖУРАЖЫР

РСФСР-ниң Дээди Советиниң болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдазынга Дус-Даг көдээ Советтиң ажылчы чоннары бүгү республикада мышкаш хайнышкынныг белеткелин турарлар. Чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга олар боттарының эң эки оолдар, кыстарын депшидип алган. Оларның аразында район Советиниң депутаттарынга кандидаттар «Торгалыг» колхозтуң саанчызы комсомолчу Тежик Дадар, хойжу херээжен Куулар Маңзыр, көдээ Советтиң депутаттарынга кандидаттар мал эмчизи Александр Амырбит, хойжу Херел Көк-оол дээш өске-даа мурнакчылар хөй.

Торгалыгның, Чаа-Суурнуң болгаш Ак-Чыраанын көрүштүг кылдыр шимеп каан соңгулда участоктарында чус-чус соңгукчулар боттарының аттарын хынадып база депутаттарынга кандидаттар-биле ужуражыышкын хуралдарынга чыглып, оларга үнелиг чагыгларын берип турарлар.

Чоокта чаа Ак-Чыраа соңгулда участогунга соңгукчулар район Советиниң депутадынга кандидат райкүүскомиунуң даргазы эш Сакты-Сюрюн-биле болгаш өске-даа кандидаттар-биле ужуражыышкын хуралдарынга чыылгаш, Ак-Чыраага эмнелге пунктузун тургузарын, малчыннарның кодан бүрүзүнге садыгны үргүлчү чедирип, оларның чуртталга-амыдыралының байдалын экижидерин дилээн дыка хөй чагыгларын бербишаан, боттарынга бедиткен хүлээлгелерин алганнар.

Ында хойжу Маадыр-оол төрүүр 446 хоюнуң чаш төлүн бүрүн камгалап, хой бүрүзүнден-не 3 кг дүктү алырын хүлээнген. Бо хүннерде төрээн 210 ажыг хоюнуң хураганнарын ол менди өстүрүп турар. Сарыг-Хөлге кудук казарын, кызыл булуңну болгаш чунар бажыңны тударын ол база негээн. Хойжулар Эренчин, Бадар, өшкү кадарчылары Дамдын-оол, Далай-оол олар төрээн чус-чус хойларының болгаш өшкүлериниң чаш төлүн менди камгалап алганнар. Сарыг-Хөл сут-бараан фермазының саанчылары 12 инектериниң бызааларын база менди өстүрүп турар.

Соңгулдага белеткел ажылдары-биле холбаштыр торгалыгжылар куш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Школага, эмнелге болгаш уруглар албан черлеринге өреге бүрүзү-ле 12 кубометр одаар ыяшты белеткеп бээр хүлээлгени алганнар. Чаа-Суурнуң болгаш Торгалыг суурнуң чурттакчылары ол хүлээлгезин февраль төнчүзүнге чедир күүседир дээш шиитпирлиг ажылдап турар.

Бо үеде харның улуг дүшкенинге холбаштыр «Торгалыг» колхозта партия, комсомол организацияларының база Дус-Даг көдээ Советтиң активчилери бүгү күжүн мал ажылынче угландырып турарлар. Чаа-Суурда партия организациязы коммунист эш Сундуй-оол баштаан алды кижи составтыг звенону малчыннарже үндүрген. Олар кыштагларга мал чемнери чедирер, одек хоорар, аът-биле хар далбыйлаар дээш, өске-даа ажылдарны организастап база боттары чоруп турарлар. Малдың түлүк оолдаашкынының үезинде хойжуларга дузалажыры-биле 18 комсомолчу сакманщиктер кыштагларже база үнүпкеннер.

Ооң-биле чергелештир колхозтуң малчыннарының амыдырал-чурттал-газының хандырылгазында болгаш мал ажылының ниити байдалында чамдык четпестер бар. Малчыннарның кыштагларында чылыг, чырык чуртталга бажыңнары чедир хандыртынмаан, 38 малчыннар өглерин-де хевээр.

Өвүр райпоозу үш автолавкалыг хирезинде-ле малчыннарга бараанарны аал бүрүзүнге чедирерин ам-даа чурумчудуп шыдаваан. Ооң автолавказы Сарыг-Хөл, Ак-Чыраа уунче барганда Тестиң улуг оруундан үнмейн, Ирбитейже, Дөргүннерже, Чалаатыже четпейн турарындан ол одарларда 60 — 70 хире коданнарның малчыннары боттарынга чугула херектиг бараанарны садып алыр дээш 25, 30, 40 км ырак Торгалыг, Чаа-Суур магазиннеринче аян-чорук кылыр ужурга үргүлчү таваржып турарлар.

Чалаатының 60 ажыг өрегеге санаттынар малчыннары боттарының турлагларының төвүнге эмнелге салбырын тургузарын район организацияларындан сөөлгү чылдар дургузунда үргүлчү дилеп келген болгаш ол салбырның бажыңын боттарының кужу-биле тудар дээш, ыяшты безин кезип белеткеп алган турганнар.

Чаа-Суурнуң эмчизин Хандагайты суурже эрткен чылдың октябрь айдала көжүрүп аппаргаш, ооң орнунга өске эмчини чорудуп бээрин районнуң улуг эмчизи эш Ануфриев барык хүн бүрү аазап келген, а чаа-суурлар эмчизиниң чедип келиринге идегээш, эмнелге салбырының бажыңын безин хей черге кыштадыр одап келген.

Колхозтуң ниитизи-биле 39,9 муң ажыг баш малы, ооң иштинде 28 муң ажыг баш хою ам арып турар апарган, шуут болгаш чартык азыралда 660 инекти, 2440 ажыг хойну, 560 ажыг өшкүнү, 10 ажыг чылгы малды узуп тургускан. Ниитиниң малы мындыг дүвүрээзиниг байдалда шилчээн турда-ла мал ажылының чамдык удуртукчуларының талазындан боттарының ажылга харысалга чок чоруун илередип, бар мал чемнерин чөп ажыглавайн турарының фактылары бар. Сарыг-Хөл сут-бараан фермазының учетчиги эш Кызыл-оол мал кажаазының иштинге төгер одек сөөртүп албаан, силос 3 км черде бар турда-ла инектерин ооң-биле чемгербейн келген, фермада бар сигенни 100 ажыг молдургаларга кандыг-даа норма чокка дойладып турар.

Колхозтуң чамдык мал эмчилериниң талазындан боттарының онаашкан ажылдарын харысалга чок чорудуп, хойну чедир чугбаанындан малдың кодур аарыы база тыптып турар. Чижээ, хойжу Конгарның коданында 500 ажыг ирт кодурлаан ужурунда, оларны ам эмнеп база дыка хөйүн чартык азыралда тургускан. Ирт ышкаш ындыг үнелиг мал кодурлаанда ооң дүгүнүң улуу-биле хораары билдингир болгай.

Өшкү малдың уксаазын экижидеринче кичээнгейни колхозтуң баштаар чери сөөлгү чылдарда кошкаткан. Ооң 1954 чылда садып алган ангор уксаалыг хуналары ам чок, оларның орнунга экелген өске бир уксааның кара хуналарындан укталган өшкүлерниң деңзизи эвээш, олар тус черниң агаар-бойдузунга ангорлар ышкаш шыдамыккай эвес болган. Ол өшкүлерниң эрткен чылдагы чазаттынмаан 560 ажыг анайлары ам шуут болгаш чартык азыралда кирген. Бо чорукту эскерип көргеш, ам ёзулуг ангор уксааны катап непередирип колхозтуң баштаар черинге малчыннар күзеп турарлар.

Колхоз эрткен чылын мал чемнерин четчир кылдыр белеткеп алган.

— Бистиң курлавырывыста 3500 тонна сиген, 7 муң тонна силос ам-даа бар — деп, колхозтуң даргазы эш Мирчин бадыткап турар. Ындыг болза-даа ол мал чемнери дыка хөй коданнардан 40 — 50 км ырак черлерде белеткеттинген чүве болганда, оларны малчыннарның коданнарынга чедирерин, ону чөп ажыглаарын организастаарынче кичээнгейни улам-на күштелдирери колхозтуң баштаар чериниң, ында партия организациязының болгаш Дус-Даг көдээ Советиниң күүскомунуң, бүгү колхозчуларның амгы үеде эң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Февраль 15-ке чедир оолдаан муң ажыг хойнуң, 200 ажыг өшкүнүң база элээн хөй инектериниң чаш төлүн малчыннарның барык бүрүн камгалап алганын демдеглээш, ам арткан бүгү төрүүр малдарның чаш төлүн менди алыры дээш оларның демиселин улам-на күштелдирери чугула болуп турар.

Часкы тарылгага белеткел ажылдары колхозта кошкак чоруттунган. Үрезиннерни арыглаар, техниканы септээр талазы-биле чамдык ажылдар чоруп турза-даа, кукуруза шөлүнге өдек сөөртүп төгер ажыл ам-даа барык эгелевээн болган.

Малчыннарга сагыш салыышкынын күштелдирер талазы-биле «Торгалыг» колхозтуң баштаар чери, а ол ышкаш Өвүр районнуң партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Ылаңгыя бүгү-ле кыштагларга садыгны үзүктел чокка чедирери, малчыннарга эмнелге дузаламчызын организастаары, оларның чурттал-га-амыдыралының байдалын улам-на экижидеринче угланган өске-даа хемчеглерни боттандырарын колхозчулар улуу-биле күзеп турарлар.

«Шынның» рейд бригадазы:

Т. ДОРЖУ.
Дус-Даг көдээ Советтиң депутады.
Т. САРЫГ-ООЛ,
«Шынның» көдээ бижикчизи.
Т. ДАМБАЖЫК,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.
С. ЛОПСАН,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Ирак демократтарны камгалаар дээш

БЕРЛИН. Демократтыг Херээженнерниң Делегей Федерациязының секретарнады КНО-нуң чиңгине секретарынга телеграмма чорудуп, Иракта демократтыг күштерге удур массалыг дерзии үүлгедиглер-биле холбаштыр киленнээшкинин 200 миллион херээженнерниң мурнундан илергейлеп, Иракта террорнуң чалгыын соксадыр, хоругдаттырганнарны хостаар болгаш КНО-нуң чарлааны кижиниң эргелериниң декларациязын хүндүлеп көөр талазы-биле хемчеглерни КНО алган турарын ол телеграммада негеп турар.

РИМ. Италияның Коммунистиг партиязының секретариады медеглел парлап үндүрүп, Ирактың коммунистери болгаш бүгү демократтары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын ол медеглелге илергейлээн. Иракта ханныг үүлгедиглерге беттарының киленнээшкинин болгаш удурланыышкынын бо хүннерде Италияның коммунистери, ажылчы чоннары болгаш бүгү демократтары илергейлээн деп медеглелде чугаалап турар. Ол үүлгедиглерни чаңгыс эп-сеткилдиг бүгү күш-биле база катап буруу шавар болгаш ирак патриоттар-биле эп-сеткилин каттыштырар деп оларны Италияның Коммунистиг партиязының секретариады кыйгырган.

ДЖАКАРТА. Индонезияның профэвилелдериниң Төп федерациязы Арефтиң ханныг өлүрүкчү ёзу-чурумунга шиитпирлиг удурлакчыышкынны бодунуң үш миллион ажыг кежигүннериниң мурнундан илергейлеп турар дээрзин Федерацияның Национал чөвүлели Ирактың чазаанга чоруткан телеграммазында чугаалап турар.

Чурттуң депшилгелиг ажылдакчыларынга хамаарыштыр Ирактың чазааның кемниг үүлгедиглеринге удурланыышкынны Индонезияның Коммунистиг партиязының даргазы Айдит Индонезияның ийи миллион ажыг коммунистериниң өмүнээзинден илергейлээн.

ЛОНДОН. Англи парламентиниң бөлүк кежигүннери Ирактың президентизи Арефке телеграмма чоруткан. Иракта массалыг тудуп хоругдаашкын болгаш кижилерни суд чокка өлүрер чоруктуң дугайында дыңнадыглар бисти кайгадып, иленнетти деп ол телеграммада чугаалап турар. «Чүгле Ирактың атаалдарын баксырадып база оон өңнүктериниң дувурээзинин бөлдуруп болур» үүлгедиглерни соксадыры-биле бодунуң эрге-чагыргазын ажыглаарынче Ирактың президентизин телеграмманың авторлары кыйгырган.

ДАМАСК. Тайбыңның сирий талалакчылары Ирактың тайбың талалакчыларының Национал чөвүлелиниң чиңгине секретары Азиз Шерифти болгаш хоругдаттырган өске-даа демократтарны хостаарын негээн телеграмманы Ирак Республиканың президентизинге болгаш премьер-министринге чоруткан.

Каирге митинг

КАИР. (СЭТА). Сирия-биле Египеттиң каттышканының болгаш Каттышкан Араб Республиканың тургустунганының беш чыл оюнга тураскааткан улуг митинг Каирге февраль 22-де болган. Чүс муң кижи киржикчилиг митингиге президент Гамаль Абдель Насер, а ол ышкаш Каирге байырлалга киржири-биле тускай чедип келген ирак төлээлерниң баштыңы, Ирактың премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Али Салех Саади чүве чугаалаан.

Ийи хире шакта үргүлчүлээн бодунуң чугаазынга президент Насер 1958 чылда Сирияның болгаш Египеттиң каттышканының төөгүзүн, а оон дараазында болган байкаланыышкынны тайылбырлап чугаалаан, а ол ышкаш сөөлгү он бир чылдарның дургузунда араб чоон чүкте болуушкуннарның, ылангыя Алжирде, Йеменде болгаш Иракта болуушкуннарның тодаргай допчулалын кылган.

Бо болуушкуннарны «араб чаңгыс эптиң» чугула айтырыы кылдыр ол көрген. Эгелээн чылда бүгү араб улустар хосталганы чедип алыр болгаш «сорулгазының чаңгыс эвин боттандырар» дээрзинге идегелин президент илергейлээн. Иракта болгаш Йеменде байдалга онза кичээнгейни ол угландырган.

Кубага удур калчаараашкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубага удур калчаараашкынны улам өскүдери-биле Пентагон болза, Кубаның эриктеринден 60 миль ырак черге чоруп турган балык тудар америк катерге февраль 20-де Кубаның шериг самолёттары халдаашкын кылган дээрзин америк конгресске дыңнаткан.

Чүгле чаа медээни манап турган «тенек аарыг» кижилерниң Кубага удур чугааларын Пентагоннуң өнчүк-чөңгээлиг дыңнадыы доп-дораан болдурган. Даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының даргазының хүлээлгезин күүседип турар Спаркэн «чөңгээниң» дугайында долу илеткелди комиссияның тускай хуралынга киирерин күрүне департаментизинден негеп турган.

Ажык далайга америк судноларже халдаан кижилерге удур америк самолёттар боолаан турарын сенатор Айкен негээн.

Америк чазак дипломаттыг черлерниң дамчыштыр удурланыышкынны Кубаның чазаанче чоруткан, «ындыг янзылыг халдаашкыннарның катаптаарынга удур бүгү эргежок чугула хемчеглерни алыр» деп дужаалды америк чепсектиг күштерге берген дээрзин Ак бажың дыңнаткан.

Бразилия удурланып турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Франция Бразилияның эриктеринде балыктап турар бодунуң судноларын деткиир кылдыр ол эриктерже шериг корабльин чорутканы-биле холбаштыр Бразилия бодунуң шериг-далай флодун дайынчы белен байдалга тургускан. Ол суднолар бразиль девискээр сугларда дүрүм чок ёзу-биле балыктап турар дээрзин Бразилияның чазаа медеглээн. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң дамчыдып турары-биле алырга, Францияның дүрүм чок үүлгедиглеринге «дыка каржы сөстер-биле чогаадып бижээн» удурланыышкын бижикти Францияның президентизи де Голль Бразилияның президентизи Жоао Гуларттан февраль 23-те алган.

КЫСКА ЧЕЧЕН ЧУГАА

Читкен ном

Бирги класска тыва дыл кичээли болган. Өөреникчилерге «сонгулда хүнүнге» деп теманы совхозтуң амгы үедеги ажыл-херектери-биле холбаштырып турган, тайылбырладым. Бажыңга онаалганы мынчаар бердим: «Сонгулда хүнүнде» деп теманы ыткыр болгаш аянныг үн-биле номчааш, утказын чугаалаар».

Өөреникчи Бичии холун көдүргеш, чугаалады;

— Мээн номум чок-тур, башкы, чидирипкен мен.

Оон соонда өөреникчиниң арны кызып, мугараан хевирлиг, кудуу көрнүп алган тур.

Чанында олурган Көк-оол оон мунгараанын эскерип кааш, башкы ам чүнү чугаалаар ирги дээнзиг, менче көрүп олур. Бичиинге бодумнуң «Төрээн чугаа» номумну түр үеде бергеш, чаа номну садып алырын сагындырдым.

Өөреникчилер чапсарлаң турар үеде Светаның демир ужууну бажы чиде берген. Ол чорук ол-ла хевээр билдинмейн эрткен.

Субботада дөрткү кичээл — күш-культура. Өөреникчилер суурнуң чанында хавактан чунгулап, каткы-хөглүг ойнап турлар. Бичии биле Света ийилээ шанакчыгашка кады олурупкаш, сыладыр чунгулап бадыптылар. Оларның шанаа харааган чанында өргенге үскеш, дедирленгеш бадар орта, соонда чораан Бичии ойта кээп дүшту. А Света шанактың бажындан салдынмайн бадып бар чыдыр. Бичии чыдып калганынга хомудааш, ыглапкаш, школаже халып-ла каан. Өөреникчилер кичээл соонда школага чедип келдилер. Светаның будуунуң шили, ол ышкаш Чырык-оолдуң санаар ыяштары чок болган. А Бичии сумказын алгаш чана берген болган. «Ону Бичии-ле алган боор» дижип, хөй уруглар ынча дишкен.

Даартазында Бичиинин ада-иези-биле сүмелешкен. Олар уруунуң ындыг-мындыг чүвелерни ажыглап, «часкап» аптарын билбес болдулар. Бичиини школага башкылар айтырган — түңнел чок. Класстан өөредилге херекселдери чидип турар апарган.

Бичиинге номну бергенимден бээр үш неделя эрте берген. Оон ам-даа чаа ном садып албааның билип турган мен. Эртенгиниң 9 шакка 20 минута четпейн турда, школага чедип келдим. Өөреникчилер коридорда туттунчуп алган ырлар ырлаап, ойнаан турлар.

Бирги класска кирип келгеш, класстың арыг-шевериин хынап, өөредилге херекселдерин четчеледим. Парталарның кырында «Төрээн чугаа» номнарын салгылап каан болду. Бичиинин партазының чанынга келгеш, номумну өжегээр, ыыттавайн ап алдым. Ону дежурный экербейн барган. Ынчан Көк-оол дежурный турган чүве. Бичиини канцелярияже келдиргеш:

— Ном садып алдың бе, Бичии?— деп айтырдым.

— Чок башкы — деп харыылады.

— Мээң номумну ам эккеп бердиним.

Бичии оон үне халааш, номну дораан меңээ эккеп берди.

Ам хамык херек билдингир ышкажыл...

Ол эртен Алёшаның ному чок болган. Сөөлгү кичээл төнген. Өөреникчилерни класска арттырып алгаш, читкен номну өөреникчилерден айтырдым. Кым-даа билбээн болду. Бир өөреникчи мынча диди: «Бөгүн Көк-оол дежурный-ла болгай, ол харыылазын». А Көк-оол чүнү-даа билбес болду. Бичиинже көрүп тур мен. «Мен албаан мен, башкы» деп ол чугаалады.

База бир өөреникчи тургаш:

— Оор кижиниң арны кыза бээр дээр чорду, башкы. Өөреникчилерни топтап көөр-дүр» — деп мыңдыг.

Дежурный Көк-оолдуң арны от-ла. А Бичии дүште-даа чок анаа олур.

Бичиинин дугайында өөреникчилерге тодаргай чугаалап бердим. Бичии ыглапкан. Даартазында Бичии биеэки бодунуң «чидирипкен» номун «тып» алган чедип келди. Читкен чүвелерни өөреникчилерге эккеп берди.

* * *

Оон соонда класстан өөредилге херекселдери читпестээн, харын кым-даа чү-ле чок болдур, ону берип, бот-боттарынга улам-на дузалажыр апарганнар. Алёша, Бичии, Көк-оол олар класстың өөредилге херекселдерин хынаар комиссияның кежигүннери болуп ажылдап эгелээннер.

А. ДАГБАЛДАЙ.

Улуг-Хем район, Алды-Шынаа школазының башкызы.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта көдээ клубтуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери бежен хире кижи. Оларның концерт программазы янзы-бүрү. Кежээлерде суурнуң бүгү булуңнарындан колхозчулар чыглып кээп, ырларны дыңнап, танцыларны болгаш өске-даа номерлерни көрүп турарлар.

ЧУРУКТА: аныяк ыраажылар комсомолчулар Е. Монгуш (солагай талазында) болгаш С. Куулар тыва ырлар ырлап турлар. Үделгеде—А. Ондар.

Фото В. Лутковтуу.

Вашингтонга чугаалажыышкыннарын Бетанкур дооскан

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи Г. Деревенсковтуң дамчыдып турары болза:

АБШ-тың президентизи Кеннеди биле Венесуэланың президентизи Бетанкурнуң аразынга ийи хүн үргүлчүлээн чугаалажыышкыннар февраль 21-де Вашингтонга доозулган.

Бо чугаалажыышкыннарның түңнелдери кандыг болганыл? Ол-ла ийи президентилерниң кады кылгаш парлап үндүрген дыңнадыында айтып турары болза коммунизмниң айыылынга удур бүгү таланың деткимчезин Венесуэланың чазаанга АКШ көргүзер деп аазаашкынны президент Кеннеди кылып, даңгыраан берген. Кубаның талазындан «америк күрүнелерниң хамаарышпас чорруунга кыжанныг-биле» холбаштыр тургустунуп келген дээр байдалды президентилер база чугаалажып көрген дээрзин дыңнадыгда демдеглээн. Ындыг болза-даа бо айтырыгны «чугаалажып көргениниң» түңнелинде Кеннеди биле Бетанкур олар Кубага хамаарыштыр кандыг хемчеглерни алыр болап турарын дыңнадыгда айытпаан.

Америк күрүнелерниң организациязының кежигүннери чурттарда туруп турар тургузугну «камгалаар» хандырар төлээде ол организация бодунуң эргезинде бар бүгү чепсектерни ажыглаарынга ийи чазактар идегеп турар» деп дыңнадыгда айыткан.

Парлалганың национал клувунга чүве чугаалап турган, Бетанкур дыңнадыгда ыттавазан чүвезин сөглепкен. Кубага экономиктиг бүзээлээшкинни үргүлчүлээрин, бүгү латин-америка чурттарда коммунистиг партияларның ажыл-чорудулгазын хоруурун, «удурланыышкынны», ылавылаарга Кубаның иштинге контрреволюстуг ажыл-чорудулганы деткип шаңнаарын Бетанкур чугаалап турган.

Кубага хамаарыштыр АКШ-тың политиказын бодунуң идепкейлиг деткип турары дээш Бетанкур Венесуэланың нефтизин Каттышкан Штаттарже үндүрери кээн ышкаш, Венесуэланың экономиказынга ындыг чугула айтырыгның талазы-биле дужуп бериишкинни Кеннедиден чедип алганы чугаа чок боор (чоокта чаа АКШ нефтини Венесуэладан сөөртүп үндүреринге кызыгаарлаашкынны тургусканы билдингир болгай).

Америк рынокка нефтини сайгарып садыгаарынга Венесуэланың сонуургалдыг чоруун АКШ-тың чазааның чурт иштинче кирер барааннарның талазы-биле политиказынга өөренип көрген турар дээрзин дыңнадыгда айыткан.

Вашингтоннуң сагыжы ханган

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Турнатенконуң дамчыдып турары болза:

Америк парлалга коммунистерге болгаш өске-даа депшилгелиг кижилерге удур кара туразында массалыг аажылалды иледе чүүлдүгзүнүүшкүн-биле бижип, Иракта болган эргилдеге сеткил-сагыжының хангазын чажырбайн турар.

Иракта эргилдениң болганы-биле холбаштыр Вашингтоннуң албан кижилери база-ла амырап турар. Маңаа ажык өөрүшкүнү Лондон ышкаш, Вашингтон база анаа-ла илергейлевейн турар, чүге дээрге, «Барыын таланың эмин эрттир өөрүүр чоруу чаа ёзу-чурумну бооп тудуптар магат чок» деп «Ньюсуик» журнал демдеглээн.

Ындыг өөрүшкүнүң чылдагааннарының дугайын ол-ла «Ньюсуик» журнал ажыы-биле бижип турар. Бирээде, чаа ёзу-чурум коммунистерге удур террорну өскүдүп үндүрген. «Өштүгде ногаан пөстер баглап алган солдаттар болгаш студентилер ажылчын кварталдарның малгаш бажынчыгаштарынче шургуп кирип, ол бажынчыгаштардан коммунистерни тудуп аппарып турар. Каш-ла хүннүң дургузунда чүс-чүс коммунистерни өлүрген, муң-муң кижилерни кара бажыңнарже кирир октаан, а оон өскелерин өөредилге черлериниң болгаш министерстволардан үндүр сывырган» деп «Ньюсуик» бижээн. Өөрүшкүнүң ийиги чылдагааны чүдел дизе, «Ньюсуиктиң» бижээни-биле алырга, Ирактың чаа ёзу-чуруму «Ирак петролеум компаниин» национализастаарынга кыжанныгны кошкадыр бодалдыг». «Ирактың девискээринде турар америк-англи-француз-голланд компания — корреспондентиниң тайылбыры). Иракка боолдаашкын эгелээни-биле дораан-на чаа ёзу-чурум «нефтиниң кирерин моон-даа соңгаар үргүлчүлээр» дээрзин Барыын талага бүзүреткен деп «Нэйшн» солун бижээн.

«Лайф» журналдың корреспондентизи Иракка эргилде болган дугайында Багдадтан чоруткан отчётунга демдеглээни болза, Багдадтан 50 миль ырак турар Хабанигага мурнунда турган англи шериг-агаар баазазы эргилдениң төвү болган. Президент Ареф «Фейсал — Нури Саидтиң эрги ёзу-чурумунуң уламчылаары-биле оптуг аргаларны кылып, хаан Фейсалдың хөөрүнге хүндүлелдиң демдээ кылдыр тукту салыр деп дужаал-биле солдаттарны олче чоруткан» деп ындыг дыңнадыгларны корреспондент база айтып турар.

Парагвайда террор

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чоокта чаа Парагвайның Гуарамбара болгаш Ита деп көдээ суурларынга 20 тараачыннарны тудуп хоругдаан деп парагвай улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының аргентин национал шимчээшкини медеглээн. Оларны кадыг-дошкуну-биле эттеп-эриндээн, а оон дараазында оларны политиктиг болгаш профэвилел үзел-бодалдарының талазы-биле туттуруп хоругдаттырган он-он кижилер-биле кады Тукумба деп черде чедирип келген. Хоозун-меге соңгулда болганының соонда парагвай чазак дерзии үүлгедиглерни күштелдирген дээрзин медеглелде чугаалап турар.

Фебрерисчи (оппозицияны) партияның удуртукчуларының бирээзи полковник Хара Торчениң медеглээни болза, Асуньсон деп черге мени эттеп-эриидеп турдулар. Ол полковник сывыртадып чорааныың 17 чылдарының сөөлүнде аарыг төрелинге ужуражыры-биле анаа чеде берген турган. Политиктиг хоругдаттырганнарны албадал лагерьлеринде олурткан болгаш оларны эттеп-эриидеп турарын Троче база дыңнаткан.

Колхозтарның баштаар черлеринге дыңнадыг

Көдээ ажыл-агый культураларын эки-тура-биле камгаладырының керээлерин Күрстрахованиениң инспекциялары-биле чарыңар. Күрстрахование чери тараа шуурганга, долуга, соокка, үерлээшкинге болгаш өске-даа чаагаар болур халаптарга алыскан таварылгада камгалаткан түңүн эгидип төлээр.

Камгалалдың керээлерин чүгле тарылганың эгелээриниң мурнунда чарган туруп болур.

КҮРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Колхозтарның баштаар черлеринге, хамаатыларга!

Малды эки-тура-биле камгаладырының керээлерин чарыңар. Аарыгларның азы озал-ондактыг таварылгаларның болган түңнелинде өлген малдың камгалаткан түңүн Күрстрахование чери керээлерни ёзугаар эгидип төлээр.

Чылгы малды, мыйыстыг бода малды, хой, өшкүнү, хаваннарны, ивилерни камгаладыр.

Керээлерни чарары-биле Күрстрахованиениң инспекциязынга келиңер. Страхование агентилеринге барып азы оларны бажыңынга келдирип болур.

Күрстрахованиениң Тыва АССР-де эргелели.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Школачыларның республика спартакиадазы

Спортка ынак чалыыларның республика спартакиадазы Совет Арминың болгаш Шерит-Далай флодунуң алдарлыг 45 чыл болган оюн демдеглеп турган хүнде республика найысылалынга эгелээн. Спартакиада конькиге маңнаарының талазы-биле уругларның болгаш оолдарының үш бөлүүнүң аайы-биле маргылдааларда эгелээн.

Ол хүн школачыларның элээди уруглар бөлүү 1500 метр хемчээлге дош кырынга маргышкан. Көргүзүглер талазы-биле онзаланган кижи оларда чок болза-даа Барыын-Хемчик райондан келген школачылар: Чечек Эртине 4 мин. 13,8 секундада, Чечек Доржу 4 мин. 18 секундада болгаш Кызылдың школачызы В. Горбунова 4 мин. 19,2 секундада эрткилээш, ол хемчээлдиң тиилекчилери болгулаан. Коньки талазы-биле бичии болгаш ортумак бөлүктүң уруглары база-ла чарышкан. Ол бөлүктерден дош багай болганындан кым-даа көскү чедиишкин чедип албайн барган.

Спорттуң бо хевиринге ол хүн элээди бөлүктүң оолдарының чарыжы көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алган. Ол оолдардан 3000 метр хемчээлге 18 кижи киришкен. Аныяк конькичилерниң кижи бүрүзү бодунуң командазының алдары дээш шыңгыы демисешкен. Районнардан келгилээн командалардан Барыын-Хемчиктиң школачылары бо маргылдааларга эки белеткелдиг келгенин баштайгы хүннүң түңнелдери көргүзе берген. Бо бөлүктүң тиилекчилери үжелээн ол районнуң аныяк спортчулары болган. Олар бо-дур: бирги черни ол хемчээлге 6 мин. 39,8 секундада эрткен Сарыг-оол Агбаан, ийиги черни—6 мин. 49,4 секундада эрткен Павел Ооржак, үшкүзүн—6 мин. 54,2 секундада эрткен сески классчы Ким-оол Ховалыг олар алгылаан.

Республиканың школачыларының чаңчыл болган кышкы спартакиадазынга аныяк хаакчылар чедиишкинниг маргышкан. Баштайгы хүнде уруглар, оолдар 3, 5, 10 километрге күжүн шенешкеннер.

Хаак оруунга баштай уругларның 3 км чарыжы болган. Бирээзи бирээзинге аштырбас дээш ийт-тулук маргыжып үнген. Бо хемчээлге 30 школачы киришкен. Оларның аразындан Таңды районнуң чалыы хаакчызы М. Кудрина шуглуп үнүп, 16 мин. 48 секунда маңнап келген. Ийиги черни 17 мин 20 секундада маңнап келген К. Дугужекова (Улуг-Хем район) чедип алган.

А 5 километр чарышка 27 элээди уруглар киришкен. Л. Петрушкина (Таңды) ол хемчээлге кымга-даа аштырбайн, 23 мин. 35 секундада маңнап келгеш, бирги черге үнген. Улуг-Хем районнуң школачызы К. Широкова оон соон ызырты халып келген болгаш 28-ле секунда алзыпкаш, ийиги черге дүшкен.

Беш километрге чарышкан оолдардан Бии-Хемниң аныяк хаакчызы Н. Чаптыков бирги черни ап, 21 мин. 37 секунда көргүзүглүг болган. Он километрге чарышка оолдардан 27 кижи киришкен. Маңаа М. Семис-оол (Барыын-Хемчик) бирги черни ап, ол хемчээлди 41 мин. 50 секундада эрткен. Оон 38-ле секундада озалдап келген Ө. Чымба (Тес-Хем) ийиги черни ээлээн.

Баштайгы хүннүң түңнелинде хаак маргылдаазының талазы-биле Таңды районнуң школачыларының командазы дээре көргүзүглүг болуп, 4992 санны алганнар.

Школачыларның спартакиадазы воскресеньеде база үргүлчүлээн.

О. НАМЧЫЛАК.
О. ХӨВЕҢМЕЙ.

ЧУРУКТА: Павел Ооржак 3000 метрниң дистанциязында (мурнунда).

Фото А. Содунамның.

Школачылар маргылдаазы

Кызыл хоорайның школачыларының коньки талазы-биле маргылдаазы чоокта чаа болган.

Баштайгы удаада маргылдааның эң бичии киржикчилерниң бөлүү 300 метрге чаржып үнген. Орта № 1 школаның өөреникчизи Таня Гончарова бирги черни ап, эки көргүзүглүг болган. № 11 школаның бичии конькичизи Вера Михальская ийиги черни ээлээн. Оля Кривенко (№ 9 школа)—үшкү черни алган.

Даразында бичии оолдарның бөлүү 500 метрге маргышкан. Доктаар черге бир дугаарында № 1 школаның өөреникчизи Саша Севостьянов маңнап келген. Оон соонда келгилээн № 6 школаның өөреникчилери Б. Басаргин биле Ю. Горбунов олар оон көргүзүүнге чедип шыдаваан нар. Ынчангаш олар II—III черлерни үлешкен.

Маңнажып үнер черде — ортумак бөлүктүң уруглары тургулапкан. Оларның аразындан 500 метр хемчээлдиг орукту № 11 школаның өөреникчизи Света Чамэрын эң дээре көргүзүглүг эрткен. II—III черлерни Шура Ширяев (№ 2 школа) биле Люда Квашнина (№ 11 школа) олар үлешкен. Ол бөлүктүң оолдары бир километр хемчээлге чарышкан. Оларның тиилекчилери Коля Ала (№ 2 школа), Витя Железкин (№ 6 школа) болгаш Гена Хаусов (№ 11 школа) олар болган.

Даразында болган элээди уругларның 1000 метрге чарыжы солун болуп эрткен. Борта № 3 школадан Вера Горбунова 2 мин. 54,2 секундада маңнап келгеш, бирги черни быжыы-биле ээлепкен. II—III черлерни анаа үлешкен—ол-ла школаның өөреникчизи Катя Мурашко биле № 11 школаның өөреникчизи Галя Чашухина оон минута хире озалдап келгеннер. 1500 метр хемчээлге элээди оолдар күжүн шенешкен. Анаа № 2 школадан Ю. Сарытлар, № 3 школадан В. Елкин болгаш № 11 школаның өөреникчизи П. Оон олар тиилекчилер болган.

Команда талазы-биле: элээди бөлүктен—№ 3 школа бирги черни ап, горОНО-нуң кубогунуң эдилекчизи болу берген. Ийиги черни —№ 2 школаның командазы, үшкүзүн—№ 11 школаның командазы чедип алгылаан.

Ортумак бөлүктен бирги черни алган № 11 школаның командазынга горОНО-нуң кубогун тывыскан, а ийиги-үшкү черлерни № 2 болгаш № 6 школаларның командалары үлешкен. Маргылдааның эң бичии киржикчилеринден бирги черни алган № 1 школаның конькичилери база-ла горОНО-нуң кубогун чедип алган, а бо талазы-биле ийиги-үшкү черлерни № 6 болгаш № 11 школаларның өөреникчилери ээлээннер.

А. ДЕМЕНКОВ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, хар шоолуг чагбас. Хат кошкак, даглыг черлерге дыңзыг, дуву болур. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—5—10, оон өскезинге—20—25, а Кызылга—20—22 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Зини, Гнат!» 9.40, 11.40, 1.40, 3.40, 5.40, 7.40, «Станиславский», «Камадалар ырлажып турлар», 9.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дош бадыышкыны» 7.15, «Имели» 3.15, 5.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Куруг рейс» (делгем экраннг) 11.15, 1.15, 3.15, 7.15, «Поезд Чөөн чүкче бар чор» 3.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Кобр» операциязы 10.30, 1.30, «Ол чүгле оюн-баштак болган» 3.30, 9.30, «Бот кижиниң амыдыралы» 5.30, 7.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00264. Чагыг № 125. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 27 СРЕДА № 49 (5453)

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

КОМСОМОЛГА УДУРТУЛГАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Чурттуң экономиказынга партийжи удуртулганы эде тургузар дугайында СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң айтышкыннарын ленинчи комсомол база изин-биле чүүлдүгзүнүп, бодунуң ажылын адаандан үстүнге чедир бүдүрүлге принцивинге таарыштыр тургускан. Ол эде тургузуушкун комсомолдуң ажыл-чорудулгазын ажыктыг болгаш кедээ аныяктарның хүн бүрүде ажылынга болгаш амыдыралынга улам-на чоокшуладырынга улуу-биле дузалаан.

Бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкуннуң хереэнге комсомолчу-аныяктарның киржилгезин үнелевишаан, Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: **«Комсомол, бүгү совет аныяктар оуум чок Ильичиниң комсомолга чагааны ышкаш, коммунистиг тургузуушкунну калбаа-биле тургузуп турар үеде-даа коммунистиг тургузуушкунуң бүгү эң чугула фронтуларынга бодунуң инициативазын, бодунуң эгелээшкинин илередир шалыпчы болуп болур деп бүзүрээр бис»** — дээн.

Партияның болгаш совет улустуң бо бүзүрелинге бистиң республиканың комсомолчу-аныяктары бүгү чурттуң аныяктары-биле бир дөмей төлептиг болуп турар. Ам үеде бистиң республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында 20 муң ажыг комсомолчу-аныяктар ажылдап турарлар. Оларның иштинден чүгле үлетпүр бүдүрүлгелерде, чаа-чаа тудугларда безин 7 муң ажыг комсомолчулар бар. Чеди чылдың дөрткү чылында республиканың ажылчы чоннарының кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп, садар талазы-биле төрээн күрүнезиниң мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин төлептии-биле күүседиринге кедээниң комсомолчу-аныяктары күш-ажылчы улуг үлүг-хуузу кииргеннер. Бо дугайында республиканың колхозтарында, совхозтарында ажылдап турар комсомолчу-аныяктарның 70 ажыг сүт-бараан фермаларының саанчылары эрткен чылдың дургузунда 13 муң ажыг тонна сүттү саап бүдүргенин, аныяк малчыннар 15 муң ажыг чаш бызааларны, хаван оолдарын азырап өстүргенин айтырга-ла четчир.

Бистиң республиканың комсомолчу-аныяктары чеди чылдың бешки чылы — 1963 чылда күрүнеге тараа садарын 4,2—4,5 миллион пуд чедирер деп партияның болгаш улустуң нийти сорулгазын күүседиринге боттарының күш-ажылчы салышкынын киирер дээш, часкы тарылгага белеткелдерни хайнышкынныг-биле чорудупушаан, республиканың экономиказының кол адыры мал ажылын улам ынай сайзырадыр, малды менди кыш ажырар, оон чаш төлүн четче алыр талазы-биле боттуг хемчеглерни фермаларда, бригадаларда ам үеде ап турарлар. Оон ынай, кедээниң комсомолчулары, аныяктары тракторну, комбайнны, өске-даа машиналарны болгаш механизмнерни башкарып билир кылдыр өөренир, эртемниң чедиишкиннерин база мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередир дээш техника өөрениринин бүгү-нийти өөредилгезинде массалыы-биле өөренип турарлар.

Комсомолчу-аныяктарның бо чаагай оралдажыышкынының чедиишкинниг болуру хамыктың мурнунда партия организацияларының талазындан комсомолдуң ажылынга тодаргай удуртулганы күштелдиреринден, оон эгелекчи саналдарын ажыл-агыйның удуртукчулары өй-шаанда деткип, дузалаарындан хамааржыр. Манаа Өвүр районнуң «Торгалыг» кедээ ажыл-агый артелинде партия комитединиң (секретары эш Оолакай) комсомол ажылын эки удуртуп турарын, ынчаарга ол колхозтуң баштаар чери комсомолчу-аныяктарның эгелекчи саналдарын өй-шаанда деткип турарын чижек кылдыр ап болур. Оон түңнелинде колхозта комсомол комитеди (секретары эш С. Таспай) республикада эң эки ажылдыг комитеттерниң бирээзи болуп турар.

Ол комсомол комитеди комсомолдуң хураалдынга эрткен чылын 43 аныяктарны киирип ап, ам 200 ажыг комсомолчуларны колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларында таарыштыр тургускан, оларның эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырган. Ам үеде колхозта тургустунган бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларда безин 60 ажыг, тудугда 16, механизаторлар болуп 12 комсомолчулар ажылдап турар. Бо комсомол организациязы комсомолчуларны, эвилелдиң кежигүнү эвес аныяктарны чүгле бүдүрүлгеже хаара тудар талазы-биле организакчы ажылды чорудуп турар эвес, харын оларның өөредилгезинче, культурлуг дыштанылгазынче база улуг кичээнгейни салып турар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң айтышкынын барымдаалааш, партия организациялары комсомолдуң ажылында хөй-нийти эгелээшкинниң бүгү хемчеглер-биле деткип сайзырадыры, комсомолчу массаны кижизидип өстүрери оларның амгы чугула сорулгазы. «Комсомолчу прожекторнуң» отрядтары партия-күрүне контролюнуң идепкейлиг болгаш дайынчы дузалакчылары болзуннар дээш парторганизациялар оларның ажылынга боттуг удуртулганы хандырар ужурлуг.

Комсомол организацияларының тургузуун бүдүрүлге принцивин барымдаалап эде тургусканының кол сорулгазы болза, ленинчи комсомолдуң ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле улам ынай идепкейжидер дээни ол. Ынчангаш партия организациялары комсомолдуң ажыл-чорудулгазында кампания барымдаалаар, түлүктеп ажылдаар, ажыл чылзыр чорукту узуткаарынга дузалажыр херек.

Партия организациялары аныяк ажылчыннарны болгаш колхозчуларны пиитиниң хереэ дээш харысаалгалыг болур, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр, тускай мергежилиин соксаал чок өстүрер чорукка, чалгааларны, мангыстарны, чүве үрей кылыр кижилерни, акша сүрерлерни шыдамык кижизидер талазы-биле комсомол организацияларының чорудуп турар хемчеглеринге партийжи удуртулганы улам-на тодаргай, улам-на боттуг болдурар ужурлуг.

Бистиң республиканың аныяк оолдар, кыстары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, чеди чылдың бешки чылында хоорай, кедээниң бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунда ажыл-агый, культура тургузуушкунун талазы-биле салдынган улуг сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынга улам чаа-чаа күш-ажылчы салышкыннарны киирер дээрзи бүзүрелдиг.

КАЗАХСТАННЫҢ АНЫЯК ХОЙЖУЛАРЫНЫҢ СЛЁДУНУҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим эштер!

Аныяк хойжуларның слёдунуң киржикчилери силерге СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден байыр чедирип база силерниң чаагай ажыл-херээңерге улуг чедиишкиннерни күзеп тур мен.

Дуржулганы солчур болгаш хой ажылын улам ынай кедүреринге аныяктарның сорулгаларын тодаргайлаар дээш, республика слёдунга чыглып келген-дир силер.

Хойжунуң ажылы — бистиң чуртувуста хүндүлүг ажылдарның бирээзи. Силер болза эътти, дүктү, каракуль хураган кештерин бүдүрүп, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга улуг салышкынны киирип турар-дыр силер. Казахстанның хой ажылы ам безин республикада мал ажылындан кирип турар орулгаларның кезиинден хөйүн берип турар. 1962 чылда Казахстанның чуртка берген бүгү эъдиниң 45 хуузу хой эъди болган. Хойжуларның күш-ажылы деп чүве ол-дур!

Казахстанның байдалдарынга хой ажылы дээрге шынап-ла ийиги кур чер-дир. Анаа аныяктарның күштери негеттинип турар. Комсомолдуң путёвказы-биле республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының хойжу бригадаларынга эрткен чылын муң-муң аныяк оолдар, кыстар келген, оларның хөй-хөйү өртумак школаны дооскаңының соонда барганнар. Эртемниң чедиишкиннерин болгаш хоочун салгаадын кижилериниң дуржулгазын практика кырынга ажыглавышаан, хойларның баш санын өстүреринге, эът, дүк болгаш каракуль хураган кежи бүдүрерин көвүдедиринге аныяктар бедик түңнелдерни чедип ап турарлар. Ийиги кур черин шиңгээдип алырының чаа муң-муң сорукчуглары силерниң соондан хойжу бригадаларга чеде бээр дээрзинге бүзүрээр мен.

Амгы үениң хойжузу дээрге анаа-ла кадарчы, хой таныыры эвес-тир. Ол болза зоотехника эртемниң, ветеринарияның үндезиннерин эки билип алыр, амгы үениң техниказын шиңгээдип алыр, хой ажылын чорударының мурнакчы аргаларын өөренир болгаш ажыглаар ужурлуг. Ындыг болган төлээде силер, аныяк хойжулар ажылдавышаан өөренир, бодуңарның мергежилиңерни доктаамал болбаазыраңгайжыдар ужурлуг силер.

Хой ажылын шапкыны-биле кедүрериниң улуг болдунар аргалары Казахстанда бар. Боду бүткен делгем одар-белчирлер республикага хойларның баш санын дыка өстүрериниң, хой эъдиниң болгаш дүктүң бүдүрүлгезин көвүдедириниң аргазын берип турар.

Хой ажылынга күш-ажылды организастаарының дээштиглиг хевирлеринче — үрмек бичии коданнардан механизастаттынган улуг хойжу бригадаларже дидими-биле шилчиир херек. Ындыг бригадалар бүдүргенниң болгаш культура-амыдыралдың эң хоре байдалдарын хойжуларга тургузуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, эъттиң болгаш дүктүң бот-үнезин чиигедириниң аргазын берип турар.

Эргим эштер!

Казахстанда кайгамчыктыг хойжулар — хой ажылының өрук айтыкчылары хөй, ынчалза-даа хожудап турар бригадалар, фермалар болгаш бүдүн ажыл-агыйлар база бар. Хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир кедүрери — силерниң кол болгаш соңгаарладып болбас сорулгаңар ол. Бистиң улуг курлавырларывыс ында. Ынчангаш хойжу бригада бүрүзү бо чылын мал бажын бүрүн камгалаарын хандырзын, төрүүр хой бүрүзүнден хураганны алзын, дүк кыргылдазын болгаш эът кылдыр дужаап турар хойларның деңзизин улгаттырзын дээш, эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылыр херек.

Казахстанның аныяк хойжулары, республиканың бүгү-ле аныяк оолдар, кыстары хой ажылының кедүреринге күштерин болгаш күш-ажылын харамнанмас дээрзинге бүзүрелди илередип тур мен.

Казахстанның ийиги кур чериниң аныяк шиңгээдикчилери силерге улуг күш-ажылчы тиилелгелерни күзедим.

Н. ХРУЩЕВ.

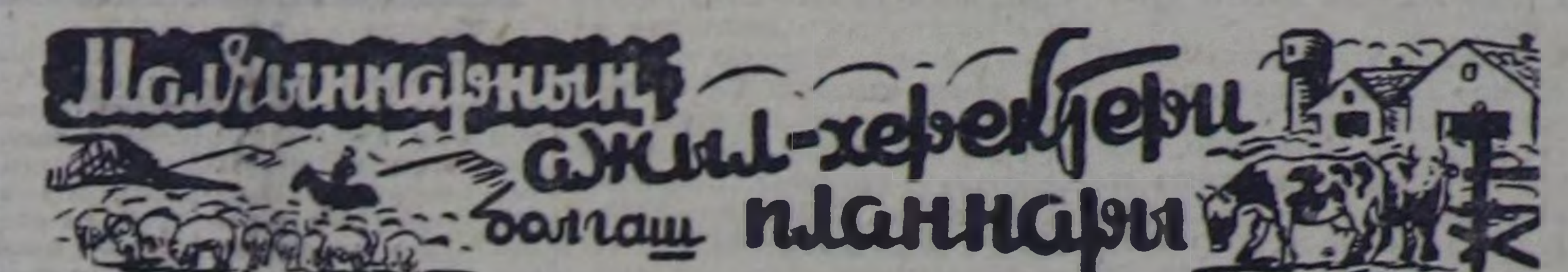

Усть-лабинчилерниң кыйгырыы-биле кедээ ажыл-ишчилерниң чарыжы

Барыын-Хемчиктиң малчыннарында

«Кара-Хөл» колхозтуң шээр малы массалыы-биле төрүп турар. Сукпакта эш Чымбаның бригадирлээни хойжулар бригадазының чаа төрээн 185 хойларының 185 хураганнары менди камгалап алдынган. Эш Сүгеректиң бригадазының 120, эш Сайын-оолдуң 115 хойларының төрээн бүгү хураганнары четчезибиле доругуп турар. Ынчангаш үш хойжу бригадаларның 420 хураганнары менди ажаап алдынган.

Х. ДОЙНУҢ.

• • •

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында хойжулар усть-лабинчилерниң кыйгырыын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле харыылап турарлар. Мында 14 кодан хойлар хүр кыштаглалдыышкында. Сөөлгү хүннерге чедир төрээн 600 хойларның 600 хураганнары бүрүну-биле менди дорутуп турар.

Бо салбырда ийи хойжу бригадалар организастаттынган. Аянгатының Дөргүнде бригаданың төвүнде 800 баш хой кирер үлегерлиг улуг кажаанның тулуу доозулган.

Ынчалза-даа мында хар улгадып, мал чеми эвээжеп турар чорук элээн дүвүренчиг болуп турар.

М. ЧҮЛДҮМ.

• • •

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында бызаалар азырап өстүрер тускай бригада бар. Оон чылын-на аныяк кыс инектер болгаш шарыжыктар үнүп турар.

Бо кыжын ук бригада 650 хире моллургаларны кыштагладып турар. Бригаданың кежигүннери 11 кижи. Оларның аразында эштер Калдоол, Сарыг-оол болгаш Дамбый олар эң үлегерлиг ажылдап турарлар.

Амгы үеде үш кодан 300 ажыг моллурга чеп оларында, 207 моллурга тургузу азыралда турар. Күрүнеге 82 аныяк шарыжыктарны семиртип азыраан саткан. Бригадир эш Байыстан бригаданың ажылын эки удуртуп турар.

М. ТАРЫН-БАЗЫР.

В. Чооду.

Валентина Чооду «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем сүт-бараан фермазында аныяк саанчы.

— Школага өөренип чораан чылдарымда саанчы болуп, Төрээн чуртка хөй сүт бээр чаагай херекке бодумнуң үлүг-хуумну киирерин күзеп чораан мен. Ол күзелим 1958 чылда боттанган — деп Валя чугаалап турар.

Саанчы-биле бистиң беседавыска ол чугаазын ынчаар уламчылаан:

— Саанчылап киргенимниң баштайгы үезинде чамдык бергелер база турган. Хөй инектерни хол-биле саарга салааларым шылаар, ооң уламындан инектерниң эмиглери эстигер тавырылгалар болган чок-ла болуп турган. Фермага ажылдап турган дуржулгалыг саанчылар Адамаа, Билимаа болгаш өскелерниң-даа дузазы-биле ол бергелерни чоорту ажып эртип, инек саарының аргазын шиңгээдип алган мен. Эрткен чылын 18 инектерниң бирээзинден-не 1600 кг сүт саар хүлээлгемни 1800 кг кылдыр күүсеткен мен.

Валентина Чооду зоотехниктиң кылган рационнуң шыңгыы барымдаалап, инек бүрүзүнге хүнде 10 кг силосту, 8 кг сигенни, база чарбалаан тарааны инектерниң чиир шаа-биле берип, оларны өй-шаанда суггарып турар.

Аңаа бижыглаан 18 инектерниң бирээзинге онаалтыр В. Чооду чеди чылдың бешки чылында 1850 кг сүттү саарын хүлээнген.

В. Чоодунуң күш-ажылчы чедиишкиннерин барымдаалааш, ВЛКСМ ТК-зы 1962 чылда аңаа «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызы» деп хөрек демдээн тыпсыкан. Ол ышкаш республиканың кедээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу «РСФСР-ниң кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының социалистиг чарыжының шылгаракчызы» деп хөрек демдээн эш Чоодуга тыпсып, өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

Валентина Чоодунуң күш-ажылчы чедиишкиннерин хөй-нийтичилер ажыл-херектерин барымдаалааш, иштии-хемчилер ону Улуг-Хем районнуң Соведингe депутаттың кандидады кылдыр депшиткен.

Т. ХЕРТЕК.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

МАЛ ХҮР

БҮҢГҮРТҮГ. (Телефон-биле). Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң «Тере-Хөл» колхозунуң малы хүр кыштаглап турар. Сөөлгү хүннерге чедир төрээн 800 ажыг хойнуң хураганы шуптузу менди. Малчыннар амгы үеде ийиги кыштагларынче одар солуп көжерин эгелээн. Кур оъттуг хонаштарга барган малдың байдалы улам экижип, күжү немежип турар.

Нийтиниң малын өстүреринге, оон продуктузун улам бедидеринге үлегерлиг малчыннар колхозта хөй. Чижээ, Идам Маткарның коданында төрүүр 360 хойдан 330 хой хураганнапкан. Ол ышкаш Баадыр Шулууңнуң 355 хоюндан 220 хой төрээн. Хүр кыштаглалдыышкын, чаш малды бүрүн доруктуруп өстүрери дээш чарыш улам калбарып турар.

Усть-лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинин деткивишаан, «Тере-Хөлдүң» малчыннары бо чылын күрүнеге 2300 центнер эътти, 1650 центнер сүттү болгаш 121 центнер дүктү белеткээрин хүлээнген. Оларның сөзү амыдырал кырында чедиишкинниг боттанып турар.

Баштайгы кварталда көрдүнген планны хуусаа бетинде күүсеткен. Тодаргайлаарга, февраль 15-ке чедир күрүнеге 360 центнер эътти болгаш 240 центнер сүттү саткан. Семиртилгеде үскен 50 шарылар хонук бүрүзүнде бедик немелде деңзизин илередип турар.

Кыйгырыгны деткивишаан

Усть-лабинчилерниң кыйгырыын таныышкаш, Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунуң ажыл-ишчилери кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге белеткээр талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, сорукттуг ажылдап турар.

Торгалыгжылар бо чылын күрүнеге 485 тонна эътти, 87 тонна дүктү, 290 тонна сүттү садарын шиитпирлээн. Тарылга шөлүн 1213 гектар чедир калбартпышаан, тараа культураларының гектар бүрүзүнден сестен куду эвес центнер дүжүттү, а 400 гектар кукуруза шөлүнүң гектарындан 200 центнер ногаан массаны алырын хүлээнген.

Малдың амгы байдалы хүр. Бо хүннерге чедир төрээн 1340 хойнуң хураганы, 217 өшкүнүң анайы, 23 инектиң бызаазы шупту менди.

Д. ДАМБА.

Бузулбас чаңгыс-эп

Г. И. Вороновтуң соңгукчулар-биле ужурашканы

КАЛАЧ. (Воронеж области) (СЭТА). Эрте-бурунгу орус хоорай Калач байырлал шинчи кииp шиметтинипкен турган. Анаа соңгулда мурнунуң хуралынга колхозчулар, совхозтарның ажылчыннары, интеллигенцияның төлээлери — Калачының соңгулда округунуң ажылчы чоннарының төлээлекчилери четкилеп келгеннер. Олар «Октябрь» деп кино театрга Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Геннадий Иванович Воронов-биле ужурашканнар.

Бүзүреттирген кижи — «Калачеевский» совхозтуң директору П. В. Кучеренко бир дугаарында чүве чугаалаан. Тараачыннарның, малчыннарның, механизаторларның чедиишкиннериниң дугайын, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болдурганы кедээде күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кедүрлүүшкүннүң дугайын ол чугаалаан. Оон соонда эш Кучеренко Г. И. Вороновтуң амыдыралы оруунуң дугайын тодаргай чугаалаан.

«Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы О. А. Четверникова чүве чугаалаан.

— Мээрттиң үштүң байырлал хүнүнде бистер бодувустуң бадылаашкынывысты РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бистиң кандидадывыс дээш, бодувустуң чырткыдыг келир үевис дээш, чер кырынга тайбың дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бээр бис — деп, ол чугаалаан.

— Эш Вороновту соңгукчулар эки билир. Ол Воронеж обласка чаңгыс удаа эвес кээп, колхозтарга болгаш совхозтарга барып, кедээ ажыл-агыйны кедүрер талазы-биле үнелиг сүмелерни болгаш айтышкыннарны берип турган — деп, Калачеевскийниң бүдүрүлге эргелелиниң партком секретары И. М. Зюзин медеглээн.

Хуралга Маниинск эмнелгезиниң кол эмчизи Л. И. Мякушев, комсомолчу Нина Шипилова, СЭКП-ниң Воронеж кедээ обкомунуң бирги секретары С. Д. Хитров олар база-ла чүве чугаалаан.

Депутатка кандидат Г. И. Воронов хуралга чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш ооң хүлээп алган программазының улуг ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн болгаш коммунизм тургузуушкунунга совет улустуң чедип алган улуг чедиишкиннерин айыткан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш чеди чыл планының бешки чылында кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң сорулгаларын эш Воронов онза тодаргай чугаалаан.

Бодунга көргүскен улуг идегел дээш Г. И. Воронов соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин болгаш коммунизмни тургузары дээш бодунуң күштерин харамнанмазын медеглээн.

М. А Сусловтуң соңгукчулар-биле ужурашканы

СТАВРОПОЛЬ. (Куйбышев областы). (СЭТА). Ставрополь хоорай соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Михаил Андреевич Суслов-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны февраль 25-те Ставропольга болган.

Волгада В. И. Ленин аттыг ГЭС-ти туткан болгаш ам Жигулейде химия болгаш машина тудуунуң үлетпүрүнүң төвүн тудуп турар тудугжулар, синтетиктиг каучук, цемент деррилге, ртут заводтарының болгаш Волгада шапкын өзүп турар Ставрополь хоорайның өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, инженерлери, албан-хаакчылары хоорайның Культура бажыңынга чыылган.

Бүзүреттирген кижи, Куйбышевтың политехниктиг институдунуң Ставропольда салбырының башкызы М. Г. Иванованың чугаалааны болза, синтетиктиг каучук заводтуң, Волгада В. И. Ленин аттыг ГЭС-тиң, тудуг материалдар комбинадының коллективтери хөй кижи киржикчилиг хуралдарынга Ставрополь соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Михаил Андреевич Сусловту чаңгыс эп-сеткилбиле депшиткен. Ол коллективтерниң шиитпирин Ставропольдуң болгаш Жигулейниң өске-даа бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери изин-биле деткээн. Эш Иванова М. А. Сусловтуң намдарын чугаалап, ооң чорудуп турар улуг партийжи ажылының дугайын айтып, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга төлептиг кандидат дээш бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

Куйбышевгидротудугунуң начальниги Н. Ф. Семизоров болгаш чүве чугаалаан өске-даа кижилер соңгулдага уткуштур Ставропольдуң ажылчы чоннарының күш-ажылчы улуг кедүрлүүшкүнүнүң дугайын чугаалап, партияның болгаш улустуң шынчы оглу Михаил Андреевич Сусловтуң боттарының бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырганнар.

Депутатка кандидат М. А. Сусловтуң чугаазын хуралдың киржикчилери чылыы-биле уткаан.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турар совет улустуң улуг чедиишкиннериниң дугайын, чеди чыл планының күүселдезинде чедиишкиннерниң дугайын, Совет Эвилелиниң индустриалдыг күчүзүнүң өскениниң дугайын ол чугаалаан.

М. А. Суслов кедээ ажыл-агыйны улам ынай кедүрер болгаш хөгжүдер, ажылчы чоннарның материал-амыдырал байдалдарын экижидериниң айтырыгларын колдадыр чугаалаан.

Оратор делегей байдалынга доктаап, бистиң даштыкы политикавыстың үндезиниң тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш демисел болур дээрзин демдеглээн.

М. А. Суслов бүзүрелди көргүскениниң дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин чүректиң ханызындан илергейлеп, бүгү күштерин улуска, коммунизм тургузуушкунунга бараан болур кылдыр бээрин бүзүреткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Хойларның баш санын, эът, дүк болгаш каракуль хураган кештерин бүдүрерин көвүдедиринге чедип алган чедиишкиннери дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1963 чылдың февральдың 25-теги Чарлыы-биле Казах ССР-ниң аныяк 30 хойжуларын ССРЭ-ниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле шаңнатканнар болза: Алма-Ата областың Джамбул бүдүрүлге эргелелиниң Рославльские хой ажылдыг совхозунуң улуг хойжузу Е. Абдыкалимов, Гурьев областың Махамбет бүдүрүлге эргелелиниң «Передовик» колхозунуң улуг хойжузу С. Даулеткалиев болгаш Чимкент областың Кызылкум бүдүрүлге эргелелиниң «Тимурский» совхозунуң улуг хойжузу А. Мусаев.

Күш-ажылдың Кызыл Тугу ордени-биле 6 кижи, «Хүндүлелдиң демдээ» ордени-биле — 8 кижи, «Күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш» деп медаль-биле — 13 кижи шаңнаткан.

Өдек сөөртүлгезиниң хүн демдеглели

Хүннүң чугула айтырыы

Кедээ ажыл-агый культураларының мааңгыя одуругларының аразын сайзырадыр культураларның дүжүдүн бедидериниң бир чугула курлавыры чемишчидилге болур. Бистиң республикада ам үеде гус чериң органиктиг чемишчидилгези кол черни ээлеп турар. Ол дээрге шөлдерже өдек сөөртүп төгери болур.

Колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Чөөн-Хемчик эргелелиниң ажыл-агыйларында өдек сөөртүлгезиниң чоруп турарының дугайында хүн демдеглелинден ап көөрге, өдек сөөртүр планын орту кирип безин күүсеткен ажыл-агый чок болуп турар.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН. «Барлык» совхоз 13 муң тонна өдек төгер тургаш, 5 муң тоннаны сөөрткен азы планын 38,4 хуу күүсеткен. Өдек сөөртүлгезинде 4 трактор, 4 шанактыг аът ажылдап турар. «Большевик» колхоз өдек сөөртүлгезинге 1 тракторну, 10 шанактыг аъттарны мобилизастаан болгаш сөөлгү үеде 525 тонна өдекти сөөртүп төккен. Бо ажыл-агыйларның кожазы «Шекпээр» совхоз февраль 20-ге чедир чүгле 400 ажыг тонна өдек сөөрткени чөгенчиг. «Тээли» совхоз 12 муң тоннадан 1000 тонна хире өдекти сөөрткен. Ол районнуң «Малчын» колхозу өдек сөөртүлгезин амга чедир эгелевээн.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН. «Сүт-Хөл» совхоз 5000 тоннаның орнунга чүгле 860 тонна өдекти сөөрткен. Ол совхозтуң чамдык салбырлары өдек сөөртүлгезин безин эгелевээн. «Большевик» колхоз 3000 тоннадан чүгле 400 тонна хире, «Искра» — 3000 тоннадан 300 тонна, Ленин аттыг — 3500-тен 500 тонна, «Октябрь 30 чылы» — 4000-дан 250-не тонна, «СЭКП-ниң XXII съездизи» — 2400-тен чүгле 136 тонна өдек сөөрткен.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН. «Найырал» совхоз өдек сөөртүлгезинге 5 тракторну үргүлчү ажылдадып, Шаңчы. Терезин ховуларында, Улуг-Арттың бээр ийинде кукуруза шөлүнде, Көк-Даштың огород шөлүнде өдекти төп турар. Февраль 20-ге чедир совхоз 4800 тонна хире өдекти шөлдерде сөөртүп төккен. Бир эвес совхозтуң 20 муң тонна өдек сөөртүр планын ап көөрге, бо сан чүгле 24 хуу болур. «Чодураа» колхоз 7000 тоннадан чүгле 307 тонна өдекти сөөрткен. Бо ажылда чүгле ийи тракторну бижыглаан болгаш чамдык хүннерде өдек сөөртүлгези үзүктелип турар. «Х Улуг хурал» колхоз 2000 тоннадан 410 тоннаны сөөрткен. Сөөлгү үеде 1 трактор, 6 шанактыг аът ажылдап турар. Жданов аттыг колхоз 4000 тоннадан чүгле 300 хире тоннаны сөөрткен болгаш чаңгыс трактор ажылдап турар. Бир эвес бо темп ёзугаар ажылдаар болза, өдек сөөртүлгезиниң планын чыл ажыг хуусаада күүседир апаарын колхозтуң удуртукчулары чүге санап көрбейн турарыл? «ҮТКА 25 чылы» совхоз 15 муң тоннадан 3400 тонна өдекти сөөртүп төккен болгаш сөөлгү үеде 2 тракторну, 5 шанактыг аътты үргүлчү ажылдадып турар. «Улуг-Хая» совхоз 17 муң тоннадан 2374 тоннаны сөөрткен. Ооң 1204 тонназын Арыг-Бажы салбыры сөөрткен. Хендерге салбыры 700 тонна өдек сөөртүр тургаш, амга чедир чаңгыс тонна-даа өдек сөөртпээн.

Чөөн-Хемчик эргелелиниң бүгү ажыл-агыйларынга нийтизи-биле 134 муң тонна өдекти шөлдерге сөөртүр деп планнаан болза февраль 20-ге чедир чүгле 22 муң тонна хире өдекти сөөрткен азы план чүгле 16,3 хуу күүсеттинген-дир.

Моон ап көөрге, часкы тарылгага белеткелдиң кышкы агротехниктиг хемчеглериниң эң чугула айтырыы — өдек сөөртүлгези дүвүрээзиниииг байдалда турары тодаргай-дыр. Дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчуларының чугаазындан алырга, «хар үлгаттынындан малдың байдалы бергедээн, бүгү күштү олче салып тур бис» дээр. Малды кыштан менди ажырар, чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш күштү олче салыры черле шын болбайн аан. Ынчалза-даа чаңгыс талалааш, тарылгага белеткелди уттуптар болза шын эвес. Кукуруза дээн ышкаш чугула мал чеми культураларының үнүш-дүжүдүн бедидер дээш демисешпес болза, малдың быжыт чем-сууру канчап тургустунарыл.

Өдек сөөртүлгезиниң таарымчалыг үези бо. Ам үеде шөлдерге аппаргаш, дыгыштыр оваалаан өдек тарылга эгелегиже аразы тутчуп, ирип изий бээр. Шак ындыг өдек хөрзүнну чемишчидеринге улуг ажыктыг. Чамдык ажыл-агыйларның эрткен чылдардагы практиказындан ап көөрге, өдек сөөртүлгезин хожудаткаш, тарылга эгелээр чеде бергенде ирип белеткеввээн, боктуг чаа өдекти шөлдерге аппарып төгер. Ындыг өдек хөрзүнну чемишчидер хамаан чок, харын бок-үнүштерге дуза боор апаар.

Бүгү ажыл-агыйлар боттарының тырттар күштерин таарыштыр планнап, өдек сөөртүлгезиниң темпизин дүргедедириниң хемчээн алза чогуур. Өдек сөөртүр звеноларның, бригадаларның күжүн улгаттырар, тракторларны, автомашиналарны болгаш дириг тырттар күштерни оларга доктаамал бижыглаар болза чогуур.

УЛУСТУҢ ИДЕГЕЛИ—УЛУГ АЛДАР

Бора-Шайның саанчызы

Ада-иезинин холунга чораан үелеринден бээр-ле Монгуш Тас-ооловна Көк бодунуң кара чажындан тура ойнап, хөглеп өскен Бора-Шайының мээстеринге, делгем шаттарынга мал кадарып өскен.

Ол 6—7 харлыында-ла авазының шынчы дузалакчызы болуп, инектер одирер, чааш инектерниң сөөлгү сүдүн саар турган. Адазы Тас-оол ирей коллективтиг ажыл-агыйның кежигүннериниң каттыштырган инектерин хүлээп алгаш, он чылдың дургузунда малдаан.

— Көк эрес-ле кыс, кедизи барып саанчы-ла болур боор, иезинин угун уттаар салгакчы-дыр — деп оларның чаңгыс чер чурттуглары чугаалажып турган.

Көктүң школачы чылдары билдиртпейн эртип турган. 7 класска өөренип тургаш, Ленинчи комсомолдуң кежигүнүнге кирген. Ынчаарда аныяктарны болгаш комсомолчуларны кодээ ажыл-агыйга, улуг-улуг тудугларга ажылдаарын ВЛКСМ ТК кыйгырган.

Чеди чыл школазын дооскаш, бир чыл болган соонда аныяк уруг төрээн колхозунуң мал ажылынга ажылдаар изиг күзелин илередип билдиришкин бижип алган, контора-да хөй кижилерниң аразында олурган колхоз даргазы Александр Дакпаевич Шаалыга берген.

— Шын-дыр, Көк Ылап шилээн-дир сен. «Не көрбээнни кызы көөр» деп чугаа бар. Ынчаарга молдургалар кадарар-дыр сен — деп дарга ааа әэлдек чугаалаан.

1958 чыл. Монгуш Көк ада-иезинге оорганангаш, 80 молдургаларны кадарып эгелээн. Ол чылын чаңгыс-даа баш хоравааан, сиген, силос чок, чер одарладып турган хирезинде-ле кышты олар хүр ашканнар.

Аныяк кыстың ажылының үре-түңнелдерин бедии-биле үнелээш, дараазында чылында ажа 150 молдургаларны хүлээдип берген. Ол чылын Көк кожа-хелбээ чурттап, кады ойнап өскен Чигжит-оол-биле өг-бүле туткаш, ниитиниң малын кадарар талазы-биле бодунуң күжүн немеп алган. Ынчан Бора-Шайга улуг хар дүшкен, соок, хоюкуу кыш болган. Сиген, силос дээш малдың өске-даа чемнери чок. Одар малын кыштан менди ажырар дээш, ыяш хүүрек-биле хар эжип, күжү арык молдургаларны анаа одарладып, чылыткан суг берип, хорамнарын чымчак харлыг арга чарыктарга кадарып турганнар.

— Шыырак молдургаларымны кадарып үнерде шоодай алыр чанчылдыг турдум. Кужугей хөөзизин үнгүрлер иштинден казып, ону кежээ демги багай молдургаларга бээримге амырап-ла турганнар. Кужугей хөөзизиниң ындыг ажыктыг болганын амдаа уттпас мен — деп Монгуш чугаалап орар.

Күш-ажылга тура-соруктуг аныяк малчыннар 150 молдургаларны улуг инектер кылдыр өстүргеш, 1961 чылда колхозтуң Арыг-Бажы, Ак-Кежиг сүт-бараан фермаларынга дужаап берген.

Оон соолунде бир-ле хүн «колхоз төвүнге чедип кээп көр» диген, эш Шаалының бижиин Көк алган. Кел дээнде кедилиг-ле чүве болгай дээш эрес кыс аъттанып-каш Солчурже халкан.

— Көк, колхоз баштаар чери сенээ чаа ажыл бээрин шиитпирледи. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында декреттээн Кара-кыстың 10 саар инээн хүлээп алгаш, ферманың ажылын улуртуп, учётчиктээр сен бе, дуңмам? — деп дарга улуг ылгеледи биле айтырган.

«Оът баштаан хөй дег бир-бир ажылга ужуграрга болур чүве бе?» дээнзиг элээн боданып олура, ажылын харысаалгалындан чалданмас комсомолчу ол санал-биле чөпшээрешкен.

Фермага он инек хүлээп алгаш ажылдап киришкен. Баштай ону инектер өскелээр, сүдүн четче эдип бербес, саап орда баштарының уу-биле кылаштажып чорупкар тургулаан. Ынчанмыже ук бергелер Көктү ундаратпаан. Кижи шыдавас ажыл бар эвес, инектерин чанчыктырарын бодап алган. Хостуг үелерде дуржулгалыг саанчылар Дагаа, Чолдак-кыс суглардан арга-сүме айтырып, оларның ажылының дуржулгазын ол ажыглап турган. Бир ай ажыр саап турда инектер Көкке чанчыгып, эргелиг өннүктери болу бергеннер. Ол чылын Көк бир саар инектен-не 900 кг сүттү саггаш.

— Малды эки ажаап, чемгерерге хөй сүттү бээр. Фермага ажылдаан үемде кыжын инектеривис чер оттаар, янзы-бүрү немелде мал чемнери чок, кажаавыс соок турган чүве, ам байдалывыс өскерилген. Инектерни сиген, силос, арбай чарбазы-биле болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерип турар бис — деп, учётчик чугаалап орган.

Сүт саалдазын көвүдедир дээш саанчыларның ортузунга социалистиг чарышты оон эки организастап келгенинден эрткен чылын ферманың ажылдарының түңнелдери өөрүнчүг болган. Мурнунда чылдарда бир инекке онаалдыр 700—800 кг сүт саап турганының орнунга 1050 кг сүттү ол саггаш. Бир инекке онаалдыр мурнакчы саанчылар М. Чолдак-кыс, С. Амыржын 1390—1250, а Монгуш Көк—1450 кг сүттү саап алганнар.

— Хамык саанчыларныындан хөй сүттү канчап саап апкан силер — деп, айтырдым.

— Кол-ла чүве ажылга кижиниң кызымаандан хамааржыр. Оон ыңай инектерге холуунда-ла чаңгыс аай чемни бээрге оларның сүдү дораан эвээжээр чүве-дир, ону болдурбас дээш хүнүн-не оларга янгы-анги чемнерни берип турар мен — деп, ол чугаалаан.

— Усть-лабинчилерниң кыйгырыы-биле холбаштыр кандыг сорулганы салып турар силер?

— Ол кыйгырыг кодээниң ажылмычылери бистерни улам-на эки ажылдаарынче сорук кирип турар. Кол-ла сорулгавыс Төрээн чуртка улам-на хөй сүттү бээривис ол-дур. Бо чылын бир инектен-не 1500 кг сүттү саарын хүлээнип алган мен — деп, ол уламчылады.

Учётчик саанчы Монгуш Тасооловна хөй-ниитичи, клуб чөвүлелиниң кежигүнү, агитатор болгаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи. Эки малчын дээш, сүт саалдазын көвүдеткени дээш, ВЛКСМ обкомунуң, партияның Өвүр райкомунуң болгаш райкүүскомунуң хүндүлел бижиктери-биле ол шаңнаткылаан.

Ферманың мурнакчы саанчызы бодунуң политиктиг билиин бедидеринге чүткүлдүг, ол Арыг-Бажында организастаан политбөлгүмнүң идепкейлиг дыңнакчыларының бирээзи. Бора-шайжылар төлептиг саанчызын ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидип алган. РСФСР-ниң Дээди Соведиинге болгаш чер-чер Советтеринге ам болур соңгулда хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу дээш боттарының бадылаашкыннарын олар бир үн-биле бээрлер.

К. ХЕРТЕН.

Бөдүүн ажылчын

Ак-Довуракта улуг тудугга чоруп тургаш, бүдүрүлге комбинадының мөш ажылдап кылыр заводунуң мурнакчы ажылчыны Кужугет Чүчүктү оон ажылдап турар коллективиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидип үндүргенин дыңнааш анаа ужуражыры-биле оон ажылдап турар черинге чеде бердим.

Чазаныр цехтиң эжиинде ийи херээжен кижи чазанырынга херег ээр, быштак ышкаш диле кескилеп каан чымчак поштерни машинадан дужуруп турлар. Кылын кылдыр диилдирип каан узун манзы поштерни олар аргажып-даа турбайн, мөге-шыырак эрлер ышкаш черже дужур октап турлар.

Хемчик кыдыындан каккан кежээки чыварлыг кышкы соокка чаактары улам-на долбанавы берген, шилгедээк сыныг херээжен кижи Кужугет Чүчүк ол болду.

— Бо ыштарны цехте ыш кургадыр тускай черге кургаткаш, дөө ол дагда тудуп турар дагдугу арыглаар фабриканың соңгаларының рамаларын моон кылыр чүве-дир — деп, оон чанында турган эжи тайылбырлап чугаалайдыр.

Кужугет Самбуевна Чүчүк чазаныр цехтиң ажылчыны. Оон кылып турар ажылы аштакчы. Бодунуң ол ажылынга Кужугет Самбуевна ынак, анаа мергежээн. Цехтиң ишти кезээде-ле арыг-силиг чыдар. Өске ажылдарга база бо-ла дузалажы берген турар. Ак-Довурактың дагдугу комбинадын тургусчурунга бодунуң үлүг-хуузун киирер дээш Чүчүк өскен, төрээн чери Шекпээрден келген. Ак-Довурак-биле Шекпээрниң аразын чүгле Хемчик хем чарып турар.

Шаанда феодалдыг Тыва үезинде Чүчүктүң авазы база-ла ынчаардагы херээжен өөрү ышкаш кандыг-даа эрге-шөлээ чок, бодунга боду баш билиммес болуп:

Ол-ле ыштыы оп тургаш.
Өөн ол дээр чүзү боор ол.
Хары чонга берип-леткеш,
Караң ол дээр чүзү-ле боор

деп ырлап, хорек сынмас кударалын уран чыгапага-биле илередип чораан. Оон уруу Чүчүк ам бүгү-ле ажыл-херекти шиитпирлежип, Совет конституциязы ёзугаар ажылдаар, дыштаныр, өөренир дээш өске-даа бүгү эргелерни алган, мурнакчы ажылчыннарның одуруунда кирген, ам Совет эрге-чагырганың органынга чоннуң айбычызы болуп соңгуттурар деп турар.

Кижилерге ажыктыг чүүлдерни хойну-ле хөй кылыры, бүгүнүг чаагай херектер-биле чоңга бараан болуру мээң хүлээлгем ол дээрзин Чүчүк эки билип турар.

Март 3-те, ак-довуракчылар чоннуң төлептиг уруу, бөдүүн ажылчын Кужугет Самбуевна Чүчүктү район Совединиң депутадынга чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарлар.

ЧУРУКТА: К. С. Чүчүк.

Т. САЯН-ООЛ.
Фотозу автордуу.

Кандидаттар соңгукчуларында

Баян-Колдуң № 53, 54, 55 соңгулда округтарындан Улуг-Хем районнуң Соведиинге депутаттарның кандидаттары «Х Улуг хурал» колхозтуң төп сүт-бараан фермазының эң дээре комсомолчу саанчызы Бүрбү Байкарович Молдурушку, кову бригадазының бригадири Андрей Федорович Крынин болгаш колхоз баштаар чериниң даргазы Виктор Захарович Вислаев олар-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны кежээзин Баян-Кол суурнуң клувунга болган.

Соңгукчулар боттарының кандидаттарынга чагыгларын берип, оларның кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглээннер. Баян-Кол сес чыл школазының башкызы Н. Базыр, эмнелге пунктузунуң сестразы Н. Карпович, колхозчу эш Жирова дээш оон-даа өске ааа сөс алганнар кандидаттарның дугайында чылыг сөстерни чугаалап, боттарының чагыгларын оларга бергилээннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

МУРНАКЧЫ СААНЧЫ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң саанчызы Уйнук-кыс Дамдыновна Бавуу ам 14 чыл дургузунда үзүктел чокка саанчылап келген. Оон күш-ажылчы көргүзүү кижилерни өөртүп келир. Ол эрткен чылын бодунуң саап турар 20 инектиң бирээзинден-не 1500 килограмм сүт саар хүлээлгезин 2019 килограмм кылдыр күүсеткеш, совхозтуң саанчыларының социалистиг чарыжының бирги черин ээлээн.

Уйнук-кыс Бавуу бо чылын 20 инектеринге 5 инекти немей хүлээп алган болгаш 25 инектериниң бирээзинден-не 2000 килограмм сүттү саарын хүлээнген. Ол ам коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демисежип турар.

Көк-Чыраа кодээ Совединиң Алдыы-Шывааза ажылчы чоннары мурнакчы саанчы Уйнук-кыс Дамдыновна Бавууну Улуг-Хем район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

О. ТАВАА.

ШКОЛА ДИРЕКТОРУ— КАНДИДАТ

Василий Федорович Клюшин — РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, школа ажылын организастаарынга арга-мергежилдиг, хөй-ниитичи башкыларның бирээзи. Ол, Кызылдың № 9 школазының директорунга чеди чыл иштинде ажылдап, ук школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижидери дээш чүткүлдүг ажылдап турган. Василий Федоровичини эрткен күзүн, чаа ажыттынган № 11 школаның директорунга томуйлаан. Өөреникчилериниң саны хоорайның өске школаларынга бодаарга олардан хөй, янзы-бүрү аажы-чаң характерлиг уруглар оон-моон чыглып кээп өөренип кирген 60 школага баштайгы хүннерде башкылар коллективинге ажылдаары берге турган. Ынчалзада Василий Федоровичиге удурткан башкылар ол бергелерни шиитпирлиг ажыл өртип шыдаан.

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы өөредилге чылының бирги чартыында элээн эки түңнелдерлиг болган. Ам ында 900 хире уруглар өөренип турар, класстары улуг делгем, чырык, хөй-хөй оолдар, уруглар электромонтёрнуң, киномеханиктиң, столярның болгаш өске-даа мергежилдерин чедип алыр дээш кызымаккай өөренип, спорттуң бөлгүмнеринде киржип турарлар. Ол-ла бүгү ажылдарны организастаарынга директор эш Клюшин бодунуң организакчы мергежилин көргүзүп турар.

Школа директору болуп ажылдавышаан, ол бодунуң педагогика ажылының чаа-чаа арга-дуржулгалар-биле байлакшылдыг мергежилин чүткүлдүү-биле шиңгээдип ап, политиктиг билиин улам-на бедидип турар.

Эш Клюшин — чырыдылгаш ажылдакчыларының профэвилелиниң хоорай комитединиң даргазының хүлээлгезин хөй-ниитиниң шугуму-биле күүседип, ол ажылынга база-ла улуг сонуургалдыг ажылдап турарын хоорайның улус өөредилгезиниң ажылдакчылары эки билирлер.

Василий Федоровичиниң Төрээн чурттуң мурнунга чүткүлдүг ажыл-херээ дээш ону № 11 школаның коллективи Кызыл хоорай Совединиң депутадының кандидадынга депшиткеннер.

Оларның бедик идегелин улустуң башкызы В. Ф. Клюшин төлептиг күүседип шыдаар дээрзинге олар ханызы-биле бүзүреп турарлар.

ЧУРУКТА: № 11 школаның директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы В. Ф. Клюшин.

Сөзү болгаш фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Агитатор

Анатолий Ондар үш чыл уламчылыр агитаторлап келген. Агитаторнуң харысаалгазын ол ханызы-биле медереп билбишаан, улуг сонуургал-биле ажылдап турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың директиваларын чоңга билдингири-биле дамчыдып бээр талазы-биле бодунуң мергежилин улам бедиткен.

Колхозта партия организациязы ону хойжу бригадага быжыглаан. Амгы үеде ол соңгулда белеткели-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының материалдарын хойжуларга таныштырган. Ээлчеглиг беседаның темазын шилип алгаш, оон план-конспектизин тургузуп, анаа хынамчалыг белеткенип турар. Беседаларны амыдырал-биле холбаштырып, районнуң, колхозтуң ажыл-амыдыралының тодаргай чижектерин ажыглап турар. Ылангыя колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын чижекке киирип, олар дээре көргүзүглерни канчап чедип алганын тайылбырлап, бо чылын колхоз ажыл-агыйының адырларының аайы-биле кандыг сорулгаларны салып турарын чугаалап берип турар.

Агитатор А. Ондар чүгле бодунга быжыглаан участогу-биле кызыгаарланмайн, колхозтуң фермаларының, бригадаларының аразында социалистиг чарыжынга бараалгаткан тускай бюллетени чогуур үезинде көрүштүг кылдыр кылганы, ол дораан-на тус-тус черлерже тарадып келген. Ол чоокта чаа ындыг бюллетени тараткан. ССРЭ-де соңгулда системазы — делегейде эң-не демократтыг система деп беседаны болгаш бүгү делегейде бооп турар болуушкуннарның дугайында солун номчулгазын соңгукчуларынга кылып берген.

Ам ол удавас болур РСФСР-ниң Дээди Соведиинге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнде соңгулар депутаттарның кандидаттарының допчу намдарларын чоңга таныштырып, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң чаңгыс аай блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыннарын чаңгыс кижи дег бээринче соңгукчуларны кыйгырып турар.

Комсомолчу Анатолий Ондар колхозчу бүрүзүнүң өг-бүлезинге күзенчиг аалчы.

С. ПАВУ.

Чөөн-Хемчик район.

Улуг идегел

Т. Ч. Шой-Сүрүңнү Таңды район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр «Элегес» совхозтуң ажылчы чоннары депшиткен. Соңгулда мурнунуң бир хуралынга оон дугайын соңгукчу Момбетов мынча деп чугаалаан:

— Эш Шой-Сүрүңнү хөй чылдар дургузунда билир мен. Эң баштай ол сакманщиктеп турган кижи болгай. Мал ажаалгазынга ол хөй күштү киирип, улуг сагыш салып келген. Бодунуң ажылынга кызымаккайын, ынакшылдыын ол илередип, сөөлгү үеде улуг хойжу апарган. Эң баштай оон кодавы бөдүүн дүктүг хойлар турган. Оон соонда тускай эртемниглер-биле кады бодунуң кодазының укзаазын экижидип эгелээн. Ол чорук эки түңнелдиг болуп, кодавын нарын дүктүг хойлар болдурган. Эрткен чылын эш Шой-Сүрүң төрүттүгеш чаш малды шуптузун доруктурган болгаш хөй бүрүзүнден 3,4 кг дүктү кыргаан.

Машина-трактор мастерскаязының ажылчыннары база-ла район Совединиң депутадының кандидадынга эң эки комбайнер эш Бутонаевти депшидип, улуг идегелди көргүскен. Мурнакчы комбайнерниң дугайында соңгукчулар эки сөстерни чугаалап турарлар. Депутатка кандидат эш Бутонаев эрткен күзүн бир муң гектар ажыг черниң тараазын ажаан. Эң шудургу ажылдаан. Ам ол техника септелгезинде идепкейлиг киржип турар. Совхозтуң механизаторлары часкы тарылгага кирер техника септелгезин март 8-те доозар деп шиитпирлээн. Эш Бутонаевти чоокта чаа трактор бригадазының бригадиринге томуйлаан. Чоннуң улуг идегелин эрес-шудургу ажыл-херек-биле шынзыдар дээш ол ам организакчы болгаш шудургу чоруун көргүзүп турар.

С. ТУШКОВ.

Чочай Александровна Удумбара Красноярскиниң медицина институдун доосканы соонда Чөөн-Хемчик район эмнелгезиниң уруглар эмчизи болуп ажылдап кирген. Аныяк эмчи бодунуң ажылының аргазынга чүткүлдүү-биле өөренип, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ажылдан хостуг шактарында Чочай Александровна медицина темазынга янзы-бүрү лекцияларны болгаш беседаларны ажылчы чоннарның ортузунга кылып келген. Ылангыя ие херээженнер ортузунга улуг ажылды чорудуп турар.

Оон үлегерлиг ажылын бедии-биле үнелеп, ону Чөөн-Хемчик район Совединиң депутадының кандидадынга ону чон бир үн-биле депшиткен.

ЧУРУКТА: Ч. А. Удумбара. Фото В. Лутковтуу.

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Бадылаашкынның чуруму

РСФСР-ниң Дээди Соведиинге соңгулдага бадылаашкынның чурумун «РСФСР-ниң Дээди Соведиинге соңгулда дугайында дүрүмнүң» VII бөлүүнде, а Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага ону «Тыва АССР-ниң район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында дүрүмнүң» IX бөлүүнде айтып турар.

Айыттынган хоойлуларда дүрүмчүттүнгенин ёзугаар Дээди Советке-даа, чер-чер Советтеринге-даа соңгулда чаңгыс хүннүн дургузунда (дыштаныр хүнде) болуп эртер. Чижээ, РСФСР-ниң Дээди Соведиинге болгаш Тыва АССР-ниң чер-чер Советтеринге ам болур соңгулда 1963 чылдың март 3-те, дыштаныр хүнде болур. Соңгукчулар бо хүнде тус черниң шагы-биле эртенгиниң 6 шактан дүнекиниң 12 шакка чедир бадылаашкынын бээр.

Дыка хөй капиталистиг чурттарда ындыг эвес. Чижек кылдыр алырга, АКШ-тың дыка хөй штаттарында соңгулданы ажыл хүнүнде эрттирип турар. Ол чорук хөй-хөй ажылчы чоннарны соңгулдага киржир арга чок болдуруп турар. Ол дээрге, өске талазында, күш-ажылчы чоннуң соңгулдага киржир эргезин кызыгаарлаарының база бир хевири-дир.

Ам бисте соңгулда хүнүнде бадылаашкын канчаар болуруң таныжып көрээлинер.

Хамыктың мурнунда, бадылаашкынның чажыт болурун хандырарда эргежок чугула байдал ылап тургустунган-дыр эвеспе деп бүзүрээри-биле соңгукчуларның бюллетеньнер-биле таныжып, бижилге кылыр тускай өрээлин азы кабиназын участоктуң соңгулда комиссиязының кежигүннери бадылаашкын эгелээриниң мурнунда база катап ыяк кылдыр хынап алыр. Оон-биле кады соңгукчуларның данзызын бюллетеньнер бээриниң аайы-биле столдарга чыскаай салып алыр болгаш бюллетеньнер биле соңгулда хааржактарының онча-четчезин хынап көөр.

Оон соонда участоктуң соңгулда комиссиязының даргазы комиссияның кежигүннери көрүп турда соңгулда хааржактарын комиссияның таңмазы-биле чуктап диизелээр болгаш комиссия кежигүннери база оларның ажылынга дузалажыры-биле кириштирген активти ажылдаар столдарынга тус-тус таарыштыр олуртулааш, тус черниң шагы-биле эртенгиниң мугур 6 шакта бадылаашкынны бээриче соңгукчуларны чалаар.

Соңгукчу бүрүзү бадылаашкын бээр черге боду келгеш, бадылаашкынын чүгле боду бээр. Бир эвес соңгукчу аарыг, чер четпес кырган азы инвалид болган ужурунда соңгулда участогунга кээп шыдавас болган таварылгада, ындыг соңгукчуларның бадылаашкынын участоктуң соңгулда комиссиязының кежигүнү азы комиссияның ажылынга кириштирген активчи кижи тускай кылган бижик хемчээлдиг соңгулда хааржактарын алгаш, оларның бажыңнарынга барып бадыладып алыры соңгулда дүрүмү чөпшээреп турар.

Соңгукчу кижи бажыңынга бадылаарга, бадылаашкынның чажыт болуру хажыттына бербес бе? деп айтырыг үнүп болур. Чок, ол черле хажыттынмас. Чүге дээрге, бадылаашкынны хүлээп алыр дээш келген кижи (участок комиссиязының кежигүнү азы активчи) соңгукчуга бюллетеньни бергеш, чуктап таңмалаан бичии хааржаан болгаш карандашын арттырып каащ, боду өске өрээлче чоруй баар, чок болза үне бээр. Бадылаашкын хүлээп алган кижилер участокка келгеш, демги соңгукчуларның бадылаашкынын бергени дугайын участоктуң соңгулда комиссиязының даргазынга илеткээниниң соонда, соңгукчуларның данзызында оон фамилиязының дужунга бадылаашкынга ук соңгукчунуң киришкениниң дугайында демдеглели («ийе» деп бижимелди) кылыр.

Соңгукчу бадылаашкын бажынга чедип келгеш, комиссия кежигүннериниң чанынга алфавит ужуктериниң барымдаалап, фамилиязынга хамаарышкан комиссия кежигүннеринге кээп, бодунуң документизин (паспортун, колхозчу дептерин, профэвилел билетин азы бодунуң дугайын шынзыдып турар өске-даа документизин) көргүзер. А комиссияның кежигүннери соңгукчуну данзыдан көрүп тыпкаш, соңгукчуларның данзызында айыткан округтарны барымдаалап, соңгулда бюллетеньнерин анаа бээр болгаш соңгукчунуң фамилиязының дужунга «ийе» деп демдеглелди кылыр.

Бо соңгулдада соңгукчу бүрүзү каш бюллетень алырыл?

Бистиң Тыва АССР-ниң соңгукчу бүрүзү чурттап турар черниң аайы-биле 2—3 бюллетень алыр. Чижээ, оон иштинде «Үш-Белдир» курорттуң соңгукчу бүрүзү 2 бюллетень алыр. Олар РСФСР-ниң Дээди Соведиинге бир, Кызыл хоорай Соведиинге бир депутат соңгуур, а Кызыл хоорайдан өске бүгү черлерниң соңгукчу бүрүзү 3 бюллетень алыр. Чижээ, районнарга чагырткан хоорайларга болза, соңгукчу бүрүзү депутаттарны РСФСР-ниң Дээди Соведиинге, район болгаш хоорай Советтеринге соңгуур, а суур, кодээ Советтериниң соңгукчулары база-ла РСФСР-ниң Дээди Соведиинге, районнар Советтеринге болгаш боттарының хамаарышкан кодээ азы суур Советтеринге депутаттар дээш бадылаарлар.

Соңгулда бюллетенин соңгукчу алган соонда, тускайлап кылган өрээлчигешче азы кабинаже киргеш, анаа бюллетень-биле таныжып, соңгуур күзелдиг кандидадының фамилиязын арттырып каар. Оон соонда соңгукчу бюллетеньнерин эптиг сый туткаш, соңгулда хааржаанга кээп, оларны ынаар суп киирер.

Бадылаашкын бажыңынга «Бадылаар эргениң шынзылгалыг» келген соңгукчуларны участоктуң соңгулда комиссиязы тускай данзыга бүрүткээш, анаа участоктуң соңгулда комиссиязының даргазы биле секретары ат салган турар ужурлуг. Оларга бюллетеньнерни бергеш, соңгукчулар данзының 12 көзенээнге «Бадылаар эргениң шынзылгазының» дугаары-биле бижиттинген ай, хүн, чылын демдеглеп бижившаан, шынзылгаларны данзыга кожуп каар.

Бир эвес соңгулда хүнүнде кайы-бир соңгукчу «Бадылаар эргениң шынзылгалыг» өске республикадан келген болза, ону ол-ла немелде данзыга киргеш, бистиң республиканың хамаатызы-биле бир дөмей бадылаар эргени анаа хандырар. Бир эвес өске республикадан келген соңгукчу «Бадылаар эргениң шынзылгазы» чок келген болза, бадылаашкынга ол соңгукчуну чогуур Советтиң күүскомунуң азы оон төлээлеткени-биле участоктуң соңгулда комиссиязының шиитпирин ёзугаар киирер. Бо чурум болза бадылаашкын хүнүнде соңгулда участогунга онза чылдагаан-биле «Бадылаар эргениң шынзылгазы» чок келген өске-даа соңгукчуларга шуптузунга хамааржыр.

Соңгулда хүнүнде участоктуң соңгулда комиссиязының чугула сорулгазы болза бадылаашкынның чажыт болурун сагыырын эки хайгаарап хандырары болур. Ол сорулга-биле тускайлап кылган өрээлчигештерже (кабиналарже) соңгукчуларны чалап, ынаар чаңгыстап киирип турарын таарыштыр организастаар ужурлуг. Ол кабинаже соңгукчудан өске кым-даа, безин чадаарда комиссия кежигүннери-даа кирип болбас. Бир эвес соңгукчу кандыг-бир чылдагааның ужурунда соңгулда бюллетени-биле таныжып, анаа чогуур бижилге кылып шыдавас болза, дузалаштырып алыры-биле кым-бир соңгукчуну боду чалап алыр эргелиг.

Бадылаашкын болуп турар үеде, тодаргайлаарга, тус черниң шагы-биле эртенгиниң 6 шактан эгелээш, дүнекиниң 12 шакка чедир соңгулда чоруп турар бажынга соңгулда дугайында агитация чорударын соңгулда дүрүмү хоруп турар. Ол дээрге, бистиң чуртувуста ёзулуг хостуг соңгулданың болгаш соңгукчулар боттарының күзел-соруун хостуг-биле илергейлээриниң магадылалдарының бирээзи болуп турар. Соңгулда чоруп турар бажынга бүгү-ле корум-чуруму тударын участоктуң соңгулда комиссиязының даргазы харыылаар болгаш оон айтыышкыннарын күүседири участокка келген база ында турар бүгү кижилерге албан болур.

Бадылаашкын бээри дүнекиниң 12 шакта доостур. Ол дугайын участоктуң соңгулда комиссиязының даргазы чарлаар. «Бадылаар эргениң шынзылгалыг» соңгукчулар чедип келири магат чок чүве болганда, участокта данзыда кирген соңгукчулар шуптузу эрте бадылап доозупкан-даа болза, дүнекиниң 12 шак четпээнде бадылаашкын бээри доозулган деп чарлап, соңгулда хааржактары ажыдып, түңнел үндүрүп черле болбас.

Соңгукчуларның бадылаашкынга келгенинин дугайында медээлерни участоктарның соңгулда комиссиялары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаатканы шактарында чогуур район, хоорай, кодээ, суур Советтериниң күүскомнарынга, а айыттынган күүскомнар үстүнде турар совет органнарга телефон, телеграф болгаш радио-биле дыңналып турар. Кодээ черлерде участоктар-биле кодээ күүскомнарының аразында харылзааның үстүнде айыттынган херекселдери чок болган таварызгада, тускай кижилер-биле аъттыг, машиналыг харылзаа тударын баш бурунгаар кылган план ёзугаар организастаан турар ужурлуг. Аът, машина харылзаазының харын телефон, телеграф, радио харылзаалары бар-даа черлерге магадылап белеткээн турары чугула. Ол болза харылзааның техниктиг херекселдери кандыг-бир чылдагаан-биле үрелиишкинге таварышканда, медээлерни саат чокка чедирерин хандырар.

Советтерге соңгулда болза бисте, Совет Эвилелиниң улустарының амыдыралында кажан-даа улуг политиктиг болуушкун болгаш өөрүнчүг байырлал болуп эртип турар. Бистиң республиканың ажылчы чоннары ам болур соңгулдага улам-на чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражып, анаа чаңгыс кижи дег киришкеш, оон-биле боттарының төрээн Коммунистиг партиязын, Совет чазаан долгандыр улам-на сырый каттышканын база катап көргүзерлер.

М. МААДЫ.

КОММУНИСЕР АКТИВ-БИЛЕ ШИИТПИРЛЕП ТУР

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» кодээ ажыл-агый артелинде партия организациязының коммунистеринин актив-биле каттышкан нийти хуралы болган. Аңаа СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң түңнелдери болгаш колхозтуң тудуг ажылының талазы-биле сорулгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди партбюро кежигүнү, тудуг бригадазының бригадири эш Р. Очур-оол кылган.

Колхозтуң тудуг бригадазында хүн нормазын үргүлчү 120—150 хуу күүседип турар эштер Х. Белчээ, С. Болдук, Т. Чарт-оол ышкаш мурнакчылар улам көвүдеп турар. Оон-биле кады илеткелчи болгаш санал бергеннер совет тудугжунуң ат-алдарын бужартадып, ажыл шагындан озалдаар, ажылды багай шынарлыг кылыр О. Ламажап, Б. Тембирел, Т. Ховалыг ышкаш тудугжуларны база шүгүмчүлээн.

Хуралга теве кадарчызы О. Байыр, хову бригадири Хөпенчик, ногаа бригадири Допчаа, агроном Сопуллай, колхоз даргазы В. Висляев болгаш оон-даа өскелер санал бергеннер. Олар боттарының саналынга колхоз чурттаалга тудуунуң планын эрги бажыңнарны көжүрүп тудар чергелиг арга-биле күүседип турганын чидиг-биле буруу шапканнар.

Малчыннарның культурлуг амыдыралының хандырылгазын экижидер сорулга-биле чоокку чылдарда малчыннарга чаңгыс аай хевирлиг, плиталыг, кладовкалыг, крышалыг 30 чурттаалга бажыңнарын, 200 тонна кирер тараа складын, бир гостиницаны, 2 муң баш хой кирер улуг кажааны тударын эргежок чугула деп хуралдың киржикчилери санааннар.

Суурда эмнелге, школа болгаш оон-даа өске албан черлери база чонунуң чурттаалга бажыңнары колхозта чугаа чогундан карара ыштады берген турда, колхоз баштаар чери мынчага чедир чугаа белеткевейн турарын хуралдың киржикчилери база шын шүгүмчүлеп, негээннер.

Ам үеде колхозчу ажыл-ишчилер нийтизинин малын хүр кыш ажырар дээш хамык күженишкиннерин үндүрүп турда, колхозтуң 3 тонна сигенин болунуң хууда малынга каратуразы-биле ап чидирткен коммунист В. Кульев оон өртээн колхозка мынчага чедир төлеп бербээнин база малдың чаш төлүн мелди ажаап алыр талазы-биле малчыннарга дузалаар кижилер тывылбайн турда, хуузун харап, ажыл кылбайн аңаа олурар М. Түктүг-оол, Бады-Назын, У. Ховалыг, С. Куулар ышкаш коммунистерни болгаш өскелерни-даа хуралдың киржикчилери илередип шүгүмчүлээн.

Партия организациязының агитаторлары чурттакчы чоннуң ортузунга агитация ажылын база багай чорудуп турар. Бригадирлер, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери С. Тадар-оол, С. Чабанов олар боттарынга бижыглаан малчыннарга ховар барып турарлар. Ооң түңнелинде чамдык соңгукчулар бадылаашкын каяа болурун, кым деп кандидатты кандыг округ талазы-биле депутатка бадылаарын ам-даа билбес.

Колхозта партия, комсомол организацияларының секретарьлары эштер О. Седии, А. Кара-оол, кодээ Совет даргазы Дуваа олар арагачылар-биле демиселди кончуг кошкак чорудуп турарлар. Ооң уламындан чамдык арагачылар нийтиниң хереэнге хора чедирип турар апарган. Чижээ, № 2 сүт-бараан фермазында кадарчы Т. Тас-оол хой уругларлыг, божууp чыгаан кадайын ижер-чиири, одаар ыяжы чокка каггаш, Баян-Кол аксынга арагалап турда, колхозтуң бир молдургазы сугга дүжүп өлген. Ол чорукту бригадир, коммунист эш Хөпенчик херекке албайн турарын коммунистер база шүгүмчүлээн. Чамдык малчыннарның чурттап турар бажыңнары өгден дөра. Олар бичии, тар, чугайлаттынмалы, плита чок, самдар изиг демирлиг чурттап олурар.

Коммунистернин актив-биле каттышкан бо хуралынга № 1 хойжу ферманың эргелекчизи, комсомол организациязының секретары эш А. Кара-оолду партия кежигүнүнүң кандидадындан чиигине кежигүнүнге, Бара-Тал эге школаның директору, мурнакчы пропагандист комсомолчу К. Ким-оолду партия кежигүнүнүң кандидадынга коммунистер хүлээп алган. Оон ыңай партия-күрүне контролюнуң комитединге дузалаар бөлүкту колхозтуң агроному, коммунист Ф. Сопуллдайның даргалаткаш, 9 кижи составтыг кылдыр бадылаан.

Б. БАЙНАРА.

Культура амыдыралының хүн демдеглели

ҮЗҮКТЕЛБЕС БОЛГАН. Мооң мурнунда бистиң Улуг-Хемниң Ак-Тал суурга кино чүгле ында хаая үнер турган. Эки-ле дизе, айда чаңгыс катап көрзе, экизи ол дижип турган бис.

Ам бистке кино айда 3—4 удаа үнүп турар апарган. Районнуң культура килдизиниң ажылдакчылары эштер киномеханик Ножкин, чолаачы Могильников суурувуска бо-ла чедип кээр, кино үнер мурнуу чарыында бажыңнарны кезип чораш, билеттерин садып, чонну кино көөрүнче эвилеңнеп турарлар. Ынчангаш хөй-хөй кижилер культурлуг дыштанылгазын кино көрүп, ажыктыг эрттирип турарлар.

Б. АНГЫРАК.

• • •

ТОЖУГА БО-ЛА КЭЭР. Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери сөөлгү үеде Тожу районга бо-ла кээр апарган. Ырак узакта чонунуң культурлуг негелделерин хандырарынга театрның улуг сагыш салып турарынга четтирдивис деп, хөй-хөй кижилер чугаалажып турар.

Чоокта чаа эш Дамба-Даржаага удурткан бөлүк артистер «Фараонн ар», «Хайыраа-бот» деп шиилерни болгаш концертти районнуң ажылчы чоннарынга көргүспеш барганнар. Оларны хөй чон көрген, ол болза, театр биле көрүкчүнүң харылзаазының бижыгып турарын херечилеп турар.

С. КАРА.

• • •

КОЛ КҮЖҮ — ХӨЙ-НИИТИ АКТИВ. «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында кодээ клубтуң хөй-ниитичи актив-биле харылзаазы улам-на экижип турар. Клуб чөнүлели болгаш активчилер бөлүү мында бүгү-ле бот-тывынгыр уран чүүл ажылдарын харылап, чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Мурнунда бистке чүгле ыры, танцы бөлгүмнери турган болза, ам шии, хылдыг хөгжүм бөлгүмнери база немешкен. Оларда бежен ажыг кижи киржип турар.

Көк-Чыраа сес чыл школазының башкылары Сотпа Барыңмаа, Дангыт-оол Хүрепаа, Балыжык Уйнук олар ол бөлгүмнериң ажылын удуртуп, неделя санында-ла клубка аныяктарны чыып алгаш, өөредип турарлар. Бот-тывынгыр коллективтиң киржикчилериниң мергежилин ынчаар өзүп турар. Чижээ, танцы бөлгүмүнүң сес оолдар, кыстары «Казачок» деп танцыны черле эки теп билирлер. Концерттерге ону ойнап күүседирге, чон магадап турар. Ыраажылар Сотпа Барыңмаа, Монгуш Өнермаа болгаш өскелер-даа ырны чүгле сөзү биле аялгазын шын ырлап каар эвес, ону күүседириниң уран аргаларын эки билирлер. Ындыг мергежилдиглер бистке көвүдеп турары өөрүнчүг.

Районда концерттер солчур ажыл нептерээн. Ол эки эгелээшкинге киришпишаан, Көк-Чырааның оолдар, кыстары Алдыы-Шынаага, Демир-Сугга болгаш Хайыраканга каш удаа концерт көргүскеннер. Ындыг үнүүшкүннер моон соңгаар-даа көвүдээр.

К. УРАНГАЙ.

Комсомолчу прожектор

Бүдүрүлгелерде бар четпестерни илередип, оларны чайладырының талазы-биле практиктиг хемчеглерни ап, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээрлер-биле, ажылынга харысаалга чок кижилер-биле шыңгы демиселди чорудар дугайын ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң чанында тургустунган комсомолчу прожектор штабы чарлаан. Ооң составында 10 кижи, штабты ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң бирги секретары Ю. С. Путинцев удуртуп турар.

Бо чаа эгелээшкин хоорайның албан организация черлеринде, бүдүрүлгелеринде хамы дазылдарлыг апарганы өөрүнчүг. Амгы үеде бүдүрүлгелернин комсомол организацияларында 19 комсомолчу прожектор отрядтары ажылдап эгелээн.

Оларның аразында ам безин үре-түңнелдиг ажылдап эгелей берген отрядтар бар. Кызыл-Хавак шахтазында тургустунган ындыг отрядтың штавы (начальниги эш Н. Байкалов) хөмүр даш тывыжын экижидерин контрольга алганындан бээр ол ажыл мурнундагызындан оранчок экижээн. Ол талазы-биле медээлерни, хайгааралдарны оларның шыңгыырадып чорутканы күш-ажылды чөп организастаарынга идигни берген.

«Тыва тудуг» трезинде ындыг штаб 15 кижи составтыг кылдыр тургустунган. Ол штабтың чорудуп эгелээн ажылы база элээн солун, ону трестиң кол механиги эш А. Мартемьянов удуртуп турар. Чоокта чаа олар хоорайның 26-гы кварталының тудуун чугаа болгаш тудуг материалдары-биле хандырып турарын хынаар рейдини кылган. Ол талазы-биле ында ажыл багай чорутунуп келгени рейдиниң түңнелинде илереэн. Ук кварталдың тудуунуң материалдар-биле экижидер, оон ужун тудуг ажылында аңаа туруушкуннарны соксадыр талазы-биле хемчеглер чорутунган.

Бус-трубиналыг электростанцияда комсомолчу прожектор штавы (начальниги эш Н. Борисова) бүдүрүлгеде хол-биле кылыр үрмек ажылдарның биче механизастаашкынының болунуң хайгааралынга алган.

Хоорайның комсомолчу прожектор штавы бо айда Кызылда автотранспорт ажыл-агыйларынче рейд кылырын көрген. Ол рейдиниң кол сорулгазы болза чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылдарны организастап тургузары болур.

О. НАМЧЫЛАК.

Түңнелдер болгаш сорулгалар

Чоокта чаа ажылчы чоннар депутаттарының Танды район Совединиң алдыгы сессиязынга 1963 чылда районнуң улуг ажыл-агыйының планының дугайын чугаалашкан. Бо айтырыгның талазы-биле район Совединиң күүсекчи комитединиң план комиссиязының даргазы эш Сенгижек илеткел кылган.

1962 чылда кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле республиканың ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң хереэнге районнуң ажылчы чоннары бодунуң салышкынының киирген дээрзин илеткелчи болгаш санал берген депутаттар демдеглээннер. 1961 чыл-биле деңнээрге 1962 чылда сүттү 840 тонна, эътти 955 тонна хөй бүдүрген. Күрүнеге 56170 тонна тарааны азы 1961 чыл-биле деңнээрге 7906 тонна хөй тарааны саткан болгаш 1962 чылда күрүнеге тараа дужаар хүлээлгезин район 2170 тонна хөй кылдыр күүсеткен.

Кур чер совхозу «Тиилелге» 900000 пуд тарааны күрүнеге садар деп хүлээлге алгаш, 1068000 пуд тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырынга киирген болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүгү продуктуларының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. «Коммунизмниң хереги» колхоз хүлээлгезинден ажыр 60000 пуд тарааны күрүнеге саткан болгаш сүт, эът, дук садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин районга бир дугаарында мурнап күүсеткен.

Районнуң ажыл-агыйлары 1962 чылда тараа культураларының тарылга шөлүн 20602 гектарга калбартканының түңнелинде тарааның нийти чыылдазы 6 миллион пуд ашкан.

Кодээ ажыл-агыйның продуктуларын күрүнеге садарын болгаш бүдүрерин көвүдедир дээш демиселге районнуң ажыл-агыйларындан хөй санныг мурнакчылар өзүп үнген: «Совет Россия» колхозтуң эш Сорокин бригадирлээн № 2 хову-трактор бригадазы 3418 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 15,7 центнер дүжүттү, дуржулга станциязының эш Кондрашев бригадирлээн № 1 хову-трактор бригадазы 3912 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 19,9 центнер дүжүттү. «Революцияның чалбыышкы» колхозта эш Кудрявцев удурткан № 2 хову-трактор бригадазы 2800 гектар шөлдүң гадан-на 15,6 центнер дүжүттү өстүрүп алган. Республикада сурагжыг кукурузачы эш Пикало 26 гектар шөлдүң га бүрүзүн 925 центнер, ынчаарга 80 гектар шөлдүң гадан-на 330 центнер кукурузаның ногаан массазын ажаап алган.

«Тиилелге» совхозтуң бызаа ажаакчызы Долгар Шетпиловна Моңгуш эрткен чылын 350 бызааларны чидириг чокка доруктурган болгаш хүн-дүнде немежир дириг деңзизин ортумаа-биле 690 граммадан кудулатпайн, семис-шыырак бызааларны өстүрген. Долгар 1963 чылда 320 бызааларны ажаап өстүрер болгаш бызаа бүрүзүн хүн-дүнде немежир дириг деңзизин 700 грамм чедирер деп хүлээнген болгаш кодээ ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдедир талазы-биле усть-лабинчилерниң кыйгырыын боттандырар дээш, коммунистиг күш-ажылдың бригадазының кежигүнү деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Нийтизи-биле алырга районда тарылга шөлү калбарып, ооң үнүшкүжү болгаш күрүнеге садары чыл бүрүде көвүдеп турар болза-даа, мал ажылы районда дыка хожудап турарын сессия демдеглээн. 1962 чылда районга нийтизи-биле 720 баш мыйыстыг бода мал, 3027 хаваннар, 4223 хой, өшкү өлүп хораан. Ылангыя хаваннарның өлүп хораар чоруу «Межегей», «Элегес» совхозтарда, дуржулга станциязында, «Революцияның чалбыышкы» колхозта хөй болган. Шээр малдың хораан чоруу «Коммунизмниң хереги» колхозта болгаш «Тиилелге» совхозта хөй болуп турар. Ол хире улуг чидириглерниң болганы ужуру болза, малдың азырал-ажаалдазын четпес тургусканында, ылангыя кышка багай белеткенгенинде болур. Ооң түңнелинде район 1962 чылда мал өстүрериниң планын күүсетпээн.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле усть-лабинчилерниң үлегерин эдербишаан, Тандының ажыл-ишчилери улуг чаагай сорулгаларны боттандырарын эрес-шудургу күш-ажылы-биле шиитпирлээрлер. Колхозтар, совхозтар болгаш дуржулга станциязы бо чылын кол культура болур кызыл-тасты 74430 гектарны азы 1962 чылга бодаарга 8930 гектар хөйнү тарыыр. «Тиилелге» совхоз районда улуг ажыл-агый. Ол совхоз, өске культураларны безин санаваска, чүгле кол культура кызыл-тасты безин 25550 гектарны тарыыр. Кукуруза, чочактараа, картофель болгаш бобы культураларының шөлү дыка калбарар.

Район бо чылын күрүнеге 4370 тонна сүттү, 2795 тонна эътти, 211 тонна дукту күрүнеге садар. Район нийтизи-биле бо чылын бир инектен ортумаа-биле 1527 кг сүттү, бир хойга онаалтыр 2 кг 390 грамм дукту кыргып алыр. 1962 чылда район нийтизи-биле бир инекке онаалтыр 1471 сүттү саап алган болза, улуг ажыл-агыйлар «Элегес» совхоз инек бүрүзүнден 1879 кг сүттү, «Межегей»—1970 кг сүттү саап алган. Оон ап көөрге план долдур болгаш ажыр күүсеттинер аргалар бар.

Малдың баш санын өстүрер талазы-биле ажыл-агыйларның боттарының ажылдап кылган планнарынга болгаш социалистиг хүлээлгелеринге үндезилээш, сессия ол планны бадылаан.

Салдынган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырар дээш, районнуң ажыл-агыйлары усть-лабинчилерниң үлегери-биле ажыл-агыйлар, фермалар, бригадалар болгаш малчыннар бедиткен хүлээлгелерни ап, боттарының аразында социалистиг чарышты калбартып, малдың кыштаглаашкынын организастыг, эки эрттирер, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир, кодээ ажыл-агый техниказының септелгезин март 3-те — соңгулда хүнүнде доозар дээш бүгү хемчеглерни ап турарлар.

Н. ТЕМБРЕК.

Майдыр-оолдуң звенозу

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының малы менди, хүр кыштаглап турар. Ол болза мал ажылынче кичээнгей салганын илередип турар.

Кыштаглаарже сиген соортур звенолорнуң аразында Түлүш Майдыр-оолга удурткан звенону малчыннар бо-ла мактаан тургулаар. Олар соортулгени барык 40 км ырак Кускун-Баарынче чорудуп турар.

Амгы үеде салбырның шээр малы массалыг оолдап эгелээн, а чаш малда хорамча чок. Чижээ, Моңгуш Дадар-оолдуң кодан ындан 120 хой төрээн, хураганы семис, эки дорууп турар.

Х. САРЫГ-ООЛ.

УКРАИН КУКУРУЗАЧЫЛАРДА

Украин кукурузачылар усть-лабинчилерниң эгелээшкинин деткип турар.

Украинада кукурузаның чаагай дүжүдүнүң мастерлери Социалистиг Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадыры Е. А. Долинюк (Тернополь областа СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоз) болгаш Р. Ю. Григоращук (Черновиц областа Ленин аттыг колхоз) олар усть-лабинчилерниң кыйгырыын таарзынывшкын-биле уткааннар. Мурнакчы кукурузачылар боттарының аразында чарышпышаан, чаагай дүжүттү чедип алырын: Е. А. Долинюк — 100 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден кукурузаның 100 центнер кургаг тараазын Р. Ю. Григоращук — 25 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 90 центнер тарааны алырын шиитпирлээн.

Эртемниң дузазы чокка чаагай дүжүттү чедип ап шыдавас дээрзин кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларынга байлак практиктиг дуржулга көргүзүп турар. Кукурузачылар областың кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга кукурузаның хоралакчылары-биле демиселдиң аргаларын өөренип турда бистиң фотокорреспондентивис оларга ужуражы берген.

ЧУРУКТА; дуржулга станциязының үкүштер камгалалының килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Сайко звено удуртукчулары Е. А. Долинюк биле Р. Ю. Григоращук оларга консультация кылып тур.

Фото Б. Шендлерниң. СЭТА-ның фотохроникасы.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Дүвүрээзинниг медээлер

ПОЧТА ЧЕДИРИЛГЕЗИ КАЖАН ЭКИЖИИРИЛ?

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Аксы суурунда РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү — март 3-ке үткүштүр хайныышкынныг ажыл чорып турар. Суурнуң клувунда агитпункт ажылдап, ында 18 агитаторлар суурнуң кудумчуларын хуваажып алган, суртаал ажылын чорудуп турарлар.

Кызыл-Тайга 8 чыл школазының шефке алганы инек фермазында агитатор башкылар Моңгуш Анай-оол, Ондар Чамьян, Борис Бокаштай олар-ның идепкейлиг киржилгези-биле лекторлар болгаш көргүзүг материалдары кылдынган.

Ынчалза-даа бо ажылга бир-ле берге байдал шаптыктап турар. Агитация ажылынга почта харылзаазының ажылы кончуг улуг рольду ойнаар болгай. Биске солуннар 5—7 болгаш харын 15—20-даа хонуктар чыглынгаш ээзинге чедер. Номчукчу бир угда 10—15 солуннарны алгаш, немчүүру берге, ам оларының чамдызы чок боор болгай.

Чамдык өг-бүлениң чагыткан солуннары ам-даа келбээн, а журналдар бүдүн суурга келбейн турар. Суурда 8 чыл школазының 61 рубль 90 көпеек өртектиг чагыгларындан февральдың ортан үезинге чедир чаңгызы-даа келбээн. Оларның аразында журналдар: «Огонек», «Пионер», «Семья и школа»; солуннар: «Правда», «Шын», «Комсомольская правда», эргелелдиң «Ленинчи оруқ» солуну чаңгыс-даа номер келбээн.

Магазин ажиинде почта хааржаа бар. Олче кирген чагаа ай-айы-биле аңаа чыдар. Февраль 7-де квартал комитединиң даргазы Норжуң-оол, механизаторлар Түлүш Шугуу, Сат Сарыг-оол болгаш өскелер-даа ол хааржакты ажыдыптарга, суур чурттакчыларының 17 чагаалары чыткан. Оларның аразынга «Шын» солуннуң редакциязынга баар 4 чагаа, солдат Ондар Будаш-оолдуң 1 чагаазы бар болган. Чамдык чагаалары ээлери озалдаанынга хомудавышаан, дедир ап алганнар, артканнарын комсомолчу Түлүш Шугуу хүлээп алгаш почтага чедирген.

Барыын-Хемчиктиң Ак-Довурак суурундан Д. Ондарга чоруткан 45 руб. түңнүг акша шилчидилгези Сүт-Аксынга 40 ажыг хонук сааган чыткан. Ону чоруткан кижи Хертек Балдан боду кээп ап берген таварылга база бар.

Бо четпес чорукту Чадааның харылзаа конторазы, оон Сүт-Аксының салбыры (начальниги Глухов Г. Г.) билип тура-ла эдерин ыткан. Чагыкчы кижилерниң, албан черлериниң чагыгларын четчелеп, почта тарадырын чүрүмчүдүп, орта ажылдаарын чон негеп турар.

Совхозтуң дирекциязы болгаш партия, профэвилел организациялары бо дугайында билип турар ирги бе? Байдал кажан экижиирил?

О. Доктугу.

Кызыл-Тайга сес чыл школазының башкызы.

• • •

«ХӨЛЧОК ЫРАК» ФЕРМАЛАРДА...

— Силерге лекция, беседа кылып турар бе?—деп, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң Сыг-Бажы болгаш Чедер-Аксы сүт-бараан фермаларының саанчыларындан айтырынар.

— Чо-ок, коңгүс чүве-дир. Лекция, беседа хамаан чок колхозтуң удуртур даргалары (эштер Даваалай, Быштак-оол) безин хаая келгилээр дир—деп, Чедер-Аксының саанчылары, кадарчылары хомудап олурарлар.

Ам. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага үткүштүр хайныышкынныг белеткел ажылдары чорып турда, чоннуң ортузунга агитация-массалыг ажылды улам-на күштелдирер ужурлуг турган, колхозта партия болгаш комсомол организациялары чүнү көрүп турарыл?

Ол фермалар ырак бе дээрге, бирээзи суурнуң чанында, а бирээзи суурдан үш-ле километр черде болгай.

Элдептиг чүве-дир бо. Азы колхоз төвүнге холуң эртир чоок турарга ындыг чүве ирги бе?

А. Сендажы.

Каа-Хем район, «Совет Тыва» колхоз.

• • •

АЖЫЛЫ БАГАЙ

Чөөн-Хемчик район Совединге соңгулда чорудар талазы-биле № 14 соңгулда округунуң комиссиязы багай ажылдап турар. Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы А. Контролев, ооң оралакчызы Б. Күдер-оол, секретары М. Дукар-оол олар соңгукчуларның идегеп даасканы чугула ажылын холга албайн келген.

Округтуң төвү — туйбу заводу. Ында агитпункту кылдыр ажыглап болур клуб-даа бар. Херек кырында байдал кандыгыл? Ында «Агитпункт» диген чарлал безин чок. Соңгулдаже кыйгырып турар шимелде кылдынмаан. Клуб үргүлчү-ле шоочалыг туруп келген. Кажан ажыттынганда оон чаа солуннар, сеткүүлдер тып номчуур дизе-даа тывылбас.

Соңгукчуларның ортузунга соңгулда мурнунуң агитациязын калбартырынга округтуң соңгулда комиссиязы база доктаамал кичээнгей салыр турбуже. № 14 округтуң комиссиязы шак ынчаар харысалга чок ажылдап келген. Комиссияның үстүнде адыы үнген даргалары эрткен соңгулдада база-ла «комиссия» болуп, шак-ла мынчаар эргелеп эрттирген нер. Ам ол-ла практиказындан уштунмааны ол-дур ийин.

Л. Чугур-оол.

Боттаңнаашкынның уржуу

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери 15 өреге Хендергеде хой болгаш мыйыстыг бода мал кадарып, малды менди кыш ажырар дээш болдунар аргаларны ажыглап, күженишкинниг ажылдап турар.

Ындыг болза-даа колхоз баштаар чери ында малдың байдалынче, малчыннарның амыдырал-чурттаалгазынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Хендергеде мал ажылын харылаар хүлээлгелиг бригадир эш Хуурак колхоз төвүнче көжүп чоруй барган. Ол Хендергеге ында-хаая келгеш, малчыннарны ийи-үш хондур эргий кезээш залыниче чана бергеш, ол-ла хевээр баары чаңчыл болу берген.

Амгы үеде Хендергеде хар улгатканы-биле малдың нийти байдалы дыка бергедеп турар. Ылангыя Сузугуда Доңгак Балдан-оолдуң хойларының одары баксыраан. Немелде чемгерилгеге хереглээр сиген база эвээжээн. Аңаа далбый тыртарын организастаары негеттинип турар. Ындыг аңаалыг чорук өске-даа кодаларда бар.

Бо бүгү болза малчыннарның ажылын хүн бүрү удуртуп, мал ажылының байдалын баштаар черниң мурнунга харылаар ужурлуг бригадир эш Хууракты боттаннап ажылдап турарының уржуу болуп турар.

Оон ыңай колхозта партия организациязы Хендергеде малчыннар ортузунга лекция, беседа, солун номчулгазын организаставайн турар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧАЙЫМ ЧОГУЛ ДЭЭР ЭРГЕЛЕКЧИ

Кызыл-Арыг клувунга кино болурда черле чогуур айыткан шагында үнмес, ынавыла 1—2 шак озалдап үнери чаңчыл апарган. Киномеханик эш Кудрявцев кежээкинип 7 шакта эгелээр кинону 9 шакта эгелезе экизи-ле ол. Механик кинону үзүктелдирип-ле тургаш, 11—12 шакта арай боорда тондурер. Кудрявцевтиң ээриик апарган кино үндүрген турарын бо-ла көрүп болур.

Ол клубтуң эргелекчизи чүнү көрүп турарыл? Дарья Кудрявцева (Кудрявцевтиң кадайы) клуб эргелекчилеп, библиотека ажылын катай харылап, от одаары дээш ажылы-ла хөй кижи. Ынчалза-даа чүгле кино көргүзер өйде клуб ажыдар боордан башка, орта кылган ажылы чок. Библиотеканы ажытпас, чамдык номчукчулар ном алыр дээрге «хирлени бээр» азы «чиде бээр» дээш бербес. Бар музыка херекселдери-биле аныяктар ойнаар дээрге база-ла канчап-чоор үрептеринден коргар.

Хөстүг шактарда клубка ойнаар дээрге деңги карагылчал эргелекчиниң инек саарым ол, чайым чогул деп, кончуттунгаш, клувун ажытпас болгаш дүлгүүрүн бээриинден база-ла сестир.

Шак мындыг хөй-ниитиден хоорук, амыдыралдан чыдып калган, хүү өнчүзүрек Кудрявцевтер ышкаш кижилерни чүге сула салып турарыл? Хемчээн алыр өйү келбээн бе?

О. КАВАА.

Таңды район.

КҮШТҮГ-ЛЕ-ДИР

№ 24 «Шында» парлаттынган «Мындыг таварылгалар база тургулаар» деп шоодуг чугаа мени болгаш мээн кады ажылдап турар эш-өөрүмнү дыка-ла хүвүретти. Баян-Колга, Оттук-Дашка, колхозтуң төп сүт-бараан фермазынга-даа чорумда, чамдык аныяктар оон дугайын мензэ чугаалап турдулар. Чүге дээрге бистке, ол шоодуг чугаада ышкаш, таварылгалар база турган болгаш оларны чок кылыр дээш ээзи-ле демисежип турган бис.

Ойнаар-оол — ол шоодуг чугааның маадыры. Мээн төгүм Ойнаар-оолдуу-биле барык-ла домей, чүгле бистиң назы-харывыс, ажыл стажывыс биче ылгажып турар. Мен «Х Улуг хурал» колхозка үш чыл ажыр ажылдадым. Ам клуб эргелекчизи мен. Аңаа үр эвес ажылдаан-даа болзумза, аныяктарның амыдырал-чурттаалгазында чедер-четпестерни салаа базып санап болур мен.

Бисте К. Шир-Базыр, Галина Сат, Галина Допчаа, Галина Кол, Сумбаа Кызыл-оол ышкаш, бот-тывынгыр уран чүүлге идепкейлиг киржип турар аныяктар хөй. Ынчалза-даа аныяктарның бо хөглүг, бот-тывынгыр коллективинге каттыжып кирерин күзевес, эргинин артыышкыннарынга алзы каапкар (Ойнаар-оолдуң салым-чолунга болгап тааварылга ышкаш) оолдар, кыстар база тургулаан. Чижээ, Д. биле К. өг-бүле тутка-ла каш чыл болган, бир оолдуг-даа. Олар баштай ийилээ концерттерге киржип турганнар. А эрткен чайын аныяктарның район фестивалынга киришкен олар Д. клубка безин ында хаая кээр апарган. «Чүге? Ону кым ара доктаадыпканыл?» деп айтырыгларны салган бис. Сөөлүнде билдингени мындыг: оон кадайы ашаан концерттерге киржип турган кыстарга хүнүвэр болган. Ооң уламындан ашаа концерттерге киришпестеп, идепкейи өжүп баткан турган. Бис ол аныяк өг-бүле-биле үр-ле чугаалашканывыс соонда, бүрүзүн миниип, моон соңгаар ындыг чорукта чайлап чорууруун аазаан. Ам олар эптиг болгаш найыралдыг чурттап, колхозтуң хөй-ниити ажыл-хереэнге идепкейлиг киржип турарлар. Бо ышкаш таварылгалар чамдык аныяктарга, өг-бүлелерге тургулаан. Ындыг таварылга бүрүзүн билгеш, колхозта партия, комсомол организациялары болгаш бот-тывынгыр уран чүүлдүн коллективиниң киржикчилери шынзы демисежип турганы эки түңнелдерлиг болган.

Амыдыралда херек кырында болган, ажыл-херекке моондак катнан чүүл бүрү четпестерни ажын эртеринге шоодугнуң күжү улуг, оон чадир сөзү дээштиг дээрзин эш Б. Даваанын бижээн ол чагаазы тодаргайы-биле херечилеп турар.

М. БИЛЕН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

„Малчыннар-биле ажык чугаалажыышкын“

Мындыг эге-биле бо чылдың февраль 8-те үнген «Шынга» «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының чамдык коданнарында мал чеминиң чогун, оларның чудап турарын, малчыннарның чурттаар черлериниң чедимче чогун илереткен эш Б. Карашпайның чүүлү парлаттынган.

Совхозта партком секретары эш Д. Дугур-Сурениниң редакцияга дыңнатканы болза:

Салбырда мал ашылында четпестерниң байдалын автор шын илереткен. Оймаакка турган мыйыстыг бода малды сөөлгү хүннерде чаа тудкан эки кажааже көжүрген болгаш ол инектерниң ажаанчылары малчыннарны чаа туттунган бажыңнар-биле хандырган. Совхозта рабкооптуң талазындан малчыннарны эргежок чугула барааннар болгаш аъш-чем-биле хандырып эгелээн.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКАДА

Бөгүн, февраль 27-де — ССРЭ биле МАР-ның арызында найырал болгаш кайы-кайызынга дузалажылга дугайында керээге база экономика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салганындан бээр он чеди чыл болган. Аңаа холбаштыр моол парлалгадан мооң адаанда материалдарны парлаан.

Улустуң Улуг Хуралының сессиязы

Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг Хуралының чоокта чаа болган сессиязы үш чугула айтырыгларны чугаалашкан. 1963 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын болгаш 1963 чылда куруне бюджедин сессия бадылаан база школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар болгаш улус өөредилгезиниң системазын сайзырадыр дугайында хоойлуну хүлээп алган.

1963 чылда малдың баш санын эрткен чылгызындан 4,2 хуу немештир азы нимти малды 21 миллион 868 муң баш чедир өстүргерин улус ажыл-агыйының планында көрүп турар. Ооң иштинде тевени 2,8 хуу, инек малды 7,4 хуу, хойну 4,8 хуу, өшкүнү 3,8 хуу өстүрер. Тарылга шөлү эрткен чылдан 5,9 хуу немежир. Үлетпүрнүң нимти продукциязының өзүлдези 12,6 хуу болур болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазы 6,3 хуу өзер. Бо чылын 1000 хире улуг, биче тудугларны кылып, ооң 80 ажыг хуузун ажыглалга киирерин, 160 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажылчы чоннарга тудуп бээрин улус ажыл-агыйының планында айтып турар.

Республиканың 1963 чылда куруне бюджеди улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планынга үндезилеттинген. Бо чылын куруне бюджедин орулга талазы-биле 1.390 миллион төгерик, чарыгдалын 1339,7 миллион төгериикке доктааткан. Социалистиг куруне болган үжурунда бюджеттиң нимти орулгазының 95 хуузу социалистиг ажыл-агыйлардан кирип турар. Чондан хавырар үндүрүг эрткен чылын бюджетке 5,6 хуу болуп турган болза, бо чылын 5 хуу болур. Куруне бюджединиң чарыгдалдары эрткен чылдаазындан 8,5 хуу хөй болур. Улус ажыл-агыйынга болгаш социал-культура хемчеглеринге чарыгдал бюджеттиң нимти чарыгдалының 88 хуузу болуп турар. Бо чорук социалистиг куруне ниң ёзулуг-ла мөзү-шынарын илередип турарының бир херечизи болур.

Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның акы-дуңма дузаламчызының болгаш дуржулгазының дугайын сессияга илеткелчилер онзалап демдеглеп турганнар.

Найысылалдың чонунга

Улан-Баторнуң суг дамчыдылгазының болгаш чылыг дамчыдылгазының тудуушкунунда бедик мергежилдиг совет тускай эртемниглер улуг дузаламчыны көргүзүп турарлар. Хоорайның коммунал-тудуг трезиниң янзы-бүрү участоктарында ажылдап турар совет эштер мындыг күзел-биле ажылдап турарлар: боттарының техниктиг дуржулгазын болгаш билиин моол эштеринге дамчыдып, тускай эртемниг национал кадрларны өөредир.

Мурнунда бөдүүн электромонтер турган эш Чойдок ам совет эштериниң дузазы-биле трестиң удуртукчузу — ар гелекчизи болу берген. Чоруттунган улуг ажылдарның дугайында өөрүнчүг саннарны ол көргүзүп турар. 1962 чылда хоорайга хонукта 6000 кубометр хемчээлдиг суг бээри планнаттынган турда,- херек кырында 10.000 кубометр суг бээр кылдыр ажыр күүсеттинген.

Канализация талазы-биле совет тускай эртемниглер эштер Сальков болгаш Сучков Улан-Баторнуң суг дамчыдылгазының бирги ээлчээн чогуур үезинде чедиишкинниг доозар дээш хөй чүүлдү кылганнар. Тудугнуң баштайгы чылында совет тускай эртемниглерниң тускай бөлүү ажылдап турган. Ам оларның кылып турган ажылдарын совет эштерниң белеткээни национал кадрлар боттандырып турар.

Совет тускай эртемниглерниң дузаламчызының ачызында чер кастырар ажылга улуг механизмнерни ажыглаары калбарган. Тускай эртемниглер эштер Селиверстов биле Баринов 30 кижини өөреткен. Тудугнуң баштайгы чылдарында тудуг ажылын трестиге механизастаазы 11 хуу турган болза, ол ам 60 хуу чедип турар.

Коммунал-тудуг трезиниң коллективи найыралдыг дузаламчы дээш совет тускай эртемниглерге өөрүп четтиргенин илередип турар.

Л. ЭНХЭ.

Кежээки өөредилге

Улустуң эрге-чагыргазының чылдарында чуртта культура революция боттанган. Республикада ам бүгү-ниитиниң чеди чыл өөредилгезин чорудуп турар.

Чуртта ниити билиг школаларының, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң калбак четкизи тургустунган. Хүндүс бүдүрүлгеге ажылдап хүнзээннер кежээлерде школалар парталарынга, студентилер сандайларынга өөренип олуруптарлар. Ажылдап турар кижилерниң өөренип алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган.

Бүгү дээди өөредилге черлеринде кежээки өөредилгениң салбырлары тургустунуп турар. Кижилер бүдүрүлгеге ажылдавышаан, тудугжу-инженер, геолог, экономист, агроном, башкы болгаш өске-даа тускай мергежилдерни чедип ап турарлар.

Марксизм-ленинизмниң кежээки университеди Улан-Баторда 1953 чылда ажылдап эгелээн. Оон бээр ону 900 ажыг кижи дооскан.

Чурттуң үлетпүр бүдүрүлгелеринде бүдүрүлге-техниктиг школалар болгаш курстар ажылдап турар. Башкылар билип бедидер институтта ортумак школалар башкылары кежээлерде өөренип турар.

Улан-Баторнуң 78 кежээки школаларында 11.000 чыгыы кижи өөренип турар. Республиканың үшкү беш чыл планын ёзугаар кежээки школаларның өөреникчилери 1965 чылда 14,5 муң кижи болур. Бүгү көдээ ажыл-агый каттыжыышкынна рынга эге болгаш ортумак школалар ажылдаар.

Эртем мергежил, тускай эртем чедип алырынга бүгү байдал бистиң социалистиг чуртувуста тургустунган.

Ц. ШАГДАР.

Чер ажылының хөгжүлдези

Моолдуң көдээ ажыл-агыйының аныяк адыры — чер ажылы шапкын хөгжүп турар. Черни болбаазырадып ажылдаарының болгаш дүжүт ажаап алыышкынының ажылдары сөөлгү чылдарда долузу-биле механизастаттынган. Эрткен чылын республиканың госхозтарында тракторларның саны 1959 чылдагызындан 3,5 катап, комбайннар—4,6 катап көвүдээн. Чүгле 1962 чылда безин госхозтар 800 тракторларны, 300 комбайннарны немей алган. Оон-биле холбаштыр көдээ ажыл-агыйының мергежилдиг механизаторларының болгаш тускай эртемниглерниң саны өскен. 1958 чылга деңнээрге госхозтарда механизаторларның саны 3 катап көвүдээн.

Көдээ ажыл-агыйны мурнакчы техника-биле чепсеглээринге болгаш моол национал кадрларны белеткээринге Совет Эвилели улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Эрткен чылын дүжүт ажаап алыышкынының үезинде 300 совет комбайнерлер Моолга ажылдап, моол эштериниң мурнакчы техниканы шиңгээдип алырынга дузалааннар.

Алдарлыг бригада

Орук харылзаа яамызының автобаазазының механиги эш Базар баштаан социалистиг күш-ажыл бригадазы болуунуң хүндүлүг адын чедиишкиниг камгалап турар.

Ол бригада болунуң планын тонна-километрбиле 106 хуу, сентелге планын 130 хуу күүседип, машиналар ажыглалының коэффициентизин 78 хуу болдурган. Бригаданың кежигүннериниң 80 хуузу «Күш-ажыл камгалалынга белен» деп демдектиң нормазын дужааган.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Совет ужудукчуларның рекордтары

ПАРИЖ. (СЭТА). Делегейниң ужар чүүл федерациязы -(ДУФ) совет ужудукчу Петр Остапенконуң чедиишкинин делегей рекорду кылдыр албан ёзузу-биле бадылаан.

1962 чылдың сентябрь 11-де шылгакчы Остапенко «Е-166» деп самолёт-биле (бир реактивтиг шимчедикчилиг) рекордчу бедикке — 22.670 метрге чедир ужуткан болгаш самолёттуң доктаамал дүргени ужудуушкунуң шакта 2.500 километр болган.

Остапенконуң ужудуушкунуң мурнунда каш хонук бурунгаар, сентябрь 4-те оон эжи Владимир Илюшин «Т-431» деп самолёт-биле 21.170 метр бедикке четкен болгаш шакта 2.100 метр доктаамал дүргеи ужуткан. Ынчаарда ол чедиишкин рекордка санаттынып турган. ДУФ-нуң күштүг турар чурумнарын ёзугаар ол рекордту делегей рекордтарының санынга база киирген.

Совет команда делегейниң үш дапкыр чемпиону

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Чоокта чаа Норвегияның Стокгольмда стадионунга Совет Эвилелиниң болгаш Швецияның командаларының хоккей талазы-биле делегей маргылдаазынга шиитпирлиг ужуражыышкыны болган. Совет хоккейжилер 8:0 санга тиилээш, делегейниң үш удаа чемпиону болганнар.

Маргылдаа доозулган соонда Швецияның хааны VI Густав Адольф совет командага кубокту тускаш болгаш ойнакчы бүрүзүнге байыр чедирген.

Совет команда хүндүлелдиг ёзулалын кылган. Стадионга Совет Эвилелиниң Гимнизиниң аялгазы дыңналып турган, ССРЭ-ниң тугун көдүрүп үндүрген.

База катап В. Брумель

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың спорт эвилелиниң «Медисон Сквер-Гарденге» болуп эрткен чиик атлетика маргылдаазынга Валерий Брумель бирги черни ээлээн. В. Брумель 2 метр 32 сантиметр бедикти ажыр халааш, америк атлетик Томасты база катап ашкан.

ТИИЛЕКЧИЛЕР КЫМНАРЫЛ?

Республиканың школачыларының кышкы спартакиадазы воскресеньеде үргүлчүлээн. «Совет Тываның 5 чылы» стадионга элээди уругларның болгаш оолдарының коньки талазы-биле маргылдаазы болган. Үш аңгы хемчээлдиг чарышка Кызылдың командазының киржикчизи В. Горбунова бирги черни ээлээн, ийиги черни В. Бавулаи (Барыын-Хемчик) болгаш үшкүзүн — И. Романова (Таңды) олар алгылаан. Оолдардан база-ла ындыг хевирниң чарыштарынга Ю. Сарыглар (Кызыл) дээре көргүзүглүг болган.

Конькиге мацнаарының талазы-биле түңнел үнген. Таңды районнуң келген школачыларның командазы ол талазы-биле хөй санны чедип ап, бирги черни алган, ийиги черде Барыын-Хемчиктиң школачылары, а үшкүзүн — Кызыл хоорайның аныяк конькичилери ээлеглээн.

Республиканың янзы-бүрү черлериниң келгилээн школачы конькичилерниң чедиишкиннерин демдеглеп тура, маргылдаалар үезинде илерээн четпестерни айтыры чугула. Дош кырында ийи конькичи оол маңнап үеринге белен кылдыр турупкан, чүгле судьяның командазын манап, ооң холунче карактарын чивеш кылбайн көрүп турганнар. Ол ийи дөскел чок чалыы спортчунуң карактарынче көрген кижи оларның кайызы тиилээрин баш удур билип шыдавас-ла харын. Оларның кайызының-даа карактары тиилелгеже изиг чүткүлдүүн херечилеп турар. Ынчалза-даа... кажан оларның бүттарынче көрүпкеш, барык-ла баш удур тиилекчизи ол деп чугаалавыдып болур: оолдарның бирээзи дирчигир улуг кидис ийикте конькилер баглап алган, өскези шүүп каан чарыш азы дег, чингениp каалкан. майыктааш ийиктиг конькилиг. Черле бо маргылдаага уругларның-даа арызынга ындыг хептиг конькичилерни бо-ла көрүп болур турган, оларның шуптузу Улуг-Хем районнуң школачылары болуп турганы эдеп. Республика хемчээлдиг маргылдааже качгап спортчуларын мынчаар багай хепкергеш чорудупканын кижи кайгаар.

Хаак маргылдаазының киржикчилери ол хүн хаактыг эстафетага чарышканнар. 3x2 км хемчээлдиг орукка уругларның эстафетазынга Таңды районнуң командазы тиилээн, элээди уруглардан 3×2 км хемчээлге база ол районнуң школачылары шылгараан.

Оолдарның 3×5 км хемчээлдиг эстафетазынга бирги черни тес-хемчилер чедип алган, а бичии оолдарның 3×3 км хемчээлдиг эстафетазының тиилекчизи — Бии-Хем районнуң школачылары болган.

Спартакиаданың ниити түңнелдерин үндүрүп, тиилекчилерге шаңналдар тывсырының ёзулалы ол хүн кежээ республиканың Пионерлер бажыңынга болган. Команда талазы-биле бирги черни таңдычылар ап, республика кубогуун эдилекчилери болу берген. Тус-тус тиилекчилерге мактал бижиктерни тывыскылаан.

Чурукта: 500 метрге бодунуң бөлүүнүң талазы-биле эң эки көргүзүглүг болган Володя Бинигин (Таңды район) дистанцияже үнериниң шуптумуида.

О. НАМЧЫЛАК,
А. ДЕМЕНЬКОВ.

Чамдык даап бодаашкыннарга холбаштыр

Сөөлгү үеде Совет Эвилелинден хөй санныг шериг материалдарын болгаш янзы-бүрү хевирлиг чепсектерни Индияга чорудуп берип турар дээр дугайында дыңнадыглар даштыкы парлалганың чамдык органнарынга кестүп келгилеп турар апарган. Херектиң шынныг байдалынга дүгжүр чүве чок янзы-бүрү даап бодаашкыннар мооң-биле кады нептереттинип турар.

Херектиң шыны-биле алырга, Совет Эвилели техниктиг кады ажылдажылга дугайында мооң мурнунда чарган дугуржулгага дүүштүр хыдыкчы самолёттарның бүдүрүлгезиниң талазы-биле ужар чүүл заводун тулевилээр, а ооң дараазында ооң тудуунуң талазы-биле деткимчени Индияга көргүзер апаар. «МИГ-21» деп 12 самолётту Индияга бээрин айыткан дугуржулга база көрдүнген. Оларның иштинден 6 самолётту 1963 чылда, а өскезин—1964 чылда бээр деп турар.

Мынчангаш парлалганың айыткан органнарының даап бодаашкыннары күрүнелерниң арызында харылзааларны нарыыдадып, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар талазы-биле күжениишкиннерге шаптыктаар сорулганы салып турар ышкаш-тыр.

(СЭТА).

ЧӨПШЭЭРЕЛ БИЖИКТИ ЧҮГЕ БЕРБЭЭНИЛ

Францияга мурнунда удурланыышкын шимчээшкининиң киржикчилери турганнарның Национал каттыжыышкыны болунуң конгрезинге (ук конгресс февраль 22-де Парижке ажыттынган) мурнунда лайынга кириишкеннериниң совет Комитединиң төлээлекчизин чалаан.

Комитет А. А. Федоровту конгресске чорудар деп шиитпирлээн. Ол удурланыышкынның француз шимчээшкининге идепкейлиг киришкен болгаш Верхняя Сона департаментизинге хөделип турган «Парижская коммуна» деп партизан отрядының командирының оралакчызы турган.

Ынчалза-даа француз эрге-чагырга лар совет төлээлекчиге Францияже чоруурунуң чөпшээрел бижиин бербээннер.

Парлалгага кылган медеглелинге А. А. Федоров ажылга, тайбың болгаш улустар арызынга найырал дээш демиселге чедиишкиннерлиг болурун удурланыышкынның француз демиселчилериниң конгрезинге күзээн болгаш француз эрге-чагыргаларының шынзыттынмааи хемчээн хөй-ниитиниң санал-оналы аңаа эрттирбес дээрзинге бүзүрелин илереткен.

(СЭТА).

„Дош бадыышкыны“ КИНО

«Таллинфильм» киностудиязы Аадү Хинтиниң чечен чугааларынга үндезилээш, «Дош бадыышкыны» деп уран-чечен кинофильмни бүдүрүп үндүрген. Бо кинофильмде делегейниң ийиги дайынының үезинде болуушкунну көргүзүп турар.

Вийрелайю — кеңгис куруг, бичии ортулук. Ында ээзэн каш бажың бар. Оларны долгандыр хорум даштардан өске чаңгыс-даа үнген ыяш аймаа чок. Соок далай ортузунда бичии ортулукчугаш кеңгисле эскет чок турган, хат безин аңаа дегбейн, ооң кыры-биле ужуп эрте бээр ышкаш сагындырар.

Ортулукка чурттап чораан Йыгел болгаш Лаутрикиви кезектиң ийи өг-бүлезинден чеди балыкчы өг-бүле тыптып келген. Олар кажан-даа дайын деп чүве көрбээннер. Хамада азып алган боолары-биле чүгле тюленьнер адып билирлер. Йыгелдер биле Лаутрикивилиг кезек каш дапкыр кудашкылар болуп, оларның урут-дарыы арызында өгленип-баштанып алган-даа болза, арызында эви ам-даа багай, адаанажып чораанар.

Ыржым ортулукка совет эрге-чагырга тургустунган соонда, ооң чурттакчылары чаа ёзу-биле чурттап эгелээн. Йыгелдер болгаш Лаутрикивилер балык ажыл-агыйлыг чаңгыс артельдиң кежигүннери болуп, демниг ажылдай бергени, ниити моторлуг хемелиг болганы оларга кончуг улуг ужур-дузалыг болган. Ынчалза-даа ол моторлуг хемези-биле бүгү артель каш-ла катап балыктаан. Бир-ле хүн немец самолет ужуп келгеш, ортулукту бомбалап эгелээр. Ортулук дайын байдалынче кирген. Ынчан балыкчылар артельдиң даргазы-биле кады моторлуг хемезинге олурупкаш, балыктаар дээш эвес, а далай кыдыында эрикче немец фашистерге удур партизаннап чорупканнар. Вийрелайю ортулук ээн калган: аңаа чүгле херээженнер, кырганнар болгаш бичии уруглар артып калганнар.

Кырган өгбези Лаас Лаутрикиви хөйнү көрген болгаш дуржулгалыы-биле ортулукта өске чурттакчылардан эң-не дээрези. Ол ирей кыс апарган уруу Линде-биле ийилээ чурттап олурган.

Лаас Лаутрикиви чер-делегей бүгү кижилерге «бир деңнылдыр үлеттинген», а «кижилер шупту-ла ийи бүттүг», ол ышкаш немецтерниң «азыы өске улустуу-биле бир домей» деп бодап чораан. Чок, ооң ол бодалдары шын эвес болган. Лаас Лаутрикивиге фашизм кижи көөр хөөн чок, бужар бак үүлгедиглерни көргүскен.

Азып өлүрер деп турда, Лаасты ооң уруу Линде хостап алган. Бүгү назынында адаанажып келгени Тынис Йыгелди дайзыннар азып каанын көрүп каарга, Лаастың сагыжында чер-делегей аңдарлы берген ышкаш кынны берген. Уруу кандыг өртек-биле тынын алганын билип каарга, Лааска чүү-даа херек чок апарган. Адазының тынын алыр дээш немец офицер-биле уруу Линдениң чооксулажы бергени дээш Лаастың сагыш аарып, хилинчектенип чорааны кым-даа эскербээн. Линдениң немец офицер-биле чооксулажы бергенин Лаас өршээвээн. Лааска ооң уруу ам чок — ол өлген. Кырган ирей кара чаасскаан арткан.

Чайлы берген дег делегейни катап орнунга ээ салыр дээш Лаас кызып турар. Фашизмниң араатаңзыг дерзин чоруу Лаастың чаңгыс чурттугларының килениин күштелдирген. Бир-ле балыктап чораш, турразында ажылап турган фашист Хаскени өлүргеш, дош алдынче киир октапканнар.

Дош шимчеп чоруптар, чайлы берген дег делегей катап эрги хевин кедер ужурлуг. Фашист Хаскениң өлүргени кижиниң тывар дээш, немецтер калчаалыг үүлгедиин кылыр дей бээрлер. Канчалза энил дээрзин Лаас бодап алган. Ол, бүгү бурууну бодунга хүлээп алыр. Чоокта чаа-ла «бүгү делегей кижи бүрүзүнге бир деңнылдыр үлеттинген чүве-дир» деп бодап, аас-кежиктиг амыдыралды күзеп чораан Лаас. Арткан кижилер эки чурттазын дээш, өлүмнү шилип алыр.

Я. ХЕРТЕК.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур. Хар шөлүг чагбас. Хат кошкак. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: дагыг черлерге—3—8, ийгыл черлерге—15—20, а Кызылга—16—18 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Делегейге калбак садыглажыышкын дээш

Лейпцигтиң часкы ярмарказының ажыттынарынга

ГДР-ниң Лейпцигке чылдың-на чазын болур ярмарка чаңчыл болу берген. Бо чылын марттың 3-те база-ла ярмарканың делгирр черлери хөйге калбаа-биле ажыттынар. Аңаа он-он муң кижилер баар, ооң киржикчилериниң арызынга садыг талазы-биле он-он дугуржулгалар болгаш керээлер чардынар.

Н. С. Хрущевтуң чечени-биле чугаалааны ёзугаар алырга, Лейпцигтиң ярмарказы улустарның экономика талазы-биле конгрези болур-дур. Ол болза политиктиг байдалдың экижиринге, тайбыңны хандыраарынга, чер бөмбүрзээниң чонунуң амыдырал деңнелин көдүреринге идиги бээр. Делегейниң калбак садыглажыышкыны ышкаш ындыг чүүлдер тайбыңны база күрүнелер арызында найыралды быжыглаарынга чүден артык дузалап турар. Улустарның тайбынче, экономика болгаш политика талазы-биле хамаарыштас чорукче күзели кайы хире күштүг болуп турарын херечилеп турар чүве чүл дээрге, садыг болгаш экономиктиг хөгжүлде айтырыгларының талазы-биле Бүгү делегейниң чөвүлел хуралын эрттирер дугайында Совет Эвилелиниң саналынга бүгү чурттарның чөпшээрел турарын илергейлээни болур-дур. КНО-ның Социал-Экономиктиг Чөвүлели ындыг чөвүлел хуралды чыыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Лейпцигтиң бо чылгы ярмарказы улустар арызының садыглажыышкынынга ылгай көөр болгаш хоругдал кылырының политиказынга удур демиселге бодунуң салыышкынын киирер дээрзинге чигзиниг турбас. Делегейде күштерниң дензилгүүрүнүң өскерли бергениниң шынныы-биле көрүп билир, капиталистиг чурттарда ындыг кижилерниң, чүвени угаазылалдыы-биле бодап турар экономистерниң хүрээлени улам-на калбарып турар. Барыын талакы чурттарның чамдык чазактарының болгаш күрүне ажылдакчыларының чорудуп турары садыглажыышкынга чурттарны ылгай көөрүнүң болгаш кызыгаарлаарының политиказы угунда барып харын ону эгелээннериниң боттарынга когаралды чедирген. Эрткен чылдар ол дугайын бүзүрелдии-биле көргүскен. Чижээлээрге, Американың Каттышкан Штаттары Совет Эвилели-биле садыглажыышкынга өнедиин моондактарны кылып турза-даа, ол чорук ССРЭ-ниң экономиказының кайгамчык улуг хөгжүлдезин саададып шыдаваан. Ынчаарга ГДР-ге удур Барыын Германияның чорудуп турары экономика талазы-биле дайынында Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизиниң айытканы бистиң күрүнеге социализмни тургузарының планнарын улам ынай чедиишкиннии-биле боттандырарынга моондак кадып шыдавас дээрзин бүзүрелдии-биле чугаалап болур. Ооң ындыг болурунуң ужуру хамыктың мурнунда чүл дээрге, ГДР болза делегейниң күчүлүг социалистиг системазының тудуш кезээ болуп турары болур-дур.

Мооң мурнунда турганы-биле бир домей, Лейпцигтиң бо чылгы часкы ярмарказын белеткеп турда ону хүлээп албазының ажык-даа, чажыттаа таварылгалары тургулаан, делгээри-биле ынаар бараанар сөөртүрүнге чөпшээрел бээриндеи ойталап турган чүүлдер база бар турган. Ынчалза-даа бүгү делегейге хостуг садыглажыышкынга идиги берип турар бистиң ярмаркавыстың сорунза дег тыртып турар күжү ол ындыг өжээргек хөделиишкиннерни буурадып турар. Ярмаркага алдан чурттардан төс муң даштыкы садыг бүдүрүлгелери болгаш фирмалары боттарының бараанарын делгээрлер.

Ярмарканың салбыр бүрүзүнде хөй-хөй чурттарның кылыгларының, бараанарының ассортиментизин киирген. Чижээлээрге, станок тудуунуң талазы-биле чээрби күрүнелерден делгиирлер, пөс үлетпүрүнүң талазы-биле — чээрби беш чурттардан фирмалар, аъш-чем бараанарының талазы-биле—дөртен хире күрүнелерден делгиирлер киржип турар. Ярмарканың чөөн чүктүң-даа, барыын чүктүң-даа чурттарын киириштирип турар ол ындыг интернационалчы байдалы болза аңаа садыг талазы-биле хөй-хөй дугуржулгаларны кылырынга чугула үндезин болуп турар. ГДР-ниң барык алды муң бүдүрүлгелери дашкаар садыглап үндүрер продукциязын ярмаркада калбаа-биле делгээн.

Лейпциг ярмаркасы мооң мурнунда-даа кижи ниитилелиниң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң деңнелиниң хемчээкчизи болуп турган. Ам ол талазы онза илергей болур, чүге дээрге ярмарка бо чылын: «Эртем-техниктиг депшилгениң оруу-биле—улустар арызының садыглажыышкынын хөгжүдеринче, тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээш»—деп лозуннун адаа-биле эртип турар.

Лейпцигтиң амгы ярмарказы делегей рыногунга чижип шыдаар кылыгларны делгеп көргүзер. Садар болгаш садып алыр, деңнээр болгаш өөренип көөр, информастап бээр болгаш өөренир — социалистиг лагерьниң чурттарындан тускай эртемниглер-биле кады бистиң республиканың даштыкы садыг ажылдакчыларының, тускай эртемниглериниң, инженерлериниң, экономистериниң болгаш эртемденнериниң боттарының мурнунга салган сорулгазы ол-дур. Социалистиг өске-даа чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле ГДР-ниң экономика болгаш садыг талазы-биле харылзаалары чыл келген тудум-на өзүп, быжыгып турар. Ол дугайын Лейпциг ярмарказынга база катап илези-биле көргүзер. Совет Эвилели—ГДР-ниң даштыкы садыглажылгазында эң-не улуг болгаш эң-не чугула күрүне ол. Оон-биле ол болза бистиң ярмаркавыстың эң-не улуг экспортчузу болуп турар. Кайы-кайызынга ажыктыг кылдыр садыглажыышкын, специализастаашкын болгаш кооперастаашкын моон мурнунда эрткен чылдарда-ла бистиң чурттарның арызынга бараан солчуушкунунуң дүрген калбарарынга чедирген.

1963 чылдың часкы ярмарказы Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң киржикчилери чурттарга, социалистиг бүгү-ле күрүнелерге күш-ажылдын улустар арызынга социалистиг хуваалдазының түңнелдерин кылырының бир янзы чепсээ болур, а оон-биле кады ол болза ол чурттарның арызынга экономика талазы-биле кады ажылдажылганы улам ынай быжыглаарының сорулгазынга информацияның үндезини болур.

Социалистиг чурттардан алырга, Совет Эвилелинден аңгыда эң-не хөй делгиирни Чехословакия болгаш Польша киирер. Венгрия, Болгария, Куба болгаш Югославия ышкаш ындыг чурттар коллективтиг улуг делгелгелер-биле ярмаркага киржир. Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Вьетнамның Демократтыг Республиказының, Моол Арат Республиканың болгаш Румын Улус Республиканың информастыг делгелгелери база тургузулаан турар. Барыын Европаның капиталистиг чурттарындан ийи чартык муң бүдүрүлгелер болгаш фирмалар ярмаркага киржир бис деп медеглээннер. Лейпцигже оруктта Африка, Азия болгаш Америк диптерден бараанар база кел чыткылаар.

Бүгү чүүлдерден алгаш көөрге, Лейпцигке ам болур ярмарка чедиишкиннинг болур. Ол ярмарка болза тайбыңга ынакшылдыг кижилерниң, ооң иштинде хөй-хөй политиктиг ажылдакчыларның, экономистерниң, коммерсантыларның күзел-соруун болгаш чүткүлдерин улустар арызының садыглажыышкынының ылгай көөр чоруктан, өнедиин кылган моондактардан хостаар, ындыг садыглажыышкынны бүгү чурттарның улустарының чаагай чоруунга бараан болур кылдыр хөгжүдер деп негелдеге каттыштырары чугаажок.

Курт ШНЕЙДЕР.
Немец журналист.
Лейпциг хоорай.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Иван Бровкин мур черде» 9.40, 11.40, «Аныяк чылдары» 1.40, «Каролина Риенская (делгем экранныг) 3.40, 5.40, 7.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зини. Гнат!» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шериг чашыды» 10.30, 1.30, «Поезд чөөн чүкче бар чор» 3.30, 7.30, «Куруг рейс» (делгем экранныг) 5.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол чүгле оюн-баштан болган» 3.15, 7.15, «Бистиң ниити өннүүвүс» 5.15, 9.15 шактарда.

Лопсан Лариса Кенденовнаның адынга бышкан билигниң № 377933 аттестады читкен төлээде ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—51, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00266. Чагыг № 116. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болган Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
ФЕВРАЛЬ
28
ЧЕТВЕРГ
№ 50 (5454).

Өртээ 2 көн,

Кара далайның далайжыларынга байыр чедириишкини

1963 чылда чүс сөөртүрүнүң күрүне планын чедиишкиннит күүседиринииң тапазы-биле сарулгаларны чугаалаашкын көөр дээш чөвүлээ хураада чыглып келген, Кара далайның далайжыларының хей муң кижиниг коллективиниң төлээлекчилеринге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелин байыр чедириишкинин черутпаа.

Эртнен 1962 чылда Кара далайның далайжылары эки аныладааннар деп, байыр чедириишкинииде чугаалап турар. Ам кол-ла кичээнгейни аныяда бар болуп турар четпестерни чайлавырынче угаадырган турар улуг.

Социалистиг чарышты хогшүтпүшаан, мурнакчы коллективтерниң аныяның дуржулгазын калбаа-биле неперетпишаан, Кара далайның пароход черииниң аныдакчылары күш-аныла чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр, бистиң чуртувуска коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарының ниити херээнге төлептиг салыышкынын кинрер дазрзинге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелин бүзүрелин илереди турар.

(СЭТД).

МАЛЧЫННАРНЫҢ ДҮЖҮДҮ

Материалдыг байлактарның база бир тургузукчузу — малчынның күш-ажылы, оон мергежилги бистиң чуртта шактеринүң, металлургтун, пес-таавычының болгаш өске-даа совет кижилеринең ажыл-ижи ышкаш каяа-даа база-ла шак ындыг хүндүлүг. Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар чоокта чаа бистиң республиканың 7 малчыннарынга «Тыва АССР-нин аддарлыг малчыны» деп хүндүлүг атты тывыскан. Оларның аразында хоочун хойжулар Салчак Бөрбек, Ховалыг Сандыспаа, дуржулгалыг бызаа ажаакчызы Домна Завьялова болгаш өскелердээ бар.

Тараажылар дүжүдүн кызыл, а малчыннар дүжүдүн кыжын ажаап алыр деп улустың чугаалажыры-ла шын. Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының бригадаларында, сүт-бараан фермаларында ам малдың түлүк солдаашкыны чорун турар. Амгы үеде бир эвес малче хайгаарал бичии-ле кошкадыр болза, чидириг ковүдээр, а чангыс хураган ийикпе бызаа ышкынаргала Төрээн чуртка бүдүн хой азы инек эдээн чедир бербээни, сүт болгаш дүк бүдүрериң кудулаткаңы болур дээрзин малчыннар эки билдир.

Тараа болгаш мал продуктуларын бүдүрериң ковүдедири дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында усть-лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинин деткивишаан, аңаа улам сорук кирген бистиң малчыннарывыстың ам элбек дүжүдүнүн дугайында өөрүнчүг медээлер республиканың бүгү черлериниден хүн бүрү кээп турар. Чөөн-Хемчикте «Большевик» колхозтуң хойжузу Максим Мөгдүм сөөлгү хүннерге чедир төрээн 358 хоюндан 362, «Найырал» совхозтуң—Ооржак Ойбаа 482 хоюндан 518, «Тес-Хем» совхозтуң—Улуг Бүр 215 хоюндан 225, «Чыраа-Бажы» совхозтуң—Донгак Седен 300 хоюндан 317 хураганы менди алган, эки дорукторуп турар. Шак ындыг бедик көргүзүглер сүт-бараан фермаларында база хей.

Амгы үеде мал фермазы, хойжу бригада болгаш кодан мал бүргүзү колхоз бүдүрүлгезиниң эң шинтирлиг участогу болуп турар. Малчыннар чыккылама соокту-даа, харлыг шуургааны-даа чоовайн, дангаар эртеңден өрай дүнге книр карак кызыл ажылдап турарлар.

Нинтиниң малын хүр кыштагладыр, оон чаш төдүн бүрүн дорукторуп өстүрер дээш партийжи удуртулганы, ажыл-ишчи башкарылганы кайда эки тургускан болдур, онда көргүзүглер өөрүнчүг, малчыннарның дүжүдү байлак болуп турар. Өөрүнүң «Коммунизмче орук» колхозунуң сөөлгү хүннерге чедир төрүттүнген 2450 ажыр-анай, хураганы шуптуг менди. Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунда баштайгы төрээн 940 хойдан 21 хой ийистээн. «Барлык» совхоз 50 хире, «Тес-Хем» совхоз 60 ажыг сакманщиктерни кыштагларже немей үндүрген. Ферма болган бригадаларже мал чеми сөөртүр, кур одарларның харын далбыйлаар хемчегларни оларда организастыг чорудуп турар.

Мал ажылында ам эң-не харыысалгалыг үе. Малды хүр кыш ажырары-биле кады төрүттүнген чаш малды бүрүн камгалап өстүрер деп харыысалгалыг ажыл ам келген. Бир эвес малга четчир чемни, таарымчалыг кажаапы чогүүр өйүнде белеткеп алган, кодан малды дуржулгалыг кадарчылар, ажаакчылар-биле хандырган болза, чеженин-даа улуг хар, кыштың соогу девиденчиг байдалды болдурбас ужуруг. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары мал кыштагладыышкынын багай организастаанындан амгы үеде бергедээшкинге таваржып, ылангыя чаш малга улуг чидиригин болдуруп турары харааданчыг.

«Найырал» совхозта сөөлгү хүнмерге чедир 5670 ажыг хой төрээн, оон төлүн бүрүн алган болза, чеже кодан аныяк мал немешпес дээр. Мал ажылынче кичээнгейни кошкатканындан ам чамдык кыштагларда дувуренчиг байдал илереп турар. Чинге-Ховуда Тулуш Балганның коданында төрүүр 500 хой бар, оон 76 хой болдаан, а 74 хой ара салган. Ол кыштагда малга бөөр дус шагда төнген. Бир эвес ажаалдазы эки, күжү семис болза малга белен ажыг-даа болбас, оон чаш төлү-даа ботпур, дүрген мандыычал болур.

Ол совхозтан база бир чижек. Сарыг-Сигенде Сат Бүрбү-Доржунуң коданында 480 хой бар. Февраль 20-де дүштекинин 12 шакка чедир ол хойжу хонуг одарже үндүрбээн болган. Немелде чем-даа бербес, эртен орайга чедир, а кежээ эрте кажаалап турарга мал каңчап шыдажыр боор. Бо улгайын малчынның чанчыккан байдал-биле ону херекке албайн турары ол совхозтуң удуртукчуларының, түскай эртемнигларының негелдезиниң кошкаан көргүзүп турар. Мал ажылында четпестер, ылангыя чаш малда хорамча «Сүт-Хөл» совхозта, Улуг-Хемниң Жданов аттыг, Тес-Хемниң «Чаа орук» колхозтарында болган өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларында база илереп турар.

Мал ажылынга удуртулганы амгы негелдеге дүүштүр экижидер талазы-биле районнарның партия комитеттери, колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдери болган райкүүскомнар боттуг хемчегларни алыры чугула. Көдээнин бүгү ажыл-ишчилериниң амгы кичээнгейин мал ажылынче, оон чаш төлүн бүрүн дорукторуп өстүрериче угландырар, малчыннарга дуза көргүзер, ылангыя малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазын экижидер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң чоокта чаа болган бешки пленумунуң доктаалын көдээге ам дүрген боттандырар херек. Бо талазы-биле колхозтарда, совхозтарда партия организациялары боттуг ажылды чорудар ужуруг.

★ ☆ ★

Партияның, улустуң бузулбас чаңгыс эви

Л. И. Брежнев, Ф. Р. Козлов, А. И. Микоян, А. П. Кириленко оларның соңгукчулар-биле ужуражыышкыны

МОСКВА. (СЭТА). Москва хоорайның Бауман сонгулда округунуң соңгукчулары РСФСР-нин Дээди Соведининиң депутадынга боттарының кандидады, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев-биле ужуражыр дээш Эвилелдер Бажынының Колонналыг залынга чыглып келгеннер.

Бүзүреттирген кижи — ССРЭ-нин Сан министерстволунуң улуг экономизи А. А. Вавилов чүве чугаалаан. Коммунизм тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннерин совет улус бистиң Коммунистиг партивыстың мерген угланныг удуртулгазы-биле чоптүг холбаштырып турар деп, ол чугаалаан. Экономиканы дүрген хогжүдеринче, чуртту эргелеп башкарынга ажылчы чоннарның калбак массаларын хаара тударынче угланган эң чугула шиитпирни Төп Комитеттиң ноябрь Пленуму хүлээп алган. Ол шиитпирлерни бүгү чонизин-биле деткээн.

Партия биле улустуң бузулбас чаңгыс эви—бистиң ниитилел болган күрүне тургузуувустуң быжыглаарын үндезинин. Ол чангыс эң соңгулда кампаниязының чорудулгазында тодаргай илереп турар.

Оратор Леонид Ильичиин Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненин коскү ажылдакчыларының бирээзин, күженишкинниг, мергежилдиг, негелделиг, сагыш човангыр партийжи болгаш күрүне удуртукчузу деп характерлээн.

Депутатка төлептиг кандидат — Леонид Ильич Брежнев дээш бадылаашкының бээринче А. А. Вавилов соңгукчуларны кыйгырган.

Москва почтамтызының сорттакчызы А. Т. Гладкевич, инженер-экономиктиг институттуң студентизи Валентина Печенина, бойдус артемининиң болгаш техника төөгүзүнүң институдунуң директору, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Б. М. Кедров, 181-ги школаның башкызы Л. В. Чеснокова олар база-ла чүве чугаалааннар.

Л. И. Брежнев чүве чугаалаан, бодун депутатка кандидат кылдыр депшиткен соңгукчуларга сеткилиниң ханызындан өөрүп четтирген.

Үлетпүрүү, көдээ ажыл-агыйны, ада-чурт эртемин болгаш техниказын, улус өөредилгезин болгаш культураны улам ынай хогжүдеринин айтырыгларын Л. И. Брежнев тодаргай чугаалаан.

Партияның Төп Комитедиң, Совет чазак СЭКП-ниң XXII съездизининиң директиваларын болгаш бистиң бүгү чонувустуң тура-соруун күүсетпишаан, бүгү-ниитиг тайбыңны быжыглаарын чедип ап турар деп, эш Брежнев онзалап демдеглээн.

Совет улуска, ленинчи партияга, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының улуг херээнге бараан болурунга бодунун бүгү күштерин бээрин Л. И. Брежнев түңнелинде соңгукчуларга шынзаткан.

• • •

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Москва заставазының төлээлекчилери — РСФСР-нин Дээди Соведининге соңгулда талазы-биле Москва соңгулда округунуң соңгукчулары Культураның А. М. Горький аттыг ордузунуң зажок улуг делгем залынга чыглып келген. Россия Федерациязының эрге-чагыргазының дээди органының депутадынга бодунуң кандидады, СЭКП ТК-нын Президиум кежигүнү, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев-биле ужуражыр дээш Эвилелдер Бажынының Колонналыг залынга чыглып келгеннер.

Бүзүреттирген кижи — ССРЭ-нин Сан министерстволунуң улуг экономизи А. А. Вавилов чүве чугаалаан. Коммунизм тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннерин совет улус бистиң Коммунистиг партивыстың мерген угланныг удуртулгазы-биле чоптүг холбаштырып турар деп, ол чугаалаан. Экономиканы дүрген хогжүдеринче, чуртту эргелеп башкарынга ажылчы чоннарның калбак массаларын хаара тударынче угланган эң чугула шиитпирни Төп Комитеттиң ноябрь Пленуму хүлээп алган. Ол шиитпирлерни бүгү чонизин-биле деткээн.

Партия биле улустуң бузулбас чаңгыс эви—бистиң ниитилел болган күрүне тургузуувустуң быжыглаарын үндезинин. Ол чангыс эң соңгулда кампаниязының чорудулгазында тодаргай илереп турар.

Оратор Леонид Ильичиин Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненин коскү ажылдакчыларының бирээзин, күженишкинниг, мергежилдиг, негелделиг, сагыш човангыр партийжи болгаш күрүне удуртукчузу деп характерлээн.

Депутатка төлептиг кандидат — Леонид Ильич Брежнев дээш бадылаашкының бээринче А. А. Вавилов соңгукчуларны кыйгырган.

Москва почтамтызының сорттакчызы А. Т. Гладкевич, инженер-экономиктиг институттуң студентизи Валентина Печенина, бойдус артемининиң болгаш техника төөгүзүнүң институдунуң директору, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Б. М. Кедров, 181-ги школаның башкызы Л. В. Чеснокова олар база-ла чүве чугаалааннар.

Л. И. Брежнев чүве чугаалаан, бодун депутатка кандидат кылдыр депшиткен соңгукчуларга сеткилиниң ханызындан өөрүп четтирген.

Үлетпүрүү, көдээ ажыл-агыйны, ада-чурт эртемин болгаш техниказын, улус өөредилгезин болгаш культураны улам ынай

ТАРЫЛГА МУРНУНУҢ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Тарылга чоокшулаан

Үрезиннер белен бе?

1963 чылда тараа, эът, сүт болгаш кезээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрериниң кевүдедири дээш Кубань тараажыларының инициативазын ёзугаар бистиң чуртта эгелээн социалистиг чарыш улам-на калбарып турар. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырары-биле холбашкан, бүгү улустуң ол шимчээшкининге кедээнин бүгү ажыл-ишчилери хаара туттунган. Колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, тускай эртемниглер, ажыл-агыйларның удуртукчулары бедиткен хүлээлгелерни албышаан, ол хүлээлгелерни күүседириниң чаа курлавырларын илередип, ылангыя часкы тову ажылдарынга белеткелди күштелдирип турар.

Республиканың ажыл-агыйларының дыка хөй коллективтери үрезиннер дугайында улуг кичээнгей салып турар. Бир эвес херээнге шынар чок үрезиннер чаштынар болза бедик дүжүт өстүрер дээш тараажыларның чарыглап турары улуг болгаш чиик эвес күш-ажылы хей халас баар дээрзин тараажы бүрүзү аки билип турар. Оон ужурунда мурнакчы ажыл-агыйлар үрезиннерни чажып тарыырының бедик шынарынга чедирер дээш хыналчалыг ажылдап, оларны каш катап арыглап турар.

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемде «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтар үрезиннер арыглаашкынын бүрүнү-биле дооскан. Оларны чажып тарыырының чогуур шынарларынга чедирген. Улуг-Хемде «Х Улуг хурал» колхоз үрезин арыглаашкынын эки чорудуп турар. Часкы тарылгага үрезин материалдарын белеткээр талазы-биле ажылды чедиишкинниг организастап турар ажыл-агыйлардан өөрүнчүг медээлер редакцияга кээп турар.

Ындыг болза-даа үрезин арыглаашкыны республикада шыдажыр аргажок оожум чоруп турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда тараа арыглаар 300 ажыг машиналардан үрезин арыглаашкынында чүгле 150 хире машиналар ажылдап турар. Үрезиннерниң шынарын хынаары колдуунда доозулган. Ындыг болза-даа Тес-Хем, Өвүр районнарда бар үрезиннерниң шынарын хынаары чүгле 58,6—66,4 хуу күүсеттинген. Оон-биле кады тараа бүдүрерин кевүдедири дээш, дүжүттү бедидери дээш демиселди сөс кырынга чорудуп, ол сорулганы чедип алыр талазы-биле херек кырында тодаргай хемчеглер албайн турар удуртукчулар болгаш тускай эртемниглер колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлге эргелелдеринде эвээш эвес. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарының ажыл-агыйларында үрезин арыглаашкыны дендии багай организастаттынган, үрезиннерниң хөй кезии шынар чок: боктуг, ол-шыктыг болуп турар.

Бо дугайында республиканың статистика эргелелиниң үрезин фондузунуң байдалының дугайында моон адаанда көргүскен медээни херечилеп турар:

Районнар	Хынап көрген үрезин (барынга удур хуу-биле)	Боктуг, үнүүчел шынары куду үрезин (хынааныңга удур хуу-биле)
Барыын-Хемчик	98,0	86
Чөөн-Хемчик	97,8	77
Улуг-Хем	93,3	86
Таңды	99,2	63
Бии-Хем	99,8	85
Каа-Хем	97,7	88
Тес-Хем	58,6	81
Өвүр	66,4	100

Үрезин шынары хынаар лабораторияга хынаан, шынары багай деп санаткан үрезиннерден боктуг үрезиннерниң хуузу кевүдеп турар. «Барлык», «Шекпээр», «Сүт-Хөл», «Найырал», «Тес-Хем» совхозтарның лабораторияга хынаан үрезиннер чажып тарыырының шынарынга бүрүнү-биле четпес (боктуг, ол-шыгы улуг, үнүүчел шынары эң-не куду) болган. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы», «ҮТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Элегес», «Тиилелге» совхозтарның, дуржулга станциязының хыналтынган үрезиннериниң хөй кезии база-ла ындыг болуп турар.

Үстүнде таблицада көргүскен чурагайлар болгаш илереткен өске-даа чижектер байдалдың дүвүреңчиин боттары-ла херечилеп турар. Бир эвес үрезиннерниң шынарын бедидеринче угланган хемчеглерни доп-дораан албас болза үрезиннерниң шынарын дыка кудуладып, бедик дүжүттер алырынга багай салдарны чедирип болур. Бо дугайын бүдүрүлге эргелелдериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, агрономнары, оларда партконнар секретарьлары билип турар бе? Багай шынарлыг үрезиннер чажып тарааның түңнелинде дыка хөй колхозтарга болгаш совхозтарга чавыс дүжүттер ажаап алдынган. Эрткен чылдың частырыгларындан олар чогуур түңнелдер үндүрген бе? Чок. Харын эрткен чылдың частырыглары ам база катаптап турар.

Чөөн-Хемчик, Тес-Хем бүдүрүлге эргелелдериниң ажыл-агыйларының хыналтынган үрезиннериниң хөй нуруузу боктуг, ол-шыгы бедик, үнүүчели куду болуп турар. Үрезин тарааларның шынарын баксыратпас төлээде, оларны доп-дораан арыглаар, кургадыр херек. Мону боттандырарда үрезин арыглаар звеноларны ажыл-агый бүрүзүнге тургузары, оларны ийи ээлчег-биле ажылдадыры чугула. Маңаа эң чугула чүве болза тараа арыглаар машина бүрүзүн бичии-даа анаа тургуспайн, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдадыры болур.

Колхозтарда болгаш совхозтарда үрезиннерниң шынарын бедидери-биле шынар чок тарааны эки тараага орнап алырын чазак чери ажыл-агыйларга чөпшээрээш, тараа продуктулар эргелелиниң шугуму-биле тускай фондуну тургускан. Ындыг болза-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары бо хемчегни боттандырарынче далашпайн турар. Таңдының бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары чүгле 100 тонна үрезинни орнап алган. Үрезиннер орнаар талазы-биле ажыл Чөөн-Хемчик эргелелиниң ажыл-агыйларында база багай организастаттынган. А Тес-Хем эргелелиниң ажыл-агыйлары үрезиннер орнаарынче амга чедир эгелеп кирбээн. Бүдүрүлге эргелелдериниң кол агрономнары эштер Сердюк, Бондарь, Бады-Суур олар үрезиннер орнаарын дүрген доозарынче, черле үрезиннерни чажып тарыырының шынарынга чедир арыглаар, хораннаар хемчег алыр ужурлуг.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бо чылын тараа бүдүрерин кевүдедириниң талазы-биле бедик хүлээлгелерни алганнар. Ол хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирде тараа культураларының дүжүдүн бедидери өргежок чугула. Маңаа ам кол чүве болза ажыл-агый бүрүзү часкы тарылгага эки шынарлыг үрезиннерни белеткээри болур.

Техникага камныг болур

Кижиниң ажылын чиигедип, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин база мал ажылының чиик өртектиг продуктуларын алырынга дузалап турар чаа-чаа машина-техниканы камныг, бедик бүдүрүкчүлүг эдилээри — хамыктың чугула айтырыгларының бирээзи болуп турар.

Бо талазы-биле Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозта байдал кандыг болуп турарыл? Колхозтуң баштаар чери (даргазының оралакчызы эш Самбылдай) техниканы башкарар механизатор, чолаачы кадрларының белеткелинче чугаар кичээнгей салып келген. Ынчангаш колхоз ам 16 чолаачыларлыг. 13 трактористерлиг болгаш өске-даа техниктиг кадрларлыг. Профессионал-техниктиг училищеде 9 кижи өөренип турар.

Ынчалза-даа техниканың күчүзүн чөптүг ажыглаар, ону камныг эдилээр талазы-биле чолаачылардан болгаш механизаторлардан негелде бо колхозта багай тургустунганын ыттавас аргажок. Чолаачы М. Чоотпан «ГАЗ-51» маркалыг чүък машиназын үрей маннаткаш, бодунуң бажыңының чанында тургузуп каанындан бээр бир чыл чедип турар. Чолаачылап турган А. Байнов база бир ындыг машинаны үрээш, Чадаана хоорайда таныжының бажыңының чанында эрткен чылдың июль айда-ла каапкан хевээр. Чолаачы Түмен-Назын «ГАЗ-69» маркалыг 2 чүък машиналарын үреп каапкаш, колхоз ону хөй херекти үндүрүп турган септеткен. Ол-да эштиң үрээни «Беларусь» деп бир трактор оңгарда хээн каан чылдар. Техниканың айыыл чок чоруун тургузарын шыңгыыратпаанындан бир автомашина шуут өртенген.

Колхоз чүгле септелгелерге эрткен чылын 4833 рубльди чарыгдаан.

Колхозка техниканың эдилелин кижилер талазы-биле чорутса чогуур чамдык организастыг ажылдарны артельдиң баштаар чери-даа, партия организациязы-даа чорутпайн турарын миннир ужурлуг. Чолаачыларның болгаш механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Даш гаражтың тудуу үш чыл ажыр үргүлчүлеп турар. Чүгле 4 машина кирер бир өрээлди ажыглап эгелээн болза-даа, оон соогу аажок. Колхозтуң 14 чүък машиналарының 10 хирези чолаачыларның бажыңнарының чанынга тура хонгулаар. Ынчангаш оларны эртенин-не эргизип, хөделдирип алырынга хөй үе-шак эртип турар. Амгы үеде чүгле 5 машина ажылдап турар. Машина-техника кезектерин шыгжаар тускай склад бо колхозта чок. Кол механик П. Чыыбаң-оол техниктиг контрольду шыңгыыратпайн турар. Техниканы үрээн кижилерден негелдени шыңгыырадыр, оларның ажылга харысалгазын бедидер, үрелген чүүлдерни бурууллуг болган кижилерден төледип алыр ужурлуг. Ындыг негелде мында кошкак. Чолаачылар М. Чамыян, М. Өтүк-оол олар акт ёзугаар төлезе чогуур 111—115 рубльди дыка үр үениң иштинде төлевейн турарлар.

Партия организациязы чолаачыларның болгаш механизаторларның дуржулгазын нептеретпейн, оларның аразынга социалистиг чарышты организаставайн келген. Техниктиг кадрлар политөөредилгеге киришпейн турар.

Ол бүгү четпестерни узуткаарының хемчеглери чүге алдынмазыл? деп айтырыгны колхозтуң баштаар черинден салыры шын болур ужурлуг.

Д. ЧЫМБА.

МУРНАКЧЫ ТРАКТОРИСТ

Түлүш Анай-оол «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң тракторизи. Ооң тракторист стажы он чыл болуп турар.

Ажыл-агый чылының кандыг-даа үезинде ооң ажылы сонсавас. Ажылга үргүлчү кызымаккай чоруу дээш өртектиг чүүлдер-биле болгаш хүндүлел бижиктер-биле ол хөй удаа шаңнадып келген.

Эш Анай-оол эрткен чылын «ДТ-54» деп трактор-биле чымчак чер андарылгазынче шилчидерге 2220 гектар черни аңдарган. Кышкы үеде малчыннарның ажылынга дузалажып, сиген, саваң болгаш силос сөөртүрүнге эки ажылдаан.

Чоокта чаа эш Анай-оолду тудуг ыяжының белеткелинче чоруткан. Ыяштарны тайгадан машина орууңче үндүр сөөртүрүнүң нормазын ол база-ла ажыр күүседип турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларның хүнүнге чедир хүн бүрүнүң ажыл нормазын 175—200 хуу күүседирин ол хүлээнген.

Д. ШЫНАРАП.

Малчыннарның белээ

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Соңгулда хүнү чоокшулаан тудум-на анаа белектиг ужуражыры дээш ажыл-иш бүгү черде улам хайныгып турар. Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң малчыннарының чедиишкинин маңаа чижек кылдыр көргүзүп болур.

Бо чылдың баштайгы кварталында күрүнеге 80 центнер эът белеткээр хүлээлге алгаш, ийи ай иштинде безин 230 центнерни саткан, эъттиң шынары мурнуку чылдардан эки. Ол болза семиртилгени организастыг чорутканын илередип турар. Сүт садары база багай эвес, ам безин 140 центнер сүттү киирген.

Амгы үеде колхозтуң шээр малы массалыг оолдап эгелээн. Ажаалданы болгаш чемгерилгени эки тургусканындан мал хүр, оон чаш төлү база менди. Чамдык малчыннарның олчазы улуг өөрүшкүнү илередип турар. Чижээ, эш Шимиттиң кодазындан 290 хой 311 хураганы, эш Сундуйнуң 112 ешкизү 120 анайны, эш Биче-оолдуң 322 хою 330 хураганы төрээн, ол чаш малдар шупту менди, эки доругуп турар.

Усть-лабинчилерниң кыйгырыын чугаалажып көрген соонда колхозтуң малчыннары бедиткен хүлээлгелерни ап, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин кевүдедир талазы-биле моон соңгаар улам кызымак ажылдаарын хүлээнип турарлар.

МАРТ 3—СОҢГУЛДА ХҮНҮ

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Зоя Сундуевна Монгуш Чөөн-Хемчик районнуң Шеми сес чыл школазында башкы. Кызылга башкы институдун доосказ, ол аңаа башкылап эгелээн. Ооң өөреникчилери чыл бүрүде класстан класске чедиишкинниг шилчип турар. Чоокта чаа ону Шеми көдээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

ЧУРУКТА: З. С. Монгуш. Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Тудугжуларның төлээлери

ЭКСКАВАТОРЖУ

А. Г. Манов амгы Новосибирск областың ховуларынга чурттап чораан ядыы тараачынның өг-бүлезинге дөртен чылдар бурунгаар төрүттүнген. Оон адазы оглу мунар аъттыг, чурттаар бажыңныг болурун күзеп чораан. Ынчалза-даа Александрның бичии чылдары аас-кежиктиг үеде эгелээн. Ол алды класска өөренип, ФЗО школазын доосказ, чазаныкчы болуп тускайлан чурттаалгазын эгелээн.

Аныяк специалист ынак херээнге бүгү чурттаалгазын бээр деп шиитпирлеп алган ажылдап турда, дайын эгелээн. Солдат Манов дайынның берге оруктарын эртип, тиилелге дээш бүгү чон-биле кады демисежип турган. Дайын тиилелге-биле төнген соонда, А. Манов машинистер-экскаваторжулар курузун доосказ, Ленин аттыг Куйбышев ГЭС-тиң тудуунга ажылдап эгелээн.

Куйбышев ГЭС-тиң тудуу доозулган соонда А. Манов Сибирьниң тудугларынга келген. Ол Красноярск крайга ийи чыл ажылдааш, Тывага чедип келген. Ам «Кызыл тудуг» эргелелиниң дээре экскаваторжузу.

Хүлээнген техниказын эки билири, күш-ажылга бедик көргүзүглери, үлегерлиг күш-ажылчы чуруму дээш Александр Гаврилович Мановту Кызылдың тудугжулары Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидатка депшиткеннер.

БЫЗАНЧЫ

Ол ам-даа үжен хар четпээн. Ынчалзажок «Кызыл тудуг» эргелелинде дуржулгалыг бызанчыларның бирээзи. Чадаган Сегбеевичиниң кылып билбес ажылы чок. Ол ажылын дооспаан, нормазын күүсетпээн шаанда бажыңче далашпас-даа. Ынак ажылынга, бедик мергежилин, кызымаа дээш ону бызанчылар хүндүлеп турарлар. Шериг албаны эрттиргеш, Ооржак Ч. С. бызанчы эштериниң коллективинге ээп келген дораан-на ажылынга улам хандыкшылдыг ажылдап эгелээн.

— Тудуг материалын улам камналгалыг ажыглаан тудум-на квартира бүрүзүнүң бот-үнези чиик болур, — деп Чадаган Сегбеевич чугаалап турар.

Төлептиг күш-ажылы дээш оон шаңнаткан макталга бижиктери, өртектиг белектер хөй. Ынчалзажок шаңналдарның эң-не үнелии Ооржак Чадаган Сегбеевичини «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи хоорай Совединиң депутадынга кандидатка депшиткени болур.

БРИГАДИР

А. М. Попова тудугга бир-ле дугаарында чедип келгеш, штукатуржунуң «мастерказын»-даа, кижиниң тудуп билбес, эштеринден үргүлчү чылып каап, ажылдап билбезин сактып келирге, дыка хораданчыг болур турган. Ынчалза-даа өске ажылчыннарның канчаар ажылдап турарын көрүп тургаш ажылдап, өөренип алганын Александра кажан-даа утпас. Ам Александра Михайловна комплексилиг бригаданы удуртуп турар.

А. М. Попова — коммунист, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хүндүлүг демдектиң эдилекчизи.

А. ЛЕПЕШКИН.

Николай Соломатов «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының токары болуп, 1955 чылдан бээр ажылдап турар. Эш Соломатов токарьлап ажылдаан чылдарының дургузунда токарьның нарын мергежилин эки шиңгээдип ап, хөй дуржулганы мөөңнеп алган болгаш ол дуржулгазын болуунуң эш-өөрүнге дамчыдып берип турар. Ол бодунуң инициативазы-биле беш аныяк ажылчынны ийиги разрядтың токарьларынга өөреткен.

Николай Соломатов эки спортчу болгаш бот-тывынгыр уран чүүлге талантылыг кижи. Ол коллективте спортчу-массалыг ажылды удуртуп турар. Н. Соломатовтуң бригадазы бүдүрер ажылдың ай нормазын 130—140 хуу чедир күүседип турар болгаш коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежирин шиитпирлээн ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Николай Соломатов бодунуң өөреникчизи токарь Владимир Сиваков-биле кады.

Сөзү, фотозу П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Хойжу болуру— хүндүлүг хүлээлге

Аракчаа Баян бажыңындан үнүп келгеш, ынай-бээр көрүп турган. Улуг-Ажыкче углаадыр ырадыр шөйүлген хову оон караанга тодаргай көстүп келген. Февральдың ол эртенги хүн херелинге дүн кежээ чагган хар кыланайнып турган. Аал коданындан ырак эвесте даг эдээнде кодан хойлар дистинчи берген оъттап чораан.

— Кандыг кончуг кыш ийик бо, чаап-ла турар, барык-ла бежен харлап тур мен, мындыг улуг харны кажан-даа көрбээн мен — деп эш Аракчаа чугаалаттынган. Мал чемнерин эвээшти белеткээн черлер түрээр-ле боор.

Ынчалзажок эш Аракчаа бодунуң дугайында дүвүрээр чүвези чок. Оон хойларының хураганнаашкыны амдызында эгелевээн. Хураганнаашкынны эки эрттирер, чаш төлдү мендии камгалап алыр, чайгы одарже эки шилчиир арганы бээр четчир мал чемнери ооң кыштаанда бар. Ол мал чемнери белеткээр үеде хостуг үени ажыглап тургаш, хол кадыыры-биле арбын сигенни кезип, сарааттап алган.

Баян Аракчаа бодунуң дугайында эвес, а харын кожазында колхозтарда мал чемнерин эвээшти белеткээн, кыштагладыышкынны улуг бергедээшкинниг эрттирип турар малчын эш-өөрүнүң дугайында сагыш човап турар. Чүге дээрге кожазында Ленин аттыг колхозта хойларның хураганнаашкыны эгелээн, мында мал чемнери эвээш, баштайгы хүннерде-ле хураганнар хорап эгелээн дээрзин Аракчаа дыңнап каан.

Хой малдың үксаазын экижидер сорулга-биле эрткен чылын тускай садып алган, нарын дүктүг тогду хойларының баштайгы коданын Ильинкага әккелгенде колхоз даргазы Д. И. Зайцев эш Аракчааны конторага келдиргеш, аңаа мынча деп чугаалаан:

— Хой ажылын ёзулуг хөгжүдер дээш 1300 баш үрелиг тогду хойлар садып алдывыс, Баян Сегбеевич.

— Эки херек-тир, өске колхозтарда кылып турары ышкаш ону шагда-ла шиитпирлээр турган айтырыг-дыр.

— Бис маңаа сүмелешкеш, бир коданны силерге бызыглаар деп шиитпирледивис, кандыг деп бодаар силер?—деп Дорофей Игнатьевич немээн.

— Кандыг боор, херек болганда ажылдаар апаар. Мериностарны шыдаар шаам-биле азырап малдаар мен.

— Силер оон чажан дивес боор силер деп бодаан-даа мен. Ынчангаш хойларны ам дораан хүлээп алыңар. Зоотехник эш Галкина силерниң келир үеде ажыл-агыйыңарны айтып бээр — деп колхоз даргазы чугаалаан.

Ильинка суурнуң ыдыынында улуг эвес чадагай кажаа иштинде нарын дүктүг хойлар бо турган. Аракчаа хойларны долгандыр ылааштап, дыка үр көрүп турган. Хойлар ниитизи-биле арган болза-даа оларның аразында ийи хой эмин эртир арган болган.

— Хойлар чүгээр хойлар-ла-дыр. Хүлээп алыр-ла-дыр мен ийин—деп Б. Аракчаа зоотехник эш Галкинага чугаалаан.

Хойларны хүлээп алган дугайында актыга ат салгаш, оларны сүрүп алгаш, хойжу аалынга орай дүне чеде берген. Оон бээр-ле ол нарын дүктүг хойлар кадарчызы апарган.

Эш Баян Аракчаа ниитизи-биле алды чыл дургузунда хөй малдап турар. Ол үе иштинде хойжу эки-даа, багай-даа чүүлдерни көрүп келген. Хойнуң хураганнаашкынын мал чемнери барык-ла чок чыгыы үеледаа эрттирер таварылгалар турган. Мал кажаалары база багай турган.

Хойжу болуп ажылдаан чылдарының дургузунда Баян Аракчаа чогуур дуржулганы мөөңнеп алган. Ол бодунуң дуржулгазын аныяк хойжуларга күзелдиг-биле дамчыдып турар.

Баян Аракчаа эрткен ажыл-агый чылында эки көргүзүглерни чедип алган. Ол бүгү малды хоранча чок камгалап ап, хой бүрүзүнден 2 килограмм 500 грамм дүктү кыргып алган. Мал кыштагладыышкынынга эки белеткенген болгаш ону эки эрттирип турар. Хой кажаазы аажок чылыг. Чаш хураган хүлээп алыр кажаа арыг-силиг, от салып чылыдар печкалыг, клеткалар кылдынган.

Февральдың бир хүнүнде байырлал шинчизи киир каастап шимээн колхоз клувунга Баян Аракчаа-биле ужуражы берген мен. Аңаа механизаторлар, хову ажылдакчылары, тудугжулар болгаш малчыннар чыылганнар. Оларның дыка хөйү Аракчаа ышкаш ырак кыштаглардан келгилээн. Ильинкачылар боттарының иштинден эң төлептиглерин ажылчы чоннар депутаттарының район Соведиңге депутаттың кандидадынга депшидер дээш чыглып келгеннери ол.

Партия организациязының секретары А. И. Глазыринниң саналы-биле район Соведиңге депутаттың кандидадынга колхозчулар мурнакчы хойжу Баян Сегбеевич Аракчааны бир үн-биле депшиткен.

Хурал соонда Б. С. Аракчаа-биле оон ажының бажыңынга баргаш, дыка үр беседалажып чугаалашкан бис. Ол бодунуң чиик эвес ажыл-ижиниң дугайын тоогуп чугаалаан.

— Бо чылын кандыг хүлээлге алган силер?—деп оон сонуургап айтырдым.

Ол, данзазын аскында ыжырып алган, кезек када ыыт чок олургаш, мынча деп чугаалаан:

— Устьлабинчилер дугайын солундан номчаан мен. Олар эки эгелээшкинни үндүрүп, оларның үлегерин эдерериниче чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган. Бо чылын чуну кылып болуруумнуң дугайын база бодалып көрген мен. Төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден 3 килограмм дүктү кыргыыр деп шиитпирлээн мен. Мээн хойларым аныяк хойлар болгай. Ол черле эки хүлээлге деп бодаар мен.

Каа-Хем район Соведиңге депутаттың кандидады Баян Сегбеевич Аракчаа алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип шыдаар дээрзинге кым-даа чигзинип шыдавас. Чүге дээрге эш Аракчаа хойжу деп хүндүлүг хүлээлгезинге чоргаарланып, төрээн колхозунга база күрүнеге хөй эът болгаш дүк бээр дээш ёзулуг ак-сеткилдиг ажылдап турар.

Н. ВАНЬКОВ.

Каа-Хем район, «Тиилелге» колхоз.

Соңгукчулар-биле ужуражыышкыннар

Ыяш заводунуң № 108, алгы заводунуң № 109 болгаш алгы заводунуң мурнуу талакы № 110 округтарындан Кызыл хоорай Совединиң депутаттарынга кандидаттар-биле ужуражыр дээш, алгы заводунуң клувунга соңгукчулар долдур чыглып келген, а президиум столунда кандидаттар алгы заводунуң кочегары У. И. Селина, даг-руда комбинадының кол инженери Ю. Ф. Головин, аъш-чем хандырылга чериниң улуг экономизи Ф. В. Галкина олар кээп олурупканнар.

Агитпункт эргелекчизиниң оралакчызы эш В. Грязев илеткел кылган. 1962 чылдың планныг онаалгаларын күүседир талазы-биле совет улустуң, оон иштинде Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының улуг чедиишкиннериниң дугайын соңгукчулар кичээнгейлиг дыңнааннар.

Республиканың тудугжуларының ажылында улуг четпестерниң, үлетпүрнүң болгаш культура-амыдыралдың, ылангыя чуртталга бажыңнарын тударынга көрдүнген дыка хөй түңнүг херекгиниң ажыглаттынмайн артканын, эрткен чылын «Тыва тудуг» трезиниң четпес ажылдааныңдан чүгле Кызыл хоорайга безин тос муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлү чедир алдынмаан чорукту илеткелчи демдеглээн.

Түңнелинде 1963 чылдың март 3-те коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынның бээринче соңгукчуларны эш Грязев кыйгырган.

Дараазында алгы заводунуң, даг-руда комбинадының болгаш аъш-чем хандырылга чериниң коллективтеринден бүзүреттирген кижилер И. Белоногов, А. Анкудинова, М. Шашкова олар кандидаттарның ажыл-амыдыралының дугайын тодаргай чугаалааш, оларның кандидатуралары дээш бадылаашкынның бээринче соңгукчуларны кыйгырганнар.

Республика прокуратуразында парторганизация секретары эш Баир-оол, № 6 школада парторганизациязындан агитатор эш Маркелова олар бүзүреттирген кижилерниң кыйгырыгларын деткивишаан, соңгукчуларның идегелин кандидаттарның шынзыдарынга бүзүрелдиин боттарының чугаалаарынга илергейлээн.

Депутаттарга кандидаттар У. И. Селина, Ю. Ф. Головин, Ф. В. Галкина олар чоннуң оларга көргүскен идегели дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп база соңгукчуларның берген чагыгларын төлептиг-биле күүседирин хүлээнип алганнар.

Н. ВАСИЛЬЕВ.

Үзүктел чок ээлчегни организастаан

«Тыва» совхозтуң Хендергей салбырында Моңгуш Сарай-оолдуң звенозу малга концентраттың негеттинип турарын көргеш, үзүктел чок ажыл ээлчээн организастаан. Тараа чарбаладыр «ДКУ-1,2» маркалыг машина даңгаар эртенден орай дүнге чедир соксаал чок ажылдап турар.

Звенонуң чарбалаткан тараазын 2 автомашинага аргаш, кыштагларже шуудуп-ла турар, чамдыкта оларга «Беларусь» трактор-даа уламы бергилээр. Звенода М. Лопсан, Д. Доржу, О. Лодай ышкаш ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар хөй.

Ферма, бригадаларже саваң, сиген болгаш өске-даа мал чеми сөөртүрүнге «ДТ-54» маркалыг 2 тракторну быжыглаан. Трактористер М. Дембил биле К. Данзы-Белек оларның ажылын малчыннар мактап турар.

Д. САНДЫК.

Баштайгы түңнелдер

Бистиң республиканың автомобиль транспортунуң ажыл-ишчилери чеди чыл планының бешки чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Чүък сөөртүлгезиниң планын январь айда элээн каш АТК-лар ажыр күүсеткилээн, ынчалзажок автотрестиң ниити планы күүсеттинмээн.

Мурнуңда хожудангай ажыл-агыйларның санынга кирип турган Хову-Аксы АТК-ызының коллективи бо чылды шалыпкын темпилер-биле эгелээн. Чүък сөөртүрүнүң планын январьда ол коллектив тонна талазы-биле 238,2 хуу., а тонна-километр талазы-биле 100,1 хуу күүсеткен, пландан ажыр 17300 тонна чүъктерни сөөрткен. Ол ышкаш Шагаан-Арыг АТК-зының болгаш Минусинск АТК-зының Кызылда дөрткү колонназының коллективтери ай планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеннер. Автоажыл-агыйларның коллективтеринде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш чарыш чаа күш-биле калбарган. Чеди чылдың шалыпчылары Любкин, Пономарев, Галайко, Семыкин, Дулов дээн ышкаш мурнакчы чолаачылар алган хүлээлгелерин январьдан эгелеп 150—200 хуу чедир күүседип турарлар.

Автотранспортчуларның чедип алган чедиишкиннери-биле чергелештир четпестер ам-даа бар. Чадаананың болгаш Кызыл-Мажалыктың АТК-лары ай планын чүгле 60—65 хуу күүсеткеннер. Ол автоажыл-агыйларда планныг онаалгаларны ажыр күүседип болурунуң бүгү-ле аргалары бар. Автомашиналар четчир, дуржулгалыг мурнакчы чолаачылар-даа бар, септелге чорударының эки дериттинген мастерскаяларыдаа бар, а сөөртүр чүъктер мырынай эмгежок. Январьда план күүсеттинмээниниң чүгле эштер Валюков (Чадаана АТК-зының начальниги) болгаш Дворков (Кызыл-Мажалык АТК-зының начальниги) оларның организакчы эвес болганы-биле тайылбырлаар апаар.

Эртен чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг доосхан Кызылдың № 2 АТК-зының коллективи январь айның планын күүсетпээн. Бо автоажыл-агыйда автомашиналарның ажыглалының көргүзүү аажок чавызап турар. Январь айда № 2 АТК-ның чүс автомашиналарынга онаалтыр хүн бүрүде 60—65 автомашиналар ажылче үнүп турган, а оларның хөй кезии чүгле 50—60 хуу бүдүрүкчүлүг ажылдап турган. № 2 АТК Кызылды транспорт-биле хандырар кол организация болгай, а хоорайда хөй-хөй чаа тудугларга транспорт чедишпейн турар. АТК-ның планы күүсеттинмейн барганы трестиң удуртукчуларынга, ылангыя оон сөөртүлге килдизинге (начальниги эш Круговой) дувураазынныг болдурар ужураг.

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының коллективи күш-ажылчы улуг чедиишкиннерин улам быжыглап турар. Дөрткү кварталдың түңнелдеринде ол коллектив СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдериниң шилчиир Кызыл тугун база катап чаалап алган. Январьның планы база бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттинген, а февраль айның планын АТК-ның чолаачылары хуусаа бетинде күүседипкеннер.

Г. БОЛОТИНА.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Кызылдың алгы заводунуң коллективи эрткен чылдың дөртку кварталында бедик көргүзүглерни чедип ал, социалистиг чарышка ийиги черни ээлээннер.

Чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүн күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуур дээш ол мурнакчы коллектив улам күжениишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: хүн бүрүде нормазын 110—120 хуу күүседип турар мурнакчы ажылчыннар (солагай талазындан оң талазынче) Л. Балелова, Б. Потехин, Н. Астанина, П. Теплых.

Сөзү, фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Ыр башкылаашкынынга

Кандыг-даа эртемниң башкызы ол эртемниң методиказын эки билген турар болгаш өскелери арга-дуржулгазын хүн бүрү өөренип, бодунуң мергежилин улам байыдар сорулгалыг. Ынчалза-даа ыры башкылаашкыны Барыын-Хемчик районунуң Бай-Тайга девискээриниң школаларында кончуг кошкак.

Орус болгаш тыва дыл, эге класстар болгаш өске-даа эртемнер башкыларының методиктиг каттыжыышкыннары школаларда бар. Ыры башкыларының школалар аразында методиктиг каттыжыышкынын тургуспаан, оон дугайын райОНО сагыыннаан-даа.

Башкылар билии бедидер институттан-даа, Чырыдыышкын министерствозундан-даа келген эштер, ылангыя методистер ыры кичээлдерин чугулалавайн, арга-сүмелер бербейн, кол эртем эвес-тир ол дээр хөөн-биле тоомча чок эртип турары хомуданчыг.

1960 чылда үндүрген «Тыва 8 чыл школаларының программазын» удуртулга болдуруп, ыры кичээлдерин эрттирип турар мен. Ол программага дүүштүр тургускан кандыг-даа өөредилге ному чок боор турары-биле бергедээшкиннерге бо-ла таваржыр боор-дур. Орус дыл кырында ындыг номнарны ажыглаарга тыва школаларда ыры программазы-биле дүүшпес. Мааа чүгле совет композиторларның ырларындан аңгыда, тыва композиторларның, тыва улустуң ырларын өөредири көрдүнген-не болгай. Ол ырларның сөзүн безин тып аары берге боп турар.

Ырларны өөрединдиринден аңгыда, оларны пластинкадан дыңнаары программада база көрдүнген. Тыва ырлар бижээн пластинкаларны сурагларап тывары белен эвес. Харын-даа школачыларга таарышкан ырлар бижээн пластинкалар бистиң Бай-Тайганың хөй-хөй школаларында шуут чок.

Ол ышкаш, сураглыг композиторларның дугайында дончу таныжылгаларны, опера болгаш оон кезектериниң база үннериниң онза шынарларының дугайында билиглерни өөреникчилерге бээрин программада айыткан. Бо бүгүнү аңгы-аңгы номнардан чыып тыварынга хөй үе негеттинер. Ынчангаш республиканың композиторлары урулгарга таарышкан ырлар ындызын үндүрер болза, кончуг эки болур ийик. Ону башкылар-даа, өөреникчилер-даа манап турар.

Башкылар билиин бедидер институт болгаш республиканың улусчу чогаадылгазының бажыңы амдызында урулгарга ырылар чыындызын үндүрүп шыдавас-даа болза, школаларга ыры башкылаарынга арга-сүмелиг кандыг-бир дузаламчыны көргүзери черле чугула деп бодаар мен.

Эстетиктиг кижизидилгениң бир адыры — ыры башкылаашкынының чогуур деңнелче көдүрериниң чугулазын бодумнуң ажылымның дуржулгазындан көрдүм.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Эки ажыл дээш — немелде төлевир

Материалдыг сонуургалдың принцивин амыдыралга боттандырары ажыл-агый бүрүзүнге чедиишкинниниң база бир үндезини болур. Тес-Хемниң девискээр аайы-биле колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары 1962 чылдың түңнелдерин үндүрбүшаан, колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларынга эки ажылы дээш немелде төлевирни хөйнү тывыскылаан.

«Чодураа» колхозтуң ниитиниң мал ажылы эрткен чылын 265,6 муң рубльдиң орулгазын берген, оон 77,8 хуузу хөй ажылындан алдынган. Ынчаарга колхозтуң бүгү хойлары бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларда хаара туттунган чорук мааа улуг рольдуг болган.

Ынчангаш 1962 чылда эът бүдүрериниң бердинген онаалдазын ажыр күүсеткени дээш № 1 хойжу бригадага (бригадири эш Данзырың)—216, № 4 бригадага (бригадири эш Неский-оол)—210, эштер Дуктуг-оол биле Бойгар бригадирлээн ийиги болгаш үшкү бригадаларга тус-туста—188 рубльдиң немелде акша телевирлерин тывыскан.

Ол ышкаш сүт саалдазының чылда алган хүлээлгезин ажыр күүсеткен саанчылар Б. Чедей, О. Ким, А. Хавак оларга, 100 баш инекке онаалтыр 98 бызаалары менди өстүргени, инектерниң эки кададын хандырганы дээш кадарчылар эштер Ч. Баткарга, У. Бугалдайга, С. Шимитке, Э. Серен-оолга, чылгычылар К. Шулуу, Ш. Хүлер-оол оларга немелде телевирлерни тывыскан.

ДИСПУТ

Кызылда заочное өөренир ортумак школага февральдың үшкү дыштаныр хүнү бир аңаы эрткен. Неделяның 3—4 хүннериниң кежээлеринде школаның янзы-бүрү класстарының өөреникчилери кичээлдеп турар болгаш чүгле дыштаныр хүннерде зачёттар дужаарлар.

Бо дыштаныр хүнде кандыг-даа зачёт болбаан. Ынчалзажок школага үстүкү класстарының өөреникчилери болгаш башкылар чыгып келгеш: «Коммунизмни бистер тургусчуп, коммунизм үезинде бистер чурттаар бис»—деп диспут эрттиргеннер.

Кежээни школа директору Е. Зубова ажыткаш, орус дыл, литература башкызы Е. Путинцевага сөс берген. Екатерина Епифановна кыска чүве чугаалаан соонда, 9-ку класстың өөреникчизи Левшанов «Коммунистиг ниитилелге чурттаарынга белен сен бе?» деп темага беседаны, тодаргай чижектер-биле кылган. Чүве чугаалаан кижи бүрүзү чаа кижини—коммунизм тургузукчузун кижизидерниниң чугулазын айтып турганнар. Электростанция ажылдакчызы 10-ту классчы Сигнев чүве чугаалааш, ортумак техниктиг эртем чогу оон ажылдаарынга бергелерни тургузуп турарын демдеглээн. Ынчангаш чугаалажып турарывыс чаагай ниитилелге чурттаар төлээде билиг-биле чепсегленири чугула сорулга-дыр,—дээн.

Коммунистиг ниитилелдиң үезинде күш-ажыл эргежок чугула дээрзин 10 «а» класстың өөреникчилери Муравьева, Шампуров олар чугаалааш, угаан ажылы-биле күш-ажылдың аразында ылгалдың чидип турарының тодаргай чижектерин көргүскеннер.

«Сельхозтехника» автобаазазының начальниги эш Громов 10 «б» класста өөренип турар. Кижи—ажылы-биле чоргаар деп темага чүве чугаалааш, бодунуң удуртуп турары коллективинден хөй чижектерни киирген. Ол коллективте 23 бригадалар коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп аданыр дээш демисежип турар. 30 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп чаагай атты чедип алган. Эш Громов чугаазынга бирги чергениң чолаачылары Семыкин, Бухаров оларны коллективтиң чоргаарлары, чаа ниитилелге чурттаарынга бүгү талабиле белен эштер деп мактаан.

Аэростанцияның ажылдакчызы 10 «а» класстың өөреникчизи эш Капустин эш Громовтуң чугаазынга улажып, Кызыл аэропортунуң бүдүн коллективиниң коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээш туржуп турары дээрге күш-ажыл талазы-биле кайгамчык тиилелгедир деп демдеглээн. Бо коллективте амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны 80 чедип турары коллективтиң ол чаагай атты алырынга чигзиниг турбас.

Диспуттуң киржикчилери коммунистиг келир үениң хевирлерин болгаш өзүмнерин база ол үеде найырал, ынакшыл, өг-бүле дугайында боттарының бодалдарын чугаалаан. Диспутка ниитизи-биле 17 кижи чүве чугаалаан.

Кежээниң төнчүзүнде 10 «а», «б» класстарның өөреникчилери эштер Шампуров, Седых олар В. Маяковскийниң чаңдык чогаалдарындан үзүндүнү номчааның база «Амгы үениң кижилери космодромда» деп шоодуглуг шүлүкту күүсеткениң чыылганнар дыка сонуурган.

С. ТАС-ООЛ.

Мурнакчыларны чон соңгуп турар

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирин ёзугаар Барыын-Хемчик районнуң партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының боттарының нииги хуралдарындан партия-күрүне контроль комитединге дузалаар бөлүктерниң составынга эң-не актыкчы болгаш авторитеттиг ажылчыннарны, колхозчуларны, башкыларны, тудугнуң болгаш бүдүрүлгениң инженер-техниктиг ажылдакчыларын соңгуп турар.

Бо хүннерге чедир партия-күрүне контроль комитединге дузалаар 8 бөлүктерни организастап тургускан. Оларның составынга 147 кижи соңгуттурган. Оон иштинде коммунистер 84, комсомолчулар 35, профэвилел кежигүннери 20 болгаш партия кежигүнү эвестер 8 кижи.

«Тыва даг-дүгү» комбинадының тудуг эргелели, «Барлык», «Шекпээр» совхозтарга дузалаар бөлүктерниң составында 35-35 кижи тус-тус соңгуткан. Оларның аразында тудуг эргелелиниң мурнакчы штукатуржузу коммунист А. Шелтикова, «Большевик» колхозтуң саанчызы Хертек Секина, «Мурнакчы» колхозтуң дуржулгалыг тракторизи Күжүгет Бадакай, «Кара-Хол» колхозта херээжэннер чөвүлелиниң даргазы Хертек Чаксал болгаш хойжу Хертек Кара-кыс дээш өске-даа кижилер бар.

Ай дээрезинде районнуң ажыл-агыйларында сүт-бараан фермаларының салбырлар, бригадалар болгаш тудуг участоктарының аайы-биле 11 санныг ындыг бөлүктерни тургузуп, оон составынга 59 кижини соңгаан. Чер-черге болуп эрткилээн партияның, профэвилелиниң болгаш комсомолдуң хуралдарының киржикчилери партия-күрүне контролюнуң чаңгыс аай системазының ленинчи идеязының катап тургустунганын күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик көдүрлүүшкүннүг, чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алган.

Партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктерни районнуң ажыл-агыйларында тургузары үргүлчүлеп турар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Фермаңың коллективи

«Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг сүт-бараан фермазының коллективи бо чылын 280 тонна сүттү бүдүрерин, күрүнеге 196 тонна сүттү бээрин хүлээнген. Оларның сөзү ажыл-херек кырында чедиишкинниг боттанып турар.

Чылдың баштайгы айында коллектив 129,3 центнер сүттү бүдүрген болгаш күрүнеге 108,5 центнерни киирген. Бо талазы-биле мурнакчы саанчылар хөй илереп турар. Чижээ, болуңда быжыглаан бөлүк инектеринден Норжунмаа 2235, Дукур-оол 1513, Үйнүкпан 1451 килограмм сүттү сагган.

Баштайгы кварталдың ийиги айында көргүзүглер база багай эвес. Олар соңгулда хүнүнге чедиишкиннииг ужуражыр дээш чарышты улам калбартып турар.

Ү. ДОРЖУ.

АГИТКОЛЛЕКТИВТЕР СОВХОЗТА

Соңгулда хүнү чоокшулаан тудумна, аңаа белеткиг ужуражыры дээш ажыл-иш бүгү черде улам калбарып турар. Чоннуң шак ындыг патриотчу күш-ажылын деткиир, мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле агитаторлар организакчы болуп турар. «Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары Куулар Саанчыктың редакцияга дыңнатканы болза:

— Совхозтуң кол ажыл участоктарының аайы-биле тургустунган үш агитпунктуларның дериглээн чогуур өйүнде көрүштүг доозулган. Мааа чижек кылдыр Чыраа-Бажында агитпунктуну айтып болур. Чаа солуннар, журналдар болгаш соңгулдага хамаарышкан материалдар ында делгеттинген. Агитаторлар аңаа ээлчештир дежурныйлавышаан, кижилерни күш-ажылче сорук кирип турар кескү агитацияны улам калбартып турар. Дойчу лекцияларны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин, номчулгаларны доктаамал организастап турар.

Парторганизацияның агитколлективинде билии шыырак, ажылы дуржулгалыг 132 кижиниң баш бурунгаар шилип киирген, оларга семинарны организастаан, агитпунктулар аайы-биле оларның хуралдарын доктаамал эрттирип турар. Партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды кайда эки тургускан болдур, ында ажыл-агый көргүзүглери бедик болур.

Улуг-Ховуда хөй бригадазының малчыннары усть-лабинчилерниң кыйгырыын таныжкаш — малды менди болгаш хүр кыштагладыр, чаш малды бүрүн дорууктуруп өстүрер, хөй бүрүзүнге онаалтыр 2400 грамм дүктү кыргып алыр — мындыг кол хүлээлгени алган. Чарышты калбартыр, оон чедиишкинниг күүселдезин организастаар талазы-биле бригадада быжыглаан агитатор Хомушку Сүмбүү ак-сеткилдиг ажылдап турар. Хөй ажылында он чыл чедип турар Доңгак Седенниң коданындан 300 хөй 317 хураганны төрээн, олар шупту менди.

Доң-Терек сүт-бараан фермазында кескү агитацияны эки организастаан. Көрүштүг дериттинген кызыл булуңга малчыннар бо-ла чыглып келгилээр. Сөөлгү хүннерге чедир 170 хире инек төрээн, бызаалары шупту менди. Эки ажаап, чемгерип турарындан инектиң сүдү ам безин хүнде 5—6 кг болуп турар. Коллективтиң ол бүгү ажыл-ижин организастаарынга ында агитатор Куулар Делег-оолдуң эки ажылын база демдеглээри чугула.

Чыраа-Бажы хову бригадазы часкы тарылгага белеткелди база организастыг чорудуп турар. Септелгеде механизаторлар 7 тракторну, элээн каш кожулга машиналарын дооскан. Олар бүгү септелгени соңгулда хүнүнге уткуштур бүрүн доозарын шиитпирлээн. Тарылга шөлүнче чемишчилиге сөөртүр звено бо хүннерде 500 тонна өдекти сөөртүп чедирген. Чаагай дужут дээш чарышты агитатор Монгуш Коңгаржап улам калбартып турар.

АЖЫЛ КҮШТЕЛГЕН

Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңында агитпункт (эргелекчизи эш В. Долчунмаа), «Чодураа» колхозта агитпункт (эргелекчизи эш З. Кертикпен) РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге уткуштур ажылын күштелдирген.

Ол агитпунктулар ажыл планын соңгулдалар хүнүнге холбаштыр чогааткаш, кескү черлерде азып, оон күүселдезин хынап турар. Хоорайга болгаш колхозтуң төвүнге агитаторларның сургаалдалыг хуралдарын эрттиргилээн. Соңгукчуларга Волгага тулчуушкуннарның чээрби чыл оюнун дугайында лекция номчуттурган.

Агитаторлар соңгулда участоктарынга график ёзугаар дежурныйлап турар. Колхозтуң агитпунктузунда 58 агитаторлар соңгулда мурнунуң агитациязын чорударында хаара тудтунган. Олар партия организациязындан болгаш агитпунктунуң эргелекчизинден соңгукчуларның ортузунга чорудар беседаларның талазы-биле сүмелерни ап турарлар.

Агитпунктулар шиметтинген. «1963 чылдың март 3—РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү. Шупту соңгулдаже!» деп лозуңнарны аскылаан. Соңгулдага холбаштыр тускай булуңну организастап, солуннарны, сеткүүлдерни, соңгулда дугайында дүрүмнерни делгээн. РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады эш С. Х. Красныйның болгаш хоорай, кодээ Советтерге депутаттарның биографияларын кескү черлерде аскан.

Соңгукчуларның даңзызы бүрүн кылдынган, оон хыналдазын агитаторлар хүн бүрүде чорудуп турар.

Хоорайның күскому Шагаан-Арыг хоорайның бажыңнарының дугаарларын чаартып, эде кылган. Культура бажыңының агитпунктузунга телефонну тургускан.

А. ДОҢГАК.

„Чай дужер..."

ФЕРМАДАН РЕПОРТАЖ

Өвүр район, «Коммунизмче орук» колхоз. Бора-Шайда оон сүт-бараан фермазы бар. Ол ферма дугайында хөй эки чүүлдерни дыңнаан улус бис. Ол дугайын республика хемчээлиниң хуралдарынга-даа илеткеп тургулаан. Чогум ужуру чүдел дээрге, малчыннарның чурттаалга байдалын чаагайжыдар талазы-биле ында сагыш салышшыны тас-ла дижир чүве болгай. Бо бүгүнү караавыс-биле көөр дээш, аңаа чеде берген бис.

Ам хүн час дужуп кел чыдыр деп медээлээнзиг, каракты чылчырыктаңдырып турган. Ферманың төвүнде хөлдүү-даа аажок. Хамыктың мурнунда школага киргеш, оон эргелекчизи В. Иргит-биле таныжып алдывыс.

— Школаның бо өөредилге чылында ажыткан чүве—деп, ол чугаалап эгеледи. — Бистиң мында 42 уруглар өөренип турар, оларның 35-жи күрүнениң долу хандырылгазында. Чоокта чаа бирги чартык чылдың түңнели үнген. Өөредилге шынары—95,24 хуу болган.

Эргелекчиниң бо чугаазын дыңнап олурувуста, бичии уруг кирип келди.

— Моңгуш Аннавыс бо болгай. Анна, парлалга төлээн эштер-дир бо. Пионерлер дугайында чугаалап берем—деп, школа эргелекчизи биске дузалажы берген. Анна мынча дидир:

— Бистиң Юрий Гагарин аттыг пионер отрядывыстың ажылы солун, ажыктыг эртип турар. Чоокта чаа кызыл галстук дугайында чыыжывыс кончуг эки болган. «Ном—уругларның өңнүү» деп беседа кылган бис, аңаа сеткилдивис ханган. Тимуржуларывыс ферманың инек кажаазының иштин арыглап, саанчы угбаларывыска дузалап турар.

— Эки бызаа ажаакчызы деп атты чедип алыр дээш туржуп турар улус болгай—деп, школа эргелекчизи мааа немеп каан.

Сонуургап көөривиске, пионерлерде солун-на чүве хөй. Хүннүң-не чаш бызааларны ажаап, суггарып, чемгерип турарлар болду. Тимур командазында пионерлер пенсионер ирей Кууларның бажыңының иштин аштап, чуп турар. Черле магалыг. Бо бүгүнү дыңнааш, уруглар яслизин база бар дижирге, ынаар чоруптувус. Демги школавыстың өөреникчилериниң бичии дуңмалары база чылыг, чырык, арыг өрээлдерде чурттаан. Кире бээривиске яслиниң кижизидикчилери урулгарга ыр өөреткен турлар.

Тарып алган чечектерим
Таан-даа чараш, саглай, саглай...

дигилеп, бар шаа-биле-ле уруглар ырлаан. Яслиниң эргелекчизи К. Куулардан мындыг чугааны дыңнадывыс:

— Мында 25 уруг бар. Уругларның чиир чемин, идик-хевин, өске-даа бүгү чүүлдерин колхоз хандырып турар. Хүнде дөрт катап чемгерер бис. Малчыннарның уругларын коммунистиг ёзуга кижизидер дээш күжүвүс харамнанмас бис. Ада-иелер колхоз бүдүрүлгезинге сеткил амыр ажылдап болураар. Каш чыл бурунгааргызы ышкаш чаш уругларының нелер уруун ажаар дээш, ажылга үнмес турган чорук ам бисте чок.

Школага, яслиге бо чүүлдерни көрүп, ажыл-ишчи кижилерниң чугааларын дыңнааш, кижиниң сеткили чырып келир. Ол аразында колхозтуң салбыр эргелекчизи Куулар Шавыраевич Баазаң чедип келген. Оон-биле хоорежип көөрүвүске, ферманың төвүнде байдал колхоз төвүнгээзи-биле домей мындыг. «Чижээлээрге, чүл?» деп айтырза, харыы бо: Бора-Шай фермазында клуб база бар. Эмнелге салбыры, магазин, чуннар бажын, библиотека, сайгылгаан, радио—бо бүгү шуптузу бар. «Ферма эвес, шуут колхоз-тур моонар» деп чамдык эштер баштактангылаарлар-даа. Куулар Шавыраевич ферманың кижилерин биске кузелдии-биле чугаалап берген. Олар кымнарыл?

Бирээде, «Бора-Шайның шолбаны» Көк Тас-ооловна Моңгуш-ла болгай. «1960—61 чылдарда чурт иштиниң бир инээнге онаалтыр 600—700 кг сүт саап турган бис, а эрткен чылын сагганывыс бир инектен-не 1050 кг болган» деп ол чугаалаан.

— Сүт саалдазының бедиирин кандыг аргалар-биле чедип алдыңар?—деп айтырыг салдывыс.

— 1960—1961 чылдарда саар инектер колдуунда оларга турган болгай. Ынчаарга эрткен чайын оларны эки таарыштырдывыс, ымыраа-сээк чок сериин черлерге оларладыр, өйтүн аайы-биле чайлагны үш катап солуур, саалда мурнунда немелде чемни бээр дээн чергелиг хемчеглерни ап турган.

— А ам кышкы үеде кандыг ирги?

— Инектерни тургузу азырап турар бис. Берип турар чемивис: сиген, кукуруза силозу, янзы-бүрү чарбалар, дус...

— А усть-лабинчилерниң кыйгырыы-биле холбаштыр чүнү чугаалап болур силер, Көк Тас-ооловна?

— Оон-биле таныжкан бис. Бо чылын чүс инек саар улус болгай бис, хүлээлгевис—бир инекке онаалтыр 1100 кг сүт саар турган, ам ону 1150 кг чедирер дээн бис.

— Оон ынай чүнү чугаалаар силер?

— Колдуунда четпестер дугайын чугаалаксаан кижи мен. Бызаа кажаазынга плиталар кылыр дээрге, оон аксының шойлары чок. Силос сөөртүрүн уйтелдирип турар чүл бар. Ам үеде электрисаалдавыс база ажылдавастаан. Бо бүгү четпестерни узуткаар хемчеглерни алза эки. Бо дугайын колхоз баштаар черинден — эш Самбылдайдан негеп турар бис.

Ийиде, Амыржын Чачыр-ооловна Куулар болгай. Эрткен чылын бир инектен-не 1200 кг сүт саар хүлээлгелиг турган, оон сагганы 1250 кг.

— Эжим Моңгуштуң чугаазынга бичии немээр чүвем мындыг—деп ол чугаалап эгеледи. — Инектерге үргүлчү-ле чаңгыс аай чем бээрге, оон сүт бээри база кудулай бээр. Саап өөредип каан шагында саарга эки. Озалдап азы эрте саай бээр болза, инектер сүдүн четче эдип бербес. Инектерниң аажы-чаңын ыяк билип алыры чугула. Чижээлээрге, бак чаннап, саалда үезинде алгырар-кыжырар болза хоржок. Мээң инектерим дээрге адын адаптарымга-ла кылаштап чедип келир. 1963 чылда бир инекке онаалтыр 1400 кг сүттү саап алырын хүлээнген кижи мен. Бо талазы-биле мурнакчы саанчывыс Чолдак-кысты социалистиг чарышка кыйгырып турар мен.

Үште, кымыл? Мынчаар санаар болза кижи-ле хөй. Эмнелге салбырының эргелекчизи А. Ондарны ап көрээли. Библиотека эргелекчизи Л. Доңгакты кандыг дээрил. Магазин эргелекчизи Т. Моңгуш база бар болгай. А ясли эргелекчизи К. Куулар? Школа башкылары? Шупту аныяктар-комсомолчулар. Өг дег хып турар кижилер.

Бо чорып турган, бир черле ылгалдыг демдек биле-тыртып алгаш бис. Чүл ол? Клубка кире бээривиске, колхоз төвүнден бот-тывынгыр артистер чедип келген, концертке белеткенген турлар. Нииги ыр ырлаан. Дыңнап турарывыска, бир ырның эгелеп турары мындыг:

Ховар шевер уран кыстар
Хорагайлап дааравн ышкаш,
Каас делгем Бора-Шайның
Кадарчызы—малчыны мен...

Ол ыр дугайын сонуургай бээривиске, оон аялгазын саанчылар Көкел, Маны-Кара олар чогааткан болду. Сөзүн база-ла чоннуң угаанынга үндезилээш, Мөрзю бижээн.

Сайгылгааны сылдыс-биле
Чайнап ойнап чивеннешкен,
Сайзырангай Бора-Шайның
Саанчызы—малчыны мен...

Бо одуругларны дыңнааш, шынап-ла Бора-Шайның болбаазырангай болу бергениниң кижи бодаар. Ол дугайында үстүнде айыткан кижилеривис, оларның ажыл-ижи херечилеп турар-дыр. Аныяк колхозчу уруглар ыр сөзү, аяга чогаадып турар деп чүл ол? Ол дээрге кижилерниң культуразының кайы хире бедээниң чугаалап турар-дыр. Чүгле кайы хире арыг-силиг кеттингени-биле, даштыы хевири-биле кижиниң культуразы илереттинер чүве эвес-ле болгай. Хамык ужур кижиниң иштики мөзүзүнде. Ынчаарга демги уруглар ырга аялганы чогаадыпканын ап көөрге, оларның угаан-бодал талазы-биле деңнели кайы хире бедээниң кижи бодап болур-дур. Коммунизмни тургузуп эгелей берген кижилер ол-дур. Угаан-бодал талазы-биле улуг байлактыг кижилер ол-дур.

Шулук чогаадырының техниказының талазы-биле бо ырда чамдык четпес чүүлдер бар-даа ийнен харын. Ынчалза-даа ону кайы хире арыг сеткил-биле кылып кааныңга кижи өөрүүр. Ук ырда кижилер чүгле боттарын чугаалавайн турар. Ында оран чуртунуң байлаан, чаражын көргүзер дээн күзел база илдең.

Хою малы, аңы-мени
Холуй өттаан Бора-Шайның...

дээш бадырыптарга, ында чүнүң дугайында чугаалаксааны кижиге черле илден.

Адактың сөөлүнде демги-ле Куулар Шавыраевичивис мынча дидир:

— Фермага бо чылын база тудуглар чорудар. Хлеб быжырар чер, столовая, башкылар, малчыннар чурттаар бажыңнар сүг-сүг дээш. Чүс хойдан чүс хураган алыр, чурт иштиниң инек бүрүзүнден 1100 кг сүт саап алырын хандырар...

Бора-шайжылар «бисте ам чаа дүжүп келген, оон соонда чылыг, чаагай чайның дүже бээринге бүзүрээр бис» деп чечен чугаалаар улус. Мында бойдустуң ээлчээниң дугайында эвес, а ажыл-херек талазы-биле чугаа болуп турары билдингир.

Оларның ол чайы дүжүп келирге, оон коммунисчи ёзуга үндезилээн үре-түңнелдерин кижи база барып көргеш, чоңга сонуургадыксаар.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

Анна Петровна номну шилип бээрге...

КЕЖЭЭЛИКТЕН апарган. Булурттун эттур, тудуу доозулбаан, бедип унуп орган нийи-уш каът бажыңнар аразында кодурер кранның барааны коступ турган. Кулумчуларда чагылар баштарында сайгылгааннар кыва бергилээн. Сактырга, чаа туттунуп орар ол кварталче бугу-ле чуве: кижилер, машиналар далажып шуушкан ышкаш, узуктелчок эртип турган. Николай Федорович Казачков сонгаже шимчеш дивейн көрген. Бо чыл анаа, Кызылга чурттап келгениниден бээр эн-не солун ышкаш сагындырган. Сөөлгү үеде Николай хөй солун номнарны номчаан... Бир эвес Анна Петровна пенсияже үнмес, ол чериңге ам-даа ажылдап турар болза, моон сонгаар Николай анаа мурнукузундан-даа хөй катап баар, ынчангаш номнарның маадырлары-биле канчаар «чугаалажырын» оон-биле сүмележипле турар ийик. 56 харлыг библиотекарьны пенсияже удавас үдеп чорудар деп турары Николайның сагыш-сеткилинге дыка-ла өөрүнчүг турган, ынчалза-даа ол библиотекага Анна Петровна чокта анаа эпчок, сагышка аарынчыг ышкаш болган.

Николайның сонгаа чанынга кады турган эжи оон чуну бодап турганын даап билип, эктинге холун дээскеш, чугаалаан:

— Номдан барып солуп алыылам... Че, оон орнунга кым-даа ажылдаар болза, ында багай чү деп.

— Хамаанчок боор бе, Борис?— деп, Николай арай шыггырап чугаалаан.

— Ол чүң чүвел!—деп, Борис оон хедерлеңип турарынга түр када хорадай хона берген. ынчалза-даа, бир талазында, Николайның шынныг болуру чугаажок деп бодаан. Канчап билир, Анна Петровна-биле кады баштайгы ужуражылгының-даа сактыып турду ыйнаан... Ном-биле өннүктежиишкин кижиниң амыдыралынга үттүндүрбес, оон ажыл-ижинге, амыдырал-чурттаалгазынга сургакчы, өөредикчи өннүк болуп арттар-ла болгай. Николайның ынча деп бодап турганы ол болганын эжи оон-биле чугаалажып тура билген.

ХООРАЙНЫҢ Н. К. Крупская аттыг библиотеказынга чеде бердивис. Анаа библиотеканың ажылдакчылары ишпеккейлиг номчукчу Николай Казачковтуң дугайында сеткил-сагыжы хайныгып чугаалажып эгеледилер.

Библиотека эргелекчизи Галина Алексеевна Нелюбина оон дугайын мынчаар сактып чугаалаан:

— 6 чыл мурнунда бистиң библиотекавыска база бир ажылдакчы— библиотекарь негеттине берген. Ол ажылга душ болган кандыг-бир кижи кире бээр ийне деп дүвүреп турган бис. Шынап-ла, Николай Казачков-даа диҗик, черле ынчаш, бистиң номчукчуларывыс колдуунда аныяк улус болгаш, кадыг негелделиглер-ле болгай. «Эки библиотекарь биске херек» деп, олар күзеп турганнар. Николайның ажылдап турган чери—даг экспедициязынга колдуунда-ла кино көөр, танцы кежээлеринге баарындан башка, оларга хөглеп часкарлыр өске чүве ыңчан чок турган. Ынчангаш ном оларга дыка чугула.

Номчукчуларның күзеп-бодап турганы ышкаш, ам бо бистиң мактап турарывыс, удавас пенсияже үдээривис Анна Петровна Фетисова библиотекарь болуп ажылдап кирген... Эрткен чылдың декабрьда чүве. Библиотеканы ажыдары билек, Николай кирип келди. Ажылдап кедип турган хевин безин солуп кеттинмээн болду. Делгирлерде номнарже көрүп, бир-ле чүвени хандыр бодаан тур. Анна Петровна бир-ле номчукчу-биле чугаалажып, хүлүмзүрүвүшаан, эиге тикчок номнар аразындан оон айтырган номнарын «белен тып берип-тир». Оон хүлүмзүрүү эвилең чаагай, чугаазы оожум-даа болза, тодаргай, карактары оожум болгаш бодамчалыг. Бистиң эң тергиин номчукчуларывыстың бирээзи өөреникчи Ваня Лыков адакы каъттан номнар коптарып олурганын эскерип кагдым. Анна Петровна ону чай кадында элерти көрүп каап олур.

— Таарзынмайн тур силер бе?— деп, Анна Петровна демги номчукчуга чугаалавышаан, «Херекти шиитпирлеп көрүп турар» деп номну ап берди.

— Чок,—деп, номчукчу арай эпчоксунуп харыылады.

Анна Петровна анаа ам кандыг номну ап бээр аайын тыппайн, безек ыыт чок олур.

Ол ыыт чок түр ыржымны Ваня үзе киргеш:

— Менээ ол бир номну... «Кыдат тоолдар» бар бе?

— Бар, бар,—дээш, библиотекарь стол кырында чыткан кезек номнарны ажыт көре берди.—Ваня, чүгле мынчаар дүгүржүп алыыл: бо тоолдар кыдат улустуң амыдыралын канчаар чугаалап турар эвес, ону аки билип ал, соонда айтырар мен.

Ваня Анна Петровнаның холунда чугажак номну көрүп каан, оон карактарында өөрүшкү болгаш кайгаашкын илден болган.

— Ма, ап ал, Ваня—деп, Анна Петровна санал каткан.

— Ону ажим Вова номчуп болур бе? Ол бирги класста кижи болгай.

— Ваня, сонгузугуң 2 шакта манаа Вова болгаш өске-даа эштериң-биле кады келиңер. Ыткыр номчулга кылыр бис.

Ваня хандыгып айтырган:

— Тоолдарны бе?

— Ийе, ол тоолдарны база...

Оол үнүп чорупкан. Ам Николайның ээлчээ келген.

— Ам чүнү номчуур бодалдыг силер, Николай?

Николай кезек боданып тур.

— Менээ таарыжырын бодап берип көрүңер. «Приморьеге партизан шимчээшкиниң» номчуп дооскан мен.

— Коммунистиг кижизидилге дугайында ном айтырып турган болгай силер, бо «Коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин» бижидип аар силер бе?

— Ындыг харын, ийе, бижип бериңер — деп, Николай амырай-ла берди...»

Николай Казачков — даг экспедициязында инженер. Ол, Крупская аттыг библиотеканың эң дээре номчукчуларының бирээзи, библиотека советиниң кежигүнү. Уран-чечен, политиктиг болгаш техниктиг литератураларны хөйнү номчуп-ушаан, ажылдап хостуг шактарында библиотекага чедип келгеш, оон янзы бүрү ажылдарынга, чижээ, стендилер белеткээринге, номчуттунган номнарны санаарынга болгаш өске-даа чүүлдерни кылчып турар.

ӨРЭЭЛДЕ караңгы. Кудумчудан чырык сонга өттүр бажың хаязынга чүгүрүп, хереллени каап турган. Ол кежээ экспедицияның аныяктары танцылаар дээш Культура бажыңынче чорүй барганнар. Николай анаа чорааш чаа келгени ол. Ол хүн Николай библиотекага чорааш, номчулга залының эргелекчизи Нечаева-биле чугаалашканың сактып чыткан: «Бистиң номчукчувус Ваня Лыков деп оолду таныыр силер бе?» деп, эргелекчи айтырган. Николай Ваняны библиотекага чеже-даа катап көрген болгаш, оон дугайын сактып каан. Чоокта чаа библиотекага өөреникчилерге шулук кежээзи организастаан. Анаа Ваня дээрге хөй шулукту номчуп, аянныг бадырып турган-на болгай. «Силер дээрге чүнү-даа дегерезин номчуп турар-дыр силер»—деп, эш Нечаева чугаалаарга, Николай мынча дээн: «Харын, четтигип-ле турар мен...»

Николай номга дыка ынак болгаш, библиотека ажылдакчылары-биле, Анна Петровна-биле ижин каражок чугаалажып, бодунуң номга ынакшылын тө каап берип-даа келген. Ынчангаш кежээниң ыржымында ол хөйнү-ле бодап, ылангыя бир эвес Анна Петровнаның номну канчаар шилип бээрин билип алыксаар болзувусса, ында ёзулуг-ла амыдырал, кижиге ынакшыл бар дээрзинге дөлузу-биле бүзүрээр бис деп, катап-катап бодап чытканы чугаажок...

А. НУГУУРАК.

ААЛЧЫЛАР БОЛГАШ ЭЭЛЕР

Чоокта чаа «Сут-Хол» совхозтуң Бора-Тайга салбырында 11 чыл школазының бөлүк өөреникчилери болгаш башкылары ол-ла совхозтуң Алдан-Маадыр сес чыл школазынга аалдап келгеннер. Аалчылар А. Ооржактың удуртулгазы-биле солун концертти алдан-маадыржыларга көргүскеннер. Концерттиң программазында «Партияның кыйгырыы-биле» деп хөйнүң ырызы, ийиги классчы О. Отук-оолдуң орус улустуң хөглүг ырызы «Барабанны» күүсеткени көрүкчүлерниң сонуургалын чедип алган.

Ийи школаның башкыларының аразынга хол-шыдыраа талазы-биле маргылдаа база болган. Ол маргылдаага Алдан-Маадыр сес чыл школазының башкылары 4,5:2,5 санга аалчыларын удуп алганнар.

Ол-ла хүн ийи школаның өөреникчилериниң хоккей талазы-биле эш-хуузунуң ужуражылгазы солун болган. Ол маргылдаа база-ла алдан-маадыржыларының тиилелгези-биле доозулган. Бора-Тайгадан келген аалчылар башкыларның хоккей командазынга идегеп турган. Ынчалза-даа ол база-ла оларга кеску чедиишкинниг болбайн, 4:4 санныг хайым болуп доозулган.

Аалчылар спортчу маргылдааларга аштырыышкыннарлыг болза-даа, өөрүшкүлүг чанганнар. Чүге дизе, ындыг аалдаашкыннарны моон сонгаар-даа чай, кыш дивейн үргүлчүлээриң школаның ээлери-биле дүгүржүп алганнар.

Б. ОНДАР.

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

Часкы тарылга эгелээн

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың мурнуу районнарында кодээниң ажылишчилери ристиң, кукурузаның, кырлыг-караның болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый культураларының тарылгазын эгелээн.

Чжуань автономнуг районда кукурузаны болгаш кырлыг-караны үш муң гектар ажыг черге чажып тараан. Сычуань можуда картофельдиң тарылгазының кол уездилери Ушаньда, Юньяньда болгаш Усиде ол культура үнүп эгелээн.

Республиканың сонгу болгаш соңгу-чөөн талазында хову ажылдарынга белеткел улам калбарган. Ховуларга чемиишчидилгелерни сөөртүп, урезиннерни белеткеп турар. Механизаторлар кодээ ажыл-агый машиналарын болгаш чепсек-херекселдерни септеп турар. Ляонин можунуң кол тараалан 12 уездилеринче 90 тракторларны чорутан. Ол районнарның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 20.000 ажыг тонна химия чемишчидилгелерни—эрткен чылдың ол-ла үезинден дыка хөйнү база алган.

ИКП-ниң парламент бөлүүнүң удурланыышкыны

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияда хоойлужудулга хуралдарынга болгаш чурттуң төп парламентизинге немелде соңгулда чорудар дугайында төп соңгулда комиссиязының доктаалы-биле холбаштыр Индияның Коммунистиг партиязының парламент бөлүү дыннадыгны кылып, ол шиитпирге шыңгыы удурланыышкынны илергейлеп турар. Чуртта иштики байдал, ылангыя онза байдалдың турары, ол онза байдалдың хоойлуларын оппозициялыг партияларга удур, бирги ээлчегде коммунистиг партияга удур ажыглаар чорук хостуг болгаш чөптүг соңгуланы чорударын хандырбайн турар дээрзин бижикте чугаалап турар. Онза байдалдың негелделериниң уезинде улустуң конституцияда айыткан кол эргелерин базып, чазак онза байдалдың хоойлуларын ол эргелерже шаап халдаарынга ажыглап турар. Оон түңнелинде чамдык штаттарда бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазы сулараан болгаш соңгулда чорупзы турда чазак ол хоойлуларны болунуң партиязының — индий национал конгресстиң эрге-ажыктарынга ажыглавас дээрзиниң кандыг-даа магадылалы чок болуп турарын бижикте демдеглээн. Чуртта онза байдал болгаш онза хоойлулар туруп турда немелде соңгулданы чорудуп болбас деп компартияның парламент бөлүү санап турар.

Немелде соңгулданы чорудар дугайында шиитпирни оппозициялыг партияларның төлээлекчилери-биле сүмележилге чокка хүлээп алганынга ханы харадаашкынны бижикте илергейлеп, бо айтырыгны чугаалажып көөрү-биле бүгү партияларның төлээлекчилериниң чөвүлел хуралын чыыдырарын негеп турар.

Ги Моллениң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз социалистиг партияның удуртукчузу Ги Молленин чоокта чаа Бельгияның телевидениезин дамчыштыр, кады ажылдажылга дугайында француз-бары-герман керээни бадыладырыбиле парламентиге киирге парламент кежигүннери француз социалистер удур бадылаар азы дагалзаар апаар дээрзин медеглээн. Бо дугайын Франс Пресс агентилел Брюссельден дыннаткан.

УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың чазза чурттуң национализастаан 24 хуу болгаш даштыкы банкыларының чаа директорларын болгаш эргелекчилериң томуйлаан. Ам ол банкыларны улустуң банкылары деп адаар. Бирма парлалганың дыннадыгларын ёзугаар алырга, Мандалайда, Таунгджиде, Моулмейнде болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында хуу банкыларның салбырларын база национализастаан.

Национализастаан банкыларның албан-хаакчыларының хуралынга национализация комитединиң даргазы, Бирманың иштики херектер болгаш иммиграция министри Чжо Сонуң медеглээни болза, чурттуң экономиктиг төлевилелдерин боттандырарының болгаш экономиказын хөгжүлериниң эрге-ажыктарын барымдаалааш банкыларны национализастаан. Банкыларның акша-хөреңгилери чүгле улустуң эрге-ажыктарынга, экономиктиг төлевилелдерни боттандырарынга ажыглаттынган турар ужурлуг дээрзин министр демдеглээн.

Йемен ойтур шавыышкынны берип турар

КАИР. (СЭТА). Сауд болгаш Хусейн хааннарның чорудуп турган дайзын шериглерин йемен улус хөй удаа аткаар ырадыр сывырып келген. Йемен улус чуртка саттыныкчы монархияны катап тургузарын оралдашкан кижилерге ойтур шавыышкынны кезээде берип шыдаар. Ам эрге-чагырга улустуң холунда туруп турар. МЕН агентилелдиң Санадан дыннатканы-биле алырга, республиканы камгалаарынга белениң илергейлээри-биле Санада чедип келген аймак улустарның төлээлекчилериниң митингизинге чүве чугаалап тургаш, Йемен Араб Республиканың президентизи Салляль ындыг медегледи кылган.

Африка дипте. Гвинея Республика. Дитинн дээр суурга школа ажыдарынга холбаштырган хурал. Школаның бажыңын тударынга суурнуң бүгү чурттакчылары киржир деп шиитпирни үндүрген.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Мурнуу Африканың хосталгалыг шимчээшкининиң авангарды

Мурнуу-Африка Республиканың болунуң байдалын экижидерн дээш, колониализмниң болгаш империализмниң дарлалындан африканнарны хостаары дээш эрес-дидим, быжыг турушту демиселди чорудуп турар пролетариады Африканың ажылчын аңгызының дайынчы отрядтарының санынга киржип турар.

Аңгы демиселиниң болгаш национал-хосталгалыг демиселдиң улуг школазын эрткен 2,5 миллион хире кижи Мурнуу-Африка Республиканың пролетариадының хүрээлениинде санаттынып турар. Мурнуу-Африка Республиканың (МАР-ның) хөй кезии — үндезин африкан чоннуң төлээлекчилери. Ак кештиг ажылчыннар ажылчын аңгының ээзээ кезээ болуп, элээн мергежилдиг болгаш бедик төлевирлиг ажылда ажылдап турарлар. Ажылчыннарның бо кезээ болза, европейжи уктуг 3 миллион чонну төлээлээн чагырыкчы аңгының партияларының салдар хамаарылгазында туруп турар. Политиктиг болгаш экономиктиг бүгү эрге-чагырга чагырыкчы аңгының холунда мөөңнеттинген. Политика талазы-биле эрге чок болуп турар 13 миллион африкан чон ак кештиглерниң будурулгелеринде, плантацияларында аар-берге куш-ажылын кылып турарлар. Ынчангаш африкан ажылчыннар капиталистерге удур демиселге киришпишаан, ол-ла үеде хосталгалыг шимчээшкинниң авангардынга чорувушаан, национал-хосталыышкын дээш база-ла демисежип турар. МАР-ның үндезин африкан ажылчыннарының байдалын болгаш демиселин бо чүүлде чугаалап турар.

Ук дипти өске күрүнелер-биле деңнээрге, МАР бедик хөгжүлделиг, аграр-индустриалдыг чурт болуп турары-биле ында хөлезиленикчи куш-ажылдың кижилери кедергей хөй. Алдын болгаш алмазтар тывыжының талазы-биле МАР капиталистиг делегейде бирги, ийиги черни ээлээн. Уранны, марганецти, платинаны, хромну, хөмүр дашты болгаш ховар металлдарның хөй-хөй хевирлерин ында хөйү-биле казып тып турар. Даг тывыжының үлетпүрүнде 600 муң хире ажылчыннар ажылдаан. Кодээ ажыл-агыйда мал ажылы (МАР бодунуң Мурнуу-Барыын Африка колониязы-биле кады каракуль хураган кештериниң будүрериниң болгаш хөй дүгүнүң кыргылдазының талазы-биле бирги чериниң бирээзин ээлеп турар) болгаш тараа ажылы (кукуруза, кызыл-тас) аажок хөгжээн. «Эфрикэн коммьюнист» сеткүүлдүң медээзи-биле алырга, кодээ ажыл-агый фермаларында 834 муң ажылчыннар ажылдап турар.

Европейжи уктуг чонның төлээлекчилери-биле черглештир чурттуң экономиказында кол-кол турушутарны олар-биле ыяк харылзаалыг англи-америк саң-хөө-үлетпүр капиталы ээлеп турар. МАР-ның дептиилгелиг организацияларының медээлери-биле алырга, ол чуртта англи капитал салыышкыны бир миллиард фунт стерлинг четкен. Ынчаарга АКШ-тың капитал салыышкыны дайын соолгуундеги үениң дургузунда 400 миллион фунт стерлинг четкен. Африкан буржуазия аажок кошкак, бир эвес үүрмектеп садыглаар садыгны санавас болза, экономиканың өске бир адырларында кайы-бир боттуг роль ойнавайн турар. Ындыг болганда ажылчын аңгының кол дайзыны болза, европейжи уктуг буржуазия болгаш даштыкы капиталистер болуп турар-дыр.

Мурнуу-Африка Республиканың ажылчын аңгызы бодунуң тыптып төрүттүвериниң чорудулгазында колонизаторларны болгаш империалистерни көөр хөөн чок болуп келген. Рудниктерни, плантацияларны ажылчын күжү-биле хандырар сорулга-биле МАР-ның чагырыкчы бөлүктери элээн хөй каржы хемчеглерни ап чоруткан. Ол хемчеглерниң санынга хамыктың мурнунда чурттуң үндезин чонунуң черин хунаап алганын хамаарыштырар херек. Ол чорук болза МАР-ның чонунуң 20 хуузу (3,2 миллион кижи) болуп турар ак кештиг кижилер амгы үеде ажыглалдыг черниң барык-ла 87 хуузун ээлеп алырынга, а 13 миллион африкан чонуң үлүүнге черниң чүгле 13 хуузу. шоолуг ужуш-дужуткур эвес черлер артарынга чедирген. Черин хунааткан африканнар ак кештиг фермерлерниң рудниктеринге, плантацияларынга барып ажылдаар ужурга таваржып турар. Бүдүрүлге ээлерин чиик өртектиг ажылчын күжү-биле хандырарынга дузалап турар база бир хемчег болза, апартеидтиң политиказы — хөй-ниити амыдыралының бүгү-ле адырларынга аймак-сөөктерни куш-биле ылгай көөрүнүң политиказы болур. Мурнуу-Африка Республикада африканнар хөй санныг хоойлуларны, чазактың саавырларын ыяк сагыыр ужурлуг болуп турар, ол хоойлу-дүрүмнерни хажыдар болза, африканнарны тудуп хоругдаар болгаш албадал-биле ажылче чорудар. Ындыг системаның түңнелинде чыл санында-ла чартык миллион хире африканнарны тудуп, шахталарже, плантацияларже чорудуп турар деп МАР-ның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң баштыңчыларының бирээзи Ю. Дэду медеглээн.

Африкан ажылчыннарның күш-ажылының байдалы кедергей аар-берге. Рудниктер ээлери Африканың хөй-хөй чурттарындан ажылчыннарны хөлезилеп ап турар. Англи бижикчи Дэвидсонуң чугаазы-биле алырга, Ньясаленд болза Мурнуу-Африка Республиканың рудниктеринге болгаш Соңгу Родезияның «чес-хола» куржаанга «кожуп чоруур ажылчын күжүнүң» курлавыр чери болу берген. Мурнуу-чөөн талазында турар Басутоленд база-ла Мурнуу-Африка Республиканың будүрүлге ээлеринге ажылчын күжүнүң курлавыры болуп турар. 8,3 муң ажылчыннар чурттуң чогуур назылыг эр чонунуң 40 ажыг хуузу МАР-ның шахталарында ажылдап турар. Тус чериниң чурттакчыларын ажылга алзыдер талазы-биле корпорацияның болгаш «тус чериниң куш-ажылының Витватерсранд каттыжыышкынының» конторараларын Ньясаленддиен болгаш Танганьикадан, Басутоленддиен болгаш Анголадан, Бечуаналенддиен болгаш Мозамбиктен көрүп болур. Ажылдаарын күзээн он-он муң кижилерниң иштинден олар эң-не кадык, шырак африканнарны шилип ап турар. Элзидиишкинге барган ажылчын ажылдаан акшазын чүгле керээниң хуусаазы доозулган соонда алыр. Ол хуусаага чедир ажылдаар кижилер коончуг ээзээ. «Өөретпээн, камгалал чок кижилер өлүм-чидимге, озал-ондакка хөйү-биле таваржып турар — деп, МАР-ның рудниктеринге чораан швейцар журналист Виллен бижээн. — Муң кижиниң иштинден беш кижи озал-ондактыг, профессионал аарыгларның уржуундан өлүп турар. Хөй-хөй ажылчыннар куш-деңгели харыксырап баксыраанындан өкпе аарының ажык хевиринден азы силикозтан аарып турар».

Куш-ажылдың камгалалын багай организастаан чорук үргүлчү озал-ондак болурунга чедирип турар. Чижээ, 1960 чылдың эгезинде техниканың айыыл чок чорууну дүрүмнерин сагывааныдан Клайдсдейл шахтазынга болган хазалтың түңнелинде 435 шахтёрлар өлген.

Ак кештиг фермерлерниң плантацияларында ажылдап турар ажылчыннар-даа кадыг-дошкун дарлалга таваржып турар. Бичии-ле буруу херек ужун кадыг-дошкун кеземчени оларга көргүзер. Кандыг-даа буруу чок африкан ажылчыннарны ферма ээлериниң өлүрүп турарының чижектери хөй.

Аймак-сөөк ылгаарының политиказын африканнарның ажыл төлевириниң системазынга база-ла вептередип турар. Ак кештиг ажылчыннарга бодаарга, олар ажыл төлевирин каш катап эвээшти ап турар. Кезээ чарып алган дагжы-африканның хүнде ажыл төлевири 2 шиллинг 9 пенса болуп турар. ол түң болза дүштеки чем садып алырынга безин четпес.

Даг-руда компанияларының ажык-кончаазы тоолда чүве дег эгээртинмес хөй. Алдын тывыжының үлетпүрүнүң чеди кол компаниялары, оон иштинде «Англо-америкэн Корпорейшн оф Саут Эфрика», «Консолидейтед голд филдс оф Саут Эфрика», «Сентрал майнинг энд инвестимент корп» деп компаниялар 1962 чылда он-он миллион фунт стерлинг ажык-кончааны алган. 1962 чылда олар 300 миллион фунт стерлинг үнелиг 790 тонна алдынны тыпкан деп, Лондонда парлаап үндүрүп турар «Саузерн Эфрика» журнал дыңнадып турар.

Колониалдыг мөлчүгделдиң бүгү аар-бергезин бодунга чүктеп турар африкан ажылчыннар капиталистиг мөлчүгделге удур демиселге чедиишкинниң чүгле хөделиишкиннериниң чаңгыс эви хандырып болур дээрзин тодаргай медереп билип турар апарган. Ажылчын аңгыны сырый каттыштырарынга, оон чаңгыс эвин быжыглаарынга профэвилелдери чугула рольду ойнап турар. Ынчалза-даа МАР-га анаа ажылчын африканның профэвилел кежигүнү болуп алыры ындыг-ла белен эвес! МАР-ның эрге-чагыргалары африканнарның профэвилелдеринге кирерин хоругдап турар. Ажыл соксадыышкыннарын организастааны дээш каржызы-биле шииде — 3 чылда кара бажыңга хоругдаарын азы 500 фунтуга торгаарын хоойлуда баш удур көрген. Ажыл соксадыышкыннарын болдурбас сорулга-биле МАР-ның эрге-чагыргалары өске-даа хемчеглерни ап турар. Бир эвес болур деп турар ажыл соксадыышкыннарының дугайында медээни эрге-чагыргалар дыңнап каан болза, кыжанып эгелээр: бир эвес ажылчыннар ажыл соксадыышкыны кылырындан ойталавас болза, компанияларга хамааржып турар чурттарга бажыңнарындан оларны үндүр сывырар апаар.

Ынчалза-даа ол каржы хемчеглер ажылчыннарны коргудуп шыдаваан, ажылчын шимчээшкининге киржир дээн оларның күзелин базып шыдаваанын амыдырал көргүскен. «Ажылчыннарның дайынчы тура-соруу болгаш демиселче чүткүлү чазактың база ак кештиг кожайларының күзелинге чөрүштүр, профэвилелдерин организастаарынга чедирген. Профэвилелдери хөй-хөй будүрүлге ээлери-биле чугаалажыышкыннарны чедиишкинниг чорудар аргалыг болган. Капиталистер ажыл соксадыышкыннарындан кедергей коргар, ынчангаш африкан профэвилелдерин хүлээп көрзүн дээш чазакка базыышкынны кылып турарлар» деп МАР-ның хосталгалыг шимчээшкининиң ажылдакчыларының бирээзи М. Мабхыда медеглеп турар. 1955 чылда МАР-ның профэвилелдериниң Африка конгрези тургускан. 30 муң кежигүннерлиг 20 ажыг аңгы-аңгы адырларның профэвилелдерин ол каттыштырган. Бүгү аймак-сөөктериниң ажылчыннары анаа кежигүн болурун ол профэвилел каттыжыышкынының Уставы чөпшээреп турар. Профэвилелинге удур хоойлузуң чуртта бар болуп турары, демократтыг хосталгаларны базып турар чорук профэвилелдериниң хүрээлениинге африканнарны элзидеринге шаптыктап турар. Ынчалза-даа африка профэвилелдериниң туруп турар чоруу оларның кежигүннериниң политиктиг бедик медерелдиин херечилеп турар.

Африка профэвилелдери ажыл соксадыышкыннарының болгаш ажылчы чоннарның өске-даа шимчээшкиннериниң организакчызы болуп турар. 1946 чылда дагжыларның ажыл соксадыышкыны, 1960 чылдың январьда болгаш 1961 чылдың майда хөй-хөй будүрүлгелерниң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыннары эң-не күштүг болган. Аңгы демиселиниң чорудулгазында ажылчыннар чүгле экономиктиг эвес, харын-даа политиктиг негелделерни идип үндүрүп турарлар. Чижээ, 1961 чылдың майда Мурнуу-Африка Республиканың чагырыкчы бөлүктериниң реакцыылыг политиказынга удурланыышкын кылдыр африканнар ажыл соксадыышкынын чарлаан. Чуртка экономиктиг амыдырал соксаан. Кодээ ажыл-агый ажылчыннары ажыл соксадыышкынынга бир-ле дугаар киришкен.

1961 чылдың мартта болгаш июльда Кейптаунга африканнарның политиктиг болгаш хамааты эргелерин кызып-кыяр чорукка удур митингилер болгаш чыскаалдар болгулаан. 1962 чылдың майда чурттуң улуг-улуг хоорайлары Иоганнесбург болгаш Кейптаун митингилериниң, чыскаалдарының черлери болу берген, ол чыскаалдар үезинде африканнар «үрегдекчи чоруктар дугайында» хоойлуга болгаш чазактың сөөк-язы ылгаар политиказынга удур килеңнээшкинин илередип турганнар. 1962 чылдың ноябрьда Кейптаунуң кудумчулары эрттирилгелер дугайында хоойлуларны күш чок болдурарын негээн чыскаалганнар-биле база катап долган турган.

Африканың национал конгрези (11 миллион негрлерниң эрге-ажыктарын камгалап турар индий конгресс (Мурнуу-Африка Республикада чурттап турар 500 муң индийжилерни төлээлеп турар), өңнүг кештиг чоннуң конгрези (1,5 миллион кижини төлээлеп турар) дээш ышкаш ындыг организацияларының национал-хосталгалыг демиселин Африканың профэвилелдери шиитпирлиг-биле деткип турар. Ол организациияларының чөптүг демиселинге боттарының идепкейлиг киржилгези-биле африкан ажылчыннар ол демиселди антиколониалдыг, антиимпериалистиг болдуруп турарлар.

Капиталдың иинчилериндеи болгаш сөөк-язы ылгаар дарлалдан хосталгы дээш ажылчын аңгының болгаш Мурнуу Африканың бүгү ажылчы чоннарының демиселин коммунистер удуртуп турар. Мурнуу-африкан компартия — Африка дипте эң-не хоочун марксисч-ленинчи партияларның бирээзи. Ол партия 1921 чылда тургустунган. Оон бээрле ажылчын аңгының партиязы деп эрге, чер болгаш социализм дээш демиселге бүгү аймак-сөөктерниң ажылчыннарын каттыштырарының политиказын быжыг туруштуг болгаш эрес-дидим чорудуп келген. 1950 чылда компартияны чазак хоругдаан, ол бодунуң ажыл-чорудулгазын чажыды-биле чорудар ужурга таварышкан. Ындыг болза-даа компартия марксизм-ленинизмниң тугун бедик тудуп, чырыткылыг келир үеже орукту африкан ажылчы чоннарга айтып турар. Лондонда парлап үндүрүп турар, компартияның органы «Эфрикэн коммьюнист» сеткүүл чүгле Мурнуу-Африка Республиканың эвес, харын ол диптиң өске-даа чурттарының ажылчы чоннарынга улуг ат-алдарлыг. Африканың хөй-хөй чурттарында ол сеткүүлдүң номчукчулар бөлүктери организастаан.

Чоокта чаа компартияның «Мурнуу Африканың хосталгазынче орук» деп программазын парлап үндүрген. Чуртта социал-политиктиг байдалды ында анализтеп бээ ниитилелдиң дептиилгези дээш демиселдиң орууи айтып турар. Компартияның программазы чурттуң экономиказын планныг хөгжүдерин, экономиканың чугула секторларын контрольдаарын национал-демократтыг күрүнениң холунга шилчидерин баш удур көрүп, «монополистерге, чиижен садыгжыларга болгаш мөлчүкчүлерге хамааржып турар» черни хавырарын болгаш черин ажылдап болбаазырадып турар кижилерге ук черни үлеп бээрин саналдап турар. Сөөк-язы ылгаар чорукту бүрүнү-биле узуткап чок кылырының калбак программазын партия идип үндүрген. Компартияның программазында онзалап демдеглеп турары болза: чуртта хосталгалыг шимчээшкиниң авангарды болза «африка дипте эң-не хөй санныг болгаш эң-не дуржулгалыг африкан ажылчын аңгы болуп турар».

Д. КАСАТКИН.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Февраль 28-те.

«НАЙЫРАЛ»: «Валерий Чкалов» 9.40, 11.40, 1.40, 3.40, «Каролина Риенская» (делгем экранныг) 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Дүжүп бербестер» 11.15, 1.15, «Зими, Гнат!» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программалар 10, «Кижилер холунга чорааны» 1.30, «Куруг рейс» (делгем экранныг) 3.30, 7.30, «Поезд Чөөн чүкче бар чор» 5.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаңгыс парус агарып чор» 3.15, «Гуляшая» 5.15, 7.15, «Ол чүгле өөн-баштан болган» 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, кодээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00268. Чагыг № 125. Культура министерствозунуң типографиязы